NAZIONALE
BIBLIOTECA
CENTRALE V. E. II
204
23 D
10
ROMA

X = D 2 6.
904'23.D.10

non posseduto nella
1790 ediz.ne

D. DIONY-ſii Carthuſiani

in omnes beati Pauli Epiſtolas Commentaria. Cui quidem in componendis enarrandisq́; ſacrarum literarũ libris, (ſi ſingula ſpectes) pari ingenio dexteritatéque vix alter ſucceſſit.

PARISIIS,

Apud Carolam Guillard ſub ſole aureo uia ad Diuum Iacobum.

1542.

INDEX RERVM MEMOrabilium ex Commentariis D. Dionyſii Carthuſiani in omnes D. Pauli epiſtolas, ſerie literaria.

A

AARON typus eorum qui ad dignitates eccleſiaſticas aſſumēdi ſunt. 330.E
Abba pater quid notēt. 206.C
Abraham quando & cur circuncisionē accepit, & quód ante eā iuſtus fuerit vt alij multi. 27.A
Abrahā quomodo corpus ſuū emortuum dicit, quum poſt mortem Sarę Cethuram duxerit, ex eáque liberos genuerit. 28.D E
Abrahā andubitauerit de promiſſione facta, dicendo, Putáſne cētenario naſcetur filius &c. Ibidem.
Adā quō figura Chriſti. 33.B
Adiuratio an licita ſit, & quatenus. 278.B C
Adiurare quid. Ibidem.B
Adoptionis ſpiritū etiā in veteri teſtamēto electi accepērūt, ſed nō ex lege. 47.D E
Adoptionis noſtrę in filios dei ſignum & arra ſpirituſſan. 206.C
Aduētus Chriſti cur primum occultus. 65.E
Aemulari multis modis accipitur in ſcripturis. 180.F
Aemulatio quæ. 212.A
Aēr ꝑ cœlo vſurpatur. 237.A
Aeternum quid eſt. 319.D
Affectus hic eſt ſerui fidelis, vt quod communiter pro omnib⁹ fecit Chriſtus & pertulit, ſingulariter pro ſe tātum putet illum feciſſe & pertuliſſe, idque merito & quare. 200.F
Agar vxor erat Abrahæ antequā eam cognouiſſet, aliás adulter fuiſſet. 208.A
Agnus Chriſti quomodo occiſus ab origine mundi. 345.C
Agricultura dei quomodo homo. 161.F
Amor primum donū gratuitum in quo omnia donantur. 31.A
Amor & timor legis euangeliique differentia. 38.F.& ſequentibus.

Anathema à Chriſto fieri pro fratribus ſuis quomodo exoptauerit Paulus. 54.F.& ſo.ſequent.A B C
Angeli boni & mali quomodo iudicabuntur in die iudicij. 109.E
Angelus dominus etiam frequenter appellatur. 204.D
Angelorum prælatio quomodo euacuabitur in die iudicij. 149.D E
Angeli an à principio ſeculi cognouerint myſterium regni cœleſtis,hoc eſt,Chriſti incarnationem. 224.D
Angeli an omnes foras mittãtur. 320.D
Angeli omnes adminiſtratorij ſpiritus eſſe quomodo intelligantur. 321.A
Anima verius eſt vbi amat q̃ vbi animat. 249.C
Antichriſto occiſo an omnes futuri ſint boni qui remanebunt. 79.D E
Antichriſti aduentus quando. 281.B
Antichriſtus quomodo peribit. 282.B
Antichriſti aduentus duplex. Ibidem.
Antichriſtus & eius miniſtri an vera miracula facient. 282.C
Antichriſtus quibus mẽdaciis & modis mũdum decipiet. Ibidem.E
Archangeli quare nominati. 320.E
Arra ſpiritũ. noſtræ hæreditatis quomodo dicatur. 217.E
Arra & pignus quomodo differant. Ibidem.
Aſtutus in vtranq; partem capitur. 177.D
Auxilium humanum non eſſe cõtemnendum quandiu ordinate & cõgrue haberi poteſt, quanuis ſemper in domino ſperandum ſit, exemplo Pauli,Dauid,probatur. 186.E F
Auaritia quomodo idolorum ſeruitus. 232.A
Auxilij humani virtus etiam à deo omnis depẽdet. 186.E
Auxilium ad diuinũ non prius eſſe recurrendum, niſi cum deficit humanum, exemplo Ezechiæ probatur. 186.E F

B.

Baptismvs ſepulturam & reſurrectionem Chriſti repræſentat. 148.B
Baptiſmum ſuſcipiens obligat ſe ad omnia præcepta euangelica: ſicut circunciſio ad omnia legis præcepta obligabat. 209.E
Baptiſma vnum quomodo dicatur. 226.F
Beatitudo animarum ſicut maior

ior erit quàm eſſet naturalis felicitas angelorum: ſic erit maior perfectio corporum glorificatorum quàm ſit perfectio cœleſtium corporum. 152.E
Beatitudo quid. 218.D
Benedictio pro dono liberali frequenter accipitur. 216.B
Benignitas quæ. 19.A
Bonus qui dicatur. 31.A
Bonitas quæ. 312.C
Bonitas & miſericordia dei per hoc maxime commendantur, quia miſeris clemẽter ſubuenit. 323.D
Brauium quid. 248.D

C

Coeli quot. 227.D
Cœlũ Empyreum nouiſſimum. Ibidem.
Cœlum tertium, empyreum. Ibidem.
Caput Chriſtus omnium electorum etiam angelorũ ſecundum vtranq; naturam: caput vero viri, vt homo, multis rationibus. 130.D
Caput eccleſiæ Chriſtus quomodo dicatur. 219.C D
Caro Chriſti cur velamen appellatur. 347.D
Carnis opera quæ. 211.F
Caſtitas quæ. 212.C D
Caſtus & continens quomodo differant. 212.D
Cæremonialia pręcepta cur elementa dicantur. 205.F
Cęremonialiũ obſeruantia tẽpore nouæ legis erat per peccatum cum idololatria. 206.F
Cæremonialia præcepta cur infirma & egena dicantur. Ibidem.E
Charitatis opera dupliciter conſiderantur. 49.B
Charitatis actus qui potiſſimi. 139.A B
Charitas amitti poteſt. 141.C
Charitatis præcepta licet duo ſunt obiecti ratione diſtincta: vna tamen eſt charitas qua deus proximusque diligitur. 211.A
Charitatis longitudo, latitudo; ſublimitas, profundum quæ. 225.D E
Charitas virtutum præſtantiſſima. 262.C
Chirographum peccatorũ noſtrorũ quidnam fuit. 259.B
Charitas quomodo præcepti finis. 286.A
Chriſtus ex ſemine Dauid & Mariæ qũo natus. 4.D E
Chriſtus licet ſecũdum carnẽ factus ſeu nat⁹ ſit ex ſemine Dauid atq; Maria: nõ tamẽ ſimpliciter & abſolute creatus vel creatura dicit. 4.E F
Chriſtus patri natus filius ſecundum carnem quomodo & cur dicitur. Ibidem.

Chriſtus factus eſt filius dei, quomodo nō dicatur. 101.C
Chriſtus quomodo peccatum de peccato damnauit in carne. 43.F.& ſeq.
Chriſtum tradidit deus tripliciter modo. 52.F.in fine.
Chriſtus eſſe ad dexterā patris dicitur dupliciter. 53.B C
Chriſtus an voce an miſeratione ꝓ nobis interpellet. 55.D
Chriſtus cur lapis dicat. 61.D
Chriſtus quomodo finis legis. 62.B C
Chriſti aduentus cur primum occultus fuit. 65.E
Chriſtus paſſus dicitur, vt omnium dominetur propter duo. 79.F.& ſequent.
Chriſtus ſapiētia & virtus patris quomodo. 95.E F
Chriſtus dominus glorię quomodo. 98.D
Chriſtus dei quomodo eſſe dicatur. 104.C
Chriſtus Adam quomodo dicatur, item & nouiſſimus Adam. 152.F.& ſeq.
Chriſtus caput omnium electorum etiamq; angelorum ſecundum vtranque naturā: caput vero omnis viri, vt homo, multis rationib⁹. 130.D
Chriſtus potētior ad reparādum quàm ad deſtruēdum Adam. 148.D
Chriſtum hominem pater pro nobis tradidit: Chriſtus verbum vt deus ſeipſum vt hominem. 194.A
Chriſtus ex ardentiſſima charitate ſalutis noſtrę & honoris & obediētiæ paternæ ſeipſum tradidit. 193.F
Chriſtus filius qūo miſſus nobis dicatur. 205.F & ſeq.
Chriſtus quomodo dicatur caput eccleſiæ. 219.C
Chriſtus eccleſię caput ſecundum vtranque naturam triplici ratione. Ibidem C D
Chriſtus caput omnium non æqualiter, ſed ordine quodam. 219.E
Chriſtus quodammodo patrē & matrem reliquiſſe videtur vt adhæreret ſponſæ eccleſiæ. 235.A
Chriſtus quomodo imago patris eſt. 254.E
Chriſtus quomodo ſplendor gloriæ patris. 317.A B
Chriſtus à primo inſtanti ſuæ cōceptionis in virgine abſolute prælatus eſt angelis, & omniū creaturarū dominus conſtitutus & quare. 318.B
Chriſtū cur pati decuit pro nobis & non alium ſubſtituit. 323.E
Chriſtus ſecundum humanitatem vt nos, excepto originali peccato, ex Adā deſcendit. Ibidem.F
Chriſtus quomodo in deum ſperare dicatur. 324.B

Chriſtus

Chriſtus quomodo fuerit ſacerdos ſecundum Melchiſedec, nõ autem ſecundum Aaron. 336.D
Chriſti oratio omnis an abſolute exaudita fuerit. 331.D
Chriſtus quomodo ſine matre & patre fuiſſe dicat vt Melchiſedec. 336.B
Chriſtus quomodo occiſus ab origine mundi. 345.D
Chriſtus conſummator fidei. 356.B
Circunciſio quid. 26.F
Circunciſio duplex. 27.B
Circunciſio vera quæ. 27.C
Circunciſionem Abrahã quãdo accepit & cur. 26.F
Clarificatur Chriſtus alio modo in nobis, quàm nos in illo. 280.D
Corporis exercitatio quàm diligentiſſime exigẽda. 71.F
Corpus & ſanguis Chriſti licet pluraliter ſacramẽta dicũtur, formaliter tamẽ ſunt vnum ſacramentum. 154.B
Circunciſionis acceptio, obligatio erat ad omnia quæcunque legis præcepta implenda. 209.E F
Clarificatur nomẽ Chriſti dupliciter in nobis. 280.C
Cogitatiões in die iudicij accuſabunt animas vel defendent non quæ tunc erũt, ſed quæ non ſunt. 17.D
Communicantes indigne interdum repẽtina vltio ſubſequuta eſt. 135.D
Confeſſio oris, eſt effectus fidei cordis. 63.E
Cõiugiũ ſeu matrimoniũ magnũ ſacramentũ, propter ſignificationẽ coniunctionis Chriſti & Eccleſiæ. 234.F & ſequen.
Cõſcientia bona quæ. 286.A
Cõſcientia errans an obliget. 82.C
Contentionis deteſtatio. 16.A
Continentia quæ. 212.C
Cooperatorẽ dei eſſe diuinorum eſt diuiniſſimũ. 101.F
Corp⁹ mortis qd & vnde. 42.F
Corpus Chriſti licet fuerit vera veraciterq; caro, nõ tamẽ veraciter caro peccati, ſed ſimilitudinarie. 43.F
Corp⁹ animę inſtrumẽtũ. 71.F
Corpora impiorũ reſurgẽtiũ erunt horribiliſſima. 153.F
Creatura pure humana nulla digna erat ſatisfacere pro hominibus, duplici de ratione. 323.E
Crucifixorum mors amariſſima. 243 F

D

Dæmonũ Socij qui ſint. 128.D
Dæmones poſt finem iudicij homines nõ cruciabunt, ſed vno igne cum reprobis punient, nõ tamen æqualiter. 149.F

Dæmones volucres cœli. 237.A
In dæmonibus prælatio eſt. 236.E
Decalogus præceptorum ad duo præcepta pertinẽt charitatis, 235.C
Decima decimæ quæ 336.E
Delibatio quid. 68.A
De omnibus angelorum ordinibus quidam ceciderunt. 236.E
Determinate quid petere quatenus à deo poſſimus. 51.A B
Deus propter ſe omnia fecit. 59.E
Deus eſt cauſa rerum in triplici genere cauſandi. 71.A B
Deũ in corpore portare quid 112.B
Deus à creatura multa quantumuis perfecta videri poteſt in hoc ſtatu. 142.D
Deus me⁹ qui vere dicere poſſint. 91. D E. 239.D
Dies domini, iudicij dies cur dicitur. 274.F & fo.ſeq.D
Dilectio dei cum ſit inuariabilis & æterna quomodo ei conciliari dicimur. 31.F
Diligere dei quid. 57.E
Diligere quid. 311.A
Dilectio noſtra hic imperfecta, an in patria tolletur im perfectio. 141.F
Dilectio primum & maximũ donum gratuitum. 142.F
Diſciplina Chriſtiana omnis in vera humilitate cõſiſtit. 243.E
Diſcretio mater cuſtos & fotrix virtutum. 71.F
Diſtributio terræ quando facta. 203.F
Diuitiæ hæreditatis ſeu gloriæ promiſſæ quæ 218.E
Diuitiæ gloriæ dei quę. 256.F & ſequen.
Dona quæ ſpirituſſ. dicuntur, prout dona, ſolũ in charitatem & gratiã habẽtibus inueniũtur. 254.F & fo.ſeq.A
Dormitio triplex in ſcriptura. 273.D

E

ECcleſiæ ſtatus medius eſt inter ſynagogã & ſtatum patriæ. 127.C
Eccleſiæ vtilitas multa prouenit hęreticorum occaſione. 133.A B
Eccleſiæ caput ſecundũ vtrãque naturã Chriſtus triplici ratione. 219.C
Eccleſia dei quomodo regnũ. 254.C
Eleemoſyna hoſtia deo gratiſſima. 252.B
Elementorũ qualis erit innouatio peracto iudicio. 49.F
Elementa cur dicantur præcepta ceremonialia legis. 205.F
Empyreum cœlũ quid. 187.D

Epheſij qui. 215.E
Epiſcopi olim qui nunc presbyteri. 239.B
Epiſcopi etymon quod. Ibi.C
Epiſcopi primum officiũ, hæreſim extirpare. 291.A B
Epiſcopatus dignitas laborioſa. Ibidem.
Epiſtolam ad Hebræos Pauli 3.B
Eſau Iacob non ſeruiuit, ſed ſeruitus illa in poſteris eorum impleta. 57.E
Euangelium Chriſti eſt, tanquã authoris: Ioãnis vero, Matthæi, Lucæ, Marci, tanquã ſcriptorũ: Pauli vero & aliorum, tanquam prędicatorũ. 17.B
Euãgelicæ legis ſtatus medius eſt inter ſtatum ſynagogæ, ac patriæ. 345.E
Euchariſtiæ ſumẽdæ dignitas attenditur dupliciter. 134.E
Euchariſtiæ dignitas quanta. Ibidem.
Euchariſtię à ſacramento quãuis interim bonum ſit abſtinere propter propriã imperfectionẽ & periculi grauitatem: melius tamen eſt quotidie accedere ex feruẽte amore & familiaritate. 135.B
Euchariſtiæ ad ſumptionem quæ requirantur. 134.E F
Exaltatio Chriſti multiformis fuit propter paſſionem & obedientiam. 244.A
Exauditionis defectus à deo nõ eſt ſed ex parte noſtrę indignitatis & culpæ. 244.F & ſequenti.
Exemplũ & exẽplar quid differant. 340.E
Exemplum quid. Ibidem.
Exemplar quid. Ibidem.

F

Faciẽ ad faciẽ videre quid 142.D
Famæ quanta cura habenda. 81.D
Faſcinationis varia ſignificatio. 201.C
Faſcinatio quomodo fiat. Ibi.
Fermentum dupliciter conſideratur. 108.A
Fidẽ Chriſtianã non humanæ rationi, ſed increatæ veritati inniti. 2.C
Fidei nomine, actus fidei intelliguntur. 10.A
Fides cũ ſit vna, quomodo iuſticia dei reuelatur ex fide in fidem. 9.F
Fides eadẽ noui & veteris teſtamenti. 24.B C
Fidem ſeu gratiã nullus mereri poteſt. 25.E
Fides omnis meriti principiũ. 25.E
Fidei tam informis quàm formatæ efficacia. 63.D E
Fidem quis ſe habere formatã an ve-

an vero ſcire poſſit. 191.F
Fides, prima virtus. 199.F
Fides quid. 350.A
Fieri non poſſe, vt dicatur, cô-ſuetudo eſt, quod non fit iuſte. 207.D
Figuratum quàm figura in bonis vt melius eſt, ira, in malis peius. 126.E
Figura locum tãtum habet in corporalibus reb⁹. 317.B C
Filiatio vna duntaxat in deo. 4.E
Filij ſpirituales patribus ſpiritualibus in neceſſariis theſaurizare debent. 190.D
Finis legis Chriſtus quomodo. 62.C
Fletus duplex. 74.E F
Fluere nos & pereffluere quomodo dicimur. 321.B
Fomes peccati quid, & vnde dicatur. 42.D E
Fomes quomodo lex dicatur. 42.E
Fornicatio quæ. 211.F
Fornicatio duplex. Ibidem
Fratres Chriſti quomodo ſumus. 323.F & ſeq.

G

GAlatæ qui. 193.B C
Generationes in Chriſto duæ, vna tamen filiatio. 4.F
Gentiles non gens quomodo dicantur. 65.A
Gloriæ dominium nulla pura creatura habere poteſt. 98.D E
Gloria duplex, glorificans & glorificata. 131.E
Gloria vana quàm graue peccatum. 242.F
Gratia proprię quid. 6.B
In gratia ſe homo eſſe multis rationibus teſtari poteſt. 48.B C D
Gratia vnitatis & identitatis aſſertionũ cauſa ſola. 83 E
Gratia duplex, gratum faciẽs, & gratis data, earumq́; differentia. 136.F
Gratia gratis data ad quid ordinetur. 138.A B
Gratia ſe habet ad liberũ arbitriũ ſicut ſeſſor ad equũ. 147.E
Gratiæ filiis adeptio gloriæ. 171.B
Gratiam dei proprie in vanũ recipit qui per eã bene viuẽdo vitam æternam amittit. Ibidem.
Gratias agendi deo Chriſtus nobis cauſa eſt. 8.F
Gratia manifeſtationis ſpiritus etiã malis datur interdum. 137.C
Gratiarum actio quàm vtilis & neceſſaria. 264.A
Gratiarum actiones quæ. 288.C

H

Hæreti-

Haereticorum occaſione multiplex vtilitas eccleſiæ prouenit 133.A B
Hebræi vnde dicti 17.E
Hircus & vitulus præfigurauerunt pro noſtris peccatis Chriſtum oblatum,& ſimilitudine carnis peccati indutum 359.B
Homo dicitur omnis creatura 49.C
Hominis nomine quid intelligatur in ſcriptura 101.A
Homo quomodo agricultura dei 101.C
Homo templum dei dicitur duplici ratione 103.D.E
Hominum triplex differentia quantum ad actus & habitus animæ rationalis 136.E
Hominis optimum eſt,eſſe ſecundum rationem 211.B
Honorare parentes quomodo debeamus 235.C
Humanitas Chriſti cur velamen appelletur 347.D
Humanitas Chriſti nõ eſt melior natura angelica ſecundum ſua eſſentialia,ſed per dona gratiæ 318.B
Humanitas Chriſti, noſtram in Adam imperfectam reparare debuit 323.E

I

Iacobus minor cur dictus 147.D
Iacobo apoſtolo etiam Chriſtus poſt reſurrectionẽ apparuit 147.B
Iacobus frater domini cur dictus 196.A
Iacobus cum fuerit primus fidelium Iudæorum Epiſcopus, cur non potius ipſe q̃ Petrus ordinatus ſit Iudæorum Apoſtolus 198.B
Idioma vnum erit in reſurrectione omnium electorum, ſicut fuit ab initio creationis 141.D
Idololatria omnis peccati origo 11.F
Idolum q̃ſo nihil eſt 119.B
Idolum nihil eſſe 128.C
Ignis purgatorius quos purgabit 103.B
Ignis quiſnam ſit qui probabit opera hominum Ibidẽ
Ignominia quæ 12.B
Imago dei in homine quomodo attenditur 131.C
Imago p̃ris q̃uo chriſt⁹ 254.E
Imago dei Chriſtus quomodo 317.B
Imago alicuius in alio dupliciter dicitur 254.E
Immortalitas reproborũ qualiſnam futura 154.B
Immunditia quæ 211.F
Impij ꝙ reſurgent nõ erit merito Chriſti, ſed diuina eius virtute 148.E
Impudicitia quæ 211.F
In charitate ſtans homo meretur vitam æternam de condigno 49.B

Incar-

Incarnatio ſpiritui ſanct. cur attribuitur. 5.D
Incarnatio ſummæ pietatis opus. 2.D
Incarnationē Chriſti an angeli ab initio ſeculi cognouerint. 224.D
Incarnatio verbi, finis ad quē omnia angelorum miniſteria ordinantur. Ibidem.
Incontinentiæ malū eſt, ſi vir vxorē cognoſcat vltra neceſſitatē procreationis reddendique debitum. 112.F
Indurat quomodo deus aliquē. 58.F
Indurationis directa & effectiua cauſa non eſt deus, ſicut eſt directa & effectiua iuſtificationis. Ibi. & F. ſeq.
Infidelium actio quælibet an peccatum ſit. 82.C
Intellectus vt eſt donū ſpiritus ſancti, definitio. 254.A
Interpellet Chriſtus pro nobis an voce an miſeratione 53.C
Inuidia charitatis aduerſaria, & mors animæ. 213.C
Ira quæ. 71.E.261.D
Iræ acceptio varia. 229.F
Ira dupliciter metas rationes excedit. 230.B C
Iraſci quatenus liceat. 230.A
Iſaac eccleſiæ typus, vt Iſmaël typus ſynagogæ. 208.E
Iſraëlitarum appellatio vnde. 17.E
Iudæorum ſtatus excellentia. 17.D E
Iudęi tribus nominibus appellati. 17.E
Iudæi capſarij noſtri. 57.E
Iudæi an Chriſtum vere cognouerint. 65.D
Iudæi per legē ſaluari nō potuerunt niſi in fide aduentus Chriſti. 30.A
Iudicat homo dupliciter de aliqua re. 100.A
Iudicium quatenus licitum. 14.F
Iudicare de altero quàm ſit periculoſum. 13.F
Iudicium vt ſit actus iuſticiæ, tria requirit. 13.F
Iudicium duplex, diſcretiōis, & remunerationis. 14 C
Iudicium vitare in duobus omnino debemus: quū ignoramus quo animo aliquid fiat, & qualis futurus ſit qui iudicandus eſt. 14.B
Iudicium ſecundum veritatē, ſolius eſſe dei. 14.A
Iudicium habere contra fratrem quatenus peccatū eſt. 110.D
Iudicium habere contra fratrem peccatum eſt. 110.B
Iudicio repetere omnia non ſemper expedit quadruplici ratione. 110.F
Iudicium nouiſſimū, cur dies domini potiſſi. dicatur. 274.F & fo. ſeq. D

Iurare

Iurarę quatenus liceat 7.E.F
Iuratio quatenus licita 34.D
Iuratio debite circunſtantionata virtus eſt quę latria dicitur 196.A
Iuſtitia dei quæ in nobis reuelatur, tripliciter intelligi poteſt. 9.D
Iuſtitia dei dupliciter conſideratur. 62.A
Iuſtitia dei hoc maxime commendatur, quòd peccata inulta non ſinit 323.D
Iuſtus quomodo ex fide viuat. 9.F.& ſeq.
Iuſtus qui dicatur. 31.B

L.

LActis nomine quid ſignificatur. 100.F
Latitudo charitatis quæ. 225.D
Leuitæ decimas ſacerdotibus dare tenebantur 336.E
Legalia & cærimonialia licet ſtatim poſt Chriſti paſſionem mortua fuerint, non tamen mortifera. 98.F
Lex vetus, lex factorum 23.F
Lex vetus quomodo lege euágelica perficitur, non vero deſtruitur. 24.D
Lex quomodo peccatum abũdare fecit. 34.C
Lex quomodo cognitio peccati 39.F
Lex vetus, lex timoris 39.A
Lex vnde dicatur 42.D
Lex ſcripta quid 42.B
Lex ſcripta quatenus legi diuinæ concordet Ibidē
Lex membrorum atque peccati quæ 42.D
Legi peccati ſeruire, quid 43.B
Lex peccati & mortis quæ 43.D E
Lex euangelica, lex fidei 23.F
Lex euangelica, lex ſpiritus 43.D
Lex euangelica, lex vitæ Ibidem.
Linguarum in patria cœleſti vtrum erit vſus & vocalitas 141.D
Lex Moſi, cur lex literæ 164.C.D
Lex literæ quomodo occidit Ibidem.
Lex Chriſti virtute ſacramentorum ſuorum gratiam cōfert, ſicque iuſtificat, non lex Moſi 200.C
Lex ſcripta quando data 203.E F
Legis vtilitas 75.D
Lex data Moyſi non vnius angeli miniſterio, ſed multorum 204.C
Lex, peccati cognitio directè: ſed peccati augmētatio indirectè, & quare 204.E
Lex quomodo pædagogus 204.F

Lex

Lex iuſtis poſita non eſſe quo modo intelligatur 286.D
Lex etiã quo ad præcepta moralia non adduxit ad perfectionem 57.E
Liber vitæ qui 250.A
Liber vitæ in deo metaphorice dicitur 250.A
Liberatio animę à corpore dupliciter intelligenda 43.A
Liberationem animæ à corpore facit deus, effectiue, gratia dei, formaliter: Chriſt⁹ homo meritorie 42.F
Liberæ & nõ ancillæ filij quinam ſint 209.C
Liberum arbitriũ indiget nõ ſolũ habitu gratiæ & dilectiõis diuinę ſed etiã actuali motione ſpiritus ſancti nos excitantis 164.B
Linguarum donũ quantũuis ſublime ſine charitate nihil prodeſt 140.E
Linguarũ donũ quomodo ceſſaturum intelligatur 141.D
Longanimitas quæ 212.C
Longitudo charitatis quæ 225.D
Ludus Iſaac cũ Iſmaele quid deſignet 208.F
Luxuria nomẽ cõmune ad cæteras ſpecies libidinis. 211.F

M

Manifeſtatio ſpũs, quænam gratia, quod donum 137.D
Manſuetudo quæ 212.C
Manuum leuatio ad ſuperna q̃ vtilis & efficax 177.E
Maranatha quid 156.C
Materiam primam in omnibus corporibus eſſe eiuſdẽ rationis 152.E
Matrimonij bona tria 113.A
Matrimonij definitio 113.E
Matrimonium ſeu cõiugium magnum ſacramẽtum propter ſignificationem coniunctionis Chriſti & eccleſiæ 234.F & ſeq.
Melchiſedech quiſnam fuerit 335.E
Salem quid Ibidẽ
Melchiſedech interpretatio 336.A
Melchiſedech non eſſe potuiſſe Sem probatur contra Iudæos 336.B
Melchiſedech quomodo ſine patre & matre fuiſſe dicatur Ibidem
Melchiſedech in ſacerdotio nemo ſucceſſit, ſic & Chriſto 336.C D
Merces & præmium quomodo ſecundum laborem dabuntur 101.D E
Meritorij operis non ſolũ conſummatio à deo eſt, ſed & inchoatio, cõtra Pelagium. 164.B
Miſericordiarũ p̃r de⁹ q̃uo dicatur, cũ miſericordia eius

vna

vna ſit & ſimplex. 157.E
Miſericordia dei in quo maxime commendatur 323.D
Miſit filium ſuum pater, quomodo intelligatur 206.A
Miſſio filij dei duplex 206.A
Miſſio duplex in angelis 321.A
Miſſio duplex in Chriſto ſeu ſpiritu ſancto 321 A
Modeſtia quæ 212.C
Moſes mediator, per cuius manum data lex 204.C D
Moralia cũ verſent circa particularia, mutabilia ſunt loco tẽpore cauſa &c. 182.C
Mors ex culpa non ex natura eſt ſequuta 32.C
Mortuũ eſſe pctõ quid 35.B
Mortuorum primitiæ Chriſtus 148.D E
Mortem optare an liceat homini propter aduerſitatum acerbitatem & magnitudinem 159.A
Mors Chriſti patri maxime placuit ex parte patientis, non inferentis 231.E
Mortem proximorũ aliquando flere debemus & poſſumus quadruplici ratione 273.E
Mortem cur deus non fecerit quomodo mortis & vitę imperium habet 324.D
Moſes cur Aegyptum relinquens in terram Madian fugerit 354.A
Motus primi non ſunt in ratione peccati 217.B
Mulieres magis ad comã nutriendam quàm viri, diſpoſitæ ſunt 132.D
Mulieres cur velatę 131.F
Mulieris nomine quæcunque fœminei ſexus perſona appellatur Hebræis 206.A
Mulieris ſubiectio ſub viro non eſt in omnibus ſimilis ſubiectioni ancillæ 234.A
Munduscarcer atque exilium electorum 223.A
Mundi varia acceptio 236.F

N

NAtiuitates i Chriſto duæ vna tamen duntaxat filiatio 4.D E
Natiuitas noſtra quoque ex deo eſt vt Chriſti, ſed difformiter, per adoptionem ſcilicet non per naturam vt ipſe ſolus & vnus 323.F
Natura humana ſe habet ad verbum ſicut veſtis ad hominem 243.D
Nazarę is cur comatis eſſe licuit 132.C
Neronis perſequutio & aliorum ſimilium, Antichriſti perſequutiõis figura. 281.E
Nominis boni cura habendã 81.D
Notum dei & ignotum quid 10.D

Nouatij diaconi error 333.F
Nuptiæ ſpontaneæ eſſe debent 118.B

O

OBſecratio qd 61.E.237.E.
Obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones quomodo inter ſe diſtinguantur 288.B C
Odire dei quid 57.E F
Oleo quo Chriſtus inunctus eſt 319.F
Omnipotentiæ dei non derogat, quòd peccare non poſſit & ſeipſum denegare & huiuſmodi alia 303.E
Operari deus omnia in omnibus quomodo intelligendus 137.C
Originalis iuſtitia quæ, eiúſque vis 42.F
Oratio quid 51.C.53.D
Oratio locum non exigit quo modo 9.B
Orationis ſpecies quatuor 250.F
Orationes, obſecrationes, poſtulationes, gratiarũ actiones quæ & quomodo inter ſe diſtinguantur 288.B C
Oratio Chriſti omnis an exaudita fuerit 331.D
Ordo duplex generationis & naturæ 133.A B
Ordo in omnibus rebus optimum 144.A
Originale peccatum quomodo in oẽs pertranſiit 32.C
Originalis iuſtitia non ſolum Adæ, ſed & toti poſteritati data 32.D

P

PAedagogus quis 205.A
Parce metere qui parce ſeminat, quid ſit 178.E F.
Parentes tenentur filiis in tribus 235.E
Paſſio Chriſti inſtrumentum & effectus noſtræ ſalutationis 23.B
Paſſio Chriſti quomodo fortius agit impleta quàm implenda egerit 44.C
Paſſionũ Chriſti quæ deſunt qũo ea implemus 256.B
Patres veteris legis cum per fidem, gratiam dei, virtute paſſionis Chriſti & merito liberarentur, cur in lymbũ deſcenderunt inferni 44.D
Pater deus quomodo Chriſti caput dicatur 130.F
Patri quomodo Chriſtus eos tradit qui patris ſunt 149.B
Patres antiquitus morituri filiis definitum tempus tutelæ præſcribebant 205.E F
Patientia quatenus deo competit 14.F
Patientię definitio 349.B
Patientia Chriſtiano potiſſimum neceſſaria & quare

re Ibidem
Pauli epiſtolas prę cęteris ſcripturis, tribus potiſſimũ eminere 2.D
Paulus cur poſt euangelia legem ſatis perficientia epiſtolas ſcripſerit 2.F
Paulus cur quatuordecim numero ſcripſerit epiſt. 3.A
Pauli eſſe epiſtolam ad Hebræos Ibidem.B
Pauli epiſtola ad Romanos cur ordine prima, cum tamen tempore non ſit 3.C
Paulus binominis 3.E
Pauli in epiſtolis habet elephas vbi ſummergat 26.C
Paulus an in Hiſpania prædicauerit 86.F
Paulus quatenus minimus Apoſtolorum 147.C
Paulus eorum quæ in raptu vidit omniũ memor pòſt non fuit 188.C
Paulus an vere an ſimulatorie Petrũ reprehenderit 198.F & ſeq.
Paulus quomodo gentib9 miſſus dicatur 170.A
Paulus Apoſtolus an bis rapt9 fuerit 188.A
Peccatum idem peccatum & cauſa peccati, culpa & pœna culpæ 12.B
Peccatum quid 16.C
Peccatum quid 20.E
Peccata quædam in ſe amara & pœnalia, eoque melius ſuperantur colluctando & reluctãdo & reſiſtendo: quædam in ſe delectabilia, quæ melius vincuntur fugiendo quàm colluctando 111.E
Peccare quomodo quis dicatur ſine lege 16.C D
Peccare poſt prohibitionem grauius quàm ante 204.E
Pelagij error, Meritorij operis inchoationem à nobis, conſũmationẽ à deo eſſe. 164.B
Penula quid 307.F
Perfectionẽ dei maxime ſpectat miſericordia & iuſtitia 59.E
Perſona diuina dicitur eſſe alicuius dupliciter 30.F
Petitio quæ 250.E
Petrus quomodo miſſus ad Iudæos dicitur 197.E F
Pharaonem quomodo dicitur deus excitaſſe in quo virtutem ſuã oſtenderet. 58.D
Philippenſes qui 238.F
Philoſophi quidam non dignabantur à ſuis diſcipulis aliquid temporale exigere, ne viderentur ſciẽtiam ſenſibilibus rebus comparare. 122.C
Pignus & arra differunt. 217.E
Placere nobis quàm alienum eſſe à nobis debeat 83.A
Poſtulatio quæ 250.F. 288.B
Præcepta veteris teſtamẽti triplicia 24.A

Præceptorum intentio quæ. 42.C
Præcepta moralia dupliciter determinantur Ibidem
Præcepta veteris legis tot fuiſſe quot oſſa in corpore humano 220.D
Prædeſtinatio quid 5.B
Prædeſtinare quid 59.F
Prædeſtinatum eſſe Chriſto competit ſecundum quod homo 5.F
Prædeſtinationis noſtræ certitudinem quomodo teſtari poſſumus 47.F
Prælati ſubditos ſuos fratrum loco & habere & vocare debent exemplo Pauli 158.E
Prælatio tādiu durabit quandiu mundus etiam durabit. 149.D
Primogeniti in lege naturæ erant ſacerdotes & ſpeciales veſtes habebant quibus ſacerdotij tempore vtebantur 358.B
Primogenituræ,& dignitas ſacerdotij,ſpirituale ſunt bonum:ideo Eſau in vendendo incidit in ſymoniā Ibid.
Principatum omnem quando & quem Chriſtus euacuabit 149.D
Profundum charitatis quod. 225.E
Promiſſio Abrahæ facta diu præceſſit legiſlationem. 203.E
Promiſſio Abrahæ quando facta Ibidem
Prophetæ omnes non ſunt loquuti niſi ſuper dies Meſſiæ 4.C
Prophetare varie accipitur. 143.C D
Prophetarum ſpiritus quomodo ꝓphetis ſubiecti. 145.F
Prophetia donum dignius dono linguarum tripliciter. 141.D
Prophetæ qui dicātur. 227.E.
Propiciatorium quid 342.F
Proprium ſuum nomen non exprimere cum de ſeipſo aliquid magnificum afferunt, cōſuetudo eſt ſanctis viris 187.B C
Prouidentiæ excellētia. 5.A B
Prouidentia diuina ſe ad minima etiam extendit 121.F
Proximorum de morte poſſumus & debemus aliquando triſtari ac flere 273.E
Prudentia ſpiritualis quæ. 45.B

Q

QVieuiſſe deus quomodo intelligatur poſt creationem rerum omnium 328.A

R

RAptus Pauli duplex &, qn̄ contigerint 187.C & 188.B

Ratio

Ratio aberrans an obliget. 82.C
Reconciliari deo per Chriſtũ quomodo dicimur, cum eius dilectio inuariabilis ſit & æterna 31.F
Regnum quod Chriſtus patri tradet in iudicio 149.A
Regnum Chriſtus quomodo deo patri tradet Ibidem
Reprobatio diuina non eſt cauſa culpæ ſed pœnæ propter culpam 59.E
Reſurrexit Chriſtus cur & quomodo potiſſ. propter iuſtificationẽ noſtram. 29.C
Reſurrectionis Chriſti non tota eſt ratio iuſtificatio noſtra, ſed alia quoque multa Ibidem
Reſurgẽtiũ Chriſtus veræ primitiæ & quomodo. 148.F
Reſurrectio prior & poſterior dignitatem reſpicit nõ tempus 148.F
Reſurgent omnes in ſuo gradu & ordine ſecundum exigentiam meritorum ſuorum Ibidem
Reſurrectio impiorum non erit merito Chriſti, ſed diuina eius virtute Ibidem
Reſurrectio momentanea erit 148.F
Reſurrectio non conuenit niſi ei quod cecidit 153.F
Reſurrectionis prioritas ſeu poſterioritas an vlla erit, & quonam modo intelligẽda 274.E F
Reſurrectio mortuorum quomodo in ictu oculi & inſtãtanea erit 274.D E
Retributio hæreditatis quæ. 263.C
Reuelatio qd proprie 187.B
Reuelatio & viſio pro eodem ſumũtur, interdum diſtinguuntur Ibidem
Rixa quæ 212.A

S

SAcerdotes angeli dicuntur 131.D
Sacerdotij Chriſti & Aaron differentia 330.F. & ſeq.
Sacerdotes veteris legis ſine iureiurando vllo inſtituebantur 338.B
Ad ſacramenti Euchariſtiæ ſumptionem quæ requirantur 134.D
Sacramenta legalia quid potuerint 43.E
Sacrificio in omni quatuor eſſe conſideranda 134.F
Sacrificia legis pro pctis oblata, peccata dicebãtur. 44.A
Sacrificia legis vete. propter inſufficientiã iterabantur, Chriſti vero ſemel ſufficit in perpetuum 339.D
Sacramenta nouæ legis veram habent imaginem & ſimilitudinem bonorum cœleſtium, & quare 327.B

Sadducæi qui & eorum origo. 123.F
Salem cur offerri iuſſum in omni oblatione. 71.F
Saluatus nemo vnquã niſi per fidẽ & gratiã Chriſti. 44.C
Salus aliter applicatur hominibus poſt paſſionem, & aliter ante. Ibidem.
Samaritani qui. 123.F
Sãcti quomodo peregrini ſunt & aduenæ. 223.A
Sapientia vt eſt donum ſpiritusſancti ſine charitate eſſe non poteſt. 137.E
Sapientiæ vt eſt donum ſpiritusſancti definitio. 253.F
Sapientia dei cum in ſe vna & ſimpliciſſima ſit, cur multiformis dicitur. 224.B
Sapientia, vt eſt cognitio ſermocinandi, in impiis etiam eſſe poteſt: ſecus prout eſt ex donis ſeptem ſpirituſſ. 137.F
Sapientia quomodo multiformis dicatur. 224.B
Satanæ quomodo tradidit Hymenæum & alios Apoſtolus. 288.A
Scandalum duplex. 80.E
Scandalum phariſæorũ quod. Ibidem.F
Sciẽtia quomodo inflat. 118.E
Scientia vt ſit cognitio diuinorum, etiam in impiis eſſe poteſt: ſecus prout eſt è ſeptem donis ſpirituſſ. 137.E
Scientia vt eſt donum ſpiritus ſancti ſine charitate haberi non poteſt. 137.E
Scientiæ, vt eſt donum ſpiritus ſancti definitio. 254.A
Scientia quomodo deſtruetur. 141.E
Sciendi modus quis optimus. 118.E
Seculi acceptio varia. 226.A
Secularia tempora quæ. 309.A
Sedere & ſtare dominus, quodo & quando intelligatur. 317.F
Seruitus vnde inflicta, & quare patienter ferenda. 235.F
Synagoga figura eccleſiæ. 127.C
Sollicitudo duplex. 117.B.& 250.E
Socratis opinio, nõ debere nos à deo aliquid determinate poſtulare. 51.B
Somnus quadruplex in ſcriptura. 273.C
Spes in deum an in Chriſto & quænam. 324.B
Spiritus timoris & adoptionis vnus & idem quomodo. 47.B
Spiritus ſanctus eſſe deus verus dupliciter probatur. 99.B
Spiritus ſanctus in ſe vnus & ſimplex, quanuis in donis ſit multiplex. 137.F
Spiritus manifeſtatio, quæ gratia quod ve donum. Ibid.D

Spiritus prophetarũ quomodo prophetis ſubiecti,& qui nam ij ſunt. 145.F
Spiritus ſanctus arra & ſignũ adoptionis noſtræ in filios dei. 217.E
Spiritus acceptio varia. 211.E
Spiritus opera,cur fructus rite dicantur & gaudium. 212.B
Spiritus fructus duodecim eorumque diſtinctiones. Ibidem.D
Spiritus ſanctus quando mitti dicatur. 217.C
Spiritusſ. pignus hæreditatis noſtræ cur vocatur. Ibid.E
Spiritusſ. potius arra quàm pignus dicendus & quare. 217.F
Stadium quid & eius inſtitutio. 124.C
Stare & ſedere dominus quomodo & quando intelligatur. 317.F
Stimulus carnis quid. 188.F
Sublimitas charitatis quæ. 225.D E
Superbia, cũ cætera vitia ſunt in impiis, in ſpirituali excellentia virtuoſos maxime exercere ſolet. 188.F
Suſcitatio Chriſti actiua cuilibet diuinæ perſonæ attribui poteſt. 29.B

T

Templum dei quid. 103.D
Templum dei homo dicitur duplici ratione. 103.E
Tẽpla quomodo orationi congruant. 91.B
Tentatio paſſiua non fugienda,imò in ſe virtus. 127.E
Tentatio quæ peccatũ,& quæ non. 189.B
Tertium cœlum quod. 187.F
Teſtamentũ nouum per Chriſti paſſionem cõfirmatum. 344.B
Thuribulum quid. 342.D
Timor & amor legis euangeliique differentia. 39.A
Traditio impiorum in deſideria cordis eorum pœna eſt grauiſſima. 12.A
Tributum. 76.E
Tuba nouiſſima quæ intelligatur. 154.A
Tubæ vſus apud Iudæos. 274.B

V

Vectigal. 76.E
Velamen ſubiectionis ſignum. 131.A
Velationis mulier cauſa. 130.C
Venialia ſingula etſi vitare poſſimus,non tamen omnia propter fomitis corruptionem & nimiam noſtram fragilitatem. 127.D
Verbi acceptio varia in ſcripturis ſacris. 317.E
Victoria Chriſtiana omnis eſt in vera humilitate. 243.E
Videre deum facie ad faciem,

& per ſpeciem quid. 142.D
Videri à creatura quantumuis perfecta deus non poteſt. Ibidem.
Vir cur potius gloria & imago dei quàm mulier. 131.E
Viro comam habere vetabatur. 132.C
Virtus in infirmitate quomodo perficitur. 189.C
Virtutis ſignum, delectatio operis. 250.B
Viſio & reuelatio pro eodem ſumuntur, interdum diſtinguũtur. 187.B
Viſio quid proprie. Ibidem.
Viſionum genera varia. 316.D
Vitam animæ non penitus in corpore innaturalem eſſe & veluti in carcere, vt quidam dixerunt. 246.B
Viuere deo quid. 36.E F
Viuere quid ſit. 200.D
Viuere Chriſtũ in nobis quid. Ibidem A
Vltiones deus interdum facit repentinas vt commendetur nobis diuina miſericordia. 135.D E
Vnitatem & identitatem recte ſentiendi adinuicem cauſat lumen gratiæ. 83.E
Vocatio duplex, prædeſtinationis & iuſtificationis. 344.B
Vocatur quis ad dignitatẽ qui iuſte eligitur. 330.E
Voluntatem dei in nobis quomodo cognoſcere poſſimus 72.D
Voluntas dei dupliciter accipitur. Ibidem C
Voluntas antecedens quæ. 289.B
Voluntas conſequens quæ. Ibidem C
Vt particulæ vſus varius. 12.E
Vt particulæ vſus. 19.F

FINIS.

D. DIONYSII A

CARTHVSIANI IN OMNES BEATI PAULI EPIſTOLAS ENARRATIO.

PROOEMIVM.

B

AVDITE ME, quoniam de re- *Prou.8.*
bus magnis loquuturus ſum:&
aperientur labia mea vt recta *Pſal.103.*
prædicēt. Iuſti ſunt omnes ſer- *1.Cor.4.*
mones mei. Deus ſublimis &
benedictus, qui omnia in ſapiē
tia fecit, qui dixit de tenebris
lumen ſplendeſcere, qui ad ſui- *Geneſ.1.*
ipſius ſimilitudinē atque ima-
ginem cōdidit genus humanū
propter adipiſcendam vitā æ-
ternam, quæ conſiſtit in hoc, vt
cognoſcamus verum deum, & quem miſit Ieſum Chriſtū, or- *Ioan.17.*
dinatiſsimo quodā proceſſu & cōuenientiſsimo modo reduxit C
perditum hominū genus, ad fœlicitatē amiſſam. Primo quip- *Heb.1.*
pe, ab exordio mundi, multifariè multisque modis loquutus
eſt hominibus per prophetas & patriarchas. At vbi venit ple- *Galat.4.*
nitudo temporis, miſit (ſicut promiſit) vnigenitum filium ſuū,
vt ſaluaretur mundus per ipſum. In quo quum conſummata
fuiſſent omnia, quæ de eo prænunciata erant per os ſanctorū, *Ioan.3.*
qui à ſeculo ſunt, prophetarum eius: paucis elapſis diebus mi *Act.3.*
ſit electis & veris Iſraëlitis, ſanctis apoſtolis, aliis quoq; qui- *Luc.1.*
buſdam primitiuæ eccleſiæ perſonis, paracletum ſpiritū ſan- *Ioan.1.*
ctum, qui corda eorum omnium veritatum notitia, omnium
gratiarum decore, omniumque virtutum ſanctitate impleuit.
Ipſi nempe primitias ſpiritus receperūt, quemadmodū Chri- *Roma.8.*

Ioan.8. ſtus paſſioni iam proximus ſpopondiſſe deſcribitur, Paracle-
D tus ſpiritus ſanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille
vos docebit omnia. Inſuper reparator, ſaluator & medicus
Ioan.3. perditorum, agnus dei qui tollit piacula mũdi, qui venit quæ-
rere & ſaluare quod periit, demonſtrare volens cunctis homi-
nibus artis ſuæ induſtriam, pietatis ſuæ liberalitatem, & ope-
Matth.9. rationis ſuæ potentiam: quendam languidiſſimum, impiiſſi-
Luc.19. mumque curare aggreſſus eſt. Qui quum vaſtaſſet eccleſiam,
Act.8. viros & fœminas trahens ad mortem, & demum ad aliam vr-
Act.9. bem tranſiret, vt in ea omnes Chriſtianos caperet, & ad prin-
cipes ſacerdotum deduceret: in ipſo itinere immenſa dei miſe-
ricordia admonitus eſt atque correctus, & tanta mox ſapien-
tia illuſtratur, tantaq; gratia decoratur, tanta donorũ ſpiritus
ſancti plenitudine perfunditur: vt de ipſo actor & fons gra-
E tiæ proteſtetur, Vas electionis eſt mihi iſte. Vnde & ipſe gra-
Ibidem. tias referens deo, Fui (inquit) blaſphemus & contumelioſus:
ſed ideo miſericordiã conſequutus ſum, vt in me primo oſtẽ-
deret Chriſtus virtutem ſuam & omnem patientiam, ad infor-
mationem credentium. Itaque propter profunditatem & ex-
cellentiam epiſtolarum Pauli, merito in eius perſona dicitur,
Prou.8. quod modo pro themate eſt aſſumptum, Audite me, quoniam
de rebus magnis locuturus ſum, &c. In quibus vtique verbis
primo monemur ad ſollicitam aduertentiam ſcripturarũ ſan-
cti apoſtoli. Deinde ratio huius admonitionis annectitur,
quoniam de ſublimibus rebus tractatur. Quàm enim ſubli-
F mia ſint, de quibus in libro epiſtolarum apoſtoli agitur, in
proceſſu clarebit. Præterea ne putemus hanc ſublimitatem
2.Tim.2. eſſe verbalem ac friuolam, ſubditur, Et aperientur labia mea,
vt recta prædicent.

¶De veritate, firmitate, ac certitudine Chriſtianæ ſapientiæ. ARTICVLVS. I.

1.Cor.12. SCio hominem in Chriſto raptum vſque ad tertium cœlũ,
& ſcio quoniam raptus eſt in paradiſum, & audiuit arca-
na verba, quæ non licet homini loqui. Hæc de ſeipſo aſſerit
ſanctus atq; diuinus apoſtolus. Sed dicet ei aliquis, Tu de te-
ipſo teſtimoniũ perhibes: teſtimoniũ tuum non eſt verum. Ad
Ioan.8. quod reſpondere poteſt apoſtolus verbis ſaluatoris, dicentis,
Et ſi ego teſtimoniũ perhibeo de meipſo, teſtimonium meum
verũ eſt, quia non ſum ſolus, ſed ego, & qui miſit me Chriſtus.
Denique

Deniq; ipſe teſtimoniũ perhibet de me,quoniã opera quæ de- A
dit mihi,teſtãtur me verũ eſſe famulũ dei.De his enim operi-
bus miraculoſis ſcribit apoſtolus his quibus mentiri nõ po-
tuit,puta Corinthiis,in quorum cõſpectu patrata ſunt: Signa 2. Cor.12.
(inquit)apoſtolatus mei facta ſunt ſuper vos, in omni patien-
tia,in ſignis & prodigiis & virtutibus.Itẽq;, Prædicatio mea 1.Cor.2.
fuit nõ in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, ſed in o-
ſtenſione ſpiritus & virtutis: vt fides veſtra nõ ſit in ſapientia
hominũ,ſed in virtute dei. Hæc ſunt Chriſtianæ fidei ſuper-
naturalia argumẽta,de quibus alibi ait apoſtolus: Quomodo Heb.2.
effugiemus,ſi tantã neglexerimus ſalutẽ,quę in nos cõfirmata
eſt,cõteſtãte deo,ſignis,& portẽtis,& virtutibus,& ſpũs ſancti 2.Cor.2.
diſtributionibus? Quæ autẽ fuerint magnalia iſta apoſtoli o- Act.2.5.6.
pera,in actibus apoſtolorũ plenius edocetur.Deniq; teſtimo- 9.
niũ perhibet Paulo Chriſtus,qui ait, Vas electionis eſt mihi B
iſte. Sed & princeps apoſtolorũ in fine ſecũdæ ſuæ canonicæ
glorioſum teſtimoniũ perhibet Paulo, Chariſſimus (inquiẽs) 2.Pet.3.
frater noſter Paulus, ſecundũ datã ſibi ſapientiã ſcripſit vo-
bis in epiſtolis,in quibus ſunt quædã difficilia intellectu. Lu-
cas quoq; Euãgeliſta,quid proteſtetur de Paulo in actibus a- Act.8.9.13
poſtolorũ recolitur.Proinde ipſa tam ſubitanea Pauli cõuer- 14.15.16.
ſio,nõne euidentiſſimũ ſignum eſt veritatis ſuæ doctrinæ?Ex 17.
crudeliſſimo perſequutore mutatus repẽte eſt in fideliſſimũ
prædicatorẽ,& in omni catholicæ fidei theoria, omniumque
linguarũ notitia,imò in omni ſanctitate & iuſtitia copioſiſſi-
me adimpletus eſt intra triduũ quo erat non videns, nec ve- C
ſcens,nec cũ homine loquẽs.Vnde cõſtat veriſſimũ eſſe, quod
ipſe ait ad Galatas,Notũ vobis facio Euangelium quod euã-
gelizatum eſt à me,quia non eſt ſecundũ hominem. Neq; e-
nim ego ab homine accepi illud, neque didici ſed per reuela-
tionẽ Ieſu Chriſti. Hinc ergo firmiſſime credimus ſancto a- Galat.1.
poſtolo de ſemetipſo teſtanti, quòd raptus ſit in tertium cœ- 2.Cor.12.
lum, audieritque in contemplatione illa extatica verba ar-
cana. ¶ Ex quo innoteſcit fidem Chriſtianam non huma-
næ rationi,ſed increatæ veritati inniti, & in diuino ac ſuper-
naturali lumine ſtabiliri.Propter quod tanta eſt certitudo & Col.2.
firmitas eius, vt nec angelo credendũ eſſet,ſi quippiam con- 1.Tim.3.
tra eam proferret. Ideo nanq; ait apoſtolus,Licet angelus de Galat.1.
cœlo euãgelizet vobis præter id quod audiſtis, anathema ſit

D Imò quàm certum eſt, deum non eſſe confirmatorem aut teſtẽ falſitatis, tam certum eſt fidem apoſtolicam eſſe à deo. Ipſe enim per infinita miracula dignatus eſt eam confirmare: quéadmodum de apoſtolis ſcriptum eſt: Illi autem profecti prædicauerunt vbique, domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis. Quæ vtique ſigna in ſuo effectu, videlicet in cõuerſione mundi ad tam ſupernaturalem & arduã legem atque incomprehenſibilem fidem ſufficienter relucẽt: nec opus eſt ea repetere, quamuis vbertim repetita ſint ad inſtructionem humanam. ¶ Ex his innoteſcit verum eſſe quod expoſitores dicere ſolent: videlicet, quòd ſcriptura ſeu libri epiſtolarum Pauli præ cæteris ſcripturis in tribus & forte in pluribus præemineut, ſcilicet in profunditate ſententiæ, in fidei aſſertione, & in ſpei ſubleuatione, ſeu gratiæ commendatione. Quemadmodum enim in ipſum pelagus lucis diuinæ, ineffabili & excellentiſsimo modo abſorptus erat in raptu præfato: ſic rediens profundiſſime eſt loquutus. Et quia non ſolum à ſpiritu ſancto, ſed etiam ad pedes Gamalielis inſtructus fuit in lege & prophetis: ideo ad fidem probandam conuenientiſſima & copioſiſſima introduxit teſtimonia, ex prophetis & lege. Poſtremo ſicut in ſemetipſo ſpecialiter expertus erat miſericordiam ſaluatoris: ſic præ cæteris gratiam dei ſpecialius commendauit, oſtendens eam non eſſe ex meritis, nec aliquem propriis viribus poſſe ſaluari. Sicque totam ſpẽ noſtram erexit ad clementiam creatoris: quatenus in ſola bo- F nitate ipſius ſperemus, eius gratiam inceſſabiliter inuocãtes.

Marci.16. Pſal.138. Roma.11. 1.Tim.6. E Acto.22. 1.Tim.1. Ioan.15. Roma.3.

¶ De prologo Hieronymi ſuper Epiſtolas Pauli.

ARTIC. II.

Hierony. SEcundum Hieronymum quæritur primo, cur poſt Euangelia, quæ legem perficiunt, in quibus præcepta, conſilia atque exempla viuendi pleniſſime proponuntur, ſcripſit Apoſtolus iſtas epiſtolas. Cuius rationẽ aſſignat Hieronymus, ſcilicet vt in exordio naſcentis ſeu primitiuæ eccleſiæ nouis cauſis emergentibus, tam præſentia quàm futura vitia extirparet, inutiles quæſtiones excluderet, contra hæreticos quoque armaret eccleſias, ſequens in hoc veſtigia prophetarum, qui poſt ſcriptam Moyſi legem, libros ſuos ſcripſerunt: quatenus rediuiua populi refrenarent peccata, virtutes iuſtruerẽt, & ad

& ad cultum diuinum auditores inducerent, ſuppliciorum A
comminatione, beneficiorum diuinorum commemoratione,
præmiorumque ſponſione. ❡ Deinde quæritur de cauſa numeri Epiſtolarum. Decem enim ſcripſit eccleſiis, quatuor vero diſcipulis, ſicut patebit. Huius ratio eſt, vt oſtendat vtriuſque teſtamenti plenam eſſe concordiam, ſummamque vtriuſque legis, in harum epiſtolarum ſcriptura includi. Per decem quippe figuratur teſtamentum antiquum, propter decalogum mandatorum Moyſi datum. Per quatuor vero ſignatur teſtamentum nouum, propter quatuor Euangelia. Decem itaque ſcripſit epiſtolas ad eccleſias, vt demõſtraret ſe nõ diſcordare à Moyſe. Quatuor vero miſit diſcipulis, quoniam eadem eſt materia Euangeliorum & Epiſtolarum: videlicet documenta & opera Chriſti. Porrò epiſtolam ad Hebræos quidam dixerunt non eſſe Pauli, ſed Lucæ, vel Barnabæ, vel Clementis: eo B
quòd contra cæterarũ conſuetudinẽ epiſtolarũ titulo careat, facundiorq; ſit. Hoc autem à ſanctis doctoribus reprobatur. Tacuit enim Apoſtol⁹ in illius epiſtolæ principio nomẽ ſuũ, ne Hebræi nomine ſuo audito, ipſam epiſtolam ſpernerent atque reiicerent: quoniam Paulus apud eos habebatur ſuſpectus, tanquam legis deſtructor. Præterea mirum non eſt, quòd eloquentior fuit in idiomate proprio ideſt. Hebræo, quàm alieno, vepote Græco, quo ſcriptæ ſunt epiſtolæ cæteræ. Nam & gratia perficit naturam, ſecundum diſpoſitionem ipſius. Vnde donum linguarum ſeu gratia ſermonis magis perfecit Apoſtolum in idiomate proprio, quàm alieno. ❡ De ordine C
quoque epiſtolarum inquiritur, cur epiſtola ad Romanos cæteris prærordinetur, cum ante cæteras non fuerit edita? Quod ideo factum eſt, quoniam iſta epiſtola cæteris eſt profundior, Vel, quia Romani monarchiam orbis tenebant. Vel, quia in iſta epiſtola contra primum peccatum, quod eſt ſuperbia, diſputat. In eccleſia enim Romanorum mixti erant conuerſi ex iudaiſmo & gentilitate, & hi inter ſe contendebant de dignitate: & quidam eorum propriis meritis ſe putabant ſaluandos. Horum ergo errorem atque ſuperbiam reprobans ſanctus Apoſtolus, reuocat eos ad vnitatem, humilitatem, ac pacem: oſtendens Iudæos legem ſcriptam, Gentiles vero legem naturalem tranſgreſſos. Poſtremo omnium epiſtolarum generalis intentio, principaliſque finis eſt, ad plenam obſeruantiã Roma.12.

euãge. doctrinæ, ac per hoc ad vitã æternã inducere. Singulæ
D quoq; epiſtolæ proprias ſortiuntur materias, ac propriũ finẽ.

❡ Expoſitio I. Cap. Epiſt. ad Romanos.

ARTICVLVS. III.

Epiſtola in uigilia natiuit.

P*Aulus ſeruus Chriſti Ieſu, uocatus apoſtolus, ſegregatus in Euangelium dei, quod ante promiſerat per prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis de filio ſuo, &c.* In hac epiſtola, ſicut in cõſcriptione epiſtolarum fieri ſolet, præmittit ſalutationem, & primo exprimit perſonam ſalutantem, id eſt, ſeipſum, dicendo, Paulus ſeruus Chriſti Ieſu. In hoc autem quod ait, Paulus, commendat per-
E ſonam ſuam à nomine. Cum vero adiungit, ſeruus, commendat eam à conditione. Commendat quoque eam à dignitate, cum dicit, vocatus apoſtolus. Commendat etiam eam ab officio, ſubdens, ſegregatus in Euangeliũ dei. Itaque *Paulus* qui ſecundum Origenem binominis erat (ad quod allegat illud *Origenes Acto. 13.* actuum, Saulus, qui & Paulus) ſecundum alios primo appellatus eſt Saulus, deinde poſt conuerſionem dictus eſt Paulus, *Auguſt.* id eſt, paruus ſeu modicus. Sic enim ſecundum Auguſtinum *Beda.* & Bedam ex humilitate vocauit ſemetipſum. Secundum Hie- *Hierony.* ronymum autem dictus eſt Paulus à Sergio Paulo, quem conuertit. *Seruus* ſeruitute ſpontanea non coacta, ſeruitute charitatis non puri timoris. De ſeruo enim qui ſeruit ſolo ti- *Ioan. 3.* more aut ſolo mercedis intuitu, ait ſaluator: Seruus non *Ioan. 15.* manet in domo in æternum. Et iterum, Iam non dicam vos
F ſeruos, ſed amicos meos. Loquendo autem de ſeruitute amoris, electi ſunt ſerui, quoniam deo obediunt. Itaque *Seruus Ieſu Chriſti,* cui ſeruire, regnare eſt: & ſicut beata Agatha dixit, Summa ingenuitas ſiue nobilitas eſt, Chriſti ſeruum exiſtere, atque ſub eius dominio permanere. *Vocatus apoſtolus.* Vocatus inquam à deo, non ab hominibus ideſt per gratiam dei ad apoſtolatum promotus, atque à deo immediate in apoſtolum conſecratus. Vnde de ſeipſo hoc modo *Galat. 1.* ſcribit, Paulus apoſtolus, non ab hominibus, neque per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum, & deum patrem. Nemo *Heb. 5.* quippe aſſumit ſibi honorem, ſed qui vocatur à deo tanquam Aaron. Puto autẽ quòd ait, vocatus apoſtolus, ex humilitate, quaſi dicere nolens, exiſtens apoſtolus: ſed vocatus, id eſt, ab

hominibus

hominibus ſic æſtimatus & dictus,quãuis ego meipſum nõ ar A
bitrer dignum apoſtoli nomine. Ideo nanq; alio loco fatetur,
Ego ſum minimus apoſtolorũ,qui nõ ſum dignus vocari apo-
ſtolus.Vocatur quoq; Paulus per excellentiam quandam apo 1.Cor.15.
ſtolus,non propter authoritatẽ, ſed prædicationis efficaciam
ſeu generalitatem:iuxta quod ait,Plus omnibus laboraui, *Se- Ibidem.*
gregatus in Euangelium dei, id eſt ab aliis ſeparatus , quatenus
euangelicã legem annunciem.Dicitur autẽ,ſegregatus,id eſt à
grege infideliũ Iudęorum diuiſus mente ſeu fide, loco & cor- Hebræ. 1.
pore.De quibus loquitur,Nõ acquieui carni & ſanguini.Vel, Galat. 1.
ſegregatus,à grege apoſtolorũ & aliorũ diſcipulorũ: ſecundũ
quod aiebat ſpiritus ſanctus,Segregate mihi Paulũ & Barna- Act.13.
bam in opus ad quod aſſumpſi eos.Ab his ſegregatus eſt corpo
re,nõ mentis vnione.Deniq; nomine dei,hoc loco intelligitur B
deus pater.Subditur enim,*Quod*,ſcilicet Euangeliũ *Ante* vide-
licet à principio mundi,maxime tamẽ à tẽpore Moyſi,vel etiã
Abrahæ *Promiſerat* ex ſua pietate,non hominũ merito,*Per pro- Galat.3.*
phetas ſuos in ſcripturis ſanctis,id eſt libris à prophetis cõſcriptis Amos.3.
De filio ſuo vnigenito,naturali ac vero,nõ adoptiuo.Adam aũt Act.10.
propheta erat, ſimiliter Enoch & Noe. ſcripturã vero Enoch
allegat Iudas Apoſtolus.Et quanuis liber Enoch nõ inter ſcri-
pturas ſanctas reputetur,ſed inter apocrypha,eo ꝙ peruerſi a-
liqua incõueniẽtia libro illi miſcuerint,certũ eſt tamẽ librũ il
lũ ſecundũ quod ab Enoch editus eſt,ſacrã fuiſſe ſcripturã.Et
forſitan plures ſancti ante diluuium ſcripſerunt de Chriſto.
Moyſes quoq; & Ioſue memoriã faciunt libri iuſtorũ,quem cõ Ioſue.10.
ſtat eſſe vetuſtũ,de Euangelio Chriſti ſaltẽ myſtice ſeu figura- C
tiue loquentẽ.Hinc etiam Iudæorũ magiſtri teſtantur,ꝙ om- 2.Regũ.1.
nes prophetæ non ſunt loquuti niſi ſuper dies Meſſiæ.Propter
quod Petrus in actis de Chriſto loquens,Huic (inquit)omnes Act.10.
prophetæ teſtimoniũ perhibent.Et iterũ,Omnes(ait) prophe Act.3.
tæ à Samuele prenũciauerunt dies iſtos.Sed & ipſe ſaluator ſic
loquitur,Oportet impleri omnia quęſcripta ſunt in legeMoy- Luc.ult.
ſi & prophetis & pſalmis de me.De lege aũt & Euãgelio Chri
ſti promiſſum legimus,Lex à me exiet,& iudiciũ meum in lu- Iſaiæ.59
cem populorũ requieſcet.Et alius propheta,Ecce dies veniunt Hiere. 31.
dicit dominus,& feriam domui Iſrael pactum nouũ , &c. *Qui*
(filius) *factus*.i.natus *Eſt ei*, ſcilicet deo patri, vpote ad honorẽ
& gloriã eius,*Ex ſemine*.i.poſteritate *Dauid* prophetę ac regis,

Ioan.1. D *Secundum carnem* aſſumptam. De qua dicitur: Verbum caro factum eſt, id eſt ſecundum naturam humanam, quam aſſumpſit ex virgine benedicta, ex Dauid progenie orta. Immediatum autem ſemen corporis Chriſti, erat puriſſimus ſanguis ſacratiſſimæ virginis. Si vero ſumatur ſemen pro ſolito ſemine, quod cæteræ matres in generatione miniſtrant, videlicet pro ſuperfluo illo naturæ coagulato, impuroq; ſanguine: ſic non eſt natus ex ſemine virginis Mariæ, quæ cum mūdiſſima fuerit, tale ſemen nō præbuit. Sed neq; ex ſemine Dauid, niſi mediate, nō immediate. ¶ Cur autē apoſtolus dicit Chriſtum ex ſemine Dauid factū ſecundum carnē, & nō potius natū, imò &
Galat.4. alibi loquitur, Miſit deus filiū ſuum factū ex muliere, cum ta-
Lucæ.1. men ab Euangeliſta dicatur, Quod ex te naſcetur ſanctū, voca
Eſa.9. E bitur filius dei. Et Eſaias, Paruulus natus eſt nobis? Et reſpondendū, ꝙ ideo, vt oſtendat humanā Chriſti generationē non fuiſſe naturali & ſolito modo, ſed ſupernaturali quodā ſpiri-
Hiere.31. tus ſancti artificio: iuxta illud propheticū, Nouum creabit do
Luc.1. minus ſuper terrā. Mulier circūdabit virum. Et illud, Spiritus ſanctus ſuperueniet in te. ¶ Verūtamen aduertendum, ꝙ licet Chriſtus ſecundū carnē factus ſeu natus ſit ex ſemine Dauid, atq; ex feliciſſima virgine: non tamen ſimpliciter & abſolute cōceditur, ꝙ Chriſtus ſit creatus vel creatura, quoniā non ſubſiſtit in eſſe creato, nec per generationē temporalē adeptus eſt nouam ſubſiſtentiā. Et etiam ne videamur aliquo modo communicare Arrianis, cæteriſq; hereticis, qui Chriſtū dixerunt eſſe puram creaturā. Ipſe equidē eſt verus creator ac deus, &
Ioan.1. F verbū quod erat in principio, per quod facta ſunt omnia. Cū ergo ſancti doctores leguntur Chriſtū vocare creaturam, exponendi ſunt ſapienter. ¶ Preterea Chriſtus filius dei patris, dicitur factus ſecundū carnem ad gloriā patris, quia ob id incarnatus, & in mundo cōuerſatus eſt, vt nomē dei patris hominibus reuelaret, eosq; ad cultū ipſius induceret: iuxta illud,
Ioan.8. Ego nō quæro gloriā meam, ſed glorifico patrē meum. Et ali-
Ioan.17. bi Ioannes ait, Pater manifeſtaui nomen tuū hominibus, opus cōſummaui quod dediſti mihi vt facerē. Circa hunc locū ſic
Origenes. ait Origenes: Factus eſt autē filius dei ſine dubio, quod prius non erat ſecundū carnem: ſecundū diuinitatē vero erat prius, & nō erat, quando non erat. ¶ Poſtremo. ſciendū ꝙ in Chriſto ſunt duæ generationes ſeu natiuitates, videlicet diuina & humana,

humana,ſed vna duntaxat filiatio.Generatio enim concernit A
naturam quæ in Chriſto duplex conſiſtit:filiatio vero perſonā
quæ nō eſt niſi vna in Chriſto.Nihilominus Chriſtus vere eſt
filius virginis,quia ex ea veraciter natus, *Qui prædeſtinatus eſt
filius dei in uirtute ſecundū ſpiritū ſanctificationis ex reſurrectione
mortuorū Ieſu Chriſti domini noſtri.* Verba hæc difficultatibus ple
na ſunt. Denique de ipſa prędeſtinatione multa dici poſſent,
quæ infra tangentur.Nunc vero breuiter percurrendo,ſcien-
dum,ꝙ diuina prouidentia vniuerſa complectitur,ita ꝙ deus
glorioſus & ſapiens omniū rerum prouidentiā habet.Singula *Sapien.11.*
nanq; propter certum finem creauit,eiſq; deſiderium finis im-
preſsit,atq; de mediis ad finis adeptionem requiſitis prouidit.
Quemadmodū vero intellectualis creatura cæteris rebus eſt
ſublimior:ſic prouidētia dei,nobiliori modo ei aſcribitur:ita B
ꝙ prouidentia mentis diuinæ reſpectu intellectualiū creatu-
rarum prædeſtinatio dicitur.Eſt enim prædeſtinatio(ſecundū
Auguſt.)præordinatio alicuius ad gloriā,ſeu præparatio gra- *Auguſt.*
tiæ in pręſenti,& glorię in futuro.Inquantū itaq; deus quoſdā *Epheſ.1.*
ad ſupernaturalem beatitudinē præordinauit,& media perue-
niendi ad eam dare decreuit ac præparauit,dicitur eos pręde-
ſtinaſſe ſeu præmiſiſſe.Prædeſtinatio enim eſt quædā pręmiſ- *Ioan.15.*
ſio,talis autē prædeſtinatio dilectionē ac electionem ſecundū
modū noſtræ conceptionis pręſupponit,& inde procedit.Pręe-
deſtinatio igitur anteceſſionē quandam prædeſtinantis ante
prædeſtinatū & gratuitum donū includit.Cum ergo ſit ita,mi
rum videtur quomodo nunc ſanctus apoſtolus dicat filiū dei *Roma.8.*
prædeſtinatū in virtute,&c.Vnde(vt fertur)Origenes corrigit C
literam,loco prædeſtinati ponens,deſtinatū,quia (vt ait) præ- *Origenes.*
deſtinatio eſt nondū entis,deſtinatio vero eſt entis.Filius autē
dei eſt ens æternū.Aliqui quoq; ſic ſecernūt textum, Qui pręe-
deſtinatus(vt ibi ſit punctus)eſt filius dei in virtute.Sicq; præ-
deſtinatus nominaliter ſumitur,& eſt ſenſus,Qui filius exiſtēs
prædeſtinatus ſecundū humanam naturā,eſt filius dei vnige-
nitus ſecundū naturam diuinā,in virtute,id eſt in diuina potē-
tia,quæ ſibi & deo patri cōmunis eſt.Veruntamen quoniā lite- *Ioan.10.*
ra noſtra habet,qui prædeſtinatus eſt,conſiderandum qualiter
hoc ipſum intelligi debeat.Haymo ergo ita exponit.Qui, id *Haymo.*
eſt Chriſtus,filius,ſeu dei ſecūdū ꝙ homo prędeſtinatus eſt,id
eſt eius humanitas prædeſtinata eſt, & præordinata ſine ſuis
meritis,

D meritis,vt eſſet filius dei in virtute, hoc eſt aſſumpta à verbo exiſtente in eadẽ virtute diuinitatis cum patre, & eſſet vnita illi in vnitate perſonæ. Quod vero ſubiungitur,ſecundũ ſpiritum ſanctificationis,refert Haymo ad illud quod dictum eſt, qui factus eſt ex ſemine Dauid,ſecundum carnẽ: vt ſit ſenſus, Filius dei factus eſt homo ex ſemine Dauid, ſecundũ ſpiritum ſanctificationis,id eſt ſecundum operationẽ ſpiritus ſancti hominis ſanctificantis. Ipſe enim operatus eſt hanc ſuperbenedictam verbi incarnationẽ ſeu humanationẽ. Nam quanuis facta ſit à tota ſuperglorioſiſſima trinitate, tribuitur tamen ſpiritui

Luc.1. ſancto. Vnde in ſymbolo legitur, Qui cõceptus eſt de ſpiritu ſancto. Incarnatio etenim verbi,eſt opus ſummæ pietatis. Pie-

Haymo. tas aũt appropriatur ſpiritui ſancto. Quod vero mox ſequitur,

E ex reſurrectione mortuorũ refert Haymo ad illud quod dictũ eſt. Prędeſtinatus eſt filius dei,eritq; ſenſus, ꝙ ipſe ſit filius dei cui natura humana vnita eſt,manifeſtatũ eſt ex reſurrectione mortuorũ domini noſtri Ieſu Chriſti, hoc eſt, eorũ qui ſimul

Mat.27. cũ Chriſto ſurrexerũt. De quibus ſcribit Matthęus, Multa ſan-

Ioan.5. ctorũ corpora,qui dormierant,ſurrexerunt,& veniẽtes in ſan-

Luc.24. ctam ciuitatẽ,apparuerunt multis. Per hoc enim quod Chriſtus ſecũ mortuos ſurgere fecit,tanq̃ ex pręclaro miraculo,pa

Pſalm. 21. tuit eum eſſe verũ filium dei,de cuius paſſiõe cecinerunt pro-

Eſaiæ. 53. phetæ. Quanuis autẽ expoſitio iſta ſit vera atq; catholica, vi-

Ambroſ. detur tamen à verbis literę nõnihil aliena. Ambroſius vero refert prædeſtinationẽ hanc filij dei ad manifeſtationẽ homini-

F bus factam,qua ab æterno præſcitũ eſt,vt in tempore manifeſtaretur eſſe filius dei in virtute. Sed vt maneamus in ipſo textus tenore atq; contextu quantum poſſibile eſt,aduertendum, quod eſſe prædeſtinatũ,competit Chriſto ſeu filio dei ſecundum ꝙ homo. Dictũ eſt enim ꝙ prædeſtinatio eſt æterna pręordinatio horũ quæ per gratiam fiunt in tẽpore. Quod autem

Prou. 8. homo eſt deus,& deus homo,in tẽpore factum eſt per gratiam vnionis, non tamen per gratiã habitualem. Et hoc vtique ab æterno fuit præordinatũ. Quanuis ergo non concedatur ſimpliciter,Chriſtus factus eſt filius dei. Senſus enim eſt,ꝙ perſona quę Chriſtus eſt,factus eſt filius dei,eo ꝙ fieri referatur ad rem ſecundum ꝙ in ſe eſt:hoc tamen cõceditur,Chriſtus prædeſtinatus eſt filius dei eſſe, quoniam prædeſtinari conuenit rei,prout eſt in apprehẽſione præordinantis. Perſona autẽ ſeu

hypoſtaſis

hypoſtaſis verbi apprehendi poteſt, prout in humana natura A
ſubſiſtit. Sed (vt dictum eſt) prędeſtinatio iſta aſſcribitur Chri
ſto ratione naturæ aſſumptæ. Nam anteceſſio, & donum gra- Ioan.1.
tuitum Chriſto cōueniunt ratione humanitatis duntaxat. Sic
ergo exponenda eſt litera, *Qui* filius dei, ſcilicet Chriſtus, in
duabus naturis ſubſiſtens, ſecundum quòd homo, *prædeſtina-
tus eſt*, hoc eſt ſola gratia ſeu dei beneuolentia ſine propriis Col.1.
meritis præelectus eſt, non ſolū vt ſit caput eccleſiæ, & à prin
cipio ſuæ conceptionis in virgine, confirmatus eſſet in bono
& comprehenſor perfectus: verumetiam vt eſſet filius dei, non 2.Cor.1.
adoptiuus, ſed naturalis, in virtute, id eſt diuina poteſtate,
per quam prędeſtinatio iſta effectum ſortita eſt, ſeu ad actum
deducta, ſecundum ſpiritum ſanctificationis, id eſt per ſpi- Ioan.5.
ritum ſanctum, quoniam operatione ſpiritus ſancti facta eſt B
incarnatio Chriſti: iuxta illud, Quod natum eſt in ea de ſpi- Matth.1.
ritu ſancto eſt. Incarnatio autem eſt prędeſtinationis effectus.
Secundum ſpiritum, inquam, ſanctificationis, ex reſurre-
ctione mortuorum, hoc eſt ſecundum ſpiritum ſanctum, per
cuius ſanctificātem gratiam ſpiritualiter mortui reuiuiſcunt,
qui vocantur mortui, domini noſtri Ieſu Chriſti, quoniam
merito eius, gratiam ſpiritus ſancti recipiunt, atque ſaluan-
tur. *Per quem*, ſcilicet Ieſum Chriſtum, *Accepimus*, ego Pau 2.Corin.8.
lus, cæteriq́ue apoſtoli à ſumma trinitate, *Gratiam*, id eſt pri Epheſ. 4.
mitias ſpiritus ſancti, ſeu diuinorum mūnerum ſupernatu-
ralem infuſionem. ❡Gratia autem proprie ſumpta, eſt do- Gratia qd
num ſeu habitus ſupernaturalis, à ſolo creatore per creatio-
nem infuſus, eſſentiam rationalis creaturæ immediate per- C
ficiens, eamq́ue in eſſe diuino ac meritorio ſtatuens. Hæc
eſt gratia gratum faciens, quæ à virtutibus, fructibus ac 1.Cor.12.
donis ſpiritus ſancti diſtinguitur, *Et apoſtolatum*, id eſt po- Roma.6.
teſtatem ſeu authoritatem, præcipuamq́ue commiſſionem ac
legationem prædicandi Euangelium Chriſti, *Ad obedien- Hebr.11.
dum fidei*, id eſt ad hoc, vt eos quibus euangelizamus, horte- Act.5.
mur, & faciamus obedire fidei Chriſtianæ, videlicet naturali 2.Cor.16.
ratione poſtpoſita, intellectum ſuum humiliter ſubdant in-
cōprehenſibilibus & ſupernaturalibus teſtimoniis fidei. Vn- Matt. ult.
de inferius ait Apoſt. In captiuitatem redigentes omnem in-
tellectum in obſequium Chriſti. Hæc autē accepimus facere

In omnibus

D *In omnibus gentibus* id eſt, vbiq; terrarum, non ſolum in vna aut paucis nationibus, vt impleremus quod de nobis prędixit
Pſal.18. propheta, In omnem terram exiuit ſonus eorum. Hinc enim
Acto.1. Chriſtus aiebat Apoſtolis, Eritis mihi teſtes in omni Iudæa & Samaria, & vſque ad vltimum terræ. Qui etiam per Eſaiam
Eſa.vlt. de apoſtolis loquitur, Mittã ex eis qui ſaluati fuerint, ad gen-
Eſa.66. tes, in mare, in Aphricam & Lydiam, tenentes ſagittam, in Italiam & Græciam, ad inſulas longe, & annunciabunt gloriam meam gentibus. Omnia vero hæc fecimus. *Pro nomine eius* id eſt, pro nomine Chriſti glorificãdo ac dilatando, vt omnes conuertantur ad ipſum. Denique de Romanis, qui erant Ita-
FINIS. lici, ſubdit. *In quibus* id eſt, inter quas gentes, ad quas miſſi ſumus, *Eſtis & uos* Romani *Vocati Ieſu Chriſti,* id eſt, vocati
E à deo per inſpirationem & gratiam ad fidem catholicam, vt ſitis Ieſu Chriſti, pertinendo ad oues ſeruósq; eius. ¶In Eu-
Matt.10. angelio ſcriptum eſt, quemadmodum Chriſtus vocauerit ad
Lucæ.6. ſe duodecim diſcipulos, eos appellãs apoſtolos, quibus & ait,
Marci.3. Nónne ego vos duodecim elegi, quomodo ergo nunc dictum
Ioan.6. eſt, apoſtolos accepiſſe apoſtolatum à deo trinitate per Ieſum Chriſtum? Et reſpondendum, quòd apoſtolatus, qui eſt gratia gratis data, & gratia gratum faciens, ſunt quidem à deo & etiã
1. Timo.2. à Chriſto, ſecundum quod deus eſt authoritatiue, primo & principaliter. A Chriſto autem, ſecundum quod mediator eſt dei & hominum, ſunt mediate & executiue, ſeu diſpoſitiue, & quodammodo inſtrumentaliter. Per Chriſtũ enim ſeu per meritum eius, omnia diuinarum munera gratiarum nobis præ-
F ſtantur: ſecundum quod ipſe teſtatur, Quicquid petieritis pa-
Matth. 7. trem in nomine meo, dabit vobis. Propter quod in concluſio-
Ioan.14. nibus orationum eccleſiæ communiter dicitur, Per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. *Omnibus qui ſunt Romæ dilectis dei,* id eſt, à deo æternaliter pręamatis. Ipſe enim prior dilexit nos
1. Ioan.4. *Vocatis ſanctis,* id eſt, fidelibus per diuinæ vocationis gratiam ſanctificatis, qui etiam veraciter ſancti appellantur, *Gratia* de qua nunc factus eſt ſermo, quę eſt principium omnis actionis meritoriæ, ponens animã in eſſe ſpirituali & grato *Vobis & pax* interna, quę eſt tranquillitas mentis, & quies in debita interiorum ordinatione conſiſtens: de qua prophe-
Eſaiæ.32. ta, Non eſt, inquit, pax impiis dicit dominus. Et in Pſalmo,
Pſal.118. Pax multa diligentibus legem tuam, præſtetur & inſit vobis

A deo.

A deo patre noſtro, qui eſt pater Chriſti per naturam,& pater noſter per gratiæ infuſionẽ, ſiue adoptionem,de quo Chriſtus in Euang. Aſcendo ad patrem meum,& patrem veſtrum. Cum ergo ſit pater noſter, cum omni fiducia ab eo gratiam poſtulare debemus, quia vt indulgẽtiſſimus pater libenter tribuet egenis, mendicisq́; filiis quicquid rationabiliter petunt ac iugiter. Ideo nanque in Euangelio ait Saluator,Si vos cum ſitis mali,noſtis bona data dare filiis veſtris,quanto magis pater veſter cœleſtis dabit ſpiritum bonum petentibus ſe? *Et domino Ieſu Chriſto.* Ex hoc arguitur,Chriſtum eſſe verũ deum, cum nullus ſit actor aut dator pacis internæ & gratiæ, niſi deus omnipotens. Sequitur quoq; deum patrem & Chriſtum eſſe vnum ac idem cauſale principium pacis & gratiæ, quoniam ſolus creator eſt cauſa huius pacis & gratiæ. Vnde conſtat vtriuſque eſſe eandem deitatem, eandémque virtutem & operationem: iuxta illud, Quæcunque facit pater, hęc & filius ſimiliter facit. Et idem rite ſentitur de ſpiritu ſancto, qui hic non exprimitur, quoniam patre & filio nominatis, intelligitur tanquam amor, & nexus oſculúmque amborum. ¶Præmiſſa perſona ſcribentis,& eis quibus ſcribitur commemoratis, forma quoque ſalutationis præhabita, ſequitur narratio. A Ioan.10. Hebr.10. Luce.11. 2.Petri.1. Ioan.14. Eſa.45. B Ioan.3.

Primum quidem, id eſt,ante cætera quæ dicturus ſiue acturus ſum. Vel primum,id eſt præcipue, *Gratias ago deo meo* ſimplici in eſſentia,& trino in perſonis,qui licet ſit omnium deus ratione creationis,eſt tamẽ ſpecialiter deus meus,propter ſingularem charitatẽ & pietatem eius ſuper me: & item propter præcipuam ſpem, dilectionem, ac cultum quibus ei inhæreo, dicens cum Pſalmiſta, Deus cordis mei & pars mea deus in æternum. Solet autem apoſtolus(& ita fieri decet)à gratiarum actione incipere, *Per Ieſum Chriſtum* ſecundum quòd homo eſt, & dei ac hominum mediator: ita quòd Chriſtus eſt mihi cauſa gratias agendi deo meo,quoniam beneficia eius, & omnia quæ ipſe pro nobis fecit ac pertulit, excitant & obligant me ad gratias deo altiſſimo referendas,qui tanta bona hominibus per Chriſtum largitus eſt. *Pro omnibus uobis*, id eſt, propter beneficia dei vobis collata. Vel, pro omnibus vobis, id eſt, pro veſtro profectu atq; ſalute, quatenus me pro vobis gratias referẽte,augeatur in vobis ſalus & gratia Chriſti, Vel, pro omnibus vobis, ſupplendo veſtrum imperfectum. Vel, Sapien.16 Exod.15. C Pſal.72. Roma.5. 2.Ioan.1. 1.Cor.10. 1.Cor.17.

pro

D pro omnibus, id eſt in perſona omnium veſtrum ſeu vice veſtra, *Quia fides ueſtra annunciatur in uniuerſo mundo*, id eſt, in multis ac principalibus finibus mundi. Romani enim, quoniam toti mundo præſidebant, famoſiſſimi erant, & ideo fides

1. Petr. ul. eorum per omnia ora fidelium volitabat. Dixerunt enim aliæ eccleſiæ gentium. Ecce Roma, quæ eſt caput ac domina mundi, fidem ſuſcepit. Sicque confirmabantur in fide exemplo fidei Romanorum. In his verbis commendatur nobis charitas ſancti apoſt. qui de proximorum ſalute ſicut de propria exultauit & gratias retulit. Ita & nos agere cõpetit, vt ſcilicet gratias deo agamus, cũ audimus & ſcimus proximos noſtros ſpi-

Ephes. 5. ritualiter proſperari. Vnde infrà ſcriptum eſt, Gratias agentes

E deo pro omnibus ſemper. Aſſerit quoque Apoſtolus ſe gratias agere de fide Romanorum, quoniam fides fundamentum eſt vniuerſarũ virtutum, In fide tamen includit cætera dona gra-

Hebr. 11. tiæ dei. *Teſtis enim mihi eſt deus cui ſeruio* cultu latriæ *In ſpiritu meo*, id eſt, in ſuperioribus virtutibus animæ meæ, videlicet in intellectu, credendo, orando, cõtemplando, & voluntate ſperando, amando, & cætera bona opera agendo. *In Euangelio filii eius* quod aliis prædico, cui obedio, & pro quo multa ſuſtineo. ¶ Euangelium autem filij dei ſeu Chriſti, eſt annunciatio bona, & ſancta doctrina, quã Chriſtus primo edocuit, & per apoſtolos aliis nunciauit. ¶ Hoc loco ſicut & aliàs ſæpe iurat Apoſt. quatenus melius ſibi credatur. Quod fecit propter infirmitatem eorum quibus loquebatur. Nec tamen

Matth. 5. fecit contra illud ſaluatoris in Euangelio, Ego dico vobis, nõ

Ibidem. iurare omnino. Et iterũ, Sit ſermo veſter, eſt eſt, non non. Vnde

Iacob. 5. & Iacobus dicit, Ante omnia nolite iurare. His enim verbis

F prohibetur iuratio falſa, conſulitur iurationis diſſuefactio: permittitur iuratio neceſſaria. Propter quod Chriſtus adiecit, Quod amplius eſt, à malo eſt, non dixit, malũ eſt, ſed à malo eſt, id eſt, ab imperfectione vel incredulitate eius, propter quem iuratio adhibetur. Imò iuratio debite circũſtantionata,

Deut. 6. eſt actus virtutis, quæ latria nuncupatur. Vnde ſcriptum eſt, Dominum deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis. Et

Pſal. 62. in Pſal. Laudabuntur omnes qui iurant in eo. Huius itaq; rei teſtis eſt mihi deus *Quod ſine intermiſſione*, id eſt, omnibus congruis horis ſeu aptis temporibus, *Memoriam ueſtri facio*, id eſt, veſtri reminiſcor, & corã deo memor ſum veſtri *Semper*, id eſt,

id eſt,in omni tẽpore conuenienti:iuxta quem ſenſum ait Sal- A
uator, Oportet ſemper orare, & non deficere. *In orationibus* Lucæ.12.
meis. ¶ Ex iſto eluceſcit, quòd interdum licet & expedit vt
vnus alij manifeſtet dilectionem, ſollicitudinem,& laborem,
quibus pro ipſo afficitur & fatigatur non ad accipiendum hu
manum fauorem aut temporalem mercedem , ſed vt alius ex
hoc ad meliora prouocetur,atque de proximo ſuo melius ſen
tiat & cõfidat. Quod tunc maxime fieri debet,cũ vnus de alio
ſiniſtre aut impie ſuſpicatur. *Obſecrans* hoc eſt, per ſacrorũ
commemorationem orans : ſicut quum dicitur,Per paſſionem Prouer.8.
tuam liberà nos, *Si quo modo,* id eſt,vt aliquo modo, *Tandem* Philip.1.
aliquando poſt multa ac longa deſideria, *Proſperũ iter habeam*
in uoluntate dei hoc eſt,ſecundum diuinæ voluntatis benepla- B
citũ.Non enim aliud abſolute oro aut appeto,niſi diuina vo-
luntate ſuppoſita:ſemper dicens,Fiat voluntas tua. *Veniendi* Matth.6.
ad uos ô Romani.Nam & ideo creditur Paulus Cæſarem ap- Acto.25.
pellaſſe,&c.quatenus occaſionem haberet veniendi Romam.

Deſidero enim uos uidere,ut aliquid uobis impartiar gratiæ ſpiri-
tualis, id eſt,gratiam mihi collatam,vobis communicem,in-
ſtruendo vos plenius de euãgelica lege, & diſponendo corda
veſtra per meam exhortationem ad abundantiora dona ſpi-
ritus ſancti:quemadmodum Petrus admonet,Vnuſquiſque ſi- 1.Petr.4.
cut accepit gratiam in alterutrum illam adminiſtrantes , ſi-
cut boni diſpenſatores multiformis gratiæ dei.Non enim de- Matt.25.
bet homo (præſertim prælatus , prædicator aut doctor) ta-
lentum ſibi conceſſum abſcondere, quia vt in Eccleſiaſtico ha
betur, Sapientia abſcondita,& theſaurus inuiſus,quæ vtilitas Eccl.41.
in vtriſque ? *Ad confirmandos uos* in veritate fidei , & obſer- C
uatione euangelicæ legis. *Id eſt ſimul conſolari in uobis,* hoc 2.Cor.7.
eſt, ad hoc cupio vobis gratiam impartiri , vt ex veſtra cõ-
firmatione , ego quoque in veſtro profectu conſoler & gau-
deam: quoniam ſicut de veſtra imperfectione contriſtor, ita
de veſtra perfectione iucundor, *Per eam quæ inuicem eſt , fi-*
dem ueſtram atque meam, hoc eſt, per communem ac mu-
tuam fidem noſtram, quæ eſt fides catholica, in qua funda-
tur, & ex qua oritur conſolatio, qua vnus fidelium de profe-
ctu & de bono alterius conſolatur . Hæc quippe conſolatio
fundatur in hoc quod credimus , & ſperamus ſimul ad æter-
nam felicitatem pertingere. Loquitur autem dẽ fide for-

mata

D mata quæ per dilectionem operatur, non de fide informi. *Nolo autem uos ignorare fratres, quia ſæpe propoſui uenire ad uos* ſi tamen deus permitteret, *Et prohibitus ſum* impeditus, vel ex diuina reuelatione vetitus ſum ab executione propoſiti mei, *Vſque adhuc* cum præſentem ſcribo epiſtolam. Impeditus autem fuit Apoſtolus per captiuitatem, ſeu aliam occupationem. Vel propter Romanorum peccata nondũ permiſit eum

Acto.16. Chriſtus pergere Romam: quomodo in Actibus legitur, Vetati ſunt Paulus & ſui à ſpiritu ſancto loqui verbum dei in Aſia, & non permiſit eos ſpiritus Ieſu. Poſtea tamen prædicauit

Philip.1. Paulus in Aſia. Ideo autem propoſui venire ad vos, *Vt aliquem fructum habeam in uobis,* id eſt, ſpiritualem profectum in vobis producam, vóſque in gratia dei ac bonis operibus fru-

E ctificare faciam, & etiam vt vobis prædicãdo maius meritum in præſenti, maiúſque præmium in futuro acquiram, quæ om-

1.Cor.9. nia finaliter refero ad gloriam dei ſublimis ac omnipotentis.

2.Mac.12 *Sicut & in cæteris gentibus* quibus prædicaui, fructum aliquem habeo. *Græcis* qui naturali ingenio pollent, & philoſophiæ inuentores fuerunt, *Ac Barbaris* hoc eſt, hominibus duris, & quaſi ſine lege viuẽtibus. Omnes autẽ pręter Latinos,

1.Cor.15. Hebræos, & Græcos, Barbari appellantur, *Sapientibus & inſipientibus,* id eſt, fidelibus & infidelibus, doctis & indoctis, vnum verum deum noſcentibus, & idola venerantibus, *Debitor ſum* prædicare eis Euangelium regni cœleſtis, non propter eorum merita, aut dona ab eis recepta: ſed ex commiſſio-

F ne diuina, & propter beneficia mihi diuinitus condonata, quę ordinantur ad hoc, vt omnibus prędicem. Gratiæ enim gratis datæ ordinantur ad proximum. *Ita quod in me promptum eſt,* id eſt, ſic quòd ego ob hanc obligationem, magis tamen ex charitate paratus ſum, *Et uobis qui Romæ eſtis euangelizare.*

Proſecutio expoſitionis huius capitis ab eo loco quo dicitur, *Non enim erubeſco euangelium.* ARTICVLVS IIII.

MERITO dixi me eſſe paratum euangelizare & vo-

1.Cor.1. bis Romanis. *Non enim erubeſco euangelium dei,* hoc eſt, nõ confundor publicè annunciare crucẽ, & paſſionem & cætera myſteria Chriſti, quæ in Euangelio deſcribuntur, atque à reprobis irriden-

Acto.3. tur. Paratus ſum nanque pro nomine Ieſu contumeliam pati: quoniam

quoniam ipſe ait, Qui me erubuerit, & meos ſermones, hunc *Lucæ.9.*
filius hominis erubeſcet, cum venerit in regno ſuo. Huic con- A
ſonat illud Pſalmiſtæ, Et loquebar in teſtimoniis tuis in con- *Pſal.118.*
ſpectu regum, & non confundebar. Ratio huius ſubiicitur,
Virtus enim dei eſt in ſalutem omni credenti, hoc eſt, Euange-
lium Chriſti, id eſt, potens effectus diuinæ poteſtatis, ſeu for- *Ioan.6.*
tis doctrina, proficiens in ſalutem ęternam, omni credenti per *Matt.24.*
fidem formatam ac perſeuerantem, *Iudæo primum*, hoc eſt, ex
Iudaiſmo conuerſis, videlicet primitiuæ eccleſiæ, quæ ex Iu-
dęis conſtabat. Nam & Chriſtus dicebat, Non ſum miſſus niſi *Matt.15.*
ad oues, quæ perierunt domus Iſraël, hoc eſt, ad ſynagogam
primo, ac principaliter miſſus ſum. Ideo Paulus aiebat Iu-
dæis, Vobis oportebat primum loqui verbum dei. Deinde *Acto.3.*
Et Græco, hoc eſt, ex gentilitate cōuerſis valet Euangelium. B
Per Gręcos quaſi à digniori Gentiles ſignificat, Repulſa enim *Acto.13.*
prædicatione Apoſtolorum à Iudæis, iuſta facta eſt tranſmi- *Infrà.3.*
gratio ad Gentiles, ſecundum quod Paulus teſtatur. Quia re-
puliſtis illud, & indignos vos iudicaſtis æternæ vitæ, ecce con
uertimur ad gentes. Secundum Haymonem, Euangelium di- *Haymo.*
citur virtus dei, quoniam Chriſtum, dei virtutem annunciat. *1.Cor.1.*
Secundum Ambroſium vero dicitur virtus dei, quoniam va- *Ambroſius.*
let ad indulgentiam peccatorum, & ad operationem miracu-
lorum. Quod autem Euangelium ſit virtus dei proficiens in ſa
lutem omni credenti, deincepſ declarat. *Iuſtitia enim dei in eo reuelatur ex fide in fidem.* Hæc iuſtitia dei, quæ reuelatur
ſeu manifeſtatur in Euangelio, ſicut in ſcriptura veraci, vel in
Iudæo & Græco, ſicut in ſubiecto iuſtificato, tripliciter intel-
ligi poteſt. Primo, de increata iuſtitia creatoris, quæ eſt ipſe-
met deus ſanctus & iuſtus. In Euangelio quippe increata dei C
patris iuſtitia declaratur, ſiue deſcribitur, quomodo ſcilicet
maluit vnigenitum ſuum pati & mori, quàm peccata manere *Ioan.3.*
inulta. Et quomodo Chriſtus per viam iuſtitiæ mundum re-
demit, quomodo etiam pater omne iudicium præſtitit Chri-
ſto, & per ipſum iudicaturus eſt omnes daturusque ſingulis *Roma.8.*
quod merentur. Nunc tamen potiſſimum loquitur ſanctus A- *Ioan.3.*
poſtolus de iuſtitia dei omnipotentis, qua infideles & impij *1.Tim.4.*
iuſtificati ſunt gratis. ¶ Sed cū hoc ad miſericordiā dei per- *Roma.3.*
tineat, mirū videtur, quomodo illud iuſtitię aſſcribatur. Et re-
ſpondendum ſecundū Anſelmum, quòd tanta eſt bonitas atq;

b benignitas

D benignitas dei,vt iuſtum ſit eum etiam indignis & impiis miſereri ac parcere:ſicque,vt huiuſmodi actu attenditur iuſtitia ex parte bonitatis diuinæ ſecundum ſeipſam acceptæ.Miſericordia quoque in eo attenditur , ex parte bonitatis diuinæ ad indignos relatæ. ¶Secundo exponitur de iuſtitia dei creata, quã ipſe cauſat in nobis,per quã iuſtificamur formaliter,quia per eam deus iuſtificat nos gratis.Per fidẽ ſine operibus legis. Dando enim animę fidem & gratiã,confert iuſtitiam,per quã anima iuſtificatur . Hæc iuſtitia in Euangelio reuelatur, & in Chriſtianorũ cordibus manifeſtatur. ¶Tertio exponitur,de fideli ac vera diuinarũ promiſſionum adimpletione,qua deus in eccleſia & in Euangelio adimpleuit , quod in veteri teſtamento prædixit,atque in populo ſynagogæ præſignauit.Hæc

Roma.3. *Nota.* *Roma.4.* *1.Cor.2.*

E iuſtitia in Euãgelio reuelatur, Chriſto teſtante,Oportet impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege & prophetis & pſalmis de me . Et alibi, Vnum iota non peribit de lege,donec omnia fiant. De prædicta iuſtitia dei ſecũdo modo accepta,alio loco dicit Apoſtolus,loquens de Iudæis, Ignorantes dei iuſtitiam, & ſuam volentes ſtatuere,iuſtitiæ dei nõ ſunt ſubiecti. Et rurſus, Inueniar in illo non habens meam iuſtitiam,quæ ex lege eſt,ſed quæ ex fide. Vnde per Prophetam dominus ait, Propè eſt iuſtitia mea vt reueletur.Erat nanq; veteri lege velata,ſed in Euangelio eſt reuelata. De qua iuſtitia dicit Saluator, Qui crediderit & baptizatus fuerit,ſaluus erit. Et alibi, Fides tua te ſaluam fecit. Itémque,Qui credit in me,habet vitam æternam. Quælibet iuſtitia dei nunc prædicta reuelatur ex fide in fidem, hoc eſt ex fide prophetarum & patriarcharum, in fide

Lucæ.24. *Matth.3.* *Roma.10.* *Philip.3.* *Eſa.56.* *Matth.9.* *Lucæ.7.* *Ioan.6.* *Marc.16.* *Pſal.18.*

F Apoſtolorum atque Eccleſiæ : quia quod illi crediderunt futurum,iſti crediderunt impletum. Vel,Ex fide,hoc eſt,ex actu fidei vnius articuli,in fidem,id eſt,in actum fidei alterius articuli. Omnia nanque teſtimonia fidei ſunt connexa:& vnum ex alio magis credibile redditur , imò & quodammodo declaratur , magíſque planum , ac rationale iudicatur. *Sicut ſcriptum eſt , Iuſtus autem ex fide uiuit.* Hoc allegat Apoſtolus ad probandum , quòd iuſtitia dei reuelatur in Euangelio , vel in Chriſtiano ex fide in fidem. ¶ Sed cum fides ſit vna (iuxta illud, Vnus dominus, vna fides, vnum baptiſma) quomodo nunc dicitur ex fide in fidem, quaſi ſint fides diuerſæ ? Et reſpondendũ, quòd fides eſt vna ex parte obiecti. Numeratur

Abac.2. *Epheſ.4.*

meratur autem & diuerſificatur ex parte ſubiectorum : in eo- A
dem tamen fides non eſt niſi vna numero, ſicut & charitas.
Vnde vt dictum eſt, per fidem intelligitur actus fidei, qui di-
uerſificatur. Authoritas vero ab Apoſtolo introducta habe-
tur in Abacuc, vbi legitur : Ecce qui incredulus eſt, non erit *Abac.2.*
recta anima eius in ſemetipſo. Iuſtus autem ex fide viuet. Cui
concordat illud quoque Eſaiæ, Qui incredulus eſt, infideliter *Eſa.21.*
agit. Et in Eccleſiaſtico inducitur, Qui timetis dominum, cre *Eccli.2.*
dite illi, & non euacuabitur merces veſtra. Nullus etenim
propriè iuſtus eſt, niſi referat opera ſua ad vltimum finem,
qui eſt ſupernaturalis felicitas. Hunc autem finem non agno-
ſcimus niſi per fidem, quæ in omni actu meritorio dirigit ra-
tionem. Idcirco in fide tanquam in baſi ſeu fundamento vir- B
tutum, viuit iuſtus. Hinc etiam ait Scriptura, Domine, oculi *Hier.5.*
tui reſpiciunt fidem. ¶ Porrò, quòd ex fide ſit ſalus iuſtitiaq;
credentium, declarat conſequenter Apoſtolus ex oppoſito.

Reuelatur enim ira dei, hoc eſt, iuſta vltio diuinæ iuſti-
tiæ, *De cœlo* per reuelationes cœleſtes ab angelis factas, qui
hominibus diuinam diſtrictionem ac vltionem, ſeu pœnas
inferni reuelauerunt. Vel, ira dei de cœlo, id eſt, dei cœli, ſeu
dei cœleſtis. De quo canitur, Laudate dominum de cœlis, *Pſal.148.*
Vel, dei iudicis, de cœlo venturi ad iudicandum viuos ac
mortuos. Vel dicitur ira dei reuelari de cœlo, quia in die no-
uiſſimo, cœli ardentes (ſecundum Petrum Apoſtolum) & an- *2.Petri.3.*
geli cum iudice venientes, oſtendent iram dei contra ini- *Ezech.8.*
quos. Itaque reuelatur ira, indignatio, deteſtatio dei, *Su-
per omnem impietatem* qua peccatur in deum *& iniuſtitiam* C
qua peccatur in proximum *Hominum* peruerſorum *Eorum
videlicet*, *Qui ueritatem dei* quam agnoſcunt, hoc eſt, di-
uinorum noticiam ſeu diuinam iuſtitiam, quæ frequenter ve-
ritas nominatur, *In iniuſtitia detinent*, id eſt, iniuſte viuēdo
apud ſe retinent, non procedentes in actum virtuoſum : ſed
ipſam veritatē ab operis executione retrahunt, atque abſcon-
dunt : quibus competit illud, Scienti bonum & non facienti, *Iacob.4.*
peccatum eſt illi. Et illud, Melius erat non cognoſcere viam *1.Petri.2.*
iuſtitiæ, quàm poſt agnitionem retrorſum reuerti. ¶ Hoc lo-
co incipit loqui Apoſtolus contra peccata gentilium idolo-
latrarum. De hac reuelatione iræ dei ſuper impietatem &
iniuſtitiam hominum, ipſe dominus per Prophetam pro-

Eſa.13. teſtatur, Viſitabo ſuper orbis mala, & contra impios iniqui-
D tatem ipſorum, & requieſcere faciam ſuperbiam infidelium,
& arrogantiam fortium humiliabo. ¶ Inſuper cauſa puni-
Iob.35. tionis iſtorum ſubiungitur, *Quia quod notum eſt dei*, hoc eſt,
per naturalem rationem de deo ſciri poteſt, videlicet quòd
Eccleſ.I. deus ſit iuſtus & ſapiens, approbans bona, & reprobans mala,
I.Timo.I. & quod ipſi ſoli ſit cultus perfectiſſimus, vtpote honor latriæ,
exhibendus *Manifeſtum eſt in illis*, hoc eſt, gentibus no-
tum fuit, *Deus enim illis manifeſtauit* per influentiam lumi-
nis naturalis, per quod anima rationalis ex creaturis in-
Pſal.4. telligit creatorem. De quo lumine ſcriptum eſt, Signatum
Origenes. eſt ſuper nos lumen vultus tui domine. Vnde Origenes ait,
Notum dei eſt hoc quod ex mundi huius diſpoſitione &
E naturali ratione aſſequi poſſumus. Ignotum vero dei eſt, ra-
tio ſubſtantiæ eius, quæ omnem latet creaturam, ſimiliter
& myſterium humanæ liberationis. Pluribus autem modis
deus reuelauit hominibus veritatem, videlicet per ſapientiæ
infuſionem, per angelicam reuelationem, per ſanctorum in-
Damaſc. ſtructionem, per naturalem rationem. Secundum Damaſce-
num quoque omnibus naturaliter inſerta eſt cognitio exiſten-
di deum. Nunc tamen agit Apoſtolus de reuelatione quæ fit
per naturalem rationem, quæ ex creaturis aſcendit ad creato-
I.Timo.I. ris noticiam: ſubditur nanque, *Inuiſibilia enim ipſius*, id eſt,
diuina natura incorporea ſimplex & inuiſibilis, & perfe-
ctiones eius, quæ naturaliter ſciri poſſunt, videlicet iuſtitia,
Pſal.8. potentia, prouidentia, &c. quæ dicuntur inuiſibilia dei, quo-
F niam licet ſint vnum in deo, & ipſa diuina eſſentia, tamen
ſecundum rationem diſtinguuntur, diuerſimode ſignifican-
tur, & per diuerſa cognoſcuntur. Hæc ergo inuiſibilia dei,
A creatura mundi, id eſt, ab homine qui inter creaturas hu-
ius ſenſibilis mundi primatum ſortitur: de quo dominus di-
Marc.16. cebat, Prædicate euangelium omni creaturæ, id eſt, omni ho-
mini, *Per ea quæ facta ſunt*, id eſt, per res creatas *Intellecta*,
Eſa.52. id eſt, intellectualiter contemplata. Oportet enim inuiſibilia
dei intellectuali, puróque oculo intueri, *Conſpiciuntur*, id
eſt, agnoſcuntur. Vel per ea quæ facta ſunt intellecta, id eſt,
I.Cor.I. per creata rite conſiderata. *Sempiterna quoque uirtus eius*, id
eſt, æterna poteſtas dei, *Et diuinitas* ab homine conſpiciun-
tur, per ea quæ facta ſunt, non vtique per ſpeciem, vel quid
ſint,

ſint, ſed quia ſunt, & quid non ſunt. Cum enim omnis creatura ſit quidam radius ſui creatoris, & omnis effectus ſit quædam participata ſimilitudo ſuæ cauſæ (quoniam vnumquodque producit ſibi ſimile) certum eſt quòd ex naturis creatis aliquo modo cognoſcatur increata natura. Videntes quippe philoſophi ordinem eſſe in rebus, & quod vnum procedit, cauſatur & gubernatur ab alio, peruenerunt ad noticiam vnius primi, ſummíque entis, quod oportuit eſſe æternum, perfectum, & inde pendens. Ex vniformi quoque motu cœleſtium corporum, & ſtabili conſiſtentia mundi atque gubernatione inferiorum à ſuperioribus perpenderunt eſſe in vniuerſo vnum quendam ſummum prouiſorem, dominatorem ac principem. Quàm multa autem vera, profunda, ac mira agnouerint Plato cum ſuis, & Ariſtoteles cum peripateticis de inuiſibilibus dei, de ſempiterna virtute ac diuinitate ipſius, patet in libris eorum. Sed & Proclus Platonicus in Elementatione ſua theologica de deo atque de diuinis ſubtiliſſime loquitur, quanuis in multis aberret. Prædictis autem verbis apoſtoli conſonat illud quoque Sapientis, A magnitudine ſpeciei creaturæ poterit creator horum cognoſcibiliter videri. Omnia enim (vt Salomon ait) propter ſeipſum operatus eſt dominus, ſcilicet vt in creaturis diuina maieſtas atque perfectio relucerent: ſicque ex conſideratione creaturarum incitaretur homo ad contemplationem, amorem, ac reuerentiam creatoris. Hinc ſcriptum eſt, Fecit deus opera ſua vt timeatur. Et iterum, Leuate in excelſum oculos veſtros, & videte quis creauit hæc. In tantum igitur cognouerunt deum, *Ita ut ſint inexcuſabiles* de ſuis peccatis præſertim de idololatria. Non enim excuſat eos ignorantia. *Quia cum cognouiſſent deum* per naturalem rationem, ſecundum modum prætactum, *Non ſicut deum glorificauerunt* ſeruiendo ei cum debita reuerentia, *Aut gratias egerunt* deo pro beneficiis ſuis, *Sed euanuerunt*, hoc eſt, inanes effecti ſunt, *In cogitationibus ſuis* vanis ac friuolis, glorificantes, & magnipendentes ſeipſos. *Et obſcuratum* luce gratiæ priuatum, & ſplendore diuinæ ſapientiæ deſtitutum, *Eſt inſipiens cor eorum* impletúmque eſt caligine vitiorum, propter vanitatem cogitationum ſuarum. Vnde ſcriptum eſt, Væ qui cogitatis inutile. Et alibi admonet do-

[Margin: A; *Eccli.13.*; B; *Sapien.13*; *Prou.16.*; *Eccles.3.*; *Eſa.40.*; C; *Hebr.12.*; *Lucæ.1.*; *Sapien.5.*; *Matth.11.*; *Mich.2.*; *Eſaiæ.1.*; *1.Cor.1.*]

D minus, Auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis. Per Salomonem quoque Sapientia dei Chriſtus do-
Prouer.8. minus conteſtatur: Ego, inquiens, ſapientia habito in con-
Eccli.1. ſilio, & eruditis interſum cogitationibus. *Dicentes enim ſe eſſe ſapientes,* id eſt, ſeipſos de ſua ſapientia iactantes, atque in ſeipſis, non in fonte ſapientiæ gloriantes, *Stulti facti ſunt* coram deo ſeu diuino iudicio, qui ſtultam fecit ſapientiam huius mundi. Qui enim ſcientiam creaturarum, & naturalem ſapientiam diuinorum non ordinat ad ſalutarem ac ſupernaturalem ſapientiam, & dei honorem, veraciter ſtultus eſt: tanquam contra ordinem rerum faciens, & contra cenſu-
1.Cor.1. ram æternæ ſapientiæ agens. Propter quod ſcriptum eſt, Stul-
Hier.10. tus factus eſt omnis homo à ſcientia ſua. Et iterum, Sapien-
Eſa. 47. tia tua & ſcientia tua decepit te. Et rurſus, Væ qui ſapien-
E tes eſtis in oculis veſtris. ¶ Sed videntur hæc de philoſophis verificari non poſſe. Cum enim quidam interrogaſſet Pythagoram, an ſapiens eſſet, dixit ſe ſapientem non eſſe, ſed philoſophum, id eſt, ſapientiæ amatorem. Et eius exemplo, poſteri eius ſe non vocauerunt ſapientes, ſed phi-
Eſaiæ.3. loſophos. Et reſpondendum, quòd licet non dicerent ore, corde tamen dicebant ſe ſapientes, pauciſſimis forſan exceptis, qui nec idola coluerunt. De quibus modo non agitur. *Et mutauerunt gloriam incorruptibilis dei, in ſimilitudinem ima-*
1.Timo.1. *ginis corruptibilis hominis,* id eſt, cultum, honorem, & gloriam immortali ac inuariabili deo impendendam, exhibuerunt
F imaginibus, ſtatuis ſeu idolis hominum mortuorum. *Et uolucrum, & quadrupedum, & ſerpentium.* Quàm verum ſit hoc,
Sapien.11. in libro ſapientiæ prolixe deſcribitur. Quomodo etiam po-
& 14. pulus Iudæorum tanto errori ſubiacuit, talpáſque ac veſper-
Eſaiæ.2. tiliones adorauit, Eſaias atque Ezechiel proſequuntur. Qui-
Ezech. 8. dam autem gentilium ipſas imaginationes, quidam vero res ſignificatas per imagines coluerunt. *Propter quod,* id eſt, propter idololatriam iam prædictam, quæ omnis peccati ori-
Sapię.14. go efficitur. Iuxta illud Sapientis, Infandorum idolorum cultura, omnis mali cauſa eſt, & principium & finis, *Tradidit illos deus* non effectiue, ſed permiſſiue, gratiam ſuam iuſtiſſime ſubtrahendo, *In deſideria cordis eorum,* id eſt, in inordinatos appetitus, & concupiſcentias carnis, videlicet

In

In immunditiam luxuriæ, vel potius Sodomiticæ maculæ. A
Vt contumeliis, hoc eſt, actibus ipſi naturæ iniurioſis, nociuis, atque contrariis, *Afficiant corpora ſua in ſemetipſis* hoc eſt, in eodem ſexu atque ſuppoſito, committendo peccata contra naturam. Vel, in ſemetipſis, id eſt, adinuicem. Hie. 9.16.
Nam & qui fornicatur, peccat in corpus ſuum. *Qui commutauerunt ueritatem dei, in mendacium* id eſt, diuinitatem, honorem, & gloriam, ſoli vero omnipotentique deo aſſcribenda, & exhibenda, tranſtulerunt ad deos falſos ſeu idola 1.Timo.1. Deut.4.
Et coluerunt, & ſeruierunt creaturæ videlicet idolis ſuis *potius quàm creatori, qui eſt* (deus) *benedictus in ſæcula. Amen.* Ecce quanta peruerſitas. ¶ Hæc traditio impiorum in deſideria cordis eorum, eſt grauiſſima pœna, quam deus in præſenti infligit. Et eſt pœna damni, cui in inferno correſpondet carentia beatificæ fruitionis. Vnde dominus ait in Pſalmo, Dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum, ibũt in adinuentionibus ſuis. Vnum nanque peccatum trahit ad aliud, idemque peccatum eſt peccatum, & cauſa peccati, ſeu culpa, & pœna culpæ. Nam homo vnum committendo peccatum, meretur à deo relinqui, atque in aliud prolabi. Et quanto aliquis ſeipſum erigit, altius, inaniusque extollit: tanto meretur profundius cadere. Maximè quoque, qui tam ſapientes ſunt in propriis oculis, merentur relinqui, in tantum, vt vitia carnis incidant, quæ ſunt præcipuè beſtialia atque turpiſſima. Vnde iam ſubditur, *Propterea tradidit illos deus in paſſiones ignominiæ* id eſt, in innominabilia vitia carnis, quæ ſunt peccata contra naturam. ¶ Ignominia enim dicitur quaſi ſine nomine dignitatis, quoniam talia ſcelera non faciliter explicantur. Proſequitur tamen Apoſtolus ſpecies tanti facinoris *Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalem uſum, in eum uſum qui eſt contra naturam,* hoc eſt, organo ſui ſexus, qui ordinatur ad conceptionem prolis, abuſi ſunt, ita vt fœmina fœminæ miſceretur. *Similiter autem & maſculi relicto naturali uſu fœminæ* id eſt, legitima ſeu naturali commixtione ac copula cũ muliere, *Exarſerunt* (igne libidinis) *in deſideriis ſuis* turpiſſimis *In inuicem* ſcilicet *Maſculi in maſculos turpitudinem operantes* polluendo ſe mutuo variis modis. Sed & ſi maſculus fœminæ commiſceatur a-

Sapien.13. C Pſal.80. Pſal.80. Eſa.3. Ephe.5. Ezech.4. B Eſa.24. Pſal.17.

D lio modo,loco,ſeu organo,quàm natura conceſſit,contra na-
Ezech.16. turam peccatur, *Et mercedem quam oportuit erroris ſui in ſemetipſis recipientes* Sic cōſtruenda & intelligenda eſt litera:prędicti idololatræ ac Sodomitici recipientes à deo permiſſiue, à ſeipſis autem cauſaliter,recipientes (inquam) & ſuſtinentes in ſemetipſis, id eſt, in propria natura mercedem ſui erroris, ideſt retributionem ſeu præmium ſuæ idololatriæ,ſcilicet traditionem & lapſum in paſſiones ignominiæ,quam mercedem oportuit, vel decuit eos recipere ſecundum dictamen ac ordinem diuinæ iuſtitiæ,qua vitia vitiis proportionabiliter puniuntur. Vnde quemadmodum iactantia propriæ ſapientiæ meruit,vt in idololatriā caderēt, ſic idololatria propter grauiſſimam ſuam deformitatem meruit, vt in innominabilia carnis peccata inciderent. *Et ſicut non probauerunt,* hoc eſt,nō putauerunt nec opere oſtenderunt, *Deum habere in notitia* actus humanos ideſt æſtimauerunt deum nō cognoſcere peccata hominum:dicētes illud Iob,Deus excelſior cœlo eſt,nec noſtra cōſiderat,& circa cardines cœli perambulat.Et illud Ezechielis.Dereliquit dominus terrā, & dominus nos nō videt *Tradidit illos deus in reprobum ſenſum* hoc eſt,in intellectum peruerſum,priuando eos lumine gratiæ ac veræ ſapiētiæ,quatenus,ſicut circa diuinum intellectum errauerunt, ſic in ſuo intellectu punirentur. Tales ſunt omnes qui diuinam prouidentiam negant.De quibus ait Pſalmiſta,Dixerunt, nō videbit dominus, nec intelliget deus Iacob. Et Sophonias, Dicunt non faciet dominus bene, & non faciet male. Contra quos dominus loquitur per Amos prophetam,Cognoui multa ſcelera veſtra,& fortiora peccata veſtra. Vel ſic, Sicut non probauerunt,hoc eſt,non curauerunt deum habere in notitia ideſt cognoſcere deum,veraciter, tradidit illos in reprobum ſenſum, excæcando corda ipſorum permiſſiue, ita quòd eis conuenit illud propheticum, Sapientes ſunt vt faciant mala, bene autem facere neſcierunt *Vt faciant ea quæ non conueniunt,* hoc eſt,quæ deo, rationi, atque eccleſiæ contrariantur. Hæc dictio,vt, non tenetur hoc loco cauſaliter, ſed concomitanter. Non enim idcirco tradidit illos in reprobum ſenſum directe vt faciant mala, ſed operatio mali conſecuta eſt traditionem,ſeu derelictionem ipſorum prædictā.Sicque frequenter in libro iſto accipitur.Sic ergo tradidit illos deus,

Micheæ.1 · E · Iob.21.22 · Ezech.9. · 2.Timo.3 · Pſal.93. · Sopho.1. · Amos.5. · F · Hiere.4. · Nota.

Repletos

Repletos omni iniquitate hoc eſt,omni peccato. Peccatū enim iniquitas eſt.i.contra iuſtitiam ſecundum Ioannē. ¶ Pręterea,ponit partes ſeu ſpecies iniquitatis, *Malitia* qua alter alteri dānū inferre conatur *Fornicatione* hoc eſt, illegitimo cum muliere concubitu, *Auaritia* hoc eſt,inordinato appetitu temporalium rerum *Nequitia* .i.peruerſitate, ſeu temeritate nefaria, *Plenos inuidia* quæ eſt triſtitia de bono alterius, *Homicidiis,contentione,dolo,malignitate,* hoc eſt, voluntate igne malitiæ inflammata, *Suſurrones* hoc eſt,diſcordiæ ſeminatores:contra quos Moyſes præcipit, Nō eris ſuſurro in populo.Et Eccleſiaſticus ait,Suſurro & bilinguis maledictus, multos enim turbauit pacem habentes. *Detractores* hoc eſt, aliorum famā denigrantes,de eorū defectibus inordinate loquendo,vel falſa imponendo, *Deo odibiles* quantū ad culpā. Odio enim deo ſunt impius,& impietas eius.Vnde Eccleſiaſtes ait: Si mordeat ſerpens in ſilentio, nihil minus eo habet, qui occulte detrahit. Agendum eſt ergo,quod ait vir ſanctus: Detrahentē ſecreto proximo ſuo,hunc perſequebar, *Cōtumeliosos* ideſt verbis vel actibus iniuriātes. Quod valde iniquū eſt iuxta illud,Homo aſſuetus in verbis improperij, omnibus diebus vitæ ſuæ non dirigetur. *Superbos* appetēdo honores,

A
1.Ioan.3.
Leuit.19.
Eccli.28.
B
Sapien.14
Eccleſ.10.
Pſal.100.
Ecclī.23.

Elatos nolendo habere æqualē aut ſuperiorē, *Inuētores malorum* excogitando nouos errores,aut culpas, *Parentibus nō obedientes,inſipientes* male ſentiendo de rebus diuinis, *Incōpoſitos* (moribus) *ſine affectione* ideſt tepidos, carētes zelo iuſtitiæ,& charitatis feruore, *Abſque fœdere* ideſt obſeruatione pacti,ſocietatis & amicitiæ.Vnde ſcriptum eſt. Qui diſſoluit pactum,nunquam effugiet, *Sine miſericordia* ideſt crudeles.Viſcera nanque impiorum crudelia. In talibus adimpletur,quod Iacobus ait,Iudicium ſine miſericordia fiet ei, qui non fecerit miſericordiam. *Qui cum iuſtitiam dei* hoc eſt,iuſtum deum, *Cognouiſſent, non* (tamen) *intellexerunt* hoc ſcilicet. *Quoniam qui talia agunt,digni ſunt morte* æterna.Et *Non ſolum qui faciunt* ſunt digni morte, *Sed etiam qui conſentiunt facientibus* vt nullus excuſetur.

C
Ezech.12.
Prou.27.
Iacob.2.

Cap. II. *Propter quod inexcuſabilis es ô homo.*

ARTICVLVS. V.

Quoniam

D Voniã itaque digni ſunt morte æterna, non ſolũ qui peccata prædicta cõmittunt, ſed etiã quicunque cõſentiunt, vel quũ poſſint, non impediunt. *Propter hoc inexcuſabilis es* (à peccato) *ô homo, omnis qui iudicas* .i. dãnas ſeu reprobas alium nõ ſecundum ordinem ęquitatis, ac regulas iuris, ſed inordinato iudicio. *In quo enim alterum iudicas* (hoc modo) *teipſum condẽnas* .i, dãnatione dignum oſtendis, ac profiteris: Iuxta quem
Eccli.21. ſenſum ſcriptum eſt: Dum maledicit impius diabolum, male-
Luc.19. dicit ipſe animã ſuam. Vnde ait Saluator: Ex ore tuo te iudi-
1.Reg.20 co ſerue nequam. Et alibi, Hoc tuũ eſt iudiciũ, quod ipſe decreuiſti. Veruntamen quoniã ſacra ſcriptura frequenter hor-
Miche. 6. tatur nos ad iudicandum, iuxta illud prophetæ: Indicabo ti-
1.Cor.2. bi homo quid ſit bonum, aut quid dominus requirat à te fa-
E cere iudicium: Et infra dicit Apoſtolus, Spiritualis homo omnia iudicat. Freq̃uẽter quoque prohibet nos iudicare, præſertim in hoc libro epiſtolarũ Pauli. ¶ Ad agnoſcendũ ergo quomodo hæc omnia intelligi debeãt, ſcire oportet, quòd iudiciũ propriè ſumptũ, eſt actus virtutis, videlicet determinatio iuris ſeu definitio iuſti. Talis autẽ determinatio iuris, eſt actus iuſtitiæ, ideo iudiciũ eſt actus iuſtitię, tanquã inclinãtis & diſponentiſ iudicantẽ, vt dignus atque idoneus ſit ad iudicandũ. Actus nanque virtutis ex virtute procedit. Nec poteſt bene iudicare de operibus virtutis, qui habitũ virtutis nõ habet. Vnde caſtus bene iudicat de pertinẽtibus ad caſtitatẽ, & fortis de his quę ad fortitudinẽ pertinẽt. Iudiciũ tamẽ eſt act⁹
F rationis ſeu prudẽtiæ tanq̃ dirigẽtis atq; ſẽtẽtiã proferẽtis. In quantũ itaque iudiciũ procedit ex quadã connaturalitate iudicantis ad iudicata, requirit habitum virtutis in iudicante. Quoniã ergo iudiciũ actus iuſtitiæ eſt, in tantũ licitũ perhibetur, inquantũ ex iuſtitia oritur. ¶ Ad hoc autẽ quòd iudiciũ ſit actus iuſtitiæ, tria ſunt neceſſaria. Primo, vt procedat ex inclinatiõe virtutis, nõ ex impetu paſſionis aut ſuſpitiõis: Secũdo, vt procedat ex authoritate præſidẽtis. Tertio, vt proferatur ſecũdum rectã rationẽ prudentiæ. Quodcunque horũ defuerit, erit inordinatum, illicitũmque iudicium. Si etenim primũ defuerit, vocatur peruerſum: ſi ſecundũ, dicitur vſur-
Chryſoſt. patum: ſi tertiũ deſit, temerariũ appellatur. Vnde Chryſoſt. ſuper Matthæum, Qui in magnis peccatis ſunt, eos iudicare

non

non debent qui in eiſdem peccatis, aut certe minoribus ſunt. A
Et hoc ſecundum Thomam potiſſimè verum eſt, quãdo pec- *Thomas.*
cata prælati aut iudicis publica ſunt, & quando nõ eſt neceſ-
ſe iudicare de alia ratiõe officij. Si vero peccata occulta ſiut,
& neceſſe ſit iudicare ratione iniuncti officij, poteſt cum ti-
more ac humilitate iudicare ſiue arguere. Si autem peccata
ſint manifeſta, & nihilominus iudicare oporteat, debet pri-
mo intra ſe pœnitere. Nobis vero diligenter penſandum eſt
illud ſancti Ambroſij: Iudicet de errore & culpa alterius, qui *Ambroſ.*
in ſeipſo non habet quod iudicet, ne cum de alio iudicat, in
ſeipſum ferat ſententiam. De prædictis ergo inordinatis iu-
diciis intelligenda ſunt loca ſcripturæ, in quibus vetatur iu-
dicium. Sicut cum dicitur: Nolite iudicare, & non iudicabi-
mini. Poteſt autẽ & debet quilibet noſtrũ iudicare, reproba- *Mat. 7.*
re, & caſtigare ſeipſum. In cõmuni quoque poſſumus iudica- B
re de actibus atque generibus hominum ſecundum doctrinã
& determinationem ſcripturæ, vt, quòd omnis homicida dã-
nabitur, & omnis ſuperbia ſit pctũ. ¶ Duo vero ſunt in qbus
ſecundũ Auguſtinũ vitare debemus iudiciũ. Primo, quũ igno- *Auguſt.*
ramus, quo animo aliqd fiat. Idcirco de occultis ac dubiis iu-
dicare prohibemur. Secũdo, dũ ignoramus qualis futurus ſit,
qui iudicãdus videtur. Et quia hoc ſemp ignoramus, nõ debe
mus abſolute perſonã alterius iudicare, præſertim cũ ignore-
mus, an dignus ſit amore, an odio: poſſitque omni momẽto à *Eccleſ. 9.*
deo tangi, cõpungi, pœnitere, & purificari. De actibus tamen C
manifeſtis, & quæ animo bono fieri nequeũt, iudicare permit
timur, cõpatiendo potius q̃ ſpernẽdo. ¶ Denique iudiciũ du
plex eſt, ſcilicet diſcretionis, quo inter bonũ & malũ diſcerni-
tur: & remunerationis, quo de præmio ſentẽtiatur. Horũ iudi- *Hier. 15.*
ciorũ vtrunque laudabile eſt, ſeruatis circũſtantiis & cõditio-
nibus debitis. De iudicio quippe diſcretionis dominus loqui-
tur per prophetã, Si ſeparaueris pretioſum à vili, quaſi os meũ
eris. De quo & in Iob habetur: Iudiciũ eligamus, & inter nos *Iob. 34.*
videamus quid ſit melius. Itẽq;, Nũquid qui nõ amat iudiciũ, *Ibidem.*
põt ſanari? Iudiciũ aũt remunerationis eſt duplex, videlicet
approbationis, quantum ad bonos: & reprobationis, quantum
ad malos. ¶ Sciẽdũ quoq; quòd Paulus hoc loco ad literã lo
quitur contra Eccleſiã Romanorũ, quæ ex Iudæis & Gẽtibus
collecta erat, qui ſe mutuo iudicabãt. Iudæus enim iudicauit
Gentilem

D Gentilem de tranſgreſſione legis naturalis. Gentilis vero Iudæum de prævaricatione legis diuinæ, Quilibet vero iſtorũ ſecundum Apoſtolum inexcuſabilis eſt, Cuius ratio ſubditur, *Eadem enim agis* hoc eſt, ſimilia, vel eadem genere aut ſpecie tu Iudæe operaris, *Quæ* (in Gẽtili) *iudicas*, id eſt redarguis, atque condemnas. Vel eadem agis tu Gentilis quæ in Iudæo iudicas. Hoc generaliter accipi poteſt de vnoquoque noſtrũ, qui de illo peccato alium iudicat, quod ipſe in ſeipſo non corrigit. Quod conſequenter declarat Apoſtolus, *Scimus enim* per naturalem rationem, vel ſupernaturalem illuminationem, *Quoniam iudicium dei eſt ſecundum ueritatem*, id eſt ſecundum iuſtitiam qua reddit ſingulis quod merentur, hoc eſt ſcimus quòd iudiciũ dei ſit iuſtum, *In eos* (id eſt aduerſus eos) *qui ta*

Matth. 7.

Iob.19.

Pſalm.61.

E *lia agunt*, id eſt ſe inuicem temerariè iudicant, ſicut iam dictũ eſt. Tales enim reprobat deus. Circa quod Origenes ſic ait, Illud hoc loco videtur oſtendi, quòd ſolius dei, ſit ſecundum veritatẽm iudicium, quia corda hominum noſſe, & mentis ſecreta dinoſcere ſolius eſt dei. Sunt enim quædam quæ cõmittuntur opere quidem malo, animo autem non malo: vt ſi quis (verbi cauſa) hominẽ non voluntate occiderit. Alia vero fiunt opere bono, ſed animo non bono, vt ſi quis miſericordię opus, non pro dei mandato, ſed vt laudetur ab hominibus, faciat. Hoc tamen non eſt ſic accipiendum, quaſi iudicia hominum non ſint iuſta & vera, ſed quòd non ſint tam vniuerſaliter vera

Origenes.

F & iuſta, nec à deo certa, maximè ſubtracta illuminatione diuina. *Exiſtimas autem hoc ô homo omnis qui iudicas* inordinate *Eos qui talia agũt* (id eſt pręmemorata peccata cõmittũt) *& facis ea* quę in aliis iudicas *Quia tu effugies iudiciũ dei?* hoc eſt, damnationis ſententiam & iuſta tormenta? Quaſi dicat, Noli hoc æſtimare. Loquitur Apoſtolus interrogatiue, *An diuitias bonitatis eius*, id eſt plenitudinem ſeu abundãtiam pietatis diuinæ, *Et patientiæ* qua non ſtatim vlciſcitur illatam ſibi iniuriam, *Et longanimitatis* qua diu iniquorum conuerſionem expectat vt indulgentiam conſequantur: iuxta illud prophetæ, Propterea expectat dominus vt miſereatur veſtri. Non enim vult mortem peccatoris, ſed vt conuertatur, & viuat. Patientia autem cum ſit virtus moralis, paſſionem triſtitiæ ordinans, nõ propriè competit deo, niſi per ſimilitudinem operis. An ergo iſta *Contemnis?* Quaſi dicat, Mirum eſt, ſi tantam pietatem & gratiam

Iob.1.

Iob.25.

Eſa.30.

Ezech.18.

Prouer.28

gratiam dei non penſas, neque honoras. Hanc contemnit, qui A
ex pia dilatione vltionis diuinę peioratur, peccando ſecurius,
& conceſſa pœnitentiæ tempora expendendo in actibus prauis.
Quemadmodum ſcriptum eſt, de ingrato ac impio, Dedit Iob.24.
illi deus locum pœnitentiæ, & ille abutitur eo in ſuperbiam.
Ignoras quoniam benignitas dei ad pœnitentiam te adducit? id eſt 2. Petri.3.
hoc merito ignorare nõ debes, q̄ miſericordia dei te patienter
ac longanimiter ſuſtinendo, quantum in ſe eſt, inſtigat, &
ducit te ad pœnitentiam peragendam. Per inſpirationẽ enim Pſal.89.
angelicam ac diuinum inſtinctum admonentur iniqui conuerti
ad dominum. Vnde Sapiens, Miſereris (inquit) omnium domine,
& diſſimulas peccata hominum propter pœnitentiam. Sapien.11.
¶ Deinde oſtendit Apoſtolus, quid homo meretur incidere,
non attendendo bonitatem longanimitatis ac patientiæ dei, B
qui pie præſtolatur pœnitentiam noſtram. *Secundum duritiam
autem tuam* per obſtinationem tuam ac pertinaciam qua diuinæ
inſpirationi reſiſtis, nec verbo dei mentem tuam aperis
Et impœnitens cor tuum, quod de priſtinis malis non dolet, Hiere.8.
nec futura vitare molitur, *Theſaurizas*, id eſt multiplicas *Tibi
iram*, id eſt diſtrictam vindictam exercendam, *in die iræ* Sopho.1.
& reuelationis iuſti iudicii dei hoc eſt, in die nouiſſimo, in quo Eſa.56.
deus maxime iratus videbitur, & ſecreta producet in lucem.
Tunc enim reuelabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit Abacuc.2.
conſilia cordium. Hinc ſcriptum eſt, Cor durum male habebit 1.Cor.4.
in nouiſſimo. Et de peccatore indurato dominus ait per prophetam,
Scio quia durus es tu, & neruus ferreus ceruix tua, & C
frons tua ænea. *Qui reddet unicuiq; ſecundum opera ſua* Iuxta Eſa.48.
illud Apocalypſis, Ecce venio cito, & merces mea mecũ eſt, dare Apoca.22.
vnicuiq; ſecundũ opera ſua. Hoc noui & veteris teſtamẽti ſcriptura
concorditer clamat. Vnde in Eccleſiaſte ſcribitur, Cuncta
quę fiunt adducet deus in iudiciũ pro omni errato, ſiue bonũ,
ſiue malũ. Et Hieremia propheta, Domine cuius oculi aper Eccleſ.12.
it ſunt ſuper omnes filios Adã, vt reddas vnicuiq; ſecũdũ vias Hiere.32.
ſuas. In his autem atque ſimilibus locis ſcripturæ per vias ſeu
opera, intelligendi ſunt quicunque actus humani, tam interiores
quàm exteriores, videlicet cogitatio, affectio, locutio, operatio.
¶ Conſequenter oſtenditur in ſpecie, quod dicebatur in
genere. *His quidem qui ſecundum patientiam boni operis, gloriam
& honorem.* Sic legenda eſt litera, Deus reddet ſingulis ſecundum
ope-

D dum opera ſua. His quidem qui ſunt boni operis, id eſt bonæ vitæ, ſecundum patientiam dei, qui eorum conuerſionem longanimiter expectauit, & ita bene vſi ſunt patientia dei, reddet pro præmio, gloriam, id eſt beatitudinem ſiue lætitiã, vel claram cum laude notitiam, clarificando eos in cordibus aliorũ, & honorem, id eſt reuerentiæ exhibitionem in ſignum virtutis
Lucæ. 12. ipſorum. Nam & deus honorabit eos, conſtituendo eos ſecum in regno cœlorũ, *Et incorruptionem*, id eſt immortalitatem,
1. Cor. 9. impaſſibilitatem, atq; perpetuã ſecuritatem, his inquã, *Quærentibus uitam æternam*, id eſt referentibus cuncta quæ agunt ad vltimũ finem ſeu veram felicitatem, quæ eſt vita æterna, nõ ad temporale commodũ aut laudem humanam. Vnde ait ſal-
Matth. 6. uator, Primũ quærite regnum dei. Et apoſtolus, Quæ ſurſum
Col. 3. E ſunt quærite. Hoc modo exponitur litera iſta cõmuniter. Videtur quoq; ſic poſſe exponi. His qui ſecũdũ patientiã boni operis ſunt, id eſt, qui opera bona patienter egerunt, & per patientiam cuſtodierunt, dabit gloriam & honorẽ. Propter quod di-
Lucæ. 21. cit ſaluator, In patiẽtia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Vel
Hebr. 10. ſic, His qui ſecundũ patientiam ambulauerunt, id eſt, patienter cõuerſati ſunt, retribuet deus boni opis, id eſt, pro bono opere, gloriã & honorem, tanquam condignã mercedem. *His autem qui ſunt ex contentione*, id eſt, inſimul litigant & pacis iura violant, vel deo reſiſtere ſatagunt, *Et qui non acquieſcunt ueritati*, id eſt iuſtitiæ ſeu ſanæ doctrinæ, qua admonentur conuerti ad
Deut. 31. deum *Credunt autem iniquitati* hoc eſt, vanis erroribus ac fal-
2. Tim. 2. ſis dogmatibus: quo contra dicit Apoſtolus ad Hebræos, Do-
Ioan. 8. F ctrinis variis & peregrinis nolite abduci. His itaq; ſuperue-
Hebr. 13. niet *Ira* (id eſt diuina vltio) *& indignatio* hoc eſt, deteſtatio
Luc. 12. qua iudex æternus eos contẽnet. *Tribulatio* (corporis) *& anguſtia* mentis, venient inquam hæc, *In omnem animã hominis operantis malum* niſi pœniteat. Nam & corporis pœna redundat in animam & econuerſo. *Iudæi primum*, id eſt præcipue, quoniam propter legẽ diuinam ei traditam grauius peccauit, & fortius punietur. *Et Græci*. Si per Græcos intelligatur gens illa ſpecialis, tunc Græcus poſt Iudæũ exprimitur, quia præ cæteris gentibus magis peccauit atq; punitus eſt, eo ꝙ in naturali philoſophia & ſubtilitate ingenij præfulgebat. Vbi enim maius donum ſcientiæ, ibi prævaricator grauiori ſubiacet culpæ & pœnæ. Si vero per Græcũ intelligantur Gentiles communiter, tunc

niter,tunc poſt Iudæũ ponitur Græcus, quoniã minus pecca- A
uit loquendo in genere & cęteris paribus.His verbis Apoſtoli
conſonat illud Prouerbiorum,quod ex perſona æternę ſapien
tiæ dicitur,Quia vocaui & renuiſtis,& increpatiões meas ne- *Prouerb.1.*
glexiſtis,ego quoq; in interitu veſtro ridebo, cum irruerit re-
pentina calamitas,& interitus quaſi tempeſtas ingruerit,quan
do venerit ſuper vos tribulatio & anguſtia. ¶Hoc loco Apo-
ſtolus contentioſos redarguit. Vnde & Iacobus apoſtolus di-
cit,Si zelum amarum habetis, & contentiones ſunt inter vos, *Iacob.3.*
nolite gloriari,& mendaces eſſe aduerſus veritatem.Denique *Eſaiæ.38.*
tanta eſt culpa contentionis,vt propter ipſam corporalis exer
citatio reprobetur: dicente domino per prophetam,Ecce ad li- *Eſaiæ.32.*
tes & contentiones ieiunatis. Nunquid tale eſt ieiunium quod
elegi? *Gloria autem & honor*, de quibus iam dictũ eſt. *Et pax*, B
id eſt tranquillitas mẽtis,ſeu ſecuritas ab impugnatione hoſti
li,dabuntur pro præmio *Omni operanti bonum* ex charitate,
Iudæo primum, id eſt præcipue:quia in genere plus aliis me-
ruerunt Iudæi ad Chriſtum conuerſi,videlicet ſancti apoſto-
li,ac primitiua eccleſia, *Et Græco*, id eſt gentibus. *Non eſt e-* *Iob.34.*
nim acceptio perſonarum apud deum, id eſt deus in iudicando *Ecclés.35.*
non attendit perſonam, & ea quæ non habent rationem me- *Matth.22*
riti ſiue demeriti,ſed ſola opera penſat, & vnumquemque ſe-
cundum merita ſua iudicat. Propter quod aſſerebat Petrus, *Lucæ.20.*
In veritate comperi, quoniam non eſt perſonarum acceptor *Galat.2.*
deus,ſed in omni genere qui timet deum, & operatur iuſtitiã, C *Eph.6*
acceptus eſt illi.Et per prophetam dominus loquitur, Vnun- *Collo.3.*
quemq; iuxta vias ſuas iudicabo. Ad hanc perfectionem hor-
tatur nos ſermo diuinus per Moyſen dicens, Iuſte iudicabis, *Ezech.18*
nec conſideres perſonam pauperis, neque honores vultum po *Leuit.19.*
tentis.Porrò ꝙ apud deum non ſit perſonarum acceptio, ſed
iuſtum iudicium,probat. *Quicunque enim ſine lege* ſcripta atq; *Iacob.2.*
Moſaica *Peccauerunt* videlicet nõ habendo legem,id eſt gen- *Act.10.*
tiles,qui peccatum commiſerunt, non quia legem ſcriptam
tranſgreſſi ſunt, quia nec eam habuerunt, *Sine lege peribunt*,
id eſt non propter huius legis præuaricationem damnabun-
tur:ſed propter hoc,quòd legem naturalem non ſeruauerunt
cum fide ſaluatoris ſaltem implicita, vt plenius oſtendetur.
¶Cum enim dicat Ambroſius, Peccatum eſt præuaricatio *Ambroſ.*
legis diuinæ,quęri poteſt,quõ aliquis peccare valeat ſine lege?

Et reſ-

Ambr. D Et reſpondendum, quód in definitione Ambroſij, per legem diuinam intelligitur quælibet lex data à deo, à quo conſtat naturalem legem fluxiſſe, datamq́; eſſe. *Et quicunque in lege* (ſcripta) *peccauerunt* eam non obſeruando ſicut Iudæi, *Per legem* id eſt, ex ipſa lege ſcripta, vel propter legis tranſgreſſionem *Iudicabuntur* iudicio reprobationis. Vnde Chriſtus aiebat Iu-
Ioan.17. dæis, Eſt qui accuſat vos Moyſes, in quo ſperatis. *Non enim*
Iacob.2. *auditores legis* diuinitus datæ, *Iuſti ſunt apud deum*, niſi obediant legi: ideo ſubditur, *Sed factores legis*, id eſt qui legis mãdata adimplent, *Iuſtificabuntur* id eſt, iuſti erunt ac reputabũ-
Matth.7. tur apud deũ. Nã & fides ſine operibus mortua eſt. Et in Euãgelio Chriſtus teſtatur, Omnis qui audit verba hæc, & non facit ea, aſſimilabitur viro ſtulto, qui ædificauit domum ſuam
Luc.11. E ſupra arenam. Et alibi, Beati qui audiunt verbum dei, & cuſtodiunt illud. Ipſa ergo impletio legis per gratiam, ex qua procedit impletio, iuſtificat hominem, eſtq́ue iuſtificatio eius. Denique ꝙ ipſa obſeruatio legis iuſtificet, eluceſcit ex hoc. *Cum enim gentes*, id eſt gentiles, *Quæ legem* ſcriptam ſeu Moyſi, *Non habent*, quia non tenebantur ad eam *Naturaliter*, id eſt ex naturalis rationis dictamine, adiuti tamen lumine gratiæ,
1.Ioan.3. ſine qua nemo vnquam ſaluatus eſt. Non enim ex puris naturalibus quiſquam ſaluatur, cum ſalus noſtra ſit ſupernaturalis felicitas, ſcilicet viſio per ſpeciem, ad quam ſine fide, charita-
Hebr.11. te & gratia dei nullus viator pertingit, *Ea quæ legis ſunt faciunt*, id eſt legem ſcriptam obſeruant, quantum ad præcepta moralia decalogi, quæ ſunt de dictamine rationis naturalis.

F *Eiuſmodi* gentes *Legem* (Moſaicam) *non habentes, ipſi ſibi ſunt lex*, id eſt propria ratio eſt eis pro lege, *Qui oſtendunt* bene viuendo *Opus legis* quod à lege ſcripta præcipitur fieri aut vitari *Scriptum in cordibus ſuis*, id eſt intellectui naturali im-
Thob.4. preſſum, ita ꝙ ratio dictat eis, quod dictat ratio ſcripta. Dum
Matth.7. enim non faciunt alteri quod ſibi nolunt fieri, (quod vtiq; naturalis ratio dictat) implent ea quæ iubet lex ſcripta. Nam & ſecundum apoſtolum, Qui diligit proximum, legem adimple-
Roma.13. uit. Hi ergo qui naturaliter agunt ea quæ legis ſunt, ſibi ſunt lex. quod declarat apoſtolus per effectum, videlicet per conſcientiæ teſtimonium. Subditur enim, *Teſtimonium* boni vel mali *Reddente illis conſcientia ipſorum*, quæ ex naturali iudicio rationis reprobat malum, & approbat bonum. Recalcitrat

enim quo-

enim quodammodo operi vitioſo,conſentitq́; actui virtuoſo, A
*Et inter ſe inuicem cogitationum accuſantium aut etiam defen-
dentium.* More Græcorum ponit genitiuum pro ablatiuo,vt
ſit ſenſus,cogitationibus ſe inuicem accuſantibus , id eſt per-
uerſis cogitationibus quæ malos accuſant,etiam defendenti-
bus,id eſt cogitationibus bonis,quæ bonos excuſant atq; de-
fendunt.His,inquam,cogitationibus teſtimonium damnatio-
nis vel ſalutis reddentibus illis,id eſt prædictis gẽtilibus.Iſtæ
cogitationes accuſantes ac defendentes , hoc eſt malæ ac bo-
næ examinantur,diiudicantur & declarantur coram naturali
iudicatorio hominis: quaſi coram iudice per prima agibiliũ
principia naturaliter inſerta & cognita:ſicut eſt illud , Quod *Matth. 7.*
tibi vis fieri,fac alteri. Quanuis autem teſtimoniũ iſtud mo-
do reddat conſcientia,tamen in futuro extremo iudicio cla- B
rius perhibebit. Tũc nanq; quilibet conſcius erit ſibi de pro-
priis bonis ac malis.Idcirco ſubiũgitur, *In die cũ iudicabit de-
us occulta hominũ,* id eſt in die iudicij quando aperientur libri
conſcientiarum, *Secundum euangeliũ meum*, id eſt ſecundum
quod ego euangelizo ac prędico.Euangeliũ enim eſt Chriſti
tanquam authoris:Ioannis vero,Matthæi,Lucæ,& Marci tan
quam ſcriptorum:Pauli autem & aliorum apoſtolorum, tan-
quam prædicatorum . Quod vero mox ſubditur , *Per Ieſum
Chriſtum* referri poteſt ad illud quod dictum eſt , Iudicabit
deus,&c.quia per Chriſtum hominem exercebitur illud iu-
dicium,ita ꝙ ipſe,vt homo erit executor iudicij. Pater enim *Ioan. 5.*
non iudicat quenquam,ſed iudicium omne dedit filio. Vel ad
illud quod dictũ eſt,ſecundum euangelium meum.Per Chri- C
ſtum enim factum eſt euangelium Pauli:ſicut ſuperius ait,Per *Roma.1.*
quem accepimus gratiam & apoſtolatum. Poteſt quoque ita
exponi. Teſtimonium illis reddente conſcientia ipſorum, id
eſt conſcientia operum:nec ſolum conſcientia operum, ſed &
conſcientia cogitationum inter ſe inuicem accuſantium aut
defendentium,iuxta ſenſum præhabitum. Dicit autem gloſ-
ſator , quòd in die iudicij cogitationes accuſabunt animam,
vel defendent,non quæ tunc erunt , ſed quæ nunc ſunt in no-
bis:quarum quædam notę,atq; ſignacula relinquuntur in cor
de noſtro,velut in cera, quæ in occulto nunc pectoris poſita,
tunc reuelari dicuntur per Chriſtum. Sed contraire huic vi
detur,quod ait Anſelmus & alij ſancti,quod etiam certum eſt, *Anſelmus*

D .ſ.ꝙ in die iudicij erit in reprobis cõſcientia vrẽs atq; remordẽs, in electis vero cõſcientia bonæ fiduciæ. Omniũ enim opa cunctis patebũt. Sciendũ ergo, ꝙ cogitatões quæ nũc ſunt, tũc accuſabũt vel defendẽt per modũ meriti ſiue demeriti. Cogitationes vero quę tũc erũt, accuſabũt aut defendẽt nõ per modũ meriti vel demeriti, quia nõ erit tũc locus merẽdi, aut demerẽdi, cũ via ſit finita, ſed tanꝗ ſigna præteritorũ meritorũ
Exod. 20. aut demeritorũ. Et ſic gloſſator ſaluatur p diſtinctionẽ. ¶ Cõ
34. ſequẽter apoſtolus Iudæos aggreditur, probãs eos, quantũ ad aliquid, deteriores gẽtilibus. Quo enĩ plura beneficia atq; auxilia cõtra peccatũ receperũt, eo grauius peccauerũt in eodẽ genere culpæ: quia quo ſtatus ſublimior, eo ruina eſt maior. Deniq; excellẽtia ſtat⁹ Iudęorũ fuit in hoc, quod legẽ diuinã,
E pręcepta moralia, iudicialia ac cerimonialia, diuerſaq; alia
Deute. 4. gratiarũ munera receperũt. Vnde Moyſes loquebatur, Que eſt alia gens ſic inclyta, vt habeat cęrimonias, iuſtaq; iudicia & vniuerſã legẽ, vt populus tuus Iſrael? Ipſi vero ingrati deo fue
Eſaiæ. 1. rũt. Propter qđ domin⁹ cõqueritur p ꝓphetã, Filios (inquiẽs) enutriui & exaltaui: ipſi autem ſpreuerũt me. His ergo nũc ait
Gene. 49. Apoſt. *Si autẽ*, (ideſt, quia) *tu Iudæus cognominaris* à Iuda pa
1. Para. 15. triarcha, qui inter fratres ſuos fortiſſimus erat, vt dicit ſcriptu
Gene. 11. ra. Primo ſiquidem appellati ſunt Hebræi ab Heber in quo
Gen. 32. 35 remanſit lingua Hebraica, quæ ante conſtructionẽ turris Babylonicæ omnibus erat cõmunis: iuxta illud, Erat autem terra labij vnius. Poſtmodum dicti ſunt Iſraelitæ à Iacob qui vocatus eſt Iſrael. Tertio dicti ſunt Iudæi à Iuda. Hoc tamen no
F mine ſpecialiter vocabãtur duæ tribus. Nam Iſrael dictæ ſunt
3. Reg. 12. aliæ decem tribus à tẽpore ſeparationis ſuæ à domo Dauid.

Et requieſcis, ideſt, perſiſtis, *In lege* Moſaica, non euagando per diuerſos errores more gentiliũ, *Et gloriaris in deo*, id eſt, in cognitione ipſius, *Et noſti uoluntatem eius*: ex doctri
Hebr. 6. na legis ac prophetarum, *Et probas*, ideſt, approbas ſeu commendas, *Vtiliora*, ideſt perfectiora & viciniora ſaluti, *Inſtructus per legem* in qua diuerſi gradus perfectionũ docentur, *Confidis*, ideſt, præſumis & æſtimas, *Te ipſum ducem eſſe cæcorum*, ideſt tantæ perfectionis vt alijs ſpiritualiter excæcatis poſſis viam virtutis oſtendere, eoſq; in via dei præcedere, atq; ad rectum finẽ perducere. Confidis quoq; te, *Lumen* (eſſe) *eorũ qui in tenebris* ignorantiæ *Sunt*, ideſt, tantæ gratiæ ac

tiæ ac ſcientiæ vt ignorantes valeas illuſtrare. *Eruditorē inſi-* A
pientium, ideſt diuinorū cognitione carentium, ſcilicet infidelium,quos Iudæi ſæpe conuerterunt ad deum *Magiſtrum* Hebræ. 5.
infantiū hoc eſt, paruulorum ſeu imperfectorū, qui ſolidum cibum capere non valentes, expertes ſunt ſermonis iuſtitiæ.
Habentē formam, ideſt,perfectionē aliis exemplārem, *Scientiæ* in agendis, *Et ueritatis in lege*, ideſt,in credendis ac ſpeculatiuis.Porrò quod ſubditur, interrogatiue. admiratiue & increpatiue intelligendū eſt. *Qui ergo aliū doces,teipſum non doces?* ideſt,cum aliū docere præſumas,cur teipſum non doces?Et mirū eſt ꝙ teipſum non doces.Et male agis,eo ꝙ teipſum nō doceas.Simili modo legēda ſunt quę ſequuntur. *Qui prædicas non furandū furaris? Qui dicis non mœchandū,mœcharis?*
Commiſerūt autē Iudęi & ſpirituale furtū ac mœchationem, B
ſubtrahēdo à lege ſenſum de Chriſto ac myſticū intellectum
Qui abominàris idola .i.idololatriæ cultū, *Sacrilegiū facis?*.i. furtū atq; abuſum rei ſacræ?Aliqua enim diuino cultui deputata propriis vſibus applicabāt Iudæi,quia auariſſimi erāt ſa- Matth.15.
cerdotes ſcribę ac phariſęi.Nā diuina pręcepta ſuis ſupſtitio- Luc.16.
ſis traditionibus irrita fecerūt,vt euāgeliū loquitur. *Qui in lege* .i.de legis acceptione, *Gloriaris* dicēdo,Quāta audiui- Pſalm.77
mus & cognouimus ea.Et,Nō fecit taliter omni nationi: *Per* Pſal.149.
præuaricationē legis deū inhonoras nō exhibēdo ei reuerentiā debitā,obediēdo mādatis ipſius. *Nomē enim dei per uos* .i.occaſione veſtri, *Blaſphematur inter gētes* .i.à gētibus perfidis, quæ videntes veſtrā peruerſitatē deū veſtrū blaſphemāt, æſtimātes eum iniuſtū,qui tales ſeruos aſſeritur elegiſſe. *Sicut ſcri-* C
ptū eſt in Ezechiele,vbi prędicta verba habētur ſecūdū tranſlationē ſeptuaginta interpretū.Noſtra aūt translatio talis eſt,
Ingreſſi ſūt ad gētes,& polluerūt nomē meū.Et ſicut Ezechiel Ezec. 36.
iſta dicebat de Iudęis ſibi contēporaneis,ad quos miſſus erat: ſic Paulus hęc applicat de Iudęis ſui tēporis.¶ Subinde oſtē- Deute.10.
dit Apoſtolus grauitatē exceſſus Iudæorū ex conditione circunciſionis.Circūciſio nanq; erat ſignū iuſtitiæ,& quędā profeſſio legis ſeruādæ:iuxta illud Apoſtoli ad Galatas, Teſtifi- Galat. 5.
cor omni homini circūcidēti ſe,ꝙ debitor ſit vniuerſę legis faciēdæ.Quēadmodū ergo nūc prodeſt profeſſio vitæ clauſtralis,ſi regula obſeruetur,ſi vero regula omittatur,plurimū obeſt,& peccatum grauatur : ſic de circunciſione erat tempore

Gen.17 D veteris teſtamenti. Hoc eſt quod Apoſtolus ſubiungit. *Circumciſio quidem prodeſt* ad gratiam promerendã, videlicet tempore veteris teſt.non autem Euangelio diuulgato, *Si legem obſerues*. *Si autem præuaricator legis* Moſaicæ: *Sis, circunciſio tua* carnalis *Præputium facta eſt,* id eſt, præputio ſimilis, non plus valens quàm illud. *Si ergo præputium,* id eſt, gentilis incircunciſus *Iuſtitias legis,* id eſt, præcepta moralia, quæ
Pſalm.18. ſunt de dictamine rationis naturalis, *Cuſtodiat* cum fide & cultu vnius dei, vt tactum eſt, *Nonne præputium illius in circuncíſionem reputabitur?* id eſt, tantum ſibi proficiet ad ſalutem,
Matth.3. vt tibi ô Iudæe circuncíſio tua? Quaſi dicat, ita. Cuſtodiendo enim iuſtitias legis modo prefato, ſpiritualiter circunciditur, & filius Abrahæ reputatur. *Et iudicabit id quod ex natura eſt*
E *præputium,* id eſt, gentilis præputium naturaliter habens ex gentilibus ortus & in præputio natus. *Legem conſummans* hoc eſt, iuſtitias legis ſcriptæ adimplens ex naturali dictamine rationis. Iudicabit inquam, id eſt, ſui comparatione iu-
Mat.12. dicio damnationis dignum oſtendet. *Te* Iudæe, *Qui per literam,* id eſt, legis ſcripturam, *Et circunciſionem præuaricator legis es?* id eſt, nec per ſcripturam ſacrã, neq; per circunciſionis ſignificationem à peccato retraheris, à quo gentilis retrahitur per legem naturalem ſine circunciſione ac litera ſcripturarum. ¶ Quòd autem gentilis iuſte viuens melior eſt Iudæo circunciſo iniuſte viuente, & eum condemnet, probat Apoſtolus, eo quòd duplex ſit circunciſio, ſcilicet ſpiritualis & carnalis. Quarum prima facit ſpiritualem Iudæum, ſecun-
F da carnalem. Vnde propheta, Omnes (inquit) gentes habent præputium, omnes autem domus Iſrael incircuncíſi ſunt cor-
Hiere.9. de. Ad ſpiritualem vero circunciſionẽ admonet Moyſes, Circuncidite, inquiens, præputium cordis veſtri, & ceruicem veſtram ne induretis amplius. Et quantum caro eſt inferior ſpiritu, tantum circunciſio carnalis, & carnalis Iudæus inferio-
Deut.10. res ſunt ſpirituali circunciſione atque Iudæo. Ait itaq;, *Non enim qui in manifeſto,* id eſt, qui circunciſus eſt carne, & poteſt hominibus ſignum Iudaiſmi oſtendere, *Iudæus eſt* ſolum & vere. Iudæus enim interpretatur confitens, quod competit non ſolum circunciſo, *Neque quæ in manifeſto in carne eſt circuncíſio,* id eſt, circunciſio illa exterior pelliculam tollens, eſt circunciſio perfecta ac vera. *Sed qui in abſcondito,* id eſt, qui

eſt,qui corde circunciſus eſt , quæ circunciſio homines latet, A
deoq́ue patet. *Iudæus eſt* vere ac ſpiritualiter confitens do-
mino confeſſione laudis diuinæ *Et circunciſio cordis,* id eſt,
circunciſio ſpiritualis facta *In ſpiritu,* hoc eſt , ſecundum Matth. 6.
ſpiritualem intellectum ſcripturæ veteris teſtamenti. *Non li-*
tera, id eſt non ſecundum ſenſum literalem ipſius . Vel , in
ſpiritu,id eſt,virtute ſpiritus ſancti: non litera,id eſt,literali- Philip.3.
bus cultris legis, *Cuius* videlicet ſpiritualis circunciſionis
Laus non ex hominibus qui in interiora tueri non valent,neq; 1.Reg.6.
de eis certum quippiam iudicant. *Sed ex deo eſt* qui inſpe-
ctor eſt cordis,& ſpiritualem circunciſionem,qua vitia præ- 1.Cor.10.
ſcinduntur commendat potius quàm carnalem , qui ab exor- Pſal.7.43
dio ſeculi multos ſaluauit ſine corporali circunciſione , ne-
minem vero ſine circunciſione ſpirituali . His verbis Apo- B
ſtoli conſonat,quod de carnalibus Iudæis ait Ioannes in Apo
cal.Dicunt ſe Iudæos eſſe , & non ſunt , ſed ſunt ſynagoga Apoc.2.3.
Satanæ.

Cap. III. *Quid ergo amplius eſt Iudæo.*

ARTICVL. VI.

DECLARATO in quibus Iudæi deteriores erant
gentilibus , nunc oſtendit in quibus eos præcel-
lant.Mouet autem & ſoluit quæſtionem, quæ ex
præinductis conſurgit. *Quid ergo amplius eſt Iu-*
dæo, aut quæ utilitas circunciſionis? id eſt , ſi tanta Roma.2.
eſt vtilitas atque iniquitas Iudæorum,vt eis præferantur gen
tiles,ſicut iam patuit , quid ergo amplius,id eſt,maius aut di- C
gnius eſt Iudæo circũciſo,quàm gentili incircunciſo,aut quę
vtilitas fuit circunciſionis? Omnia iſta referenda ſunt ad tem
pus legis ſcriptæ, non euangelicæ . Et reſpondet . *Multum* Pſalm.75.
melius eſt Iudæo ſecundum ſtatum priorem,quàm gentili ſo- 147.
lam naturalem legem habenti. *Per omnem modum* in gene-
re,ſcilicet in omnibus quæ ad ſalutem requiruntur. *Primum*
quidē melius eſt Iudæis. *Quia credita* hoc eſt,ex ſpeciali gra-
tia tanquã amicis & familiaribus adminiſtrata ac data *Sunt* Ioan.5.
illis eloquia dei id eſt,ſcripturæ ſacræ legis ac prophetarum.
Nec obſtat , quòd quidam eorum non crediderunt,ſicut ſub-
iungit. *Quid enim* obeſt prædictæ prærogatiuæ Iudæorum,
Si quidam illorum non crediderunt? eloquiis dei , de myſteriis Pſalm.87.
Chriſti. *Nunquid incredulitas illorũ fidem dei,* id eſt,fidem di- 105.

Eze.2. D uinam quam alij habuerunt de deo. *Euacuauit?* id eſt, inanem
effecit. Vel, fidem, id eſt, fidelitatem dei adimplendo quod
Ioan.8. promiſit, euacuauit, id eſt ab opere impediuit. *Abſit.* Vniuſ-
Eccleſ.33. cuiuſq; enim malitia in ſeipſum redundat. ¶ Inſuper φ ho-
minum incredulitas fidelitatem dei non euacuet probat Apo
Matth.22 ſtolus. *Eſt autem deus uerax* in ſuiipſius natura, in opere, atq;
ſermone, quoniã inuariabile eſſe habet, & omnia iuſte diſpen
Ioã.3.7.8. ſat, impletq; veraciter quicquid promittit ſimpliciter. Aliqua
autem promittit ſub conditione, quæ non ſemper implentur.
Apoca.19. *Omnis autẽ homo mendax,* ideſt, à vero atq; incõmutabili eſ-
ſe deficiens, vanitati ſubiectus, & per conſequens peccare po
Pſal.115. tens & mentiri ac falli. Quod ſubintelligendum eſt de omni
Pſalm.38. viatore ſecundũ legem communẽ. Vnde ait Pſalmiſta, Verun-
Ro.8. E tamen vniuerſa vanitas omnis homo viuens. Et rurſus, Ego di
Pſalm.115. xi in exceſſu meo, omnis homo mendax. In Numeris quoq;
Num.23. ſcriptũ eſt, Non eſt deus vt homo, vt mentiatur: neq; vt filius
Pſalm.50. hominis, vt mutetur. *Sicut ſcriptum eſt, ut iuſtificeris in ſermo-
nibus tuis, & uincas cum iudicaris,* Hoc allegat Apoſtolus ad
oſtendendum, quòd deus ſit verax, implendo promiſſa. Hæc
enim verba loquutus eſt Dauid, homicidio, adulterioq; per-
petratis: vt ſit ſenſus, Ego Dauid tibi ſoli peccaui & malũ corã
te feci, vt tu domine deus iuſtificeris, ideſt, iuſtus & verax a-
gnoſcaris, non infringendo nec omittendo propter mea faci-
2.Reg.11. nora, tuam promiſſionẽ, qua mihi pollicitus es, φ ex ſemine
Prouer. 8. meo humanã naturam aſſumeres, ex quo cõſtat, te verũ eſſe in
Gene.22. promiſſis: & vincas, ideſt preualeas aliis cum iudicaris ab eis,
F non debere promiſſionem tuam mihi de Chriſto factam im-
Pſalm.113. pleri propter ſcelera mea. Cum enim Dauid vxorẽ Vriæ vio-
laſſet & cognouiſſet, eiuſque virum occidiſſet, multi dicebant
prædictam promiſſionem euacuatam, quoniam non deceret
2.Reg.7. Chriſtum de homicida & adultero naſci. Cũ ergo deus huius
dicti oppoſitũ fecit, præualuit iſtis. Hunc ſenſum intendit hoc
2.Reg.11. loco Apoſtolus. ¶ Poſſunt quoq; prædicta verba adhuc tri-
bus modis exponi, ſicut in expoſitione libri pſalmorum indu
Hiere.18. xi, ſed hoc loco iſte ſufficiat, Sciendũ vero φ hæc dictio, vt,
ſecundũ hunc ſenſum tenetur conſecutiue, non aũt cauſaliter:
quia nõ ideo Dauid peccauit, vt de⁹ iuſtificaretur: ſed ex eius
peccato occaſionaliter cõſecuta eſt manifeſtatio diuine iuſti-
tiæ iuxta modũ expoſitũ. ¶ Sed quoniam ex prędictis verbis
Dauid,

Dauid,quibus ait,Malũ corã te feci,vt iuſtificeris,&c. quidã Pſal.50.
ſumpſerunt occaſionem erroris, dicentes, quòd noſtra pecca- A
ta atque mendacia directe faciunt ad gloriam dei, videlicet
ad manifeſtationem diuinæ veritatis atque iuſtitiæ,& per cõ-
ſequens, quòd deus vellet nos peccare & mentiri, quatenus
comparatione noſtri iuſtior ac verior, imò ſolus iuſtus ac ve- Eſaiæ.3.
rus appareret,& vt miſericors agnoſceretur dũ nobis ignoſce-
ret. Hoc ſanctus apoſtolus reprobat ducendo ad incõueniens.
Ait ergo, *Si autem iniquitas noſtra iuſtitiam dei commendat*, id
eſt,directe & per ſe commendabilem ſeu laudabilem facit, vt
aliqui aſſerunt. *Quid dicemus?* id eſt, quid reſpondere pote-
rimus ad ea quæ ſequuntur ex hoc? Primo enim ſequeretur,
deum eſſe iniuſtum,qui peccata vlciſcitur. Ideo ſubdit. *Nun-* Iob.24.
quid iniquus eſt deus qui infert iram? id eſt,pœnã pro culpa. *Se-* B
cundum hominem dico. Abſit hoc eſt,ſic ego eſſe non aſſero,ſed
ſecundũ carnales hoc ſequitur. Quod enim per ſe facit ad glo
riam dei, non eſt puniendum, ſed præmiandum vt bonum,
quia per ſe ordinatur ad finem laudabilem. Si ergo iniquitas
noſtra per ſe facit ad gloriam dei, iniuſtus eſt deus qui vin-
dicat eam per tormenta. *Alioquin quomodo iudicabit deus hunc* Ioan.5.
mundum? id eſt, homines peregrinantes in terra. Si enim iniu- 2.Tim.4.
ſtus eſt deus, non poterit mundum hunc iuſte iudicare, quia
iuſtitia maxime ſpectat ad iudicem: prout Sapiens dicit, Dili- Sapien.1.
gite iuſtitiam,qui iudicatis terram. Quòd autem non ſit deus
iniuſtus, eluceſcit ex verbo Pſalmiſtæ dicentis, Quoniam re- Pſal.51.
ctus dominus deus noſter,& non eſt iniquitas in eo. Vnde Io-
ſaphat aiebat,Non eſt apud dominum deum noſtrum iniqui- 2.Para.19
tas,nec perſonarum acceptio,neque acceptio munerum. Deus C
quippe glorioſus & fortis eſt ipſa eſſentia bonitatis, menſura Matt.19.
& cauſa totius æquitatis, ideo culpa ei placere non poteſt.
Quod confirmat Apoſtolus ſubdens, *Si enim ueritas* id eſt, Lucæ.18.
æquitas dei, *In meo mendacio*, id eſt, per meum peccatum
Abundauit, id eſt, quantum ad ſui manifeſtationem directe
creuit,clariuſq; innotuit,& hoc *In gloriam ipſius* dei, ita q̃ ex
meo peccato per ſe glorioſior,perfectiórq; apparet. *Quid ad-*
huc & ego tanquã peccator iudicor? id eſt,cur nunc vſq; iniuſtus
exiſtimor? Tanquam dicat. Si ſic eſſet,non eſſem reputandus
iniquus,quia non diſpliceret deo iniquitas mea,vt dictum eſt.
Deinde deſtruit præmemoratum errorem ducendo ad aliud

D inconueniens. *Et non ſicut blaſphemamur,* hoc eſt, ſi noſtra peccata directe ordinantur ac operantur ad glorificationem diuinæ iuſtitię, ſicut illi dixerunt, cur ita non eſt ſicut nobis blaſpheme imponitur? *Et ſicut aiunt quidã nos dicere,* id eſt, ſicut pſeudoapoſtoli affirmant, me, alioſque veros apoſtolos prædicare illud quod ſequitur, *Faciamus mala, ut ueniant bona? quorum* pſeudoapoſtolorum, qui nobis iſta imponunt, *Damnatio iuſta eſt* quia mortaliter peccaut. ¶ Quoniam enim Apoſtolus ait inferius, Vbi abundauit delictum, abundauit & gratia: & nunc ſimile aliquid dixit, allegando verba Pſalmiſtæ. Alij quoque apoſtoli talia prædicauerunt. Ex his moti ſunt æmuli apoſtolorum dicentes, quòd prædicarent peccata eſſe patranda & continuanda, quatenus ex hoc ſequerentur bona,

Eſaiæ.5. *Roma.5.*

E videlicet glorificatio ſeu manifeſtatio diuinæ æquitatis ac pietatis. ¶ Præterea aduertendum, quòd cum peccatum ſit auerſio mentis à deo, & receſſus ab ordine, ſecundum Dionyſium, & ab eo quod eſt ſecundum naturam, ſecundum Damaſcenum, idcirco per peccatum irrogatur deo iniuria, & directe inhonoratur deus, non glorificatur. Veruntamen quoniam tanta eſt bonitas dei, vt non permitteret malum, niſi prænoſceret aliud bonum inde venturum: & tanta eſt virtus eius, quòd malum omnino impediret, niſi aliquod bonum ex malo elicere poſſet. Propterea malum culpæ indirecte atque per accidens ſcilicet præter propriam conditionem, & præter peccantis intentionem ordinatur: & valet ad declarationem diuinæ iuſtitiæ, ſecundum quòd deus per pœnam ordinat culpam, in

Diony. *Damaſc.*

F quo diuina ſapientia atq; iuſtitia manifeſte refulget. Quemadmodum etiam ex crudelitate tyrannorum præter intentionem ipſorum manifeſtauit deus patientiam atque cõſtantiam martyrum. ¶ Iam declarauit Apoſtolus Iudæos excellentiores fuiſſe gentilibus pro tempore legis ſcriptæ, nunc ſciſcitatur, an etiam tempore euangelicæ legis Iudæi excellant gentiles. *Quid ergo?* reſtat *Præcellimus* (nos Iudæi) *eos?* id eſt, gentiles ad fidem conuerſos. *Nequaquam* Loquitur autem Apoſtolus de vtroq; populo iſto in genere. Certum eſt enim, quòd in ſpeciali loquendo ipſi beati apoſtoli qui erant Iudęi, & primitias ſpiritus receperunt cæteris eminebant. Loquendo vero in generali, omnes pares ſunt in gratia Euangelij, ſicut clarius oſtendetur. Cur autem non excellant Iudæi gentiles, annectitur.

Roma.8. *Coloſſ.3.* *Eſaiæ.1.* *Pſal.13.* *Mich.7.*

anneƈtitur. *Cauſati enim ſumus*, id eſt, rationabiliter decla- A
rauimus, *Iudæos & Græcos*, id eſt, gentiles *Omnes ſub pec- Eſa.56.*
cato eſſe quia Iudæi tranſgreſſi ſunt legem ſcriptam, gentiles
legem naturalem, *Sicut ſcriptum eſt* in Pſalmo, quantum ad *Sapiē.13.*
ſenſum, *Quia nō eſt iuſtus quiſquam* iuſtitia meritoria, propriis *Hiere.4.*
viribus, *Non eſt intelligens* ea quæ dei ſunt, per fidem forma-
tam ſine lumine gratiæ, *Non eſt requirens deum* per opera *Hiere.5.*
ſanƈta, propria poteſtate. *Omnes* iſti iam diƈti *Declinaue-*
runt à deo atque iuſtitia, *Simul inutiles*, id eſt vani faƈti ſunt
non pertingendo ad vltimum finem, ſeu veracem felicitatem, *Matth.8.*
Non eſt qui faciat per ſe ſine auxilio gratiæ, *Bonum*, id eſt, *Matt.23.*
opus meritorium *Non eſt uſque ad unum*, id eſt, omnino nul- *Hiere.5.*
lus eſt. Vel, non eſt vſque ad vnum, id eſt, non eſt alius præter *Ioan.8.*
Chriſtum deum & hominem, qui ſub peccato non fuit, & ea *Eccli.37.*
quæ placuerunt patri, ſemper effecit: *Sepulchrum patens eſt* B
guttur eorum, id eſt, ſimile monumento aperto, quoniam ſicut
ex tali ſepulchro aſcendit fœtor cadaueris, ſic ex ore iſtorum
procedunt verba mortua atque fœtentia, *Linguis ſuis doloſe*
agebant alios decipiendo, vel ſophiſtica & adulatoria verba
loquendo. Vnde ait ſcriptura, Qui ſophiſtice loquitur, odibi- *Sopho.1.*
lis eſt, in omni re defraudabitur. Nō eſt illi data gratia à deo,
omni enim ſapientia defraudatus eſt. Quo circa de eleƈtis Iu-
dæis ſcriptum eſt, Reliquiæ Iſraël non facient iniquitatem, *Deut.32.*
nec loquentur mendacium, & nō inuenietur in ore eorum lin- *Pſal.11.*
gua doloſa. *Venenum aſpidum*, id eſt, verba venenata ac de-
traƈtoria, ſeu odium inſanabile, *Sub labiis eorum*, quia para-
ti ſunt talia verba euomere, alioſque inficere. *Quorum os ma-* *1.Cor.3.*
ledictione, hoc eſt, verbis maledicis ac blaſphemiis, *Et ama-* C
ritudine, id eſt, ſermonibus pungitiuis *Plenum eſt*: *Veloces* *Prouer.1.*
pedes eorum ſpirituales, puta affeƈtus, & etiam corporales,
vt currant *Ad effundendum ſanguinem* innocentem. *Contri-*
tio, hoc eſt, ſpiritualis deſtruƈtio, temporalis punitio, ſeu om- *Eſa.10.*
nis boni diſſipatio, *Et infelicitas*, id eſt, miſeria, *In uiis*, id *& 14.*
eſt, operibus. *Eorum*. Committendo enim mala prædiƈta, a-
mittunt eſſe gratuitum, ſpirituale ac meritorium, & tanquam
inane ac nihilum reputantur à deo, & miſeri ſunt tanquam æ- *Eſa.40.*
terna damnatione condigni. *Et uiam pacis*, id eſt, opera bo- *Epheſ.2.*
na, per quæ ad veram pacem pertingitur. Vel, viam pacis, id
eſt, pacem huius viæ & gratię perducentem ad plenam pacem
patriæ,

D patriæ, *Non cognouerunt* per approbationem ac imitationem.
Lucæ. 18. *Non eſt timor dei ante oculos eorum*, id eſt, deum non metuunt, nec oculis cordis ſui diuinum proponunt timorem, ſed inaniſſima ſecuritate reſoluuntur. ¶ Multi arbitrantur Apoſto-
Pſal.13. lum, allegatam ſcripturam ſumpſiſſe ex Pſalmo, in quo prædicta verba conſcripta ſunt, ſed ſecundum Hieronymum ita
Hierony. non eſt. Aduertendum ergo quòd cum Hieronymus in prologo quintidecimi libri ſui per Eſaiam dixiſſet, Chriſtum & Euangeliſtas atque apoſtolos ea duntaxat verba ſcripturæ ex tranſlatione ſeptuaginta interpretum allegare, quæ cum Hebraica veritate concordant, virgo Chriſti Euſtochium fœmina religioſa atque doctiſſima, obiecit Hieronymo quod apoſtolus ad Rom. octo verſus allegarit ex Pſal.13. quę in Hebręo
E non habetur, videlicet, Sepulchrum patens eſt guttur eorum, vſque ad id incluſiue, non eſt timor dei ante oculos, &c. & videtur Apoſtolus ex tranſlatione ſeptuaginta interpretum allegaſſe, vel ex Pſalm. illo quod in Hebræo nō habetur. Ad hanc obiectionem ſtupefactus, pallidúſque effectus Hieronymus (prout ipſe teſtatur) quaſi à fortiſſimo pugile cæſus vnius diei ſpatio poſtulato & perluſtrata ſcriptura reſpondit, quòd tota pene epiſtola ad Romanos de veteri teſtamēto conſtructa eſt. Præmemoratum quoque teſtimonium octo verſuum ex Pſalmis & Eſaia contextum eſt. Nam duo primi verſus, videlicet,
Pſal.5. Sepulchrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſe agebant, in quinto pſalmo habentur. Quod autem ſubiungitur,
Pſal.139. Venenum aſpidum ſub labiis eorum, in Pſalmo centeſimo tri-
F ceſimonono legitur: qui incipit, Eripe me domine ab homine
Pſal.9. malo. Porrò quod ſubditur, Quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt, ex nono ſumptum eſt pſalmo. Alij vero tres verſus, Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem, &c. ex quinquageſimo nono capitulo Eſaiæ accepti no-
Eſa.59. ſcuntur: vbi ſic legitur, Pedes eorum ad malum currunt, & feſtinant vt effundant ſanguinem innocentem, vaſtitas & cōtritio in viis eorum, & viam pacis neſcierunt. Vltimus vero verſiculus ſcilicet. Non eſt timor dei ante oculos eorum, in prin-
Pſal.35. cipio pſalmi triceſimiquinti habetur, quo dicitur, Dixit iniuſtus vt delinquat in ſemetipſo, non eſt timor dei ante oculos eius. Apoſtolus tamen allegat pluraliter, quia pluribus loquebatur. Itaq; prædicti verſus nec in Hebræo, nec in ſeptuaginta

interpretibus

interpretibus habentur quãtum ad pſalmum tertiumdecimũ, A
ſed in editione vulgata. Lyra tamen aſſerit prædicta ex pſalmo decimotertio allegata, ſed conſentiendum eſt verbis Hieronymi, qui etiã ait, quòd Græci expoſitores exponendo pſalmum. 13. prædictos verſus veru prænotant neque exponunt.

Scimus autem quoniam, quæcunque lex loquitur, his qui in lege ſunt loquitur. Ioan. 15. Ex hoc multi affirmant prçinductam ſcripturam ad Iudæorum populum pertinere, qui ſoli ſub lege Moſi erant, de qua nunc tractat apoſtolus. Sed obuiat, quòd apoſtolus iſtam ſcripturam inducit ad oſtendendum quòd Iudæi & Græci omnes ſub peccato fuerunt, & quod nunc protinus ſubditur.

Vt omne os obſtruatur, & ſubditus fiat omnis mundus deo. Eſt igitur ſenſus, Scimus autem nos apoſtoli ſpiritu ſancto edocti, ſacráſque ſcripturas cæteris clarius intelligentes, quoniam quçcunque lex, id eſt, veteris teſtaméti ſcriptura loquitur, his, qui in lege Moſi loquitur primo ac principaliter: quemadmodum ait Saluator, Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierũt domus Iſraël. Hoc dicit Apoſtolus retundendo Iudæorũ ſuperbiam, ſcilicet ne dicerent ſcripturã prçdictam non pertinere ad eos, ſed ad gentiles duntaxat. Itaq; lex dicit hæc etiam de Iudæis, vt omne os præſumptuoſum obſtruatur, id eſt, vt nec gentilis neque Iudæus præſumat ſe inaniter excuſare ac iuſtificare, eo quòd teſtante ſcriptura, omnes peccato obnoxij ſint. Et ſubditus fiat omnis mundus, id eſt, omnis homo, Iudæus & Græcus, deo, cognoſcendo propriam vtilitatem & culpam, cõfugiendo quoq; ad diuinam pietatem ac gratiam, quaſi nõ potens aliter ſaluari. Præterea lex vetus tribus modis accipitur. Primo cõmuniter ſcilicet pro toto teſtamento antiquo, ſicq; includit omnes libros canonicos veteris teſtamenti, & ita ſumitur dum ait ſaluator, Vt impleatur ſermo, qui in lege eorũ ſcriptus eſt, Quia odio habuerũt me gratis. Hoc enim habetur in pſalmo, Similiter cum Chriſtus ait Iudęis, In lege veſtra ſcriptum eſt, Ego dixi dij eſtis. Secũdo accipitur propriè pro pentateucho ſeu quinq; libris Moſi: vt cum dicitur, Oportet impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege, & prophetis, & pſalmis de me. Tertio ſumitur ſtricte pro præceptis cæremonialibus, vt cũ ſubditur, *Quia ex operibus legis,* id eſt, ex obſeruatione cærimonialium præceptorũ legis, videlicet ſacrificiorum, circuncisionis, & ſolennitatũ cuſtodia. *Non iuſtificabitur omnis caro,* id eſt homo,

B 1. Reg. 2. Matth. 15. Pſal. 61. Baruch. 1. Eccleſ. 4. C Ioan. 15. Pſal. 68. Pſal. 34. Ioan. 10. Pſal. 81. Luc. 24. Galat. 2. Hebr. 10.

Coram

Coram illo .ſ.deo, vt acceptus ſit ei per talia. Impoſſibile
D etenim eſt ſanguine hircorum & vitulorum auferri peccata,
aut gratiam adipiſci. Non enim gratiā conferebant, nec me-
ritoria erant ex ſe ſeu opere operato, ſed ex fide & deuotio-
ne obſeruantium.i.ratione operis operantis. Opera vero præ-
ceptorum moralium iuſtificabant, non tamen ſine fide Chri-
ſti & gratia dei. *Per legem enim* (ſcriptam) *cognitio peccati*
.i. ex ipſa lege cognoſcitur quid ſit malum: non autem vi-
tatur virtute legis, ſed per gratiam dei. Hoc autem non eſt ſic
intelligendum, quaſi ante legiſlationem neſcierint homines
quæ opera eſſent vitioſa: ſed quia non ita perfecte cognoſce-
Galat.5. bantur peccata ſecundum gradus & ſpecies ſuas. ¶ Deinde o-
Eſaiæ.56. ſtendit hominem iuſtificari ſine operibus legis, ex perfectio-
E ne fidei chriſtianæ. *Nunc autem* id eſt tempore gratiæ, at-
que euangelicæ legis. *Iuſtitia dei* id eſt iuſtificatio, quam
deus clementer & gratioſe efficit in nobis peccata tollendo
& gratiam infundendo *Sine lege* id eſt Moſaicæ legis ob-
ſeruatione *Manifeſtata eſt* in gentibus ad fidem conuerſis,
per diuerſa miracula, quibus deus declarauit fidem eorum ſi-
bi eſſe acceptam, quamuis non obſeruauerint legem, quemad-
Acto.10. modum in Actibus legitur, Quod deus in ſigno viſibili dedit
Ioan.5. ſpiritum ſanctum Cornelio Centurioni gentili, & his qui e-
F rant cum eo. Iuſtitia inquam, *Teſtificata* id eſt prænūcia-
ta ac teſtimonium habens *A lege* id eſt ex libris Moſi, in
quibus multa de Chriſto, & eius iuſtificatione, quam fecit in
nobis, prædicuntur verbis & ſignis. *Et prophetis* qui de ea-
dem re manifeſtius vaticinati ſunt, & de futura in nobis gra-
tia prædixerunt ſecundum principem apoſtolorum. De miſ-
Acto.3. ſione enim ſpiritus ſancti deus per Iohelem prædixit, Effun-
1.Pet.1. dam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem. Propter quod Pe-
Iohel.2. trus de Chriſto loquens, Huic, inquit, omnes prophetæ teſti-
monium perhibent remiſſionem percipere peccatorum per
Acto.10. nomen eius, omnes qui credunt in eum. *Iuſtitia autem dei*
Epheſ.3. id eſt nobis à deo collata eſt *Per fidem* (formatā) *Ieſu Chriſti*
Acto.15. id eſt per fidem catholicam, cuius obiectum & cauſa eſt
Chriſtus. Fides enim eſt fundamentum iuſtitiæ. Vnde Chri-
Matth. 9. ſtus frequenter in euangelio loquitur, Fides tua te ſaluum fe-
Lucæ.7. cit. *In omnes* (Iudęos) *& ſuper omnes* gentiles, *qui credūt*
8.18. *in eum* hoc eſt, in Chriſtum per fidem formatam, ſecundum
quod

quod in Actib' dicitur, In hoc omnis qui credit, iuſtificatur. A
Et rurſus, Deus fide purificans corda eorum. *Non enim eſt* *Acto.13.15*
diſtinctio Iudæi & Græci, tempore euangelicæ legis, quantū *10.*
ad iuſtificationem prædictam, quia non eſt perſonarum acceptor
deus. Et ſicut ſaluator aiebat: Qui crediderit & baptizatus
fuerit, ſaluus erit. *Omnes enim* (prædicti) *peccauerunt*

& ergo non propriis meritis, ſed gratia dei iuſtificantur,
ſuntque conſimiles in peccato ac ſpirituali inopia, ſicut ſubiūgitur,
Et egent gloria dei. hoc eſt, miſeratione diuina, videlicet
gratia, per quā deus glorioſus apparet, qui ex ſua liberrima
bonitate ſaluat electos, ita vt nullus in ſeipſo valeat glo *Eſaiæ.52.*
riari, ſed omne bonum domino aſcribatur. *Iuſtificati* ab iniuſtitia
culpæ. *Gratis* ſine præcedētibus meritis *Per gra* B
tiam ipſius dei, quæ eſt cauſa formalis noſtræ iuſtificationis, *Marci.16.*
ſicut albedo eſt cauſa formalis albefactionis parietis. *Per redemptionem
quæ eſt in Chriſto Ieſu* id eſt per paſſionē & ſan- *Pſalm.13.*
guinem Chriſti, in quo eſt redēptio noſtra ſicut in cauſa ef- *Ioan.15.*
ficiente. Ita quòd paſſio eius eſt cauſa inſtrumentalis effecti- *1.Cor.1.*
ua ac meritoria noſtræ ſaluationis. Vnde de eo ſcriptum eſt: *Eſaiæ.52.*
Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in ſāguine ſuo. *Heb.9.*
Et Eſaias ait: Dominus poſuit in eo iniquitatem omnium noſtrum.
Et: Ipſe peccata multorū tulit. *Quem* videlicet Chriſtum.
Propoſuit .i. nobis manifeſte exhibuit. *Deus* pater *Apoc.1.*
ſeu trinitas. *Propiciatorem* .i. reconciliatorem ac mediato- C
rem. *Per fidem* mediante qua conſequimur fructum do- *Eſaiæ.53.*
minicæ paſſionis, ſeu gratiā dei. *In ſanguine ipſius* .i. merito
effuſionis ſanguinis Chriſti. Vnde in Eſaia propheta *Ibidem.*
ſcriptum eſt, Dominus poſuit in eo iniquitatem omnium noſtrum.
Et Ioannes ait, Aduocatum habemus ad patrē, Ieſum *1.Ioan.2.*
Chriſtum iuſtum, & ipſe eſt propiciatio pro peccatis noſtris.
Sic iam deus propoſuit Chriſtum propiciatorem finaliter,

Ad oſtenſionem iuſtitiæ ſuæ .i. quatenus ſe iuſtum manife- *2.Cor.5.*
ſtaret implendo ſua promiſſa, nec deferendo peccata impunita,
imò in Chriſto quodammodo vindicās ea: quemadmo- *1.Ioan.2.*
dum Eſaias ait, Propter ſcelus populi mei percuſſi eum. Et *Iob.24.*
Chriſtus in Pſalmo: Quæ non rapui, tunc exoluebam. Propo *Eſaiæ.53.*
ſuit quoque ſic Chriſtum propiciatorē ex parte noſtri, *pro- Pſal.68.*
pter remiſſionem præcedentium delictorum id eſt, peccatorum
quæ Chriſti aduentum præceſſerunt. Vel, propter remiſſionē

delictorum

Mich.7. delictorum præcedentium, id eſt, hominum, qui ante Chriſti
D incarnationem fuerunt, & tenebantur in lymbo inferni, propter reatum originalis peccati. Per Chriſti vero paſſionem
Zach.9. redempti, atque educti ſunt iuxta illud Zachariæ, Tu quoque in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu, in quo non eſt aqua. Delictorum inquam exiſtentium, *In ſuſtentatione* id eſt, in pia atque longanimi patientia. *Dei* qui non
Iob.35. ſtatim vltus eſt ea, ſed clementer ignouit. Vel, præcedentium hominum exiſtentium in ſuſtentatione dei, qui eos in lymbo ſuſtentauit ac conſeruauit ſine pœna ſenſus. Vtranque vero ſuſtentationem deus exhibuit. *Ad oſtenſionem iuſtitiæ eius* id eſt, propriæ æquitatis vel iuſtitiæ, quam cauſat in nobis.
E *In hoc tempore* euangelicæ legis *Vt ſit ipſe* deus. *Iuſtus*
Pſal.144. in operibus ſuis, & à Chriſtianis iuſtus cognoſcatur, tanquã
Pſal.10. author iuſtitiæ noſtræ *Et iuſtificans eum qui ex fide eſt Ieſu*
Finis. *Chriſti* id eſt quemcunque in Chriſtum credentem, qui in
Ioan.3. deo renatus & ſpiritualis effectus eſt virtute fidei non iuſtitia legis. ¶ Ex præinductis oſtendit Apoſtolus vanitaté iactantiæ Iudæorum *Vbi eſt ergo gloriatio tua?* ô Iudæe. i. quoniam deus propoſuit Chriſtum propiciatorem per fidem ad oſtenſionem ſeu manifeſtationem ſuæ iuſtitiæ (ſecundum intelligentiam præinductam) vbi iam eſt ô Iudæe vana glo-
Galat.6. riatio tua, qua de iuſtitia legis præſumens, te gentibus præfe-
1.Corin.5. rebas, eaſque ſpernebas, & ſine lege tua eas non poſſe ſaluari
1.Reg.4. putabas? *Excluſa* (.i.ablata) *eſt* glorìatio iſta. *Per quam*
Rom.5. *legem?* an per legem *Factorum?* id eſt, per legem Moſaicã?
Epheſ.3. *Non* vtique. Illa enim non ſaluauit per ſe, *Sed per legem fi-*
F *dei* id eſt, per legem euangelicam, quæ ſaluat per fidem ſine operibus legis. Appellatur autem lex Moſi, lex factorum, præſertim quantum ad præcepta cærimonialia. Sic quippe erat iugum grauiſſimum, laborioſiſſimis atque innumeris obſeruantiis plenum. De quo Petrus in perſona fidelium Iudęorũ loquens teſtatur: Quod neque nos neque patres noſtri porta-
Acto.15. re potuimus. Secundum Auguſtinum autem lex Moſi dicitur
Auguſt. factorum, quia minando imperabat, ſed gratiam faciendi nõ præſtabat. Lex vero euãgelica vocatur lex fidei, quoniam opera mandat, & credendo gratiam faciendi acquirit. *Arbitramur enim* nos apoſtoli à ſpiritu ſancto inſtructi, *Hominẽ* quemcunque in Chriſtum credentem, *Iuſtificari per fidem*

charitate

charitate formatã, *Sine operibus legis* cæremonialibus ac iu- A
dicialibus. ¶ Triplicia nanque erant præcepta veteris teſta- *Act.1.*
menti, videlicet moralia, iudicialia, cæremonialia. Præcepta *Galat.5.*
autẽ cæremonialia, quoniã figuratiua erant & pro ſtatu illo ſo
lũ accommoda, ceſſauerunt veritate veniẽte ac reſerata, ideſt,
Chriſto paſſo ac prædicato. Iudicialia vero præcepta ſicut ſi-
ne periculo in nouo teſtamento omittuntur (dũmodo à nullo
Chriſtiano prælato ſeu principe authoritatẽ inſtituendi ha-
bẽte præcipiantur) ſic ſine periculo obſeruãtur, ſi à ſuperiori
inſtituantur, & Chriſtianorũ regimini congruant. Non enim
ſolũ figuralia extiterunt. Præcepa autẽ moralia, quæ ordinã-
tur ad bonos mores, & de actibus virtutũ immediate donan-
tur, non ſolũ manent in nouo teſtamento, ſed etiã per euange- B
lica Chriſti conſilia perficiuntur, & ad ſalutẽ requirũtur, iux-
ta illud: Si vis ingredi ad vitã, ſerua mandata. ¶ Deniq; ho- *Matth. 19*
minem inſtificari ſine operibus legis per fidẽ, declarat apoſto
lus. *An Iudæorum deus tantum?* .i. nunquid Iudæorum dunta-
xat eſt deus creator & ſalus, principiũ & finis? *Nonne & gẽ-
tium?* Ipſe creator & deus eſt? *Imo & gentiũ* Sicut ergo om- *Apoc. 22.*
nium deus eſt, ſic omnes vno modo iuſtificat, puta per fidem. *Act.10.*
Et ſicut omnes proceſſerunt ab ipſo, ſic omnes reducuntur & *Rom.8.*
conuertuntur ad ipſum, per vnum atque eundem propiciato- *1.Tim.2.*
rem ac mediatorem dei & hominum Ieſum Chriſtum. Ideo
ſubditur, *Quoniam quidem unus eſt deus qui iuſtificat circũciſio-
nem* .i. Iudæos circuncisos, *Ex fide* ſaluatoris, hoc eſt, per
fidẽ de Chriſto, *Et qui iuſtificat. Præputium* id eſt, incircũ-
ciſos gentiles, *Per fidem* eandem, Eadem enim fides eſt fi- C
delium noui ac veteris teſtamenti, quamuis tempora ſint mu-
tata, & fides ſit modo magis explicita. Quod equidem illi cre
debant futurum, nos credimus factum. Ipſe quoque habitus
fidei (quę eſt virtus theologica) eſt vnus in ſpecie in omnibus
fidelibus, qui vnquam fuerũt, ſunt & erunt, & propter forma- *1.Cor. 10.*
lem vnitatem obiecti, quod eſt veritas prima, propter quod *Ioan.4.*
credimus omnibus quæ cadunt ſub fide. Patet ergo quia id
quod ait ex fide & per fidem ſit idẽ in re, quãuis in ipſo modo
loquendi videatur diſtinctio. Apoſtolus nanque frequenter
mutat propoſitiones, & modum loquutionis in eodem ſenſu.
¶ Quoniã vero ex prædictis atq; ſimilibus verbis imponebãt
Iudęi Paulo, quod eſſet legis deſtructor, propterea ſe excuſãs,
adiecit,

D adiecit, *Legem ergo*(Moſaicam) *deſtruimus per fidem* & euãgelium vt nobis imponitur? *Abſit. Sed legem ſtatuimus* ideſt, approbamus ac roboramus pro ſtatu ac tempore. Cum ergo lex vetus fuerit via ac diſpoſitio ordinata ad euangelicã legé, non dicitur deſtrui ſed impleri ac perfici euangelica lege ſuperueniente: ceſſat tamen quantum ad modum prioris obſeruantiæ. Vnde Ambroſius dicit, Non deſtruitur lex, cum impleta ſecundum ſpiritum, ceſſat ſecundum literam. Quia hic ſcilicet in nouo teſtamento gratia fidei eſt qua impletur lex, quæ ſine fide eſſet infirma. Firmatur enim lex, quoniam cærimonalia ſpiritualiter implentur. Et quod minus in moralibus continebatur, in Euangelio additur. Et quod tunc pro- E mittebatur futurum, fides aduenisse teſtatur. Tollitur autem litera occidens, & moralia literaliter manent ac perficiuntur. Propter quod ait ſaluator, Non veni ſoluere legem, ſed adimplere.

Math. 5. *Ambroſ.* *1. Cor. 13.* *Matth. 5.*

Cap. IIII. *Quid ergo dicemus Abraham,*

ARTIC. VII.

DECLARATA inſufficientia legis ad ſalutem per rationem, iam idem oſtendit per exemplum & ait, *Quid ergo dicemus* .i. ſi iuxta præinducta circuncifio & præputium, ſeu Iudæus & Gentilis F communiter atque æqualiter iuſtificantur per fidem, quid tunc dicemus, *Inueniſſe Abraham patrem noſtrum ſecundum carnem?* id eſt, ſecundum carnis originem, à quo ego Paulus & cæteri Iſraelitæ ſecundum carnalem propagationem deſcendimus. Vel, ſecundum carnem, id eſt, ex operibus legis carnalibus ſcilicet circuncifione, & ſacrificiis? Quaſi dicat, Ad quid profuit ei obſeruantia carnalium operum legis, videlicet, impletio cærimonialium præceptorum? Quid autem ad hoc reſponderi oporteat, ex ſequentibus innoteſcit. Reſpondendum eſt enim, quòd non ſit perfecte & vere iuſtificatus ex operibus legis. *Si enim Abraham ex operibus legis,* prædictis carnalibus, *Iuſtificatus eſt* iuſtitia vera ac meritoria, *Habet gloriam* id eſt, veram beatitudinem pro mercede, *Sed non* habet eam *Apud deum* hoc eſt, à deo & coram eo, quoniam propria virtute non gratia dei iuſtificatus eſſet. Et quia hoc conſequens impoſſibile eſt, ergo & illud ex quo

Geneſ. 17. *Philip. 3.*

ex quo infertur,videlicet quod Abraham iuſtificatus ſit ex operibus legis. Vel ſic & melius,Si Abraham ex operibus legis iuſtificatus eſt,habet gloriam,id eſt,dignus eſt laude ac præmio pro ſua iuſtitia,ſed non apud deum,quia iuſtitia talis nō fecit eum dignum vita æterna.Ex parte enim operis operati, non erant præfata opera legis meritoria,nec ipſa lex gratiam contulit,per quam iuſtificarētur obſeruatores ipſius:ſicut lex noua quæ gratiam confert propter ſacramenta quæ includit, quæ ſunt ſigna & cauſa gratiæ iuſtificantis.Operantur quippe quod ſignificant, qđod ſacramentis veteris teſtamenti non competit. ❡ Deinde probat authoritate ſcripturæ,quòd Abrahā iuſtificatus eſt per fidem,non per opera legis. *Quid enim ſcriptura dicit?Credidit Abraham deo* promittenti ſibi per angelum propagationem innumerabilium filiorum inſtar ſtellarum.Et alibi, In ſemine tuo benedicentur omnes gētes, *Et reputatum eſt illi ad iuſtitiam* hoc eſt,merito fidei huius iuſtificatus eſt coram deo,& dignus effectus eſt vita æterna,per actum interiorem fidei ſuæ, ſecūdum quod actus ille etiam ex charitate imperatiue proceſſit. *Ei autem qui operatur, merces non imputatur ſecundum gratiam ſed ſecundum debitum. Ei uero qui non operatur,credenti autem in eum qui iuſtificat impium:reputatur fides eius ad iuſtitiam ſecundum propoſitum gratiæ dei.* Hucuſque litera cohæret, & condependet, quæ difficultatibus plena eſt. ❡ Porrò ſecundum beatum Ambroſium, introducēda,continuanda, & exponenda eſt ita. Iam dixit Apoſtolus, Abraham nō ex operibus,ſed ex fide iuſtificatum. Ex quo ſequi videtur, fidem ſine operibus ſufficere ad ſalutem, contra quod tamen dominus ait,Nō omnis qui dicit mihi, domine, domine intrabit in regnum cœlorum: ſed qui facit voluntatem patris.Et iterum,Si vis (inquit) ingredi ad vitam, ſerua mandata.Iacobus quoque apoſtolus teſtatur, Quid proderit, ſi quis dicat fidem ſe habere,opera autem ipſa non habeat? Fides ſi non habet opera,mortua eſt in ſeipſa. Hinc etiam paulo ante dixit apoſtolus,Non auditores legis, ſed factores legis iuſtificabuntur. ❡ Hanc obiectionem ſoluit Apoſtolus,dicens,Ei autem qui operatur, id eſt, qui tempus & opportunitatem habet operandi, merces non imputatur, id eſt,præmiū non confertur,ſecundum gratiam fidei tantum,id eſt,non gratis ſine operibus præmium conſequitur.In tali enim fides ſine

d operibus

Ioan.3. *Gene.15.* *Galat.3.* *Gene.22.* *1.Mach.2.* *Eſa.4.* *Mat.20.* *Ambroſius* *Matth.7.* *Matth.19.* *Iacob.2.* *Roma.2.*

A B C

D operibus mortua eſt(ſed ſecundũ debitum operatiõis ad quã
Iacob.2. ex diuino mandato tenetur,merces ei imputatur ac datur.Nã
Ioan.6. ſine operibus ſaluari non poteſt. Quòd ſi operari neglexerit,
Act.10. damnabitur. Ei autem qui nõ operatur, id eſt,opportunitatẽ
Eſaiæ.55. ſeu tempus & locum operandi non habet, credenti autem in
Matth.10. eum,qui iuſtificat impiũ, hoc eſt, in Chriſtum qui peccatori
Ephes.2. gratis ignoſcit,gratiamq; infundit, ante cuius infuſionẽ pec-
Luc.23. cator veniã promereri non poteſt de condigno, reputatur fi-
des eius,id eſt,actus fidei ſuæ interior, ſine opere exteriore, ad iuſticiam,ita quòd ſufficit ei ad ſalutem,vt in latrone.Bona enim voluntas ſeu præparatio animi ad opus reputatur ei pro opere ſecundum propoſitum gratiæ dei,id eſt,ſecundum
E voluntatem miſerationis diuinæ,vel ſecundum ordinem gratiæ dei nobis oblatæ,qui taliter voluit nos ſaluare,in quo patet virtus ac ſufficientia fidei.Per hoc vero quod ait:Credenti in eum,certum eſt Apoſtolum loqui de fide formata, quæ
1.Timo.1. per dilectionem fertur in deum, & operatur ſi opportunitas
Galat.5. adſit.Hæc expoſitio procedit de operibus ipſam fidem ſequẽtibus,atque ex ea naſcentibus. ¶ Secundo exponitur de operibus præcedentibus fidem,contra illos qui aſſerebant merito præcedentium operum legis,ſe gratiam fidei eſſe adeptos. Quo dato,gratia non reputabitur ſecundum viam & ordinẽ
Roma.11. gratiæ,ſed ſecundum debitum meriti præcedentis. Quo con-
Ioan.15. ceſſo,gratia iam nõ erit gratia. Quoniã ergo hoc conſequens impoſſibile eſt,conſtat ꝙ gratiam fidei,ſeu ipſam fidem nullus meretur.Ait ergo,Ei autem qui operatur aliqua bona ante fidem merces non imputatur ſecundum gratiam,ſed ſecundũ debitum,hoc eſt,ſi præmiũ ei datur pro bonis quæ fecit, hoc
F non erit gratis,ſed ex debito meriti præcedentis, ſicq; fidem præcedent merita, cum tamen fides ſit omnis meritorij actus principium,omniumq; virtutum fundamentum.Ei autem qui non operatur opera legis cærimonialia atq; carnalia,vel quęcunq; alia ante fidem,ſicut gentilis:credenti autem per fidem formatã in eum qui iuſtificat impium,id eſt,in Chriſtũ,repu-
Eſaiæ. 55. tatur fides eius ad iuſticiam,ſecundum ſenſum prætactum, & hoc ſecundum propoſitum gratiæ dei,id eſt, ſecundũ gratui-
Titum.3. tum,atque benignum dei decretum,qui ita decreuit, vt onere legis ablato,homines fide iuſtificẽtur ac ſaluentur. ¶ Tertio exponitur ſecũdum quoſdã, qui ex verbis Apoſtoli talem rationem

tionē inducunt. Illud quod cōceditur alicui, quēadmodū mer- A
ces operanti, nō cōceditur ei per viā gratię, ſed debiti. Iuſticia
vero de qua ſermo eſt, conceditur per viā gratiæ, ſicut iam pa- 1. Cor. 6.
tuit, ꝙ Abrahā iuſtificatus eſt per fidē ſine operibus legis, er- Gene. 22
go iuſticia hæc nō eſt ex operibus legis. Hæc autē expoſitio Infra. 8.
irreſoluta videtur, & ſatis ambigua. Simili enim ratione poſ- Galat. 2.
ſet oſtēdi, ꝙ iuſticia noui teſtamēti nō eſſet ex operibus euā-
gelicæ legis, quæ tamen iuſtificāt, habitūq; iuſtitiæ inducūt,
vel augent ſiue perficiunt etiā ex parte operis operati, virtute
ſacramentorū Chriſti. Poſſet enim ſic argui, Quod cōceditur
alicui, ſicut merces operanti, nō cōceditur ei per viā gratiæ,
ſed debiti: ſed iuſticia nouæ legis conceditur per viā gratiæ, B
(Quid enim habes quod nō accepiſti?) Nō ergo eſt ex operi- 1. Cor. 4.
bus nouæ legis. ¶ Denique charitas agens & cæteræ virtutes Ephe. 4.
per charitatē agentes, merentur gratiā ampliorē in præſenti,
gloriāq; in futuro, & redditur eis merces iſta. Nihilominꝰ red
ditio huius mercedis eſt ſecundū viā gratiæ, & ſecundū viam
debiti, ſecundum diuerſos reſpectus. Cū enim prima infuſio 1. Petri. 2.
gratiæ ſit ſolū gratuita, omnia bona quæ per gratiā illā merē-
tur, gratuitē præmiantur per cōparationē ad gratiā primā. Sa
tisfeci forſan lectori in expoſitione præſentis loci, ſed nō mi-
hiipſi, quia profunditatem verborum iſtorum intelligere nō
valeo, neque connexionem eorum cum præcedentibus atque
ſequentibus plenè cōcipio. Conſolatus tamen eſt me ſermo,
quē ex ore viri doctiſſimi ſacræ theologiæ profeſſoris cōdi- C
gni, audiui, qui dixit, in epiſtolis Pauli habet elephas vbi ſub
mergatur: quanto magis pulex, vt ſum ego? Vnde in ſimilibus Exod. 12.
locis comedā quantū poſſum, quod autē reſiduum fuerit, igne
cōburam, ſanctorum & catholicorū doctorū expoſitionem ſe
quens, & ea contentus. Nō enim quiſquā mortaliū penetrare
valet profunditatē epiſtolarum diui Pauli Apoſtoli. Præmiſſa
autem probat Apoſtolus authoritate Pſalmiſtæ, ſubiungens,
Sicut & Dauid dicit beatitudinem hominis id eſt, illum eſſe bea-
tum, ſeu beatitudinem eſſe illius in via per ſpem, & in patria
per ſpeciem. *Cui* (homini) *deus accepto* id eſt, tēpore gratiæ,
de quo legitur, Ecce nunc tēpus acceptabile. Vel, accepto, Eſa. 49.
id eſt, acceptanter, gratis & pie, *Fert* donat & ingerit 1. Cor. 6.
Iuſticiam hoc eſt, remiſſionem peccati, *Et gratiæ uirtutum
infuſionem, ſine operibus* legalibus & humanis, quæ per ſe

D nequaquam ſufficiunt ad gratiam promerendam. Nec enim poteſt peccator per ſeipſum reſurgere, ſed indiget præueniri
Pſal.144. ab eo, de quo legitur, Alleuat dominus omnes qui corruunt.
Pſal.145. Et iterum, Dominus erigit eliſos. Nec obſtat illud Auguſti-
Auguſt. ni, Qui creauit te ſine te, non iuſtificabit te ſine te, Hoc enim ideo dicitur, quia deus requirit à nobis, vt faciam⁹ quod in nobis eſt, diſponendo nos ad gratiam eius. Deinde ponit verba Pſalmiſtæ, *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates* originales, actuales ſeu perſonales in baptiſmo, in quo originale peccatum deletur quantũ ad reatũ culpæ: quia quod ante baptiſmũ erat culpa & pœna, poſt baptiſmũ tantum eſt pœna, quæ dicitur fomes peccati, quæ etiam in baptiſmo per gratiam ſacra-
E menti debilitatur, ſed non penitus tollitur. Peccatum autem
Philip.3. originale formaliter vnum eſt, materialiter plura ratione ſui
Mat.3. effectus. Quatuor enim vulnera imprimit animæ. Propter
Pſal.50. quod ait Pſalm. Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum. Actualia vero peccata per cordis contritionem dimittuntur quantum ad culpam, *Et quorum tecta ſunt peccata* hoc eſt, ab oculis dei abſcondita, ita quòd non vlciſcitur, nec imputat ea, ſed auertit faciem ſuam ab eis ac ſi nunquam fuiſſent.
Ibidem. Ideo ſequitur, *Beatus uir, cui non imputauit* nec imputat
Eſa.4. *Dominus peccatum* ſed prorſus ignoſcit: ſicut per Eſaiam pro-
Act.3. miſit, Delebo vt nubem iniquitates tuas, & quaſi caliginem
Eſa.44. peccata tua. Applicans autem Apoſtolus ſcripturam hanc ad
Pſalm.31. propoſitum ſuum, adiecit *Beatitudo ergo hæc* de qua loqui-
Gene.22. tur Dauid, *In circunciſione tantum manet* .i. in ſolis Iudæis
Gene.17. locum habet *An etiam in præputio?* .i. gentibus incircunciſis.
F Et hoc ideo quæro *Dicimus enim quia reputata eſt Abrahæ fides ad iuſtitiam* ſicut nunc ex Geneſi allegatum eſt. *Quomodo ergo* (id eſt, in quo ſtatu) *reputata eſt* Abrahæ fides ad iuſtitiam? *In circunciſione?* hoc eſt, pro ſtatu & tempore circunciſionis ſuæ? *An in præputio?* id eſt, tempore circunciſionẽ ſuam præcedente. Et reſpondet, *Nõ in circunciſione, ſed in præputio* quod conſequenter declarat. *Et ſignum accepit circũciſionis* id eſt ipſam circunciſionem accepit deo iubẽte pro ſigno diſtinctiuo inter ipſum & poſteros ſuos, fideles ac inter infideles, & etiam pro ſigno fidei ſuæ quam habuit ante circunciſionem, ¶ Circunciſio quippe fuit quædam proteſtatio fidei: definiturque ſic, Circunciſio eſt ſignum diſtinguens Iſrael à

rael à gentibus. Patet ergo quod non fruſtra circuncifionem A
accepit, quanuis per eam iuſtificatus non ſit ex parte operis
operati, ſed operis operantis, videlicet fidei deuotionis ac o-
bedientiæ, per quæ abundantiorem iuſtificationem adeptus
eſt, quàm ante habuerat. Vnde dominus loquebatur, Circun- *Ibidem.*
cidetis carnem præputij veſtri, vt ſit ſignum fœderis mei in-
ter me & vos. Sic ergo accepit ſignum circuncifionis, quod eſt
Signaculum .i. indicium *Iuſtitiæ fidei* id eſt, quæ per fidem
habetur *Quæ eſt in præputio* id eſt, in Abraham, vel cæteris *Hebr.11.*
gentilibus iuſtis, ſicut in Iob tempore præputij. Nam Abrahã *Galat.3.*
ante circuncifionem ſuam iuſtus fuit, & credidit deo, ſicut iã *Matth.3.*
dictum eſt *Vt ſit pater* ſpiritualis & imitatione condignus *Pſal. 104.*
Omnium credentium non Iudæorum duntaxat *Per præputium* *Eſaiæ. 31.*
id eſt, in ſtatu præputij. Quia per fidem quam in præputio ha *Galat.3.*
buit, meruit ſpiritualem paternitatem omnium gẽtium. Vel, *Ioan.8.*
omnium credentium per præputium. i. gentilium cum præ- *Hie.4*
putio ad fidem accedentiũ *Vt reputetur & illis* videlicet fi- B
liis Abrahæ *Ad iuſtitiam* fides, per quam ipſum Abraham aſ-
ſequuntur, ſicut & ei reputata eſt. *Et ſit* (Abraham) *pater circũ-
ciſionis* ſpiritualis, quæ in vitiorum eradicatione conſiſtit. i.
gentilium credentium, pater (inquam) præbendo exemplum,
non conferendo iuſtitiam *Non his tantum* .i. nõ ſolum ad pro-
fectum his *Qui ſunt ex circunciſione* carnali. i. Iudæis *Sed &
his qui ſectantur veſtigia fidei* .i. vniuerſis fidelibus imitanti-
bus fidẽ *Quæ eſt in præputio patris noſtri Abrahæ* .i. quæ erat
in Abraham, adhuc habente præputium. Vel, quæ eſt. i. cõſi-
deratur in eo nõdum circuncifio. ¶Inſuper manifeſtat Apo C
ſtolus, quòd Abrahã ſic pater ſpiritualis circuncifionis cũctis *Gene. 22.*
fidelibus per hoc, quod cõſequutus eſt promiſſionẽ hæredita- *Matth.1.*
tis, nõ ex operibus, ſed merito fidei, quæ ad oẽs electos cõmu- *Luc.3.*
niter pertinet. *Non enim per legẽ* (facta eſt) *promiſſio Abrahæ* *Hebr.1.*
aut ſemini eius hoc eſt, de multiplicatione ſeminis ſui. Vel ſe- *Pſal.81.*
mini eius. i. Chriſto de ſemine Abrahæ nato ſecũdum naturã *Gene. 22.*
aſſumptam, *Vt hæres eſſet mundi*. i. vt ipſe Abrhã per ſemen *Galat.3.*
ſuũ, vel in ſemine ſuo, hoc eſt, per Chriſtũ, poſſideret omnes
terminos terræ, omneſq; populos ſeculi. Dictũ enim eſt Abra-
hæ, In ſemine tuo benedicẽtur omnes tribus terræ. Et iterũ, Di
lataberis ad orientem & occidentẽ, &c. Cum enim facta eſt
Abrahæ iſta promiſſio, nondũ erat lex data, quã conſtat per

D Moſen datã. Hæc vero promiſſio maxime adimpleta eſt in
Gene. 28. Chriſto filio Abrahæ, qui de ſeipſo teſtatur, Data eſt mihi o-
Ioan.17. mnis poteſtas in cœlo & in terra. Ad quẽ pater in Pſalmo, Po
Mat.28. ſtula(inquit)à me & dabo tibi gẽtes hæreditatẽ tuã, & poſſeſ-
Pſal.2. ſionẽ tuã terminos terræ *Sed per iuſtitiã fidei* .i. procedente ex
Heb.11. fide, quæ erat in Abrahã. Pro hac nãq; iuſtitia ſeu merito ei⁹
Heb.9. facta eſt Abrahę prætinducta promiſſio, ſicut in Geneſi legit,
Gene. 22. *Si enim qui ex lege* (hi tantũ) *hæredes ſunt* .i. ſi ſoli Iudæi legẽ
ſcriptã habentes, hæreditatẽ ſeu gratiã benedictionis Abrahę
Ibidem. repromiſſam adipiſcũtur *Exinanita* hoc eſt, fruſtrata *Eſt fides*
E Abrahæ deo credẽtis, qui ei prædixit, in ſemine tuo benedicẽ
Heb.10. tur oẽs familiæ terræ *Abolita* hoc eſt, euacuata atq; ablata *Eſt*
4.Re.22. promiſſio dei Abrahæ facta de hæreditatione mũdi, & bene-
dictione omniũ gentiũ ſeculi. ¶ Præterea, promiſſionẽ præfa-
tã nõ eſſe ex lege ſed fide, oſtendit Apoſtolus ex legis imper-
fectione, *Lex enim irã operatur* .i. pœnæ obnoxiũ facit legis
trãſgreſſorẽ. Nã tẽporales pœnas determinat, & pręuaricatorẽ
legis magis dãnabilẽ reddit eo, qui nunquã ſortitus eſt legẽ.
Dat enim lex manifeſtiorem notitiã culpę q̃ erat ante, ſicque
trãſgreſſorẽ efficit grauiorẽ. Propter quod in Euangelio di-
Ioan.15. citur, Seruus qui cognouit voluntatẽ domini ſui, & non fecit,
Lucæ.12. plagis vapulabit multis. *Vbi enim nõ eſt lex, nec præuaricatio.* Si
Pſal.118. acceperimus legẽ cõmuniter pro quacunq; lege, videlicet na-
F turali, ſcripta, vel euangelica, certũ eſt ſine lege nõ eſſe præua
ricationẽ, cũ præuaricatio ſit trãſgreſſio legis. Si autẽ ſumpſe-
rimus legẽ hoc loco, pro lege ſcripta, dicendũ erit, ꝙ vbi non
eſt lex, nõ eſt præuaricatio adeo grauis. Quoniã lex occaſio-
Ioan.5. naliter auget peccatũ, prouocat irã, nec tribuit gratiã, ſicut ex
dictis clarius eluceſcit. *Ideo ex fide* .i. merito fidei, nõ per o-
pera legis hæredes effecti ſunt diuinæ promiſſiõis omnes qui
2.Cor.12. Abrahę fidẽ ſectati ſunt *Vt ſecundũ gratiã* dei, non ſecundũ iu
1.Cor.1. ſtitias legis *Firma ſit promiſſio* facta Abrahæ, & ſemini eius.
Matth.3. Firma(inquã) exiſtat atq; ſalubriter exhibeatur. *Omni ſemini*
.i. vniuerſis fidelibus. *Non ei qui ex lege eſt ſolum* id eſt non
tantum Iudæis, carnalibus Abrahæ filiis *Sed & ei qui ex fide*
eſt Abrahæ id eſt cunctis quoque gentilibus Abrahæ fidem
Eſaiæ. 51. ſequentibus. Si enim iſta promiſſio fundaretur in lege quæ
occaſionaliter operatur, & prouocat iram, non haberet ſtabi-
litatem quia lege tranſgreſſa retractaretur. Nunc vero quia
fundatur

fundatur in fide viri conſtantis, videlicet Abrahæ, magis tamen in gratia dei permanet firma omni ſemini Abrahæ *Qui* A
pater eſt ſpiritualis ſeu exẽplaris inſtitutor ad fidem *Omniũ* Gene.17.
noſtrum, id eſt, cunctorum credentiũ *Sicut ſcriptũ eſt* in Ge- Hebr.11.
neſi, quantũ ad ſenſum. *Quia patrẽ* ſpiritualem, vt dictũ eſt Ioan.3.
Multarum gentiũ poſui, id eſt, inſtitui. *Te ante deum*, id eſt, Ioan.5.
coram deo, videlicet meipſo *Cui credidiſti* loquenti tibi per Ephes.1.
angelũ in perſona dei *Qui uiuificat mortuos* corporaliter, animas corporibus reuniẽdo: & ſpiritualiter, gratiã peccatorib⁹ conferendo. Vnde ſcriptum eſt, Pater ſuſcitat mortuos & viuificat *Et uocat* à non eſſe ad eſſe *Ea quæ non ſunt*, id eſt, creanda *Tanquam ea quæ ſunt*, id eſt, ſicut exiſtentia vocantur ad aliquid. Sic enim deo imperante, dicente ſeu vocante producuntur multa ex nihilo, id eſt, tam facile ac obedienter B
ac ſi ex præiacenti aliquo fierent, atque iam eſſent. Vel ſic, Vocat, ad fidem & gratiã, ea quæ non ſunt, id eſt, gentiles, qui coram deo quaſi nihil fuerunt, qui ſpiritualiter mortui erant:
quemadmodũ in Eſaia ſcribitur, Omnes gentes quaſi nõ ſint, Eſaiæ.40
ſic ſunt coram eo, & quaſi nihilũ & inane reputatæ ſunt ei, tan Gene.22.
quam ea quæ ſunt, id eſt, ſicut vocauit Iudæos, qui propter legem & gratiam dei aliquid erant, ſpiritualiter coram deo viuentes. *Qui* Abraham *Contra ſpem* naturæ *In ſpem* gratiæ *Credidit* credens poſſe impleri per gratiã, quod erat impoſſibile per naturam, vt ſcilicet ipſe iam vetulus de infœcun
da ac ſterili coniuge ſua filium procrearet *Vt fieret pater* Gene.15.
multarum gentium eum per fidem ſequentium *Secundum* Eccli.40.
quod dictum eſt ei à deo per angelum. *Sic erit ſemen tuum, ſi-* 3.Re.4.
cut ſtellæ cœli in multitudine *Et* ſicut *Arena* quæ eſt in Hebræ.11
littore *Maris*, id eſt, præ multitudine numerari non poterit. Quanuis hoc aliquo modo videatur impletum in carna-
li ſemine Abrahæ, quia & Moſes filiis Iſrael aiebat; Eſtis ho- Deute.1.
die ſicut ſtellæ cœli plurimi. Verius tamen atque perfectius in ſpirituali ſemine eius, id eſt, in gentium conuerſione, & fidelium multiplicatione impletur: præſertim cum rurſus Mo-
ſes dicat populo Iudæorum, Te elegit dominus, non quia Deute.7.
cunctas gentes numero vincebatis, cum ſitis omnibus po-
pulis pauciores. Vel hoc quod dicitur, Sicut ſtellæ cœ- Danie.12.
li, refertur ad bonos, qui ſtellis comparantur propter lumen gratiæ, decorem virtutum, & quoniam alios ver-

D bo & operatione illuſtrant, ipſamque eccleſiam ornant, quemadmodũ ſtellæ cœlum, Propter quod in alia epiſtola ait
Philip.2. Apoſt. Inter quos lucetis ſicut luminaria mundi. Quod vero adiungitur, Et ſicut arena maris, referri poteſt ad malos ter-
Hiere.5. renis rebus intẽtos. *Et non* eſt Abrahã *Infirmatus in fide* ex
Matth.7. conſideratione naturalis impoſſibilitatis *Nec conſiderauit* cũ ſuperflua immoratione ſeu finali ſiſtentia *Corpus ſuum* (iam)
Gene.21. *emortuũ* à virtute generatiua *Cũ iam fere centũ eſſet annorũ, &*
Gene.25. *emortuã uuluam Saræ*, ideſt, ad actum generatiõis ineptã. Deſierant enim ei muliebria fieri, ſine quibus naturaliter nõ fit
Gene.17. cõceptio. ¶ Videtur his obuiare, quod in Geneſi legitur, Abraham poſt mortem Saræ Cethuram duxiſſe, atq; multos de ea filios genuiſſe, elapſis, plus quàm triginta ſeptem annis à tem-
E pore generationis ſeu promiſſionis Iſaac. Sara quippe decem annis iunior fuerat eo. Cũ ergo ipſa defuncta ſit centũ triginta ſeptem annis expletis, certũ eſt Abraham plus quàm centũ, trigintaſeptẽ annorum fuiſſe, quando Cethurã ſumpſit vxorẽ. Quomodo ergo emortuũ erat corpus eius cũ centenarius cir-
Iacob.1. citer fuit? Cõmuniter reſpondetur, ꝙ emortuum erat quantũ ad vetulam, non quantum ad iuniorem quæ facilius concipit
Gene.15. anu, propter diſpoſitionẽ virtutis paſſiuæ. *In repromiſſiõe etiã*
17.22. *dei* ſibi facta de generatione Iſaac, & innumerabili multitu-
Galat.3. dine ſeminis ſui. *Non hæſitauit diffidentia* propter rei noui-
Ioan.12. tatem, *Sed confortatus eſt fide, dans gloriã deo*, ideſt, deum glo
1.Mac.2. rificans atque collaudans tanquã omnipotentem ac verum, &
Gene.17. iſta implere valentem *Et pleniſſime ſciens*, etiã per naturalem
F rationem *Quia quæcunq; promiſit deus potẽs eſt & facere.* Alias eſſet in promittendo improuidus, & in exequendo infirmus. *Ideo & reputatũ eſt illi ad iuſtitiam* ꝙ ſic confortatus eſt in fide, nec hæſitauit diffidentia. Quod autem Abrahã aliquo modo conſiderauit corpus ſuũ & Saræ eſſe emortuũ; patet ex eo
Eſa.43. quod dicebat; Putaſne centenario naſcetur filius, & Sara no-
Hierony. nagenaria pariet? Verũ, vt dixi, non ſiſtebat finaliter in conſi-
Gene.17. deratione huiuſmodi, ſed in cõſideratione virtutis diuinę. Ex prædictis autẽ verbis dubitaſſe videtur. Reſpondetur communiter, ꝙ non dubitando, ſed admirando hæc dixit. Veruntamẽ videtur adhuc cõtrariari, quod per Eſaiã dominus loquitur Iſraeli, Pater tuus primus peccauit. Quod non ſolũ quidã præcipui Iudæorũ magiſtri, ſed ſanctus quoq; Hieronymus exponit

exponit de Abrahã,quod peccauit ex incredulitate ridendo A
atq; dicendo verba inducta.Sed ſicut in expoſitione Eſaiæ au
dens non eram quãtum ad hoc,ſequi Hieronymũ,ita nec mo-
do,nec etiã nego. Apoſtolus enim apertiſſime conteſtatur,ꝙ
non hæſitauit diffidẽtia,& ideo reputatũ ſit ad iuſtitiã. Vnde *Gene.5.*
verbũ Eſaiæ exponi poteſt de primo parẽte,videlicet Adam,
quẽ conſtat in paradiſo peccaſſe. *Non eſt autẽ ſcriptum tantum*
propter ipſum Abrahã iſtud ſcilicet *Quia reputatũ eſt illi ad iu*
ſtitiam quod tam firmiter credidit *Sed & propter nos*, ideſt,
ad noſtram conſolationẽ ac inſtructionem, vt imitemur fidẽ
ipſius *Quibus reputabitur* ad iuſtitiam imitatio fidei Abrahæ
Credentibus in eũ,qui ſuſcitauit à mortuis Ieſ.m Chriſtũ dominũ no *Ioan.10.*
ſtrum, ideſt,in deum patrẽ ſeu ſanctam trinitatẽ,vel quãcun-
que diuinã perſonam.Cuilibet nanq; diuinę perſonę attribui B *Rom.8*
poteſt ſuſcitatio actiua Chriſti,imò ipſe vt deus ſuſcitauit ſe-
ipſum,vt homo eſt.Et qui credit in vnam diuinã perſonã,cre- *Eſaiæ. 53.*
dit in tres. *Qui* (Chriſtus) *traditus eſt propter delicta noſtra*, id *Matth.26*
eſt morti expoſitus,vt mundi peccata auferret. Traditus eſt
autẽ à patre,iuxta illud,Proprio filio ſuo nõ pepercit,ſed pro *Matt.28.*
nobis omnibus tradidit illũ.Saltem permiſſiue tradidit quoq;
ſeipſum,ſecundum quod per prophetam dicitur,Tradidit in *Ibidem.*
mortẽ animam ſuam.Sed & Iudas tradidit eum: *Et reſurrexit* *Ioan.20.*
propter iuſtificationem noſtram hoc eſt, vt virtute ſuæ reſurre- *Coll.3.*
ctionis gratiã iuſtificantem nobis conferret,& ſuæ corporalis *Philip.3.*
reſurrectionis exemplo nos ad ſpiritualẽ reſurrectionẽ indu-
ceret,quatenus tandẽ etiã corporaliter,feliciterque reſuſcite-
mur ab ipſo quando reformabit corpus humilitatis noſtrę cõ C
figuratũ corpori claritatis ſuæ.Reſurrexit ergo propter iuſtifi *Timo.2.*
cationem noſtram,ideſt,vt iuſtificemur gratiã recipiendo &
iuſte viuendo. ¶Nõ tamen iuſtificatio noſtra eſt tota ratio,
finiſque totalis reſurrectionis Chriſti.Reſurrexit nanq; pro- *Roma. 6.*
pter proprij corporis glorificationẽ,& ſuæ humanitatis reaſ- *Collo.3.*
ſociationẽ,quantum ad partiũ eius redintegrationẽ. Denique *Hebr.9.*
reſurrexit propter iuſtificationem noſtram,quia ad hoc re-
ſurrexit, vt corpore reſumpto appareat nunc vultui dei pro
nobis,oſtendens patri latus & vulnera, quatenus merito eius,
gratia impleamur diuina. Quamuis autem traditus ſit Chri-
ſtus,non ſolũ propter delicta noſtra,ſed etiam propter iuſtifi- *Philip.3.*
cationem noſtram.(Nam & propter vtrunque ſurrexit)tradi- *2.Pet.3.*
tio tamen

D tio tamen ſeu paſſio attribuitur delicto, vt mors naturæ, correſpondeat morti culpæ, & reſurrectio iuſtificationi, vt corporis glorificatio correſpódeat nouæ atq; cœleſti cõuerſationi.

Cap. V. *Iuſtificati ergo ex fide.*

ARTICVL. VIII.

POSTQVAM Apoſtolus abſtulit cauſã atque materiam diſcordiæ Romanorũ, iam eos inuitat ad verã pacẽ, & ait, *Iuſtificati ergo*, id eſt, iuſti à deo effecti, *Ex fide*, id eſt, per fidei formatę infuſionem. Vel, iuſtificati, id eſt, veram iuſtitiã operati,

Ephe.2. ex fide, id eſt, per habitũ fidei, vel intus in anima iuſtificati ſi-

Galat.2. ne opere exteriori, ex fide, id eſt, interiori fidei actu creden-

Iacob.4. do, videlicet ex charitate, & non per opera legis, neque per o-

Mat.5. E pera præcedentia fidem, *Pacem habeamus ad deum*, id eſt,

Iob.22. deo humiliter ſubditi ſimus, & noſtram voluntatẽ diuinæ ordinationi in omnibus ſubiiciamus, quieti atque tranquilli exiſtentes in deo. Beati enim pacifici, quoniam filij dei vocabuntur. Hinc enim loquitur ſcriptura, Acquieſce deo & habeto pacem, & per hoc habebis fructus optimos. Hæc eſt ſpiritualis

Lucæ.2. diuinaq; pax, de qua dixerũt angeli, Pax hoĩbus bonę volũta-

Pſal.118. tis. Et Dauid, Pax multa diligentibus legem tuam: quæ non

Eccleſ.48 competit impiis, iuxta illud Eſaiæ, Non eſt pax impiis dicit dominus, *Per Ieſum Chriſtum dominũ noſtrum* quia per eum

1.Tim.2. ſeu merito eius pacem iſtam conſequimur. Omnia nanq; diuinarum gratiarũ chariſmata per Chriſtum, ſecundum quod mediator eſt dei & hominũ, præſtantur hominibus. Ideo ſub-

F ditur *Per quem* tanquam per mediatorẽ, & cauſam merito-

Hebr.11. riam *Acceſſum*, hoc eſt, ingreſſum *Habemus per fidem* tanquam per fundamentum totius ſpiritualis ædificij. Accedentẽ nempe ad deum oportet credere *In gratiam iſtam*, id eſt, ad dona & munera ſpiritus ſancti, videlicet ad alias perfectiones ſeu beneficia dei, *In qua* (gratia) *ſtamus* mente ad diuina erecta atq; cœleſtia dirigente, non in terrenis iacente, vilibuſque immerſa. Primo enim deus cùm fidem infundit, donat ſimul tempore alias virtutes ac dona ſpiritus ſancti. fides tamẽ pręcedit ſecundũ viam generationis & ordine naturæ, cũ ſit fundamentũ virtutum. Et ita per fidẽ, acceſſum habemus ad alia

Pſalm.83. bona. Fide autẽ infuſa, per eandem accedimus ad deũ, vt gra-

tiam am-

tiam ampliorẽ mereamur,quatenus proficiſcamur de virtute A
in virtutẽ,id eſt, de bono in melius proficiendo quotidie. *Et* *Sapien.8.*
gloriamur ſpirituali lætitia *In ſpe gloriæ,* id eſt,in certa expe
ctatione fælicitatis æternæ quæ eſt gloria *Filiorũ dei,* id eſt,
omniũ beatorum deo fruentiũ,qui deo perfectiſſime ſimilan-
tur.De quibus ſcriptum eſt in Iob, Vbi eras cum me laudarẽt *Iob.38.*
aſtra matutina,&iubilarẽt omnes filij dei?Et in Pſalmo,Quo- *Pſalm.88.*
niam quis in nubibus æquabitur domino,ſimilis erit domino
in filiis dei? Poſſunt tamẽ per filios dei intelligi omnes electi *Roma.8.*
ad vitam æternã præordinati. Et certe hoc merito eſſe debet *Ioan.1.*
nobis indeficiens ratio gloriandi,quod ſpem habemus acqui-
rendi beatitudinẽ ſempiternã.Vnde nihil Chriſtiano felicius *Hierony.*
cui promittuntur regna cœlorũ. *Non ſolum au'ẽ* gloriamur *Pſalm.29.*
in ſpe glorię credẽtes videre bona domini in terra viventium B
Sed & gloriamur in tribulationibus .i.in aduerſis, in perſecu-
tionibus,tẽtationibus,ac ęgrotatiõibus,quẽadmodũ per Iaco
bum inducitur,Omne gaudiũ exiſtimate fratres,cũ in diuer- *Iacob.1.*
ſas tẽtationes incideritis.Et Saluator,Gaudete(inquit)& exul *Matth.5.*
tate in illa hora,quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlo.
Debemus enim gaudere de hoc quod ſumus in via præueniẽ-
di ad deũ.Sed hæc eſt via ſalutis, multipliciter tribulari. Per *Luc.6.*
multas ꝗppe tribulatiões oportet nos intrare in regnũ cęlorũ.
Et merito in tribulatiõibus gloriamur *Sciẽtes quod tribulatio*
patiẽtiã operatur hoc eſt,actũ patiẽtiæ efficit in anima.ſ.ſufferen
tiã,tanꝗ obiectũ mediatũ virtutis, quæ patiẽtia nominatur. Si
enim nõ eſſet tribulatio,nec patiẽtia. Habitũ quoq; patiẽtiæ *Act.14.*
firmat in anima. Patiẽtia quippe cũ ſit virtus moralis imme- C *Iaco.1.*
diate verſatur circa paſſionẽ animę,puta triſtitiã quã ordinat.
Deinde reſpicit actũ, videlicet ipſam aduerſitatis tolerantiã,
quã accidẽter & occaſionaliter inducit,ſeu efficit tribulatio.
Frequẽs nanq; tribulatio cõfert animæ cõſuetudinẽ,patientiã
exercẽdi,& ita fit anima in virtute patiẽtiæ incõcuſſa atq; im
mobilis:ita vt dulce ſit ei,tribulationẽ pro dei amore,& pro-
priorũ peccatorũ purgatione ſufferre *Patientiam autẽ,* id eſt,
aduerſitatẽ æquanimis tolerantia operatur *Probationẽ* .i.bo-
ni aſſuefactionem ſeu probam exercitationem, vel vitiorum
expurgationem, etiam quo ad pœnæ oblationem.Sicut enim
interior dolor ſiue contritio aufert culpam, ſic aduerſi-
tatis perpeſſio pœnam *Probatio uero* operatur vel efficit
Spem,

D *Spem*, id eſt, actum ſpei, videlicet certam & actualem expectationem felicitatis futuræ. Qui enim ita probatus eſt, fiducialiter præſtolatur vitam æternam: iuxta illud Saluatoris,
Matth.5. Beati qui perſecutionẽ patiuntur propter iuſtitiam, quoniam
Sapien.3. ipſorum eſt regnum cœlorum. Et illud Sapientis, Tanquam aurum in fornace probauit electos dominus, & in tempore erit reſpectus eorum. ¶ Porrò habitus ſpei, quæ eſt virtus theologica, à ſolo deo per creationem infunditur, ſed actus eius procedit partim ex meritis. *Spes autem non confundit*, id eſt, ſperantem nõ fallit, nec bono ſperato defraudat, ſicq; erubeſcen-
Eccli.2. tiam tollit. Vnde ait ſcriptura, Nullus ſperauit in domino, &
Pſal.14. confuſus eſt. Et Pſalmiſta, Etenim vniuerſi qui ſuſtinent te, nõ
Eſa.49. confundentur. Per Eſaiam quoq; dominus loquitur, Ego do-
E minus ſuper quo non cõfundentur omnes qui expectant eum. Oportet autem firmiter inuiolabiliterque ſperare, vt dicamus
Iob.13. cum ſancto Iob, Etiam ſi occiderit me, in ipſo ſperabo. Quod autem ſpes non confundat, ſed impleatur, patet per hoc: *Quia charitas dei* quæ eſt virtus theologica ſupernaturalis, ſumma ac diuiniſſima, qua deum proximúmque diligimus, manda-
Ioan.15. ta implemus, vnũ cum deo efficimur, vt quicquid petierimus, obtinemus *Diffuſa*, id eſt, late ac liberaliter fuſa: *Eſt in cordibus noſtris* pręſertim in voluntate, quę eſt charitatis ſubiectum *Per ſpiritum ſanctum*, id eſt, à ſpiritu ſancto, cui appropriatur bonitas, liberalitas, clemẽtia, communicatio, & per cõſequens
2.Cor.13. charitatis infuſio *Qui datus eſt nobis* à patre & filio, imò & à
Roma.8. ſeipſo, tanquam pignus, & arra felicitatis æternæ. Ipſe enim
Epheſ.1. ſpiritus ſanctus eſt dator ac donum, proceditque à patre ac
F filio per modũ donabilis, quoniam ipſe eſt charitas ſeu amor patris & filij. Amor autem eſt primum donum gratuitum, in quo omnia dona donantur. Itaque ſpiritus ſanctus datur electis, non ſolum in ſuo dono, ſed etiam in ſeipſo, quia per charitatem habetur, & eſt in nobis, nouo ſpecialiq; modo. Propter
Ioan.14. quod ait ſaluator, Ego rogabo patrẽ & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiſcum in æternum, ſpiritum veritatis.
Act.8. & in actis Apoſtolorum legitur, quòd per impoſitionem manus Apoſtolorũ dabatur ſpiritus ſanctus. ¶ Vnde ſecundum beatum Thomam in prima parte & ſuper primum ſententiarum, perſona diuina dicitur eſſe alicuius dupliciter. Primo, ratione originis, & ita eſt eius à quo procedit. Sícque filius &

ſpiritus

ſpiritus ſanctus ſunt patris & ſpiritus ſanctus eſt filij. Secũdò, A
ratione fruitionis ſeu communionis,& ſic eſt eius à quo habetur,id eſt,intellectualis creaturæ,quæ libere frui poteſt perſona diuina. Sic ergo ſpiritus ſanctus datus eſt nobis, & eſt noſter. Pſal.6. ¶ Deinceps Apoſtolus tangit noſtræ iuſtificationis motiuum, 1.Cor.15. proſequitur quoque noſtræ reconciliationis modum, & ait. *Vt quid enim,* id eſt,propter quid aliud,niſi vt ſpiritus ſanctus nobis donetur,charitas dei in cordibus noſtris diffundatur,& ſpes impleatur? 1.Petri.3. *Chriſtus,cum adhuc infirmi,* id eſt,vulneribus animæ ſauciati,pœnis & culpis aſtricti *Eſſemus,ſecundum tempus,* id eſt, antequam ab eo liberaremur ac purgaremur *Pro impiis,* id eſt, pro nobis iniuſtis & miſeris *Mortuus eſt?* Daniel.9. Vel illud, ſecundum tempus refertur ad id quod ſequitur,Mortuus eſt: B vt ſit ſenſus, Mortuus eſt ſecundum tempus, 1.Cor.1. id eſt,per triduum ſepulturæ: tanquam dicat, Hoc magnũ eſt Eſa.57. valde atque mirabile, quòd Chriſtus pro nobis infirmis ac impiis mori dignatus eſt,cum ipſe ſit virtus dei & ſanctus ſanctorum. Cauſam vero cur iſtud ita mirabile ſit, ſubdit: *Vix enim,* id eſt,raro & difficulter *Pro iuſto* à morte eruendo *Quis moritur.* Pauci enim ſunt qui amore ſeu vice iuſti mori dignarẽtur. Et merito dixi,vix,& non abſolute nequaquam vel non *Nam pro bono,* id eſt, pro homine iuſto, *Forſitan quis audeat mori,* id eſt, contingere poteſt (raro tamen) vt quis pro iuſto mori conſentiat, ſed vt quis pro impio mori velit, non inuenitur,aut certè rariſſime. Ambroſius (inter iuſtum & bonum Ambroſ. diſtinguens,vt iuſtus dicatur qui in virtutibus exercitatus eſt,& in obſeruatione iuſtitiæ ſtrenuus atque ſeuerus: Bonus C vero dicatur homo ſimplex & innocens,nondum ſic exercitatus) ita exponit,Vix enim pro iuſto,ſic accepto,quis moritur. Nam quamuis melior ſit eo, qui hoc modo bonus vocatur,quoniam tamen nõ ſine rigore & ſeueritate ſe habet,cauſa eius minus miſerabilis,ſeu miſeratione minus condigna iudicatur. Et veraciter dixi, pro iuſto quempiam vix velle mori. Nam pro bono,id eſt, pro pio, innocente & ſimplici forſitan quis audeat mori, eo quòd cauſa eius miſerabilior reputetur tanquam qui nullum offendit.Cum ergo hoc raro inueniatur, certum eſt quod vix aliquis pro iuſto mori acquieſcat. Cum igitur Chriſtus pro impiis mori dignatus ſit, rectè ſubiungitur. *Commendat autem,* id eſt, cõmendabilem ſeu laudabilem EPIST.

oſtendit,

D oſtendit *Deus* pater vel trinitas *Charitatem ſuam in nobis*, id
Ioan.3. eſt,quã habet ad nos,& qua diligit nos,per effectum ſuæ exi-
1. Ioan.4. miæ pietatis *Quoniam cum adhuc peccatores eſſemus*, id eſt,iugo vitiorum ſubiecti, & vinculis peccatorum irretiti,nec ab originali peccato redempti *Secundum tempus* Chriſti paſſionem præcedẽs,id eſt antequã Chriſtus mortuus fuit pro nobis.Loquitur enim Apoſtolus in perſona generis humani,cuius multa indiuidua tempus paſſionis Chriſti præceſſerunt, & tunc
2. Cor.6. erant,in quorum perſona hoc dicit Apoſtolus.Vel,ſecundum
1.Petri.3. tempus, id eſt, triduo ſepulturæ *Chriſtus pro nobis mortuus eſt*,
Lucæ.1. id eſt, mori dignatus, vt mortificati carne,viuificatiq; ſpiritu ſeruiamus illi in ſanctitate atque iuſtitia.In quo refulget inæ-
Ioan.3. ſtimabilis charitas dei patris ad nos: iuxta illud Ioannis, Sic
E deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret. Et
Epheſ.2. Apoſtolus, Propter nimiam,inquit,charitatem ſuam,qua di-
2.Cor.5. lexit nos deus, pater filium ſuum miſit. *Multo igitur magis iuſtificati nunc in ſanguine ipſius*, id eſt, quia Chriſtus pro nobis mortuus eſt,cum adhuc iniqui eramus,infirmi & peccatores, multo amplius nunc facta noſtra reconciliatione ac liberatione iuſtificati,id eſt, à vitiis expurgati, gratiámque adepti per effuſionẽ ſanguinis Chriſti *Salui erimus ab ira*, id eſt,à damnatione æterna *Per ipſum* videlicet Chriſtũ, ſeu merito eius.
Auguſtin. Amplius enim eſt impium iuſtificare,quã iuſtificatum à pœna eruere. *Si* pro quia *enim cum inimici eſſemus*, id eſt, deo propter iniquitatem odibiles,rebelles,& natura filij irę,etiam
Epheſ.2. propter peccatum originale *Reconciliati ſumus deo*, id eſt, ad
F eius amicitiã reuocati, deleta videlicet cauſa inimicitiæ, puta peccato *Per mortem filii eius,multo magis reconciliati* (iam) *ſalui erimus* non ſolum ab ira prædicta,ſed etiam conſequendo vitam æternam *In vita ipſius*, id eſt,per glorioſam vitam Chriſti,ſeu virtute Chriſti glorificati.Si enim potuit per ſuã mortem nos iuſtificare,certiſſimũ eſt, quòd iam viuens poſſit nos beatificare, præſertim cum vnum ordinetur ad aliud, ſcilicet iuſtificatio ad beatificationem.¶ Quæri poteſt,cum dei dilectio ſit inuariabilis & æterna,quomodo dicimur deo reconciliari:& quomodo eramus eius inimici,& poſtmodum facti ſu-
Deut.4. mus amici? Et reſpondendum, quod deus omnes electos ante mundi conſtitutionem dilexit,eoſq; immutabiliter diligit ſecundum rationem prędeſtinationis diuinæ,non autem ſecundum

dum rationē præſentis iuſtitiæ. Dicimur ergo deo reconciliari per Chriſtum, inquantum per eius paſſionem ablata nobis eſt culpa, per quam diſplicuimus deo, ſecundum rationem & ordinem ſuæ iuſtitiæ ad nos comparatæ. Vel reſpondendū, quod deus inuariabiliter diligit electos per reſpectum ad bonū gratiæ & gloriæ, quod eis dare diſpoſuit. Odit autem eos quātum ad culpā: iuxta illud, Odiſti omnes qui operantur iniquitatē. Et ita dicūtur ei reconciliari, cū culpa aufertur, & pœna finitur. Vnde Sapiens dicit, Diligis domine omnia quæ feciſti, & nihil odiſti eorum quæ feciſti. Idem ipſe ait & alibi quoque, Odio ſunt deo impius & impietas eius. Hæc enim atque ſimilia nullam mutationem ponunt in deo ſed in creatura, quæ ad creatorem aliter & aliter ſe habet. *Non ſolum autem* hoc modo ſalui erimus in futuro *Sed & gloriamur in deo*, id eſt, nūc quoque in præſenti exilio exultamus *Per ſpem in deo*, id eſt, in cōtemplatione ac dilectione ipſius, gaudentes de hoc, quod tandem aliquando videre eum ſperamus per ſpeciem. Et ita futuram iucunditatem & gloriam in præſenti peregrinatione quodammodo inchoamus. Gloriamur autem in deo *Per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum* qui eſt nobis via & oſtium accedendi ad deum, cuius etiam merito datur nobis gloriatio iſta, & ex conſideratione paſſionis ſuę & aliorum beneficiorū ſperamus & exultamus in deo, qui tanta nobis per Chriſtum largitus eſt *Per quem nunc*, id eſt, tempore gratiæ *Reconciliationem* cum deo *accepimus*. *Propterea ſicut per unum hominem*, ſcilicet Adam, primum noſtrum parentem *Peccatum* originale *in hunc mundum*, id eſt, homines in mundo hoc habitantes *Intrauit, & per peccatum mors* corporalis, quæ conſequuta eſt culpam. Quanuis enim mors ſit naturalis homini, conſiderando naturam corporis ſui ex contrariis compoſitam: tamen ſi non peccaſſet, mortem non incurriſſet ex dono gratiæ ſeu virtute originalis iuſtitiæ. Et ſic conſiderando ſupernaturalem inſtitutionem hominis, mors culpam ſequuta eſt, non naturam: *Et ita in omnes homines mors pertranſiit.* Sicut enim omnes nati ſunt ſine originali iuſtitia: ſic etiam immortalitate iuſtitiam illam concomitāte priuantur. *In quo* vno homine, ſcilicet Adam *omnes peccauerunt* non actualiter, ſed virtualiter, originale peccatum incurrendo, quod eis imputatur in culpam, inquantum aliquo modo erant in

primo

Marginalia: A (line 1); *Coloſſ.2.* (line 2); *Pſal.5.* (line 8); *Sapien.11.* (line 10); *Sapien.4.* (line 12); B (line 15); *Ioan.14.* (line 21); C (line 31); *Gene.3.* (line 32)

D primo parente, & idem cum ipſo. Erant autem in ipſo ſicut in primo principio generationis humanæ. Et ſicut multa mēbra ſunt in vno corpore, & multa indiuidua in vna ſpecie, ſic quodammodo omnes eramus in primo parente ſecūdum corpulentam ſubſtantiam, ſeu materialem propagationem. Porrò originalis iuſtitia ſic data erat primo parenti, vt transfunderetur in poſteros. Ideo primo parente hac iuſtitia deſtituto, poſteri eius iuſte priuantur eadem, nec tamen fit eis iniuria, quia nec primo parenti, nec eis iſta iuſtitia naturaliter debebatur aut competebat: ſed nec beatifica viſio dei, qua merebantur priuari, propter huius iuſtitiæ priuationē. Ab eo autē quod dicitur, In quo omnes peccauerūt, excipiendus eſt Chriſtus homo, qui non naturali ordine, aut per concupiſcentiam E genitus eſt. Merito autem dixi omnes peccaſſe in vno. *Vſque ad legem enim*, id eſt, vſque ad dationem legis Moſaicæ ſcilicet, à principio mundi, quando non erat niſi lex naturalis, *Peccatū erat in mundo* in genere humano, tam originale quàm actuale. Vel, vſq; ad legem ſcriptam incluſiue, peccatum erat in mundo, quia lex Moyſi peccatum auferre non potuit, ſicut

Hebr.10. lex gratiæ: propter quòd aiebat Apoſtolus apud Iudæos, Per

Act.13. Ieſum remiſſio peccatorum annunciatur vobis ab omnibus, à quibus non potuiſtis in lege Moyſi iuſtificari. *Peccatum autem*

Auguſt. *non imputabatur, cum lex non eſſet*, Hæc Auguſtinus & alij ita exponunt. Peccatum quodcunq; non imputabatur, id eſt ignorabatur, nec peccatum eſſe reputabatur ab hominibus excæcatis, in quibus ratio naturalis fuerat vitiis obfuſcata, impu-F tabatur tamen à deo. Videtur autem poſſe exponi hoc modo, quòd peccatum non imputabatur à deo hominibus, non quod penitus non imputabatur: ſed quia non imputabatur tam grauiter cum lex ſcripta non eſſet. Erat enim tunc magis excuſabile, quàm poſt legiſlationem, iuxta quem ſenſum in

Roma.4. præcedenti capi. dixit Apoſtolus, Vbi non eſt lex, nec præuaricatio. *Sed regnauit*, id eſt, præualuit *mors* corporalis vel mors culpæ originalis, quæ eſt ipſa carentia originalis iuſtitiæ debitæ in eſſe. Vel, mors lymbi infernalis quæ dici poteſt dilatio vitæ beatę, atque detentio in lacu gehennæ: *Ab Adam uſque ad Moſen* incluſiue, videlicet quouſque Chriſtus aduenit, id eſt, tam tempore legis naturalis, quàm Moſaicæ, *Etiam in eos qui nō peccauerunt* peccato actuali, ſeu propria volūtate,

vt

vt ſunt paruuli ante annos diſcretionis defuncti. Vel, in eos A
qui non peccauerunt mortaliter, ſi qui tales fuerunt, vt ſancti-
ficati in vtero, ſcilicet Hieremias, &c. Omnes enim hi pro- *Hiere.1.*
pter reatum originalis peccati mortem corporalem pertule-
runt, atque in lymbo tenebantur, donec pro ipſis Chriſtus ſa-
tisfecit, liberando eos ab originalis culpæ reatu. Magis vero *2. Timo.1.*
regnauit mors ante Moſen quàm poſt. Per legem enim Moſi *Hebr.2.*
multi retrahebantur à morte culpæ, cœperuntque cognoſcere
vitam poſt hanc vitam, & reſurrectionem futuram, & ita mor
tem temporalem minus quàm ante timebant. ¶ Porrò Salua-
tor regnũ mortis deſtruxit, & ſuæ paſſionis exemplo nos con-
tra mortis timorem armauit, ipſamq́; mortem temporalem, æ-
ternæ vitæ conſtituit ianuam, propter quod ait per Prophe- B
tam: De manu mortis liberabo eos, de morte redimã eos. Ero *Oſee.13.*
mors tua ô mors, morſus tuus ero inferne. Et Apoſtolus, Vt *Hebr.2.*
per mortem liberaret eos, qui per totam vitam timore mortis
erant obnoxij ſeruituti. Sic ergo regnauit mors in eos qui nõ
peccauerunt: *In ſimilitudinem præuaricationis Adæ,* id eſt, pro-
pter aſſimilationem originalis culpæ, qua ſimiles Adæ fuerũt.
Quæ vtique originalis culpa erat in Adam præuaricatio a- *Matt.20.*
ctualis, *Qui,* ſcilicet Adam *eſt forma futuri,* id eſt, figura *Marc.10.*
Chriſti, qui tempore Adæ erat venturus vt iudicaretur in mũ- *Ioan.5.*
do: nunc vero venturus eſt vt iudicet mundum. ¶ Dicitur au- *Gene.2.*
tem figura Chriſti, quoniam ſicut Adam eſt principium om- *Gene.1.*
nium hominum quantum ad propagationem ac eſſe naturæ,
ſic Chriſtus quantum ad infuſionem gratiæ ſeu eſſe ſpiritua- *Lucæ.1.*
le. Secundo, quoniam ſicut Adam formatus eſt de limo terræ *Gene.2.*
ſupernaturali virtute ac ordine: ſic Chriſtus natus eſt de vir- C
gine ſpiritus ſancti obumbratione. Item, ſicut de latere Adæ *Ioan.9.*
dormientis ſublata eſt coſta, vnde formata eſt Eua: ita de la-
tere Chriſti morientis fluxerunt ſacramenta quibus formatur
eccleſia. Sed hæc cauſa ad primam reducitur. ¶ Poſt hæc o-
ſtendit quod Chriſtus potentior erat ad ſaluandũ, quàm pec-
catum Adæ ſeu Adam ad perdendum. *Sed non ſicut delictum* *Sapien.7.*
Adæ ſe habuit *ita & donum,* id eſt, gratia Chriſti ſe habet, ſed
excellit ſapientia. Sapientia nanque vicit malitiam. *Si enim*
in unius delicto, id eſt, in originali Adæ peccato, *Multi mortui*
ſunt vitam gratiæ amittendo, & neceſſitatem moriendi incur
rendo. Hi ſcilicet in quos tranſfuſum eſt originale peccatum,

c *Multo*

D *Multo magis gratia dei & donū* ſpiritus ſancti *In gratia*, id eſt,
Ioan.1. per ſingularem ac ſummam gratiam, virtutum perfectionem ac meritum *Vnius hominis Ieſu Chriſti* qui eſt deus & homo *In plures*, id eſt, in multos *Abundauit* nō in plures numero. Peccatum enim Adæ in omnes tranſiit. (Per hoc non oportet includi virginem matrem) ſed gratia dei per Chriſtum tranſit
1.Cor.12. in omnes electos. Erat autem in Chriſto gratia vnionis, quæ
Epheſ.5. non eſt quid creatum, ſed deus gratioſe, ſiue gratuite vniens
Ioan.1. ſibi in vnitate perſonali humanam naturam Chriſti. Eſtque in eo gratia capitis, per quam influit omnibus ſuis membris,
1.Timo.2. ſeu cunctis fidelibus, quia de plenitudine eius accepimus omnes. Et ita gratia dei nobis per gratiam Chriſti infunditur, & abundat in multis. Gratia tamen immediate à deo creatur, ſed
E Chriſtus per ſuæ gratiæ plenitudinem eſt cauſa meritoria, & mediator per quem deus gratiam nobis largitur. *Et non ſicut per unum peccatum, ita & donum*, id eſt, non ſic factum eſt per donum gratiæ Chriſti, quemadmodum factum eſt per vnum originale peccatum Adæ, ſed diſpar eſt effectus peccati Adæ, & gratiæ Chriſti. *Nam iudicium* quidem, id eſt, ſententia dei
Eſaiæ.26. proceſſit *Ex uno* peccato originali Adæ *In condemnationem* eorum, in quos illud peccatum tranſfunditur, ſcilicet vt diuina viſione priuentur propter illud peccatū, niſi eis aliter ſuccurratur *Gratia autem* Chriſti procedit *Ex multis delictis in iuſtificationem*, id eſt, non ſolum vnum ac originale: ſed omnia etiam actualia peccata, delendo iuſtificat, formaliter ponens animam in eſſe ſpirituali ac meritorio, ita vt impleatur vni-
F uerſis virtutibus & donis ſpiritus ſancti. Peccatum ergo Adæ non inficit alios, niſi vno peccato directe, & immediate, vide-
Apoc.1. licet originali. Donum vero gratiæ Chriſti omnia aufert pec
Epheſ.2. cata, & plurima tribuit bona. *Si enim in unius delicto*, id eſt, ſi propter originale primi parētis peccatū *Mors* corporalis *Re-*
Gene.3. *gnauit* in omnib⁹ peccato originali infectis, *Per unū* videlicet Adam, à quo culpa iſta contrahitur: *Multo magis abundantiam gratiæ & donationis*, id eſt, remiſſionis peccatorum. Vel, donationis, id eſt, virtutum quæ ſimul cum habituali gratia infunduntur *Et iuſtitiæ*, id eſt, operationis bonæ *Accipientes* fi-
Iacob.1. deles à deo, à quo eſt omne donum optimum, & omne datum perfectum *In uita* æterna, id eſt, beatitudine conſummata *Regnabunt per unum Ieſum Chriſtum* per quem ad cœleſte regnum

gnum perducuntur. Omnes autem beati regnãt in patria perfectiſſime ſuper ſeipſos, ſeruientes deo ſine rebellione, cui ſeruire regnare eſt. Omnia quoque inferiora & dæmones ſubiecti ſunt eis. Vnde fatentur loquentes ad Chriſtum, Feciſti nos deo noſtro regnũ & ſacerdotes, & regnabimus ſuper terram. Et alibi legitur, Iudicabunt nationes & dominabuntur populis. *Igitur ſicut per unius*, ſcilicet Adæ *Delictum* originale, quod etiam erat actuale & perſonale, quantum ad ipſum Adam proceſſit ſententia dei *In omnes homines* hoc peccato infectos *In condemnationem* eorum, vt dictum eſt: *Sic & per unius* videlicet Chriſti *Iuſtitiam*, id eſt, iuſtam ſanctificationem, atque ſanctiſſimam conuerſationem prodiit ſententia dei *In omnes homines in iuſtificationem uitæ* ipſorum, id eſt, in remiſſionem peccatorum, & infuſionem virtutum. Quia per meritum Chriſti omnes iuſtificati atq; ſaluati ſunt, quantum eſt ex parte ſaluatoris. Aliqui tamen obicem ponunt ſaluti & gratiæ, aliqui quoque priuantur applicatione virtutis & meriti gratiæ. Propter quod à beatitudinis adeptione impediuntur, vt pueri non baptizati. Eo itaque modo omnes per Chriſtum iuſtificantur, ſicut omnes in eo benedicuntur. *Sicut enim per inobedientiam unius hominis*, id eſt, per tranſgreſſionem primi parentis *Peccatores conſtituti ſunt multi* originale ab ipſo trahendo, vel eius inobedientiam aſſequendo: *Ita & per unius*, ſcilicet Chriſti *Obedientiam* qui factus eſt pro nobis obediens vſque ad mortem, qui loquitur, Sicut mandatum dedit mihi pater, ſic facio, *Iuſti conſtituentur multi* per ipſum, veniam percipiendo & gratiam, imitando eius iuſtitiam. Chriſtus enim paſſus eſt pro nobis, nobis relinquens exemplum, vt ſequamur veſtigia eius. ¶ Declarata abundantia & ſufficientia gratiæ Chriſti, oſtendit Apoſtolus inſufficientiam legis, vt tota ſpes hominum conſtituatur in Chriſto, atque ad eius pietatem omnes confugiant. *Lex autem* ſcripta, data per Moyſen *Subintrauit* poſt legem naturalem, naturaliſque rationis obtenebrationem *Vt abundaret delictum*, Hæc dictio, vt, tenetur hoc loco conſecutiue, non cauſaliter. Ex legis quippe latione conſequuta eſt multiplicatio iniquitatis & aggrauatio eius. Primo, quoniam quanto poſt legem peccatum magis cognoſcebatur: tanto grauius erat peccatum. Secundo, quia poſt legem multa erant illicita, quæ ante licita erant.

[Margin: A; *Apoc. 5.*; *Sapien. 3.*; *Gene. 3.*; B; *Tit. 3.*; *Act. 9.*; *Philip. 2.*; *Ioan. 14.*; C; *1. Petri. 2.*; *Ioan. 1.*]

D Tertio, quia lex peccata prohibendo, oſtendit peccata: ſicque
Ouidius. concupiſcentia prouocabatur, quia nitimur in vetitum ſemper, cupimúſque negata. Quarto, quoniam non præſtabat auxilium gratiæ, qua vitantur peccata. Hanc autem inſufficientiam voluit deus eſſe in lege, vt omnes ad Chriſtum confugerent, eius cupiendo aduentum, nec in propriis viribus habendo fiduciam *Vbi autem abundauit delictum* videlicet in Iudæis ſub lege conſtitutis, quibus data eſt lex, vt abundaret delictum in eis *Superabundauit & gratia* Chriſti, qui factus eſt ſub lege, natus ex populo Iudæorum. Propter quod ait,
Lucæ.8. Salus ex Iudæis eſt. Et alibi, Non ſum miſſus niſi ad oues quæ
Galat.4. perierunt, domus Iſraël. Denique apoſtoli, qui primitias ſpi-
Ioan.4. ritus ſancti receperunt, & primitiua eccleſia, cui maximam
E gratiam contulit Chriſtus, ex populo fuerant Iudæorum. Ad
Marc.15. hoc autem, & eo tenore ſuperabundauit gratia, vbi abundauit
Roma.8. delictum *Vt ſicut regnauit peccatum in mortem,* id eſt, ſuo infelici dominio atque demerito perduxit, imò & introduxit in mortem damnationis æternæ, priuationémque gratiæ, quæ
Act.2. eſt mors animæ in præſenti. Peccatum enim gratiam aufert,
Ioan.1. & pœnam inducit *Ita & gratia* dei *Regnet* in nobis *Per iu-*
Ioan.10. *ſtitiam,* id eſt, iuſtitiæ exercitationem, ita vt habitus gratiæ tendat in actum, ſicque perducat *In uitam æternam* quæ eſt merces iuſtitiæ, & conſummatio *Per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum* ſine cuius auxilio nil boni valemus. Inſuper videmus in multis impleri quod hic ait Apoſtolus. Frequẽter enim qui grauius peccauerunt, poſt conuerſionem ſuam feruentiores
F ſunt cæteris: & ita in quorum cordibus abundauit malitia, abundat & gratia. Malum nanque occaſionaliter cauſa eſt boni, inquantum recordatio præteritæ iniquitatis facit hominem ſeipſum magis deſpicere, damnationem æternam amplius formidare, miſericordiam dei plenius admirari, arden-
Lucæ.7. tiúſque diligere. Vnde ſaluator in euangelio proteſtatur, Cui plus dimittitur, plus diligit. Iſtud tamen non ſemper contingit, quia & abſolute loquendo, & cæteris paribus, innocens plus tenetur deum amare, plúſque amatur à deo, quàm peccator conuerſus, ſecundum Thomam.

Cap. VI. *Quid ergo dicemus, permanebimus in peccato?*

ARTICVLVS IX.

REMOVET

REMOVET ſanctus Apoſtolus in huius capituli A
exordio, quendam errorem, qui ex prædictis
ſumpſit originem. Quidam enim perverſi audi-
entes dixiſſe apoſtolū, vbi abundauit delictum Roma.5.
ſuperabundat & gratia, aſſeruerunt, atque apo-
ſtolum id docuiſſe dixerunt, quòd permanendum eſſet in vi-
tiis, & abundanter peccandum, vt poſtmodum gratia ſuper-
abundet. Hoc reprobās ait, *Quid ergo dicemus?* id eſt, ſi iuxta
prædicta ſuperabundat gratia, vbi abundauit malitia, an hoc
dicendum eſt quod ſequitur, ſcilicet *Manebimus in peccato,* id
eſt, an perſeuerandum eſt nobis ad tēpus in vitiis, vt quidā nos
dicere arbitrantur *Vt gratia abundet?* in nobis poſtea. *Abſit,*
id eſt, ita dicendum non eſt. Cuius ratio ſubinfertur, *Qui enim* Epheſ.1.
mortui ſumus (ipſi) *peccato,* id eſt, vitiis mortificati, & à pecca- B
to liberati per precium ſanguinis Chriſti, per gratiam baptiſ- Coloſſ.2.
mi, per pœnitentiæ ſacramentum. Mortuum eſſe peccato, eſt
à peccato eſſe ereptum, vel ſecundum virtutum habitus ope-
rari, *Quomodo adhuc,* id eſt, iterum *Viuemus in illo?* id eſt, ope- 1.Cor.7.
rabimur opera tenebrarum, & conſentiemus ſuggeſtioni pec-
cati? Tanquam dicat, Nec decet, nec licet, nec expedit nos ta- Act.2.
liter recidiuare. Nam ſicut in naturalibus nō eſt reditus à mor
te in vitā, ſic in moralibus non eſt naturaliter regreſſus à mor-
te culpæ ad vitam gratiæ. Vtrunq; tamen interdum contingit Eſaiæ.26.
per omnipotētiam atq; clementiā creatoris. ¶ Deinde docet EPIST.
Apoſt. quomodo mortui ſumus ipſi peccato. *An ignoratis fra-
tres,* id eſt, merito ſcire debetis *Quia quicunque baptizati ſu-
mus,* id eſt, à vitiis loti in ſacro baptiſmatis fonte *In Chriſto
Ieſu,* id eſt, in inſtitutione fide & operatione Chriſti. Chri- C
ſtus enim baptiſmum inſtituit, dicens, Docete omnes gentes, Matt.28.
baptizantes eas in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. Ipſe
quoque fidem trinitatis edocuit, principaliterque baptizat,
ſecundum quod deus. Sic enim purgat à culpa. Sacerdos vero
miniſter eſt eius *In morte ipſius,* id eſt, merito mortis eius, ſeu
per virtutem ſuæ paſſionis à qua baptiſmus efficientiam ha-
bet *Baptizati ſumus.* Vel, in morte eius, id eſt, in ſimilitudine
mortis Chriſti baptizati ſumus, quatenus ſicut Chriſtus ſe- 2.Cor.4.
mel mortuus eſt carne, & ſemper viuit ſpiritu: ſic nos per ba- 1.Petri.3.
ptiſmum ſemel mortui iniquitati, deinceps ſemper viuamus
iuſtitiæ. Trina nanq; immerſio ſignat triduum ſepulturæ ſeu

D mortis,eleuatio autem reſurrectionẽ eius poſt triduum. Huic ſecundæ expoſitioni conſonat litera ſequens, oſtendens enim quomodo in morte Chriſti baptizati dicamur, adiecit, *Con-*
Coloſſ.1. *ſepulti enim ſumus cum illo,* id eſt, Chriſto ſepulto aſſimilati ſumus, vel per fidem cum eo ſepulti, & hoc *Per baptiſmum,* id eſt, in ipſo baptiſmo. Merſio enim baptizandi in aqua deſignat ſepulturam Chriſti ſub terra *In mortem* peccati, id eſt, ad peccati deſtructionem, videlicet vt moriamur peccato *Vt quomodo ſurrexit Chriſtus à mortuis.* id eſt, à loco atq; con
Pſal.87. ſortio cadauerum mortuorum. Ipſe enim ſolus fuit inter mor-
Pſal.15. tuos liber, cuius caro non vidit corruptionem. *Per gloriam,* id eſt, maieſtatem ſeu magnam potentiam, ſeu glorioſam efficientiam *Patris.* Non enim humana, ſed diuina virtute ſur-
E rexit. Poteſt quoque per gloriam patris intelligi verbum dei quod humanam naturam aſſumpſit, & Chriſtum hominem, imò ſeipſum ſecundum quod homo eſt ſuſcitauit. Scriptum
Prouer.19 eſt enim, Gloria patris, filius ſapiens. De hac gloria patris ſeu
Eſaiæ.50. filio dei ſcriptum eſt, Reuelabitur gloria domini, & videbit omnis caro ſalutare dei noſtri *Ita & nos in nouitate vitæ ambulemus,* id eſt, priſtinis vitiis extirpatis, ſpiritualiter re-
Pſal.102. formemur, & Chriſtiformiter conuerſemur, quatenus reno-
Pſal.27. uetur vt aquilæ iuuentus noſtra, refloreátque & reuiuiſcat, vegetetur, creſcat, ac perficiatur quotidie ſpiritus noſter in ſplendore gratiæ dei. *Si autem complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius,* id eſt, ſi more plantæ ſeu arboris eradicati fuerimus à ſimilitudine præcedentium vitiorum, & facti fue-
F rimus complantati, id eſt, firmiter inhærentes, & confirmati ſimilitudini mortis eius, id eſt, veſtigiis dominicæ paſſionis, conformando nos paſſionibus Chriſti, moriendóque culpæ, ſicut ipſe mortuus eſt pœnis peccati *Simul & reſurrectionis erimus,* id eſt, tunc etiam complantabimur ſimilitudini reſurrectionis Chriſti, ambulando in nouitate vitæ, quæ per Chriſti reſurrectionem figuratur. Mors nempe & reſurrectio Chriſti non ſolum ſunt res, ſed etiam ſacramenta ſeu ſigna. Mors ergo Chriſti ſignificat veteris ac vitioſæ conuerſationis occiſionem. Reſurrectio vero ſpiritualem mentis renouationem. In baptiſmo autem morimur priſtinæ vitæ, id eſt, actibus vitiorum. Si ergo in hac vitiorum mortificatione mãſerimus, non redeundo ad vitia, tunc reſurrectioni Chriſti ſimiles erimus

mus cœleſtē conuerſationem habendo in terra:quemadmodū dicit Apoſtolus,Si commortui ſumus,& conuiuemus *Hoc ſciē tes quia uetus homo noſter* .i.quilibet noſtrum ſecundum vitioſam ac veterē conuerſationem *Simul crucifixus eſt* .i.ſimul cum Chriſto affixus eſt cruci per prǽfigurationem & obligationē. Per hoc enim quod crucifixus eſt,Chriſtus, præmonſtratū eſt quod quilibet noſtrum ſi velit ſaluari,debeat Chriſtū ſequi, tollendo crucē ſuam quotidie.Ad hoc quoq; obligat nos crucifixio Chriſti domini noſtri, quoniā non eſt ſeruus maior domino ſuo. Vel vetus homo noſter. i. quilibet noſtrū ſecundū originale peccatum à veteri Adam contractū, ſimul crucifixus eſt.i.huic peccato mortificatus, quia in Chriſti paſſione liberati ſumus ab iſto peccato, ita vt non imputetur nobis in culpā,nec propter ipſum obligemur ad pœnam dāni, videlicet diuinæ viſionis carentiam. *Vt deſtruatur corpus peccati* .i. quatenus caro noſtra multis peccatis maculata deſtruatur nō quantum ad eſſe naturæ, ſed quantum ad eſſe culpæ: quemadmodum alibi ait Apoſtolus,Mortificate mēbra veſtra,quæ ſunt ſuper terram.Et Chriſtus, Si oculus tuus ſcandalizat te, erue eū & proiice abs te. Hinc etiā à Sapiente dicitur, Verte impios,& non erunt. *Vt ultra nō ſeruiamus peccato* .i.non vincamur à malo,non ſuccumbamus tentationi, nec ratio noſtra ſubdatur iniquitati, ſed eā ſibi ſubiiciat. Vnde ſcriptum eſt, Omnis qui facit peccatum,ſeruus eſt peccati.Et Petrus, Iniqui ſunt ſerui corruptionis.A quo enim quis ſuperatus eſt,huius & ſeruus eſt.Alij,quos legi,ita exponunt,Vetus homo noſter.i.fomes peccati, ſimul crucifixus eſt,id eſt, Chriſti crucifixione & eius paſſionis virtute debilitatus eſt. Vel, vetus homo noſter, id eſt conuerſatio vitioſa(De quo homine Epheſiis ait Apoſtolus, Exuite veterem hominem) ſimul crucifixus eſt id eſt morte Chriſti deleta eſt, vt deſtruatur corpus id eſt vniuerſitas atque congeries peccati.De quo corpore Saluator, Si oculus tuus (inquit) fuerit nequam, totum corpus tuum tenebroſum erit, id eſt operum tuorum congeries. *Qui enim mortuus eſt,* peccato id eſt à peccato liberatus. Vel, qui mortuus eſt id eſt configuratus morti Chriſti, per ſuſceptionem baptiſmatis *Iuſtificatus eſt à peccato* id eſt liber factus ab eo, nec ſubiacet vitio. Baptiſmus enim aufert pœnam & culpam *Si autē mortui ſumus cū Chriſto*

A 1.Timo.2 Lucæ.9. Ioan.13. B Col.3. Matth.18 Prou.12. Rom.12. Ioan.8. 2.Pet.2. C Ephe.4. Matth.6.

D .i.paſſionibus eius conformati,& ita mortui culpæ,quomodo Chriſtus mortuus eſt pœnæ,videlicet ſine recidiuo, *Credimus quia ſimul etiam uiuemus cum illo* non ſolum vita gratiæ in pręſenti,ſed etiam vita gloriæ in futuro *Scientes* per fidem certiſſimã.De qua ſcientia ait Iob, Scio quòd redēptor meus viuit *Quod Chriſtus reſurgens ex mortuis,iam non moritur* .i.de cętero non morietur,ſicut Origenes fertur dixiſſe, quod Chriſtus ſecundo pro dæmonibus paſſurus eſt. Surrexit enim non ſolum ad immortalem, ſed etiam ad impaſſibilem vitã *Mors* corporalis *Illi ultrà nõ dominabitur* præualendo vitæ eius corporali,ſeu animam ſeparãdo à corpore, & multo minus mors gehennæ dominata eſt Chriſto. *Quod enim mortuus eſt peccato* id eſt noſtrorum peccatorum demerito, & propter expiationem vitiorum noſtrorum:iuxta illud Threnorum, Chriſtus dominus captus eſt in peccatis noſtris.Et illud Eſaię,Attritus eſt propter ſcelera noſtra, *Mortuus eſt ſemel* in die paraſceues,de qua die dominus per prophetam loquitur,Auferam iniquitatem terræ illius in die vna. Tunc enim deus abſtulit peccata eccleſiæ,quæ eſt terra Chriſti, per meritum paſſionis ipſius *Quod autem uiuit* poſt reſurrectionē *Viuit deo* id eſt ad gloriam dei. *Ita & uos* ò Romani, imò quicunque fideles *Exiſtimate uos*(ipſos)*mortuos quidem eſſe peccato* id eſt liberatos à vitiis merito ſaluatoris, *Viuētes autē deo* id eſt deiformiter atque deifice .ſ.ad gloriam dei,operando diuina,contemplãdo atque amando cœleſtia. Viuere equidem deo aliud nihil eſt, niſi operari ea quæ deo ſunt placita, & diuinæ vitæ vtcunq; aſſimilari *In Chriſto Ieſu* domino noſtro id eſt, per gratiam Chriſti,& permanendo in ipſo, tanquam in mediatore, ſaluatore,& capite.Ipſe enim profitetur,Si quis in me non mãſerit,mittetur foras ſicut palmes,& areſcet. *Non ergo regnet*.i. virtutibus non præualeat,nec rationem ſubiiciat *Peccatum* actuale,vel fomes peccati,quæ dicitur peccatũ cauſaliter,quia inclinat ad culpam:& quamuis tranſeat reatu,permanet tamē actu,inquantum eſt pœna & virtuoſæ exercitationis,ſpiritualiſque pugnæ materia *In ueſtro mortali corpore* proclino ad vitia,de quo ſcriptum eſt,Corpus quod corrumpitur,aggrauat animam *Vt obediatis concupiſcentiis eius* id eſt carnalibus deſideriis,ſeu fomitis inclinationibus conſentiatis. Hoc nanque præpoſterũ eſt & peruerſum vt ſenſualitas rationi præualeat, aut

Iob.19. Origenis error. E Thren.4. Eſaiæ.53. Zach.3. F Finis. Ioan.15. Gene.8. Sapiē.9.

aut caro dominetur ſpiritui. Propter quod in Eccle. legitur, A
Poſt concupiſcẽtias tuas nõ eas, & à voluptate auertere. *Sed* Eccli.18.
neque exhibeatis mẽbra ueſtra arma iniquitatis peccato .i. mẽbris
corporis veſtri ſeu organis nolite abuti, extendẽdo ea ad mala, nec fiant arma iniquitatis.i.inſtrumenta culpæ, peccato.i. ad executionem peccati, quæ à deo collata ſunt vt ſint inſtrumenta virtutũ, quatenus anima per corporis mẽbra tendat in actum virtutũ exteriorem *Sed exhibete uos deo* .i.ad dei obſequium vos aptate, & animas veſtras deo per ſanctã obedientiam immolate: quatenus ſicut totũ quod habetis & eſtis, à deo recepiſtis, ſic totum ei reddatis, ſeruiẽdo ei mente & corpore *Tanquã ex mortuis uiuentes* .i.ſicut à morte culpæ ad vitã gratiæ ſuſcitati *Et mẽbra ueſtra* (exhibete) *arma iuſtitiæ* exercendo per ea actus virtutũ & opera æquitatis *Deo* .i.ad dei honorem ac laudem *Peccatum enim uobis non dominabitur* neceſſitatem imponendo, dũmodo ad Chriſti gratiã cõfugiatis. Vel, peccatum.i.fomes peccati vobis non dominabitur, trahendo vos ad peccatũ mortale. Repreſſa nãque & diminuta eſt inclinatio fomitis, per gratiã Chriſti: ita vt ſtantes in gratia gratũ faciẽte poſſint omne peccatũ mortale vitare, quod nõ poſſũt adulti, qui gratia carẽt. Sicut nec gratiã habẽtes vitare poſſunt omnia venialia ſaltẽ diu. Sicut enim in iſtis ſenſualitas nõ eſt rationi perfectæ ſubiecta, propter quod interdũ venialiter peccant, ita in illis nõ eſt ratio deo ſubiecta cũ debito ordine vltimi finis, idcirco diu viuere nequeunt ſine mortali. *Non enim eſtis ſub lege* Moſaica, quæ bona præcepit, & mala prohibuit, gratiã vero adimplendi non præſtitit *Sed ſub gratia* euangelicæ legis & Chriſti. Ideo peccatũ vobis nõ dominabitur, ſi feceritis quod in vobis eſt. ¶Circa hoc mouet Apoſtol⁹ quod vidit moueri poſſe ab aliis. *Quid ergo?* reſtat. *Peccabimus, quoniam nõ ſumus ſub lege* veteri *Sed ſub gratia?* .i.an hoc licet vt gratia dei abutamur, ideo peccando ſecurius, quia à minis & pœnis tẽporalibus legis liberati ſumus? *Abſit.* Hoc enim vile atque peruerſum eſſet, ſicut oſtendunt ſequentia. *An neſcitis quoniã cui exhibuiſtis uos ſeruos ad obediendũ* .i. cui vos ſponte ſubieciſtis, *Serui eſtis eius cui obediſtis* hoc palã eſt. Ad rationem enim ſerui pertinet obtemperare mandato alterius. *Siue peccati ad mortẽ* .i.ſi exhibuiſtis vos ſeruos peccato, ſerui eſtis peccati ad mortem culpæ in via, & ad mortẽ pœnæ in gehẽna. Ad

Marginalia: 1.Cor. 4. / Lucæ.1. / B / Eſaiæ.2. / C / Epiſt.

D na. Ad hæc enim perducit ſeruitus culpæ *Siue obeditionis ad iuſtitiã?* .i.ſi exhibuiſtis vos ſeruos obedientiæ diuinorũ mãdatorũ, facti eſtis ſerui obedientiæ huius ad iuſtitiã, id eſt, ad hoc vt iuſti ſitis. *Gratias autem* (refero) *deo*, cui de omni bono agenda eſt gratiarum actio, *Quod fuiſtis* ante veſtram cõuerſionem *Serui peccati, obediſtis autẽ ex corde*, id eſt animo prõpto atque ſpontaneo *In eam formam doctrinæ*, id eſt in inſtitutionẽ euãgelicæ diſciplinæ, operãdo ſecundũ præcepta & conſilia Chriſti *In qua* doctrina ſeu forma *Traditi eſtis* ſcholæ Chriſti ſiue eccleſiæ, vt tenendo hanc formã ſitis filij ac diſcipuli Chriſti & eccleſiæ. *Liberati autẽ à peccato* nõ ſolũ per Chriſti paſſionẽ, ſed etiã per diligentẽ vitiorũ euitationẽ, quę E tamen euitatio vobis per gratiã Chriſti cõfertur *Serui facti eſtis iuſtitiæ* .i.iuſtitiæ ſubiecti eſtis, implẽdo pręcepta iuſticię. Sed quia doctrina ſeu iuſſio proportionãda eſt capacitati diſcipulorũ ac ſubditorũ, idcirco infirmis ſeu imperfectis proponit Apoſtolus præceptũ facile & humanum. *Humanũ dico, propter infirmitatẽ carnis ueſtræ* .i.leue & naturali rationi cõſonũ do vobis pręceptũ, & hoc propter veſtrã imperfectionẽ, & carnis veſtræ fragilitatẽ, propter quæ non poteſtis præceptum perfectionis ſeu ſolidũ capere cibum. ¶Deinde ponit præceptum. *Sicut enim exhibuiſtis membra ueſtra ſeruire immunditiæ* .i.carnalibus vitiis.ſ.gulæ, luxuriæ, &c. *Et iniquitati* .i. F ſpiritualibus peccatis *Ad iniquitatẽ* progrediẽdo de vno peccato in aliud: iuxta illud cuiuſdã ſapientis, Peccator adiiciet ad peccandũ. Et illud Apocalypſis, Qui in ſordibus eſt, forde ſcat adhuc. Vnde per Eſaiam ait ſcriptura, Væ qui trahitis iniquitatẽ in funiculis vanitatis, & quaſi vinculũ plauſtri peccatum. Tales ſunt perſeuerantes in malo, quoniam (teſte Gregorio) peccatũ quod ſtatim per pœnitentiã non deletur, ſuo pondere trahit ad aliud *Ita nunc* agnita veritate *Exhibete* .i. præbete & date *Mẽbra ueſtra ſeruire uſticiæ* .i.virtutibus vniuerſis, manibus dando eleemoſynã, pedibus eũdo ad eccleſiã, oculis peccata deflendo, auribus verbũ dei audiendo, ore deũ laudando *In ſanctificationẽ* .i.vere & plene proficiatis in gratia dei, in ſanctitate & omni perfectiõe, quẽadmodũ in Apoc. habetur, Sãctus ſanctificetur adhuc. Vnde per Moſen dominus præcepit, Sancti eſtote, quoniã ego ſanctus ſum dominus deus veſter. Et rurſus, Perfectus, & abſque macula eris cũ domino deo

2.Cor. 10. *Ioan.15.* FINIS. *Ioan.15.* EPIST. *Hebr.3.* *Eccli.3.* *Apoc. 22.* *Eſaiæ.5.* *Gregorius* *Apoc. 22.* *Leuit.11.* *Deut.18.*

deo tuo. Ecce ſaluberrimū documentum, rationabiliſſimūq; A
præceptū, à quo nemo excuſare ſe poteſt. Quid enim tam vile
ac erubeſcibile, vt quòd poſt noſtrā conuerſionem ſimus pigriores, negligentiores ac frigidiores in obſequio dei, q̄ olim
eramus in ſeruitute diaboli, carnis, & mūdi? Laborādum ergo Rom. 9.
eſt nobis, vt vere ac plene cōuertam⁹ mores noſtros. Sed quia
hoc adimplere nō eſt volētis neq; currentis, ſed dei miſerētis,
dicamus cū Hieremia, Cōuerte nos domine, & conuertemur. Thren. 9.

Cū enim ſerui eſſetis peccati obediendo cōcupiſcentiis & paſſionibus veſtris *Liberi fuiſtis iuſticiæ* .i. domino iuſticiæ caruiſtis, & ſpoliati eratis bono iuſticiæ, atq; extranei à rectitudine
æquitatis, nō obtēperando mandatis diuinis, quod vere libertati maxime derogat. Liberaliter ſeruit, qui uoluntatē domini
libenter facit: ideo ad peccandū liber eſt, qui ſeruus eſt pecca B
ti. Iuſticiæ quoque libere ſeruit, qui amat & delectatur in ea.
Hæc eſt vera libertas. *Quē ergo fructum* .i. profectū ſeu vtilitatem *Habuiſtis tunc in illis* quādo ſcelerate vixiſtis *In quibus
nunc erubeſcitis?* .i. in actibus vitioſis ac turpibus, de quorum
perpetratione verecūdamini modo ad deū conuerſi, atq; diuinitus illuſtrati, ac per hoc inhoneſtatem peccati agnoſcentes?
Peccator nanq; poſt ſuā conuerſionem erubeſcit de malis, in Ezech. 43
quibus aliquando gloriabatur, quemadmodū ſcriptū eſt, Erubeſcite & cōfundimini ſuper vitiis veſtris dicit dominus. Ezech. 36 *Nā
finis* .i. merces finalis *Illorum* turpium vitiorum *Mors eſt* .i.
æterna damnatio. Vel, mors iſta temporalis, eſt finis id eſt
terminus illorum, quia poſt mortem hanc non poſſunt impij talia agere, propter quod eorum delectatio breuis eſt. C

Nunc uero liberati à peccato per Chriſti paſſionem, tanquam per cauſam meritoriam vniuerſalem, per propriam
quoque pœnitentiam ſeu baptiſmum tanquam per cauſam I. The. 4.
meritoriam particularem, per gratiæ autem infuſionem, formaliter, *Serui autem facti deo* obediendo eius præceptis,
ſeu acquieſcendo eius conſiliis *Habetis fructum ueſtrum* id
eſt, profectum ſeu perfectionem vobis congruentem *In ſanctificationem* animarū veſtrarum, ita quod fructus iſte eſt ſanctificatio veſtra, ſeu puritas animæ. Vnde ait dominus. Beati Matth. 5.
mundo corde, quoniam ipſi deum videbunt. *Finem uero* id Matth. 6.
eſt, finale, conſummatumque præmium habetis *Vitam æternam* quæ erit tota merces veſtra. Ad hunc fructū ſeu cordis
puritatem,

D puritatem,omnia exercere debemus, ſemper ſolliciti coram diuino conſpectu habere cor mundum,in quo,ſcilicet in habendo cor mundum,cōſiſtit ſumma vitæ huius perfectio: quia
Prouer.22 vt Salomon ait, Qui diligit cordis mundiciam amicum habebit regem. Vita autem æterna (quæ eſt viſio dei in patria) eſt
Ioan.17. finis vltimatus, ad quem etiam ipſa puritas animæ viatricis diſponit ac ordinatur. ¶ Poſt hæc oſtendit Apoſtolus, quod finis illorum, vtpote vitiorum eſt mors atque damnatio ani-
Gene. 3. mæ *Stipendia enim peccati* hoc eſt, retributio debita,quæ pro peccato infligitur, eſt *Mors* temporalis & æterna. Ex originali enim peccato proceſſit mors corporalis in pœnam
Sapien. 1. illius peccati. Propter quod legitur in libro Sapientiæ, Deus
Sapien. 2. mortem non fecit. Inuidia quoque diaboli mors introiuit in
E orbem terrarum. Pro peccato autem actuali mortali, infligitur mors æterna,quæ vtique eſt à deo, cum ſit iuſta pœna: ſi-
Eccli. 11. cut ſcriptum eſt, Mors & vita ab ipſo ſunt. *Gratia autem dei,* id eſt,ex gratia ſeu per gratiam dei datur iuſtus pro præmio *Vita æterna.* Non hoc dicitur merita excludendo: ſed vt inſinuetur quod principaliter aſcribendum ſit gratiæ dei, qui etiam præmiat vltra cōdignum. Electi enim per gratiam merentur vitam æternam. Vnde tam meritum quàm præmium noſtrum primo & maxime dependet atque procedit ex pietate dei,& gratia eius quam efficit in nobis. Hæc autem vita æterna *In Chriſto Ieſu domino noſtro* tanquam in obiecto, & cauſa effectiua principali ſecundum diuinam eius naturam, ſicut in patre & ſpiritu ſancto. Tota enim ſuperbenedicta tri-
F nitas,eſt cauſa efficiens & obiectum vitæ æternæ,id eſt,beatitudinis electorum. ¶ Porrò in Ieſu Chriſto (id eſt, per eum)
Ioan.17. datur nobis gratioſe vita æterna,quia (ſicut iam ſæpius dixi) omnia dona nobis per Chriſtum hominem conferuntur.

Cap. VII. *An ignoratis fratres.*

ARTICVL. X.

Act.18. IN capituli huius exordio probat Apoſtolus ceſſationē legis Moſaicæ per exemplum. *An ignoratis fratres.* O vos Romani fideles, an neſcitis quæ dicam? Et ſcio quia non ignoratis ea. *Scientibus enim legem loquor,* id eſt, vobis Romanis in

Chriſtum credentibus, qui partim fuiſtis ſub lege Moyſi, & A
eſtis ex Iudaiſmo Chriſtiani effecti, propter quod legē Moſi
ſcitis: partim vero gentiles fuiſtis, atq; ſub ciuili lege vixiſtis,
& ideo legem hanc neſcitis: Barbari vero qui legibus non reguntur, nullam harum legum nouerunt. An inquam neſcitis

Quia lex Moſaica, & ciuilis *Dominatur in homine*, id eſt, hominem obligat ad obſeruātiam legis *Quanto tempore*, id eſt, quam diu *Viuit?* hoc eſt, vigorem ac ſtatum ſortitur lex ipſa. Si autem lex perfectior, priorem euacuans, ſuperueniat, ceſſat lex prima, nec amplius obligat, ſicut ceſſauit lex Moyſi ſuperueniente lege Chriſti, Huius rei exemplum ſubiungitur, Ioan. 1. 1. Cor. 7. Gene. 3.

Nam quæ ſub uiro eſt mulier, id eſt, fœmina legitime maritata & viro ſubiecta: iuxta illud, Sub viri poteſtate eris *Viuente uiro alligata eſt legi* viri, quia tenetur ei debitum reddere, nec poteſt ab eo diſcedere. Mulier enim poteſtatem corporis ſui non habet, ſed vir. *Si autem mortuus fuerit uir eius liberata eſt à lege uiri* intantum vt ſi vir eius reſurgeret, non teneretur eum recipere, niſi ex condecentia quadam, vt dicitur. *Igitur uiuente uiro, uocabitur adultera, ſi fuerit cum alio uiro* vxorato vel non vxorato. *Si autem mortuus fuerit uir eius* morte naturali aut certe ciuili ante copulam *Liberata eſt à lege* hoc eſt, à iure *Viri, ut non ſit adultera ſi fuerit cum alio viro.* Poteſt enim nubere cui placuerit, tantum nubat in domino. ¶ Præterea applicat præinductam ſimilitudinē Apoſtolus ad propoſitum de ceſſatione legis ſcriptæ. *Itaque fratres mei, & uos mortificati eſtis legi*, id eſt, à debito & vigore Moſaicæ legis ſoluti *Per corpus Chriſti*, id eſt, per ea quæ verbum dei fecit, aſſumpſit, & pertulit in corpore Chriſti, videlicet per Chriſti incarnationem, per corporis ſui in cruce expāſionem, vel etiā per incorporationem qua Chriſto incorporati, vnū eſtis cum ipſo effecti *Vt ſitis* vos *Alterius* (ſcilicet Chriſti) *qui ex mortuis reſurrexit*, id eſt, eſſe veſtrum ac vitam ad Chriſti gloriā ordinetis, nec vobiſipſis, ſed ei viuatis: non ſequendo deſideria propria, ſed Chriſti mandata, nec inſiſtendo priuato amori, ſed diuinæ charitati. Qui ſi abnegant ſemetipſos, corde aliter dicunt illud Pſalmiſtæ, Non nobis, domine non nobis, ſed nomini tuo da gloriam *Vt iuſtifice:is deo*, id eſt, opera virtuoſa agatis ad gloriam dei, Omnis enim arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & iñ ignem mittetur. Qui autem manet 1. Cor. 7. B Galat. 3. C Pſalm. 113. Matth. 3.

Ioã.5. D tem manet in me(ait Chriſtus)hic fert fructũ multum. ¶Inſuper manifeſtat legem iam eſſe euacuatam ex cõſideratione ſtatus qui erat ſub lege. *Cum enim eſſemus in carne* hoc eſt,in carnalibus & cęrimonialibus operibus legis,ſeu vitiis carnis, tempore legis antiquæ, *Paſſiones peccatorum*, id eſt,paſſiones ſeu ſenſitiuæ partis inordinatæ motiones interiores, *Quæ per legem erant*, id eſt,ex iuſſione aut prohibitione legis ex occaſione in nobis incitabantur, *Operabãtur in membris noſtris*, id eſt,ad opera praua induxerunt membra noſtra, vt oculus per res varias fornicaretur,manus aliũ cæderet,lingua mentiretur, *Vt fructificarent morti*, id eſt, opera morti congrua,

2.Cor.2. æternaq; morte digna patrarent, *Nunc autem* (ſcilicet tẽpore gratię) *ſoluti ſumus à lege mortis* hoc eſt,ab obligatione & ob-

E ſeruatione Moſaicæ legis, quę nominatur lex mortis,quia ex occaſione mortẽ ſpiritualem inferebat, augendo culpam ratione tranſgreſſionis pręcepti,& incitando concupiſcentiam.

Exod.21. Vel,quia tranſgreſſoribus ſuis temporalẽ intulit mortẽ, ſicut

Deute.21. per Moyſen ſępius dicitur,Qui fecerit hoc vel hoc,morte moriatur, *In qua*(lege)*detinebamur*, id eſt,ad cuius obſeruantiã obligati eramus, vſque ad publicationem euangelicæ legis,

Hebr.10. nunc vero ſoluti ſumus, *ita ut ſeruiamus*(deo)*in nouitate ſpiritus*, id eſt,in ſpirituali renouatione mentis,quemadmodũ ſcri-

Ephe. 4. ptum eſt,Renouamini ſpiritu mentis veſtræ. Vel in nouitate

2.Cor.3. ſpiritualis intelligentiæ. *Et non in uetuſtate literæ*, id eſt,obſeruantiis literalibus ſeu cærimonialibus veteris teſtamenti.

Hiere.10. Litera enim occidit,ſpiritus autem viuificat. ¶Quoniam ve-

F ro veterem legem,vocauit legem mortis,ne quis ex hoc erroris occaſionem eliciat,vt Manichæi dicentes legem Moyſi datam à dæmone,remouet Apoſtolus talem errorem. *Quid ergo dicemus?* ſi ita eſt vt dixi *Lex peccatum eſt?* id eſt,an tunc dicendum ſit,quod lex ſit vitioſa, peccatiq; cauſa per ſe? *Abſit. Sed peccatum non cognoui niſi per legem*, id eſt,hoc magis tenendum affirmo,quod lex ſit bona, quoniam ordinatur ad bonum, ſcilicet ad diſcernendum inter bonum & malum, inter virtutes & vitia, quatenus mala vitentur, & bona agantur. Ideo ait,peccatum non cognoui eſſe peccatum,ſaltem ita perfecte atque communiter, niſi per legem,hoc eſt, legis inſtru-

Exod. 20. ctionem. *Nam concupiſcentiam* carnalem & inordinatam *Neſciebam* (eſſe peccatum) *niſi lex diceret, Non concupiſces* Loquitur

quitur autem Apoſtolus in perſona generis humani,præſertim eorum in quibus non naturalis ſic obtenebrata fuerat vitiis,vt inter bonum & malum, parum aut nihil diſcernerent. Quorum multi putabant cogitationes non procedentes in actum prauum,& ſimplicem fornicationē,atque ſimilia quædam non eſſe peccata.De quibus propheta,Væ qui dicitis bonum malum,& malū bonum,ponentes tenebras lucē,& lucem tenebras.His ergo oſtendit lex,quid ſit culpabile.Nam & ipſi ignorarent concupiſcentiam,niſi lex diceret,Non concupiſces. ❡ Ad vitandum autem peccatum requiritur peccati cognitio, ideo lex potius retrahit à peccato, quàm ſit cauſa ipſius. Eſt tamen occaſio peccati per accidens ex parte noſtri: qui ſicut naturaliter appetimus libertatem, ita cōmuniter inclinamur, ac nitimur in vetitum, ne noſtra libertas videatur arceri. *Occaſione autem accepta, peccatum per mandatum* hoc eſt,concupiſcentia ſeu fomes peccati,imò & dæmon tentator occaſionem peccandi ſeu impugnandi accipiens ex mandato legis,quæ concupiſcentiam prohibebat: ex tali enim mandato irritabatur & prouocabatur concupiſcentia. Dæmon quoque videns homini datam legem, cœpit fortius eum inuadere atque tentare: ſicque peccatum *Operatum eſt in me*, hoc eſt, ad operandum induxit me *Omnem concupiſcentiam* lege prohibitam, ita quod concupiſcentia mala proceſſit in opus. *Sine lege enim*, id eſt, lege nondum accepta, vel eius cognitione nondum adepta *Peccatum mortuum erat*, hoc eſt, fomes peccati non ita viguit, ſed erat debilior, quia non tantum excitatus vt poſtea, nec tantum impugnabatur à dæmone, minus quoque imputabatur à deo. *Ego autem uiuebam ſine lege aliquando.* Scire oportet quod Apoſtolus loquitur hic in perſona hominis communiter.Vnde non omnia quæ dicit ad eoſdem referantur. Nunc ergo loquens in perſona hominis, qui ad tempus vixit ante legem Moſaicam, & ad tempus ei ſubiacuit, dicit, Ego autem viuebam vita gratiæ, vel ſimpliciter, vel reſpectiue, id eſt,carendo peccato mortali,vt minus peccando ſine lege ſcripta: aliquando, id eſt, antequam data eſt lex ſcripta. Tunc enim vt dictum eſt minus viguit fomes. *Sed cum ueniſſet mandatum* legis, id eſt, poſtquam lex lata eſt mihi *Peccatum reuixit.* id eſt, fomes ſeu eius effectus (videlicet

Marginalia: A — *Eſaiæ. 5.* — *Exod. 20.* — B — C — *1.Cor.15.*

D (videlicet culpa) inſoleſcere, rebellare, vigereque cœpit. *Ego autem* ſpiritualiter *Mortuus ſum* ſub lege peccato reuiuiſcen te in me *Et inuentum eſt mihi,* id eſt, ad incommodum meum *Mandatum* legis *Quod ordinatum* ac datum *Erat ad uitam* gratiæ in præſenti, vitamque gloriæ in futuro *Hoc eſſe ad mortem* culpæ in via, atque ad mortem damnationis in gehenna. Cuius ratio atq; declaratio ſubditur *Nam peccatum* hoc eſt, concupiſcentia ſeu fomes *Occaſione accepta per mandatum* ſecundum ſenſum iam præinductum *Seduxit me,* id eſt, rationem meam ſubuertit, vt potius inhæreret bono commuta-

2.Corin.5. bili & caduco quàm ſummo & increato *Et per illud,* id eſt, hanc ſeductionem, illicitumque conſenſum *Occidit* me, inducens me ad delectationem mortiferam, ſeu culpam mortalē:

E quæ tollit charitatem, in qua animæ vita conſiſtit. ¶ Præterea ex prædictis infert Apoſtolus *Itaque lex quidem* ſcripta, eſt *Sancta* quia prohibet vitia, præcipitque honeſta. Vnde

Iſidorus. ſecundum Iſidorum, Lex eſt iuſſio ſancta, iubens honeſta *Et*

Leuit. 29. *mandatum* legis, eſt *Sanctum* hoc eſt, ad diuinum cultum directe ordinatum, non ad agendum peccatum, quanuis homo ex fomitis corruptione ex occaſione mouetur ad vitium audito legis præcepto, *Et iuſtum* quoniam docet & imperat vnicuique dare quod ſuum eſt, & iniuſtitiam digne vlciſcitur, *Et bonum* quia ad vltimum finem, qui optimus eſt, dirigit.

Pſalm. 18. Hinc ait Pſalmiſta, Lex domini immaculata conuertens ani-

Prouer. 6. mas, &c. Et Salomon, Mandatū lucerna eſt, & lex lux, & via vitæ increpatio diſciplinæ. ¶ Ex his infert Apoſtolus quod ſe-

F qui videtur, & tamen ſecundum veritatē non ſequitur. *Quod ergo bonum eſt,* id eſt, legis mandatum in ſe bonum conſiſtens *Mihi factū eſt mors?* id eſt, cauſa ſpiritualis necis. Dixit enim mandatum eſſe ad mortem, & per mandatum reuixiſſe peccatum. *Abſit* hoc eſt, iſtud nō ſequitur. Quanuis enim per mandatum reuixerit culpa, hoc tamen non per ſe neque ex iniuſtitia legis, ſed malitia hominis, bono ex occaſione abutentis. Ideo additur, *Sed peccatum* id eſt, concupiſcentia vel fomes *Vt appareat peccatū* id eſt, ſciatur eſſe illicita, vel vt peccatum intus latens, foras erumpat ac pateat *Per bonum* hoc eſt, per legem non directe ſed ex occaſione *Operatū eſt mihi mortem,* id eſt, ad mortale peccatum induxit me, priuans me gratia dei animam viuificante. Dato quippe mandato magis in-

flammata

flammata eſt concupiſcentia mala, magiſque prouocata eſt contra hominem tentatoris inuidia atque ſuggeſtio *Vt fiat ſupra modum* conſuetum, & vltra menſuram *Peccans peccatum,* id eſt, concupiſcentia nos peccare faciens, ita quod concupiſcentia facit magis peccare ſub lege quàm ante *Per mandatum* occaſione, ſicut expoſitum eſt. Vel ſic, vt fiat ſupra modum peccans peccatum per mandatum, id eſt, actuale peccatum ex fomite naſcens, quo deum offendimus modum excedat per mandatum. Nam idem peccatum lege accedente grauius eſt quàm ante, & quod ante erat tantummodo peccatum ſeu culpa, poſtmodum etiam præuaricatio eſt, hoc eſt, diuinæ legis tranſgreſſio. Propterea fit ſupra modum peccans peccatum, quia diuerſis de cauſis diſplicet deo, & variis modis aduerſatur iuſtitiæ. ¶ Deinde manifeſtat Apoſtolus legem eſſe ſpiritualē, hoc eſt, carnales atq; illicitas concupiſcentias prohibentem. *Scimus enim quia lex ſpiritualis eſt* quia & data eſt à ſpiritu ſancto per ſpiritum angelicum, quatenus lege accepta viueret homo ſecundum ſpiritum, non ſecundum carnem *Ego autem carnalis ſum* carnaliter viuens, paſſionum inclinatiões ſequēdo. Loquitur aūt Apoſtolus (ſicut iam dictū eſt) in perſona hominis generaliter. Nunc enim loquitur in perſona eius, in quo inuenitur peccans peccatum ſupra modū homini, ſcilicet qui legem tranſgreditur. Quaſi dicat, Quanuis ego carnalis ſim, nihilominus lex ſpiritualis eſt. Itaq; carnalis ſum *Vænundatus,* id eſt, damnationi ſeu dæmonis poteſtati ac iuri, vel miſeræ ſeruituti expoſitus atque obnoxius factus *Sub peccato,* primi parentis, qui ſeipſum & poſteritatē ſuam vendidit hoſti, faciendo quod ille propoſuit. Vel potius, ſub peccato actuali & proprio, id eſt, peccatorū meorum demerito, ſicut per Eſa. dominus profitetur, Ecce in iniquitatibus veſtris venditi eſtis. Et dictum eſt Achab, Venundatus es vt faceres malū coram domino. Vendit nanq; ſe homo libero arbitrio, & recipit pro pretio vile bonum ab aduerſario ſuo.

A | Col. 3. | B | Ioan. 8. | Act. 7. | Gene. 3. | C | Eſaiæ. 50. | 3. Reg. 21.

Quod enim operor inquantū carnalis, videlicet ſenſualitatem ſequendo *Non intelligo,* id eſt, non verē conſidero, nec recte attendo. Nullus enim reſpiciens ad malum operatur, ſecundū Dionyſium. Vnde malū nec agitur neq; appetitur, niſi ſub ratione boni. Propter quod Salomon ait, Omnis viri via recta ſibi videtur. Vel, non intelligo, id eſt, intus non lego tale ma-

Dionyſius | Prouer. 21 | 2. Mach. 1.

D lum,tanquam rationi conſonum. *Non enim quod uolo bonum*, id eſt,actum virtuoſum,quem ſecundũ rationis dictamen volo & approbo *Hoc ago* quia carnalitati vitiiſq; ſuccumbo: *Sed quod odi malum*, id eſt peccatum quod ſecundum rationis cenſuram deteſtor *Illud facio* paſſionibus cedens & ſenſualitati conſentiens. *Si autem quod nolo* ſecundum rationem *illud facio* ſecundum ſenſualitatem *Conſentio legi quoniam bona eſt.* id eſt,legem approbo: quia quod illa prohibet,ratio mea malum eſſe cognoſcit. *Nunc autem* hoc eſt,iſtis ſic ſtantibus *iam ego non operor illud* .i.malum,inquãtum homo ſeu rationalis creatura,cui9 eſt vitia abhorrere, virtutes diligere, & deprecari ad optima *Sed quod habitat in me peccatum*, id eſt, fomes peccati ſeu concupiſcentia firmiter radicata in me cauſa mali impellendo ad ipſum. Tanquam dicat,Non vt rationalis, ſed vt brutalis ſeu beſtiis ſimilis ago hoc malum,

Pſalm. 18.

Iacob. 4.

E quod ratio reprobat. ¶Ad horum intelligentiam pleniorem habendã,oportet aduertere quod Apoſtolus aſſumit hoc loco perſonã duorũ hominũ,ſcilicet interioris & exterioris. Vel potius duplicis hominis,id eſt,eiuſdem,ſecundum duplicẽ portionem ipſius. Eſt enim in homine duplex pars, videlicet intellectiua & ſenſitiua,ſeu ratio & ſenſualitas,quæ aliter appellantur ſpiritus & caro,homo interior atq; exterior. Ratio autem competit homini,ſecũdum propriam hominis diffinitionem: ſenſualitas vero ſecundum id quod cum brutis communicat. Idcirco quod agit & vult, ſecũdum rationem hoc dicitur proprie velle & agere. Hoc enim agit & vult ſecundum quod homo. Quod vero agit aut appetit ſecundũ ſenſualitatẽ

F ſeu partem ſenſitiuã ſine rationis aduertentia ſeu conſenſu,nõ dicitur proprie agere ſiue appetere, quia non agit nec appetit illud inquantum homo,ſed vt iumentis cõmunicans. Sicque apparet quomodo homo dicitur agere quod tamen non agit: ſicut iam dixit Apoſtolus: Quod nolo facio,& iam ego non operor illud. ¶Deniq; non ita intelligendũ eſt,quod ait, Iam ego non operor illud,ſed quod habitat in me peccatum,quaſi homo nequaquã operetur illud,vel à vitio excuſetur,ſed quia non agit illud,vt homo bene diſpoſitus. *Scio enim* per experientiam reluctationis ſenſualitatis contra rationem *Quia nõ habitat in me,hoc eſt,in carne mea* videlicet in homine exteriori & parte ſenſitiua *Bonum*, id eſt,virtus ſeu habitus ad bonũ inclinans,

inclinans,ſed potius ad oppoſitũ.Per hoc autem quod ait,hoc A eſt,in carne mea,inſinuat ꝙ in parte intellectiua habitet bonum,puta ſynderesis,quæ remurmurat malo, & tendit in bonum.Ideo ſubdit, *Nam uelle adiacet mihi*, id eſt,ſecundũ hominem interiorẽ inclinor ad bona,& volo honeſta. *Perficere autẽ bonum*, id eſt,opere adimplere *Non inuenio* in me,quoniam ſine gratia illud non valeo, maxime propter rebellionẽ ſenſualitatis. *Non enim quod uolo bonũ,hoc facio,ſed quod nolo malum,hoc ago.Si autem quod nolo,illud facio, iam nõ ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatũ.* Hæc iam præhabita atq; expoſita ſunt.Ex his infert Apoſtolus legem ſcriptã eſſe bonam, quoniam ratio naturalis ei conſentit. *Inuenio igitur legẽ uolenti mihi facere bonum*, id eſt,cũ bona agere cupio,inuenio legem tam naturalem quàm ſcriptam conſonam mihi bona vo B lenti. Ex quo ſequitur legem eſſe bonã, *Quoniam mihi malum*, id eſt,pronitas ad peccandum *Adiacet*, id eſt,in promptu eſt, Pronior enim ſum ad mala quàm ad bona , propter corruptionem naturæ.Tanquam dicat,Ideo volo bonum, & erigo me contra meipſum, quoniam cerno me ad mala procliuem, cui procliuitati cupio reſiſtere. *Condeleſtor enim*, id eſt,conſentio,& delectabiliter afficior *Legi dei* volens quod præcipit,nolens quod prohibet *Secundum interiorem hominem*, id eſt,ſecundum rationis iudicium.Nam & lex naturalis legi diuinæ cõcordat præcipue quo ad præcepta moralia.Lex quippe ſcripta tam diuina quàm humana,eſt quædam determinatio vel renouatio ſeu explicatio legis naturalis , & comparatur ad eam ſicut concluſio ad præmiſſas . Vnde præcepta di- C cuntur eſſe de concluſionibus,non de primis principiis.Intentio autem præceptorũ moralium eſt,hominem iuſte ordinare quantum ad deum,& quantũ ad proximum.Hæc vero præcepta determinantur dupliciter , ſcilicet per præcepta cærimonialia;quæ aſſignant ſpeciales modos colendi deũ:& per præcepta iudicialia,quæ aſſignant aptum modũ ſeruandi iuſtitiã inter homines,Hæc itaq; duo genera præceptorũ,non ſunt de naturali dictamine rationis,ſed ex inſtitutione vim habẽt,nec ſunt eadem vbiq; & ſemper,ſed variãtur apud diuerſos, ſecundum exigentiam perſonarũ,locorum ac temporũ. *Video autem aliam legem* à lege dei,cui ratio condelectatur *In membris meis*, id eſt, in carne mea mortali , vitiata ac fragili:

Gene.8.

Matt. 22.
Lucæ.2.

f ij vtpote

D vtpote fomitem peccati,qui primo reſpicit carnem, & membrum generationis,& ex carnis contactu deriuatur ad animā, quàm cito corpori copulatur *Repugnantem legi mentis meæ,*
Gene. 8. id eſt,legi naturali ac diuinæ cordi meo inſcriptæ, *Et captiuantem me,* id eſt, ſubiicientem per conſuetudinē malam, & conſenſum *In legem peccati quæ eſt in membris meis,* id eſt,ſibiipſi exiſtenti in corporis mēbris,quæ vniuerſa infecta ſunt pronitate ad malum. Captiuat ergo lex membrorum hominem in ſe,dum rationem pertrahit,& tenet in operibus ad quę fomes inclinat.Lex autem dicitur à ligando,vel à legitima latione.Quoniam ergo fomes hominem in malo ligat,recte lex dicitur.Et etiam quia legitime factum eſt, vt caro repugna-
Gene.1.2. ret ſpiritui,quando ſpiritus inobediens extitit creatori.Ho-
E mo enim in paradiſo ante peccatum exiſtens, ſic conditus fuit,vt quam diu ipſe per rationem eſſet ſubditus deo,ſenſualitas ſubdita eſſet rationi, & caro ſpiritui: ita vt nec languor eſſet in anima,nec inordinata cōcupiſcentia,aut paſſio in ſenſualitate,ſtante ſubiectione rationis ſub deo:& vt homo in tali conditione faciliter poſſet perſiſtere,data & cōcreata erat ei originalis iuſtitia,quæ erat rectitudo ſeu retinaculum quoddam habituale tenens rationem ſub deo,ſenſualitatem ſub ratione,& carnem ſub anima. Vnde ratione per inobedientiam à deo auerſa, mox orta eſt rebellio ſenſualitatis,& carnis aduerſus ſpiritum.Et diſpoſitio ad hanc rebellionem inclinans. vocatur fomes peccati,lexq; membrorum.¶ Pręterea,ex conſideratione tantæ miſeriæ, cui ſubiectus eſt homo, exclamat
F Apoſtolus *Infelix ego homo* priuatus felicitate originalis iu
Ioan. 1. ſtitiæ,multiſque corruptionibus & vitiis plenus. *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* id eſt, de corpore iſto mortali, quod obligat ad mortem naturæ, inclinat ad mortem culpæ, exponitq; periculis mortis æternæ:quatenus anima mea huic vitæ ſubtracta,ad patriam redeat,& deo libere perfruatur,ſecureque viuat?Et reſpondet *Gratia dei* trinitatis *Per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum* per quem gratia dei nobis infunditur ac præſtatur.Hanc ergo liberationem deſiderabilem animæ à corpore facit deus effectiue,gratia dei formaliter,Chri
2.Cor.5. ſtus homo meritorie.¶ Sed cum alibi dicat Apoſtolus:Nolu-
Ephe.5. mus expoliari,ſed ſuperueſtiri.Et,Nemo carnem ſuamvnquā odio habuit, quomodo nunc cupit liberari à corpore? Et reſpondendum,

ſpondendum, quod liberatio iſta intelligi poteſt dupliciter, A
Primo per ſeparationem animæ à corpore. Sicque Apoſtolus & alij ſancti optauerunt à corpore liberari, per mortem temporalem deſiderio Chriſti ac patriæ, ſicut alio loco habetur, Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Pro hac quoque liberatione orauit Pſalmiſta: Educ (inquiens) de cuſtodia animam meam ad confitendum nomini tuo. Et iterum, Heu mihi quia incolatus meus prolongatus eſt. Et, Quando veniam, & apparebo ante conſpectum dei? Secundo, intelligi poteſt per ſeparationem corporis à mortalitate, cæteriſque afflictionibus, & miſeriis, & peccatis. Sic autem optant electi liberari à corpore mortis in die iudicij, ſcilicet vt reſurgant in corpore glorificato, non paſſibili & miſero. Tunc enim liberabuntur corpora ſanctorum ab omnibus malis prædictis. Vnde Apoſtolus non ait ſimpliciter, de corpore, ſed de corpore mortis: & ita nolumus finaliter expoliari, ſed ad tempus, quatenus in reſurrectione futura ſuperueſtiamur impaſſibili corpore, quod erit ornamentum non onus. Ex dictis concludit Apoſtolus *Igitur egoipſe mente*, id eſt, ſecundum rationem *Seruio legi dei: carni autem*, id eſt, ſecundum carnis & fomitis inclinationem, ſeruio *Legi peccati* quæ eſt in membris. Si in ſuiipſius perſona hoc dicit Apoſtolus, referendum eſt ad peccata venialia ac minutiſſima', quibus forte interdum non caruit, vel ad ſtatum quem habebat ſub lege Moſaica. Seruire autem legi peccati, eſt inclinationibus fomitis conſentire.

Philip. 1. *Pſal. 141.* *Pſal. 119.* *Pſalm. 41.* *2. Cor. 5.* B *Galat. 5.*

C

EXPLANATIO *Cap.* VIII. *Nihil ergo nunc damnationis eſt, &c.* ARTICVL. XI.

DECLARATA in præcedenti capitulo ceſſatione legis Moſaicæ, iam docet Chriſto & euangelicæ legi iugiter inhærédum, & ait, *Nihil ergo nunc* ſcilicet tempore gratiæ *Damnationis* hoc eſt, obligationis ad pœnam gehennæ *Eſt his, qui ſunt in Chriſto Ieſu* per fidem & charitatem: quibus ipſe loquitur, Manete in me, & ego in vobis. *Qui non ſecundum carnem ambulant*, id eſt, carnis deſideriis non acquieſcunt, neque carnaliter viuunt, ſed carnem cum vitiis & concupiſcentiis crucifigunt. In fonte nanque baptiſmatis, dimiſſa ſunt eis peccata

Roma. 7. *Ioan. 15.* *Galat. 5.*

 cata

D cata vniuerſa. Si autem poſtea non peccauerunt manendo in
Marci .1. Chriſto, proferunt fructum multum, & ita non tantum pro
vitiis ſatiſfaciunt, ſed inſuper gloriam ampliorem merentur.
Lex enim ſpiritus vitæ, id eſt, lex euangelica, quæ nomina-
1.Ioan. 2. tur lex ſpiritus, quia à ſpiritu ſancto eſt data, Chriſtianorúm-
que cordibus ab ipſo impreſſa. Dicitur quoq; lex vitæ, quoniã
mentem viuificat, per gratiam quam ſacramenta nouæ legis
diſtribuunt, *In Chriſto Ieſu*, id eſt, per Chriſtum *Liberauit
me à lege peccati & mortis* hoc eſt, à conſenſu, conſuetudine,
& actu culpæ, ac pœnæ pro culpa infligendæ. Poteſt quoque
per legem peccati, lex ſcripta intelligi, eo ꝙ ex occaſione au-
xerit culpam ac pœnam, quemadmodum in ſuperioribus
Galat.2. vbertim expoſitum eſt. Proinde declarat Apoſtolus, quomo-
E do lex Chriſti, quæ eſt lex ſpiritus vitæ, liberet à lege pecca-
ti & mortis. *Nam quod impoſſibile erat legi* ſcriptæ & ſacra-
mentis ipſius, non continentibus, nec conferentibus gratiam.
Mat.16. *In quo infirmabatur* hoc eſt, in qua impoſſibilitate atque in-
efficacia infirma, & ad ſaluandum impotens erat lex ipſa,
Per carnem, id eſt, per obſeruantias & iuſtificationes car-
nales, quæ non purificant animam. Sacramenta enim lega-
lia corporaliter tantũ mundabant quaſdam inhabilitates, ſeu
irregularitates ab exteriori inductas, & ab ingreſſu templi,
atque ſimilibus impedientes, tollendo. Vel per carnem,
hoc eſt, per fomitem carnis, quam lex occaſionaliter inci-
Ioan.1. tauit, non directe diminuit. *Deus* pater *Filium ſuum mit-
tens* in mundum, per incarnationis myſterium, non per
F localem deſcenſum. *In ſimilitudinem carnis peccati*, id eſt,
in corpore mortali atque paſſibili, quod licet fuerit vera-
citer veráque caro, non tamen veraciter erat caro peccati,
ſed ſimilitudinariè. Per pœnas enim quas pertulit, ſimilis
erat carni peccatrici. Venit itaque Chriſtus in veritate car-
nis, non autem in veritate carnis peccati, ſed in ſimilitudi-
ne eius, *Et de peccato damnauit peccatum*, id eſt, pater mit-
tens ſic filium, damnauit, id eſt, deleuit, deſtruxit, dimiſit pec-
catum tam originale quàm actuale, de peccato, id eſt, per pec
Coll.2. catum factum, *In carne* Chriſti, non à Chriſto, ſed à diabolo
eiúſq, miniſtris qui Chriſtũ occiderunt. Per hoc enim quòd
Chriſtus iniuſte occiſus eſt, ſuggerente diabolo, amiſit dia-
bolus ius quod habebat in nobis, & ita mors Chriſto inique
illata

illata omne peccatum deleuit. Vel,damnauit peccatũ, actua- A
le,naſcens de peccato,id eſt,fomite peccati. Vel,peccatum de *Ioan.4.*
peccato,id eſt,fomitem peccati,procedentem de peccato ori-
ginali Adæ. Vel ſic,& melius ſecundum Ambroſium,de pec- *Ambroſ.*
cato, id eſt,de ſeipſo, prout factus eſt hoſtia pro peccato no- *Hebr.9.*
ſtro, damnauit, id eſt,deleuit, peccatum mundi quodcunque
in carne,id eſt in corporis ſui paſſione.Ipſe enim portauit pec *1.Petri.4.*
cata noſtra in corpore ſuo ſuper lignum . Iuxta hunc ſenſum
ſacrificia legis pro peccatis oblata dicebantur peccata:ſecũn-
dum quod de ſacerdotibus veteris teſtamenti dominus ait per
Oſeam,Peccata populi mei comedent. Sic quoq; aquam cum *Oſee.4.*
periculo vitæ allatam Dauid ſanguinem appellauit, dicens,
Abſit à me,vt ſanguinem virorum iſtorum bibam.Hæc itaque *4.Re.23.*
fecit deus, *Vt iuſtificatio legis*, id eſt,in lege promiſſa,non au B
tem per legem exhibita.Lex enim gratiam iuſtificantem ſpo- *Hebr.7.*
pondit, non contulit, *Impleretur in nobis* qui in baptiſmo
aliiſque ſacramentis gratiam iuſtificantem in lege præfigura-
tàm ac prænunciatam recipimus. *Qui non ſecundum carnem
ambulamus,ſed ſecundum ſpiritum*, hoc eſt, non carnaliter ſed
ſpiritualiter in huius vitæ exilio conuerſamur, tendentes ac
properantes ad patriam per opera virtuoſa.De hac legis pro-
miſſione aiebat Apoſtolus loquens de Iudæis, Et nos annun- *Galat.3.*
ciamus vobis eam quæ ad patres noſtros facta eſt repromiſ- *Act.13.*
ſio,quoniam hanc deus impleuit filiis veſtris.Hinc etiam Pe-
trus in ſua Canonica, De qua ſalute exquiſierunt atque ſcru- *1.Petri.2.*
tati ſunt prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetaue- *Gene.49.*
rũt,quibus reuelatum eſt,quia non ſibiipſis,vobis autem mi- C
niſtrauerunt ea, quæ nunc nunciata ſunt vobis.¶Pro intel-
lectu loci huius intricati atque difficilis aduertendum, quòd
nemo vnquam ſaluatus eſt, niſi per fidem & gratiam Chri-
ſti. Ipſe enim eſt caput omnium electorum, membra autem
neceſſe eſt capiti counıri, vt vitam participent. Propter
quod Petrus diſſerebat, Nec enim nomen aliud ſub cœlo da- *Epheſ.1.*
tum eſt hominibus,in quo oporteat vos ſaluos fieri.Paſſio nã- *Coloſſ.2.*
que Chriſti hoc fecit futura,quod fecit impleta.¶Porrò hæc *Act.4.*
ſalus aliter applicatur hominibus poſt Chriſti paſſionem, &
aliter ante.Tunc enim applicabatur,per fidem formatam,nũc
vero applicatur etiam per ſacramenta gratię contentatiua,ef-
fectiua, & cauſatiua. Poteſt autem aliquid mouere vel agere,

D antequam ſit in effectu, videlicet ſecũdum quod eſt in apprehenſione animæ, & diſpoſitione cauſæ efficientis, quemadmodum finis mouet agentem. Ad hoc autem quòd aliquid agat & moueat in genere cauſæ efficientis, oportet vt ſit, & effectũ præcedat, eo quòd cauſa effectiua nõ ſit ſuo effectu poſterior. Sacramenta ergo veteris legis & fides Chriſti venturi habere non poterant quemlibet effectum dominicæ paſſionis, quem nunc habent ſacramenta ac fides euangelicæ legis, quæ operantur virtute paſſionis dominicæ iam impletæ. Et ideo gratiam operantur, & à reatu originalis peccati abſoluunt, quorum nullum ſacramẽta legis facere poterant. Vnde omnes patres pro tunc deſcenderunt in lymbum inferni. Nam licet per fidem & gratiam dei, virtute paſſionis Chriſti, & merito eius

E futuro abſoluerẽtur à pœna, & culpa actualium peccatorum, non tamen à reatu originalis peccati. Ex quo innoteſcit, quòd paſſio Chriſti fortius agit impleta, quàm egit implenda. Quẽadmodum enim ſacramenta nouæ legis, ſunt cauſę inſtrumentales noſtræ ſalutis & gratiæ, quoniam agunt virtute & merito paſſionis dominicæ, ſuntque vaſa medicinalia ſpiritualium vnguentorum contentiua, animarum languores curantia: ſic humanitas ſeu paſſio Chriſti, eſt cauſa inſtrumentalis, effectiua & meritoria noſtræ ſalutis & gratiæ. Vtrunque vero eſt inſtrumentum diuinitatis Chriſti. Diuinitas nanque eſt cauſa efficiens principalis, quæ agit per humanitatem aſſumptam, ſicut per inſtrumentum coniunctum. Per ſacramenta vero, ſicut per inſtrumenta ſeparata, quemadmodũ medicus eſt cau-

F ſa ſanitatis efficiens principalis. Manus autem eſt ſicut cauſa inſtrumentalis coniuncta, ignis vero quo medicina paratur, eſt cauſa inſtrumentalis ſeparata. Cauſa autem inſtrumentalis cum eſt in effectu, vel cum cauſa eius principalis iam eſt,

Galat. 4. fortius operatur quàm ante. Hinc ergo ait Apoſtolus, quòd

Hiere. 2. deus miſit filium ſuum de peccato damnans peccatum, vt iu-

Galat. 2. ſtificatio legis impleretur in nobis, quod impoſſibile erat legi, iuſtificare non valenti, in quo lex infirmabatur ſeu debilis erat. Et hoc modo conſtruenda eſt litera. Quòd autem iuſtificatio legis non niſi in ſpiritualibus impleatur hominibus, liquet. *Qui enim ſecundum carnem ſunt,* id eſt, qui carnaliter viuunt, qui vtique attendunt ſeipſos ſecundum eſſe ſuum carnale ac ſenſitiuum, non ſecundum eſſe ſpirituale ac intellectiuum.

ctiuum. *Quæ carnis ſunt, ſapiunt* hoc eſt, carnalia ſenſibilia guſtant, ac temporalia cum ſenſualitatis ſapore attendunt. A
Qui uero ſecundum ſpiritum, id eſt, ſpiritualiter conuerſantes, & eſſe ſuum ſupremum, in quo trinitatis imago relucet, penſantes *Quæ ſunt ſpiritus ſentiunt*, id eſt, ſpiritualia atque diuina ſaporoſe intelligunt, delectabiliter penſant, ſollicite impleat, in talibus iugiter occupantur. *Nam prudentia carnis*, id eſt, carnalis ac ſecularis prudentia. *Mors eſt*, id eſt, mortale peccatum, inferens mortem culpæ in via, mortémque pœnæ in gehenna. Dicitur autem prudentia carnis hoc loco, per quam homò ſibi in bonis carnalibus ac mundanis finem conſtituit, & ad talis finis adeptionem opera ſua caute diſponit. Hæc prudentia, non eſt vera prudentia, ſed appellatur prudentia propter apparentem ſimilitudinem, quam habet cum vera prudentia. Vnde ait ſaluator, Filij huius ſeculi prudentiores filiis lucis in generatione ſua ſunt. Et Iacobus, Non eſt iſta ſapientia (id eſt, prudentia) à deo, ſed terrena, animalis & diabolica. *Prudentia autem ſpiritus*, hoc eſt, vera ac ſpiritualis prudentia, quę opera hominis conuenienter diſponit in ordine ad vltimum finem, eſt *Vita & pax*, id eſt, cauſa vitæ & pacis, in præſenti inchoatiue, in futuro perfecte. Nunc enim efficit in nobis vitam pacémque gratiæ, in patria vero meretur (vel potius adipiſcitur) pacem & vitam gloriæ. Non diſtinguit Apoſtolus iam inter prudentiam & ſapientiam. Proprie enim ad ſapientiã ſpectat ſpiritualia ſapere De hac ergo ſpirituali prudentia, intelligendum eſt illud Iacobi, Quæ deſurſum eſt ſapientia, primum quidem pudica eſt, deinde pacifica, modeſta, ſuaſibilis, bonis conſentiens. ¶ Sciendum quoq; quod pax directe ac proprie, eſt charitatis effectus: iuxta illud in Pſalmo, Pax multa diligẽtibus legem tuam. Eſt etiam pax effectus iuſtitiæ, tanquam remouentis impedimenta pacis. Propter quod per Eſaiam dicitur, Erit opus iuſtitiæ pax. Nũc vero dicitur pax eſſe effectus prudentiæ, tanquam dirigentis affectus noſtros in viam pacis. *Quoniam ſapientia carnis inimica eſt deo*, id eſt, diuinæ voluntati atque ſapientiæ veræ contraria. Ecce nunc loco prudentiæ ponit ſapientiam. Ex quo certum eſt, quòd inter ſapientiam & prudentiam non diſtinguit. *Legi enim dei non eſt ſubiecta* ſapientia iſta carnalis mundana ac vana, quia nec credit, nec agit, quæ lex diuina tradit

Baruc.3. B *Lucæ.16.* *Iacob.3.* *Iacob.3.* C *Pſal.118.* *Eſaiæ.32.* *Lucæ.1.*

D tradit eſſe credenda ſiue agenda. Propter quod ait Saluator,
Lucæ. 10. Confiteor tibi pater, quia abſcondiſti hęc à ſapientibus & pru
*Hiere.*4. dentibus: & reuelaſti ea paruulis. Et Hieremias, Sapientes ſunt vt faciant mala, bene autem facere neſcierunt. *Nec enim poteſt* diuinæ legi eſſe ſubiecta ſapientia iſta. Vnū nanq; oppoſitorum non ſubiicitur alteri, ſed repugnat. Lex autem diuina docet vltimum finem eſſe conſtituendum in deo. Hæc vero in bonis carnalibus. *Qui autem in carne ſunt,* id eſt, carnaliter viuunt, atque in ſenſibilibus bonis finaliter ſiſtunt, *Deo placere non poſſunt* inquantū huiuſmodi. Poſſunt tamen conuerti,
*Matth.*6. & deo reconciliari. Huic dicto conſonat illud Saluatoris, Ne-
1.*Cor.*6. mo poteſt duobus dominis ſeruire. *Vos autē* ô veraciter Chriſtifideles *In carnę non eſtis,* hoc eſt, in rebus ac vitiis carnis nō detinemini: ſed ſpiritualia atque diuina exquiritis, conuerſa-
E tionem habētes in cœlis. *Sed in ſpiritu,* id eſt, in ſpiritu ſancto
*Philip.*3. eſtis, per charitatem & gratiam: & propter ſpiritualem rege-
1.*Cor.*3. nerationem, qua eſtis ex aqua & ſpiritu ſancto renati. Vel eſtis
Ioan 5. in ſpiritu veſtro, id eſt, ſecundum rationis iudicium viuitis:
*Eſa.*46. iuxta quod ſcriptum eſt, Redite præuaricatores ad cor. *Si tamen ſpiritus dei,* id eſt, ſpiritus ſanctus *Habitat* id eſt, manet *In uobis* per gratiam gratum facientem, quemadmodū loqui-
*Ioan.*14. tur Chriſtus, Ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit
Ibidem. vobis, vt maneat vobiſcum in æternum. Rurſusque ait, Spiritus ſanctus apud vos manebit, & in vobis erit. *Si quis autem ſpiritum Chriſti non habet,* id eſt, cuius anima non habitatur à
F ſpiritu ſancto, qui eſt ſpiritus Chriſti, quia ab ipſo procedit, ab eóque datur ac mittitur: ſicut ipſe proteſtatur, Cum vene-
*Ioan.*14. rit paracletus, quem ego mittam vobis à patre. Et iterum, Ille de meo accipiet. Et ad hoc deſignandum, inſufflauit in diſci-
*Ioan.*16. pulos ſuos: & dixit, Accipite ſpiritum ſanctum. Quis autem habet ſpiritum ſanctum, niſi quietus & humilis, ſimplex
*Ioan.*20. & iuſtus? Scriptum eſt enim, Super quem requieſcet ſpiritus
*Eſa.*66. meus, niſi ſuper quietum & humilem? Et iterum, Spiritus
*Sapien.*1. ſanctus diſciplinæ effugiet fictum, & auferet ſe à cogitationibus, quę ſunt ſine intellectu *Hic non eſt eius,* id eſt, ad membra Chriſti non pertinet ſecundum præſentem iuſtitiam: & merito, quamuis interdum pertineat ſecundum prædeſtina-
*Act.*8. tionem æternam ac numero, ſicut & Paulus cum Stephanum lapidauit. ¶ Deinde pandit Apoſtolus, quid vtilitatis conſe-

quantur

quantur fideles ex inhabitatione ſpiritus ſancti. *Si autem Chriſtus in uobis eſt* Per fidem & charitatem (ſicut & alibi legitur) Chriſtum per fidem habitare in cordibus veſtris. Et Saluator ipſe, Ego, inquit, vobiſcum ſum cunctis diebus *Corpus quidem mortuum eſt propter peccatum.* id eſt, caro veſtra mortalis ac fragilis, neceſſitati moriendi ſubiecta eſt propter originale peccatum. *Spiritus uero,* id eſt, anima veſtra *Viuit* per gratiam, *Propter iuſtificationem* ſibi à Chriſto collatam, id eſt, per hoc quòd peccata ei dimiſſa ſunt, quæ ſpiritum vulnerabant. Vel, propter iuſtificationem, id eſt, per iuſtitiæ exercitationem. Bona enim operatio, vita eſt animæ. Hinc ait Saluator, Ego veni, vt vitam habeant, & abundantius habeant. *Quòd ſi ſpiritus eius,* id eſt, ſpiritus dei patris. *Qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum à mortuis habitat in uobis* perſeueranter vſque in finem vitæ præſentis, ita vt in gratia decedatis. *Qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtū à mortuis,* ſcilicet deus pater *Viuificabit,* id eſt, ad immortalē vitam reſuſcitabit *Et mortalia corpora ueſtra* in die nouiſſimo: ſicut Iob apertiſſime profitetur, Credo quod redēptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum, & rurſum circūdabor pelle mea. Per Eſaiam quoque dominus aſſerit, Viuēt mortui mei, interfectiq; mei reſurgent. *Propter inhabitantem ſpiritū eius in uobis,* id eſt, virtute & gratia ſpiritus ſancti. Vel propter benignitatē qua facit ſpiritū ſanctū habitare in mentibus veſtris. Vel, propter meritū quod conſecuti eſtis ex inhabitatione & gratia ſpiritus ſancti, imò propter vtrunq; iſtorum ſimul, videlicet propter miſericordiā dei & opera veſtra bona ſuſcitabūtur corpora veſtra, ad beatā ac impaſſibilē vitam. Ex prædictis infert Apoſtolus, ꝙ fideles obtēperare tenentur rationi non ſenſualitati, ſpiritui nō carni. *Ergo ô fratres debitores ſumus non carni ut ſecundū carnē uiuamus,* id eſt, quāuis aliquo modo obligemur carni, videlicet vt ei neceſſaria miniſtremus in victu atq; veſtitu, nō tamen ſic ei obligati ſumus, vt eius cōcupiſcentiis acquieſcamus, carnaliterq; viuamus. *Si enim ſecundū carnē uixeritis moriemini* morte culpę in hoc ſeculo, & morte perpetua in inferno. *Si autem ſpiritu,* id eſt, gratia ſpiritus ſancti. Vel, ſpiritu, id eſt, rationis veſtræ iudicio *Facta,* id eſt, opera *Carnis mortificaueritis,* id eſt, deſtruxeritis & abiecceritis tanꝗ venena, quemadmodū in Eccleſiaſt. pręcipitur, Quaſi à facie colubri fuge peccatum, *Viuetis* vita charitatis

A Epheſ.3. Matt.28. Ioan.10. Act.3. B Iob.19. Eſa.26. C 1.Timo.6. Galat.6. Ecclī.21.

D charitatis & gratiæ in eccleſia militante, vita quoque fruitionis & gloriæ in eccleſia triumphante. Huic documento naturalis conſonat ratio. Media nanque diſponenda ſunt ſecundũ exigentiam finis. Cum ergo caro ſit animæ inſtrumentum, & ordinetur ad ſpiritum ſicut ad finem, regenda eſt ſecundum exigentiam animæ ſeu ſpiritus, ſcilicet vt animæ ſeruiat, rationi obediat, illiſque actibus occupetur per quæ ſpiritus tẽdit & redit ad creatorem. Qui autem ſecundum carnem conuerſatur, peruertit hunc ordinem, dominam ancillę ſubiiciẽs, finem medio poſtponens, & ſeipſum beſtiis viliorem ac deteriorem conſtituens. *Quicunque enim ſpiritu dei aguntur* id eſt à ſpiritu ſancto reguntur, eius inſtinctu ducuntur, eius feruore

E re impelluntur ad bona. *Hi filii ſunt dei* per gratiam adoptantem ac filialem amorem. Vnde in canonica Ioannis ſcri-

1.Ioan.3. bitur, Videte qualem charitatem dedit nobis deus pater, vt fi-

Mat.5. lij dei nominemur & ſimus. Quemadmodum autem deus omnipotens mouet cæteras creaturas ad proprias operationes, naturalemque finem, per quẽdam vniuerſalem influxum ſeu generalem gubernationem, ſecundum quòd Proclus author

Proclus.6. libri de cauſis affirmat, Cauſa prima regit res omnes, præterquam quòd commiſceatur eis: Sic rationalem creaturam mouet ad finem ſupernaturalem per ſpecialem gubernationem ac inſpirationem, quæ prouidentia appellatur. Electos vero ſingulariter mouet ac regit, prouidens eis non ſolum ſufficiẽter, ſed etiam efficaciter de omnibus neceſſariis ad ſalutem,

F ita vt gratiam dei ſuſcipiant, eiuſque inſpirationi acquieſcãt. Idcirco dicuntur potius agi quàm regi vel moueri à ſpiritu ſancto, vt magnitudo gratiæ inſinuetur. Ad actum enim meritorium non ſolum exigitur gratia habitualis, ſed inſuper neceſſaria eſt quædam actualis motio ſpiritus ſancti voluntatẽ

Eſaiæ.26 excitantis. Propter quod propheta dicebat, Domine omnia opera noſtra operatus es in nobis. Porrò cũ motio iſta ſiue influxus, actio & inſtinctus ſpiritus ſancti ſit penitus ſupernaturalis: indiget anima ſupernaturalibus quibuſdã habitibus, per quos aptetur ac diſponatur ad huius motionis facilem ſu-

Eſaiæ.11. ſceptionẽ. Hi vero habitus ſunt ſeptem dona ſpiritus ſancti, quæ ſunt diſpoſitiones habituales ac ſupernaturales à deo immediate per creationem infuſe, quibus redditur anima facile mobilis à ſpiritu ſancto in ordine ad ſupernaturalem finem,

quæ

quæ eſt vita æterna. Hæc dona à virtutibus realiter diſtinguuntur, easque in dignitate excedunt, theologicis demptis virtutibus. Per hæc dona dirigitur anima à ſpiritu ſancto, ita vt audiat eum ſicut magiſtrum. Vnde ait Pſalmiſta, Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Qui itaque ſic aguntur ſpiritu dei, hi ſunt filij dei. Quicunque autem in gratia eſt, habet hæc dona ſecundum aliquem gradũ, & agitur à ſpiritu ſancto quantum requirit ſtatus ſalutis, videlicet ad obſeruantiam præceptorum. ¶ Deinde ponitur ratio cur morituri ſimus, ſi ſecundum carnem vixerimus. *Nõ enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore* id eſt, iam tẽpore gratiæ, non eſt vobis datus ſpiritus, quo ſeruiatis deo ſeruiliter quaſi inuite, videlicet timore pœnarum, vt olim tempore legis quæ comminatiõe pœnarum induxit homines ad ſeruiendum *Sed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum dei* .i. ſpiritum cuius gratia homines adoptantur in filios dei. *In quo clamamus,* ore vel corde. *Abba pater.* Duo ſunt nomina, vnum Hebræum, alterum Latinum ſignificantia idem. Et eſt ſenſus, In hoc ſpiritu vocamus ex charitate, tãquam filij adoptiui deum patrem fiducialiter atque affectuoſe dicentes, Pater noſter qui es in cœlis. Gloſſa per ſpiritum ſeruitutis intelligit ſpiritum ſanctum, à quo cordibus Iudæorũ incuſſus eſt timor pœnarum, quo ſeruiliter ſeruierunt. Nam & timor ſeruilis inquantum eſt timor, à ſpiritu ſancto eſt. Sic enim retrahit à peccato & diſponit ad gratiam. Quantum vero ad ſeruilitatem ſuam nec bonus eſt, neque à ſpiritu ſancto. Dicitur ergo ſpiritus ſanctus, ſpiritus ſeruitutis, ratiõe ſui effectus, quia facit ſeruire quantum ad hoc receperunt qui eius dono gratis dato ſeruierunt timore pœnarum. Per ſpiritum vero adoptionis intelligit gloſſa eundem ſpiritum ſanctum per gratiã adoptantem. Vnde Auguſtinus, Caue (inquit) ne ex eo quòd ait ſpiritum ſeruitutis, & ſpiritum adoptionis, diuerſum intelligas ſpiritum, cum ſit vnus atque idem ſpiritus, qui in trinitate dicitur ſpiritus ſanctus. Quod etiam Apoſtolus oſtendit dicens, iterum, ſed propter diuerſa opera diſſimiliter nominatur. Huic dicto concordat quod de ſpiritu ſubditur *Ipſe enim ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quòd ſumus filii dei.* Quod certum eſt dici de ſpiritu ſancto, videturque dictum de eodem ſpiritu, de quo nunc agitur. Quidam vero per ſpiritum

Margin: A; *Eſaiæ.* 50. *Pſal.* 142.; B; 1. *Ioan.* 4.; *Deut.* 17.; *Ioan.* 1.; *Galat.* 4.; *Matth.* 6.; *Exod.* 14.; C; *Exod.* 19.; *Auguſt.*; *Ioan.* 1.

D tum intelligunt donum ſpiritus ſancti vt ſpiritus adoptionis dicatur donum filialis timoris,qui nos efficit filios dei.Spiritus vero ſeruitutis intelligatur donum timoris ſeruilis,videlicet ipſe timor ſeruilis. Hæc enim ſecundum Auguſtinum eſt breuis differentia legis & euangelij, timor & amor. Lex vetus appellata eſt lex timoris,quoniam comminatione pœnarũ
Ioan.15. induxit ad bonum,nec præſtitit gratiam obediendi per charitatem.Porrò lex euangelica,eſt lex amoris,Agit enim(gratiam conferendo) ſeruire deo amore iuſticiæ. Non eſt autẽ ſic intelligendũ,quin multi in veteri teſtamento acceperunt ſpiritum adoptionis filiorum dei. Omnes enim electi habuerunt
E hunc ſpiritum,ſed non ex lege,neque per legẽ: magis autẽ ex
Ephеſ.2. deo per fidẽ,qua crediderunt in Chriſtũ venturum, ad cuius
Heb.7. gratiã confugerunt,legis inſufficientiam cognoſcentes, propriamq; infirmitatẽ penſantes. Videtur quoque per ſpiritum hoc loco poſſe intelligi ſpiritus rationalis creatus, videlicet anima noſtra. Quãuis autem quilibet noſtrũ acceperit hunc ſpiritum ſuum,quando creata,corporiq; infuſa eſt anima ſua: dicimur tamen ſpiritum iſtum recipere vel amittere, quando aliqua noua diſpoſitio ei cõfertur vel aufertur:quemadmodũ aliquis dicitur concipere ſpiritum deuotũ,vel perdere animã
Eze.36. feruentẽ:iuxta quem ſenſum dominus ait,Auferã cor lapideũ de carne veſtra,& dabo vobis cor carneũ, Qui ergo ſub lege ſeruierunt timore,accepiſſe dicuntur ſpiritũ ſeruitutis.i.ani-
F mam ſeruientem in timore. Qui vere ſub gratia ſeruiunt charitate,accipiunt, ſpiritum adoptionis id eſt animam habentem gratiam adoptionis, in quo ſpiritu clamãt corde deuoto, Abba, pater. Huic vero conſonat quod alibi ait Apoſtolus,
2.Tim.1. Non dedit nobis deus ſpiritum timoris, ſed virtutis & dilectionis. Quod autem in ſpiritu ſancto clamamus, Abba pater, & deum vere patrem vocemus,hinc conſtat. Ipſe enim ſpiri-
Galat.4. tus ſanctus teſtimonium perhibet ſpiritui noſtro id eſt teſtificatur animæ noſtræ, eamque recognoſcere facit per inſpirationem internam, vel reuelationem apertam. *Quod ſimus filii dei* adoptiui,ſtando in charitate & gratia. ¶ Teſtificatio iſta multis modis intelligi poteſt. Primo per manifeſtam & claram reuelationem ſpiritus ſancti, ſiue fiat immediate ab ipſo, ſiue per angelum: ſicque agnoſcit homo per certitudinem ſe eſſe in gratia & filiatione diuina:ſicut Paulus & cæ-

teri apoſtoli, imò & multi perfecti ita ſciuerunt ſe eſſe in gratia. Ad quos maxime pertinet quod alio loco dicit Apoſtolus. Nos non ſpiritū huius mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex deo eſt, vt ſciamus quæ à deo donata ſunt nobis. Hoc modo agnouit Abraham ſe eſſe filium dei, cum ei dominus promiſit quod decederet in ſenectute bona. Ezechias quoque certiſſime dixit, Memento domine quomodo ambulauerim coram te in veritate & in corde perfecto. Secundò fit teſtificatio iſta per quandam bonæ fiduciæ conſolatoriam infuſionem, vt cum homo nimium anxiatur an placeat deo, & ſubito ſentit ſe conſolari & quaſi certificari: ſic autem omnes virtuoſi & boni ſcire poſſunt ſe eſſe filios dei, non quidem certo, ſed cōiecturaliter & probabiliter. Tertio fit per propriæ conuerſationis & conſcientiæ diligentem diſcuſſionem, vt cum homo non habet remorſum mortalis peccati, & cum debita diligentia cuſtodit mandata, auditque verbum dei libenter. Iſta ſunt probabilia ſigna filiationis diuinæ, imò & prædeſtinationis: ſecundum quod ait ſaluator, Qui ex deo eſt, verbum dei audit. Et Iohannes in ſua canonica, Si cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad deum. Et rurſus, Qui ſeruat verbum Chriſti, vere in hoc charitas dei perfecta eſt. Denique ſicut vita naturæ cognoſcitur ex vitalibus actibus ac naturalibus motibus animæ, ſic vita gratiæ ex bonis operibus, ſeu mandatorum cuſtodia comprobatur: quia vt Gregorius ait, Exhibitio operis, probatio eſt charitatis. Cum ergo ſpiritus ſanctus facit nos bene agere, atque in dei obſequio promptos & agiles eſſe: tunc vtique teſtimonium perhibet ſpiritui noſtro, quòd filij dei ſimus. Huic ergo dicto apoſtoli non repugnat quod ſcriptum eſt. Sunt iuſti atque ſapientes, & opera eorum in manu dei ſunt: & tamen neſcit homo, vtrum amore an odio dignus ſit, ſed omnia in futurum ſeruantur incerta. Et quod ait beatus Iob, Si venerit ad me, non videbo eū: & ſi receſſerit à me, non intelligam. Itemque, Si ſimplex fuero, hoc ipſum ignorabit anima mea. Hæc enim atq; ſimilia ideo aſſeruntur, quia de lege cōmuni & humano proceſſu ſeu via, nō pōt hō agnoſcere per certitudinē ſe eſſe filiū dei per gratiæ adoptionem. ¶Poſtremo, melius atq; facilius pōt quis ſcire ſe eſſe in gratia;

A 1.Cor. 8. Gene. 15. 4. Re. 20. Eſaiæ. 38. B Lucæ. 11. Ioan. 8. 1. Ioan. 3. 1. Ioan. 2. Gregor. C Eccleſ. 9. Iob. 9. ibidem.

D gratia,& eſſe filium dei ſecũdum præſentem iuſticiam, quàm eſſe prædeſtinatum, vel in gratia permanſurum. Vnde hoc certo cognoſci non poteſt,niſi per reuelationem diuinã. *Si autem filii* dei iam ſumus per gratiam adoptantem, *Et hæredes* erimus in patria per gloriam beatificantem. Filiis enim adoptiuis debetur aliqua pars hæreditatis paternæ, Erimus autem *Hæredes quidem* non cuiuſcunque,ſed. *Dei* æternaliter poſſidendo bona domini in terra viuẽtium, quæ oculus non vidit,nec auris audiuit, Maxime tamen iſta beatorũ hæreditas eſt ipſa diuinitas,quæ eſt obiectalis beatitudo indiuiſibilis in ſe,quæ tota habetur à ſingulis, à nullo autem totaliter:& ita diuiditur ſecundum quòd diuerſimode participatur,quæ diuerſitas eſt ex parte recipientium,quorum vnus alio clarius conſpicit deum. De hac hæreditate fertur in pſal. Dominus pars hæreditatis meæ.Et, Satiabor cum apparuerit gloria tua.Per Eſaiam quoque dominus loquitur, Suſtollam te ſuper altitudinem terræ & cibabo te hæreditate patris tui Iacob.Cæteræ hęreditates terminantur in morte. Hęc autem à morte ſumit exordium: iuxta illud, Cum dederit dilectis ſuis ſomnum,ecce hęreditas domini *Cohæredes autem Chriſti* id eſt beatitudinis Chriſti cõſortes, atque participes erimus. Ipſe eſt enim principalis hęres,& nos ſimul cum ipſo diuinã beatitudinem conſequemur.Quo autem merito, ſubditur.

Pſal.126. Eſaiæ.64 2.Cor.2. E Pſal. 15. Pſal.16. Eſa.58. Pſal.16. Pſal. 126. FINIS.

F *Si tamen compatimur* .i. Chriſti paſſionibus configuremur baiulando crucem noſtram, & ſequendo veſtigia eius. Ad hunc finem *Vt & ſimul glorificemur* .i.glorioſi efficiamur cum Chriſto glorificato:quemadmodum ipſe profitetur,Pater,quos dediſti mihi,volo vt vbi ſum ego,& illi ſint mecum, vt videant claritatem meam.

Mat.16. Luc.14. Ioan.17.

PROSEQVVTIO expoſitionis pręſentis. Cap. ARTICVLVS. XII.

EPIST. Hortatur nos inſuper ſanctus Apoſtolus,vt Chriſto compatiamur,quatenus conglorificemur,eo quòd pręmium incomparabiliter maius ſit merito. *Exiſtimo enim* id eſt,agnoſco ego qui de talibus veraciter iudico.Dicit autem,exiſtimo, non quaſi incertus aut dubitans, ſed ſobrium modum loquendi ſeruans ac edocens, ne immoderati ſumus in aſſerendo,

rendo, *Quòd non ſunt condignæ* id eſt,æquales,ſufficientes A
ac proportionatæ ſecundum rigorem iuſticiæ, *Paſſiones* ,id
eſt,perſecutiones,tentationes,labores *Huius temporis* id eſt, *Eſaiæ.54.*
quas in hoc breui vitæ huius curriculo ſuſtinemus, *Ad futuram gloriam* ſcilicet vitam æternam promerendam *Quæ reuelabitur in nobis* id eſt,clare & coram omnibus nobis prædeſtinatis præſtabitur. Vnde ſaluator,Cum feceritis(ait)omnia quæ præcepta ſunt vobis,dicite,Serui inutiles ſumus. *Lucæ.17.* Hęc enim gloria , eſt beatifica viſio diuinæ eſſentiæ plena mentis in deo lætícia,ſtatus omnium bonorum aggregatione perfe-ctus,conſummata animæ & corporis glorificatio ſempiterna, ad quam promerẽdam temporales paſſiones condignæ non ſunt. ¶Sed videtur contrarium,quia ſecundum doctores homo in charitate ſtans meretur de condigno vitam æternam. B
Et reſpondendum , quòd paſſiones ſeu opera charitatis conſiderantur dupliciter.Primo ſecundum quod procedunt à libero arbitrio,vel acceptãtur ab eo,ſicq; nõ merẽtur vitã æternam de condigno etiam habitu charitatis adiuncto.Secundo prout ſpiritus ſanctus liberum arbitrium mouens eſt huius *Ioan.3.* profeſſionis vel acceptationis principium, & ita eſt meritum de condigno eo quòd principium meriti eiuſdem rationis exiſtat cum præmio. Apoſtolus vero loquitur de paſſionibus primo modo. Quod autem gloria iſta nobis præſtanda ſit,probat, *Nam expectatio creaturæ* id eſt , creatura expectans,videlicet homo viator.Dicitur enim homo omnis crea- C
tura,iuxta illud,Prædicate Euangelium omni creaturæ. *Marc.16.* Primo,propter communionem,quia cum omni genere creaturarum in aliquo conuenit.Secundo propter excellentiam, quoniam omnia corporalia propter ipſum creata ſunt, *Reuelationem filiorum dei expectat* id eſt manifeſtationem beatitudinis electorum in patria,ſcilicet ſuiipſius felicitatem & glorificationem cum ingenti deſiderio præſtolatur,dicens quo- *Gene.2.* tidie , Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarum, *Pſal.41.* ita deſiderat anima mea ad te deus.Nunc quippe filij dei ſu- *1.Ioan.3.* mus,& nondum apparuit quid erimus.Scimus,cum apparue- *Philip.3.* rit ſimiles ei erimus,quia videbimus eum ſicuti eſt. Nunc er- *Pſal.38.* go expectamus hanc apparitionem , quatenus mente & corpore glorificati declaremur ſeu agnoſcamur eſſe filij dei per ſimilitudinẽ gloriæ. *Vanitati enim* id eſt,inſtabilitati,mor-

D talitati,multiſque pœnis *Creatura ſubiecta eſt* id eſt, homo, quemadmodum ait ſcriptura: Veruntamen vniuerſa vanitas, omnis homo viuens. *Non uolens* id eſt,non ſponte, quia inuitus hæc patitur.Vel,nõ volens id eſt,propter originale peccatum,quòd non eſt noſtra voluntate commiſſum,cuius pœnas cogimur tolerare, *Sed propter eum qui ſubiecit eam in ſpe* id eſt,propter diuinam iuſticiam ſubiectus eſt homo vanitati huic,clementer tamen, quia in ſpe liberationis futuræ. *Quia & ipſa creatura,* videlicet homo *Liberabitur* in futura reſurrectione *A ſeruitute corruptionis* id eſt,corruptione iſta ſeruili & corporali, vel magis proprie à ſeruitute corruptionis id eſt,ſollicitudinibus vitæ præſentis,videlicet à cura quærendi E veſtitum & victum, ac alia quibus hæc corruptibilis vita ſuſtentatur,eique ſeruitur. Liberabitur autem, pertingendo *In libertatem gloriæ* id eſt, in dominium & ſecuritatem felicitatis.Vel in glorioſam libertatem *Filiorũ dei* id eſt, electorum ſeu beatorum in patria, qui deo perfecte aſſimilãtur, & plena dilectione inceſſabiliter coniunguntur. Hæc autem cõſequenter declarat apoſtolus. *Scimus enim quòd omnis creatura ingemiſcit & parturit uſque adhuc.* Hoc duobus modis exponitur,Primo de omni homine mortali,qui dicitur ingemiſcere, ſuſpirando ad patriã,& propter vitæ huius anguſtias frequẽter gemens & flens in hac valle lachrymarum:& parturire. i. cum dolore operari vſque adhuc,quia à principio mundi vſque in præſens tempus ita fecit,& vſque ad mortem, finemq; F ſeculi durabit gemitus iſte & parturitio. Secundo exponitur generaliter de principalibus partibus huius mundi ſenſibilis ſcilicet elementis atque cœleſtibus orbibus, quæ dicuntur ingemiſcere & parturire metaphorice,ſicut cãpus dicitur exultare,& pratum ridere. Vnde per gemitum eorum intelligitur inclinatio,vel appetitus eorum ad ſtatum perfectiorem. Per parturitionem autem mutua generatio & corruptio quãtum ad elementa,vel continua circũuolutio quantum ad cœleſtia corpora. Ex quibus elicitur,quòd ſecundum intentionem apoſtoli corpora cœleſtia & elementa in fine ſeculi glorificatis electis,iudicioq; peracto,innouabuntur, ita q̃ elementorum tranſmutatio,& cœleſtiũ corporum motus ceſſabũt, ampliori quoq; lumine veſtientur. Terra enim (vt fertur) in ſuperficie lucida erit vt vitrum,aqua ſicut criſtallus,aër vt cœlũ, ignis vt ſtellæ.

Pſal.38.
Eccleſ.1.
Gene.3.
Matth.6.
Eſaiæ.31.
Thren.1.
Pſal.95.

vt ſtellæ. Quantitas autem meliorationis cœleſtium corporũ A
nota eſt ei qui daturus eſt eam. Veruntamen de mẽſura decorationis ſolis & lunæ ſcriptũ eſt, Erit lux lunæ ſicut lux ſolis, *Apoc.21.*
& lux ſolis ſeptẽpliciter ſicut lux ſeptem dierum. Tunc enim tanta erit lux lunæ, quanta nunc eſt lux ſolis, corpora quoque beatorũ ſepties clariora erunt (vt dicitur) ſole. Hoc tamen ſecundum beatum Thomã, nec ratione, nec authoritate probatur, *Eſaiæ.30.*
q̃uis certiſſime verum eſſe ſciamus, quod veritas ait, Fulgebunt iuſti ſicut ſol in regno patris eorum. Mihi præterea, *Mat.13.*
ſemper ſaluo meliori iudicio, videtur, quòd ſicut præſens locus quo dicitur, Scimus ꝙ omnis creatura ingemiſcit & parturit, exponitur de prædictis corporibus: ſic ſuperiora ab eo B
loco, quo dictum eſt, Nã expectatio creaturæ, de eiſdẽ poſſit exponi, præſertim cũ apoſtolus dicendo, Expectatio creaturę reuelationẽ filiorũ dei expectat, & ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis in libertatẽ gloriæ filiorũ dei, manifeſte videatur diſtinguere inter creaturã & filios dei adoptionis, de quibus prædixit ſcilicet homines prædeſtinatos. Erit igitur ſenſus, Expectatio creaturę elementalis atq; cœleſtis reuelationẽ filiorum dei .i. manifeſtã glorificationẽ hominũ electorum expectat, ſecundũ quòd ex diuina ordinatione inclinatur ad quandã clarificationẽ, quã in fine ſeculi ſortitura eſt filiis dei reuelatis. Nõ enim innouabuntur corpora elemẽtaria atq; cœleſtia, niſi corporibus electorũ glorificatis, vel ſimul cũ illis. Merito autẽ expectat. Vanitati enim .i. mutabilitati vel tranſmutationi creatura prædicta ſubiecta eſt: nõ volens .i. nõ ex ſeipſa aut propria inclinatiõe, loquẽdo de ea prout ordinata eſt à deo ad ſtatũ perfectũ parificandũ ſtatui electorũ poſt finale iudiciũ: ſed propter eũ qui ſubiecit eã in ſpe. C
Eccleſ.1.
i. ex ordinatione diuina ſubiecta eſt huic vanitati propter hominẽ, vt ei deſeruiat. Corpora enim cœleſtia propter generationẽ inferiorũ, maxime hominũ, mouenẽ, & in generationibꝰ mixtorũ elementa cõcurrunt. Hæc autẽ ſubiectio facta eſt in ſpe prẹmemoratę meliorationis ſeu clarificatiõis elementaliũ atq; cœleſtiũ, quia & ipſa creatura cœleſtis & elemẽtalis liberabitur à ſeruitute corruptionis .i. à ſtatu ſuæ variabilitatis, & *Gene.1.*
à trãſmutatiõe ac motu, quibus corruptibilibꝰ iſtis deſeruit. *Pſal.8.*
¶ Deinde ait apoſtolus. *Nõ ſolũ aũt illa* .i. nõ tantũ omnis prędicta creatura ingemiſcit ac parturit, *Sed & noſipſi* apoſtoli

 Chriſti,

D Chriſti,quibus hoc minus conuenire videtur *Primitias ſpiritus habentes* id eſt,abundantiorem gratiā ſpiritus ſancti ſortiti, *Et ipſi intra nos gemimus* cordialiter ſuſpirantes ſupernā Hieruſalem,cupientes diſſolui, atque a præſentis vitæ ærumnis transferri. *Adoptionem filiorum dei* id eſt, conſummatam ſeu plenam adoptionis filiationem,videlicet præmiū electorum in patria, *Expectantes* non ſolū animæ glorificationē, ſed & *Redemptionē corporis noſtri* id eſt,liberationem corporis noſtri à mortalitate,pœnis atque miſeriis,quibus modo vehementer affligitur.Propter quod Dauid ait,Sitiuit in te anima mea q̄ multipliciter tibi caro mea. ¶ Præterea non inaniter

Pſal.121. Philip.1. Oſee.13. Pſal.62. FINIS.

E hanc beatitudinem expectamus *Spe enim ſalui facti ſumus* id eſt,actu ſpei,tanq̄ merito,liberati ſumus à culpa & digni effecti gloria. Actus nāque virtutis ſaluat hoc modo.Vel ſic, Spe ſalui facti ſumus,id eſt per paſſionem ac meritū Chriſti, iam beati & ſalui ſumus in ſpe,q̄uis nondum beati ſumus in re.Idcirco certiſſime praſtolamur felicitatem prædictā. *Spes autem* id eſt,res ſperata *Quæ uidetur* id eſt,iam præſens atque obtenta eſt, *Non eſt ſpes* id eſt,nō cadit ſub ſpe,nec amplius ſperatur.Quaſi dicat,Spes iſta nō eſt de viſibilibus & præſentibus bonis,ſed eſt certa expectatio futurorum inuiſibiliumque bonorum. Nam & fides (quæ vtique de inuiſibilibus eſt) eſt ſubſtantia rerum ſperādarum.Ideo additur. *Nam quod uidet quis,quid ſperat?* id eſt,quod iam in promptu habetur, & præſentialiter ac viſibiliter adeſt,non magis ſperatur,ſed potius poſſidetur *Si autem* id eſt. quia *Quæ non uidemus* id eſt,

Heb.9. Heb.11. Philip.1. Rom.5.

F ſpiritualia & futura bona *Speramus,per patientiam expectamus* id eſt,longanimiter ea præſtolamur nō cedendo aduerſis, nec importune volentes diſſolui.Vel,per patientiā,id eſt,per aduerſitatum tolerantiam expectamus hanc conſolationem.Nā tribulatio excitat nos ad futuræ conſolationis actualem fiduciam.¶ Deinde docet Apoſtolus,quòd non humana, ſed diuina virtute ac ope ad prædictā felicitatem pertingimus. *Similiter autem* id eſt, ſicut per patientiam expectamus bona futura adiuti gratia dei,ſimili modo pie ac gratioſe *Spiritus adiuuat infirmitatem noſtram* Locus iſte vſque ad illud Scimus quoniam diligentibus deum,dupliciter exponi poteſt.Primo de ſpiritu ſancto.Secundo de ſpiritu angelico.Primo ſic, Spiritus ſanctus adiuuat infirmitatem noſtram, id eſt, noſipſos infirmitati-

inſirmitatibus ſpiritualibus plenos, illuminãdo intellectum, A
accendendo affectum. *Nam quid oremus ſicut oportet neſcimus.* *Matth.* 22
Videtur huic cõtrarium. Aliqua enim ſunt ex ſua ratione ho- *Matth.* 11.
neſta, virtuoſa, & ad ſalutẽ neceſſaria, vt dilectio dei & pro-
ximi, humilitas, pax, patiẽtia. Talia ſcimus eſſe petẽda à deo.
Scimus quoque quomodo ſint petenda, videlicet indeſinẽter,
& in nomine Chriſti ad gloriam dei. Denique Chriſtus no-
bis præfixit, quid & quomodo orare oporteat, dicens, Sic ergo *Matth.* 6.
orabitis, Pater noſter qui es in cœlis. ¶ Aduertendum eſt ita-
que, quia (vt refert Valerius) opinio Socratis fuit, non debere *Valerius.*
nos ab immortalibꝰ diis aliquid determinate poſtulare, quo-
niã ipſi melius ſcirẽt quàm nos, quid nobis expediat. Hoc au-
tem ſancti doctores reprobant, propter duo. Primo, quia (vt ta
ctum eſt) quædam ſunt per ſe ad ſalutem neceſſaria, honeſta, B
& nobis præcepta. Talia ergo debemus petere determinate. *Dan.* 9.
Secundo, quoniam orando aliquid determinate mens noſtra
pro illo magis accẽditur, ſicque capacior fit eius quod poſcit,
Deſiderium enim aperit, capacemque facit affectum orantis.
Quædã vero ſunt indifferentia, quæ poſſunt ſaluti obeſſe ſi-
cut prodeſſe, vt ſanitas corporis, ceſſatio tentationis, & multa
huiuſmodi. Talia non debemus determinate petere, niſi ſub
conditione beneplaciti dei. Quia ergo in talibus ſæpe deci-
pimur, orantes quæ non proficiunt ad ſalutem, eo quòd incer
tæ ſint prouidentiæ noſtræ, ſicut & Paulus apoſtolus qui ora- *Iaco.* 4.
uit ſtimulum carnis ſibi auferri: idcirco indigemus dirigi à 2. *Cor.* 12.
ſpiritu ſancto in petitione talium, ne petamus ſaluti contra-
ria, vel aliter quàm oportet. De his puto iam loqui apoſtolũ,
iuxta quem ſenſum etiam à ſapiente ſcriptum eſt. Quis pote-
rit cogitare quid velit deus? & ſenſum tuũ domine quis ſciet, *Sapien.* 9.
niſi tu dederis ſapientiam, & miſeris ſpiritum tuum de cœlis?
Si autẽ prædicta verba apoſtoli vniuerſaliter dicta ſunt, ex-
ponenda erunt hoc modo, Quid oremus, id eſt, quid decens à
domino poſtulemus? Oratio enim eſt petitio, decentium à deo
ſecundum Damaſcenum: ſicut oportet cum circunſtantiis de- *Damaſce.*
bitis, neſcimus propria virtute, ſed noua illuſtratiõe egemus.
Ideo ſubditur, *Sed ipſe ſpiritus* ſanctus *Poſtulat pro nobis* id
eſt, poſtulantes nos efficit vere ſalubria *Gemitibus inenarrabi-
libus* id eſt, ſuſpiriis, tam exceſſiuis, tam pro liberatione præ-
ſentis exilij, quàm pro adeptione cœleſtis paradiſi, vt plene

D nequeant explicari. Dicitur autē deus aliquid agere, nō quia ipſe immediate ſic agit, ſed quia facit nos ſic agere: prout le-
Exod.33. gitur in Exodo, Dominus dixit ad filios Iſraël, Iam nunc de-
Gene.22. pone ornatum tuum, vt ſciam quid faciam tibi. Abrahæ quo-
Pſal.3. que dixit, Nunc cognoui, quòd timeas dominum, id eſt, ſcire
Hie.17. & cognoſcere faciam. *Qui autem ſcrutatur corda* id eſt, quælibet diuina perſona interiora cordis cōſpiciens *Scit quid deſideret ſpiritus* id eſt, approbat & exaudit quod ſpiritus ſāctus deſiderare nos facit. Quod enim ex immediata ſpiritus ſancti inſpiratiōe precamur, domino placet & exauditur ab eo, imò
Matt.26. à ſpiritu ſancto. Idem enim ſpiritus orare nos facit, & orantes exaudit. *Quia ſecundum deum poſtulat* id eſt, quoniam ſpiri-
E tus ſanctus facit nos poſtulare quæ deo ſunt placita. *Pro ſanctis* id eſt, pro nobiſipſis & aliis præordinatis ad vitam. Secūdo exponitur ſic, Spiritus angelicus adiuuat infirmitatem noſtram dæmones coërcendo, gratiæ opē impetrando, & nobis fideliter tanquam piiſſimus cuſtos ac diligens, aſſiſtendo. Nā quid oremus ſicut oportet, neſcimus, ſecundum ſenſum prætactum, ſed ipſe ſpiritus angelicus poſtulat pro nobis, orationes noſtras offerens domino: ſicut Tobiæ Raphael aiebat,
Tobiæ.12. Quando orabas cum lachrymis, ego obtuli orationem tuam
Apoc. 8. deo. Et in Apoc. dicitur, Data ſunt ei incenſa multa, vt daret ea de orationibus ſanctorum ſuper altare aureum, quod eſt ante thronū dei. Gemitibus inenarrabilibus, id eſt, vehementiſſimis quibuſdam affectibus. Gemitus autem proprie ſum-
F ptus non competit angelo, ſed metaphorice tantum, ſicut de
Gene.6. deo legitur. Tactus dolore cordis intrinſecus, &c. Qui autem
Sapiē.6. ſcutatur corda, id eſt, deus qui corda ſcrutatur, non inquirēdo quod neſcit, ſed inſpiciēdo quod nouit, ſcit quid deſideret ſpiritus angelicus pro noſtra ſalute, quia ſecūdum deū poſtulat,
Iudith.13. pro ſāctis. Nā cū ſit deo beatifice inſeparabiliterq; vnitus, nil cupit, niſi quod cōplaceat domino. ¶ Deinceps oſtendit apoſtolus proprietatē eorū, qui æternā beatitudinē obtinebunt.
EPIST. *Scimus autem quoniam diligentibus deū* charitate infuſa & ſupernaturali ac perſeueranti *Omnia* tam bona quàm mala,
Sapien.10 proſpera & aduerſa, *Cooperantur* finaliter *In bonū* felicitatis æternæ, quia per hęc aliquo modo proficiſcuntur ad dominū. Bona enim .i. opera virtuoſa cooperantur eis in bonū directe,
Rom.5. mala vero indirecte. Nā vbi abūdauit iniquitas, abūdauit & gratia.

gratia.Ideo ſcriptũ eſt de vero iuſto,Omnia quæcunq; faciet, A *Pſal.1.*
proſperabuntur.Sæpe enim contingit,vt quo ſe grauius pec-
caſſe perpendunt, eo humiliores & feruentiores reddantur,
His qui ſecundum propoſitum voluntatis diuinæ,vel ſecundum
ratione prædeſtinationis æternæ *Vocati ſunt ſancti* .i.deo o-
perante ad ſanctorũ pertinent ſortem.Vel,ſecundũ propoſitũ,
id eſt,diuinę mentis decretum vocati ſunt ſancti,id eſt ad gra
tiam ſanctificantẽ deducti ſunt,ita vt re & nomine veraciter
ſancti dicantur,gratiamq; perſeuerantẽ ac finalem,(quæ ſolis
electis præſtatur)adipiſcantur. *Nam quos præſciuit,* id eſt, ab *Exod.33.*
æterno prænouit ad vitã,& per approbationẽ,ſicut ad Moſen *Ephes.1.*
loquitur,Scio te ex nomine, *Et prædeſtinauit,* id eſt,in ſua di *Collo.1.*
ſpoſitione æterna præmiſit atq; præordinauit *Conformes fieri* *1.Cor.15.*
per gratiã adoptionis *Imaginis filii ſui,* id eſt,filio ſuo natu- B *Heb.1.*
rali qui eſt imago patris ſui, cũ ſit imago bonitatis paternæ,
candor æternæ lucis,& ſpeculũ ſine macula dei maieſtatis.Fi *Sapien.7.*
liatio enim adoptiua electorum,eſt ſimilitudo filiationis natu
ralis diuinæ,Conformantur ergo prædeſtinati filio dei cum *Ioan.1.*
fiunt filij adoptiui,quia per gratiã gratum facientẽ,& cætera *Ioan.14.*
dona ſpiritus ſancti ſortiuntur quandã ſupernaturalẽ aſſimi-
lationẽ cũ deo patre,cuius filius eſt imago.Aſſimilãtur quoq; *1.Cor.1.*
& filio,qui eſt verbũ,veritas,& ſapientia patris cũ natura eo-
rum intellectualis diuinorũ contẽplatione perficitur. Poteſt *1.Cor.15.*
quoq; referri conformatio iſta ad filiũ ſecundũ naturam eius
aſſumptã.Sic enim prædeſtinati ſunt cõformes fieri imaginis
filij dei,vt ſint cohæredes Chriſti,& ſicut portauerunt imagi-
nem terreni,ſic portent imaginem cœleſtis, *Vt ſit ipſe* filius C
dei *Primogenitus in multis fratribus,* id eſt, inter prædeſtina-
tos fideles(qui fratres eius ſunt ſecundũ naturam aſſumptam)
primatũ tenens,ordinẽ dignitatis, tanquam caput eorũ,& ius
primogeniturę poſſidẽs hæreditatẽ patris abundantius perci-
piendo,eamq; aliis diſtribuẽdo.Dicitur etiã Chriſtus primo- *Apocal.1.*
genitus mortuorũ,quoniam propria poteſtate ſurrexit,& erat *Coll.1.*
primus impaſſibilis reſurgens. Porrò vt vnigenitus, non ha- *Ephe.1.*
bet fratres, ſic enim eſt vnicus filius,veruſq; deus: ſed vt pri- *Apocal.1.*
mogenitus, fratres habet, quorum ipſe naturam aſſumpſit &
ſuæ gloriæ participes erunt, Vnde ad Hebræos habetur,
Non confunditur eos fratres vocare, dicens, Narrabo no- *Hebræ.11*
men tuum fratribus meis. Nam & in Euangelio loquens,

Pſal.21.D Dilecte diſcipule,Vade(inquit)dic fratribus meis. ¶ Hoc au
Ioan.21. tem ſciendū,ꝗ præſcientia non ſumitur hic ſicut communiter
ſumitur,vt dum reprobi dicūtur præſciti,videlicet prout prę-
deſtinationi opponitur,ſed ſumitur iam prout eſt quaſi via ſi-
ue præambulū ad prædeſtinationē. Cum enim deus nil agat
caſu aut ignorāter,oportet notionē ſecundū ordinem rationis
Sapien.3. præcedere prædeſtinationē. Ad inſinuandū ergo ꝗ deus non
eligit niſi præcognitos, ait apoſtolus,Nam quos præſciuit,&
prædeſtinauit. ¶ Quæ autem bona prædeſtinationē ſequan-
tur,oſtendit Apoſt. *Quos autē prædeſtinauit* ab æterno, *Hos
& uocauit* ad ſtatū ſalutis,ad fidem & gratiā, vel per inſpira-
tionem internā,vel per inſtructionem angelicam,vel per prę-
Eſaiæ.41. dicationē humanā. *Et quos uocauit,hos & iuſtificauit*, indulgen
E tiam conferendo,& gratiā infundendo. *Quos autē iuſtificauit,
illos & glorificauit*, exaltando eos in gloria. Quoſdam enim
iam magnificauit hoc modo,alios magnificabit. Itaq; præde-
ſtinatio gratiam præparat, reſpicítque gratiæ bonum fina-
le. Vocatio gratiā offert & retrahit à malo. Iuſtificatio gra-
2.Petri.1. tiam confert, & reſpicit bonū gratiæ initiale. Magnificatio
gratiam conſummat in gloria, & concernit futurum bonum
felicitatis æternę. Horū quatuor,prędeſtinatio eſt in deo,alia
tria in nobis ſunt. Si ergo prædeſtinatus es, quāuis auertaris à
deo & fugias,tamen vocaris:quāuis pecces,tamen iuſtificaris:
quanuis moriaris, tamen ad impaſſibilem vitam transfereris.
Quid ergo dicemus ad hæc? id eſt, quomodo iſta ſatis mirari,
quomodo tantā gratiam ſatis laudare poterimus? *Si deus pro*
F *nobis* eſt,noſq; defendit,ſicut eſt pro prædeſtinatis, *Quis cōtra
nos?* id eſt,quis nobis nocere valebit? Nullus vtiq;,quia om-
nia cooperabuntur nobis in bonū.Si enim tentemur à dæmo-
1.Ioā.2. ne,ſi inſectemur à mūdo, per dei gratiā omnia fiunt nobis ma
Matth.10. teria meritorum.Imò ſi corpus occidatur,anima per patientiā
Iob.17. coronatur.Ideo S.Iob ait,Pone me iuxta te, & cuiuſuis ma-
nus pugnet cōtra me. *Qui* deus pater inter alia beneficia ſua
nobis impenſa, *Etiam proprio filio ſuo* incarnato *Non pepercit*
liberando eum à mortis anguſtia,ſed pro nobis omnibus tra-
didit illū manibus aduerſariorū permiſſiue,electis vero dedit
Eſaiæ.9. eum effectiue:iuxta quod ſcriptū eſt, Paruulus natus eſt no-
bis,& filius datus eſt nobis. ¶ Secundū beatum Thomam in
tertia parte deus tradidit Chriſtum triplici modo. Primo,
quia

quia ab æterno præordinauit per Chriſti paſſionē mundum A
eſſe ſaluandum. Secundo, quoniā inſpirauit ei voluntatem pa
tiendi pro nobis, & ita voluit Chriſtū pati per modum præce
pti, cui filius libentiſſime obediuit. Tertio permiſſiue, vt di- Philip. 2.
ctum eſt, *Quomodo non etiā cum illo omnia nobis donauit?* per
locum à maiori concluditur, quod quia filiū ſuum ſibi coæter
num, conſubſtantialē & coæqualem dedit nobis, etiam cætera Pſalm. 90.
omnia minora filio ſuo præſtiterit nobis, quantū ad ſalutem
requiritur. Angelos enim dedit nobis in conciues atq; cuſto- Pſalm. 8.
des, omnia corporalia ſubiecit fidelibus, omnē gratiam in præ Pſalm. 83.
ſenti, omnem gloriam in futuro dare paratus eſt: ſicut & filius
conteſtatur, Si quid petieritis patrē in nomine meo dabit vo- Ioan. 10.
bis, vt gaudiū veſtrum ſit plenum. Omnia verba hæc diuini
apoſtoli affectuoſiſſima atq; dulciſſima ſunt, & tota cordis B
intentione ac deuotione penſanda. *Quis accuſabit aduerſus ele
ctos dei?* quaſi dicat, Nullius accuſatio poterit eis coram deo
nocere in hora mortis, vel in die iudicij. Poſſunt tamen iam
fraterne accuſari à proximis, & paterne corrigi à prælatis.
Hinc enim ſcriptum eſt. Proiectus eſt draco magnus, ſerpens
antiquus accuſator fratrum noſtrorum. Quod autem nemo 2. Cor. 6.
poterit eos accuſare, patet, quoniam *Deus* eſt *Qui iuſtificat* 1. Petri. 2.
eos: idcirco, *Quis eſt qui condemnet?* eos, an *Chriſtus Ieſus
qui mortuus eſt* pro eis ſaluandis, *Imò qui & reſurrexit* ter- Matth. 28
tia die, *Qui & eſt ad dexteram dei?* reſidens. Chriſtus ſecun- Apocal. 3.
dum diuinam naturam dicitur eſſe à dextris patris, id eſt, in
ſummo honore, & patris æqualitate. Secundum humanitatem
vero eſt ad dexteram patris, id eſt, in potioribus bonis eius. C
Vnde ipſe ait. Ego vici & ſedi cum patre meo in throno eius, Ioan. 17.
Qui etiam interpellat pro nobis? vt mediator dei & hominum. 1. tim. 2
Scriptum eſt enim, Aduocatū habemus apud patrem, Ieſum 1. Ioan. 2.
Chriſtum iuſtum. Secundum quoſdam Chriſtus interpellat
pro nobis, non voce, ſed miſeratione ac repræſentatione, dum
indeſinenter naturam quam pro nobis aſſumpſit, & diram
mortem quam pertulit, patris vultui offert. Vt enim ait Ber-
nardus, Mater oſtendit filio pectus & vbera, filius oſtendit pa Bernard.
tri latus & vulnera: nec poteſt eſſe repulſa, vbi tot concurrunt
amoris inſignia. Veruntamen cum ad Hebr. dicat Apoſtolus,
Chriſtus ſempiternum habet ſacerdotium, vnde & ſaluare po Hebr. 7.
teſt in perpetuum, accedens per ſemetipſum ad deum, ſemper
viuens

D viuens ad interpellandum pro nobis: non videtur cur Chriſto, vt mediatori, non competat voce interpellare pro nobis. Denique oratio eſt explicatio deſiderij, & interpres ac nuntia
Auguſt. volũtatis. Secundũ Auguſtinum quoq;, illud licet orare, quod licet deſiderare. Cum ergo Chriſtus noſtram ſalutem deſideret, & ob id patri latus ac vulnera repræſentet, vt noſtri miſereatur, cur non voce explicet hanc voluntatẽ pro nobis orando? Et cũ ipſe magis cupiat noſtrã ſalutem, quàm aliquis beatorum, cur non orat vocaliter, eo modo quo virgo Maria, vel cæteri ſancti? Si autẽ ideo dicatur non orare vocaliter, quia nõ eſt opportuna in patria vocalis oratio, eadẽ ratione hac virgo beata nõ oraret vocaliter, nec Chriſtus in hoc ſeculo oraſſet voce pro nobis. ¶ Itaq; cum deus tantã nobis charitatẽ oſten-
E derit, & tanta bona per Chriſtũ largitus ſit, *Quis ergo nos ſeparabit à charitate* actuali vel habituali *Chriſti?* ſecundum vtranq; eius naturam. Nunquid *Tribulatio* (corporis) *an anguſtia?* id eſt, afflictio mentis; *An fames, an nuditas,* id eſt, veſtimentorũ inopia? *An perſequutio,* quæ eſt de loco ad locum, *An periculum,* id eſt, apparatus mortis. *An gladius?* id eſt, mors ipſa. Tanquã dicat, Nullum horũ ſeparare nos poterit. *Sicut ſcriptum eſt* in perſona iuſtorũ ſeu martyrũ aduerſa pa
Pſalm. 43. tientium, ſcilicet pœnas prætactas. *Quoniã propter te,* id eſt, propter tui amorẽ, & quia corã hominibus te confitemur, nec
Mat. 10. à iuſtitiæ tuæ via recedere volumus. Vel propter te, finaliter, id eſt, vt te deũ pro prẽmio acquiramus, *Mortificamur tota die* id eſt, aſſidue tribulamur, atq; per quotidianas perſequutiones
F & aduerſitates ad mortẽ deducimur. Vel certe quia noſipſos quotidie mortificamus orãdo, legendo, abſtinẽdo, contra proprias cõcupiſcentias, præliando propriã voluntatẽ fraudãdo, & in cæteris virtutũ exercitiis ac pœnitentiæ laboribus deſu-
Zacha. 11. dando, *Aeſtimati,* id eſt, à perſecutoribus & peruerſis hominibus reputati & ſpreti *Sumus ut oues occiſionis,* id eſt, ſicut oues quæ occiduntur, vt lana earũ & carnes in vſum occiden-
Matth. 10. tium veniant. Vnde & Chriſtus ait diſcipulis, Ecce ego mitto
Ioan. 16. vos ſicut oues in medio luporũ. Et alibi, Venit hora vt omnis
Sapien. 10 qui interficit vos, arbitretur obſequiũ ſe præſtare deo. *Sed in*
1. *Ioan.* 4. *his oĩbus* aduerſitatibꝰ ſupamus oĩa patiẽter atq; gaudẽter ſuſtinẽdo, *Propter eũ qui dilexit nos* .i. propter amorẽ dei vel Chriſti, qui prior dilexit nos: & propter beneficiũ gratię eius, cuius

virtute

virtute hęc inuictiſſime patimur, *Certus ſum enĩ quia neq; mors*, A 1.Ioã.4.
.i.timor ſeu pœna mortis, *Neq; uita*, id eſt, amor viuendi, *Neque angeli*, qui ſunt de infimo choro infimæ hierarchiæ cœleſtis, *Neque principatus* qui ſunt de ſupremo choro eiuſdem hierarchiæ,& per iſtos ſubintelliguntur archangeli,qui infra hos ordines ſunt medij, *Neque uirtutes*. id eſt,angeli de medio ordine ſecundæ hierarchiæ, per quos intelliguntur poteſtates quæ ſunt de infimo ordine hierarchię ſecũdæ. Numerantur autẽ horum ordinum angeli,quia ſunt de quinque ordinibus angelorũ,qui foras mittuntur. Alij vero quatuor ordines aſſiſtũt, *Neque inſtantia*, id eſt,præſentia bona vel mala. *neque futura* proſpera vel aduerſa *Neque fortitudo*, id eſt, violentia alicuius, *Neque altitudo* humanæ præſumptionis, *Neque profundum* ſapientiæ ſecularis, *Neque creatura alia* B
poterit nos ſeparare à charitate dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu domino FINIS.
noſtro, id eſt,ſecundum eius doctrinam & voluntatem exhi- 1.Cor. 3.
betur à nobis deo,vt eum toto corde,tota anima,tota fortitudine diligamus. Exhibitio enim beneficiorum charitatem ac- Marci.12.
cendit,nec aliquid ſic ad amorem inducit, ſicut quòd aliquis ſcit & experitur ſe ab alio diligi. Quoniam ergo deus tantam nobis dilectionem oſtendit,tantaque beneficia contulit,debemus in eius amore eſſe immobiles. Hoc dicit Apoſtolus in Act. 2.
perſona ſuiipſius & apoſtolorum aliorum quos ſciebat confirmatos in gratia,ita quòd mortaliter peccare non poterant ab ea hora,qua in die pentecoſtes primitias ſpiritus acceperunt. Vel ſi intelligatur dictum in perſona omnium prædeſtinatorum ,referendum eſt quantum ad ſeparationem finalem. 2.Theſſ.2. C
Nam licet aliquando per mortale peccatum ſeparẽtur à deo, finaliter tamen ſeparari non poſſunt. Præterea quod de angelis dictum eſt,nõ eſt ſic intelligendum,ꝙ angeli ſancti aliquo modo velint nos ſeparare à charitate dei:ſed ideo dictum eſt, quia etſi per impoſſibile vellent,tamen non poſſent. Secundũ Galat. 4.
quem ſenſum dicit alio loco idem Apoſt. Licet angelus de cœlo euangelizet vobis præter id quod euangelizamus,anathema ſit. Quidam vero per prædicta intelligunt angelos malos, qui nos conantur à deo auertere. De quibus ad Epheſios legi- Ephe. 6.
tur, Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinẽ, ſed aduerſus principes & poteſtates,&c. In Apocalypſi quoq; ſcriptum eſt,Draco pugnabat & angeli eius. Apocal.12.

Cap. IX.

D Cap. IX. *Veritatem dico in Chriſto, &c.*

ARTICVLVS XIII.

Roma.4. 5.6.7. QVIA in ſuperioribus diſputauit Apoſtolus de inſufficientia legis & vitiis Iudæorum,nunc oſtendit charitaté ſuam ad eos, ne putetur illa ex odio vel contemptu dixiſſe, & ait, *Veritatem dico in Chriſto Ieſu,* id eſt, ſecúdum regulam & cenſuram veritatis Chriſti,ita quòd mea locutio eſt ſecundum beneplacitum Chriſti,& conſona veritati ipſius,qui eſt menſura,cauſa & regula vniuerſæ veritatis, idcirco *Non mentior, teſtimonium perhibente mihi conſcientia mea in ſpiritu ſancto,* id eſt, nullum remorſum habente conſcientia mea de aliqua falſitate: & hoc

E in ſpiritu ſancto,ita quòd ipſe eſt teſtis eius quod dico. Iſte eſt modus iurandi Apoſtoli. Iuratio nanq; dum rationabilis cauſa occurrit vel exigit, non ſolum eſt licita, ſed etiam merito-

Sup. ca.8. ria,cum ſit actus virtutis,quæ latria dicitur. Hoc ſuperius declaratum eſt plenius. Iudæi autem difficiles erant ad credendum, ideo iurat Apoſtolus. Et item vt melius ſibi credatur, quia quod dicit rarum eſt atque mirabile, imò penè incredibile. Quid igitur iurat? *Quoniam triſtitia mea magna eſt* tam in ſuperiori quàm in inferiori appetitu, *Et dolor continuus cordi meo,* hoc eſt, iugis afflictio atq; compaſſio menti ſeu animæ,

Infra ca.11 ſcilicet propter excæcationem Iudæorum, ſicut patebit. Hæc eſt triſtitia bona ex charitate procedens, qua aliis cōdolemus in malis culpæ vel pœnæ, ad quam pertinet luctus: de quo

Matth.5. dicitur, Beati qui lugent. ¶ Deinde oſtendit cauſam motiuā,

Lucæ.6. ac materialé huius triſtitiæ. *Optabam enim ego ipſe anathema*

F *eſſe à Chriſto pro fratribus meis* puta Iudæis. Expoſitores quidam ſatis faciliter trāſeunt in expoſitione loci huius,qui meo iudicio difficillimus eſt, ſi quis diligēter inſpiciat. Sic autem communiter exponunt, Optabam ego ipſe anathema, id eſt, ſeparatus eſſe à Chriſto, pro fratribus meis prædictis vt conuerterentur, id eſt,ſi fieri poſſet,vellem ad horam, ſiue in hac

Sapien.1. vita,ſiue poſt mortem ſeparari à Chriſto,vt iſti crederēt. Sed cum in hac vita non ſeparetur homo à Chriſto niſi per culpam,imò per mortale peccatum,ſi Apoſtolus optaſſet ſeparari à Chriſto in hac vita propter conuerſionem Iudæorum ad tempus, optaſſet mortale peccatum incidere, vt illi gratiam

conſequerentur,

conſequerentur,quod certū eſt dici non poſſe, præſertim cum A
ſecundum eundem Apoſtolum,non ſint facienda mala,vt bona
eueniant. Ideo alij,paulo planius loquentes,aſſerunt,quòd Sup.cap.3.
optabat ad tempus ſeparari à Chriſto per dilationem gloriæ
ſibi paratæ, ita quòd optauit diutius manere in vita præſenti,
quatenus Iudæorum cōuerſioni intenderet:iuxta quem modū
aiebat ad Philippenſes,Coartor è duobus,deſiderium habens Philip.1.
diſſolui, & eſſe cum Chriſto, permanere autem in carne neceſſarium
eſt propter vos. ¶ Quamuis autem expoſitiones huiuſmodi
veræ ſint, non tamen (vt arbitror) ſatisfaciunt diligenter
ſcrutāti.Primo,quia Apoſtolus dicit hæc,ad inſinuandum
ſingularem affectum ſuum circa Iudæos, ſed prædicto
modo optauit etiam pro Gentibus ſeparari à Chriſto,vt patet
ex multis locis epiſtolarum eius.Secundo,quia Apoſtolus dicit B
hæc, quaſi aliquid valde præcipuum, ſed prædicto modo
velle ſeparari à Chriſto, non eſſet ita præcipuum,cum & alij
multi inferiores ſancti hoc ipſum optauerint, ſicut beatus
Martinus diſſeruit, Domine,ſi adhuc populo tuo neceſſarius
ſum,non recuſo laborem.Tertio,quia non ſequitur,ſi quis velit
differri à gloria ſibi parata in cœlo vt aliis proſit, quòd
ideo optet eſſe anathema à Chriſto, abſolute loquendo ſicut
Apoſtolus loquitur, imò hoc pertinet ad maiorem vnionem
cum Chriſto, tam quantum ad meritum, quàm quantum ad
gloriam, cum hoc ſit eximiæ charitatis dei & proximi opus.
Propter quod ad Philippenſes idem dicit Apoſtolus, Viuere Ibidem.
in carne,hic mihi fructus operis eſt. Quarto, quia Apoſtolus
cum eſſet ſobrius in loquendo,præſertim in his, quæ ad ſuam C
laudē ſpectabant,declinando videlicet magis ad minus quàm
ad maius, quemadmodum (ſecundum Ariſtotelem) pertinet
ad moralem,ideo propter prædictam ſeparationem tam modicam,ſeu
gloriæ dilationem non abſolute dixiſſet, optabam
anathema eſſe à Chriſto. Propterea (vt videtur) aliud nihil
inſinuat Apoſtolus verbis prædictis,niſi quod in Exodo Moſes
deo loquutus eſt, dicens, Aut dimitte populo hāc noxam, Exod.32.
aut ſi non facis, dele me de libro quem ſcripſiſti. Cum enim
non fuerit minor charitas Iudæorū in Paulo quàm Moſe,non
mirum eſt, ſi vterque idem optauit. Sed quomodo intelligenda
ſint hæc Pauli & Moſi verba,difficile eſt intueri.Cum etenim
Chriſtus in Euang.dicat, Quid proficit homo ſi lucretur Matt.19. Lucæ.9.
vniuerſum

D vniuerſum mundum, ſe autem ipſum perdat, & detrimentum ſui faciat?Nullus fidelium debet ſimpliciter velle de libro vitæ deleri, aut à Chriſto ſeparari. Quidam ergo dixerunt Moſen prædicta verba dixiſſe ex impetu paſſionis, non ex iudicio rationis, ſed hoc penitus falſum eſt. Nec decet hoc dici de viro ſancto qui erat manſuetus ſuper omnes homines qui mo-

Nume.12. rabantur in terra. ¶ Denique precem eius exaudiuit domi-

Exod.32. nus. Ecce, inquiens, dimiſi iuxta verbum tuum. Et iterum di-

Ibidem. xit, Qui peccauit delebo eum. Vnde patet Moſen in dicta oratione non peccaſſe, ſed vehementiſſime meruiſſe. Simili ratione oſtenditur Paulum non dixiſſe verba inducta ex impe-

Auguſtin. tu paſſionis. Auguſtinus vero dicit Moſen protuliſſe hæc verba ex confidentia & familiaritate diuina: vt ſit ſenſus, Quem-

E admodum certus ſum domine, quòd non delebis me de libro vitæ, ſic peto certificari à te de remiſſione culpæ populi tui. Simili modo rationabiliter dici poteſt in propoſito, quòd Paulus optauit, & forte vocaliter exorauit anathema eſſe à Chriſto propter Iudæos, ſic orans, Domine Ieſu conuerte populum hunc, aut ſi non facis, aufer me à conſortio electorum, id eſt, ſicut ex magna familiaritate atque fiducia cordis mei ad te certus ſum quòd non permittes me ſeparari à te, ſic oro certificari de conuerſione Iudæorum ad te. Sic quoque ſan-

Hierony. ctus Hieronymus refert dixiſſe Paulum ſimplicem domino. Cum enim non exaudiretur ſolita celeritate pro cuiuſdam ſanatione infirmi, dixit, Vere non comedam, niſi ſanaueris eum. Moxque ſanatus eſt æger. Sic filius aliquis dilectus & amoro-

F ſus dicere ſolet patri ſuo, de quo plenè confidit, Fac quod peto, vel eiice me de domo & hæreditate tua. Poteſt etiam (& vt reor melius) dici, quòd tam Moſi quàm Pauli verbum ſit ſermo hyperbolicus, id eſt, per exceſſum dictus, tamen ſine mendacio. In huiuſmodi nanque ſermone ſenſus non eſt qui per orationem directe importatur, ſed qui à loquente intenditur, qui propter rationabilè cauſam tali locutione vtitur, eo quòd res melius ſignificari ſeu clarius explicari non valeat, niſi per exceſſum. Scit tamen qui loquitur quouſq; credatur. Hoc modo loquendi ſæpiſſime vtitur ſacra ſcriptura: vt cum ait Ma-

2.Par.36. naſſes, Peccaui ſuper numerũ arenæ maris. Et Pſalmiſta, Mul-

Pſal.68. tiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei qui oderunt me gra-

Iudic.20. tis. Simili ſenſu ſcriptum eſt in libro Iudicum de habitatoribus

bus Gabaa, ſcilicet filiis Beiamin, quia erāt viri fortiſſimi, ita A
ad certum iacientes fundis lapidem, vt capillum poſſent percutere, & nequaquam ictus in alteram partem ferretur. Quo aliud nihil ſignatur, niſi quòd erant vltra modum boni fundibularij. Apoſtolus ergo magnitudinem ſui deſiderij, quo Iudæorum optat ſalutem plenè exprimere nequiens, per hyperbolē ait, Optabā enim ego ipſe, id eſt, tam ardenter concupiui ſalutem fratrum meorum Iudæorum, quòd hunc affectum apertius deſignarè non poſſum, niſi vt dicam me voluiſſe ſeparari à Chriſto ſecundum modum iam tactū. Et, vt probabiliter dicitur, Paulus & Moſes aliquo modo optabant deleri & ſeparari, niſi deus parceret populo, videlicet ſecūdum diſpoſitionem inferioris partis animæ cōparatæ & affectatæ ad proximos ardenti amore, qui neſcit menſurā, licet ita non erat in B
voluntate ſuperiorem rationem ſequente: quemadmodum & ſaluator orauit auferri à ſe calicē paſſionis, quē vtiq; ſimpliciter bibere voluit: iuxta illud, Oblatus eſt quia voluit. Hęc tam prolixe proſecutus ſum, quoniam multi etiā deuoti ambigere ſolent, quomodo prædicta verba debeant accipi. ¶Sic ergo optaui eſſe anathema à Chriſto pro Iudæis, *Qui ſunt cognati*, id eſt conſanguinei, *Mei ſecundum carnem*, id eſt, generationem carnalem, cū ſint filij Abrahæ ſicut & ego, & quidam eorū ſunt de tribu Beniamin vt ego. *Qui ſunt Iſraelitæ*, id eſt, nati de ſemine Iacob, qui ab angelo dictus eſt Iſraël. *Quorum adoptio eſt filiorum*, hoc eſt, ad quos pertineret gratia adoptionis filiorum dei, ſi vellent conuerti: & eorum qui ex eis conuerſi ſunt, eſt gratia adoptionis, quia excellenter C
conſecuti ſunt eam, vt patet in Apoſtolis, qui primitias ſpiritus acceperunt, atque in aliis multis de quibus Iacobus aiebat ad Paulum, Vides frater quot milia ex Iudæis crediderūt? Vel hoc ideo dicitur, quia Iudęi ſpecialiter appellati ſunt filij dei. Vnde loquitur dominus, Filius meus primogenitus Iſraël. Et alibi, Factus ſum Iſraëli pater, & Effraim primogenitus meus. Chriſtus quoque in Euangelio nominat eos filios regni, quorum etiam eſt, *Et gloria*, id eſt, magnificentia operum diuinorum videlicet miraculorum, & reuelationum cœleſtium. Patribus enim Iudæorum ſanctis prophetis collata fuit gratia miraculorum, & ad eos factæ ſunt reuelationes diuinæ, *Et teſtamentum* vetus, quod ſpecialiter datum eſt eis,

Et lex

Matt. 26. Marc. 14. Eſaiæ. 51. Infrà. 11. Philip. 3. Gene. 32. & 35. 2. Cor. 11. Roma. 8. Act. 21. Exod. 15. Hiere. 3. Matth. 8. Exod. 20.

D *Et legislatio*, id eſt, datio legis ſcriptæ ſeu decalogus præce-
Roma.1. ptorum moralium, *Et obſequium*, id eſt, cultus vnius veri dei, qui cultus in Iudæis permanſit cæteris nationibus ad idololatriam deuolutis, *Et promiſſa* de aduentu Chriſti, & gloria electorum, *Quorum patres* quoniam ipſi ſunt filij patriarcharũ, *Ex quibus* natus *Eſt Chriſtus ſecundum carnem*, ſicut in exordio huius epiſtolæ plenius dictum eſt. In hoc autem quod ait ſecũdum carnem, deſignat in Chriſto eſſe aliam naturam quàm humanam. Vnde clariſſime ſubditur, *Qui* Chriſtus *Eſt ſuper omnia* creata, *Deus benedictus in ſecula, Amen.* id eſt, ſine fine laudandus. In quo apertiſſime deſtruitur hæreſis Arrii & Fotini, ac omnium Chriſtum eſſe puram creaturam dicen-
Ioan.5. tium. Nam & in ſua canonica Ioannes dicit, Simus in ve-
E ro filio eius Ieſu Chriſto. Hic eſt verus deus, & vita æterna.
Hiere.23. Et Hieremias, Hoc eſt nomen quod vocabunt eum, dominus iuſtus noſter. In Hebræo habetur nomen domini tetragram-
Eſaiæ.9. maton, quod non conuenit niſi deo vero. Item & in Eſaia, Vocabitur nomen eius admirabilis, conſiliarius, deus, fortis, pater futuri ſeculi, princeps pacis. ¶Iam dixit Apoſtolus continuum ſibi eſſe dolorem propter execrationem Iudæorum, promiſſa quoque diuina ad Iudæos pertinuiſſe. Ne ergo quis æſtimet apoſtolum ſic teſtari, quaſi totus populus Iudæorum perierit, vel diuina promiſſa euacuata ſint propter incredulitatem maioris partis populi huius: ideo addit, *Non autem quòd exciderit uerbum dei*, id eſt, ex prædictis non ſequitur, ꝙ diuinæ promiſſionis ſermo inexpletus & irritus manſerit.
Eſaiæ.55. Simile eſt quod per prophetam dominus ait, Egredietur de
F ore meo iuſtitiæ verbum, & non reuertetur ad me vacuum.
Auguſtin. Quod licet Auguſtinus exponat de emanatione & miſſione
Hierony. increati verbi dei, Hieronymus tamen ad literam exponit de
Gene.32. verbo prophetalium ſermonum de Chriſto, de quibus nunc eſt ſermo. *Non enim omnes qui ex Iſrael ſunt*, id eſt, non om-
Gene.35. nes geniti ex ſemine Iacob, qui dictus eſt Iſraël, *Hi ſunt Iſrae-*
Matth.3. *litæ* veri ac ſpirituales, imitando fidẽ ac opera Iacob. *Neque qui ſemen ſunt Abrahæ*, id eſt, carnales filij eius *Omnes filii Abrahæ*, id eſt, non omnes tales digni ſunt vocari filij Abrahæ, quia non imitantur eius veſtigia fide ac moribus. Vnde
Ioan.8. Saluator ait, Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite. Quod
Ibidem. quoniam non fecerunt, meruerunt audire, Vos ex patre diabolo

bolo eſtis. Hoc autē probat Apoſtolus authoritate ſcripturæ, A
Sed in Iſaac uocabitur tibi ſemen. Hoc dominus dixit ad Abraham. Et eſt ſenſus, Iſaac & filij eius ſequentes fidem eius ac tuam, reputabuntur tibi in filios & hæredes. Ideo enim alibi habetur, Eiice ancillam & filiū eius, videlicet Agar & Iſmaelem. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Promiſſio ergo impletur in filiis gratiæ, non in filiis naturæ, niſi ſint & filij gratiæ, ſicut apoſtoli. ¶ Deinceps exponit Apoſtolus authoritatem prææallegatam, videlicet in Iſaac vocabitur tibi ſemen *Id eſt, non qui filii* (ſunt) *carnis,* hoc eſt, naturali virtute generati ex Agar & Cethura, *Hi filii dei,* id eſt, ad diuinum cultum electi, ac diuinæ promiſſionis participes, *Sed qui filii ſunt promiſſionis,* hoc eſt, ex Iſaac nati ſecundū diuinum promiſſum, videlicet qui erant conſortes benedictionis patrum ſuorū, vt Iacob & filij eius *Aeſtimantur in ſemine,* id eſt, vere & digne appellantur filij Abrahæ. ¶ Deinde ponit formam promiſſionis, *Promiſſionis enim* diuinæ *Verbum hoc eſt: Secundum hoc tempus,* id eſt, eodem die, anno vno lapſo *Veniam* ad te ô Abraham, *Et erit Saræ filius,* id eſt, Sara cōiunx tua me cooperante filium tunc habebit. Verba ſunt angeli loquentis ad Abraham in perſona dei. Sic ergo Iſaac filius erat promiſſionis, quia diuina virtute ſterilem matrem viſitante, conceptus eſt, ſicut erat promiſſum. Allegat autem Apoſtolus has ſcripturas ſecundum tranſlationem ſeptuaginta interpretū, qua vtebatur eccleſia tempore Apoſtolorum, vſque Hieronymi tempora. Noſtra vera tranſlatio talis eſt, Reuertens reuertar ad te tempore iſto vita comite, &c. *Non ſolum hæc illi,* id eſt, diuina promiſſio, non tantum facta eſt Saræ. C
Sed & Rebecca promiſſionem accepit *Ex uno cōcubitu habens* in vtero filios duos *Iſaac* patriarchæ *Patris noſtri,* ſcilicet Iacob & Eſau. Sicut enim Sara ſterilis diuina virtute concepit, & ſicut vnus filiorum Abrahæ electus eſt altero ei poſtpoſito: ſic vnus filiorum Iſaac eſt electus, altero derelicto. Scriptum eſt enim, Deprecatus eſt Iſaac pro vxore ſua dominū, eo quòd eſſet ſterilis, & exaudiuit eum, deditque conceptum Rebeccę. Ex quibus patet, quòd filij non ſint electi merito parentum. ¶ Quòd autem Rebecca promiſſionem habuit de ſpeciali gratia vnius filiorum ſuorum oſtendit Apoſtolus, *Cum enim nondum nati fuiſſent* Iacob & Eſau, *Aut aliquid boni egiſſent*

Gene. 21. Galat. 4. Gene. 16. B Gene. 18. Matth. 3. Gene. 18. Gene. 25. Malach. 1. Gene. 25. Ezech. 4.

D *aut mali.* Ex quo patet error dicentium animas hominū ante mundum ſenſibilem conditas, & ante vitam præſentis ſeculi bona aut mala egiſſe, propter quæ iam diuerſas gratias atque miſerias conſequuntur, *Vt ſecundum electionem,* id eſt, liberam vnius præ alio acceptationem ſeu diuinam prædeſtina-

Ephes.1. tionem, *Propoſitum dei,* id eſt, diuina voluntas, præſcientia vel decretum, *Maneret* ratum, & impleretur ſecūdum quod erat præordinatū *Non ex operibus,* id eſt, nō propter præcedētia merita ſiue demerita, *Sed ex uocante,* id eſt, ex gratia dei vocantis *Dictum eſt ei,* puta Rebeccæ, *Quia maior ſeruiet minori,* id eſt, Eſau primo egrediens ſeruiet Iacob. Hoc enim mo

Gene.25. do dictum eſt Rebeccæ, Duæ gentes in vtero tuo ſunt, populuſque populum ſuperabit, & maior ſeruiet minori. Veruntamen

E men ſeruitus iſta non eſt impleta in Iacob & Eſau. Imò Eſau

Gene.36. potentior erat & ditior fratre ſuo Iacob, ſed in poſteris eorum

Deut.2. impleta eſt. Tempore enim Dauid deſcendentis à Iacob facta

2.Reg.8. eſt Idumæa deſcēdens ab Eſau, ſeruiens regi Dauid ſub tributo. Per hæc quoq; figuratum eſt, quòd populus Iudæorū prior fide ſeruiturus eſſet populo Chriſtiano, poſteriori vocatione. Iudęi quippe Capſarij noſtri ſunt, qui nobis libros apportant. Quoniam autem ſeruitus iſta, ſeu reprobatio Eſau & prælatio Iacob, ſignum erat electionis Iacob ad gloriam, & reprobationis Eſau ad pœnā, ideo apoſtolus dicta confirmat authoritate

Malach.1. prophetica *Sicut ſcriptum eſt, Iacob dilexi, Eſau autem odio habui,* id eſt, reprobaui. Diligere dei, eſt velle alicui bonum cōferre. Odire vero, eſt gratiam iuſte ſubtrahere. Quoniam ergo deus

F prædeſtinauit Iacob, ideo dilexi eum ab æterno, præparans ei gratiam in præſenti, & gloriam in futuro. Ex oppoſito autem

Deut.32. dicitur Eſau odiſſe. *Quid ergo dicemus?* hoc eſt, ſi deus ſic vnum diligit, & alium odit ac reprobat, quid ex hoc ſequitur? *Nunquid iniquitas* (eſt) *apud deum? Abſit,* quoniam rectus do-

Pſal.91. minus deus noſter, & non eſt iniquitas in eo. Origenes autem qui dixit gratiam conferri vel ſubtrahi propter merita & demerita præcedentia in vita priori, ſic arguit, Sicut iuſtum eſt æqualibus dare æqualia: ſic iniuſtum eſt, non inæqualibus dare inæqualia. Si ergo nulla merita pręceſſerunt, iniuſtum eſſet vni potius quàm alteri gratiam dari. Sed hæc ratio non conuincit, quia in his quę omnino gratis ac liberaliter dantur, iniuſtitia locum non habet. Quod Saluator noſter in Matthæo euidenter

euidenter teſtatur,loquens de cultoribus vineæ,& murmuran- A
ti reſpondens,Amice non facio tibi iniuriam.Tolle quod tuũ *Matt.* 20.
eſt & vade.An non licet mihi quod volo facere?Et hoc oſten-
dit modo Apoſtolus authoritate ſcripturæ,quæ in Exodo cõ-
tinetur. Apoſtolus autem non verba, ſed ſenſum allegat, niſi
forte ſecundum aliam tranſlationem. *Moſi enim* dicit domi- *Exod.*33.
nus loco prædicto, *Miſerebor* dando gratiam in vita præ- *Ezech.*39.
ſenti, *Cui miſereor* in æterna præſcientia. *Et miſericordiam*
præſtabo, dando gloriam in futuro, *Cui miſerebor*. Tan-
quam dicat, Dabo gratiam in præſenti ei, quem ab æterno
prædeſtinaui: & dabo gloriam in futuro, cui nunc gratiam
tribuo. Noſtra tranſlatio habet ſic, Miſerebor cui voluero, & *Deut.*9.
clemens ero,in quem mihi placuerit.Ex his infert Apoſtolus,

Igitur non uolentis neque currentis, ſed miſerentis eſt dei, id eſt, B
non in poteſtate hominis volentis,eſt,velle aliquid meritoriè, *Ioan.*15.
nec eſt in poteſtate hominis currentis ſeu operantis,meritoriè
operari,ſed vtrunq; dependet & oritur ex miſericordia & gra
tia dei:ſicut alibi dicitur,Deus operatur in nobis velle,& per- *Philip.*2.
ficere pro bona voluntate. Cui conſonat illud Hieremiæ,Scio *Hiere.*10.
domine quia non eſt hominis via eius,nec viri eſt vt ambulet,
& dirigat greſſus ſuos.Ideo ait Pſalmiſta,Viam mandatorum *Pſal.*118.
tuorum cucurri,cũ dilataſti cor meum. Cum enim finis crea-
tionis noſtræ ſit ſupernaturalis,ſcilicet viſio dei per ſpeciem,
non poſſumus velle, cogitare, vel facere aliquid meritorium
huius finis ex puris naturalibus,ſed inceſſabili gratia indige-
mus. Non ergo aliquid de noſtris viribus præſumamus, ſed C
ſemper cum profundiſſima humilitate ad diuinæ pietatis gra *Iudith.*6.
tiam properemus,dicẽtes ſinguli deo,Trahe me poſt te.Nam *Cantic.* 6.
& Chriſtus ait,Nemo poteſt venire ad me,niſi pater meus tra *Ioan* 6.
xerit eum. *Dicit enim ſcriptura Pharaoni*, id eſt,merito dixi deũ *Exod.*9.
miſereri cui vult, nec eſſe hominis velle aut operari merito-
riè. Dicit enim ſcriptura, id eſt, deus in ſcriptura Pharaoni.

Quia in hoc ipſum excitaui te, id eſt, ad hoc vel idcirco feci,&
poſui te,& de ſomno peccati,quo eras ſopitus ſuſcitaui te,non
ad gratiã,ſed ad malitiæ tuæ maiorẽ oſtenſionem, *Vt oſtendã* *Exod.*10.
in te uirtutem, id eſt,potentiam *Meam* percutiendo Aegyptũ *Exod.* 14.
diuerſis plagis, teq; ad vltimum ſubmergendo in mari rubro,

Et ut annuncietur nomen meum in uniuerſa terra, id eſt,fama ma
ieſtatis meæ diuulgetur vbiq;,& omnes agnoſcant potentiam

 meam

D meam auditis mirabilibus,quæ feci in te.Dicitur autem Deus Pharaonem excitaſſe ſeu poſuiſſe,vt virtutem ſuam in ipſo oſtenderet, & nomen ſuum hominibus reuelaret, plagando & ante plagarum illationem indurando Pharaonem,conſecutiue, quia tam potens ac bonus eſt deus vt non permitteret eſſe malos,niſi vellet,& poſſet ex hoc elicere bona. Quanuis ergo

Exod.4. agnouit Pharaonem ſic obſtinandum, & periturum, fecit tamen & poſuit eum,quia ex eius obſtinatione elicere potuit,& voluit,per modum ſequelæ,diuinæ virtutis atq; iuſtitiæ oſtenſionem , diuiníque nominis propalationem . Quòd autem ſit iſte ſenſus literæ allegatæ,conſtat ex concluſione Apoſtoli in-

Exod.15. ferentis. *Ergo cui uult miſeretur.* Per gratiam deducendo ad gloriam.Hoc conuenit deo per ſe,ita vt prædeſtinatio eius ſit

E cauſa gratię & gloriæ, *Et quem uult indurat* nõ influendo ma-

Eſa.63. litiam, ſed non conferendo ſubſidium. Hoc conuenit deo per accidens, ſcilicet quia nõ remouet prohibens. Sicut nauta per ſuam abſentiam eſt cauſa ſubmerſionis nauigantium , & ſol per ſuam elongationẽ eſt cauſa congelationis,non impertiendo frigiditatem, ſed non influendo calorem, ſic deus indurat non adhibendo gratiam,cordis duritiam mollificantẽ. ¶Porrò,reprobatio diuina non eſt cauſa culpæ, ſed pœnæ propter culpam. Sumendo ergo reprobationem diuinam pro ordinatione alicuius ad pœnam:ſic ſecundum ordinem rationis pręſcientia peccatorum reprobationem præcedit, quoniam deus neminem ordinat ad pœnam,niſi quia agnoſcit & pręſcit eius malitiam.Sed prædicta miranda ſunt,& multis errandi occa-

F ſionem miniſtrant:ideo mouet Apoſtolus,quòd nouerat à carnalibus eſſe mouendum. *Dicis itaque mihi,* id eſt,ſi deus quem vult,indurat,& cui vult,miſeretur,videtur quòd ſicut vocatio iuſti ita induratio reprobi ex diuina voluntate dependeat : vt ſicut non ex meritis quod deus miſeretur, ita non ęrit ex meritis quod reprobat:ſicque imputabitur deo, quòd vnus ſit bo-

Miche.6. nus,& alius malus.Ideo ſubditur, *Quid adhuc quæritur?* id eſt, cũ iſta ita ſe habeant,cur vltra inquiritur,cur iſte ſit bonus,& cur iſté malus? Vel,quid ab aliquo requiritur,vt bene operetur? Vel,cur deus aut alius quiſquam cõqueritur,de hoc quod

Heſter.13. quidam impie viuunt? *Voluntati enim eius quis reſiſtit?* id eſt, cum nullus valeat diuinæ reſiſtere voluntati.Iſta obiectio fortis eſſet, ſi deus eſſet directa & effectiua cauſa indurationis,

ſicut

ſicut eſt directa & effectiua cauſa iuſtificationis. Hoc autem A
ita non eſt, ſicut iam patuit, Apoſtolus demum reſpondet ad
hoc,primo redarguens temeritatem eorum, qui profunda dei
ſcrutari præſumunt. *O homo* mortalis in ordine intellectualium
ſubſtantiarum nouiſſimus, qui nec teipſum,nec inferiora
te comprehendere potes, *Tu quis es qui reſpondeas deo?* ope Eccli.43.
ra eius impugnando,intelligēdo,vel eius ſermonibus reſponſa
præſtando.Nullum horum facere potes.Scriptum eſt enim,
Intellexi quòd omnium operum dei nullam poſſet homo in- Eccles.8.
uenire rationē.Et in libro Sapientiæ,Difficile inuenimus quę Sapien.9.
in terra ſunt,& quæ in proſpectu ſunt,inuenimus cum labore.
Quæ autem in cœlis ſunt, quis inueſtigabit? Hinc ait beatus B
Iob, Quis ego ſum,vt reſpondeam deo,& loquar verbis meis Iob.9.
cum eo? Et rurſus,Si voluerit homo cum deo contendere,non Ibidem.
poterit reſpondere vnum pro mille. *Nunquid dicit figmentum,* Thren.4.
id eſt,opus *Ei qui ſe finxit, quid me feciſti ſic?* id eſt, ſicut fig- Eccli.33.
mentum non dicit figulo, cur ſic fecerit ſe, quia nec ſeipſum, Eſa.29.
nec figulum comprehendit: ſic homo non debet dicere incōprehenſibili
factori ſuo, cur ita feciſti vnum eligendo, alium
dimittendo, plus gratiæ conferendo, ſeu etiam præparando
iſti, quàm mihi. Hoc verbum Apoſtoli ſumptum videtur ex
eo quòd Eſaias ait, Væ qui contradicit factori ſuo. Nunquid Eſa.45.
dicit lutum figulo,quid facis? ¶ Deinceps ponit Apoſtolus generalem
rationem, cur deus quoſdam prædeſtinauit, & quoſdam
præſciuit,oſtenditq́; propoſitum ſuum per ſimile. *An non* 2.Timo.2.
habet poteſtatem figulus luti ex eadem maſſa, hoc eſt,ex eodem
luto,quod eſt ſuæ artis materia *Facere, aliud quidem uas in honorem,*
id eſt, ad vſus honeſtos, & in forma decora vt collo- C
cetur in menſa, *Aliud uero in contumeliam?* id eſt,ſicut figulus
hoc poteſt, ſic vtique deus in natura humana poteſt quoſdam
producere ad ſalutem, quoſdam ad damnationem. Vnde per
Hieremiam teſtatur, Nunquid ſicut figulus non potero vobis Hier.18.
facere domus Iſraël? Ecce ſicut lutum in manu figuli, ita vos Pſal.91.
in manu mea.Non tamen iniquus eſt deus,quoniam nulli ali- Matth.3.
quid debet. Sed cum deus etiam multa bona impēdat peruerſis
& reprobis (ſicut ſubiungitur) patet quòd non ſolùm ſit nō
iniuſtus,ſed etiam pius. *Quod ſi deus uolens oſtendere iram ſuam,*
id eſt, iuſtam vindictam, *Et notam facere potentiam ſuam,*
id eſt, iuſtitiæ ſuæ rigorem, & poteſtatem in reprobis, in hac

D uita, vel poſtea vt in eis reluceat diuina iuſtitia, ſicut in prædeſtinatis reſplendet diuina clementia, *Suſtinuit* tamen *In multa patientia,* id eſt, longanimiter, & multum benigne expectauit pœnitentiam peruerſorum: qui ſunt *Vaſa iræ apta in interitum:* id eſt, digna morte æterna, quoniam habent in ſe vitia, propter quæ deus offenditur, & iratum ſe monſtrat pœnas infligendo. Et quia impiorũ damnatio cædit ad gloriam electorum, Apoſtolus ſubdit, *Vt oſtenderet diuitias gloriæ ſuæ,* id eſt, opulentiſſimam bonitatem ſuam, & copioſiſſimam gratiam, deſcendentem *In uaſa miſericordiæ,* id eſt, in homines miſericorditer prædeſtinatos, *Quæ præparauit in gloriã,* id eſt, præordinauit & cõdidit ad conquirendam beatitudinem ſempiternam. ¶ In his verbis declarat Apoſtolus (quantum ab

E homine capi poteſt, vel ſciri expedit) quę ſit communis ratio prædeſtinationis & reprobationis diuinæ. Quippe vt Salomõ

Prouer. 16 ait, Omnia propter ſeipſum operatus eſt dominus. Et in Eccle

Ecclés. 3. ſiaſte, Fecit deus opera ſua vt timeatur. Ex quibus elucеſcit, quòd deus propter ſeipſum finaliter omnia fecit, videlicet vt ſua perfectio in creaturis appareat, ſicq; ex conſideratione earum deus glorificetur, ametur, ac timeatur. Ad perfectionem autem diuinæ naturæ, præcipue pertinent miſericordia & iuſtitia. Opera autẽ miſericordiæ faciunt deum amabilem, opera vero iuſtitiæ reddunt eum terribilẽ. Vtraque tamen faciunt eum glorioſum & honorandum. Vt ergo diuina perfectio reluceret in rebus ſub ratione miſericordiæ, prædeſtinauit deus nonnullos quibus ſola pietate pręparauit gratiam viæ, & glo-

F riam patriæ. Volens quoq; relucere in creaturis ſuã iuſtitiam,

Auguſtin. quoſdam reliquit quos dicitur reprobare, quod ſecundnm Au

Prouer. 16 guſtinum eſt nolle miſereri. Vnde Salomon ait, Fecit deus im-

Iob. 21. pium ad diem malum. Et alibi dicit ſcriptura, In diem perditionis ſeruatur impius, & ad diem furoris ducetur. Veruntamen quoniam bonitas atq; perfectio dei excellentius repręſentatur, ac ſplendet in electis, q̃ reprobis, ideo prædeſtinati ſpe-

Eſaiæ. 43. cialiter facti dicuntur ad gloriam dei: iuxta illud Eſaiæ, Omnem qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creaui eum.

Sup. ca. 3. Omnia hæc breuiter tangit Apoſtolus cum ait, ꝙ deus oſtendere volens iram & potentiam ſuã ſuſtinuit vaſa iræ, vt oſtenderet diuitias gloriæ ſuę in vaſis miſericordiæ, hoc eſt, in prę-

Sopho. 1. deſtinatis, de quibus ſubiungitur, *Quos & uocauit* ad fidem & gratiam

gratiā per prædicationē Apoſtolorū. *Nō ſolū ex Iudæis,ſed etiā* A
ex Gētibus ex vtroq; enim populo quidā ad Chriſtum cōuerſi
ſūt. *ſicut in Oſee* Propheta *Dicit, Vocabo* .i.nominabo *Nō plebē*
meā hoc eſt,populū Gentilē *Plebē meā.* Nā ante conuerſionē
ſuā erant,non plebs mea ſecundū præſentē iuſticiā,quāuis ſecūdum æternā prędeſtinationē fuerint ſemper plebs mea, *Et*
non dilectā meam .i.eandem plebem,quam tēpore ſuæ idololatrię non dilexi,quantum ad culpā,vocabo *Dilectam* meam.i.
mihi dilectā,cum fidē & charitatē habuerint.Tūc enim amici erunt, *Et non miſericordiam conſecutam* .i.gentilitatem, quę 1.Petr.2.
ante Chriſti aduentum expers erat gratię dei,vocabo *Miſericordiam conſecutam* cum gratiā Chriſti receperit. Hoc quod
dicitur,miſericordiā conſecutam,conſtruendū eſt ſeparatim,
vt ſit ſenſus, quòd plebs gentilis cum fuerit conuerſa vocabitur, miſericordiam conſecuta. *Et erit* id eſt contingat B
quod ſubditur, quod etiam iamdudum conſtat impletum,
In loco id eſt, in terris gentilium *Vbi dictum eſt* à me Sopho.2.
per ſeruos meos, *Eis, Non plebs mea* eſtis *uos* ô gentiles quandiu idolis deſeruitis *Ibi uocabuntur* gentes iſtæ ad
fidem conuerſæ *Filii* adoptiui *Dei uiui.* Quotquot enim Ioan.1.
receperunt eum,dedit eis poteſtatem filios dei fieri. ¶ Deinceps declarat Apoſtolus non omnes Iudæos incredulos eſſe
domino ſaluatori *Eſaias autem clamat* id eſt,manifeſte prophetat & dicit *Pro Iſrael* de ſaluatione Iudæorum. *Si fuerit* Eſaiæ.10. Gene.22. Matth.5.
numerus filiorum Iſrael,tanquam arena maris id eſt,quanuis populus Iſraël præ multitudine innumerabilis fuerit, *Reliquiæ ſaluæ fient* id eſt,aliqui, numero pauci reſpectu alio- C
rum, ſaluabuntur credendo in Chriſtum, ſicut in primitiua
eccleſia factum agnoſcimus. Quomodo autem ſaluæ fient,
adiecit. *Verbum enim conſummans & abbreuians in æquitate* hoc eſt, doctrina Chriſti, ſeu verbum euangelij, eſt
conſummans id eſt, obſeruantem ad perfectionem perducens, & præcepta legis conſiliis ſuis perficiens & abbreuians
id eſt breui ſermone perfectionem includens innumerabiles
legis cærimonias, obſeruantiaſque excludens in æquitate
hoc eſt, in approbatione & obſeruatione præceptorum moralium, quæ iuſta ſunt atque ſeruanda, cum ſint de actibus
virtutū. *Quia uerbum breuiatū* .i.compēdioſum, *Facit dominus* Pſal.18.
Chriſtus *Super terrā.* Hoc verbum breuiatū, quod Chriſtus Baruch.3.

D prędicauit in mundo,eſt charitatis præceptum,qua deus proximusq; diligitur. De quo verbo dicit in Euangelio,In hoc tota lex pendet & prophetæ. ¶Sciendum vero,quòd Eſaias vbi prænallegata verba inducit, loquitur de impugnatione filiorũ Iſraël à rege Aſſyriorum temporibus Ezechię regis Iuda,vel Oſee regis Iſraël,vt alij aſſerunt. Ideo quidam dicit prædicta verba Eſaiæ ad literam intelligenda eſſe de filiis Iſraël, euadentibus manum regis Aſſyriorum. Sed hoc nõ videtur, quia Apoſtolus hoc loco apertiſſime ait, quòd Eſaias clamat pro filiis Iſraël qui ſaluantur per Chriſtum,quemadmodũ Oſeas propheta clamat pro gentibus ad fidem conuerſis. ¶Præterea,quòd adiungit Eſaias, Verbum enim conſummans & abbreuians,&c.eſt ratio verbi prędicti de ſaluatione reliquiarũ Iſraël per Chriſtum facta. Hieronymus autem, Auguſtinus, Ambroſius, & omnes penè doctores catholici exponunt hoc ad literam de verbo euangelicæ legis. Ergo ſaluatio illa non eſt intelligenda de temporali & corporali liberatione à rege Aſſyriorum,ſed de ſaluatione ſpirituali atq; æterna facta per Chriſtum. Vnde Hieronymus prophetarũ ſtudioſiſſimus explanator, exponendo præmemorata verba dicit,quòd Eſaias deſcripta particulari,temporali,ac figuratiua liberatione Iudæorum à rege Aſſyriorum,oculum mentis conuertit ad ſaluationem vniuerſalem,ſpiritualẽ, atque perfectam per Chriſtum exhibitam. Et probat hoc ſanctus Hieronymus authoritate Apoſtoli,qui præſenti capitulo probat conuerſionem reliquiarum Iſraël prædicta authoritate Eſaiæ. Probatio autẽ per ſcripturam non valet,niſi ſecundum ſenſum literalem, vt Auguſtinus frequenter commemorat. *Et ſicut prædixit Eſaias* in libro viſionũ ſuarum. *Niſi dominus ſabaoth* .i.exercituũ vel virtutũ,præſertim cœleſtium,de quo angeli clamant,Sanctus, ſanctus,ſanctus dominus deus exercituum,Secundum Hieronymum pro eo ꝙ eſt Sabaoth,ſeptuaginta interpretes ponũt omnipotens,quibus conſonare videtur,quòd Ioannes in Apocalypſi verba Eſaiæ inducens,ſic ait, Requiem nõ habebant, dicentia,Sanctus,ſanctus,ſanctus dominus deus omnipotens. Itaque niſi dominus Sabaoth *Reliquiſſet nobis* Iudæis *Semen.* .i.reliquias in Chriſtũ credentes, videlicet ſanctos Apoſtolos & cæteros ex Iudaïſmo conuerſos: de quibus per Prophetam dicitur,Iſti ſunt ſemen,cui benedixit dominus *Sicut Sodoma facti*

Marginalia: *Matt.12.* *Eſa.10.* *Oſee.1.* *Eſa.10.* E *Hierony.* *Auguſt.* *Ambroſ.* *Hierony.* *Eſaiæ.1.* *Auguſt.* *Eſaiæ.9.* *Hierony.* F *Apoc.4.* *Eſaiæ.61.*

cti eſſemus, & ſicut Gomorrha ſimiles fuiſſemus .i. penitus damnati eſſemus propter noſtram incredulitatem, ſicut perierũt habitatores Sodomæ & Gomorrhæ, cum aliis trium vrbium habitatoribus. ſ. Adama. Seboim, & Segor. Quidam exponit hæc verba Eſaiæ ad literam de Iudæis non occiſis à rege Aſſyriorum, tempore Ezechiæ. Sed expoſitio talis repellitur eiſdem rationibus, quibus præcedens. ¶ Mouet præterea Apoſtolus dubium, omni admiratione digniſſimum. *Quid ergo dicemus* .i. cum ex verbis Eſaiæ iam pateat paucos Iudæorũ credidiſſe, & multos de gentibus, quod mirum apparet, quid ergo dicemus ad hoc. ſ. *Quod gentes quæ nõ ſectabantur iuſticiã* .i. gentiles idololatriæ dediti, non obſeruantes iuſticias legis diuinę ſeu ſcriptæ. *Apprehenderunt* .i. conſecuti ſunt *Iuſticiam, iuſticiam autem quæ ex fide eſt* id eſt, iuſticiam euangelicæ legis, quæ ſaluat per fidem, non iuſticiã legis Moſaicæ. *Iſrael uero* .i. populus Iudæorum *Sectando legem* .i. præceptum *Iuſticiæ* quæ in cærimoniis & ſacrificiis conſiſtebat: vel, legem Moſi, vel, legem iuſticiæ veræ & Chriſtianæ, ſectando .i. aliqualiter imitando, non quia lex Chriſti præceſſit, ſed quia prænunciata & declarata eſt eis aliquo modo per Prophetas, ſic que cœperunt eam ſequi, præſtolando eam, & ſecundum eam aliquo modo viuendo *In legem iuſticiæ* veræ & Chriſtianæ, *Nõ peruenit* recipiendo gratiam Chriſti per quam euangelica adimpletur iuſticia. De qua dicit Saluator, Niſi abundauerit iuſticia veſtra plus quàm ſcribarum & phariſæorum, non intrabitis regnum cœlorum. *Quare?* ſic contigit? Et reſpondet Apoſtolus, *Quia non ex fide, ſed quaſi ex operibus* hoc eſt, Iudęi quærebant iuſtificari non virtute, & merito fidei Chriſti, ſed per opera legis ſcriptæ, cum tamẽ ſine fide, & gratia Chriſti, nemo vnquam ſaluari potuerit, ſicut oſtenſũm eſt. *Offenderũt enim* id eſt, impegerunt *In lapidem offenſionis* .i. in Chriſtũ, qui bonis eſt lapis ſalutis: impiis autem eſt lapis offenſionis. Quemadmodum enim tẽdens in via, & pede in lapidem impingens impeditur ſeu retardatur in via à progreſſu ad terminum viæ: ſic Iudæi peccando per infidelitatem atque præſumptionem in Chriſtum impingẽtes, retruſi atque impediti ſunt à via ſalutis, nec peruenerunt ad finem beatum. Dicitur autẽ Chriſtus lapis, propter conſtantiæ firmitatem. *Sicut ſcriptum eſt,* apud Eſaiam. *Ecce pono in Sion* .i. in populo Iudæorum, inter

A
Gene. 19.
Hie. 49.
Deut. 29.
1. Cor. 6.
Ephes. 2.
B
Eſaiæ. 51.
Matth. 5.
C
Heb. 11.
Eſaiæ. 8.
1. Pet. 2.
Iſa. 28.

D inter quos conuerſatus eſt Chriſtus. Vel in Hieruſalem,& in
templo vbi frequenter fuit, & docuit, *Lapidem offenſionis & petram ſcandali* .i. Chriſtum qui occaſionaliter factus eſt Iudæis lapis offenſionis.i. peccati, quoniam cõtempſerunt, blaſphemaueruntq́; eum: quemadmodum Petrus ait in Actibus,
Acto. 4. Hic eſt lapis qui reprobatus eſt à vobis ædificantibus. Factus
Marci. 4. quoque eſt eis petra ſcandali.i. ſpiritualis ruinæ. Sępe enim Iu-
Matth. 11. dæi ſcandalizabantur in verbis atque operibus Chriſti, nõ ta-
Galat. 6. men niſi ex ſua mera peruerſitate, dicentes, Ecce, homo vorax, potator vini, amicus publicanorum,& multa huiuſmodi.

Omnis qui crediderit in eum, fide per dilectionem operante *Non confundetur,* in æternum, nec ſpe ſua fruſtrabitur, ſed honorificabit eum Chriſtus cum fuerit ſuo tribunali oblatus.

E Hanc etiam ſcripturam allegat Petrus in prima ſuæ canonica,
Ioan. 12. dicens, Propter quod continet ſcriptura, Ecce ponam in Sion
1. Petr. 2. lapidem ſummũ, angularem. Quod vero Petrus & Paulus adiiciunt, Qui crediderit in eum, non confundetur, ſecundum trãſlationem ſeptuaginta interpretum allegatur. Loco cuius, tranſlatio noſtra ſic habet, Qui crediderit, non feſtinet. Hic
Daniel. 2. eſt lapis, qui iuxta Danielis oraculum, exciſus eſt de mõte ſi-
Zacha. 3. ne manibus, De quo ſcriptum eſt per Zachariã, Super lapidẽ
Eſaiæ. 11. vnum oculi ſeptem ſunt, quia in Chriſto fuerunt ſeptem dona ſpiritus ſancti.

Cap. X *Fratres uoluntas quidem cordis mei, &c.*

F

ARTICVLVS. XIIII.

Rom. 9. OStendit beatus apoſtolus affectũ ſuum ad populũ Iudæorũ in præcedenti cap. de eorum dãnatione
Acto. 26. triſtando. Iam idem agit pro eorum ſalute oran-
1. Re. 12. do,& ait, *Fratres* ô vos Chriſtifideles, *Voluntas quidem cordis mei* .i. deſiderium animæ meæ. Sumitur enim hoc loco voluntas pro actu volũtatis, *Et obſecratio ad deum* .i. inuocatio dei per aliqua ſacra, vt cũ dicimus, Per incarnationẽ tuam libera nos. Quod genus orationis eſt ardentius,& ad impetrandum magis idoneum, quia non propriis, ſed rei ſacræ innititur meritis. *Fit pro illis* incredulis
Ephe. 2. Iudæis *In ſalutem tanquã in finẽ* .i. ad hoc vt ſaluẽtur. Cur autẽ pro eis orandũ ſit, ſubdit. *Teſtimoniũ enim perhibeo illis, quod æmulationẽ quidem dei* .i. zelũ honorandi deum *Habent.* Nam Chriſtum, eiusq́ue diſcipulos perſequendo putant ſe deo pręſtare

ſtare obſequiũ,eo quòd putent Ieſum nõ eſſe Chriſtum, *Sed* A
non ſecundum ſcientiã .i.zelum iſtum non habent ſecundũ ve- *Ioan.16.*
rã diſcretionẽ,cuius ratio ſequitur. *Ignorãtes enim iuſticiã dei.*
Cõmuniter enim dicunt doctores, non eſſe intelligẽdum hoc
de increata dei iuſticia qua ipſe in ſe iuſt⁹ eſt, ſed de iuſticia
quã efficit in nobis per fidẽ formatã, quæ iuſticia facit dignũ
vita æterna:eratq; Iudæis ignota, quoniã nõ putabant hominem
iuſtificari per fidem Chriſti ſine operibus legis. Videtur
tamẽ etiã de increata dei iuſticia poſſe intelligi. Iuſticia quippe
vel ſapientia aut ſimilis diuinæ naturæ perfectio dupliciter
noſcitur. Primo,quo ad ſeipſum:ſecundo, quo ad ſuũ effectum.
Quãuis ergo Iudæi agnouerint iuſticiã dei, quo ad ſeipſam,
ſciẽtes deũ eſſe iuſtũ,non tamen quo ad homines & iuſtificationes
ipſorũ.Non enim arbitrabantur iuſtũ in conſpectu
dei,vel diuinæ iuſticiæ cõgruere,vt homo per fidẽ & gratiam
ſine operibus legis conſequeretur ſalutẽ: cum tamen hoc
iuſtũ ſit ex parte dei qui adeo bonus eſt, vt decens & iuſtũ ſit
eum taliter,tamq; gratioſe ſaluare, *Et ſuam quærẽtes ſtatuere*
id eſt,propriã iuſtitiam allegantes, & in legis carnalibus iuſtitiis
cõfidẽtes,ſeq; propriis viribus legẽ poſſe implere præſumẽtes,
Iuſticiæ dei nõ ſunt ſubiecti, quia ſic ſentiẽdo nec deo
obediũt:nec ad iuſticiã,quã fecit deus in nobis per fidẽ cõfugiunt,
pro eius cõfuſione rogãdo,ſed cõtradicũt eidẽ. *Finis enim legis*
ſcriptę,eſt *Chriſtus*, quia lex vetus diſpoſitio erat ad
Chriſtũ & euãgelicã legẽ:iuxta illud, Lex pædagogus noſter
fuit in Chriſto, & ſic Chriſtus eſt finis ad quẽ ordinatur lex
ſcripta. Dicitur etiã finis terminans legẽ, quantũ ad cærimonialia
& iudicialia. Dicitur inſuper finis cõſummãs atq; perficiens
legẽ,& eius promiſſa exoluens. Vnde ait ſaluator, Nõ
veni legẽ ſoluere,ſed implere. Et alibi quoq;ſcriptura ait, Lex
per Moyſen data eſt,veritas per Chriſtũ facta eſt. Sic ergo finis
legis eſt Chriſtus valẽs *Ad iuſticiã* habitualẽ & actualẽ iuſtificationẽ,
vel ad iuſticiã acquirendã & exercendã *Omni credenti*,
tã ſub veteri,q̃ nouo teſtamento. Oẽs enim fideles per
fidẽ ſaluatoris iuſtificati ſunt, Quod probat apoſtolus authoritate
Moſi, *Moſes enim ſcripſit* in Leui.atq; Nu. *Quoniã iuſticiã
quæ ex lege eſt qui fecerit hõ* .i.qui legis pręcepta ſeruauerit,*uiuet
in ea* .i. merito huius iuſticię mortẽ tẽporalẽ,quę trãſgreſſoribus
infligebat,euadet,& viuet vita naturę,imò & tẽporalia ad

Marginalia: *Ioan.16.* (B) *Roma.1.* *Galat.3.* C *Mat.5.* *Ioan.1.* *Roma.8.* *Leuit.4.* *Num.18.* *Ezech.26* *Deute.5.*

D lia ad vitā neceſſaria ſortiet. Vnde & Moſes ſępi⁹ ait, Fac hoc
Deut.12. vel hoc vt bene ſit tibi, & longo viuas tēpore in terra quā dñs
dederit tibi. Quod aūt nō vixerit hō in iſta iuſtitia virtute legis, vita gratiæ, patet ex eo quod per Ezechielē ait dominus,
Ezec. 20. Dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non viuent. De hoc dicta ſunt multa ſuperius. *Quæ autem ex fide eſt iuſtitia*, id eſt, de iuſtitia Chriſti, quæ datur per fidem, *Dicit*
Deute.30. *ſic* Moſes in Deut. *Ne dixeris in corde tuo*, id eſt, nec cogitare præſumas, *Quis aſcendet in cœlum*, id eſt, nemo eſt qui in cœlum aſcendere poterit. Noli ſic cogitare, quoniam *Id eſt, Chriſtum deducere.* id eſt, ſic æſtimare, eſt dicere quod nec Chriſtus aſcendit, ſicque eum deducis ad inferos ſicut & cæ-
E teros mortuos: & ita ptineres ad eos, de quibus ait in pſalmo,
Pſal.87. Poſuerūt me in lacu inferiori, in tenebroſis & in vmbra mortis. Sed nec dixeris in corde tuo. *Aut quis deſcendit in abyſſum?* id eſt, in infernum ſeu lymbum. Quaſi dicas, Nullus deſcendit. Noli hoc dicere, quia *Hoc eſt Chriſtum à mortuis reuocare*, id eſt, hoc eſſet dicere, ꝙ Chriſtus pro hominum liberatione nec mortuus eſſet, nec ad inferos deſcendiſſet. Si enim nullus deſcendit, opus non fuit Chriſtum mori atque deſcendere. Hæc expoſitio gloſſæ ſumpta ex ſanctis doctoribus, Lyrę non placet. Ait enim circa hunc locum, quòd iſta expoſitio in nullo concordare videtur cum ſcriptura Deuteronomij allegata nec cum litera ſequenti. Ipſe ergo exponit hoc modo, Ne dixeris in corde tuo, quis aſcendit in cœlum, negatiue: id eſt Chriſtum deducere, id eſt, dicere quòd nondum venit in mun
F dum adductus per obedientiam patris. Aut quis deſcendit in abyſſum, negatiue loquendo, hoc eſt Chriſtum ex mortuis reuocare, id eſt, dicere quòd non fuit mortuus neque ſurrexit,
Deut.30. Hanc expoſitionem probat per literā ſequentem. Quia ſi confitearis in ore tuo dominum Ieſum veniſſe in mundū, & in corde tuo credideris quòd deus illum ſuſcitauit à mortuis, ſaluus eris. Hæc probatio bona eſſet, ſi verba iſta immediate iungerentur verbis prædictis. Verum, quoniam interponuntur alia verba complura, videlicet. Sed quid dicit ſcriptura? Prope eſt verbum in ore tuo, & in corde tuo. Hoc eſt verbum fidei quod prædicamus. Et ſubditur, Quia ſi confitearis in ore tuo, &c. Ex quo patet inſufficientia probationis. Denique quantum capio, melior & verbis Moſi conſonantior eſt expoſitio

ſitlo gloſſæ,quàm Lyræ.Et(vt veritas certius eluceſcat)ſcien A
dum quod Moſes hæc verba inducit ad auferendam impoſſibilitatem & excuſationem de obſeruantia legis per ipſum datæ.Sic nanque habet tranſlatio noſtra, videlicet tranſlatio Hieronymi,Mandatum hoc quod ego præcipio tibi, non ſupra te eſt,nec procul poſitum,nec in cœlo ſitum, vt poſſis dicere,Quis noſtrum valet aſcēdere in cœlum , vt deferat illud ad nos?neque trans mare poſitū,vt dicas,Quis ex nobis transfretare poſſit mare ? ſed iuxta eſt ſermo valde in ore tuo & in corde tuo,vt facias illum,id eſt,iam vobis data eſt lex,& in tabulis ſcripta digito dei.i.ideo de eius omiſſione ac trāſgreſſione excuſationem non habetis.Dicit itaq; Lyra, quia Deuteronomium figura erat nouæ legis,idcirco apoſtolus iam allegat ſcripturam hanc figuraliter de noua lege, ad cuius cuſtodiam omnes tenentur, videlicet ad excludendum excuſationem de præuaricatione nouæ legis.Sed huic obuiare videtur quod nunc dicit Apoſtolus,Moſen prædinducta verba dixiſſe de iuſtitia fidei. Eſt ergo penſandum,quòd ſcriptura ſacra non ſemper allegatur ſecundum ſenſum totalem, perfectum,ſeu integrum,quia in eadem authoritate ſcripturæ multæ particulares ſententiæ includuntur,& ita ſcriptura talis allegari poteſt per determinationem ad ſententias particulares incluſas.Sic agitur in præſenti.In prædicta enim ſcriptura includitur ſecundum intentionem Moſi , aliquem poſſe in cœlū aſcendere , & in abyſſum deſcendere . Sed hoc credere pertinet ad iuſtitiam fidei.Ideo bene ait apoſtolus,Moſen iſta diſſeruiſſe de iuſtitia fidei etiam ad literam : quæ ſi quis dixerit impoſſibilia eſſe,derogat Chriſto , qui deſcendit ad inferos, & aſcendit in cœlos,ob id Moſes prohibet dicere,Quis aſcendit in cœlum? *Sed quid dicit ſcriptura?* in Deuteron.de iuſtitia fidei. Et reſpondet, *Prope eſt uerbum*, id eſt,ſermo ſalutis,fideiq́ue doctrina, *In ore tuo* ad loquendum. *Et in corde tuo* ad credendum. Iam enim deus omnibus obtulit verbum ſalutis, *Hoc eſt uerbum fidei quod prædicamus*, id eſt verbum iſtud,quod (teſte ſcriptura) prope eſt tibi in ore & corde, eſt verbum Chriſti,vel ſcriptum de Chriſto, quemadmodū ipſe in Euangelio loquitur , De me ille.ſ. Moyſes,ſcripſit, quod nos Apoſtoli euangelizamus, dicentes , *Quia ſi confitearis ô Chriſtiane ſeu homo quicunque, In ore tuo dominum Ieſum* eſſe

Margin: B (beside "legat ſcripturam"); C (beside "impoſſibilia eſſe"); *Hierony.*; *Exod.31.*; *Deute. 9.*; *Lucæ.24.*; *Act.1.*; *Deute.30.*; *Ioan.5.*

D eſſe regem Meſſiam,& filium dei coram hominibus,etiam co
ram infidelibus,ſi ratio exigat.Vel ſi ſolus es corã deo, *Et in*
corde, id eſt,in intellectu *Tuo*, qui eſt fidei ſubiectum, *Cre*
Act.2. *dideris* fide formata, *Quod deus* pater vel trinitas *illum ſuſci*
tauit à mortuis ſaluus eris ſalute perpetua. de qua ait prophe-
Hiere.3. ta,Vere in domino deo noſtro ſalus Iſrael.Chriſtus enim te-
Mat.10. ſtatur,Qui me confeſſus fuerit corã hominibus,confitebor &
1. Ioan.5. ego eum corã patre meo.Et Ioannes,Quis eſt qui vincit mun-
dum,niſi qui credit,quoniã Ieſus eſt filius dei? ❡ Deinde o-
ſtendit Apoſtolus,ꝙ vera iuſtitia habetur & exercetur per fi-
EPIST. dem. *Corde enim creditur ad iuſtitiam*, id eſt, corde credendo
tendit ſeu proficit homo ad iuſtificationis adeptionẽ vel au-
gmentationem.Credendo enim meretur homo peccati remiſ-
Dan.6. E ſionem,gratiæ infuſionem,iuſtitiæ exercitationem.Fides au-
Roma.3. tem informis diſponit ad hæc.Fides vero formata,id eſt,cha
ritati vnita,auget ac perficit iſta.Per fidẽ enim habitat Chri-
Act.15. ſtus in cordibus noſtris ſecundũ apoſtolum.Secundũ Lucam
quoq;,deus fide purificat corda hominũ, *Ore autẽ confeſſio fit*
ad ſalutem æternã adipiſcendam.Quia(vt dictũ eſt)per con-
feſſionem Chriſti prædictam meretur homo vitam æternam.
Eſaiæ.28 Confeſſio quippe oris,eſt effectus fidei cordis, quemadmodũ
oratio vocalis,effectus eſt latriæ, & eleemoſynarum largitio
Roma.9. effectus eſt miſericordiæ. *Dicit enim ſcriptura,Omnis qui credit*
in illum,non confundetur. Hoc in fine præcedentis cap.expoſi-
Act. 19. tum eſt. *Non enim eſt diſtinctio Iudæi & Græci*, id eſt,gentilis
fidelis,quantum ad conſequutionem ſalutis & gratię Chriſti.
F In omni enim genere,qui timet deũ,& operatur iuſtitiã,acce-
ptus eſt deo:apud quem non eſt perſonarũ acceptio.Ideo om-
nes generaliter ſaluantur & iuſtificantur per fidem. *Nam idẽ*
dominus omnium. ratione generalis dominij:de quo ſcriptum
Heſter.13. eſt,Domine rex omnipotẽs in ditione tua cuncta ſunt poſita.
Iudith.9. Et alibi,Deus cœlorũ,creator aquarũ,& dominus totius crea-
turæ. *Diues in omnes qui inuocant illum*, id eſt,omniũ bonorũ,
atq; pulchrorum ac deſiderabiliũ opulentia plenus,ſufficiens
ditare omnes,qui intimo cordis affectu eius pietatem implo-
Pſal.144. rant,imò indeſinenter ditans huiuſmodi.Prope enim eſt do-
minus omnibus inuocantibus eum. *Omnis enim quicunque in-*
uocauerit nomen domini, id eſt,ipſum dominum nomine deſi-
gnatum, *Saluus erit* modo in ſpe per gratiam: poſtmodũ in
re per

re per gloriam,ſi tamen perſeueranter ac rationabiliter inuocet.Hoc apud Iohelem enim ſcriptum eſt. ¶ Deinceps probat,ꝙ adeptio ſalutis per inuocationē præſupponit fidē. *Quomodo ergo inuocabunt eum*, ſcilicet deū vel Chriſtum, *In quē non crediderunt?* Nequaquā,Inuocatio enim fidem præſupponit,ſicut alibi dicit Apoſtolus, Accedentem ad deum oportet credere. Sed videtur obuiare,quod ait ſaluator Samaritanæ, Vos adoratis quod neſcitis.Et reſpondendū,ꝙ Samaritani nō habuerunt fidē,quæ eſt virtus theologica, ſicut nec hæreticus diſcredens in vno articulo fidei, non enim receperunt libros prophetarū,propterea nec veraciter adorauerunt,Vnde Chriſtus adiecit,Eos qui adorant in ſpiritu & veritate adorare oportet. *Aut quomodo credent ei*, ſcilicet deo, *Quem non audierunt*, id eſt,de quo nihil dictum eſt eis?Fides enim eſt ex auditu.Nam (teſte philoſopho) auditus eſt ſenſus diſciplinæ. Cū ergo fides non habeatur niſi per reuelationē alterius,oportet vt primū audiatur, vel per loquutionē internam ab angelo,vel per loquutionem exteriorem ab homine. *Quomodo autem audient ſine prædicante?* id eſt,annuntiante?Loquitur autem Apoſtolus de auditu exteriori per hominē,quia hoc modo cōmuniter adducti ſunt homines ad fidem. Nihilominus ſecundum Dionyſiū quidam gentilium ſolo angelorum miniſterio ad fidem conuerſi ſunt. *Quomodo uero prædicabunt*, id eſt,qua authoritate vel efficacia prædicationis officium aſſument vel exequentur hi,per quos alij conuertendi ſunt, *Niſi mittantur?* à deo qui det eis os & ſapientiā,miraculorumque gratiam?Actus nanq; prædicandi præſupponit authoritatem officij,ideo oportet vt à deo vel eius vicem gerente prædicator verbi dei mittatur. *Sicut ſcriptum eſt. Quàm ſpecioſi pedes euangelizantium pacem,euangelizantium bona*, id eſt,valde decori ſunt pedes & greſſus atque effectus apoſtolorum prædicantium reconciliationem mundi factam per Chriſtum, & bona ſeculi futuri, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit. Hoc ad literam dictum eſt de prædicatione euangelicæ legis per apoſtolos,quibus dixit Saluator,In quamcunq; domū intraueritis,primū dicite,Pax huic domui.Noſtra tamē tranſlatio continet ſic,Quàm pulchri ſuper montes pedes annūtiantis & prædicantis pacē,annuntiantis bonū.Ponit enim Eſaias ſingulare loco pluralis. *Sed non omnes obediunt euangelio.* id eſt,

A Iohelis. 2. Hebr.11. Ioan.4. B 2.Cor. 12. Dionyſius Luc.12 C Eſaiæ.52. Naum.1. Eſa. 52. Eſa.64. 1.Cor.2. Matth.10. Eſaiæ. 52.

D id eſt, annunciationi noſtræ de Chriſto fidem recipiendo.
Eſa.53. *Eſaias enim dicit, Domine, quis credidit auditui noſtro?* id eſt, myſteriis Chriſti, quæ ego aliique prophetæ à ſpiritu ſancto audiuimus, & aliis audienda proponimus? Tanquam dicat, Pauci credent. Hoc tamen ad literam de populo Iudæorum prædictum eſt, quorũ pauci conuerſi ſunt. Vnde in Ioãne legitur,
Ioan.12. Cum tanta ſigna feciſſet coram eis Ieſus, non credebant in
Eſaiæ.53. eum: vt ſermo Eſaiæ impleretur quem dixit, Domine, quis credidit auditui noſtro? *Ergo fides* eſt *Ex auditu* tam eius qui in fide inſtruitur, quem oportet audire prædicantem, quàm eius qui prædicat, quem oportet audiri. *Auditus autem* qui
Hebr.4. ad fidem exigitur, eſt *Per uerbum Chriſti* quod venit ad aures corporis, & aperit aures mentis. Niſi enim proponeretur ver
E bum dei, non eſſet auditus, fidem diſpoſitiue inducens. Ipſe vero habitus fidei, non eſt niſi à deo per creationem, *Sed dico,* interrogando vt magis apte reſpondeam, *Nunquid non audierunt?* prædicationem Euangelij, qui obedire noluerunt? Qua-
Pſalm.18. ſi dicat, Vtique audierunt, quod probat authoritate Pſalmiſtæ. *Et quidem in omnem terram* Iudeæ, vel in principales pla-
FINIS. gas terræ *Exiuit ſonus eorum,* id eſt, prædicatio apſtolorum,
Marci.16 *Et in fines orbis terræ* exierunt *Verba eorum,* quia vbique prædicauerunt apoſtoli per ſeipſos & ſuos diſcipulos, vt patet in diuerſis legendis & hiſtoriis. Ioannes quippe impleuit Chriſti eccleſiis Aſiam, Petrus Italiam, Andreas Achaiã, Mathęus Aethiopiam, Thomas Indiam, Bartholomæus Arme-
Eſaiæ.52 niam, Paulus totum pene orbem. Hinc enim ſcriptum eſt: Pa-
Pſal.97.F rauit dominus brachium ſanctum ſuum in oculis omniũ gentium. Et, Viderunt omnes termini terræ ſalutare dei noſtri. ¶Deinde oſtendit inexcuſabilitatem Iudæorum. *Sed dico,* quærendo, *Nunquid Iſrael,* id eſt, populus Iudæorum *Non cognouit* Chriſtum & eius doctrinam? Probat autem Apoſtolus quod vtique cognouerunt. *Primus Moſes,* id eſt, prophetarum præcipuus, & eius quod iam ſubditur primus aſſer-
Deute.32. tor, *Dicit* in Deut. *Ego ad æmulationem uos adducam, in non gentem, in gentem inſipientem, in iram uos mittam.* Tranſlatio Hieronymi talis eſt, Ego prouocabo eos in eo qui non eſt populus, & in gente ſtulta irritabo illos. Ignis ſuccenſus eſt in
Eze.41. furore meo. Loquitur autem in perſona dei, vt ſit ſenſus, Ego ad æmulationem, id eſt, inuidiam vos Iudæos adducam, non

efficienter, ſed permiſſiue: quomodo per prophetam dico, A
Propheta cum errauerit, ego dominus decepi prophetã illum *Ezec. 14.*
in non gentẽ, id eſt, gentiles, ita ꝙ eis inuidebitis cum recepe-
rint libros prophetarum ac legis, & in Chriſtũ crediderint, ſi- *Eſaiæ. 2.*
cut iam diu cernimus adimpletũ, in gentem inſipientẽ, id eſt, *Iohelis. 5.*
idola colentẽ, quod eſt ſumma ſtultitia, & diuinorũ cognitio-
nibus deſtituta. ¶ Dicuntur autem gentiles, non gens. Primo
quoniã tempore ſuæ idololatriæ non pertinebant ad deũ, nec
erant plebs eius. Secundo, quia ob vitę ſuæ vilitatẽ à Iudæis re
putabantur vt canes. Nam Chriſtus aſſerit, Non eſt bonũ ſu- *Matt. 15.*
mere panem filiorũ, & mittere canibus. Et Moſes, Proiicietis ea *Exod. 22.*
canibus. Vbi per canes ſignificantur gentiles. Vel ſic, Ego ad
æmulationẽ, id eſt, inuidiam contra Chriſtũ vos inducã in nõ
gentem, in gentẽ inſipientem, id eſt, ita vt derelicti à me pro- B
pter veſtram malitiã, efficiamini nõ gens mea, & populus ſtul
tus. In iram vos mittã, id eſt, in indignationem & iracundiam
contra Chriſtũ & eius diſcipulos mitti à dęmone permittam.
Vel, in iram, id eſt in vindictã iuſtitiæ meæ, videlicet in pœnã
vobis à Romanis inflictam, mittã vos, effectiue propter pecca
ta in Chriſtum commiſſa. ¶ Poſt hæc oſtendit Apoſtolus au-
thoritate Eſaiæ Iudæorum excæcationẽ propter ſuam contra
Chriſtũ peruerſitatẽ, & gentiũ illuminationẽ. *Eſaias autẽ au-* *Eſaiæ. 65.*
det, id eſt, audacter ſe habet prænunciando cæcitatẽ Iudęorũ
illuminationemq; gentium. Ex qua pręnunciatione immine-
bat ei perſequutio à Iudæis ſui temporis, imò & periculũ mor
tis. *Et dicit* in perſona Chriſti. *Inuentus ſum* per fidem &
contemplationem, *A non quærentibus me*, id eſt, à gentibus C
qui me non requirebant, quouſq; miſi ad eos apoſtolos meos,
& ita eos miſericorditer præueni, *Palam*, non per ſpeciem,
ſed p fidẽ illuminatã, p ſcripturas & ſigna *Apparui his, qui me*
non interrogabant, id eſt, prædictis gentibus, qui non ſciſcita-
bantur ab aliis, quomodo poſſent venire ad me. *Ad Iſrael aũt*
id eſt, populũ Iudæorum *Dicit* Eſaias cap. præmemorato in *Ibidem.*
Chriſti perſona, *Tota die*, id eſt, aſſidue eo tempore, quo in-
ter Iudæos conuerſabar ac docui *Expandi manus meas* corpo
rales ac ſpirituales *Ad populũ non credentem & contradicentem*
mihi ingratos, perfidos, atq; blaſphemos Iudæos, quibus va-
ria beneficia ſpiritualia & corporalia præbui, eſurientes alen-
do, ægros ſanando, ignorantes docendo, & tandem in cruce *Ioan. 15.*

D pro eorũ ſalute brachia extẽdẽdo. ¶ Quia hoc loco dicit apo ſtolus, Iſrael, ſeu Iudæos non cognouiſſe Chriſtũ, conſiderandũ quomodo hoc intelligendum ſit. Quidam igitur dicunt quod legiſperiti ſciuerunt eum eſſe Chriſtum, propter mira-
Ioan. 3. cula & ſcripturas. Vnde Nicodemus legiſperitus dixit, Sci-
Matth.2 mus quia à deo veniſti magiſter. Nemo enim poteſt hæc ſigna facere quæ tu facis, niſi fuerit deus cum illo. Ex inuidia ergo auerterunt populum, ne crederent eum eſſe Chriſtum. Gloſſa verò affirmat Iudæos ſic cognouiſſe, vt nec ratione, nec authoritate contradicere potuerint: ſed non vere cognoue
Act.3. runt, ita vt menti eorum bene ſederet. Thomas dicit (de cuius dicto ſæpe miratus ſum) idem dicit Ambroſius, ꝙ certe nouerunt eum eſſe Chriſtũ in lege promiſſum vt hominem, ſed nõ
E cognouerunt naturã eius diuinam. Verum cum Petrus apoſto lus apertiſſime dicat. Fratres, ſcio quia per ignorantiã peccaſtis, ſicut & principes veſtri. Et Paulus, Si cognouiſſẽt (inquit)
1.Cor.2 nunquam dominũ gloriæ crucifixiſſent. Chriſtus quoq; phariſæos redarguit, ꝙ eius aduentum non cognouerunt ex vati-
Matth.16. cinio Danielis, qui tempus illud determinauit, Faciem (in-
Danie.96 quit) cœli iudicare noſtis, ſigna autẽ temporum non poteſtis.
Auguſt. Vnde ſecundum Auguſt. diuino moderamine factum eſt, vt prius Chriſti aduentus eſſet occultus, quoniam ſi manifeſtus fuiſſet, nemo illũ iudicare aut occidere præſumpſiſſet. Hinc igitur puto Iudæos ſic agnouiſſe Chriſtum, ſicut cognouerũt diaboli: qui à principio natiuitatis vſque ad horam paſſionis, nunquã habuerunt certam & ſtabilem de Chriſto notitiã, ſed
F coniecturalem, nutantẽ atq; ambiguam. Interdũ enim viſis ali
Matth.4. quibus mirabilibus Chriſti dixerunt, Scimus quis ſis. Et, Ieſu
Matth.8. fili dei, quid veniſti torquere nos? Interdũ vero viſis humilitatibus & pœnalitatibus eius, æſtimauerunt eũ non eſſe Chri
Lucæ.8. ſtum. Propter quod mortẽ eius procurauerunt. Ita Iudæi quan doq; veriſimiliter ſuſpicabantur eum eſſe Chriſtũ, vt cum di-
Matth. 4. xerunt, Si tu es Chriſtus, dic nobis palam. Quandoque autem
Ioan.10. ſcandalizabantur in verbis, factis, ac paſſionibus Chriſti, putantes eũ non eſſe Chriſtum. Tandẽ vero, præualente inuidia, & ſacerdotum ac legiſperitorũ perſuaſione populum auerten te, pene omnes opinati ſunt eum non eſſe Chriſtum, dicentes
Matth.27 concorditer, Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros. Et,
Ioan.18. Si non eſſet hic malefactor, non tradidiſſemus eum.

Cap. XI. *Dico ergo, Nunquid repulit deus populũ ſuum?* A

ARTICVL. XV.

DE reprobatione Iudæorum iam multa cõmemorauit apoſtolus, ne ergo ex hoc gentiles occaſionem acciperent ſpernendi ac inſultandi Iudæis, oſtendit apoſtolus genus Iudæorum non omnino eſſe abiectũ. *Dico ergo* per modum interrogãtis, vt aliorũ queſtioni reſpondeam. *Nunquid repulit deus populũ ſuum?* Nunquid omnino abiecit Iudæos? *Abſit. Nam & ego* Paulus apoſtolus *Iſraelita ſum* natus *Ex ſemine Abraham, de tribu Beniamin.* filij Iacob. *Non repulit,* id eſt, non dimiſit, ſed gratioſe vocauit *Deus plebem ſuam* (Iudaicam) *quam præſciuit* per approbationem, id eſt, quam prædeſtinauit ad vitam, videlicet apoſtolos & alia multa milia Iudæorũ. Et hoc B declarat apoſtolus per ſimile, quod contingit ſub Helia. *An* 3.Reg.19. *neſcitis,* id eſt, ſcire & conſiderare debetis, *In Helia,* id eſt, de Helia propheta, *Quid dicit ſcriptura, quemadmodũ interpellat,* id eſt, ad iudicandum inuocat *Deum* zelo iuſtitiæ, nõ affectu inuidiæ, *Aduerſus Iſrael?* id eſt, decem tribus idololatriæ deditas, dicens, *Domine, prophetas tuos occiderunt* tempore Achab & Iezabel. Quoniam reprehenderunt idololatriã eorum: *Altaria tua ſuffoderunt,* id eſt, funditus deſtruxerunt, ne remanerent loca cultus diuini. Solebant autem filij Iſrael etiam boni, immolare in excelſis ſeu locis ſublimibus coſtructis illic primo altaribus, *Et ego relictus ſum ſolus* cultor Deute.16. tuus. Putabat nanq; Helias omnes bonos in Iſrael fuiſſe occiſos, 3.Regũ.3. præſertim prophetas: neſciens quomodo Abdias procurator C Achab abſcondiſſet centum quinquaginta prophetas in ſpeluncis. Spiritus enim prophetiæ, nec ſemper, neque de omnibus ſimul illuminat corda prophetarum: quia & donũ prophetiæ non ineſt per modum habitus. Vnde cum Dauid dixiſſet 3.Reg.18 ad Nathan prophetam, quomodo vellet ædificare domũ domino, ſtatim reſpondit, Omnia quæ ſunt in corde tuo 2.Reg.7. fac. Quod paulo poſt deus prohibuit. Heliſæus quoque de muliere Sunamite loquens, Anima eius (inquit) in amaritudine 4.Reg.4 eſt, & dominus cęlauit me. Propterea dicit Gregorius, quòd prophetę ex magno vſu prophetandi, quedã dixerunt per ſpiritum proprium quæ putabant ſe dicere per ſpiritum prophetiæ. Hoc tamen de ſcripturis prophetarũ veritatẽ

D nõ habet: quoniam nihil ſcripſerunt niſi per ſpiritum ſanctũ, *Et quærunt animam meam*, id eſt, vitam meam extinguere quærunt. Iezabel enim cum ſuis miniſtris quærebat Heliam occidere. *Sed quid dicit illi* Heliæ *Diuinum reſponſum* tollẽs
3.Reg.18 eius errorẽ. Deinde ponitur reſponſio dei, *Reliqui mihi*, id eſt, ad gloriã nominis mei ab idololatria præſeruaui, *Septem milia uirorũ*. Hoc dicitur, vel quia tot erant determinate, vel ad deſignandum vniuerſitatem bonorum relictorum. Per ſeptenariũ enim vniuerſitas, per millenariũ vero perfectio deſi-
Num. 1. gnatur. Porrò de mulieribus, & his qui infra annum viceſimũ erant, deum colentibus, non fit mentio ſecundũ conſuetudinẽ Hebræorũ, qui nec pueros nec fœminas ſoliti ſunt numerare. Hi tamen forſan plures fuerũt, quàm viri: maxime, cum fœ
E minę ſoleant eſſe deuotiores viris, *Qui non curuauerunt genua*
Eſaiæ.47 (ſua) *ante Baal* deum Achab & Iezabel. *Sic ergo & in hoc tẽpore* nouæ legis, & primi aduentus Chriſti, ſeu prædicatio-
2.Cor.6. nis apoſtolorum, de quo ſcriptum eſt. Ecce nunc tempus acceptabile, *Reliquiæ*, id eſt, aliqui pauci ex multis deo relicti, id eſt, à deo conſeruati, *Secundum electionem gratiæ*, id eſt, per gratioſam electionem, vel per gratiã ex diuina electione procedentem, *Saluæ factæ ſunt*, id eſt, liberatæ, vocatæ, & iu-
Titum.3. ſtificatæ per Chriſtũ. *Si autem gratia*, id eſt, ſi per gratiam ſalutem hanc conſequutæ ſunt *Iam non ex operibus*, id eſt, non propter merita propria ſunt ſaluatæ. Ideo dicit alibi Apoſto-
Ioan.1.5. lus, Non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit. Et Chriſtus. Nõ vos me
F elegiſtis, ſed ego elegi vos. *Alioquin gratia iam non eſt gratia*, id eſt, ſi dicantur ſaluæ factæ iſtæ reliquiæ per gratiam & etiã propter merita, tunc gratia non erit gratia, quia non gratis
Roma.4. præſtatur, ſed erit debitum. Dictum eſt enim ſupra, Et qui operatur, merces non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum. *Quid ergo* reſtat concludendum ex his? Hoc
Eſaiæ.6. vtique quod ſubditur, *Quod quærebat Iſrael* id eſt, communis & maior pars Iudæorum, *Hoc non eſt conſequutus*. ſcilicet ſaluationem veram per Chriſtum. *Electio autem* id eſt, prædictæ electæ reliquiæ, *Conſequuta eſt* gratiam iſtam. *Cæteri uero* Iudæorũ *Excæcati ſunt* corde, *Sicut ſcriptum eſt*, Dedit non influendo malitiam, ſed permittendo eandẽ. *Illis* excæcatis Iudæis, *Deus ſpiritũ compunctionis*, id eſt, animum inuidioſum

dioſum eos pungentem ex inuidia Chriſti ac Chriſtifideliũ, A
dedítq; eis hoc modo *Oculos* interiores *Vt non uideant*, id
eſt, rationẽ obtenebratam, ne Chriſtũ & eius myſteria intelligant,
Et aures cordis, *Vt non audiant* obedienter prædicationem
Euangelij, *Vſque in hodiernũ diem*. Hæc dictio, vt, tenetur
hic conſecutiue, non cauſaliter. Noſtra tranſlatio continet
ſic, Audite audientes, & nolite intelligere: & videte viſiones,
& nolite cognoſcere. Excæca cor populi huius, &c. *Et
Dauid dicit* in Pſalmo, *Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueũ*, *Pſal. 68.*
id eſt, menſa Iudæorum illaqueet eos. Quod & factum eſt. Siue
per menſam intelligatur ſacra ſcriptura, quam Iudæi carnaliter
intelligendo, laqueo dæmonum ſtrangulantur. Siue
menſa, quam Chriſto crucifixo fecerunt, offerentes ei acetum
& fel. Propter quam menſam meruerunt illaqueari. Vnde prę B *Ioã. 19.*
dictis verbis præpoſuit Dauid in Chriſti perſona, Et dederũt *Pſalm. 68.*
in eſcam meam fel, &c. Poteſt quoque per menſam intelligi
corporalis menſa Iudæorum, quando poſt Chriſti aſcenſionem
congregati ſunt in Hieruſalem, vt paſcha celebrarent &
epularentur, & antequam egrederentur, à Romanis obſeſſi
ſunt. Quælibet harum menſa facta eſt eis, *Et in captionem*,
qua capti ſunt ab inuiſibilibus ac viſibilibus hoſtibus, ſcilicet
dæmonibus quantum ad animam: & Romanis quantum ad
corpora, *Et in ſcandalum*, id eſt, ruinam de vno peccato in
aliud, *Et in retributionem illis*, aliarum pœnarum ipſis inflictarum
in vltionẽ ſanguinis Chriſti. *Obſcurentur oculi eorum*
(interiores) *ne uideant* id eſt, lumine fidei priuentur, ne
ſuum errorẽ aut Chriſti veritatẽ intelligant, *Et dorſum* eorum C
affectum, qui more dorſi onera cordis portat *Semper incurua*
à rectitudine iuſtitiæ atque amore cœleſtium ad iſta
terrena. Vel, dorſum eorum ſemper incurua, id eſt, ſeruituti
aliorum ſubijce eos: ſicut iam cernimus factum, quia Iudæi
vbiq; ſeruiunt aliis. Sic enim in Pſalmo habetur, Diuertit ab *Pſalm. 80.*
oneribus dorſum eius. *Dico ergo*, Nunquid ſic offenderũt
Excæcati Iudæi ut caderent? à ſtatu ſalutis, videlicet, vt ex eorum
peccato nulli ſequatur vtilitas? *Abſit*. Non enim permitteret
deus mala, niſi aliqua bona conſequerentur ex eo *Sed
illorum delicto* id eſt, Iudęorum obſtinatio atq; perfidia, *Salus
eſt gentibus* id eſt, occaſionẽ ſalutis gentilibus præbuit: quia
Iudæis prædicationem Chriſti & apoſtolorum ſpernentibus, *Act. 13.*

 facta eſt

D facta eſt iuſta ad gentes tranſmigratio, prout in Actis Paulus
Act.13. Barnabaſq; dixerunt, Vobis oportebat primum loqui verbũ dominι:ſed quia repuliſtis illud,ecce conuertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis dominus, *Vt illos æmulētur* id eſt, quatenus Iudæi imitentur gentiles ad fidem conuerſos,exemplo eorum fidem amplectẽdo,ſicut iam particulariter factum eſt,& circa finẽ ſeculi generaliter fiet,cũ venerit Helias,& re
Matt. 17. ſtituerit omnia. *Quod ſi delictũ illorum*, id eſt,incredulitas Iudæorum *Diuitiæ ſunt mundi* id eſt,occaſio ſpiritualiũ diuitiarum,videlicet cœleſtium gratiarũ gentilium, ſicut iam dictũ eſt, *Et diminutio eorum*, id eſt, ſi depauperatio vel paucitas Iudæorum ad fidem conuerſorũ,puta apoſtoli, *Diuitiæ*(ſunt) *gentium* id eſt,inſtrumentales cauſæ,per quas ſpiritualiter di
E tatæ ſunt gentes, participando copioſa munera gratiæ Chriſti, *Quanto magis plenitudo eorum?* id eſt,omnimoda & plena conuerſio Iudæorũ,in fine mundi futura,vtilis tunc erit aliis?
Act.22. Bonũ enim eſt potior cauſa boni,quàm malũ, *Vobis enim dico gentibus* ad fidem conuerſis, *Quandiu quidẽ ego ſum gentium apoſtolus*, id eſt,ad gentiũ cõuerſionẽ ſpecialiter deputatus. Sicut dominus aiebat ad me,Vade, quia ad gentes longe mittam te. Hoc autem fuit toto tempore prædicationis meæ, *Miniſterium meum honorificabo*, id eſt, apoſtolatus mei officium,ſcilicet actũ prædicationis reuerenter implebo, faciendo vltra debitum,intendendo videlicet non gentium ſolum, ſed & Iudæorũ conuerſioni *Si quo modo* (id eſt,aliquo modo) *ad æmulandũ* fidem meam *Prouocem* verbis ſignis ac mori-
F bus *Carnem meam* id eſt,Iudæos mihi carnali affinitate coniunctos *Et ſaluos faciã* diſpoſitiue ac inſtrumentaliter *Aliquos ex illis*. Scio enim me non omnes poſſe conuertere,cum hoc in fine mundi futurum ſit. *Si enim amiſſio* id eſt,perditio
Zacha.10. *Eorum reconciliatio eſt mundi* id eſt,gentilium occaſionaliter, *Quæ aſſumptio* id eſt, quis erit fructus electorum Iudæorum ad fidem, *Niſi uita ex mortuis?* id eſt,ſpiritualis viuificatio gentium,à morte peccati reſurgentium, per prædicationem electorum Iudæorum, videlicet apoſtolorum? Magis enim proficere debet electorum aſſumptio, quam reproborum repulſio. ¶Denique, quod Iudæi quandam habilitatem habeant ad conuerſionem, nec de eis deſperandum ſit,manifeſtat Apoſtolus per ſimilitudinem delibationis & maſſæ, radicis

radicis quoque & rami. Delibatio autem eſt modicum quid A
de re aliqua ſumptum, ad experiendum valorem totius. Itaq;
ait, *Quod ſi delibatio ſancta eſt*, id eſt, ſi paruus grex ex multitudine Iudæorum ad gratiam dei aſſumptus, videlicet ordo apoſtolorum & aliorum ex Iudaiſmo credentium ſanctus eſt,

Et maſſa, id eſt, tunc etiam tota multitudo poterit ſanctificari, *Et ſi radix ſancta*, id eſt, cum ipſi patriarchæ & prophetæ, de quibus velut radicibus pullulauit plebs Iudæorum, fuerint ſancti, *Et rami*, id eſt, nati ex eis poterunt ſanctificari. Hæ ergo ſimilitudines intelligendæ ſunt, quantum ad potentiam ſeu aptitudinem, non quantum ad actum, quia delibatio, maſſa, radix & ramus non conueniunt hominibus, niſi metaphorice. Eccli. 44. ¶Deinceps apoſtolus reprimit gentes à contemptu Iudæorum, eo quòd gentes per fideles Iudæos conuerſi ſunt. B

Quod ſi id eſt, quanuis *Aliqui ex ramis*, id eſt, populo iſto ex patriarchis nato, *Fracti ſunt*, id eſt, à fide & gratia patriarcharum alienati ac mortui, Matt. 22. *Tu autem* gentilis *Cum oleaſter eſſes*, id eſt, propter peccata tua, ſimilis oliuæ ſylueſtri, amaræ ac ſterili *Inſertus*, id eſt diuina miſeratione incorporatus atque per gratiam adunatus *Es in illis*, id eſt, in ramis ſanctis ac ſtantibus, ſcilicet apoſtolis, cæteríſque electis Iudæis. Vel, in illis, id eſt, loco ramorũ fractorum. *Et ſocius radicis*, id eſt, collega & conſors ſeu particeps patriarcharum, imitando fidem ipſorum, *Et pinguedinis oliuæ*, id eſt, ſocius ſpiritualis opulentiæ, conſolationis & gratiæ Apoſtolorum ſeu electorum Iudæorum, quorum quilibet erat ſicut oliua fructifera, in domo dei *Factus es*. *Noli gloriari* inaniter & ſuperbe *Aduerſus* Pſal. 51. *ramos* fractos, id eſt, infideles Iudæos, quaſi non poſſent reparari. 1. Petri. 2. *Quod ſi gloriaris* contra illos inaniter, ecce dico tibi verbum, per quod poteris errorem tuum aduertere, C *Non tu radicem* id eſt, plebem Iudaicam *Portas*, eam ſuſtentando aut roborando, *Sed radix* id eſt, plebs iſta portat *Te*, docens ac roborans te in via Chriſti. Gentiles enim ex Iudæis ſpiritualiter nati ſunt, recipiendo per eos fidem & euangelium Chriſti, idcirco non debent inſultare Iudæis. ¶Deinde apoſtolus ſoluit obiectionẽ gentilium arguentium ſe poſſe gloriari contra ramos fractos, quanuis non contra radices, ramosq; ſtantes. *Dicis ergo* tu gentilis, *Fracti ſunt rami*, id eſt, Iudęi à gratia exciderunt, *Vt ego inſerar* ſecundum modum iam decla-

D ratum. *Bene,* id eſt, ita ſit & verum dicis. Nam *Propter in-*
Eſaiæ.7. *credulitatem* ſuam & cordis obſtinationem *Fracti ſunt, tu au-*
tem fide, virtute & merito fidei tibi conceſſæ *Stas* corde e-
rectus ad deum. Veruntamen *Noli altum ſapere,* id eſt, ſuper-
bire, vel de teipſo ſublimiter quid ſentire præferendo te illis:
quaſi tu tantum dilectus ſis deo, vt deus permiſerit illos fran-
gi, quatenus tu inſeraris. Illi enim fracti ſunt directe & per ſe,
propter ſuam incredulitatem: ſed propter tuam inſertionem
fracti ſunt indirecte & occaſionaliter. *Sed time* iudicia dei,
filiali ac caſto timore. Hoc quod dictum eſt, Noli altum ſa-
pere, quidam allegare ſolent aduerſus ſtudioſos, qui libros
difficiles & profundos legere ſolent, non intelligentes men-
E tem apoſtoli, neque penſantes formam & finem introductio-
Pſal.130. nis horum verborum. Aliqui tamen ambulant in mirabilibus
ſuper ſe, quibus melius eſſet circa propriorum vitiorum era-
dicationem, atque dominicæ paſſionis meditationem occupa-
ri aſſidue. Cur autem gentilis contra Iudæum ſuperbire non
debeat ſubditur, *Si enim deus naturalibus ramis,* id eſt, Iudæis
filiis prophetarum ac patriarcharum, qui ratione originis
Matth.8. videbantur ſpecialiter pertinere ad numerum electorum, qui
à Chriſto appellati ſunt filij regni, *Non pepercit,* ſed eos
propter ſuperbiam dereliquit & ſpreuit, vide *Ne forte nec
tibi parcat* qui alienigena eras & oleaſter. ¶ Ex præinductis
1.Ioan.2. infert apoſtolus ſaluberrimam admonitionem, *Vide ergo* ô
gentilis Chriſtiane, id eſt, diligenter conſidera *Bonitatem,*
id eſt, miſericordiam *Et ſeueritatem,* id eſt, rigorem iuſtitiæ
Pſal.100. *Dei,* vt dicas veraciter cum Pſalmiſta, Miſericordiam & iu-
Pſal.24. dicium cantabo tibi domine. Et rurſus, Vniuerſæ viæ domini
F miſericordia & veritas, *In eos quidem qui crediderunt* peccan-
do & pœnam debitam ſuſtinendo ſcilicet in Iudæos, vide *Se-
ueritatem,* id eſt, diſtrictam dei iuſtitiam, qua illos iuſte reli-
quit, *In te autem* ad Chriſtum conuerſo, vide *Bonitatem
dei,* id eſt, clementiam dei, *Si permanſeris in bonitate,* id eſt,
in bona & virtuoſa conuerſatione. *Alioquin & tu excideris* à
Ioan.15. myſtico corpore Chriſti, atque à radice ac oliua prædictis,
eriſque ſtirps inutilis, & igni traderis. Cum ergo ignoremus
an permanſuri ſimus in bonitate, oportet nos ſemper eſſe ti-
moratos atque ſollicitos, attendentes & vigilanter implentes
Deut.4. illud Deut. Cuſtodi temetipſum, & animam tuam ſollicite, &

ne

ne obliuiſcaris verborum dei tui, cunctis diebus vitæ tuæ. A
Sed & illi fracti rami, infideles Iudæi *Si non permanſerint*. finaliter *In incredulitate, inſerentur* conſortio electorum ſeu radici ſuæ, videlicet patriarchis: & erunt veri filij eorum non ſolum carnali origine, ſed fide ac opere, *Potens eſt enim deus*, *Iob.8.*
cui nihil difficile eſt. *Iterũ inſerere illos* impios iuſtificando, *Eſa.43.*
ideo deſperandum non eſt. *Nam ſi & tu* gentilis *Ex naturali exciſus es oleaſtro*, id eſt, à conuerſatione vitioſa & ſterili liberatus, & per hoc à teipſo mutatus, qui eras oleaſter naturalis per ſimilitudinẽ, quoniam in gentilitate natus ac enutritus fuiſti, *Et contra naturam*, id eſt, ſolitum curſum naturæ, quæ non ſolet ſurculum malum inſerere arbori bonæ, *Inſertus* id eſt, intime recopulatus *Es per fidem*, charitatem *Matt.15.*
& gratiam *In bonam oliuam*, id eſt, oliuæ bonæ, pingui & fru- B
ctuoſæ, videlicet ſanctis patriarchis atque apoſtolis ſpirituali pinguedine, internæ conſolationis, ſynceriſſimæ contemplationis ac feruidæ dilectionis copioſe repletis, *Quanto magis hi, qui* (ſunt) *ſecundum naturam*, id eſt, Iudæi qui ſunt naturales rami, vt patuit, *Inſerentur*, id eſt, incorporabuntur *Suæ oliuæ?* id eſt, populo ſuo electo, ſi non permanſerint in incredulitate. Nempe (vt ait Origenes) facilius eſſe videtur pro- *Origenes.*
prie arboris ramos ſuæ radici reddere, quàm inſerere alienos. Si ergo gentiles inſerti ſunt fidei apoſtolorum ac prophetarum, multo facilius Iudæi inſeri potuerunt, ſi tamen fecerint, quod in ſe eſt. *Nolo enim uos ignorare* (ô) *fratres myſterium*, EPIST.
id eſt, diuinum ſecretum, ſeu occultum dei iudicium, *Hoc* quod ſubditur, *Vt non ſitis uobiſipſis*, id eſt, in propriis oculis C
Sapientes, quia cæcitas ex parte, id eſt, quòd ſpiritualis excæcatio *Contingit in Iſrael*, id eſt, in populo Iudæorũ, quæ cæcitas duratura eſt, *Donec plenitudo gentium*, id eſt, vniuerſitas gentilium prædeſtinata, *Intraret* ſtatum ſalutis, & Chriſti ouile, *Et ſic* ingreſſis gentilibus, *Omnis Iſrael*, id eſt, *Hiere.33.*
totus populus Iudæorum *Saluus fieret* credendo in Chriſtum. Quod erit circa terminum mundi, prædicantibus Helia & Enoch, qui patefacta Antichriſti nequitia, populum Iudæorum tunc ſuperſtitem exiſtentem conuerterent: quemadmodum per prophetam dominus proteſtatur, Ecce ego mit- *Malac.4.*
tam vobis Heliam prophetam, antequam veniat dies domini magnus & horribilis, & conuertet cor patrum ad filios, & cor

filiorum

D filiorum ad patres, de qua etiam finali Iudæorum conuerſione & longa eorum interim deſolatione ſcriptum eſt per
Oſee.3. Prophetam, Dies multos ſedebunt filij Iſraël ſine rege, & ſine principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari, & ſine Ephot, & ſine Teraphin. Et poſt hæc reuertentur filij Iſraël, & quærent dominum deum ſuum, & Dauid regem ſuum, & pauebunt ad dominum, & ad bonum eius in nouiſſimo dierum. Per Dauid autem omnes intelligunt Chriſtum. *Sicut ſcri-*
Eſaiæ.59. *ptum eſt* apud Eſaiam ſecundum tranſlationem ſeptuaginta. *Veniet ex Sion,* id eſt, ex populo Iudæorum naſcetur & egredietur Chriſtus, *Qui eripiat* modo, quantum ad aliquos *Et auertat* in fine mundi communiter *Impietatem,* id eſt, infidelitatem & cætera vitia *Ab Iacob,* id eſt, à populo Iu-
E dæorum. *Et hoc illis à me teſtamentum,* id eſt, euangelica lex ſeu firma promiſſio hæreditatis æternæ dabitur Iudæis à me *Cum abſtulero peccata eorum* in fine mundi, cum conuerte-
Matth.7. ro eos ad Chriſtum. Sic enim alibi ſcriptum eſt, Reuerte-
Lucæ.3. tur & miſerebitur noſtri. Deponet omnes iniquitates noſtras, & proijciet in profundum maris omnia peccata noſtra. ¶ Porrò tranſlatio Hieronymi talis eſt, Timebunt qui ab occidente nomen domini, & qui ab ortu, gloriam eius, cum venerit quaſi torrens violentus, & venerit Sion redemptor, & eis qui redeunt ab iniquitate in Iacob. Hoc fœdus meum cum eis. *Secundum Euangelium quidem,* id eſt, propter euangelium Chriſti, cui contradicunt, ſunt Iudæi iam *Inimici* deo & bonis hominibus. Et hoc *Propter uos,* id eſt, ad
F veſtram vtilitatem, quia (vt dictum eſt) ideo permiſit eos
Eſaiæ.6. deus excæcari, vt eorum excæcatio eſſet occaſio illuminatio-
Ioan.12. nis gentilium, *Secundum electionem autem* id eſt, propter gratiam eligentis, ſunt quidam eorum *Chariſſimi deo,* id eſt, ſingulariter prælecti, ſicut Apoſtoli, *Propter patres,* id eſt, vt promiſſiones factæ patriarchis, implerentur, in his electis reliquiis Iudæorum. Vel, ſecundum electionem, id eſt, ob exhibitionem beneficiorum dei eis collatorum, & quia ad cultum dei ſpecialiter deputati fuerunt, ſunt chariſſimi. Et hoc propter patres, id eſt, quia de ſemine patriarcharum ſunt. Cur autem propter patres ſint chariſſimi ſecundum electionem ſubiungitur, *Sine pœnitentia enim* id eſt, ſine variatione propoſiti & dolore *Sunt dona* dei gratuita *Et uocatio dei* qua

vocat,

vocat,vel vocare decreuit,electos ad gratiam,hoc eſt,deus nō A pœnitet de hoc quod aliquib' Iudæorū decreuit atq; promiſit ſalutem cōferre. Idcirco ſicut promiſit patriarchis conuerſionem Iudæorum,ſic fiet Vnde ſcriptum eſt, Porrò triumphator in Iſraël pœnitudine non flectetur: Neque enim homo eſt, vt agat pœnitentiam. Et Iacobus, Apud quem non eſt tranſmutatio,nec viciſſitudinis obumbratio. Quod ergo in Geneſi ait, Pœnitet me feciſſe hominem, metaphorice dicitur. Sicut & illud, Tactus dolore cordis intrinſecus. Vel ſic, Sine pœnitētia enim hominis præcedente,ſunt dona dei & vocatio ad fidem. Non enim propter meritum proprium quiſquam ad fidem vocatur,gratiámque primam ſortitur. ¶ Ponit præterea ſanctus Apoſtolus conuenientiam quandam ad declarandū,quòd Iudæi tandē miſericordiam conſequentur. *Sicut enim aliquando* B ſcilicet tempore idololatriæ veſtræ, *Et uos* gentiles *Non credidiſtis deo* ſed idolis *Nunc autem* tempore euangelicæ prædicationis, *Miſericordiam* id eſt, gratiam dei *Conſecuti eſtis propter illorum* videlicet Iudæorum *Incredulitatem*, id eſt, occaſione incredulitatis eorum. Quia illorum damnatio & excisio fuit occaſionaliter veſtra ſalus, atque inſertio, ſicut oſtenſum eſt. *Ita & iſti* Iudæi *Nunc* tempore gratiæ, *Non crediderunt in ueſtram miſericordiam*, id eſt, non crediderunt quod veraciter miſericordiam conſecuti eſſetis. Vel non crediderunt, id eſt, credendo non peruenerunt in veſtram miſericordiam, id eſt, fidem & gratiam à deo vobis clementer exhibitam *Vt & ipſi miſericordiam conſequantur*, hoc eſt,miſeratio vobis impenſa fiat eius miſerationis acquirendæ oc- C caſio. Quoniam deus, qui nunc miſertus eſt gentibus tandem dignum ducet miſereri Iudæis, qui olim fuerunt populus peculiaris. Sic ergo de Iudæis & Gentibus factum eſt. *Concluſit enim* id eſt, eſſe conuicit, ſeu concludi permiſit *Deus omnia* id eſt, genera hominum, ſcilicet Iudæos & Gentiles *In incredulitate*, Vterque enim populus multoties idolis deſeruiuit, *Vt omnium miſereatur*, id eſt, quoſdam ex omnibus illis conuertat, ac ſaluet. Hæc dictio, vt, tenetur hic conſecutiue,non cauſaliter,quia nō ideo permiſit deus illos errare,vt miſereretur eis. Sic enim noſtra malitia eſſet directe cauſa glorificationis,ſeu manifeſtatio pietatis diuinę,& ita placeret deo. Indirecte tamē eſt cauſa eius,vt dictum eſt,ſecundum

quod

1.Reg.13. Iacob.1. Gene.6. Ibidem. Act.13. Deut.7. & 14.25. Matt.28. 1.Timo.2.

D quod bonus deus non permitteret mala, niſi bona elicerentur ex malo. ¶ Ex conſideratione inſuper mirabiliũ, quæ de prædeſtinatione, ac reprobatione, & eorum quæ ſequuntur ex illis inducta ſunt, admirans Apoſtolus, ſtupens ac tremens exclamat, *ô altitudo* .i. ſublimis profunditas & profunda ſublimitas *Diuitiarum* .i. plenitudinis *Sapientiæ* quantum ad diuina & ſuperiora, *Et ſcientiæ* quantum ad humana ac inferiora Dei omnia cognoſcentis. Cuius noticia quamuis in ſe vna & ſimplex conſiſtat, multis tamen nominibus deſignatur ſecundum diuerſitatem eorum quæ cognoſcuntur. Quantum

E autẽ ſit altitudo ſapientiæ & ſcientiæ dei, ex ſcriptura aliquo

Pſal.47. modo innoteſcit. Ait enim Pſalmiſta, Magnus dominus no-

146. ſter, & ſapientiæ eius non eſt numerus. Itẽ, Mirabilis facta eſt

Pſal.138. ſciẽtia tua ex me, cõfortata eſt & nõ potero ad eã. Altitudo autẽ diuitiarũ ſapientię dei aliud non eſt, niſi ſapientia dei altiſſima atque pleniſſima, *Quàm incomprehẽſibilia ſunt iudicia eius* Siue per iudicia dei intelligamus diſpoſitiones rerum ſeu decreta dei de rebus, ſecundum quod diſpoſitiones iſtæ ſunt in mente diuina, ſiue effectus diuinæ iuſticiæ, quos deus iudicãdo efficit in rebus: certum eſt, quòd iudicia iſta omnem capacitatem mentis humanæ prorſus excedũt, quemadmodum ſapientia, ſcientia, & iuſticia vnde procedũt. Propter quod ſcri-

Hiere.32. ptum eſt, Fortiſſime, magne, & potens, deus exercituum nomẽ tibi, magnus conſilio, & incõprehenſibilis cogitatu. Iob quo-

Iob.37. que ait, Digne eum inuenire non poſſumus. Magnus fortitu-

F dine, & iudicio & iuſticia, & enarrari non poteſt. Ideo timebunt eum viri, & non audebunt contemplari omnes, qui ſibi videntur ſapientes. *Et* (quàm) *inueſtigabiles* ſunt *Viæ eius*.i. proceſſus ſeu executiones operum diuinorum, quia nec modum emanationis rerum à deo, nec gubernationis, nec modũ beatificationis electorum intelligere poſſumus. Ideo Salomõ

Eccleſ.1. dicit, Cunctæ res difficiles, non poteſt homo eas explicare

Sapien. 9. ſermone. *Quis enim cognouit ſenſum domini?* .i. dictamen intel-

Eſaiæ. 40 lectus diuini de rebus videlicet, quid deus de creaturis ſuis

Eccles.9. facere cogitauit, quid de ſingulis ſentiat, quid de omnibꝰ intra ſe iudicet? neſcit quoque homo an amore dignus ſit, an o-

Sapien. 9. dio. Ideo in libro ſapientiæ legitur, Senſum tuũ domine quis ſciet, niſi tu dederis ſapientiam, & miſeris ſpiritum tuum de cœlis? *Aut quis conſiliarius eius fuit?* hoc eſt, quis dedit deo

conſilium

conſilium de diſpoſitionibus & productionibus rerum? Nullus planè, quia non indiget alicuius auxilio, aut doctrina. *Aut quis prior dedit illi* hoc eſt, quis aliquid perfectionis contulit deo, exiſtens ante eum, *Et retribuetur ei* à deo donum condignum? Nullus vtique quia omnia alia habent à deo quicquid habent boni, & ſunt. Hoc ſumpſit Apoſtolus ex eo quod ſcriptum eſt in Eſaia, Quis adiuuit ſpiritũ domini, aut quis cõſiliarius eius fuit, & oſtendit illi? Cum quo iniit conſilium, & inſtruxit eum, &c. *Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia* De huius verbi intellectu multa dici poſſent: ſed breuiter dico, quòd deus eſt cauſa rerum in triplici genere cauſandi. Eſt enim cauſa efficiens, cauſa formalis, formãs ſeu exemplaris, & cauſa finalis. Dicitur aũt cauſa efficiẽs ratiõe potentiæ, qua cuncta creauit: cauſa exemplaris, ratione ſapiẽtiæ, qua vniuerſa diſpoſuit & diſtinxit: cauſa finalis ratione bonitatis, qua omnia ad ſeipſum reducit, conſeruat, & ad proprios fines inclinat. Quoniam ergo potentia attribuitur patri, ſapientia filio, bonitas ſpiritui ſancto, idcirco quod dicitur, ex ipſo, proprie refertur ad patrem: quod vero adiicitur, per ipſum, refertur ad filium: (Omnia enim facta ſunt per ipſum) & quod ſubditur, in ipſo, refertur ad ſpiritum ſanctum, cui ratione clementiæ competit res conſeruare, perficere, inclinare ad optima. Et ita in verbis Apoſtoli notatur trinitas perſonarum, & diſtinctiua proprietas cauſalitatis earum. Veruntamẽ cum vnaquæq; diuina perſona, ſit verus creator, perfecta cauſa omnium rerum, & vnicuique earum conueniat potentia, ſapientia, & bonitas: ideo de qualibet trium perſonarum intelligi poteſt, quoniam ex ipſa, & per ipſam, & in ipſa ſunt omnia. Nam & quælibet earum eſt omnium rerum cauſa efficiẽs creando, exemplaris ſecundum æternam rationem ideam ſeu ſpeciem producendo: finalis vniuerſa propter debitum finẽ, & maxime propter vltimum finem, agendo, & conſeruando. De hoc primo ſententiarum aptior locus eſt. *Ipſi* (deo vni ac trino) *honor & gloria in ſæcula ſæculorum, Amẽ.* Nil iuſtius, nilque ad promerẽdum efficacius, quàm vt toto corde optemus deũ ab omnibus honorificari & glorificari, totiſque viribus faciamus hoc ipſum.

A Iobelis. 1. Eſa. 40. 1. Cor. 11. B Pſal. 32. Ioan. 1. C 1. Timo. 1.

Cap. XII. *Obſecro itaque uos fratres. &c.*

ARTICVLVS XVI.

Poſt

D Oſt reductionem Romanorum ad ſanctam con-
EPIST. cordiam,iam inſtruũtur in moribus. *Obſecro ita-*
que per ſacrum aliquod rogo *uos fratres* videli-
Matt.18. cet *Per miſericordiam dei* hoc eſt, per pietatem ac
bonitatem diuinam,vt propter dignitatem ac re-
1.Cor.7. uerentiam eius acquieſcatis petitioni meæ. Vel,per miſericor
diam dei,id eſt,per effectum diuinæ pietatis,ſcilicet per gra-
tiam dei,mihi & vobis impẽſam. Potius autem dicit obſecro
quàm iubeo,quia(vt Seneca ait) generoſus eſt animus homi-
nis,& facilius ducitur quàm trahitur. Vnde & Philemoni ſcri
Philem.b. bens Apoſtolus,Fiduciam(inquit)multam habens imperandi
tibi,propter charitatem magis obſecro, *Vt exhibeatis* id eſt,
E agatis & ſponte offeratis domino *Corpora ueſtra* non ſolum
exteriora veſtra, *Hoſtiam uiuentem* id eſt,viuifice mortificatã
& mortifice viuificatam:quatenus corpora veſtra fiant hoſtiæ
per carnalium deſideriorum mortificationem ſeu extirpatio-
Col.2. nem:iuxta illud,Mortificate mẽbra veſtra,quæ ſunt ſuper ter-
Pſal.41. ram. Et iterum, Quoniam propter te mortificamur tota die.
Sint vero hoſtiæ viuentes per operationes virtuoſas vitam æ-
ternam mercantes *Sanctam* carnalibus ſordibus expurga-
tam, *Deo placentem*, id eſt,ad vltimum finem deique glo-
riam,ordinatam, *Rationabile* id eſt,diſcretum ac modera-
tum ſit *Obſequium ueſtrum* quod deo offertis in corporis
F veſtri caſtigatione, ne caro vltra vires maceretur & debilite-
tur,ſicque de cætero operum bonorum inſtrumentum eſſe nõ
poſſit,& ne nimis delicate tractetur, aut minus iuſtè affliga-
tur. Cum enim corpus ſit animæ inſtrumentum, regendum
eſt ſecundum exigentiam vtilitatemque animæ,vt tantum af-
fligatur in parcimonia cibi,potus,ſomni,veſtitus,& omnium
exteriorum conſolationum, quantum anima ferre poteſt ſine
corporis defectione. Idcirco diſcretio ſumme neceſſaria eſt,
quæ eſt mater & cuſtos ac fotrix virtutum. Propterea enim
Leuit.2. ſcriptum & iuſſum eſt,In omni oblatione offeres ſal. Et Chri-
Marc.9. ſtus,Habete(inquit)in vobis ſal. Hinc etiam ſcriptum eſt per
Hie.48. Hieremiam,Quia plus fecit quàm potuit,idcirco periit. Cor-
poralis igitur exercitatio moderanda eſt ſecundum quod ex-
pedit profectui animæ in interioribus ſuis. *Et nolite cõforma-*
ri affectu,actu,conſenſu,aut ſimili modo *Huic ſeculo* id eſt,
mundanis & vanis hominibus. Amicitia enim huius mundi,
inimica

inimica eſt deo. Qui ergo voluerit amicus huius mundi fieri, inimicus dei conſtituetur. Ideo monet Ioannes, Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo ſunt, *Sed reformamini* id eſt, amiſſam dei ſimilitudinem, rurſus acquirite, *In nouitate ſenſus ueſtri* id eſt, adipiſcendo ſpiritualem atque internam mentis veſtræ innouationem. Deformati enim ſumus in primo parente perdendo originalem iuſticiam, per quam deo aſſimilabamur, & incurrendo originale peccatum & vulnera animæ, quibus primo parenti lapſo conformamur. Iubemur ergo exuere veterem hominem cum actibus ſuis, &. induere nouum qui ſecundum deum creatus eſt, vt renouetur, ſicut aquilæ iuuentus animæ noſtræ, obtinendo quotidie virorem virtutum, & gratiarum cœleſtium recentem decorem, ſicque redeamus ad priſtinam baptiſmatis innocentiam, atque originalis iuſticiæ conformitatem. Hoc eſt, quod in prima Canonica admonet beatiſſimus Petrus, Deponentes omnem maliciam, quaſi modo geniti infantes rationabiles, lac concupiſcite, vt in eo creſcatis in ſalutem. Et Hieremias, Innoua dies noſtros ſicut à principio. Sic itaque reformari ſtudete, *Vt probetis* id eſt, experimento diſcatis & experiri poſſitis per guſtum ſpiritus ſancti habitantis in vobis, *Quæ ſit uoluntas dei* id eſt, quid deus velit, quid deo complaceat: cuius vtique voluntas *Bona eſt* quia non vult niſi bona, *Et beneplacens* electis fidelibus & amicis, qui ſunt vnum cum deo per vnionem affectuum, *Et perfecta* id eſt, ſanctiſſima, & cũctis rebus præſtantior. ¶ Aduertendum autem quòd voluntas dei quandoque accipitur pro potentia ſiue actione volitiua exiſtente in deo, qua vult, quæ ſemper impletur. De qua ait per Eſaiam, Conſilium meum ſtabit, & omnis voluntas mea fiet. Et Pſalmiſta, Omnia quæcunque voluit dominus, fecit. Hæc eſt voluntas beneplaciti, & ſecundum hanc acceptionem voluntatis diuinæ procedit expoſitio iam inducta. Secundo, voluntas dei dicitur id quod vult, vel ſignum voluntatis diuinæ. Sicque præceptum & conſilium, dicuntur voluntas dei, quæ non ſemper impletur. Ideo petimus eam impleri, dicentes, Fiat voluntas tua, ſicut in cœlo & in terra. Et de hac quacunque voluntate poteſt exponi litera, hoc modò, Probetis per executionẽ, quæ ſit voluntas dei, id eſt, iuſſio, conſultio, prohibitio voluntatis diuinæ: quæ iuſſio, conſultio, &c. eſt

A Iaco.1. 1.Ioan.3. Gene.1. Col.3. Pſal.102. B 1. Petri.2. Thren.5. Pſal.35. 1.Theſ.4. Mich.6. Col.3. C Eſaiæ.49. Pſal.134. Matth. 6.

D &c.eſt bona inquantum concernit bona naturæ,& ſtatum incipientium.Eſt & beneplacens deo ac bonis hominibus, prout reſpicit bona gratiæ, & ſtatum proficientium. Eſt quoque perfecta ſecundum quod reſpicit bona gloriæ quę iubet finaliter appeti,& ſtatum perfectorum.Qui autẽ ſanctam atq; internã vitã ducit,experimẽtaliter noſcit,& guſtat quid placeat
Eſaiæ.58. & qd diſpliceat deo.Dũ enim remorſũ nõ habet, ſed deo ſollicite deſeruit,& delectatur in ipſo,omne peccatũ deteſtãs, tũc ſpiritus ſanctus perhibet ei teſtimonium quod voluntas ſua
Ioan.12. vnita & concors ſit deo. Vnde ait Saluator, Si quis voluerit voluntatem dei facere, cognoſcet de doctrina an ex deo ſit. ¶Deinceps iubet Apoſtolus vt omne obſequium, & exercitium noſtrum internum ſit rationabile ſeu diſcretum. *Dico enim*(id eſt præcipio)*per gratiam quæ data eſt mihi,* hoc eſt, A-
E poſtolica authoritate mihi gratioſe collata, *Omnibus qui ſunt inter uos* Iudæis & Gentibus ad fidem conuerſis, *Non plus ſapere,quàm oportet ſapere* id eſt,non magis inueſtigare,diſcutere,contemplari diuina myſteria,fideique arcana, quàm oportet vel expedit, quàm ſcriptura docet, quàm intellectus veſter capere valet. Propter quod Dionyſius & Damaſcenus
Dionyſius. teſtantur, Non eſt audendũ aliquid de ſuperſubſtantiali dei-
Damaſce. tate aſſerere, præter ea quæ nobis in ſacris eloquiis tradita ſunt.¶Denique ſcrutator maieſtatis opprimetur à gloria, tã-
F quam temerarius & præſumptor. Idcirco legitur, Altiora te
Prou. 25. ne quæſieris,& fortiora te ne ſcrutatus fueris,ſed quæ præce-
Eccli.3. pit tibi deus illa cogita ſemper.Per hæc tamen & ſimilia non
Ioan.15. prohibetur humilis perſcrutatio,profunda & diligens inquiſitio ſacræ ſcripturæ in locis difficilibus,& in his quæ huiuſmodi loca cõcernunt: cũ dicat Pſalmiſta, Mirabilia teſtimo-
Pſal.118. nia tua,ideo ſcrutata eſt ea anima mea.Sed ſemper in tali ſtudio innitendum eſt auxilio gratiæ dei. Propter quod ait idẽ
Ibidem. Pſalmographus,Reuela oculos meos,& conſiderabo mirabi-
Tit.2. lia de lege tua. *Sed ſapere ad ſobrietatem*(id eſt temperate) *&* *unicuique* veſtrum præcipio ſapere, *Sicut deus diuiſit menſuram fidei,* id eſt,ſecundum modum,quem fides docet eſſe ſeruandum in hoc, vt ſcilicet vnuſquiſque ſecundum exigentiã ſui officij occupet ſe in perſcrutatione diuinorum.Vel,ſecũdum menſuram fidei,id eſt, ſecundum qualitatem donorum quæ per fidem præſtantur. Qui enim maiora dona ſapientiæ & ſcien-

& ſcientiæ receperunt, profundius inueſtigare poſſunt diuina, quàm ſimplices: imò vt aſſerit Dionyſius, quòd vni cibus eſt, hoc alteri eſt venenum. ❡ Quòd autem diuerſis diuerſa data ſint dona menſurate diuiſa, diuerſos actus habentia, oſtēdit per ſimile in corpore humano. *Sicut enim in uno corpore* (naturali, organico, animato) *multa membra* videlicet oculos, manus, pedes, *Habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi* fideles *Vnum corpus* (myſticum, charitate connexum) *ſumus in Chriſto* capite noſtro, à quo motum virtutum, & vitam gratiæ participamus, ſicut à capite cętera membra, motum & vitam naturalem recipiunt. *Singuli autem* (ſumus) *alter alterius membra,* id eſt, vnuſquiſque noſtrum eſt membrum alterius myſticum, puta per ſimilitudinē ſpiritualem. Quoniam ſicut vnum membrum ſeruit atque cōmunicat alteri ſuam vtilitatem, vt oculus videt toti corpori, manus operantur pro ſuſtentatione totius corporis: ſic vnus fidelium communicare debet alteri dona ſibi cōceſſa. Quemadmodum Petrus hortatur, Vnuſquiſque ſicut accepit gratiam in alterutrum illam adminiſtrantes. Gratiæ etenim gratis datæ, quanuis aliquibus ſpecialiter dentur, ordinantur tamen ad commodum aliorum. Vnde de diuerſitate donorum ſingulis conceſſorum ſubiungitur, *Habentes* (autem) *donationes* id eſt, ſic ſinguli ſumus membra alterius, ſed habemus donationes *Secundum gratiam, quæ data eſt nobis, differentes,* Hoc eſt, dona diſtincta ſecundum gratiam maiorē, vel minorem nobis impenſam. Vnuſquiſque enim ſuum donum habet à deo, alius quidem ſic, alius vero ſic, ſecundum quod miſericordia & gratia dei maior eſt in vno quàm in alio. Cætera quippe dona ſupernaturalia ſiue gratuita, menſuram gratiæ habitualis & primæ, aliquo modo ſequuntur. ❡ Deinde explicat dona iſta diuerſis diuerſimode diſtributa, *Siue prophetiam* id eſt, reuelationem ſecretorum, maxime futurorum, humanam rationem tranſcendentium, ſumus habētes: & hoc *Secūdū rationē*, i. ſinē & exigentiā, *Fidei* catholicæ. Prophetia nanque ordinatur ad fidei roborationem, & proprie reſpicit ea quæ pertinent ad ſalutem, quæ eſt finis, quem fides docet atque proponit. Ideo ſecundum fidei rationem prophetia confertur diuinitus, & ſic habetur à nobis.

Siue habentes, *Miniſterium* eccleſiaſticum, vt ordinati

[Margin: A — *Dionyſius.* — *Epheſ. 5.* — B — 1. *Pet.* 4. — *Matth.* 16 — EPIST. 1. *Cor.* 12. — 1. *Cor.* 7. — C — 2. *Pet.* 1.]

D nati ſimus membra aliorum, *In miniſtrando* eis ſacramenta eccleſiæ, *Siue qui docet* id eſt, gratiam inſtruendi habens, ſit membrum alterius, *In doctrinam* id eſt, in exhibitione doctrinæ. *Qui exhortatur* id eſt, gratiam exhortationis ſortitus, ſit membrum aliorum, *In exhortando* eos ad meliora. *Qui tribuit* eleemoſynam, tribuat *In ſimplicitate* id eſt, ſimplici intentione, videlicet ad gloriam dei, nõ propter laudẽ humanã.

Qui præeſt .i. prælatus ſeu princeps, præſit ſubiectis, *In ſollicitudine* id eſt, vigilanter & timorate, perpẽdens illud Sapiẽ-
Sapiẽ.6. tis, Iudicium grauiſſimum, in his qui præſunt, fiet. Si enim v-
Mich.6. numquenque noſtrum, iuxta Michæã prophetã, oporteat ſo-
E licite ambulare cum deo ſuo: quanto magis aliorum prælatũ
2.Cor.9. quẽ vtique tanto ſollicitius cõuerſari oportet, quanto pluriũ animarum conſtitutus eſt cuſtos? *Qui miſeretur* hoc eſt, aliis condolet & ſuccurrit, *In hilaritate* cordis hoc faciat, ne ſuo mœrore miſerum magis affligat. Vnde de quibuſdam ſcriptũ
Iob.16. eſt, Conſolatores oneroſi vos omnes. Quo cõtra ait pſalmiſta,
Pſal.111. Iucundus homo qui miſeretur & cõmodat. Nec obeſt, quod infra dicit Apoſtolus, Flere cũ flẽtibus. Quãuis enim qui miſeretur aliis aliquo modo contriſtetur, & lugeat: totum tamẽ fieri debet, nõ in deiectione ſpiritus, ſed in hilaritate: quia ad hoc niti debet, vt alterius miſeriam releuet, eiq; animo læto ſubueniat. *Dilectio* dei & proximi, ſit *Sine ſimulatione* id eſt,
Sapien.6. non ficta, quemadmodum ſcriptum eſt, Non diligamus ver-
1.Ioan.3. bo, neque lingua, ſed opere & veritate. Simulatores autem &
Iob.36. callidi, prouocant iram dei. *Simus quoque odientes malũ* culpę
F in nobiſipſis & proximis. Naturã vero & gratiam diligamus in omnibus, *Adhærentes bono* .i. virtutibus, ſeu virtuoſis hominibus. Iuxta illud, Cum viro ſancto aſſiduus eſto. Et iterũ
Ecclés.37. ait ſcriptura, Cum videris ſenſatum, ſtatim euigila ad illum.
Ecclés. 6. *Charitatẽ fraternitatis inuicẽ diligentes* .i. quod fratres ſe in-
1.Ioan. 4. uicẽ diligant. Ne ſitis ſeminatores diſcordiæ, ſed amantes cõ-
1.Pet.4. munem charitatem in omnibus, *Honore inuicẽ præuenientes* ex humilitate. Quilibet enim poteſt conſiderare aliquid boni in alio, quod ipſe non habet, vel ex alia rationabili cauſa poteſt alteri primo reuerẽtiam exhibere, vel intus in corde, vel foris. Exteriore autem honore inuicẽ præuenire, maximè pertinet ad æquales, & ſubditos, ac iuniores, & hoc vtiq; multum
1.Pet.2. nutrit charitatem fraternam. Propter quod Petrus, Omnes, inquit,

inquit,honorate. Et Chriſtus in Euangelio, Qui maior eſt veſtrum,ſit veſter miniſter: Denique ſcriptum eſt, Quanto maior es,humilia te in omnibus, & inuenies gratiam coram deo & hominibus. Aliqui vero ſunt dura ceruice,qui nec honorãtes ſe ſciunt rehonorare, nec ſuperioribus ſuis debitam reuerentiam exhibere. Iſta honoratio proximi eſt actus duliæ,quę eſt virtus,debitam creaturis reuerentiam afferens. *Sollicitudine non pigri* ad habendam ſollicitudinem bonam,quæ eſt vigilantia cordis in bonis. Vel non pigri, ad executionem ſolicitam veræ & intimæ ſollicitudinis. Eſt autem quædã ſollicitudo vana atque ſuperflua, quæ verſatur circa hæc temporalia: de qua Solomon ait, Expectatio ſollicitorum peribit. Et Apoſtolus, Nihil,inquit,ſolliciti ſitis, *Spiritu feruentes* calore diuini amoris, ne charitas refrigeſcat in nobis, & euomat nos Chriſtus, *Domino ſeruientes* ſeruitute latriæ, de qua ſcriptum eſt, Dominum deum tuum timebis, & illi ſoli ſeruies. *Matt. 21.* *Eccli.3.* A B *Prou.11.* *Philip.3.* *Apoc. 3.* *Deute. 6.*

Spe gaudentes id eſt,de certa expectatione futuræ beatitudinis ſpiritualiter iucundantes in deo,qui vos ad æternã beatitudinem inuitauit. Propter quod gratiæ referendæ ſunt ei indefinenter. Nihil enim Chriſtiano felicius,cui promittuntur regna cœlorum. *In tribulatione* iuſte vel iniuſte illata, à mundo vel dæmone,eſtote *Patientes* repellẽdo à vobis paſſionem triſticiæ quoniam ſcriptum eſt, Beati qui perſequutionem patiuntur propter iuſticiam. Et alibi habetur, illi qui tentationes non ſuſceperunt in timore dei & patientia, exterminati ſunt. Denique omnes qui volunt piè viuere in Chriſto, perſecutionem patientur. Et per multas tribulationes oportet nos ingredi regnum cœlorum. Idcirco in tribulationibus tanquam in optima via perueniendi ad deum, oporter nos cordialiter exultare. Ait enim Pſalmiſta, Iuxta eſt dominus his qui tribulato ſunt corde. Et dominus, Cum ipſo, inquit, ſum in tribulatione, *Orationi inſtantes, neceſſitatibus ſanctorum* id eſt, penuriis ſeruorum Chriſti eſtote *Communicantes,* hoc eſt, communia facientes bona veſtra ſupplendo eorum inopiam. Vnde ad Hebræos dicit Apoſtolus, Beneficentiæ, & communionis nolite obliuiſci, *Hoſpitalitatem ſectantes* peregrinos & pauperes recipiendo gratis in propria domo. Iuxta illud, Egenos vagoſque induc in domum tuam. Item & illud, *Matt.4.* *Hierony.* *Matth.5.* *Iudith. 8.* C *2.Tim.3.* *Pſal.33.* *Pſal.90.* *Heb.13.* *Eſaiæ.58.*

D Hoſpitales inuicem ſine murmuratione. Hinc alibi dicit A-
Eſaiæ.38. poſtolus, Hoſpitalitatem nolite obliuiſci, Per hanc enim pla-
1.Petr.4. cuerunt quidam, videlicet Abraham & Loth, angelis hoſpi-
Heb.13. tio receptis. Ioannes quoque in ſua canonica de quodam per-
Gene.18. uerſo conqueritur, Ipſe non recipit fratres: & eos qui reci-
Gene. 19. piunt, prohibet. Ecce quantum amanda, ſectanda & continuã-
Ioan.3. da eſt Chriſtianis virtus hoſpitalitatis, quæ tot Apoſtolorum
teſtimoniis comprobatur. Nam & Chriſtus in die iudicij di-
Matt.25. cturus eſt reprobis, Hoſpes fui, & non collegiſtis me. Ideo ait
Iob.31. beatus Iob, Foris non remanſit peregrinus, oſtium meum via-
tori patuit. *Benedicite* id eſt, bona dicite & orate pro
Perſequentibus uos, benedicite eis. *Et nolite maledicere* eis.
E Repetitio, confirmationis & magnæ ſerioſitatis indicium eſt.
Mat.5. Hoc eſt quod ait Saluator, Orate pro perſequentibus & ca-
Lucæ.6. lumniantibus vos. Et, Benedicite maledicentibus vobis. Hoc
faciendo, veraciter ſequimur veſtigia Chriſti, De quo Petrus
1.Pet.2. affirmat, Cum malediceretur, non maledicebat: cum patere-
tur, non comminabatur. Hortor inſuper vos. *Gaudere cum
gaudentibus* id eſt, congratulari his, qui de bonis operibus
gaudent in domino. Non autem debemus cum peruerſis &
Ioan.16. vane iucundis gaudere. De quibus ſcriptum eſt, Mundus gau
debit, vos autem contriſtabimini. *Flere cum flentibus* con-
Iob.30. dolendo afflictis, ſicut Iob ait, Flebam quondam ſuper eo,
qui afflictus erat: & compatiebatur anima mea pauperi. Ve-
runtamen non debemus cum omnibus flentibus æqualiter fle
re. Eſt enim fletus alius inordinatus, quo propter amiſſionem
temporalium rerum quis ſuperflue luget. Sic flentibus con-
F flere debemus, compatiendo eorum errori, quatenus ceſſent
ſic flere. Alius eſt fletus ordinatus propter peccata, ſeu gloriæ
dilationem. Sic flenti conflere debemus, quatenus veniam
conſequatur, ſeu gloriam. Non autem vt fletus talis ſtatim tol
latur ab eis, niſi forte per accidens obeſſet ſpiritui, inducen-
do corporis debilitatem, aut aliud nocumentum. Imò ſimpli-
citer gaudendum eſt de bono fletu alterius. *Idipſum inuicem
ſentientes*, id eſt, conformantes vos mutuo in affectu & in-
tellectu, vt ſitis conformes in domino *Non alta ſapientes* de
vobiſmetipſis, id eſt, non magna præſumentes de vobis: ſicut
Pſal.130. ait Pſalmiſta, Domine, non eſt exaltatum cor meum, neque
FINIS. ambulaui in magnis: *Sed humilibus* cogitationibus eſtote

Conſen,

Conſentientes, vt parua & vilia æſtimetis de vobis. *Noli te eſſe prudentes apud uoſmetipſos*, id eſt, in oculis propriis, reputando vos ſapientes, aut cæteris magis ſenſatos. Imò ſi aliquid ſapientiæ vel ſcientiæ in vobis eſt, totum deo aſſcribite, & nolite in vobiſipſis inaniter exultare, & ſimplices ſpernere. Vnde Salomon dicit, Vidiſti hominem ſapientem ſibi videri, magis illo ſpem ſtultus habebit. Et iterum. Prudentiæ tuæ pone modum. Et rurſus alibi habetur, Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & coram vobiſmetipſis prudentes. *Nulli malum pro malo reddentes.* Nam & Pſalmiſta fatetur, Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis. Sed nec hoc ſufficit, quoniam Chriſtus ait, Benefacite his qui oderunt vos. Et Petrus, Non reddentes malum pro malo, ſed econtrario benedicẽtes. In hoc enim vocati eſtis. Hæc impleri non valent, niſi priuatus amor radicitus extinguatur, & amor diuinus mentem prorſus poſſideat.

A. EPIST. I. Re.15. Prou.16. Prou.26. Prou.23. Eſaiæ.5. Pſal.7. Mat.5. I.Petri.3. B

Prouidentes, hoc eſt, circunſpectè ſeu prouide diſponentes ac operãtes *Bona, nõ tantũ corã deo*, videlicet in ſecreto, vel quãtũ ad cordis intẽtionem, *Sed etiã corã oĩbus hominibus*, ne quis ſcãdalizetur in vobis, ſalua tamẽ veritate vitæ, iuſticiæ & doctrinę. Vnde alibi dicit Apoſtolus, Honeſte ambuletis ad eos qui foris ſunt. Et ſaluator, Luceat lux veſtra corã hominibus. Et, Videte ne ſcandalizetis vnũ ex puſillis iſtis. *Si fieri poteſt* quod dicam. *Quod ex uobis eſt*, id eſt, veſtram poſſibilitatem facite ad hoc, vt ſitis *Cum omnibus hominibus pacem*, veram ac ſpiritualem *Habentes*. non carnalem & ſecularẽ, De qua ait ſaluator, Nõ veni pacẽ mittere. *Non uoſmetipſos defendentes chariſſimi*, repercutiendo percutientẽ: cũ dicat ſaluator, Si quis percuſſerit te in vnam maxillam, præbe ei & alteram, ſcilicet quantum ad animi præparationem, *Sed date locum iræ*, id eſt, vindictæ ſeu iracundiæ cedite, ne repercutiendo alium magis prouocetis, vel propriam paſſionem exerceatis. *Scriptum eſt enim* in Deutero. *Mihi uindictam* committite, *Et ego retribuam, dicit dominus*, qui facio iudicium omnibus iniuriam patientibus. Noſtra tranſlatio talis eſt, Mea eſt vltio, & ego retribuam eis, in tempore. *Sed ſi eſurierit inimicus tuus*, qui te odit, *Ciba illum* pane ſpirituali ac corporali ſi potes. *Si ſitit, potum da illi*, & pari ratione, ſi veſte eget, operi eum, *Hoc enim faciens, carbones ignis*,

I.The.4. Matth.5. Matt. 18. Marci. 9. C Iob.22. Matth.10. Lucæ. 12. Matth.5. Deut.32. Pſal.10. Matt.5.

 id eſt,

D id eſt, materiam dilectionis *Congeres,* id eſt, congregabis,& pones *Super caput,* id eſt,in mente *Ipſius.* Hoc
Prou.25. enim extinguere poteſt rancorem, & inflammare amorem.
Matth.5. Hoc idem Salomon dicit in prouerbiis, Ex quo patet error Iudæorum,dicentium,quòd ſecundum legis intentionem inimici ſint odiendi non ſolum quantum ad culpam, ſed etiam quantum ad naturã.Sic enim nõ eſſet eis benefaciendum, ſed
Prou.24. malum faciendum.Contra quod ſcriptum eſt,Cum ceciderit
Iob.31. inimicus tuus,ne gaudeas. Sanctus etiam Iob ait, Si gauiſus
1.Reg.15. ſum ad ruinam eius qui me oderat,& exultaui,eo quòd inue-
Hiere.9. niſſet eum malum. Sed & Samuel deplanxit Saulem hoſtem ſuum letalem vſque ad diem mortis ſuæ. *Noli uinci* per
E impatientiam *A malo,ſed uince* per fortitudinem animi *In bono,* id eſt,tua bonitate, *Malum* alterius,non apponendo malum malo,ſed quo alter amplius malignatur,eo tu magis pium te præbeas.

Cap. XIII. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.*

ARTICVLVS. XVII.

Rom.12. ERudiuit Apoſtolus omnes fideles in moribus ge-
1.Petri.3. neraliter capitulo præcedenti, iam ſpecialiter
F inſtruit ſubditos, dicens. *Omnis anima,* hoc eſt, omnis homo exiſtens ſub alio. A parte enim ſignificat totum, ſicut & in Actibus ait Lucas, Eramus autem vniuerſæ animæ in naui, ducentæ ſeptuagin-
Acto.27. taſex, *Poteſtatibus ſublimioribus,* id eſt, in poteſtate conſti-
1.Petri.2. tutis,principibus ſecularibus,ſpiritualibusque prælatis. Non ſolum bonis & modeſtis, ſed etiam diſcolis, *Subdita ſit* per obedientiam promptam ac humilem, dummodo nihil præcipiant contra deum & iuſticiam. Vnde tyrannis obediendum non erat in his,quibus impugnauerant fidem:& miniſtri, qui eis placebant martyres perſequendo, grauiter peccauerunt:
2.Mac.7. ſicut & angeli inferiores, conſentientes Lucifero. *Non eſt e-*
Eſaiæ.14. *nim poteſtas,niſi à deo* omnipotente à quo proceſſit,atque dependet omnis poteſtas,creata ac limitata. Quanuis enim poteſtatis abuſio ſeu nocendi voluntas ſit ab animo creato, ipſa tamen poteſtas à deo profluxit. Propter quod dixit Chriſtus Pilato,

Pilato, Non haberes poteſtatem aduerſus me vllam, niſi tibi datum eſſet deſuper. Et Sapiens dicit, Præbete aures, qui continetis multitudines, quoniam data eſt vobis poteſtas à deo, & virtus ab altiſſimo. *Quæ autem à deo ſunt, ordinata ſunt,* id eſt, ſapienter & rationabiliter inſtituta. Omnia nanque in menſura, numero, & pondere conſtituit deus. Denique, ſapientia attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit vniuerſa ſuauiter, Ad ſapientem enim pertinet ordinare. *Itaque qui reſiſtit poteſtati* per rebellionem, *Dei ordinationi,* id eſt, rei à deo ordinatæ, ſeu iuri diuino, vel etiam deo, *Reſiſtit* quantum in ſe eſt. Vnde deus dixit ad Samuelem, Non te abiecerunt, ſed me. Et Chriſtus, Qui vos ſpernit, me ſpernit. Moyſes quoque ad filios Iſrael, Non contra nos, inquit, eſt murmur veſtrum, ſed contra deum. A Ioã.19. Sapien. 9. Sapien.11. Sapien.8. 1.Reg.18 Exod.16. Luc.10. B

Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem æternam *Acquirunt* peccando mortaliter. Interdum etiam incurrunt damnum temporale. Deinde oſtendit cur ſuperioribus obediendum ſit, *Nam principes non ſunt timori boni operis,* hoc eſt, ad timorem, his qui bene agunt, *Sed mali,* id eſt his, qui agunt peruerſe. Officium enim & intentio principis eſt, ſubditos iuſte diſponere, bonos ad meliora prouehere, impios vero reſtringere & punire. Hoc tamen verum eſt de his qui poteſtate ſibi conceſſa bene vtuntur. Aliqui vero ſunt principes mali, qui iuſtos opprimunt & impios fouent. De quibus per prophetam dominus profitetur, Ipſi regnauerunt, & non ex me: principes extiterunt, & non cognoui. Sed nec hi inordinate timendi ſunt cum dicat Saluator, Nolite timere eos, qui corpus occidunt, *Vis autem non timere* nec cauſam timendi habere, *Poteſtatem?* id eſt, in poteſtate poſitum principem ſeu prælatum? *Fac bonum,* id eſt, iuſtitiam, *Et habebis laudem ex illa* poteſtate, id eſt, à poteſtatem habente laudaberis, ſi bonus eſt. Si vero ſit malus, habebis laudem ex eo occaſionaliter, quoniam erit tibi cauſa maioris coronæ, laudis & gloriæ. *Dei enim miniſter eſt* prælatus ſeu princeps, etiamſi ignoret. Nam diuinæ diſpoſitioni aliquo modo ſubſeruit, *Tibi in bonum,* id eſt, ad tuam vtilitatem, quatenus retrahat te à malo, promoueatque ad bonum. *Si autem malefeceris time* poteſtatem tuę peruerſitatis vltricem. *Non enim ſine cauſa gladium* Oſee.8. C Mat.10. Eſaiæ. 41. 1.Tim.1.

D *portat* poteſtas ſecularis portat gladium materialem, eccleſiaſtica ſpiritualem. Vtraque vero habet iudiciariam poteſta-
2.Mach.5 tem, quæ per gladium deſignatur, *Dei enim miniſter eſt* princeps, *Vindex in iram*, id eſt, in punitionem, ſeu pœnam infligendam, *Ei qui malum agit*. Hæc eſt ratio, qua gladium portat, vt vindicet mala, quatenus culpa ordinetur per pœnam. *Ideoque neceſſitate*, id eſt, obligatione iuris, & propter vim coactiuam ſuperioris, videlicet quia tenemini & pote-
1.Petri.2. ſtis ad hoc compelli, *Subditi eſtote* ſuperiori, *Non ſolum propter iram*, hoc eſt, timore pœnæ, *Sed etiam propter conſcientiam* mundam habendam, id eſt, amore iuſtitiæ ne habeatis remorſum conſcientiæ, ſi inuiti obedieritis, Vnde alio
Col.3. loco dicit Apoſtolus, Non ad oculum ſeruientes, ſed ſicut do-
E mino. *Ideo enim* ſcilicet ad profitendum veſtram ſubiectionem, *Et tributa præſtatis* quod eſt ſignum ſubiectionis, *Miniſtri enim dei ſunt* principes, cum ſint executores iuſti-
Sapien.6. tiæ diuinæ. Propter quod dicitur per Sapienté, Cũ eſſetis miniſtri regni eius, &c. *In hoc ipſum ſeruiẽtes*, id eſt, propter tributorum receptionem miniſtrantes vobis, defendendo rem-
Matth.22 publicam, & pugnando pro vobis. *Reddite ergo* ſtatim
Marci.12. cum poteſtis, omnibus debita *Cui* debetis *Tributum* præſtate *Tributum*, & *Cui* debetis *Vectigal* reddite *Vectigal*, Dicitur autem tributum, quod ſoluit tota patria pro ſe domino ſuo. Vectigal autem quod ſoluit ſingularis perſona, vt cum negotiator ſoluit vecturas & pædagia rerum ſuarum. Vel, vectigal vocatur ſtipendium, quod datur domi-
F nis, quando per terras vehuntur, *Cui timorem* debetis, videlicet domino terreno, vt cœleſti exhibete *Timorem*: *cui* debetis *Honorem* interiorem vel exteriorem, videlicet deo, parentibus, & virtuoſis hominibus, date *Honorem*. Ait e-
Malach.1. nim dominus per prophetam, Filius honorat patrem, & ſer-
EPIST. uus timet dominum ſuum. Si ergo pater ego ſum, vbi eſt honor meus? & ſi dominus ego ſum, vbi eſt timor meus? *Nemini quicquam debeatis, niſi ut inuicem diligatis* quia dilectio, quotieſcunque alteri impendatur, permanet iugiter in præ-
Ioan.14. cepto. Per dilectionem vero intelliguntur alij actus virtuoſi, quos vnus tenetur alteri. *Qui enim diligit proximum, legem impleuit.* Ratio quippe diligendi proximum, eſt deus,
Exod. 20. Ergo qui proximum diligit, deum diligit. Qui autem diligit deum,

git deum, implet mandata decalogi ſcripta in prima tabula, A Deut.6
quæ ordinantur ad charitatem diuinam. Et qui diligit proximum, implet mandata decalogi ſcripta in tabula ſecunda, quæ ordinantur ad charitatem fraternam. Et qui diligit proximum, legem impleuit, præſertim quo ad præcepta moralia. Quod declarat Apoſtolus, *Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falſum teſtimonium dices, non concupiſces* rem proximi tui, id eſt, præceptum de vitandis, adulterio, homicidio, furto, falſo teſtimonio, concupiſcentia rei alienæ. *Et ſi quod,* id eſt aliquod *Aliud eſt mandatum* incluſum vel reducendum ad iſta *In hoc uerbo inſtauratur,* id eſt, comprehenditur, atque impletur, videlicet *Diliges proximum tuum ſicut teipſum.* Qui enim ſic diligit proximum, ſic facit ei quomodo vult fieri ſibimetipſi: cum diligere aliud nihil ſit, niſi alicui bonum velle. Voluntas autem procedit in opus ſi poteſt: ſi tamen fuerit vera, & perfecta voluntas. Ideo ſubditur. *Dilectio proximi malum non operatur* quia nec habens eam, peccat mortaliter, nec proximo nocet quandiu eam habuerit. *Plenitudo ergo,* id eſt conſummatio perfecta, impletio ac finalis perfectio, *Legis* antiquæ & nouæ, *Eſt dilectio* dei & proximi, quoniam omnium virtutum regina, origo, motrix ac finis eſt charitas qua deus amatur & proximus. Omnia ergo præcepta diſponunt & referuntur ad plenam obſeruationem præcepti charitatis. Propter quod alibi habetur, Finis præcepti eſt charitas de corde puro, & cōſcientia bona, & fide non ficta, Hoc autem penſandum, quod licet ſint duo pręcepta charitatis, in quibus tota lex pendet & prophetæ, vnum tamen frequenter ponitur pro vtroque, quia nec deus ſine proximo, nec proximus ſine deo diligitur. Hinc enim Saluator ait, Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos. Et iterum dicit, Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, Ideo quoque ſcriptum eſt, Hæc eſt annunciatio, quam audiſtis, ab initio, vt diligatis alterutrum.

[Marginal notes: Exod. 20. Deute. 6. Matth. 5. Matth. 7. B FINIS. 1. Tim. 1. Matth. 22 C Ioā. 15. Ibidem. 1. Ioā. 3.]

¶ Deinceps declarat Apoſtolus quod actibus charitatis maxime inſiſtendum ſit tempore euangelicæ legis quæ eſt lex charitatis ac libertatis, quemadmodum vetus lex erat lex timoris ac ſeruitutis, prout prolixe manifeſtatum eſt ſupra. Ait ergo, *Et hoc ſcientes tempus,* id eſt, conditionem & opportunitatem conſiderantes præſentis temporis, quod eſt tempus EPIST.

gratiæ,

2.Co.6. D gratiæ,de quo ſcriptum eſt, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis *Quia hora eſt iam,* ſcilicet tempore
Eſaiæ.49 iſto, imò omni momento *Nos de ſomno ſurgere* id eſt,de torpore & negligentia ad opera charitatis procedere, atque ad vigilantiam mentis aſcẽdere:ſicut alibi clamat Apoſtolus,
Ephe.5. Surge qui dormis,& exurge à mortuis. Otium autem, torpor & negligentia,ſomno comparantur, quoniam ſicut ſomnus vitam naturæ abſcondit:ſic iſta vitam gratiæ perimũt.Ad quod
Ionæ.1. ſpiritualiter pertinet illud Ionæ,Quid tu ſopore deprimeris? Surge & inuoca deum tuum. Denique non dormientibus, ſed vigilantibus prouenit regnum dei. ¶Subinde ponit rationem, cur tempus eſt à ſomno ſurgere. *Nunc enim* cum charitatem & gratiam dei habemus. *Propior,* id eſt, vicinior
E *Eſt* nobis *Noſtra ſalus,* id eſt, vita æterna *Quàm cum cre-*
Iacob.1. *didimus* hoc eſt, quàm tunc cum ſolã fidem habuimus.Quoniam fides ſine operibus non vnit nos deo, nec perducit ad vi-
Iob.14. tam æternam.Vel,cum credidimus, id eſt, quàm ante Chriſti aduentum,quia tunc omnes ſancti deſcenderunt ad lymbum inferni.Nunc vero patefacta eſt nobis per Chriſtum ianua felicitatis æternæ,cui tãto amplius approximamus, quanto eam ardentius deſideramus. Ambulamus enim ad eã contemplando, amando, & bene agendo. *Nox,* id eſt, tempus infidelitatis & vitiorum, vel tempus veteris teſtamenti, quod dicitur nox propter obſcuritatem legalium figurarũ, & prophetalium viſionum,quæ omnia in noua lege reuelantur.Vn-
Hebr.10 de dicitur ad Hebræos, Vmbram habens lex futurorum bo-
F norum,non ipſam imaginem rerum. Hæc igitur nox *Præceſ-*
Galat.2. *ſit* id eſt,præteriit,& modo non eſt *Dies autem* id eſt, claritas euangelicæ veritatis,ſplendor gratiæ,& tempus noui teſtamenti, ſeu beatitudo promiſſa. *Appropinquauit* quia iam
Ioan.1. præſens eſt in re, vel in ſpe. Gratia nanque & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. *Abiiciamus ergo opera tenebrarum,* id eſt,peccata,quæ ex tenebris ignorantiæ prodeunt,mentem
Ioan.3. deformant,& ad tenebras inferi protrahunt.Omnis enim qui agit male,odit lucem,& non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius *Et induamur* ſpiritualiter *Arma lucis* id eſt, virtutes & dona ſpiritus ſancti, quæ animam roborant & defendunt contra inſidias dæmonum, & contra iacula ſeu prælia vitiorum.De quibus armis,dicit alio loco, Accipite arma-

turam

turam dei,vt poſſitis reſiſtere in die malo, induti loricam iuſtitiæ, ſumentes ſcutum fidei, & galeam ſalutis. Hæc ergo agamus *Sic, ut die* id eſt, quatenus tempore gratiæ, ſcilicet tempore iſto *Honeſte ambulemus* ,id eſt, reuerenter coram deo, & exemplariter coram hominibus conuerſemur, nemini dantes vllam offenſionem,vt non vituperetur miniſterium noſtrum. *Non in commeſſationibus & ebrietatibus* id eſt, frequentibus guloſis atque ſuperfluis manducationibus & potationibus,fugiendo videlicet vitia gulæ, quæ valde inhoneſta ſunt. Propter quod ait Saluator, Videte, ne grauentur corda veſtra crapula vel ebrietate. Et Eſaias, Væ qui conſurgitis mane ad ebrietatem ſectandam & potandum vſque ad veſperum *Non in cubilibus*, id eſt, voluptatibus carnis, quæ exercentur in cubiculis. Vnde ſcriptum eſt, Væ qui dormitis in lectis eburneis,& laſciuitis in ſtratis veſtris *Et impudicitiis*, id eſt,cæteris luxuriæ vitiis,quæ ſunt maxime impudica,ac beſtialia:iuxta illud, Fornicatio & ebrietas auferunt cor. *Non in contentione* id eſt,lite *Et æmulatione*, id eſt,inuidia. Scriptum eſt enim, Vbi zelus & contentio ibi inconſtantia, & omne opus prauum. Et alibi Apoſtolus, Cum ſit inter vos zelus & contentio,nonne carnales eſtis? *Sed induimini dominum Ieſum* id eſt, brachiis ſanctę dilectionis complectimini eum in cordibus veſtris,dicentes cum ſponſa, Tenui illum,nec dimittam. Vel,induimini dominum Ieſum,id eſt,formam conuerſationis eius ſequimini, vt ipſe per charitatem commoretur in vobis,ornet ac veſtiat vos. *Et curam carnis* id eſt,prouiſionem victus & veſtitus,quibus caro ſuſtentatur *Ne feceritis in deſideriis* ſuperfluis,id eſt,ſecundum concupiſcentiam carnis,ſed quantum neceſſitas exigit,& ratio dictat. Quemadmodum alibi legitur, Habentes victum & quibus tegamur, his contenti ſimus. Vnde Salomon, Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi:tribue tantum victui meo neceſſaria. Quid enim prodeſt morituram hanc carnem,cito futuram vermium eſcã delicate nutrire,& nobilem,immortalemque animam,ſummę trinitatis imagine inſignitam,negligere?

[Margin: A; Ephe.6.; 2.Cor.6.; Luc.21.; Eſaiæ.5.; B; Amos.6.; Oſee.4.; Iaco.3.; 1.Cor.3.; FINIS.; Cant.8.; C; 1.Tim.6.; Prouer.30; 1.Mach.1.]

Cap. XIIII. *Infirmum autem in fide aſſumite.*

ARTICVL. XVIII.

Manifeſtauit

D M ANIFESTAVIT Apoſtolus in ſuperiori capi-
Roma. 13. tulo, quomodo inferiores ad ſuperiores ſe debe-
ant habere, iam docet quomodo ſuperiores ſe ha-
beant ad inferiores. Agnoſcendum vero, quod in
eccleſia Romanorũ (cui ſcribit Apoſtolus) erant
quidam ex Iudaiſmo conuerſi, qui erant legis æmulatores, cę-
rimonialia legis obſeruanda putantes, propter quod inter ci-
bos diſcernebant ſecundum legis præcepta. Iſti vocantur in-
firmi, id eſt imperfecti in fide catholica. Quia ſecundum fi-
dei veritatem, cærimonialia legis ceſſare cœperunt poſt Chri
ſti paſſionem, vt dictum eſt. Alij erant ex gentilitate conuer-
ſi, & iſti non diſcernebant in cibis humano vſui deditis, pro-
1. Timo. 4. ut ad Timotheum dicit Apoſtolus, Nihil reiiciendum, quod
E cum gratiarum actione ſumitur, Ait ergo, *Infirmum autem*,
id eſt, imperfecte edoctum *In fide aſſumite*, id eſt, charita-
tiue inſtruite, & nolite ægrum abiicere vos qui perfectiores
Lucæ. 19. eſtis in fide, exemplo Chriſti qui ait, Venit filius hominis quę-
rere, & ſaluum facere, quod perierat. Talem ergo aſſumite
Non in diſceptationibus cogitationũ, hoc eſt, nõ diſcutiendo ſeu
iudicando ſecreta cordis eius, quę ſoli deo ſunt cognita. *Alius*
3. Reg. 8. *enim* ille, ſcilicet qui nouit ceſſaſſe legalia *Credit*, id eſt, fide-
liter noſcit *Manducare ſe* licite *Omnia* cibaria, humanæ vi-
tæ ſuſtentationi apta, ita, vt præceptum legis de diſcretione
ciborum eum non obliget. *Qui autem infirmus eſt* in fide, ita
non putans, ſed inter cibos diſcernens *Holera manducet* cuius
eſus ſemper licitus fuit ad vitandum conſcientiæ ſcrupulum.

F ¶ Notandum autem quod legalia ſeu cærimonialia, quanuis
ſtatim poſt Chriſti paſſionem mortua erant, non tamen mor-
tifera. Nam à tempore paſſionis vſque ad euangelij publica-
tionem, poterant ſine periculo obſeruari, præcipue à Iudæis
conuerſis, dummodo non ponebatur ſpes ſalutis in eis, ſed fir-
miter credebatur, quod ſine obſeruatione eorum, ſufficeret ad
Act. 15. ſalutem fides & gratia Chriſti. Sic nempe in actibus Apoſto-
lorum legũtur apoſtoli ea ſeruaſſę. Ideo Apoſtolus dicit hunc
infirmum in fide, non ſatis inſtructum de ceſſatione legalium,
ſuo iudicio relinquendum, donec melius informetur. *Is qui
manducat* indifferenter quemlibet cibũ homini aptum, *Non
manducantem* hoc modo, ſed inter cibos diſcernentem *Non
ſpernat* tanquam iniquum, cum legalia nondum eſſent mor-
tifera

tifera *Et qui non manducat,* hoc eſt, iſte inter cibos diſcernens, & ab aliquibus abſtinens *Manducantem* indifferenter A
Non iudicet tanquam legis tranſgreſſorem, quia lex ceſſauit quantum ad vim obligatiuam. *Deus enim illum* manducantem *Aſſumpſit* ad fidem, ſicut & non manducantem. De his itaque,quę bono animo fieri poſſunt & malo,non iudicemus, ſed potius in melius interpretemur. ¶Præterea probat Apoſtolus quam irrationabile ſit, alium iudicare inordinate *Tu quis es,* id eſt, cuius vel quantæ authoritatis *Qui iudicas* iudicio reprobationis. Iudicium enim approbationis nō eſt ita illicitum *Alienum ſeruum?* id eſt, proximum tuum, qui eſt ſeruus dei, & conſeruus tuus, ſuper quem iuriſdictionem non habes? *Suo domino ſtat aut cadit,* id eſt,ad gloriam vel irreuerentiam dei bene agit aut male, & ad eum pertinet iudicare de hoc, non ad te *Stabit autem* id eſt, erectus erit corde ad deum,& bene aget. Hoc eſt verbum bonæ ſpei,tanquam diceret, Hoc piè præſumi poteſt, quod ſtabit etiam ſi iam iacere videatur. *Potens eſt enim deus ſtatuere,* id eſt,per gratiam à caſu peccati erigere *Illum.* Per hoc ergo quod ait Apoſtolus, ſtabit autē,duo docentur. Primum,vt dubia trahamus in melius. Secundum, vt nec impium ſimpliciter iudicemus, quia neſcimus,qualis futurus ſit. De hac autē materia,ſcilicet quomodo iudicare ſit licitum vel illicitum,plurima dicta ſunt ſupra. Quæ illic diffuſe induxi,ne cogerer eadem ſæpe repetere,ſed ſemper ad illum locum lectorem remitterem. ¶Adhuc oſtendit Apoſtolus vitandū eſſe iudicium inordinatum. *Nam alius iudicat diem* certum pro exercenda abſtinentia eligendum,diem inquam interpoſitum *Inter diem* alium,quo putat non eſſe abſtinendum *Alius iudicat omnem diem* in abſtinentia expendendum. Tanquam dicat, Vnus putat certis diebus abſtinendum, vt phariſæus qui ieiunabat bis in ſabbato, ſeu in hebdomada. Alius iudicat ſingulis diebus abſtinēdum, vt Iudith,quæ ieiunabat cunctis diebus,præter ſabbata,neomenias & feſta. Et ſanctiſſima illa euangelica Anna de tribu Aſer,quæ non diſcedebat de templo,die ac nocte ſeruiens domino,in orationibus atque ieiuniis. ¶Quoniam vero vtrunque horum bono animo fieri poteſt ſeu licite,ideo vnus alium iudicare nō debet. Vnde ſubiungitur, *Vnuſquiſque in ſuo ſenſu,* id eſt, in proprio intellectu, ſententia, ſeu conſilio, *Abundet* in

1.Timo.4.
Matth. 7.
B
Roma.2.
C
Lucæ.18.
Iudith.8.
Lucæ.2.

D in bonum, id eſt, quilibet relinquatur ſuo iudicio in hoc, permittatúrque agere, quod ſecundum ſuam conſcientiam iudicat melius eſſe, dummodo tamen non exeat limites rerum quæ licent. *Qui ſapit diem,* id eſt, certum diem, vel omnem diem diſcernit ſeu iudicat abſtinentiæ deputandum *Domino ſapit* hoc eſt, ad gloriam dei hoc agit intendens deo placere, *Et qui manducat* quemlibet cibum ſine diſcretione legis, vel, qui non ieiunat quotidie *Domino manducat,* id eſt, ad dei honorem hoc facit, cuius dona manducat. *Gratias enim agit deo*

Coloſſ.3. omnium bonorum datori, pro beneficiis ſuis, *Et qui non manducat,* id eſt, quencunque cibum, ſed iuxta legis tenorem inter cibos diſcernit, vel omni die ieiunat *Domino non manducat* id eſt, ad gloriam domini abſtinet *Et gratias agit deo* & ita

E vterque bene facit pro tempore, ſicut oſtenſum eſt. Sic ergo agere debemus, omnia referendo ad deum, vt glorificetur ipſe

Eſaiæ.24 in omnibus. Cuius ratio ſubditur, *Nemo enim noſtrum Sibi*

Hiere.13. *uiuit* finaliter, hoc eſt, ad gloriã propriam: quoniam vita natu

2.Petri.1. ræ & vita gratię quam habemus, ad gloriam & laudem dei eſt ordinanda, tanquam ad vltimum finem. *Et nemo noſtrum ſibi moritur,* id eſt, ad propriã laudem, ſed ad gloriã dei quatenus ſeparatus corpore laudet atq; glorificet deum in patria indeſinenter. *Siue enim uiuimus domino* id eſt, ad gloriam domini *Viuimus, ſiue morimur, domino morimur. Siue ergo uiuimus, ſiue morimur, domini ſumus,* id eſt, non ſolũ iure creationis & gubernationis, ſed per charitatem & cultum deuotiſſimũ, ad dominũ

F pertinemus. Beati qui ita cõiuncti deo ſunt, vt tota vita, morsq;

1.Reg.2. ipſorũ, deũ honoret. Ipſe enim ait, Qui glorificauerit me, glo-

Ruth.2. rificabo eum. Omnia ergo opera noſtra interiora & exteriora ad dei gloriã referamus, & propter deum omnia finaliter ope

2.Timo.4 remur. *In hoc enim* id eſt, propter hoc *Chriſtus mortuus eſt & reſurrexit, ut & uiuorum & mortuorũ dominetur.* hoc eſt, dominari cognoſcatur. Nam ante paſſionem erat vtiq; viuorum, mortuorúmque dominus, etiam ſecundum naturam aſſumptam vt verbo vnitam: quæ à primo inſtanti vnionis ſuæ cum verbo, prælata eſt omni creaturæ, dominiumque vniuerſale ſortita.

Ioan.13. Propter quod ait Saluator, Pater diligit filium, & omnia dedit

Ioan.17. in manu eius. Et alibi, Dediſti ei poteſtatem omnis carnis. Veruntamen Chriſtus dicitur paſſus, vt omnium dominetur, propter duo. Primo, quoniam ſuą paſſione meruit iudiciariam

poteſtatem,

poteſtatem, & generalem dominationem, non obſtante quod ante habuerit iſta. Non enim inconueniens eſt, idem alicui propter diuerſas cauſas competere. Secundo, quia poſt paſſionem cœpit vbiq; manifeſtari atque cognoſci dominium Chriſti. Propter quod ait, Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Poteſt etiam ita exponi, Vt & viuorum & mortuorum dominetur, id eſt, ſpiritualiter viuos ac mortuos, ſcilicet iuſtos & impios, in ſuo obſequio occupet. Vnde ipſe loquitur, Ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum. Cum ergo Chriſtus conſtitutus ſit omnium iudex *Tu autem* iudicande *Quid* hoc eſt, qua temeritate, quo fructu *Iudicas* ſententia diffinitiua *Fratrem tuum? Aut tu quare ſpernis fratrem tuum?* tanquam peccatorem aut vilem? Vnde ſcriptum eſt, Væ qui ſpernis, nónne & ipſe ſperneris? Cum fatigatus deſieris contemnere, contemneris. Et alius propheta, Nunquid non pater vnus omnium noſtrum, nunquid non deus vnus creauit nos. Quare ergo deſpicit vnuſquiſque noſtrum fratrem ſuum? Male ergo agis ô homo, iudicando ſpernendóque proximum.

A

Matt. 28.
Ioan. 12.

Matth. 7.
Act. 10.

Eſaiæ. 33.
B
Malac. 2.

Omnes enim ſtabimus ante tribunal Chriſti, id eſt, coram Chriſtó, ſedente in ſede iudiciaria in die iudicij: tanquam iudicandi ab eo. Tribunal autem eſt ſedes iudicis. Quod vero iam dicitur, quod omnes ſtabimus ante tribunal Chriſti tanquam iudicandi, intelligendum eſt vel de iudicio cõdemnationis vel remunerationis. Scriptura autem frequenter per iudicium, intelligit damnationis iudicium: ſicut alibi, Omnis qui credit in eum non iudicatur. Et, Si noſipſos iudicaremus, non vtique iudicaremur. *Scriptum eſt enim* in Eſaia, *Viuo ego, dicit dominus,* id eſt, per meipſum, qui maiorem per quem iurem, non habeo *Quoniam mihi flectitur omne genu* cœleſtium, terreſtrium, & infernorum, id eſt, omnia mihi ſubiicientur, præſertim in die iudicij, *Et omnis lingua confitebitur domino,* hoc eſt, omnis conſcientia confitebitur mihi tunc opera ſua. Vel, omnis lingua, id eſt, omne genus hominum, cuiuſcunque loquelæ, confitebitur domino, confeſſione laudis diuinæ, vel propriæ culpæ. Noſtra tranſlatio eſt talis, In memetipſo iuraui, egredietur de ore meo iuſtitiæ verbum, & nõ reuertetur, quia mihi curuabitur omne genu, & iurabit omnis lingua. Quod licet ad literam dictum videatur de conuerſione, adoratione, & genuflexione omnium gentium in primo Chriſti aduentu,

1. Timo. 2.
Ioan. 3.
1. Cor. 11.
Eſa. 45.
C

Eſa. 45.

& tempore

D & tempore prædicationis euangelicæ, Apoſtolus tamen ſpiritu ſancto copioſiſſime adimpletus præſenti loco inſinuat, hoc poſſe intelligi de ſubiectione & adductione omnium hominum, in ſecundo Chriſti aduentu. *Itaque unuſquiſque noſtrum pro ſe rationem reddet deo,* id eſt, reddere compelletur ſeu exigetur. Multi tamen non poterunt reddere rationem deo de actibus ſuis, quia omnino irrationabiliter vixerunt.
Hebr.13. Aliqui etiã nõ exigẽtur reddere rationẽ, vel quia nullam culpam habebunt, & in hac vita ſatiſfecerunt, vel quia infideles
Ioan.3. fuerunt, & iam iudicati ſunt, qui in die iudicij nõ iudicabũtur iudicio diſcuſſionis. *Non ergo amplius inuicem iudicemus* iudicio vſurpato vel temerario *Sed hoc iudicate magis,* hoc eſt, bonum & obſeruandum eſſe diſcernite *Ne ponatis offendiculum,*
E id eſt, occaſionem peccati, *Fratri* ſcilicet proximo, viro vel fœminæ *Vel ſcandalum* hoc eſt, occaſionem triſtitiæ. Communiter autem vnum pro alio ſumitur. ¶ Aduertendum vero, quòd duplex eſt ſcandalum, puta actiuum & paſſiuum. Scandalum actiuum, eſt dictum vel factũ minus rectum, præbens alteri occaſionem ruinæ: & de hoc ſcandalo non eſt dubium, quin ſit ſemper vitandum. Scandalum vero paſſiunm,
Matt.18. eſt malum ſeu caſus, quem alter incurrit ex dicto vel facto al-
Marci.9. terius. ¶ De hoc ſcandalo quæſtio eſt, an ſit ſemper vitandum.
Matt.19. Pro quo ſciendum quod ſcandalũ paſſiuum eſt duplex. Vnum
Lucæ.19. quod naſcitur ex malitia ſcandali, qui ex ſua peruerſitate non vult dicta ſua ſeu facta alterius, quamuis bona, bene interpretari, quod appellatur ſcandalum phariſæorum. Alterum
F quod naſcitur ex infirmitate vel ignorãtia ſcandalizati, quod dicitur ſcandalum puſillorum. ¶ Præterea quædam ſunt bona ſpiritualia, quædam temporalia, & vtraque ſunt duplicia. Nam ſpiritualium bonorum quædam ſunt de neceſſitate ſalutis, vt obſeruatio præceptorum in omnibus, & conſiliorum in religioſis. Hęc ergo bona nullo modo omittenda ſunt, propter quodcunq; ſcandalũ euitandum. Plus enim tenetur homo prouidere propriæ ſaluti quàm alienæ. Quædam vero nõ ſunt de neceſſitate ſalutis, & hæc ad tempus occultanda vel deferenda ſunt propter ſcãdalum puſillorum vitandum, videlicet donec ratio eius reddatur, & melius informentur. Si vero ratione reddita non acquieſcunt, nec ceſſant ſcandalizari, non erit ſcandalum tale amplius ex ignorantia vel infirmitate, ſed ex eorum

eorum malitia. Propter quod bona iſta omittenda non ſunt, A
propter ſcandalum tale vitandum. Sicut nec Chriſtus vitare Matth.15.
curauit ſcandalum phariſæorum. Similiter bonorum tempo-
ralium quædam aliquibus committuntur conſeruanda, vt bo-
na eccleſiæ prælatis, bona reipublicæ rectoribus, & depoſita
certis perſonis. Et quia ad horum conſeruationem homo tene-
tur, ideo propter nullius ſcandalum ſunt deſerenda. Vnde bea
tus Thomas Cantuarienſis repetiuit bona eccleſiæ cũ ingenti
ſcandalo regis. Alia bona temporalia, ſunt noſtra, & iſta omit-
tenda ſunt, vel dando ea aliis, vel non repetendo ſi alius ea ha
bet, propter vitandum ſcandalum puſillorum: vel ſcandalum
tale ſedandum eſt bono modo. Non autem propter ſcãdalum
ex malitia naſcens, dimittenda ſunt bona propria tempora-
lia. Daretur enim peruerſis libertas, & magna occaſio retinen- B
di, aut rapiendi bona aliorum, quod maxime obeſſet eorum
ſaluti. *Scio* per rationem *Et confido in domino Ieſu* per gra-
tiam eius *Quia nihil commune*, id eſt, nullus cibus humanæ vi-
tæ aptus, immundus eſt *Per ipſum*, id eſt, per creationẽ ipſius.
Omnia enim per ipſum facta, ſunt valde bona. Vel minus di- Gene.1.
cit, & maius ſignificat, vt ſit ſenſus, Nihil cõmune per ipſum, Pſal.13.
id eſt, omnia munda facta ſunt per eius aduentum. Omnes vi
delicet cibi apti, in lege prohibiti. Chriſtus enim abſoluit à le
gali prohibitione ciborum, iuxta illud, Quę deus purificauit, Act.10.
tu commune ne dixeris *Niſi ei qui exiſtimat quid commune eſſe*,
id eſt, aliquem cibum eſſe immundum propter legis præceptũ
Illi ſic exiſtimanti *Commune*, id eſt, immundum *Eſt* ali-
quid alimentorum ſecundum ſuam opinionem & conſcien- C
tiam. Sicut fricare barbam illicitum eſt ei, qui hoc putat illi-
citum, quàm diu ſic putat, quia cõtra conſcientiam faceret, ſi
fricaret. *Si enim propter cibum*, id eſt, ob hoc quod quẽlibet
cibũ indiſcrete manducans, vel ab aliquibus abſtines *Frater*,
id eſt, proximus *Tuus contriſtatur* putans te impie agere, &
neſciens quid debeat ſecurius facere, cum tamen licite poſſis
alterum horum eligere, ſicque fratris tui contriſtationem vita-
re, *Iam non ſecundum charitatem ambulas*, id eſt, non charita-
tiue te habes, quia non vitas offenſam fratris, ſed eius ſaluti
præponis cibum tuum. *Noli cibo tuo*, id eſt, vſu vel abſtinen-
tia cibi *Illum perdere*, hoc eſt, ad mortale peccatum inducere,
Pro quo Chriſtus mortuus eſt, ne videaris precium mortis &

D ſanguinis Chriſti paruipẽdere. *Non ergo blaſphemetur,* id eſt, contra dei honorem vituperetur *Bonum noſtrum,* hoc eſt, fa-
Prou.22. ma noſtra. Scriptum eſt enim, Melius eſt nomen bonum, quàm
Eccli.41. diuitiæ multæ. Et alibi, Curam habe de bono nomine. Hoc enim magis proderit tibi, quàm mille theſauri. Porrò, vt ait
Ambroſ. Ambroſius, qui habet opera bona, ſi reprehendatur in re minima, bonum ſuum obfuſcat, & incipit bonũ eius blaſphemari. Propterea virtuoſo vitanda ſunt minima. Ideo autem non
Matth.5. debes cibo tuo proximum perdere. *Non eſt enim regnum dei,* hoc eſt, regnatio & inhabitatio dei in anima tua *Eſca & potus,* id eſt, victus exterior. Eſca nanque non commendat nos deo. Nec cibus damnatur, ſed concupiſcentia immoderata.
1. Cor.8. Ideo ſubditur, *Sed iuſtitia* reddens deo quæ dei ſunt, proxi-
E mo quæ proximi ſunt, & ſibiipſi quæ expediunt, *Et pax,* id
Matt.22. eſt, vera tranquillitas mentis, *Et gaudium* quod habetur *In ſpiritu ſancto,* id eſt, per gratiam ſpiritus ſancti ex contemplatione & dilectione diuinorum. Iſta ſunt regnum dei, quia per
Lucæ.17. iſta regnat deus in nobis. Quemadmodum ait ſcriptura, Regnum dei intra vos eſt. Vel ſic, Non eſt enim regnum dei, cauſaliter eſca & potus, id eſt, per iſta nõ acquiritur regnum cœlorum: ſed iuſtitia & pax, & gaudium in ſpiritu ſancto, ſunt regnum dei. Quia per talia regnum cœlorum obtinetur. *Qui enim in hoc* regno dei, id eſt, in iuſtitia, pace & gaudio ſpirituali *Seruit Chriſto* non ſcandalizans aliquem propter cibũ, ſeu cibi delectationem, vel aliam irrationabilem cauſam *Pla-*
Pſal.149. *cet deo,* quia beneplacitum eſt domino in populo ſuo. *Et pro-*
F *batus,* id eſt, approbatus *Eſt hominibus* quia exemplaris eſt ipſis, & laudatur ab eis. *Itaque quæ pacis ſunt,* id eſt, ea quæ pacem pariunt, fouent, conſeruant *Sectemur* & operemur.
Matth.5. Beati enim pacifici, quoniam filij dei vocabuntur. In pace
1.Cor.7. nanque vocauit nos dominus: & non eſt deus diſſenſionis ſed
1.Cor.14. pacis. Vnde per prophetam dominus loquitur, Veritatem tan-
Zacha.8. tum & pacem diligite *Et quæ ædificationis ſunt,* hoc eſt, ad bo-
1.Cor.8. num prouocant, videlicet morum probitatem *Inuicem cuſtodiamus* quatenus vnus, non tantum alium non ſcandalizet, ſed ſpiritualiter eum ædificet. *Ideo Noli* ô homo *Propter eſcam,* id eſt, amore cibi, *Deſtruere opus dei,* id eſt, fratrem tuum ſpiritualiter occidere, ſeu fidem & gratiam eius extin-
Gene.3. guere. *Omnia quidem* cibaria *Munda ſunt* & licita, inquantum

tum ſunt creaturæ boni dei: *Sed malum,* id eſt, nociuum *Eſt* A
homini quæcunque cibaria ſumere *Qui per offendiculum manducat,* id eſt, manducando fratrem ſuum ſcandalizat, & deum offendit, ſicut malum erat primo parenti de fructu ligni vitæ comedere. Ne autẽ quis putet ſimpliciter vtile eſſe vel melius quolibet cibo & potu vti, eo quod omnia munda ſint, adiecit Matt.18.
Bonum eſt non manducare carnem, & non bibere uinum. Per hoc enim cõcupiſcẽtia minoratur, corpus caſtigatur, & gratia obtinetur. *Neque* mãducare & bibere id *In quo frater tuus offenditur,* id eſt, impedimentum ſeu obicem proficiendi in via dei incurrit, *Aut ſcandalizatur,* id eſt, cadit peccando, quod eſt maius & grauius quàm offendere. Poteſt enim quis pede in aliquid impingere, nec cadere, *Aut infirmatur* in fide, hæſitans quid ſit tenendum, quod valde pœnale periculoſumque B
eſt. ¶ Deinde hortatur Apoſtolus ad hoc. *Tu fidem quam habes penes temetipſum* hoc eſt, intra te firmiter credis omnes Act.10. 2.Corin.1.
cibos per Chriſtum purificatos ſeu licitos factos. *Habe coram deo,* id eſt, ſufficiat tibi hanc fidem habere in cordis ſecreto deo ſpectante, nec fratri tuo aliter æſtimanti eam oſtendas, ne ſcandalizetur. *Beatus* eſt iam in ſpe bene agendo *Qui non iudicat,* id eſt, damnabilem facit *Semetipſum* alium ſcandalizando *In eo quod probat,* id eſt, faciendo quod licitum eſſe cognoſcit in ſe, quanuis ſit illicitum, propter ſcandalum euitandum. Vel ſic, Beatus qui non iudicat, id eſt, non redarguit ſemetipſum in eo quod probat, hoc eſt approbat, id eſt, 1.Cor.10.
qui nihil agit contra conſcientiam ſuam *Qui autem diſcernit,* id eſt, iudicat quoſdam cibos vitandos, *Si manducauerit* tales C
cibos *Damnatus eſt* cauſaliter, id eſt, peccando mortaliter damnari promeruit, *Quia* manducat *Non ex fide,* hoc eſt, Tit.1.
contra id quod ſecundum fidem & conſcientiam ſuam ſentit agendum. *Omne autem quod non eſt ex fide,* id eſt, quod fit contra fidem & propter finem contrarium fini quem edocet fides *Peccatum eſt,* quia inordinatum & contra legem diuinam. ¶ Circa hæc duo quæruntur. Primo, vtrum ratio ſeu conſcientia errans, obliget. Secundo, an quælibet actio infidelium ſit peccatum. Et reſpondendum ad primum, quòd operatio recipit ſpeciem à termino ad quem, rationem autem boni vel mali moralis ſumit ab intentione agentis, ſeu formali ratione obiecti. Cum ergo ratio dicit aliquid bonum

D vel malum, quanuis ita non ſit, tamen ſi voluntas fertur in id, quod ratio ei proponit ſub ratione mali licet ſit bonum, certum eſt, quod fertur in illud ſub ratione mali, & ideo formaliter peccat. Quemadmodum putans falſum aſſerere, mentitur etiã ſi verum dicat, eo quòd falſum dicere exiſtimet. Simile eſt, ſi quis bonum agat putans illud eſſe malum, peccat enim. Ideo ratio ſeu errans conſcientia obligat. Non eſt tamẽ homo perplexus, id eſt, neceſſitate peccandi aſtrictus, quoniam poteſt errorem rationis abiicere. ¶ Ad ſecundum dicendum, quòd infidelitas, ſicut & cætera peccata mortalia, aufert vitam gratiæ, non autem tollit bonum naturæ. Quanuis ergo infidelis non agat aliquid meritorie, poteſt tamen facere opus bonum in genere moris ſeu bonum morale, ad quod ſe
E extendit naturalis potentia. Et in tali actu non peccat dire-
*Matt.*10. cte, & per ſe, vt ſi honoret parentes, veſtiat nudum, cibet eſurientẽ. Quicquid vero refert ad finem ſuæ perfidiæ, in eo peccat, quanuis ſit bonũ. Nam finis peruerſus eſt. Quod ergo nũc
*Hebr.*11. ait Apoſtolus, Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt: ad quod gloſſa adiicit, omnis infidelium vita peccatum eſt, accipiendum eſt ſecundum ſenſum prætactum. Et quia qui fidem non habet, protinus in diuerſa peccata collabitur.

Cap. XV. *Debemus autem nos firmiores, &c.*

ARTICVLVS XIX.

D*Ebemus autem nos firmiores*, id eſt, in virtutibus fortiores *Imbecillitates* hoc eſt, defectus & imperfectiones *Infirmorum ſuſtinere*, id eſt, æquanimiter ferre & ſuſtentare atque erigere, vt ſanen-
F tur. Sicut & alibi dicitur, Libenter ſuffertis inſi-
1.*Cor.*11. pientes, cum ſitis ipſi ſapientes. Et iterum, Alter alterius onera
*Galat.*6. portate. Nam & in corpore naturali, membra fortiora (vt nerui & oſſa) ſuſtinent teneriora. ¶ Sed quia ex hoc, quod aliquis ſuſtinet imperfectionem alterius, tãquam infirmioris, protinus inſurgere ſolet inanis gloria, qua quis de ſua perfectione ſtultiſſime gloriatur, & alteri ſe præponit, ideo optime iunxit apoſtolus, *Et non nobis placere*, id eſt, nõ habere com-
1.*Cor.*4. placẽtiam in nobis ad noſmetipſos reflexã, nec gloriari in nobis, nec proprium placitũ ſequi: ſed potius diſplicere nobis in nobis,

nobis,cum nihil ex nobiſipſis habeamus,niſi quod merito in- A
ducere debet nobis diſplicẽtiam noſtri. Vnde de reprobis ſcri-
ptum eſt, Audaces ſibi placentes. Si penſamus proprias imper- 2.Petri.1.
fectiones & vitia, nõ placebimus nobiſipſis. Et quo nobiſipſis
magis placemus, eo amplius diſplicemus deo. *Vnuſquiſque*
ueſtrum proximo ſuo placeat in bonum, id eſt, ad bonum finem,
ſeu tendendo in opus bonum *Ad ædificationem* ipſius, vt ex
nobis ſumat profectum. *Etenim Chriſtus* ſecundum quod ho-
mo *Non ſibi* in ſe *Placuit,* id eſt, in ſeipſo gloriatus non eſt,
quaſi à ſeipſo aliquid habens, nec proprium placitum: ſed dei
patris voluntatem quæſiuit. Ideo enim in Euangelio loqui-
tur, Deſcendi nõ vt faciam voluntatem meam, ſed eius qui mi- Ioan.5.
ſit me. Et, Non poteſt filius à ſe facere quicquam. Et, Ego non Ioan.8.
quæro gloriam meam, ſed quæ placita ſunt patri, facio ſem- Matt.26.
per. Et, Non quod ego volo, ſed quod tu. Et ſi Chriſtus, qui nõ Lucæ.22.
ſolũ caruit omni culpa, ſed inſuper vt homo plenus fuit omni Ioan.1.
virtute & gratia, ſibiipſi nõ placuit: cur nos miſeri defectibus B
pleni, nobiſmetipſis placemus? *Sed ſicut ſcriptum eſt* in pſal-
mo, qui ad literam de Chriſti paſſione conſcriptus eſt, *Im-* Pſal. 68.
properia, id eſt, detractiones, opprobria, iniuriæ *Imprope-* Ioan.5.
rantium tibi ô pater æterne, in me. Nam Iudæi improperan-
do mihi improperauerunt & tibi, Qui enim non honorificat
filium, nõ honorificat patrem, qui miſit illum. Improperabant
autẽ Iudęi patri & vnigenito filio eius, ac ſancto ſpiritui, aſcri
bentes miracula Chriſti dæmonibus, eiuſque vitam impiam
eſſe dicentes. Dixerunt enim, Nónne bene dicimus nos, quia Ioan.8.
Samaritanus es tu, & dęmonium habes? Et alibi, In Beelzebub Matth.12.
principe dæmoniorum eiicit dæmonia. Hæc itaque imprope- C
ria *Ceciderunt ſuper me,* hoc eſt, in mea humanitate habue-
runt effectum, & me hominem occiderunt. Tibi enim nocere Ioan.14.
non potuerunt. Et hoc ideo paſſus ſum, quoniam tuam in om-
nibus feci voluntatem, increpando vitia Iudæorum. *Quæcun-* Ioan.17.
que enim ſcripta ſunt. Quaſi dicat Apoſtolus, Merito allegaui EPIST.
ſcripturam iſtam de Chriſto. Quæcunque enim ſcripta ſunt,
in libris diuinis, præſertim de Chriſto, & eius myſteriis: *Ad* Gregorius
noſtram doctrinam, id eſt, informationem, *Scripta ſunt.* Nam
Chriſti actio noſtra eſt inſtructio. *Vt per patientiam* in ad-
uerſis, quam verbis & exemplis docet ſcriptura, dicendo, In Lucæ.21.
patientia veſtra, poſſidebitis animas veſtras. Et Iacobus,

Iacob.5. Exemplum accipite longanimitatis & patientiæ, prophetas.
D Ecce beatificamus eos qui ſuſtinuerunt. *Et conſolationem ſcri-pturarum* conſolantium animas ſtudioſas ac pias, quoniam multa iucunda & delectabilia continent. Vnde primo Ma-
1.Mac.12. chabæorum Ionathas & alij dicebant, Habemus ſolatio ſan-
2.Timo.3. ctos libros *Spem habeamus*, id eſt, certam fiduciam obtinendi gratiam in præſenti, & gloriam in futuro. Omnis nanque ſcriptura, diuinitus inſpirata, vtilis eſt ad docendū, & arguendum, ad erudiendum in iuſtitia, vt perfectus ſit homo dei ad omne opus bonum. Porrò vt hanc gratiam conſequamur orat apoſtolus *Deus autem patientiæ* dator, conſeruator & remu-
Pſal.61. nerator, de quo ait Pſalmiſta, Nónne deo ſubiecta erit anima
Pſal.70. mea? Ab ipſo enim patientia mea. Et, Quoniā tu es patientia
2.Cor.11. mea domine *Et ſolatii*, id eſt, cōſolationis infuſor, qui conſo-
E latur nos in omni tribulatione noſtra. de quo in Tobiæ libro
Tob.3. dicitur, Poſt tempeſtatem, tranquillum facis: & poſt fletum,
Hier.32. exultationem infundis. *Det nobis idipſum ſapere in alterutrum*, hoc eſt, idem ſentire adinuicem *Secundum Ieſum Chriſtum*, id eſt, ſecundum voluntatem & doctrinam ſaluatoris, non ſecundum ſenſum veſtrum, vt ſitis conformes & eadem ſentientes:
2.Para.19 iuxta illud, Viriliter agite, cōfortamini, idem ſapite. Sic etiam
& 22.28. multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. Hanc
Act.4. identitatem nō facit, niſi magna gratia dei, quæ humanarum opinionum, falſitatum, imaginationum & inflationum, diuerſitatem nebulámque expellit, & corda diuerſa in vno veritatis
Dionyſius ac ſanctitatis ſplendore recolligit. Vnde ait beatiſſimus Dio-
1.Corin.1. nyſius, quod ſicut lumen naturæ, ratione ſuæ defectuoſitatis,
F eſt cauſa diuerſitatis in aſſertionibus hominum: ſic lumen gratiæ à diuerſitate in vnitatem reducit, & omnes idem aſſerere facit *Vt unanimes*, id eſt, affectu & ſenſu conformes, *Vno ore*, hoc eſt, ſimili vocis laudatione *Honorificetis deum, & patrem domini noſtri Ieſu Chriſti*, id eſt, deum patrem, qui eſt deus Chriſti ſecundum naturam aſſumptam: & pater ipſius, ſecundum naturam diuinam. De quo ait
Ioan.21. ipſe, Aſcendo ad patrem meum & patrem veſtrum, deum meum & deum veſtrum. *Propter quod* videlicet vt deum v-
Matt.18. nanimiter honorificetis *Suſcipite inuicem*, id eſt, vnus ſuſcipiat alium in omni charitate & pietate mutuo, conſulendo, condolendo, ſuccurrendo, & cætera opera miſericordiæ corporalia

poralia ac ſpiritualia impendendo. Vnde prima ad Theſſa- A
lonicenſes ipſe ait, Corripite inquietos, conſolamini puſilla- 1. Theſſ. 5.
nimes, ſuſcipite infirmos, patientes eſtote ad omnes *Sicut & Chriſtus ſuſcepit uos* ſub aliis ſuæ protectionis, ſanauitque
vos. Qui apud Ioannem ait, Eum qui venit ad me, non eiiciã Ioan. 6.
foras. Et Eſaias ait, Vere languores noſtros ipſe tulit, & pec- Eſaiæ. 53.
cata noſtra ipſe portauit. Denique, Suſcepit Iſrael puerum Lucæ. 1.
ſuum, recordatus miſericordiæ ſuæ. Et Dauid in Pſalm. Mi- Pſal. 17.
ſit, inquit, de cœlo, & accepit me, & aſſumpſit me de aquis multis *In honorem dei* Hoc ad vtrunque refertur, quia & nos debemus ſuſcipere inuicem, & Chriſtus ſuſcepit nos ad honorem & gloriam dei. Quod autem Chriſtus ſuſceperit nos, oſtendit Apoſtolus, primo de populo Iudæorum. *Dico* B
enim Chriſtum Ieſum miniſtrum fuiſſe circuncisionis id eſt deo patri ſeruiſſe, ſecundum formam ſeruilem, in prædicatione, qua prædicauit Iudæis. Imò & Chriſtus ſe ſeruũ præbuit Iudæo-
rum, iuxta illud, Ego in medio veſtrum ſum, ſicut qui mini- Acto. 1.
ſtrat. Et alibi, Filius enim hominis nõ venit miniſtrari, ſed mi Lucæ. 22.
niſtrare. Dicitur ergo Chriſtus miniſter circũciſionis, id eſt, Matt. 20.
prædicator atque Apoſtolus Iudæorum, ad quos ſpecialiter Matth. 15.
miſſum ſe perhibet, dicens, Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt domus Iſraël. Et hoc *Propter ueritatem* dei id eſt, quia deus ita prædixit, & vt deus verus eſſe cognoſceretur

Ad confirmandas id eſt, approbãdas & adimplendas *Promiſſiones patrum* .i. promiſſiones diuinas, patriarchis, propheti-
tiſq; factas de Chriſto. Vel ſic, Dico Chriſtũ Ieſum miniſtrũ Lucæ. 2.
fuiſſe circũciſionis .i. circunciſioni ſubiectum, ipſam in ſe reci C
piendo, propter veritatem dei, qui miſit filium ſuum factum
ſub lege, ad confirmãdas promiſſiones patrũ, hoc eſt ad oſten- Galat. 4.
dendum, quod deus daturus ſit patribus bona promiſſa, quæ promiſit Iudæis, circunciſionem recipientibus. Abrahæ enim
promiſit, In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Et ita ſu- Gene. 22.
ſceptio Iudæorũ quodãmodo pertinet ad iuſticiam, propter præcedentẽ promiſſionẽ. Suſceptio vero gentiũ ad miſericordiam maxime ſpectat. Propter quod ſubditur *Gentes autẽ* .i. gẽtiles cõuerſos, dico *Super miſericordia* .i. de pietate & gratia ſibi impẽſa *Honorare deũ* .i. gratias agere deo, eiq; ſeruire *Sicut ſcriptũ* in Pſal. *Propter hoc cõfitebor tibi in gẽtibus* Verbũ eſt
filij ad patrẽ dicẽtis, Propter hoc, qđ in Pſal. illo huic verſiculo Pſal. 17.

D præmittit, Deus, qui das vindictas mihi, & ſubdis populos ſub
Acto.13. me, &c. confitebor tibi deo patri, in gentibus, id eſt, gentes faciam tibi confiteri confeſſione laudis tuæ & culpæ ſuæ, cum per apoſtolos conuertero eos ad fidem. *Et nomini tuo cantabo* per ora gentium conuerſarum, & etiam per meipſum, ſecundũ quod homo ſum. Ex hoc ſequi videtur, quod pſalmus ille ad literam de Chriſto loquatur. Apoſtolus enim per verba pſalmi huius probat gentes ſuſceptas à Chriſto. Probatio vero nõ
Auguſt. valet, niſi per ſenſum literalem, vt Auguſtinus teſtatur: Lira tamen exponit pſalmum iſtum & verba hic allegata ad literam de Dauid. Et vtique niſi pſalmus eſſet excellenter notabilis tanquam myſteriis Chriſti redundans, non toties inue-
E niretur in ſacra ſcriptura expreſſus. Non enim vt cæteri pſalmi communiter, habetur in libro pſalmorum, ſed etiam in ſe-
2.Reg.22 cundo Regum. Ideo expoſui pſalmum illum de Chriſto loco
Eſaiæ. 66 ſuo. *Et iterum dicit* de gentium ſuſceptione ſeu conuerſio-
Deute.32. ne in Eſaia, vel ſecũdum Bedam, in Cantico Deuteronomij, tamen ſecundum, aliam tranſlationem. *Lætamini gentes* id eſt, gentiles conuerſi *Cum plebe eius* id eſt, Iudæis qui erãt populus peculiaris. Noſtra tranſlatio talis eſt, Laudate gentes populum eius. *Et iterum* dicit dominus per prophetam
Pſal.116. in Pſalm. *Laudate omnes gentes* ad fidem vocatæ *Dominum, & magnificate* id eſt, magnifice honorate, & verbis ac factis magnum eſſe oſtendite *Eum omnes populi* hoc eſt, duodecim
Eſaiæ. 11. tribus Iſraël. *Et rurſus Eſaias ait, Erit radix Ieſſe, & qui exurget*
F *regere gentes: in ipſum gentes ſperabunt* Noſtra tranſlatio habet ſic, Radix Ieſſe, qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gẽtes deprecabuntur. Eſt itaque ſenſus, Erit Radix Ieſſe id eſt, Chriſtus de ſemine Ieſſe (ſeu Iſai) patris Dauid deſcendens. Quanuis autem Chriſtus de Ieſſe ſit natus, & per hoc poſterior eo, ſecundum naturam humanam: eſt tamen radix illius quia ſecundum diuinitatem eſt origo & fundamentum ipſius Ieſſe, & qui (.ſ. Chriſtus) exurget procedendo in actum. Vel, exurget à mortuis, regere gentes id eſt, eccleſiam ex gentibus congregatam quam regit per ſeipſum, per angelorum cuſtodiam, & per prælatos, in eum gentes ſperabunt, tanquã in ſaluatorem. *Deus autẽ ſpei* id eſt, in quo ſperamus, & à quo ſpes
Heb.1. vera infunditur *Repleat uos* in hac via inchoatiue *Omni gau-*
Pſal.90. *dio* ſpirituali *Et pace* hoc eſt interna tranquillitate, paſſionibus

nibus extirpatis *In credendo* per fidem formatam. Iſta enim ex fide formata procedunt. Orat ergo apoſtolus, vt diuina fideliter contemplando, impleamur omni gaudio ſpirituali ac pace, conſiderando videlicet bonitatem & beatitudinem dei, beneficia quoque ipſius exhibita & promiſſa *Vt abundetis in ſpe* id eſt, in actu ſpei, certius atque auidius expectando felicitatem futuram ex prælibatione eius in hac vita. Ex perceptione nempe præſentium munerum certa fit expectatio futurorum *Et uirtute* id eſt, gratia *Spiritus ſancti* vel in virtute, hoc eſt, efficacia bonæ operationis ſpiritus ſancti id eſt quæ datur à ſpiritu ſancto. *Certus ſum autem fratres mei & egoipſe de uobis* vel per reuelationem diuinam, vel per operationem veſtram quam præcepi. Quemadmodũ ſcriptum eſt, Ex fructibus eorum cognoſcetis eos *Quoniam ipſi pleni eſtis* ſecundum conditionem ſtatus veſtri, & exigentiã huius viæ, vel quantum requiritur ad ſalutẽ, *Dilectione* dei & proximi. Non tamen ſimpliciter plenus eſt aliquis viator dilectione diuina, cum nullus viator poſſit perfecte implere præceptum charitatis diuinæ. Et durante vita præſenti, quilibet poteſt in charitate proficere. Et eſtis *Repleti omni ſcientia* ad ſalutem neceſſaria, non autem abſolute omni ſcientia *Vt poſſitis alterutrum monere* id eſt vos mutuo exhortari. Hoc dicit apoſtolus ne videatur eis ſcribere, quaſi ignaris & imperfectis, & vt hac laude prouocet eos ad meliora. Veruntamen quoniã à principio huius epiſtolæ declarauit diſcordiã, infirmitatem, & imperfectionem Romanorum, mirum videtur, quomodo iam dicat eos dilectione & omni ſcientia plenos. Et reſpondendum, quod iſta non ſunt ad eoſdem referẽda. Nam quidam eorum valde perfecti erant, de quibus iam loquitur: alij imperfecti fuerunt, quos ſuperius increpauit & concordauit. ¶ Deinde excuſat ſe de præſumptione. *Audacius autem ſcripſi uobis fratres* id eſt quãuis ô Romani ita perfecti ſitis, vt dixi tamen, audacter ex magna fiducia ſcripſi vobis præſentem epiſtolam, *Ex parte* id eſt aliquibus veſtrum, præcipue. ſ. imperfectioribus, qui magis informatione hac indigent. Vel ex parte, id eſt, non plene, ſed partim ac breuiter,

Tanquam in memoriam id eſt ad actualem conſideratioñe eorum, quæ habitualiter ſcitis *Vos reducẽs* & excitans. Sciẽtibus enim legem loquor, vt dixi ſuperius. Scribo tamen vobis, vt

A Matth. 18. Iacob. 2. Gregorius FINIS. B Matth. 7. Matth. 5. 2. Timo. 3. C Heb. 5. Roma. 7. Marc. 4. Prou. 9.

D bis, vt actualiter memores ſitis eorum, quæ ſcribo. Vnde Sa-
1.Cor.7. lomon, Da ſapienti, inquit, occaſionem, & addetur ei ſapiētia.
Matth.28 Doce iuſtum, & feſtinabit accipere. ¶ Cur autem ſcripſerit,
Acto.10. ſubdit, *Propter gratiam quæ data eſt mihi à deo* .i. propter apoſtolatum, vel ſapientiam mihi diuinitus præſtitā, ad hoc *Vt ſim miniſter Ieſu Chriſti in gentibus* .i. Chriſto deſeruiam, gentes inſtruendo, ſicut ipſe mihi præcepit, ſicq; gratiā mihi collatam vobis communicē *Sanctificans* .i. ſanctū oſtendens per diuina miracula *Euangelium dei* .i. euangelicam doctrinam,
Ioan.12. quam prædico *Vt fiat oblatio* .i. ſeruitus. *Gentium* vel oblatio, qua gentes ſeipſas domino offerunt. Vel oblatio, qua ego eas offero *Accepta* deo per deuotionem eorum *Et ſanctificata* .i. purgata à vitiis *In ſpiritu ſancto* hoc eſt, virtute & gratia ſpi-
E ritus ſancti. *Habeo ergo gloriam* id eſt, cum data ſit mihi gratia tanta ideo habeo gloriam, hoc eſt, gloriationem internā, non vanam, ſed veram. *In Chriſto Ieſu* id eſt, ſecundum voluntatem ipſius *Ad deum* id eſt, ad ſanctæ trinitatis honorē, Ex conſideratione enim beneficiorū ſibi collatorū lætabatur apoſtolus in deo, quod & nos imitari debemus. Vel habeo gloriam, id eſt, meritum gloria dignum, ſeu apoſtolicam autho-
1.Timo.1. ritatem *Non enim audeo aliquid eorum loqui quæ per me non efficit Chriſtus* id eſt, nihil præſumo dicere, niſi quod à Chriſto percepi. Nihil doceo alios quod ipſe nō facio: nec maiora af-
F firmo de me in verbo vel facto, q̄ Chriſtus operetur per me, vel quæ ego efficio virtute Chriſti *In obedientiam gentium* .i. ad hoc vt gentes euangelio dei obediant. Itaque nō audeo aliquid loqui quod Chriſtus nō facit per me, *Verbo* prędicationis *Et factis* bonæ cōuerſationis *In uirtute ſignorū* .i. minorū miraculorū, *Et prodigiorum* hoc eſt, miraculorum maiorū factorū nō arte magica, ſed *In uirtute ſpiritus ſancti* Hoc dicit Apoſtolus contra pſeudoapoſtolos, & vt ceteris Apoſtolis qui cum Chriſto corporaliter ſunt conuerſati, probet ſe parem: non ob propriam laudem, ſed vt omnes ſuā doctrinā ve-
Lucæ.24. ram agnoſcant, diligentiusq; intendant ac impleant. In tantū ergo operatus eſt Chriſtus per me *Ita ut ab Hieruſalē* vnde cœpit prædicatio Apoſtolorum *Per circuitū* .i. diuerſis locis & vrbibus *Vſque ad Illyricū* mare in fine Græciæ, ſitū. *Repleuerim* .i. plenè diſſeminauerim *Euāgelium Chriſti* hoc eſt, Euāgelio Chriſti tot gentes impleuerim, cōuertendo eas ad

euangelicam

euangelicam fidem. In quo admiranda poteſtas ſpiritus ſan-A
cti apparet,qui per vnum virum,ſine humano præſidio, tan-
tos populos,ad tam ſupernaturalem,arduam,& incomprehē-
ſibilem legem conuertit. Agnoſcatur ergo operata diuinitas,
habeaturque ſemper fides certiſſima, tanquam à deo firmata
ac infinita. *Sic autem* in illis locis *Euangelium hoc prædicaui nō ubi nominatus eſt Chriſtus* .i.non illis gentibus,quibus ab aliis prædicatus fuerat Chriſtus *Ne ſuper alienum fundamentū* doctrinam ab aliis traditam *Aedificarem* .i.verbum ſpiritualis ædificationis adiicerem. Et in hoc prædicatio Apoſtoli comprobatur fuiſſe laborioſior & efficacior, quia materia nō fuit diſpoſita *Sed ſicut ſcriptum eſt* in Eſaia, *Quoniam quibus non eſt annunciatum de eo* id eſt, gentes, quibus non erat factus ſermo de Chriſto per prophetas,ſicut Iudæis *Videbunt* B
Chriſtum & opera eius,oculo fidei,per prædicationem apoſtolicam *Et qui non audierunt* prædicationem euangelij prius ab aliis Apoſtolis *Intelligent* euangelica documenta per prædicationem Pauli *Propter quod* id eſt,propter occupationem meam in prædicando his gentibus. *Et impediebar plurimum* id eſt, vehementer & diu *Venire ad uos* Romanos *Et prohibitus ſum* id eſt, impeditus,vel à ſpiritu ſancto vetitus *Vſque adhuc* . *Nunc uero ulterius locum* id eſt, neceſſariam cauſam manendi ,.ſeu locum conuenientem

Eſaiæ.12.

1. Theſſ.2.

Non habens in his regionibus Græciæ, vbi præcipuè prædicaui. Iam enim competenter inſtructi, & reformati fuerunt, erantque per ciuitates & loca ordinati epiſcopi, preſ- C
byteri, atque diaconi, qui ſuffecerant ſupplere vicem Apoſtoli *Cupiditatem autem* id eſt, deſiderium magnum *Habens ueniendi ad uos ex multis iam præcedentibus annis* Quoniam enim Roma erat caput mundi, ſciebat Apoſtolus, quod conuerſio Romanorum exemplaris, & vtilis eſſet toti mundo, ideo penè à principio ſuæ conuerſionis optauit prædicare Romanis . Nam & ideo appellauit Cæſarem, quatenus occaſionē haberet veniēdi Romam *Cū in Hiſpaniā proficiſci cœpero* vt in ea euangelizē. Optabat nanq; Apoſtolus,etiā in occidente prædicare Chriſtum, ſicut in orientalibus partibus fecerat. *Spero quod præteriēs* .i.per loca veſtra velociter trāſiens,Hiſpaniā verſus *Videā uos* .i.aliquāto tēpore apud vos ero.Nō enim propoſuit diu manere in vrbe, eo qđ Petrum

1.Mac.8.

Acto.19.
21.28.

D Petrum ſufficere ſciret ad conuerſionem Romę,qui tunc cum ſuis diſcipulis Romæ ſedit, & per loca Italiæ diſcipulos ſuos miſit *Et à uobis* Romanis *Deducar illuc* id eſt, ad Hiſpaniam,quæ tunc erat Romanis ſubiecta *Si uobis* id eſt,pręſentia veſtra, *Primum ex parte* temporis,id eſt,modico tempore *Fruitus*, id eſt,delectabiliter vſus *Fuero* habendo aliquem fructum in vobis,& de veſtro profectu lætando. Frequenter ſumit Apoſtolus,frui, communiter. Propriè autem, frui, eſt
Matth.13. ſummo bono inhærere ſeu vltimo fini. *Nunc igitur proficiſcar in Hieruſalem miniſtrare ſanctis* id eſt, eleemoſynas gentium deferre eccleſiæ Hieroſolymitanorum, quibus præfuit Iaco-
2.Cor.9, bus. Qui vt omnibus credentibus eſſent forma Chriſtianæ perfectionis,vendiderunt omnia ſua,& in paupertate volun-
Luc.19. E taria Chriſto ſeruierunt. Pro quorum ſuſtentatione Apoſtoli erant ſolliciti. Petrus quoque & Ioannes commiſerunt Paulo & Barnabæ,vt gentes conuerſas inducerent ad mittendum eleemoſynas Hieroſolymitis,quod & diligēter fecerunt. *Probauerunt enim*, id eſt,opere oſtenderunt & ſponte acquieuerunt *Macedonia & Achaia* id eſt,fideles harum terrarū, quæ ſunt partes Græciæ. Metropolis autem Macedoniæ eſt Philippi,vnde dicuntur Philippenſes,& Theſſalonica.Metropo-
1.Cor. 9. lis vero Achaiæ eſt Corinthus *Collectionem* id eſt,eleemoſynarum collationem ac dationem *Aliquam facere in pauperes ſanctorum* id eſt, ad ſuſtentationem ſanctorum pauperum, *Qui ſunt in Hieruſalem* & erant ex Iudaiſmo conuerſi. *Placuit enim eis* collationem hanc facere *Et debitores ſunt eorum*
F hoc eſt,ſanctorum in Hieruſalem. *Nam ſi ſpiritualium eorum participes facti ſunt Gentiles* id eſt,quoniam gentes conuerſæ ſpiritualia bona,videlicet fidem,inſtructionem & ſacramenta Chriſti à Iudæis conuerſis receperunt, mediate vel immediate *Debent* id eſt, tenentur debito neceſſitatis vel debito honeſtatis,imò vtroque modo *Et in carnalibus miniſtrare eis*
1.Cor.16. id eſt, neceſſaria vitæ corporalis eis præbere. *Hoc ergo cum conſummauero*, hoc eſt,eleemoſynas iſtas detulero in Hieruſalem ad prædictos ſanctos *Et aſſignauero eis fructum hunc* hoc eſt,collationem gentium,eis miſſam *Proficiſcar per uos in Hiſpaniam.* ¶ Quæritur,an Paulus prædicauit in Hiſpania. Dicunt quidam,quod non , ſed propoſuit , non autem executus eſt, ſuperueniente impedimento. Vnde quod nunc dicit, proficiſcar

ficiſcar in Hiſpaniam, intelligendum eſt conditionaliter, ſcili- A
cet ſi deus permiſerit, vel ita conceſſerit. Allegant autem pro
ſe decretum quæſtione. xj. Quis neſciat, vbi dicitur, quod de
apoſtolis ſolus Petrus prædicauit in his prouinciis, ſcilicet
Italia, Gallia, Hiſpania, Africa, & Sicilia. Iſidorus vero in li- *Iſidorus.*
bro de ortu & obitu ſanctorum dicit oppoſitum, aſſerens Pau
lum in Hiſpania prædicaſſe, Hieronymus quoque in libro de *Hierony.*
viris illuſtribus dicit, Paulus in prima ſatiſfactione à Nerone
dimiſſus in partibus occidentis prædicauit. Ad decretum au-
tem diuerſimode reſpondetur. Lira vero reſpondet, quod
decreti intentio eſt, quod nemo prædicauit in prædictis
prouinciis, niſi Petrus, vel alij de ordinatione ac miſſione ip-
ſius. Sed huic nõ conſonat, quod Paulus ſæpe teſtatur, ſibi im- *Galat. 1.*
minere prædicationis officium in omnibus gentibus, quantũ B
fieri potuit, ratione ſui apoſtolatus, imò authoritate ſibi com-
miſſa. Vnde non indiguit ex ordinatione Petri in Hiſpania *1. Tim. 2.*
prædicare, præſertim cum propoſuerit hoc facere antequam
veniſſet Romam ad Petrum. Conſtat autem ſanctum apoſto- *Supra. 1.*
lum Iacobum in Hiſpania prędicaſſe. Nec poteſt negari, quin *Act. 13.*
Paulus Romæ (quæ eſt caput Italiæ) prædicauit, & per con-
ſequens in Italia. Scriptum eſt enim in Actibus, Manſit autem *Act. 28.*
biennio toto in ſuo conducto, prædicans regnum dei, & do-
cens quæ ſunt de domino Ieſu Chriſto, cum omni fiducia ſi-
ne prohibitione. Melius ergo dici poſſe opinor, quod decre-
tum ideo aſſerit ſolum Petrum ex apoſtolis in his prædicaſſe
prouinciis, quoniam alij apoſtoli, ſcilicet Paulus & Iacobus,
non diu prædicauerũt in terris præfatis. *Scio autem* hoc eſt, C
certe cõfido, vel per reuelationem agnoſco. *Quoniam ueniens
ad uos, in abundantia benedictionis Chriſti* id eſt, in magna ple-
nitudine gratiæ *Veniam* ita, quod meus aduentus ſit vobis
multum proficuus, & mihiipſi non parum meritorius. *Obſe-
cro igitur uos fratres* hoc eſt, per rem ſacram vos rogo, imò
per ſanctum ſanctorum, videlicet *Per dominum noſtrum Ieſum
Chriſtum, & per charitatem ſpiritus ſancti* quam nobis infudit
ſpiritus ſanctus *Vt adiuuetis me in orationibus ueſtris pro me
fuſis Ad deum,* id eſt, orando deum pro me, mihi ſubueniа-
tis *Vt liberet ab infidelibus* id eſt obſtinatis Iudæis *Qui ſunt in* *1. Cor. 6.*
Iudæa ne rapiãt quod affero ſanctis, *Et obſequij mei oblatio* id *Philip. 1.*
eſt, repræſentatio eleemoſynarum, quas porto ſecundum mi-
niſterium

D niſterium mihi iniunctum *Accepta*, id eſt, placens & grata *Fiet in Hieruſalem* ſanctis illic degentibus, quatenus affectum meum erga ipſos intelligant *Vt ueniam ad uos in gaudio* ſpirituali, id eſt, ſpiritualiter gaudens, negotiis meis ſalubriter expeditis *Per uoluntatem dei* id eſt, diuina vo-
1.Cor.12. luntate annuente ac operante *Vt refrigerer uobiſcum* id eſt, inſimul refrigerium ſpiritualis conſolationis habeamus, vobis ad concordiam reuocatis, & vnoquoque noſtrum de profectu alterius gloriante. *Deus autem pacis dator & amator, ſit cum omnibus uobis, Amen* per gratioſam inhabitationem.
Prouer.15. Quanuis enim vbique ſit, tamen (vt Salomon ait) Longe eſt dominus ab impiis.

E

Cap. XVI. *Commendo autem uobis.*

ARTICVL. XX.

HVC VSQVE apoſtolus inſtruit Romanos moraliter verbis prædicationis: iam agit idem exemplo operis, proponens eis perſonas imitatione digniſſimas. *Commendo autem*, id eſt, commendabilem dico, laudo, committo *Vobis Phœben ſororem noſtram* ſpiritualem fide & religione *Quæ eſt in miniſterio eccleſiæ quæ eſt Cenchris* id eſt, miniſtrat eccleſię, exiſtenti in loco, qui dicitur Cenchris. Cenchris autem eſt portus maris Corinthi: Phœbe vero mulier nobiliſſima erat atque ditiſſima, & de ſuis facultatibus eccleſiã illã nutriuit, *Vt*
F *eam ſuſcipiatis in domino* hoc eſt, ſecundũ voluntatem dei, & ſicut deus requirit, videlicet charitatiue, reuerenter & pie *Digne ſanctis*, .i. prout decet recipi ſanctos *Et aſſiſtatis ei*
Philip.4. *in quocunque negotio ueſtri indiguerit*. Venit enim hæc mulier Romam propter certa negotia ſua, & forte in curia Cæſaris habuit aliqua expedire, ſicque indiguit auxilio Romanorum. Meruit etiam ipſa, vt ſibi ſubueniretur hoc modo. *Etenim ipſa quoque aſtitit*, id eſt, ſubuenit *Multis* fidelibus *Et mihiipſi.* In eccleſia autem Romanorum erant
Act.1. quidam de familia imperatoris, iuxta illud, Salutant vos qui ſunt ex Cæſaris domo. & iſti præcipue poterant auxiliari fidelibus, *Salutate Priſcam & Aquilam* virum Priſcæ, de
Act.8. quibus in Actibus habetur, vbi etiam Priſca hæc appellatur,

Priſcilla,& erant ambo valde eruditi in via domini. Nam & Apollo plenius inſtruxerunt,veneruntq; Romam vt cõfirmarent Romanos. Quod ſecundum gloſſam, intelligendũ eſt de omnibus, quos hic ſalutat apoſtolus, ſcilicet quod venerunt Romam ad confirmandũ Romanos in fide & gratia *Adiutores meos in Chriſto Ieſu* hoc eſt, in prædicatione euãgelij Chriſti *Qui pro anima mea* id eſt, defenſione vitæ meæ *Ceruices ſuas ſuppoſuerunt* id eſt, ſeipſos mortis periculo expoſuerunt. Debemus enim pro fratribus animas ponere. *Quibus non ſolus ego gratias ago* pro beneficiis mihi impenſis, qui in Corintho in domo eorum manſi,& operabar cum eis manibus propriis. *Sed & cunctæ eccleſiæ gentium* gratias agunt, quoniam mihi gentium apoſtolo taliter aſtiterunt. Salutate quoque *Et domeſticam eorum eccleſiam* id eſt, eorum familiam vel cõgregationem fidelium, in domo eorum exiſtentem. *Salutate Ephenetum dilectum mihi* id eſt, familiarem *Qui eſt primitiuus Aſiæ in Chriſto* id eſt, ex Aſia primo conuerſus, ac regeneratus in Chriſto, & ſic erat aliis exemplar credulitatis, ſeu fidei, *Salutate Mariam, quæ multum laborauit in uobis* id eſt, pro vobis concordandis. Nunciauit enim Apoſtolo diſcordiam Romanorum. *Salutate Andronicum & Iuliam, cognatos & concaptiuos meos* id eſt, de tribu mea exiſtentes, & interdum capti fuerunt pro fide, & multa perpeſſi, vt ego *Qui ſunt nobiles* nobilitate ſanctiſſimæ conuerſationis *In Apoſtolis.* Secundum Origenem, hi duo viri erant de numero ſeptuaginta diſcipulorum, quorum aliqui (vt Sileas) nominantur apoſtoli. Sic & iſti dicuntur nobiles in Apoſtolis, id eſt inter apoſtolos, quia apoſtoli dicti ſunt ratione diſcipulatus,& valide prædicationis *Qui & ante me fuerunt in Chriſto* per fidem *Salutate Ampliatum dilectiſſimum mihi in domino. Salutate eos qui ſunt ex Narciſci domo,* id eſt, ad eius familiam pertinẽt. Narciſcus iſte (vt dicitur) presbyter fuit, & circumeundo confirmabat fideles. *Salutate Rufum electum* ad ſacerdotium *Et matrem eius* carnalem *Et meam* ſpiritualem. Propter præcipuam huius fœminæ ſanctitatem, nominat eam matrem. Cætera patent. *Salutate inuicem in oſculo ſancto* ſpirituali, charitatiuo, quod fit veræ concordiæ, & internæ dilectionis indicium: non in oſculo carnali, impudico, adulatorio, ſimulatorio aut proditorio.

Abſalon

[Margin: A; 1.Ioã.3.; Act.20.; B; Origenes.; C Act.15]

1.re.14 D Abſalon oſculabatur populum adulatorie, Ioab Amaſan ſi-
2.Reg.20 mulatorie, Iudas Chriſtum proditorie. Erat quippe in primi-
Marci.14 tiua eccleſia conſuetudo recipiendi ac ſalutandi fideles cum
Lucæ.22 oſculo oris. Tunc enim arſit ſpiritualis dilectio, nec erat peri-
Philip.3. culum de carnalitatis mixtura, vt modo, *Rogo autē uos fratres ut obſeruetis* hoc eſt, notetis & diſcernatis ab aliis *Eos, qui diſſenſiones*, id eſt, diſcordias & contrarias opiniones circa fidei veritatem *Et offendicula* id eſt, ſcandala *Præter* id eſt,
Titum.3. contra *Doctrinam* euangelicam *Quam uos didiciſtis* à Chri-
Pſalm.17. ſti diſcipulis *Faciunt* inducendo vos ad mutuam offenſionē ac diſſenſionem *Et declinate ab eis* non ſolum mente, ſed etiam corporali receſſu, ſi fieri poteſt, ne peruertamini cū peruerſis. *Huiuſmodi enim* peruerſi *Chriſto domino* noſtro *Non*
E *ſeruiunt* qui talia vitia ſuis ſeruis prohibuit, *Sed ſuo uentri* quem quærunt implere, cum ſint guloſi. *Et per dulces ſermones* hoc eſt, verba compoſita atque placentia *Et benedictiones* id eſt, falſas laudationes *Seducunt corda innocentium* id eſt, inexpertorum & incircunſpectorum, qui in ſe boni ſunt ſine dolo & felle, putantque alios tales eſſe, quales ipſi ſunt,
Prouer.14 ideo cito credunt & falluntur. Vnde in prouerbiis ſcriptum eſt, Innocens credit omni verbo, aſtutus conſiderat greſſus
2.Theſſ.2. ſuos. Debetis autem ô Romani ab his declinare. *Veſtra enim obedientia* qua veræ fidei & apoſtolicæ traditioni paretis *In omnem locū* hoc eſt, per omnes eccleſias *Diuulgata eſt.* Quoniam enim Romani monarchiam tenebant, quotidie erat confluxus extraneorum ad Romam, qui redeuntes ad ſua, diuul-
F gabant facta Romanorum, & ita fideles venientes Romam, cum vidiſſent gratiam Romanorum, reuertentes nuntiaue-
1.Mach.8. runt cæteris Chriſtianis fidem & opera eorum, ſicque alij animabantur, & cōfortabantur in fide. Propterea error Roma-
Philip.1. norum magis omnibus nocuiſſet quàm aliorum, *Gaudeo igitur in uobis* in cōſideratiōe gratię vobis conceſſæ, & congra-
Hiere.15. tulor vobis *Sed uolo uos ſapientes eſſe in bono* hoc eſt, in cognitione & operatione eorum, quæ bona ſunt, vt diſcernatis precioſum à vili, virtutem à vitio, verum à falſo *Et ſimplices* hoc eſt, ignaros & inexpertos *In malo* vt nec operando experiamini, nec approbando ſciatis, nec ſtudioſe diſcatis quæ mala ſunt. *Deus autem pacis conteret* id eſt deiiciet *Satanam* id
Iob.1. eſt diabolū, de quo legitur in Iob, Dixit dominus ad Satan.

Et in

Et in Zacharia, Increpet dominus in te Satan *Sub pedibus,* id eſt, affectibus *Veſtris uelociter* de quibus pedibus in Canticis ſcribitur, Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? Et in Pſalmo, Non veniat mihi pes ſuperbiæ, hoc eſt, dominus dabit vobis virtutem reſiſtendi diabolo, eumque vincendi, propter quod ait Saluator, Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit. Itemque in Pſalmis, Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis. A Zach.3 Cant.3. Pſalm.35. Luc.10. Pſalm.90.

Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti uobiſcum. Salutat uos Timothæus adiutor meus in cultura vineæ Chriſti, Epheſiorum epiſcopus. Cum quo (ſecūdum Hieronymum) miſit apoſtolus iſtam epiſtolam. Alij dicunt, quod prædicta Phœbe detulit eam. Et puto quod vtriſque commiſit hanc baiulationem, vt ſi quid vni in via occurreret impedimenti, alter negotium expediret. I.Tim.3. Hierony. B

Et Lucius, Quidam dicit, & Lucas, exponitque de Luca Euangeliſta: ſed nec textus correctus, nec gloſſa ſic habet *Et Iaſon & Soſipater* qui ſunt *Cognati mei* ſecundum carnē. *Saluto uos ego Tertius* id eſt, taliter nominatus *Qui ſcripſi epiſtolam* hanc *In domino* hoc eſt, ad dei honorem, tanquam notarius apoſtoli: de cuius licentia ego nominatus vos ſaluto, & nomen meum hic exprimo, ad perpetuam rei memoriam. *Salutat uos Caius hoſpes meus* iam in ciuitate Corinthi vnde mitto præſentem epiſtolam. Iſte Caius erat Corinthiorū epiſcopus, ad quem ſcribit Ioannes Apoſtolus tertiam ſuam canonicam, Laudans eum de virtute hoſpitalitatis: vnde & Paulus in domo eius manere ſolebat. *Et uniuerſa eccleſia* Caij huius. *Salutat uos Eraſtus archarius* ciuitatis* Athenienſium, ſecundum gloſſam. Dicitur autem Archarius, ab ἄρχος, quod eſt princeps, vel ab arca, quoniam præerat arcæ cuſtodiens eam, in qua ponebantur vectigalia & tributa. *Et Quartus frater.* Quartus proprium nomen eſt, ſicut & Tertius, eratque frater religione, non natione. *Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus uobis, Amen.* Ex ardenti amore reſumit Apoſtolus quod prædixit de præſentia gratiæ Chriſti. *Ei autem* videlicet deo trinitati *Qui potens eſt uos confirmare* in omni bono *iuxta Euangelium meum* id eſt, ſecundum prædicationem meam *Et prædicationem Ieſu Chriſti* à cuius prædicatione euangelium meum non diſſonat prædicationem inquam Chriſti factam *Secundum reuelationem myſterii,* C *Aliās arcarius. Philip.1.

D *ſterii* id eſt, in manifeſtatione diuini ſecreti de incarnatione Chriſti, & redemptione generis humani. Vel ſecundum quod reuelatum eſt mihi de iſto myſterio. Myſterij dico *Temporibus æternis taciti* id eſt, ab æterno in deo abſconditi. Tempora autem æterna Apoſtolus dicit durationem præcedentem hunc mundum, quæ aliud nihil eſt niſi æternitas, quam exprimit Apoſtolus per æterna tempora, quia non poteſt apprehendi à nobis, niſi per comparationem ad tem-
Titum.1. pus infinitum. Vnde & ad Titum dicit, Ante tempora ſecularia *Quod* myſterium *Nunc* tempore nouæ legis in Chriſti aduentu *Patefactum eſt* mundo *Per ſcripturas prophe-*
Luc.24. *tarum* ab ipſo Chriſto declaratas. Qui (vt apud Lucam le-
Ioan.16. gitur) aperuit illis ſenſum vt intelligerent ſcripturas. Et ite-
E rum promiſit Apoſtolis: Cum venerit ille ſpiritus veritatis,
Pſalm.17. docebit vos omnem veritatē. Tunc nanque apparuerunt fontes aquarum, & reuelata ſunt fundamenta orbis terrarum. Quod totum factum eſt *Secundum præceptum æterni dei.* Chriſtus enim ſecundum formam ſerui erat miniſter trinita-
Ioā.14. tis in hac reuelatione. Propter quod ait, Sicut mandatum dedit mihi pater, ſic facio. Et facta eſt reuelatio iſta *Ad obeditionem fidei in cunctis gentibus* hoc eſt, vt omnes gentes obediāt fidei, credendo & operando. Myſterij dico *Cogniti* plena-
Ephe.3. rie atq; perfecte *Soli ſapienti deo* id eſt deo trinitati, qui ſolus eſt ſapiens per eſſentiam, cuius tanta eſt ſapientia vt com-
Iob.15. paratione ipſius omnis ſapientia creata pro nihilo reputetur,
Ioan.8. ſicut in comparatione diuinæ puritatis cœli dicuntur immun-
F di, & comparatione aliorum ſolus dicitur eſſe. Patefacti au-
2.Petri.4 tem *Per Ieſum Chriſtum* (vt dictum eſt) *Cui* ſit *Honor* id
1.Tim.1. eſt, debita exhibitio reuerentiæ, *Et gloria* id eſt clara cum
Ibidem. laude notitia, vel vera lætitia: ita vt honor ſit ei à nobis, gloria autem in ſe. Ipſe enim eſt cum patre & ſpiritu ſancto ſuper omnia deus ſublimis & benedictus. *Amen.*

IN EPI-

IN EPIST. I. AD CORINTHIOS A

PRAEFATIO.

VERBA ſapientum ſunt quaſi ſtimuli,& quaſi claui in altum defixi. Quemadmodum iuxta documenta magni atq; diuini Dionyſij in cœleſti Hierarchia, ſuperiorum angelorũ eſt inferiores purgare, illuminare & perficere: inferiorũ vero angelorum eſt,à ſuperioribus purgari,illuminari ac perfici.(Purgantur autem non vtiq; à culpa,cum nõ ſit in eis aliqua macula,ſed à diſſimilitudine ſeu luminis minoratione) ſic in Eccleſiaſtica Hierarchia,doctorũ ac prælatorũ officium eſt,inferiores purgare,illuminare,perficere: inferiorum vero eſt, à ſuperioribus purgari,illuminari ac perfici.Purgãtur vero homines non ſolum à diſſimilitudine,ſed etiã à peccatis:illuminantur autem,vt veritatẽ cognoſcant,perficiũtur quoq; , dum in dei amore proficiunt.Cũ ergo ſapientes vitioſos,& negligentes efficaciter arguunt,verba eorũ ſunt quaſi ſtimuli,quoniã corda dura pungunt,penetrant & impellũt.Propter quod per Hieremiã dominus loquitur,Nunquid nõ verba mea ſunt quaſi malleus cõterens petrã? Sermo quippe diuinus eradicat abſcindit & eiicit,de cordibus noſtris ſpinas & tribulos vitiorum ac paſſionũ,ſicq; circũſcindit & polit animam noſtram, vt capax ſit illuſtrationis internæ, & perfectionis diuinæ. Et quantum ad hoc,verba ſapientũ ſunt quaſi claui in altum defixi.Itaq; verba ſapientiſſimi noſtri doctoris,magiſtriq; gentium diuiniſſimi & glorioſiſſimi Pauli, in ea quæ iam exponenda reſtat epiſtola,ſunt quaſi ſtimuli. Quia Corinthios de multis exceſſibus fortiter increpat , bonos vero commendat, & ſecundum diuerſam diſpoſitionẽ eorum, quibus ſcribit diuerſimode loquitur,nunc exhortando,nunc blandiendo,nunc collaudando,nunc arguendo.Porrò Corinthus eſt metropolis Achaiæ, quæ eſt pars Græciæ, vnde Corinthij dicuntur

Eccleſ.12. Dionyſius B Hebr. 4. Hiere.23. C 2.Cor.4.

 Achaici.

D Achaici. Hi ab Apoſtolo inſtructi, & cōuerſi fuerunt, ſed poſt eius receſſum, variis modis ſubuerſi ſunt à philoſophis & Iudæis. Quo cognito, apoſtolus exiſtens in Epheſo, ſcribit eis præſentem epiſtolam, mittēs eam per Timotheum. In qua reuocat eos ad Euangelicæ fidei veritatem, & Chriſtianæ iuſtitiæ puritatem.

Cap. 1. EPIST. I. AD CORINTH. ARTICVL. I.

MORE ſolito, iuxta conſuetudinem ſcribendi epiſtolas ſeu literas miſſiuas, Apoſtolus in huius epiſtolę exordio nomen ſuū præmittit, & alterius ſecū ſcribētis, ſicq́; pcedit ad ſalutationē, narrationē & cōcluſionē, vt fieri ſolet. Et ait, *Paulus uocatus*, id eſt, ex diuina prędeſtinatiōe aſſūptus & factus, vel à deo

Roma.1.

E electus *Apoſtolus Ieſu Chriſti per uoluntatem dei*, id eſt, à voluntate diuina, tanquam à cauſa principali ac libera. Hoc dicit Apoſtolus, vt oſtendat eos deo reſiſtere, qui ſuo apoſtolatui contradicunt: & etiam, vt demonſtret quod ipſe non iniecit ſeipſum, nec ſibi aſſumpſit honorem, vt illi de quibus dominus ait, Ego non mittebam eos & ipſi currebāt. Et rurſum, Principes extiterunt, & non cognoui. ¶ Quæri poteſt, cur Paulus humillimus, in iſta epiſtola, cum nomē ſuum cōmemoraſſet, ſtatim adiecerit nomina eximiæ dignitatis, non ſolitæ humilitatis, dicens, Apoſtolus, non ſeruus Ieſu Chriſti, & hoc per voluntatem dei, quaſi impium ſit aliter opinari. Et reſpondendum, quòd virtus diſcretionis id exigit in prælato, vt ita

Galat.1. Hiere.23. Oſee.8.

F ſe habeat verbis & factis circa ſubiectos, ſicut eorū ſaluti expediens eſt. Oportet autem prælatum à ſubditis timeri, amari, ac honorari. Cum ergo ſubiecti ita ſe habent circa prælatū non eſt prælato neceſſe, vt verbis ſeu factis authoritatē ſuam oſtendat. Cum vero contemnitur, oſtendere debet collatæ poteſtatis authoritatem, quatenus ſubditis timorē, reuerentiamq́; nominis ſuis incutiat. Apoſtolus autē Corinthiis viluit, quia (vt aſſerit gloſſa) contempto Paulo Apoſtolo, de ſapientibus huius ſeculi ſe iactitabant, quorū vana eloquentia, ſapientiáq; terrena delectabātur. Idcirco Apoſtolus, vt eorū præſumptionem argueret, eos quoq; ad ſuæ perſonę reuerentiā inclinaret, cum dixiſſet Paulus, mox addidit Apoſtolus &c. quod totum factum eſt, non ad propriam laudem, ſed propter illorum ſalutem.

1.Reg.2. Rom.13.

lutem. *Et Soſthenes frater*, Hunc Soſthenem aſſociat ſibi Paulus, quia pro Corinthiorum correctione multū ſollicitus fuit, & eos (vt dicitur) apud apoſtolum accuſauit. Vnde nunc dicitur, Soſthenes frater, ad inſinuandum ꝙ accuſatio illa prodiit ex fraterna charitate, non aliunde. Itaque ego Paulus, & Soſthenes frater ſpiritualis, ſcribimus: ſolus tamen Paulus dictauit. Soſthenes vero conſentiendo conſcripſit. *Eccleſiæ dei*, id eſt, congregationi fidelium. *Quæ eſt Corinthi* id eſt, in ciuitate Corintho, vtpote *Sanctificatis* id eſt, à vitiis emundatis, in ſacramento baptiſmi, ac pœnitentiæ. *In Chriſto Ieſu*, id eſt, in virtute & gratia Saluatoris. *Vocatis ſanctis* id eſt, à deo ad ſanctitatem adductis atque electis *Cum omnibus qui inuocant* id eſt, ex intimo cordis affectu implorant. *Nomen domini noſtri Ieſu Chriſti, in omni loco ipſorū* .i. vbicunq; in prouincia Corinthiorum *Et noſtro* id eſt, loco nobis primum conceſſo. Hic enim locus Paulo commiſſus eſt, vt habitatores eius conuerteret. Et cum deus vbique ſit, non ſolum in templo materiali, ſed vbiq; inuocādus eſt, quatenus veri adoratores adorent eū in ſpiritu & veritate. Quia nec contēplatio, neque oratio exigit locum, aut loci determinationem ex neceſſitate, ſed ex quadam decentia, vnde ſicut contemplationi beatorū deputatur cœlum empyreum ex congruentia, ſic eccleſia materialis deputatur orationi fidelium ex congruentia quadam. Sed ſicut angelus vbicunque fuerit extra cœlum empyreum inceſſabiliter deum contemplatur: ita fidelis vbicunque fuerit, nomen Chriſti inuocare debet. Et ſumitur hic nomen pro re nominata. ¶Deinde ſalutatio ponitur, *Gratia* gratum faciens (de qua in expoſitione primi capituli Epiſtolæ ad Romanos dictum eſt plenius) detur & ſemper inſit *Vobis* Corinthiis *Et pax* id eſt, quies mentis à vitiorum inordinato impulſu *A deo patre noſtro* per gratiam adoptionis, qui eſt pater Chriſti p realē relationē ac relatiuā proprietatē, & pater Chriſti per æternā ac naturalē generationem

Et à domino Ieſu Chriſto filio patris, qui ſecundum diuinam naturam eſt vna & eadem cauſa efficiens gratiæ & pacis cum patre. Quæcunque enim facit pater, hæc & filius ſimiliter facit. Secundum naturam vero aſſumptam eſt cauſa gratiæ & cæterorum donorum gratuitorum inſtrumentalis ac meritoria. Patre autem & filio nominatis, datur intelligi ſpiritus ſan-

A
B
Ioan. 4.
C
Roma. 1.
Pſal. 2.
Pſal. 190.
Ioan. 5.
1. Ioan. 5.

Ioan.5. D ctus qui eſt amor, nexus, & germen amborum. Totius ſuperfeliciſſimæ trinitatis indiuiſa eſt operatio foris tranſiens, ſicut & trium perſonarum eſt vna natura, & vna poteſtas. Quoniam vero inter Corinthios erant aliqui boni laude digni, Apoſtolus primo agit de bonis, & pro beneficiis dei eis collatis gratias agit, & ait, *Gratias ago* verbis, factis, atque affectibus *Deo meo* qui licet ſit omnium deus, tanto tamen ſpecialius ac ſingularius eſt deus vniuſcuiuſque ipſum colentis, quanto ab eo deuotius colitur, ardentiuſque amatur. Vnde & princeps theologorum Dionyſius in libris ſuis, vix dicere audens deus meus ſic dicit, Deus, & ſi fas eſt dicere, meus. Propterea non quorumlibet, ſed perfectorum feruenter amantium eſt dicere, Deus meus. Fortiter tamen proficientes, ex quadam humili confidentia dicere poſſunt, Deus meus, alij paſſim non dicant, Deus meus, niſi in perſona Chriſti hominis, vel eccleſiæ ſeu perfectorũ. Itaq; gratias ago deo meo, à cuius amore nulla creatura me poteſt auellere, *Semper* id eſt, omni hora conuenienti ac debita, iuxta quem modum iubemur ſemper orare *Pro uobis* quorum imperfectum ſupplere deſidero, eo quod diligam vos tanquam meipſum. *In gratia dei quæ data eſt uobis* id eſt, pro omnibus donis ſupernaturalibus, vobis diuinitus condonatis *In Chriſto Ieſu* hoc eſt, per Chriſtum mediatorem, ſeu merito eius, per quẽ omnia dona diuina nobis præſtantur. *Quia in oĩbus* ſpiritualibus diuitiis *Diuites facti eſtis in illo* id eſt, per Chriſtum abundatis in omni gratia dei, ſecundum conditionem & ſtatum huius fragilis vitæ, videlicet quia in his quæ ad ſalutem requiruntur, abundatis. Secundum quem ſenſum ait Pſalmiſta, Nihil deeſt timentibus eum. Vel ideo dicuntur in omnibus diuites facti, quoniam ſpiritualia bona quæ nondum ſortiti ſunt in re, iam habent in ſpe. ¶ Has autem diuitias explicat Apoſtolus in ſpeciali *In omni uerbo euangelicæ prædicationis* Hoc dicit Apoſtolus, vel quia donum linguarum receperunt, ita vt omnibus linguis loquerentur. In primitiua enim eccleſia, per impoſitionem manuũ apoſtolorum, dabatur baptizatis donum linguarum. Vel, in omni verbo, id eſt, in omni modo docendi *Et in omni ſcientia* vera ad ſalutem neceſſaria, videlicet in intellectu ſcripturarum ſanctarum *Sicut teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in uobis*

Marginalia: EPIST. 1. Theſſ.2. Act.10. Dionyſius. E Roma.18. Luca.18. F Pſalm.33. Act.5. Act 8. Act.19.

in uobis, id eſt, eo modo diuites facti eſtis in his ſicut, id eſt, A
prout teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in vobis, id eſt, *Act.19.*
promiſſio ſeu conteſtatio, qua Chriſtus teſtatus eſt, ſe ditaturum
ſuos fideles, in vobis impleta eſt. Ipſe enim prædixit, Qui *Ioan.7.*
credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem
dixit de ſpiritu, quem accepturi erant credentes in eum.
Et alibi, Quicquid petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam *Ioan.15.*
Ita ut nihil uobis deſit in ulla gratia neceſſaria ad ſalutem.
Vel, quia omnia dona ad gratiam gratum facientem pertinentia, habetis & in aliis gratiis, ſcilicet gratis datis, notabiliter
abundatis. Virtutes enim & dona ſpiritus ſancti ita connexa
ſunt, vt habens vnum, cætera quoque aliqualiter habeat. Non
tamē ita perfecti fuerunt quin potuerunt proficere, perfectioresque fieri: iuxta illud, Omnem qui fert fructum, purgabit B *Apoc.22.*
eum pater, vt fructum plus afferat. Itaque nihil gratiæ deeſt *Ioan.15.*
vobis *Expectantibus reuelationem,* id eſt, manifeſtam apparitionem
Domini noſtri Ieſu Chriſti in die iudicij, quando (iuxta
Eſaiam prophetam) videbit omnis caro ſalutare dei noſtri. *Eſa.40.*
De qua reuelatione ſcriptum eſt. Ecce venit cum nubibus, & *Apoc.1.*
videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Vel reuelationem
Chriſti, id eſt, claram viſionem eius in patria, quæ
viſio eſt tota merces: de qua ait in Euangelio, Qui diligit me, *Ioan.14.*
diligetur à patre meo: & ego diligam eum, & manifeſtabo ei
meipſum *Qui & confirmabit uos* vt pie confido. Verbum eſt
bonæ ſpei, non abſolutæ aſſertionis, niſi forte ex reuelatione
diuina *Vſque in finem* vitæ præſentis incluſiue *Sine crimine,*
id eſt mortali peccato, ita quod gratiam perſeuerantiæ conferet C
vobis, ne peccetis mortaliter, ſed in gratia decedatis: ad
hoc, vt ſine peccato appareatis *In die aduentus domini noſtri*
Ieſu Chriſti, id eſt, in die iudicij. Vel, aduentus Chriſti, intelligitur
ſpiritualis eius aduētus, quo quotidie venit per gratiam
ad electos, prout ipſe Chriſtus profitetur, Ad eum veniemus, *1.Ioan.3.*
& manſionem apud eum faciemus. Et alibi, Ego ſto ad oſtium *Ioan.14.*
& pulſo. Vel viſitatio eius, qua viſitat vnumquenque in morte. *Apoc.2.*
Vnde ait, Vigilate, quia neſcitis qua hora dominus veſter *Matt.24.*
venturus eſt. De hoc aduentu comminatur quodam loco cuique
negligenti, Si non vigilaueris, veniam ad te tanquam fur: *Apoc.3.*
& neſcies qua hora veniam. Sed & Iacobus dicit, Patientes *Iacob.5.*
eſtote vſque ad aduentum domini, id eſt, vſque ad mortem.

Iacob.5. Vnde ſubiungitur ibidem, Ecce iudex ante ianuam aſſiſtit,
D Quandocunq; autẽ confirmamur à deo, Chriſtus ſpiritualiter venit ad nos. *Fidelis deus* non à fide, ſed à fidelitate, quam conſeruat ad ſuos, cum quibus fideliter agit, ſecundum quod
Ioſue.1. charitas dictat. Vel, Fidelis deus, id eſt, verax in promiſſis,
Pſal.144. iuxta illud in Pſalmo, Fidelis dominus in omnib⁹ verbis ſuis. *Per quem*, id eſt, à quo *Vocati eſtis* per inſpirationem internam, ac prædicationem apoſtolicam *In ſocietatem*, id eſt, ad communionem & participationem gratiæ & gloriæ *Filii eius domini noſtri Ieſu Chriſti*. De plenitudine ſiquidem eius accepi-
Ioan.1. mus omnes. Prædeſtinauit enim nos conformes fieri imaginis filij ſui, vt alio loco dictum eſt. Ecce quanta gratia & beneuo-
Roma.7. lentia dei ſancti & benedicti, qui non ſolum vocauit nos ad
E conſortium apoſtolorum & angelorum, ſed vnigeniti filij ſui.
Ioan.1. Quotquot enim receperũt eum, dedit eis poteſtatem filios dei
2.Petri.1. fieri: Ideo ſcriptũ eſt, Maxima & precioſa nobis promiſſa donauit, vt per hæc efficiamini diuinæ cõſortes naturæ. Et alibi,
1.Ioan.1. Societas noſtra ſit cum patre & filio eius Ieſu Chriſto. Ineffa-
2.Par.26. bilis prorſus nobilitas ſocietatem habere cum deo. Et ſumma miſeria, propter temporales delitias ac tranſitoria bona viliſſima atque caduca, ſocietatem hanc deiformẽ amittere. Non
1.Timo.4. ergo negligamus gratiam dei, quæ data eſt nobis, ſed carnem domemus, affectum purgemus, cœleſtibus infatigabiliter intendamus. ¶ Hucuſq; laudauit Apoſtolus perfectos, iam alios hortatur ad perfectionem illorum. *Obſecro autem* id eſt, per rem ſacram, imò per ſanctum ſanctorum rogo *Vos fratres* vi-
F delicet *Per nomen domini noſtri Ieſu Chriſti, ut idipſum* id eſt, vnum & idem ſecundum dei voluntatem *Dicatis omnes* ſicut faciunt quos iam laudaui *Et non ſint in uobis ſchiſmata*, id eſt,
Eſaiæ.22. diuiſiones atq; diſcordiæ. Scriptum enim eſt, Diuiſum eſt cor eorum, nunc interibunt. Sed videtur contrarium his, quod do-
Iohel.2. minus ait per alium prophetam, Scindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra. Et reſpondendũ, quòd loquitur de ſpirituali cordis circuncifione, & apertione, quà cor antea durum aperitur verbo dei, & recipit illud. *Sitis autẽ perfecti*, id eſt, perfecti ſeu omnino concordes *In eodem ſenſu*, id eſt, in cognitione practica, vt idem agatis *Et in eadẽ ſcientia*, id eſt, in cognitione ſpeculatiua, vt idem credatis ac ſapiatis. Duæ enim ſunt partes legis diuinæ, videlicet teſtimonia & præcepta. Teſtimonia

ſtimonia pertinent ad credenda, præcepta vero ad operanda. A
Vult ergo apoſtolus, vt in horũ vtroq; conformes ſint. ❡ Hæc hortor & obſecro *Significatum eſt enim mihi de uobis* (ô) *fratres mei ab his qui ſunt Cloes*, id eſt, qui habitant in loco qui dicitur Cloes. Vel in domo religioſæ fœminæ Cloes vocatæ, quorum vnus fuerat Soſtenes, iam prædictus. Secundum quoſdam, Cloes eſt nomen loci prope Corinthum: ſecundum alios vero eſt nomen mulieris deuotæ, in cuius domo multi fideles manebant. Iſti doluerunt de contentione ac ſchiſmate Corinthiorum, dixeruntque Paulo, quod ſubditur *Quia contentiones inter uos ſunt* ſicut ſubiungitur, *Hoc autem dico*, id eſt, refero *Quod unuſquiſque ueſtrum dicit*. Percepi enim verba veſtra in propria forma, & ideo omniũ veſtrũ verba iam enarro. Alius enim è vobis dicit, *Ego quidem ſum Pauli*, id eſt, ad Paulum pertineo, tãquam filius & diſcipulus eius, quia ab eo baptizatus ſeu doctus ſum. B
Ego autem ſum Apollo, id eſt, diſcipulus eius. Iſte eſt Apollo vir eloquens & potens in ſcripturis, ſicut in actibus legitur, qui (vt dicitur) erat Corinthiorum epiſcopus. *Act.18.*
Alius dicit, *Ego uero Cephæ*, id eſt, ego ad Petrum pertineo. Alius dicit, *Ego autem Chriſti* ſum, tanquã eius ſeruus atque diſcipulus. Qui ita dixerunt, non errauerunt vt alij. ❡ Contentio autẽ Corinthiorum fuit ex hoc, quod putabant ſacramentum baptiſmatis aliquid virtutis habere ex meritis miniſtri, & ita baptizatus ab vno prætulit ſe baptizato ab alio, prout vnus miniſtrorum excellentior extitit alio. Quilibet etiam nominauit ſe ab illo, à quo fuerat baptizatus, ſicq; vnus dicebat, Ego ſum Pauli. Hi errauerunt, quia baptiſmus non *1. Petri.2.*
habet efficaciam, niſi merito Chriſti, tanquam à cauſa meritoria, qui tactu ſuæ mundiſſimæ carnis vim regeneratiuã contulit aquis. C
Vnde de latere Chriſti moriẽtis dicuntur omnia ſacramenta fluxiſſe, quoniam virtute paſſionis dominicæ operantur. Chriſtus vero, vt deus, ſeu tota beatiſſima trinitas, eſt cauſa effectiua & principalis virtutis baptiſmi, quoniam ſolus deus intus baptizat peccata lauando ſeu abluendo, & gratiam infundendo, ſine cuius infuſione nemo iuſtificatur, neq; peccatum dimittitur. Vnde quodam loco de Chriſto habetur, Super quem videris ſpiritum deſcendentem & manentem *Ioan.1.*
ſuper eum, ipſe eſt qui baptizat in ſpiritu ſancto. Et alibi, Ipſe *Matth.3.*
baptizabit vos ſpiritu ſancto & igni. Vnde vt legitur, ad vitãdum

D dum prædictum Corinthiorum errorem, eccleſia Græcorum mutauit formam baptiſmi, dicendo, baptizo ſeruus Ieſu Chriſt. ¶ Ad oſtendendum ergo errorem Corinthiorũ, quærit apoſtolus *Diuiſus eſt Chriſtus?* id eſt, nunquid Chriſtus in corpore ſuo myſtico huiuſcemodi diuiſionem admittit & approbat, vt vnus dicatur Pauli, alius Cephę, & non potius omnes ſint Chriſti, & ab ipſo Chriſtiani vocentur? Quaſi dicat, Non. Chriſtus enim ait, Pater ſancte ſerua eos in nomine tuo, quos dediſti mihi, vt ſint vnum, ſicut & nos. Vel ſic, Diuiſus eſt Chriſtus, id eſt, nũquid Chriſtus diuerſimode ſe habet ad ſuos miniſtros baptiſtas, aliter operando in baptiſmo vnius quàm alterius? *Nunquid Paulus eſt crucifixus pro uobis, aut in nomine Pauli baptizati eſtis?* id eſt, cum nec Paulus nec aliquis alius, E præter Chriſtum pro veſtra ſalute ſit paſſus, nec in nomine Pauli vel alterius, ſed in nomine Chriſti baptizati ſitis, cõſtat quod non plus valet baptiſmus miniſtratus ab vno miniſtro Chriſti, quàm ab alio. Quoniã virtus baptiſmi, eſt ab ipſo qui pro mũdi ſalute occiſus eſt, & in cuius nomine adminiſtratur, hic vero Chriſtus eſt. Quanuis autem Chriſtus dixerit, Eũtes docete omnes gentes, baptizantes eas, in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti. Apoſtoli tamen in primitiua eccleſia ex familiari conſilio ſeu inſtinctu ſpiritus ſancti, videlicet vt nomẽ Chriſti magis celebre fieret, quod à Iudæis iugiter blaſphemabatur, baptizauerunt in nomine Chriſti. Vnde Petrus diſſeruit, Baptizetur, inquiens, vnuſquiſq; veſtrum in nomine Ieſu Chriſti. Hoc tamẽ fecerunt, ſecundum quod in nomine Chriſti, tota ſuperſancta trinitas intelligitur, videlicet pater vngẽs, F & ſpiritus ſanctus, qui eſt vnctio. *Gratias ago deo meo, quod neminem ueſtrum baptizaui, niſi Criſpum & Caium.* Iſte videtur eſſe Criſpus archiſynagogus, qui (vt in Actibus legitur) credidit domino. Caius quoque iſte forſitan eſt, de quo ad Romanos dixit Apoſtolus, Salutat vos Caius hoſpes meus: cui (vt ibidem dictum eſt) Ioannes tertiam ſuam miſit epiſtolam, erátque Corinthiorum epiſcopus. Itaque gratias ago, quod neminem veſtrum baptizaui, præter hos paucos, qui etiam non ſunt de veſtra cõtentione, cum ſint viri perfecti. Non quia baptizare ſit actus malus, ſed *Ne quis dicat, quod in nomine meo baptizati ſitis,* id eſt, ne actus bonus à me factus, eſſet vobis occaſio mali. Ex quo eluceſcit, quòd interdum ab aliquibus bonis

Marginal references: Act.11. Ioan.17. Roma.6. 1.Cor.5. Act.2. Act.2. Act.18. Roma.6. 3.Ioan.

bonis operibus ex charitate ceſſandum ſit, vt aliorum culpa A
ſeu ſcādalum deuitetur. *Baptizaui autem & Stephanæ domum,* id eſt, deuotæ matronæ familiam, forte ſimul cum ea, quæ etiam non contendit vobiſcum. *Cæterum neſcio, ſi quem alium ueſtrum baptizaui,* & quia Apoſtolus bonæ memoriæ erat, probabile eſt, quòd non baptizauit, niſi prædictos tam paucos: cuius ratio ſubditur, *Non enim miſit me Chriſtus baptizare,* Act.9.
id eſt, principaliter ad baptizandum, cum hoc ab inferioribus & parum doctis fieri poſſit tam perfectè, ſicut à perfectioribus: *Sed euangelizare,* id eſt, euangelium prædicare Matt.10.
quod non potuit perfecte fieri, niſi à valde perfectis atque doctiſſimis. Non tamen eſt ſic intelligendum quod nunc dixit apoſtolus, non miſit me Chriſtus baptizare, quaſi ipſe, & alij apoſtoli nequaquam miſſi ſint baptizare: cum dicat eis ſal- B
uator, Docete omnes gentes, baptizantes eas, ſed hoc ideo di- Matt.28.
citur, quia apoſtoli non ſunt principaliter miſſi ad baptizandum, videlicet ne baptizando retardarentur à prædicatione. Ideóque, quemadmodum Chriſtus per ſeipſum docuit, & per diſcipulos baptizauit, vt patet apud Ioannem: ſic & apoſtoli Ioan.4.
verbo prędicationis inſtabant, & per diſcipulos ſuos frequen- Lucæ.14.
tius baptizabant neceſſitate aut magna ratione exigente baptizationis. Itaque miſit me Chriſtus euangelizare, *Non in ſapientia uerbi,* id eſt, non in ſapientia naturali, ſeu philoſophica, verbis ornata, atque verboſa, quæ comparatione diuinæ ſapientiæ potius eſt ſapientia nominalis, quàm realis.

Vt non euacuetur, hoc eſt, incredibilis aut inutilis reputetur, *Crux Chriſti,* id eſt, fides paſſionis dominicæ. Naturali enim rationi viſum eſt impoſſibile, incredibile atque in- C
utile, vt deus pateretur. Ideo apoſtolus fidem crucis Chriſti non prædicauit in ſapientia verbi. Vel ſic, vt non euacuetur crux Chriſti, id eſt, ne fides Chriſti videatur humanæ rationi inniti, & per conſequens, facile poſſe reprobari. Denique doctrina Chriſtiana non indiget cultu, & pompa ver- Ioan.5.
borum, ne videatur ex humanæ ſubtilitatis calliditate procedere, non ex veritate. Ibi enim compoſitio ſermonis exquiritur, vbi ipſa ſe veritas non commendat. *Verbum enim,* id eſt, fides & prædicatio, *Crucis* Chriſti *Pereuntibus quidem,* id eſt, mundi huius ſapientibus & reprobis, *Stultitia eſt,* id eſt, ſtulta & irridenda videtur. Sicut de Roma.1.
Græcis

Dionyſius. Græcis refert Dionyſius, quod audita prædicatione fidei
D Chriſtianæ, lato ore riſerunt, *His autem qui ſalui fiunt, id eſt nobis* puta electis, *Virtus dei eſt* id eſt, potens effectus diuinæ potentiæ, per quem obtinemus gratiam & gloriam, victoriam quoque contra inſidias hoſtis: iuxta illud, Hæc eſt victoria quæ vincit mundum, fides noſtra. Quis enim
1.Ioan.5. eſt qui vincit mũdum, niſi qui credit, quoniam Ieſus eſt filius dei? ¶ Quod autem verbum crucis pereuntibus, ſcilicet prudentibus huius ſeculi ſtulticia ſit, probat apoſtolus. *Scriptũ*
Eſaiæ.29. *eſt enim* in Eſaia *Perdam* id eſt, dãnabo ego dominus deus. *Sapientiam ſapientium* id eſt, ſapiẽtiam eorum, qui ſeipſos ſapientes reputant in diuinis, videlicet in naturali noticia di-
E uinorum, ſicut philoſophi, *Et prudentiam prudentium* id eſt, falſam prudentiam impiorum, qui in rebus humanis aſtuti & callidi ſunt, vt faciant mala, *Reprobabo* id eſt, à prædicatoribus ſanctis excludam, & eam in iudicio condemnabo, quia non fuit ſubiecta ſimplicitati fidei ſanctæ. Hinc enim ait ſaluator, Confiteor tibi pater domine cœli & terræ, quia abſcõdiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Noſtra tranſlatio habet ſic, Peribit ſapientia à ſapiẽtibus,
Matth.11. & intellectus prudentium abſcondetur. *Vbi ſapiens huius*
Luc.10. *mundi*, quantum ad diuina naturaliter nota? *Vbi ſcriba?* id
Eſa.29. eſt, doctor moralis in lege peritus? *Vbi conquiſitor huius ſeculi?* id eſt, inueſtigator rerum mundanarum ac naturalium artiũ?
F Tanquam dicat, Ecce quàm ſubito omnes iſti perierunt, eo
2.Theſ.2. quòd veram ac Chriſtianam ſapientiam non receperunt. Hęc
Eſaiæ.53. verba ex Eſaia ſumpta ſunt, ſic dicente, Vbi eſt literatus? vbi verba legis ponderans? vbi doctor paruulorum? *Nonne ſtultam fecit* id eſt, vanam & falſam oſtendit *Deus ſapientiam huius mundi?* aſſerendo quod illa negat, videlicet articulos fidei: & agendo quod illa impoſſibile reputat, vtpote opera ſupernaturalia ad fidei confirmationem, cum tamen naturalis ſapientia dicat, ea non poſſe fieri, quæ naturalem entium curſum excedunt? *Nam quia in dei ſapientia* id eſt ſecundum deum, ſeu diuino iudicio, *Non cognouit mundus* id eſt homo quilibet mundum inhabitans *Per ſapientiam* naturalem *Deũ, placuit deo per ſtulticiã prædicationis* id eſt, per prædicationem euangelicam, quam mundus fatuam reputauit. *Sal-*
2.Theſ.2. *uos facere credentes* id eſt, electos, conuertendo eos ad fidem

& gratiam

& gratiam per apoſtolorum prædicationem. Mundus autem A aliquo modo cognouit deum per ſapientiam naturalem. Dictum eſt enim ad Romanos, Inuiſibilia dei, per ea quæ facta Roma.1. ſunt, à creatura mundi conſpiciuntur: ſempiterna quoque virtus eius & diuinitas. Nec dubium quin philoſophi multa vera Ioan.14. atque ſubtilia de diuinis conſcripſerint, ſed quoniam iſta cognitio dei erat ſine fide & opere meritorio, informis fuit, & deo inaccepta. Idcirco non cognouit mundus deum per ſapiētiam humanam, in ſapientia dei, id eſt, ſecundum deum, ſeu acceptionem diuinam. Propter quod ait Ioannes, Qui dicit ſe 1. Ioan.2. noſſe deum, & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt. Et ſaluator ad impios, Neſcio (inquit) vos, cognitionem qua dicitis Lucæ.13. mihi, domine domine, non approbo. Poteſt quoque per ſapiētiam dei intelligi æterna ſapientia incarnata, in qua mundus B deum non cognouit, quia nec eam cognouit. Propter quod filius ait, Pater iuſte, mundus te non cognouit. Lux quippe in Ioan.1. tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Itaque non cognouit mundus per ſapientiam deum cognitione formata ac ſalutari. Cuius ſignum vel ratio eſt. *Quoniã & Iudæi* Ioan.17. *ſigna petunt* id eſt, ea quæ ipſis dicuntur per ſignum aliquod diuinæ virtutis quærunt confirmari, vt ſciant illud eſſe à deo Lucæ.13. per experientiam alicuius miraculi, quod ſæpe illicitum eſt, & ad tentationem dei pertinet. Vnicuique enim ſufficere debet aſſertio dei. Quoniam autem Iudæi primo legem receperunt in monte Sinai, cum ingenti gloria miraculorum diuinorum, aſſueti erant petere ſignum, cum aliquid magni dicebatur. Vnde & Chriſto dicebant, Quod ſignum oſtendis nobis? Sic Abraham, Gedeon, Ezechias, & alij multi Iudæorum ſigna petierunt, ſicut & Zacharias pater Ioannis, *Et Græci* præſertim philoſophi, & multi gentilium *Sapientiam* naturalem *Quærunt* id eſt, per rationes naturales & demõſtratiuas volunt ſibi probari, quod dicitur. Aſſueti ſunt enim argumentationibus humanis inſiſtere. Nullus ergo iſtorum per ſapientiam ſuam deum nouit ſalubriter, quantum ad ea quæ concernunt ſalutem *Nos autem* apoſtoli *Prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum* id eſt, confuſionem, & ignominiæ cauſam, Hoc enim ad maximam Iudæorũ confuſionem pertinet, quod aperte docemus eos Chriſtum in lege promiſſum, dei vnigenitũ filium occidiſſe, quod eſt eis æ-

C Leuit.26. Ioan.2. Gene.17. Iudic.6. 2.Reg.20 Lucæ.1.

D ternæ ignominiæ cauſa. Vel dicitur Chriſtus Iudæis ſcanda-
Matt.24. lum, quoniam fuit eis, & adhuc eſt, occaſio ruendi in culpam
Ioan.6. & pœnam, Nam (vt Euangeliſtæ teſtãtur) ſæpe ſcandalizabã-
Luc.7. tur in eo. Propter quod dixit, Beatus eſt, qui non fuerit ſcan-
Matth.11. dalizatus in me, *Gentibus autem* id eſt, infidelibus *Stulticiã,*
Luc.2. nã ſtultum putabant, quod euangelizabatur de Chriſto, vi-
Matth.2. delicet quòd deus æternus factus eſſet homo tẽporalis, quod impaſſibilis eſſet mortuus, immenſus in vtero clauſus, immutabilis de nouo incarnatus, quod virgo peperiſſet. Hæc omnia fabuloſa putabant, quoniam non potuerunt videre, nec credere voluerunt, in vna perſona duas perfectas eſſe naturas, di
Ephes.2. uinam atque humanam, ſaluis vtriuſque naturalibus proprietatibus, *ipſis autem vocatis* id eſt, ad fidem gratiamq́; electis
E *Iudæis atque Græcis* id eſt, gẽtilibus, ex quibus tanquã duobus parietibus, in Chriſto lapide angulari concurrentibus,
Sapien.9. conſtructa eſt ſancta eccleſia. His ergo prædicamus *Chriſtum dei uirtutem, & dei ſapientiam* id eſt, & hoc eis affirmamus, quòd Chriſtus ſit virtus ac ſapientia patris. Ipſe enim eſt vir-
Iſaiæ.12. tus & manus & brachium patris, per quem facta ſunt omnia. De quo Eſaias, Parauit (inquit) dominus brachium ſanctum
Ioan.1. ſuum in oculis omnium gentiũ. Preterea ſecundum vtranque naturam dicitur Chriſtus virtus & ſapientia patris. Secundũ diuinam enim naturã eſt virtus patris, quia per ipſum omnia
Pſal.32. facta ſunt: iuxta illud, Verbo domini cœli firmati ſunt. Et
F quia potentia patris perfecte atq; pleniſſime relucet in filio, in hoc nanq; ꝙ pater genuit filiũ ſibi conſubſtantialẽ, coæternum & coæqualem, apparet infinita potentia patris. Dicitur quoq; ſapientia patris, cũ ſit verbum mentis paternæ, quoniã enim ab intellectu patris procedit, ea quæ ad intellectũ pertinent, appropriata vel propria ſunt filio, ideo dicitur veritas
Pſal.106. & ſapientia patris. Et etiam, quia ſapientia patris in ipſo ple-
Sapien.2. ne relucet. Eſt enim filius perfecta expreſſio ſapientiæ patris,
1.Timo.2. conceptus & dictio intellectus paterni Secundum humanam quoque naturam vocatur virtus & ſapientia patris, propter maximam participationem atque præcipuam relucentiam diuinæ virtutis ac ſapientiæ in ipſo dei & hominum mediatore. Nam ipſe ſecundum humanam naturam paſſus eſt, & toti mũdo æternam vitam promeruit, & dæmonem ſtrauit, infernum confregit, cœlos aperuit. Sapientia vero dei in Chriſti incar-

natione,

natione, paſſione, & mũdi ſaluatione ineffabiliter manifeſtatur, vt ſcilicet per dei incarnationem homo deificaretur, per illius humiliationem homo exaltaretur, per illius occiſionẽ homo viuificaretur, per illius indebitas pœnas homo à debitis pœnis ſolueretur, per illius charitatem homo repararetur qui per diaboli inuidiam perditus fuit. Nec potuit peccati enormitas, diuinæ charitatis ardor, diuinæ iuſticiæ magnitudo, æternæ beatitudinis dignitas, infernalis pœnæ acerbitas, humanæ naturæ nobilitas, diuinæ pietatis immenſitas, ſubtilius, euidentius, aut ſpecioſius declarari, niſi vt ipſemet deus, dei vnigenitus filius hominem per ſuam incarnationem ac mortem redimeret. Longum eſſet hæc proſequi, ideo legẽtis contemplationi iſtorum pleniorem conſiderationem committo. Vt enim beatus Thomas in ſumma contra gentiles teſtatur, quanto homo deuotus ac pius incarnationem dei humilius & affectuoſius penſat, tanto plures ſibi rationes occurrunt huius ſuperſanctiſſimæ incarnationis, quæ ſapientibus & prudentibus in propriis oculis abſconduntur. ¶ Poſtremo ſciendum quòd Chriſtus ſecundùm neutram naturam dicitur virtus & ſapientia patris formaliter, quaſi pater non eſſet potens & ſapiens, niſi per filium. Imò pater in ſeipſo potens & ſapiens eſt, vel potius virtus & ſapientia, ſicut & ſpiritus ſanctus. Quomodo enim generaret filium potentem ac ſapientem, ſi ipſe in ſeipſo potens non eſſet ac ſapiens? Quælibet ergo diuina perſona cum ſit abſolute perfecta, eſt virtus infinita, & ſapientia vera immenſa, & omnes ſimul ſunt vna virtus & vna ſapientia abſolute accepta. ¶ Quod autem in Chriſto reluceat virtus & ſapientia dei, declarat apoſtolus, *Quia quod ſtultum eſt dei* id eſt, quod ſapientibus ſeculi videtur inſipienter dici de deo, videlicet incarnari, mori, & ſepeliri, *Sapientius eſt hominibus* id eſt, magis ſapientiale, ſeu ſapientialius factum eſt, quàm homo excogitare valeat, vel intelligere *Et quod infirmum eſt dei* id eſt, ad infirmitatem & imperfectionem dei ſpectare videtur puta laborare, fatigari, occidi *Fortius eſt hominibus* id eſt, efficacius ad ſaluandum, quàm capere poſſit homo, omnemque humanã fortitudinem ſuperat, quia cœleſtia vincunt terrena. Efficacia nanque & meritũ paſſionis, laboris, totiusque conuerſationis Chriſti, rationi vnitę deitatis, quodãmodo infinita conſiſtunt.

Hæc

Margin notes: A — Sapien. 2. — Mat. 11. — Luc. 10. — B — C — Sapiẽ. 12. — Sapien. 7. — 1. Petri. 2.

D Hæc autem ſic ſe habere, patet in prædicatoribus euangelicæ legis, & in conuerſis per eos ad fidem. Ideo ſubditur. *Videte* id eſt, diligenter perpendite. *Vocationem ueſtram* actiuam & paſſiuam, *Fratres* id eſt à quibus vocati eſtis ad fidem & quales vos qui conuerſi eſtis, ſitis *Quia non multi ſapientes ſecundum carnem* hoc eſt ſecundum humanam ſapientiam,

Non multi potentes ſubiectorum multitudine, ſeu lata dominatione, *Non multi nobiles* carnis origine, quantum ad proximos parentes, ſunt *Inter uos* Hoc intelligi poteſt tam de prædicatoribus, quàm de Corinthiis conuerſis. Apoſtoli

E enim & alij primi diſcipuli, pro maiori parte illiterati, ſimpli-
Acto.4. ces, pauperesque fuerunt. Tales enim elegit deus in prædica-
Acto.28. tores & apoſtolos, ne promulgatio fidei aſcriberetur humanæ aſtutiæ atque potentiæ. Et ne attribueretur omnino ſimplicitati & ignorantiæ, voluit deus quoſdam paucos habere prædicatores literatos, potentes ac nobiles, quales fuerunt, Paulus iſte, Nathanael, Manahem, Barnabas, &c. Et ſimiliter illi qui primo conuerſi fuerunt, pro magna parte ſimplices, ignobiles, & impotentes fuerunt, *Sed quæ ſtulta ſunt mundi* id eſt, illiteratos, quos mundus ſtultos putauit, *elegit deus* ſcilicet apoſtolos & alios plures. *Vt confundat ſapientes* ſeculi huius, hoc eſt, eos vere inſipientes oſtendat, abſcondendo eis

F diuina myſteria. Per apoſtolos quoque victa, in nihilumque
Lucæ. 21. redacta eſt, horum vana ſapientia, ſicut & prædixit, Ego dabo
1. Reg. 2. vobis os & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere & contradicere omnes aduerſarij veſtri. *Et infirma mundi* id eſt, homines impotentes, *Elegit deus, ut confundat fortia* id eſt, potẽtes, dum iſti impotentes per humilitatem ſaluantur: potentes vero cum ſua præſumptione damnãtur. *Et ignobilia mundi & contemptibilia* id eſt, homines ignobiles, à mundo contemptos, *Elegit deus* ab æterno, id eſt, tales prædeſtinauit ad

Matt.11. vitam, *Et ea quæ non ſunt* id eſt, qui nihil reputabantur,
Luc.10. *Vt ea quæ ſunt deſtrueret* id eſt, illos qui magni habentur in mundo, & aliquid eſſe ſe putant, humiliaret, præferẽdo eis abiectos & inopes, *Vt non glorietũr omnis caro in conſpectu eius* id eſt, ne aliquis homo glorietur inaniter in conſpectu diuino aliquid boni aſcribendo ſibimetipſi, quaſi ſua ſapientia, potentia ſeu nobilitate ſaluatus ſit. *Ex ipſo autem* id eſt, dono & gratia dei, *Vos eſtis* per fidem & opera bona. *In*

Chriſto Ieſu capite noſtro, *Qui factus eſt nobis ſapientia à deo* A
id eſt, datus & miſſus eſt nobis à patre, vt nos illuminaret. Ip- *Ioan.1.*
ſe enim eſt lux illuminãs omnem hominem : de quo ſcriptum
eſt, Tempus requirendi dominum cum venerit qui docebit *Oſeæ.10.*
nos iuſticiam. Et alibi, Exultate in domino, quia dedit vobis *Iohelis.2.*
doctorem iuſticiæ. Ad Chriſtum quoq; pater ait per Eſaiam,
Dedi te in lucem gentium. Factus eſt nobis quoque Chriſtus, *Eſaiæ.49*
Iuſticia id eſt, cauſa iuſticiæ, ſatiſfaciendo pro nobis per *Num.3.*
viam iuſticiæ, & ſuo merito nos iuſtificans. Propter quod &
dictum eſt Romanis, Sicut per vnius inobedientiam pecca- *Roma.5.*
tores conſtituti ſunt multi: ita per vnius obedientiam iuſti
conſtituentur multi. *Et ſanctificatio* quoniam in baptiſ-
mo mũdauit nos ab omni inquinamẽto, deinde in pœnitentię B
ſacramento, *Et redemptio* quia patiendo pro nobis, rede-
mit nos. Totum igitur bonum, dependet ac fluit à Chriſto, *Heb.13.*
Vt quemadmodum ſcriptum eſt per Hieremiam pro-
phetam, *Qui gloriatur, in domino glorietur* non in ſeipſo, nec *Hie.9.*
in aliquo bono ſibi conceſſo ibi ſiſtendo, nec in rebus cadu-
cis vane exultet, ſed ſolum in domino, laudando, regratian- *2.Cor.10.*
do, contemplando, diligendo, & bene viuendo. Sic enim in *Lucæ.1.*
Hieremia legitur, Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, & *Hie.9.*
non glorietur fortis in fortitudine ſua, & non glorietur diues
in diuitiis ſuis: ſed in hoc glorietur qui gloriatur, ſcire & noſ-
ſe me. Sic gloriabatur virgo Chriſtifera, Exultauit (inquiens)
ſpiritus meus in deo ſalutari meo. Et Abacuc propheta, Ego *Abac.3.*
autem in domino gaudebo, & exultabo in deo ſalutari meo. C

Cap. II. *Et ego cum ueniſſem ad uos fratres.*

ARTICVLVS. II.

DEſcripto conuenienti modo prædicationis euangelicæ, nũc declarat Apoſtolus, ſe vſum fuiſſe hoc modo, & ait. *Et ego cum ueniſſem ad uos* ô Corinthij *Fratres* mei, ad prædicandum vobis Euangelium Chriſti, *Veni* id eſt, vos acceſſi atque affatus ſum, *Non in ſublimitate ſermonis* id eſt, non verbis altis, difficilibus & ornatis, *Aut ſapientiæ* id eſt, nõ in altitudine naturalis philoſophiæ, *Annuncians uobis teſtimonium Chriſti* id eſt, ea quæ de Chriſto credenda ſunt. De

Pſal.92. quibus habetur in Pſalmo, Teſtimonia tua credibilia facta
D ſunt. *Non enim iudicaui* id eſt, non æſtimaui nec manifeſtaui *Me ſcire*, quantum ad vſum ſcientiæ exteriorem,

Aliquid inter uos minus capaces, *Niſi Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum*. id eſt, niſi ea quæ ad humilitatem, imitationem, & paſſionem pertinent Chriſti, quia ſublimia de diuinitate ipſius, & profunda eius myſteria vobis non prædicaui. Per hoc reprehenduntur præſumptuoſi & ſcioli, qui vbique optant ſuam ſcientiam demonſtrari, & ſtyli decorem ac ſen-
1.Cor.9. tentiarum profunditatem proponunt, vt docti putentur. *Et ego in infirmitate* id eſt, in infirmitatis ſimilitudine, qua factus ſum infirmis infirmus, proportionando fortitudinem per-
E fectionis meæ capacitati eorum & conformando me vobis,
Matt. 10. quantum fieri potuit, *Et timore* cordis, non propter mala
Pſal.36. mihi imminentia (non enim timui eos qui corpus occidunt, nec timui deum offendere mortaliter, ſciens me confirmatum in bono) ſed propter pericula imminentia vobis nondum perfectis. Timui enim ne à diabolo, mundo, & propriis concupiſcentiis falleremini, *Et tremore multo* corporis, procedente ex timore mentis. In tantum enim timui corde, vt paſſio timoris redundaret in membris, & faceret ea tremere.

Fui apud uos, & ſermo meus factus quibuſdam ſeorſum,

Et prædicatio mea omnibus vobis palam propoſita, *Non*
Ephe.4. fuit *In perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ uerbis* id eſt, non in
Acto.2. argumentatione dialectica verborum decore ornata, ſeu per-
Acto.10. ſuaſione humana, quaſi per talia principaliter vellem vos ad
Acto.19. credendum inducere, ſeu fidem probare, *Sed* fuit *In oſten-*
F *ſione ſpiritus* id eſt, in manifeſtatione operum ſpiritus ſancti,

Et declaratione, *Virtutis* miraculorum. Hoc dicit, vel quia credentes per prædicationem ipſius receperunt ſpiritũ ſanctum in ſigno ſenſibili, ſicut in primitiua eccleſia ſæpe fiebat. Vel, quia ſpiritus ſanctus per gratiam ſpecialem atque miracula oſtendit prædicationem Pauli eſſe ſalubrem, & fidem catholicam roborauit. Ideo ſubditur, *Vt fides ueſtra nõ ſit in ſapientia hominum* id eſt, non innitatur humanæ rationi, nec putetur ab hominibus excogitata & ficta. Errant ergo qui fidem naturalibus rationibus demonſtrari poſſe affirmant, *Sed in uirtute dei* id eſt, diuina poteſtate ſtabiliatur per certa miracula, ſicque æternæ veritati innitatur vt fundamento.

damento. *Sapientiam autem* id eſt, cognitionem ſublimem rerum diuinarum, profunda myſteria fidei, & ea quæ Chriſti diuinitatem concernunt, quam ſapientiam inter vos loqui non poſſumus, propter imperfectionem & incapacitatem veſtram *Loquimur inter perfectos* id eſt, inter ſapientes per modum collationis. Vel, inter perfectos ſeu capaces auditores per modum inſtructionis. Perfectorum nanque eſt ſolidus cibus, *Sapientiam uero non huius ſeculi* id eſt, non ſecularem ſapientiam humana ratione ſuffultam, *Neque principum huius ſeculi* id eſt, nec ſapientiam fallacem à dæmonibus acquiſitam, vel à philoſophis ſeu terrenis principibus traditam, A Heb.5. Iaco.3.

Loquimur qui principes, *Deſtruuntur* id eſt, cum omni ſua ſapientia pereunt & damnantur: *Sed loquimur* id eſt, prædicamus *Dei ſapientiam* id eſt, Chriſtum, qui eſt virtus & ſapientia patris, *In myſterio* id eſt, in ſacro ſecreto ſeu ſacramento incarnationis, docendo hanc ſapientiam ineffabiliter incarnatam: iuxta illud, Verbum caro factum eſt. Vel in myſterio, id eſt explanando myſteria eius, quibus in veteri teſt. præſignata eſt. Vel, loquimur eam in myſterio, id eſt ſub quodam occulto velamine, nunc enim videmus per ſpeculum in ænigmate, *Quæ abſcondita eſt* id eſt ignota filiis huius ſeculi. Vel hoc ideo dicitur, quia perfecte comprehendi non poteſt. *Quam prædeſtinauit* id eſt ordinauit ac præparauit, B Baruc.3. 1.Cor.1. Ioan.1. 1.Cor.13. Eſaiæ.64

Deus pater *Ante ſecula* id eſt, ab æterno *In gloriam noſtram* id eſt, ad hoc vt per eam conſequamur vitã glorioſam, beatitudinemque æternam. Ideo enim decreuit eam incarnari, vt glorificemur per ipſam. Vnde in Prouerbiis ait hæc ſapientia, Ab æterno ordinata ſum, & ex antiquis, antequam terra fieret. Diſpoſuit eam pater, vt ipſa ſit obiectum beatitudinis noſtræ, & ita præparauit eam nobis, quibus & ſeipſum præparauit, vt eum feliciter poſſideamus. *Quam* ſapientiã æternã & incarnatã, *Nemo* (.i. nullus) *principũ huius ſeculi* .i. dęmonũ, vel legiſperitorũ ſeu philoſophorũ, *Cognouit* cognitione certa ac ſtabili. Quomodo autẽ principes & dæmones cognouerũt Chriſtũ in mũdo cõuerſantẽ, & quomodo nõ, in expoſitiõe epiſtolæ ad Ro. ar. 14. diligẽter tractatũ eſt, idcirco nũc prætermitto. Sed videtur, ꝙ iſtud nõ poſſit exponi de principibus ſeu legiſperitis Iudæorũ: de illis quippe ſcriptũ eſt, Ex principibus multi crediderũt in eũ. Et reſpõdendũ, ꝙ licet C Prou.8. Ioan.1. Ioan.17.

D multi eorum crediderint, tamen comparatione incredulorũ
Ioan.12. pauciſſimi erant. Poteſt etiam dici, quòd non permanſerunt ſtabiles in credendo, maxime tempore paſſionis. *Si enim cognouiſſent* principes iſti Chriſtum cognitione certa, *Nũquam dominum gloriæ* id eſt Chriſtum, deum verum, & dominum maieſtatis *Crucifixiſſent.* Si enim dæmones cognouiſſent, certe nequaquam ſuggeſſiſſent ad mortẽ illius, à quo moriente nouerunt ſe vincendos ac ſpoliandos. Similiter ſi principes Iudæorum cognouiſſent, non procuraſſent à Pilato
Ioan.11. mortem Chriſti. ❡ Per hoc autẽ quòd Chriſtus vocatur hic
Eſa.42. dominus gloriȩ, manifeſte probatur, quòd ſit verus deus, quoniam nulla creatura pura habet dominium gloriæ, ſed ſolam
E participationem ſubiectam. Quod vero iſta ſapientia nobis ab æterno parata, ſit abſcondita & principibus huius mundi ignota, probat apoſtolus authoritate ſcripturæ. *Sed ſicut ſcri-*
Eſa.64. *ptum eſt* per prophetã, *Quod oculus* corporalis, imo & ſpiritualis, *Non uidit* id eſt, perfecte non cognouit, *Nec auris* ſcilicet corporalis ſeu ſpiritualis, *Audiuit ab homine puro, Nec in cor hominis aſcendit* id eſt, à corde humano cogitari ſeu cõ-
Matt.15. cipi nequit, imò nec ab affectu hominis capi poteſt, *Quæ præparauit deus his qui diligũt illum* id eſt præmium illud æternum amatoribus dei paratum, videlicet ſapientiam increatam, diuinitatis fruitionem, & cætera bona electis præſtanda, quæ vtique omnem noticiam, & affectum hominis inæſtima-
F biliter ſuperant, nec aliquo modo ſciuntur niſi per reuelationem diuinam. Ideo ſubditur. *Nobis autem* videlicet apoſtolis & prophetis, *Reuelauit deus per ſpiritum ſuũ* id eſt per ſpiritum ſanctum, qui corda noſtra omni ſapientia copioſe perfudit. ❡ Poſſit enim aliquis dicere Paulo, Si bona iſta ſunt inuiſibilia, inaudibilia, & inexcogitabilia, quomodo tu noſti
1.Cor.13. ea? Et reſpondet Apoſtolus quòd nõ per ſeipſum, neq; perfecte per ſpeciem noſcit iam ea, ſed per illuminationem ſpiritus ſancti in fide, ſeu per ſpeculum in ænigmate. Sciendum quoq;, quòd apoſtolus hoc loco magis allegat ſenſum, quàm verba Eſaiæ. Sic enim ibi ſcriptum eſt, Oculus non vidit deus
Eſa.64. abſque te, quæ præparaſti expectantibus te. Nec poteſt dici ꝙ apoſtolus alleget ſcripturam hanc ſecundum tranſlationẽ ſeptuaginta interpretũ. Illa nanq; nõ habet ſcripturã hanc ſicut
Hierony. Hierony. ſæpe teſtatur. ❡ Quod autẽ ſpiritus ſanctus potuit
nobis

nobis iſta reuelare,patet per hoc, *Spiritus enim omnia ſcruta-* A
tur, id eſt,ſpiritus ſanctus vniuerſa cognoſcit,non ſolũ crea- Rom.11.
ta,ſed *Etiam profunda* .i.diuina ſecreta ſeu incõprehenſibi-
lia *Dei* quæ ſoli deo ſunt cognita,videlicet diuinam eſſen-
tiam,diuinam ſapientiam,& quicquid in deo eſt. ¶ Et hoc
probat apoſtolus per ſimile. *Quis enim ſcit hominũ quæ ſunt ho-* Hier.7.
minis,niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt? .i.ſicut nemo ſcit affe-
ctus & cogitationes atque ſecreta alterius,niſi anima eius, nõ
alter,nec anima alterius. *Ita & quæ dei ſunt* .i.diuina ſecreta
& quæ in deo ſunt, *Nemo* .i.nullus *Nouit, niſi ſpiritus dei* .i.
ſpiritus ſanctus,& cui ipſe reuelat. Per hoc nõ excipitur filius
à cognitione diuinorum, ſed nec ſpiritus ſanctus ab iſta co- B
gnitione excipitur:cum filius ait,Nemo nouit filium, niſi pa- Luc. 10.
ter:neq; patrem quis nouit,niſi filius, & cui voluerit filius re- Mat.11.
uelare. Tanta quippe eſt diuinarum perſonarum connexio,
vt vna expreſſa, alia detur intelligi, niſi in his quæ relatiue
dicũtur. ¶ Ex his verbis apoſtoli probatur,quòd ſpiritus ſan-
ctus ſit verus deus dupliciter. Primo, quoniã perfecte cogno-
ſcit diuina ſeu deum, quod vtiq; nulli creato intellectui con-
uenit, imò in infinitum deficit à plena comprehenſione dei. Roma. 11.
Secundo,quia apoſtolus ponit ſimile de ſpiritu hominis, qui
ideo noſcit quæ hominis ſunt, quoniã intimus & conſubſtan-
tialis eſt homini. Ergo & ſpiritus dei cognoſcẽs quæ dei ſunt,
intimus & cõſubſtantialis eſt deo,quod creaturę nõ conuenit.

Nos autẽ non ſpiritũ huius mundi .i.nõ animum ſecularem nõ C
affectum inflantẽ,non ſpiritum phytonicũ cõiecturaliter di- Ioan.14.
uinantẽ, *Accepimus,ſed ſpiritũ qui ex deo eſt* .i.ſpiritum ſanctũ Roma.5.
ex patre & filio, tanquã ex vno fonte procedentẽ, *Vt ſciamus*
quæ à deo donata ſunt nobis .i.beneficia diuina cognoſcamus,
& grati ſimus,gloriemurq; in domino,nõ in nobis. Vtile ergo
eſt,vt homo diligẽter conſideret gratiã & miſericordiam dei Hier.9.
ſibi cõceſſam,imò vniuerſa beneficia dei, naturalia & ſuper-
naturalia,cõmunia & ſpecialia,exhibita & promiſſa, quate-
nus ex hoc in dei amore accẽdatur, deo prõptius famuletur,
gratiasq; agendo mereatur,nõ ſolum conſeruari in bono, ſed Matt. 25.
quotidie donis amplioribus adimpleri. Habẽti enim dabitur, Luc.19.
ei vero qui nõ habet(.i.ingrato)& quod videtur habere,aufe-
retur ab eo. Vnde virgo deifera,hunc ſpiritũ habens,agnouit Luc.1.
quæ à deo donata fuerant ſibi,cum dixit, Beatam me dicent Pſal.102.

n iij omnes

D omnes generationes. Quia fecit mihi magna qui potēs eſt, & ſanctū nomē eius. Et Pſal. Benedic anima mea domino, & noli obliuiſci omnes retributiones eius. Itemq́; Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? *Quæ* beneficia nobis à deo collata, *Loquimur* .i. aliis enunciamus, *Nō in doctis humanæ ſapientiæ uerbis* .i. non ſtylo rhetorico atq; pompatico, *Sed in doctrina ſpiritus* .i. ſecundū doctrinā nobis à ſpiritu ſancto infuſam, loquendo humili, ſimpliciq; ſermone & vera ſcientia, *Spiritualibus* auditoribus, *Spiritualia* documēta *Cōparantes* .i. proportionabiliter dātes ſeu proponentes, videlicet ſecundū capacitatem ipſorū. Inter tales enim ſapiētiā loquimur, quā inter imperfectos non loquimur, quoniam capere nequeunt, Vnde ſubiungitur. *Animalis autē homo* .i. carnalis & vitioſus, cuius affectus & intellectus in ſenſibilibus detinētur, *Nō percipit ea quæ ſunt ſpiritus dei* .i. ſpiritualia bona. Sermo enim iuſticiæ, myſticus intellectus, cætera quoq; diuina ei nō ſapiunt, nec delectatur in eis, propter ſui interioris guſtus infectionē, Sicut febricitans nō guſtat mellis dulcedinē propter exterioris ſui guſtus corruptionem. Imò etiā q̄uis ſit homo in gratia, tamen ſi nondū profecit in bonis, ſed adhuc partim inclinatur ad iſta terrena, nō ſapit quæ dei ſunt. Nā & Petro dixit ſaluator, Vade retro me Satana, nō ſapis quæ dei ſunt, ſed quæ hominū. *Stulticia enim eſt illi* .i. prædicta ſpiritualia & diuina videntur homini animali ſtulta & vana, quēadmodum in Eccleſiaſtico dicitur, Execratio peccatori ſapiētia *Et non poteſt intelligere* per internū ſaporem iſta diuina, q̄diu permanet talis, *Quia ſpiritualiter examinatur* .i. per ſpiritualē inquiſitionem ſeu conſiderationē cognoſcitur eſſe animalis, ideo ſcitur nō poſſe intelligere illa. Vel, ſpiritualiter examinatur, id eſt, ideo nō intelligit hæc, quia ſpiritualia non niſi ſpiritualiter diſcutiuntur. *Spiritualis autē homo* in quo eſt ſpiritus dei, *Iudicat* .i. bene diſcernit, *Omnia* ad ſalutem pertinentia, vel de ſingulis talibus verū iudicium proferēdo, inter bonum & malum, verum & falſum, veraciter diſtinguēdo. Habet enim ſanum intellectum, & purum affectum, ideo eius iudicium, nec errore decipitur, nec paſſione corrūpitur, *Et ipſe à nemine iudicatur* .i. alius nullus carnalis poteſt eū reprehēdere, vel de ipſo recte iudicare, Nō enim intelligit opera eius. Nihilominus videmus quotidie ſpirituales homines à carnalibus

Pſal. 115. (margin)
E (margin)
Ioan. 8. (margin)
Prou. 8. (margin)
Matt. 16. Eccli. 1. Pſal. 81. Matt. 13. Pſal. 11. Matt. 16. (margin)
F (margin)

carnalibus iudicari & reprobari: ſed hoc eſt iudicium vſurpatorium,& falſum. Interdum etiam carnales de ſpiritualibus iudicant,approbãdo vitam eorum:ſed eſt iudicium imperfectum,ex leuitate procedens. ¶ Sed aduertendum,quòd ſicut ex verbis principis theologorũ, de diuinis nominibus elicitur,dupliciter iudicat homo de aliqua re, Primo per ſolã cognitionem informem & nudam, quemadmodũ habens moralem ſcientiam iudicat de virtutibus quas nõ habet,& iſtud eſt imperfectum iudicium. Sic enim homo carnalis,tamen ingenioſus & eruditus,de rebus ſpiritualibus iudicat, ſermocinatur & dictat. Secundo,iudicat homo de rebus per connaturalitatem ſeu conformitatem ſui affectus ad eas, vt caſtus de his,quæ caſtitatem reſpiciunt. Vnde de virtutibus hoc modo iudicare non poteſt,niſi virtuoſus. Et ita de ſpiritualibus bonis & rebus diuinis ad fidem pertinentibus,iudicat homo per ſapientiam,quæ eſt donum ſpiritus ſancti,& conſiſtit in ſapido quodam guſtu ſpiritualium, de quibus iudicium profert, nec habetur ſine gratia gratum faciente. Propter quod ſcriptũ eſt,In maliuolam animam non introibit ſapientia. Ex quibus eluceſcit,ꝙ non niſi ſpiritualis homo percipit, guſtat, verèq; iudicat ea quæ dei ſunt per donum ſapientiæ,per quod etiam de aliis inferioribus rebus iudicat,ſecundũ rationes diuinas. Quòd autem carnalis homo non intelligat quæ dei ſunt,probat Apoſtolus authoritate ſcripturæ *Quis enim cognouit ſenſum domini* hoc eſt, iudicium ſeu cenſuram mentis diuinæ de rebus, *Aut quis inſtruxit eum?* nullus vtique. Hoc ſcriptum eſt in Eſaia,& allegatum eſt ab apoſtolo ad Romanos. Vbi plenius expoſitũ eſt, Tantũ aũt vult Apoſtolus dicere, ꝙ de diuinis & ſpiritualibus rebus nullus veraciter iudicat, nec eas intelligit niſi qui habet ſenſum domini. Animalis vero homo,non habet ſenſum domini,ſed ſpiritualis. Ideo ſubditur, *Nos autem ſenſum Chriſti habemus* id eſt, intellectum à Chriſto illuminatum,eiuſque ſenſui conformatum,ideo cognoſcimus,approbamus,& ſapimus ea quæ dei ſunt, ſicut & Chriſtus. Habemus enim ſenſum domini,ſicut eruditi diſcipuli habere dicuntur ſenſum ſui magiſtri.

[Margin: A; B; Sapien. 1.; Hebr. 7.; C; Roma. 11.; Sapien. 6.; 1. Ioan. 5.]

Cap. III. *Et ego fratres non potui uobis loqui.*

ARTICVL. III.

D ADHVC autem Apoſtolus clarius proſequitur imperfectionem Corinthiorum,& cauſam contentionis eorum aufert. Et ait, *Et ego fratres nō potui uobis loqui,quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus* alta myſteria fidei,& ſublimia de diuinitate Chriſti,perfecta quoque internæ perfectionis exercitia nō potui vobis proponere, ſed parua & rudia atque humilia de Chriſti humanitate vobis propoſui,non iudicans me aliquid

1.Cor.2. ſcire inter vos,niſi Ieſum Chriſtum,& hūc crucifixum. *Tan-*

1.Petri.2. *quam paruulis* id eſt,imperfectis, *In Chriſto lac* id eſt,faci-

Hebræ.5. lem doctrinā & tenerā inſtructionē. *Vobis potū dedi* .i.tali doctrina ſpiritualiter vos potaui, & animas veſtras rigaui. *Non eſcam* id eſt,nō ſolidū cibum, non profundam ſapien

E tiam, non ſublimem vitæ perfectionem vobis tradere potui.

Iacobi.3. *Nondum enim poteratis* ſpiritualiter capere talia; *Sed nec nunc quidem poteſtis,adhuc enim eſtis carnales* id eſt, carnalibus vitiis ſubiacentes. *Cum enim ſit inter uos zelus* id eſt,inuidia latens, *Et contentio* id eſt, lis verborum inde procedens, *Nonne carnales eſtis?* Pro eodem ſumit Apoſtolus carnalem & animalem, *Et ſecundum hominem ambulatis?* id eſt,ſecundum humanam fragilitatem,inperfectionē, & ignorantiam viuitis & ſentitis. *Cum enim quis* hoc eſt, aliquis veſtrum,dicit,Ego quidem ſum Pauli,alius autem, *Ego Apollo* id eſt, vnus dicit ſe baptizatum à Paulo, alius ab Apollo,& idcirco vnus ſe alteri præfert, *Nonne homines eſtis?* id eſt,vitia hominibus conſueta ſectamini,& nō eſtis diuini, ſed

F homines nudi,humanum ſenſum ſequentes,non ſpiritus ſancti inſtinctum? Ex prædictis conſtat, quòd prædicator ſeu doctor moderari debet ſenſum, & ſtylum doctrinæ ſuæ, ſecundum audientium capacitatem. ¶Sciendum quoque, quòd nomine lactis in ſcriptura interdum ſignatur carnalis volu-

Eſaiæ.28. ptas:vt ibi,Quem docebit dominus ſcientiam, & quem intelligere faciet auditum? Et reſpondet,Ablactatos à lacte, auulſos ab ybere. Interdum per lac ſignificatur innocentia ſeu puritas vitæ,propter naturalem lactis nitorem ac vtilitatē. Iuxta

1.Petri.2. illud, Quaſi modo geniti infantes rationabiles lac concupiſcite,vt in eo creſcatis in ſalutem. Quandoque vero per lac imperfecta doctrina exprimitur, ſicut hoc loco, & item a-

Hebr.5. pud Hebræos, Omnis qui lactis eſt particeps, expers eſt ſer-

monis iuſtitiæ. ¶ Præterea in ſcriptura per hominẽ aliquando deſignatur quædam perfectio, & maxime pietas, ſeu diſcretio. Vnde quod diſcretum & pium eſt, dicimus eſſe humanũ. Quod vero irrationabile & crudele, dicimus inhumanum. Aliquando autem per hominẽ datur intelligi vitioſitas quædam, ad quam homines proni ſunt. Inquantum enim conſideratur in homine pars intellectiua, deſignatur per ipſum perfectio: inquantum autem notatur in eo ſenſualitas, quam maior pars hominum ſequitur, ſignificatur per eum vitioſitas iſta. Et ita nunc ſumitur, cum ait Apoſtolus, nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis? & nonne homines eſtis? ¶ Deinceps tollit Apoſtolus Corinthiorum errorem, dicentium aliquid gratiæ ineſſe baptiſmo virtute miniſtri. — A — *Gene. 8.*

Quid igitur eſt Apollo? Epiſcopus vel baptiſta veſter. *Quid vero Paulus?* id eſt, quid de nobis ſentire debetis? Et reſpondet, *Miniſtri* ſunt *Eius, cui credidiſtis* id eſt, Chriſti cuius fidem recepiſtis. *Et unicuique* eorum ac aliorum conuenit eſſe Chriſti miniſtrum. *Sicut dominus dedit* hoc eſt, ſecundum quod deus præſtitit gradum officij & gratiæ donum. — B

Ego plantaui id eſt, primo fidei fundamenta annuntiaui, & prædicando conuerti. *Apollo rigauit* id eſt, vos in fonte baptiſmatis lauit, & doctrinam vobis à me traditam ſua prædicatione perfudit. Sed nec ego nec ipſe gratiam contulit. — *Act. 8.*

Deus autem incrementum dedit id eſt, fructum, ſalutem & gratiam dedit, illuminando, purgando, ac perficiendo interius. Propter quod ſcriptum eſt, Pater meus agricola eſt. Non eſt autem ſic intelligendum, quin etiam deus ſit principalis plantator atque rigator. Ait nempe Saluator, Omnis plantatio, quam non plantauit pater meus cœleſtis, eradicabitur. Et rurſus, Ego te plantaui vineam electam. Sed hoc vult Apoſtolus dicere, quod ſua inſtrumentalis plantatio, inſtrumentalis rigatio Apollinis & cæterorum, erat diſpoſitio ad recipiendum ſalutem à deo. *Itaque neque* Paulus aut alius ei ſimilis *Qui plantat* ſecundum modum prædictum. — *Ioã. 15.* — C — *Mat. 15.* — *Hiere. 2.*

Neque Apollo vel ſimilis *Qui rigat* vt dictum eſt. *Eſt aliquid* ex ſe, vel comparatione eius, qui operatur interius, *Sed qui incrementum dat deus* id eſt, is qui ſalutem & gratiam donat, reputandus eſt, & ab illo debet ſe quiſque nominare, non à Paulo aut Apolline. *Qui plantat autem & qui rigat*

D *gat* extrinſecus operando. *Vnum ſunt* id eſt, eiuſdem conditionis & deputationis. Vterque enim eſt ſeruus, nullus vero eorum eſt operator interior. Quanuis autem hi vnum ſunt, non tamen æqualiter præmiabuntur. Subditur enim, *Vnuſquiſque autem* miniſtrorum dei *Propriam* hoc eſt ſibi congruam *Mercedem* in patria *Accipiet* à deo *Secundum ſuum laborem* exteriorem vel interiorem, ad dei gloriam ordinatum, hoc eſt, ſecundum exigentiam meriti ſui laboris. Quomodo autem hoc intelligi debeat, multa poſſent induci. ¶ Sed breuiter tangendo, ſciendum, quòd merces ſeu præmium eſſentiale, debetur & reſpondet feruori charitatis diuinæ. Quanto autem quis deum plus diligit, & à vitiis purior, atque in bonis magis habituatus eſt, tanto delectabilius facit

E opus dei atque feruentius, & per conſequens minus laborioſe, præſertim loquendo de corporali labore, & prout labor pœnam ac fatigationem includit. Quanto autem delectabilius & feruentius operatur, tanto amplius promeretur. Poteſt ergo contingere (imò contingit quotidie) vt homo perfectus qui minus laborioſe facit opus dei, plus mereatur, quàm homo imperfectus, tamen gratiam habens, qui cum graui labore eadem facit quæ perfectus. Dicendum ergo quòd exteriori ac corporali labori reſpondet præmium accidentale, charitatis autem feruori præmium eſſentiale. Quilibet ergo recipiet præmium accidentale ſecundum ſuum laborem corporalem: ſed quanto hic labor ex ampliori charitate procedit: tanto plus recipiet de præmio eſſentiali, quod eſt viſio

F dei, quæ eſt tota merces, & vita æterna. ¶ Quod autem quilibet ſecundum ſuum laborem accipiet, patet. *Dei enim ſumus adiutores.* Hoc eſt, cooperatores inſtrumentaliter operando, materiamque forinſecus præparando, Ait autem Dionyſius, quod omnium diuinorum diuiniſſimum eſt dei cooperatorem exiſtere in reductione rationalis naturæ ad ſuum principium. *Dei agricultura*, id eſt, ager à deo colendus *Eſtis* per hoc, quod deus de cordibus veſtris vitiorum, & paſſionum ſpinas extirpat, virtutum ſemina inſerit, gratiæ fœcunditatem largitur. Et ita dicitur homo agricultura dei, per ſimilitudinem campi quem ruſticus colit. Sicut enim eccleſia appellatur vinea domini, ſic dicitur agricultura ipſius *Dei ædificatio* id eſt, domus ſeu ædificium myſticum à deo

1.Cor.6. *Ioan.3.* *Dionyſius.*

per gratiam ædificatum *Eſtis*. Congregatio quippe fidelium dicitur domus & templum ſeu tabernaculum dei. Primo, quoniam deus fidelis per charitatem conſolidat, atque connectit. Secundo, quia per gratiam mentes eorum inhabitat. *Secundum gratiam dei, quæ data eſt mihi.* Hoc eſt ſecundum apoſtolatum, & ſapientiam mihi à ſpiritu ſancto infuſam. *Vt ſapiens,* id eſt, in diuinis eruditus atque diſcretus *Architectus* id eſt, ſpiritualis huius ædificij principalis conſtructor, per comparationem ad alios, qui vobis prædicauerunt, quamuis non ſim inter Apoſtolos architectus (cũ mea reputatione ſim minimus Apoſtolorum) & hoc ipſum quod meipſum architectum appello, non iactanter dico, quia non mihi, ſed gratiæ dei illud attribuo. *Fundamentum* id eſt, fundamentalem doctrinam, initialem prædicationem, fidem ſeu Chriſtum *Poſui* in cordibus veſtris inſtrumentaliter & diſpoſitiue, quoniam primo vobis prædicaui, voſque conuerti ad fidem. *Vnuſquiſque autem* veſtrum *Videat,* id eſt, diligenter perpendat. *Quomodo ſuperædificet* id eſt, qualem ſtructuram operum huic fundamento fidei ſuperponat, ne opera eius diſcordent à fide, ne deum quem ore confitetur factis neget. Vel ſic, & melius, vt ſequentia verba inſinuant. Vnuſquiſque prædicatorum docentium vos videat, quomodo ſuperædificet, id eſt, qualia documenta vobis proponat, ne ſua doctrina fundamento à me poſito contradicat. *Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere,* id eſt, veraciter prædicare, aut ſalubriter collocare. *Præter id quod poſitum eſt* id eſt, euangelizatum eſt nobis, & conſtitutum à patre, *Quod eſt Chriſtus Ieſus* qui eſt ſolus fundamentum vniuerſale, principale principium vniuerſæ eccleſiæ, quoniam ex ſe ſtabilitatem habet, & ſtabilit alios. De quo Petrus ait in Actibus, Hic eſt omnium dominus, & non eſt in aliquo alio ſalus. Apoſtoli vero dicuntur fundamenta ſecundaria & particularia in Chriſto fundamento. Ipſi enim poſt Chriſtum fundauerunt eccleſiam. Propter quod in Apocalypſi ſcribitur, quòd murus ciuitatis habet fundamenta duodecim. Et Pſalmiſta pluraliter ait, Fundamenta eius in montibus ſanctis. ¶ Porrò Chriſtus ſecundum diuinam naturam, & pater ac ſpiritus ſanctus, ſunt vnum fundamentum electorum ſimpliciter primum, & fundans non fundatum.

Chriſtus

A *Eſa.* 5. *Matth.* 2. *Marci.* 12. *Gene.* 28. 1. *Cor.* 15. B *Ephe.* 2. *Titum.* 1. C 2. *Tim.* 2. *Act.* 10. *Act.* 4. *Apocal.* 21 *Pſal.* 86.

D Chriſtus autem vt homo,verbo vnitus,vel potius vt humanitatem verbo vnitam habens, eſt fundamentum immediatum, & proximum poſt trinitatem, & tamen in deo fundatum, & toti eccleſiæ conferens ſtabilimentum. Quemadmodum enim caput Chriſti deus,ſic & fundamentum Chriſti deus. *Si quis autem ſuperædificat* docendo vel operando, *Supra fundamentum hoc* quod eſt Chriſtus ſeu fides, *Aurum,* id eſt, amorem vel contemplationem diuinorum, *Argentum,* id eſt,dilectionem proximi ſeu ſpeculationem intellectualium,atque cœleſtium creaturarum,per quas deus euidentius,ſubtiliusque cognoſcitur, *Lapides precioſos,* id eſt,opera virtuoſa ſeu verba efficacia, *Ligna,fœnum,ſtipulam,* id eſt,vnam doctrinam magis vel minus nociuam,non tamen hæreticam, nec mortaliter vitioſam.Vel,per lignum,fœnum,ſtipulam,intelliguntur peccata venialia triplicem gradum habentia, vt per ligna deſignentur peccata venialia magis tenacia & mortalibus viciniora,quæ ardebunt diutius, niſi modo purgentur, quemadmodum lignum diutius ardet quàm fœnum aut ſtipula. Per fœnum vero ſignantur peccata venialia medio modo ſe habentia. Per ſtipulam peccata leuiſſima, quæ citius purgantur quàm prædicta,ſicut & ſtipula citius cõſumitur quàm fœnum aut lignum. ¶Denique venialia iſta dicuntur ædificari ſupra fidei fundamentum,iuxta illud,Non enim procedunt ex fide, nec innituntur ei, ſed ſunt ſimul cum ea. Non enim charitatem extinguunt. Simili modo dicimus aliquam ciuitatem ſitam ſupra mare,id eſt,iuxta mare,ſecũdum quem ſenſum ait Pſalmiſta,Qui fundauit terram,ſuper aquas,id eſt,iuxta eas, *Vniuſcuiuſque opus manifeſtum erit,* id eſt, in publicum deducetur & innoteſcet, non ſolum deo & propriæ conſcientiæ, ſed etiam aliis,quando dominus illuminabit abſcondita tenebrarum & manifeſtabit conſilia cordium. Vnde ait ſaluator, Nihil opertũ quod non reuelabitur. *Dies enim domini,* id eſt, dies iudicij, vel potius dominus in die iudicij. (Dies nanque & tempus dicuntur facere ea quæ fiunt in die & tempore) *Declarabit* opera ſingulorum qualia ſint, *Quia in igne* conflagrationis, *Reuelabitur,* id eſt, manifeſtabitur dies domini,vel dominus qui venturus eſt iudicare per ignem, cuius maieſtatem ignis ipſe oſtendet. Vel, reuelabitur opus cuiuſlibet, ſicut ſubiungitur, *Et unicuiq; opus quale ſit,ignis probabit,* id eſt, oſtendet.

Ephes.4. — *Pſal.115.* — *1.Cor.4.* — *Lucæ.12.*

E

E

oſtendet. Quod poteſt intelligi vel de igne purgatorij quantum ad eos qui interim moriuntur, vel de igne conflagrationis præcedẽte iudicium, quo exuretur facies mundi:de quo in Pſalmo,Ignis ante ipſum pręcedet.Vel de igne æterno,ſequẽte iudicium.Ignis autem conflagrationis mundabit & emundabit eos, qui ſuperædificauerunt lignum, fœnum, ſtipulam. Qui vero ſuperædificauerunt aurum,argentum, lapides precioſos à quolibet igne hoc erunt ſecuri.Ideo ſequitur, *Si cuius* id eſt, alicuius *Opus manſerit,* id eſt, intactum & inconſumptum perſeuerauerit ab igne tanquam non habens culpam admixtam, *Quod ſuperædificatum eſt,* id eſt,opus tale in fide fundatum, *Mercedem accipiet* plenam & indilatam. Nihil enim de opere ſuo amittet, & quod amauit inueniet. *Si cuius opus arſerit,* id eſt, ignis pœnam pertulerit propter veniale admixtum, *Detrimentum patietur,* id eſt,minus de gloria obtinebit, quanto opus ſuum imperfectius ac cremabilius fuerit, *Ipſe autem* homo ſola venialia habens, *Saluus erit* ſatiſfactione completa, *Sic tamen quaſi per ignem,* id eſt,ignis ſuſtinendo ardorem,ſecundum culpæ ſuæ exigentiam. ¶ Denique ſicut expoſita ſunt hæc pro tempore iudicij vniuerſalis, ita intelligi poſſunt de die particularis iudicij, vt dies domini dicatur dies mortis,quo deus hominem viſitat, tollens eum de vita præſenti. Illa itaque dies, ſeu dominus in die illa,declarat quale ſit opus hominis, quem ſtatim cum mortuus fuerit, iudicat, quia in igne purgatorij reuelatur ſeu declaratur; quale ſit opus hominis,& vniuſcuiuſque opus quale ſit,ſcilicet purum vel impurum,ignis purgatorij probabit: non quòd omnes illum ignem ſuſtinebunt, quia nec de omnibus ſimpliciter eſt iam ſermo, ſed de his omnibus qui manent in fundamento,hoc eſt,in Chriſto per gratiam,& ſuperædificant opera perfectionis,quæ non ardent,vel opera imperfecta quæ ardent.Si cuius opus manſerit immune ac liberum ab igne purgatorij,vt ſunt opera ſignificata per aurum,argentum,& lapides precioſos, quod ſuperædificatum eſt, hoc eſt, opus hoc in Chriſto, ſeu in fide fundatum, mercedem accipiet & gloriam ſempiternam ſine mora, ita quòd euolabit.Si cuius opus arſerit in purgatorio,detrimentum patietur, pœnam luendo,gloriámque minorem habendo. Ipſe autem ſaluus erit, cum fuerint opera eius digne cremata & expurgata: ſic tamen quaſi

per

A Pſal.49. Pſal.96. B Eſa.40. Pſal.65. C

D per ignem purgatorij, per quē tranſibit ad gloriam,quoniam non diſceſſit à fundamento, nec aliquid prætulit deo:ſed vltimo fini magis inhæſit,quàm alicui bono creato,quanuis à terrenis affectibus non fuerit ſatis mundatus. ¶ Deinceps oſten-
Epheſ.1. dit apoſtolus, cur aliquis mereatur omnino perire, æternaliterque damnari. *Neſcitis* imò ſcire debetis, *Quia templum dei eſtis* vos, in quo dominus habitat per charitatem & gra-
1.Ioan.4. tiam. Qui enim manet in charitate in deo manet, & deus in eo, *Et ſpiritus dei* videlicet ſpiritus ſanctus, *Habitat in uobis?*
Ioan.14. de quo ſpiritu dicit ſaluator,Ego rogabo patrem,& alium pa
2.Cor.6. racletum dabit vobis, vt maneat vobiſcum in æternum. Omnes autem fideles re & nomine ſunt vnum templum dei,id eſt, vna eccleſia propter myſticam vnitatem,ſeu vnam fidem,at-
E que indiuiduam charitatem. Et vnuſquiſque eorum eſt templum dei. Dicitur autem homo templum dei non ſolum propter animam,in qua deus per gratiam commoratur (nam ani-
Sapien.7. ma iuſti ſedes eſt ſapientiæ) ſed etiam propter corpus rationi
Ephe. 4.5 & deo ſubiectum in quo gratia mentis, & per conſequens in-
1.Cor.6. habitatio dei redūdat. Dicit enim alio loco apoſtolus, Neſcitis, quia membra veſtra templum ſunt ſpiritus ſancti? Et ite-
Matt.18. rum,Glorificate & portate deum in corpore veſtro, *Si quis au*
Pſal.64. *tem templum dei uiolauerit,* hoc eſt,credentes peruerterit, falſa docendo aut impie operando, *Diſperdet,* id eſt,diuerſimode perdet, *Illum deus* damnando illum anima & corpore in æternum. Sed & ſi quis materiale templum violauerit,erit ſacrilegus. *Templum enim dei* viuum & ſpirituale, *Sanctum eſt*
Coloſſ.2. formaliter, *Quod eſtis uos* qui in baptiſmo ſanctificati eſtis,
F & per opera bona exercitati. *Nemo uos ſeducat* laudādo,blandiendo,ſimulando,ornatè loquendo,aut ſimili modo. *Si quis uidetur inter uos ſapiens eſſe in hoc ſeculo,* id eſt,ſecularem ſapientiam habere,ſe ſapientem putare,& ab aliis ſapiens reputari, *Stultus fiat* mundo, id eſt,talem ſapientiam à ſe repellat,
Iob.40. ſeipſum ſtultum reputet,ſaltem in ſe,quia ex ſeipſo non habet niſi ignorantiæ tenebras: nec cupiat in mundo ſapiens reputari, ſed amet neſciri, *Vt fit ſapiens* deo, id eſt,vt veram ſapientiam mereatur à deo acquirere. *Sapientia enim huius mundi,* id eſt,carnalis prudentia(de qua dictum eſt ad Romanos,
Roma.8. Prudentia carnis mors eſt) *Stultitia eſt apud deum,* id eſt, à deo ſtulta iudicatur. Imò & naturalis ſeu philoſophica ſapientia,

pientia, quæ fide & dono ſapientiæ non ornatur, ſtulta eſt coram deo, id eſt, infructuoſa & tumida. Quod authoritate ſcripturæ probat Apoſtolus *Scriptum eſt enim* in libro Iob, *Comprehendam*, id eſt, concludam & capiam *Sapientes mundi In aſtutia*, id eſt, in apparẽte ſapientia *Eorum*. Noſtra translatio habet ſic, Qui apprehendit ſapientes in aſtutia eorum, & conſilium prauorũ diſſipat. Cui conſonat quod per Eſaiam de domino dicitur, Conuertens ſapientes retrorſum, & ſcientiam eorum ſtultam faciens. *Et iterum* ſcriptum eſt, *Dominus nouit cogitationes ſapientium* ſeculi huius *Quoniam uanæ ſunt*. Noſtra litera talis eſt, Dominus ſcit cogitationes hominum, quoniam vanæ ſunt *Itaque nemo glorietur hominibus* iactando ſe baptizatum ſeu doctum ab illo, vel illo, ſed in ſolo domino glorietur. *Omnia enim ueſtra ſunt*, id eſt, veſtræ ſeruituti & vtilitati parata & deputata, *Siue Paulus, ſiue Apollo, ſiue Cephas*, id eſt, Petrus archiapoſtolus, *Siue mundus* iſte ſenſibilis ſcilicet corpora cœleſtia elementa & mixta. De corporibus enim cœleſtibus Moſes in Deuter. Solem, lunam, & omnia aſtra cœli creauit dominus deus tuus in miniſteriũ cunctis gentibus. Et Pſalmiſta, Omnia, inquit, ſubieciſti ſub pedibus eius. Et in Geneſi dominus loquitur, Faciamus hominem, & præſit beſtiis terræ, & piſcibus maris, & auibus cœli, vniuerſæque creaturæ. Sed & angeli adminiſtratorij ſpiritus ſunt, *Siue uita*, id eſt, operatio noſtra vt vobis proficiat, *Siue mors* corporalis vt pro vobis ſi opus fuerit, ſuſtineatur, *Siue præſentia* beneficia dei quæ habetis in re, *Siue futura* promiſſa quæ habetis in ſpe. *Omnia enim hæc Veſtra ſunt* aliquo modo vt dictum eſt, *Vos autẽ eſtis* ſerui atq; diſcipuli *Chriſti* & eſtis eius iure creationis, gubernationis ac liberationis, *Chriſtus autem dei* Chriſtus ſecundum diuinam naturam eſt dei patris tanquam vnicus & naturalis filius eius. Secundum humanitatem vero eſt dei, tanquam miniſter ipſius factus obediens vſque ad mortem. De quo deus ait per Eſaiam, Ecce intelligit ſeruus meus, & exaltabitur. Hinc etiam filius dicit ad patrẽ, Omnia mea tua ſunt. Et, Ego nõ quæro gloriam meam.

Margin: A; Iob. 5.; Eſa. 44.; Pſal. 93.; Hiere. 9.; 2. Cor. 10.; B; Deut. 4.; Pſal. 8.; Gene. 1.; Hebr. 1.; C; Rom. 14.; Pſal. 2.; Ioan. 1.; Philip. 2.; Eſaiæ. 42; Ioan. 17.; Ioan. 8.

Cap. IIII. *Sic nos exiſtimet homo ut miniſtros Chriſti.*

ARTICVLVS IIII.

PRAETEREA

D PRAETEREA docet Apoſtolus, quid debeāt ſubditi de ſuperioribus ſuis ſentire, ne eos plus quàm decet, magnificent: nec eos contemnant, ſi forte in
EPIST. aliquibus minus excellentes videntur. *Sic nos* A-
Galat.4. *poſtolos*, & prædicatores, ac Chriſti vicarios *Exiſtimet homo* quicunque fidelis *Vt miniſtros Chriſti* non vt principales, aut gratiæ collatores, *Et* (vt) *diſpenſatores*, hoc eſt, exhibitores ſeu diſtributores *Myſteriorum dei*, id eſt, diuinorum ſacramentorum. Vel, myſteriorum dei, id eſt, eccleſiaſticorum officiorum. *Hic iam quæritur*, id eſt, à vobis
2.Cor.2. Corinthiis interrogatur, atque diſcutitur. *Inter diſpenſatores*
Lucæ.12. *ut fidelis quis inueniatur*, id eſt, quis diſpenſatorum iſtorum ſit verus diſpenſator, cui poſſit diſpenſatio ſecurè committi. Co-
E rinthij enim inter diſpenſatores hos diſcernebant, vnum approbantes, alium reprobantes. Sed quia homines ſancti tale
1.Theſ.2. iudicium non formidant, nec reputant, ſubditur. *Mihi autem pro minimo eſt*, id eſt, nihili pondero *Vt à uobis* adhuc carnalibus *Iudicer* iudicio reprobationis, tanquā diſpenſator indiguus, *Aut ab humano die*, id eſt, ab homine in hoc tēpore peregrinante, *Sed neque meipſum iudico* iudicio abſoluto ac definitiuo, damnando videlicet meipſum. Debet tamen homo iudicare ſeipſum iudicio diſcuſſionis & reprobationis opinatiuæ, æſtimando ſe peccatorem vilem ac miſerum *Nihil enim mihi conſcius ſum*, id eſt, de nullo peccato remorſum conſcientiæ habeo, de præteritis enim ſatisfeci, & ſcio quia indulta
1.Timo.1. ſunt mihi. Nec obſtat, quod alibi dicit, Venit Chriſtus pecca-
F tores ſaluos facere, quorum ego primus ſum. Hoc enim dixit habendo reſpectum ad tempus prĕteritum quo perſequebatur
Ioan.5. eccleſiam, *Qui autem iudicat me*, id eſt, ad quem pertinet abſolute iudicare de ſecretis cordis mei *Dominus eſt* qui ſolus
Matth.7. nouit corda humana, nam & pater omne iudicium dedit filio.

Itaque nolite ante tempus extremi iudicij *Iudicare* iudicio definitiuo de ſecretis & dubiis, maximè aliorum *Quouſque*
Matt.10. *ueniat dominus* ad iudicium, *Qui & illuminabit abſcondita te-*
Marc.4. *nebrarum*, hoc eſt, peccata occulta faciet manifeſta, ponendo
Lucæ.18. ea in lumine cognitionis. Sicut ait, Nihil occultum quod non ſciatur, *Et manifeſtabit conſilia cordium* an bona & iuſta fue-
Eſaiæ.66. rint, an non. Prout per Eſaiam proteſtatur, Ego autem opera
FINIS. eorum & cogitationes eorū venio vt congregem. *Et tunc laus*, id eſt,

id eſt, ſententia ſaluatiua & meritorum proteſtatio *Erit uni-* A
cuique bene agenti *A deo,* id eſt, Chriſto iudice. quaſi dicat: Tunc nullus laudabitur, niſi quem deus laudauerit, & omnẽ laude dignum deus laudabit. *Hæc autem fratres transfigura-ui in me & Apollo,* id eſt, iſta quæ ſcripſi de veſtra gloriatione inani, qua quilibet gloriatur in eo qui ſibi eloquentior videtur & doctior, vel cui magis afficitur, gratia exempli ſeu figuraliter dixi de me atque Apollo, quum tamen nõ gloriaremini in nobis, ſed magis in pſeudoapoſtolis, & mundi huius philoſophiæ magiſtris: quos nolui nominatim exprimere, ne maior diſſenſio fieret, ſed loco illorum expreſſi me & Apollo, quatenus eiſdem rationibus quibus probaui non eſſe gloriandum in Apollo & me, intelligatis non eſſe gloriandum in his, in quibus gloriamini. Quod vtique feci, *Propter uos,* id eſt, ad B
veſtri inſtructionem, videlicet, *Ne ſupra,* id eſt, vltra, *Quam ſcriptum eſt* in Hieremia vbi iubemur in deo, non in hominibus gloriari, *Vnus* veſtrum *Aduerſus alterum infletur* tumore ſuperbiæ, *Pro alio,* id eſt, zelo baptiſtæ vel doctoris, ad quem inclinatur. Si enim apoſtolus illos pſeudo nominaſſet, Corinthij ſuperbiſſent contra ſeinuicem, vnoquoque eorum zelante pro ſuo doctore ſiue baptiſta. ¶ Non autem debes ô homo cõtra alium intumeſcere. *Quis enim te diſcernit?* id eſt, quis te ab alio facit differre? Quis te ab alio diſtinguit ac ſeparat, dignitate & merito, vt contra eum inſleris, & ei te præferas? ¶ Et quoniam poſſet quis allegare ſuam perfectionem, dicendo, quòd virtuoſior eſſet ac melior ſeu doctior alio, huic vanitati reſpondet Apoſtolus, *Quid autem* boni in donis na- C
turæ vel gratiæ, *Habes quod non accepiſti?* à deo mediate vel immediate, à quo eſt omne donum optimum, & datum perfectum. *Si autem accepiſti* hoc modo *Quid gloriaris* in te vel creaturis, *Quaſi non acceperis?* iſta bona à deo. Itaq; deo gratias age, & in ipſo lætare, & quãto maior es, humilia te in omnibus, vt deo humilitatem iubenti tanto promptius pareas, quanto plura bona ab eo receperis. Vnde ait Gregorius, Tanto eſſe humilior, atq; ad ſeruiendum deo promptior quiſquis debet ex munere, quanto obligatiorem ſe conſpicit in reddenda ratione. Quanto enim quis maiora à deo ſuſcipit dona, tanto amplius obligatur deo in omnibus obedire ex charitate ſyncera. ¶ Inſuper amplius ironicè loquens. Corinthiorum

Hiere. 9.
1. Cor. 10.
Sapien. 4.
Iacobi. 1.
1. Theſ. 5.
Eccleſ. 3.
Matth. 11.
Greg.
Lucæ. 12.

o præſum-

D præſumptionem redarguit dicens, *Iam ſaturati eſtis* ſaturitate
Matth.5. te ſpirituali,de qua dicitur,Beati qui eſuriunt iuſtitiam,quo-
Eccli.15. niam ſaturabuntur. Itaque ſaturati eſtis, cibo animæ,ſcilicet pane vitæ, & aqua ſapientiæ, *Iam diuites facti eſtis,* id eſt,diuinis chariſmatibus adimpleti, *Sine nobis regnatis,* id eſt,auxilio noſtro nõ indigetis regendo voſipſos. Quod autem hoc non aſſerendo,ſed increpando & cõdolendo dicatur,pandunt verba ſequentia, *Et utinam regnetis ueraciter iuſte regendo uos inuicem,* & vitiis præualendo, *Vt & nos regnaremus uobiſcũ,* id eſt, conſortes eſſemus atque participes meriti veſtri, atque tantæ perfectionis.Et hoc merito dico. *Puto enim* ironicè au-
Pſal.44. tem loquitur, *Deus nos* apoſtolos vniuerſos, *Nouiſſimos,* id eſt,imos & viliſſimos, *Oſtendit* cum tamen ſecundum veri-
E tatem ſimus à deo cõſtituti principes mundi.Oſtendit autem nos *Tanquam morti deſtinatos,* id eſt, ad moriendum miſſos, quaſi ad nihil vtiles ſimus,niſi vt occidamur, *Quia ſpectaculum* id eſt,obiectum,præcipuę & cuiuſdã admiratiuę inſpectionis, *Facti ſumus mundo,* id eſt,hominibus impiis & mundanis, *Et angelis* bonis ac malis *Et hominibus* rationabiliter ac pie vi-
EPIST. uentibus.Quemadmodum enim ad ſpectaculum aliquod magna hominum confluit multitudo:ſic ad inſpiciendum perſo-
Hebr.10. nas & perſecutiones apoſtolorum,homines concurrerunt:impij,vt irriderent:dæmones,vt fortitudinem mentis auferrent: angeli ſancti,vt intus confortarent: homines pij,vt condolerent.Poteſt tamen legi aſſertiue ſine ironia: vt ſit ſenſus,Puto enim,id eſt agnoſco, quod deus nos apoſtolos nouiſſimos, id eſt,infirmos & abiectos, oſtendit,id eſt,apparere fecit dando
F nobis præcepta ſpernendi mundũ & cuncta quæ mundi ſunt, prædicandi quoque crucem Chriſti, & mundi contemptum.
Hebr.12. *Nos ſtulti propter Chriſtum,* id eſt,amore Chriſti,ſicut agimus quod à mundo ſtulti & inſenſati putamur, *Vos autem prudentes* eſtis *In Chriſto* ſecundum æſtimationem veſtram ſuperbã. *Nos infirmi* reputamur,& propriam infirmitatem agnoſcimus, *Vos autem fortes,* id eſt,virtuoſi eſtis,vt opinamini,qui putatis vos non indigere noſtro auxilio. *Vos nobiles,nos ignobiles.* Totum ironicè dicitur, vt confundantur & corrigan-
2.Theſ.2. tur carnales. Apoſtoli quippe carne & ſpiritu nobiliores erant
Roma.8. Corinthiis, quoniam ſemen Abrahæ erant,& primitias ſpiritus ſancti receperunt. *Vſque in hanc horam,* id eſt, aſſidue

Et eſu-

Et eſurimus & ſitimus & nudi ſumus, id eſt, inopiam cibi, potus A
ac veſtium patimur. Vnde alibi dicit apoſtolus, In fame, & ſi- 2.Cor.7.
ti, & frigore, & nuditate. Tunc impletum eſt verbũ Chriſti,
quod dixit, Veniet tempus, cum auferetur ab eis ſponſus, & Matth.5.
tunc ieiunabunt, *Et colaphis cædimur* tanquam blaſphemi, Marci.8.
Et inſtabiles ſumus fugiendo de loco ad locum. Iuxta illud, Lucæ.5.
Cum perſecuti vos fuerint in vnam ciuitatẽ, fugite in aliam, Matt.10.
Et laboramus operantes manibus noſtris pro victu atque veſti- Lucæ.6.
tu. *Maledicimur* à peruerſis *Et benedicimus,* id eſt, bona eis
dicimus, prædicando ipſis verbum ſalutis. *Perſecutionem pa-
timur* propter iuſtitiam, *Et ſuſtinemus* libenter amore Chri-
ſti. Ibant enim Apoſtoli gaudentes à conſpectu concilij, quo- Act.5.
niam digni habiti ſunt, pro nomine Ieſu contumeliam pati. B
Blaſphemamur, id eſt, crimen blaſphemiæ nobis imponitur, Roma.3.
Et obſecramus deum pro blaſphemantibus. *Tanquam purga- Ioan.15.
menta huius mundi facti ſumus,* id eſt, reputamur à perfidis, qua-
ſi immunditiæ quædam, inficientes hunc mundum noſtra do-
ctrina. Idcirco cum occidimur, putant mundũ purgari ab ho-
minibus peſtilentibus, ſicque efficimur mundi purgamenta:
factique ſumus, *Omnium peripſema uſque adhuc* id eſt, velut ſu
perfluitas quædam generis humani, ita vt apti non ſimus ho-
minibus ſociari, ſed tolli. Peripſema autem vocatur purga-
mentum ferri vel pomi ſeu alterius rei, illud videlicet quod
aufertur à materia rei vt purgetur, ſicut eſt limatura æris aut
ligni. *Non ut confundam uos ſcribo hæc* finaliter. Eſt autem con
fuſio adducens peccatum, & eſt confuſio adducens gratiam &
gloriam, vt dicitur in Eccleſiaſtico. De prima confuſione lo- Eccli.14.
quitur modo apoſtolus. Non enim intendebat eos finaliter cõ C
fundere, ſed corrigere, ſicut ſubiungit, *Sed ut filios meos* ſpi-
rituales *Chariſſimos,* id eſt, valde dilectos. Etſi non propter
bonitatem & merita veſtra, tamen propter bonitatem diuinã,
Moneo, hoc eſt, ad meliora exhortor. Merito autem vocaui
vos filios. *Nam ſi decem milia pædagogorum,* id eſt, quantam-
cunq; multitudinem erudientium vos, *In Chriſto Ieſu,* id eſt,
in fide & euangelio ſaluatoris, *Habeatis.* Dicitur autem pæ- FINIS.
dagogus inſtructor pueri, *Sed non multos patres* ſpirituales Roma.12.
habetis ab hoc, hoc eſt, genitores qui vos in Chriſto genuerũt,
conuertẽdo vos primo ab eſſe carnali & infideli ad eſſe ſpiri-
tuale atque diuinũ. Talis autem pater ego fui. *Nam in Chriſto*

D *Ieſu*, id eſt, in eſſe Chriſtiformi ſeu ſtatu Chriſtiano, *Per euangelium*, id eſt, per euangelicæ ſapientiæ prædicationem, *Ego uos genui* inſtrumentaliter, ſcilicet ante alios proponẽdo vobis euangelium Chriſti, & ad fidei ſuſceptionem animas veſtras diſponendo. Veruntamen vnus eſt pater noſter in cœlo, quem ſolum debemus patrem vocare, id eſt, omnis paternitatis efficiẽtiam & gratiam ei præſertim adſcribere. *Rogo ergo uos fratres imitatores mei eſtote* tanquam boni diſcipuli, obedientésque filij, quatenus ſicut ego Chriſti veſtigia ſequor, ita & vos viam meam, id eſt, virtutes ſequamini. *Ideo miſi ad uos Timotheum* latorem huius epiſtolæ *Qui eſt filius meus chariſſimus, & fidelis in domino, qui uos commonefaciat*, id eſt, admonendo vos inſtruat, *Vias meas*, id eſt, præcepta & documenta *Quæ ſunt in Chriſto Ieſu*, hoc eſt, ſecundum voluntatem & doctrinam ipſius, in nullo enim à Chriſto diſcordo, *Sicut ubique in omni eccleſia doceo. Tanquam non uenturus ſim ad uos, ſic inflati ſunt quidam*, ex vobis tumore ſuperbiæ, gloriantes in eloquentia & doctrina philoſophorum, & tam imperterrite ſic inflantur, quaſi non eſſem venturus ad vos. Solent autem diſcipuli à malis retrahi timore aduentus magiſtri. *Veniam autem ad uos cito ſi dominus uoluerit* cuius voluntas ſupponenda eſt ſemper. Iuxta illud, Dicatis, ſi dominus voluerit, & ſi vixerimus faciemus hoc vel illud. *Et cognoſcam*, id eſt, attendam & examinabo, *Non ſermonem* rhetoricum *Eorum qui inflati ſunt, ſed uirtutem*, id eſt, vitam virtuoſam, an habeant, ſeu opera miraculorum. *Non enim in ſermone*, id eſt, verbis pulchris F *Eſt regnum dei*, id eſt, meritum attingendi, ac percipiendi regnum cœlorum, *Sed in uirtute* bonæ conuerſationis conſiſtit. Ait enim Saluator, Non omnis qui dicit mihi domine, domine, intrabit in regnum cœlorum, ſed qui facit voluntatem patris mei. Et rurſus, Qui audit verba hæc, & non facit ea, comparabitur viro ſtulto. Verba enim ſine opere ſunt folia ſine fructu. Arbor autem quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. *Quid uultis*, id eſt, quod ex his duobus eligitis, ſcilicet *In uirga*, id eſt, rigore iuſtitię & occulto charitatis affectu, videlicet animo diſciplinandi, *Veniam ad uos, an in charitate* aperta *Et ſpiritu manſuetudinis?* id eſt, animo manſueto & indulgenti? Quanuis hoc ſecũdum ſit præoptandum, potius tamen optandum eſſet primum,

Malac. 2. Roma. 4. Ioan. 13. Philip. 2. E Iacob. 4. Matth. 7. Ibidem. Matth. 3. Ephes. 4.

primum,quàm carere boni patris aduentu,quanuis rigoroſo. A
Meliora nempe ſunt vulnera diligentis, quàm oſcula adulan- *Prou.27.*
tis, vt ait ſcriptura. In præinductis omnibus conſideratur di- *Lucæ.10.*
ſcretio ſancti Apoſtoli, qui verbis duris & increpatoriis, verba charitatiua atque ſuauia miſcet, infundens vinum iuſtitiæ, & oleum pietatis, vt ſanet animas vulneratas. Virtutes quoque ſuas tam diligenter deſcribit, non ob propriam laudem, ſed vt imitemur ſemitas eius.

Cap. v. *Omnino auditur inter uos fornicatio.*
ARTICVLVS V.

ACCEDIT demum Apoſtolus ad particulariorem increpationem Corinthiorum,& ait, *Omnino au-* B
ditur inter uos fornicatio, id eſt,omnibus modis ſcitur,narratur,atq; percipitur à me,& ab aliis,quòd inter vos ſit fornicatio,quæ eſt illicitus concubitus: *Et talis*, hoc eſt,tam infamis & nefaria fornicatio, *Qualis nec inter Gentes* incredulas auditur ſeu eſſe percipitur. *Ita ut uxorem patris ſui* defuncti *Aliquis* veſtrum *Habeat* coniugem. Lira videtur hæc ſic intelligere, quod mulier illa fuerit etiam mater iſtius: ſed verius creditur quòd erat eius nouerca. Talis autem fornicatio eſt inceſtus,pœna mortis prohibitus. Vnde in Leuitico, Qui dormierit cum nouerca ſua,mor- *Leuit. 20.*
te moriatur. Vnde & Ruben dicitur in Geneſi, Non creſcas *Gene.49.*
quia aſcendiſti cubile patris tui. *Et uos inflati eſtis.* tumore elationis,id eſt,ex ſuperbia neglexiſtis tantũ ſcelus corrigere, ſcilicet propter mutuas veſtras contentiones,quibus occupati C
omittitis opera charitatis, *Et non magis luctum*, id eſt, compaſſionem & fletum *Habuiſtis* deplorando tam horrendum piaculum proximi *Vt tollatur de medio ueſtrum*, id eſt,ſeparetur à vobis per excommunicationem, *Qui hoc opus fecit* cuius omnes participes eſtis quodãmodo,ſuſtinẽdo talem inter vos.
Ego quidem Paulus *Abſens* à vobis iam *Corpore,præſens autem ſpiritu*, id eſt,conſideratione,& animi ſollicitudine. Sicut & Heliſæus præſens erat, cum Gieſi accepit munera Naaman *4.Reg.3.*
Syri, *Iam iudicaui tanquam præſens* ſpiritu. Vel ſic,ac ſi corporaliter præſens eſſem, *Eum qui ſic operatus eſt*, id eſt,fornicarium illum. Sic autem iudicaui eum. *In nomine domini noſtri*

D *Ieſu Chriſti congregatis uobis & meo ſpiritu,* hoc eſt,cum collecti fueritis publice in nomine Chriſti & in meo ſpiritu,id eſt, in vera concordia, habendo videlicet ſpiritum ſeu charitatis affectum adinuicem, ſicut & ego ad vos habeo, *Cum uirtute domini noſtri Ieſu Chriſti,* hoc eſt,poteſtate & authoritate Chriſti,qui cooperabitur vobis, *Tradere huiuſmodi Satanæ,* id eſt, vt tradatur talis fornicator diabolo, per ſententiam excommunicationis. Et hoc *Et in interitũ carnis,* id eſt, ad hoc, vt dæmon eum corporaliter affligat. In primitiua nanque eccleſia,ad fidei cõfirmationem, ſolebat excommunicationem ſequi corporalis vexatio dæmonis,quouſque peccator pœniteret: & ſi non pœnitebat, vexabatur quouſque animam exha-

Matt.10. laret. Hanc poteſtatem præſertim habebant Apoſtoli,vt ſicut

E ab obſeſſis poterant dæmones eiicere, ita enormiter delinquentes poterant dæmoni tradere, corporaliter tribulandos. ¶ Sed quia hanc corporis pœnam ordinauerunt ad animæ ſalutem,ſubditur, *Vt ſpiritus ſaluus ſit,* id eſt,anima eius ſalua fiat, *In die aduentus domini noſtri Ieſu Chriſti* in die iudicij vniuerſalis, ſeu particularis, vel in die mortis, quod redit in idem. Nam qualis quis moritur, talis deo in die iudicij præſentabitur. ¶ Ex prædictis concludit Apoſtolus, *Non eſt bona gloriatio ueſtra* ô Corinthij, qua vel de baptiſtis & mini-

Iacobi.3. ſtris gloriando contenditis, mutuóque præfertis, & ex hoc fraternam correctionem negligitis. Vel, gloriatio, qua vos iuſtos iactatis bona non eſt, eo quòd tantum peccatum in-

Auguſtin. ter vos toleretis. Qui enim non corrigit cum poteſt & debet,

F communicat delinquenti,& particeps eſt peccati. ¶ Poſt hæc oſtendit, quàm periculoſum ſit congregationi ſuſtinere per-

Act.15. uerſum *Neſcitis quia modicum fermentum,* id eſt, parua pars infectiua, *Totam maſſam corrumpit?* id eſt, vniuerſam materiam inficit? ſic vnum peccatum ſeu vnus peſtilens & peruerſus videlicet conſenſus huius peccati,& fornicator huiuſmodi totam maſſam, id eſt, veſtram congregationem contaminat, inficit & ſeducit, niſi auferatur tale fermentum.

EPIST. *Expurgate ergo uetus fermentum,* id eſt, conſenſum pecca-

Ioan.13. ti iſtius, & authorem peccati huius amouete à veſtra communione, *Vt ſitis noua conſperſio,* id eſt, gratia baptiſmatis & virtutum operibus innouati, *Sicut eſtis azymi,* id eſt, à peccati fermento alieni effecti in fonte baptiſmi. Azyma dicitur,

dicitur ab α,quod eſt ſine,& ζύμη quod eſt fermentum , quaſi A
ſine fermento. Conſperſio autem & azyma idem ſunt, vtpote farina per aquam glutinata ſine fermento : ſicque ſignificant puritatem à corruptione peccati . Denique in fermento duo penſantur, videlicet ſapor virtualis, quo efficit panem ſaporoſum,& ita per fermentum ſignatur doctrina euãgelica ibi, cum dicitur,Simile eſt regnum cœlorũ fermento,quod acceptum mulier abſcondit in farinæ tribus ſatis,donec fermẽtatum eſt totũ. Secundo conſideratur in fermento corruptio adipis,& ita ſignificat culpã,quæ alios inficiendo corrũpit,& ita nunc ſumitur. Sitis itaq; noua cõſperſio. *Etenim paſcha noſtrũ immolatus eſt Chriſtus* .i.agnus paſchalis pro noſtra ſalute oblatus eſt Chriſtus qui loquitur, Ego quaſi agnus manſuetus qui portatur ad victimã. De quo ait Ioan. Ecce agnus dei, qui tollit peccata mundi. Itemq; alibi, Dignus eſt agnus qui occiſus eſt. Ipſe enim verus eſt agnus, qui abſtulit peccata mũdi,qui mortẽ noſtrã ſuiipſius oblatione, ſeu morte deſtruxit. Ipſe quoq; eſt paſcha noſtrũ.i.tranſitus noſter,præbendo nobis exemplũ tranſeundi de hac peregrinatione ad patriã. Propter quod ait,Ego ſum via,veritas & vita. Paſcha enim tranſitus dicitur. Huius agni figura fuit agnus ille paſchalis ſeu legalis,de quo in Exodo legit. Vnde quod ibi habet,Os eius nõ cõfringetis,ab Euãgeliſta allegatur de Chriſto. Similiter ſicut per effuſionẽ ſanguinis agni illius liberabãtur filij Iſrael ab angelo deuaſtãte,ſeu plaga Aegypti:ſic nos p effuſionẽ ſanguinis Chriſti liberamur à poteſtate diaboli & à ruina peccati. Inſuper ſicut carnes agni illius mãducabant cũ azymis panibus:ſic fideles viuere & Chriſti corpus comedere debẽt ſine C
fermẽto peccati. Ideo ſubditur. *Itaq; epulemur* .i.in dño deliciemur ac nutriamur, Chriſti ſacramẽtis veſcamur , & ei incorporemur, *Nõ in fermẽto ueteri* .i.nõ in iniqtatib9 noſtris antiquis ac ſolitis, *Neq; in fermẽto malitiæ* ,i.peccato ex deliberatione animi facto: iuxta illud, Dixit iniuſtus, vt delinquat in ſemetipſo, *Et nequitiæ* .i.nõ in fraudulẽta,aliisq; nociua cõuerſatione:prout Petrus monet,Deponẽtes omnẽ malitiam & dolum & ſimulationes & inuidias. *Sed in azymis* .i.operibus *Synceritatis* ,i.internæ puritatis,vt habeamus cor mũdum, *Et ueritatis* .i.iuſticię,etiã quãtũ ad proximos. Vel,in azymis veritatis.i.actibus ſanctę cõtẽplationis,& illuminatę cognitiõis.

Matth.13. Luc.13. Hiere.11. Ioan.1. B Apoc.6 Exod.14. Ioan.14. Exod.12. Ioan.19. Acto.20. 1.Petri.1. Ioan.6. Pſal.135. 1.Pet.2. Pſal.50. Ioan.1.

FINIS. *Scripſi uobis in epiſtola.* Sciendū quòd apoſtolus ante miſ-
D ſionem præſentis epiſtolæ, miſit Corinthiis epiſtolam quan-
dam,quæ non habetur in qua iuſſit vt non miſcerentur forni-
cariis,quod Corinthij non bene intellexerunt,putantes apo-
ſtolum loqui de ſpirituali fornicatione, quæ eſt idololatria.
Ideo nunc exponit verba illic ſcripta,& ait.Scripſi vobis in e-
piſtola illa quam non habemus, *Ne commiſceamini fornicariis*
familiaritate,communione,aut cohabitatione,& *Non utique*
fornicariis huius mundi .i.hoc ſcripſi, vt non miſceamini for-
nicariis huius mūdi,id eſt,publice criminoſis,de quibus ſub-
iungitur, *Aut auaris,aut rapacibus* .i.violentis ablatoribus rei
alienæ, *Aut idolis ſeruientibus* .i.idololatris, qui tamen Chri
E ſtiani eſſe volunt. *Alioquin debueratis de hoc mūdo exiſſe* id eſt,
ſi aliter intellexiſſem quàm ſic,oporteret vos mundum om-
nino exire, ſi velletis mihi acquieſcere . Nam ſi de gentilibus
loquutus fuiſſem,non poſſetis verba mea implere,niſi mundū
exeundo,cum vbique demorentur gentiles. *Nunc ſcripſi uo-*
bis in iſta epiſtola clarius, *Non commiſceri* prædictis cri-
2. Theſſ.3. minoſis Chriſtianis.De infidelibus nanque non loquor, qui-
bus etiam quomodo verbum ſalutis annunciaretur,ſi vitaren-
tur?Ideo additur. *Si is qui frater* id eſt , ſi Chriſtianus *No-*
minatur inter uos fornicator .i.notorius fornicator fuerit,& cō-
uictus, *Aut auarus* aliena tenendo, *Aut idolis ſeruiēs,aut ma-*
ledicus id eſt , detractor vel blaſphemus, *Aut ebrioſus ,aut*
F *rapax* vel ſimili crimine vitiatus, *Cum huiuſmodi nec cibum*
2. Theſſ.3. *ſumere*, ſed eū in omnibus euitare,vt erubeſcendo pœniteat.
Vnde alibi dicit apoſtolus , Subtrahatis vos ab omni fratre
ambulante inordinate . Non ergo prohibet cum infidelibus
atque gentilibus ſumere cibum , præſertim cum alias aſſerat,
Si quis vocat vos infidelium ad cœnā & vultis ire,omne quod
vobis apponitur manducate.¶Deinceps oſtendit apoſtolus,
quod de infidelibus non habet dare præceptum. *Quid enim*
mihi de his quæ foris ſunt .i.quid ſpectat ad me de infidelibus,
qui extra eccleſiam ſunt,nomine,numero,& re *iudicare?* id
eſt,dare ſententiam vt vitentur?Imò potius debet ſe fidelis il-
lis pie applicare,vt conuertantur. *Nonne de his qui intus ſunt*
id eſt , fidelibus qui intra eccleſiam ſunt nomine vel merito,
Hebr. 10. *Vos iudicatis?* & non de his qui foris ſunt?quaſi dicat, Si vos
Ioan.3. non iudicatis de his qui foris ſunt,ita nec ego.Non enim au-
thoritatem

thoritatem habeo ſuper eos *Nā eos qui foris ſunt* .i.infideles A
Deus iudicabit iudicio dānationis,non diſcuſſionis ſeu diſceptationis:ſic enim iudicati iam ſunt: iuxta illud, Qui non credit,iā iudicatus eſt,quia nō credit in nomine vnigeniti filij dei. *Auferte malū* .i.prædictū fornicarium,qui habet vxorem patris ſui, *Ex uobiſipſis* .i.ex veſtra ſocietate. Qui enim tetigerit picē,inquinatur. Et in Deuteronomio dominus, Auferes,(inquit)malū de medio tui,vt cæteri timorē habeāt. Debemus etiam auferre cogitationes malas,& omne peccatū de cordibus noſtris,prout per prophetam dominus iubet: Auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis.

Eſa.37. *Eccli.13.* *Deute.31.* *Pſal.118.* *Eſaiæ.1.*

Cap. VI. *Audet aliquis ueſtrum habens negocium.*

ARTICVLVS. VI.

B

Reuocatis Corinthiis ab errore circa matrimoniū, iam reuocātur ab errore circa iudicium, in quo multis modis errauerūt,vt patebit. *Audet aliquis ueſtrū* fidelis,auſu temerario,nō metuens in hoc dei offenſam, *Habens negociū* .i.cauſam iudicialem *Aduerſus alterū* fidelē, *Iudicari apud iniquos* .i.pro habendo iudicio accedere iudices infideles, qui ſemper aduerſantur fidelibus, *Et non apud ſanctos?* .i.iudices fideles nō interpellatis? Quod erat multipliciter malū. Dabatur enim per hoc infidelibus occaſio opprimendi pauperes Chriſtianos,& aſpernandi eccleſiam,quaſi nō habentem perſonas ad iudicādum actiue idoneas. Dabatur quoque infirmis fidelibus occaſio reputandi infideles,cum tamen dicat ſcriptura, Ad nihilum deductus eſt in conſpectu eius malignus. Et occaſio redeundi ad idololatriam. ¶ Poſt hæc oſtenditur, quòd fideles digniores ſunt iudicare,quàm perfidi *An neſcitis,quoniam* (.i. quòd) *ſancti* videlicet perfecti, vt apoſtoli & apoſtolici viri, *De hoc mundo* id eſt, homines habitantes in hoc mundo inferiori, *Iudicabunt?* per aſſeſſionē & approbationem. Aſſidebunt enim Chriſto, eiuſque ſententiam omnes electi approbabunt, Vnde ait ſaluator, Vos qui ſequuti eſtis me, ſedebitis ſuper ſedes duodecim,iudicātes duodecim tribus Iſrael, Et Sapiens, Iudicabunt iuſti nationes, & dominabuntur populis *Et ſi* (.i.quia) *in uobis* .i.per ſanctos,qui inter vos ſunt, *Iudicabitur mundus.* Eſt autē mūdus perditionis. i. collectio hominum

Deute.17. *Pſal.14.* C *Matth.19.* *Luc.22.* *Sapien.3.*

D hominũ reproborum.De quo mundo ait Chriſtus apoſtolis,
Ioan.15. De mundo non eſtis,ſed ego elegi vos de mũdo. Et alibi, Nõ
Ioan.17. pro mundo rogo.Eſt etiã mundus ſaluationis,de quo dicitur,
Ioan.3. Sic deus dilexit mundum.i.collectionẽ hominum electorum,
Ioan.8. vt filium ſuũ vnigenitum daret.Sancti ergo iudicabũnt mundum perditionis,iudicio reprobationis,ſicut & Chriſtus.Mũdum vero ſaluationis iudicabunt iudicio beatæ præmiationis. ¶Si ergo iudicabitis mundũ,hoc modo *Indigni eſtis qui de me minimis iudicetis?* .i.indigni non eſtis iudicare de paruis & ſecularibus cauſis,quod patet per locũ à maiori. Etiã *Neſcitis* .i.ſcire vos conuenit, *Quoniã angelos iudicabimus,* Hoc
Lucæ.10 cõmuniter de angelis apoſtatis intelligi ſolet,de quibus ſcri-
Apoc.12. ptũ eſt in Apoca.Draco pugnabat & angeli eius, quos ſancti
E cum Chriſto dãnabunt.¶Sed quoniã dictum eſt, ꝙ omnes electi iudicabunt per approbationem ſententiæ iudicis,poſſumus dicere, ꝙ homines electi iudicabũt etiã angelos ſanctos, Pro cuius pleniori intelligentia aduertendũ , quòd meritum & demeritum præmij eſſentialis,ſeu pœnę principalis,nõ cõuenit his qui ſunt in termino,ſed qui in via.Angeli autẽ boni & mali à principio mundi in termino poſiti ſunt,per inauertibilem conuerſionẽ ad dominum,& incõuertibilem auerſio-
Damaſc. nẽ à deo,ſicut Damaſcenus declarat. Ergo à principio mundi iudicati ſunt,quantum ad remunerationẽ principalẽ, quæ eſt vel adoptio,vel carentia viſionis diuinæ eſſentiæ. Veruntamẽ ſicut angeli boni in præmio accidentali proficiunt per hoc,ꝙ
F homines eorũ miniſterio ſaluantur:ſic angeli mali pœnã accidentalẽ ſibi accumulant,inducendo homines ad peccata.Propterea angeli boni & mali in die iudicij iudicabũtur, quantũ ad præmiũ meriti accidentalis, illud plene & vltimate percipiẽdo. Et iudicabunt homines electi angelos ſanctos iudicio approbationis, *Quãto magis ſecularia?* .i.multo amplius digni ſumus iudicare cauſas terrenas,& res tẽporales. *Secularia ergo iudicia* .i.negocia mundana *Si hãbueritis,contẽptibiles qui ſunt in eccleſia,illos conſtituite ad iudicandũ.* Propter diligentem conſiderationẽ ſequẽtium cogimur iſta dupliciter explanare. Primo ironicè .i.cum ironia ſeu irriſione,nõ vtiq; paſſionata ſed charitatiua,iuſta,qua ad correctionẽ irriſi ordinantur: vt ſit ſenſus, Contemptibiles qui ſunt in eccleſia.i.viros improbos & cæteris viliores,conſtituite ad iudicandum,id eſt,tales

facite

facite. Propter quod fratres coacti ſunt interpellare iudices A
infideles. Simili ſenſu dicitur illud prophetæ. Immolate laudẽ *Amos.4.*
de fermento. *Ad uerecundiam ueſtrã dico* .i. ad veſtram confuſionẽ enarro vos ita feciſſe. *Sic non eſt* .i. ex veſtro facto ſequi videtur, quòd non eſt *Inter uos ſapiens quiſquã* id eſt, circunſpectus quiſquam & expertus, *Qui poſſit iudicare inter fratrem ſuum* id eſt, inter proximum & proximum fide germanum. *Sed frater cũ fratre* id eſt, vnus fidelium contra alium *In iudicio contendit, & hoc apud infideles* ſcilicet iudices. Secundo exponitur ſine ironia, hoc modo, Secularia iudicia ſi habueritis, contemptibiles qui ſunt in eccleſia id eſt, minus deuotos, internos ac deformes, conſtituite ad iudicandum. i. hortor vt tales ordinetis iudices. Sæpe enim contingit, vt mi- B
nus contemplatiui & ſpirituales ſint magis actiui, & in temporalibus aptiores. Ad verecundiam veſtram dico, quòd non feciſtis hoc modo. Dicit autem beatus Gregorius, Terrenas *Grego.*
cauſas examinent, qui rerum exteriorum ſapientiam perceperunt: qui vero ſpiritualibus donis ditati ſunt terrenis non debent negociis implicari. Auguſtinus quoq;: Chriſtum (ait) *Auguſt.*
teſtem inuoco quia mallem quotidie aliquid manibus ope- *2.Timo.2.*
rari, quàm tumultuoſiſſimas cauſarum prolixitates pati *Iam quidem omnino delictum eſt in uobis, quod iudicia habetis inter uos* id eſt, hoc ipſum veſtro peccato agitur, atque peccatum eſt, quod inter vos negocia iudicio determinando habetis, inter quos quies & pax eſſe deberent. Vnde concludit Auguſtinus, *Auguſt.*
Peccatum eſt, iudicium habere contra fratrem. Pro cuius ſano intellectu habendo addit periphraſtes. Perfectis licet re- C
petere ſua ſimpliciter, ſed ſine cauſa, ſine lite, ſine iudicio: ſed non conuenit eis inde mouere cauſam ante iudicem. Infirmis vero licet repetere ſua, cauſam mouendo coram iudice, & iudiciũ habendo contra fratrem: ſed non contentioſe vel fraudulenter, nec apud iudices infideles. Sed nec hoc videtur ſatis reſolutũ. Eccleſia enim nõ errat habẽdo iudicia. Religioſis etiã licet ſua repetere corã iudice: fideles quoq; qui in terris ſunt infideliũ, cũ fideles iudices habere nõ valẽt, ad infideles iudices recurrere poſſunt. Alij igitur dicunt ꝙ liceat, nõ autẽ expediat ſecularia habere iudicia. Et ꝙ religioſi ac perfecti poſſunt repetere ſua, tanq̃ cõmunia, non vt propria. Itẽ, ꝙ fideles inter infideles habitãtes, poſſũt corã iudice infideli cauſã ſuã mouere,

Heb.10 D mouere, ſi fideles iudices nō poſſint habere. *Quare non magis iniuriā accipitis?* id eſt, cur nō potius violentiā manifeſtā ſuffertis, quam habeatis iudicia litigioſa? *Quare non magis fraudem* id eſt, occultam bonorum veſtrorum ablationem, ſeu quamlibet machinationem doloſam *Patimini?* Simile eſt
Matth. 5. quod ait Saluator, Si quis voluerit iudicio tecum contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Rurſuſque
Lucæ. 6. ait: Qui abſtulerit tua, noli repetere. Hoc dominus conſulit
Matth. 7. ad vitandum inquietudinem mentis. *Sed uos iniuriam facitis* aliis *Et fraudatis* id eſt, dolum eis infertis, *Et hoc fratribus* id eſt, fidelibus quibus hoc minus facere congruit, & in hoc peſſime facitis. Etenim *An neſcitis* quod vtique ſcire vos
Matth. 13. arbitror, *Quia iniqui* id eſt, iniuſti *Regnum dei non poſſi-*
E *debunt?* id eſt, terram viuentium, ſeu vitam æternam non
Sapien. 3. hæreditabunt? Iuſti enim fulgebunt vt ſol in regno patris eo-
Apocal. 12 rum. Et in Apocalyp. dicitur de iniuſtis, Nō intrabit in illam aliquid coinquinatum. *Nolite errare* recipiendo falſum pro vero, vel malum pro bono. *Neque fornicarii, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, neque molles* in ſeipſos inſanientes, prouocando, vel exercendo libidinem, *Neque maſculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebrioſi, neque maledici* id eſt, detractores, *Neque rapaces regnū dei poſſidebunt. Et hæc aliquando fuiſtis* id eſt, his vitiis ſubiacuiſtis, ante veſtram conuerſionem ad fidem Chriſti, *Sed abluti eſtis* à maculis peccatorum in baptiſmo, *Sed ſanctificati eſtis.* ſplendorem gratiæ atque virtutum, pulchritudinemq;
F recipiendo, *Sed iuſtificati eſtis* bene operando, *In nomine* id eſt, virtute & inuocatione, vel ad honorem nominis *Domini noſtri Ieſu Chriſti & in ſpiritu dei noſtri,* id eſt, operatione ſpiritus ſancti. ¶ Quoniam vero præinducta verba de nō repetendo ſua obſcura ſunt, exponit modo Apoſtolus quomodo intelligi debeant. *Omnia mihi licent,* id eſt, permittitur mihi omnia mea iuſte repetere tanquam licitum, *Sed non omnia expediunt* id eſt, non ſemper expedit omnia repetere in foro iudiciali. Primo propter conſeruationem honoris: iu-
Prouer. 20 xta illud Prouerbiorum, Honor eſt homini, qui ſeparat ſe à contentionibus. Secundo, quoniam eſt maioris boni impeditiuum. Tertio, propter nimiam ſollicitudinem atque anguſtiā animæ: Quarto, propter periculum iurgiorum: iuxta illud Eccleſiaſtici,

cleſiaſtici,Ne contendas cum homine locuplete,ne forte con ſtituat tibi litem. *Omnia mihi licent*, ſecundum ſenſum prętactum,cum non ſit lege naturali vel ſcripta prohibitū, *Sed ego ſub nullius redigar poteſtate*, id eſt libertatē animæ meæ nolo amittere,ſubdendo me terrenarum rerum amori, ac iudicis poteſtati,quod facerē ſi iudicio litigarē, fratremq; meū offendere mallem,quàm perdere rem temporalem. ❡Quod autem mea repetere liceat,patet.Nam *Eſca* debetur *Ventri* pro corporalis vitæ ſuſtentatione, *Et uenter* indiget *Eſcis*. Ideo licet temporalia bona repetere, vt habeamus victum & quibus tegamur. Non tamen debemus importune & nimis anxie pro iſtis contendere, quoniam temporaliter tranſeunt,& venter & eſca:propter quod ſequitur, *Deus autem & hunc* ventrem *Et hanc* eſcam *Deſtruet*, quia vtrunque naturaliter corruptibile eſt.Et quanuis venter maneat ſubſtantialiter poſt reſurrectionem communem,non tamen ſecundum ſtatum & priſtinum actum.Ideo pro neceſſitatibus ventris minor eſſe debet ſollicitudo.Pręterea redit Apoſtolus ad id,vnde cœperat loqui,videlicet ad reprobanda luxuriæ vitia. *Corpus autem* vniuſcuiuſque fidelis *Non fornicationi ſed domino* deo ſubiiciatur & obſequatur, *Et dominus corpori* principetur, & præmium tribuat. *Deus uerò* pater ſeu trinitas *Et dominum* Ieſum *Suſcitauit* tertia die à mortuis *Et nos ſuſcitabit* in die iudicij, *Per uirtutem ſuā* omnipotentem,cui non eſt impoſſibile omne verbum. ❡Ratio autem cur corpus non fornicationi,ſed domino reddendum eſt,redditur. *Neſcitis quia corpora ueſtra mēbra ſunt Chriſti?* Ipſe enim eſt caput noſtrum,cui in baptiſmo incorporamur,& ipſa eccleſia eſt myſticum corpus Chriſti. Ideo quilibet vere Chriſtianus eſt myſticum membrum eius. *Tollens ergo*, id eſt, aſſumens ſeu diuino cultui auferens *Membra Chriſti*, id eſt,corpus meum,& alterius, quem ad voluptatem meo exemplo induco, *Faciam* de eis *Membra meretricis?* concūbendo cum ea,ſicque vna caro fiendo cum carne illius. *Abſit*, vt rem adeo impiam agam. *An neſcitis, quoniam qui adhæret meretrici* carnali amore, & copula corporali, *Vnum corpus* cum ea *Efficitur?* per ſeminis communionem ſeu affectuum tranſformationem. *Erunt enim* inquit dominus in Geneſi *Duo*, id eſt,vir & mulier, *In carne una*, id eſt,

A Eccli. 8
Gene. 1.
2.Tim. 6.
Matth. 6.
B
Philip. 3.
Lucæ. 1.
C Ephe. 1
Matth. 19
Gene. 2.

D id eſt,pro eadem carne reputabuntur propter mutuam vnio-
Matth.19. nem,quanuis numeraliter atque realiter differant. Hoc ad literam de legitime coniunctis prædictum eſt. Apoſtolus tamen allegat hic de illicitis copulis fornicantium, quoniam ratio identitatis partim eadem eſt. Nam concubitus licitus & fornicatio conueniunt in eſſe naturę,non autem in eſſe morali. *Qui autem adhæret domino* adhæſione amoroſa & obedientiali, *Vnus ſpiritus eſt*, id eſt,diuino ſpiritui per charitatem vnitur, in deum tranſformatur, eique indiſſolubiliter
Ioan. 17. colligatur. Vnde aiebat Saluator loquens ad patrem, Notum feci eis nomen tuum, vt dilectio tua in eis ſit, & ego in eis. Amor nanque eſt virtus vnitiua diuerſos coniungens,quanuis eſſentialiter differant. *Fugite fornicationem* id eſt, omnem
Tob.4 E illicitum concubitum. Quædam peccata in ſe quandam pœnam & amaritudinem habent,vt ira,inuidia,& iſta melius ſu-
Zach.2. perantur luctando & reſiſtendo. Nam quanto diligentius & particularius conſiderãtur,tanto plus diſplicent,ſicque facilius repelluntur. Alia autem peccata quãdam delectationem includunt, vt gula, luxuria, quæ melius vincuntur fugiendo quàm colluctando. Quo enim particularius, diligentiuſque penſantur & reuoluuntur,eo appetitus magis prouocatur. Vi-
1.Petri.1. tanda ergo ſunt fomenta,occaſiones & cauſæ luxuriæ. ❡Ratio quoque fugiendi fornicationem ſubiugitur. *Omne enim peccatum*, præter fornicationem, *Quodcunque fecerit homo*, cogitando,loquẽdo,vel operando, *Extra corpus eſt*, id eſt, non ita nocet corpori, ipſum debilitando, contaminando, ac
F diuerſis periculis exponendo,vt fornicatio, *Qui autem fornicatur,in corpus ſuum peccat* ipſum(vt dictum eſt)lædendo,polluendo & deſtruendo, præſertim ſi multum exerceat actum huiuſmodi. *An neſcitis quoniam membra ueſtra* non ſolũ corpora propter aliqua membra, ſed omnia membra veſtra, id
1.Cor.6. eſt,corpus totum, *Templum eſt ſpiritus ſancti*, id eſt,conſecratum inhabitationi ſpiritus ſancti in baptiſmo,vbi expulſo diabolo, abrenunciaſtis pompis eius, & deo dicati eſtis. *Qui in uobis eſt* per gratiam,primo atq; directe in anima, ſecundario autem in corpore, *Quem* ſpiritum ſanctum *Habetis à deo* patre, qui miſit & dedit fidelibus ſpiritum ſanctũ.Imò & à filio,ſed & ſpiritus ſanctus dat ſeipſum. Pro-
Ioan. 20. pter quod ait Chriſtus, Cum venerit paracletus, quem ego mittam

mittam vobis à patre, *Et non eſtis ueſtri?* id eſt,proprij iu- A. Ioã.14
ris ac poteſtatis?Sed totum quod habetis & eſtis,tenemini deo Ioã. 16.
vt ad eius honorem & gloriam omnia ordinentur. Nam &
de omnibus rationem reddemus, tanquam de bonis mutua- Rom. 4.
tis.Deo quippe debemus noſipſos,non ſolum ratione creatio- 2.Cor. 5.
nis ac gubernationis, ſed etiã ratione ſaluationis. Ideo ſequi- Mat.12.
tur, *Empti eſtis,* id eſt, à poteſtate & iure diaboli liberati, Roma.14.
qui venundati fuiſtis in iniquitatibus veſtris, *Pretio magno,* Eſaiæ.52.
videlicet morte & ſanguine Chriſti, de quo ſcriptum eſt in Roma. 6.
Apocal.Redemiſti nos deo in ſanguine tuo. Hinc itaq; dicit Apocal. 5.
Anſelmus,Certe domine quia me feciſti, debeo me totũ:quia *Anſelmus*
redemiſti me,debeo me totũ: imò tanto debeo amori tuo plus
quàm meipſum,quanto tu maior es me, pro quo dediſti teip-
ſum,& cui promittis teipſum. *Glorificate ergo,* id eſt, bo- B
nis operibus honorate,& glorioſum oſtẽdite, *Et portate deũ*
in corpore ueſtro, id eſt,eius voluntati corpora veſtra ſubiici-
te,quæcunque aduerſa æquanimiter tolerando. Itaque deum 1.Petri.2.
in corpore proprio portare, eſt iugum domini ſuper ſe fer-
re,ſicut monet Saluator, Tollite iugum meum ſuper vos. Et Matth.11.
alibi,Tollat crucem ſuam quotidie.Ideo denique inobedien- Matth.16
ti populo dominus loquitur per Hieremiam,A ſeculo confre Hiere.2.
giſti iugum meũ,rupiſti vincula mea & dixiſti.Non ſeruiam.

Cap. VII. *De quibus autem ſcripſiſtis mihi.*

ARTICVL. VII.

DE *quibus autem ſcripſiſtis mihi.* Agit Apoſtolus C
hoc loco de matrimonio. Pſeudo enim Apoſto-
li vt puriores cæteris viderentur, magíſque eis
crederetur, prædicauerunt nuptias eſſe vitan-
das.Quo audito,ſcripſerunt Corinthij apoſtolo,
quid tenendum eſſet de hoc. Quibus reſpondet. *De quibus*
autem ſcripſiſtis mihi, videlicet de nuptijs obſeruandis vel
fugiendis.Reſpondeo. *Bonum* ſimpliciter.i.perfectũ *Eſt*
homini nondũ coniugato *Mulierẽ non tangere* id eſt,peni
tus continere, & in caſtimonia domino miniſtrare. In carne Hierony.
enim ſine carne viuere,nõ humana ſed angelica vita eſt.De ta
libus ait Saluator, Sunt eunuchi qui ſe caſtrauerunt propter Matth.10.
regnũ cœlorũ:de quibus ait dominus p Eſaiã, Dabo eis nomẽ Eſaiæ.56.
melius

D melius à filiis & filiabus. *Propter fornicationem autem* vitandam *Vnuſquiſque* vir vxoratus, *Vxorem ſuam*, id eſt, vnam ac propriam, non plures, nec concubinam *Habeat*, id eſt, retineat, nō reiiciens eam, quaſi nuptiæ deo diſpliceant, *Et unaquæque* mulier maritata *Suum uirum* proprium *Habeat*, id eſt, retineat. Vel ſi intelligatur de nondū coniunctis, ſenſus eſt, vt qui aliter continere non poſſunt, nubant. Multæ autem ſunt cauſæ inſtitutionis matrimonij, ſcilicet multiplicatio hominum, inimicorum reconciliatio, integratio pacis, euitatio fornicationis, inſtructio & educatio prolis.

Vxori uir debitum reddat, ſimiliter autem uxor uiro, exponendo ſe mutuæ voluntati, quantum ad commixtionem carnalem. ¶ Cuius ratio ſubditur. *Mulier poteſtatem* plenam

E & liberam *Sui corporis non habet, ſed uir*, quia non poteſt viro debitum denegare, poteſtque vir illud exigere. *Similiter autem & uir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed mulier*. In lege enim debiti huius pares ſunt, quanuis in aliis mulieres ſubditæ eſſe debeant ſuis maritis. *Nolite fraudare*, id eſt, corporis vſum ſubtrahere *Inuicē, niſi forte ex conſenſu* cō-

Eccleſ.3. muni, & hoc *Ad tempus* certum. Tempus enim amplexandi, & tempus lōge fieri ab amplexibus, *Vt uacetis*, id eſt, deuote inſiſtatis *Orationi*, quæ eſt aſcenſus mentis in deum. Propter quod indiget ſpirituali eleuatione, quæ per actum carnalem maxime impeditur, etiam poſt actum talem ſenſus manent ad tempus minus idonei ad ſpiritualia opera. *Et iterum* tempore orationis completo, *Reuertamini*

F *mini in idipſum*, id eſt, ad priſtinam debiti huius perſolutionem, *Ne tentet uos Satanas*, id eſt, ne diuturnior elongatio à concubitu fiat vobis occaſio tentationis à dæmone, & incidatis adulterij crimen, *Propter incontinentiam ueſtram*, id eſt, eo quòd proni ſitis ad vitia carnis *Hoc autem*, videlicet vt reuertamini in idipſum propter incontinentiam veſtram, ne in grauiora mala cadatis, *Dico ſecundum indulgentiam*, id eſt, ſecundum permiſſionem ſeu conceſſionem. Ma-

Auguſt. trimonium enim ordinatur etiam in remedium culpæ. Hæc videtur intentio Auguſtini hoc loco, *Non ſecundum imperiū*, id eſt, non imperando hæc dico, non enim neceſſarium eſt ad ſalutem ita reuerti. Imò melius eſſet ex cōſenſu abſtinere. Incontinentiæ autem malum eſt, vt vir vxorem cognoſcat vltra neceſ-

neceſſitatẽ procreandi liberos,reddendiq́ue debitum, niſi faciat hoc, ne coniunx in adulterium ruat ſeu peccet:quia hoc fit ad ſatiſfaciendum concupiſcentiæ,quod eſt veniale,quando concupiſcentia ſiſtit intra limites matrimoniales, videlicet ꝙ aliam nollet cognoſcere. Si vero limites iſtos excedat, erit peccatũ mortale:quando videlicet tanto impetu fertur,ꝙ etiam,quanuis non eſſet ſua,cognoſceret eam. ❡ Deniq; tria ſunt bona matrimonij quibus excuſatur,videlicet fides,quam mutuo coniuges ſeruant: proles religioſe educanda: & ſacramentum,ne coniugiũ ſeparetur. Cum igitur actus matrimonialis ſit cauſa prolis generandæ,diuinoq́ue cultui mancipandæ,eſt actus religionis,nec aliquam habet culpam:ſed eſt meritorius,ſi fiat ex charitate:ſimiliter ſi fiat cauſa reddendi debitum,tunc enim eſt actus iuſtitiæ. *Volo autẽ omnes homines eſſe ſicut meipſum*, id eſt,quantũ in me eſt,mallem omnes ſimpliciter continere:omnes inquam determinate,non ſingulos. Vel omnes,ſi cõuenienter fieri poſſet:ſicut & ego cõtineo,qui etiam virgo ſum. *Sed unuſquiſq;* electorum fidelium *Proprium donum* id eſt, gratiam ſibi ſingulariter datam *Habet ex deo.* Vnde de quolibet ſancto cantatur,Non eſt inuentus ſimilis illi, *Alius quidem ſic,alius uero ſic*, id eſt,vnus habet gratiam ſecundũ hunc perfectionis gradum, alius ſecundum alium gradum.Idcirco non poſſunt omnes ad æqualẽ perfectionem induci,ſed vni conſulendũ eſt,vt in caſtitate permaneat,alij vt fidem coniugalem obſeruet,quorũ vtrunq; dei eſt donũ.Hinc etiã cum Chriſtus de virginitate diſſereret,dixit, Non omnes capiunt verbũ hoc. Et,Qui poteſt capere,capiat. *Dico autẽ non nuptis* id eſt,virginibus & nondũ ligatis, *Et uiduis,bonum eſt illis*, id eſt,vtile & magis meritorium, *Si ſic permaneant ſicut & ego* id eſt,omnino contineant. *Quod ſi ſe non continent*, id eſt concupiſcentiã non refrenant. *Nubant* matrimonium contrahendo. *Melius eſt enim nubere quàm uri* id eſt,igne libidinis æſtuare, angi & vinci. Et eſt cõparatio impropria: velut ſi dicatur, Melior eſt angelus quàm diabolus.Nubere enim in ſe bonũ eſt & ſine culpa. Vri vero ſimpliciter malum. ❡ Deinde agit de inſeparabilitate matrimonij. *His autẽ qui matrimonio iuncti ſunt* id eſt legitime coniugatis,quãdo vterq; fidelis eſt, *Non ego præcipio*, quaſi author præcepti, *Sed dominus* per ſeipſum, *Vxorem à uiro non diſcedere*

[Margin: A; B; Eccli. 44; C Mat. 19; Ibidem.; Matth. 15.; Matth. 5.]

D *ſcedere*, habitatione & thoro,cauſa fornicatiõis excepta,quę non exprimitur tanquã notiſſima, quam ſolam Chriſtus excepit. Quicunque(inquiens)vxorem dimiſerit & aliam duxerit,excepta cauſa fornicationis, mœchatur. Cæteras quippe vniuerſas moleſtias iubet Chriſtus pro fide coniugij & caſtitate fortiter ſuſtineri, ſecundum Auguſt. Ait enim Saluator,

August. Matth.19. Quod deus cõiunxit, homo non ſeparet. *Quod ſi diſceſſerit* mulier à viro cauſa fornicationis,ab ea inexcuſabiliter commiſſæ,præcipit dominus *Manere innuptã*, id eſt,alteri non

Marci.10. poſſe matrimonialiter copulari:iuxta illud,Qui dimiſſam duxerit,mœchatur, *Aut uiro ſuo reconciliari*, quod fieri poteſt.

Matth.15. Nam ſicut vir poteſt in adulterio deprehenſam apud ſe ſub ſpe correctiõis tenere:ſic poteſt repulſam ad thorũ amicitiãq;

E recipere. Quanuis autẽ matrimoniũ ſoluatur per fornicationẽ quantum ad thorum,nõ tamen quãtum ad vinculum. Matrimonium enim ſic definitur,Matrimoniũ eſt perſonarum legitimarũ coniunctio, indiuiſam vitæ conſuetudinem retinens. Porrò perſonæ plene legitimę ſunt,quas non impedit votum, continentiæ,ordo,cognatio,diſpar cultus,conditio vel frigiditas. Perſonæ vero oĩno illegitimæ ſunt, quas impedit votũ, ordo,cognatio,diſpar cultus. Perſonę vero nec plene legitimę

Luc.18 nec plene illegitimæ ſunt per conditionẽ & frigiditatem. Si ergo perſonæ ſunt plene legitimæ,ſeparari non poſſunt poſt copulam carnalẽ,niſi de communi conſenſu,cauſa fornicationis excepta. Nam & lepra quanuis diuidat coniugatos quantũ ad cohabitationem,nõ tamen ſimpliciter quãtum ad thorũ.

F *Et uir uxorem non dimittat*, niſi ob fornicationem. Nec ſemper ob fornicationem poteſt eam dimittere,vt ſi ipſemet eam proſtituit,vel cum alia fornicatus fuerit,vel debitum reddere noluit,vel eam poſt adulteriũ manifeſte deprehenſam tenuerit,vel ſi mulier eſt violenter oppreſſa ab alio,ſub ſpecie proprij viri decepta,aut proprium virum probabiliter mortuum exiſtimans,alteri eſt coniuncta. Supplendũ eſt hic de viro qđ de muliere prædictũ eſt,ſcilicet,ſi diſceſſerit, non ducat aliã, vel recõcilietur vxori. ¶Deinceps agitur de matrimonio eorum quorum eſt diſpar cultus,vbi videlicet vnus eſt,infidelis.

Nam cæteris, quorum non eſt vterq; fidelis, *Ego dico* nõn imperando,ſed conſulendo, *Non dominus* dicit hoc proprie ſeu immediate,aut imperatiue. *Si quis frater* .i. Chriſtianus

Vxorem

Vxorē habet infidelem, ita ꝙ eo ad fidē conuerſo, illa in infide litate permanſit. In exordio nanq; eccleſiæ multoties alter cō iugum cōuertebatur ad fidē, alio nō credente. *Et hæc* vxor infidelis *Conſentit habitare cū illo* ſine iniuria ſeu blaſphemia fidei, *Non dimittat illā*, hoc conſulo. *Et ſi qua mulier* ad fidem conuerſa, *Habet uirū infidelem*, *& hic conſentit habitare cū illa* pacifice, *Non dimittat uirum.* Huius conſilij ratio ſubditur. Intelligenda tamen ſunt hæc (vt aliqui tenēt) de his qui in infidelitate contraxerunt, nō de his qui in diſpari cultu cōtrahunt: quia tunc non eſt matrimonium, ſed ſeparandi ſunt, quemadmodū & Eſdras fecit. *Sanctificatus eſt enim* id eſt, ad fidem conuerſus *Vir infidelis per mulierem fidelem* .i. ex admonitione & inſtructione, ſeu optima cōuerſatione vxoris fidelis. *Et ſanctificata eſt mulier infidelis*, ſcilicet cōuerſa *Per uirū fidelem.* Hoc in primitiua eccleſia ſępius accidit, vt vnus coniugū conuerteret alium. Vnde ob hanc vtilitatē conſulit Apoſtolus vt cohabitent, eo ꝙ cohabitatio fit ſalutis occaſio. Hinc etiā princeps apoſtolorū in ſua canonica, Mulieres (inquit) ſubditæ ſint viris ſuis, vt & ſi qui nō credunt verbo, per mulierū conuerſationē, ſine verbo lucrifiant, cōſiderantes in timore ſanctā conuerſationem earū. *Alioquin*, id eſt, niſi ſecundum conſiliū meum feceritis, pariter habitando, *Filii ueſtri* & etiā filiæ, quæ nomine filiorū dantur intelligi, *Immundi eſſent* .i. in infidelitate manerent. Si enim fidelis recedit, puer ſequitur eum parentē qui manet in domo, & maiorem populi partē, & ita in primitiua eccleſia, dum pauci erant fideles infidelibus dominis ſubditi, puer ſequebatur ritū parentis infidelis manentis in domo. Imò ſi ſequutus fuiſſet fidelem parentē abeuntē, parens infidelis facile recuperaſſet eum auxilio infidelium principum. *Nunc autē ſancti ſunt* id eſt, filij veſtri cōuertuntur ad Chriſtū, vobis ſimul manentibus. Poterat enim alter coniugum inſtruere filium. ¶ Præterea aduertendum, ꝙ quia cauſa cohabitationis coniugum diſparis cultus, erat ſpes conuerſionis errantis, idcirco in primitiua eccleſia quando paſſim conuertebantur Iudæi atq; gentiles, licuit Chriſtianis manere cum vxore ſeu viro infideli ſiue gentili, ſiue Iudea vel Iudæo. Procedente autē tempore obduratis Iudæis, non licuit fidelibus cohabitare cōiugi infideli Iudæo. Nunc vero gētilibus quoq; obſtinatis: nō licet alicui īfideli cōiugi cohabitare:

A

1. Eſdr. 10.

B

1. Petri. 3.

C

D Et in hoc ſenſu loquuntur ſacri canones,cohabitationẽ coniu gum diſparis cultus prohibentes. Apoſtolus vero loquitur pro tempore primitiuæ eccleſiæ. *Quod ſi infidelis* .vir aut vxor *Diſcedat* à fideli ex odio fidei, *Diſcedat*, nil enim mali cõtingit Chriſtiano,ſed liberatus eſt,poteſtq; cũ alio cõtrahe re. *Nõ enim eſt ſeruituti ſubiectus frater aut ſoror in eiuſmodi* .i. vir aut mulier fidelis nõ obligatur ſequi infidelem diſcedentẽ, vel eũ repetere,aut à matrimonio fidelis abſtinere, *In pace au tẽ uocauit nos deus*, .i.adhoc nos in domo ſua, quæ eſt eccleſia,poſuit,vt pacifice conuiuamus.Ideo non oportet cum infideli diſcedenti litigare. ❡Deinceps perſuadet Apoſtolus, vel quòd non oporteat diſcedentem ſequi,vel quòd expediat habitare cum infideli pacifice ſe habenti. *Vnde enim ſcis* ô

E *Mulier* fidelis *Si uirum* infidelem *Saluum facies*? con-

Ibidem. uertendo eum ad fidem. *Aut unde ſcis*(ô)*uir* fidelis *Si mu lierem* infidelem *Saluã facies*? perducendo eam ad Chriſtũ, *Niſi unicuique ſicut deus diuiſit*? id eſt, hoc certo ſciri nõ poteſt, niſi per gratiam ſpecialis reuelationis,quam deus vnicuique cui vult diuidit, dans vni gratiam ampliorem, alteri vero minorẽ.Vel ſic,niſi vnicuiq; ſicut deus diuiſit,id eſt,niſi cognoſcas hoc ex futuro euentu,expectando gratiam, quam deus ſingulis tradit,vbi & quando,& quantũ,& quomodo ſibi placuerit.

Roma.12. ❡Ex præinductis autem infert Apoſtolus commune documentũ. *Et unumquenq; ſicut dominus uocauit,ita ambulet* id eſt,quilibet fidelium in ea vocatione & ſtatu perſe-

Ephe.4. ueret,& Chriſto deſeruiat,in quo à deo ad fidem vocatus eſt,

F ſcilicet vt qui in coniugio exiſtens conuertitur,maneat in coniugio: qui autem non ligatus conuertitur ſeu vocatur, non

1.Theſſ.1. contrahat,Hoc eſt conſilium,non præceptum, eſtque intelligendum,quantum ad ea quæ non repugnant fidei, boniſque moribus.Sunt autem conditiones,& conſuetudines prauæ, in

1.Petri.1. quibus non eſt ambulandum.Nec idem eſt dicere,ambulare in ſtatu,in quo,& à quo vocatus eſt homo. Nã in ſtatu à quo quiſq; vocatur,nõ eſt ſtãdũ nec ambulãdũ,ſed in ſtatu in quo. Sicut enim coniunx,ita & latro vocatur,ſed coniunx,vocatur à cõiugio latro à latrocinio,quod fidei Chriſti repugnat, & ob id relinquendũ eſt,non autẽ coniugiũ. Per hæc quoq; non aufertur licentia tendendi ad ſtatus perfectiores.Hęc ergo doceo vos. *Et ſicut in omnibus eccleſiis doceo*, id eſt ſicut & aliis omnibus

omnibus prædico,vt ſit diſtributio in genere. ¶Hæc inſuper A
per exempla declarat. *Circuncifus* id eſt,in ritu Iudaico ſeu *Philip.3.*
ſtatu Iudaiſmi, *Aliquis uocatus eſt* id eſt,ad fidē Chriſti con
uerſus eſt. *Non adducat præputium* id eſt, non compellatur *Galat. 2.*
ritum gentilem aſſumere ſeu gentiliter ſe habere,quantum ad
ea quę non ſunt de neceſſitate ſalutis.In primitiua enim eccle
ſia Iudæi & Gentiles cōuerſi,in aliquibus obſeruantiis diffe-
rebant magis quàm poſtea. *In præputio* id eſt,in ſtatu & ritu
gentiū *Aliquis uocatus eſt , non circuncidatur,* imò nec ad cæ-
teros ritus Iudaicos ſe transferre cogatur.Vnde & alibi dicit,
Si circuncidamini,Chriſtus nihil vobis proderit. Seruat ergo *Galat. 5.*
apoſtolus, quod cōgruere videt eccleſiis,tam gētilium quàm
Iudæorū,nec aufert conſuetudinē,cuius obſeruatio non obeſt
ſaluti,vt aſſerit Auguſt.¶Horum autem rationem ſubiungit B *Auguſ.*
Circuncifio id eſt,ritus Iudaicus *Nihil eſt* ſub ratione finis,
quia nil proficit ad obtinendā ſalutem. Legalia enim quātum
ad cærimonialia ceſſauerunt. Eſt tamen aliquid ſub ratione
formę.Simili modo, *Et præputium* id eſt,ſtatus ſeu ritus gen
tilis *Nihil eſt* id eſt,non obeſt nec prodeſt ſaluti. Quod in-
telligendū eſt quantū ad ea quæ indifferentia ſunt,nō quantū
ad opera idololatriæ, *Sed obſeruatio mandatorū dei* aliquid
eſt,quoniā promeretur vitam æternā:iuxta illud,Si vis ad vi- *Matth.22*
tam ingredi,ſerua mandata.Item & illud,Qui ſeruat verbum *Matth.19.*
Chriſti,vere in hoc charitas dei perfecta eſt.Cui conſonat il- *1. Ioan.2.*
lud Sapientis,Cuſtoditio legū,conſummatio incorruptionis. *Sapien.6.*
¶Hinc concludit apoſtolus *Vnuſquiſque in qua uocatione uoca-* *Ephe.4.*
tus eſt,in ea permaneat. Cuius intellectus patet ex prædictis. C *Phil.3.*
Intellectus tamen verbi huius diligēter penſandus eſt,quoniā
multi male intelligunt,& per cōſequens nec intelligunt(quia
falſum neſcitur) & impertinenter allegant hoc verbū , quaſi
non debeat homo æmulari chariſmata meliora.Verba ſancti
Apoſtoli ſicut in ſtylo ſimplicia ſunt , ita in ſenſu profunda *1.Cor.12.*
conſiſtunt,quia ex corde doctiſſimo profluxerunt.His autem
quæ nunc de circunciſione & præputio dicta ſunt, conſonat
quod ad Galatas ſcribitur,In Chriſto Ieſu nec circūciſio ali- *Galat. 6.*
quid valet,nec præputiū,ſed noua creatura. ¶Poſt introdu-
ctionem exempli de ritu viuendi ponitur exemplum de ſtatu
ſeu officio conditionis *Seruus* id eſt,in ſeruitute hominum
exiſtens *Vocatus es* ad fidem vel opera bona, *Non ſit tibi cu-* *1.Tim.9.*

D ræ, id eſt, non doleas de ſeruitutis conditione, nec cupias eã
Matth.17 effugere, *Sed & ſi potes liber fieri* id eſt, à ſeruitute hac libe
rari *Magis utere* ſeruitute, id eſt, potius elige in ſeruitute
manere, quoniam eſt tibi occaſio humilitatis, vel ad verã atq;
in domino exiſtentẽ libertatem pertinentis. Liberat nempe à
ſeruitute peccati, & libertate peccandi. Vnde ait ſanctus Am-
Ambroſ. broſius, Quanto quis propter deum deſpectior eſt in hoc ſe-
Iacobi. 4. culo, tanto ſublimius exaltabitur in futuro. Gregorius quoq;
Gregorius ait, Tanto eſt homo precioſior deo, quãto propter eum vilior
1.Petri.1. eſt mundo. Et Boetius, Cum omnis (inquit) fortuna timenda
Roma.1. ſit, magis tamen proſpera quàm aduerſa. ¶ Deinde ponitur ra
tio huius exempli. *Qui enim in domino* id eſt, in fide, ſeu o-
pere dei, *Vocatus eſt* exiſtẽs *Seruus*, id eſt, in cõditione ſer-
E uili, loquendo de ſeruitute humana, & corporali *Libertus eſt
domini*, id eſt, de ſeruitute peccati liberatus eſt à domino, eſtq;
ſeruus domini, & per conſequens vere & ſpiritualiter liber.
Quoniam deo ſeruire, regnare eſt. Sicut & beatiſſima Agatha
dixit, Summa ingenuitas eſt ſeruitus Chriſti. Facit enim libe-
rum ab obligatione peccati, & ſeruitute diaboli. Ideo quoque
Ioan.8. Saluator teſtatur, Si filius vos liberauit, vere liberi eritis. *Si-
militer qui uocatus eſt liber* id eſt, à prædicta ſeruitute huma-
na immunis *Seruus eſt Chriſti* dum ei obedit. Vnde nec ſer-
uitus nec libertas repugnant obſequio Chriſti. Seruitus ta-
men maioris boni occaſio eſt. Non ergo deſpiciatur à libero.
Apocal.14 Hinc quoq; in vitis patrum narratur de quodam ſancto patre
qui nequaquam acquieuit à ſeruitute dominorũ ſuorum libe-
F rari. *Pretio* .i. pretioſo ſanguine Chriſti *Empti eſtis ab obli-
gatione mortis æternæ*. Idcirco tam liber quàm ſeruus, ſerui
Roma. 8. ſunt Chriſti. Emit etiam nos Saluator de manu dei patris, qui
paratus erat proiicere nos in infernum, vt eſſemus cohæredes
conſorteſq; ſui. *Nolite* ergo *Fieri ſerui hominum*, id eſt,
hominibus nolite vos finaliter aut principaliter ſubdere, ſed
Deute. 6. vicem reddite ſaluatori, & ei eſtote ſubiecti. Scriptũ eſt enim,
Matth.4. Dominum deum tuum timebis, & illi ſoli ſeruies. Quod licet
1.Theſſ.4. de ſeruitute latriæ accipi poſſit, tamen de omni ſeruitute bo-
na intelligi valet, eò quòd quicquid ſeruitutis impenditur
homini, propter deum, in deo, & ſecundum deum impen-
Matth.24 dendum ſit illi. ¶ Ex his infert Apoſtolus, quod tamen præ-
dictum eſt, quatenus repetitio ſit confirmationis indicium.

Vnuſquiſque

Vnuſquiſque in quo uocatus eſt frater, id eſt, quilibet frater fidelis, in quo ſtatu ad deum conuerſus eſt, *In hoc maneat apud deum,* id eſt, in tali ſtatu ſtudeat deo digne ſeruire. ¶ Expleto matrimonij documento, de virginitate ait Apoſtolus. *De uirginibus autem* id eſt, de virginitatis atque perpetuæ continentiæ obſeruatione, *Præceptum domini non habeo* quoniam nec in veteri, neque in noua lege præcipitur. Imò in veteri lege maledicitur ſterilis. In noua vero lege habetur, Qui poteſt capere, capiat. *Conſilium autem do* de virginitate ſeruanda, quaſi de perfectione maiori, quod vtique conſilium Chriſtus in Euangelio tradit, Si quis, inquiens, venit ad me, & non odit patrem, & matrem, & vxorem, non poteſt meus eſſe diſcipulus, hoc eſt, imitator perfectus. Poteſt tamen eſſe ſeruus. Itaque conſilium do, *Tanquam miſericordiam conſequutus,* hoc eſt, gratiam apoſtolatus adeptus *A domino, ut ſim fidelis* in officio mihi commiſſo. *Exiſtimo ergo,* hoc eſt, cum ſim Apoſtolus, cuius conſilio eſt credendum, puto & conſulendo affirmo *Hoc* videlicet in virginitate & iugi continentia permanere *Bonum eſſe propter neceſſitatem,* hoc eſt, ad vitandam occupationem coniugatis neceſſariam, quibus neceſſe eſt ſollicitari circa temporalem prouiſionem domus, & prolis, atque familiæ. Infirmis & imperfectis infirmam & imperfectam rationem proponit. Poterat enim digniorē cauſam indicare, videlicet quòd ſtatus matrimonialis ratione ſollicitudinis ſibi adiunctæ, plurimum retrahat à puritate atque feruore, ac ſtabilitate contemplationis & dilectionis diuinæ. Et ſicut Auguſtinus fatetur, virginitas ſupergreditur conditionem naturæ humanæ, per quam homines angelis aſſimilantur. Maior tamen eſt victoria virginum quàm angelorum. Angeli enim ſine carne viuunt, virgines vero in carne triumphant. Ideo ſubditur, *Quoniam bonum eſt homini ſic eſſe,* hoc eſt, in virginitate manere. Eſt enim bonum atque honeſtum, propter vitæ veritatem. Delectabile, propter animi libertatem. Vtile, propter copioſam mercedem. Virginibus quippe debetur aureola, & fructus centeſimus, vt patet ibi, Sequuntur & agnum quocunque ierit. *Alligatus es uxori* non ſolum vinculo matrimoniali, ſed etiam copula carnali, *Noli quærere ſolutionem,* hoc eſt, ſeparationem à coniuge. Hoc dicit Apoſtolus conſulendo infirmis, ne incidant culpam maiorem. Experti enim delectationē

EPIST. A | Deut. 7. | Matt. 15. | Lucæ. 14. | B | Roma. 1. | Lucæ. 2. | Hebr. 5. | Auguſtin. C | Lucæ. 19. | Matth. 13. | Apoc. 14.

D venercam, faciliter reuertuntur ad eam. Nihilominus licet & expedit quęrere ſolutionem cauſa intrandi religionem,ſi inſit animo firmum continendi propoſitum , nec aliunde occurrat rationabile impedimentum, videlicet, negligentia prolis, vel periculum couiugis , aut ſimile aliquid. *Solutus es ab uxore*, id eſt,ſi vxorem non habes, *Noli quærere uxorem* ſi videris te poſſe continere. *Si autem accepiſti uxorem* bono fine atq; legi-
1.Timo.4. time *Non peccaſti* cum non ſit illicitum. Imò & bene feciſti. *Et ſi nupſerit uirgo* votum virginitatis non habens, *Non peccauit*. *Tribulationem tamen carnis*, hoc eſt, corporalem afflictionem in prouiſione temporalium rerum, & in variis curis ſeculi huius *Habębunt huiuſmodi*, id eſt, vir & mulier. *Ego autem uobis parco*, hoc eſt,fortiores rationes continendi vobis non profero,cum ſitis incapaces & infirmi. ¶ Deinceps often-
E dit Apoſtolus coniugatis formam viuendi , & ad virginalem perfectionē, quantum fieri poteſt, appropinquandi, *Hoc itaque dico fratres*,*Tempus* peregrinationis noſtræ ſeu vitæ præ-
1.Par.29. ſentis *Breue eſt* prout ſcriptura teſtatur , Dies noſtri ſicut
Iacobi.4. vmbra ſuper terram, & nulla eſt mora . Et Iacobus, Quæ eſt vita veſtra? Vapor eſt ad modicum parens,deinceps extermi-
Ad Tit.2. nabitur. *Reliquum eſt*, id eſt, hoc reſtat, *Vt & qui habent uxores, ſint tanquam non habentes*, id eſt, non nimis carnaliter afficiantur ad eas , nec actibus carnis totaliter immergantur: ſed quantum fieri poteſt, ſtudeant ſpiritualibus occupari, intentionemq; finalem ad deum referre. *Et qui flent*, id eſt,tri-
2.Theſ.2. ſtantur,ſint *Tanquam non flentes*, id eſt,conſideratione breui-
Malac.5. tatis vitæ præſentis & ſpe conſolationis æternę reſpirent,& o-
F mnem inordinatam ac ſecularem triſtitiam procul abiiciant.
Ioan.16. *Et qui gaudent* quocunq; modo,ſint *Tanquam non gaudentes*, id eſt,in gaudio huius vitę non quieſcant,nec illuc perfectum reputent,ſed potius horā mortis, diem iudicij pœnas inferni, propria mala,totiusq; mundi peccata penſantes ingemiſcant, & omnē inanem exultationē contemnent. Vnde per Sapientē
Eccli.11. dicitur, In die malorum ne immemor ſis bonorum, & in die bonorum, ne immemor ſis malorum. *Et qui emunt* ſint *Tanquam non poſſidentes*, id eſt,temporalia habeant nō quaſi ſemper manſura,ſed cito auferenda ſaltem in morte : nec inordi-
Pſal.148. nate afficiantur ad ea, penſantes quod ait ſcriptura , Homo
Pſal.61. cum dormierit,non ſumet omnia. Et, Diuitiæ ſi affluant,no-
lite

lite cor apponere. *Et qui utuntur hoc mundo,* hoc eſt, diuitiis & A
cæteris rebus creatis, ſint *Tanquam non utantur,* id eſt, non fi-
naliter inhæreant rebus creatis, nec per eas retardentur à deo, 1. *Timo.6.*
ſed pro nihilo reputent cuncta terrena, vt ad dei fruitionem 2. *Petri.3.*
pertingant. *Præterit enim* id eſt, indefinenter cadit, ſeneſcit &
variatur *Figura huius mundi,* id eſt, diſpoſitio, pulchritudo, &
ſtatus terrenarũ ac temporalium rerum, quæ ſunt in tranſmu-
tatione cõtinua. Propter quod ait Ioannes, Et mundus tranſit, 1. *Ioan.2.*
& concupiſcentia eius. Et in Eccleſiaſte habetur, Vidi cuncta *Ecclés.1.*
quæ fiunt ſub ſole, & ecce vniuerſa vanitas, & afflictio ſpiri-
tus. Quidam exponũt de innouatione mundi circa iudicium,
quando qualitas & modus exiſtentię rerum mundanarũ peri-
bit, non ipſa ſubſtantia. *Volo autem uos ſine ſollicitudine,* id eſt,
ſuperflua cura circa ſenſibilia *Eſſe.* Hæc enim eſt ſollicitu- B
do mala impediens libertatem mentis in deo. De qua dicitur
in Prouerbiis, Expectatio ſollicitorum peribit. Et Philippen- *Prouer.11.*
ſibus dicitur, Nihil ſolliciti ſitis. Eſt quoq; ſollicitudo bona, *Philip.4.*
quæ eſt vigilantia mentis circa diuina. De qua legitur apud
Micheam, Indicabo tibi homo quid ſit bonum, vtique ſollici- *Michæ.6.*
tum ambulare cum deo tuo. Et ad Epheſios, Solliciti ſeruare *Epheſ.4.*
vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. De hac ſollicitudine ſub-
ditur, *Qui ſine uxore eſt, ſollicitus eſt quæ ſunt domini,* id eſt, cir-
ca ſpiritualia cura eius verſatur, *Quomodo* ſcilicet *Placeat deo,*
id eſt, quatenus corde mundo, & animo diligenti domino ob-
ſequatur eiq; placeat. *Qui autem cum uxore eſt, ſollicitus eſt quæ
ſunt mundi,* id eſt, circa temporalia ſollicitatur, *Quomodo pla-
ceat uxori, & diuiſus eſt,* id eſt, animo vagus, & affectu partitus, C
partim quærens placere deo, partim vxori: & partim tempora-
lia, partim ſpiritualia quærens. Hæc idcirco dicit Apoſtolus,
quoniam vxoratus minorem aptitudinẽ habet ſeruiendi deo
quàm ſolutus, ſæpe tamen contingit, vt coniugati deuotiores
ſint, quàm ſoluti vel etiam religioſi. ¶ Simili ſenſu de mulie-
ribus ſubdtiur, *Et mulier innupta,* id eſt, vidua, *Et uirgo, cogi-
tat quæ dei ſunt,* id eſt, diuina præcepta reuoluit in lege do- *Tob.3.*
mini meditatur, & diuina recogitat, *Vt ſit ſancta,* hoc eſt, *Pſal.1.*
impolluta, mũda, & virtutib⁹ perornata, *Corpore & ſpiritu,* id
eſt, anima, quatenus nec corporalia nec ſpiritualia habeat vi-
tia, ſed vtrunque diuinis obſequiis mancipet. *Quæ autẽ nupta
eſt cogitat ea quæ ſunt mundi, quomodo placeat uiro* vnde & ipſa
diuiſa

D diuiſa eſt,ſicut maritus,quoniam nullus eorũ toto corde intẽ-
BINIS. tus eſt illi vni quod ſolũ neceſſarium eſt. Si tamẽ nihil diuinæ
Lucæ.10. dilectioni præponant,viuunt in ſtatu ſalutis,nec ſunt ſimpliciter à deo diuiſi, vt illi qui mortali vitio diuiduntur à deo. De
Oſee.10. quibus ait per Oſeam,Diuiſum eſt cor eorum,nunc interibũt.
Porrò hoc ,puta non nubere; *Ad utilitatem ueſtram dico*, id eſt, ad maiorẽ profectum veſtrum cõſulo *Non ut laqueum*, id eſt, fornicationis occaſionem *Vobis iniiciam*, id eſt,proponam. Si enim Apoſtolus iuberet nõ nubere, daret imperfectis ad vitia carnis procliuibus occaſionem fornicandi, *Sed dico* & conſulo hoc *Ad id*, id eſt,propter id, *Quod honeſtum eſt*, ſcilicet ad continentiam obſeruandã, *Et quod facultatẽ præbeat*, id eſt, hominem aptet *Sine impedimento*, id eſt,ſine diſtractione,&
E moleſta ſollicitudine, *Domino obſecrandi*, id eſt,deum per ſacra inuocandi. Caſta enim vita efficit hominem aptum ad obſecrandum dominũ mente pura & ſtabili. ¶ Inſuper agit Apoſtolus de cuſtodibus virginũ,quia in primitiua eccleſia erant patres carnales & etiã ſpirituales vt epiſcopi,quorum cuſtodię virgines committebãtur. *Si quis autem* cuſtos virginum *Turpem ſe uideri exiſtimat*, id eſt,hoc putat,quòd ipſe aliis turpis videtur,ſeu male gratioſus, & inhoneſte ſe habens. Vel turpẽ ſe videri exiſtimat, id eſt, intra ſe turpem ſuſpicionem habet *Super uirgine ſua*, id eſt, de virgine ſuæ cuſtodiæ deputata, *Quod ſit ſuperadulta* idcirco, quòd virgo iam attigit annos pubertatis, ſeu nubiles, appareántque in ea probabilia ſigna quòd nubere cupiat, *Et ita oportet fieri* vtpote vt virgo con-
F trahat, eo quòd continere non velit, *Quod uult* virgo *Faciat* cuſtos eius, tradens eam marito *Non peccat* cuſtos *Si nubat* virgo *Nam qui ſtatuit in corde ſuo firmus*, id eſt,cuſtos virginis, qui ſtabili propoſito mentis ordinauit virginem ſuam in virginitate ſeruare, *Non habens neceſſitatem* tradendi eam viro, eo quòd velit continere, *Poteſtatem autẽ habens ſuæ uoluntatis*, id eſt,de ſecura cuſtodia virginis, ita quòd poteſt voluntatem ſuam implere, per hoc quòd virgo ſibi conſentit, *Et hoc iudicauit in corde ſuo*, id eſt,ex iudicio rationis dictauit, *Seruare uirginem ſuam* quã cuſtodit in virginitate *Bene facit*. *Igitur & qui matrimonio iungit*, id eſt,marito legitimo tradit *Virginem ſuam,bene facit* facit enim rem licitam. *Et qui non iungit* virginem viro,vinculo matrimoniali *Melius facit*. Magis enim

meritorium

meritorium eſt, virginem in virginitate ſeruare, quàm marita- A
ri, cæteris paribus: quia ad maius bonum cooperatur virgini, qui ſeruat eam in virginitatē, quam qui copulat eam viro. *Mulier alligata eſt* viro, vinculo coniugali, quia nec poteſt diſcedere, nec alteri nubere, *Quanto tēpore uir eius uiuit*, id eſt, toto tēpore corporalis vitæ ſui mariti. *Quòd ſi dormierit* ſomno mortis, id eſt, obierit *Vir eius, liberata eſt* à vinculo coniugali. Vnde infertur, ꝙ ſi vir eius reſuſcitaretur, non teneretur eum recipere. *Cui uult nubat*, hoc eſt, virum ſibi placentem recipiat, ſi continere non velit, *Tantum in domino*, id eſt, ſecundum voluntatem dei hoc fiat, videlicet ſecundum ordinationē eccleſiæ. Per hoc Apoſtolus innuit, quòd debent nuptiæ eſſe ſpontaneæ. Coactæ enim ſeu inuitæ, malum exitum conſueuerunt ſortiri. Propterea in Geneſi de Rebecca inducitur. B
Vocemus puellam, & quæramus eius volūtatem. ¶ Poſtremo, Gene.24.
Apoſtolus dat conſilium continentiæ vidualis. *Beatior autem* Matth.13.
erit vidua in præſenti per gratiam, & in futuro per gloriam, *Si ſic* id eſt, in ſtatu viduitatis, *Permanſerit ſecundum meum conſilium*, id eſt, ſecundum intentionem finalem mei conſilij, vtpote propter hoc vt domino liberius vacet. Si autem vidua permanendo in delitiis vixerit, viuens mortua eſt, & melius eſſet ei nubere, atque ſtatum coniugalem bene ſeruare, quàm taliter viduam eſſe. ¶ Ne autem quis putet conſilium Apo- 1. Timo.5.
ſtoli eſſe humanum & parum curandum, adiecit. *Puto autem* Sobriē loquitur, minusque dicit, & maius ſignificat: vt ſit ſenſus, *Puto*, id eſt, certe ſcio, *Quod & ego ſpiritum dei*, id eſt, ſpiritum ſanctum *Habeam* habendo dona ipſius, prout gradus apoſtolatus requirit, ideo conſilium meum (deo inſpirante) C
conceptum eſt, & tute creditur mihi. Romanis enim dixit ſupra, Nos ipſi primitias habentes. Roma.8.

Cap. VIII. *De his autem quæ idolis ſacrificantur.*

ARTICVLVS VIII.

POSTQVAM Corinthios inſtruxit Apoſtolus de virginitate, matrimonio & viduitate, nūc plenius inſtruit eos de idolothytis, id eſt, immolatitiis idolorū, ſeu rebus quæ idolis immolantur. Et ait, *De his autem quæ idolis ſacrificantur*, id eſt, de materiis quas gentiles offerunt idolis ſuis, an liceat talibus veſci,

vel

D vel non. *Scimus* ergo & vos, quid ſit tenendum, *Quoniam*
1.Pet.4. *omnes* nos *Scientiam habemus* tantū de creatore & creaturis, vt non dubitemus de iſto negocio. Hoc dicit Apoſtolus de ſe, & pefectioribus inter Corinthios. ¶ Denique quidam
1.Timo.4. Corinthiorum in ſua ſcientia gloriantes manducabant idolothyta indiſtincte coram omnibus, etiam in idolio. Scientes enim omnia creata mūda eſſe, ex creatione in ſuo genere, nec aliquem cibum reiiciendum qui cum gratiarum actione ſu-
Act.o.2. mitur: nec carnes idolis immolatas aliquam conſecrationem habere ex tali oblatione, vt opinabantur Gentiles, nec aliquā immundiciā cōtrahere, ita vt arbitrabantur Iudæi: ſed omnia munda eſſe mundis, comedebant idolothyta indifferenter: & ex hoc ſcandalizabantur infirmi, putantes eos talia edere ſub
E idolorum veneratione. Hos ergo Apoſtolus increpat, innuens ſcientiam eorum fuiſſe non diſcretam, nec perfecta charitate formatam, ſed vanā. Ideo ſubdit. *Scientia inflat* id eſt, ſi nō ſit charitati coniuncta, occaſio eſt ſuperbiendi. Omnia enim quæ ad excellentiā pertinent, vt ſcientia, eloquentia, pulchritudo, &c. ſi non charitate regantur, inducunt ſuperbiam. Homines autem artes docti, ſcientiæ nobilitatē ſcientes faciliter intumeſcunt & indignantur, ſi aliquid fiat contra voluntatem
Eccleſ.1. ipſorum. Vnde in Eccleſiaſte dicitur, In multa ſcientia, multa
Eſa.47. eſt indignatio. Et in Eſaia, Sapientia tua & ſcientia tua dece-
Ioan 3. pit te. Si autem ſcientia perficiatur charitate, plurimum prodeſt. Sicut ergo caro non prodeſt quicquam, ita ſciētia inflat.
F Hoc tamen eſt per accidens, non per ſe. *Charitas uero ædificat* id eſt, aliis exempla virtutum præbet: faciet enim hominem
1.Cor.10. charitatiue ſe habere ad proximum promouendo bonum il-
2.Cor.10. lius, & condeſcendendo defectibus eius, nec quærit quæ ſua ſunt, ſed quæ aliorum. *Si quis autem ſe exiſtimat ſcire aliquid* quaſi ex ſeipſo, & gloriatur in ſe non in domino. *Nondum cognouit, quemadmodum oporteat eum ſcire* id eſt, imperfectam
1.Timo.1. ſcientiam habet, nec ſcit quid ſibi deſit. Non enim humiliter
Prou.26. ſentit de ſemetipſo, nec gratus eſt deo, nec exemplarem ſe exhibet proximo. Ideo in Prouerbiis Salomon dicit, Vidiſti hominem ſapientem ſibi videri, magis illo ſpem ſtultus habebit.
Eſaiæ.5. Et dicit Eſaias, Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris. Modus ergo ſciendi diſcēdus eſt, ſcilicet, vt ſciētia in humilitate fundetur, charitate perficiatur, bonis operibus comprobetur ac manifeſtetur.

manifeſtetur, ſecundum quod Iacobus dicit, Quis ſapiens & Iaco.3.
diſciplinatus inter vos? oſtendat ex bona conuerſatione ope- A
rationem ſuam in manſuetudine ſapientiæ. *Si quis autem di* 2. Timo.1.
ligit deum, hic cognitus eſt ab eo cognitione approbationis. De
qua deus ait ad Moſen, Teipſum noui ex nomine. Vnde re- Exod.33.
probis loquitur, Neſcio vos. Loquendo autem de ſcientia vi- Matt. 25.
ſionis, deus bonos & malos cognoſcit. *De eſcis autem quæ ido
lis immolantur ſcimus* id eſt, ſcientiam veram habemus, ſic ꝙ
liceat eis vti, dummodo fieri valeat ſine ſcandalo aliorum, nõ
enim conſecrationem vel abominationẽ conſequuntur ex hoc
quòd idolis immolantur. ¶ Cuius rationem aſſignat Apoſto-
lus, *Quia idolum nihil eſt in mundo* id eſt, idolum nihil eſt,
quantum ad id quod eſſe putatur, quia nec aliquam diuinita- B
tem ſortitur, nec repræſentat aliquid quod verã deitatẽ par-
ticipet. Tamen materia idoli aliquid eſt; ſcilicet aurum, ar-
gentum, æramentum, &c. Forma quoque artificialis inducta Eſa.43.
materiæ aliquid eſt, ſcilicet qualitas. ¶ Porro vt refert Maxi- Hiere.10.
mus Valerius, quidam gentilium coluerunt idola, tanquam a-
nimata & diuinitatem quandam habentia. Nam vt recitat
Auguſtinus, Hermes dicebat, Sicut cœleſtium deorum fictor Auguſt.
eſt ſummus deus, ſic deorum qui in templis coluntur, fictor
eſt homo. Statuas, inquit, animatas dico, ſenſu & ſpiritu ple-
nas, futurorum pręſcias, hominibus imbecillitatem & ſoſpita- Hier.2.
tem inducentes. Cum ergo ſecundum veritatẽ idola non ſint
animata, patet quòd idolum nihil ſit, quantum ad id quod iſti
ſenſerunt de idolo. Alij vero coluerunt idola tanquam deorũ C
imagines, ſed quoniam non ſunt dij qui per idola repræſen-
tabantur, videlicet Iupiter, Mercurius, Mars, Saturnus, Her-
cules, &c. omnes dij gentium dæmonia, conſtat quòd idolum Pſal.95.
nihil ſit, ſecundum id quod iſti de idolo putauerunt. Quod
autem iſte ſit ſenſus Apoſtoli, ſequentia verba teſtantur, *Et
quòd nullus deus niſi unus* videlicet trinitas benedicta, quæ
eſt vnus verus ſimpliciſſimus deus, qui in Deuteronomio di- Deute.25.
cit, Videte, quòd ego ſim ſolus & non ſit alius deus præter me.
De quo ait Pſalmiſta, Quoniam quis deus præter dominum, Pſal.17.
aut quis deus præter deum noſtrum? Quòd vero non ſit niſi v-
nus deus, declarat Apoſtolus, *Nam & ſi ſunt* id eſt, quan-
uis ſint aliqui *Qui dicantur dii* participatione diuinitatis,
videlicet, propter excellentiam gratiæ, & imitationem per-
fectionis

D fectionis diuinæ, *Siue in cœlo* ſicut ſunt angeli,& compre-
Pſal.49. henſores vniuerſi:Vnde dicitur in Pſalmo,Deus deorum do-
Pſal.85. minus locutus eſt.Et, Nō eſt ſimilis tui in diis domine, *Siue in terra* vt homines virtuoſi,præſertim viri heroici. Nam &
Exod.7. Moſi locutus eſt dominus,Ecce cōſtitui te deū Pharaonis, *Si quidem ſunt dii multi, & domini multi* participatione diuinitatis atque dominij dei altiſſimi,non natura,ſicut Apoſtoli. De
Pſal.46. quibus ait ſcriptura,Principes populorum congregati ſunt cū deo Abraham, quoniam dij fortes terræ vehementer eleuati ſunt. Illud quoque,Ego dixi dij eſtis, Chriſtus in Euangelio exponens,diſſeruit, Illos dixit deos ad quos ſermo dei factus
Pſal.81. eſt,quales fuerūt Prophetæ, *Nobis tamen* veri dei cultoribus,
Ioan.10. eſt *Vnus deus* verus ſcilicet *Pater* æternus, *Ex quo omnia* pro-
E fluxerunt *Et nos in illo* ſumus per charitatē & gratiam ſicut in vltimo fine,ac primo principio, *Et eſt* nobis *Vnus dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia.*
Ioan.1. Omnia enim per ipſum facta ſunt,& ſine ipſo factum eſt nihil.Chriſtus autem ſecundū diuinam naturam eſt dominus omnium per authoritatem tāquam creator: Secundum humanitatem quoque eſt dominus
Matt.25. omnium per dominij participationem.Vnde & ipſe ait:Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra, *Et nos per ipſum,* hoc eſt,per Chriſtum formati ſumus,in eſſe naturali,inquantum creator & deus eſt. Per ipſum quoque reformati ſumus, & in eſſe gratiæ conſtituti,inquantum eſt Saluator per humanitatem aſſumptam.Per hoc autem quod ait,Nobis vnus deus
F pater,& vnus dominus Ieſus,non datur intelligi, quòd pater non ſit dominus,vel quod filius non ſit deus, ſed nec ſpiritus ſanctus excluditur, quamuis non exprimatur. Chriſtum autē nominat dominum,quia ſecundum vtranque naturam conuenit ei dominium,& ei ſpecialiter, ſubiecta ſunt omnia. Imo
Pſal.8. ipſe ſua humiliatione ac paſſione meruit omnium dominus
Heb.2. & iudex conſtitui ſecundum naturam aſſumptam, *Sed non omnibus eſt ſcientia*
Ioan.5. ista ſalutaris ac theologica, per quam de
Eſaiæ.11. patre & filio cæteriſque prædictis recte ſentitur. *Quidam au-*
Hier.3. *tem cū cōſcientia uſque nunc idoli* id eſt quidā omnino imperfecti vſque nunc id eſt,poſt conuerſionem ſuam ad fidem, ſicut & ante cum conſcientia idoli id eſt, cum æſtimatione qua putant idolum eſſe diuinum ac honorandum, *Quaſi idolothytum manducāt* id eſt, materiam idolis immolatam,non ſolum

vt eſcam

vt eſcam quandam, ſed tanquam eſcam ex immolatione huiuſmodi conſecratam, videlicet, in reuerentiam idoli; *Et conſcientia ipſorum* ſic manducantium. *Cum ſit infirma* quia facile ſcandalizatur *Polluitur* accidenter per illos, qui habent ſcientiam veram de deo & idolothytis, ſed inflantem, non charitate formatam. Infirmi nanque videntes illos in idolio manducare idolothyta, æſtimabant eos hoc agere in reuerentiam idolorum, & ita fecerunt ſimiliter. *Eſca autem* ſumpta vel non ſumpta, ſeu ipſa corporalis comeſtio *Nos non commendat* id eſt, gratos & placentes non efficit *Deo* inquantum eſca ſeu comeſtio: Non enim regnum dei eſt eſca & potus, ſed fides vera de edendo aut vitando idolothyta, charitasque fraterna. *Neque enim ſi non manducauerimus* eſcam idolis immolatam *Deficiemus* id eſt à gratia excidemus, aut ſpiritualium donorum detrimentum patiemur. *Neque ſi manducauerimus* eſcam talem. *Abundabimus* gratia ſpirituali. Cum ergo ô Corinthij doctiores, veſtra comeſtio infirmos ſcandalizet, & vobis non proſit, certum eſt, quod non ſecundum charitatem ambulatis, nec habetis ordinatam ſcientiam. *Videte autem* vos cæteris doctiores *Ne forte hæc licentia ueſtra,* qua licet vobis in certo caſu idolothyta manducare, & item in caſu vitare,

A

Rom. 14.

B

Rom. 14.

Offendiculum fiat, id eſt, ſcandalum generet *infirmis* ſi viderint vos vti incaute veſtra licentia. *Si enim quis,* id eſt, aliquis infirmorum in fide & gratia *Viderit eum qui habet ſcientiam* id eſt, eum qui ſcit quando vel quomodo liceat idolothytis veſci, *In idolio recumbentem* id eſt, coram idolo idolothyta manducantem, *Nonne conſcientia illius, cum ſit infirma,* id eſt, prona ad malum *Aedificabitur* id eſt, tuo exemplo inducetur, & animabitur *Ad manducandum idolothyta* id eſt idolorum ſacrificia, non eo animo quo tu, qui ſcis ſacrificia talia, nec conſecrata eſſe, neque immunda, nec in honore idolorum ſumenda, ſed ipſe incipit edere ſacrificia illa in reuerentia idoli, putans illic eſſe aliquid numinis, quoniam cernit fratrem ſuum peritum ibi comedere, nec horrere. *Et* ita *Peribit,* hoc eſt, damnationem incurret *Infirmus in tua ſcientia* id eſt, occaſione tuæ ſcientiæ ſcilicet exemplo comeſtionis tuæ, quam tu ex ſcientia tua facis, ô *Frater* perite, qui ſcis quo animo ve-

Leuit. 10.

C

D mo veſcendum ſit idolothyto, *Propter quem* infirmum ſal-
Rom. 14. uandum, *Chriſtus mortuus eſt* qui venit quærere, & ſaluum
Luc.19. facere quod perierat. *Sic autem peccantes in fratres,* eos
1.Ti.3.6. ſcandalizantes, & eorum ſaluti non prouidentes. *Et percu-tientes,* hoc eſt, lædentes & corrumpentes ſpiritualiter,
Conſcientiam eorum infirmam enſe exempli peſtiferi *In Chri-ſtum peccatis* quoniam membra eius ei aufertis, regnum Chri-
Matt. 18. ſti minuitis, precium ſanguinis eius paruipenditis, eiuſque
Marc.6. præceptis repugnatis. Ipſe ſiquidem locutus eſt, Videte, ne cō-
Ibidem. temnatis vnum ex his puſillis. Et rurſum, Qui ſcandalizauerit vnum ex his puſillis, expedit ei, vt ſuſpendatur mola aſina-
E ria in collo eius, &c. Quicunque ergo peccat in proximum,
Matt. 25. peccat in Chriſtum: præſertim cum dicat, Quod vni ex meis
Zacha. 2. feciſtis, mihi feciſtis, Et iterum, Qui tetigerit vos tanget pupillam oculi mei. *Quapropter* videlicet, quia in proximum peccans, peccat in Chriſtū. *Si eſca,* id eſt, ſumptio cibi prędicti, vel cuiuſcunque alterius, quo licite veſci, & non veſci poſſum *Scandalizat fratrem meum,* id eſt, fidelem, *Non man-ducabo carnem* cuius eſus fratrem ſcandalizat, *In æternum,* id eſt, toto tempore vitæ meæ, nō quòd eſca aut ſumptio eius in ſe mala exiſtat, ſed *Ne fratrem meum ſcandalizem.* in re quam ſine peccato omittere poſſum. Vnde & alio loco dixit, Noli cibo tuo perdere illum, pro quo Chriſtus mortuus eſt.
Rom. 14. Quid autem pro vitando alterius ſcandalo omittendum ſit,
F & quid non, dictum eſt ante.

Cap. IX. *Non ſum liber?* ARTICVLVS. IX.

1.Cor.8. Frequenter docet Apoſtolus abſtinendum à licitis, ne ſcandalizentur puſilli. In fine enim præcedentis capituli dixit ſe potiùs nūquam carnibus veſci, quàm fratrem ſcandalizare. Ad hanc ergo perfectionem alios ſuo exemplo volens inducere, ait, *Non ſum liber?* Interrogat, & interrogando affirmat, vt oſtendat quàm irrationabile ſit ſentire oppoſitum. Ait ergo, Non ſum liber? id eſt, imò liber ſum, ſeu poteſtatem liberam habens accipiendi ſtipēdia vitæ, ſeu ſumptus ab his quibus euangelizo, quemadmodum alij Apoſtoli faciunt, ſicut ego liber ſum accipere, nec tamen accipio, ne aliquem ſcandalizem, ita & vos abſtinete à licitis, ne quempiā ſcādalizetis.

Et quo-

Et quoniam pſeudoapoſtoli perſuaſerunt Corinthiis Paulum non eſſe Apoſtolum, & ob id doctrinam eius eſſe ſpernendã, eò quòd cum Chriſto in carne cõuerſatus non fuit. Ideo ſubdit Apoſtolus, *Non ſum Apoſtolus?* id eſt, imò verè Apoſtolus ſum, ſicut probat apoſtolatus mei cauſa. Nam *Nonne dominum noſtrum Ieſum Chriſtum uidi?* oculo intellectuali, tempore raptus mei vſque ad tertium cœlum, quando vidi ſanctam trinitatem per ſpeciem, & Chriſtum in dextera patris. Vel in via, qua iui Damaſcum. Et dicit Lira hoc ſcriptum nõ eſſe, quia dicitur in Actis, quòd audiuit vocem ſibi dicentem. Diligentius tamen penſando hoc, vtique ſcriptum eſt. Legitur enim ibi, quòd Barnabas apprehenſum illum duxit ad Apoſtolos, & narrauit eis quomodo in via vidiſſet dominum. Niſi forte dicatur, quòd per viam intelligatur ibi etiam Damaſcus, vbi erat in raptu. ¶ Deinde oſtendit idem ex ſui apoſtolatus effectu, *Nonne opus meum* id eſt ſpirituales filij mei, per gratiam apoſtolatus mei ad fidem conuerſi, *Vos eſtis in domino?* id eſt adiutorio dei, vel ad gloriam eius. *Et ſi aliis.* quibus non prædicaui, vel Iudæis ad quos miſſus non ſum, ſic *Non ſum Apoſtolus* quia officium apoſtolatus eis non miniſtraui, *Sed tamen uobis ſum* Apoſtolus. *Nam ſignaculum* id eſt, euidens ſignum *Apoſtolatus mei,* id eſt, Apoſtolicæ poteſtatis & gratiæ. *Vos eſtis in domino* quia ex veſtra conuerſione, innoteſcit me eſſe efficacem apoſtolum. Nec enim minus habetis per me quàm alij per Apoſtolos alios. Idcirco

A

Galat.1.

2.Cor.12.

Acto.9.

Ibidem.

B

Rom.1.

Philip.1.

Mea defenſio id eſt, ratio qua defendor, & comprobor eſſe Apoſtolus *Apud eos qui me interrogant,* hoc eſt, ex dubitatione inquirunt, an ſim Apoſtolus, *Hæc eſt* quam aſſignaui, videlicet, quod vos eſtis ſignaculum apoſtolatus mei. ¶ Deinceps demonſtrat ſe liberum eſſe ad ſumendum ſtipendia vitæ ab his, quibus euangelizauit. *Nunquid non habemus poteſtatem* liberam *Manducandi & bibendi?* id eſt, victum ſumendi ab aliis? *Nunquid non habemus poteſtatem ſororem mulierem circunducendi* id eſt, matronam deuotam vnam, vel plures ducendi nobiſcum circunquaque, vt nobis neceſſaria vitæ miniſtret? *Sicut & cæteri Apoſtoli* faciunt *Et fratres domini,* id eſt, filij ſororum matris eius, videlicet Ioannes, Iacobus, Iudas, *Et Cephas* Petrus archiapoſtolus, qui à Chriſto dictus eſt Cephas. Cephas autem interpretatur caput. Non ſolum

C

Matt.10.

Ioan.1.

Luc.8.

D autem apoſtoli,ſed & Chriſtus circũduxit fœminas religio-
ſas,quæ ſibi de ſuis facultatibus miniſtrabãt.Sequebantur e-
nim Chriſtum atque Apoſtolos deſiderio audiendi verbum
Galat.2. regni cœleſtis. *Aut ſolus ego & Barnabas* quibus alij Apoſto-
li dederunt dexteras ſocietatis, *Nõ habemus poteſtatẽ hoc ope-
randi?* quod faciunt alij Apoſtoli? Omnia iſta interrogat, &
interrogando affirmat,quòd ſic.¶ Quod probat per ſimili-
Luc.3. tudines quaſdam humanas,iuſtas atque legales. *Quis militat,*
id eſt,rem publicã pugnando defendit, *Suis ſtipendiis,* id eſt,
propriis ſumptibus *Vnquã,* quaſi dicat,nemo.Dantur enim
militibus ſtatuta ſtipendia à populo terræ , quem defendunt.
Eſaiæ.5. Vnde aiebat Ioãnes Baptiſta militibus,Contenti eſtote ſtipẽ-
Eze.34. diis veſtris. *Quis plantat uineã,& de fructu eius nõ edit?* Sem-
E per enim fere plantantes vineam comedunt vuam, bibuntque
vinum. *Quis paſcit gregem* ouium *Et de lacte eius non mandu-
cat?* Hoc enim non ſolet accidere *Nunquid ſecundum hominẽ
hæc dico,* id eſt, nunquid per humanam conſuetudinem tan-
tum hæc probo? *An & lex*(Moſi)*hæc non dicit?* vtique, *Scri-
Deute.25. ptum eſt enim in lege Moſi,Non alligabis,* hoc eſt , non claudes
Os boui triturantis id eſt,pabulum vitæ non ſubtrahes ei. Et
ne putemus hoc principaliter dictum de bruto,ſubiecit Apo-
ſtolus, *Nunquid de bobus cura eſt deo?* Tãquam dicat,nequa-
Pſal.146. quam.Sed repugnare videtur illud in Pſalmo,Qui dat iumen
Iob.38. tis eſcam ipſorum.Et Iob,Quis præparat coruo eſcam,quan-
do pulli eius clamant ad deum vagientes , eo quòd non ha-
Sapiẽ. 21. beant cibos ? Sapiens quoque ait:Non eſt alius deus quàm tu,
F cui cura eſt de omnibus.Et reſpondendum,quòd diuina pro-
uidentia ad omnia etiam minima ſe extendit,ſingulariter ta-
men reſpicit intellectuales creaturas,ſecundum quod ſint fœ-
licitatis capaces,& talem ſingularem prouidentiam inſinuat
modo apoſtolus nomine curæ,quod deus quaſi ſollicit⁹ eſt de
Pſal. 39. hominum prouiſiõe.Sicut teſtatur Pſalmiſta, Dominus ſolli-
1.Pet.5. citus eſt mei.Et alibi ſcripum eſt,Omnem ſollicitudinem ve-
Matt.6. ſtram proiicientes in eum , quoniam ipſi cura eſt de vobis.

An non propter nos, id eſt,ad noſtram inſtructionem mora-
lem *Hæc dicit?* ſcriptura præfata,quaſi dicat,imo.Vnde ſub-
iungitur, *Nã propter nos utique ſcripta ſunt* hæc atque ſimilia.
Rom.15. Iuxta illud:Quæcunq; ſcripta ſunt,ad noſtrã doctrinam ſcri-
pta ſunt, *Quoniam debet in ſpe,qui arat,arare* id eſt, prædi-
cator,

cator, prælatus, ſeu doctor, qui eſt ſpiritualis arator, vomere A
verbi cœleſtis aperiens, purgans, & fœcundans corda audiẽtium, arare, id eſt, in agro dominico ſeu vinea domini, quæ eſt eccleſia, laborare, & corda audientium à vitiis expurgare debet in expectatione ſtipendij temporalis, vt detur ſibi victus neceſſarius. Non tamen finaliter operari debet propter temporale ſtipendium, ſed propter regnum cœlorum. Vel, potius propter deum, id eſt, ſolo dei intuitu ad eius honorem, ex ſyncero amore ad ipſum, *Et qui triturat*, .i. miniſter verbi dei, qui more triturantiũ ex cordibus hominum vitia tanquam paleas excutit, virtutes autẽ in corde relinquit, condit, ac firmat, ſicut grana cõduntur in horreo. B Debet hæc facere *In ſpe fructus percipiẽdi*, .i. in expectatione ſuſtentaculi ſuæ vitæ, eo modo, vt de arante expoſitum eſt. Hoc tamen eſt permiſſio non præceptũ, alioquin Paulus peccaſſet qui ita non fecit. ¶ Denique comparatio iſta Apoſtoli partim ſumpta videtur ex his, quæ in Eſaia, de arante, ac triturante myſticè deſcribuntur. Erat etenim Apoſtolus in lege & prophetis eruditiſſimus, nõ ſolũ ex illuminatione diuina, ſed etiã ex inſtructiõe humana, quia ad pedes Gamalielis didicit legem. ¶ Adhuc autem probat Apoſtolus per rationes, quod liceat prædicatoribus Chriſti recipere victũ ab auditoribus. Si pro quia *Nos vobis ſpiritualia ſeminauimus*, .i. ſacras doctrinas & bona gratiæ cõmunicauimus, quas à ſpiritu ſancto adepti ſumus, C *Magnũ eſt ſi carnalia veſtra metamus?* .i. nõ eſt magnipẽdendũ, ſi à vobis tẽporalia cõmoda (ſcilicet ſuſtẽtacula vitæ) recipimus, cũ nõ ſit cõparatio ſpiritualium tẽporaliumq; bonorũ in dignitate. Vnde & quidã philoſophi non dignabãtur à ſuis diſcipulis aliquid tẽporale exigere ne viderentur ſcientiã ſenſibilibus rebus cõparare. ¶ Deinde ponitur alia ratio, *Si alii*, .i. alieni à Chriſto, videlicet pſeudoapoſtoli, *Poteſtatis veſtræ*, .i. rerũ quę in poteſtate veſtra cõſiſtũt, *Participes ſunt* vtendo eis ſicut & vos, *Quare non potius nos?* participare poterimus bona veſtra, qui vobis viã ſalutis oſtẽdimus? *Sed non vſi ſumus hac poteſtate*, .i. non recepimus ſtipẽdia vitæ à vobis, ſicut iuſte potuimus. Quod tamen nõ cõtingit ex hoc, quod nõ indiguimus, *Sed omnia ſuſtinemus*, .i. quæcunque manuũ laborẽ, & victus inopiã æquanimiter patimur,

Eſaie. 12.
1. Pet. 5.
Iacob. 3.
Eſa. 28.
Acto. 22.
Rom. 15.
1. Theſſ. 2.
2. Timo. 2.

D *Ne quod offendiculum*, .i. ne aliquod impedimentum, vel re-
1.Petri.5. prehenſionis notã, *Demus Euãgelio Chriſti*, .i. euãgelicæ prę-
dicationi. Si enim recepiſſet Apoſtolus aliquid à Corinthiis, forte æſtimaſſent nonnulli, quòd propria lucra quæreret, vel minus libenter audiſſent eũ, vel exemplo eius alij accepiſſent plura à Corinthiis, & eos grauaſſent; ſicq; retardata & minus accepta fuiſſet euangelicæ prædicationis doctrina. ¶ Rurſus redit Apoſtolus ad oſtendendũ, quòd liceat ſibi de eorũ ſumptibus viuere quib⁹ prędicauit, & ponit ſimilitudines & exẽ-
Neem.10. pla. *Neſcitis quoniam qui in ſacrario* .i. in templo Iudæorum

Operantur vt inferiores miniſtri, ſiue artifices, *Quæ de ſacrario ſunt, edunt?* .i. bonis ſeu oblationibus templi ſuſtentã-
E tur, videlicet de denariis qui in gazophylacium reponuntur. Neſcitis etiã, quoniam *Et qui altari deſeruiunt*, .i. domino in
Leuit.6. altari, vt ſacerdotes *Cum altari participant?* .i. de oblatis in altari partem ſortiuntur, de qua ſuſtentantur? vt patet in Leuitico. *Ita & dominus*, .i. Chriſtus *Ordinauit his, qui Euangelium annunciant, de Euangelio uiuere*, .i. neceſſaria vitæ ab his, quibus prædicant, ſumere. Cum enim dixiſſet Saluator diſcipulis, Ecce ego mitto vos, adiecit, In eadem domo manete, edentes & bibẽtes quæ apud illos ſunt. Dignus eſt enim operarius mercede ſua. *Ego autẽ nullo horũ* .i. nec authoritate, nec poteſtate, neque exemplo prædicto *Vſus ſum* quia nihil recepi à vobis. *Non autem ſcripſi hæc*, .i. nõ tot modis probaui, quod
Matth.10. liceat viuere de ſtipendio aliorum, *Vt ita fiant in me*, .i. vt
Lucæ.10 mihi dentur ſumptus ab aliis, ſicut prædictæ rationes oſten-
F dunt licere. *Bonũ enim mihi eſt magis*, id eſt potius expedit

Mori corporaliter *Quam ut gloriam meam*, id eſt, præmiũ
Col.3. mihi paratum de hoc, quod euangelizo nihil recipiendo tẽporalis ſtipendij, ne quod offendiculum ponam Euangelio,

Quis euacuet, .i. auferat à me, impediendo me ab opere ſupererogationis tam ſyncero & charitatiuo. Melius enim eſſet mori in corpore, quàm detrimentum æternæ felicitatis incurrere. Melius etiam eſſet mori, quàm vnum veniale peccatum committere. *Nam ſi euangelizauero* propter ſumptus acquirendos finaliter. *Non eſt mihi gloria*, id eſt, merces apud deũ
Matt.16. in patria, *Neceſſitas enim mihi incumbit*, id eſt, indigentia vitæ præſentis & corporalis me cogit euangelizare, vt habeã vnde ſuſtenter. *Væ enim mihi eſt*, hoc eſt, periculum mortis, ſeu

tis,ſeu magna penuria, atque áfflictio vitæ mihi inſtat in tali caſu inopiæ, *Si non euangelizauero* quoniam aliunde victũ non habeo. *Si enim uolens hoc ago;* hoc eſt, ſi ex charitate & liberè euangelizo, *Mercedem habeo,* id eſt,vitam æternam coram deo promereor. *Si autem inuitus,* id eſt,ſi propter neceſſitatem indigentiæ,& commodum temporale, euangelium prædico. *Diſpenſatio* ſeruilis non filialis, *Mihi credita eſt,* id eſt,permiſſa eſt mihi,videlicet vt aliis verbum ſalutis annunciem,& ego fructum ſpiritualem non habeam,ſicut ſeruus expêdit bona domini ſui, ſine proprio profectu & cõmodo.Id quippe propter quod aliquid finaliter agitur magis diligitur,quia pro finali bono aſſumitur. Plus nanque amatur finis quàm medium, ſicut in arte medicinæ magis diligitur ſanitas quàm potio,ſectio,dieta,& alia quæ ordinantur ad ſanitatem. Si ergo prædicator verbi cœleſtis prædicet principaliter ſeu finaliter propter aliquid temporale, iam magis diligit illud,quàm vel deum,vel proximorum ſalutem,vel ipſum Euangelium. Idcirco apud deum mercedem non habet, ſed diſpenſatio ſeruilis credita eſt ei.Si vero euangelizet propter deum finaliter, nec proximorum ſaluti præponat quodcunque temporale ſtipendium ſiue lucrum, ſed illud recipiat tanquam inſtrumentum euangelizandi,videlicet pro corporis ſuſtentatione,vt poſſit prædicationi inſiſtere(quod non poteſt ſine corporis ſui neceſſaria ſuſtentatione) meretur vitam æternam,nec duos fines conſtituit, ſed vnum quærit propter aliud ſcilicet ſtipendiũ vitæ,vt actui virtuoſo inſiſtat, & totũ refert ad dei honorẽ.Veruntamen ad ſupererogationem ſpectat,vt etiã tẽporale omne ſtipendiũ omittatur ea ratione qua apoſtolus illud omiſit. Vnde & aliqui prædictum locum ita exponunt, Nam ſi euangelizauero propter ſumptũ, q̃uis non finaliter,nõ eſt mihi gloria ſupererogationis,neceſſitas enim præcepti mihi incũbit vt euangelizẽ, ſicut & cæteris apoſtolis.Vę enim mihi eſt,ſi nõ euangelizauero,quoniã eſſem trãſgreſſor præcepti. Hanc expoſitionem non ſatis intelligo,conſtat enim ꝙ alij apoſtoli propter diuinum præceptũ prædicauerunt, & ſumptũ ab aliis receperunt, nõ tamen ſupererogationis pręmium perdiderunt. Niſi forte dicatur,quòd nõ tantum meruerunt illi,quantum Paulus. Sed nec hoc videtur ſufficere ad hoc,vt verba ſequẽtia cõtinuentur prædictis. ¶ Prę-

A

1. Petri. 5.

1. Petr. 2.

B

Luc. 10.

C

Matt. 6.

Matt. 19.

D terea dicit Aapoſtolus. *Quæ eſt ergo merces mea?* .i.cũ prędi-ćta ita ſe habeant, in quo conſiſtit præmiũ meũ, & quomodo promerebor mercedẽ apud deum, videlicet vitã æternã? Et reſpondet. *Vt Euangeliũ prædicans ſine ſumptu* .i.non intuitu tẽporalis ſtipendij, *Ponã euangelium* .i.euangelicã veritatem aliis prædicẽ, ſed ad dei honorem, *Vt nõ abutar* .i.nõ inordinato fine vtar *Poteſtate mea, qua licet mihi ſtipendiũ uitæ recipere.* Poteſtate inquam mihi cõceſſa *In euangelio* .i.in prædicatione euangelicæ legis. Hac autẽ poteſtate abuterer, ſi aliquid importune exigerem, vel indiſcretè reciperẽ. ❡ Quod vero poteſtate mea abuſus nõ ſim, patet per hoc. *Nã cum liber eſſem ex omnibus* .i.nulli obligatus propter merita eius, quia

E à nullo quicquam recepi, propter quod eis prædicarẽ, *Omnium me ſeruum feci* .i.per ſpõtaneam humilitatẽ ſubieci me deo & proximis, vt omniũ vtilitatibus deſeruirem, prædicando, orãdo, cõpatiendo, parcendo, & ſuccurrẽdo, *Vt plures lucrifacerem* .i.ad veram ſalutẽ cooperando perducerem, creditaque talenta fructuoſe expenderem. *Et factus ſum Iudæis tanquam Iudæus* id eſt, ad Iudæos ita me habui, quantum fieri potuit ſine offenſa dei, condeſcendendo eis in licitis .ſ. in obſeruatione quorundam legalium, vt in diſcretione ciborum, in circunciſione Timothei, ne ſcandalizarentur Iudæi, & purificatus aſcendendo in templum (vt in Actibus legitur) quaſi eſſem Iudæus, vt illi. Quomodo autem cõdeſcenſio iſta

F intelligi poſſit dupliciter .ſ. ſecundum ſimulatoriam diſpenſationem, ſecundum Hieronymum: vel ſecundum piam & veram cõpaſſionem ſecundum Auguſtinum, dicendũ eſt in epiſtola ad Galat. art. 2. ❡ Hæc itaque feci, *Vt Iudæos lucrarer* id eſt conuerterem, & pugnando ab ore hoſtis eriperem, *His qui ſub lege* Moſi *Sunt* id eſt Samaritanis & Sadducæis, qui ſolum quinque libros Moſi receperunt, factus ſum *Quaſi ſub lege* hac *Eſſem*, approbando facta eorum, quantum ad bona, & condeſcendendo eis in licitis, *Cum ipſe non eſſem ſub lege* id eſt, obligatus non eſſem legem Moſi obſeruare, in cærimonialibus maxime, quæ ceſſauerunt, *Vt eos qui ſub lege erant* id eſt Samaritanos, qui non erant natione Iudæi, ſed Perſæ, & Sadducæos, qui ex origine Iudæi fuerunt, dicẽtes ſe eſſe de ſemine Sadoch pontificis tempore Salomonis, *Lucrifacerem*, conuertendo eos ad Christum *His qui ſine lege*

Matt.25. Acto.22. Hierony. Auguſt. Eſaiæ.45. Ioan.4. Ioan.8. 3. Reg. 1.

lege diuina & ſcripta *Erant* gentilibus,factus ſum. *Tan* A
quam ſine lege ſcripta *Eſſent* manducando cum eis, quod *Act.7.*
Iudæi reputabãt illicitum,& allegando eis dicta prophetarũ.
Cum ſine lege dei non eſſem, quia & legem Moſi,quantũ ad
moralia iuſſa ſeruaui, *Sed in lege Chriſti eſſem*, id eſt,nouæ
& euangelicæ legi parerem, *Vt lucrifacerem eos,qui ſine lege*
erant, id eſt,gentiles ſaluarem, *Factus ſum infirmis* in fide
Infirmus, id eſt,infirmo ſimilis,abſtinendo à licitis cibis,ne
ſcandalizarentur, *Vt infirmos lucrifacerem*. Similitudo nem
pe eſt cauſa amoris, idcirco conformando ſe aliis, quantum
fieri potuit,traxit corda eorum ad ſe:ſicque conuertit eos fa-
cilius. Vnde infra ait, Ego per omnia omnibus placeo. Ideo *1.Cor.10.*
addit nunc *Omnibus* omnia factus ſum applicando me ſin *Oſee.13.*
gulis,ſecundum capacitatem ipſorum, *Vt omnes facerem ſal* B
uos inſtrumentaliter, operando ad conuerſionem ipſorum.
Solus autem deus principalis ſaluator eſt,iuxta illud prophe-
ticum,Ego dominus,& ſaluator nõ eſt præter me. *Omnia au* *Eſa.45.*
tem facio propter euãgelium Chriſti,vt cito vbiq; diuulgetur,
curratq; velociter ſermo eius, *Vt particeps eius efficiar*, id *Pſal.147.*
eſt,præmia in Euangelio promiſſa conſequi merear,omniũq;
quos conuertero,gloriæ conſors exiſtam. Ecce quomodo cir-
cunſpectus & ſanctus Apoſtolus omnibus ceſſit,nec tamen ve
ræ religionis metas exceſſit:ceſſit enim vt prodeſſet. Quoniã
ergo,ſecundum Boetium,omnis alteritas diſcors eſt,ſimilitu- *Boetius.*
do vero optanda eſt,ideo viri ſpirituales omnibus conforma-
re ſe debent, ſalua obſeruantia ſuæ religionis ac vitæ. *Neſci-*
tis quód hi qui in ſtadio currunt. In ſuperioribus hortabatur EPIST.
Apoſtolus Corinthios ad perfectionem ſui ipſius exemplo,di C
xitque ſe ab omnibus abſtinere,quæ aliquo modo offendicu-
lum præbent euangelicæ prædicationi,vel proximorum ſalu-
ti,nunc oſtendit id eſſe agendum, & hortatur ad hoc agoni-
ſtarum exemplo. Et ait,Neſcitis?id eſt,imò ſcire & conſidera-
re debetis,quód hi qui in ſtadio currunt,id eſt,pedites curren
tes in ſpatio deputato ad curſum,vt agilitas currentis probe-
tur?Continet autẽ ſtadium.126.paſſus,& dicitur à ſtãdo,quo-
niam Hercules fertur inſtituiſſe,vt pedites tot paſſus percur-
rerent, & in fine ſpatij huius ſtarent,ac reſpirarent. Poneba-
tur quoque in termino ſpatij huius præmium curſus, vt e-
quus vel pannus purpureus, quod dabatur velociori curſori.

D Vnde ſubiungitur, *Omnes quidem* iſti *Currunt* vt primo pertingant ad terminum ſpatij,& premium curſus obtineant, *Sed unus* duntaxat, *Accipit brauium*, id eſt, præmium curſus,ille videlicet qui primo attingit:alij victi,vacuique diſcedunt.Per quod oſtenditur, quanta ſit vtilitas fidei noſtræ, in qua non vni,ſed ſingulis promittitur brauiũ curſus, quod

Galat.5. eſt beatitudo æterna. Hunc quippe fidei curſum non vanitas, ſed veritas:non cupiditas facit,ſed charitas,& quo quis velocius currit,eo curſus eius eſt aliis vtilior.Curſus enim iſte eſt amor,qui nectit currẽtes,vt bonum vnius redundet in alium.

Sic currite id eſt,reuerẽter & fortiter opus dei implete,perſeueranter atque ardenter deo ſeruite,vt cum Pſalmiſta dica-

Pſal.118. tis, Viam mandatorum tuorum cucurri. Vt enim ait Salua-

Luc.8. E tor, Nemo ponens manum ſuam ad aratrum & reſpiciens retro aptus eſt regno dei, *Vt comprehendatis*, id eſt, vt præmium ſupernæ felicitatis mereamini adipiſci. Quod autem ita currendum ſit, manifeſtat Apoſtolus per ſimilitudinem

Tobiæ.4 agonizantium, id eſt, certantium in exercitio. *Omnis enim qui in agone contendit*, id eſt,cum alio certat,vt ſortiatur victoriam, *Ab omnibus ſe abſtinet*, id eſt, vniuerſa agonizationis impedimenta vitat & abiicit.Sic oportet nos facere.Vita enim præſens agonizatio quædam eſt contra aduerſarios

Iob.7. noſtrę ſalutis,ſicut beat⁹ Iob ait,Militia enim eſt vita hoīs ſu

Iob.5. per terram.Et iterum, Homo naſcitur ad laborem.Quicquid ergo nos impedit à ſtatu ſalutis, abiiciamus. *Et illi quidem* agonizantes ſic faciunt, *Vt corruptibilem coronam*, id eſt,

F temporalem mercedem, *Accipiant. Nos autem* ita agamus, vt *Incorruptam* conſequamur coronam,id eſt,diuinę eſſen-

Pſalm.10. tiæ ſempiternam fruitionem,de qua Pſalmiſta, Poſuiſti (in-

Roma.13. quit) in capite eius coronam de lapide pretioſo. Et Petrus in

1.Petri.1. prima ſua canonica: Benedictus deus,qui regenerauit vos in hæreditatem incorruptibilem,& incõtaminatam, & immarceſſibilem, conſeruatã in cœlis. ¶ Inſuper Apoſtolus proponit ſe nobis in exemplũ,dicendo. *Ego igitur* id eſt,quia incorrupta corona ſeruatur, *Sic curro* id eſt, per viam mandatorum & ſemitam conſiliorum,ad deum fontem viuum feſtino, non importunis motibus corporis, ſed feruidis ſanctæ

Pſalm.118 charitatis affectibus.De quo curſu ſcriptum eſt, Qui ſperant in domino,mutabunt fortitudinẽ,aſſument pennas vt aquilę,

currẽt

currerent & nō deficiēt. Et rurſus alibi, Trahe me poſt te, currremus in odorem vnguentorū tuorum. *Non quaſi in incertum* id eſt, non velut dubius de mercede, nec vt ignarus de fine, ſcio enim cui credidi:& certus ſum, quia potens eſt depoſitum meum ſeruare. Sic quilibet noſtrum certus eſſe debet de præmio, certitudine conditionali, videlicet ſi vſque in finem perſeuerauerit. Vnde ſcriptum eſt, Quieſcat vox tua à fletu, quoniam erit merces operi tuo. Certitudo autem præmij minuit vim flagelli. *Sic pugno* contra dæmones, mundum & carnē, *Non quaſi aerem uerberans,* id eſt, non incaſſum reſiſto, ſed tango & vinco aduerſarios iſtos, pugnans non verbis nudis, ſed precibus affectuoſis, & bonis operibus. Sic enim pugnauit propheta: qui ait, Perſequar inimicos meos & comprehendā illos, & non conuertar donec deficiant. *Sed caſtigo,* id eſt, per abſtinentiam, vigilias, & cætera virtutum exercitia, affligo *Corpus meum* reprimendo motus illicitos. *Et in ſeruitutem redigo* id eſt, rationis imperio, cultuique diuino illud ſubiicio *Ne forte cum aliis prædicauerim,* id eſt, de bonis agendis, & vitiis declinandis, eos docuerim, *Ipſe reprobus efficiar,* id eſt, peruerſus, & dānationi obnoxius, quaſi nō faciēs quod prædico aliis, Cum ſcriptum ſit, Cœpit Ieſus facere & docere. Qui etiam ait, Quid proficit homo ſi lucretur vniuerſum mundum, ſeipſum autem perdat, & detrimentum ſui faciat? Alibi quoque dixit Apoſtolus, Qui alium doces, teipſum non doces? Hic redarguuntur inanes & miſeri. Qui quòd alios docent, non faciunt. Quod ſecundum beatum Thomam ſuper quartum Sententiarum, eſt mortale peccatum. Hoc enim eſt rebus ſeu factis propriis contradicere & veritati ſcripturæ.

A Pſal.41 Eſaiæ.40 Cantic.1. 2.Tim.1. Matt.24. Hiere.3. Gregorius Pſalm.17. B Act.1. Matth.16 Roma.2. C Thomas

Cap. x. *Nolo enim uos ignorare fratres.*

ARTICVL. X.

HORTATVS eſt autem Apoſtolus ad imitandam perfectionem in fine præcedentis capituli exemplo currentium & agonizantium, ac ſuiipſius. Hic ad idem inducit exemplo Iudæorum, oſtendens quàm grauiter ſint puniti ingrati ac reprobi. Primo autem recolit beneficia creatoris:& ait, *Nolo enim,* id eſt, ideo dixi præinducta, quoniam nolo *Vos ignorare* ô *Fratres* 1.Cor.9.

D *Fratres, quoniam patres noſtri*, id eſt, Iudæi ex Aegypto egreſſi cum Moſe, qui erant carnales patres Apoſtolorũ. Omnium quoq; Chriſtianorum ſpirituales quodammodo patres fuerunt, quoniã noſtræ fidei fundamenta iecerunt. Quod maxime verum eſt de ſanctis patribus, qui inter eos extiterant: quorum fidem, mores & opera imitamur, *Omnes ſub nube fuerunt* ambulauerunt enim ſub nube in die, quoniam nubes obumbrauit & protexit eos contra ſolis ardorem. Præceſſit tamen nubes eos, ſaltem pro aliqua ſui parte, vt viam monſtraret, vt in Exodo legitur, *Et omnes mare* rubrum *Tranſierunt* in quo ſubmerſi ſunt Aegyptij. Aqua enim maris rubri diuiſa ſtetit, ex vtraque parte tranſeuntium tanquam murus, donec filij Iſrael per medium ſicci aluei pertranſiſſent, quemadmodum in Exodo plenius ſcribitur, *Et omnes in Moſe*, id eſt, per miniſterium ſeu ducatum Moſi, *Baptizati*, id eſt, ſpiritualiter loti *Sunt* à nebula ignorantiæ & peccatis, *In nube, & in mari*, id eſt, per mirabilia dei oſtenſa in nube prædicta & mari rubro. Cum enim filij Iſrael cernerent Aegyptios ſe inſequentes, deſperando & diſcredendo dixerunt ad Moſen, Forſitan non erant ſepulchra in Aegypto, ideo eduxiſti nos vt moreremur in ſolitudine. Sed cum vidiſſent quòd nubes rediit, & ſtetit inter ſeipſos & Aegyptios, ita vt tota nocte non poſſent ad inuicem accedere, & quòd diuina virtute mare rubrum diuiſum eſt, ipſiſque ereptis, aquæ redirent opprimentes exercitum Aegyptiorum, interius baptizati ſunt à prædictis peccatis: iuxta illud, Timuit populus dominum, & crediderunt domino & Moſi ſeruo eius. Vel, baptizati ſunt figuraliter tantum, id eſt, ſignum baptiſmatis receperunt. Nubes quippe figurauit gratiam ſpiritus ſancti, mare vero ſignificauit baptiſmum, *Et omnes eandem* ſpecie *Eſcam ſpiritualem*, videlicet manna, *Manducauerũt*. Hoc enim pane vſi ſunt annis quadraginta. Quamuis vero mãna fuerat eſca corporea corporaliter alens, nunc tamen vocatur eſca ſpiritualis. Primò, quoniam ſupernaturali potẽtia generabatur, videlicet diuina virtute, miniſterio angelorum in aere. Propter quod dicitur panis angelorum, & panis cœli, vtpote cœli aerei. Secundo, quoniam erat figura ſacramenti altaris, quod ſpiritualiter paſcit, *Et omnes eundem potum ſpiritualem biberunt*, id eſt, aquam de petra

Galat. 3. — Exod. 13. — Eſaiæ. 4. — Exo. 14 E — Exod. 14. — Ibidẽ. F — Exod. 16. — Deute. 8. — Ioan. 6. — Pſal. 77. — Sapien. 16 — Exod. 17.

de petra manantem, quæ erat eadem ſpecie in ore bibentium. A
Et dicitur potus ſpiritualis, quia diuina virtute ꝓfluxerit de Deute.10.
petra, ſicut nunc ſubditur. *Bibebant autē de ſpirituali* hac
aqua. Vel, de ſpirituali petra, id eſt, aquam fluentem de petra, Pſal.77.
quam Moſes virga percuſſit, quæ ſpiritualis vocatur propter
ſupernaturalem effectum, & quia figurauerat Chriſtum: biberunt ergo de ſpirituali *Conſequente eos petra*, id eſt, ſatiſfaciendo eorum deſiderio, aquam copioſam fundendo. Egreſſæ enim ſunt de petra aquæ largiſſimæ, ita vt biberet populus
& iumenta, vt in Num. dicitur. Vel, conſequēte eos petra, quia Num. 20.
(vt probabiliter dicitur) filij Iſrael tulerunt petram hanc ſecum. ¶ Sciēdū quoq;, ꝙ deus bis produxit filiis Iſrael aquam
de petra. Primo de petra Oreb, vt patet in Exodo. Scdo, de pe Exod.17.
tra ad aquas cōtradictionis, vt in Num. habeť. *Petra autē erat* B
Chriſtus non eſſentialiter, ſed figuratiue, id eſt, Chriſtum fi- Num.20.
gurauit. Sicut de imagine alicuius ſancti dicimus, quòd ſit
ille vel ille ſanctus. Quemadmodum enim de petra illa fluxit Ioā.19.
aqua, qua potati ſunt filij Iſrael in deſerto: ita de latere Chri- Ioan. 6.
ſti fluxit ſanguis & aqua, quibus potantur corda fidelium in
hoc ſeculo. De Chriſto quoque emanat aqua ſapientiæ ſalutaris, & riui gratiæ multiformis. Quidam exponunt prædicta ſolum de bonis Iudæis, qui eandem eſcam ſpiritualem,
eundemque potum ſpiritualem ſumpſerunt nobiſcum, videlicet corpus & ſanguinem Chriſti, quæ ſpiritualiter intellexerunt præfigurari in cibo illo & potu, ſicque ſpiritualiter comederunt, quod manducamus & nos: ſecundum quod dicit
Auguſt. Crede & manducaſti. Sed huic ſenſui non videntur C Augu.
conſonare ſequentia, ſubditur enim. *Sed non in pluribus eorū
beneplacitum eſt deo*, id eſt, multi patrum iſtorum domino
diſplicuerunt. Non ergo de bonis duntaxat fit ſermo. *Nam* Num.16.
proſtrati, id eſt, dira morte occiſi *Sunt in deſerto*, deo vl- Deute. 11.
ciſcente peccata eorum, vt patet de Chore & Hon, Dathan & Num.16.
Abyron, & decem exploratoribus, multiſque aliis. *Hæc autem in figura facta ſunt noſtri*, id eſt, proſtratio & reprobatio
impiorum Iudæorum facta eſt, ad præſignandum quid nos
paſſuri ſumus, ſi deo ingrati fuerimus. Sicut autem in bonis,
multo melius eſt figuratum quàm figura, vt regnum cœleſte quàm terra promiſſionis: ſic in malis multo deterius eſt
figuratū quàm figura, vt gehēna ꝗ̄ aliqua temporalis punitio.

Si ergo

D Si ergo tam grauis fuit punitio Iudæorum figuratiua noſtræ punitionis: quàm acerbiſſima erit punitio noſtra, ſi deum ne-
Hebr.10. gligimus? Vnde Apoſtolus, Irritam quis faciens legem Moſi, ſine vlla miſeratione duobus vel tribus teſtibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri ſupplicia, qui filium dei cõculcauerit, & ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit, & ſpiritui gratiæ contumeliam fecerit? Hæc itaque in figura noſtri
EPIST. facta, id eſt illata ſunt illis, *Vt non ſimus concupiſcentes malorum,* id eſt, carnales & inordinatas cõcupiſcentias fugiamus,
Eccli 18. ſecundum quòd per quendam præcipitur ſapientem, Poſt concupiſcentias tuas non eas, *Sicut & illi* ingrati *Concupierunt*
Nume.11. in deſerto, dicentes, Quis dabit nobis ad veſcendum carnes?
Exod.17. Et alibi, Eſt ne deus in nobis, an non? De quibus ait Pſalmiſta,
Pſal.77. Tentauerunt deum in cordibus ſuis, vt peterent eſcas anima-
E bus ſuis. *Neque idololatræ efficiamini, ſicut quidam ex ipſis* facti ſunt vitulum aureum adorantes, *Quemadmodum ſcriptum eſt*
Exod.32. in Exodo. *Sedit populus,* id eſt, pars populi *Manducare & bibere,* id eſt, ad veſcendum coram ſimulacro ad eius honorem, *Et ſurrexerunt ludere,* id eſt, choros ducere, & idolum
Ibidem. adorare, dicentes, Iſti ſunt dij tui Iſraël. Quorum vtrunq; puerile & ſtultum eſt. *Neque fornicemur* corporaliter, *Sicut quidam ex ipſis fornicati ſunt* cum mulieribus Madianitis, *Et ce-*
Num.25. *ciderũt,* id eſt, occiſa ſunt *Vna die uigintitria millia.* In Num. dicitur vigintiquatuor millia, ſed numerus minor non exclu-
Ibidem. dit maiorem. Occiſi ſunt autem fornicatores iſti, ab aliis filiis Iſraël, Moſe præcipiente, & ob hanc culpam iuſſi ſunt princi-
F pes ſuſpendi. Phinees quoque perfodit Zambri ducem filiorum Simeonis, & Coſbi filiam nobiliſſimi principis Madianitarum in locis genitalibus, quo facto, ceſſauit plaga à populo:
Neque tentemus Chriſtum, quærendo experimentum ſapientiæ vel potentiæ eius, *Sicut quidam eorum tentauerunt* Chriſtum, ſecundum eius diuinitatem. Tentando enim deum, tentauerunt quamlibet diuinam perſonam. Vnde dominus dixit
Num. 21. ad Moſen, Tentauerunt me iam per decem vices. Porrò perſona Chriſti æterna eſt, imò Ieſus Chriſtus æternus eſt, cum ſit verus deus: ſupponit enim diuinam perſonam. Ad quod in-
Iudæ.b. ſinuandum, Iudas ait in ſua canonica, Ieſus populum ſaluans de terra Aegypti. Secundo eos qui non crediderunt perdidit, *Et à ſerpentibus perierunt.* Miſit enim in eos dominus ignitos

ſerpentes, à quibus occiſi ſunt multi, donec erectus eſt ſerpens æneus, ad cuius aſpectum ſanabantur, vt legitur in Numer. A *Nume.21.*

Neque murmuraueritis contra ſuperiores aut proximos veſtros cum increpant vos, vel aliquid aduerſitatis accidit vobis, *Sicut quidam eorum murmurauerunt* contra deum & Moſen, quemadmodum ſcriptum eſt, Vociferans omnis turba fleuit, & murmurati ſunt contra Moſen, dicentes; Vtinam pereamus, & non inducat nos dominus in terram hanc. *Num.14.* Vnde ſaluator in euangelio loquens Iudæis, Murmuratores, inquit, filij murmuratorũ, *Matt. 20.* *Et perierunt*, id eſt, in deſerto occiſi ſunt, *Lucæ.5.* *Ab exterminatore*, id eſt, angelo qui eos extra fines terrę promiſſionis percuſſit. Dixit enim dominus, Omnes qui murmuraſtis contra me, non intrabitis terram hanc, ſed in derſerto iacebunt cadauera veſtra. *Num.14.* Per angelos enim exercuit deus vltiones ſuas interdũ. *Exod.23.* De hoc exterminatore angelo dominus ait; B Ecce mitto angelũ meum qui præcedat te, obſerua eum, quia non dimittet cum peccaueris. *Exod.33.* *Hæc autem omnia*, ſcilicet iſta tormenta, *In figura* in typica ſignificatione, *Contingebant illis* videlicet ad ſignificandum, quòd talia vel maiora fient nobis, ſi peccauerimus ſicut illi. *Scripta ſunt autem ad correctionem noſtram* quatenus exemplo damnationis illorum territi, emendemus vitam noſtram. Felix enim quem faciunt aliena damna peritum. Propter quod ait ſcriptura, Peſtilente flagellato, ſtultus ſapientior erit. *Prou.19.* Itaque ſcripta ſunt propter nos, *In quos fines ſeculorum*, id eſt, vltima tempora mundanarum generationum, durationum ſeu viciſſitudinum, *Deuenerunt.* Peruenit in nos vltima ætas mundi: de qua ait Ioannes, Filioli nouiſſima hora eſt. *1.Ioan.2.* ¶ Præterea aduertendum, quòd (iuxta C doctrinam diuini ac magni Dionyſij) ſtatus eccleſiæ medius eſt inter ſtatum ſynagogæ & ſtatum patriæ. *Dionyſius.* Sicut ergo quæ geruntur in eccleſia, figura ſunt eorum quæ aguntur in patria: ſic ea quæ acciderunt in ſynagoga, figura erant eorum quæ fiunt in eccleſia. Imò ſtatus & populus Iudaicus, figura erant ſtatus & populi Chriſtiani. Idcirco omnia in figura contingebant illis. *Itaque qui ſe exiſtimat ſtare* in deo per charitatem & opera virtuoſa, *Videat ne cadat*, id eſt, ſollicite caueat, ne peccãdo gratiam perdat. Nemo ergo ſecurus ſit, quia in medio laqueorũ verſamur. Dicit autem, exiſtimat, quia homo ignorat an dignus ſit amore, an odio. *Eccles.9.* Propter quod Iob,

Iob.9. D Etiam ſi ſimplex, inquit, fuero, hoc ipſum ignorabit anima mea. *Tentatio uos non apprehendat*, id eſt, in vobis non ſit. *Niſi humana* quæ eſt de peccatis non nimis enormibus, non diabolica. Tentatio vos non apprehendat, id eſt, non capiat, non vincat, non ad conſenſum inducat, iuxta quē ſenſum ora-

Matth.6. mus, Et ne nos inducas in tentationem. Niſi humana, id eſt, leuis & tranſitoria ſcilicet inclinando ad venialia, ſine quibus

1.Ioan.1. agi non poteſt hæc fragilis vita. Hoc dicitur non hortando, ſed licentiam dando, vt venialiter peccemus, ſed non prohibendo quia vitari non poteſt. Nam licet poſſimus vitare ſingula venialia, nō tamen omnia propter fomitis corruptionem & nimiam noſtram fragilitatem. Tentationibus ergo mortiferis viriliter reſiſtamus, quod vtiq; deo auxiliante valemus.

E Subditur enim, *Fidelis autem deus* eſt *Qui non patietur uos tentari*, id eſt, impugnari à dæmone vel malis hominibus *Supra id quod poteſtis*, id eſt, vltra vires. Tunc enim non peccaremus ſi vinceremur, *Sed faciet cum tentatione etiam prouentum*, id eſt, ſpiritualem profectum, dando gratiam reſiſtendi *Vt poſſitis ſuſtinere*, id eſt, per patientiam præualere. Tentatio ergo paſſiua nō eſt in ſe mala vel fugienda niſi forte imperfectis, cū ſit virtutis exercitium, atque materia trium-

1.Timo.2. phandi. Nullus enim coronatur, niſi qui legitime certauerit.

Iacobi.1. Nam & Iacobus ait, Omne gaudium exiſtimate fratres cum in diuerſas tentationes incideritis. Propter quod ait & prophe-

Pſal.25. ta regius, Proba me domine, & tenta me. Et Iudith, Qui ten-

Iudith.8. tationes non ſuſceperunt in timore domini & in patientia, ex-

F terminati ſunt. *Propter quod* id eſt, propter rationes iam memoratas *Chariſſimi mihi fugite* mente & corpore *Ab idolorum cultura* quæ ad diabolicam pertinet tentationem. *Vt prudentibus*, id eſt, rationem actuum humanorū ſcientibus *Loquor*.

Eſaiæ.1. ¶Poſt hæc ponit rationem fugiendi idololatriam, videlicet

Ezech.6. quoniam corpus & ſanguinem Chriſti accipimus. *Voſipſi iudicate*, id eſt, verū eſſe diſcernite, diligenter penſando *Quod dico* videlicet. *Calix benedictionis*, id eſt, contentum in calice, vtpote ſanguis Chriſti, per quem ſanguinem benedicimur, id eſt, dona gratiarum conſequimur *Cui* calici ſeu ſanguini *Benedicimus*, id eſt, quem conſecramus, cum per prolationem ſacrorum verborum à nobis cōuertitur vinum in ſanguinem Chriſti *Nonne cōmunicatio ſanguinis Chriſti eſt?* id eſt,

nōnne

nónne veraciter eſt ſanguis Chriſti nobis communicatus ſeu datus, faciensque nos communionem habere cum Chriſto, incorporando nos ei, & faciendo nos participes meriti ſuæ effuſionis? *Et panis quem frangimus,* id eſt, corpus Chriſti conſecratum ex pane, quem panem conſecratum, cuius dimenſiones ſeu ſpecies frangimus, porrigendo eum fidelibus *Nonne participatio corporis Chriſti eſt?* id eſt, nónne vtique eſt corpus Chriſti vere acceptum à nobis, faciens nos vnum cum Chriſto? qui ait, Qui manducat meam carnem & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in eo. *Quoniam unus panis* per proprietatem *Et unum corpus* myſticum vnitate fidei, ſpei & charitatis: cuius corporis caput eſt Chriſtus *Multi ſumus* videlicet *Omnes qui de uno pane, & de uno calice participamus,* id eſt, de ſingulari & vero corpore & ſanguine Chriſti reficimur, & ſacramentum tantum digne recepimus. Omne enim mutamur in Chriſtum; & per charitatem transformamur in ipſum. Dicimur autem ſecundum typicam rationem vnus panis, vnumq; corpus. Quoniam ſicut panis ex multis granis, & vnum corpus ex multis membris componitur: ita eccleſia ex multis perſonis fidelium, charitate vniente, efficitur. Quod autem fideles per ſacram communionem participes ſint corporis & ſanguinis Chriſti, oſtendit apoſtolus per id quod fiebat in lege. *Videte Iſrael ſecundum carnem,* id eſt, carnalem populum Iudæorum conſiderate pro tempore veteris teſtamēti. *Nonne qui edunt hoſtias,* id eſt, ſacerdotes & Leuitæ ſacrificia templi manducantes *Participes ſunt altaris?* id eſt, eorum quę in altari offeruntur? Sunt vtique. Ita qui ſacramentum euchariſtiæ ſumunt, Chriſti participes efficiuntur, *Quid ergo? dico* id eſt, cum idolorum culturam, & eſum ſacrificiorum, quæ idolis offeruntur, prohibeo: quid dicere videor? An hoc *Quod idolis immolatum ſit aliquid, aut quod idolum ſit aliquid?* Quaſi dicat, Hoc non dico. Dixi enim ſupra quod idolum nihil ſit. Nunc tamen prohibendo culturam idolorum videor dicere, quod idolum aliquid ſit quod tamen non dico, Quemadmodum ergo nihil eſt, quantum ad id quod eſſe putatur, vt dictū eſt plenius: ſic ei nihil offertur ſecūdum veritatem. Quoniam idolum non eſt id, cui idololatræ ſacrificare intendunt. Intendunt enim ſacrificare rei viuenti, vel imagini rei diuinæ ac viuæ. Idolum autem non eſt animatum, nec imago rei diuinæ, ſed

Marginalia: A; Matt. 26. Marc. 14. Lucæ. 22.; Ioan. 6.; B; Epheſ. 1.; 1. Ioan. 14; Hebr. 13.; Num. 5.; Ioan. 6.; C; 1. Petri. 4.; 1. Cor. 8.; 2. Cor. 6.

D ſed miſerę,vel ſaltem rei non colendæ.Ideo ſubditur, *Sed quæ immolant gentes* idololatræ *Dæmoniis immolant* qui morantur atque reſpondent in idolis,quibus & placet immolatio talis *Et non deo* vero,nec diis propter excellentiam gratiæ di-
Pſal.95. ctis.Vnde & ſcriptum eſt,Omnes dij gentium dæmonia. *Nolo autem uos ſocios fieri dæmoniorum,* id eſt,nolo vt idolis ſacri-
Apoca.2. ficando,vel idolothyta manducando in veneratione idolorū, vel cum ſcandalo fratrum infirmorum communionem cum
Auguſtin. dæmonibus habeatis. Secundum Auguſtinum, ad hoc genus impiæ ſocietatis pertinent conſultationes & pacta quædam ſignificationum cū dæmonibus fœderata, vt molimina artium magicarum , aruſpicum & augurum atque ligaturæ & reme-
E dia quæ fiunt in præcantationibus in quibuſdam notis,vel re-
1.Cor.6. bus ſuſpendendis vel illigandis. *Non poteſtis calicem domini*
Leuit.17. *bibere,* id eſt, ſanguinem Chriſti digne accipere *Et calicem*
2.Cor.5. *dæmoniorum,* id eſt,libamina idolis immolata ſecundum modum expreſſum, *Non poteſtis menſæ domini participes eſſe,* id eſt, corpus domini ſalubriter ſumere *Et menſæ dæmoniorum* eſcas idolis immolatas indiſcrete edendo.Tantum eſt dicere, Non poteſtis deo vniri & dæmoni . Quæ enim conuentio luci ad tenebras? ¶Deinde apoſtolus in perſona Corinthiorum
1.Eſdræ.9 loquens, vel ſe eis connumerans (quomodo Eſdras & Daniel
Daniel.9. annumerant ſe iniuſtis Iudæis,cum orant pro illis) ſubiunxit. *An æmulamur dominum,* id eſt, hoc ſequitur, quod deum ad iracundiam prouocamus, & eius gloriæ inuidemus : dum ad
F eius iniuriam idolothyta edimus, cum ſcandalo infirmorum,
Iob.36. vel in reuerentia idolorum . Et mirum, quod hoc agere audeamus. Quia *Nunquid fortiores illo ſumus?* vt poſſimus ei reſiſtere vel nocere ? Vel loquitur Apoſtolus in propria & alio-
Roma.10. rum prædicatorum perſona, vt ſit ſenſus, An æmulamur do-
Gene.17. minum, id eſt, nunquid exceſſiue & inordinate pro deo afficimur,& eius honorē defendimus, prohibendo idololatriam quaſi deo nociuam atque pœnalem . Quidam enim habent zelum dei,ſed non ſecundum ſcientiam. Et probat quod non, quia non ſumus fortiores deo,cum ipſe omnipotens ſit,potens ſuam vlciſci iniuriam.Idcirco non oportet nos inordinate zelari pro eo ſed ordinato affectu hæc dicimus. *Omnia mihi licent,* id eſt, omnes cibi eſui apti licite à me comedi poſſunt, quantum eſt ex parte ciborum & euangelicæ legis, quæ cibos

non

non diſcernit nec reprobat: *Sed non omnia* cibaria *Expediunt* ſaluti animæ meæ. Malum eſt enim homini qui per offendiculum comedit. *Omnia mihi licent* ſecundum ſenſum prætactum *Sed non omnia ædificant* proximos. Manducatio nanque idolothytorũ ſcandalizat infirmos. *Nemo quod ſuum eſt quærat*, id eſt, priuatum bonum & proprium cõmodum tantum *Sed quod alterius*, id eſt, bonum commune, ſeu bonum diuinum finaliter. Ordinatio tamen charitatis requirit, vt vnuſquiſque ſibiipſi, primo prouideat in neceſſariis, propriámque in primis operetur ſalutem. Qui enim ſibi nequam eſt, cui bonus erit? *Omne enim quod in macello uenit*, id eſt, venundatur *Manducate* ſi placet, & ſpeciale nihil impediat, ſcilicet votum vel profeſſio *Nihil interrogãtes* de eſca illa venali quomodo ſit adducta, vel quo fine vendatur. Et hoc *Propter conſcientiam* infirmi aſtantis, ne oriatur ei occaſio ſcandali, ſi viderit te manducare, quod pro idololatria exercenda venale proponitur. *Domini enim eſt terra & plenitudo eius*, id eſt, omnia iſta quæ verſantur in terra, dei ſunt tanquam creatoris, ideo munda ſunt & comedi poſſunt, ſi apta ſint complexioni humanæ. *Si quis uocat uos infidelium ad cœnam* ſeu prandium *Et uultis ire, omne* alimentum *Quod uobis apponitur* ab infideli hoſpite *Manducate* ſi non ſponte obligaſtis vos ad aliquam abſtinentiam ſpecialem propter dei amorem *Nihil interrogantes* de qualitate cibi, an ſit idolis immolatus an non *Propter conſcientiam* infirmorum præſeruandam à ſcãdalo. *Si quis autem dixerit, hoc immolatum eſt idolis, nolite manducare, propter illum qui indicauit*, hoc eſſe idolothytum, ne arbitretur te illud manducare ſub idoli veneratione. Et ſi infidelis eſt, glorietur in ſua ſuperſtitione, & confirmetur in ſuo errore, videns te libenter accipere ſacrificia idolorum *Et propter conſcientiam* cuſtodiendam à vitio. *Conſcientiam autem dico non tuam* ô frater docte, qui ſcis omnia munda eſſe & licita, *Sed alterius* puta infirmi, ne ſcandalizetur. Cauendus eſt itaque eſus idolothyti ad vitandum malum infirmi. Cuius ratio ſubditur, *Vt quid enim libertas mea*, id eſt, comeſtio ſeu poteſtas mea libera, quantum ad vſum ciborum *Iudicatur*, id eſt, reprehenditur & pœna digna efficitur *Ab aliena conſcientia?* id eſt, à conſcientia infirmi, qui ſcandalizatur in mea libertate: & ita cum peccato facio, quod aliàs ſine peccato

A Rom.14. Lucæ.10. Eccli.14. B Pſal.23. Act.10. Roma.14. C

D licite facerem. Ne ergo damnabilis fiam, vitandum eſt idolothytum coram infirmo in fide. *Si ego cum gratia,* id eſt, gratias referens deo *Percipio,* id eſt, cibũ recipio *Quid blaſphemor?* id eſt, cur ſic ago vt ab infirmis ac imperitis dicar idolo-

1.Timo.4. latriam colere manducando idolothyta, *Pro eo quod gratias ago?* id eſt, cum ego non comedam illud in idolorum hono-

Coloſſ.3. rem, ſed cum gratiarum actione. Ne ergo ita blaſphemer, non debeo idolothytis veſci coram imperitis. ¶ Ex his infert Apoſtolus ſaluberrimum documentum. *Siue ergo manducatis, ſiue bibitis, uel aliud quid facitis* in exercitatione corporali aut ſpirituali *Omnia in gloriam dei facite,* id eſt, ad dei honorem finaliter ordinate, eiusque laudem & glorificationem ſemper

E intendite, actu vel habitu, videlicet poſſitis eius venerationi,

Prou.16. dilectioni, & cõtemplationi inſiſtere. Omnia quippe propter ſeipſum operatus eſt dominus, & glorificantes ſe glorificat.

Prouer.8. Vnde ſicut omnia bona fontaliter ab eo profluxerunt: ita ad

1.Reg.2. eius honoré, laudem & gloriam ſunt referenda. Propter quod

Pſal.113. ait propheta, Non nobis domine non nobis, ſed nomini tuo da gloriam. Hoc ergo eſt documentum quantum ad deum. Quod qui implet, in omni tactu, imò & dormiendo meretur, ſaltem propter præcedentem ſpiritualem intentionem. Dor-

Iacobi.3. mit enim vt vigilare valeat in diuinis. *Deinde ponitur documẽtum* quantum ad proximos, *Sine offenſione eſtote iudæis* in Iudaiſmo manẽtibus *Et gentibus* vt ſic alliciantur ad fidem, nec detur eis occaſio blaſphemandi *Et eccleſiæ dei* maxime quantum ad puſillos, vt neminem offendatis, dummodo licite

F fieri poſſit *Sicut & ego per omnia,* id eſt, in cunctis factis & verbis meis *Omnibus placeo.* Huic videtur contrarium quod

Galat.1. alibi dicit apoſtolus, Si hominibus placerem, Chriſti ſeruus

Pſal.52. non eſſem. Cui conſonat & illud in Pſal. Deus diſſipauit oſſa

Gene.8. eorũ, qui hominibus placent, confuſi ſunt, quoniam deus ſpre-

1.Cor.1. uit eos. Et reſpondendum, quod iſtæ authoritates loquuntur de hominibus, quantum ad communem & ſolitam imperfectionem eorum, ſecũdum quam ſenſus, & cogitatio cordis humani proni ſunt in malum. Iuxta quem modum dictum eſt

Roma.15. ante, Cum vnus dicit, ego quidem ſum Pauli: alius, ego autem Apollo, nóune homines eſtis? Nunc vero loquitur apoſtolus de hominibus ſecundum veram & plenam perfectionem ipſorum, inquãtum ſunt rationales, rationis iudicium aſſequentes: vt ſit

vt ſit ſenſus, Omnibus placeo, id eſt, cunctis hominibus ratio- A
nabiliter agentibus, qui rectæ rationis ſequuntur cenſuram.
¶Cur autem iſtis placeat ſubditur *Non quærens quod mihi
utile eſt* tantũ, vel non ſub ea ratione qua mihi vtile eſt, *Sed
quod multis.* Quærebat enim Apoſtolus conuerſionem, & ſpi-
ritualem locupletationem vniuerſorum *Vt ſalui fiant,* id eſt,
ſortiendo vitam æternã, quę eſt beatitudo noſtra atq; ſaluatio.

Cap. XI. *Imitatores mei eſtote.*

ARTICVLVS XI.

MODO hortatus eſt Apoſtolus Corinthios, vt om-
nia ſua ad dei gloriam ordinent, nulliq́ue homi- B
num offendiculum præbeant. Vt ergo hoc agant, *Roma.14.*
proponit ſeipſum eis in exemplum. De aliis quo-
que diuerſis materiis, documentis, & notabilibus
tractat in præſenti capitulo ſicut patebit. Ait enim, *Imitatores* *2.Theſ.3.*
mei eſtote credendo, ſperando, amando & operando, *Sicut &
ego Chriſti* imitator ſum, eius teſtimoniis credendo, eius con-
ſiliis acquieſcendo, eius præceptis obtemperando. *Laudo autẽ
uos fratres* de hoc, ſcilicet *Quod per omnia,* id eſt, perfecte &
in omnibus *Mei memores eſtis* recolẽdo verba & opera mea.
Et ſicut tradidi uobis præcepta mea ita *Tenetis,* id eſt, imple-
tis ea. Si hoc referatur ad perfectiores inter Corinthios, de
quibus iam dixit Apoſtolus, Gratias ago deo, quia in omni- *1.Cor.1.*
bus diuites facti eſtis in illo. Et iterum, Si mundus iudicabitur
in vobis, &c. tunc intelligendum eſt aſſertiue dictum. Si vero C
referatur ad infirmos & imperfectos, de quibus conſequenter
dicetur, intelligendum erit ironicè, id eſt, à ſenſu contrario. Et
ita exponit gloſſator. Corinthij enim obliti erant apoſtolicæ
authoritatis Pauli, nec eius præcepta ſeu monita ſeruauerunt,
propter contentionem ſuam ad inuicem. Vnde nunc quaſi no-
uiter proponit eis documenta & iuſſa, dicendo. *Volo autem* *Epheſ.5.*
uos ſcire, quòd omnis uiri caput eſt Chriſtus, id eſt, principium
influxiuum & effectiuum, *Caput autem* id eſt principium,
rector, & dominus, *Mulieris eſt uir* quia de coſta viri fœmi- *Gene.2.*
na facta eſt. Cui dicitur, Sub viri poteſtate eris, & ipſe domi- *Gene.3.*
nabitur tui, *Caput uero* id eſt, fontale principium *Chriſti* eſt
Deus. Vt autem hæc plenius intelligantur, penſandum eſt,

D quòd Chriſtus ſecundum vtranq; naturam caput eſt omnium electorum, etiam angelorum. Quia vt deus, creator eſt omnium, & vnus cum patre dator omnis perfectionis & gratiæ. Quæcunque enim facit pater, hæc & filius ſimiliter facit. Sed vt homo, dicitur caput omnis viri, ad ſimilitudinem capitis naturalis. Primo, ratione ſuæ perfectionis. Sicut enim in capite vigent omnes ſenſus, in membris vero reliquis non inuenitur niſi tactus: ſic in Chriſto erat plenitudo omnium gratiarum, in aliis vero eſt gratia particularis. Propter quod dicit Ioannes, Non ad menſuram dat deus ſpiritum ſcilicet homini Chriſto. Secundo, ratione ſuæ excellentiæ, quia vt caput eminet membris, ſic Chriſtus electis. Prælatus eſt enim angelis atq; hominibus. Tertio ratione ſuæ influentiæ, quemadmodum enim caput influit membris vitam & motum naturalem, ſic Chriſtus influit nobis vitam & motum ſupernaturalem. Dicit enim Ioannes, De plenitudine eius accepimus omnes. Chriſtus autem vt deus, influit authoritatiue: ſed vt homo, influit ſicut inſtrumentum deitati hypoſtaticæ copulatum in verbo. Quarto, ratione connaturalitatis. Sicut enim caput connaturale eſt membris: ſic Chriſtus hominibus, quorum naturam aſſumpſit. Porrò per hoc quòd dicitur Chriſtus caput viri, & vir caput mulieris, non eſt intelligendum, quòd Chriſtus non ſit caput mulieris (eſt enim vtroque modo caput mulieris ſicut & viri) ſed hęc per quandam coaptationem & conuenientiam intelligenda ſunt, quoniam magis conuenit vir cum Chriſto, quàm mulier. Deus autem pater dicitur caput, id eſt generatiuum principium Chriſti, ſecundum eius diuinitatem. Sed deus trinitas eſt caput, id eſt cauſa, rector & F dominus Chriſti, ſecundum aſſumptam humanitatem. Videtur tamen ſatis improprie pater dici caput Chriſti, ſecundum eius diuinitatem, cum non ſit perfectior, dignior, vel excellentior vnigenito filio ſuo. *Omnis uir orans & prophetans* id eſt, ſcripturas diuinitus reuelatas aliis referans, *Velato*, id eſt, cooperto *Capite deturpat caput ſuum*, id eſt, inconuenienter ſe habet circa capitis diſpoſitionem, taléſque actus indecenter exercet. Intelligendum eſt de oratione & prophetatione publica & ſolenni, non priuata atque ſecreta. Sicut cum aliquis orat in perſona eccleſiæ, vel in eccleſia ſcripturas ſolenniter recitat, vt legens euangelium ſiue epiſtolam. Velamen nanque

Margin: Ioan.5. — Ioan.1. — Galat.4. — E — Ioan.3. — Ioan.15. — Ephe.4.5. — Ioan.1. — 1. Ioan.5. — Ibidem.

nanque eſt ſignum ſubiectionis. Cum ergo vir non ſit ſub fœ- A
mina, ſed immediate ſub deo, nō debet capite velato actus ex-
ercere prædictos. *Omnis autem mulier orans* deum *Aut pro-* 33.q.5. ca.
phetans modo prædicto *Non uelato capite, deturpat caput ſuū,* Hæc ima-
id eſt, inhoneſte ſe habet. Quamuis autem apoſtolus non per- go.
miſit mulierē docere (quod hic vocatur prophetare) videli-
cet publice & ſolenniter coram omni multitudine, non tamen
prohibuit mulieres docere in ſuis cōuentibus. *Vnum eſt enim,* 1. Timo.2.
id eſt, tam indecēs eſt mulierem orare aut prophetare capite
nō velato *Ac ſi decaluetur,* id eſt, crines ei abſcindātur om-
nino. *Nam ſi non uelatur mulier,* id eſt, ſi artificiale velamen 33.q.3. ca.
ferre contemnit *Et tondeatur,* id eſt, in gyro radatur, & na- Mulier.
turale velamen abiiciat. Quaſi dicat, Alterum fieri eſt neceſſe, Act.18.
videlicet vt ſi non velit velari, decaluetur aut tondeatur, quo- B
rum vtrunq; mulieres abhorrent. Ratio autem velationis mu-
lierum eſt, quia ſubiectæ ſunt viris, & quia inter Chriſtum &
eas mediant viri. Veruntamē ſanctimoniales tondentur, quo- 33.q.5. ca.
niam Chriſto immediate deſponſantur, atque à viri ſubiectio- Hæc ima-
ne eripiuntur. *Si* pro quia *Vero turpe eſt mulieri* ſecundum go.
communem legem. *Tonderi aut decaluari, uelet caput ſuum*
in ſignum prædictæ ſubiectionis ac mediationis. *Vir quidem*
non debet uelare caput ſuum dum orat aut prophetat modo
prædicto. Vel ſimpliciter non debet velare caput ſuum, vela-
mine totum caput obuoluente. Quo antiquitus vtebantur ali-
qui viri, quod eſt penè ſimile velamini mulierum. De tali e-
nim velamine exponit gloſſa hunc locum *Quoniam imago &* C
gloria eſt dei. Imago dei attenditur in homine, vel quantum 33.q.5. ca.
ad eſſentialia atque interna hominis, ſcilicet penes vires natu Hæc ima-
rales, quæ ſunt memoria, intellectus, voluntas, quibus homo go.
capax eſt dei, & ita vir & mulier ſimili modo dicuntur imago
& gloria dei, vel potius ad imaginem dei formati. Perfectio C. nec ille
quippe ſpecifica conſiſtit in indiuiſibili, ſicut & ſpecies nume 33.q.3.
rorum. Secundo attenditur imago dei in homine quantum ad
accidentalia, vt ſicuti deus ponit res in eſſe naturali, ita homo
ponit eas in eſſe intelligibili. Et ſicut deus eſt totus in toto v-
niuerſo, & totus in qualibet parte eius: ſic anima hominis eſt
tota in toto corpore hominis, & tota in qualibet parte ipſius.
Et quantum ad hoc, vir potius appellatur, & eſt imago & glo- Gene.1.2.
ria dei, quàm mulier. Primo, quoniam ſicut ex vno deo omnia

D profluxerunt, ita ex vno viro nati ſumus omnes homines. Itẽ, Quia in viro magis viget ratio quàm in fœmina, & quoniam præeſt mulieri. Sic autem videtur apoſtolus nunc loqui de imagine. Itaq; vir imago imitatiua eſt dei, quia in eo relucet diuina perfectio per modũ cuiuſdam eminentię. Eſt quoq; gloria dei, hoc eſt, glorioſum plaſma illius, & quia diuinã maieſtatem clarius repræſentat. *Mulier autem gloria eſt uiri*, hoc
Gene.2. eſt, honorificentia eius, quia de coſta viri formata, & ei ſubiecta eſt. *Non enim ex muliere formatus eſt uir* primus, ſcilicet Adam *Sed mulier* videlicet Eua *Ex uiro* formata eſt. Vnde
Gene.1. Adam: Hæc, inquit, vocabitur virago, quia de viro ſumpta eſt. ¶Adhuc autẽ probat Apoſtolus, quod mulier ſit gloria viri, quia propter virũ producta eſt. *Etenim non eſt creatus uir pro-*
E *pter mulierẽ*, id eſt, in ſubſidiũ Euæ. Nam ante eam creatus eſt *Sed mulier* prima *Propter uirum* protoplaſtum, id eſt, in ad-
Gene.2. iutorium Adæ producta eſt. Iuxta illud, Faciamus ei adiutorium ſimile ſibi. Sic ergò vir eſt quodãmodo finis mulieris & dignior ea, ita quod eius perfectio repræſentatur in fœmina, ſicut perfectio dei repræſentatur in viro. ¶Aduertendum eſt quoq; quod gloria diſtingui poteſt in gloriam glorificantem & glorificatam. Loquẽdo ergo de gloria glorificante, deus eſt
Pſal.3. gloria viri, & etiam mulieris. Iuxta illud, Tu autem domine ſuſceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum. Sic quoq; vir dici poteſt gloria mulieris, potius quàm econtrario. Eſt enim rector atque perfectio eius. Propter quod ait Archi-
1.Petri.3. apoſtolus in prima ſua canonica. Viri ſimiliter cohabitantes
F ſecũdum ſcientiam, infirmiori vaſculo muliebri impartientes honorem, tanquã & cohęredibus gratiæ. ¶Inſuper ponit apoſtolus aliam rationem velationis mulierũ. *Ideo* ſcilicet, quia
Pſal.90. propter virum creata eſt *Debet mulier uelamen habere ſuper caput ſuum, & propter angelos*, id eſt, propter reuerentiam angelorum (qui freqũeter nobiſcum ſunt) in quorum conſpectu velanda eſt mulier ſicut & coram deo, vt profiteatur vbiq; ſui ſubiectionem. Poſſunt autem angeli hoc loco intelligi ſpiritus illi cœleſtes, de quibus dicitur, In conſpectu angelorum
Pſal.137. pſallã tibi. Vel ſacerdotes, qui angeli nominantur. Primo, pro-
Malac.2. pter ampliorem ſcientiam diuinorũ. Secundo, propter annunciationem mandatorum cœleſtium. Tertio, propter munditiam caſtitatis. Quarto, propter cuſtodiam dominici gregis.

Verior

Verior autem ratio eſt,quæ ex verbis Dionyſij ſumitur.Infimum enim ſuperioris ordinis, & ſupremum ordinis inferioris,magnam habe͂t conuenientiam in natura & nomine. Vnde angeli primę hierarchię à calore amoris nomen ſortiti ſu͂t, quoniam Cherubin nuncupantur,eò quòd immediate ſequa͂tur ſpiritum ſanctum,qui eſt amor & ignis. Quoniã ergo angelus,ſtricte loquendo propriũ nomen eſt ſpirituũ infimi chori,ſacerdotes qui ſupremi ſunt in eccleſiaſtica hierarchia,angeli dicti ſunt.Propter quod ſcriptũ eſt, Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiã,& legem ex ore eius requirent,quia angelus domini exercituũ eſt. Propter hos angelos etiã ideo velandæ ſunt mulieres,ne ex earũ aſpectu prouocentur ad concupiſcẽtiam vitioſam. ¶ Ne autẽ ex præinductis quis putet fœminã non eſſe viro æqualẽ quantũ ad gratiæ & gloriæ conſecutionem adiecit apoſtolus, *Veruntamen neque uir ſine muliere,neq; mulier ſine uiro* eſſe poteſt in ſucceſſu generationis humanæ, hoc eſt,vterq; ſexus ad generationẽ requiritur *In domino* .i. ſecundũ generationem diuinam, qua deus ex viro & fœmina vniuerſos producit, qui etiam virũ & fœminã in ſtatu innocentiæ copulauit. Vel hoc loco dicitur,quoniam ſexus vterq; in deo eſt per gratiam vitæ,& gloriã patriæ. *Nam ſicut mulier de uiro* formata eſt.ſ.Eua de latere Adę, *Ita & uir per mulierẽ* id eſt,cæteri viri generãtur ex mulieribus. *Omnia autẽ ex deo* mediate vel immediate prodierũt,quoniã ex ipſo,per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. ¶Deinde probat Apoſtolus mulierem eſſe velandam tempore orationis, per dictamen naturalis rationis. *Vos ipſi iudicate* id eſt,diſcernite & pẽſate quod quęro *Decet mulierem non uelatam* capite *Orare dominum?* prę-ſertim in publico. *Nec ipſa natura docet uos* id eſt, naturalis ratio non approbat hoc. Vel,natura, id eſt, diſpoſitio, lex, ſeu proprietas rerum non teſtatur hoc condecens eſſe. Mulier enim naturaliter verecunda eſt, & inclinationem naturalem habet ad comam nutriendam,ſcilicet vt naturali velamine operiatur. Ergo & artificiale velãmen addendum eſt ei. *Quod uir quidem ſi comam nutriat,ignominia eſt illi* id eſt,ſcandaloſum eſt ei hoc facere. Secundum Ambroſium dicit hoc ſecundum legem, quæ prohibet virum habere comam. Veruntamen Nazaræi iubebantur eſſe comati ſeu comam nutrire, ſed hoc erat propter myſterium,ſcilicet ad inſinuãdum, quod in

Dionyſius
A
Actꝰ.2.
Malac. 2.
C.*Nec illud.33.q.5*
B
Cant.2.
Rom.1.
C
C.*Eſt ordo.33.q.5.*
Eze. 44.
Ambro.
Num.6.

D veteri teſtamento omnia erant velata, quæ in nouo teſtamento reuelantur, idcirco prohibitio comæ modo nõ obligat. In aliquibus tamen locis fidelium ignominioſum eſt viro comã nutrire, quia per hoc reputarẽtur effœminati & molles. Apoſtolus autem loquitur ſecundum congruentiam perſonarum, locorum, ac temporum. *Mulier uero ſi comam nutriat, gloria eſt illi* id eſt, laudabile *Quoniã capilli pro uelamine dati ſunt ei.* Mulieres enim naturaliter humidæ & diſpoſitæ ſunt, ad capitis comam magis quàm viri. Idcirco natura dedit eis capillos, pro naturali velamine, maxime quoniam naturaliter cõpetit mulieri eſſe pudoratam, & viro ſubiectam. *Si quis uidetur contentioſus eſſe* contradicendo noſtræ doctrinæ. *Nos talẽ conſuetudinẽ non habemus* videlicet, vt ſimus contentioſi, vnde alibi dicit Apoſtolus, Noli verbis contendere. *Neque eccleſia dei* habet hãc conſuetudinẽ cõtendendi. Vel ſic, Nos talẽ cõ-

Iudicũ.13. C.Eſt ordo 33.q.5. 2.Timo.2. De cõ.di. 2.c.nullus

E ſuetudinem non habemus, hoc eſt, ego & cæteri Apoſtoli, atque fideles ex Iudaiſmo conuerſi, non habemus conſuetudinẽ talem in orando vel prophetando, qualẽ iſte contentioſus introducere nititur, ſcilicet, vt oremus aut prophetemus publice atque ſolenniter capite cooperto, vel quod mulier non veletur, neque eccleſia dei ex Gentibus congregata, & à nobis conuerſa habet conſuetudinem talem, idcirco iſta reſponſio ſufficere debet contentioſo. Vt enim Auguſtinus affirmat, in his in quibus ſacra ſcriptura nil certum definit, conſuetudo populi dei, & inſtituta maiorum, pro lege habenda ſunt. *Hoc autem præcipio* obſeruari quod dixit de velatione capitis, vel

Auguſt. Diſti.1.c. conſuetudo.

F quod dicã de celebratione dominicæ cœnæ. In quorũ vtroq; peccauerunt Corinthij, ideo cõtra cõtentioſos vtitur Apoſtolus apoſtolicæ authoritatis præcepto *Nõ laudans* imò vituperans vos, *Quia nõ in melius, ſed in deterius cõuenitis* quia ad eccleſiam cauſa communionis conuenitis nõ ordinate, vt decet, ſed infructuoſe & vitioſe. Quod patet *Primum quidem conuenientibus uobis in eccleſiam* dei *Audio ſciſſuras eſſe* .i. diſſenſiones inter vos pro ſpiritualibus donis. Per hoc inſinuatur, quod primum vitium Corinthiorum, tempore conuentionis eorum in eccleſiã, erat diſſenſio, ex qua multa vitia naſcebãtur. Hæc autem cõgregatio fidelium corporalis in domo dei, nil prodeſt ſine vnione ſpirituali. Qua omnium volũtates per charitatem nectuntur, ita vt eadem velint & eadem nolint

Col.3. Ephe.4.

Et ex

Et ex parte id eſt, partim, *Credo* ſic eſſe. Non enim credo in omnibus vobis regnare hæc vitia, ſed in aliquibus veſtrum. Nec mirũ quod ſic credo, *Nam oportet hæreſes eſſe* nõ neceſſitate abſoluta, ſed conditionali. Iuxta quem modum ait Saluator, Neceſſe eſt, vt veniant ſcandala. Vel oportet, id eſt, vtile eſt, non directè & per ſe, ſed accidenter, quoniam deus ex malo elicit multa bona. ¶ Vnde iam ſubditur, cur oporteat vel expediat hæreſes eſſe, videlicet *Vt qui probati ſunt* id eſt, eruditi, ac ſtabiles in fide, ſeu approbati à deo *Manifeſti fiant in uobis* id eſt, agnoſcantur vere fideles, dum non cedunt erroribus, ſed inconcuſſa mente perſeuerant in fide, ſic quod diſcernãtur ab aliis. ¶ Præterea, multiplex vtilitas prouenit eccleſiæ occaſione hæreticorum, videlicet diligẽtiſſima ſcripturarum elucidatio, patientiæ exercitatio, perfectorum coronatio. Multa enim ad fidem ſpectantia dum ab hæreticis impugnabantur, conſiderata ſunt ſubtilius, intellecta perſpicacius, prædicata inſtantius. Fides quoq; diuerſis ac nouis miraculis eſt firmata. ¶ Deinde Apoſtolus increpat Corinthios de inordinata ſumptione euchariſtiæ, quã quidam eorũ ſumpſerunt inter prandia, quidam poſt prandium, arguentes ex hoc quod Chriſtus manducantibus diſcipulis, benedixit panem, eumque tradidit illis, iam celebrato veteri paſcha, *Conuenientibus ergo uobis in unum* in eccleſiam cauſa communionis *Iam non eſt* id eſt, non contingit *Dominicam cœnam mãducare* id eſt, euchariſtiã ſumere, quæ in cœna nouiſſima fuerat inſtituta. Hoc dicit Apoſtolus, primo, quia non ſolum cõuenerunt cauſa communicandi, ſeu etiam epulandi. Secundo quia non licuit eis tali modo communicare, quoniam ſacramentum iſtud à ieiunis duntaxat ſumendum eſt, exceptis infirmis. Ideo ſubditur *Vnuſquiſque enim* veſtrum ſciſſuras habentium. *Suam cœnã* id eſt, propria cibaria *Præſumit* id eſt, parat & ſecum fert ad eccleſiã *Ad manducandũ* in eccleſia ante ſumptionem ſacramenti. *Et alius quidem* ex vobis *Eſurit*. ſ. pauper qui ſibi proprios cibos parare non potuit, cui etiam nihil affertis de veſtris cibariis, *Alius autẽ ebrius eſt* .ſ. diues qui ſibi delicatè parauit. Et quia hæc epulatio derogauit honori eccleſiæ, quæ conſecrata eſt deo ad cultum diuinum, nõ ad epulandum: idcirco increpat eos Apoſtolus de hoc quod in eccleſia materiali ſine neceſſitate veſcebantur *Nunquid domos non*

A
Matt. 18.
B
4 4. *diſt. quãdo. & de cõſ. diſ* 2. *c. liquido.* 4 4. *diſt. c. quãdo.*
EPIST.
De cõſec. diſt. 2. *c. liquido.*
C. *liquido de conſe. diſt.* 3.
Matt. 21.
C

Luc.19. *mos non habetis ad manducandum & bibẽdum?* Quaſi dicat,imò
D habetis domos in quibus talia fieri decet potius quàm in tem
plo, quod eſt domus orationis. *Aut eccleſiam dei contemnitis?*
Hoc eſt, inhonoratis, faciendo in templo quod fieri debet in
domo. Vel eccleſiam dei.i. cõgregationem pauperum fideliũ
contemnitis? Vnde ſubiungitur, *Et confunditis eos qui non ha-*
Ioan.10. *bent?* cibaria precioſa, vel ſufficientia.ſ. pauperes. *Quid di-*
EPIST. *cam uobis?* qui tam multum erratis,vt vix inueniam quid vo-
De cõ. di. bis dici primum oporteat? *Laudo uos* in quibuſdã bonis quæ
2. c. liqui- agitis,& quoniam fidem tenetis: *In hoc* quod ſic facitis in ec
do. cleſia *Non laudo vos.* *Ego enim accepi à domino* id eſt,ex di-
Matt.26. uina reuelatione didici *Quod tradidi uobis* id eſt, quod do-
Marc.14. cui vos de fidei inſtitutione,& cultu,ſeu modo ſumptionis hu
Lucæ.22. ius ſacramẽti,quod etiam nunc reſumo,& recito vobis, *Quo-*
Ioan.6. *niam dominus noſter Ieſus Chriſtus in qua nocte tradebatur* id eſt,
Matt. 26. veſpere noctis qua traditus eſt,captus,ligatus & multiformi-
E ter cruciatus *Accepit panem* triticeum & azymum(quo tunc
vtebantur Iudæi in eſu agni paſchalis) *Et gratias agens* deo
patri *Fregit* panem iam conſecratum,hoc eſt,ſpecies vel di-
menſiones panis,non corpus conſecratum, *Et dixit* diſcipu-
lis *Accipite & manducate* quod trado *Hoc eſt corpus meum*
Hæc verba proferendo conſecrauit ſaluator corpus ſuum. Sed
an ſemel an bis protulit verba hæc,& quando protulerit ver-
ba,quid etiam demonſtret pronomen hoc,& alia penè innu-
mera circa hunc locum,poſſunt inquiri:quæ,quia ſuper quar
tum ſententiarum copioſe habentur, omitto *Quod pro uobis*
tradetur id eſt pro veſtra redemptione morti exponetur,à pa
tre,à meipſo,à Iuda,Iudæis,diuerſimode tamẽ, vt dictum eſt.
F *Hoc facite* id eſt,conſecrationem huius ſacramenti conti-
nuate. Quod pertinet ad ſacerdotes duntaxat. Vel,hoc facite.
id eſt corpus meum accipite atque comedite *In meam com-*
memorationem id eſt, ad memoriam actualem eximiæ dile-
ctionis, ac acerbiſſimæ paſſionis meæ imò & omnium bene-
ficiorum meorum. Quod pertinet ad omnes fideles. Hoc præ-
Pſal.110. dixiſſe videtur Pſalmiſta cum ait, Memoriam fecit mirabiliũ
Matth.26 ſuorum miſericors & miſerator dominus,eſcam dedit timen-
Marc.14. tibus ſe. *Similiter* ſicut de acceptione panis iam dictum eſt
Et calicem cum vino quod erat in calice, Chriſtus accepit,
& ſanguinem ſuum conſecrauit *Poſtquam cœnauit* hoc eſt,a-
gno pa-

gno paſchali comeſto *Dicens, Hic calix* id eſt, contentum A
in calice iſto, videlicet ſanguis meus, qui verbis conſecratio- *Luc.22.*
nis prolatis continetur in calice *Nouum teſtamentum eſt* id eſt
nouæ promiſſionis ſtabilimentum. In veteri enim teſtamento
promittebantur bona temporalia & carnalia: In nouo autem *Ioan.6.*
cœleſtia & æterna. Vel, nouum teſtamentum .i. nouæ ac euan-
gelicæ doctrinæ ſeu noui teſtamenti confirmatiuus *In meo*
ſanguine .i. virtute & precio effuſionis ſanguinis mei. Per ef-
fuſionem enim ſanguinis Chriſti, præparata ſunt nobis bona
cœleſtia & horũ bonorum promiſſio ſtabilitur in fide & me-
rito ſanguinis Chriſti. Ipſum quoque nouum teſtamentum in
ſanguine Chriſti ratificatur. Iuxta illud ad Hebræos, Teſta- *Hebr. 9.*
mentum in mortuis confirmatum eſt. . *Hoc facite* id eſt, ca-
licem iſtum accipite, & potate *Quotieſcunque ſumitis* eum B
In meam commemorationem ſicut dictum fuit de corpore

¶Sciendum verò, quod licet corpus & ſanguis Chriſti dicã-
tur pluraliter ſacramenta, ſicut cum orat eccleſia: Purificent *De cõ, di.*
nos domine ſacramenta quæ ſumpſimus. ſ. propter materialẽ *2. in ſacra*
diuerſitatẽ ſpecierũ, ſub quibus cõtinentur, formaliter tamen *mento. C.*
ſunt vnũ ſacramentũ, loquẽdo de vnitate perfecta & integrali. *de ſcriptu*
Nã ad eundẽ finẽ & actum cõpletũ ordinantur. ſ. ad ſpiritua- *ra. de c. di*
lẽ animæ refectionẽ, in qua requirĩt ſpiritualis cibus, ſpiritua *ſti. 2. c. ite/*
liſq; potus. Et quia hoc ſacramentũ cibus eſt animæ, cibũ ve- *ratur. de*
rò oportet eſſentialiter copulari cibando, idcirco Chriſtus in *cõ. di. 2.*
ſacramẽto eſſentialiter cõtinetur. Sub ſpeciebus aũt panis eſt *De cõ. di.*
corpus Chriſti directe, videlicet vt cõuerſionis. Sanguis vero *2. c. itera/*
anima & deitas ſunt ibi ex concomitantia naturali, eò quòd *tur.*
non ſint ſeparata ab inuicem. Simili modo ſub ſpecie vini eſt *De. e. d. 2.*
ſanguis directe, corpus autẽ anima & diuinitas concomitan- *c. Et ſtã.*
ter. ¶Deinceps Apoſtolus quaſi exponens verba Chriſti im- C
mediate prædicta, ſubiecit *Quotienſcunq; enim manducabitis*
panem hunc hoc eſt, corpus Chriſti, quod dicitur panis per
proprietatem, quoniam alit. Vnde ait ſaluator, Ego ſum *Ioan. 5.*
panis viuus. Item, quia ſub accidentalibus formis panis con-
tinetur *Et calicẽ* id eſt, contentũ in calice ſanguinẽ Chriſti
Bibetis, mortem domini .i. Chriſti paſſionem *Annunciabitis*
prædicando, commemorando vel repræſentando *Donec ue-*
niat iudicare viuos & mortuos, & ſeculum per ignem in die
nouiſſimo. Conſtat ergo, quod vſque ad finem mundi durabit
celebra-

D celebratio huius ſacramenti. *Itaque quicunque* celebrans, vel *Matth.26* à ſacerdote accipiens *Manducauerit hunc panem* ſuperſubſtantialem, ſalutarem, cœleſtem atque viuificum *Vel biberit calicem* id eſt, ſanguinẽ domini ſaluatoris *Indigne* id eſt, non in ſtatu ſalutis & gratiæ, non reuerenter & deuotè, non ſecundum inſtitutionem Chriſti, & ordinationem eccleſiæ. *C. reuera. de c.diſ.2* Requiritur enim in ſumptione & celebratione huius ſuper beatiſſimi ſacramenti actualis deuotio, ſaltem pro aliqua parte temporis, quoniam Chriſtus præcepit hæc fieri in commemorationem, id eſt, in actualem memoriam ſuæ paſſionis & *C. Si nõ autem de cõ. diſtinct.2.* charitatis. Nec dubium, quin loquatur de memoria procedente ex charitate, quæ vtique memoria non eſt ſine actuali deuotione *Reus erit corporis & ſanguinis domini,* id eſt, ſic cõ- E fundetur, damnabitur, & punietur, ac ſi Chriſtum occidiſſet, *C. Quia corpus de cõ. diſtinct.2.* eiuſque ſanguinem effudiſſet. Non tamen intelligendum eſt ſecundum omnimodam æqualitatem, ſed ſecundum magnam ſimilitudinem. ¶ Præterea aduertendum quod dignitas ſu- *C. Si non ſunt, de cõ ſe. diſt.2.* mendi hoc ſacramentum attendi poteſt dupliciter. Vno modo ex parte ſumentis, & ſic poteſt homo digne accedere, quando videlicet non eſt ſibi conſcius, de peccato mortali, ita vt de præteritis doleat, nec peccare mortaliter proponat, imò omne mortale firmiter vitare intendit, faciens quod in ſe eſt, & cum actuali deuotione mentem ſuam diſponens. Secundo, ex parte ſumpti, videlicet ſacramenti quod ſumitur, cuius tanta eſt dignitas propter vnitam diuinitatem, vt nullus viator tantæ valeat eſſe perfectionis, vt dignus ſit ipſum accipere.

F Quatuor autem conſideranda ſunt in omni ſacrificio, & maxime in celebratione ſacramenti altaris. Videlicet quis offert, vt homo propriam imperfectionem perpendat, confiteatur, & corrigat. Cui offert, vt ſcilicet diuinæ maieſtatis dignitas conſideretur, & ita cum omni reuerentia accedatur. Quid offert, vt qualitas ſacrificij ritè penſetur. Huius autem ſacrificij tanta eſt dignitas, vt non ſolum hominum, ſed etiam angelorum lingua enarrando deficiat. Et propter quid offertur. Si hæc diligenter penſentur, inæſtimabilis erit fructus ſacroſanctæ communionis, imò experimentalis, & omni admiratione digniſſimus. *Probet autem ſeipſum homo* hoc eſt, interiora ſua ſtudioſe ſcrutetur, diſcutiat, purget, diſponat *Et ſic de pane illo edat* id eſt, taliter examinatus & præparatus corpus Chriſti manducet

manducet *Et de calice* ſanguinem *Bibat.* In primitiua A
nanque eccleſia dabatur hoc ſacramentum ſub vtraque ſpecie.Sed poſtea ordinatum eſt, ne detur populo ſub ſpecie vini,propter periculum effuſionis. *Qui enim manducat* corpus *Et bibit* ſanguinem Chriſti *Indigne* ſecundum ſenſum expoſitum *Iudicium* reprobationis, id eſt, meritum æternæ damnationis *Sibi manducat & bibit* id eſt,communicando acquirit, quia mortaliter peccat *Non diiudicans* id eſt, non diſcernens *Corpus* & ſanguinem *Domini* id FINIS.
eſt, illud accipiens intimoratè & irreuerenter tanquam alium cibum. Ecce quàm terribiliter loquitur ſanctus Apoſtolus, vt nos ab indigna communione cohibeat. Chriſtus vero non mi nus terribiliter intonat, vt nos ab abſtinentia communionis reuocet: dicens, Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & B *Ioan.6*
biberitis eius ſanguinem,non habebitis vitam in vobis. Quid *1.Ioã. 1.*
ergo inter has terribiles comminationes eligendum atque agendum eſt miſero peccatori? Si enim dixerimus, quia pec- *Prou.24.*
catum non habemus, noſipſos ſeducimus, præſertim cum iu- *Luc.19.*
ſtus ſepties cadat in die, niſi vt ſeipſum cum omni humilitate diſponat, pro viribus, confitendo, ſatiſfaciendo, vitam quotidie emendando, Chriſti beneficia recolendo, & in ſola miſericordia creatoris integra mente ſperando? ¶ Denique quamuis bonum ſit, interim ab hoc ſacramento abſtinere ex timore & reuerentia, propter propriam imperfectionẽ, & periculi grauitatem, melius tamen eſt quotidie accedere ex feruenti amore & amicabili familiaritate atque fiducia. Actus enim charitatis dignior eſt actu timoris. Optimum vero eſt taliter vi- C
uere, vt dignus ſit homo quotidie ſumere, proficiendo in vera charitate, & per conſequens in omni virtute, ac dono ſpiritus ſancti. Hoc nanque eſt inceſſabiliter communicare loquendo de ſpirituali communione, qua Paulus primus heremita quotidie communicauit, qui tamen intra centum circiter annos, hoc ſacramentum ſacramentaliter nunquam accepit. *Ideo,* id eſt, propter irreuerentem ſacramenti ſumptionem *Sunt inter uos multi infirmi* corporali languore *Et imbecilles,* id eſt, penè conſumpti longa inualitudine *Et dormiunt multi,* id eſt, corporaliter moriuntur in pœnam huius culpę. Quemadmodum enim in veteri teſtamento grauiter etiam in præſenti puniti ſunt, qui ſtatim poſt legiſlationem, legem ſcriptã

transgreſſi

Leu.10 D tranſgreſſi ſunt, (vt patet de duobus filiis Aaron, & homine
Num.15. colligente ligna in die ſabbati, adoratoribus quoque vituli au
Exod.32. rei, qui omnes occiſi ſunt) ita in nouo teſtamento ſtatim poſt
Act.5. euangelicæ legiſlationem & confirmationem dire percuſſi
1.Cor.10. ſunt tranſgreſſores euangelicæ legis, vt patet de Anania &
Saphyra, & de excommunicatis quos dæmon in primitiua ec
cleſia corporaliter affligebat, vt dictum eſt ſupra. Simili mo
do communicantes indigne in primitiua eccleſia frequenter
mox vltionem diuinam perpeſſi ſunt, ſcilicet longam languo
ris moleſtiam: & interdum etiam corporalem interitum. Ta
lia enim fiebant ad legis confirmationem, & aliorum terrorẽ.
Facit autem deus tales vltiones interdum, vt agnoſcatur diui
na prouidentia & iuſtitia. Interdum vero, vt commendetur
E nobis diuina miſericordia. ¶ Deinceps oſtendit, quomodo
poſſumus iram atque iudicium dei euadere. *Quod ſi noſipſos*
diiudicaremus, id eſt, noſtra peccata conſideraremus, argue
Pſal. 50. remus, & puniremus, dicentes, Tibi ſoli peccaui. Et illud bea
Iob.13. ti Iob, Vias meas in cõſpectu dei arguã *Non utique iudicare*
mur iudicio reprobationis. (De quo dicitur in Ioanne,
Ioan. 3. Qui credit in filium, non iudicatur) id eſt, nõ damnaremur:
Naum.1. quia vt dicitur per Prophetam, non conſurgat duplex tribu
Iudith. 8. latio. Loco cuius alia tranſlatio habet, Non iudicabit domi
nus bis in idipſum. Loquitur Apoſtolus in perſona totius ge
neris humani, cum ipſe non eſſet in iſto culpabilis. ¶ Dein
ceps ponit vtilitatem diuinæ correctionis. *Cum iudicamur au*
tem à domino. Hoc eſt, per noſtros exceſſus temporalibus pœ
F nis addicimur, (ſicut nunc dictum eſt de indigne communi
Hebræ.12 cantibus) *Corripimur*, id eſt, flagello paternæ correctionis
Apocal. 3. percutimur, Iuxta illud Apocalypſis, Ego quos amo, arguo
Iob.21. & caſtigo. Et Iob, Beatus homo qui corripitur à domino *Vt*
non cum hoc mundo damnemur id eſt, ne cum mundanis, & va
nis hominibus ſuper quos non eſt virga dei, æternaliter per
1.Mach.6. eamus. Hoc eſt quod alibi ſcriptura loquitur, Etiam non mul
to tempore ſinere peccatoribus ex ſententia agere, ſed ſtatim
vltiones adhibere, magni beneficij eſt indicium. *Itaque fra*
tres mei ne præinducta mala vobis contingant *Cum con*
De cõ.diſ. *uenietis* in eccleſiam materialem *Ad manducãdum* panem
2. c. liqui- cœleſtem, videlicet corpus dominicum *Inuicem expectate*
do. vt non inchoĕtur celebratio diuinorum: nec fideles commu
nicent.

nicent,niſi cum omnes conuenerint. *Si quis autem eſurit* non A
potens expectare tam diu *Domi manducet* cibum corpora-
lem,non in eccleſia,ſicut hucuſque feciſtis. Nec tamen poſt- C. ſacra-
modum communicare præſumat eodem die,quoniam à ieiu- mēt. de cō
no duntaxat ſumendum eſt ſacramentum. Hæc igitur facite ſec.diſt.2.
Vt non in iudicii damnationis, *Conueniatis,* hoc eſt,ne Et c. liqui-
conueniendo inordinate incurratis non fructum ſacræ com- do de cōſ.
munionis,ſed iudiciū perpetuæ mortis. *Cætera autem* quæ diſt.2.
modo non ſcribo *Cum uenero, diſponam.* Ex hoc elicitur,
quod quædam obſeruantur in eccleſia ex ordinatiōe Apoſto-
lorum,quæ ſcripta non ſunt, vt eſt adoratio crucis in die pa-
raſceues. Vnde generalis conſuetudo eccleſiæ pro lege ob- C. conſue-
ſeruanda eſt. tudo di.2.

B

Cap. XII. *De ſpiritualibus autem,nolo uos ignorare.*

ARTICVL. XII.

CORRECTIS Corinthiorum erroribus circa ſa-
cramenta, baptiſmi, matrimonij, & euchariſtiæ:
nunc inſtruuntur de donis & gratiis ſupernatu-
ralibus ſpiritus ſancti tam gratum facientibus
quàm gratis datis,& ait, *De ſpiritualibus autem* EPIST.
id eſt, diuinis chariſmatibus, donis, ſeu gratiis ſpiritus ſan-
cti *Nolo uos ignorare* id eſt, ignaros eſſe, quid ſecundum
catholicam fidem de illis ſit tenendum, ô *Fratres.* Dein-
de oſtendit Apoſtolus quales iſti fuerunt antequam recepe-
runt gratiam dei. *Scitis autem* memoriter tanquam ex- C
perti, *Quoniā* id eſt, quod *Cum gentes eſſetis* hoc eſt,in
gentilitate conuerſantes,gentiliterque viuentes eratis *Et ſi-
mulachra muta* id eſt,idola inſenſata,de quibus ſcriptum eſt,
Os habent & non loquentur *Prout ducebamini* ſuggeren- Pſalm.113.
te diabolo,vel propria conſuetudine, *Euntes* id eſt, aſſi-
due proficiſcentes. *Ideo notum uobis facio* per præſentem
ſcripturam *Quod nemo in ſpiritu dei* id eſt,in ſpiritu ſancto
Loquens verbo cordis, verbo oris, vel verbo operis. De
quo Zacharias propheta, Hæc ſunt,inquit, verba quæ facie- Zacha. 8.
tis, &c. *Dicit* aliquod horum trium verborum *Anathe-
ma Ieſu* id eſt,blaſphemiam vel quodcunq; mortale pecca-
tum à deo ſeparatiuum contra Chriſtum. Hoc dicit Apoſt.ad
innuendum;

Zach.8 D innuendum,quód per gratiam dei vitatur mortale peccatum, & vt ſciamus illum non operari aut loqui in ſpiritu ſancto, videlicet ſecundum gratiam eius (quod idem eſt dicere) qui Hebr.1. Chriſto iniuriam irrogat. Vnde in prima Ioannis canonica Apocal.1. habetur. In hoc cognoſcitur ſpiritus dei. Omnis ſpiritus qui confitetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe,ex deo eſt. Et omnis ſpiritus qui ſoluit Ieſum Chriſtum, ex deo non eſt. *Et nemo poteſt dicere, dominus Ieſus,* id eſt, Ieſum Chriſtum cum debita attentione,& cordis affectu exprimere. Vel,eum vera- 1.Ioan. 4. citer dominum ſuum appellare *Niſi in ſpiritu ſancto* hoc eſt, ex gratia gratificante. Talis enim prolatio Ieſu cum ſit confeſſio oris & actio meritoria,procedit ex charitate & fide for- Philip.2. mata. Nec obſtat quod ait Saluator, Non omnis qui dicit mi- Mat.7 E hi,domine domine,intrabit in regnum cœlorum. Talia enim atq; ſimilia intelliguntur de dilectione informi ac nuda, cui nec charitas nec operatio correſpondet. Apoſtolus autẽ vult dicere quod non poſſumus aliquid meritorie cogitare, loqui vel operari, niſi in ſpiritu ſancto per gratiam gratificantem. Declarata neceſſitate & efficacia gratiæ, fonte quoque gratiarum oſtenſo, agit Apoſtolus de gratiis in ſpeciali. Denique triplex ponitur differentia hominum quantum ad actus & habitus animæ rationalis, vt Thomas in ſecunda ſecundæ pulchrè deducit. Prima eſt, ſecundum diuerſas gratias gratis datas. Nam alij datur gratia prophetiæ, alij gratia ſanitatũ, alij ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ, ſicut patebit. Secunda differentia eſt, ſecundum diuerſitatem officiorum ac ſtatuum. F Alij enim datum eſt miniſterium apoſtolatus, alij miniſteriũ ſacerdotij,&c. Tertia eſt, ſecundum diuerſitatem vitæ & operationum. Quidam enim ſunt contemplatiui, quidam actiui.

Galat.3. ¶Gratia autem eſt duplex, videlicet gratum faciens,& gratis data, quæ differunt in hoc quod per gratiam gratum facientem conuertitur rationalis creatura immediate ad deum conuerſione charitatiua. Datur enim hæc gratia principaliter propter bonum eius cui præſtatur. Gratia vero gratis data eſt, per quam vnus cooperatur ſaluti alterius. Quæ enim à deo ſunt, ordinata ſunt. Ordo autem in hoc conſiſtit, vt ait Theologus, vt vnus per alium reducatur ad deum. Idcirco gratia gratis data, datur principaliter propter bonum alterius, ſcilicet propter vtilitatem eccleſiæ. Sed ad hanc vtilitatem tria

tem tria requiruntur. Primo, quędam facultas exercendi actũ ecclesiæ vtilem, & iſta habetur per gratiã gratis datam, vt eſt donum linguarum gratia miraculorum. Secundo requiritur authoritas exercẽdi actum huiuſmodi, vt apoſtolatus, vel ſacerdotium. Tertio quoque exigitur executio operũ ¶ Quantum ergo ad primum iſtorum, dicit apoſtolus. *Diuiſiones vero gratiarum* gratis datarum (de quibus nunc agitur) id eſt, ipſe gratiæ diuiſæ ſunt, cum ſint diuerſæ ac plures, ſicut dicetur. *Idem autem ſpiritus* eſt, ſcilicet ſpiritus ſanctus, qui eſt omnium donorum iſtorum gratuitorũ collator. Quantum autem ad ſecundum, ſubiungitur, *Et diuiſiones miniſtrationum ſunt* id eſt, officia ſeu miniſteria eccleſiaſticarũ perſonarum diſtincta & varia ſunt. *Idem autẽ dominus* diſtributor iſtorum. *Et diuiſiones operationum ſunt* id eſt, diuerſæ ſunt exequutiones officiorum iam prædictorum, & vnum opus maius & dignius eſt alio. Quidam per miniſtrationes intelligunt effectus gratiæ gratis datæ quantum ad alios, prout vnus alteri ſubſeruit. Per operationes vero, effectus gratiæ quo ad ſeipſum. Quanuis etiam tria nomina hic ex preſſa, videlicet ſpiritus, dominus, deus, vnicuiq; diuinæ perſonæ conueniant, proprie tamen per ſpiritum accipitur ſpiritus ſanctus, per dominum filius, per deum pater. *Idem vero eſt deus qui operatur* mediate vel immediate *Omnia in omnibus* reddendo ſingula ſingulis, id eſt, omnia quæ fiunt in quacunq; re, quicquid enim eſt cauſa cauſæ, eſt cauſa cauſati: imò effectus cauſæ ſecundæ magis aſcribendus eſt cauſæ primæ, quàm cauſæ ſecundæ. Nõ autem operatur deus omnia in omnibus, tanquã ſit forma & eſſe internum omniũ rerum, vt multi putauerunt, ſed ſicut cauſa efficiens & finalis, cuius virtute & deſiderio operatur omnis cauſa ſecũda. ¶ Deinceps ponit Apoſtolus cauſam finalem infuſionis gratuitorũ donorum. *Vnicuiq; autem* id eſt, omni cui datur, *Datur manifeſtatio ſpiritus* id eſt, gratia gratis data, qua declaratur præſentia ſpiritus ſancti, non quod talis gratia ſemper cõiuncta ſit charitati, ita vt deus per eam habitet in homine, ſicut in electis habitare fertur per acceptionẽ ipſorum: imò gratia talis ſæpe cõfertur malignis, vt patet de Iuda proditore & Balaã. Propter quod ait Saluator, Multi dicent mihi in die illo, Domine, domine, nõne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus,

A *Rom. 13* *Iacob. 5.* *Dionyſius.* B *Galat. 3.* C *Ibidem* *Ioan. 11.* *Num. 22.* *Math. 7.* *2. Petri. 1.*

Mat.25 D & virtutes multas fecimus?&c. Dicitur tamen gratia iſta manifeſtatio ſpiritus, quia frequentius ſignum eſt diuinæ inhabitationis, & ſemper oſtendit virtutẽ diuinam præſentialiter operantẽ per dona huiuſmodi. Datur ergo hæc gratia *Ad utilitatem* id eſt, profectũ eccleſiæ, ſicut oſtenſum eſt. Datur enim talentum diuini beneficij vt expendatur vtiliter, non vt
Luc.19. abſcondatur ignauiter: ſecundũ quod ait Saluator, Negotiamini dum venio. Et Petrus quoq; hortatur, Vnuſquiſq; ſicut ac-
1.Petri.4. cepit gratiã, in alterutrum illã adminiſtrantes. ¶ Deinde enumerantur gratiæ gratis datæ. *Alii quidẽ datur per ſpiritũ* id eſt, à ſpiritu ſancto *Sermo ſapiẽtiæ* id eſt, ſapientia aliis sermocinandi: videlicet cognitio diuinorum. *Alii autem* da-
Roma.1. tur *Sermo ſcientiæ* id eſt, ſcientia rerum humanarũ & crea-
E turarum, per quas declarantur diuina, quoniã inuiſibilia dei per ea quæ facta ſunt, cognoſcuntur *Secundũ eundem ſpiritum* id eſt, ſecundũ beneplacitum eiuſdem ſpiritus ſancti, & nõ ſecundum vel propter merita noſtra ¶ Exprimit autẽ Apoſtolus hæc duo dona gratuita præmittendo ſermonem propter
Lucæ.21. duo. Primo ad inſinuandum quod ordinantur ad inſtructionẽ
Eccli.41. aliorum. Secundo ad innuendũ quod non ſolum habitualis cognitio, ſed etiam vſus ſeu ordinata expreſſio ſit à deo. Vnde di-
Eccli.20. cit Saluator, Ego dabo vobis os & ſapientiã, cui non poterunt
Eſaiæ.11. reſiſtere omnes aduerſarij veſtri. Et alibi habetur, Sapientia abſcõdita, & theſaurus inuiſus, quæ vtilitas in vtroq;? ¶ Sciendum vero, ꝙ iſta ſapientia & ſcientia realiter differunt à ſapientia & ſcientia quæ ſunt de numero ſeptem donorũ ſpiri-
F tus ſancti. Illa enim haberi nõ poſſunt ſine charitate & gratia gratum faciente: iſta vero, vt dictũ eſt, poſſunt eſſe in impiis.

Alteri datur *Fides* id eſt, cõſtantiſſima certitudo de inuiſibilibus, quæ in ſacra ſcriptura præſupponuntur. Non er-
Ioſue.10. go ſumitur fides hoc loco, prout eſt virtus theologica. *In eodem ſpiritu* id eſt, virtute ſpiritus ſancti. *Alii* datur *Gratia ſanitatum* id eſt, virtus curandi infirmos *In uno ſpiritu* id eſt, in ſpiritu ſancto. Qui in ſeipſo vnus & ſimplex eſt, quanuis in donis ſit multiplex. *Alii* datur *Operatio uirtutum* id eſt, magnorum miraculorũ, facultatem naturæ omnino excedentium, vt eſt ſtatio ſolis. *Alii prophetia* hoc eſt, cognitio fu-
1.Ioan.4. turorum contingentiũ certa atq; diuinitus inſpirata. *Alii diſcretio ſpirituũ* hoc eſt, diſcreta cognitio ſeu rectum iudiciũ de his

de his quæ in animo aliorũ verſantur, vel ab eis proferuntur, A
vt ſciat homo quo ſpiritu vnumquodq; dicatur. Poteſt quoq; intelligi de diſcretione ſpirituũ bonorum inter malignos diſcernendi, ne fallatur quis à Satana, proponente mala ſub ſpecie boni, vel in ſpecie angeli apparente. *Alii* dantur *Genera linguarum* id eſt, diuerſa idiomata, ſeu facultas vtendi compluribus linguis. *Alii* datur *Interpretatio ſermonum* id eſt, expoſitio alienorum idiomatum, vel difficiliũ ſenſuum, aut prophetalium viſionum. Sanctus Thomas in prima ſecundæ aſſignat ſufficientiam gratiarum iſtarum hoc modo, Gratia gratis data ordinatur ad hoc, vt vnus cooperetur ſaluti alterius. Ad hanc vero cooperationem tria requiruntur. Primũ eſt, diuinorum præclara quædam cognitio. Secundum eſt, eorundem firma probatio, non vtique per naturalẽ rationem, B
ſed per diuina miracula. Tertium eſt, eorum apta prolatio. Quantum ad primum tria ſunt neceſſaria. Primo, vt aliorum inſtructor prima principia ſacræ ſcripturæ, puta articulos fidei, certiſſime noſcat. Et quantũ ad hoc ponitur fides, quę iam ſumitur pro certitudine fidei. Secundũ eſt, certa cognitio principalium concluſionum ex prædictis principiis deductarum, & ita eſt ſapientia. Tertium eſt, declaratio diuinorum & inuiſibilium credendorum per manifeſta exempla, ſicque ponitur ſermo ſcientiæ. Confirmatio autem ſeu probatio inuiſibilium fidei, fit per ea quæ diuinæ virtuti ſunt propria, & hoc dupliciter. Primo, vt ea fiant quæ diuinæ poteſtati ſunt propria, vt ſunt diuina prodigia. Quæ ſi pertineant ad corporis ſanitatẽ, erit gratia ſanitatum: ſi vero ordinentur ad diuinæ potentiæ C
manifeſtationem, erit operatio virtutum: ſi vero ea manifeſtet quæ diuinæ ſcientiæ propria ſunt, ſic eſt prophetia quantum ad cognitionem contingentium: vel diſcretio ſpirituum, quantum ad cognitionem ſecretorum cordis. ¶ Ad cõuenientem vero prolationem, primo requiritur facultas idiomatum, vt poſſit homo loqui hominibus cuiuſcunq; idiomatis, & ſic eſt donum linguarum. Secundo exigitur intellectualis cognitio dicendorũ, quod pertinet ad interpretationem ſermonum.

Hæc omnia operatur, id eſt, cuncta dona prædicta efficit in nobis *Vnus atq; idẽ ſpiritus* ſanctus *Diuidens* .i. menſuraliter diſtribuens *Singulis* quibus iſta pręſtãtur *Prout vult,* FINIS.
id eſt, non ſecundum neceſſitatem naturę, ſed ſecundũ libertatem

f ij tem

D tem ſuæ voluntatis æternæ. Ex hoc patet, Spiritum ſanctum eſſe verum deum, aliter enim nō operaretur hæc prout vult. ¶ Horum exemplum ſubiungitur *Sicut enim corpus* huma num *Vnum eſt* coniunctione membrorū & vnitate ſuæ for mæ ſubſtantialis, *Et* hoc corpus *Membra habet multa* vide
Coll.3. licet manus, pedes, &c. *Omnia autē membra corporis cū ſint mul ta, unum corpus ſunt, ita & Chriſtus* in ſe vnus eſt, habens membra diuerſa, ſcilicet vniuerſos fideles qui Chriſto vniuntur vt capiti: faciuntq; ſub eo vnum myſticū corpus, quod eſt eccle-
Ephe.1. ſia. Sicut ergo diuerſis mēbris, ita diuerſis fidelibus, diuerſa do na ſiue officia deputantur atq; cōueniunt. Quomodo autem corpus Chriſti myſticū vnum ſit, ſubditur. *Etenim in uno ſpi ritu*, id eſt, in ſpiritu ſancto, ſeu gratia ſpiritus ſancti *Om-*
Matt.28. *nes nos in unū corpus* hoc eſt, ad hoc vt ſimus vnum myſticum corpus, per fidem & charitatē coniuncti *Baptizati ſumus* nō
Ephe.4. E ſolū in nomine ſpiritus ſancti, ſed in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, vel certe in nomine Chriſti, *Siue Iudæi ſiue gen tiles, ſiue ſerui ſiue liberi* id eſt, diuerſitas ritus, aut conditionis vnitatē iſtam non impedit *Et omnes in uno ſpiritu* ſancto *Potati ſumus* ſpirituali potatione, id eſt, diuerſis chariſmatibus ſpiritus ſancti impleti. De qua potatione dicit Saluator apud Ioannem, Qui biberit ex aqua quā ego dabo, non ſitiet
Ioan.4. in æternum, ſed aqua quā ego dabo, fiet in eo fons aquę ſalien tis in vitam æternam. ¶ Deinde Apoſtolus ſimilitudinē iſtam
Collo.3. clarius explicans, ſubdit. *Nam & corpus non eſt unū membrū, ſed multa.* Loquitur autem de corpore naturali organico, quod conſtat ex membris diſtinctis. *Si dixerit pes, quoniā non ſum manus, non ſum de corpore, non ideo non eſt de corpore?* Hoc
F intelligi poteſt, vel de pede corporis humani, qui non ideo nō eſſet pars corporis, quāuis diceret ſe non eſſe manum. Vel de pede eccleſię, hoc eſt homine habente gratiā inferiorem. Itaq; ſi dixerit pes iſte, Quoniā non ſum manus, id eſt, ex quo non ſum ita perfectus, vt is cui operatio virtutū collata eſt, idcirco non ſum de corpore myſtico eccleſiæ, nō ideo non eſt de corpore? hoc eſt, ex hoc non ſequitur, quod non ſit aliquo modo de corpore eccleſiæ: *Et ſi dixerit auris, Quoniam non ſum oculus idcirco Non ſum de corpore, non ideo non eſt de corpore?* Poſſunt autem per aurem & oculum intelligi naturalis corporis membra, vel perſonæ eccleſiaſticæ, vt per aurem intelligatur qui habet

qui habet gratuitum donum ſcientiæ: per oculos autem, qui habet gratiam ſapientiæ, quorum inferior, quanuis diceret ſe non eſſe parem ſuperiori, ex hoc tamen non ſequeretur, quod nullo modo ad corpus eccleſiæ pertineret. *Si totum corpus eſſet Oculus, ubi eſſet Auditus,* id eſt, auris. *Si totum corpus eſſet Auditus, ubi eſſet Odoratus?* id eſt, nares. Per hoc deſignatur, quod ſi non oẽs fideles eſſent vnius officij, non poſſet ſaluari diuerſitas officiorum, gratiarum & operationum, quæ ad eccleſiæ perfectionem requiritur, periretq; decor eccleſiæ, qui in ordine diuerſorum conſiſtit. *Nunc autem* propter exercenda opera naturæ neceſſaria *Poſuit* id eſt, ordinauit, formauit atque conſtituit *Deus* per cauſas ſecundas *Membra* in corpore hominis. *Vnumquodque eorum in corpore* humano *Sicut uoluit* qui omnia operatur ſecundum propoſitum voluntatis ſuæ. *Quod ſi eſſent omnia* ad corporis integritatẽ ſpectantia *Vnum membrum: ubi eſſet Corpus?* Quaſi dicat, Non eſſet corpus organicum, ad cuius perfectionem diuerſa membra concurrunt. *Nunc autem* ad vitandum inconueniens tale *Multa quidem membra* ſunt, *Vnum autem* eſt *Corpus* reſultans ex diuerſitate membrorum: ſimili modo eſt in eccleſia. Sed quanuis ſit tanta diuerſitas ordinis in naturalibus membris corporis, ac myſticis membris eccleſiæ, ſuperiora tamen indigent inferiorum auxilio, ſicut ſubiungitur, *Non poteſt autem oculus dicere manui,* Quanuis oculus loqui poſſet, non tamen veraciter dicere manui, quæ eſt organum organorum atque inferior oculo *Opera* id eſt, actione *Tua non indigeo* quod enim oculus videt agendum, manus exequitur. *Aut iterum, caput* non poteſt dicere *Pedibus* qui viliores ſunt capite *Non eſtis mihi neceſſarii.* Pedes enim perducunt caput ad neceſſaria alimenta. Sic in eccleſia contemplatiui (qui deſignantur per oculum) indigent opera actiuorum, & prælati (ſignificati per caput) indigent ſubditis, qui exprimuntur per pedes. Poteſt enim humilis, poteſt & ſubditus, quod non poteſt ſublimis & rector. *Sed multo magis quæ uidentur membra corporis infirmiora eſſe* id eſt, viliora, vt manus & pedes, quæ cunctis membris deſeruiunt. Vel infirmiora, hoc eſt teneriora, vt oculus, *Neceſſariora ſunt* ad vitæ ſuſtentationem. *Et quæ putamus ignobiliora eſſe membra corporis* vt ſunt membra quæ ge-

Marginalia: A; *Roma. 12.*; *Ephe. 1.*; B; *Ibidem.*; C; *Galat. 6.*

D nerationi atque egeſtioni deſeruiunt *His honorem abundantiorem circundamus* id eſt, diligentius tegimus & veſtimus. Sic in eccleſia imperfectioribus maior cura & ſubuentio neceſſariæ ſunt, vt ſcilicet diligentius inſtruantur & ſpiritualibus donis perficiantur. *Honeſta autē noſtra* hoc eſt membra corporis pulchriora, *Nullius*, operimēti & ornatus *Egent* vt oculi, genæ, facies, *Sed deus temperauit* id eſt, conuenienter proportionauit *Corpus* humanum. Cuius temperationis modus annectitur *Ei cui deerat honor* id eſt, membris vilioribus *Ampliorem tribuendo honorem* id eſt, ornatum veſtimentorum, quia indidit hominibus naturalem inſtinctū, ad hoc *Vt non ſit ſchiſma* id eſt, diſproportio membrorum *In corpore, ſed in idipſum* hoc eſt, propter bonum totius corporis *Pro inuicem ſollicita ſint membra* id eſt, ſibi inuicem prom

Deute.32.

2.Reg.13.

E pte ſubſeruientia in rebus agendis, periculiſque vitandis. Sicut pro defenſione oculorum manus ſe obiicit, & pro manuū defenſione, oculus vndique conſpicit. *Et ſi quid* moleſtiæ *Patitur unum membrum*, compatiantur omnia membra, ſuccurrendo læſioni membri infirmi: nam & dolor vnius membri redundat in aliud. *Siue gloriatur* id eſt, in aliquo delectatur *Vnum membrum, congaudeant omnia membra* id eſt, ſuo modo congratulentur atque refloreant. Quemadmodum ergo tanta eſt habitudo inter corporis membra, vt vnum alteri auxilietur, condoleat, congratuletur, ſic eſſe oportet inter fideles, ſi velint effici membra Chriſti. ❡Vnde ad oſtendendum quod iſta fideles concernant, ſubiungitur. *Vos autem eſtis corpus Chriſti* myſticum, charitatis & fidei nexu

Ephe.5.

Roma.15.

Col.3.

Ephe.4.

F adinuicem, & cum Chriſto vnitum. *Et eſtis Membra* dependentia, quantum ad eſſe ſpirituale *De membro* id eſt, Chriſto principali capite noſtro. Vel, de membro, id eſt, perſona eccleſiaſtica, cuius prædicatione eſtis conuerſi.

❡Deinde tractat Apoſtolus de ordine prædictorum donorum, & diſtinctione miniſtrationum. *Et quoſdam quidem* id eſt, paucos, reſpectu aliorum *Poſuit deus* per fidem & gratiam *In eccleſia* id eſt, inter fideles *Primum* ordine dignitatis *Apoſtolos* ſummos ac primos Chriſti vicarios, principes populorū ac iudices. *Secundo*, id eſt, ſtatim poſt apoſtolicam dignitatem poſuit, *Prophetas* noui teſtamenti, myſteria ſcripturarum ac futura pronunciantes, quales in actibus

Pſal.46.

in actibus Apoſtolorum leguntur fuiſſe Agabus,Sileas,& alij plures. Ariopagitam quoque Dionyſium fuiſſe prophetam teſtatur epiſtola eius ad Euangeliſtam Ioannem. *Tertio* loco dignitatis, poſuit deus *Doctores* præcepta vitæ prædicantes,& alios imbuentes. De quibus in actibus legitur, Erant autem in eccleſia, quæ erat Antiochiæ, prophetæ & doctores. *Deinde* poſuit deus in eccleſia *Virtutes*, id eſt, operatores miraculorum in rebus extra hominem, *Exinde* poſuit *Gratias curationum* hoc eſt, ſanatores corporum humanorum ordine ſupernaturali. Certum eſt autem, omnia iſta conuenire apoſtolis. Erant enim ſummi prophetæ, & primi doctores eccleſiæ, ſignis præclari: ſed Apoſtolus ponit hic ordinationem gratiarum & gradus miniſtrorũ, digniora dignioribus tribuens. ¶ Præterea poſuit deus in eccleſia *Opitulationes*, id eſt, adiutores ſuperiorum, ſicut archidiaconi opitulantur epiſcopis: *Gubernationes*, id eſt, prælationes minorum perſonarum, vt ſunt presbyteri: *Genera linguarum*, id eſt, loquentes linguis diuerſis ex gratia ſpeciali: *Interpretationes ſermonum*, hoc eſt occultorum ſenſuum explanatores. ¶ Quod autem non omnia dona data ſint ſingulis, ſed vni hoc, alij illud, declarat cõtinuo *Nunquid omnes* homines ſunt *Apoſtoli?* non vtique, ſed pauciſſimi. quanto enim perfectio maior, tanto eſt rarior. *Nunquid omnes prophetæ? nunquid omnes doctores? nunquid omnes uirtutes?* id eſt, miracula operantes? *Nunquid omnes gratiam habent curationum? nunquid omnes linguis* diuerſis *Loquuntur? nunquid omnes interpretantur?* exponendo obſcura. ¶ Ne autem deſiderium hominum principaliter feratur ad deſiderandum dona iſta gratuita, eo quod ad honorificentiam quandam pertineant, monet Apoſtolus, vt dona gratum facientia, ſicut ſunt ſeptem dona ſpiritus ſancti, potius deſiderentur. *Aemulamini autem* hoc eſt, ſectamini & optate *Chariſmata meliora*, hoc eſt, ſalubriora dona ſpiritus ſancti. *Et adhuc* vltra omnia prædicta *Excellentiorem* viam ad patriam perducentem *Vobis demonſtro*. In ſequentis capituli exordio, ſcilicet charitatem.

A *Act.11.* — *Act.13.* — B — *Eſaiæ.11.* — C

Cap. XIII. *Si linguis hominum loquar &c.*

ARTICVLVS XIII.

1·Cor.12. HABITO tractatu de gratiis gratis datis,iam agi-
D tur de charitate,quæ ſecundum quoſdam realiter idem eſt cum gratia gratum faciente. Secundum
Act.2. Thomam vero ab ea realiter differt,eſt tamen inſeparabiliter ei vnita. ¶Charitatis igitur digni-
EPIST. tatem inſinuans:ait, *Si linguis hominum* vniuerſorum *Loquar* ſicut & loquor. Apoſtolis nanque data eſt omnium linguarum notitia. Loquar quoque *Et ſpiritualibus linguis Angelorum,* id eſt,quamuis ſic loqui poſſem, ſicut angeli ſancti loquuntur ad inuicem per intellectualem conuerſionem vnius ad alium, vt cum ſuperiores illuminant inferiores, vel inferiores ſuperioribus proprios manifeſtant conceptus. Quæ loquutio eſt
E per voluntariam determinationem ac intellectualem eorum conuerſionem ad inuicem:quod enim in corporalibus facit ſitus, hoc in ſpiritualibus efficit ordo,ſecundum Auguſtinum, *Charitatem autem* dei & proximi *Non habeam. factus ſum uelut æs ſonans, aut cymbalum tinniens,* id eſt, inanem ſtrepitum verborum emitto, qui alios docet atque delectat: mihi autem non prodeſt,quoniam ſpiritualiter mortuus ſum. Aes quoque ſonando,aliis aliquid ſignificat,cymbalum quoque tinniendo audientes delectat.Patet ergo quod donum linguarũ ſine charitate nil profit, quantumcunque ſit ſublime. *Et ſi habuero prophetiam* quæ eſt ſupernaturalis cognitio futurorum, *Et nouerim myſteria omnia,* id eſt,occulta ſacramenta ſummæ trinitatis *Et omnem ſcientiam* vtriuſque teſtamenti *Et habuero omnem* hoc eſt perfectam *Fidem,ita ut montes* orando,vel im-
F perando *Transferam* de locis ſuis. (De qua fide in Euange-
Marc.11. lio loquitur Chriſtus, Quicunque dixerit huic monti, tollere
Matth.7. & mittere in mare, & non hæſitauerit, fiet ei) *Charitatem autem non habeam,nihil ſum* quantum ad eſſe ſpirituale,deiforme,ac meritorium.Charitas enim vita eſt animæ,ideo charitate ablata, deſinit eſſe & viuere coram deo, *Et ſi diſtribuero in cibos pauperũ omnes facultates meas,* id eſt,omnia bona mea
Roma.5. pauperibus nutriendis erogauero: *Et ſi tradidero corpus meum* tormentis pro obſeruatione iuſtitiæ *Ita ut ardeam,* id eſt comburar: *Charitatem autem non habuero,nihil mihi prodeſt* ad promerendam vitam æternam. Charitas enim viuificat mentem,iungítque affectum cum deo, referẽs cuncta ad vltimum finem. *Charitas patiens eſt* facit enim æquanimiter ferre aduerſa

uerſa amore dilecti, *Benigna eſt*, id eſt, clemens, facilis ad do A
nandum. Hi actus ſunt à charitate imperatiue, ab habitu vero patientiæ & benignitatis procedunt elicitiue. *Charitas non æmulatur*, id eſt, nõ inuidet proſperitati alterius. Porrò ſignificationes huius verbi æmulor, continentur hoc verſu, Aemulor inflatur, amat, inuidet ac imitatur. Charitas *Non agit perperam*, id eſt, peruerſe, impediendo bonum alterius, *Non inflatur* tumore ſuperbiæ, *Non eſt ambitioſa* optando prælationem *Non quærit quæ ſua ſunt* non eſt inordinate ad ſeipſam Matth. 5.
reflexa, ita vt ſolum aut finaliter intẽdat & quærat proprium Iacobi. 5.
bonum, ſed potius quærit dei honorem finaliter: proximorum autem ſalutem quærit vt propriam. Vel, non quærit quæ ſua ſunt, id eſt, ſua non repetit cum ſcandalo alterius: non enim amat pecunias, ſed animarum ſalutem. *Non irritatur*, id eſt, B
nec verbis nec ſignis prouocatur ad iram. *Non cogitat malum*, id eſt, nocumentum inferre alicui. *Non gaudet ſuper iniquitate*, Hebr. 4.
id eſt, de culpa alterius non lætatur, imò compatitur. *Congaudet autem ueritati* vitæ, doctrinæ atque iuſtitiæ, id eſt, bonis operibus, & recte doctrinæ. *Omnia ſuffert*, id eſt, aduerſa fortiter tolerat, & proximorum defectus pie ſuſtinet.

Omnia credit quæ diuinitus reuelantur. Non omnibus, cum 1. Ioan. 14.
non ſit credendum omni ſpiritui. nec ſimpliciter omnia quæ dicuntur credit eſſe vera, quia hoc eſſet incircunſpectionis: ſecundũ illud, Innocens credit omni verbo, Vbi innocentia pro Prou. 14.
defectu ſenſus accipitur. *Omnia ſperat* id eſt, diuina promiſſa longanimiter expectat & quæ petit, confidit adipiſci *Omnia ſuſtinet*, id eſt, onera aliorum ſuſtentat & portat. *Charitas* C
nunquam excidit, id eſt, nunquã finitur, aut eſſe deſinit. Quod intelligendum eſt, non quantum ad ſubiectum charitatis: nam habens charitatem poteſt eam amittere. Iuxta illud, Habeo Apoca. 2.
aduerſum te, quod charitatem tuam primam reliquiſti. Et Chriſtus in Euangelio, Refrigeſcit, inquit, charitas multorũ. Matt. 24.
Sed intelligendum eſt, quantum ad charitatis perfectionem internam, quoniam ita perfecta eſt charitas, vt nec actus nec habitus charitatis repugnet ſtatui beatorum. Vnde cum præſenti vita nõ finiuntur, ſed in futuro perficiuntur. Tunc enim charitatis præceptum perfecte implebitur. Poteſt tamen intelligi de charitate perfectorũ, qui ita in dilectione & gratia cõfirmati ſunt, vt cum apoſtolo dicere queant, Quis nos ſepara- Roma. 8.

lit à

D bit à charitate Chriſti? *Siue ſint Prophetiæ* tamen *Euacuabuntur*, id eſt, ceſſabunt cum vita præſenti. Prophetia enim eſt obſcura cognitio, & concernit futura: cognitio autem beatorum eſt clara, & omnia ſunt eis quaſi præſentia. *Siue linguæ ceſſabunt* eſſe in patria. Non quòd ſubſtantia linguæ aut vſus eius nõ erit. nam ſancti in patria omnia corporis membra habebunt, & vocali laude atque corporea voce vtentur, prout probabilius dicitur. Intelligendum eſt ergo, quod donum linguarũ ceſſabit, quia non dabitur in patria alicui vſus linguarum diuerſarum ad hoc vt diuerſis loquatur linguis, eo quod non omnes linguas intelligant, omnes enim omnes linguas cognoſcent. Et ſicut probabiliter æſtimant ali-

Lucæ.3.

E qui, ſicut in primo ſtatu generis humani erat populus vnus & labium vnum, vt patet in Geneſi: ſic in vltimo ſtatu erit omnium electorũ vnum idioma. Ad quod applicari poteſt illud Zachariç, In die illa erit dominus vnus, & nomen eius vnum.

Gene.11. Zach.14.

Siue ſcientia deſtruetur non quantum ad habitum, aut ſpecies intelligibiles: ſed quantum ad actum & modum agẽdi, id eſt, quantum ad diſcurſum & reflexionem ad phantaſmata, quorum vtrunq; imperfectionis eſt. Ideo ſubditur, *Ex parte enim* hoc eſt, imperfecte *Cognoſcimus, & ex parte prophetamus*. Vtraque enim cognitio valde incompleta eſt. Nam ſicut ſe habet oculus noctuæ ad lumen ſolis, ſic intellectus noſter ſe habet ad manifeſtiſſima naturæ, id eſt, ad cognitionem ſubſtantiarum ſeparatarum, & maximè dei ſublimis & benedicti, quç tamen ex ſua natura ſunt maxime cognoſcibilia, cum ſint ma-

F xime actualia atque formalia. *Cum autem uenerit quod perfectum eſt* hoc eſt, cũ in patria fuerit nobis conceſſa viſio dei per ſpeciem, quæ eſt perfecta & prorſus clariſſima *Euacuabitur*, id eſt, deſtruetur *Quod ex parte eſt* hoc eſt, imperfectio cognoſcendi, non habitus cognoſcitiuus, nec actio eius perfectionalis, ſed rationatiuus quo proceditur à noto ad ignotum per inquiſitionem, quod non erit in patria. ¶Sed circa hoc aliqui mouent, quod etiam dilectio noſtra eſt imperfecta, & imperfectio noſtra tolletur in patria. Ad quod reſpõdendum, quod licet imperfectio auferatur, directus tamẽ immediatꝰ ac proprius actus charitatis non tollitur, ſed perficitur in beatis. ¶Deinde apoſtolus ponit declarationem iſtorum per exemplum ſtatus pueriſis, qui cum ſit imperfectus, euacuatur adueniente

Ezec.27.

niente matura ætate. *Cum eſſem paruulus* ætate,ſenſu & quantitate *Loquebar ut paruulus* verba imperfecte pronunciando *Sapiebam ut paruulus* circa veritatis notitiam ſæpe errando *Cogitabam* puerilia & iocoſa. *Vt paruulus* facere ſolet. A

Quando autem factus ſum uir ætate & ſenſu *Euacuaui quæ erant paruuli,* id eſt,puerilia dereliqui,& ad perfectionem me tranſtuli. *Videmus* oculo intellectuali, id eſt, deum cognoſcimus *Nunc* id eſt, in præſenti exilio *Per ſpeculum,* id eſt, per obſcuras imagines,ſcilicet creatas eſſentias,quæ dei naturam imperfecte,imò obſcuriſſime repræſentant.Non enim oſtendunt quid deus ſit,ſed quid non ſit.Nec oſtendunt de deo quid eſt,ſed quia eſt.Sic ergo videmus per ſpeculum *In ænigmate,* id eſt,in vmbroſa ſimilitudine,vtpote in formis intelli gibilibus,& ſcripturarum figuris ac tropis,in quibus modicū quid diuinæ lucis reſplendet. Omnis nanque creata eſſentia, omniſq; ſpecies intelligibilis intellectū in hac vita perficiens, in infinitum occumbit,& deficit à perfectione diuinæ naturę. Idcirco eam repræſentare nō poteſt,niſi obſcure & circūuelate. Propter quod diuiniſſimus Dionyſius aſſerit, Impoſſibile eſt aliter nobis lucere diuinū radium,niſi circumuelatum variis velaminibus ſenſibilium rerum. *Nunc cognoſco ex parte,* id eſt,imperfecte.Vnde in Iob dicitur,Ecce hęc ex parte dicta ſunt viarum eius.Et cum vix paruā ſtillam ſermonum eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis eius intueri? B *Dionyſius.* *Iob.26.*

Tunc autem cū ad patriam venero *Cognoſcam* deum *Sicut & cognitus ſum* ab eo,id eſt,clare atq; per ſpeciē, ſicut in prima Ioannis canonica legitur, Cum apparuerit,ſimiles ei erimus, quia videbimus eum ſicuti eſt. ¶ Sciendum autem,quod ſicut hoc loco non dicit æqualitatē,ſed ſimilitudinem quandā,quę conſiſtit in hoc, quod ſicut deus glorioſus & ſanctus videt ſeipſum per propriam eſſentiam,ita quòd in deo idē ſunt,quod videtur,& quo videtur, ſeu obiectum & ſpecies: ſic nos videbimus eum per ipſius eſſentiam, tanquā per intelligibilē formam noſtræ menti immediate non tamen inhæſiue vnitam: ſicque deus erit nobis quod videbimus, & quo videbimus,ſeu obiectum & ſpecies.Nulla nanque forma creata tantæ perfectionis eſt,vt per eam videri poſſit deus ſecūdum quod in ſeipſo ſubſiſtit,imò ab huiuſmodi diuinę eſſentiæ repręſentatione deficit infinite.Vnde & ſummi philoſophi,tam Platonici q̄ *1.Ioan.3.* C

Peripatetici

D Peripatetici dixerunt, primam cauſam non cognoſci ab ali-
qua ſubſtantia ſeparata, niſi per negationem, & quia eſt, ita
quod tanto verius, perfectiusque, cognoſceretur deus ab eis,
quanto clarius cernerent deum penitus inuiſibilem, inenarra-
bilem & incomprehenſibilem eſſe. Hoc ergo apoſtolus dicit,
videre deum facie ad faciem, cognoſcere eum ſicut cognoſcit
nos. Videre autem per ſpeciem, tantum eſt dicere, ſicut videre
per eſſentiam, ad quam beatificam ac ſuperdulciſſimam vi-
ſionẽ diſponitur intellectus creatus in patria immediate per
lumen gloriæ, quod eſt gratia conſummata ponens intellectũ
Galat.5. in eſſe deiformi ac deificato. - ***Nunc autem*** id eſt, tempore
viæ & peregrinationis iſtius ***Manent*** in corde fideliũ ***Fi-***
E ***des, ſpes, charitas, tria hæc*** id eſt hæ tres virtutes theologicæ
habentes deum pro immediato obiecto. ***Maior autem horum***
id eſt dignior fide & ſpe ***Eſt charitas.*** Tamen virtutes theo-
logicæ digniores ſunt cæteris omnibus donis atq; virtutibus.

Cap. XIIII. *Sectamini charitatem.*
ARTICVLVS. XIIII.

1.Cor.13. FActa determinatione, quod charitas maior ſit cæ-
teris donis, & gratiis gratis datis nunc hortatur
Apoſtolus ad charitatis imitationem, & gratiarũ
gratis datarum ponit comparationem & ait,
F ***Sectamini*** toto cordis affectu ***Charitatem*** dei
& proximi, quæ vna eſt quantum ad habitum, & quod deus
Matt. 22. ſit finis, & ratio diligendi proximum. Charitas ergo ſectanda
1.Ioan. 4. eſt, vt ſi non habeatur, ſtudeamus eam acquirere: ſi vero habe-
tur, enitamur in ea proficere, & omnia noſtra exercitia ad eius
Ioan.13. incrementum referre. Ait enim Saluator, In hoc cognoſcent
omnes, quia diſcipuli mei eſtis ſi dilectionem habueritis ad
inuicem ***Aemulamini*** .i. concupiſcite ***Spiritualia*** dona,
videlicet gratias gratis datas, vt aliis proficiatis. ***Magis autem***
optate ***Vt prophetetis*** quàm vt linguis loquamini, quoniã do-
num prophetiæ maius eſt dono linguarum. ***Qui enim loqui-
tur lingua*** .i. diuerſis loquelis vtitur, ſicut per donum lingua-
rum accepit, loquens videlicet lingua ignota & peregrina.
Vel qui loquitur lingua .i. idiomate proprio ac voce ſine intel
lectu eorum quæ dicit, proferens ſigna quorum ſignata igno-
rat

rat *Non hominibus loquitur* .i. non ad inſtructionem eorum V
Sed deo .i. ad laudem ipſius, vel quia à deo intelligitur, cu *Pſal.148.*
ius laudibus inſtat. *Nemo enim audit* .i. idcirco nō hominibus loquitur, nemo enim audit auditu cordis.i. nullus intelligit quid ille loquatur, quantum eſt ex virtute loquutionis illius. Donum enim linguarum per ſe non inſtruit intellectum. Sumitur nempe hoc loco, loqui linguis, pro loquutione non perfecte intellecta, nec ſatis explanata, ſicut purus grammaticus phyſicam legere poteſt in latino, ſed nō poteſt eam exponere: & aliquis ſimplex legit horas canonicas, quarum ſenſum non capit *Spiritus autem* prophetiæ.i. ſpiritus ſanctus per prophetas *Loquitur myſteria* .i. diuina ſecreta. Dat enim prophetis intellectum eorum, vt poſſint ſcripturarum ſententias euidenter cognoſcere, & aliis prædicare, quod eſt eccleſiā *Pſal.67.*
B
ædificare. Propterea ſubditur. *Nam qui prophetat* .i. ſcripturas exponit, & ſenſus latentes declarat *Hominibus* .i. ad profectum hominum *Loquitur* (.ſ. *ad ædificationem* incipientium *Et exhortationem* proficientium *Et conſolationem* mœſtorum. *Qui loquitur lingua ſecundū ſenſum* expoſitū *Semetipſum ædificat* .i. ſibimet ſolum proficit, ſeq; in bono actu exercet, proferendo verba diuina, & deum orando, quanuis ſenſum non capiat. *Qui autem prophetat, eccleſiam dei ædificat* ſicut nunc dictum eſt. Prophetare autem (vt patuit, & vt ait Ambroſius) ſumitur iam pro eo quod eſt viſiones diuinas ſibi *Ambroſius*
vel aliis factas, ſeu ſacras ſcripturas diuinitus reuelatas, per C
intellectuale lumen menti communicatum, exponere. ¶ Ne autem apoſtolus videatur donum linguarum omnino contēnere, addit. *Volo autem* quantum in me eſt *Vos omnes loqui linguis* diuerſis ex dono ſpiritus.ſ. cum ſit quoddam donum *Magis autem* volo vos *Prophetare*, *Nam maior* ſpiritualiter.i. perfectior *Eſt* cæteris paribus *Qui prophetat* referando abdita ſcripturarum *Quam qui loquitur linguis*, *niſi forte interpretetur* id eſt, ea quæ loquitur clare exponere poſſit: ſic enim maior eſſet quia ſic haberet vtrunque donum, videlicet prophetiam & linguas. Nam interpretatio ſermonum ad donum prophetiæ reducitur. ¶ Denique S. Thomas in ſecunda ſecundæ ponit tres rationes, cur donum prophetiæ dignius eſt dono linguarum. Prima eſt, quoniam donum prophetiæ conſiſtit in interiori illuminatione mentis: donum *Thomas.*
vero

D vero linguarum refertur ad diuerſas voces proferendas, quæ ſunt ſigna intelligibilis veritatis. Secunda, quoniam donum prophetiæ ordinatur ad noticiam rerum, donum vero linguarum ad noticiam vocum. Tertia, quia prophetiæ donum vtilius eſt, eo quod valeat ad ædificationem eccleſiæ, ſicut declarauit Apoſtolus. Vnde per ſui ipſius exemplum oſtendit, quod donum linguarum non profit aliis per ſe, niſi adiuncta interpretatione ſermonum, ait enim: *Nunc autem ô Fratres, ſi uenero ad uos linguis loquens* id eſt diuerſa idiomata proferens *Quid uobis prodero* ita loquendo *Niſi uobis loquar aut in reuelatione* id eſt exponendo reuelationem diuinitus factam quæ eſt, quum quædã myſteria per figuras oſtenduntur ſicut in Apocal. *Aut in ſcientia* id eſt exponendo ea quæ ad ſciē-
E tiam ſpectant, & fidem illuminant *Aut in prophetia* id eſt, exponendo dicta prophetica *Aut in doctrina?* morali, exponendo ea, quæ morum informationem concernunt. ¶ Præterea introducit exemplum Apoſtolus de rebus inanimatis, ad oſtendendum quod linguæ ſine interpretatione inutiles ſint. *Tamen quæ ſine anima ſunt* id eſt inanimata *Vocem dantia* id eſt ſonantia, ſumit enim ſonum pro voce, nam vox proprie eſt animatorum *Siue* .i. inanimatum, ſit *Tibia, ſiue cithara, niſi diſtinctionem ſonorũ dederint* .i. diſtinctos ſonos reddiderint *Quomodo ſcietur* .i. diſcernetur *Quod canitur, aut quod citharizatur?* q.d. Quis poterit aliter iudicare modos & conſonantias carminis? *Etenim ſi incertam uocem* .i. indeterminatũ ſonum *Dederit tuba* qua clangitur tempore prælij *Quis parabit ſe ab bellum?* nullus vtique. Inſtitutus eſt enim certus mo-
F dus clangendi tempore præparationis ad pugnam. ¶ Deinde apoſtolus applicat ſimilitudinem iſtam ad propoſitum.
Hier.6.48. *Ita & uos per linguam* id eſt linguis loquẽdo *Niſi manifeſtum ſermonem dederitis* .i. verba veſtra planè atque faciliter expoſueritis *Quomodo ſcietur* hoc eſt ab auditoribus intelligetur *Id quod dicitur?* id eſt prædicatur à vobis? Non vtique intelligetur. *Eritis enim in aere loquentes* id eſt inanem ſonũ verborum in aere formantes, & corporum aures, non animorum intelligentias percutientes. *Tam multa* idiomata.ſ. *Genera linguarum ſunt in hoc mundo* videlicet ſeptuagintaduo *Et nihil ſine uoce eſt* id eſt vnaquæque plebs vtitur propria voce. Vel quælibet res habet vocem qua ſignificatur. *Si ergo neſciero,*

Ioſue.6.

ſciero, uirtutem id eſt, ſignificationem *Vocis* quam loquor A
vel audio *Ero ei cui loquor* id eſt quem docere præſumo

Barbarus id eſt,non intelligibilis. Barbarum enim voca-
mus quod non intelligimus. *Et qui loquitur mihi* lingua ex-
tranea vel obſcura,erit mihi *Barbarus* id eſt, non intellectus. *Matt. 25.*

Sic & uos,quoniam æmulatores eſtis ſpirituum hoc eſt, appe- *Marc. 16.*
titores ſpiritualium munerum ſpiritus ſancti *Ad ædificatio-
nem eccleſiæ quærite ut abundetis* id eſt, ad hoc laborate ſpi-
ritualib⁹ douis impleri,vt aliorum ſaluti cooperemini, quod
eſt ædificare eccleſiam *Et ideo qui loquitur lingua* id eſt, lo-
quendo vtitur dono linguarum *Oret* deum *Vt interprete-
tur* id eſt,vt deus,conferat ſibi gratiam interpretationis ſer-
monum, vt quæ loquitur, plane intelligat, & aliis euidenter B
proponat. *Nam ſi orem lingua* id eſt verba orationis ſine in- *Rom. 8.*
tellectu pronuncio *Spiritus meus* id eſt voluntas *Orat* id eſt, *1. Cor. 6.*
ad deum afficitur,quia ei per charitatem vnitur,& cupit adi- *Matt. 15.*
piſci quod verba orationis ſignificant,licet ſenſum in ſpecia- *1. Cor. 6.*
li anima nõ cognoſcat. Significatur vero volũtas per ſpiritũ,
quoniã ſpiritus vim impulſiuã ſeu motiuã importat. Impulſio
autẽ ſeu motio reſpicit voluntatẽ,cuius eſt ferri atq; impelle-
re amantẽ in amatũ *Mens autẽ mea* .i. intellectus, *Sine fructu
eſt* hoc eſt,ſine cõtemplatione & delectatione, quæ conſiſtũt
in diſtincta & propria cognitione eorũ quæ per orationẽ de-
ſignantur *Quid ergo* eſt mihi agendũ? *Orabo ſpiritu* .i. affectu
Orabo & mẽte.i. in intellectu orãdo deũ toto corde,ita vt dili
gẽter attẽdã,atq; ardẽter optabo quod oro: Simili modo *Pſal-
lã* id eſt,deum laudabo *Spiritu,pſallam & mente,* Ex his pa- C
tet donum prophetiæ dignius eſſe dono linguarum, quia per
donum prophetiæ orat quis mente & ſpiritu, intelligit e- *Leuit. 19.*
nim quæ dicit: ſed per donum linguarum non orat homo niſi
in ſpiritu. *Cæterum ſi benedixeris* id eſt, alij bona dixeris,
ſeu benedictionem contuleris, ſicut facit epiſcopus & ſacer-
dos *Spiritu* hoc eſt, non verbis quæ ab aliis intelligantur,
ſed ſolum lingua *Qui ſupplet locum idiotæ* id eſt,dato quod
nemo tunc adſit niſi illiteratus & rudis *Quo modo dicet Amen
ſuper benedictionẽ tuã?* hoc eſt, quomodo tibi reſpõdebit, &
conſenſus ac deſiderij verbum tuæ benedictioni adiiciet?
Non poteſt hoc facere cum attentione. *Quoniam quid dicas
neſcit* id eſt, ſenſum tuæ benedictionis non percipit. *Matt. 5.*

Nam tu

D *Nã tu quidem bene gratias agis deo* ipſum laudando in ſpi-
ritu.i.cum affectu *Sed alter non ædificatur* id eſt,non profi-
cit,non accenditur,nec inſtruitur in verbis tuis quæ non intel
ligit,eo quod non loqueris interpretando ſeu exponendo ſer-
Acto.2. monem *Gratias ago deo meo quod omniũ ueſtrum lingua loquor.*
Mar.16. Data eſt enim apoſtolis per donum linguarum, vniuerſarum
linguarum ſcientia,quatenus vniuerſis gentibus prædicarent,
Sed in eccleſia materiali,& inter fideles *Volo* potius *Quin-
que* hoc eſt,pauca *Verba loqui ſenſu meo* id eſt,cum intelle-
ctu perfecto, vt meipſum intelligã , & ab alijs intelligar, *Vt
& alios inſtruam* .i.ſicut pertinet ad prædicatorem, *Quam de-
cem milia uerborum* loqui,id eſt,quantumcunque verborũ mul
E titudinem.Ponit enim determinatũ pro indeterminato. quẽ-
Dan.7. admodum in Daniele legitur,Milia milium miniſtrabant ei,
Heb.6. &c. *In lingua* duntaxat,id eſt,ſine intellectu,& aliorum in-
ſtructione. *Fratres*(mei)*nolite pueri effici ſenſibus* id eſt,pue
ris nolite conformari , quantum ad imperfectam eorum co-
gnitionem,ne more puerorum erretis diſcernendo inter bonũ
Eſaiæ.65. & malum,verum & falſum. Scriptum eſt enim , Puer centum
annorũ maledicetur, *Sed malicia paruuli eſtote,* hoc eſt,pue-
Matt.18. rorum innocentiam ſectemini,ſicut & Chriſtus monet , Niſi
conuerſi fueritis,& efficiamini ſicut paruuli,non intrabitis in
Pſal.18. regnum cœlorum.Et Pſalmiſta,Teſtimonium(inquit)domi-
ni fidele,ſapientiam præſtans paruulis. *Senſibus autem* id eſt,
F interioribus actibus intellectus, *Perfecti ſitis,* vt habeatis
ſenſus exercitatos ad diſcretionem boni & mali. Quis autem
ſit ſenſus perfectus,innuitur per ſapientem,qui dicit,Cogita-
Sapien.6. re de ſapientia,ſenſus eſt conſummatus. *In lege enim,* prout
Eſa.28. lex omnes ſcripturas veteris teſtamenti includit. *Scriptũ eſt*
in Eſaia. *Quoniam in alijs linguis, & alijs labiis* id eſt, non
ſolum in Hebræo,ſed in diuerſis linguarum generibus,& in-
ſolito modo loquendi, *Loquar* per apoſtolos, *Populo huic*
Iudæorum, *Et nec ſic* id eſt,non propter tam euidens ſignũ,
Exaudient me id eſt,ſermonibus meis acquieſcent *Dicit do-*
Acto.2. *minus.* Hoc contigiſſe patet in actibus,vbi inducitur quem-
Marc.16. admodum apoſtoli ſpiritu ſancto recepto,loquebãtur Iudæis
variis linguis , Iudæi tamen pro maiori parte permanſerunt
increduli.Hoc allegat apoſtolus,vt oſtendat Corinthiis , cur
non debeant tam inhianter quærere donum linguarum,quod
ipſi ex

ipſi ex quadã curioſitate magis quærebant quàm gratiã prophetię,ob hoc quòd linguæ in ſignũ ſunt infidelibus,ipſi vero iam erant fideles.Vnde concludit, *Itaque linguæ in ſignũ ſunt non fidelibus, ſed infidelibus* id eſt,non propter neceſſitatẽ vel conuerſionem credentium,qui ſciunt deum omnia poſſe, nec indigent tali miraculo.Infidelibus vero neceſſaria fuit nouitas huius miraculi, vt vel ſic admonerẽtur conuerti ad dominum. *Prophetiæ autem in ſignum ſunt non infidelibus,ſed fidelibus,* quia non proponitur infidelibus,ne margaritæ proiiciãtur ante porcos,vel ſanctum canibus detur. ¶ Adhuc autem probat Apoſtolus, quòd donum linguarum non ſit adeo appetẽdum,vt donum prophetiæ. *Si ergo uniuerſa eccleſia,* hoc eſt ſocietas fidelium *Conueniat in unum* mente & corpore, A Heb.11. Matt.7.

B *Et omnes* fideles, *Linguis loquantur* diuerſis & inelucidatis, *Intrent autem idiotæ aut infideles,* & audiant vos ſic loquentes, *Nonne dicent quòd inſanitis?* tanquam obſeſſi,vel arrepticij:cum enim fuerit inter vos tantus tumultus & cõfuſio linguarũ,nec vnus intellexerit aliũ,videbimini ſimiles phreneticis,illuſis atque amentibus. *Si autem omnes fideles prophetent* id eſt,abdita ſcripturarum exponant, & intellectualiter de ſecretis cõferant,vel diuinitus reuelata dei aliis publice dicant, *Intret autem quis infidelis aut idiota conuincitur ab omnibus* prophetantibus,quod ſit in aliquo errore, *Diiudicatur* id eſt,damnabilis demonſtratur *Ab omnibus.Occulta enim cordis eius* videlicet peccata latentia, ſeu cogitationes iniuſtæ, Acto.2.

C *Manifeſta fiunt* per prophetias illorum. *Et ita cadens in faciem* id eſt,ſe peccatorẽ agnoſcens,pœnitens,& in terra proſternẽs ſe, *Adorabit deum* pro indulgentiã & miſericordia, *Pronuncians quòd uere deus in uobis ſit* per gratiam ſpecialẽ. ¶ Deinde pandit Apoſtolus,quomodo vtendum ſit donis linguarum ac prophetiæ, *Quid ergo eſt fratres?* id eſt,cum prædicta ita ſe habeant,quid eſt agendum? *Cum conuenitis in eccleſiam unuſquiſque ueſtrum* id eſt, aliquis de omni genere cõgregationis veſtræ. Vel,vnuſquiſque veſtrum in ſe,vel in alio ſibi per charitatem coniuncto, *Pſalmum habet* id eſt,laudem dei cum cantico, *Doctrinam habet* moralem,ad alios imbuẽdos, *Apocalypſim*(id eſt,reuelationem)*habet,linguam habet.* i. donum linguarum, *Interpretationem habet,* hoc eſt,facultatem exponendi ſcripturas aut linguas. *Omnia* autem hæc Matt.9.

D *Ad ædificationem fiant eccleſiæ,* id eſt,ordinate & charitatiue,ſecundum quòd congruit congregationi fidelium. *Siue lingua quis loquitur* id eſt,ſi aliquis loquendo vtitur dono linguarum, *Secundum duos* fiat talis loquutio, *Aut ut multum ſit,*fiat ſecundum *Tres* id eſt,non niſi duo,vel ad maius tres, ita loquantur,ne tempus expendatur in tali occupatione minus fructuoſa in ſe. Fiat quoque loquutio iſta, *Et per partes* id eſt,ſucceſſiue, quantum ad tempus, vt vnus loquatur poſt alium. Vel diuiſim,quantum ad partes populi. Vel interciſe, vt poſt vnam partem loquutionis, ſequatur eius expoſitio, & poſt aliam partem ſimiliter. Sicut fit quando prædicator prędicat hominibus ignotæ linguæ per interpretem. Ideo ſubditur, E *Et unus interpretetur* id eſt,aliquis ſit qui exponat populo quæ dicuntur. *Si autem non fuerit* præſens aliquis *Interpres*(id eſt,expoſitor) *taceat in eccleſia,* qui loquitur lin-
Num.2. gua,quia nullum ædificat,niſi ipſemet interpretetur, *Sibi autem* id eſt,ad ſuam propriam vtilitatem, *Loquatur* orando *Et deo* id eſt,ad gloriam dei in ſecreto,vt nullum impediat. *Prophetæ* id eſt, ſcripturarum expoſitores ſiue doctores, *Duo uel tres dicant* id eſt, in eccleſia prædicent ordinate & ſigillatim(tot enim ſufficiunt) *Et cæteri diiudicent* id eſt,diligenter diſcernant, ne forte aliquid falſitatis commiſceatur. *Quòd ſi aliquid* melius & ignotum ac neceſſarium *Reuelatum fuerit* per ſpiritum ſanctum, *Sedenti* id eſt,alicui auditori, *Prior* prophetans *Taceat* dans locũ loquendi huic
Iob.6. illuminato. *Poteſtis enim omnes per ſingulos* .i.ſingillatim,ſcilicet F vnus poſt alium, *Prophetare* .i.ſcripturas ſacras diſſerere,eiusque myſteria declarare, *Vt omnes diſcant,* etiam ſuperiores ab inferioribus,quia nõ omnia omnibus reuelãtur, ſed aliqua vni,aliqua alteri, *Et omnes exhortentur* id eſt,verbum exhortationis proponant,quilibet ſuo loco ac tempore,ne fiat turbatio, *Et ſpiritus prophetarũ prophetis ſubiecti ſunt.* Hoc multi exponunt de ſpiritu ſancto, qui pluraliter dicitur ſpiritus, propter diuerſitatem donorum ſuorum. Vel propter pluralitatem prophetarum quos implet.Dicitur autẽ prophetis ſubiectus,quia nõ cogit eos tacere vel loqui,Ideo vnus poteſt alteri cedere. Aptius vero videtur poſſe intelligi de ſpiritu ra-
2.Par.36. tionali,creato videlicet. Vt ſpiritus,id eſt,animæ, ſeu ratio &
Matt.7. voluntas prophetarum dicantur eis ſubiecta, quia prophetæ non

non ſunt loquuti ſicut amentes & inſenſati, vt voluerunt hæ- A
retici, ſed ſpõte & libere loquebantur, ita quòd ſibiipſis pote-
rant imperare & obedire. *Non enim eſt diſſenſionis* id eſt, di-
ſcordiæ *Deus* autor vel approbator, *Sed pacis.* Ideo vult vt I. Timo.2.
vnus alteri cedat, *Sicut in omnibus eccleſiis ſanctorum doceo* per
meipſum & diſcipulos meos, & per epiſtolas meas. ¶ Et quia
iam dixit Apoſtolus, Poteſtis omnes prophetare, ne hoc de v-
troque ſexu intelligatur, ſubiecit. *Mulieres in eccleſiis taceãt*
id eſt, nec prophetare, id eſt, docere, nec loqui linguis præſu-
mant. *Non enim permittitur eis* aliqua authoritate, *Loqui* in
eccleſia, niſi ſecrete orando, *Sed præcipitur eis* *Subiectas eſſe*
uiris, ſicut & lex dicit in Geneſi. Sub viri poteſtate eris, & ipſe Gene.3.
dominabitur tui. *Si quid autem uolunt diſcere, domi uiros ſuos*
interrogent, vt inſtruantur, non in eccleſia, *Turpe eſt enim* B
id eſt, inhoneſtum ac indecens, *Mulierem loqui in eccleſia.*
Primo, quoniam mulieribus conuenit verecundia ac ſubie-
ctio: docere autem pertinet ad eminentiorem. Secundo quo-
niam ratio naturaliter debilior eſt in fœmina, quàm in vi-
ro. Tertio, ne ex ſermocinatione mulieris concitetur li- Eccli.9.
bido virorum. Colloquium enim illius quaſi ignis exarde-
ſcit. ¶ Inſuper increpantur Corinthiorum rebelles, qui in
aliquibus præſumpſerunt mutare ordinationes apoſtoli. Ne
ergo & huic ordinationi de ſilentio mulierum reſiſtere au-
deant, dicitur eis, *An à uobis uerbum dei proceſſit?* id eſt,
non vtique à vobis ortum ſumpſit prædicatio euangelica, ſed C
à nobis. Idcirco tenemini acquieſcere noſtris ſtatutis. *An in*
uos ſolos peruenit? hoc eſt, non vobis tantum, ſed aliis multis
annunciata & infuſa eſt Chriſti doctrina. Ideo conformetis
vos aliis, & implete quod dico, *Si quis uidetur propheta eſſe,*
aut ſpiritualis id eſt, qui verè prophetat, exponendo ſcrip-
turarum myſteria, vel prædicendo futura, *Cognoſcat* id eſt
ſpiritualiter penſet, *Quæ ſcribo uobis, quoniam domini ſunt*
mandata id eſt, ex diuina inſpiratione à me prolata, non
ex proprio corde conficta. *Si quis autem ignorat* iſta quæ
ſcire tenetur, *Ignorabitur* id eſt, à deo non cognoſce-
tur noticia approbationis: ſicut nec illi quibus dicitur,
Neſcio vos vnde ſitis. *Itaque fratres, æmulamini* id eſt, de- Luc.13.
ſiderate, *Prophetare* ſecundum ſenſum iam ſæpe præ-
habitum, *Et loqui linguis* id eſt, vti dono linguarum.

D *Nolite prohibere* eos qui poſſunt ſic loqui, quanuis melius ſit prophetare. *Omnia autem* quæ fiunt inter vos, *Honeſte* hoc eſt, virtuoſe, *Et ſecundum ordinem* id eſt, ordinate, *Fiant in uobis* vt nihil reprehenſibile in actibus veſtris appareat, & cum debitis circumſtantiis cuncta agantur. Optimum enim in rebus eſt ordo. Et peccatum nõ eſt niſi receſſus ab ordine.

Cap. XV. *Notum autem uobis facio fratres Euangelium.* ARTICVLVS. XV.

E COmpleto tractatu de ſacramentis & gratiis, nũc agit de reſurrectiõe mortuorum. De qua primo
1.Timo.4. recte inſtructi fuerunt Corinthij ab ipſo Apoſtolo, poſtmodum vero cum receſſiſſet Apoſtolus, à peruerſis infecta eſt fides illorum de reſurrectione futura. Itaque ait, *Notum autem uobis facio fratres* id eſt, ad memoriam reuoco, clariusque expono, *Euangelium quod prædicaui uobis* id eſt, bonam annunciationem de Chriſto, quod euangelium, *Et accepiſtis* adhibendo fidem euangelicæ prædicationi, *In quo & ſtatis* habendo intellectum erectum ad deum in veritate euangelicæ legis, voluntatem quoque à ruina peccati eleuatam, *Per quod & ſaluamini* credendo teſtimoniis euangelij, eiuſque obediendo pręceptis.
F Et hoc vtique ſic eſt, *Qua ratione prædicauerim uobis, ſi retinetis* id eſt, ſi diligenter recolitis, *Qua ratione* hoc eſt, quo fine, qua ſpe, ſeu quo argumento *Prædicauerim uobis* euangelium Chriſti. Prædicaui enim vobis ad hunc finem, id eſt propter hanc ſpem, vt conſequamini vitam æternam. Argumentum quoque quo probaui reſurrectionem futuram, fuit reſurrectio Chriſti. Hæc autem retinetis, & per euangelium iſtud ſaluamini, *Niſi* id eſt ſi non *Fruſtra* & inaniter *Crediſiſtis. Tradidi enim* hoc eſt, prædicaui, *Vobis in primis* id eſt, inter præcipua puncta, quæ docui, prædicaui (inquam) teſtimonium fidei, *Quod & accepi* id eſt, per diuinam reuelationem cognoui (non excogitaui) *Quoniam Chriſtus mortuus* id eſt, occiſus *Eſt pro peccatis noſtris* tollendis *Secundum ſcripturas* Scriptum eſt enim in Threnis,
Thren. 6. Spiritus oris noſtri Chriſtus dominus, captus eſt in peccatis no-

tis noſtris. Et in Eſaia, Ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras &c. *Et quia ſepultus eſt, & quia reſurrexit tertia die ſecundum ſcripturas* De ſepultura, quippe Eſaias prædixit, Et erit ſepulchrum eius glorioſum. Item, Dabit impios pro ſepultura, & diuites pro morte ſua. De reſurrectione quoque ait Oſeas, Viuificabit nos poſt duos dies, in die tertia ſuſcitabit nos. Et Sophonias, Expecta me dicit dominus, in die reſurrectionis meæ in futurum. *Et quia uiſus eſt Cephæ* id eſt, Petro. Quãuis locus huius apparitionis ignoretur, creditur tamen facta, quando Petrus à monumento receſſit in die reſurrectionis, quando videlicet Maria Magdalena dixit ſe Chriſtum vidiſſe. *Et poſt hæc* viſus eſt *undecim* Apoſtolis in conclaui Thoma præſente *Deinde uiſus eſt plus quàm quingentis fratribus* id eſt diſcipulis, *Simul, ex quibus multi manent* hoc eſt in corpore viuunt *Vſque adhuc, quidam autem dormierunt* ſomno beatæ mortis in domino. De hac viſione nullus Euangeliſtarum ſcribit *Deinde uiſus eſt* ſeorſum *Iacobo* minori fratri domini, primo Hieroſolymorum epiſcopo. De hac apparitione non loquitur euangelium. *Deinde uiſus eſt apoſtolis omnibus* in die aſcenſionis. *Nouiſſime autem omnium* Prædictorum, videlicet poſt aſcenſionem & ſpiritus ſancti miſſionem, *Tanquam abortiuo, uiſus eſt mihi* proficiſcenti Damaſcum. Abortiuum autem vocatur proles quæ extra debitum congruum tempus naſcitur, vel cum violentia de ventre educitur, vel ad debitam quantitatem non peruenit. Ideo propter tria comparat ſe Apoſtolus abortiuo. Primo, quoniam alij Apoſtoli ante miſſionem paracleti ſunt renati, ipſe poſtea ab Anania. Secundo, quia cum quadam coactione conuerſus eſt ſcilicet per errorem & minas. Tertiò, quia alijs Apoſtolis minor fuit, conſideratione vitæ præteritæ, quando perſecutus eſt Chriſtianos. Ideo ſubdit, *Ego enim ſum minimus Apoſtolorum.* Non ſimpliciter, ſed quantum ad aliquid, vtpotè quia vltime ad apoſtolatum vocatus eſt. Hoc modo Iacobus Alphæi frater domini, dictus eſt minor, reſpectu Iacobi filij Zebedæi, non ſanctitate aut dignitate, ſed quia vocatione poſterior. Iterum, minimus ſum Apoſtolorum, ratione præteritorum malorum. *Qui non ſum dignus uocari Apoſtolus* per reſpectum ad merita mea præce-

Eſaiæ. 53. A Eſa. 11. Eſa. 53. Oſee. 6. Soph. 3. Ioan. 26. B Apoc. 14. Acto. 9. C

D dentia, *Quoniam perſecutus ſum eccleſiam dei* viros ac mulieres ad iudicium pertrahens, quod alij Apoſtoli nunquam

Ibidem. fecerunt. *Gratia autem dei* gratum faciente, & gratis data, non propriis viribus aut meritis, *Sum id quod ſum* in eſſe ſupernaturali & ſpirituali, per gratiam enim gratum facientem habeo eſſe deiforme, & deo acceptum quoad vltimum finem. Per gratiam vero gratis datam, ſum Apoſtolus, propheta, doctor, interpres, ſignorum patrator, *Et gratia eius in me uacua* hoc eſt, infructuoſa, *Non fuit* ſed abundantius illis omnibus laboraui id eſt, cunctis Apoſtolis, ſcilicet quolibet eorum ſeorſum, non plus omnibus ſimul acceptis. Nullus enim Apoſtolorum tanta ſpacia per-

E curriſſe, tot populis prædicaſſe, tot perſecutiones legitur pertuliſſe vt Paulus, nec aliquis eorum ſic propriis manibus

1.Cor.11. victum quæſiuit, vt ipſe. ¶ Sed ne iſta videatur iactanter dixiſſe, ſubiecit. *Non autem ego* ſic laboraui propria poteſtate, vel tanquam principalis cauſa operum bonorum,

Sed gratia dei mecum ſcilicet cooperata & auxiliata eſt mihi, fuitque principalior cauſa bonorum, quàm ego ſeu mea natura. Gratia enim ſe habet ad liberum arbitrium, vt ſeſſor ad equum. *Siue enim ego, ſiue illi* id eſt, tam ego quàm & cæteri apoſtoli, *Sic prædicauimus* videlicet Chriſtum reſurrexiſſe, vel nos per eius gratiam operari *Et ſic credidiſtis* ſicut euangelizauimus vobis. ¶ Præterea, ex reſurrectio-

F ne Chriſti capitis noſtri oſtendit Apoſtolus generalem reſurrectionem futuram. *Si autem* id eſt, quia *Chriſtus prædicatur* à veris Apoſtolis, *Quod reſurrexit à mortuis, quomodo quidam* hæretici *Dicunt in uobis* id eſt, inter vos,

Quoniam reſurrectio mortuorum corporalis & vniuerſalis, *Non eſt?* credendo videlicet futura. *Si autem reſurrectio mortuorum non eſt* futura, ſequitur quòd *Neque Chriſtus reſurrexit* Eadem quippe ratio eſt de capite, & de membris.

Si autem Chriſtus non reſurrexit veraciter, ſed phantaſtice, ſicut dixerunt hæretici ſcilicet Marciani & Marcionitæ, qui Chriſti incarnationem dixerunt fuiſſe phantaſticam, quos ſequutus eſt immundiſſimus Manichæus, *Inanis eſt* ergo, id eſt, infructuoſa, vana & falſa eſt, *Prædicatio noſtra* quæ aſſerit Chriſtum reſurrexiſſe, Simili ratione,

Inanis eſt & fides ueſtra catholica *Inuenimur autem*

id eſt,

id eſt, ſi ita eſt, vt dicunt hæretici, nos Apoſtoli eſſe probamur, Et ſumus *Falſi teſtes dei* hoc eſt, mendaciter teſtantes de deo. *Quoniam teſtimonium diximus aduerſus deum*, id eſt, contra veritatem, & voluntatem, dei, videlicet, *Quod ſuſcitauerit Chriſtum* à morte *Quem non ſuſcitauit*, id eſt, quem ſequitur non eſſe ſuſcitatum à deo, *Si mortui non reſurgent. Nam ſi mortui non reſurgent, neque Chriſtus reſurrexit* qui ad hoc incarnatus & paſſus eſt, ideoque ſurrexit, vt nos ad immortalem vitam deduceret. *Quod ſi Chriſtus non reſurrexit, uana eſt fides ueſtra* quia non poteſt vos ad vltimum finem, ſeu veram felicitatem perducere. *Adhuc enim* ſcilicet poſt baptiſmi, ac fidei receptionem, *Eſtis in peccatis ueſtris* præteritis, ſicut & ante, ſecundum eos qui Chriſti reſurrectionem non profitentur. Fides etenim vana, & baptiſmus falſum repræſentans, non tollunt peccata. Baptiſmus autem Chriſti ſepulturam, ac reſurrectionem repræſentat, vt dictum eſt ad Romanos, Si ergo Chriſtus non reſurrexit, fides veſtra inanis eſt, & baptiſmus falſa ſignificat, non ergo tolluntur veſtra peccata per fidem atque baptiſmũ.

A — Matth.22. Marci.12. — B — Roma.6.

Ergo & qui dormiunt in Chriſto id eſt, in fide Chriſti defuncti ſunt, *Perierunt* id eſt, damnati ſunt, eo quod in fide inani & priſtinis vitiis ſint defuncti. ¶Deinde ponit aliam rationem reſurrectionis futuræ. *Si in hac uita tantum in Chriſto ſperantes ſumus* id eſt, ſi ſolum confidimus per Chriſtum conſequi bona in hac vita præſenti, & non potius vitam æternam in anima & corpore. *Miſerabiliores*, id eſt, infeliciores, *Sumus omnibus hominibus* (non Chriſtianis) qui in hac vita præſenti ſuis fruuntur delitiis. Nos vero nec in præſenti, nec in futuro gaudebimus, imò tanto miſerabiliores eſſemus, quanto grauiora & plura propter fidẽ & Chriſtũ ſuſtineremus. *Nunc autem* id eſt, ne prædicta inconuenientia concedantur, veritas ita ſe habet, videlicet quod *Chriſtus reſurrexit à mortuis* qui eſt, *Primitiæ* id eſt, primitiuus vel primus, *Dormientium* hoc eſt, mortuorũ. Qui dormientes dicuntur, quoniã Chriſto iubente faciliter & integrè quaſi de ſomno reducentur ad vitam. Horũ dicitur Chriſtus primitię, quoniã primus tẽpore, & propria virtute ſurrexit, loquẽdo de dormientibus in fine ſeculi ſuſcitãdis. Aliqui tamẽ pauci ante

C — EPIST. — Matth.9. Lucæ.7. Ioan.11.

D Chriſtum ſurrexerunt, quorum ipſemet tres ſuſcitauit. Vnde
Apocal.1. de Chriſto legitur in Apocalypſi, Qui eſt teſtis fidelis, primogenitus mortuorum. *Quandoquidem per hominem,* ſcilicet
Gene.3. Sapien.11. Ioan.5. Adam primum noſtrum parentem, *Mors* naturæ & culpæ ingreſſa eſt genus humanũ, propter originale peccatũ illius, *Et per hominem* id eſt, Chriſtum, hoc eſt, merito paſſionis eius erit, *Reſurrectio mortuorum* qui immutabuntur. Potentior eſt enim Chriſtus ad reparandum, q̃ Adam ad deſtruendum. *Et ſicut in Adam* id eſt, in præuaricatione Adæ, *Omnes moriuntur* incurrendo originale peccatum, & moriendi neceſſitatem, eo ꝙ peccatũ illius traducatur in poſteros. *Ita & in Chriſto* id eſt, in virtute & merito Chriſti, *Omnes uiuificabuntur* in reſurrectione futura, & vitam gloriæ conſe-
E quentur omnes electi, imò meritũ Chriſti omnino in ſe ſufficiens eſt, vt omnes ſimpliciter per ipſum beatam reſurrectionem ſortiãtur. ¶ Porrò, quod impij reſurgent, nõ erit merito Chriſti, ſed diuina eius virtute. Apoſtolus autẽ nunc loqui videtur de omnibus electis, qui merito Chriſti beatã im-
Ioan.12. mortalitatem adipiſcẽtur, de quibus & Chriſtus dixit, Omnia
Dan.7. traham ad meipſum. Daniel propheta quoq;, Omnes (inquit) populi, tribus & linguæ ſeruient ei. *Vnuſquiſque autẽ in ſuo ordine* id eſt, in ſuo gradu & dignitate ſecundũ exigentiã meritorum ſuorũ reſurget, vt Apoſtolus in ordine Apoſtolorum, martyr in ordine martyrum. ¶ Deinde exponit hunc ordinẽ.
F *Primitiæ Chriſtus* hoc eſt, omnium reſurgentiũ in finali iudicio primus tempore, & ſummus dignitate eſt Chriſtus, qui prior ſurrexit, vt fidẽ & ſpem faceret, formamq; præberet credentibus. *Deinde* in fine ſeculi ſuſcitabuntur, *Hi qui ſunt*
1.Theſſ.4 *Chriſti* hoc eſt, fideles, electi, vtpote *Qui in aduentũ eius crediderunt* id eſt, in Chriſtũ venturum ad faciendã vniuerſalẽ remunerationem. Iſti reſurgent Chriſto poſteriores tẽpore, &
Apocal.10 inferiores dignitate. Reſurgent etiã ante eos qui nõ ſunt Chriſti, id eſt, ante infideles & reprobos, non ordine tẽporis, ſed dignitatis. Reſurrectio enim erit in momento. *Deinde* id eſt, reſurrectione cõpleta, erit *Finis* huius mũdi, quia tunc ſpecies generaliũ eſſe ceſſabunt, & ſtatus mundi mutabitur. Erit quoq; tunc finis, id eſt, conſummatio ſeu plena perfectio electorũ, qui tunc in anima & corpore glorificabũtur, *Cũ* Chriſtus homo *Tradiderit* hoc eſt, obtulerit, ſeu præſentauerit,

Regnum,

Regnum, militantis eccleſiæ,id eſt,electos,fideles,in quibus Chriſtus interim regnat per fidē,regens eos per gratiam. Hoc regnū offeret & præſentabit Saluator, *Deo & patri* id eſt,patri æterno,tanquā elegantiſſimam prædā de antiqui hoſtis manu excuſſam,atque de vinculis mortis æternæ ſuo precioſiſſimo ſanguine liberatā.Dicitur autē Chriſtus hoc regnū patri ſic pręſentare,quia adducit electos ad ſummū cœli palatium,in quo habitat deus pater:ponetq; eos illic in conſpectu patris,nō vt pater incipiat eos inſpicere,ſed vt ipſi eum per ſpeciem contēplari incipiant. Iuxta quē modū ait Pſal. Quando veniā & apparebo ante conſpectū dei?Vel ſic, Cum Chriſtus tradiderit,id eſt, dederit regnū prædictum patri, videlicet vt pater in electis regnet,eoſq; regat gubernatione cōpleta,puta per glorioſam fruitionē, & confirmationem eorum in bono, quos modo regit gubernatione incōpleta per gratiam viæ amiſſibilem,quæ tamen imperfectio eſt ex parte noſtri,qui ſæpe peccamus,non recte tendentes ad vltimū finem. Viatores enim regūtur à deo per hoc quod dirigantur in vltimū finem, ſed hæc gubernatio non excludit omne malū.Comprehenſores vero reguntur à deo per hoc,quod in ipſo vltimo fine immobiliter conſeruātur,Vt ergo pater hoc modo regnet in ipſis fidelibus,Chriſtus dat eos patri.¶Denique dat eos patri, non quaſi nō ſint patris, imò à patre dati ſunt Chriſto, iuxta illud in Pſalmo,Poſtula à me,& dabo tibi gentes. Et alibi ipſe Chriſtus, Omne (inquit) quod dat mihi pater,ad me veniet. Alibi quoq; apertius loquitur patri,Tui(inquiens)erant,& tu mihi eos dediſti.Quomodo ergo dat Chriſtus eos patri,niſi ſecundum manifeſtationem? Nunc enim ignoratur,qui amore ſint digni:ſed tunc Chriſtus manifeſtabit qui ad patrē pertineant,dicens electis,Venite benedicti patris mei. Hoc modo & nos damus aliqua deo, prout Dauid teſtatur, Tua domine ſunt omnia,& quæ de manu tua accepimus,dedimus tibi.Per hoc autem, quod Chriſtus dicitur tradere regnum deo patri, non eſt intelligendū quod tollat,vel adimat illud ſibi,aut ſancto ſpiritui.Vna nanq; diuina perſona expreſſa,ſingulæ dantur intelligi,vbi non obuiat relatiua diſtinctio.Itaq; finis erit.

A

Pſalm.41. *Pſal.22.* B *Pſalm.2.* *Ioan.6.* *Ioan.17.* C *Eccleſ.9* *Matth.25* *1.Para.29*

Cum euacuauerit id eſt, ceſſare fecerit Chriſtus, *Omnem principatum,& poteſtatem & uirtutem* hoc eſt,vniuerſos gradus prælationum, angelorum, dæmonum & hominum, quia (vt dicit

D (vt dicit gloſſa) quandiu durat hic mũdus, angeli angelis dæmones dæmonibus, & homines hominibus præſunt, ad vtilitatem, vel deceptionẽ viuentiũ: ſed omnibus collectis, iam omnis ceſſabit prælatio, quoniam vltra non erit neceſſaria. Ideò hanc prælationẽ dicitur Chriſtus euacuare, quia omnes ſuos exaltabit in regno, tanto vnumquemq; ſublimius, quanto iam amplius humiliatur. Vel, Cum euacuauerit omnem principatum, hoc eſt manifeſtauerit nullam creaturarũ habuiſſe aliquid horum niſi à deo. ¶ Sed cum ordo angelorũ in prælatione conſiſtat, & inter cæteros ordines hi tres cõputentur, videlicet principatus, poteſtates, virtutes, quęri poteſt, quomodo angelorum euacuentur prælatio, principatus, poteſtas, & virtus.

Thomas. Et reſpondendum ſecundum Thomam in prima parte, quod E in ordinibus angelorũ duo penſantur, videlicet, diſtinctio ſeu gradus perfectionum ſecundum differentiam naturæ & gratiæ, & quantum ad hoc ordines angelorum nunquam ceſſabunt, quia natura eorum non corrumpetur, nec gratia auferetur. Secundo, conſideratur in ordinibus angelorum exequutio officiorũ. Hæc aũt exequutio poſt diẽ iudicij ceſſabit, ſecũdũ quod ordinatur ad reductionem hominum ad ſuum principium creatiuũ. Manebit vero prout conſiſtit in conſequutione vltimi finis ſeu adoptione beatificæ fruitionis, nam actiones hierarchię manebunt poſt diem iudicij in beatis, non propter nouam influentiam, ſed propter conſeruationem perfectionis influxæ. Sicut enim inferiores angeli à ſuperioribus illuſtrantur, ſic inferiorum cognitio talis à ſuperiorum illumi-

F natione dependet, non ſolum quantum ad receptionem, ſed etiam quantum ad conſeruationem. Homines quoque qui angelorum miniſterio ad beatitudinem perducuntur, aliquam illuminationem habebunt per angelorum officia. Hæc eſt reſponſio ſancti Thomæ, quæ licet probabilis ſit, authoritatem tamen non habet ſecundum aliquos, ſaltem in multis. ¶ Porrò de dæmonibus aliqui dicunt, quòd poſt diem iudicij non cruciabunt homines, ſed omnes ſimul tam dæmones quàm homines reprobi, vno igne, non tamen æqualiter punientur. Quanuis autem communiter dicant expoſitores aliqui, per principatus deſignari maiores: per poteſtates vero medios, & per virtutes inferiores, tam in angelis quàm hominibus, & ſuo modo in dæmonibus, ita quod Apoſtolus enumerando

incipit

incipit à ſuperioribus: documentis tamen diuini & magni A
Dionyſij potius conſonare videtur, vt dicamus oppoſito modo, ita quòd enumeratio Apoſtoli incipit ab inferiori videlicet à principatibus, per quos intelliguntur inferiores: per poteſtates, medij: per virtutes aũt, ſuperiores. Dionyſius enim in lib. de principatu angelico, ponit virtutes ante poteſtates & prĩcipatus. Nã principatꝰ ponit in ſũmo ordine infimæ hierarchiæ: poteſtates vero in infimo ordine ſecundæ hierarchię: virtutes aũt in medio ordine huius hierarchiæ. *Oportet autẽ* vt impleantur ſcripturæ, *Illum* videlicet Chriſtum *Regnare* iam per fidem in eccleſia militante. Iuxta illud, Dabit illi dominus deus ſedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, *Donec ponat* ipſe Chriſtus diuina ſua virtute *Omnes inimicos* id eſt, aduerſarios ſuos incredulos & peruerſos, *Sub pedibus eius* id eſt, ſub ſuæ poteſtatis plenaria ſubiectione, quod erit in die iudicij, quando implebitur illud propheticum, Ad eum venient & confundentur omnes qui repugnant ei. Interim ergo durabit ſtatus eccleſiæ, & regimen Chriſti in ea. Hæc dictio, Donec, ſumitur hic incluſiue non excluſiue. Non enim Chriſtus regnare ceſſabit, cum fuerint ſibi omnes ſubiecti: ſed ſi interim regnat, certius eſt quod poſtmodum regnabit. Simili modo ſumitur in Pſalmo, cum dicitur, Deus ne derelinquas me, donec annuntiem brachium tuum *Nouiſſime autem* quando videlicet in die nouiſſimo mortale hoc induerit immortalitatem, *Inimica deſtruetur mors* id eſt, mors quam naturaliter abhorremus, & quæ noſtræ vitæ aduerſatur.

Dionyſius. *Lucæ. 1.* B *Eſaiæ. 45.* *Pſal. 70.* C

¶ Quod autem Chriſtus ponet inimicos omnes ſub pedibus, hinc conſtat, *Omnia enim* cœleſtia, terreſtria, & infernalia, *Subiecit* pater *Sub pedibus eius* ſcilicet Chriſti. Vnde ipſe ait, Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. *Cum autem dicat* ſcriptura *Omnia ſubiecta ſunt ei* ſcilicet Chriſto à patre, intelligendum eſt hoc, *Sine dubio præter eum* id eſt, præter patrem, *Qui ſubiecit ei omnia* ſcilicet Chriſto. *Cum autem ſubiecta fuerint illi* id eſt, Chriſto, *Omnia* quando videlicet omnes aduerſarij eius fuerint ei plene ſubiecti, & cunctis fidelibus & infidelibus manifeſtatum fuerit Chriſtũ dominum eſſe vniuerſorum, quando peruerſi per experientiã ſuæ dãnationis ſcient Chriſtum eſſe dominum

Pſalm. 8. *Hebræ. 2.* *Matth. 28* *Pſal. 81.* *Deute. 10.*

D dominum omnium, *Tunc ipſe filius ſubiectus erit ei*, id eſt, patri, *Qui ſibi* id eſt, filio, *Subiecit omnia* creata. Erit autem Chriſtus ſecundum formã ſerui patri ſubiectus: non quòd modo non ſit ſubiectus, ſed quia tunc cũ corpore ſuo myſtico manifeſtabitur, ſubditus patri coram vniuerſis electis, *Vt ſit deus* pater, vel Chriſtus ſecundum diuinam naturam, *Omnia* cauſaliter, obiectiue ſeu fruitiue, *In omnibus* comprehẽſoribus. Quicquid enim amari poſſit vel appeti, habent in deo, & deus eſt cauſa totius beatitudinis electorum, qui nihil quærunt aut diligunt niſi deum, & alia in deo propter deum, & ſecundum

Lucæ.10. deum. Deus quippe eſt vnum illud, quod ſolum neceſſarium

Roma.5. eſt, in quo eſt omnium bonorum ac pulchrorum ac deſiderabilium plenitudo immenſa, qui ſolus quietat rationalis crea-

E turæ affectum. ¶ Præterea, redit Apoſtolus ad probandum generalem reſurrectionem futuram. *Alioquin*, id eſt, ſi mortui non reſurgent, *Quid facient qui baptizantur* hoc eſt, lachrymis pœnitentiæ ſeu aquis afflictionum perfunduntur, *Pro mortuis*, id eſt, pro remiſſione peccatorum mortuis impendenda, *Si omnino mortui non reſurgunt?* Quaſi dicat, ina-

2.Mac.12 nis eſſet labor eorum, ſicut habetur de Iuda. Quod niſi eos qui ceciderant reſurrecturos ſperaret, ſuperfluum videretur, & vanum orare pro mortuis. ¶ Sed poſſet quis inſtare & dicere, quod licet corpora reſuſcitanda nõ eſſent, animæ tamen præmio donarentur, ſicut & nunc ante reſurrectionem. Pium ergo & vtile eſſet pro defunctis, hoc modo baptizari ac deprecari propter animas liberandas de pœnis, quamuis corpora nun-

F quam reſurgerent. Et reſpondendum quòd tunc non eſſet tam vtile ſicuti modo. *Vt quid baptizantur* viui, iuxta ſenſum prædictum *Pro illis?* defunctis? Eſt ergo baptiſmus afflictio-

Lucæ.12. nis, de quo in Euangelio dicit Saluator, Ego baptiſmo habeo baptizari. Vel ſic, Quid facient qui baptizantur, pro mortuis? id eſt, pro peccatis ſuis delendis, vel ſeipſis ſpiritualiter mortificandis, ad ſimilitudinem mortis domini Saluatoris? Quaſi dicat, Inaniter baptizantur cum non ſint vitam habituri. *Vt*

Roma.8. *quid* id eſt, quo fructu, *Et nos* Apoſtoli, prædicatores & martyres Chriſti *Periclitamur*, id eſt, pericula patimur, imò & mortificamur, vel ad ſupplicia ducimur, *Omni hora?* id eſt, aſſidue? *Quotidie enim morior*, id eſt, grauibus tribulationibus afficior, & hoc verum eſſe iuro, *Per gloriam veſtrã fratres*, id eſt,

id eſt, per beatitudinem vobis paratam in cœlo. Vel, propter **A** gloriam veſtrã, id eſt, ad hoc vt vos gloriam mereamini ſempiternam. *Quam habeo* per certiſſimam expectationẽ,& propinquam potentiam. *In Chriſto Ieſu domino noſtro,* id eſt, virtute & gratia, ac merito Chriſti, vel per cõtemplationẽ ipſius.

Proſequutio huius cap. ab eo loco, *Si ſecundum hominem ad beſtias pugnaui Epheſi.*

ARTICVLVS XVI.

RVRSVS oſtendit Apoſtolus reſurrectionem futuram, quoniam alias infructuoſa fuiſſet diſputatio ſua cõtra infideles. Ait enim, *Si ſecundum hominem,* id eſt, ſecundum rationis proceſſum, **B** *Ad beſtias,* id eſt, contra homines beſtiales, reſurrectionem negantes, *Pugnaui* id eſt, acriter diſputaui. *Epheſi,* id eſt, in ciuitate Epheſina, (Sumitur autem, ſi pro quia) *Quid mihi prodeſt?* diſputatio illa. *Si mortui non reſurgunt?* Imò ſi mortui non reſurgunt, *Manducemus & bibamus,* id eſt, gulæ & voluptatibus inſiſtamus, *Cras enim* hoc eſt, in breui, *Moriemur* & nulla erit retributio alia. Hoc de Eſaia ſumptũ eſt, quod illic dicitur in perſona deſperantium *Eſa.22.* Iudæorum,& conuenit in hos qui nõ putant vitam poſt hanc vitam, propter quod voluptatibus ſe exponunt vt pecora. In quorum perſona dicit Sapiens, Vmbræ tranſitus eſt tempus *Sapien.2.* noſtrum,& poſt hoc erimus tanquam non fuerimus. Venite ergo & fruamur bonis quæ ſunt. Sed ne talibus credamus monet Apoſtolus, *Nolite ſeduci,* id eſt, non permittatis vos ab **C** aliquo decipi. *Corrumpunt enim mores bonos* hoc eſt, actus morales ſeu habitus virtuoſos, *Colloquia mala* maximè hæreticorum atque carnalium. *Euigilate iuſti* à ſomno pigritiæ. & eſtote ſolliciti, *Et nolite peccare. Ignorantiam enim dei quidam Ephe.5.* *habẽt,* hoc eſt, diuina ſcientia, puta notitia fidei diuinitus reuelata aliqui carent. Illi ſcilicet qui negant reſurrectionem futuram. *Ad reuerentiam* id eſt, verecundiã, *Vobis loquor* vt erubeſcatis de hoc quod inter vos eſt error de reſurrectione mortuorum. Nam & error atque defectus inferiorum redundat, & cedit in confuſionem ſuperiorum. Vnde verecundum eſt iuſtis & doctis, præſertim prælatis, quod inferiorũ errores

D & vitia non extirpant. ¶ Deinde oſtenditur reſurrectio mortuorum poſſibilis per exempla naturæ, ponítque verba perfidorum, ſubiungens. *Sed dicit* infideliter interrogando, *Aliquis* ignorãs deum. *Quomodo* id eſt, quo ordine, qua virtute, quo modo & ſpecie, *Reſurgunt mortui, quali autem corpore uenient?* id eſt, ſi reſurgent, quale corpus habebunt, redeundo ad vitam corpoream, ſcilicet mortale an immortale? Huic reſpondet Apoſtolus, *Inſipiens* qui diuinam virtutem & opera naturæ non penſas, *Tu quod ſeminas, non uiuificatur* id eſt, granum quod mittis in terrã non vegetatur ſeu creſcit *Niſi prius moriatur,* id eſt, reſoluatur & putrefiat. Vnde aſſerit Chriſtus,
Ioan. 12. Niſi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipſum ſolum manet. *Et quod ſeminas, non corpus quod futurum eſt*
E id eſt, quod exurget de terra, *Seminas,* id eſt, non herbam, ſtipulam, paleam, vel tam multiplex granum, ſicut de terra naſcetur. *Sed* ſeminas *Nudum,* id eſt, purum ac ſolum *Granum* vt puta tritici, *Aut alicuius cæterorum* ſeminum. *Deus autem dat* per influentiam cauſarum ſecundarum, *Illi* grano ſeminato, ſeu naſcituro, *Corpus* cũ ariſta & palea, *Sicut uult* id eſt, liberè inſtituit. Opus enim naturæ ac intelligentiæ eſt opus cauſæ primæ *Et unicuique ſeminum* dat deus *Proprium corpus* hoc eſt, corpus ſuæ ſpeciei conueniens. Quemadmodum ergo nudum granum ſeminatur, deíque nutu veſtitum ac multiplicatum reſurgit: ſic mortuus diuina virtute poterit viuere, atque in corpore meliorato reſurgere. ¶ Deinde Apoſtolus manifeſtat differentiam corporum reſurgẽtium, quan-
F tum ad dignitatem & gloriam, ſecundum exigentiam meritorum. *Non omnis caro eadem caro,* id eſt, non omnia animalia habent corpus eiuſdem rationis, dignitatis, ac diſpoſitionis, ſed iuxta diuerſitatem formarũ ſubſtantialium requiritur diuerſitas materiarum: forma nanque eſt finis materię, ſed iuxta diuerſitatem finium, diuerſificantur & media. Ideo ſubditur, *Sed alia* id eſt, alterius diſpoſitionis eſt, *Caro hominum, alia pecorum, alia uolucrum, alia autem piſcium.* Sumitur vero caro hoc loco cõmuniter, pro corpore animato, ſenſitiuo. Strictius vero eam ſumẽdo dicuntur Carthuſien. (quorum & ego vnus ſum, vtinam digne) non comedere carnes, *Et* quædam ſunt *Corpora cœleſtia* vt orbes ac ſydera, *Et* ſunt *Corpora terreſtria* vt ſaxa & arbores. ¶ Subditur autem de differentia cor-

porum

porum poſtquam dictum eſt de differentia carnium, quoniam A
corpus communius eſt quàm caro. *Sed alia quidem* eſt,
Cœleſtium corporum *Gloria,* id eſt, perfectio, ornatus ſeu
pulchritudo. *Alia autem terreſtrium.* Nec ſolum hæc corpora inter ſe diſtant, ſed corpora quoque cœleſtia inter ſe differunt, nam *Alia* ſcilicet maior *Eſt claritas ſolis, alia claritas lunæ* videlicet minor quàm illa, *Et alia claritas ſtellarum.* Hoc videmus ad oculum. *Stella enim* alia *Differt in claritatè* quoniam maior eſt lux vnius quàm alterius. *Sic & reſurrectio mortuorum* diſtincta erit, quantũ ad gloriam corporum ſuſcitandorum, non quantum ad veritatem naturæ eorum. Omnia enim erunt eiuſdem naturæ ſeu ſpeciei, ſicut & modo, ſed dignitas præmiorum erit diuerſa. ¶ Porrò exemplum Apoſtoli magis conſonat opinioni dicentium materiam primam in B
omnibus corporibus eſſe eiuſdem rationis, quàm eorum qui ponunt eam diſtinguendã ſpecifice. ¶ Deinde ponuntur dotes corporũ glorificandorum. *Seminatur in corruptione,* id eſt, corpus humanum concipitur, generatur, & more ſeminis ſub terra humatur corruptibile ſeu corruptũ, *Surget in incorruptione,* id eſt, in reſurrectione erit incorruptibile per dotem impaſſibilitatis. Simili modo iam. *Seminatur in ignobilitate,* id eſt, vile atque obſcurum, *Surget in gloria,* id eſt, reſurgendo recipiet claritatem, vt ſit glorioſum ac nobile, *Seminatur in infirmitate,* id eſt, fragilitate & infirmitatem ad motum habens. corpus enim quod corrumpitur, aggrauat animam, *Surget in uirtute,* id eſt, ſurgendo habebit facillimam mobili- Sapien.9.
C
tatem iuxta animę voluntatem, per dotem agilitatis. *Seminatur corpus animale,* id eſt, groſſum & alimoniis indigens, atque corporibus aliorum animalium ſimile. *Surget ſpirituale* corpus, id eſt, ſubtile ac ſpiritui ſimile, quantum ad aliquas proprietates, non tamen ita ſubtile vt exeat limites ſuæ naturæ. Erit enim palpabile atq; viſibile carnem habẽs & oſſa, ſicut & Lucæ.24.
Chriſtus in ſemetipſo oſtendiſſe ſcribitur. Hæ ergo ſunt quatuor dotes corporũ beatorũ, quę erũt in corporibus quodãmodo ex redundantia beatitudinis animæ ad corpus, ſicut in epiſtola ad Dioſcorũ tangit Auguſtinus. Ex hoc enim quod anima fruitiue deo vnitur, quatuor bona conſequitur, videlicet Auguſtin.
internæ lucis ſplendidiſſimam claritatem, & ex hoc redundat in corpus claritas copioſa, tanto abundantior, quanto maior

eſt

Matth.13. eſt gloria animę. Fulgebunt enim iuſti ſicut ſol. Secundo, con-
D ſequitur anima omnium deſideriorum ſuorum plenam quietationem. Ex quo redundat in corpus agilitas, ſeu mobilitatis velocitas. Iam enim corpus infirmum eſt, quoniam deſiderio animæ ſatisfacere nequit in executione motus & operationis, tunc vero mouebitur iuxta deſiderium ac imperium animæ,
Sapien.3. non tamẽ in inſtanti, Propterea ſcriptum eſt, Fulgebunt iuſti, & tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent. Tertio, conſequitur anima omnis mali remotionem, & ex hoc redundat in corpus impaſſibilitas. Quarto conſequitur anima maximam
1.Ioan.3. deiformitatem. Iuxta illud Ioannis, Similes ei erimus, quia videbimus eum ſicuti eſt. Et ex hoc redundat in corpus ſpiritualitas ſeu ſubtilitas. ¶Denique ſicut maior erit beatitudo
E animarum, quàm eſſet naturalis felicitas angelorum, ſicut erit maior perfectio corporum glorificatorum, quàm ſit perfectio cœleſtium corporum: ita quòd claritas, agilitas, impaſſibilitas, atq; ſubtilitas maior, ſeu dignior futura erit in illis, quàm in cœleſtib⁹ corporibus. In præſenti quoq; vita habet corpus ab anima quatuor proportionabiliter ad prædicta, videlicet exiſtentiam, pulchritudinem, conſeruationem, & motum. ¶Quod autem corpus reſurget ſpirituale, probat Apoſtolus, *Si eſt* id eſt, quia iam eſt *Corpus animale* ſecundum ſenſum prædictum *Eſt* hoc eſt, aliquando erit in nobis, & iam in aliquibus eſt, *Et* corpus *Spirituale* ſecundum intellectum expreſſum. corpus enim dicitur animale, ad differentiam corporis ſpiritualis. ¶Quod vero ſit corpus animale, probat autho
Gene.2. ritate ſcripturæ. *Sicut ſcriptum eſt* in Geneſi, *Factus eſt pri-*
F *mus homo* ſcilicet Adam, *In animam uiuentem,* hoc eſt, in ſui formatione adeptus eſt animam dantem corpori vitam animalem, ſuſtentatione ciborum indigentem, propter quam vitam corpus vocatum eſt animale, *Nouiſſimus Adam,* id eſt, Chriſtus factus eſt, *In ſpiritum uiuificantem,* id eſt, in ſua reſurrectione recepit ſpiritũ rationalem, ſeu animalem dantem corpori ſuo vitam ſpiritualem, cibis & potibus non indigen-
Roma.5. tem, ſed inſolubilem atque perpetuam. Chriſtus enim poſuit animam ſuam, & iterum ſumpſit eam, ſed non talem reſumpſit, qualem poſuit. Poſuit nanque paſſibilem, impaſſibilem vero recepit. Dicitur autem Chriſtus Adam. Primo, quoniam
Gene.2. de eadem materia habuit corpus. Secundo, quoniam ſicut ex Adam

Adam omnes naſcuntur, ſic ex Chriſto renaſcuntur. Tertio, A
nam ſicut de latere Adæ formata eſt Eua, ita ex latere Chriſti formata eſt eccleſia. Dicitur quoque nouiſſimus Adam, quoniam nemo ei ſuccedet, qui ſit caput & author fidelium. *Sed non prius quod ſpirituale*, hoc eſt, nec Chriſtus habuit, nec alij habent primo corpus ſpirituale, ſecundũ proprietatẽ vt dictũ eſt, *Sed quod animale*, id eſt, primo oportet habere corpus animale, *Deinde* habetur corpus, *Quod ſpirituale* eſt. Chriſtus equidem ante paſſionem habuit corpus animale, id eſt, cibo vtens ac diſſolubile. Poſt reſurrectionem vero habuit corpus ſpirituale. Ita erit & nobis: iam enim habemus corpora animalia. Poſt reſurrectionem vero habebimus corpus ſpirituale. ¶ Sciendum, quòd duplex eſt ordo, videlicet generationis & naturæ. Secundum ordinem generations imperfectum præcedit perfectum, vt pueritia iuuentutem. Et hoc modo animale B
præcedit ſpirituale. Secundum ordinem vero naturæ, perfectum pręcedit imperfectum. Imperfecta enim à perfectis procedunt. ¶ Deinde oſtendit Apoſtolus vnde ſimus animales, & vnde erimus ſpirituales. *Primus homo*, ſcilicet Adam, mate- *Gene.1.*
rialiter habens originem, *De terra* quia de limo terræ formatus fuit, *Terrenus*, id eſt, naturaliter animalis atque paſſibilis. Maximè tamen terrenus effectus eſt, tranſgrediendo diuinum præceptum: *Secundus homo*, hoc eſt Chriſtus. Qui dicitur ſecundus homo, quoniam inter eum & Adam nullus eſt *Gene.3.*
medius, qui ſit caput & principium hominum ſicut ipſe. Hic *Lucæ.1.*
ergo deſcendens, *De cælo* & oriens ex alto eſt *Cæleſtis*. Primo, quia de cœlis deſcendit, non diuinitatem amittendo, C
vel locum mutando, aut corpus de cœlo ſecum portando, ſed corpus humanum aſſumendo, atque in mundo viſibiliter apparendo. Propter quod ipſe ait, Nemo aſcendit in cœlum, niſi *Ioan.3.*
qui deſcendit de cœlo. Et alibi, Exiui à patre, & veni in mun- *Ioan.16.*
dum. Secundo, quia cœleſti virtute cõceptus ac natus. Tertio, *Lucæ.1.*
quia cœliformiter (id eſt, abſque macula) in terra conuerſatus. *Qualis terrenus*, id eſt, qualis fuit Adam, *Talis & terreni*, hoc eſt, tales modo nos ſumus, quia animales, mortales & fragiles, imò originali peccato infecti. *Et qualis cæleſtis*, id eſt, qualis in reſurrectione factus eſt Chriſtus, videlicet corpus glorificatum ſortitus, *Tales & cæleſtes*, id eſt, tales erunt electi in reſurrectione futura, quando reformabit corpus humi- *Philip.3.*

D litatis noſtræ configuratum corpori claritatis ſuæ, vt *Ergo* cœleſtes effici valeamus, ſtudendum eſt nobis, vt *Sicut portauimus imaginem terreni,* id eſt, ſicut aſſimilati ſumus primo parenti, ſequendo eius veſtigia, inobediendo, & originale peccatum ab ipſo contrahendo, *Sic portemus & imaginem cœleſtis,* hoc eſt, Chriſto nos conformemus per charitatem, obedientiam, humilitatem, & omnium tribulationum patientiſſimam ſuſtinentiam. Non enim aliter poſſumus fieri cœleſtes ſiue felices. Ideo ſubditur, *Hoc autem dico fratres; quia caro & ſanguis* id eſt, homines carnales affectibus vitioſis ſubiecti, ſeu opera carnis, *Regnum dei poſſidere non poſſunt.* In cœlo enim non nubent, neque nubentur. *Neque corruptio incorruptelam poſſidebit,* hoc eſt, qui ſeruit corruptioni peccati, nō ſortietur bea-

Matt.22. tam immortalitatem. Peccatum enim mentem inficit, corrum-

E pit, & in nihilum redigit. Virtus vero conſolidat animum, & ſtabilit eum in deo, idcirco impaſſibilitatem, quæ eſt perfecta

Lucæ.20. incorruptela, meretur & poſſidebit. Vnde ſcriptum eſt, Incor-

Sapien.6. ruptio facit eſſe proximum deo. ¶Inſuper manifeſtat A-

EPIST. poſtolus reſurgendi modum ac ordinem *Ecce* Cum dicitur, Ecce, inſinuatur notabile eſſe quod dicitur) *Myſterium* id eſt occultum aliquid de materia futuræ reſurrectionis, *Vobis dico* videlicet, *Omnes quidem* generaliter, *Reſurgemus* boni & mali in fine ſeculi, qui interim non ſurrexerunt reſurrectione conſummata, quomodo certum eſt reſurrexiſſe virginem glo-

Malac.3. rioſam. Nam & viui qui tunc inuenti fuerint, in igne conflagrationis morientur, vt ſoluant debitū carnis, protinúsq; cum

F aliis ſurgent. Reſurrectio nanque non conuenit, niſi ei quod cecidit, *Sed non omnes immutabimur,* hoc eſt, non omnes in melius reformabimur, quoniam ſoli electi glorificabuntur, reprobi vero reſurgent in peius. habebunt enim corpora ipſo aſpectu horribiliſſima, ſcilicet obſcura, grauiſſima, groſſa, & paſſibilia. Reſurgemus autem *In momento, in ictu oculi,* id eſt, in breuiſſimo temporis ſpacio, hoc eſt, quàm cito oculus aperitur, aut clauditur. Diuina enim virtus immenſa eſt. Non tamen fiet repente, quia collectio cinerum fiet ab angelo, non ſine motu locali. Surgemus quoque, *In nouiſſima tuba.* Hæc tuba tripliciter intelligi poteſt. Primo per tubam intelligitur imperium dei, cuius nutu reſurrectio fiet. Vnde ad Theſſalo-

1.Theſ.4. nicenſes ab ipſo inducitur, Quoniam ipſe dominus in iuſſu &

in voce

in voce archangeli,& in tuba dei deſcendet de cœlo. Secundo, A
per tubã intelligitur vox Chriſti, qui ait, Veniet hora in qua *Ioan.5.*
omnes qui in monumẽtis ſunt, audient vocem filij dei. Tertio,
per tubam accipi poteſt ad literã vox alicuius archangeli, cui
cõmiſſa fuerit talis prolatio, Vnde in Euangelio dicitur, Me- *Matt.25.*
dia nocte clamor factus eſt, ecce ſponſus venit, exite obuiam
ei. *Canet enim tuba* quælibet iam præfata, id eſt, terribiliter
imperabit reſurrectionem mortuorum. Et, vt dicit Hierony- *Hierony.*
mus ſic canet, quòd totus mundus tinniet, *Et mortui reſurgent
incorrupti,* id eſt, cũ corpore integro. Quia diuina virtus ſup-
plebit, quod aliquibus defuit, vt claudis, monſtris & pueris.
Omnes etiam ſurgent in perfecta ætate & conuenienti quan-
titate, *Et nos electi Immutabimur,* id eſt, immortalitatis glo
riam conſequemur. *Oportet enim* quatenus diuina implea- B
tur promiſſio: & iuſta fiat remuneratio, *Mortale hoc* corpus
Induere immortalitatem, id eſt, perpetuam ſubſiſtentiam, *Et*
oportet *Corruptibile hoc* corpus *Induere incorruptionẽ,* id eſt,
indiſſolubilitatem, vt reſolui non poſſit. Hoc proprie refertur
ad corpora electorum, quãuis & corpora reproborum futura
ſint immortalia & incorruptibilia, ſed immortalitas illa erit
tantis miſeriis plena, vt potius eſſe videatur mors continua,
quàm immortalitas vera. *Cum autem mortale hoc* corpus *in-
duerit immortalitatem,* ſcilicet in die nouiſſimo, quando idem
numero corpus reſurget, prout apertiſſime ait beatus Iob,
Scio quòd redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra *Iob.19.*
ſurrecturus ſum, & rurſum circundabor pelle mea, &c. *Tunc
fiet* id eſt, implebitur *Sermo* propheticus, *Qui ſcriptus eſt* C
in Oſea, ſecundum tranſlationem ſeptuaginta interpretum, *Oſee.13.*
Abſorpta id eſt, victa *Eſt mors,* ſiue diabolus *In victoria,* id
eſt, per victorioſam paſſionem ac reſurrectionem Chriſti, qui
mortem noſtram moriendo deſtruxit, ſicut & per Oſeam lo-
quitur, Ero mors tua ô mors, &c. Quod etiam iam allegatũ eſt *Ibidem.*
ſecundum tranſlationem ſeptuaginta interpretum. Abſtulit e-
nim à nobis mortem culpæ atque gehennæ, & in fine ſeculi tri
buet immortalitatem cõpletam. ¶Præterea apoſtolus de be-
neficio tanto exultans, & in perſona feliciter reſurgentium lo
quens ex propheta eodem, adiecit. *Vbi eſt ô mors victoria tua?*
qua omnes occidiſti: ſicut ſcriptum eſt, Quis eſt homo qui vi- *Pſal.88.*
uet & non videbit mortem? *Vbi eſt mors ſtimulus tuus?* id eſt,

D peccatum quod mortē induxit, ſicuti ſtimulus læſionē infigit?
Ideo ſubditur, *Stimulus autem mortis,* id eſt, mortem inducens
Peccatum eſt actuale vel originale. Mors enim eſt pœna pec-
cati, quaſi dicat, Iſta victoria mortis, ac ſtimulus eius ab ele-
Eſaie.25. ctis ablata ſunt. Vnde in Eſaia legitur, Præcipitabit dominus
mortē in ſempiternū, & opprobrium populi ſui auferet. Item
Pſal.113. in Pſal. Laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus. ¶ Ne au-
tem putetur culpa per legem deleta, ſubiungitur. *Virtus vero*
id eſt, incentiuum ſeu augmentum *Peccati* eſt *Lex* Moſi, non
directe, ſed ex occaſione, & humana peruerſitate, quæ nititur
Ouidius. (teſtante poëta) in vetitum ſemper, cupitq; negatum. De hoc
autem in epiſtola ad Rom. pleniſſime dictum eſt. *Deo autem*
gratias qui dedit nobis victoriam iam in ſpe, & partim in re, poſt-
E ea autem dabit perfecte in re. Victoriam inquā peccati & mor-
tis non noſtris meritis, ſed *Per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.*
id eſt, virtute ac merito Chriſti. ¶ Poſtremo ponit Apoſtolus
admonitionem ſaluberrimam & conſolatoriam. *Itaque* cum
omnia hęc ita ſe habeāt, ô *Fratres mei dilectiſſimi ſtabiles eſtote*
in fide *Et immobiles* in charitate *Abundantes in opere domini*
ſemper id eſt, actibus virtuoſis inceſſanter intenti, *Scientes*
quòd labor veſter ex charitate procedēs, *Non eſt inanis,* id eſt,
Sapien.3. ſine mercede *In domino.* Imò vt apud Sapientē legitur, bono-
rum laborū glorioſus eſt fructus. Hoc totum breui verſiculo
Pſal.26. cōprehendit Pſalmiſta, dicens, Expecta dominū viriliter age,
& confortetur cor tuum, & ſuſtine dominum. Magna eſt itaq;
perfectio, cordis ſtabilitas in domino, ne homo moueatur im-
F petu paſſionum, delectationibus temporalium rerum: vel mi-
nis, aut huiuſmodi aliquo peccati vento. Idcirco ſcriptum eſt,
Eccli.5. Non te ventiles in omnem ventum, ſed eſto firmus in via do-
Eccli.27. mini, & in veritate ſenſus tui. Et iterū ſcriptura dicit, Sapiens
permanet vt ſol, ſtultus autem mutatur vt luna.

Cap. XVI. *De collectis autem quæ fiunt in ſanctos.*

ARTICVLVS XVII.

EXPEDITIS determinationibus principalium materiarum, in quibus inſtruendi erant Corinthij, iam agit Apoſtolus de quibuſdam ordinationibus particularibus. Primo de eleemoſynis, quas gentiles conuerſi faciebant Iudæis conuerſis, qui in

in Hieruſalem erant. Ait enim, *De collectis autem* id eſt, do- A
nis ſeu eleemoſynis, *Quæ* congregantur, & *Fiunt in ſanctos*,
id eſt, in ſuſtẽtationem ſanctorum in Hieruſalem habitantiũ, Act. 2.
qui omnia ſua vendiderunt, & ante apoſtolorum pedes poſue-
runt, quibus conſumptis, & fame orta in Iudæa, in magna pe-
nuria fuerunt, propter quod ordinauerunt apoſtoli vt conuer-
ſi ex gentibus mitterent eis ſubſidia vitæ, *Sicut ordinaui in ec-
cleſiis Galatiæ*, id eſt, cõgregationibus fideliũ in Galatia (quæ
eſt pars Græciæ) habitantium ſcilicet Galatis. *Ita & uos fa-
cite per unam ſabbati*, id eſt, vna die ſeptimanæ. *Vnuſquiſque
ueſtrum apud ſe reponat*, id eſt, in propria domo ponat in loco
ſecuro, ne forte ſi alij cõmiſerit, defraudetur. Ponat ergo apud
ſe *Recondens* munus *Quod ei bene placuerit*, id eſt, tantum
quantum libenter dat, ne grauetur, *Vt non cum uenero*, id eſt, B
apud vos fuero, *Tunc collectæ fiant*, id eſt, eleemoſynæ congre
gentur, quia tunc alia habebimus expedite: grauaret quoque
vos ſi totum ſimul daretis. *Cum autem præſens fuero apud uos,
quos probaueritis*, id eſt, approbaueritis, ſeu aptos iudicaueri-
tis, per epiſtolas, *Hos mittam*, id eſt, iſtos deſtinabo cum lite-
ris commendatoriis meis ac veſtris, *Perferre gratiam ueſtram*,
id eſt, gratioſam eleemoſynam *In Hieruſalem* ad primitiuam
eccleſiam ſub Iacobo militantẽ. *Quod ſi dignum fuerit*, id eſt,
rationabilis cauſa occurrerit, *Vt & ego eam* in Hieruſalem
cum eleemoſynis iſtis. *Mecum ibunt* quos probaueritis. *Ve-
niam autem ad uos, cum Macedoniam*, quæ eſt pars Græciæ,
Pertranſiero viſitando illic, & in locis vicinis diſcipulos.
Nam Macedoniam prouinciam illam *Pertranſibo* non diu C
ibi morando, cum non ſit neceſſe. *Apud uos autem forſitan*,
ſcilicet ſi deus præſtiterit, *Permanebo* multis diebus, *Vel
etiam hyemabo*, quia multa ſunt corrigenda in vobis, ideo
diuturna medici ſpiritualis præſentia vobis neceſſaria eſt. *Vt
uos me ducatis quocunque iero* cum à vobis receſſero. Illa tamen
non fuit principalis cauſa huius manſionis, ſed hoc dicit apo-
ſtolus ad inflammandum charitatem eorum ad ſe, vel ad fa-
miliaritatem oſtendendam. *Nolo enim uos modo in tranſitu ui-
dere*, id eſt, tempore modico. *Permanebo autem Epheſi* vnde
& iſtam epiſtolam vobis tranſmiſi, *Vſque pentecoſten. Oſtium
enim mihi apertum eſt magnum & euidens*, id eſt, vehemens ra-
tio mihi occurrit illic manendi, eo quòd corda multorum pa-

D rata ſint recipere verbum dei, *Et aduerſarii multi* ſunt ibi qui euangelio cōtradicunt,cōtra quos oportet me armare fideles,
1.Timo.4. vel illis quoque aperte reſiſtere. *Si autem uenerit Timotheus* ad vos *Videte*, id eſt, ſtudete ad hoc *Vt ſine timore ſit apud uos*, id eſt,ſecure,ita vt nullus ei moleſtus ſit. *Opus enim domini operatur* prædicando euangelium Chriſti, *Sicut & ego. Ne quis*
Act.18. *ergo illū ſpernat* eo ꝙ iuuenis ſit.Vnde alibi dicit,Nemo adoleſcentiam tuā contemnat, *Deducite autem illum in pace* egrediendo & ambulando cū eo pacifice per aliquod ſpatium, *Vt ueniat ad me* Epheſum *Expecto enim illum cum fratribus* cum eo venturis. *De Apollo autem fratre* qui erat vir potens in ſcripturis & eloquens, quem apoſtolus ordinauit Corinthiis in epiſcopum ſicut & ipſi rogauerunt. *Notum uobis facio quoniam*
E *multum rogaui eum* non præcepi, *Vt ueniret ad uos cum fratribus* ſecum agentibus.Receſſerat quippe à Corinthiis propter diſſenſionem eorum quam ſedare non potuit,propter quod rediit Epheſum ad apoſtolum. *Et utique non fuit uoluntas eius ut nunc ueniret* ad vos,quandiu eſtis in iſta diſcordia. *Veniet autem quum ei uacuum*, id eſt, opportunum, *Fuerit* quando videlicet perceperit vos emendandos. *Vigilate*, id eſt, diligentes & ſolliciti eſtote, ne torpor pigritiæ irruat ſuper vos, *State*, id eſt,firmiter perſeuerate, *In fide,uiriliter agite*. Ma
Hier.48. ledictus enim qui facit opus dei negligēter. *Confortamini* proficiendo ſemper in gratia dei, *Et omnia ueſtra* opera, *In charitate fiant*, id eſt, charitatiue atq; concorditer:aliter enim non eſſent meritoria. *Obſecro autē uos fratres,noſtis domum Stephanæ*,
1.Cor.1. id eſt,familiā illius matronę.Vnde ſupra dixi,Baptizaui autē
F & Stephanę domū.Noſtis etiā *Et domū, Fortunati & Achaici*, id eſt,horū virorū qui mecū fuerunt cū vobis prædicaui, *Quoniā ſunt primitiæ Achaiæ*, id eſt, primi in Achaia crediderūt, *Et in miniſteriū ſanctorū ordinauerūt ſeipſos*.i.ſponte ſe obtulerūt ad miniſtrandū fidelibus.Hoc itaq; obſecro. *Vt & uos ſubditi ſitis* per humilē obedientiā, *Eiuſmodi*.i.iſtis & talibus perſonis, *Et omni cooperanti* mihi *Et laboranti* in vobis.i.ad veſtram ſalutē. *Gaudeo autē in præſentia Stephanæ & Fortunati & Achaici*, id eſt, de hoc lætor,ꝙ tales perſonæ vobiſcū ſunt *Quoniam illud quod uobis deerat* quantū ad ſalutarem doctrinam, *Ipſi ſuppleuerunt* docendo vos plenius. *Refecerunt enim* id eſt,ſpiritualiter nutrierūt ſeu impleuerūt, *Et meū ſpiritū*.i.animā meā iucūditate,

eo ꝙ inſtruant vos, *Et ueſtrũ* ſpiritũ,refecerũt veritatis noti- A
tia. Vel ſic, Gaudeo autẽ in præſentia Stephanæ,&c. id eſt de hoc quòd venerunt ad me, quoniam illud quod vobis deerat id eſt,quod vos minus debito mihi feciſtis,ipſi ſuppleuerunt. Refecerunt enim id eſt, conſolati ſunt, vel pauerunt & meũ ſpiritum,& veſtrum,quia mihi benefaciendo,benefecerunt & vobis quibus apoſtolum ſeruauerunt. *Cognoſcite ergo* id eſt, diligenter attendite & honorate, *Qui eiuſmodi ſunt* id eſt tales perſonas. *Salutant uos* id eſt, ſalutem vobis cupiunt atq; annunciant, *Omnes* eccleſiæ Aſiæ minoris, cuius metropolis eſt Epheſus, vbi conſcripta eſt præſens epiſtola. *Salutant uos in domino multum* id eſt cũ ingenti affectu, *Priſcilla* mulier

Et Aquila vir eius *Cum domeſtica ſua eccleſia* id eſt cum ſocietate fidelium commorante in domo eorum, *Apud quos & hoſpitor* Horum duorum frequenter apoſtolus meminit, quia in primitiua eccleſia notabiles erant, & bene inſtructi in fide. B

Salutant uos fratres omnes in Epheſo exiſtentes. *Salutate inuicem in oſculo ſancto* id eſt in ſpirituali & puro etiam corporali, ſicut in primitiua eccleſia fuerat conſuetudo. *Salutatio mea manu Pauli* id eſt propria manu ſubſcripta.Scripſit enim apoſtolus propria manu in fine epiſtolarum ſuarũ ſalutationem,ne deciperentur fideles,recipiendo epiſtolas pſeudoapoſtolorũ pro epiſtolis Pauli. *Si quis non amat dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum,ſit anathema* id eſt ſeparatus à conſortio fideliũ, & condemnatus à deo, *Maranatha* id eſt in aduentu domini, vel donec dominus. Maranatha quippe interpretatur dominus venit.Dicitque Lyra, quòd ſint duæ dictiones. Auguſtinus vero,cui potius creditur, ait quòd ſit vnum nomen compoſitũ ex græco & ſyro:& potius eſt Syrum quàm Hebræum. Hæc autem imprecatio mali non eſt intelligenda dicta de zelo vltionis ſeu inuidiæ,ſed affectu iuſticiæ,vel modo prænũciationis propheticæ. *Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti* quæ eſt formale ac habituale principium totius vitæ meritoriæ, ſed C *Auguſt.*

Et charitas mea id eſt talis dilectio, qualem ego habeo, ſit *Cũ omnibus uobis in Chriſto Ieſu* id eſt finaliter propter Chriſtũ. *Amen* Chriſtus enim eſt finis noſter,ſicut in Apoc.teſtatur,Ego ſum alpha & ω,principiũ & finis.Cui ſemper ſit omnis honor, virtus,beatitudo & gloria, quoniã ipſe cũ patre & ſpiritu ſancto eſt ſuper oĩa deus ſublimis & benedictus. Amẽ. *Apoc.1.* *1.Timo.1.*

D

IN SECVNDAM AD CORINthios Epiſtolam Proœmium.

Prou.1. AVdi fili diſciplinam patris tui, vt addatur gratia capiti tuo. Cũ prælatis eccleſiæ dicat ſaluator, Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit, me ſpernit: conſtat quòd pari audiẽtia accipienda ſunt verba prælatorũ & Chriſti. Quidam itaque Corinthiorum hoc attẽdentes ex priori epiſtola Pauli correcti fuerunt, obedientes præceptis apoſtoli, tanquam Chriſti. Quidam vero eorum in ſuo perſtiterunt errore, præferẽtes Paulo pſeudoapoſtolos. Propter hoc ſcribit Apoſtolus Corinthiis hãc ſecundam epiſtolam, in qua ſe verum Chriſti probat Apoſtolum, atque fallaciam Apoſtolorum, vanitatem ac falſitatem demonſtat, errantes Corinthios reducit ad viam iuſticiæ: bonos vero incitat ad meliora, præſertim ad obſeruationem patientiæ, proponens ſeipſũ illis in exemplum. Non ergo ceſſandum eſt bono prælato à ſpirituali cura infirmi ſubiecti, ſi ſtatim non emendetur ſed continuanda eſt admonitio, increpatio, exercitatio, quandiu ſpes eſt de reparatione errantis.

Lucæ.10.

E

F

Cap. I. ſecundæ ad Corinthios epiſtolæ.

ARTICVLVS. I.

QVoniam Corinthiorũ nonnulli minus digne de Paulo ſenſerunt, atque ob hoc propriam ſalutem neglexerunt, paruidendẽtes verba Pauli, & pſeudoapoſtolis credentes, idcirco in exordio huius epiſtolæ, in qua more ſolito pręmittitur ſalutatio, cũ dixiſſet, Paulus: ſtatim adiecit, Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem dei, non vt ſeipſum magnificaret, ſed vt illorum prouideret ſaluti. Poteſt enim, & dũ ratio poſtulat, debet prælatus authoritatẽ ſuam oſtendere, ne ſui cõtemptus impediat ſubditorũ ſalutem. ¶ Ponens ergo Apoſtolus perſonas ſcribentes

bentes ſeu ſalutantes, ait. *Paulus apoſtolus Ieſu Chriſti per uolun-tatē dei.* .i. à deo ſeu diuina voluntate ad gratiā apoſtolatus aſſumptus: nō à ſeipſo, vel ab hominibus intruſus inordinate, A
Et Timotheus Epheſiorū epiſcopus *Frater* noſter ſpiritualis. Hunc ſibi adiungit Apoſtolus, ne Corinthij aliquid ſiniſtrum ſuſpicentur de eo, quaſi eos accuſauerit apud apoſtolū ex rancore. Priorē enim epiſtolā tulit Corinthiis, rediensq; nunciauit apoſtolo facta & verba Corinthiorum. Quanuis autē Apoſtolus ſolus iſtam epiſtolā dictauerit, vterq; tamen mandat & mittit eam Corinthiis, ne forte quia Paulus multa ſcribit ex Timothei relatu. Itaq; Paulus & Timotheus mandant *Eccleſiæ dei,* .i. congregationi fideliū, *Quæ eſt Corinthi,* .i. in ciuitate ſic dicta, metropolitanæ Achaiæ, *Cū ſanctis omnibus,* .i. & ſanctis omnibus, vtpote cunctis veraciter Chriſtianis, qui vtiq; ſancti & virtuoſi ſunt, *Et qui ſunt,* .i. demorātur. *In uniuerſa Achaia,* .i. quocunq; loco prouinciæ ſic vocatæ, quę erat pars Græciæ. *Gratia,* quæ eſt ſupernaturalis habitus, principium omnis meritoriæ operationis, eſſentiā animæ immediate perficiens, *Vobis* præſtetur *Et pax* ,i. tranquillitas mentis, de qua angeli cecinerūt, Et in terra pax hominibus bonę volūtatis, *A deo patre noſtro* per gratiā adoptionis. i. à tota ſuperbenedicta trinitate, quæ eſt vnus verus deus creator & pater noſter: cui quotidie dicimus, Pater noſter q es in cœlis, *Et domino noſtro Ieſu Chriſto* .i. per Chriſtū mediatorē dei ac hominum, per quē omnis gloria nobis cōfertur. Chriſtus enim vt deus eſt idē collator principalis cū patre & ſpiritu ſancto, ſed ſecundū naturā aſſumptam eſt dator gratiæ mediatus ac inſtrumentalis, quia per ipſum tanquā per cauſam meritoriā ac mediatricē dantur nobis charismata ſpiritus ſancti. ¶ Deinceps procedit Apoſtolus ad narrationē, captatq; beneuolentiā Corinthiorū & à gratiarū actione incipiēs, affatur perfectos. B Luc. 2. Matt. 6. C 1. Timo. 2.
Benedictus deus .i. ab omnibus benedicatur & exaltetur, ſemperque ſit benedictus deus trinitas, *Et pater domini noſtri Ieſu Chriſti* .i. perſona patris æterni, qui eſt genitor Chriſti ſecundum eius diuinā naturā. Hunc patrem Apoſtolus ſpecialiter exprimit exemplo Chriſti, qui per totū Euangeliū omnia refert ſpecialiter ad gloriā patris, quemadmodū ait, Honorifico patrem meū. Non ꝙ pater maior ſit filio aut ſpiritu ſancto ſed quia authoritas eſt in patre, atq; fontalis origo, reſpectu Ioan. 8.

filij

D filij & ſpiritus ſancti, quorum vterq; ſuſcepit à patre quicquid habet & eſt. Vel ſic, Benedictus deus & pater domini noſtri Ie-
Ioan.12. ſu Chriſti. i. perſona patris, qui eſt deus Chriſti ſecundũ naturam humanã, & pater ipſius ſecundum naturam diuinã. Vnde in Euangelio Chriſtus teſtatur, Aſcẽdo ad patrẽ meum & patrem veſtrum, deũ meũ & deum veſtrum. Vel deus ratione eſſentiæ & emanationis ad extra: pater vero ratione proprietatis relatiuæ, & emanationis ad intra. Porrò quod ſubditur, ſimili ſenſu accipi poteſt, tam de perſona patris, q̃ de tota trinitate, patre noſtro ratiõe creationis, gubernationis & adoptionis. *Pater miſericordiarũ* .i. cauſa paterna piorũ affectuũ ex diuina benignitate manantiũ. Vel, pater miſericordiarũ intran-
E ſitiue. i. pater multũ miſericors ſeu miſericordia plenus. Et dicitur pater miſericordiarũ, quanuis miſericordia dei ſit vna ac ſimplex propter diuerſos effectus pietatis diuinę. Vnde et-
Pſal.88. iam ait Pſalmiſta, Miſericordias domini in æternũ cantabo, *Et deus totius cõſolationis* .i. dator atq; benignus infuſor omnis veræ, perfectæ ac ſpiritualis cõſolationis ſiue lęticiæ, *Qui cõſolatur nos, in omni tribulatione noſtra*, quã propter iuſticiã pa-
Iaco.1. timur à mundo, carne aut diabolo. Cõſolatur autẽ nos, vel à tribulationibus liberando, vel in tribulationibus patientiam dando, ita vt omne gaudiũ æſtimemus, cũ diuerſas inciderimus tentationes. Vel in ipſo corde copioſam exultationẽ cõcitando ex contẽplatione diuinorũ, ſic vt tribulationis acerbi-
Iob.6. tas vix ſentiatur. Hinc ſcriptũ eſt in Iob, Ipſe vulnerat & me-
Abacuc.3. detur, percutit & manus eius ſanabunt. Et Abacuc propheta
F orat, Cũ iratus fueris, miſericordiæ recordaberis. *Vt poſſimus & ipſi cõſolari eos* .i. tam copioſe & ad hoc cõſolatur deus nos, apoſtolos, viroſq; perfectos, vt ex plenitudine, guſtu, & experiẽtia cõſolatiõis nobis infuſæ, valeamus & nos cõſolari eos, *Qui in omni preſſura ſunt* in quacunq; afflictione proponẽdo nos eis in exemplũ. Poſſumus, inquã, cõſolari eos. *Per exhortationẽ, qua exhortamur & ipſi à deo* .i. admonẽdo eos taliter per prædicationẽ vocalẽ, ſicut admonemur à domino per inſpirationẽ ſeu alloquutionẽ internã, videlicet cõmemorando prę-mia ſempiterna pro præſentibus, breuibusq; tribulationibus rependenda, proponendo etiam perſequutiones, paſſiones Chriſti & aliorum electorum pro exemplo, quemadmodum
Iudith.8. retulit Iudith, Memores, inquiens, eſſe debent, quomodo pa-

ter no-

ter noſter Abraham tentatus eſt, & omnes qui placuerũt deo, A
per multas tribulationes tranſierunt fideles. Eluceſcit autem
ex his, quia alios ſpiritualiter conſolari aptus non eſt, qui diuinam
conſolationem expertus non eſt. Ideo per ſapientem
quendam dicitur, Vir in multis expertus cogitabit multa. Veruntamen Eccli. 34.
aliqui ad deum conuerſi tribulantur, tentantur &
anguſtiantur: nullam tamen conſolationem experiuntur, quibus
cœlum eſt æneum, terraque ferrea, qui cum beato Iob domino
dicere poſſunt, Sto & non reſpicis me, clamo & non exaudis Iob. 30.
me: mutatus es mihi in crudelẽ. Sed iſti non deſperent,
non frangantur, nec puſillanimes fiant, ſed manum domini
longanimiter pręſtolentur, ſcientes quòd deus nõ deſerat ſperantes
in ſe, dicenteſque cum Iob, Etiam ſi occiderit me, in Iob. 13.
ipſo ſperabo. Interim vero carnalẽ conſolationem deſpiciant, B
quatenus in dei contemplatione refloreant. Iuxta illud pſal. Pſal. 76.
Renuit conſolari anima mea, memor fui dei, & delectatus
ſum. Denique quòd conſolemur à deo, alioſque conſolari
poſſimus, patet ex hoc. *Quoniam ſicut abundant paſſiones Chriſti*
id eſt perſecutiones, quæ in Chriſto capite noſtro præceſſerunt, 2. Theſſ. 1.
& propter eum fidelibus infliguntur, eius quoque
amore æquanimiter tolerantur, *In nobis* famulis Chriſti:
quibus ipſe ait, Si me perſequuti ſunt, & vos perſequẽtur, quia Ioan. 15.
non eſt ſeruus maior domino ſuo, *Ita & per Chriſtum*. id eſt, Ioan. 13.
per gratiam & miſericordiam Chriſti, *Abundat conſolatio noſtra* Rom. 8.
Qui enim compatitur, & conglorificabitur. Propterea Pſal. 93.
dicit propheta, Secundum multitudinem dolorum meorũ in 2. Mac. 5.
corde meo, cõſolationes tuæ lætificauerunt animam meam. C
Alibi quoque dicit ſcriptura, Qui derelictus eſt in ira dei omnipotentis,
iterum in magna reconciliatione cum ſumma
gloria exaltabitur. *Siue autem tribulamur* tribulatio iſta accidit
nobis pro veſtra exhortatione & ſalute id eſt vtilis eſt
ad exhortandum vos ſalubriter, ſcilicet vt vos exemplo noſtri
tribulationes ſuſtineatis libenter, *Siue conſolamur* à deo,
hoc fit, *Pro ueſtra conſolatione*, id eſt, vtile eſt ad conſolandum
vos, quoniam eadem merces nobis & vobis promittitur,
Siue exhortamur id eſt, diuinitus admonemur omnia
fortiter perpeti, hoc fit *Pro ueſtra exhortatione & ſalute*
quia per hoc idonei efficimur, admonere vos ad veſtram
ſalutem, ſicut & ipſi à deo monemur, *Quia* exhortatio

Operatur

D *Operatur in uobis tolerantiam earundem paſſionum* id eſt, inducit & prouocat vos ad tolerandnm pro Chriſto perſequutiones & aduerſitates, *Quas & nos patimur, ut & ſpes noſtra* id eſt; fiducia qua ſperamus vos beatitudinem adepturos, *Firma*, id eſt, conſtans & efficax, *Sit pro uobis* id eſt, ad commodum veſtrum. Dum enim prælati conſpiciunt ſubditos ſuos in virtutibus agiles, ſecure & firmiter ſperant bona æterna eis fore parata. Vnde & Salomon, Filius ſa-
Prou. 10. piens lætificat patrem, *Scientes* certitudine reuelationis diuinæ & experientiæ, non ratiocinationis humanæ. De
Iob. 19. qua ſcientia ait Iob, Scio quòd redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum, *Quoniam* id eſt,
1. Cor. 4. quòd *Sicut ſocii* participes & conſortes eſtis, *Paſſionum*
E id eſt, tribulationum pro Chriſto, imitando eius veſtigia: *Sic eritis & ſocij, Conſolationis* diuinæ per gratiam Chriſti; in præſenti inchoatiue & imperfecte, in futuro autem plene ac iugiter. Si enim ſuſtinemus, & conregnabimus. Ideo
2. Tim. 2. ſcriptum eſt, Communicantes Chriſti paſſionibus gaudete, vt
1. Petri. 4. & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis. ¶ Præterea narrat Apoſtolus magnitudinem perſequutionum ſuarum in ſpeciali. Primo, vt alij exemplo ſui ad patientiam animentur. Secundo, vt diſcipulis inſinuet quanta pro eorum patiatur ſalute. Tertio, vt nos aduertentes quàm modicum patiamur comparatione apoſtoli, ab inordinato mœrore ceſſemus, Itaq; ait,

Nolo enim uos ignorare fratres. Raro Apoſtolus diſcipulos ſuos nominat filios: ſæpe autem fratres. In quo percutitur
F quorundam ſuperiorum ſuperbia, qui nimium proni ſunt vocare ſubditos ſuos filios, non tam ex paterna dilectione, quàm
Eccli. 32. ex quadam animoſitate. Idcirco ait ſcriptura, Rectorem te poſuerunt, noli extolli: eſto in illis quaſi vnus ex ipſis. Nolo ergo vos ignorare *De tribulatione noſtra quæ facta eſt* id eſt, nobis illata eſt, *In Aſia* id eſt, in Epheſo vrbe Aſię, ab Alexandro argentario, qui fecit ædes Dianæ: de qua tribulatione
Act. 19. multa ſcripta ſunt in actis. *Quoniam ſupra modum* ſolitum

Grauati ſumus, & ſupra uirtutem naturalem atq; humanam non tamen vltra virtutem nobis per gratiam communicatam
1. Cor. 10. quia ſupra dictum eſt, Fidelis deus, qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis, *Ita ut tæderet nos etiam uiuere* ſecundum inferiorem partem animæ, ſcilicet ſecundum ſen-

ſualitatem,

ſualitatem, vel ſenſitiuum appetitum, quemadmodũ ſcriptum A
eſt de Chriſto, Cœpit Ieſus pauere & tædere, non tamen ſe- Marci.14
cundum rationem fide & ſpe adornatam, quia hoc eſſet contra patientiæ perfectionem. ¶ Poſſet præterea ſciſcitari quis hoc loco, an liceat homini mortem optare propter aduerſitatum acerbitatem. Et primo apparet quòd ſic, authoritate apoſtoli loco præſenti. Secundo, quoniam Helias perſequutionẽ Iezabel fugiens dixit, Sufficit mihi domine, tolle animam 3.Reg.19.
meam. Tobias quoque excæcatus orauit, Præcipe domine in Tobiæ.3.
pace recipi ſpiritum meum. Simili modo Iob ait, Elegit ſuſpen Iob.7.
dium anima mea, & mortem oſſa mea. Et reſpondendum, ꝙ non licet propter perſequutiones vitandas optare mortem abſolute, & ſicut terminũ vitæ: licet tamen ſub conditione videlicet diuina voluntate ſuppoſita; & mortem conſiderando B
tanquam ingreſſum vitæ futuræ: ſic tamen, vt quanuis perſequutio ſit occaſio huius deſiderij, charitas ſit præcipiens atq; eliciens actum hunc. *Sed & ipſi* id eſt, ego, & adhærentes mihi, *In nobis reſponſum mortis habuimus* id eſt, ex perſequutionis illius conſideratione animus noſter nobis reſpondit, & certe putauimus, quòd mors nobis inſtaret, nõ enim arbitrabamur nos poſſe euadere. Quod ideo deus permiſit, *Vt non ſimus fidentes in nobis* id eſt, ne in propria poteſtate ſperemus: Maledictus enim (inquit Hieremias) qui confidit in Hiere.17.
homine, *Sed in deo.* Vnde per Eſaiam quoque dicitur; Quis ambulat in tenebris & non eſt ei lumen? ſperet in nomi Eſa.50.
ne domini, & innitatur ſuper deum ſuum. Et Hieremias iterum, Benedictus vir qui confidit in domino, *Qui ſuſcitat mortuos* C Hiere.17.
corporaliter animam iterum corpori vniendo, & ſpiritualiter charitatem & gratiam peccatoribus conferendo. De talibus ſpiritualiter mortuis Chriſtus in Euangelio loquitur, Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos, *Qui de tantis periculis* Matth.8.
vitæ corporalis *Eripuit nos* in Epheſo, *Et eruit* inceſſanter, cum tribulamur, *In quem ſperamus* id eſt, de cuius bonitate confidimus, *Quoniam & adhuc eripiet* in futuro à ſimilibus periculis. Non quod Apoſtolus à tribulationibus Philip.1.
erui concupiuit, quaſi mortem pro Chriſto pati imparatus; ſed quia in carne manere neceſſarium fuit propter diſcipulos. Eripiet ergo nos, *Adiuuantibus & uobis in oratione* fuſa *Pro nobis* id eſt, veſtra oratione nobis ſuccurrente, & iſtã

orationem

D orationem nobis promerente ſeu impetrante ad hunc finem, *Vt ex multarum perſonis facierum* id eſt, à perſonis diuerſarum diſpoſitionum, ætatum, virtutum, meritorum atq; reſpectuum, ſcilicet à cunctis gradibus fideliũ, qui ſunt *eius quæ in nobis eſt donationis* id eſt, gratiæ nobis diuinitus diſtributæ *Participes, per multos* id eſt ab his diuerſis, pluribuſq; fidelibus *Gratiæ agantur* deo *Pro nobis* id eſt, pro noſtri ereptione, videlicet vt omnes fideles gratias referant deo pro conſeruatione vitæ meæ ad profectum eorum. Et merito hoc agere debent, dignumque eſt ſic fieri. *Nam gloria noſtra* id eſt, cauſa atque materia noſtræ ſpiritualis exultationis in deo *Hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ* id eſt, fiducialis te-

Prouer.15. ſtificatio conſcientiæ propriæ. Secura enim mens, quaſi iuge
E conuiuium. Semper verò præſumit ſæua conſcientia perturba-

Sapien.17 ta. Deinde ponit quid ſibi perhibeat atq; teſtetur conſcientia ſua, videlicet *Quod in ſimplicitate* bona quæ duplicitatis pli cam excludit. *Et ſynceritate* id eſt, munda intentione ac pura veritate, *Dei, & non in ſapientia carnali* aut ſeculari, quę

Iacob.3. docet ſenſibilia bona exquirere, de qua dicitur, Non eſt iſta ſapientia deſurſum, ſed terrena, animalis & diabolica *Sed in gratia dei* id eſt ſecundũ inſtinctum & opera gratiæ nobis à deo infuſæ, *Conuerſati ſumus in hoc mundo* à tẽpore conuerſionis noſtræ ad Chriſtum, *Abundantius autem* id eſt, gratioſius cõuerſati ſumus *Ad uos* id eſt, vobiſcum, à quibus nihil recepimus. De hac laudabili ſimplicitate, qua homo corde, ore, & ope vniformi modo ſe habet, oẽm vitãs ſimulationẽ

Prou.3. F hypocritarum, ſcriptum eſt in prouerbiis, Recti habitabunt

Ibidem in terra, & ſimplices permanebunt in ea. Et iterum, Cum ſim-

Iacobi. 4. plicibus ſermocinatio dei. Ad hanc ſimplicitatem hortatur Iacobus dicens, Purificate corda duplices animo. Porrò ꝙ ita habuerimus nos ad vos, patet, *Non enim alia* .i. oppoſita *Scribimus uobis* in hac ſecunda epiſtola, *Quam quæ legiſtis* in prima epiſtola vobis à me miſſa, *Et cognouiſtis* ex lectione illius epiſtolæ, imò & per experientiam operum meorum inter vos. *Spero autem quòd uſq; in finẽ* id eſt, perſeueranter ac firmiter *Cognoſcetis* non in ſimplicitate & ſynceritate conuerſari, *Sicut & cognouiſtis nos ex parte* id eſt, quemadmodũ partim iam rectitudinem noſtram cõſideraſtis, expertiq; eſtis

Prouer.17 *Quia gloria ueſtra* id eſt, cauſa veſtræ lætitiæ *Nos ſumus.*

Honeſtus

Honeſtus enim & ſapiens pater lętificat filios bonos,qui vtiq; A
in gratia patris ſui cordialiter iucundantur, *ſicut & uos* e-
ſtis gloria *Noſtra.* Nam filius ſapiens, gloria eſt patris, vt *Prouer.* 10
Salomon dicit, Maxime enim gaudent boni patres de filiorũ
ſuorum profectu:ſicut Ioannes in ſua ait canonica, Maiorem *1.Ioan.*13.
horum gratiam non habens, quàm vt audiam filios meos in
veritate ambulare. Vnde alio loco dicit Apoſtolus, Nunc vi- *1.Theſſ.*3.
uimus ſi vos ſtatis in domino. Si autem vnus noſtrum eſt glo-
ria alterius, *In die domini noſtri Ieſu Chriſti* id eſt, ad hoc vt
in die iudicij ſimul glorificemur. Vel, quòd vnus ſit gloria al-
terius, euidentius apparebit in die prædicta, quando omnia
aperta erunt ac nuda, propter quod tempus illud, dies voca-
tur. *Et hac confidentia,* qua ita ſyncere me circa vos habui *Hebr.* 4.
& quia vnus noſtrum alterius eſt gloria, *Volui prius uenire* B
ad uos quàm ire in Macedoniam, ſicut promiſi me venturum
ad vos, quanuis ita non feci propter culpam veſtram, ſcilicet
propter veſtram peruerſitatem & litem, *Vt ſecundam gratiã* *1.Cor.*16.
id eſt alium profectum *Haberetis* ex meo aduentu qui in-
fructuoſus non eſt, hoc eſt, vt ſicut in primo aduentu meo ad
vos, inſtruxi vos circa credenda: ſic modo docerem vos circa
agenda, *Et per uos* id eſt, à vobis, & veſtro ducatu *Tranſi-
re in Macedoniam* prouinciam Græciæ, *Et à Macedonia* vo
lui *Venire ad uos* vt tertiam gratiam; id eſt, perfectam in-
formationem haberetis, *Et à uobis deduci in Iudæam,* vt ſan
ctis, qui ibi ſunt, veſtras eleemoſynas ferrem. Sed quia Apoſto
lus non venit ſicut prædixit, quidam Corinthiorum reprehen
derunt ipſum de leuitate, falſitate & carnalitate, quaſi propter C
corporale commodum venire diſtulerit. Ideo de his malis ſe
excuſans, adiecit, *Cum ergo hoc uoluiſſem* id eſt, vos viſitare
optaſſem, ſicut iam dixi, *Nunquid leuitate* aut inſtabilitate
Vſus ſum? mutando propoſitum ſine rationabili cauſa?
Aut quæ cogito facere, *Secundum carnẽ cogito?* id eſt, nun-
quid carnali ſenſu vtor, dum vos viſitare propono, quod ta-
men non facio, tanquam propter carnis cõmoditatem hoc dif
feram? *Vt ſit apud me eſt & non* id eſt, affirmatio & negatio
de eodem, puta mendacium. Non vtiq;, quoniam nihil dixi in-
tentione fallendi, & hoc ipſum quod dixi intelligendum erat
niſi rationabile impedimentum occurreret. Mendacium verò
eſt falſa vocis ſignificatio, cũ intentione fallendi, *Fidelis autẽ*
id eſt,

D id eſt, verus in promiſſis *Deus* eſt, idcirco non mittit nun cios falſos & infideles, cuius ſignum vel ratio eſt, *Quia ſermo noſter qui fuit apud uos* id eſt, prædicatio noſtra vobis propoſita, *Non eſt in illo, eſt & non* id eſt, affirmans & negans aliquid de eodem ſecundũ idem, ſic enim mendax eſſet, *Sed eſt in illo eſt* id eſt, ſimpliciter affirmauit eſſe in deo. vel in effectibus eius quod in eis eſt, id eſt, quod eis veraciter competit. *Dei enim filius Chriſtus Ieſus, qui in uobis per nos prædicatus eſt* id eſt, à nobis vobis euangelizatus, videlicet *Per me* ſicut per principalem, *Et Syluanum,* quem aliqui dicunt eſſe Sileam apoſtolum, *Et Timotheum* cooperatores, adiutoreſque meos, *Non fuit in illo, eſt, & non eſt* id eſt, contradictionem includens, ſeu falſitatem, *Sed eſt in illo, fuit* id

E eſt, ſermo noſter de Chriſto ſic pronunciatus eſt, ſicut vere in Chriſto impletum eſt. Vere enim natus, paſſus ac reſuſcitatus eſt, ſicut docuimus. *Quotquot enim promiſſiones dei ſunt* id eſt, vniuerſæ promiſſiones patris factæ de Chriſto, *In illo etiam* eſt, id eſt, in Chriſto vere implentur. Vnde Ioan. dicit

Ioan. 1. Gratia & veritas per Chriſtum facta eſt. Et Chriſtus in cru

Ioã. 19. ce dicebat, Conſummatum eſt. *Ideo dicimus & per ipſum* Chriſtum *Amen* id eſt, verum eſt. *Deo* patri, quia per Chriſtum fatemur verificata eſſe patris promiſſa, *Ad gloriam noſtram* id eſt, ad noſtram ſalutem, quæ conſiſtit in hoc ꝙ diuinam veritatem agnoſcimus atque fatemur: ſicut ait Sal-

Marci. 8. uator, Qui me confeſſus fuerit coram hominibus, confitebor

Luc. 12. & ego eum coram patre meo. *Qui autem confirmat nos uobi-*

F *ſcum* id eſt, nos & vos ſimul, *In Chriſto* id eſt, in fide &

Matt. 10. dilectione Chriſti, *Et qui unxit nos* interna & ſpirituali vnctione, videlicet perfuſione ſpiritus ſancti, de qua & Apoſto-

1. Ioan. 3. lus Ioannes, Vos vnctionem habetis à ſancto: & vnctio eius docet vos de omnibus. Hęc vnctio primo cõfertur in baptiſmo. Qui ergo ſic cõfirmauit & vnxit nos, eſt' *Deus, & qui ſignauit nos* id eſt, in libro vitæ conſcripſit; ab alíis diſcreuit, & ad ſe pertinere monſtrauit, *Et dedit pignus ſpiritus* id eſt, arram ſpiritus ſancti, videlicet dona diuina, quæ ſunt pignus certificans nos de inhabitatione ſpiritus ſancti, & futura bea-

Gregor. titudine nobis præſtanda. (Ex perceptione quippe præſentiũ munerum certa fit expectatio futurorum.) Itaque qui dedit pignus iſtud, *In cordibus noſtris* in quibus dona ſpiritus

ſancti

ſancti recipiuntur, eſt deus. Ideo omne bonum ei aſcribimus, A
¶ Inſuper pandit cur ad eos non venerit. *Ego autem teſtẽ inuoco deum* id eſt, per deum teſtor & iuro, & hoc *In animam meam* id eſt, contra bonum animæ meæ ſi mentior, *Quod parcens uobis* id eſt, veſtræ infirmitati condeſcendens ac prouidens, *Non ueni ultra* id eſt, poſt primã vicem, vel à tempore vltimi receſſus mei à vobis, *Corinthum* videlicet ne co 1.Cor.4.
gerer vehementer dure corripere vos, ideo malui vos ſcripto corrigere, vobiſque aliquantum correctis venire, *Non quia dominamur fidei ueſtræ* id eſt, vobis fidelibus. Tanquã dicat, Non ideo affero me vobis peperciſſe, quaſi fides veſtra noſtro ſubiiciatur imperio cũ fides ſit voluntatis, vel quaſi vobis dominemur. Vnde Petrus, Paſcite, inquit, qui in vobis eſt gregẽ 1.Petri.5.
non vt dominãtes in cleris, ſed forma gregis effecti, *Sed adiutores* id eſt, cooperatores, *Sumus gaudii ueſtri*, ſpiritualis, quod nunc habetis per fidẽ, & in futuro ſortituri eſtis per ſpeciem, hoc eſt, inducimus vos per exhortationem ad opera bona, ex quibus gloriamini in domino iam in iſto exilio, & per quę futuram felicitatem meremini: de qua Saluator, Intra, Matth.25.
inquit, in gaudium domini tui. Adiutores, inquam, ſumus gaudij veſtri, idcirco, *Nam fide ſtatis* id eſt, per fidem erecti eſtis ad deum in bonis operibus, ideo cooperamur vobis, inducendo vos ad perſeuerantiam atque profectum.

Cap. II. Statui autem hoc, &c.

ARTICVL. II.

DENIQVE plenius referans Apoſtolus, cur ad Corinthios vltra non venerit, ait, *Statui autem hoc apud me* id eſt, in animo meo firmiter ordinaui atque propoſui *Ne iterum in triſtitia* id eſt, cum cordis dolore, *Venirem ad uos* dolendo propter veſtram diſcordiam. Vel, in triſtitia, id eſt, ne veniens vos triſtes efficerẽ, corripiendo vos dure, doleo nanq; de veſtra imperfectione. Quod patet per hoc. *Si enim ego contriſto uos* redarguendo veſtra peccata, *Et quis* ex vobis, *Eſt qui me lætificet* id eſt, triſtitiam meam in lætitiam mutet, *Niſi qui contriſtatur* id eſt, ad bonam triſtitiã, ſcilicet pœnitentiam ſalutarẽ mouetur, *Ex me?* id eſt, ex mea increpatione? Quem

D admodũ ergo de veſtris culpis doleo, ita de pœnitentia veſtrá exulto. *Et hoc ipſum* videlicet quòd nemo errantiũ in vobis me lætificat, niſi qui cõtriſtatur ex me, *Scripſi uobis* in iſta epiſtola, *Vt non cũ uenero* ad vos *Triſtitiã* nouam *Super triſtitiam* ante conceptam *Habeam* id eſt, ne vehementer doleam inueniendo vos in diſſenſionibus conſtitutos, *De quibus* id eſt, de quorum profectu atque ſalute, *Oportuerat* id eſt, decens erat, *Me gaudere* in domino, eo quòd ſum *Confidens in omnibus uobis* id eſt, de veſtra correctione & obedientia præſumo & ſpero, *Quia meum gaudium* ſpirituale, quo de veſtri emendatione & gratia lætor, *Omnium ueſtrum eſt* id eſt, in vos redundat, vobisque prodeſt atque commune eſt. Sicut enim ego de veſtri correctione glorior, ſic &
E vos de eadem gloriari debetis. Habui autem magnam triſtitiam percepta veſtra diſſenſione: cuius ſignum eſt, *Nam ex multa tribulatione* id eſt, afflictione *Et anguſtia* id eſt, preſſura & ſollicitudine cordis, *Scripſi uobis* ſuperiorem epiſtolam, *Per multas lachrymas* id eſt copioſe lugendo ob veſtros errores. Et hoc feci, vel me hoc feciſſe iam recito, *Non* finaliter ad hoc, *Vt contriſtemini*. Triſtitia nõ eſt finis vltimate intentus, ſed gloria, *Sed ut ſciatis* per experientiam curæ meæ ad vos, *Quam charitatem* id eſt, quantam, quamq; ſpecialem dilectionem, *Habeam abundantius* id eſt, multum abundanter, *In uobis* id eſt, ad veſtras perſonas, hocq; ſcientes, libentius acquieſcatis admonitionibus meis, certi quod ex charitate procedant. Nihil enim ita prouocat dilectionem, ſi-
F cut dum vnus ſentit ſe amari ab alio. Hinc etiam cõſtat, quòd bonum ac vtile ſit alij manifeſtare dilectionem quæ ad ipſum habetur, quia amanti facilius conſentitur, per accidens tamen hoc malum eſt. Primo, ſi habeat ſpeciem adulationis. Secundo, ſi alter per hoc moueatur ad gloriam vanam. ¶ Deinde
1. Cor. 5. agit Apoſtolus de illo enormi & publico fornicatore, qui patris ſui habebat vxorem, quem & Apoſtolus tradidit Satanæ, ſicut in prima epiſtola patuit. *Si quis autem* id eſt, aliquis veſtrum *Me contriſtauit* maxime fornicator prædictus *Nõ me contriſtauit* triſtitia immoderata actum rationis impedien te, quæ in ſapientem non cadit ſecundum philoſophum. De
Prou. 12. qua triſtitia ſcriptũ eſt, Non contriſtabit iuſtum quicquid ei
Eccli. 30. acciderit. Itemq;, Triſtitiam longe expelle à te, multos enim

occidit

occidit triſtitia,& non eſt vtilitas in ea.Itaq; non me contriſta A
uit omnino, *Sed ex parte* id eſt aliquo modo,& moderate, prout charitas exigit triſtari de peccato alterius.Vel, non me contriſtauit,id eſt,ſolum,ſed ex parte,id eſt,etiā aliqui aliorū me contriſtarunt,& hoc dico *Vt non onerē omnes uos* id eſt, ne videar omnibus vobis grauem culpā imponere,& increpa tionem inducere. *Sufficit illi* id eſt,ſatis grauis,& pro ſuffi-cienti pœna reputanda eſt, *Qui eiuſmodi eſt* .i. fornicatori præfato. *Obiurgatio hæc* id eſt,increpatio & excōmunica-tio *Quæ fit* id eſt,facta eſt illi, *A pluribus* id eſt , ab om-nibus vobis quibus collectis obiurgatus fuit.Magnū enim in-tra ſe fert tormentū,qui vitia ſua cernit ab omnibus deteſtari. Et in tantū ſufficit ei obiurgatio iſta, *Ita ut ecōtrario* ſcilicet pro excōmunicatione, *Magis donetis* ei.i.ignoſcatis, *Et con* B
ſolemini eum verbis atq; exemplis ſacræ ſcripturæ ad diui-næ miſericordiæ cōmendationem ſpectantibus:vt eſt illud in Ezechiele,Nolo mortē peccatoris.Et illud,Zachariæ,Côuer Ezech.18.
timini ad me,& conuertar ad vos,dicit dominus, *Ne forte* Zacha. 8.
abūdātiori triſtitia abſorbeatur .i.inordinato mœrore,& exceſ-ſiuo cordis dolore deſperet & pereat, *Qui eiuſmodi eſt* .i.forni cator iam dictus.Quia vt Salomō ait,In mœrore animi,deii- Prouer.15.
citur ſpiritus. *Propter quod obſecro uos* ex humilitate,qui poſ-ſem præcipere apoſtolica authoritate, *Vt cōformetis* id eſt,p opera charitatiua ac fortia oſtendatis *In illum* pœnitentem *Charitatem* fraternam,hortando,conſolando,atq; ad priſti-nam ſocietatem & communionē ipſum admittendo. *Ideo e-nim & ſcripſi uobis,ut cognoſcam* id eſt,videam, *Experimentum* C
ueſtrum id eſt,facta experimentalia per quæ experimenta-liter conſtet, *An in omnibus* præceptis & admonitionibus, *Obedientes ſitis* mihi,quatenus ſi ita nō eſt,inſtruam vos ple nius de obedientia generaliter obſeruanda.Viris quippe he-roicis,diuinis atque perfectis,quos certum eſt à ſpiritu ſancto moueri,in omnibus obediendum videtur,etiam ſi ſupra vires & contra rationem naturalem videtur quod iubetur. Cur ve-ro donare & parcere debeant prædicto pœnitenti,quem Apo ſtolus non exprimit nominatim ne confundatur,ſubiungitur,

Cui autem aliquid donaſtis id eſt, ei cui vos ignouiſtis , *Et ego donaui.* Nam cum illi rogabant Apoſtolum pro indul-gentia & reconciliatione alicuius miniſti,Apoſtolus cōſenſit,

D ideo dignum eſt,vt & ipſi quoq; ignoſcant pro quo rogat apoſtolus, & vt donatio ſeu remiſſio apoſtoli agnoſcatur rata & efficax. *Nam & ego donaui* id eſt,ignoui & abſolui pœnitentem, *Si quid donaui.* Hoc addit Apoſtolus ad innuendũ quòd non paſſim aut indiſcretè donauit, ſicut & Timotheo
1.Tim.5. tranſcripſit,Manus cito nemini impoſueris, *Propter uos* id
Matt.16. eſt,ad veſtrã inſtantiã, *Hoc feci in perſona Chriſti* id eſt,vi-
&.18 ce & loco Chriſti,cuius vicarij ſumus,quibus & ipſe ſuã pote-
Ioan.16. ſtatem commiſit,& ſoluendi itemq; ligandi virtutem largitus eſt, *Vt non circunueniamur à ſatana* id eſt,ne à diabolo decipiamur,habendo nos nimiũ rigoroſe,aut nimis remiſſe circa ſubiectos,quorum vtrunq; prælato vitandum eſt. *Non enim ignoramus cogitationes eius.* In communi,id eſt machina-
E menta,aſtutias atq; ſuggeſtiones,quibus conatur fideles à medio virtutis retrahere.In ſpeciali tamen neſcit aliquis cogitationes dæmonum,ſicut nec hominum, niſi ex ſpeciali reuelatione.¶Præterea manifeſtat Apoſtolus,quòd occaſione Corinthiorum impeditus ſit Troade. *Cum autem ueniſſem Troadem propter Euangelium Chriſti* illic prædicandum, *Et oſtium mihi apertum eſſet* hoc eſt, corda hominum aperta & præparata recipere verbum dei, *In domino* id eſt, in virtute & gratia dei. Vel, in domino,id eſt, ſecundum placitum voluntatis diuinæ, *Non habui requiem ſpiritui meo* hoc eſt,mente quietus non fui, nec deſiderio meo ſatiſfacere potui, *eo quòd non inuenerim* ibi *Titum fratrem meum* epiſcopũ Cretenſium, ſicut condixeramus.Impeditus enim Titus & retar-
F datus manſit apud Corinthios. Vnde eo abſente non potuit apoſtolus & aduerſariis reſiſtere,& fideles ſatis inſtruere, *Sed ualefaciens eis* videlicet *Troianis conuerſis, profectus ſum in*
Act.16. *Macedoniam* ad quod forſitan illud pertinet Actuum, Cum autem pertranſiſſent Miſiam,deſcenderunt Troadem,& viſio per noctem,Paulo oſtenſa eſt, Vir Macedo quidam erat ſtans & deprecans eum,& dicens, Tranſiens in Macedoniam,adiuua nos.¶Incipit inſuper Apoſtolus commendare ſeipſum. propter cauſas ſuperius aſſignatas. *Deo autem gratias* referimus, *Qui ſemper triumphat* triumphare *Nos* facit, *In*
1.Cor.9. *Chriſto Ieſu* id eſt,in virtute & gratia Chriſti, *Et odorem notitiæ ſuæ* id eſt,dulcem ac odoriferam ſuæ maieſtatis ſapientiam,id eſt,ſacrę ſcripturę doctrinam,quæ dulcis eſt,quia inflammat

flammat affectum,quod non facit naturalis ſapientia niſi debili modo, *Manifeſtat per nos* id eſt,per noſtram prædicationem, *In omni loco.* Quemadmodũ ſcriptum eſt, In omnem terram exiuit ſonus eorum. *Quia Chriſti bonus odor ſumus* id eſt,per nos,videlicet per noſtræ prædicationis inſtantiam,operationẽ miraculoſam, & conuerſationem exemplarẽ Chriſti bonitas,veritas, atq; dulcedo aliis innoteſcit ac ſapit. De tali odore in Canticis legitur, Curremus in odorem vnguentorum tuorum,Itemq́;, Odor oris tui,ſicut odor malorũ punicorum.Sic ergo ſumus bonus odor Chriſti, *Deo* id eſt, ad gloriam ſanctæ & ſuperbeatiſſimæ trinitatis,cuius fides & gloria mundo per nos reuelatur, *In his qui ſalui fiunt, & in his qui pereunt* ſed differenter, *Aliis quidem* videlicet reprobis,ſumus *Odor mortis* culpæ, *In mortem* pœnæ æternæ,per accidens tamen ratione peruerſitatis eorum, quia ex noſtra prædicatione & bonitate ad inuidiam incitantur, grauiuſq; delinquunt. *Aliis autem* puta electis,ſumus *Odor uitæ gratiæ,tendentis in uitam* gloriæ. Quia ex noſtra prędicatione diuino accẽduntur amore,quo nihil eſt dulcius. *Et ad hæc* agenda,videlicet vt ſit aliquis bonus odor Chriſti ſecundum modum dictum *Quis* illorum pſeudo apoſtolorum. *Tam idoneus?* eſt ſicut nos apoſtoli?Nemo vtiq;. *Nõ enim ſumus* ſicut plurimi falſi doctores, *Adulterantes uerbum dei* id eſt peruerſe interpretantes, & ſine fructu debito facientes diuinam ſcripturam, *Sed ex ſynceritate* hoc eſt,pura intentione, & vero intellectu verba diuina prædicamus *Sicut ex deo* edocti,tanquam diuinitus informati, & loquentes *Coram deo* hoc eſt, reuerenter & ſancte, ac ſi deum cerneremus præſentem, cuius præſentiam oculo intellectuali attendimus *In Chriſto* id eſt ſecundum Chriſti voluntatem & inſtitutionem *Loquimur.*

A — Pſalm. 18. — Roma. 8. — Cant. 1. — Cantic. 7. — B — C

Cap. III. *Incipimus,&c.*

ARTICVL. III.

MANIFESTATVM erat Apoſtolo, quòd aliqui Corinthiorum ſcandalizabantur in hoc quod toties commendauit ſeipſum,quaſi vaniter moueretur,propriam magis quàm dei gloriam quærẽs, quod eſt contra Salomonis doctrinam, dicentis, Laudet te alienus & non os tuum: extraneus,& non labia tua. Prouer. 27

Ioan.8 D Vnde & Saluator, Si glorifico meipſum,gloria mea nihil eſt. Ideo Apoſtolus in huius capitis exordio excludit malam ſuſpitionem illorũ, dicendo, *Incipimus iterum* in hac epiſtola, ſicut in prima *Commendare* id eſt,laudare *Nos ipſos*? Videlicet,propter propriã gloriam noſtram,& non potius propter gloriam dei,ad veſtri inſtructioné,vt agnita veritate nobis credatis,non pſeudo apoſtolis? *Aut nunquid egemus,ſicut quidam,* Fallaces,atq; hypocritæ *Commendatitiis* id eſt,laudatoriis *Epiſtolis* mittendis *Ad uos,aut ex uobis* hoc eſt,à vobis ad alios tranſmittendis?quaſi diceret,Nequaquã indigemus huiuſmodi epiſtolis ex parte noſtri,quẽ propria virtus ſatis commendat,tamen propter ignaros neceſſarium eſt ne fallantur. Quod autem non indigemus cõmendatitiis literis pa-

E tet. *Nam epiſtola noſtra* id eſt,aliquid ſimile epiſtolę noſtrę, videlicet conuerſi ac inſtituti à nobis, *Vos eſtis* quia in vobis noſtra virtus & ſapientia declarantur,quaſi in libro. Epiſtola inquam, *Scripta* id eſt,vehementer impreſſa *In cordibus noſtris* quoniam indeſinenter memoriam, ſollicitudinemq; pro veſtra ſalute habemus, *Quæ* epiſtola *Scitur, & legitur ab omnibus hominibus* id eſt, cunctis fidelibus conſtat vos eſſe conuerſos,& inſtitutos à nobis.Legunt quoque & diſcunt ſeu penſant in vobis,vel ex veſtræ conuerſationis intuitu quales nos ſimus, ſicut ex conſideratione diſcipuli innoteſcit prudentia perfectioq; magiſtri, *Manifeſtari* id eſt,per fidem & opera bona hoc aliis de vobis oſtenſum eſt, *Quoniam epiſtola eſtis Chriſti* hoc eſt, à Chriſto principaliter inſtituti

F & ſcripti,cuius etiam virtus & gratia in vobis repræſentatur, *Miniſtrata* id eſt,noſtro miniſterio ad fidẽ deducti,& Chriſto exhibiti eſtis.Epiſtola (inquam) ſcripta, *Non atramento*

Hiere.36. quomodo ſcripſit Baruch ex ore Hieremiæ: *Sed ſpiritu dei uiui* .i.ſpiritu ſancto,à quo inſtituti eſtis,& inter electos aſſcripti.Ipſe enim eſt digitus dei,quo diuina in nobis ſcribũtur,ſeu

Lucæ.1. imprimũtur.De quo loquitur Chriſtus,Si in digito dei eiicio

Exod.34 dæmonia,&c.Scripti autẽ *Non in tabulis lapideis* (quomodo ſcripta erat lex Moyſi)hoc eſt,nõ inſtituti in cordib⁹ duris,nec huiuſmodi cordibus impreſſi, *Sed in tabulis cordis carnalibus* .i.cordibus piis ac mollibus.Vel,in intellectu prudẽti volũtate benigna,memoria ſtabili.De quib⁹ tabulis legĩt in Prouer-

Prouer. 7 biis,Serua mãdata & legẽ,quaſi pupillã oculi tui,& in tabulis

cordis

cordis tui ſcribe ea. In talibus ergo tabulis fideles ſcripti di- A
cuntur à ſpiritu ſancto. Primo, quia per eius inſtitutionem &
gratiam corda habēt huiuſmodi lata, ſcilicet per charitatem:
aperta, per obedientialem promptitudinem: plena per man-
ſuetudinem: mollia, per diuini verbi celerem receptionem &
compunctionem. Vnde dominus per Ezechielem promittit,
Auferā cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor car- *Ezech.36.*
neum, & ſpiritum nouum ponā in medio veſtri. Secundo, quia
piis fidelibusq; prelatis ac proximis impreſſit ſpiritus ſanctus
curam de ſalute aliorū. ¶Praeterea declarat Apoſtolus quod
nō proprie commendet ſeipſum, ſed deum, cum omne bonum
ei aſſcribat. *Fidutiam autem talem* hoc eſt, audaciam, ſic lo- EPIST.
quendi de noſtris praeconiis, *Habemus per Chriſtum,* id eſt, à
Chriſto per gratiam eius *Ad deum* trinitatem, coram quo iſta B
fidutialiter dicimus, *Non quod ſufficientes ſimus cogitare* &
per conſequens nec dicere, nec facere poſſumus *Aliquid* me-
ritorium *A nobis* id eſt, propria poteſtate *Quaſi ex nobis,* id
eſt, tanquam ex prima & principali virtute, licet enim nos ſi-
mus cauſa operis boni per liberum arbitrium (quia nec aliter
mereremur) natura tamen noſtra indiget gratia, nam liberum
arbitrium indiget non ſolum habitu gratiae ſupernaturalis, &
diuinae dilectionis: ſed etiam actuali motione ſpiritus ſancti
nos excitantis. In quo damnatur error Pelagij, aſſerentis quod
inchoatio operum meritoriorū ſit à nobis, conſummatio vero
à deo. Inchoatio enim in nobis, eſt cogitatio, in qua operatur
deus ſecundū Apoſtolum. Vnde alibi loquitur, Deus operatur *Philip.2.*
in nobis velle & perficere. Ideo ſubditur, *Sed ſufficientia noſtra* C
hoc eſt, virtus & efficacia meritoriē cogitandi, loquendi, ac o-
perandi, *Ex deo eſt,* id eſt, ex motione & gratia dei, à quo eſt
omne donum optimum & datum perfectum. Propter quod ait *Iacob.1.*
Saluator, Sine me nihil poteſtis facere. Et per prophetam, Per- *Ioan.15.*
ditio tua Iſraēl ex te, in me tantummodo auxilium tuum, *Qui* *Oſee.13.*
& idoneos nos fecit miniſtros, id eſt, efficaces & dignos praedi-
catores *Noui teſtamenti,* id eſt, euangelicae legis, *Non litera,*
id eſt, nō inſtructione literali, *Sed ſpiritu,* id eſt, illuſtratione
ſpiritus ſancti, à quo vitā & ſapientiam nos ad tantū officium
dignificantem accepimus. Nouum quippe teſtamentū non eſt
datum Apoſtolis per exteriorem ſcripturam, ſed internā illu-
ſtrationem. Ideo vocatur lex ſpiritus. Lex autē Moſaica appel *Exod.34.*

D latur lex literę, quia in libro ac tabulis ſcripta. Ad cuius diſtin
Hiere.13. ctionis inſinuationem dominus ait per Hieremiam, Ecce dies veniunt, & feriam domui Iſraël, & domui Iuda pactū nouum, non tale quale pepigi cum patribus eorum, &c. Ratio autem cur deus nos fecit idoneos nō litera ſed ſpiritu, eſt *Litera enim* id eſt, lex ſcripta *Occidit* ex occaſione, quia non contulit gratiam, & auxit concupiſcentiam, eo quod homo nitatur in vetitum, auxit quoq; generaliter culpā, quoniam poſt veritatis notitiam, grauius eſt peccare q̄ ante, *Spiritus autem* ſanctus, qui
Act.3.5. per Apoſtolorum miniſtrationē dabatur fidelibus, & nunc per
& 6.8. ſacramenta eccleſiæ datur hominibus, *Viuificat* vita gratiæ corda credentium. Vel ſic, Litera, id eſt, ſenſus literalis, vel potius, qui literalis videtur, occidit, ſpiritus aūt, id eſt, intellectus
E ſpiritualis & myſticus viuificat. Proinde oſtendit Apoſtolus dignitatē miniſtrorum noui teſtamenti cōparatione miniſtrorum veteris teſtamenti, *Quod ſi* id eſt, quia *Miniſtratio mortis*, id eſt, exhibitio inſtrumentalis veteris legis per occaſionē oc-
1.Cor.15. cidentis animam tranſgreſſoris (vt dictum eſt ſæpius.) Virtus enim peccati lex & etiam mortē corporalem facile inferentis, *Literis* viſibilib⁹ *Deformata*, id eſt, ſcripta *In lapidibus*, id eſt, in lapideis tabulis *Fuit in gloria*, id eſt, gloriam habuit in ſuo miniſtro, ſeu myſteriali legiſlatore, *Ita ut nō poſſent filii Iſrael*
Exod.34. *intendere*, id eſt, viſum figere, *In faciem Moſi propter gloriam*, id eſt, claritatem *Vultus eius*. In quo apparuerunt radij ſplendidi, angulariter aſcendētes in ſimilitudine cornuum repercutientes intuitū filiorū Iſraël. Vnde & facies eius dicitur fuiſſe
F cornuta, *Quæ euacuatur*, id eſt, quæ claritas Moſi vel quę miniſtratio finitur & ceſſat. Cito enim deſiit claritas illa. Vetus quoq; lex ceſſauit, noua lege promulgata. *Quomodo nō magis miniſtratio ſpiritus*, id eſt, euangelicæ legis, gratiā ſancti ſpiritus ratione ſacramentorū continentis. *Erit in gloria?* id eſt, dignitatē & gloriam habebit in ſuis miniſtris (puta Apoſtolis) in præſenti atque futuro, etiam ampliorem quàm miniſtratio
Roma.3. mortis? q.d. imò habebit. Ideo ſubditur, *Nam ſi miniſtratio dā-*
Roma.6. *nationis*, id eſt, veteris legis, damnationem accidēter æternam augentis & inferentis, quoniam peccatum prohibendo, nec ta-
Roma.7. men gratiam largiendo, auxit peccatū, ſicq; damnationi fecit obnoxiū. Sicut enim occidit, ita & damnauit. De cuius rei in-
Roma.8. tellectu tractatū eſt plenius ad Romanos, Si ergo miniſtratio

iſta,

iſta, *Gloria eſt,* id eſt,honor & dignitas Moyſi, *Multo magis* A
abundat miniſterium iuſtitiæ, id eſt,miniſtratio nouæ legis verã perfectionem & gratiam iuſte viuenti includẽtis, *In gloria,* id eſt,copioſiorẽ gloriam habet annexam. Ecce quomodo ſanctus Apoſtolus ſeipſum,& coapoſtolos ſuos Moſi præfert,ſaltẽ quantum ad gratias gratis datas. *Nam necdum glorificatum eſt,* id eſt,glorioſum reputandum nõ eſt, *quod claruit in hac parte,* id eſt,lumen vultus Moyſi, *Propter excellentem gloriam,* id eſt, propter vehementem exceſſum dignitatis & gloriæ miniſtris noui teſtamenti conceſſum quæ tanta eſt vt cõparatione eius, gloria vultus Moſi,quaſi nihil ſit. Vel ſic,Nam nec glorificatũ eſt, id eſt, hominibus perfecte reuelari non potuit quod claruit in hac parte, id eſt, gloria miniſtris nouæ legis collata. Tanta enim eſt gloria & dignitas apoſtolorum,vt viatores capere nequeant. ¶ Porrò quod ſubditur vtriq; conſonat expoſitioni. B
Si enim quod euacuatur, id eſt,vetus teſtamentum quod ceſſauit, *Per gloriam eſt,* id eſt,per gloriã & claritatem Moſi præſtitum , datum ac receptum eſt, *Multo magis quod manet,* id eſt,noua lex,cui alia nõ ſuccedet danda à deo, *In gloria eſt* id eſt,dignitatem glorioſam habet annexam. *Habentes igitur talem ſpem* videlicet quod tãta nobis collata eſt gratia,& tanta gloria præparata, *Multa fiducia utimur,* id eſt,cum ingenti confidentia noſtrum officium exercemus certi de gloria remunerationis,& non cęlamus myſteria ſcripturarum,ſeu myſticos ſenſus, *Et non ſicut Moſes ponebat uelamen,* id eſt,pannũ Exod.34.
quendam ſeu operimentum, *Super faciem ſuam* cornutam,ſeu lucidam ex colloquio dei *Vt non intenderent filii Iſrael in faciem eius* quia nec eam inſpicere poterant præ ſplendore,niſi eſſet velo obducta. Per quod figurabatur, quod ſpiritualis & verus intellectus veteris teſtamenti tegebatur obſcuritatibus figurarũ legalium, *Quod* velamen, *Euacuatur,* id eſt,per doctrinam Apoſtolorum atque doctorum aufertur, dum veteris teſtamenti ſcriptura verè elucidatur, *Sed obtuſi,* id eſt,excæcati, *Sunt ſenſus eorum,* hoc eſt,mentales oculi infidelium Iudæorum . Iuxta illud, Obſcurentur oculi eorum ne videant. Pſal.68. C
Vſque in hodiernum enim diem idipſum uelamen, id eſt,figuralis obſcuritas legis, *In lectione ueteris teſtamenti,* id eſt, dum legitur ſcriptura veteris teſtamenti, *Iudæis manet non reuelatum,* id eſt,occulta,ſeu non intellecta,quia non aliter intelli-

gunt

D gunt ſcripturas legis veteris modo quàm ante. Ideo velamen non eſt amotum à corde eorum, quanuis à re ipſa amotum ſit.
Matt.27. Vnde ſubditur, *Quoniam in Chriſto euacuatur,* hoc eſt, per fidem & doctrinam Chriſti amouetur, & veritas ſcripturarum
Marci.15. oſtéditur. In cuius figura, tempore dominicæ paſſionis velum
Lucæ.23. templi eſt ſciſſum à ſummo vſq; deorſum. Per Chriſti etenim paſſionem reuelantur legis ac prophetarum ſacramenta. Velamen itaq; appellatur opertio prophetiæ quæ in Chriſto impletur. *Sed uſque in hodiernum diem,* id eſt, tempus gratiæ *Cum legitur Moſes* Pentatheucũ, videlicet ſcriptura quinq; librorũ Moſi, *Velamen,* id eſt, cęcitas ſeu opertio iſta, *Eſt poſitũ ſuper cor eorum,* id eſt, infidelium Iudeorum *Cum autẽ conuerſi fuerint ad dominum* recipiendo fidem catholicam *Aufe*
E *retur uelamen* prædictum à corde eorum, imò iſta conuerſio aliquid aliud non videtur, niſi velaminis huius ablatio. tunc enim illuminabuntur corda ipſorum, iuxta illud propheticũ,
Oſee.3. Poſt hæc reuertentur filij Iſraël, & quærent dominum deum ſuum, & Dauid regem ſuum, id eſt, Meſſiam, ſicut Iudæi quoque exponunt. ¶ Denique quod per ſpiritum ſanctum auferatur
Ioan.4. velamen, declarat, *Dominus autem ſpiritus eſt,* Quanuis hoc de deo trinitate verũ ſit: iuxta illud, Spiritus eſt deus. iam tamen de ſpiritu ſancto aſſeritur, qui cum ſit dominus, omnia
1.Cor.12. agit quę vult, & quomodo vult, ſicut ſuperius dictum eſt. Hæc omnia operatur vnus atque idem ſpiritus, diuidens ſingulis, prout vult. Illuminat ergo quos vult, & derelinquit quos vult:
Ioan.3. ſicut legitur, Spiritus vbi vult, ſpirat. *Vbi autem eſt Spiritus*
F *domini,* id eſt, in mente quam per gratiam ſpiritus ſanctus inhabitat, *Ibi libertas* dilectionis, non coactio timoris, libera vocatio animi à iugo diaboli, & à ſeruitute peccati, ad contẽplandum, diligendum, ac operandum ea quæ dei ſunt. Infidelibus itaque ineſt velamen. *Nos uero omnes,* id eſt, fideles, præſertim Apoſtoli & viri perfecti *Reuelata facie* interiori, id eſt, intellectu à prædicto velamine liberato *Gloriam dei,* id eſt, maieſtatem diuinam, ſeu dominũ glorioſum, vel filium
Eſa.40. dei patris, de quo Eſaias, Reuelabitur, inquit, gloria domini.
Prouer.10. Siquidẽ filius ſapiens gloria patris eſt. *Speculantes* nunc per
1.Cor.13. fidem, & per ſpeculum in ænigmate *In eandem imaginem,* id
Ioan.3. eſt, diuinæ maieſtatis ſeu filij dei quandam deiformem aſſimilationem *Transformamur,* quia cognitio fit per aſſimilationem

nem cognoſcentis ad cognitum,ſecundum Boetium.Ideo con *Boetius.*
templator diuinorum diuinus ſeu deiformis efficitur.Tranſ- A
formamur autem,id eſt,ſalubriter commutamur, *A claritate*
luminis naturalis, *In claritatem* luminis gratiæ,& à clarita-
te viæ ſeu gratiæ,in claritatem patriæ & gloriæ.Vel ſic,& me-
lius,vt opinor. A claritate in claritatem, id eſt,de gratia mi-
nori in gratiam ampliorẽ,proficiendo in bonis & proficiſcen- *Pſal.83.*
do de virtutibus in virtutes. Quanto enim diuinorum con-
templationi magis inſiſtimus,tanto exuberantiori lumine cœ
leſtis gratiæ perfundimur atq; implemur, & transformamur,
id eſt, à forma ſeu modo propriæ ſubſiſtentiæ transferimur
ad diuinæ naturæ ſeu formæ modum ac imitationem. Imò
vnum cum deo per charitatem efficimur, angelicam & diui-
nam in hoc exilio conuerſationem inchoantes. ¶ Et omnia B
hæc nobis inſunt & competunt non à nobis,ſed *Tanquam à do
mini ſpiritu,* id eſt,virtute & gratia ſpiritus ſancti: ſicut alibi
dictum eſt, Spiritus adiuuat infirmitatem noſtram. *Roma.8.*

Cap. IIII. *Ideo habentes hanc adminiſtrationem.*

ARTICVLVS IIII.

LAVDAVIT ſe ſanctus Apoſtolus ad gloriã dei, *1.Corin.3.*
& ad ædificationem audientium in præcedenti *Ephes.4.*
capitulo ratione dignitatis miniſterij ſibi com- *Roma.12.*
miſſi,nunc idem facit ex debito vſu obſequij ſui,
oſtẽdens ſe fructuoſe & optimè vſum gratia ſibi
conceſſa, *Ideo* id eſt,quoniam tantã claritatem à ſpiritu ſan-
cto ſuſcepimus *Habentes hanc adminiſtrationẽ* nouæ legis,vi- C
delicet apoſtolatum, ſeu miniſterium tantæ dignitatis *Iuxta
quod miſericordiam conſequuti ſumus,* hoc eſt,ſecũdum menſurã
diuinæ pietatis nobis impenſæ, *Non deficimus,* in aduerſis,
nec ab executione noſtri ceſſamus officij, *Sed abdicamus,* id
eſt,abiicimus *Occulta dedecoris,* id eſt,vitia latentia, quæ non
decent,ſed deformãt & indecorant, *Non ambulantes in aſtutia,*
id eſt,nõ doloſè,aut ſimulatoriè cõuerſantes ſicut hypocritæ.
Simulatores nanq; & callidi prouocant iram dei. Aſtutia autẽ *Iob.36.*
quandoq; in bono accipitur pro quadã circũſpectione,ſicut in
Prouerbiis legitur, Aſtutus cõſiderat greſſus ſuos. Nunc vero *Prouer.4.*
pro verſutia ſumitur.Vnde Salomõ,Vir,inquit, verſutus odio- *Prou.14.*
ſus eſt, *Neque adulterantes,* id eſt,peruerſè interpretantes,ſeu
admiſcentes

D admiſcentes falſitatibus, *Verbum dei* videlicet Euangelium Chriſti, *Sed in manifeſtatione ueritatis* conuerſamur id eſt ipſam veritatem publice prædicamus,& clare exponimus. *Cōmendantes* id eſt commendabiles ſeu laude dignos facientes, *Noſmetipſos* recte docendo,& bene agendo, *Ad omnem cōr*
1.Reg.16. *ſcientiam hominum* hoc eſt,teſtimonia conſcientiarum , vel in conſcientiis hominum,ita vt nemo bona conſcientia vituperare nos poterit. Et hoc facimus *Coram deo* id eſt diuinam præſentiam cogitando , noſque in dei cuncta cernentis conſpectu ponendo, cum omni reuerentia atque cuſtodia cordis.

Quod ſi etiam opertum eſt Euangelium noſtrum hoc eſt,ſi prædicatio noſtra de Chriſto aliquibus abſconditur, ita vt eam non audiant,vel auditam non capiant, *In his qui pereunt* hoc
E eſt, in cordibus reproborum *Opertum eſt* id eſt, occultatū eſt hoc modo, *In quibus deus huius ſeculi* id eſt diabolus dominus
Ioan.14. impiorum. De quo ait Saluator, Venit ad me princeps huius
1.Timo.1. mundi, *Excæcauit* cooperatiue ſeu ſuggeſtiue *Mentes infidelium*
Exod.7. Vel,deus huius ſeculi id eſt deus verus omnium ſecu-
Exod.10. lorum,hominumque malorum creator,& deus excæcauit mē-
Exod.11. tes id eſt intellectus infidelium permiſſiue . Quemadmodum
14. dicitur Pharaonis cor induraſſe. Vnde & Chriſtus in Euange-
Ioan.9. lio,In iudicium(inquit)ego in hūc mundum veni,vt qui non vident,videant:& qui vident,cæci fiant. *Vt non fulgeat* innoteſcat *Eis illuminatio Euangelii* id eſt euangelica doctrina *Gloriæ* id eſt maieſtatis *Chriſti,qui eſt imago dei* id eſt,à patre
F ſecundum rationem ſimilitudinis genitus. Eſt enim à patre procedens,eique ſimilis & æqualis per omnia . Propter quod ipſe ait,Qui videt me,videt & patrem. ¶ Porrò quod Chri-
Ioan.14. ſtus ſit imago dei hinc liquet. *Non enim noſmetipſos prædica-*
EPIST. *mus* quaſi in nobis ſalus veſtra conſiſtat, *Sed Ieſum Chriſtum dominum noſtrum* prædicamus eſſe omnium ſaluatorem, *Nos autem ſeruos ueſtros* eſſe prædicamus,hoc eſt,nobis ſeruientes in exhibitione ſpiritualium alimentorum, parātes vobis mēſam domini,ſpiritualemque eſcam proponentes, *per Ieſum* id eſt, ex commiſſione & per gratiam Chriſti qui nobis hoc iniunxit officium. *Quoniam deus* trinus,ſimplex,atque omnipotens. *Qui dixit* id eſt interiori verbo fecit, *De tenebris* id eſt poſt tenebras. Vel de tenebris id eſt de materia obſcura *Lucem* ſenſibilem *Splendeſcere* id eſt, inchoatiue oriri.

Vnde

Vnde dicitur in Geneſi, In principio creauit deus cœlum & A
terram, & tenebræ erant ſuper faciem abyſſi: dixitque deus, *Pſal.96:*
Fiat lux,& facta eſt lux, *Illuxit in cordibus noſtris* id eſt lumē *131:*
fidei, atque diuinæ ſapientiæ, mentibus noſtris infudit, *Ad*
illuminationem ſcientiæ claritatis dei id eſt ad hoc vt nos illu-
minemur ad cognoſcēdum claritatem id eſt nobilitatem, ſeu
excellentiam dei. Vel, ad illuminationem,&c. id eſt ad hoc vt
alios doceamus de noticia claritatis dei,id eſt perfectionis di
uinæ. Illuminationem(inquam)ſcientiæ tendentis, *In faciem*
Ieſu Chriſti .i.dirigentis nos ad veram Chriſti noticiam, qua
eum agnoſcimus eſſe deum & hominem. Facies autem noti-
ciam ſignificat,quia per faciem vnuſquiſque potiſſimum cō-
gnoſcitur. *Habemus autem theſaurum iſtum* hoc eſt, gratiam B
tantæ illuminationis. Vnde & Salomon, Theſaurus, inquit, *Prou.21:*
deſiderabilis in ore ſapientis. Et rurſus, Precioſior eſt ſapien-
tia cunctis opibus,& omnia quæ deſiderantur,huic non valēt
comparari, *In uaſis fictilibus* id eſt corporibus fragilibus, nō *Prouer.3:*
quod corpus,quod eſt pars integralis hominis, ſit huius the-
ſauri ſubiectum immediatum,ſed anima. Quoniam tamen a-
nimæ ſubiectum eſt corpus, ideo nos in corpore peregrinan-
tes,dicimur theſaurum iſtum habere in vaſis fictilibus, *Vt ſu-*
blimitas id eſt altitudo noſtræ perfectionis in vita, in ſignis,
in documentis, *Sit uirtutis dei* .i.deo aſſcribatur, non noſtræ
fragilitati. Ideo additur, *Et non ex nobis* .i.non ex noſtro na
turali poteſtate oriri putetur. *In omnibus* loco,cauſa,& tem- C
pore,ſaltem in genere, *Tribulationem patimur* propter iuſti-
ciam *Sed non anguſtiamur* .i.non opprimimur mente,quia de
dei auxilio certi ſumus. *Aporiamur* hoc eſt,temporalibus bo
nis priuamur,& pauperes ſumus, *Sed non deſtituimur* .i.non *Matt.5:*
caremus ſpiritualibus,veriſque diuitiis. Imò in his tanto ma-
gis abundamus, quanto in illis pauperiores propter Chriſtū
ſumus. Etenim,beati pauperes,quoniam ipſorum eſt regnum *Matt.15:*
cœlorum, *Perſequutionem* .i.de loco ad locum fugationem *Lucæ.6:*

Patimur, ſed non derelinquimur à deo. *Deiicimur* .i.concul-
camur: *Sed non perimus,* quoniam liberamur ſemper à do-
mino corporaliter aut ſpiritualiter & interim vtroque modo.

Semper mortificationem Ieſu .i.paſſionē dominicam, *In cor-*
pore noſtro circunferentes per cruciformē imitationem,& cor- *Philip.1:*
poris quotidianam flagellationē. Vnde alibi dicit apoſtolus,

In om-

D In omni fiducia magnificabitur Chriſtus in corpore meo,ſiue per vitam,ſiue per mortẽ.Item. Ego ſtigmata domini Ieſu in corpore meo porto, *Vt & uita Ieſu* id eſt conuerſatio quã habuit in hoc mundo *In corporibus noſtris manifeſtetur* id eſt, Chriſti veſtigia in agendo ſectemur, Vel vita Ieſu, immortalis quam nunc habet, in corporibus noſtris manifeſtetur in
Philip.3. reſurrectione futura, quando reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritatis ſuæ. *Semper enim* id eſt, in omni differentia temporis, in genere *Nos* Apoſtoli, & alij ſucceſſores noſtri, *Qui uiuimus* nũc in vita naturæ & gratiæ, *In mortem tradimur* hoc eſt, periculis mortis afficimur, *Propter Ieſum* id eſt, eius amorem, & propter prædicationẽ
Ioan.16. euangelicæ veritatis. Scut & Chriſtus prædixit, Venit hora
E vt omnis qui interficit vos arbitretur obſequium ſe præſtare
Matth.10. deo. Et denuo, Eritis odio omnibus hominibus propter filiũ hominis, *Vt & uita Ieſu* quam habet iam immortalis, manifeſtetur in carne noſtra mortali hoc eſt, gloria immortalita-
1.Cor.15. tis noſtræ carnis præſtetur, quãdo corruptibile hoc induet incorruptionem, & mortale hoc immortalitatem. *Ergo mors* id eſt, paſſio Chriſti, *Operatur in nobis* id eſt, fructuoſa eſt nobis, excitando nos ad ſui imitationẽ. *Vita autẽ* naturæ ſeu culpæ operatur, *In uobis*, qui Chriſti veſtigia imitari negligitis. Vel vita gratiæ ſcilicet fides & charitas operatur in vobis opera meritoria, quia per hoc quod nos taliter mortifica-
Pſal.45. mur vos ad deum conuertimini, & viuitis coram illo. ¶ De-
F inceps oſtendit eandem fuiſſe fidem in populo vtriuſque teſtamenti, tractatque de diuerſis effectibus, meritis & actibus fidei. *Habentes autem* nos noui teſtamenti miniſtri, *Eundem ſpiritum fidei* hoc eſt, ſpiritum ſanctum fidei datorẽ quẽ habuerunt ſancti antiqui. Vel per ſpiritum fidei, intelligenda eſt ipſa fides, vel gratia ſeu motio fidei, quæ vna & eadem eſt, in his qui ante Chriſti aduentum fuerunt, & in poſterioribus, quamuis ſit modo magis explicita, *Sicut ſcriptum eſt,* in libro
Pſal.113. Pſalmorum à Dauid propheta, *Credidi* corde *Propter quod locutus ſum* ore, verba fidelis confeſſionis. Confeſſio nanque
Roma.10. iſta eſt actus fidei. Vnde alibi dictum eſt, Corde creditur ad iuſticiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem, *Et nos credimus* ea quæ illi, *Propter quod & loquimur* fidem catholicam con-
Roma.8. fitendo ac prædicando, *Scientes* fide certiſſima, *Quoniam* deus

deus pater ſeu trinitas. *Qui ſuſcitauit Ieſum* occiſum à morte, *Et nos* electos, *Cum Ieſu* hoc eſt,ſicut & Ieſum, vel ad hoc vt ſimus cum Ieſu in regno, *Suſcitabit* in die nouiſſimo; A Matt.25.

Et conſtituet nos *uobiſcum* ad dexteram in patria,vbi agni ponentur. *Omnia enim propter uos* id eſt, vniuerſa miniſteria noſtra ad veſtram ordinantur ſalutem, *Vt gratia* dei

Abundans per multos id eſt,ab vno transfuſa ſeu miniſtrata in alium,ſecundum quod Petrus hortatur,Vnuſquiſque ſicut accepit gratiam in alterutrum illam adminiſtrantes, *In gratiarum actione abundet* id eſt, cum gratiarum actione copioſe referatur & ordinetur, ſeu refluat ad ſuum principium ſcilicet deum. *In gloriam dei* quatenus omnes deo gratias referant,& omne chariſma gratiæ illi tribuant. *Propter quod* proſequendum,videlicet vt deo gratiæ referantur, *Non deficimus* in aduerſis,nec fatigamur in opere bono, nec ceſſamus,quoniam ſola perſeuerantia coronatur. *Sed licet is qui foris eſt noſter homo* id eſt,caro noſtra mortalis, in qua eſt humana effigies, qua homines eſſe cognoſcimur, *Corrumpatur* quotidie tendendo ad mortem, & ſuſtinendo læſuras ac plagas; *Tamen is qui intus eſt* id eſt, anima noſtra in qua eſt ſummæ trinitatis imago, *Renouatur* recipiendo noua lumina gratiarum,reflorendo in dei cognitione,aſcendendo in diuino amore, *De die in diem* id eſt,aſſidue,dum ſpiritualiter creſcimus atque proficimus.Hoc autem dicitur nõ quaſi in nobis ſint duo homines,ſed propter diſtinctionem eſſentialium partiũ hominis. *Id enim quod in præſenti* exilio ſeu tempore, *Eſt momentaneum & leue tribulationis noſtræ* id eſt, tribulatio iſta leuis atque breuiſſima, *Comparatione futuræ* iucunditatis ac æternitatis,quam patimur iam *Supra modum* id eſt, vltra condignum & capacitatem noſtri intellectus, 1.Pet.4. B Matt.10. 24. Gene.1. C Roma.5.

In ſublimitate id eſt, in regno cœleſti,Vel in liberalitate bonitatis diuinæ, *Aeternum gloriæ pondus* hoc eſt, perpetuã felicitatis menſuram.De qua ait Saluator, Menſuram bonam & confertam & coagitatam dabunt in ſinus veſtros, *Operatur* id eſt,meretur & efficit *In nobis* nunc per ſpem,poſtmodum vero in re. *Non contemplantibus nobis* id eſt,quia nõ principaliter aſpicim9,nec finaliter intuemur, *Quæ uidentur*.i. viſibilia & terrena, *Sed quæ nõ uidentur* .i.bona ſupercœleſtia,quæ oculus nõ vidit,nec auris audiuit. *Quæ enim uidentur* Lucæ.6.

id eſt,à

1.Cor.2. id eſt, à nobis oculo corporali, *Temporalia ſunt* id eſt, tranſi-
D toria, & caduca, *Quæ autem non uidentur* hoc eſt, ſpiritualia bona nobis præparata in regno *Aeterna ſunt* eſſentialiter vel participatiue.

Cap. V. *Scimus enim quoniam ſi terreſtris domus noſtra diſſoluatur.* ARTICVLVS. V.

2.Cor.4. DIxit Apoſtolus, in fine præcedentis capituli, quod leuis ac momẽtanea tribulatio præſentis exilij æternũ glorię põdus operetur in nobis. Huius autẽ nunc aſſignat rationem *Scimus enim* per reuelationem diuinam *Quoniam ſi terreſtris domus noſtra*
E id eſt, quod ſi caro noſtra mortalis *Huius habitationis* .i. præſentis manſionis, qua anima degit, ac hoſpitatur in corpore *Diſſoluatur* per mortem, vel pro Chriſto occidatur, *Quod*
2. Cor.15. *ædificationem* .i. habitaculum *Ex deo* .i. à diuina virtute *Ha-*
1.Petri.5. *bemus* in ſpe, & habebimus tandem in re, videlicet *Domũ nõ manufactam* .i. carnem impaſſibilem, glorificatam, non humana potentia, ſed diuina *Aeternam in cœlis* hoc eſt, in cœlo perpetuo duraturam. Vel, ab æterno prædeſtinatam. Sed quoniam hanc domum non habebimus ante diem iudicij, Apoſtolus loqui videtur de eo quod ſtatim poſt diſſolutionem corporis, animæ perfectorum conſequuntur. Ideo alij per domum iſtam non manufactam intelligunt gloriam animę, quę
Ioan.14. dicitur domus propter excellentiam ſuam ad animæ capaci-
F tatem. Vnde teſtatur Chriſtus, In domo patris mei manſiones multæ ſunt .i. diſtincti gradus præmiorum. Alij vero per domum iſtam intelligunt cœlum empyreum, quod eſt locus atque palatium beatorum. Et dicitur non manufactum. Iuxta il-
Hebr.9. lud ad Hebræos, Non in manufacta ſancta Ieſus introiit, ſed in ipſum cœlum. *Nam & in hoc ingemiſcimus* .i. deſiderio
Prou.13. huius domus, & gloriæ ſuſpiramus & flemus præ tędio dilationis. Spes enim quæ differtur, affligit animam, *Habitationem noſtram quæ de cœlo eſt* .i. hanc domum non manufactã, cœleſtem, vel cœleſti virtute formatam, ſeu gloriæ conſequutionem, *Superindui* hoc eſt, ea operiri, circundari, ſiue ornari, *Cupientes* quod vtique deſiderium ortum habet à fide, nõ à lumine naturali. Sumus autẽ veraciter & efficaciter iſta cupientes, *Si tamen ueſtiti* donis & gratiis ſpiritus ſancti *Non*

nudi

nudi à bonis operibus *Inueniamur* à deo cuncta ſpectante. A
Nam & qui ſumus in hoc tabernaculo hoc eſt, in hoc paſſibi- 1. Reg. 6.
li corpore degimus, *Ingemiſcimus* ſuſpirãdo ad habitationẽ
cœleſtem, *Grauati* pondere atque miſeriis corruptibilis car-
nis. Corpus nanque quod corrumpitur, aggrauat animam, & Sapien. 9.
deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem. In-
gemiſcimus autem *Eo quod nolumus expoliari* hoc eſt, à cor-
poris vnione penitus atque finaliter ſeparari, cum naturale ſit
animæ corpus informare, & ſancti in patria cupiunt corpori-
bus glorificandis coniungi, *Sed ſuperueſtiri*, immortalitatem
& glorificationem corporis adipiſci *Vt abſorbeatur quòd mor-
tale eſt* id eſt, mortalitas, pœnalitas, & imperfectio auferan-
tur à corpore, *A uita* id eſt, ab impaſſibilitate, & gloria ſuper-
ueniente, prædictam imperfectionem excludente. *Qui autem
efficit nos in hoc ipſum* hoc eſt, qui prædictam voluntatem in-
ſpirat, vel ad huius deſiderij conſummationem perducit, eſt B
Deus nõ cauſa naturalis, *Qui dedit nobis pignus ſpiritus*, Hoc 2. Cor. 2.
idem ſecundo capitulo huius epiſtolæ dictum eſt atque expo Pſal. 26.
ſitum. *Audentes igitur ſemper*, hoc eſt, inceſſanter audemus
ex magna in deum fiducia futuram habitationem appetere,
atque in omnibus viriliter agere, *Et ſcientes* auxilium gratiæ
nobis collatum. Cauſa autem audaciæ ſubditur, *Quoniam dũ
ſumus* id eſt, viuimus, *In corpore* iſto mortali *Peregrinamur
à domino* id eſt, patria ſeparamur, atque à deo diſtamus, con-
uerſando in valle lachrymarum, in carcere mortis, in graui
exilio. *Per fidem enim ambulamus* id eſt, per obſcuram noti-
ciam ad patriam tẽdimus, *Et non per ſpeciem* hoc eſt, pro- 1. Ioan. 3.
priam & adæquatam ſimilitudinem, deum non cernimus. Nõ 1. Cor. 13.
enim videmus eum, ſicut eſt, id eſt, clarè, ſeu facie ad faciem, C
ſed per formas creatas, quæ à repræſentatione perfecta, ac fa-
ciali diuinæ eſſentiæ in infinitum deficiunt, ſicut in præcedẽ-
ti epiſtola pertractatum eſt planius. *Audemus autẽ* hoc eſt,
fiducialiter quęrimus, nõ metu mortis retracti aut aliqua dif-
ficultate victi *Et bonam uoluntatem* id eſt, rationabile deſi- Roma. 8.
derium *Habemus magis peregrinari à corpore* id eſt, potius Philip. 1.
à corpore per mortem ſeparari, *Et præſentes eſſe ad dominũ*
id eſt, deo immediate vniri, eumque coram & per ſpeciem in-
tueri. Loquitur autem de præſentia gloriæ, non de præſentia
gratiæ tantũ. Vnde ait Pſalmographus, Adimplebis me læti- Pſal. 15.

y cia cum

Pſal.41. cia cum vultu tuo. Item, Quando veniam & apparebo ante fa
D ciem dei? *Et ideo* ſcilicet, vt deo feliciter vniamur, *Conten-*
dimus id eſt forti conatu ſtudemus, *Siue abſentes* hoc eſt, à
domino peregrinantes, & in hac vita manentes, *Siue præſen-*
tes id eſt diuino iudicio præſentati, *Placere illi* id eſt, ne
ſeparemur ab eius conſpectu. Nam & in diuino iudicio ſata-
gemus reſpondere pro nobis ad ea quæ contra nos proponent
diaboli. Merito autem cõtendimus deo placere. *Omnes enim*
nos id eſt homines vniuerſos, bonos ac malos *Manifeſtari*
id eſt, publice præſentari, ſeu apparere, *Oportet* vel in iudi-
cio particulari ſtatim poſt mortem, vel in iudicio vniuerſali
in die nouiſſimo, vel potius in vtroque *Ante tribunal Chriſti*
E id eſt coram iudice Chriſto ſeu ante diſtrictam iudiciariam
eius poteſtatem, *Vt referat unuſquiſque* id eſt reportet,
Propria corporis id eſt, debitam mercedem, videlicet pœnã
vel gloriam, pro actibus per corpus operatis, ſeu tẽpore cor-
Matt.3. poralis vitæ exhibitis. *Prout geſſit, ſiue bonũ* geſſit, *Siue ma-*
lum. Sub peccato autem commiſſionis includitur peccatum
Matth. 6. omiſſionis, quia & arbor quæ non facit fructum bonũ, in ignẽ
mittetur, etiam ſi malum non geſſit. *Scientes ergo timorem do-*
mini id eſt quàm timorate atque ſollicite ambulandum ſit co-
Iob.31. ram deo ſancto & metuendo de quo ait beatus Iob, Semper
Iob.23. quaſi tumẽtes ſuper me fluctus timui deũ. Et rurſus, cõſiderãs
Eccli.1. eum timore ſollicitor, *Hominibus ſuademus* id eſt conſilia,
monitaque ſalutis proponimus, quatenus deum præ omnibus
F timeant, non ſeruili, ſed filiali, aut ſaltem initiali timore. Ti-
mor enim dei expellit peccatum, *Deo autem manifeſti* id eſt
FINIS. pleniſſime cogniti, vel per approbationem noti *Sumus. Spe-*
ro autem & in conſcientiis ueſtris manifeſtos nos eſſe id eſt confi-
do quòd conſcientiæ veſtræ de nobis recte, vereque ſentiant,
quia ſic viximus inter vos, vt non poſſitis rationabiliter con-
tra nos moueri. *Non iterum commendamus nos uobis* id eſt ad
propriã laudem iſta nõ dicimus, ſicut nec ante, *Sed occaſionẽ*
id eſt cauſam incidentalem atque materiam *Damus uobis* per
commemorationem iſtorum, *Gloriandi* id eſt ſpiritualiter
exultandi *Pro nobis* id eſt pro gratia nobis conceſſa, vel
pro defenſione noſtra contra æmulos & detractores noſtros,
qui conãtur ſe nobis præferre, & vos à nobis auertere, *Vt ha-*
beatis rationabilem reſponſionem, & veram lætitiam *Ad eos*

qui in

qui in facie, id eſt, de apparente & ſimulata iuſticia *Gloriā-tur, & non in corde* id eſt non ex conſcientiæ puritate, neq; de veris virtutibus. Quod autem non cōmendemus noſipſos inaniter, & quòd vos pro nobis gloriari poſſitis, patet ex hoc. A 1. Cor. 1. 2. Cor. 10.

Siue enim mente excedimus contemplando diuina, & ſupergrediendo terrena, *Deo* id eſt, hoc gratiæ dei aſcribimus, atque ad gloriam eius referimus *Siue ſobrii ſumus* inſtruendo vos in moralibus, & condeſcendendo infirmitatibus veſtris,

Vobis, id eſt, ad veſtram vtilitatem hoc facimus. Vel ſic. Siue mente excedimus, id eſt, laudando noſipſos, inſenſati eſſe videamur (quia ſtultorū eſt laudibus propriis inhærere) deo, id eſt, ad gloriam dei hoc agimus, vt benedicatur deus in donis ſuis. Siue ſobrij ſumus, moderate loquendo de perfectionibus noſtris, ſicut ad virtuoſum, ſapientemq; pertinet, vt in his quæ propriam laudem concernunt, magis declinet ad minus quàm ad maius, vobis, id eſt, pro veſtri informatione & cōmodo hoc facimus. *Charitas enim Chriſti* id eſt, dilectio qua Chriſtum proximumque diligimus, *Vrget* id eſt, incitat & vehementer inclinat *Nos* iſta efficere, quoniam Chriſti gloriā & proximorum ſalutem tanto amplius zelamus, quanto in vera charitate perfectiores fuerimus, *Aeſtimantes* id eſt, firmiter reputātes *Hoc, quoniam ſi* pro quia, *Vnus*, vtpote ſolus Chriſtus *Pro omnibus* hominibus liberandis *Mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt* id eſt, vitiis mortificati merito paſſionis Chriſti, quantum eſt ex parte ipſius ſaluatoris, qui moriendo omnia ad ſe traxit. Vel, omnes mortui ſunt id eſt mortem culpæ incurrerunt ex originali peccato, aliter non egerent ſaluatore, B Ephes. 3. Ioan. 3.

Et pro omnibus mortuus eſt Chriſtus, ut & qui uiuunt vita naturæ ſeu gratiæ, *Iam non ſibi uiuant* id eſt non propriæ volūtati deſeruiant, videlicet ad honorem proprium vitam ſuam ordinēt, *Sed dei* viuant id eſt ad eius honorem & gloriam omnia opera ſua interiora, exterioraque referant. *Qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit*, videlicet Chriſti. Sic viuere Chriſto, eſt vere abnegare atque viuifice mortificare ſeipſum. *Itaq;* id eſt, quia pro omnibus mortuus eſt Chriſtus, *Nos* apoſtoli & viri perfecti, *Ex hoc* id eſt, poſt hac *Neminem nouimus* noticia approbationis, id eſt, nullum viatorem laudamus C Rom. 14 Galat. 2. 1. Petri. 2. 1. Ioan. 2.

Secundum carnem id eſt, carnaliter ſcilicet propter cauſas indignas. Vel, neminem nouimus ſecundū carnem, id eſt,

D ſecundum ea quę carnis cõditionem reſpiciunt,talia enim nõ curamus, neque attendimus. *Et ſi cognouimus ſecundum carnẽ Chriſtum* id eſt, quanuis myſteria Chriſti carnaliter & ſuperficialiter intellexerimus, & Chriſtum non niſi ſecundum humanam naturam nouerimus ſenſu humano, *Sed nunc iam* ſpiritu ſancto recepto *Non nouimus* eum hoc modo, ſed ſpiritualiter ac ſupernaturaliter,tanquam deum & hominem.

Si qua ergo, id eſt,quia aliqua *In Chriſto* eſt *Noua creatura,* id eſt, aliquis in Chriſti baptiſmo renatus, *Vetera tráſierũt* id eſt,priſtina vitia ab illo remota ſũt,pœnalitates quoque deletæ ſunt, modo in ſpe, tandem delendæ in re, *Ecce facta ſunt noua* id eſt,per infuſionem ſpiritus ſancti omnia ſpi-

E ritualiter renouata ſunt,corpus,anima,cogitatio, verbum &

Apoc.21. opera. Vnde in Apocaly.dicitur,Dixit qui ſedebat in throno, ecce noua facio omnia. *Omnia autem ex deo* patre vel ſancta trinitate originaliter profluxerunt & condita ſunt. *Qui reconciliauit nos ſibi* id eſt,peccata noſtra nobis ignouit, *Per*

Rom.5. *Chriſtum,* id eſt,incarnatione,paſſione ſeu merito Chriſti hominis,imò Chriſtus vt deus recõciliauit nos ſibi per ſeipſum, vt hominem talem, *Et dedit nobis miniſterium reconciliationis* id eſt, officium euangelicæ prædicationis, qua iſta reconciliatio annunciatur hominibus, commiſit nobis ſuis vicariis.

Quandoquidem deus pater,vel verbum increatum, imò &

F ſpiritus ſanctus,hoc eſt,deus trinitas, *Erat in Chriſto* homine, *Mundum* id eſt,electos *Reconcilians ſibi,* vt dictum eſt, *Non reputans* id eſt,non iuſte vlciſcens,nec in æternum re-

Roma.3. ſeruãs *Illis delicta ipſorum* originalia aut actualia. Chriſtus

Ioan.1. nanque agnus dei omnia tulit peccata, *Et poſuit in nobis uerbũ reconciliationis,* id eſt,prædicationem pacificationis inter deũ & homines factæ. *Pro Chriſto* id eſt, pro Chriſti amore & gloria, *Legatione* id eſt,miſſione *Fungimur,* quia à deo miſſi ſumus annunciare Euangelium Chriſti, *Tanquam deo exhortante* corda audientium *Per nos,* id eſt,per prædicatio-

Luc.12. nem noſtram. Ipſe enim loquitur per nos. *Obſecramus pro Chri-*

Rom.15. *ſto* id eſt,vice,loco,vel amore Chriſti, *Reconciliamini deo,*

Roma.8. id eſt peccata veſtra deflete,vitam corrigite, deo placere cõ-

Eſaiæ.53. tendite, *Eum qui non nouerat peccatum* per approbationẽ vel experientiam ſcilicet Chriſtum,pater *Pro nobis* id eſt,pro noſtra redemptione *Peccatum fecit* id eſt,hoſtiam pro peccato.

cato. Sumitur enim hic peccatum pro hoſtia peccati: ſicut & apud Oſeam, vbi dicitur, Peccata populi mei comedent. Vel ſic, Eum qui non nouerat peccatū, pro nobis peccatum, id eſt, culpam fecit. Peccatum enim (pręcipue originale) occaſio fuit incarnationis, paſſionisque Chriſti, ſicque quodam modo fecit eum hominem, *Vt nos efficeremur iuſticia dei,* id eſt, iuſtificati à deo, *In illo,* id eſt, merito Chriſti. A Oſee. 4. 1. Cor. 1.

Cap. VI. *Adiuuantes autem exhortamur.*

ARTICVLVS. VI.

REcommendatis noui teſtamenti myſteriis, iam omnes ad perfectionem inuitantur, dicente apoſtolo. *Adiuuantes autem* verbo, operatione, oratione, veſtram imbecillitatem: Vel, adiuuantes, id eſt, Chriſto cooperantes in veſtra conuerſione, B EPIST.
Exhortamur, ne in uacuum id eſt, ſine fructu & perſeuerantia *Gratiam dei* habitualem & gratum facientem, *Recipiatis* in baptiſmo, vel pœnitentiæ ſacramento. Gratiæ enim finis eſt adeptio gloriæ. Idcirco gratiam dei in vacuum recipit, qui per eam bene viuendo æternam beatitudinem non acquirit. Melius eſt enim viam iuſticiæ ignoraſſe, quàm poſt agnitionem reuerti retrorſum. Simili modo, melius quodāmodo eſt gratiā non recepiſſe, quàm receptā perdidiſſe. ¶ Quod autem deus paratus ſit gratiam dare, probatur. *Ait enim* dominus per Eſaiam. *Tempore accepto* id eſt, tempore opportuno & congruo, maxime nouæ legis & gratiæ, *Exaudiui te* inſtanter orantem pro quocunque negocio tibi ſalubri, Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulſanti aperietur, *Et in die ſalutis* id eſt, tempore liberationis humanæ, factæ per Chriſtum, *Adiuui te* dando tibi ſupernaturale auxilium gratiæ atque virtutum: ſicut ait Pſalm. Auxilium meum à domino. Et, Niſi quia dominus adiuuit me, paulo minus habitaſſet in inferno anima mea. ¶ Denique prællegatā Eſaiæ authoritatem quaſi exponit, applicās eam ad tempus Chriſti. *Ecce nunc tempus acceptabile,* id eſt, gratum & aptum ad gratiam promerendam, quia nunc maxime operatur meritum paſſionis dominicæ, *Ecce nunc dies ſalutis,* id eſt, tempus ſaluationis à Chriſto exhibitæ. Vnde

2. Petri. 2. C Eſaiæ. 48 Roma. 7. Luc. 11. Marc. 11. Pſal. 120. Pſal. 93. Eſa. 49.

Act.3. legitur in Actis, Omnes prophetę à Samuel & deinceps annũ-
D cianerunt dies iſtos. *Nemini dantes ullam offenſionem,* id
eſt, aliquod ſcandalum verbo aut facto noſtro minus recto.
Rom.14. Vnde alio loco dictum eſt, Hoc iudicate, ne ponatis fratribus
offendiculum, hoc enim eſt charitatis, *Vt non uituperetur mi-
niſterium noſtrum,* id eſt, obſequium quo Chriſto ſeruimus
docendo & operando. Si autem reprehenſibiliter egerimus,
ſeruitium noſtrum vituperatur à ſubditis, & ſcandalizantur,
minusque diligenter aduertunt ac implent quod eis proponi-
tur, *Sed in omnibus* obſeruantiis mandatorum atque con-
ſiliorum, *Exhibeamus noſmetipſos ſicut dei miniſtros,* id eſt,
prout decet veros famulos Chriſti, & primo *In multa patiẽ-
E tia* id eſt, copioſa & prompta tolerantia aduerſitatum, ne
paſſio triſtitiæ regnet in nobis. In patientia inquam ſeruan-
Luc.21. da, *In tribulationibus,* id eſt, afflictionibus à quocunque
1.Timo.6. inflictis, *In neceſſitatibus,* id eſt, penuriis victus atque ve-
Act.16. ſtitus, *In anguſtiis,* id eſt, cordis preſſuris, *In plagis, in*
1.Cor.3. *carceribus* quibus læſi, captique fuimus, ne liberi & incolu-
2.Theſſ.3. mes prædicemus vbique, *In ſeditionibus* contra nos motis,
In laboribus manualibus pro alimonia corporis, *In ieiu-
niis* pro carne domanda, & gratia impetranda, *In uigiliis*
propter protractionem prædicationis & orationis, *In caſti-
tate,* mentis & corporis, *In ſcientia,* id eſt, noticia eorum
quæ ad ſalutem exiguntur, *In longanimitate,* id eſt, longa
& certa expectatione futuræ beatitudinis, *In ſuauitate,* id
eſt, mentis dulcedine, & blanda quadam applicatione ad pro-
F ximum, *In ſpiritu ſancto,* id eſt, in omni directione ſpiritus
ſancti, *In charitate non ficta,* id eſt, non ſimulata aut falſa,
1.Ioan.3. qualem habent hypocritæ. Vnde dicit Ioan. Non diligamus
verbo, neque lingua, ſed opere & veritate, *In uerbo ueritatis,*
Ioan.14. id eſt, prædicatione Chriſti, qui eſt via, veritas & vita, ſeu euã-
gelicæ theoriæ, *In uirtute dei,* id eſt, diuinæ poteſtati ſem-
per innitendo, non propriis viribus. *Per arma iuſtitiæ,* id
eſt, virtutes ſeu opera virtuoſa animam munientia per modũ
armorum, *A dextris,* id eſt, in proſperis, *Et à ſiniſtris* id eſt,
aduerſis quatenus nec in proſperis erigamur, nec aduerſis de-
iiciamur: ſed animo roborato in gratia, regia ſemper via ten-
Galat.1. damus ad patriam electorum. Exhibeamus inſuper nos dei
miniſtros, *Per gloriam & ignobilitatem,* id eſt, honoratione &
vilipen-

vilipenſionem. Vt ſiue glorificemur ab hominibus, ſiue vi- A
lipendamur ab eis, in Chriſti ſeruitio firmiter ſtemus. Per
infamiam quoque *Et bonam famam*, id eſt, ſiue diffame- *Pſalm.51.*
mur, ſiue celebre nomen habeamus coram hominibus, in
Chriſto ſtabiliter perſeueremus, non curantes laudes aut vi-
tuperia hominum, *Vt seductores* reputati à multis erran-
tibus, *Et ueraces* ſumus verbo ac rebus, *Sicut qui igno-
ti* quaſi à deo reprobati, ſecundum opinionem illorum,
Et tamen *Cogniti* ſumus deo per approbationem,

Quaſi morientes vitam naturalem perdendo. Quotidie
enim putabant quidam aduerſarij fidei, Apoſtolos occi-
dendos, *Et ecce uiuimus* deo nos conſeruante in vita
naturæ & gratiæ, *Vt caſtigati*, id eſt, deo permitten-
te flagellati pro culpis noſtris, vel aliorum, vel propter B
exemplum atque coronam. Deus enim flagellat omnē fi-
lium quem recipit, vt Salomon loquitur, *Et non mortifica-
ti*, id eſt, non occiſi. Sæpe enim à morte corporali di- *Prouer.3.* *Hebræ.13*
uina virtute erepti ſunt. Vnde fertur in Pſalmo, Caſti- *Pſalm.117*
gans caſtigauit me dominus, & morti non tradidit me,

Quaſi triſtes propter aduerſa *Semper autem gaudentes*
in domino, per veram patientiam & conſolationem inter-
nam. Propter quod in Actibus recolitur, Ibant Apoſtoli *Act.5.*
gaudentes à conſpectu concilij, quoniam digni habiti ſunt
pro nomine Ieſu contumeliam pati. *Sicut egentes* tem-
poralibus bonis ſecundum veritatem, vel ſpiritualibus do-
nis ſecundum errantium ſuſpitiones, *Multos autem*, id *Hebræ.11.*
eſt, omnes quos ad Chriſtum conuertimus, ſumus *Lo-* C
cupletátes ſpiritualibus bonis *Tanquam nihil habentes*,
quoniam omnia dereliquimus propter Chriſtum, *Et om-* *Matth.19.*
nia poſſidentes, quantum ad neceſſitatem vel vtilitatem, ti- *Pſalm.33.*
mentibus quippe deum, nihil deeſt. Vnde dicit Salua-
tor, Primum quærite regnum dei & iuſtitiam eius, & hæc *Matth.6.*
omnia adiicientur vobis. Chriſtus quoque ſubiecit Apo- *Matth.10.*
ſtolis animata & inanimata, dæmones & homines, quo- *Marci.3.*
rum peccata ſoluere & non ſoluere potuerunt. ¶Deinde *Luc.10.*
oſtendit ſe iſta loqui ex charitatis feruore. *Os noſtrum pa-* *Deut.32.*
tet ad uos, id eſt, ad veſtram informationem apertum eſt,

O Corinthii, quoniā de miniſterij mei dignitate, Euangelij
veritate, propriç quoq; perſonç cōmendatione, iam multa lo-

D quutus ſum vobis. *Cor noſtrum dilatatum eſt* ſpiritualiter, latitudine charitatis, id eſt, affectus noſter interior extendit mentem noſtram ad vos. *Non anguſtiamini in nobis*, id eſt, ex parte noſtri nolite anguſtias ſeu minorationes ſcientię atq; virtutum incurrere,nos enim parati ſumus omnia noſtra vobis communicare,& cor veſtrum dilatare ad diligendum cœleſtia. *Anguſtiamini autem* id eſt,conſtringimini ac moriamini *In cordibus ueſtris* duris,quæ ob ſuam malitiam non di-
Roma.8. latantur per copioſam ſpiritualium receptionem bonorũ, hoc eſt,paruitatem & paupertatem veſtræ ſcientiæ atque virtutis nolite aſcribere nobis, ſed propriis cordibus incapacibus & indignis. *Eandem autem remunerationem* id eſt, idem præmium *Habentes* vos nunc in ſpe,habituri illud tandem in
E re:quod nos habemus,habituríque ſumus, videlicet viſionem dei per ſpeciem,quæ eſt tota merces, *Tanquam filiis* meis ſpiritualibus *Dico,dilatamini & uos* corde,quemadmodum dilatatum eſt cor noſtrum. *Nolite iugum ducere*, id eſt,ſocietatem aut familiaritatem habere. *Cum infidelibus* & peruerſis.Iugum enim à iungendo nomen ſortitur.Sicut ergo di-
Titum.3. lectio eſt iugum Chriſti,per quod ei nectuntur,& ab eo dicuntur electi, ſic iugum diaboli eſt peccatum.Idcirco iniquis & perfidis iungi non debemus, id eſt, communicare eorum peccatis,imò & occaſiones huius communionis vitare oportet. videlicet ſocietatem & familiaritatem. Huius ratio ſubdi-
Pſal.140. tur. *Quæ enim participatio* id eſt,mutua communio ſeu conuenientia *Iuſtitiæ cum iniquitate?* nulla vtique,cum ſint om-
F nino contrariæ. Vos autem iuſti eſtis per fidem formatã, illi
Matth.3. vero iniqui,non ergo iungi debetis. *Aut quæ ſocietas luci ad tenebras?* nulla,videlicet naturalis ac fixa, ſed lux tenebras pellit,Vos autem per dei cognitionem lux eſtis, illi vero tenebris ignorantiæ pleni. *Quæ autem conuentio Chriſti ad Belial?* nulla plane.Belial autem interpretatur apoſtata,quo ſignificatur diabolus, ſed his duobus dominis nemo poteſt ſeruire. Vos igitur Chriſtiani cum filiis Belial nolite coniungi. *Aut quæ pars* id eſt,communio *Fideli cum infideli?Quis autẽ con-*
Pſalm.134 *ſenſus templo dei* id eſt, perſonæ fideli, in qua per gratiam habitat deus *Cum idolis?* id eſt, idololatris,qui idola ſunt per ſimilitudinem :iuxta illud in Pſalmo, Similes illis fiant qui faciunt ea. Non ergo debetis illis ſociari. *Vos enim,*

in quo-

In quorum cordibus habitat deus, *Eſtis templum* anima- A Leu.26
tum ac myſticum *Dei uiui, ſicut dicit dominus* per Moſen, Ezech.43
Ezechielem atque Ioannem in Apocalypſi *Quoniam inha-* Apocal.21
bitabo in illis id eſt, intima mentis electorum inhabitabo Prouer.8.
per charitatem & gratiã, *Et inambulabo* id eſt, in corde eo- Pſal.83.
rum quaſi in paradiſo voluptatis conuerſabor, quia delitiæ Act.3.
meæ, eſſe cum filiis hominum. Inambulabo autem, id eſt,
eos faciam ambulare de virtute in virtutem, & de via ad patriam, *Et ero illorum deus,* non ſolum generaliter, ſicut omnium deus ſum, propter vniuerſalem creationem ac prouidentiam, ſed ſingulariter valde, dirigendo, protegendo, finaliterque ſaluando., *Et ipſi erunt mihi* id eſt, ad honorem &
gloriam nominis mei, *Populus* colendo & diligendo me 1.Petri.2.
ſuper omnia. Sicut in prima ſua epiſtola aſſerit Petrus, Vos B
genus electum, gens ſancta, populus acquiſitionis. Et Pſalmi- Pſal.149.
ſta, Beneplacitum eſt domino in populo ſuo. ¶ Ex dictis infert Apoſtolus admonitionem intentam. *Propter quod,* id
eſt, quia non eſt ſocietas inter prædicta, *Exite* ſpiritua- Hiere.23.
liter, & ſi fieri poteſt & expedit, etiam corporaliter *De medio eorum* id eſt, de conuentu prauorum. Quid enim paleis ad triticum? Hoc eſt, nolite cordis ſimilitudine eis coniungi, ſed fugite actus eorum, *Et ſeparamini ab eis,* loco vel
corde, *Dicit dominus, & immundum ne tetigeritis* id eſt, pec- Roma.1.
cato nolite conſentire. Digni enim ſunt morte, non ſolum qui faciunt, ſed etiam qui conſenſerint. *Et ego recipiam uos,*
id eſt, pie amplectar venientes ad me brachiis pietatis. De Oſee.11.
quibus per prophetam loquor, Portaui vos in brachiis meis, C
Et ero uobis in patrem id eſt, paterne vos fouebo ac diligam, *Et uos eritis mihi in filios,* quantum ad viros, *Et filias,* quantum ad fœminas, *Dicit dominus deus omnipotens.* Porrò ſcriptura hic allegata, quantum ad ſenſum in diuerſis ſacræ paginæ locis habetur. Pro eo enim quod hic dictum eſt; Inhabitabo in illis: ſcriptum eſt in Leuitico,
Ponam tabernaculum meum in medio veſtri. Pro eo quod Leuit.26.
ſubditur, Et ambulabo, legitur in Deuteronomio, Dominus Deute.23.
deus tuus ambulat in medio caſtrorum. Totum tamen iſtud & item quod ſubditur, Et ero illorum deus, & ipſi erunt mihi populus, &c. in Leuitico includitur, Ei quoque quod ſubinfertur, Exite de medio eorum, conſonat quod Petrus diſ- Act.2.
ſeruit,

D ſeruit, Separamini, inquiens, à generatione hac praua. Sed
Apoc.21. & in Apocalypſi ait ſcriptura, Ecce tabernaculum dei cum hominibus, & habitabit cum eis, & ipſi populus eius erunt, & ipſe deus cum eis erit illorũ deus. Quæ vtique verba plena ſunt omni dulcedine, charitate atque fiducia.

Cap. VII. *Has igitur habentes promiſſiones.*

ARTICVL. VII.

2.Cor.6. EX PRAEINDVCTIS in fine præcedentis capituli infert Apoſtolus admonitionem ſalubrem,
E & ait, *Has igitur habentes promiſſiones ô Chariſſimi* fratres immediate expreſſas, videlicet
1. Petri.4. quòd deus habitabit & ambulabit in nobis, recipietque nos, & erit in nobis, *Mundemus nos* per veram confeſſionem (omnia enim in confeſſione lauantur) per contritionem, per dominicæ paſſionis memoriam, præſertim per diuini amoris accenſionem, quoniam charitas operit multitudinem peccatorum, *Ab omni inquinamento carnis &*
Galat.5. *ſpiritus*, id eſt, ab vniuerſis peccatis carnalibus, vt ſunt gula, luxuria: & ſpiritualibus, vt ſunt inuidia, ſuperbia, *Perficientes ſanctificationem*, id eſt, inchoatam in baptiſmo vel pœnitentia ſanitatem ad perfectionem ducentes,
F perſeuerando ac proficiendo in bonis vſque in finem. Et hoc *In timore dei* caſto ac filiali, de quo in Eccleſiaſti-
Eccle.1. co dicitur, Qui ſine timore eſt, iuſtificari non poteſt. At-
Pſalm.33. que in Pſalmo, Timete dominum omnes ſancti eius. *Capite nos*, id eſt, verba noſtra ſapienter penſate, & noſip-
FINIS. ſos in exemplum accipite, *Neminem læſimus* poſt noſtram conuerſionem, id eſt, nullum ad peccatum induximus directe verbo vel opere. *Neminem corrupimus*, per falſam doctrinam, *Neminem circumuenimus*, id eſt, defraudando decepimus. *Non ad condemnationem ueſtram dico*, id eſt, non ideo iſta commemoro, vt aggrauem veſtra peccata, voſque relinquam vt pereatis. *Prædiximus enim* & ſupra iam ſcripſimus, *Quòd in cordibus noſtris e-*

ſtis

ſtis ſcripti per curam & charitatis affectum, ac iugem memoriam, *Ad commoriendum & conuiuendum,* id eſt, in A *Phil.1.*
tantum vos meo cordi impreſſi, vt pro veſtra ſalute paratus ſim mori, aut manere in vita præſenti, vt inſtruam vos, *Multa mihi fiducia eſt apud uos,* id eſt, de veſtra *1.Cor.5.*
charitate & pietate multum confido & firmiter ſpero de felicitate veſtra futura, *Multa mihi gloriatio* ineſt ſpiritualis in domino, *Pro uobis,* id eſt, ex conſideratione gratiæ vobis conceſſæ, *Repletus ſum conſolatione* *Iacob.1.*
audita veſtra emendatione *Superabundo gaudio* ſpiritua- *Roma.5.*
li, propter beneficia dei vobis collata, *In omni tribulatione noſtra* quam ab aduerſariis fidei patimur. *Nam* *Apocal.1.*
& cum ueniſſemus Macedoniam, nullam requiem habuit caro noſtra, id eſt, noſipſi. Ponit enim partem pro toto. B
Nam ſupra dixit, Non habui requiem ſpiritui meo, *2.Cor.2.*
Sed omnem, id eſt, multiplicem ſeu perfectam. *Tribulationem* videlicet exteriorem & interiorem *Paſſi ſumus. Foris pugnæ,* id eſt, impugnationes à peruerſis ac perfidis. *Intus,* id eſt, in corde, fuerunt. *Timores* paternæ ſollicitudinis pro eccleſiis dei ne ſubuerterentur,

Sed qui conſolatur humiles, conſolatus eſt nos deus in aduentu Titi de cujus aduentu gauiſi ſumus, propter adiutorium quod nobis impendit, *Non ſolum autem in aduentu eius* conſolatus eſt nos deus, *Sed etiam* à deo principaliter conſolati ſumus, *In conſolatione,* id eſt, per conſolationem, *Qua conſolatus eſt nos* Titus dei miniſter, *In uobis,* id eſt, de veſtra correctione, *Referens nobis ueſtrum deſiderium* pro gratia acquirenda, vel pro mea præſentia, *Veſtrum fletum* propter peccata præterita, *Veſtram æmulationem,* id eſt, bonum zelum, C

Pro me, id eſt, pro noſtra defenſione contra detractores noſtros & pſeudo apoſtolos, quibus rationabiliter indignati eſtis, *Ita ut magis gauderem* de veſtra proſperitate quàm dolui de mea aduerſitate. Denique quòd conſolatus ſim, patet. *Quoniam etſi contriſtaui uos in epiſtola* *Ephe.4.*
ſuperiori, in qua dure correpti eſtis *Non me pœnitet* hoc *1.Petri.1.*
feciſſe *Etſi,* id eſt, licet *Pœniteret,* me vos contriſtaſſe, conſiderando triſtitiam ſub ratione triſtitiæ tantum, ſecundũ quem modum non habet rationem boni & appetibilis, tamen

Videns

D *Videns quòd epiſtola illa, & ſi ad horam uos contriſtauit, nunc gau- deo* de veſtra contriſtatione pœnitentiali *Non quia contriſtati eſtis* in genere, ſeu qualitercunque (non enim omnis triſtitia bona eſt) *Sed quia contriſtati eſtis ad pœnitentiam* ſalutarem ac ſacramentalem, id eſt, veſtra contriſtatio bonum finem ſortita eſt. Nam ad pœnitentiam vos induxit, quæ eſt dolor de malis præteritis. *Contriſtati enim eſtis ſecundum deum*, id eſt, ſecundum beneplacitum dei, dolenes de peccatis veſtris, quòd com-
Ezech.36. placet deo, qui ait per Ezechielem, Confundimini & erube-
Matth.7. ſcite ſuper viis veſtris. Et alibi, Pœnitentiam agite appropinquabit enim regnũ cœlorum, *Vt in nullo*, id eſt, nec in blandis, nec in proſperis, *Detrimentum* ſalutis, *Patiamini ex nobis*, id eſt, ne nos aliquo modo ſimus vobis occaſio detrimenti, ſed
E totum quod pro vobis agimus, veſtræ profit ſaluti. *Quæ enim ſecundum deum triſtitia eſt*, id eſt, triſtitia ordinata de peccato commiſſo. *Pœnitentiam*, id eſt, ceſſationem à malo & ſatisfactionem tendentem, *In ſalutem ſtabilem*, id eſt, veram atque perpetuam beatitudinem promerentem, *Operatur* in genere
Ecclés.7. cauſę formalis. De hac bona triſtitia ſcriptum eſt, Cor ſapien-
Ibidem. tum, vbi triſtitia: & cor ſtultorum, vbi lætitia. Et iterum, Per triſtitiam vultus corrigitur animus delinquentis. De prædicta
Eſaiæ.45. quoque ſtabili ſalute alibi dicitur, Iſraël ſaluatus eſt in domino ſalute æterna. *Seculi autem triſtitia*, id eſt, dolor de amiſſione temporalium rerum, & manifeſtatione propriæ iniquitatis, *Mortem* culpæ *Operatur*, id eſt, ad peccandum inducit, imò & mortem naturæ conſciſcit, quoniam nulla paſſio
F animæ adeò corruptiua atque contraria vitæ eſt, ſicut triſtitia, prout in prima ſecundæ Thomas pulchrè demõſtrat. Pro-
Prou.17. pter quod Salomon loquitur, Spiritus triſtis exiccat oſſa. In
Eccli.30. Eccleſiaſtico quoque legitur, Multos occidit triſtitia. ¶ Inſuper quòd triſtitia iſta ſecundum deum operatiua ſit pœnitentiæ in ſalutem, oſtendit Apoſtolus. *Ecce enim hoc ipſum ſecundum deum contriſtari uos*, id eſt, triſtitia hæc domino placens, *Quantam in uobis operatur ſollicitudinem* placandi deum, & cauendi à peccatis, *Sed defenſionem*, id eſt, reſiſtentiam contra tentationes diaboli, & incentiuã peccati. (Pœnitens enim munit & armat ſe contra cauſas peccandi) *Sed indignationem*, hoc eſt, horrorem peccati, vel abominationem cõtra voſipſos, qui tam praue egiſtis, *Sed timorem*, diuini iudicij, infernalis tormenti,

tormenti, ſimiliſque peccati (pœnitens nempe formidat inci- A
dere manus dei viuentis, & timet ne denuo peccet) *Sed deſiderium* veniæ ac profectus, *Sed æmulationem*, id eſt, bonorum imitationem ac zelum. Vnde & in Apoc. dicitur, Aemulare ergo, & pœnitentiam age. Vel, *Aemulationem*, id eſt, zelum contra falſos, qui vos ad vitia induxerunt, *Sed uindictam*, id eſt, punitionem peccati. Qui enim veraciter pœnitet, peccata ſua in ſeipſo vlciſcitur, infligendo ſibi pœnam ſecundum culpæ menſuram. Nam & ſatisfactio eſt pars pœnitentiæ, ſicut contritio atque confeſſio. *In omnibus* agendis *Exhibuiſtis uos incontaminatos eſſe*, id eſt, inculpabiles *Negotio* Chriſtiano exercendo, id eſt, ita vos reformaſtis, vt in omnibus Chriſtianæ conuerſationis officiis incontaminati ſitis, ſaltem à mortali peccato. Poteſt quoq; ſpecialiter accipi de negocio quod B
eis commiſit Apoſtolus circa punitionem eius, qui vxorem habuit ſui patris: quod vtique negotium Corinthij fideliter expediuerunt. *Igitur & ſi ſcripſi uobis* in præcedenti epiſtola, hoc feci *Non* ſolum *Propter eum qui fecit iniuriam*, id eſt, propter correctionem fornicatoris, qui rapuit patris ſui vxorem, *Nec* ſolum *Propter eum qui paſſus eſt iniuriam*, id eſt, patré cui ablata & rapta eſt vxor à proprio filio, *Sed ad manifeſtandam ſollicitudinem noſtram, quam pro uobis*, id eſt, pro veſtra ſalute *Habemus corã deo*, id eſt, deo ſpectante, noſtrumq; affectum effundẽdo coram eo pro vobis cum humili prece. *Ideo conſolati ſumus* de veſtri correctione. *In conſolatione autem noſtra* iam ſæpe prædicta, id eſt, vltra hanc conſolationem *Abundantius magis*, id eſt, abũdãtiſſime, vel plus quàm ante doluimus, *Gauiſi ſumus ſuper* id eſt, de *Gaudio Titi*. Ita vt C
gaudium eius eſſet obiectum atq; materia gaudij noſtri, *Quia refectus eſt*, id eſt, recreatus & confortatus, *Spiritus eius* paulo ante propter peccata veſtra mœſtus, *Ab omnibus uobis* de correctione, vel profectu, vel bono propoſito cuiuſlibet veſtrum, qui enim nondum correcti ſunt, ſe emendare decreuerunt, & ita ſpes bona lætificat Titum. *Et ſi quid apud illum*, id eſt, quia de aliquo apud Titum *De uobis gloriatus ſum* cômendando vos de veſtra emendatione ſpem bonam ei præſtando, *Non ſum confuſus* de hac gloriatione, cum non ſim mendax inuentus, *Sed ſicut omnia* ad veſtram ſalutem pertinentia, *Vobis in ueritate loquuti ſumus* prædicatione vocali,

vel

Apoc. 3.

1. Corin. 5.

Epheſ. 2.

D vel per epiſtolas, *Ita & gloriatio noſtra, quæ fuit ad Titum* de vobis, vt dictum eſt *Veritas facta eſt,* id eſt, ad effectum perducta. Vel, ſic eſſe innotuit Tito, ſicut ei prædixi, quoniam eſtis correcti & laude digni inuenti, *Et uiſcera eius,* id eſt, intima charitas ac deſiderium Titi, *Abundantius* nunc quàm ante, quia nunc videt veſtram obedientiam, *In uobis ſunt,* id eſt, in vos tendunt, atque figuntur. Amor enim tendit in amatum, & quieſcit in ipſo. Titi inquam *Reminiſcentis omnium*
Galat.4. *ueſtrum obedientiam.* Retulit enim Titus Apoſtolo cum ingenti lætitia obedientiam Corinthiorum, *Quomodo cum timore* cordis *Et tremore* corporis *Excepiſtis eum* cum debita reuerentia, ſicut & vobis præcepi tales recipere tanquam meipſum, imò vt Chriſtum. *Gaudeo* de hoc, & ab hoc, *Quòd in*
E *omnibus* rebus *Confido in uobis* ſperans vos ſemper ad obediēdum paratos, ſicut & nunc obedientiam veſtrā expertus ſum. Vna equidē actio virtuoſa præſtat fiduciā de alia, atq; maiori.

Cap. VIII. *Notam autem facimus uobis fratres gratiam dei.* ARTICVLVS VIII.

PRAETEREA admonet Apoſtolus Corinthios ad faciendam atque mittendam eleemoſynam pauperibus qui erant in Hieruſalem ſub regimine Ia-
Iacobi.1. cobi, proponitque Corinthiis exemplum Macedonum, dicens, *Notam autem facimus uobis fratres gratiam dei, quæ data eſt in eccleſiis Macedoniæ,* id eſt, inſinua-
F mus vobis virtutem miſericordię, quam deus largitus eſt Macedonibus (qui ſunt Græci) ad fidem conuerſis. Ex qua virtute & gratia diuinitus inſpirata, moti ſunt eleemoſynam dare Iudæis conuerſis, in Hieruſalem morantibus, qui, facta fame in Iudæa, magnam habuerunt inopiam. Hoc itaque notificamus vobis, *Quòd in multo experimento tribulationis,* id eſt, in magna tribulatione quam experti ſunt *Abundantia gaudii ipſorum fuit,* id eſt, copioſa lætitia inerat eis, quia de tribulatione ſua propter Chriſtum illata, vehementer gauiſi ſunt. Si-
Lucæ.6. cut dicit ſaluator, Gaudete in illa hora, quia merces veſtra copioſa eſt in cœlis, *Et altiſſima,* id eſt, ſpontanea, multumque meritoria *Paupertas eorum,* puta Macedonum *Abundauit,* id eſt, abundantem effectum habuit vel oſtendit *In diuitias ſimplicitatis,*

ſimplicitatis, id eſt, in ſpiritualem opulentiam puræ intentionis & bonæ conſcientiæ *Eorum,* quia cum pauperes eſſent tamen modica ſimplici animo tribuendo, ſpiritualiter ditiores effecti ſunt. *Quia ſecundum uirtutem* iuſtitię, id eſt, vere ac iuſte *Teſtimonium illis reddo & ſupra uirtutem,* id eſt, vltra ſuã poſſibilitatem *Voluntarii fuerunt* ad dandum. Nam cum modica poſſiderent, multa dare optabant: tantáque dederunt, vt etiam ipſi poſtmodum egerent, *Cum multa exhortatione obſecrantes nos gratiam & communicationem miniſterii,* id eſt, vt cõſentiremus ipſis in hoc, quòd dare poſſent tantam eleemoſynam, qua communicarent atque participes eſſent miniſterij, id eſt, obſequij pietatis, videlicet largitionis eleemoſynarum A

Quod fit in ſanctos, id eſt, pauperes in Hieruſalem commorantes. Qui ſancti vocantur, quoniam omnibus ſuis venditis precium ante apoſtolorum pedes poſuerunt, egene, communitérque viuentes. Cum enim Macedones pauperes eſſent, non videtur eis conſenſiſſe Apoſtolus, vt darent tam multum, ſed ipſi charitate feruente rogabant Apoſtolum, vt liceret eis tanta conferre. *Et non ſicut ſperauimus,* id eſt, non tam moderate ſe habuerunt in dando ſicut putauimus *Sed ſemetipſos dederunt,* id eſt, obtulerunt *Primum,* id eſt, principaliter, & ante omnia, *Deo* ſeipſos, & omnia ſua ad cultum & gloriam dei ordinantes. *Deinde* dederunt ſeipſos *Nobis* per filialem obedientiam, & charitatiuam ſubiectionem, & hoc *Per uoluntatem dei,* id eſt, cauſa dei, ſeu propter diuinæ voluntatis beneplacitum & honorem. Quoniam deus requirit, vt prælatis vicariis ſuis obediatur ſicut & ſibi B *Acto.4.* *Roma.12.* *Lucæ.10.* *Roma.13.*

Ita ut rogaremus Titum, ut quemadmodum cœpit, ita & perficiat in uobis etiam gratiam iſtã, id eſt, ad tantam perfectionem, támque liberalem eleemoſynæ diſtributionem vos conetur inducere, inſtruendo, hortando, & alios in exemplum vobis imponendo, quemadmodum dudum iam facere incepit in vobis. *Sed ſicut in omnibus* gratiarum chariſmatibus *Abundatis* videlicet *Fide* qua certi eſtis de præmio *Et ſermone,* id eſt, efficacia in loquendo, & ſcientia ſcripturarum *Et omni ſimilitudine* in prouidendo vobis ac aliis, præſertim in ſpiritualibus bonis, & item in temporalibus, prout ratio exigit, *Inſuper & charitate ueſtra* tendẽte *In nos* quoniam multum diligitis me tanquam magiſtrum veritatis, & patrem veſtræ ſpiritualis regenerationis, ſic cupio C *Epheſ.3.*

Vt &

D *Vt & in hac gratia* miſericordiæ & liberalitatis *Abundetis,* *Non quaſi imperans dico,* id eſt, ad eleemoſynã iſtam non obli-
Roma.12. go vos præcepto, ne efficiamini tranſgreſſores mandati, *Sed*
1.Cor.4. *per aliorum* puta Macedonũ *Sollicitudinem* id eſt, imitatione dignam, *Etiam ueſtræ charitatis ingenium boni,* id eſt, veſtrę dilectionis indolem ſeu induſtriam *Comprobans* ſiue experiens, an ſcilicet ſic agatis, ſicut confidimus. ¶ Porrò ad hanc perfectionem inuitat eos Apoſtolus exemplo Chriſti *Scitis enim* per fidem *Gratiam,* id eſt, beneficia vel charitatem *Domini noſtri Ieſu Chriſti* ad nos. *Quoniam propter nos ege-*
Philip.2. *nus factus eſt* in ſua incarnatione & conuerſatione in hoc mũ-
Matth. 8. do. Propter quod ait, Vulpes foueas habent, & volucres cœli
Lucæ.9. nidos: filius autẽ hominis non habet vbi reclinet caput. Natus
Lucæ.2. quoq; poſitus eſt in præſepio, quia nõ erat ei locus in diuerſo-
Zacha.9. rio. Vnde ſcriptum eſt, Exulta filia Syon, ecce rex tuus venit
E tibi iuſtus, & ſaluator, ipſe pauper & aſcendens ſuper aſinam. Hanc paupertatem vehemẽtiſſimè admiratus eſt Hieremias,
Hiere.14. clamans, Quare quaſi colonus venturus es in terra, & quaſi viator declinans ad manendum? *Cum diues eſſet,* in diuina natura habens omnium bonorum atque pulchrorum plenitudinem infinitam, ſimpliciterque perfectam, *Vt illius inopia,* id eſt, merito paupertatis Chriſti, *Vos diuites eſſetis,* id eſt, ſpiritualium bonorum copiam conſequeremini. Nam Chriſti incarnatio, noſtra deificatio eſt: Chriſti cõuerſatio, noſtra eſt perfectio; Chriſti penuria, noſtra eſt opulentia. *Et conſilium in hoc do,* videlicet vt eleemoſynam detis ex hac conſidera-
F tione. *Hoc enim uobis utile eſt,* hoc eſt, meritorium vitæ æ-
1.Timo.4. ternæ, *Qui non ſolum facere, ſed & uelle* per charitatem *Cœpiſtis ab anno priore,* id eſt, præterito. *Nunc uero & facto perficite,* id eſt, opere implete, *Vt quemadmodum promptus* ad dandum *Eſt animus,* id eſt, amoroſus impetus *Voluntatis, ita ſit & perficiendi* animus prõptus in vobis, *Ex eo quod habetis,* id eſt, ex facultatibus ſeu ſubſtantiis veſtris, quatenus opere oſtendatis & exequamini in effectu, quod diu inchoaſtis & propoſuiſtis, *Si enim uoluntas prompta eſt* dare eleemoſynã, *Secundum id quod habet, accepta eſt,* id eſt, dando quod ſibi in promptu eſt & ſupereſt, ſeu ſuperfluit, grata & placẽs eſt deo. *Non ſecundum quod non habet:* id eſt, non exigitur vt vltra vires vel ſibi neceſſaria tribuat. Vnde in Euangelio ait Saluator,

uator, Quod ſupereſt, date eleemoſynam, & omnia mũda ſunt vobis. *Non enim* hæc dicimus, aut volumus, *Vt aliis* ſcilicet pauperibus in Hieruſalem, quibus ſuccurritis, *Sit remiſſio*, id eſt, vacantia & ocioſitas, viuendo de veſtris eleemoſynis ocioſe, *Vobis autem* ſit *Tribulatio*, id eſt, grauamen in dando vltra vires. *Sed ex æqualitate* cum diſcretionẽ & debita proportione, *In præſenti tempore* velociter decurrente, *Veſtra abundantia* in temporalibus *Illorum inopiam* in eiſdem temporalibus, vtpote indigentiam victus atque veſtitus *Suppleat, ut & illorum abundantia*, id eſt, ſpiritualis opulentia in gratia & virtute. *Veſtræ inopiæ* in eiſdem ſpiritualibus bonis, ſeu meritis *Sit ſupplementum*, hoc eſt, quatenus ipſi dum de veſtris eleemoſynis ſuſtentantur, orent pro vobis, & impetrent quod ipſi meritis veſtris impetrare non poteſtis, *Vt fiat æqualitas*, id eſt, commenſuratio, ſeu proportio in datis & acceptis, dum pro temporalibus ſpiritualia rependuntur, ſecundum quandam decentiam æquitatis. Vel, fiat æqualitas remunerationis æternæ ſaltem in genere, ita vt omnes ſimul præmium eſſentiale (quod eſt dei fruitio) acquiratis, quod ſignificatur per denarium diurnum, quem ſinguli operarij receperunt, *Sicut ſcriptum eſt* in figura huius æqualitatis de manna in Exodo, vbi ſic legitur, Nec qui plus collegerat, habuit plus, nec qui minus collegerat, habuit minus. Quod nũc aliis verbis hic dicitur. *Qui multum habuit*, id eſt, plus quam menſuram Gomor de manna collegit, *Non abundauit*, id eſt, nõ plus retinuit ſibi quàm Gomor, *Et qui modicum* collegit de manna, *Non minorauit*, id eſt, minus non habuit quàm continet Gomor. Nec hoc miraculoſe fiebat, ſed cum omnes collegiſſent, totum ſimul ponebatur, menſurabaturq́; ſingulis de manna tantum, quantum continet Gomor. *Gratias autem deo agimus Qui dedit eandem ſollicitudinem pro uobis*, id eſt, pro veſtri informatione *In corde Titi* quam habeo ego pro vobis, *Quoniam exhortationem quidem ſuſcepit*, id eſt, noſtræ admonitioni vt iret ad vos, tandem acquieuit, *Sed cum ſollicitior eſſet* pro vobis charitate vrgente *Sua uoluntate*, id eſt, proprio motu *Profectus eſt ad uos* non tantum ob noſtram exhortationem. *Miſimus autem cum illo fratrem*, id eſt, Lucam Euangeliſtam, *Cuius laus eſt in Euangelio* ab ipſo glorioſiſſime cõſcripto, *Per omnes eccleſias* quæ eius Euangelio vtuntur,

Lucæ.11. A Iud.2. Lucæ.19. 1.Cor.16. B Matt.20. Exod.16. C 1.Theſ.2. Roma.12.

D tur, eiuſque ſapientiam laudant. *Non ſolum autem* Eſt laus eius in euangelio, *Sed & ordinatus eſt ab eccleſiis* Iudeæ *Comes*, id eſt, ſocius *Peregrinationis noſtræ* qua tanquam peregrini ambulamus per mundum euangelizantes vbique. Comes, inquam, eſt noſtræ peregrinationis, *In hac gratia*, id eſt, in prædicatione euangelica *Quæ miniſtratur*, id eſt, deo iubente annunciatur *A nobis ad domini gloriam*, ad cuius gloriam ordinanda ſunt omnia. Ordinatus eſt etiam comes no-

Ephes.3. ſter, *Et ad Deſtinatam uoluntatem noſtram*, id eſt, ad complendum propoſitum noſtræ voluntatis, eſt enim adiutor noſter idoneus. *Deuitantes hoc ne quis nos uituperet*, id eſt, occaſionem habeat cbloquendi nobis, *In hac plenitudine* prædicationis euangelicæ vel largitionis eleemoſynæ, *Quæ mi-*

E *niſtratur à nobis* qui & aliis prædicamus, & eleemoſynas gentium pauperibus in Iudæa mittimus vel portamus. Si enim Apoſtolus Titum & fratrem cum illo non miſiſſet Corinthiis pro collectione eleemoſynarum, vel in ſuis prædicationibus immemor fuiſſet pauperum prædictorum, aliqui dicere potuiſſent, bene quidem prædicat, ſed negocium ſibi commiſſum, de collectione eleemoſynarum pro vſu pauperum negligit. ¶Præterea quidam per fratrem iſtum cum Tito miſſum

Acto.1. intelligunt Barnabam apoſtolum, cuius laus eſt in Euangelio prædicato per omnes eccleſias, quem conſtat fuiſſe comitem Pauli in prædicando multis diebus. ¶Itaque deuitamus vituperium iſtud. *Prouidemus. enim bona*, id eſt, prouide facimus vt opera noſtra bona ſint, *Non ſolum coram deo*, id eſt,

F diuino iudicio, *Sed etiam coram hominibus*, id eſt, irreprehenſibilia ſint, ne alij ſcandalizentur aut detrahant. Duæ etenim res ſunt, conſcientia & fama. Conſcientia prodeſt tibi. Fama proximo. Qui ergo conſcientiæ ſuæ confidens, negligit famã, crudelis eſt. Debemus nanque exemplares eſſe ad inui-

Matth.5. cem, ſicut monet Saluator, dicens, Sic luceat lux veſtra coram hominibus. *Miſimus autem cum illis* videlicet cum Tito & Luca, ſeu Barnaba, *Et fratrem noſtrum.* Iſte eſt Apollo Corinthiorum epiſcopus, de quo in epiſtola ſuperiori dictum

1.Cor.3. eſt, Ego plantaui, Apollo rigauit. Qui propter diſcordiam Corinthiorum diſceſſit ab eis rediens ad Apoſtolum Epheſum, & rogatus à Paulo vt rediret Corinthum, non acquieuit, donec à Tito percepit emendationem Corinthiorum. Idcirco

nunc

nunc ab Apoſtolo mittitur, *Quem probauimus*, id eſt, experti ſumus, *In multis ſæpe ſollicitũ eſſe* pro veſtra ſalute, *Nunc autem* audita veſtra emendatione, probauimus eum, *Multò ſollicitiorem confidentia multa in uos*, id eſt, ex magna fiducia veſtræ reformationis, *Siue pro Tito*, id eſt, ſollicitiorem eum inuenimus etiam propter ea quæ à Tito audiuit, qui multa ei bona narrauit de vobis *Qui* Titus *Eſt ſocius meus* in opere Chriſti, *Et in uobis*, hoc eſt, in veſtri conuerſione ſeu reformatione, *Adiutor* deus. ¶ Porrò, epiſtola hæc intricata atque truncata eſt, ideo neceſſe eſt ſupplere, ſequitur enim, A Roma.11. Philip.3.

Siue fratres noſtri Apoſtoli eccleſiarum gloriæ Chriſti, id eſt, etiam alij quidam apoſtoli fratres noſtri, fuerunt cauſa ſollicitudinis atque reuerſionis Apollo ad vos, quia ab illis rogatus fuit. Qui ſunt apoſtoli eccleſiarum gloriæ Chriſti, id eſt, principes & doctores congregationum fidelium, in quibus maieſtas & gloria Chriſti relucet, quia glorificatur, honoratur, & ſcitur ab eis. *Oſtenſionem ergo quæ eſt charitatis ueſtræ*, id eſt, ſignum veſtræ dilectionis, ſeu charitatem veſtrã, quam aliis oſtendiſtis. Exhibitio enim operis ſignum eſt dilectionis *Et* oſtenſionem *Gloriæ noſtræ pro uobis*, hoc eſt, opus quo oſtendiſtis glorificationem noſtram de veſtro profectu habitam eſſe veram *In illos oſtendite* recipiendo, atque tractando eos cum debita reuerentia *In facie eccleſiarum*, hoc eſt, publice in conſpectu fidelium, vt ædificentur in vobis, ſciantque vera eſſe, quæ de vobis patefecimus eis. B Ephe.ſ.4. Gregorius Hebr.13. Matth.5. 2.Petri.1.

Cap. IX. *Nam de miniſterio quod fit in ſanctos.* C

ARTICVLVS IX.

MANIFESTAT autẽ Apoſtolus præſenti capitulo modum faciendi eleemoſynas præmemoratas, oſtendénſque ſuperiora cõuenienter eſſe inducta, ſubiungit, *Nam de miniſterio quod fit in ſanctos*, id eſt, de erogatione eleemoſynarum quæ dantur pauperibus in Hieruſalem conſiſtentibus *Ex abundantia*, id eſt, quaſi ſuperfluum *Eſt mihi ſcribere uobis* vltra quam ſcripſi. Cuius ratio ſubditur, *Scio enim promptum animum ueſtrum* ad dandum eas *Pro quo de uobis glorior apud Macedones* proponens vos eis in exemplum. *Quoniam & Achaia* prouincia

D Græciæ, cuius Achaiæ ciuitas metropolitana eſt Corinthus, *Parata eſt* ad eleemoſynarum harum contributionem *Ab anno præterito, & ueſtra æmulatio,* id eſt, amoroſa zelatio pro pauperibus *Prouocauit plurimos* ad imitandum vos. Sicut in

Prou.27. Prouerbiis dicitur, Ferrum ferro acuitur, & homo exacuit faciem proximi ſui. *Miſimus autem fratres* prædictos nuncios valde ſpectabiles, videlicet Titum, Lucam ſeu Barnabam, & Apollo ad vos *Ne quod gloriamur de uobis,* id eſt, de veſtra promptitudine *Euacuetur in hac parte,* id eſt, ſine fructu & opere ſit. Miſimus ergo fratres *Vt quemadmodum dixi,* id eſt, vobis conſului, & Macedonibus retuli *Parati ſitis* omnino ad dandum *Ne cum uenerint mecum Macedones, & inuenerint uos imparatos, erubeſcamus nos* tanquã ſpe noſtra fruſtrati, & quaſi

E mendaces inuenti, *Vt non dicamus uos* id eſt, de vobis interim ſileamus *In hac ſubſtantia,* hoc eſt in iſta eleemoſynarum donatione, cum tamen certum ſit imparationem hanc magis erubeſcibilem eſſe vobis, quàm nobis. *Neceſſarium ergo exiſtimaui rogare fratres* præfatos *Vt præueniant,* id eſt, ante me veniant *Ad uos, & præparent repromiſſam benedictionem hanc,* id eſt, ſæpe promiſſam eleemoſynarum collationem, *Paratam eſſe,* id eſt, collectam atq; ſeorſum repoſitam *Sic quaſi benedictionẽ,* id eſt, grate, liberaliterq́; donatam, vt ſit opus charitatis *Non quaſi auaritiam,* id eſt, cupiditate extortam. *Hoc autem dico,*

EPIST. id eſt, iſta admoneo: nam *Qui parce ſeminat,* id eſt, ſecundum menſuram facultatum ſuarum modicam eleemoſynã tribuit *Parce & metet,* id eſt, paruam retributionem accipiet. Si au-

F tem quis parum habeat, & de illo modicum largiatur, nõ par-

Lucæ.21. ce, ſed liberaliter ſeminat, ſicut & Chriſtus affirmat pauperẽ viduam duo minuta mittentem, plus omnibus pręſtitiſſe. Alij enim ex abundanti ſibi miſerũt, illa vero ex neceſſariis. Hinc

Galat.6. quoque ad Galatas dicit Apoſtolus, Quæ ſeminauerit homo

Eccli.11. hęc & metet. Et Eccleſiaſticus, Mitte panem tuum ſuper tranſeuntes aquas, quia poſt multa tempora inuenies eum. Deus autem potius penſat, ac præmiat affectũ quàm opus. Ideo ſcriptũ

Hiere.4. eſt in Hieremia & Oſea, Nouate vobis nouale, & nolite ſerere

Oſee.10. ſuper ſpinas. Veruntamen ſeminatio & meſſio, quãtum ad aliquid contrario modo fiunt. Iuxta illud Pſalmiſtæ, Qui ſemi-

Pſal.125. nant in lachrymis, in exultatione metent. Hoc tamen intelligi poteſt, de opere pœnitentiali, quod lachrymoſe agendum eſt,

eleemoſyna

eleemoſyna vero lætanter fieri debet. *Et qui ſeminat in benedi- ctionibus,* id eſt, liberaliter & charitatiue bona ſua egenis cõmunicat, *De benedictionibus & metet,* id eſt, propter opera ſua gratioſe & abũdanter, vel ſaltem animo prompto collata, copioſam mercedẽ recipiet. Ideo ait Pſalmiſta, Beatus qui intelligit ſuper pauperem & egenum, in die mala liberabit eum dominus. Quamuis autem vnuſquiſq; in patria de ſuo præmio contentetur, & vltra condignum præmietur, dicitur tamẽ parce metere, qui parce ſeminat, reſpectiue, non abſolute. Primo, quoniam comparatione aliorum minus habet. Secundo, quoniam præmium correſpondet merito. *Vnuſquiſque* det pauperi *Prout deſtinauit in corde ſuo,* id eſt, tantum quantum ratio ſibi dictat, & ipſe rationabiliter ordinauit, *Non ex triſtitia,* id eſt, nõ ex tædio quod patitur propter inſtantiam poſtulantis. Nam vt Auguſtinus teſtatur, Qui dat vt careat tędio interpellantis, non vt reficiat viſcera indigentis, & rem perdit & meritũ. *Aut ex neceſſitate,* id eſt, coactione, ſed iucunde, ac ſponte. A Pſal.40. B Auguſtin.

Hilarem enim datorem, id eſt, eũ qui animo affectuoſo, corde fauorabili, lætaq; mente donat donãda, *Diligit deus.* i. approbat atque remunerat. Vnde in Eccleſiaſtico habetur, In omni dato hilarẽ fac vultũ tuum. Et in Paralipomenon libro Dauid ait, Ego, inquit, in ſimplicitate cordis mei lętus obtuli oĩa hęc. Eccli.38. 1. Par.29.

Potens autem eſt deus cui nõ eſt impoſſibile, imò nec difficile omne verbũ *Omnem gratiam,* id eſt, omnia dona ſpiritus ſancti, omnem virtutem atq; ſcientiam *Abundare facere in uobis,* id eſt, in cordibus veſtris abũdanter infundere, *Vt in omnibus* ſpiritualibus ac temporalibus. Vel in omnibus ad ſalutem neceſſariis, *Semper omnẽ ſufficientiam habentes* ſecundum cõditionẽ & ſtatum viatorũ *Abundetis in omne opus bonũ,* hoc eſt, opera meritoria ex interiori gratia copioſe agatis, *Sicut ſcriptũ eſt* in Pſalmo, *Diſperſit dedit pauperibus* vir iuſtus. i. diuerſis tribuit indigentibus nõ totũ ſimul indiſcrete effudit, *Dedit pauperibus* eleemoſynas corporales aut ſpirituales. Idcirco, Lucæ.1. C Pſal.111.

Iuſtitia eius interior *Manet in ſeculum ſeculi,* id eſt, in via & in patria, quia æternam gloriam promeretur, & ipſa nunquã extinguitur, quanuis in patria non maneat eleemoſynarũ largitio. *Qui autẽ adminiſtrat ſemen,* id eſt, deus qui confert materiam eleemoſynarũ, *Seminanti,* id eſt, eleemoſynas facienti. Deus enim omnium bonorum eſt dator, & quæ aliis damus Iacobi.1.

D de manu eius accepimus, *Et panem*, id eſt, victualium ſuffi-
cientiam, *Ad manducandum præſtabit* eleemoſynarum facto-
Matth.5. ribus. Beati enim miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam
cōſequentur, *Et multiplicabit ſemen veſtrum*, id eſt, bona vnde
eleemoſynæ fiunt. Tales enim perſonæ cōmuniter plus abun-
dant in tēporalibus, q̄ auari & immiſericordes. Propter quod
Prouer.3. in Prouerbiis legitur, Miſericordia & veritas non te deſerant,
FINIS. & inuenies gratiam corā deo & hominibus, *Et augebit incre-*
Pſal.83. *menta frugum*, id eſt, profectus operū ſeu meritorum *Iuſtitiæ*
veſtræ, id eſt, quæ ex habituali & interiori veſtra iuſtitia ori-
Matt.25. untur, vt ambuletis de virtute in virtutē. Habēti enim dabitur,
Lucæ.19. hoc eſt, pio & grato, ei autem qui non habet, & quod videtur
habere, auferetur ab eo, *Vt in omnibus* ſpiritualib⁹ donis *Lo-*
E *cupletati abundetis*, id eſt, corde creſcatis, *In omnem ſimplicita-*
tem bonam, de qua dictum eſt ſæpe, id eſt, in perfectam con-
ſcientiæ puritatem, & vitæ innocentiam *Quæ ſimplicitas*,
Operatur per vos formaliter *Gratiarum actionem deo*, id eſt,
inducit vos ad hoc vt domino gratias referatis, eū in omnibus
glorificando ſimplici corde. Sic enim Iob ſimplex erat qui
Iob.1. tanta perpeſſus patientiſſime dixit, Dominus dedit, dominus
abſtulit, ſicut domino placuit, ita factum eſt: ſit nomen do-
mini benedictum. Quod autem deo gratiæ referantur, hinc
liquet, *Quoniam miniſterium eius officii*, id eſt, cōmunicatio ſeu
adminiſtratio eleemoſynarū iſtarum, *Non ſolum ſupplet ea quæ*
deſunt ſanctis, id eſt, non tantum ſuccurrit pauperibus in Hie-
ruſalem, quantū ad vitæ corporalis ſuſtentationem, *Sed etiam*
F *abundat per multos in gratiarū actione*, id eſt, multos inducit, &
Matth.5. abundanter fructificat in eis ad agendas gratias, *In domino*,
id eſt, ad gloriam dei, & ſecūdum voluntatē ipſius, qui multi,
Per probationē miniſterii huius, id eſt, per approbationē, & ex-
perientiam largitionis eleemoſynarū veſtrarum, ſunt *Glorifi-*
cantes deum in obedientia confeſſionis veſtræ, id eſt, pro obedien
tia qua fidem veſtrā non ſolum verbis, ſed etiam rebus profite-
mini ſuccurrendo egenis, obediendoq; nobis. Confeſſionis in-
quā tendentis, *In euangeliū Chriſti* vt præceptis atq; conſiliis
euangelicis obtemperetis, glorificantes etiā deum, *Et per ſim-*
plicitatem cōmunicationis veſtræ *In illos*, id eſt, propter cōmuni-
cationem bonorū veſtrorū ſimplici animo, ſcilicet ſolū dei re-
ſpectu factā pauperib⁹ in Iudæa, *Et in omnes*, .i. cæteris quoq;

pauperibus

pauperibus pie exhibitam. Glorificantes inſuper deum, *Et in* A
ipſorum pauperum *Obſecratione* fuſa *Pro uobis* Pauperum dico *Deſiderantium* id eſt, ardenter amantium, vel videre cupientium *Vos* in pręſenti, ſiue in patria, *Propter eminentem gratiam dei* exiſtentem *In uobis* id eſt, propter magnam virtutum perfectionem, vobis diuinitus præſtitam. *Gratias autē deo ſuper inenarrabili dono eius* id eſt, de tam ineffabili pietate, & gratia vobis conceſſa, cuius gratiæ magnitudo explicari non poteſt, ſi cōſideretur humana ingratitudo, decliuitas atq; fragilitas, diuina quoque celſitudo, miſericordia, & iuſticia.

Cap. x. *Ipſe autem, &c.* ARTICVLVS. x.

B

FActa exhortatione ad bonos, iam ſermo dirigitur ad incorrectos, qui adhuc pſeudoapoſtolis adhæſerunt, qui multa vitia impoſuerunt Apoſtolo. De quibus ſe conſequenter excuſat, ſicut patebit. Ait ergo, *Ipſe autem ego Paulus obſecro* .i. per ſacra rogo vos ſcilicet *Per manſuetudinem* id eſt, mititatem (quæ iram refrenat) *Et modeſtiam* id eſt, moderamē ſeu 1.Cor.15.
diſcretionem *Chriſti* Qui per Hieremiā ait, Ego quaſi agnus Hiere. 11.
manſuetus, qui portatur ad victimam. Et iterum, Diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde *Qui in facie quidem* id eſt, in præſentia veſtra, ſiue exterius, *Humilis* ſum *Inter uos* exiſtens quaſi blandiens vobis ſicut pſeudoapoſtoli mihi imponunt. *Abſens autem* à vobis *Confido in uobis* id eſt, fi- C
ducialiter, audacter, & dure redarguo vos, quia non timeo mihi mala inferri à vobis dum abſens ſum, quemadmodum præſens. Impoſuerunt autem Apoſtolo, quod eſſet carnalis, quoniam more carnalium, præſens exiſtens, dulcis & blandus eſſet in verbis quaſi timens periculum ſi durius ageret, abſens vero rigidus foret. *Rogo autem uos* ne ſic ſentiatis de me, *Ne præſens* id eſt, apud vos exiſtens, *Audeam* id eſt, audacter me habeam, incorrectos duriſſime increpando, *Per eam confidentiam* .i. fiduciā illam imperterritā, *Qua exiſtimor* ab æmulis *Audere* id eſt, audacter inuehere, *In quoſdā* .i. incorrectos à pſeudoapoſtolis deceptos cum abſens ſum, *Qui* incorrecti, *Arbitrantur nos tanquam ſecundum carnem ambulemus* id eſt, carnaliter conuerſari, & in tēporalibus

D finem nos conſtituere exiſtimant, qui vtique errant. *In carne enim ambulantes* id eſt, in hac corruptibili carne viuentes & peregrinantes. *Non ſecundum carnem militamus* id eſt,
Roma.8. non carnaliter exercemur ad prælium, contra aduerſarios hu
Iob.7. manæ ſalutis. Militia quippe eſt vita hominis ſuper terram, ſed militia noſtra ſpiritualis eſt, & triumphum intendit *Nā arma militiæ noſtræ* quibus prædicando & conuerſando cōtra dæmones & peruerſos homines dimicamus, videlicet virtutes & dona ſpiritus ſancti *Non carnalia ſunt* nec humana virtute adepta *Sed potentia deo* hoc eſt, dei virtute efficacia *Ad deſtructionem munitionum* id eſt virium quibus dæmones, & impij homines contra fidei veritatem armantur *Conſi*-
E *lia* impiorum, *Deſtruentes* noſtra prædicatione & miraculorum operatione, *Et omnem altitudinem* id eſt, præſumptionem, ac profunditatem mundanæ & naturalis ſapientiæ *Extol*-
Acto.17. *lentem ſe aduerſum ſcientiam dei* id eſt theologicæ veritati, ſeu fidei aſſertionibus contradicentem deſtruentes ſeu reprobātes. Hoc fecit Apoſtolus Athenis, diſputando contra philoſophos, *Et in captiuitatem redigentes* id eſt, captiuantes, & noſtræ doctrinæ ac fidei iugo ſubdentes, *Omnem intellectū* id eſt, mentem quorundam de omni genere hominum. *In obſequium Chriſti* id eſt ad hoc vt Chriſto deſeruiant, eiusq́ue authoritati potius quàm humanæ rationi adhæreant. Conuertit enim Apoſtolus quoſdam doctos, & quoſdam indoctos, ſicq́ue
F de cæteris generibus hominum quoſdam conuertit ad Chriſtum, & ſic quoque omnium intellectum ſubiecit fidei præceptisq́ue Chriſti, quatenus incomprehenſibilia credant, & deo
1.Cor.5. in cunctis obediant *Et in promptu habētes* id eſt, expedite potentes *Vlciſci omnem inobedientiam* tradendo excommunicatos & impios ſatanæ in interitum carnis, vel Chriſtum inuocando poſſumus de eis vltionem acquirere *Cum impleta fuerit ueſtra obedientia* id eſt, perfectam eſſe nouerimus veſtrā obedientiam, tunc enim & non ante, decet nos contra rebelles inſurgere, quoniam prius confirmandi ſunt boni, quàm mali tor
Apoc.7. quendi. Ad quod pertinere poteſt illud Apocalypſis, Nolite nocere terræ & mari, neq; arboribus quoadusq; ſignemus ſeruos dei noſtri in frontibus eorum. *Quæ ſecundum faciē ſunt uidete* .i. ſi prædicta ſpiritualia, quibus oſtendi me eſſe verum Chriſti Apoſtolum, & falſis præferendum nō vobis ſufficiūt,

quæ

quæ ſecundum faciem ſunt.i.manifeſte apparent in illis,& in me,videte,id eſt,penſate, *Si quis* illorum pſeudoapoſtolorum *Cõfidit ſibi* .i.de propria perfectione præſumit *Chriſti ſe eſſe* id eſt,ad Chriſtum per gratiam ſe pertinere, *Hoc cogitet iterũ apud ſe* .i.diligenter conſideret, atque reuoluat ne ſe præferat nobis, *Quia ſicut ipſe Chriſti eſt* .i.ſecundum opinioné ſuã fallacem *Ita & nos* Chriſti ſumus fideles miniſtri ſecundũ veritaté. *Nã & ſi amplius aliquid gloriatus fuero* in domino *De poteſtate noſtra* q̃ illi de ſua gloriari poſſunt.i.quãuis illis noſtram poteſtaté prætulero *Quam dedit dominus nobis in ædificationem,& non in deſtructioné* .i.ad hoc vt ea ſalubriter vtamur, non impie abutamur, videlicet vt vos verbis atque exemplis ædificemus in vita ſpirituali,& non inficiamus,nec ſubuertamus quempiam veſtrum *Non erubeſcam* quaſi præſumptuoſe hoc agens, quia ſic eſt. Veruntamen miniſtri Chriſti poteſtate ſibi conceſſa abuti poſſunt,& ſæpius abutuntur(vt patet de malis ſacerdotibus)ſed non ſine grandi peccato. ¶Deniq; ne iſti erronei æſtimarent Apoſtolum non eſſe facturum cum præſens adeſſet,quod abſens minabatur,dicendo ſe potentem & promptum vlciſci omnem inobedientiam.Ne igitur ita ſentirent,adiunxit. *Vt auté non exiſtimer* ab incorrectis & falſis *Tanquam terrere uos per epiſtolas* .i.in epiſtolis meis ad vos miſſis verba minatoria miſcere,quæ non audebo præſens implere(nam hoc mihi imponunt) *Quoniam quidé epiſtolæ* meę *inquiunt* illi detractores *Graues ſunt & fortes* .i.minaces, & intellectu difficiles atque verboſæ, *Præſentia autem corporis infirma* .i.nos ipſi corporaliter præſentes imponentes & timidi ſumus, non audentes exercere rigorem, ſed adulantes *Et ſermo* noſter *Contemptibilis* .i.non rhetoricus, nec humanis argumentis firmatus, ſed ſimplex & nudus nil probans. *Hoc cogitet qui eiuſmodi eſt* .i.qui talia nobis imponit, quia quales ſumus verbo per epiſtolas id eſt,in epiſtolis,dum ſumus, *Abſentes, tales* erimus *Et in facto præſentes* .i.opere exequemur quæcunque minamur,& nos facturos prędicimus in epiſtolis vobis tranſmiſſis. *Non enim audemus* ſalua conſcientia *Nos inſerere* .i.connumerare *Aut comparare* .i.vere pares aſſerere, *Quibuſdam qui ſemetipſos commendant* ob propriam laudem &, aliorum deceptionem, videlicet ambitioſis & pſeudoapoſtolis, qui poteſtatem ſibi vſurpant, & delinquentium

vitia

D. vitia palpāt. Si enim diceremus nos eis pares aut ſimiles, men-
1. Theſſ.2. tiremur, Sed nos *Ipſi in nobis* id eſt, in cōſideratione & exa-
Deute.19. mine mentis noſtræ ſumus *Noſmetipſos metientes* ſeu men-
Prou.22. ſurantes.i.noſipſos diligenter diſcutimus, gratiamque nobis collatam perpendimus ne præfixos nobis terminos tranſgrediamur, & plus iuſto noſipſos iactemus, *Et ſumus Comparantes noſmetipſos nobis* id eſt, moderate & ſobrie de nobis ſentimus propriamque menſuram penſamus. *Non autem in immenſum gloriamur* id eſt, vltra terminum nobis diuinitus præſtitutum, nihil præſumimus, ſed gloriamur, & gloriando exercemus noſtræ prædicationis officium. *Secundum menſuram regulæ* id eſt, ſecundum extenſionem ordinationis diui-
E næ, quæ omnium rerum prima regula eſt. *Quam* menſurā ſeu extenſionem *Menſus eſt nobis deus* id eſt, perambulandam præfixit ſapientia dei, cuius nutu miſſi ſunt ſinguli Apoſtolorum ad certas determinataſque gentes, de quarum conuerſione gloriarentur in domino. Ideo ſubditur, *Menſuram pertingendi uſque ad uos* quia ex diuina reuelatione perrexit Apoſtolus Corinthū. *Non enim quaſi nō pertingētes uſq; ad uos* ad quorum conuerſionem deſtinati ſumus, *Superextendimus*
Philip.3. *nos* id eſt, vltra præſcriptum à deo terminum non tendimus,

Vſque ad uos enim peruenimus in Euāgelio Chriſti id eſt, prædicatione euangelica. Non tamen duntaxat vſque ad Corinthum venit, quippe qui ad Illyricum mare per circuitum euā-
F gelium Chriſti repleuit *Non in immenſum* id eſt, ſine debito moderamine *Gloriantes in alienis laboribus* id eſt, in prædi-
Rom.15. catione & conuerſione aliorum, quaſi illos labores nobis attribuamus. Vel, de conuerſis per alios principaliter gloriemur: ſed gloriamur de noſtro labore in veſtri conuerſione,

Spem autem habentes creſcentes fidei noſtræ id eſt, profectū ſumus ſperantes de fide veſtra creſcente & proficiente de vno virtuoſo actu in alium. Quis autem ſit iſte profectus ſperatus (qui dicitur ſpes, ſumēdo ſpem pro bono ſperato) ſubiungitur, *In uobis magnificari* id eſt, in cordibus veſtris tales eſſe, ſeu cognoſci, quales veraciter ſumus, ne poſt hac vilipendamur à vobis. Vel in vobis, id eſt, per vos magnificari apud alios, quibus ex veſtri cōuerſione ac perfectione innoteſcit nos
Rom.2. eſſe veros dei Apoſtolos. Magnificari autem *Secundum regulam noſtram* id eſt, ſecundum menſuram, proportionem ſeu

modum

modum gratiæ nobis collatæ, ne quis nos altiores putet quàm ſumus *In abundantia autem* id eſt, in copioſa ac feruida prōptitudine animi parati ſumus. *Etiam in illa quæ ultra uos ſunt loca Euangelizare* id eſt, Gentibus valde diſtantibus prædicare. *Non in aliena regula* id eſt, menſura ſeu plebe aliis commiſſa, videlicet *In his quæ præparata ſunt* id eſt, per prædicationem aliorum ad fidem cōuerſa *Gloriari* inaniter. Nō enim in illis gloriabatur Apoſtolus (ſicut nunc dictum eſt) ſed de his qui ſuæ ſorti contigerant. Vnde Romanis dixit, Sic autem prædicaui euangelium hoc, non vbi nominatus eſt Chriſtus, ne ſuper alienum fundamentum ædificarem. *Qui autem gloriatur in domino* ſcilicet ſecundum doctrinam & voluntatem domini *Glorietur* omnia bona ad deum deferendo finaliter. Vel, in domino id eſt, in contemplatione, ac dilectione diuina, imò in omni actu virtuoſo lætandum eſt. Hoc modo gloriabatur virgo benedicta: dicēdo, Exultauit ſpiritus meus in deo ſalutari meo. Et Abacuc, Ego (inquit) in domino gaudebo, & exultabo in deo Ieſu meo. Debemus quoque gloriari in domino, congratulando totis præcordiis diuinæ beatitudini ac perfectioni. *Non enim qui ſeipſum commendat* ob propriam laudem *Ille probatus* iuſtus vel approbatus *Eſt* corā deo, & diſcretis perſonis, ſed reprobatus, quoniam Salomon ait, Laudet te alienus, & non os tuum. *Sed probatus eſt Quem deus commendat* id eſt, laude dignum iudicat, ſeu cōmendabilem facit per virtutes & ſigna.

A Roma. 15. Epist. 1. Cor. 1. Hiere. 9. B Lucæ. 1. Abacuc. 3. Prou. 27.

Cap. XI. *Vtinam ſuſtineretis modicum quid &c.*

ARTICVLVS. XI.

C

COmpleta excuſatione Apoſtoli, qua ſe excuſauit de malis ſibi à pſeudoapoſtolis impoſitis, nūc inuehitur contra illos, & primo petit ſe patienter audiri à ſuis. *Vtinam ſuſtineretis* modicum quid inſipientiæ meæ. id eſt vtinam æquanimiter audiretis paululū verba mea, quibus laudo meipſum, quòd eſſe videtur inſipientis, & ab aliquibus fatuum reputatur: cum dicat ſcriptura, Laudet te alienus, & non os tuum.

2. Cor. 9. Prou. 27.

¶ Quocirca ſciendum, quod moralia cū verſentur circa particularia, mutabilia ſunt, atque mutanda ſecundum diuerſitatem locorum, cauſarum, temporū, & perſonarum. Idcirco de eis tam

D eis tam certæ regulæ dari non poſſunt, quin ſæpe patiantur inſtantiam propter rationabilem cauſam, quod viri eruditi attendunt, non autem indocti. Vnde cum aliquid fit à iuſto vel ſapiente quod contrariari videtur verbis regularum moralium, quanuis intentioni earum non repugnet, indiſcreti ac ſtolidi indicant illicitum. Quum ergo ſcriptura prohibeat laudare ſeipſum, inſipientiæ eſt ſemper ſecundum opinionem ſtultorum, vt quiſquam laudet ſeipſum. Ideo dicit Apoſtolus ſe optare vt ſuſtineant modicum inſipientiæ ſuæ ſecundum æſtimationem indiſcretorum, quod tamen ſecundum veritatem, erat magnum quid ſapientiæ. Salomonis enim verbum intelligendum eſt, quando occultatio propriæ laudis non vergit in præiudicium veritatis, nec in detrimentum ſalutis pro-
E ximorum, nec in honoris diuini diſpendium, & ob has cauſas Paulus commendauit ſeipſum. Simili modo ſoluitur, quod Apoſtolus in ſuis epiſtolis toties ſuos laudat diſcipulos, cum
Eccli.11. tamen in Eccleſiaſtico ſcriptum ſit, Ante mortem ne laudes hominem quenquam. *Sed & ſupportate me* id eſt, patienter auſcultate quæ dico, & ferte me ſicut decet prælatum ſupportari à ſubditis ſuis. Et merito me ſupportare debetis.

Aemulor enim uos hoc eſt, ardenter diligo, non qualitercunque ſeu carnali affectione, ſed *Dei æmulatione* id eſt, ſyncero ac deiformi amore, videlicet ad hunc finem, ad quem vos amat deus, vt conſequamini vitam æternam. ¶Denique æmulari, multis modis accipitur. Primo, pro indignatione. Iuxta
Ezech.8. illud Ezechielis, Erat idolum zeli ad prouocandum æmula-
Rom.3. F tionem. Secundo pro rancore. Ad Romanos Paulus, Non in contentione & æmulatione. Tertio pro deſiderio boni non-
1.Cor.12. dum adepti, ſicut dictum eſt ſupra. Aemulamini chariſmata
Cantic. 8. meliora. Quarto, pro dilectione, vt ibi, Fortis eſt vt mors dilectio: dura ſicut infernus æmulatio. Quinto, pro inordinato a-
Galat. 4. more. Vt eſt illud Apoſtoli, Aemulantur vos non bene. Sexto,
Ibidem. pro imitatione. Iuxta illud, Bonum in bono æmulamini ſemper. Quod autem æmuler vos, patet *Deſpondi enim* annulo fidei, id eſt, ſpirituali matrimonio iunxi, *Vos* omnes fide-
FINIS. les *Vni uiro* videlicet Chriſto, *Virginem caſtam exhibere Chriſto* id eſt, ad hoc vt exhibeam vos Chriſto ſponſam ac virginem illibatam. Omnes enim fideles charitate connexi, ſunt vna ſponſa Chriſti, vnaq; virgo ſpiritualiter propter

integræ

integrę fidei vnitatem. Carnis nanque virginitas eſt integritas corporis à contagione carnali. Virginitas cordis eſt incorrupta. Vnde apud Oſeam dominus loquitur, Sponſabo te mihi in fide. Ideo ſingulariter dixit virginem, propter vnitatem catholicæ fidei, ſolidæ ſpei atque amoris diuini. Huius coniunctionis internæ ac matrimonialis inter Chriſtum & eccleſiam paranymphus erat Apoſtolus tanquam ſponſi ſecretarius & amicus. ¶ Deinceps præmonet Apoſtolus Corinthios contra futura pericula, ſcilicet ne recidiuent, vel tentationibus ſuperentur. *Timeo autem ne ſicut ſerpens* id eſt, diabolus. De quo in Eſaia legitur, Viſitabit dominus ſuper Leuiatam ſerpentem tortuoſum. *Euam* in paradiſo, *Seduxit aſtutia* hoc eſt, calliditate *Sua* dicens, Nequaquam moriemini, ſed eritis ſicut dij *Ita corrumpantur ſenſus ueſtri* id eſt, intellectus veſtri mendaciter informentur à pſeudo doctoribus & peſtiferis, *Et excidant à ſimplicitate* id eſt, à pura fide & ſimplici veritate, *Quæ eſt in Chriſto* ſicut in cauſa atque magiſtro. Vel, eſt in Chriſto, quoniam eſt ſecundum beneplacitum eius, & complacet ei. Timeo ergo ne decipiamini à falſis doctoribus, ſed non debetis eos aduertere. *Nam ſi is* fallax, *Qui uenit* id eſt, vos accedit gratia informandi, *Alium Chriſtum* id eſt, excellentiorem ſaluatorem, *Prædicat uobis quem non prædicauimus*, Quod eſſe non poteſt, cum Chriſtum dicamus deum verum, *Aut alium ſpiritum* meliorem, *Accipitis* per prædicationem falſam quem non accepiſtis ex prædicatione noſtra, quod eſſe non poteſt, quia per noſtram prędicationem vobis eſt datus ſpiritus ſanctus verus deus, *Aut aliud* id eſt, ſalubrius *Euangelium recipitis* ab illo fallaci, *Quod non recepiſtis* quod eſſe non valet, *Recte pateremini* id eſt, tunc merito ſuſtineritis doctrinam illorum fallacium. Sed ita non eſt. *Exiſtimo enim nihil me minus feciſſe* docendo, miracula operando, gratiam ſpiritus ſancti vobis impetrando, *A magnis* id eſt, veris *Apoſtolis*. Et per conſequens præferendi mihi non ſunt pſeudoapoſtoli.

Nam & ſi ego imperitus ſum ſermone id eſt, ignarus humanæ eloquentiæ, præſertim in lingua peregrina, *Sed non ſcientia* imperitus ſum, cum ſim in diuinis ſcripturis eruditus, non ſolum humana inſtructione ad pedes Gamalielis, ſed multo copioſius ex illuminatione diuina in raptu meo vſque ad

A | Oſeæ.2. | Eſaiæ.27 | Gene.3. | B | C | Act.22. | 2.Cor.12. | 1.Cor.18. | Prouer.26

D ad tertium cœlum. ¶Sed videtur Apoſtolus agere contra id quod ipſe alios docuit, dicens, Qui ſe exiſtimat aliquid ſcire, nondum ſcit quemadmodum oporteat eum ſcire. Et Salomon ait, Vidiſti hominem ſapientem ſibi videri, magis illo ſpem ſtultus habebit. Et reſpondendum, Quod hæc atque ſimilia ideo dicuntur, quia non debet aliquis ſapiens eſſe in oculis propriis aſcribendo ſibi quod habet, ſed ſolum in domino.

In omnibus autem verbis & factis, *Manifeſtatus ſum uobis* id eſt experimento didiciſtis qualis ſim, & quantam à domino ſortitus ſim gratiam, in docendo, conuerſando, & ſigna agen-

1. Cor. 4. do. ¶Deinde oſtendit Apoſtolus quod propter ſuam humilitatem non debeat vilipendi. *Aut nunquid peccatum feci meipſum humilians* id eſt, inferioribus me conformans, propriis

E manibus laborando, & non tanquam prelatus de bonis veſtris viuendo. *Vt uos exaltemini?* id eſt, profectum ſumatis in gratia ædificati meæ humilitatis ac agilitatis exemplo? Humiliaui autem me, *Quoniam gratis* id eſt, ſine acceptione temporalis commodi, *Euangeliũ dei euangelizaui uobis. Alias autem eccleſias expoliaui* id eſt, à cæteris fidelium cœtibus multa accepi ſtipendio vitæ, *Ad miniſterium ueſtrum* id eſt, ad hoc vt vobis liberius prædicare poſſem. *Et cũ eſſem apud uos & egerem* victu *Nulli* veſtrũ *Onerofus fui* aliquid exigendo, vel recipiendo à vobis. *Nam quod mihi deerat* pro ſuſtentatione vitæ conſumptis his quæ ab aliis eccleſiis cœpi *Suppleuerunt* id eſt, mihi dederunt *Fratres qui uenerunt* ad me *A Macedonia* à quibus tanquam à bene correctis a-

F liquid accepi, præſertim ne triſtarentur, & fructu eleemoſynæ priuarẽtur ſi nihil ab eis ſumpſiſſem. *Et in omnibus* diebus ac negotiis *Sine onere me uobis ſeruaui* à receptione ſtipendiorum veſtrorum ſeu ſumptuum abſtinendo, *Et ſeruabo* in poſterum. *Eſt ueritas Chriſti in me* per veritatem Chriſti in me exiſtentem hoc aſſero, *Quoniam hæc gloria,* id eſt, iſta perfectio & bona gloriatio, ſcilicet quod prædicaui vobis ſine grauamine veſtro, *Non infringetur* id eſt, non

Hebræ. 10 tolletur neque deficiet, *In me, in regionibus* hoc eſt, eccleſiis, *Achaiæ* cuius metropolis eſt Corinthus, *Quare* id eſt, cur hoc ago & agam? an ideo, *Quia non diligo uos? Deus ſcit* quod non facio ideo. Vnde conſtat quod interdum ad dilectionem pertineat aliquid ab alio capere. Ad odium

odium vero, nil velle recipere. *Quod autem facio & faciam* A
ſeruãdo me vobis ſine onere. Ideo facio, *Vt amputem occa-ſionem eorum, qui uolunt occaſionem* id eſt, ſtudium pſeudo-apoſtolorum impediam, qui quærunt occaſionem aliquid ac-quirendi à vobis meo exemplo. Vnde ſi viderent me veſtris ſtipendiis ſuſtentari, ipſi audaciam ſumerent multa exigen-di à vobis. Amputo ergo occaſionem eorum, *Vt in quo glo-riantur* id eſt, in apoſtolatu, de quo ſe inaniter iactant,

Inueniantur ſicut & nos id eſt, ſimiles nobis ſint, nil acci-piendo à vobis, ſicut & nos nihil accipimus. Quod autem in-aniter glorientur de ſuo officio, patet. *Nam eiuſmodi pſeudo-apoſtoli ſunt operarii ſubdoli* id eſt, fallaces miniſtri, *Tranſ-figurantes ſe* ſunt, *In Apoſtolos Chriſti* id eſt, ſpeciem re- 2.Tim.3.
ligionis aſſumunt, ſanctitatem ſimulant, & per exteriorem ap B
parentiam oſtentant ſe, ac ſi eſſent veri Apoſtoli. *Et non mi-rum* eſt hoc, *Ipſe enim Satanas* princeps illorum *Tranſ-figurat ſe in angelum lucis* id eſt, in ſimilitudine Chriſti an-geli magni conſilij, ſeu alterius cuiuſcunque angelici ſpiri-ritus, ſe oſtendit, quantum ad formam aſſumptam. Multa Eſaiæ.9.
quoque vera & bona ſuggerit, quatenus credatur miſſus à
deo, & fallat. Ideo per alium apoſtolum dicitur, Nolite om- 1.Ioan.4.
ni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus, ſi ex deo ſunt. *Non ergo eſt magnum* id eſt, multum mirandum, *Si miniſtri e-ius* id eſt, homines ſeductores *Tranſfigurentur* id eſt, ſan-ctitatis ſpeciem exterius induant *Velut* ſint *Miniſtri iu-ſtitiæ. Quorum* miniſtrorum tam Chriſti quàm Satanæ *Finis* id eſt, retributio finalis *Erit ſecundum opera ipſorum. Iterum* C
dico quod dixi ſuperius (ſcilicet, ſupportate me. Et, Vtinam ſuſtineretis modicum quid inſipientiæ meæ.) *Ne quis me pu-tet inſipientem* dum de ſpiritualibus gratiis mihi collatis glorior, cum non inaniter glorier, ſed in domino ad ædifi-cationem proximorum, *Alioquin* id eſt, ſi non ſuſtine-tis me in ſpiritualibus gloriantem *Velut inſipientem ac-cipite me* gloriantem in carnalibus, ſecundum modum di-cendum, quæ gloriatio videtur magis inſipiens, quàm il-la quæ de ſpiritualibus eſt, quanuis nulla earum in me fuit vana ac ſtulta, ſed propter efficacem cauſam aſſumpta. Sic ergo accipite me, *Vt & ego modicum quid glorier* ſecun-dum carnem, ſeu de his quę carnis generoſitatem concernunt,

b. quæ

D quæ gloriatio modica eſt. *Quod loquor* de nobilitate noſtra ſecundum carnem, *Non loquor* id eſt,loqui non videor *Secundum deum* id eſt,ſapienter & iuſte,quia ſpeciem iuſtitiæ habet laudare ſeipſum, *Sed quaſi in inſipientia* id eſt, per modum vanitatis atque ſtultitiæ loquor ſecundum apparentiam ſuperficialem , quando finis interior non penſatur *In hac ſubſtantia* . id eſt,exiſtentia ſeu materia *Gloriæ* huius. Cur autem Apoſtolus voluerit ſecundũ carnem gloriari,ſubiecit. *Quoniam multi* falſi atque peſtiferi *Gloriantur ſecundum carnem* id eſt,carnaliter,ſeu de his quæ carnis dignitatem reſpiciunt. Vt ſunt nobilitas generis,conditionis libertas, *Et ego gloriabor* de iiſdem,non tamen eodem fine quo illi. Sed ne à vobis æſtimer illis inferior,ſicque contẽpto me pro-

E priæ ſalutis patiamini detrimẽtum. Gloriabor ergo hoc mo-

EPIST. do,non obſtante quod videatur inane & ſtultum. *Libenter enim ſuffertis inſipientes,cum ſitis ipſi ſapientes.* Locus iſte dupliciter explanatur.Primo ſic, Libenter,id eſt,charitatiue,ac prompte ſine omni murmuratione ſuffertis inſipiẽtes,hoc eſt, homines paſſionatos, vitioſos, ac indoctos, æquanimiter patiendo importunitatem eorum in verbis & factis.Vnde Salo-

Prouer.26. mon loquitur,Ne reſpondeas ſtulto ſecundum ſtultitiã ſuam,

Eccli. 8. ne efficiaris ei ſimilis. Et iterum alius,Non litiges cum homine linguato, nec communices homini indocto . Hos ergo libenter ſuffertis, *Cum ſitis ipſi ſapientes* id eſt,virtutibus eruditi ſecundum Chriſti doctrinam,hoc enim ad veram ſapientiam pertinet,vt inſipientes tolerentur,niſi eorum peruerſitas

F noceat bono communi , aut propter exceſſum intolerabilis fiat.Veruntamen quidam non ex charitate & humilitate, ſed ex ſuperbia & vanitate ſufferunt inſipientes,quia cum aliquid ab eis patiuntur,mox reputant eos ſtultos ac miſeros,& indignum iudicant,vt ſe tam vilibus opponant,vel eos reſpiciant, aut aſſentur. Hi inſipiẽtiores ſunt his quos reputant inſipientes.¶Porrò quod libenter ſuſtineatis inſipiẽtes,hinc conſtat,

Hebræ.10 *Suſtinetis enim* lætanter pro Chriſti amore,præmioque futuro *Vt ſi quis uos in ſeruitutẽ redigit* id eſt,ſuo dominio ſubiicit, ſicut frequenter in primitiua eccleſia infideles tyranni redegerunt fideles in ſeruos & famulos. Suſtinetis inſuper, *Si quis deuorat* id eſt,bona veſtra conſumit, *Si quis accipit* id eſt,veſtra rapit , vel voſipſos comprehendit . Quemadmodum

admodum de quibuſdam dominus apud prophetam proteſtatur, Comedunt carnem populi mei, & pellem deſuper excoriauerunt. *Si quis extollitur* id eſt, vobis ſe præfert, vel ſuperba verba contra vos profert, *Si quis in faciem uos cædit* alapas dando, impletis enim illud in Euangelio, Si quis te percuſſerit in vnam maxillam, præbe ei & alteram. *Secundum ignobilitatem dico* vos hæc ſuſtinete, id eſt, hæc tanta ſuſtinetis tanquam ignobiliores iniuriatoribus veſtris de carnis nobilitate lætantibus, *Quaſi nos infirmi fuerimus in hac parte* id eſt, ſic iſta ſuſtinetis ab illis, quaſi nos illis ignobiliores eſſemus, quod ita non eſt, ſicut patebit. ¶ Secundo (& magis quidem ad literam) exponitur ſic, Libenter ſuffertis inſipientes, id eſt, pſeudoapoſtolos inaniter ſe commendantes, quorum verba & opera ſuffertis, cum ſitis ipſi ſapientes. Ironice loquitur, vt confundantur ad pœnitentiam, ſtulte quippe egerunt, ſuſtinendo huiuſmodi peſtilentes. Suſtinetis enim ſi quis pſeudoapoſtolus vos in ſeruitutem redigit, id eſt, à libertate ac dilectione euangelicæ legis, in obſeruantias legis ſcriptæ vos transfert, prædicando oportere vtranque legem omnino ſeruare, vt fallaces, ſi quis illorum falſorū deuorat, ſi quis accipit veſtra. Sicut de phariſæis ait Saluator, Quod deuorabant domos viduarum ſub obtentu prolixæ orationis, ſi quis illorum extollitur contra vos, iactans ſe natū de ſemine patriarcharum, & eſſe circunciſum, vos vero fuiſſe idololatras & incircunciſos iam eſſe. Quæ autem ſequuntur, exponuntur, ſicut iam patuit. ¶ Denique ꝙ falſi iſti non fuerint excellentiores Apoſtolo, etiam in carnalibus de quibus inaniter gloriabantur, oſtenditur, *In quo quis audet* id eſt, in quo aliquis illorum pſeudoapoſtolorum ſe laudare præſumit, *Audeo & ego* me collaudare, non tamen eo fine quo illi, vt dictum eſt, *Hebræi ſunt* lingua & natione *Et ego* ſimiliter. *Iſraelitæ ſunt* id eſt, de tribu Iacob, qui alio nomine appellatus eſt Iſrael,

Et ego Iſraelita ſum. *Semen Abrahæ ſunt* id eſt, carnales, non ſpirituales filij Abrahæ ſunt, *Et ego* vtroque modo Abrahæ filius ſum. *Miniſtri Chriſti ſunt* ſecundum apparentem ſanctitatem, & ſuam præſumptionem, non autem ſecundum veritatem, *Et ego* verus Chriſti miniſter ſum, *Vt minus ſapiens* id eſt, per modum ſtultioris, *Dico plus ego* id eſt, perfectior ſum ego Chriſti miniſter quàm illi, quod tamē di-

A cere,

Marginalia: A — *Michee.* 3 — *Matth.* 5. — *Lucæ.* 6. — *Galat.* 3. — B — *Matth.* 12. — *Lucæ.* 10. — C — *Gen.* 32.35 — 1.*Cor.* 4.

D cere,videtur ad inſipientiam pertinere.Ideo dico hoc vt minus ſapiens,quanuis ſecundum veritatem ſapienter loquar,& ſalubriter agam,ita me cõmendando,ſicut iam dictum eſt ſæpius.Sum ergo miniſter Chriſti plus illis.Primo. *In laboribus plurimis,* quia pro Chriſti amore & proximorũ conuerſione plus pſeudoapoſtolis laboraui,imò & plus veris apoſto-
1.Cor.15. lis:iuxta illud,Plus omnibus laboraui, *In carceribus abũdan-*
Act.9. *tius* id eſt,frequentius & durius q̃ illi fui incarceratus, *In plagis* id eſt,vulneribus flagellorũ mihi inflictis. *Supra modum humanæ uirtutis* ſeu vltra menſurã aliorum, *In mortibus* id eſt grauiſſimis pœnis,ſeu mortis periculis fui. *Frequenter.*
Deute.25. Plagas vero deſcribit,adiungens, *A Iudæis* obſtinatis ac perfidis *Quinquies* id eſt,quinq; vicibus *Quadragenas* plagas
E ſeu percuſſiones *Vna minus* vna percuſſione ſubtracta *Accepi* id eſt,trigintanouem. Erat nempe,deo iubente,præceptum per Moſen, vt ſi quis aliquid dignum plagis committeret,proſterneretur,& coram aſtãtibus flagellaretur, ita vt pro menſura peccati eſſet & modus plagarũ:ſic tamen vt quadragenarium numerum non excederet, ne fœde laceratus frater ante aliorũ conſpectum iaceret.ne ergo Iudæi viderentur crudeles,dederunt Apoſtolo nõ quadraginta, ſed trigintanouem plagas *Ter uirgis cæſus ſum* à gentibus,ſicut in Actibus apo-
Act.19. ſtolorum partim deſcribitur, *Semel lapidatus ſum* Licaoniæ à Iudæis,quando me traxerũt extra ciuitatem, æſtimantes me
Act.14. mortuum,prout in Actibus legitur *Ter naufragium feci* id
Act.27. eſt,ſuſtinui, *Nocte ac die in profundo maris* id eſt, in alto a-
F quarum multarum *Fui* tempeſtate detentus, *In itineribus* pro Chriſto fui *Sæpe* in quibus tamen ſunt multæ inſidiæ. Multa enim ſpatia perambulauit Apoſtolus, diſſeminãdo verbum dei. Oſtenſus ſum quoque ſeruus Chriſti præ cæteris, *Periculis fluminum, periculis latronum* id eſt, ſuſtinendo pericula mortis in fluminibus,& à latronibus, *Periculis ex genere, periculis in ciuitate, periculis in ſolitudine* id eſt,ſuſtinendo pericula à Iudæis,de genere meo exiſtentibus:pericula etiam ciuium contra me inſurgentium,atque pericula à beſtiis
Galat.2. eremi quam perambulaui, *Periculis in mari, periculis in falſis fratribus* id eſt, ſufferendo diſcrimina mortis,non ſolum ex parte maris,ſicut prædixi,ſed etiã ab his qui verſantur & inſidiantur in mari,vt ſunt pyratæ,patiendo item pericula varia

ſimulatis fidelibus, puta hæreticis, hypocritis & doloſis. De A
qualibus in Hieremia dicitur, Sagitta vulnerans lingua eorum, & in ore ſuo pacem cũ amico ſuo loquitur, & occulte ponit ei inſidias. *Inſuper fui plus cæteris ſeruus Chriſti*, In labore manuum mearũ, de propriis laboribus victum ac neceſſaria procurando, *Et ærumna* id eſt, inopia ſeu languore, *In uigiliis multis*. Pauciſſimo enim tempore dormiuit Apoſtolus, ſed die ac nocte inſiſtebat diuinis, vltra omnem facultatem humanam, *In fame & ſiti, in ieiuniis multis, in frigore & nuditate* omnia enim incommoda iſta, afflictionesque corporis patiebatur Apoſtolus, non quod penitus nudus inceſſerit (niſi forte ab aliquibus ſpoliatus) ſed quia veſtimentorum penuriam paſſus ſit, quia etſi aliquid boni habuiſſet, dediſſet illud egenis. Hæc itaque paſſus ſum, *Præter* (id eſt, B vltra) *illa quæ extrinſecus ſunt* id eſt, quæ ex parte aliorum me cruciant, *Inſtantia mea quotidiana* id eſt, quæ mihi aſſidue inſtant atque occurrunt ex conſideratione proximorum, quibus compatior, & pro quibus ſollicitor. Ideo ſubditur, *Sollicitudo omnium eccleſiarum* quia ex feruida charitate de omnium ſalute ſollicitor, ſicut de propria: ſollicitudo autem mentem affligit. *Quis infirmatur* in anima, titubando in fide, vel cæteris donis gratuitis, *Et ego non infirmor?* id eſt, non affligor eius defectibus cordialiter compatiendo, ſicut perfecta requirit dilectio? *Quis ſcandalizatur* id eſt, ad ruinam peccati inducitur ex verbo vel facto alterius inordinato, *Et ego non uror?* id eſt, flamma charitatis accendor in compaſſione illius, & deſiderando reparationem ipſius? C

Si gloriari oportet id eſt, quia neceſſe eſt me gloriari de bonis mihi conceſſis, ad veſtri informationem ne me pſeudoapoſtolis inferiorem putetis, *Quæ infirmitatis meæ ſunt* id eſt, de his quæ mihi conueniunt ex parte paſſibilitatis & humilitatis meæ, *Gloriabor* in domino, vtputa de tribulationibus quas pro Chriſto ſuſtinui, non de nobilitate proſapiæ aut ſublimitate potentiæ, de quibus pſeudo illi apoſtoli ſe iactant. ¶ Deinceps tangit apoſtolus quandam (quam paſſus eſt) ſpecialem perſequutionem, de qua gloriatur in domino, præmittitque iuramentum, vt firmius ſibi credatur (loquebatur enim tardis ad credendum) *Deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti* id eſt, pater æternus, qui eſt deus Chriſti ſecundum

Marginal notes: Hiere. 9. — Philip. 4. — Collo. 2. — 1. Cor. 3. — Roma. 9.

D naturam aſſumptam & pater eius, ſecundum naturam diuinã,
2. Cor. I. *Scit* quem nihil latet, *Qui eſt benedictus in ſecula* id
I. Petri. I. eſt, in ſempiternum laudatus *Quod non mentior* in his quæ
dixi & dicam. Videlicet *Damaſci præpoſitus gentis Arethe re-
gis* id eſt, præpoſitus ciuitatis Damaſcenæ, videlicet gentis
Arethe regis, id eſt, populi ſubiecti Arethe regi, ſub quo iſte
præpoſitus rexit Damaſcum. Sumit autem Apoſtolus vrbem
pro habitatoribus eius, puta Damaſcum pro gente in Dama
ſco morante, ac ſubdita regi Arethe. Hic ergo præpoſitus *Cu
ſtodiebat ciuitatẽ Damaſcenorum* id eſt, ad inſtantiam & pro-
pter munera Iudæorum cuſtodiri fecit portas Damaſci ne
Act. 10. exirem, *Vt me comprehenderet* in ciuitate latentem, *Et
per feneſtram* domus muro adhærentis, *In ſporta dimiſſus*
E *ſum* à diſcipulis *Per murum* ciuitatis, *Et ſic effugi ma-
I. Reg. 9. nus eius.* Hoc etiam modo Micol dimiſit Dauid, & Raab
Ioſue. 2. nuntios Ioſue. Patet ergo non eſſe contemnendum huma-
num auxilium, quandiu ordinate & congrue haberi po-
teſt, quanuis ſemper in domino ſit ſperandum, præſertim
cum & virtus humani auxilij à deo dependeat. Debet enim
homo facere quod in ſe eſt, nec ante recurrendum eſt ad
ſolum dei ſuffragium, niſi cum deficit humanum. Imò non
debet quiſquam expectare diuinum auxilium, dum ha-
bet quid agat, ne deum tentare videatur. Sic Ezechias piiſ-
ſimus videns ſe regi Aſſyriorum præualere non poſſe, to-
tum ſe contulit ad rogandum dominum, vt legitur in lib.
4. Reg. 19 Regum. nihilominus fecit quod in ſe erat, imò quicquid
F ſibi poſſibile fuit, obſtruendo fontes, faciendoque machi-
2. Cor. 12. nas. Vnde Deus qui Paulum vſque ad tertium cœlum ra-
puit, poterat eum aliter liberare à prædicti manu præpo-
ſiti, quàm per feneſtram & ſportam: ſed ſic eripuit, vt in-
ſtruamur non deſerere humana præſidia, nec ſine neceſſi-
tate ad ſolum dei conuolare auxilium. Hanc perſequutio-
nem eſt in Damaſco paſſus Paulus, ſtatim poſt ſui conuerſio-
nem, vt patet in Actibus apoſtolorum.

Cap. XII. Si gloriari oportet, non expedit
ARTICVL. XII.

Declarauit

DECLARAVIT Apoſtolus excellentiam ſuam in ſuperiori cap. per mala quæ pertulit, iam oſtendit eandem per ſpecialia bona ſibi cōceſſa: & ait, 2.Cor.11. A

Si gloriari oportet id eſt, quia neceſſe eſt vt glo riando commēdem meipſum ad dei honorem, vt reprimam gloriam illorū pſeudodoctorum, & fideles ædifica tionem recipiant, *Non expedit quidem* ſeipſum laudando gloriari, ſecundum apparentiam & quorundam opinionem, vel ſecundum legem cōmunem (ſicut iam ſæpius dictum eſt) tamen propter rationabilem cauſam expediens eſt, *Veniam autem* id eſt, deſcribendo procedam *Ad viſiones & reuelationes domini* id eſt, diuina ſecreta quæ vidi mente ac intellexi. Viſio autem & reuelatio ſæpe pro eodem ſumuntur. Interdum vero diſtinguūtur, vt viſio appelletur cum aliqua repræ- B ſentantur viſione corporali, vel imaginaria, quorum ſignificatio ignoratur, quemadmodum Pharao vidit boues & ſpicas. Gene.41. Et Nabuchodonoſor ſtatuam, ſignificationes vero Danieli & Dan.2. Ioſeph reuelatæ fuerunt. Porrò reuelatio dicitur, quando ſignificatio oſtenſæ veritatis innoteſcit, inſtruente ſpiritu ſancto per ſeipſum vel angelū. Vnde cū in reuelatione ſeu manifeſtatione diuinæ ſint duo, videlicet ſignum & ſignatum, viſio refertur ad ſignum, reuelatio ad ſignatum. Viſio itaq; & reuelatio ſic ſumpta, interdum ſeparantur, ſicut in Pharaone & Ioſeph, interdum ſunt ſimul, ſicut in omnibus pene prophetis intelligentia enim opus eſt in viſione *Scio hominem in Chriſto* per fidem & charitatem ſtabilitum, videlicet meipſum. Con- Dan.10. ſuetudo autem eſt viris ſanctis, cum aliquid magnificū de ſe- C ipſis conſcribunt aut aſſerunt, non exprimere proprium no- Tob.32. men, ſed loqui de ſeipſis, velut de aliis. Scio itaque hominem *Ante annos quatuordecim* qui lapſi ſunt à tempore reuelationis vſq; ad horam enarrationis præſentis. Vnde tenendum videtur, ꝙ raptus (de quo iam ſermo eſt) fuit ſtatim in ipſa cōuerſione Pauli, cum triduo erat cæcus, non manducans neq; bi Act.9. bens, *Siue in corpore, ſiue extra corpus, neſcio* id eſt, an homo iſte tempore huius reuelationis ſeu raptus, fuit viuens in corpore, anima exiſtente in corpore per ſuā eſſentiam; an anima eius fuit realiter à corpore ſeparata, & ſubſtantialiter in cœlū tertium ſubleuata, ac denuo corpori reunita, viſione ceſſante, hoc neſcio. *Deus ſcit* quomodo fuerat. Vel, deus ſcit, ꝙ ve-

D raciter dico me iſtud neſcire. Sciebat autem Apoſtolus corpus ſuum manſiſſe in terra,ſed de anima ſua dubius fuit an erat in cœlo ſolum per contemplationem,an per eſſentiam tanquam à corpore ſeparata.Scio ergo *Raptum* in ſpiritu ſupernaturaliter atq; fortiſſime, *Huiuſmodi vſq; ad tertiũ cœlum* id eſt,cœlum empyreum,quod eſt locus beatorum. Et dicitur empyreum,quaſi igneum,non à calore,ſed ſplendore. Vocaturq; tertiũ,reſpectu octauæ ſphæræ,quæ dicitur firmamentũ, ſeu cœlum ſydereũ,& cœli criſtallini ſeu aquei,quod ſecundũ philoſophos dicitur nona ſphæra. ¶ Quidã exponunt hos cœlos ſpiritualiter,vt per primũ cœlum intelligatur viſio corporalis diuinitus facta,qua vnus videt quod alius aſtans videre

Danie.5. non poteſt,quemadmodũ Balthaſar vidit articulos manus in

E pariete ſcribentis,quæ viſio dicitur cœlum,quia in ea vni cęlatur, quod alteri reuelatur. Secundũ autem cœlum eſt viſio imaginaria,quãdo in ſomno vel extaſi videntur imagines corporales,nõ corpora, ſicut Petrus vigilando in extaſi vidit vas

Acto.10. quoddam. Et Pharao dormiens vidit boues. Tertiũ cœlum eſt

Gene.41. viſio pure intellectualis,qua nec corpus, nec corporis ſpecies cernitur,ſed in contemplatione diuinorũ anagogica,mens ipſa ſupernaturaliter figitur. Iuxta quem modũ Paulus in raptu vidit deum, vidit enim diuinam eſſentiã clare & immediate, ſeu facie ad faciem,atq; per ſpeciem ſicut beati in patria,pro-

Auguſt. ut Auguſtinus teſtatur in libello de videndo deũ ad Paulinã. Vnde certiſſimũ eſt, ꝙ Paulus tunc non vixit ſicut homo,ſeu vita ſenſitiua naturali atque humana, eo ꝙ dominus dicat ad

Exo.33. F Moſen,Non videbit me homo & viuet. Nam etſi anima eius manſit in corpore, tamen ſuſpenſa & abſtracta erat ab omni actione interiorum,exteriorumq; ſenſuũ. ¶ Quidam inſuper per primũ cœlum intelligunt infimam Hierarchiam, in qua ſunt angeli,archangeli,principatus. Per ſecundũ cœlum,mediam hierarchiam,in qua ſunt poteſtates,virtutes, & dñationes. Per tertium,ſummã,in qua ſunt throni,Cherubin & Seraphin. Dicunt ergo Apoſtolũ raptum vſq; ad tertium cœlum, id eſt,vſq; ad æqualitatem cognitionis angelorũ ſummæ hierarchiæ,ita vt tam clare viderit deum quàm illi. ¶ Poſtremo nonnulli per primum cœlum intelligunt cognitionem cœleſtium orbium. Per ſecundum, cognitionem cœleſtiũ animorum. Per tertium, notitiam diuinarum perſonarũ, ad quarum contempla-

contemplationẽ raptus eſt Paulus, nec dubium, quin alia quoque vidit in deo. *Et ſcio huiuſmodi hominem (ſiue in corpore, ſiue extra corpus neſcio, deus ſcit) quoniam raptus eſt in paradiſum,* id eſt, in prædictũ tertium cœlum ſpirituale ſeu corporale, quod dicitur paradiſus ratione dulcedinis & tranquillitatis, quæ ibi ſentitur. De qua paradiſo ſcriptum eſt in Apoc. Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod eſt in paradiſo dei mei. Loquitur autem Apoſtolus de paradiſo terreſtri, vt aliqui opinantur, dicentes apoſtolum bis raptum fuiſſe ſemel in cœlum tertium, & ſemel in paradiſum, quãdo videlicet ingreſſus eſt templum dei, de quo dicebat, Factum eſt, inquiens, reuertẽte me in Hieruſalem, & orante in templo, fieri me in exceſſu mentis, Et iſti ſequuntur Ambroſium, quorum poſitionem reprobãt quidam per hoc, quod viſio iſta ſecunda facta fuit diu poſt ſcripturam ac miſſionem præſentis epiſtolæ, vtpote inſtante captione & ductione apoſtoli ad Romanorum imperatorem. Hanc vero epiſtolam iam ante ſcripſit à Troade, vt dicit Hieronymus in præſentis epiſtolæ prologo. Sed iſta reprobatio nõ valet. Quãuis enim Apoſtolus hanc ſecundam viſionem recitet in Actis, vbi deſcribitur eius captiuitas, ex qua Romam delatus eſt, tamen intuenti diligenter textum prællegati cap. conſtat, quod Apoſtolus viſionem illam habuerit ſtatim poſt primam, quãdo videlicet à Damaſcemo reuerſus, ingreſſus eſt templum. Quomodocunque autem dicatur, ſequentia verba veritatem habent, & magis conueniunt raptui eius in tertium cœlum, quàm in paradiſum, ſi diſtinctæ viſiones dicantur. Et licet diſtinctæ viſiones eſſent, tamen per paradiſum poſſet ſpiritualiter accipi ſuauiſſima quædã tranquillitas mẽtis. Subdit ergo, *Et audiuit arcana uerba,* id eſt, deo in anima eius loquẽte per illuminationẽ internam, percepit atque cognouit quædam ſecreta de deo & creaturis, præſertim de myſteriis Chriſti, de prædeſtinatione diuina, de angelorũ ordinibus, multiſq; aliis quorum cognitio omnem naturalem cognitionẽ excedit. Denique ceſſante hoc raptu ad intellectum pertinente, remanſerunt in anima Pauli quædam ſimilitudines, per quas memor erat eorum quæ vidit in raptu. Nec oportet dicere, quòd omnium memor manſit quę vidit in raptu, quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam: ſed tanta manſit in eo illorũ memoria ſiue ſcientia, quãta neceſſaria fuit ſibi ad inſtructionem

[Margin: A; *Apoc.2.*; *Act.22.*; *Ambroſ.*; B; *Hierony.*; *Act.22.*; C; *Sapien.9.*]

D ecclesiæ, vel profectum animæ ſuæ, *Quæ non licet homini loqui*, id eſt, manifeſtari cum non ſint capaces aut digni, niſi forte eſſent tales qualis Paulus, vt potius dici poſſent dij quàm ho-

Tob.12. mines. Vnde Tobiæ Raphaël dixit, Sacramentũ regis abſcon-

Eſa.42. dere bonum eſt. Et Eſaias, Secretum, ait, meum mihi, ſecretum meum mihi. Aliquibus tamen ſanctiſſimis diuiniſſimisq; hominibus, vt Dionyſio, creditur Paulus multa de his arcanis reuelaſſe. *Pro huiuſmodi gloriabor*, id eſt, pro tãtis beneficiis mihi diuinitus diſtributis lætabor in domino, gratias referẽdo, *Pro me autem*, id eſt, de meipſo *Nihil* gloriabor, *Niſi in infirmitatibus meis*, id eſt, perſequutionibus & calamitatibus atque languoribus, quæ pro Chriſto, vel propter ipſius amorem li-

Pſal.89. benter ſuſtineo, de quibus in domino glorior: iuxta illud, Læ-

E tati ſumus pro diebus quibus nos humiliaſti, annis quibus vidimus mala. *Nam & ſi uoluero gloriari* de reuelationibus ſeu infirmitatibus meis, *Non ero inſipiens* ſecundum veritatem quanuis quidam hoc putent, nõ enim inaniter, ſed in domino gloriabor, *Veritatem enim dicam* laudando & gloriando hoc modo. *Parco autem*, id eſt, moderate & ſobrie refero gratias mihi donatas, non omnes exprimens, *Ne quis me exiſtimet ſupra id quod uidet me*, id eſt, ne aliquis homo putet me altioris naturæ vel dignioris conditionis quàm ſum, vtputa angelum incarnatũ, vel hominem impaſſibilem, cuius tamẽ oppoſitum videt *Aut audit* ab aliis *Aliquid ex me*, id eſt, de me, videlicet quòd ſum homo paſſibilis ſicut & cæteri. Vel, ex me, id eſt, ex ore meo quo dico me ſimilem aliis mortalem atq; paſſibilem,

F ne ergò putet me aliquis eſſe altiorẽ quàm talem, ideo parco. Vel ſic, Parco autẽ ne quis ſuſpicioſus me exiſtimet erigi per tumorem ſuperbiæ, ſupra id quod videt me, aut audit aliquid ex me, id eſt, vltra famã meritorum meorũ. Poſt hæc oſtendit Apoſtolus datum ſibi eſſe remedium cõtra ſuperbiam. Magna enim ſpecialisq; gratia ſolet eſſe elationis occaſio, cetera enim vitia regnãt in impiis, ſuperbiã vero de ſpirituali excellentia virtuoſos fortius tangere ſolet. *Et ne magnitudo reuelationum* diuinarum *Extollat me* ex occaſione, id eſt, ad ſuperbiendum inducat me, *Datus eſt mihi* à deo effectiue vel permiſſiue *Stimulus carnis meæ*. Per hunc ſtimulum quidã intelligunt corporalem infirmitatem, ac pœnam quãdam punctiuam videlicet, dolorem laterum, vel paſſionem iliacam, aut ſimile aliquid,

Corporis

Corporis autem infirmitas, mentis humilitatẽ conſeruat,quia A
per eam inducitur homo ad propriæ fragilitatis ac imperfe-
ctionis cõſiderationem.Subditur autem, *Angelus Satanæ,* id
eſt,dæmon, à ſuo principe apoſtata miſſus ad affligẽdum me
ſicut afflixit Iob,ſcilicet *Vt me colaphizet,* id eſt, ictibus in- Iob.1.2.
firmitatis fatiget.Non quòd ſtimulus iſte fuerit realiter ange
lus Satanæ,ſed quia inferebatur & cõcitabatur ab eo.Alij per
ſtimulum carnis intelligunt tentationem libidinis,ſeu concu-
piſcentiam carnis,quã dicunt grauius incitaſſe Apoſtolũ poſt
raptũ quàm ante.Et ne æſtimetur ſtimulatio iſta fuiſſe à cauſa
interiori (hoc eſt à carne) ſed à diabolo,ſubditur angelus Sa-
tanæ,ſtimulum iſtum in me agitans indefeſſe,vt me colaphi-
zet,id eſt,confuſibiliter tractet.Talis autem tentatio maxime
reprimit motus ſpiritualis ſuperbiæ,quoniam facit hominem B
experimento ſcire propriæ conditionis miſerabilem inclina-
tionem,& pronitatem in malum.Tentatio autem cui non cõ-
ſentitur,nõ eſt peccatũ,ſed materia exercendę virtutis.Quod
tamen intelligendum eſt de tentatione exteriori,illa videlicet
quæ fit ab hoſte,nõ à carne,quæ enim à carne eſt,ſiue interior,
peccatũ eſt veniale,licet ei denegetur conſenſus.Veruntamen
ſecundũ doctores,motus primo primi, qui ſunt ex cauſa pure
naturali nequaquam voluntaria, nullo modo habẽt rationem
peccati. *Propter quod* id eſt,propter ſtimuli huius inquietu-
dinẽ ſiue moleſtiam, *Ter rogaui dominum* ſupplicatione præ-
cipua ac ſolenni, *Vt diſcederet à me* tribulatio ſtimuli huius,
quę videbatur mihi magis obeſſe quàm prodeſſe. *Et dixit mihi*
dominus,per inſpirationẽ internam ſiue per angelum, *Suffi-* C
cit tibi gratia mea, id eſt, excellentia ſpiritualis perfectionis
quam tibi largitus ſum, ſatis efficax eſt vt per eam omni ten-
tationi præualeas,omnemque languorem æquanimiter feras.

Nam uirtus, id eſt,actus virtuoſus ſeu habitus virtutis *In in-* Epheſ.6.
firmitate perficitur dupliciter ſcilicet materialiter,prout infir-
mitas eſt materia exercendæ virtutis, videlicet humilitatis &
patientiæ. Secundo,occaſionaliter,quoniam propriæ infirmi-
tatis experimentalis cognitio efficit hominem ad vitia præca
uenda cautiorem, & ad diuinæ miſericordiæ implorationem
magis diligentem ac humilem . Vel ſic, virtus in infirmitate,
id eſt,per infirmitatem perficitur, quia cõtra eam pugnando,
eamq; vincẽdo augetur ac roboratur.Propter quod dicit ſcri-
ptura,

Iaco.1. D ptura, Probatio fidei patientiam operatur, patientia auté opus
Ioan.15. perfectum habet. Præterea cum dicat ſaluator, Quodcunque
Matt.18. petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis, certum eſt Pau-
Marc.11. lum iſtum non petiiſſe in nomine Ieſu, id eſt, ſecundum ratio-
Lucæ.11. nem veræ ſalutis. Homo enim cõparatur ad deum, ſicut ægrotus ad medicum. Quemadmodum ergo pius ac ſapiens medicus nõ ſemper exaudit precem ægroti ad votum, quanuis exaudiat eum ad commodum eius: ſic deus non ſemper exaudit electos & ſanctos ſecundum votum ipſorum, quia quod poſtulant, non ſimpliciter expedit eis, exaudit tamen eos quantum ad aliquid melius. *Libẽter ergo gloriabor in infirmitatibus meis,*
Roma.5. id eſt, de hoc quod tribulationes iſtas ſuſtineo, hoc enim ad
E perfectam obediẽtiam pertinet, quæ delectabiliter agit. Sicut
Iacobi.1. & Iacobus dicit, Omne gaudium exiſtimate fratres, cum in di
FINIS. uerſas tentationes incideritis, *Vt inhabitet in me uirtus Chriſti,* id eſt, gratia Chriſti perficiatur in me. Chriſtus enim teſtatur,
Lucæ.21. In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. *Propter quod placeo mihi,* id eſt, vehementer delector *In infirmitatibus* corporis, *In contumeliis* verborum ab aliis mihi illatis, *In neceſ-*
Matth.5. *ſitatibus,* id eſt, indigentiis victualium, *In perſequutionibus* quibus de loco ad locũ expellor, *In anguſtiis* animi pro Chriſto. In his nanq; gaudendum eſt, quæ homini proſunt ad promerendam vitam æternam, ad proficiendum in gratia, ad ſatisfaciendum pro culpa, ad imitandũ veſtigia Chriſti. Talia autem ſunt omnia prænducta, ideo habenda eſt in illis cõplacentia. Ad quam perfectionem non peruenit, niſi qui priuato
F exterminato amore, in diuina profecerit charitate. In prædictis ergo placeo mihi. *Cum enim infirmor,* id eſt, affligor, vel corpore langueo, *Tunc potens ſum* in anima, per gratiam ferendo aduerſa. *Factus ſum inſipiens,* id eſt, ſimilis ſtulto laudando meipſum, cum hoc ſit opus ignaui, *Vos me coegiſtis,* id eſt, ardens dilectio, qua veſtram quæro ſalutem, cõpulit me ad hoc. *Ego enim à uobis debui cõmendari* tanquam magiſter, pater, atq; apoſtolus veſter, quod non feciſtis, ſed pſeudoapoſtolis mihi detrahẽtibus, cõſenſiſtis. Subditi ergo laudare debent bonos prælatos ſuos, *Nihil enim minus feci* prædicando, miracula operando, & multipliciter laborãdo in eccleſia dei, præſertim in vobis, *Ab his,* id eſt, quàm hi, *Qui ſunt ſupra modum* communem, id eſt, excellenter, *Apoſtoli* ſcilicet, Petrus,

Iacobus,& Ioannes. Vel ſenſus apoſtoli eſt,quod ipſe non mi- A
nus fecit conuerſis à ſe,quàm illi conuerſis ab ipſis. *Tamen etſi* *Galat.1.*
nihil ſum ex meipſo, vel comparatione illorum ſublimium
apoſtolorum, vt aliqui opinantur, *Signatum apoſtolatus mei,*
id eſt,opera ſupernaturalia,per quę probor verus dei apoſto-
lus, *Facta ſunt ſuper uos.* id eſt,in vobis *In omni,* id eſt,per-
fecta *Patientia* quæ declarat veram eſſe doctrinam meam, *Prouer.19*
quia doctrina viri per patientiam noſcitur, *In ſignis,* id eſt,
miraculis minoribus, vt ſunt ſanatio febris, illuminatio cæci,
Et prodigiis, id eſt, miraculis maioribus, vt ſunt ſuſcitatio
mortui, cognitio ſecretorum cordis, & futurorum purè con-
tingentium, *Et uirtutibus* animæ vniuerſis,vt ſunt humilitas,
charitas,&c. Vel,virtutibus,id eſt,cæteris quibuſcunque ope- B
ribus diuina poteſtate peractis. Virtus enim vno modo eſt ge- *Roma.1.*
nus ad ſignum & prodigium. Nam omne miraculum dicitur
virtus, quia diuina virtute peragitur. *Quid eſt enim quod mi-*
nus habuiſtis à me *Præ cæteris eccleſiis,* id eſt, quàm aliæ ec-
cleſiæ à ſuis apoſtolis, vel etiam à me, *Niſi quod ego non gra-*
uaui uos? ſtipendia ſeu ſumptus vitæ ſumendo à vobis, quod
certum eſt non pertinere ad minorem beneficentiam, ſed ma-
iorem. Vnde in hoc plus habuiſtis, quàm eccleſiæ aliæ. Vnde
ironicè ſubdit, *Donate mihi hanc iniuriam,* id eſt,ſi quid pec- *1.Petri.5.*
caui,non grauando vos,hoc mihi ignoſcite.

Cap. vlt. *Ecce tertio hoc.* ARTIC. XIII.

QVIDAM incipiunt huius epiſtolæ capitulum vl- C
timum hoc loco quo dicitur, Ecce tertio hoc pa-
ratus ſum venire ad vos. Quidam vero infra, vbi
ſcriptum eſt, Ecce tertio hoc venio ad vos, quæ
forte diuerſitas contigit propter coincidentiam
verborum iſtorum, ſed modica vis eſt quo loco incipiatur.
Oſtendens ergo beneuolentiam ſuam Apoſtolus ad Corin-
thios, ait, *Ecce tertio hoc* tempore, id eſt, hac tertia vi-
ce *Paratus ſum* voluntate *Venire ad uos.* Non quòd an-
te bis venerit, ſed ſemel, & alia vice venire propoſuit,non ta-
men venit. Nunc autem tertio paratum ſe dicit venire ad eós. *Philip.2.*
Et non ero grauis uobis veſtra recipiendo. Quod ideo di- *1.Petri.5.*
co, ne me putetis primo callide nihil ſumpſiſſe, vt modo

abundantius

D abundantius capiam. *Non enim quæro quæ ueſtra ſunt* id eſt, temporalia veſtra, *Sed uos* id eſt, ſalutem animarum veſtrarum. *Non enim debent filii parentibus theſaurizare, ſed parentes filiis.* Hoc de carnalibus parentibus verum eſt, quibus incumbit filios ſuos nutrire, eiſque in temporalibus prouidere. In caſu tamen iuſtum & condecens eſt, filios carnales parẽtibus theſaurizare, vel ſaltem neceſſaria miniſtrare. Spirituales vero filios dignum eſt neceſſaria vitæ ſpiritualibus patribus miniſtrare, dummodo filij tales habeãt propria. monachi enim à patribus ſuis prouiſionem accipiunt. Apoſtolus vero in tantum ſe aſſerit nil velle accipere, vt legem patris carnalis, filiorumque eius ad ſpiritualem referat patrem, ac filios ſpirituales, quod & ſuo modo verum eſt. Nam filij ſpirituales

Roma. 15.
2. Theſ. 3.

E non debent ſuis prælatis theſaurizare. i. diuitias congregare, quanuis debeant eis neceſſaria miniſtrare, ſed parentes ſpirituales filiis ſpiritualibus theſaurizare debent, præſertim ſpirituales diuitias vitæ æternæ, imò & temporalia eis præbere, ſi eis adſit facultas, ipſique egeant, ſicut & ego Paulus quodãmodo feci, alias eccleſias expoliando ad miniſterium veſtrũ. Denique non ſolum mea, ſed & meipſum paratus ſum vobis communicare. *Ego autem libentiſſime* .i. promptiſſima charitate, *Impendam* vobis ſpiritualia bona quæ habeo, & temporalia ſi quæ habuero. *Et ſuperimpendar ipſe* .i. vltra illa meipſum impendam *Pro animabus ueſtris* id eſt, pro ſalute

F earum, tanquam paratus mori pro vobis. Hinc alibi loquitur ſcriptura: In hoc cognouimus charitatem dei, quoniam ille pro nobis animam ſuam poſuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere, *Licet plus uos diligens* quàm alios quoſdã. Vel, quam pſeudo illi apoſtoli vos diligant, *Minus diligar.* à vobis quàm falſi illi: vel, quam ab aliis: & ſic eſtis charitati meæ pro parte ingrati. Dilectio enim eſt primum & maximũ donum gratuitum, in quo cætera dona ſeu beneficia conferũtur. *Sed eſto* id eſt, concedatur ſic eſſe vt dixi, nuncque reſumo, videlicet, *Ego uos nõ grauaui,* veſtra exigendo aut recipiendo, *Sed* dici poſſet *Cum eſſem aſtutus* .i. nequiter callidus, *Dolo uos cepi* .i. fraudulenter veſtra obtinui, aliorum mediante auxilio. *Nunquid per aliquem eorum, quos miſi ad uos, circuueni uos?* .i. decepi? non vtique. Nam *Rogaui Titum* ire ad ſuos *Et miſi cum illo fratrem* cuius laus eſt in Euangelio per

1. Ioan. 4.
Philip. 2.
Prou. 26.

per omnes eccleſias,ſcilicet Lucam vel Barnabam. *Nunquid* A
Titus uos circkuenit? Nonne eodem ſpiritu .i.ductu eiuſdem ſpi- 2.Cor.8.
ritus ſancti,vel pari voluntate, *Ambulauimus?* inter vos?

Nonne eiſdem ueſtigiis? .i.ſimilibus actibus exterioribus?
Qui veſtigia appellãtur, quia in eis relucet ac repræſentatur
bonitas & malicia voluntatis:iuxta illud, A fructibus eorum 2.Pet.2.
cognoſcetis eos. *Olim putatis* .i.iamdudũ,vel iam diu exi- Matt.7.
ſtimatis falſa ſuſpicione, *Quod excuſemus nos apud uos,* tan-
quam in aliquo rei quantum ad vos:quod ita non eſt *Coram
deo.* .i.in diuinæ præſentiæ conſpectu noſipſos conſtituen-
do, *In Chriſto* .i.ſecundum Chriſti voluntatem & ſapien-
tiam *Loquimur* omnia iſta. *Omnia autem iſta Chariſſimi o-
peramur* & loquimur laudando noſipſos,& vituperãdo pſeu- B
doapoſtolos, *Propter ueſtram ædificationem* vt agnita verita-
te declinetis à malo , & bona agatis. *Timeo enim ne forte cum
uenero* ad vos, *Non quales uolo* vos eſſe, *Inueniam uos* Pſal.33.
videlicet incorrectos atque diſcordes, *Et ego inueniar à uobis,
qualem non uultis* vtpote durus correptor,tradensq́ue eos Sa-
tanæ in interitum carnis,qui ſe non correxerunt.Timeo ita-
que *Ne forte contentiones* .i. lites verborum, *Aemulatio-* 1.Cor.5.
nes .i.inuidiæ, *Animoſitates, diſſentiones* id eſt , diſcordiæ Roma.2.
Detractiones,ſuſurrationes .i.occulta ſemina diſcordiarum, Ephe.6.
Inflationes ſuperiorum contra ſubditos, *Seditiones* tumul
tus ad pugnam,ſeu perturbationes *Sint inter uos* Timeo ita-
que iſta vitia inueniri in vobis. *Ne iterum cum uenero* ad vos,
Humiliet me deus .i.contriſtet atque affligat, *Apud uos* qui- C
bus condolerem errantibus, *Et lugeam multos ex his qui ante*
miſſionem primæ epiſtolæ *Peccauerunt* etiam poſt baptiſmũ,
Et non egerunt pœnitentiam ſuper immunditia .i.de vitio con-
tra naturam,vel inceſtu *Et fornicatione* ſimplici,quæ eſt ſo-
luti cum ſoluta, *Et impudicitia* .i.virginum defloratione,
Quam geſſerunt. Et debetis diſtrictionem meam timere.Nã
Ecce tertio hoc quantum ad cordis propoſitum, *Venio* .i.
breui veniam *Ad uos* Semel enim venit,& ſecunda vice ve-
nire diſponit:quod non fecit propter diſcordiam Corinthio-
rum.Idcirco dicit ſe nunc tertio aduenire. *In ore duorum uel
trium teſtium* approbatorum accuſantium vel atteſtantium.
Stabit omne uerbum .i.firmiter recipietur,credetur & deter
minabitur,quicquid accuſandum vel iudicãdum occurrerit. Deut.17.

Idem

D Idē habetur in lege Moſaica. *Prædixi enim vobis, Et præ*
Matt.18. *dico nunc ut præſens uobis* id eſt tanta certitudine,ac ſi corpore
Ioan.8. præſens eſſem.Vel,vt prǫſens ſpiritu, *Et nunc abſens* corpo-
Hebr.10. re prædico *His,qui ante peccauerunt* ſecundum ſenſum iam di
ctum, *Et cæteris omnibus* qui illis in peccato communicaue
runt,vel poſtea.ſ.poſt miſſionem primæ epiſtolæ,inique ege-
runt, *Quoniam ſi uenero iterum, non parcam* eis.Sed duorū vel
trium teſtium teſtimonio credens conuictos rigide tractabo.
¶ Deinde apoſtolus omnia hæc verba & opera ſua ſe exer-
cere non propria poteſtate,ſed Chriſti authoritate. *An expe-
rimentum eius quæritis* id eſt,vultis ne propter incredulitatem
veſtram experiri iudiciariam poteſtatem ipſius, *Qui in me lo-*
E *quitur* id eſt,cuius nutu & inſpiratione hæc loquor,qui eſt
Chriſtus? cuius authoritate facio vniuerſa pro veſtra ſalu-
te? *Qui in uobis nō infirmatur,ſed potēs eſt in uobis* id eſt poteſta-
tem ſuam in vobis oſtendit,magnalia inter vos operando. *Nā
& ſi crucifixus eſt ex infirmitate* id eſt, ſecundū naturam huma-
nam paſſibilem, *Sed uiuit ex uirtute dei* id eſt diuina poteſta-
te ſurrexit,& immortaliter viuit. *Nā & nos* imitatores Chri
ſti *Sumus in illo* id eſt exemplo & amore Chriſti varias per-
ſequutiones,tribulationesque patimur, quoniam non eſt ma-
ior ſeruus domino ſuo: *Sed uiuimus* vita gratiæ *Ex uirtute*
Roma.1. *dei* gratiam infundentis.Viuimus autem *In uobis* id eſt, in
Ioan.13. veſtri conuerſione, & ſancta conuerſatione manifeſtatur vita
gratiæ nobis conceſſa,quemadmodū cauſa relucet in ſuo effe
F ctu.Quoniam ergo poteſtatem puniendi habeo,& veniens nō
parcam. *Voſmetipſos tentate* id eſt interiora & exteriora ve
Rom.13. ſtra prudenter diſcutite, *Si eſtis in fide catholica,* in omnibus
recte credendo. Vel,ſi eſtis in fide formata per opera bona .i.
ſi fide & opere Chriſtiani eſtis,vos probate,id eſt, examina-
te. Poteſt enim homo certo ſcire ſe habere fidem informem.
Coniectiue vero & probabiliter ſcire poteſt an ſit in fide for-
Sapien.8. mata,id eſt, charitati coniuncta. Quoniam ergo homo ſeip-
ſum hoc modo cognoſcere valet,ſubditur, *An non cognoſcitis
uoſmetipſos* quantum ad dona,& gratias ſpiritus ſancti,vide-
licet an pertineatis ad deum per fidem & gratiam,vtpote
Quia(id eſt, quod) *Ieſus Chriſtus in uobis eſt?* habitando in
cordibus veſtris per fidem & charitatem? *Niſi forte reprobi ſi-
tis* id eſt,imò cognoſcitis voſmetipſos hoc modo,vel aliquā-
do ſal-

do ſaltem cognoſcetis, ſi non eſtis præſciti, atque damnandi. A

Spero autem quod cognoſcetis de nobis per opera noſtra virtuoſa atque miracula, *Quia*(id eſt, quod) *nos non ſumus reprobi* ſed electi. Vnaquæque enim arbor à fructu ſuo cognoſcitur. 2.Pet.1. Matth. 7. *Oramus autē deum, ut nihil mali* mortalis peccati præcipue, nec etiam venialis, quantū poſſibile eſt *Faciatis* id eſt, vt detur vobis gratia immaculatæ vitæ. *Non ut nos probati pareamus* id eſt, virtutibus exercitati, & laude digni videamur hominibus, habendo diſcipulos tantæ perfectionis. Non enim quærimus gloriam noſtram: ſed dei honorem, veſtrāque ſalutem. Ideo ſubditur. *Sed ut uos quod bonum* id eſt, meritorium *Eſt faciatis* non ſolum actu exteriori, ſed etiam interiori: *Nos autem ut reprobi ſimus* id eſt, abiecti & impotentes B eſſe putemur, non oſtendentes authoritatem noſtram in veſtri correctione. *Non enim poſſumus* licite agere *Aliquid aduerſus ueritatem* vitæ, iuſticiæ & doctrinæ *Sed pro ueritate* tuenda poſſumus aliquid, imò qui hoc poteſt quod ſibi non expedit, quanto id amplius poteſt, tanto impotentior eſt. Aliqui tamen abutuntur poteſtate ſibi conceſſa, veritatem impugnant, & in quibuſdam expugnant, ſed tandem à veritate vincūtur. *Gaudemus enim quando nos infirmi ſumus* in corpore & afflicti,

Vos autem potentes eſtis in anima gratia dei ſupernaturaliter confirmata. *Hoc & oramus* videlicet *Veſtram conſummationem* hoc eſt, perfectionis plenitudinem, deprecantes dominum, vt omniū virtutū apicem attingatis adiutorio gratiæ dei. *Ideo hæc abſens ſcribo* vobis, præmonendo vos, quia mo- C nitio habet correctionē præcedere, *Vt non præſens* corpore apud vos *Durius agam* id eſt, multū dure veſtra peccata vlciſcar, *Secundum poteſtatē* apoſtolicam & ſacerdotalem, quapoſſum excōmunicare, ſoluere & ligare, *Quam dominus dedit mihi in ædificationem* id eſt, ad profectum fidelium, *Et nō in* Matt. 16. *deſtructionem* hoc eſt, non ad hoc vt corda eorum ſubuertam, & poteſtate abutar. *De cætero fratres gaudete* in cultu diuino: iuxta illud. Seruite domino in lætitia, *Perfecti eſtote* in vir Pſal. 99. tute & gratia ſecundū cōditionē præſentis fragilis ſtatus, prout dicit Saluator, Eſtote & vos perfecti, ſicut pater veſter cœle Matt. 5. ſtis perfectus eſt. Ad hāc perfectionē exigitur indefeſſa cuſtodia cordis. Nā ſicut nauis in flumine poſita, cōtinuo deſcēdit per aquę motū, niſi remigetur in cōtrariū: ſic anima ex carnis

corruptione

D corruptione & pronitate in malũ inceſſanter deſcendit à perfectione virtutis,niſi in contrarium renitatur. Ideo Salomon,
Prou.4. Omni(inquit)cuſtodia cuſtodi cor tuum, *Exhortamini* mu
Roma.12. tuo verbis ardentibus, *Idem ſapite* id eſt in cognitione veritatis & guſtu bonitatis conformes eſtote, *Pacem* internam,id eſt,mentis tranquillitatem *Habete* & quantum fieri poteſt cum omnibus hominibus, pacem , quæ ex charitate procedit habere ſatagite, *Et deus* amator ac largitor *Pacis* ſpiritualis *Et dilectionis* ſyncerae *Erit uobiſcum* hoc eſt , in cordibus veſtris per dona iſta manebit. Quemad-
Ioan.14. modum pollicetur, Ad eum (inquiens) veniemus & manſio-
Matt.5. nem apud eum faciemus. Et iterum, Beati pacifici , quoniam filij dei vocabuntur, *Salutate inuicem in oſculo ſancto,* id eſt
E charitatiuo & puro , quod eſt internæ vnionis (quam efficit charitas)ſignum. *Salutant uos* id eſt , beatitudinem optãt, & dicunt vobis *Sancti omnes* qui mecum ſunt,quorum merita vobis communicantur per deſideria charitatiua,quæ habent de veſtra ſalute. *Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti* gratificans atque deificans,quam ipſe, vt deus, nobis infundit, *Et charitas dei* patris, *Et communicatio ſancti ſpiritus* hoc eſt,influxio ſeptem donorum ſpiritus ſancti *Sit cum omnibus uobis. Amen.* Videtur autem Apoſtolus gratiam appropriare filio, quia per eum reconciliati , gratiamque ſortiti ſumus. Charitatem vero patri, quia propter nimiam charitatem ſuã
F qua dilexit nos,filium ſuum miſit,& contulit nobis. Communicationem vero ſpiritui ſancto,cui conuenit bonitas,ad quã
Ephe.2. ſpectat ſuiipſius liberalis diffuſio.In his inſuper verbis ſuperbenedicta trinitas, eiuſq; potentiæ vnitas cõmendatur,cũ diuinæ perſonæ diſtinctis nominibus exprimuntur,& vni perſonæ aſcribitur,quod certum eſt fieri ab alia, imò à tribus ſi-
1.Ioan.3. mul. Quæ eſt ſuper omnia deus ſublimis & benedictus. Amẽ.

In epi-

PROOEMIVM.

ESto firmus in via domini, & in
veritate ſenſus tui. Perfectio
creaturæ eſt, creatori ordinate
aſſimilari. Incommutabili au-
tem æternoque deo aſſimila- *Eccli. 5.*
tur anima rationalis per ſtabi
litatem, firmitatem, ſeu fixio-
nem ſuã in contemplatione ac
dilectione diuinorum. Idcirco
ſcriptura inſtabiles multipli- B
citer reprehẽdit: ſtabiles quo-
que in bono ediuerſo commẽ-
dat. Vnde in epiſtola nunc exponenda, arguuntur præcipue
ab Apoſtolo Galatæ de hoc, quod ita inſtabiles erant in euã- *Prouer.11.*
gelica veritate, quam primo ab apoſtolo didicerunt, & poſt
eius receſſum à pſeudoapoſtolis multipliciter ſubuerſi fue-
runt, ita vt crederent euangelicam legem ſine cærimonialibus
bus veteris teſtamenti, nequaquam ſufficere ad ſalutẽ. ¶ De-
nique Galatæ Græci ſunt. Nam Galli olim quandam Græciæ *2. Cor.12.*
ingredientes prouinciam, Græcis ſe miſcuerunt, propter quod
illa prouincia primo dicta eſt Gallo græcia. Deinde Galatia.
Habitatores quoque ipſius primo vocati ſunt Gallograci, po- C
ſtea Galatæ, qui etiam tardi & obtuſi fuerunt ingenij, cum ta-
men Græci ſemper fuerint ingenioſi. His igitur ſcribit Apo-
ſtolus ab Epheſo, reuocans eos ad euangelicæ veritatis inte-
gritatem, & Chriſtianæ fidei puritatem. Proceditque in epi-
ſtola more ſolito ſalutationem præmittendo, deinde ad nar-
rationem veniendo.

Cap. 1. *Paulus Apoſtolus, non ab hominibus, neque per hominem.* ARTICVLVS PRIMVS.

QVoniam improbaturus erat apoſtolus in præſen-
tis epiſtolæ proceſſu detractores ſui. pſeudoapo-
ſtolos, increpaturuſq; Galatas, eo quod cõtra ſuã
doctrinam pſeudoapoſtolis credidiſſent, idcirco *2. Cor.1.*
in exordio huius epiſtolæ perſonã ſuã ipſius ma-

D gnifice laudat,ſicut & id ſæpius facit, non ex aliqua vanitate,neque ob propriam laudem,ſed ex vera charitate ad filiorum ſuorum ſpiritualem ædificationem, ſicut in expoſitione præcedentis epiſtolę pleniſſime patuit. Ait ergo, *Paulus* ordinatus ſeu factus & miſſus. *Apoſtolus, non ab hominibus* viatoribus,ſcilicet Anania,aut cæteris apoſtolis, *Neque per hominē* purum,qui fuerit mediator inter deum & Paulum, *Sed per Ieſum Chriſtum, & deum patrē* id eſt,à Chriſto dei filio, eius æterno patre,imò à tota ſuperfeliciſſima trinitate vno ſimplici deo,cuius ſicut eſſentia vna eſt,ſic opera indiuiſa ſunt. Veruntamen Paulus factus eſt Apoſtolus per Chriſtum miniſterialiter,mediate & inſtrumētaliter, ſecundum quod Chriſtus eſt
E homo,ſic enim in via apparuit Paulo & Ananiæ in Damaſco.
Act.6. Omnia quoque gratiarum chariſmata per Chriſtum hominem,& merito eius conferuntur hominibus, *Qui* deus pater
Ephe.3. *Suſcitauit eum* videlicet Chriſtum *A mortuis, & qui mecum ſunt* in Epheſo *Fratres omnes* mandant *Eccleſiis* id eſt congregationibus fidelium *Galatiæ* prouinciæ ſic vocatæ. *Gratia* gratum faciens, quæ eſt habitus deiformis ac ſupernaturalis,animam ponens in eſſe diuino ac meritorio, *Et pax* .i. ordinata trāquillitas vobis pie præſtētur *A deo patre noſtro* .i.
Matt.6. ſancta trinitate,cui dicimus. Pater noſter qui es in cœlis, *Et domino noſtro Ieſu Chriſto* dei ac hominum mediatore,per quē,
1. Timo.2. ſeu merito cuius, ſecundum quod homo eſt, munera gratiarū nobis præſtantur. Si autem per patrem noſtrum, quis intelligere velit diſtinctam patris perſonā, per dominum Chriſtum
F deſignabitur perſona filij ſecundū quod deus eſt, patri æqualis,& idem author pacis & gratiæ cum deo patre. Iuxta illud,
Ioan.5. Quæcunq; facit pater hæc & filius ſimiliter facit, *Qui* Chriſtus *Dedit* .i.obtulit *Semetipſum* tempore paſſionis in patibulo crucis *Pro peccatis noſtris* .i.pro remiſſione peccatorum
Matth.20 noſtrorū. Quemadmodum in Euangelio loquitur: Venit enim filius hominis dare animam ſuam in redēptionē pro multis.
Ioan.10. Et rurſus, Ego ſum paſtor bonus,& animā meam pono pro o-
Eſaie.53. uibus meis. Hinc & Eſaias, Ipſe autem (inquit) vulneratus eſt propter iniquitates noſtras,attritus eſt propter ſcelera noſtra. Sic autē obtulit Chriſtus ſeipſū pro nobis ex ardentiſſima charitate,qua dei patris honorē,& noſtram optabat ſalutem. Ex promptiſſima quoque obedientia,qua vt homo voluntati patris in

tris in omnibus paruit. ¶ Deniq; ſicut pater dedit, ſeu tradi- A
dit Chriſtum hominem pro nobis, ſic etiã verbũ ſeu Chriſtus
vt deus, dedit ſeipſum vt hominẽ pro nobis. Quomodo autem Philip.2.
pater tradidit Chriſtum pro nobis, dictũ eſt plenius ad Ro- Roma.8.
manos, *Vt eriperet nos de præſenti ſeculo nequam* .i. de mũdo 1.Ioan.5.
iſto, qui totus in malo poſitus eſt. ſ. de conuerſatione ſeculari,
& malis quæ fiunt in ſeculo de conuentu malignantium, de Pſal.63.
conſortio reproborum. Vel de præſenti ſeculo nequã. i. de hoc
ſenſibili inferiorique mundo transferret ad patriam beatorũ.
Hinc ait ſcriptura, Non corruptibilibus auro vel argento re- 1.Pet.1.
dempti eſtis de vana veſtra cõuerſatione, ſed precioſo ſangui-
ne agni immaculati. Eramus quippe funibus peccatorum cõ- Pſal.118.
ſtricti, & variis vitiis irretiti, ſed Chriſti paſſiõe ac merito ab- B
ſoluti eductique ſumus. Propter quod Eſaias ait, Omnes nos Eſaiæ.53.
quaſi oues errauimus, vnuſquiſque in viã ſuam declinauit. Et
dominus poſuit in eo iniquitatẽ omniũ noſtrũ. Vere languo-
res noſtros ipſe tulit, & peccata noſtra ipſe portauit, *Secundũ
uoluntatẽ dei & patris noſtri* .i. prout deus pater noſter Chri-
ſto homini inſpirauit, atq; per eius ſacratiſſimam paſſionem
genus humanum reparare decreuit atque voluit. Ideo paſſio-
ne inſtante Chriſtus dicebat, Pater ſi nõ poteſt hic calix trãſ- 2.Cor.1.
ire, quin bibam illum, fiat voluntas tua. Item & alibi teſtatur, Matt.26.
Ego quæ placita ſunt ei facio ſemper. Hinc rurſus prædixit Ioan.8.
propheta, Dominus voluit eum conterere in infirmitate *Cui* Eſa.53.
deo & patri noſtro, videlicet ſummæ trinitati *Eſt gloria* .i.
frequens fama cum laude, de hac redemptione. Vel, Cui id
eſt, Chriſto eſt gloria. Quoniam ſua paſſione meruit præmiũ C
accidentale: ſicut alibi Apoſtolus aperit, Humiliauit ſemetip- Philip.2.
ſum, factus obediens vſque ad mortem. Propter quod & deus
exaltauit illum, & dedit illi nomen quod eſt ſuper omne no-
men. Propterea quoque & propheta dixit, Si poſuerit animã Eſaiæ.53.
ſuam pro peccato, videbit ſemen longæuũ, & voluntas domi-
ni in manu eius dirigetur, *In ſecula ſeculorum* id eſt, in ſem-
piternum *Amen* .i. ſic fiat, vel verũ eſt. ¶ Deinde procedit a-
poſtolꝰ ad narrationẽ, & primo de leuitate increpat Galatas.
Miror quaſi cauſã ignorans, & inopinatã rẽ audiẽs. ſ. *Quod
ſic* .i. hoc modo, ſeu vehemẽter *Tam cito* poſt meũ receſſum à
vobis quos bene inſtruxi, *Transferimini* id eſt, auertimini
Ab eo qui uos uocauit per inſpirationem internam, & meam

D prædicationem *In gratiam Chriſti* id eſt ad fidē,& dona gratuita ſaluatoris. Id eſt à deo trinitate, qui eſt prima principaliſque cauſa conuerſionis noſtræ. Propter quod Chriſtus ait,
Ioan 6. Nemo poteſt venire ad me,niſi pater meus traxerit eum. Itē,
Ibidem. Omnis(inquit)qui audiuit à patre .i. didicit,venit ad me,

In aliud Euangelium .i.in falſam annunciationem & vanam doctrinam à pſeudoapoſtolis excogitatam,qui aſſerunt legalia ſimul cum Euangelio Chriſti eſſe ſeruanda,quam annun-
1.Timo.6. ciationem pſeudoapoſtolorū vos æſtimatis fore euangelium cum tamen non ſit veraciter euangelium,quoniā euangelium eſt bona annunciatio. Ideo ſubditur, *Quod nō eſt aliud* Euāgelium,cū non ſit euangeliū, ſed humana inuentio, *Niſi ſunt*
E *aliqui* falſi *Qui conturbant uos* .i.in dubitationē atque errorē corda veſtra inducunt. Niſi ergo hi eſſent,iſtud aliud Euangelium,nec eſſet,nec aliud eſſet vere vel apparenter *Et uolunt conuertere* .i.in aliud mutare *Euangeliū Chriſti* .ſ.in carnales
Leuit.26. ac cærimoniales obſeruantias legis,quaſi ſine illis nō ſufficiat ad ſalutē lex noua. Vel ſic,Transferimini in aliud Euangeliū .i.in doctrinā legis Moſaicæ,quod non eſt aliud, ab euāgelio Chriſti,ſecundum intentionē finalē, & intelligentiā ſpiritualem,niſi ſunt aliqui qui cōturbant vos.i. præter hoc quod aliqui interpretantur peruerſe documenta legalia, admiſcentes carnalia ſpiritualibus,& noua veteribus. Secundū externam ergo ſuperficiem & carnalē ſenſum differunt Euangelia iſta.

F *Sed licet nos* Apoſtoli *Aut angelus* ſanctus deſcendens *De cœlo,euangelizet uobis, præterquam quod euangelizauimus uobis* .i.aliud prædicet noſtræ prædicationi cōtrariū, *Anathema ſit* .i.excōmunicatus & maledictus habeatur talis aſ-
1.Ioan. 4. ſertor *Sicut prædixi* iam immediatè, *Et nunc iterū dico* .i. reſumo,vt repetitio ſit confirmationis indicium. *Si quis* quicunque ſit ille, *Vobis euangelizauerit præter id* .i.contrarium ei, *Quod accepiſtis* ex noſtra prædicatione de Chriſto, *Anathema ſit* hoc eſt,diuiſus ab aliis,ne eos ſua falſitate inficiat.

Modo enim hominibus ſuadeo hoc eſt, nunquid hæc dico & comprobare laboro ad complacendum hominibus, *An deo* id eſt,an non ad dei honorem vt ei placeam? *An quæro hominibus placere?* ob propriam laudem,& ſicut finale bonū? Non vtique. Nam *Si adhuc hominibus placerem,Chriſti ſeruus nō eſſem* Videtur huic cōtrarium,quod alibi dixit Apoſtolus,Ego per omnia

omnia omnibus placeo. Et rurſus, Vnuſquiſque proximo ſuo placeat in bonum. Sed hæc difficultas ſæpe ſoluta eſt. Nunc enim apoſtolus loquitur de homine, quantum ad id quod cōmuniter in hominibus dominatur, quod eſt ſenſualitas & peccatum. Iuxta quem modum Corinthiis ait, Cum ſit inter vos zelus & contentio, nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis? Eſt igitur ſenſus, Si adhuc hominibus placerem, faciendo ea quæ placent carnalibus & iniuſtis, prout ipſi ſunt, Chriſti ſeruus non eſſem, quoniam eius veſtigia non imitarer. Ipſe enim ait, Quia de mūdo non eſtis, ſed elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Simili quoq; ſenſu dicit Pſalmiſta, Quoniam deus diſſipauit oſſa eorum, qui hominibus placent, confuſi ſunt quoniam deus ſpreuit eos. Interdum vero Apoſtolus loquitur de homine, quantū ad id quod conuenit ei ſecundum partem ſui ſuperiorem, id eſt, prout ratione ornatur, & ſanctæ trinitatis imagine decoratur. Vt eſt illud, Si ſecundum hominem ab beſtias pugnaui, id eſt, ſecundū rationis proceſſum contra beſtiales homines diſputaui. Hoc modo de homine loquendo debemus velle placere hominibus ad ædificationem eorum & gloriam dei. ¶ Deinceps oſtendit Apoſtolus doctrinam euangelicam à ſe prædicatam, eſſe authenticam, perfectam, atq; diuinam ſeu ſupernaturalē.

A — 1. Cor. 10. — Rom. 15. — 1. Cor. 1. — Ioan. 15. — Pſal. 52. — B — 1. Cor. 15.

Notum enim uobis facio fratres euangelium hoc eſt, de euangelio, *Quod euangelizatum eſt à me, quia non eſt ſecundum hominem* id eſt, humanum, ſeu naturali ratione inuentum, firmatum, aut diuulgatum, *Neque enim ego ab homine* puro C *Accepi illud* vt illud aliis prædicarem *Neque didici* illud ab homine puro, *Sed per reuelationem Ieſu Chriſti* id eſt, ſecretam, internam, ſubitaneam & ſupernaturalem inſtructionem filij dei, tempore raptus mei in tertium cœlum. Quod patet, *Audiſtis enim conuerſionem meam* quam habui, *Aliquando* ſcilicet antequam Chriſtianus fierem *In Iudaiſmo* id eſt, lege & ritu Iudæorum, *Quoniam ſupra modum* id eſt, multū exceſſiue & plus aliis *Perſequebar eccleſiam dei* primitiuam, maxime in Hieruſalem, *Et expugnabam illam*, quoſdam occidendo, quoſdam incarcerando, aliiſque modis torquendo fideles, *Et proficiebam* id eſt, fortiter agebam *In Iudaiſmo ſupra multos coætaneos in genere meo* id eſt, præ multis adoleſcētibus mihi in ætate comparibus atque de meo

EPIST. — Ephe. 3. — 2. Cor. 12. — Acto. 7.

D genere natis, puta Iudæis. Vel, per genus ſuum intelligit tribum Beniamin, *Abundantius* illis *Aemulator* amator & imitator, *Exiſtens paternarum traditionum* id eſt, ordinationum, ac iuſſionum moralium, ſeu iudicialiũ à Moyſe & prophetis datarum, vel ab aliis additarum. *Cum autem placuit ei* videlicet deo omnipotenti, quia omnia libere agit *Qui me ſegregauit ex utero matris meæ* id eſt, de ventre materno eduxit, vel ſegregauit, id eſt, ab aliorum (puta ſcribarum & phariſæorum) grege ſeparauit, & ex vtero matris meæ, id eſt, de conſortio ſeu medio ſynagogæ *Vt reuelaret* id eſt, declararet *Filium ſuum in me* id eſt, in corde meo, dans mihi noticiam veram de Chriſto. *Vt euangelizarem illum in gẽ*
E *tibus* quia Gentilibus ſpecialiter datus ſum ac miſſus Apo-
1.Cor.1. ſtolus *Continuo non acquieui carni & ſanguini* id eſt, concupiſcentiis carnis, neque Iudæis mihi carne propinquis, meque à Chriſto auertere deſiderantibus. *Neque ueni Hieroſolymam ad anteceſſores meos Apoſtolos* id eſt, cæteros Apoſtolos, qui ante me ad gratiam apoſtolatus promoti fuerunt (vnde pateſcit quod non fuit ab eis inſtructus) *Sed abii* à Da-
2.Cor.11. maſco *In Arabiam* cauſa prædicandi, vbi tunc nullus Apoſtolorum prædicauit. ¶ Huic videtur diſſonare, & etiam his quę ſequuntur, quod ſcriptum eſt in Actibus Apoſtolo-
Act.9. rum, vbi cum dictum eſt, quòd diſcipuli dimiſerunt eum nocte in ſporta à Damaſco, mox ſubditur, Cum autem veniſſet in Hieruſalem, tentauit ſe iungere diſcipulis, & omnes fuge-
F runt, non credentes quòd eſſet diſcipulus. Barnabas autem apprehenſum illũ duxit ad Apoſtolos, & narrauit illis, quomodo in via vidiſſet dominũ &c. Ad hoc quidam reſpondent, ꝙ Apoſtolus poſt ſui conuerſionem, non ſtatim venit in Hieruſalem, ſed poſt longum tempus, forte poſt tres annos. Scriptura enim non ſeruat ſemper ordinem rerum geſtarum. Alij dicũt, quod licet venerit, nõ tamen reputatur veniſſe, quia mox abiit. *Et iterũ* ab Arabia *Reuerſus ſum Damaſcum* vbi pri-
2.Cor.11. mo diſputaui, prædicaui, & Iudæos confudi. *Deinde poſt annos tres* A mei cõuerſione, cum iam tribus circiter annis prædicaſſem, *Veni Hieroſolymam uidere Petrum* non propter informationem, ſed dilectionem & reuerentiam eius, *Et manſi apud illum diebus quindecim. Alium autem Apoſtolorum uidi neminem* hac vice. *Niſi Iacobum fratrem domini* id eſt, Iacobum

Iacobum primum Hieroſolymorum fidelium epiſcopum, A
qui propter ſingularem ſimilitudinem ſuam cum Chriſto
tam in corporis diſpoſitione, quàm in animæ ſanctitate,
dictus eſt frater domini. *Quæ autem ſcribo uobis, ecce co-
ram deo, quia non mentior.* Iurat Apoſtolus propter tar-
ditatem Galatarum ad credendum. Iuratio enim cum debi-
tis facta circunſtantiis ſuis, eſt actus virtutis quæ dicitur la-
tria, ſicut frequenter oſtenſum eſt. Chriſtus autem non ab- Roma.9.
ſolute prohibuit iurationem, ſed iurationem incautam &
non neceſſariam. *Deinde* videlicet poſtquam in Hieru-
ſalem fui cum Petro *Veni in partes Syriæ & Ciliciæ.* Vn- Matth.5.
de & natus eram, quia à Tharſo Ciliciæ fui oriundus. Huic Act.22.
concordat illud Actuum, Diſputabat cum Græcis (videli- Act.9.
cet in Hieruſalem.) Illi autem quærebant interficere eum. B
Quod cum cognouiſſent fratres, deduxerunt eum Cæſa-
ream, & dimiſerunt Tharſum. *Eram autem ignotus facie*
hoc eſt, aſpectu *Eccleſiis Iudææ* id eſt, Iudæis conuerſis,
eram tamen eis notus per famam, *Quæ erant in Chriſto* per
fidem & charitatem coniunctæ *Tantum autem auditum ha-
bebant* id eſt, hoc audiendo perceperunt de me, *Quoniam*
Paulum iſte *Qui* perſequebatur nos aliquando antequam
conuerſus erat ad Chriſtum, *Nunc euangelizat fidem quam* 1.Cor.1.
aliquando expugnabat id eſt, in cordibus Chriſtianorum ex- Ephe.1.
tinguere nitebatur *Et in me clarificabant deum* id eſt, de FINIS.
gratia & beneficiis dei mihi conceſſis gratias domino retu-
lerũt ex charitate fraterna, & deũ in me famulo eius honora-
bant laudando potentiam atque clementiam eius, qui me C
tam potenter, miſericorditerque conuertit, & tantam gra-
tiam contulit.

Cap. II. *Deinde poſt annos quatuordecim &c.*

ARTICVL. II.

DEinde Expleta prædicatiõe in Syria atq; Cilicia
Poſt annos quatuordecim à Chriſti paſſione. In
quibus includũtur tres anni prædicti à Pauli con
uerſione, poſt quos prius venit Hieruſalem *Aſcen
di* à terris humilioribus *Iterum Hieroſoly-* Act.15.
mam dum quæſtio erat de legalium obſeruatione, prout in

Act.15. D Actibus plenius enarratur, *Cum Barnaba* ex Iudæis conuerſo *Aſſumpto & Tito* ex gentilitate conuerſo, quatenus horum teſtimonio comprobarē falſam eſſe aſſertionem dicentium, me aliud Iudæis, aliud Græcis prædicare. *Aſcendi autem* non meo decreto, ſed *Secundum reuelationem* Chri-
Act.13. ſti mihi oſtenſam, *Et contuli cum illis* Hieroſolymitis
Act.15. *Euangelium quod prædico in Gentibus* id eſt, de prædicatione & doctrina euangelica quam annuncio Gentibus, habui tractatum cum illis, generaliter tamen & quaſi ſuperficialiter, *Seorſum autem* id eſt, in priuato ac ſeparatim contuli particulariter & profundè *Cum his qui uidebantur* veraciter *Aliquid eſſe* id eſt, cæteris præſtantiores ac doctiores. Per quos intelligit Petrum, Iacobum, & Io-
E annem, ſicut patebit poſt pauca. Ideo autem contuli, *Ne forte inuacuum* id eſt, infructuoſe, quantum ad auditores, *Currerem* prædicando Euangelium dei, *Aut*
Act.2. *cucurriſſem* inaniter. Prædicatio nempe Apoſtoli Pauli multis erat ſuſpecta, quia cum Chriſto in carne conuerſatus non fuit, nec cum cæteris Apoſtolis ſpiritum ſanctum recepit, nec inter Apoſtolos fuerat diu conuerſatus. Idcirco propter ſecuros reddendos alios, neceſſarium ſibi fuit Hieroſolymam ire, & cum Apoſtolis loqui, vt eorum authoritate ſua prædicatio roboraretur. Vnde quod ait, Ne forte &c. non ſic eſt intelligendum, quaſi Apoſtolus aliquo modo ambigeret de ſuæ prædicationis veritate, ſed ad aliorum æſtimationem refertur, quibus prædicatio Pauli non profuiſſet,
F niſi cum aliis contuliſſet Apoſtolis. ¶Oſtenſo quod doctrina Pauli ab Apoſtolis commendata ſit, oſtenditur quod facta eius laudata ſint. *Sed neque Titus, qui mecum erat* in Hieruſalem. *Cum eſſet Gentilis* ex vtroque parente, nam Græcus erat, *Compulſus eſt* à veris Apoſtolis, *Circuncidi* quamuis aliqui ex Iudæis conuerſi, præcipue phariſæi niterentur ad hoc. Non enim idonea erant motiua eorum. Cur ergo vos Galatæ circunciſionem recipitis? *Sed propter ſubintroductos falſos fratres*, id eſt, propter quoſdam ſimulatores Iudæos, hæreticos, vel omnino in Iudaiſmo induratos, qui callide inducti fuerunt ad noſtram ſocieta-
2.Cor.11. tem ſub ſpecie religionis à pſeudo apoſtolis, *Qui* fratres
Roma.8. *Submiſerunt* noſtrum conuentum *Explorare* id eſt,

obſeruare

obſeruare & experiri *Libertatem noſtram* id eſt, exonerationem ab obſeruantijs cærimonialium legis *Quam habemus in Chriſto Ieſu* id eſt, virtute & merito Chriſti, qui nos ab onere tanto abſoluit merito ſuæ digniſſimæ paſſionis, in qua figuralia impleta ſunt, & finem ſumpſerunt. Introierunt ergo non recta intentione, ſed *Vt nos in ſeruitutem* legis, id eſt, ad obſeruantias legales *Redigerent* quod erat onus adeo graue, quòd neque nos, neque patres noſtri ferre potuimus. Propter hos ergo reſtitimus, ſecundum quod ſubditur, *Quibus neque ad horam* id eſt, nullo temporis ſpatio, *Ceſſimus* hac vice in Hieruſalem, A Ioan. 8. Act. 15. Eccli. 40.

Subiectioni id eſt, ad hoc vt vos ſuæ voluntati, aut legalium obſeruationi ſubiicerent, *Vt ueritas euangelii* id eſt, doctrina nouæ legis, quæ docet ceſſaſſe legalia, *Permaneat apud uos* id eſt, in cordibus veſtris firma & fixa conſtat. Aduerſarijs nanque veritatis & fidei reſiſtendum eſt rationabiliter, dum fides, ſeu veritas periclitaretur: & talis reſiſtentia non pertinet ad impatientiam, ſed iuſtitiam. 2. Tim. 2. B

Ab his autem hoc eſt, pre falſis fratribus iſtis, *Qui uidebantur eſſe aliquid* id eſt, maiorem ſapientiam & authoritatem poſſidere, videlicet veri Apoſtoli, Petrus, Iacobus, & Ioannes, *Quales* id eſt, quàm illiterati, pauperes, abiecti, & modici, *Aliquando fuerint* antequam à Chriſto vocati erant, imò vſque poſt eius reſurrectionem. Petrum nanque & Ioannem piſcatores fuiſſe certiſſimum eſt. Ideo Matth. 16

Nihil mea intereſt id eſt, ad me non pertinet de hoc magnam facere mentionem, ne videar eos contemnere, aut meipſum iactare, qui ante conuerſionem mei doctus & diues, potens & nobilis eram, vtpotè natus ciuis Romanus. Ideo etiam ad me non pertinet illud narrare, quia nec obeſt, nec prodeſt. Nam *Deus perſonam hominis non accipit* id eſt, propter hæc naturalia & accidentalia exteriora, non præfert vnum alteri, ſed propter dona diuina & merita. Vnde non obeſt illis quod tales fuerunt, nec ideo ſunt ſpernendi. Hinc etiam in Actibus apoſtolorum aſtruit Petrus, In veritate (inquiens) comperi, quòd non eſt perſonarum acceptor deus. Nullum enim ad ſe redeuntem contemnit vel abiicit. Veruntamen ideo Paulus recitat iſta, vt Galatæ ſciant eum non eſſe ignarum legalium, ſed quan- Matth. 4. C Mat. 16 Act. 22. Act. 10.

D tum ad humanam pertinet inſtructionem, prædictis Apoſtolis fuiſſe eruditiorem. Vnde conſtat quod ab eis edoctus non ſit. ¶Deinceps demonſtrato quòd nihil in ſua doctrina correxerunt, nunc manifeſtat quod nihil in ea suppleuerunt. *Mihi autem qui uidebantur eſſe aliquid* id eſt, prædicti magni Apoſtoli, *Nihil contulerunt* de ſapientia.
1.Cor.2. Nam quicquid ab illis audiui, ante cognoui ex reuelatione diuina. *Sed econtra* id eſt, contra opinionem aduerſariorum meorum, *Cum uidiſſent* Apoſtoli iſti *Quod creditum eſt mihi euangelium præputii* id eſt, quod mihi à Chriſto commiſſa eſſet prædicatio euangelica gentibus in-
1.Cor.1. circuncifis proponenda, *Sicut Petro* creditum eſt Euan-
Matth.16 gelium *Circuncifionis* id eſt, prædicatio Iudæis inferen-
E da. Non quod euangelia iſta ſint diuerſa aut alia, ſed vnum euangelium diuerſe nominatur, propter diuerſitatem hominum quibus impenditur. *Qui enim operatus eſt Petro in apoſtolatum circuncifionis* id eſt, Chriſtus qui Petro commiſit officium apoſtolatus ſui exercere in populum Iudæorum, eos docendo & conuertendo, *Operatus eſt & mihi inter gentes* id eſt, gentilium Apoſtolum me conſtituit, &
Act.9. efficaciam inter eos mihi largitus eſt. Vnde dominus, Vas (inquam) electionis eſt mihi iſte, vt portet nomen meum co-
Act.10. ram gentibus. Et alibi ad Paulum, Veni, quia ad gentes lon
Act.13. ge mittam te. Hæc quoque non ſunt intelligenda præciſe, ſed appropriate. Non enim ſic dicitur Petrus Iudæis miſſus, quaſi non ſit miſſus ad gentes, imò per eum primo con
F uerſi ſunt Cornelius Centurio, & qui cum eo erant Gentiles. Nec ſic Paulus dicitur miſſus ad Gentes, quaſi non ſit miſſus ad Iudæos: ſed ſicut in Actibus legitur, ipſe & Barnabas longo tempore prædicauerunt ſolis Iudæis. Sed ideo iſta dicuntur, quia præcipue erat Petro commiſſa conuerſio ſynagogæ. Paulo autem gentilitatis conuerſio. Iudæi quippe ſigna, Græci autem ſapientiam quærunt. Petrus ergo qui in ſignis præfulſit, ad Iudæos congrue miſſus eſt. Paulus vero ſapientia ſingularis miſſus eſt Græcis. Non tamen ſimpliciter præferenda videtur ſapientia Pau-
Ioan.21. li, ſapientiæ archiapoſtoli. *Et cum cognouiſſent gratiam* id eſt, virtutem miraculorum, & ſapientiæ affluentiam,
1.Cor.1 prædicationiſque præſtantiam atque aptitudinem, *Quæ*

data

data eſt mihi, Iacobus Alphæi, frater domini *Et Cephas* hoc eſt Petrus *Et Ioannes* Euangeliſta *Qui uidebantur,* id eſt, certò ſciebantur & cernebantur *Columnæ eſſe* id eſt, ſua perfectione aliorum imbecillitatem ſuſtentare, eccleſiam ſtabilire, & omnibus præfulgere, *Dexteras dederunt mihi & Barnabæ ſocietatis* id eſt, ad ſuam ſocietatem nos receperunt atque in ſignum ſodalitatis, & apoſtolicæ communionis dexteras ſuas noſtris dexteris inſeruerunt, *Vt nos in gentibus* prædicaremus: *Ipſi autem in circunciſionem,* id eſt, inter Iudæos, *Tantum* id eſt, hoc ſolum adiecerunt *Vt pauperum memores eſſemus* qui omnia ſua vendentes precium poſuerunt ante Apoſtolos, & poſtea fame exorta in magna penuria fuerunt. Vnde Apoſtoli rogauerunt Paulum & Barnabam vt Gentes conuerſas hortarentur ad ſuccurrendum iſtis pauperibus. *Quod etiam ſollicitus fui hoc ipſum facere,* id eſt, hanc commiſſionem effectui commendare, inducendo gentiles ad mittendum eleemoſynas his egenis. Patet nanque in diuerſis epiſtolis, quàm ſollicitus fuerit Paulus pro collectis. ¶ Sed circa prædicta quæri poteſt, Cum Iacobus fuerit primus fidelium Iudæorum epiſcopus, cur non potius ipſe quàm Petrus dicitur ordinatus Iudæorum Apoſtolus? Et reſpondendum, quòd licet primitiuam eccleſiam rexit in Hieruſalem, non tamen ſic perambulauit Iudæam euangelizando vt Petrus. *Cum autem ueniſſet Cæphas,* id eſt, Petrus, *Antiochiam* vrbem gentilium *In faciem,* id eſt, manifeſte *Ei reſtiti* quia in veritatis euangelicæ defenſione par ei fui, *Quia reprehenſibilis erat* incautè agendo. *Prius enim quàm uenirent quidam* ex Iudæis conuerſi, miſſi *A Iacobo* Antiochiam, *Cum gentibus* conuerſis *Edebat* non diſcernens inter cibos. *Cum autem ueniſſent* prædicti fratres à Iacobo æmulatores legis, qui Chriſtum & legem æquo iure venerabantur, *Subtrahebat & ſegregabat ſe* Petrus à cibo & conſortio gentium *Timens* offendere aut ſcandalizare *Eos qui ex circunciſione erant* id eſt, ex populo Iudæorum, niſi ſe hoc modo ſubtraxiſſet, & fratribus à Iacobo miſſis adiunxiſſet, gentibus derelictis. *Et ſimulationi eius* videlicet Petri, qua ſe ſimulauit ſeruare legalia, tanquam neceſſaria ad ſalutem, cum tamen ita non ſeruaret ea.

A 1.tim.2 Ephe.3. Ioan.1. Matth.17 Marci.1. Act.9. Act.15.

B Act.4. Act.11. FINIS.

C Act.11. Act.10.

1.Cor.8. Roma.14.

D Simulauit enim ſe idem ſentire cũ fratribus à Iacobo miſſis,
Act.15. qui etiam errauerunt, putantes legalia de neceſſitate ſeruanda.
Act.10. ſed Petrus conformauit ſe eis, vt eos paulatim corrigeret. *Conſenſerunt Iudæi cæteri* conuerſi ad Chriſtum Antiochiæ demorantes, vitando cibos & comeſtionem gentilium, *Ita ut*
Act.13. *Barnabas* qui mecum erat ordinatus gentium Apoſtolus, *Duceretur ab eis,* hoc eſt, à Petro,& Iudæis Antiochenis, *In illam ſimulationem* cuius exemplum vidit in Petro. Nam licet Antiocheni iſti,& Barnabas tanquam viri perfecti bene ſentirent de legalium ceſſatione, eadem tamen intentione ſe gentibus ſubtraxerunt, & fratribus à Iacobo venientibus conformauerunt, qua & Petrus. Hæc autem indiſcreta ſimulatio Gentes ſcandalizauit, iudaizaréque fecit, quoniam Gentes his viſis
E arbitrabantur legalia neceſſario ſeruanda. Ideo ſubdit, *Sed*
Act.15. *cum uidiſſem.* Ego Paulus *Quod non rectè ambularent,* hoc eſt, non iuſtè nec vere conuerſarentur, *Ad ueritatem Euangelii,* id eſt, ſecundum euangelicæ veritatis tenorem. Nam propter ſcandalum euitandum omiſerunt veritatem doctrinæ nouæ legis, ſecũdum quam legalia ceſſarunt poſt Chriſti paſſionem, quantum ad obligationem & meritum, *Dixi Cephæ* tanquam principali *Coram omnibus* quoniam manifeſte fecit id pro quo corripi meruit, & vt eius correptione cæteri ſanarentur, gentes quoque veritatem cognoſcerent. *Si* pro quia *Tu* Petre *Cum Iudæus ſis* natione *Gentiliter, & non Iudaice,* id eſt, ſecundum ritum & vſum gentium conuerſaris,non Iudęorum *Viuis* non diſcernendo cibos, nec vitando gentiles commu-
F niter,quãuis hac vice aliter agas, *Quomodo,* id eſt,qua ratione *Gentes* conuerſas *Cogis iudaizare?* id eſt,legales cærimonias obſeruare? Cogis, inquam, tuæ conuerſationis exemplo,
Hierony. quanuis non cogas doctrinæ imperio. ¶ Dicit ſanctus Hieronymus, Hunc locum nobis obiecit Porphyrius, arguens Petrum de vitioſo errore, & Paulum de procaci increpatione, imò nos omnes deuicti dogmatis mendacio, dum inter ſe principes eccleſiarum diſcordant. Vnde ad ſatisfaciendum Porphyrio,& ad excuſandum Petrum à culpa, Paulum quoque à præſumptione Hieronymus dixit, quòd Petrus non vere neq; ex animo poſt Chriſti paſſionem obſeruauit legalia, ſed ſolum quadam pia ſimulatione ac diſpenſatione ad vitandum
Lucæ.14. ſcandalum Iudæorum. Sicque in prædicta ſubtractione & iudaizatione

daizatione Petri erat ſimulatio in facto & apparentia. Et idem A
dicit Hieronymus de aliis Apoſtolis, qui poſt dominicam paſſionem legalia obſeruaſſe leguntur. Aſſerit quoq; beatus Hieronymus, quod legalia ſtatim poſt Chriſti paſſionem omnibus erant mortifera, quibus gratia noui teſtamenti fuerat publicata, ſi ea veraciter obſeruarent. ad quod multas authoritates & rationes adducit. *Ioſue.8.* ¶Inſuper dicit Hieronymus, quòd Paulus non vere, ſed diſpenſatoria ſimulatione reprehendit Petrum: quia nec Petrus vere reprehenſibilis fuit (vt dicit) ita quod Paulus & Petrus cõtradixerant ſibi vt Petrus ſe hoc modo à Gentibus ſubtraheret, & Iudæis miſceret, atque ob id Paulus eum argueret, vt videntes tantum Apoſtolum reprehendi, cognoſcerent non eſſe obſeruanda legalia, nec ea ſeruarent. *Epheſ.8.* *Act.2.* ¶Porrò huic poſitioni Hieronymi, Auguſtinus contradicit, præſertim in tribus. B *Auguſtin.* Primo igitur ait, Quod Petrus & alij Apoſtoli poſt Chriſti paſſionem interdum ex certa cauſa veraciter ſeruauerunt legalia, vt patet in Actibus Apoſtolórum. *Act.10.* Vnde ſimulatio Petri (de qua nunc factus eſt ſermo) non eſt intelligenda quantum ad opus exterius, ſeu exteriorem experientiam: ſed quantum ad cordis intentionem, quoniam ſimulauit ſe conſentire Iudęis, vt expoſitum eſt. Secundo dicit Auguſtinus, Quod legalia ante Chriſti paſſionem viua atque ſalubria erant, poſt promulgationem vero euangelicæ legis fuerunt mortua atque mortifera obſeruantibus ea. *1.Cor.9.* Sed tempore intermedio mortua erant, ita quòd nullum obligabant, nec aliquid profuerunt, non autem mortifera Iudæis conuerſis, quia ſine peccato poterant obſeruare ad tempus, ex rationabili cauſa, ita tamen vt ſpem in eis non figerent, quaſi alicuius eſſent virtutis, vel ſine eorum obſeruatione non ſufficeret gratia Chriſti ad veritatem ſalutis, ſed à gentibus conuerſis nullo modo erant ſeruanda. C *Matth.11.* Lex quippe, vt ait Auguſtinus, non erat à Iudæis ſubito abiicienda, ſicut à gentibus idololatria, ne videretur non fuiſſe diuina. Erátque mater ſynagoga cum honore ad tumulum deducenda, non ſubito obruenda. ¶Poſtremo, perhibet Auguſtinus Petrum à Paulo veraciter repræhenſum, ita quòd Petrus venialiter peccauit, indiſcrete ſeruando legalia coram gentibus in ſcandalum earundem cogens eas iudaizare. Quod probat Auguſtinus per hoc quod Apoſtoli non debuerunt omittere veritatem doctrinę, propter

vitandum

D vitandum ſcandalum Iudæorum. Item, quoniam non eſt veriſimile, quòd Paulus in epiſtola ad Galatas aliquid ſimulatorie ſcriberet. Rurſus, ſi Petrus vere reprehenſibilis non fuit, Paulus nec verè, nec iuſtè ſcripſit, quod in faciem reſtitit ei, quia reprehenſibilis erat, & quod non rectè ambulauit ad veritatem Euangelij. Si enim in diuinis ſcripturis inueniatur vnum mendacium, tota veritas eius nutabit. Hinc ergo eccleſia magis conſentit in hac parte dictis Auguſtini, quàm ſancti Hieronymi. Ad blaſphemias quoque Porphyrij facile eſt reſpondere, videlicet quòd non derogat euangelicæ legis veritati, quod eius miniſtri quandoq; venialiter peccauerint, aut in aliquo modico (quod fidem directe non reſpicit) errauerunt: quia in his quæ fidem concernunt, ſumma concórdia eſt.

E Increpatio etiam Pauli procax non fuit, ſed ex iuſta libertate proceſſit, quam & Petrus humiliter pertulit: vt diſcant prælati non indignari, dum à ſubditis ſeu inferioribus iuſtè corripiuntur. Verùmtamen beatus Hieronymus ſuper Eſaiam quodam loco poſitionem ſuam multum ſerioſe, inſtanter, & fortiter ſtabilire conatur. De hac vero materia in gloſſa plenius continetur. ¶ Deinde oſtendit Apoſtolus, quod poſt Chriſti aduentum, & Euangelij prædicationem, carnales obſeruantiæ

1.Cor.1. legis ceſſauerint, eo quòd iuſtificatio ſit ex fide, non autem ex lege. *Nos* Apoſtoli *Natura,* id eſt, naturali origine *Iudæi,* ſumus ex ſemine patriarcharum prodeuntes. *Et non ex gentibus* ſumus, id eſt, de numero & ſorte gentilium *Peccatores* idololatræ vt illæ, quanuis non ſimus ab omni peccato immu-

Epheſ.2. nes. Alibi tamen dicit Apoſtolus, Venit Ieſus peccatores ſal-

Roma.3. uos facere, quorum ego primus ſum: ſed nunc dicit, Non ex

F gentibus peccatores, quoniam vitia gentilitatis non contraxerunt. *Scientes autem* ex reuelatione diuina, & ſcripturarum notitia, *Quod non iuſtificatur homo* Iudæus aut quicun-

Hebr.2. que alius coram deo, *Ex operibus legis* duntaxat, id eſt, per ſola opera legis, præſertim cærimonialia, imò nec per opera legis moralia ſine fide, charitate, & gratia Chriſti. Ideo ſubditur, *Niſi per fidem Chriſti Ieſu.* Fides enim eſt prima virtus, ſine qua impoſſibile eſt placere deo, nec ſine ea vnquam aliquis ſaluatus eſt. Sicut enim nos ſaluamur per fidem qua credimus Chriſtum veniſſe, ſic veteres ſaluabantur per fidem Chriſti venturi, imò illorum, & noſtrum vna eſt fides, quanuis

ſit modo magis expreſſa. Tres quippe virtutes theologicæ ad A
ſalutẽ requirũtur, & in omnibus electis fuerũt, ſicut & gratia
gratum faciens. Hinc ergo, *Et nos* Apoſtoli omnesq; Chriſtiani, *In Chriſto credimus,* id eſt, de Chriſto fidem ei placentem atque formatam habemus, *Vt iuſtificemur ex fide & non ex operibus legis* fide ſecluſa. Opera autem legis proprie appellantur carnales obſeruantiæ: ſed facta cærimonialia, quia Hebr. 7.
cum lege conſtituta terminatã ſunt. *Propter quod* ſequitur, quòd *Ex operibus legis* ſecundum ſe ſumptis *Non iuſtificatur omnis caro,* id eſt, nullus homo. Ponit enim partem pro toto, carnem, ſcilicet pro homine. *Quod ſi* noſipſi *Quærentes,* id eſt, cupientes *Iuſtificari in Chriſto,* hoc eſt, in fide & merito Chriſti, *Inuenti ſumus & ipſi peccatores,* id eſt, eoipſo quod quærimus in Chriſto iuſtitiam adipiſci, probati & declarati B
ſumus eſſe peccatores. Aliter enim non quæreremus in alio iuſtificari, *Nunquid Chriſtus peccati miniſter eſt?* id eſt, nunquid Chriſtus qui iuſſit nos lege relicta ad ſe conſurgere, eſt peccati cauſa, ſeu miniſtrator? quod vtique ſequeretur, ſi lex ſine fide & gratia Chriſti poſſet ſaluare. *Abſit* vt Chriſtus Matth. 5.
dicatur peccati miniſter hoc iubendo, quia nec ego peccaui legem deſerendo. *Si enim quæ deſtruxi hæc iterum reædifico,* id eſt, ſi opera legis quæ omiſi ac reprobaui, rurſus aſſumo & approbo, *Præuaricatorem me conſtituo,* id eſt, deum offendo, hoc faciendo. *Ego enim per legem* Euangelicam *Legi* Moſaicæ *Mortuus ſum,* id eſt, ab eius obſeruantia liberatus Roma. 8.
ac mortificatus, *Vt deo uiuam* vita gratiæ in præſenti, & vita gloriæ in futuro, cuſtodiens legem Chriſti in omnibus ſine C
querela. Lex etenim Chriſti virtute ſacramentorum ſuorum Philip. 3.
gratiam confert, ſicque iuſtificat, non autem lex Moſi. Ea verò quæ hic dicuntur de inſufficientia legis ſcriptæ & efficacia legis nouæ in epiſtola ad Romanos plenius, ſubtiliusque conſcripta atque tractata ſunt. *Chriſto confixus ſum cruci* id eſt, Roma. 6.
clauis amoris, & piæ compaſſionis, ac cruciformis imitationis, ſimul cum Chriſto crucifixus ſum cruci ſeu propriæ mortificationis labori, ſequendo veſtigia eius, prout ipſe ait, Qui Lucæ. 9.
vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucẽ ſuam quotidie, & ſequatur me. Vnde alibi Apoſtolus, Qui enim ſunt Galat. 5.
Chriſti, carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis. Qui autem Chriſto crucifixo ſeipſum conformat, cruci

eius

D eius affigitur, & ardor peccati virtute dominicę crucis in ipſo extinguitur, habetq́; carnes diuino timore confixas, ne membra ſua ad vitia ſolita extendantur *Viuo autem iam non ego*, id eſt, poſtquam Chriſto confixus ſum cruci, viuo, & non viuo. Viuo enim non ſolum vita naturæ, ſed gratiæ: non vita humana, ſed diuina: non vita carnali mundana, & conſueta, ſed
Pſal.118. ſpirituali, cœliformi, ac noua. Ideo ſubditur, *Viuit uero in me Chriſtus*, id eſt, non ſecundum meipſum viuo, ſeu ago, ſed ſecundum Chriſti inſpirationem, voluntatem, atq; doctrinam.
Ephe.ſ.2. Chriſtus ergo viuit in me, id eſt, regnat in anima mea & poſſidet me, facitque me in ſe viuere. Viuere autem eſt actum vitalem habere. Amor vero tranſponit & mutat amantem in amatum. Dum ergo homo in Chriſti amore ſuccenditur, cre-
E ſcit, & perficitur, moritur in ſemetipſo, quia non agit ſecundum propriam voluntatem, ſecundum naturalem inclinationem, ſecundum priuatum amorem, ſed ſecundum diuinæ charitatis inſtinctum, & Chriſti iuſſionem, atq; conſilium. *Quod autem nunc uiuo*, id eſt, bene & meritorie ago *In carne* hac fragili *In fide uiuo filii dei*, id eſt, per virtutem fidei Chriſti
Abac.2. ago, non propria poteſtate, aut legis ſubſidio, Iuſtus enim ex
Eccli.21. fide viuit: qui vero incredulus eſt, infideliter agit. *Qui dilexit*
Ioan.15. *me* ſicuti ipſe proteſtatur, Sicut dilexit me pater, & ego di-
Hiere.31. lexi vos. Rurſusque per prophetam, In charitate perpetua di-
Ioan.10. lexi te. *Et tradidit ſemetipſum pro me* prout dicit, Ego ſum paſtor bonus, & animã meam pono pro ouibus meis. Hinc pro-
Eſaiæ.53. pheta, Tradidit, inquit, in mortem animam ſuam. Ecce quàm
F affectuoſiſſima, prorſusque dulciſſima verba? quod enim generaliter pro omnibus factum eſt, Apoſtolus propter ardentiſſimam ad Chriſtum dilectionem, quaſi pro ſe ſolo, vel ſin-
Chryſoſt. gulariter factum æſtimat. Nam vt ait Chryſoſtomus, Hic eſt affectus ſerui fidelis, vt quod pro omnibus communiter fecit & pertulit Chriſtus quaſi pro ſe tantum putet illum feciſſe & pertuliſſe. Et vtique merito hoc æſtimare debemus, quoniam tanta eſt Chriſti miſericordia, bonitas, & dilectio ad vnumquenque noſtrum, vt mallet pro quolibet ſigillatim ac ſingulariter omnia facere & ſuſtinere, quæ pro omnibus ſimul fecit & paſſus eſt, quàm aliquem perire, quãtum eſt ex parte ipſius.

Non abiicio gratiam dei, id eſt, charitatem & beneficia diuina mihi per Chriſtum collata, non ſperno nec deſero, legi finaliter

naliter inhærendo. *Si enim per legem iuſtitia,* id eſt, ſi virtu- A
te & actibus legis homo iuſtificatur, remiſſionem peccati, &
gratiæ infuſioné adipiſcendo, vt Iudæi confidunt, *Ergo Chri-*
ſtus gratis, id eſt, ſine cauſa neceſſaria, & quaſi ſuperflue *Mor-*
tuus eſt cum nō ſit mortuus ſecundum ſcripturas, niſi propter
hominis iuſtificationem: iuxta illud propheticum, Spiritus *Thren. 4.*
oris noſtri Chriſtus dominus, captus eſt in peccatis noſtris. *Epheſ. 2.*

Cap. III. *O inſenſati Galatæ.* ARTIC. III.

OSTENSA ceſſatione legalium ex perfectione euangelicæ legis, nunc idem oſtenditur ex imperfectione legis Moſaicæ. *O inſenſati,* id eſt, ſtulti, inſipientéſque *Galatæ.* Non incurrit Apoſtolus B
ſententiam ſaluatoris dicentis, Qui dixerit fratri *Matth. 5.*
ſuo, fatue, reus erit gehennę ignis: quia non ex contemptu aut malignitate, ſed zelo æquitatis, & animo corrigendi inſenſatos eos appellat. Sic enim & Chriſtus dixit diſcipulis, O ſtul- *Lucæ. 24.*
ti & tardi corde ad credendū, *Quis uos faſcinauit,* id eſt, more magorum ludificauit atq; decepit, vel more inficientium oculos falſitatis veneno immutauit & intoxicauit, *Non obedire ueritati?* id eſt, veræ prædicationi & iuſtis præceptis euangelicæ diſciplinæ, per quam legalia excluduntur? *Ante quorum oculos,* id eſt, in quorum notitia euidenti *Chriſtus Ieſus proſcriptus eſt,* id eſt, ad mortē damnatus, vel aperte deſcriptus. Hoc enim vobis certiſſime conſtat quòd Chriſtus propter noſtram ſalutem adiudicatus eſt morti, ipſeq; Chriſtus vobis clare no- C
tificatus, *Et in uobis* eſt *Crucifixus,* id eſt, crucifixio eius cordibus veſtris innotuit. Vel, in vobis crucifixus, id eſt, veſtri amore mortē crucis ſuſtinuit. Vel, in vobis crucifixus, id eſt, veſtra infidelitate & culpa rurſus quodammodo crucifixus videtur, quia ſic peccatis in eum, vti qui eum crucifixerūt. Vnde & alibi de quibuſdam aſſeritur, Rurſus crucifigentes ſibimet- *Hebr. 6.*
ipſis filium dei, & oſtentui habentes. ¶ Sciendum quòd faſcinatio diuerſis modis accipitur, videlicet pro magica ludificatione, pro inuidia, pro immutatione alterius, quam Auicenna dixit fieri poſſe ſola imaginatione vnius in alium. Quod Egidius de Roma in libro cōtra errores philoſophorum ſatis redarguit. Fit tamen interdum per quandam materialem efflu-

D xionem humorum nocentium,aërem inficientium,ſicut quorundam vrentes,infectiq́; oculi teneros lædunt pueros,in tantum vt eſcam euomant atq; faſtidiant.Propter quod pueri tales faſcinari dicuntur. Pro inuidentia quoque ſumi videtur,

Sapien.4. cum in libro Sapientiæ dicitur,Faſcinatio malignitatis obſcu-
Act.10. rat bona.Inuidus nanque non ſolum ſibiipſi,ſed etiam his nocet in quibus aliqua bona eſſe incipiunt. *Hoc ſolum* primo &
Act.2. 5.8 præcipue *Volo à uobis diſcere,* id eſt,per modum diſcentis audire.Loquitur autem Apoſtolus ironicè,& quærit hoc nō per modum dubitantis,ſed admirantis,vel potius ex obliquo apertiſſimum errorem oſtendētis. *Ex operibus legis,* id eſt,virtute & merito obſeruantiarum legalium, *Spiritum* ſanctum *Recepiſtis* in ſigno viſibili, ſicut frequēter fiebat in primitiua ec-
E cleſia,quando baptizabantur fideles, & manus apoſtolorū eis imponebantur. Vel ſi Galatæ non receperunt ſpiritum ſanctum in ſigno tali externo,tamen tam copioſam gratiam perceperūt, vt certiſſime pateret eos recepiſſe ſpiritum ſanctum;

An ex auditu fidei? id eſt,ex fide,quæ per auditū acquiritur diſpoſitiue, à deo autem efficienter.Et quoniam certum eſt,ꝙ
Rom.2.3. non receperūt ſpiritum ex operibus legis,quia gentiles erant, legem nō habentes,nec obſeruantes,ſed ex fide.Nam cum ad apoſtoli prędicationem crederent,& baptizarentur,deſcendit in eos ſpiritus ſanctus, idcirco in obſeruatione legalium non conſiſtit ſalus ipſorum,aut aliorum gentilium. *Sic ſtulti eſtis,* id eſt,diuinorū cognitione priuati. *Vt cum ſpiritu* ſancto operante in vobis. *Cœperitis* ſpiritualiter viuere. Vel ſpiritu, id
F eſt à ſpirituali feruore,& interna deuotione. *Nūc carne cōſummemini,* . id eſt,in carnalibus obſeruātiis legis,& exterioribus exercitiis perfectionem quæratis, imò carnales & frigidi efficiamini. Hoc modo multi à ſpiritu ordiūtur,& carnaliter terminant, procedentes ordine retrogrado. Conueniens etenim ordo eſt,à carnalibus ad ſpiritualia ſcandere,non à ſpiritualibus ad carnalia cadere, ſicut his accidit. *Tanta paſſi eſtis,* id eſt, tam vehementer decepti, faſcinatique eſtis à falſis. *Sine cauſa,* id eſt,irrationabiliter. *Si tamē ſine cauſa* quia fortaſſis propter peccata veſtra meruiſtis ſic ludificari. Vel deus propter aliquid melius illud permiſit.Vel ſic,Tanta paſſi eſtis,id eſt,multa iam aduerſa paſſi eſtis pro Chriſto ſine cauſa,id eſt, ſine fructu & præmio. Nam legalia obſeruando,& fallacibus

credendo

credendo peccaſtis mortaliter, & omne meritum perdidiſtis, A
ſi tamen ſine cauſa, id eſt, non abſolute dico vos illa ſine cauſa perpeſſos, quoniam pœnitere poteſtis, ſicque reuiuiſcent opera meritoria, quæ ante viua fuerunt. *Qui ergo tribuit uobis ſpiritum* ſanctum, videlicet deus pater. *Et operatur uirtutes,* id eſt, opera virtuoſa ſeu ſigna *In uobis.* Omnia enim opera noſtra operatus eſt in nobis. *Ex operibus legis,* hoc facit in vobis. *An ex auditu fidei?* Patet autem quòd non ex operibus legis (quæ nunquam perpetraſtis) deus hoc faciat, ſed ex auditu fidei, ſecundum ſenſum inductum. Et ad hoc allegat ſcripturam, & exemplũ Abrahæ patriarchæ. *Sicut Abraham credidit deo.* Sicuti Geneſeos teſtatur hiſtoria, Credidit enim in ſpem & contra ſpem, *Et reputatum eſt ei* ſecundum diuinæ pietatis acceptationem *Ad iuſtitiam,* id eſt, actu fidei ſuæ iuſtificatus eſt. *Cognoſcite ergo, quia qui ex fide ſunt,* id eſt, per fidem agunt, & vere fideles cõſiſtunt. *Hi ſunt* ſpirituales *Filii Abrahæ* imitando fidem ac deuotionẽ ipſius. *Prouidens autẽ,* id eſt, prudenter prænuncians *Scriptura* ſeu deus in ſcripturis.

Esaiæ.26.
Gene.15.
Roma.4.
B
Roma.1.
Gene.22.
Roma.4.

Quia ex fide ſine cærimonialibus legis *Iuſtificat gentes* conuerſas, *Deus prænunciauit Abrahæ: quia benedicentur in te,* id eſt, in fidei tuę imitatione ſeu Chriſto ex te naſcituro *Omnes gentes,* id eſt, aliqui de omni genere hominum. *Igitur qui ex fide ſunt,* id eſt, per fidem in deo eſſe meritorium habent. *Benedicentur,* id eſt, diuinarum gratiarum collationem recipient *Cum fideli Abraham,* id eſt, ſicut benedictus eſt Abrahã merito fidei ſuæ. Quanuis & illud meritum fuerit dei donum, cuius eſt omne bonum. ¶ Quod autẽ ex operibus cærimonialibus legis nemo iuſtificetur, oſtenditur, *Quicunque enim ex operibus legis ſunt,* id eſt, virtute legalium ſe poſſe ſaluari confidunt. *Sub maledicto ſunt,* id eſt, tranſgreſſionis periculo ſubiacent, quam euadere nequeunt, quoniam Chriſti gratiam non requirunt. *Scriptum eſt enim, Maledictus omnis* vel ſimpliciter coram deo: vel reprehenſione aliqua dignus eſt *Qui non permanſerit* per obedientiam *In omnibus* mandatis. *Quæ ſcripta ſunt in libro legis* Moyſi, id eſt, in Deuteronomio, vbi reſumuntur ſub compendio præcepta diuina, in aliis Moyſi libris præſcripta. *Vt faciat ea,* id eſt, opere impleat, quoad præcepta affirmatiua. Hoc autem ſine fide & gratia Chriſti non potuit adimpleri, ideo lex mortem atque damnationem

Gene.22.
Iacobi.1.
C
Deut.27.

D ex occaſione operabatur. Iuſſit enim, & tamen gratiam obe-
Roma.4. diendi non contulit. *Quoniam autem in lege* ſcripta, id eſt,
virtute & cærimoniis legis, ſeclusa fide & gratia Chriſti vide-
licet per ſolam legem, & actus eius exteriores *Nemo iuſtifica-
bitur apud deum* qui cordis inſpector eſt infallabilis. *Mani-*
Abac.2. *feſtum eſt* authoritate Abacuc prophetæ: qui ait, *Quia iuſtus*
Roma.1. *ex fide uiuit.* Sic enim ſcriptura dicit, Ecce qui incredulus
eſt, non erit recta anima eius in ſemetipſo. Iuſtus autem in ſua
Hebr.10. fide viuet. Chriſtus quoque ſimilia his loquitur ſæpe: vt eſt
Abac.2. illud, Qui credit in me, habet vitam æternam. Et fides tua te
Ioan.6. ſaluum fecit, &c. *Lex autem* quantum ad cærimonialia, de
Lucæ.7. quibus iam agitur hic, *Non eſt ex fide,* id eſt, non principa-
Hebr.10. liter innititur fidei, quum non ſit de incõprehenſibilibus, quo-
E rum eſt fides, *Sed qui fecerit ea,* id eſt, cærimonialia iuſſa im-
pleuerit, *Viuet in illis,* id eſt, corporalis mortis pœnas eua-
det, ſed vitam gratiæ non conſequetur, niſi opera illa operata
ex interna charitate & fide ducant originem. Inſuper manife-
ſtat Apoſtolus, quòd à Chriſto deriuetur ad nos iuſtificatio &
benedictio. *Chriſtus nos redemit,* id eſt, merito ſuæ digniſſi-
mæ paſſionis abſoluit *De maledicto legis,* id eſt, de iugo,
damnatione & pœna, quam lex tranſgreſſoribus infligebat.
Abſoluit enim nos (id eſt, Iudæos) ab obligatione ſeu debito
ſeruandi legem, & per conſequens à maledicto ſequenti, *Fa-
ctus pro nobis maledictum,* id eſt, pro noſtra ſalute maledictio-
nem hominum paſſus. Quia & culpam ei aſcripſerunt, & pœ-
F nam tanquam impio inflixerũt, quod totum ipſe propter nos
Pſal.68. pati dignatus eſt: ſicut per Pſalmiſtam teſtatur, Quæ non ra-
Ibidem. pui, tunc exoluebam. Et, Tu ſcis improperium meum, & con-
Eſaiæ.53. fuſionem meam. Hinc quoque Eſaias dicit, Cum ſceleratis
Deut.21. reputatus eſt. *Quia ſcriptũ eſt, Maledictus* maledictione culpæ,
& merito reprobatus *Omnis* homo *Qui pendet in ligno* pro
ſuis ſceleribus. Sed hoc in Chriſto locum non habuit. Quomo
do ergo Apoſtolus applicat authoritatem iſtam ad Chriſtum
niſi quãtum ad hoc quòd Chriſtus, cum cæteris maledictis &
impiis crucifixis reputatus eſt à reprobis, imò & aſſimilatus
Pſal.87. per pœnas? Propter quod ait per prophetam, Aeſtimatus ſum
Pſal.21. cum deſcendentibus in lacum. Item, Ego autem ſum vermis, &
non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis. Itaque
Chriſtus nos Iudęos redemit de maledicto legis, *Vt in gẽtibus*

quæ

quæ non erant ſub legis maledicto, *Benedictio Abrahæ fieret,* A
id eſt, gratia Abrahæ promiſſa diffunderetur, *In Chriſto Ieſu,*
id eſt, virtute ac merito Chriſti, ſeu per Chriſtum, tanquam
per mediatoré. *Vt pollicitationem ſpiritus,* id eſt, æternam feli- 1.Timo.2.
citaté à ſpiritu ſancto (qui nobis datus eſt in pignus & arram Roma.5.
futuræ beatitudinis) repromiſſam, *Accipiamus* poſt præſentis 2.Cor.5.
peregrinationis auxilium *Per fidem* non per opera legis, qui- Epheſ.1.
bus lex ab Euangelio diſtinguitur, puta per cærimonialia.
ſeu iudicialia, de operibus autem moralibus non eſt ſermo.
¶Præterea probat Apoſtolus per humanæ conſuetudinis ob-
ſeruantiam, quod iuſtitia & beatitudo, & ſpiritus ſanctus de-
betur per fidem, non per opera legis. *Fratres, ſecundum homi-
nem dico.* id eſt, per humanam conſuetudinem probo quod
dixi, *Tamen hominis teſtamentum confirmatum nemo ſpernit,* id
eſt, quamuis in rebus humanis ſit magna inſtabilitas, tamen B
hominis cuiuſcunque teſtamentum, id eſt, ordinationem de
ſucceſſione hæreditatis confirmatum teſtibus, ſignis ſeu morte
teſtatoris. Teſtamentum enim in mortuis confirmatum, imò Hebr.9.
& immobilitatum eſt, nemo ſpernit tanquam inualidum, *Aut
ſuperordinat,* id eſt, aliquid ei adiungit aut de rebus alio mo-
do diſponit, ſi tamen ſit homo rationabiliter agens, fueritque
teſtamétú rite peractú. Multo igitur fortius diuinæ diſpoſitio-
nes ſeu promiſſiones firmę erút & inuariabiles, de quibus ſub-
iungitur. *Abrahæ dictæ,* id eſt, diuinitus factæ *Sunt promiſ-* Roma.4.
ſiones diuerſæ, vel vna frequéter, vt patet in diuerſis cap. libri EPIST.
Geneſeos. Facta eſt enim ei promiſſio de poſſeſſione terrę ſan- Gene.15.
ctæ, per quam myſtice deſignatur poſſeſſio terræ viuentium, C
ſeu patriæ beatorú. De innumerabili quoque multiplicatione
ſeminis ſui, pręſertim ſpiritualis, id eſt, fidelium qui per fidem
eius filij ſunt. Et ꝙ in ſemine ſuo benedicerentur omnes gen- Gene.22.
tes, *Et ſemini eius,* id eſt, Chriſto filio Abrahę ſecundum na
turam aſſumptam, factæ ſunt promiſſiones, non quòd ad eum
fiebant, ſed quoniam pertinebant ad eum, tanquam implendæ
per ipſum. Per Chriſtum nanque data eſt benedictio omnibus
gentibus, quæ erat principalis promiſſio Abrahæ facta. Ideo
ſubditur, *Non dicit* ſcriptura Geneſis *In ſeminibus, quaſi in mul* Gene.15.
tis, id eſt, promiſſionem factam ſemini Abrahæ ſcriptura nó
exprimit pluraliter, dicendo ad Abraham, In ſeminibus tuis Gene.22.
benedicentur omnes gentes: quod faceret ſi de pluribus loque-

 retur.

D retur. *Sed quaſi in uno,* id eſt, ſingulariter nominat ſemen iſtud, dicendo, *Et ſemini tuo qui eſt Chriſtus,* id eſt, in Chriſto ex te nato benedicentur omnes gentes. Sic enim ad Abraham
Gene.22. dictum eſt, In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. *Hoc au tem dico* quod ſubditur, ſcilicet *Teſtamentum cõfirmatum à deo,* id eſt, promiſſionem ad Abraham factam, per Chriſtum implendã, videlicet de omnium gentium benedictione in Chriſto, *Quæ poſt quadringẽtos & triginta annos facta eſt lex,* id eſt,
Exod.19. lex ſcripta, quæ facta eſt, id eſt, Moſi data in monte Sinai poſt
20.43. quadringentos & triginta annos à tempore promiſſionis, quæ
Gene.12. primo facta eſt Abrahæ venienti de terra Chaldæorum *Non*
Act.7. *irritum facit,* id eſt, promiſſionẽ prædictam diuino iuramento formatam non falſificat, *Ad euacuandam promiſſionem* hanc
E ſuo effectu, videlicet impediendo impletionẽ ipſius, quod tamen faceret, ſi per legem daretur benedictio illa quæ eſt hæreditas ſempiterna. Hæc enim promiſſio Abrahæ facta, & per ſemen eius (id eſt Chriſtum) implenda, diu præceſſit legiſlationem. Si ergo bonum per eam promiſſum (puta benedictio hæc) daretur per legem. Primo ſequeretur, quòd non eſſet ex promiſſione. Secũdo, quòd fruſtra fieret mentio de ſemine Abrahæ, qui eſt Chriſtus. Tertio, quòd Abrahã, Iſaac, Iacob & cæteri ſancti qui ante legem fuerunt, diuina benedictione caruiſſent, neq; æternã hæreditatem eſſent adepti. Vnde certiſſime liquet, quòd à principio mũdi per fidem Chriſti futuri dabatur hominibus benedictio gratiæ & ſalutis. ¶ Sed quæri poteſt, quomodo ei quod nunc dicit Apoſtolus, legẽ datam poſt
F annos quadringentos & triginta à promiſſione Abrahę facta,
Act.13. cõcordet quod idem dicit Apoſtolus in Actibus, Sorte diſtribuit eis terrã eorũ, quaſi poſt quadringentos & quinquaginta annos. Lex enim data eſt primo anno egreſſionis ab Aegypto. Diſtributio vero terræ facta eſt poſt quadraginta annos ab egreſſione prędicta: & ita ſecundũ ratiocinationem hic habitã, diſtributio terrę facta eſſet poſt annos quadringẽtos & ſeptuaginta, vel circiter. ¶ Quæritur etiam, quomodo his cõcordet
Exod.12. quod legitur in Exodo, Habitatio autẽ filiorũ Iſraël qua manſerunt in Aegypto, fuit quadringẽtorum triginta annorũ, quibus expletis, eodẽ die egreſſi ſunt. Si enim tandiu in Aegypto manſerunt, nõ poterunt anni, de quibus iam tractat Apoſtolus, computari à promiſſione Abrahę facta, ſed ab ingreſſu Iacob

in Aegyptū.Et reſpondendū,ꝙ anni de quibus Moſes in Exo- A
do loquitur,ſecundum doctores, computantur à promiſſione Gene.15.
primo facta Abrahæ vſque ad legiſlationē.Porrò ab exitu A-
brahæ de Chaldæis cum primo facta eſt ei diuina promiſſio,
vſque ad deſcenſum Iacob in terrā Aegypti,fluxerūt anni du
centi viginti.Deinde vſque ad mortē Ioſeph anni ſeptuagin- Gene.46
ta vnus. Inde vſq; ad egreſſum de Aegypto c x l i i i i.qui ſi-
mul iuncti,prædictū numerū conſtituunt.Anni vero de qui-
bus in Actibus legitur computantur ab alio exordio, ſcilicet Acto.7.
à natiuitate Iſaac(ſecundū Bedā)quando & dictum eſt Abra-
hæ,ꝙ ſemen ſuū accola eſſet in terra aliena annis quadringē-
tis. Hæc ſecundū alios dicta ſunt.Non enim appoſui cor meū Gene.12.
hac vice ad conſiderandū tēpora iſta attentius. ¶ Quod autē B
promiſſio euacuaretur,ſi ex lege eſſet benedictio,pādit Apo-
ſtolus. *Nā ſi ex lege* datur *Hæreditas* .i.benedictio gratiæ ſeu
vita,felicitaſq; æterna, *Iā nō ex promiſſione* daretur,ſed ex alia
cauſa, videlicet lege , & ita Abraham eſſet fruſtratus ſpe ſua,
quod dici nō poteſt,ſicut ſubiungitur, *Abrahæ autē per repro-*
miſſionē de Chriſto ei ſæpius factam,ſeu per fidē Chriſti pro-
miſſi *Donauit deus* hæreditariam benedictionem cœleſtem,
de qua ad eum dicebat,Ego protector tuus,& merces tua ma
gna nimis,Sed quia ex dictis ſequi videtur,ꝙ lex omnino erat Gene.15.
inutilis,quærit Apoſtolus, vt noſtræ dubitationi reſpondeat.

Quid igitur lex? .i.cur data eſt,& quæ eius vtilitas?Et reſpō
det.Propter trāſgreſſiones .i.peccata hominum reprimenda
ac punienda *Poſita eſt,* quatenus homines ſaltem timore pœ- C
narum quæ determinantur in lege , retraherentur à vitiis,
Donec ueniret ſemen .i.Chriſtus per incarnationē mundū
intraret, *Cui repromiſerat* .i.de quo deus promiſit,ꝙ per ip-
ſum implerentur promiſſiones diuinæ.Sicut ad Abraham di-
xit , In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Lex inquam Gene.12.
Ordinata .i.ordinate collata à deo *Per angelos* Moyſi.Vnde
Stephanus dicebat Iudæis,Accepiſtis legē in diſpoſitione an- Acto.7.
gelorū *In manu mediatoris* .i.lex poſita eſt in poteſtate Chri-
ſti, ita vt ipſe eam poſſet mutare,& ei finē imponere,nec eſſet
neceſſario ei ſubiectus.Propter quod aiebat, Dominus eſt fi- Ioan.12.
lius hominis etiā ſabbati.Sic cōmuniter exponitur.Sed videt̄
hoc loco per mediatorē,Moſes poſſe intelligi,per cuius manū
.i.miniſteriū data eſt lex.Moſes enim inter deum & populum

D Iſrael fuerat mediator,ſicut & ipſe interdum teſtatur. Cõſtat
Exod. 20. ergo quòd lex data ſit Moſi, non ſolum vnius miniſterio angeli, ſed multorum, quanuis communiter non fiat mentio in libris Moſi, niſi de angelo ſingulariter, qui etiam frequenter dominus nominatur, cuius perſona apparuit ac loquebatur. *Mediator autem unius non eſt* duntaxat, ſed duorum extremorũ.inter quæ mediat,& ea connectit, *Deus autem unus eſt* in
1.Timo.2. eſſentia. Tanquã dicat, Licet Chriſtus ſit mediator dei & hominũ,eſt tamẽ idẽ deus cũ patre & ſpiritu ſancto. *Lex ergo aduerſus promiſſa dei?* .i.cũ lex propter trãſgreſſiões poſita ſit,nũquid ex hoc ſequitur,legẽ eſſe cõtrariam promiſſioni diuinæ,
E ita vt irritã faciat eam, eo quòd ex ipſa lege detur hæreditas ſempiterna,& non potius ex promiſſione diuina,ſicut promiſſionis forma continuit?quòd ſi eſſet,lex promiſſionem excluderet. *Abſit.* Vnde quòd non ſit ita,ſubiungitur *Si enim data eſſet* per Moſen *Lex,quæ poſſet uiuificare* vitam gratiæ cõferendo, *Vere ex lege,* id eſt,obſeruantia legis *Eſſet iuſtitia* infuſa & meritoria,quæ efficit dignum vita æterna,& nõ
Roma. 6. ex promiſſione. *Sed concluſit,* id eſt,eſſe oſtendit, conuicit,
Rom.7. & accidenter fecit *Scriptura* id eſt,lex ſcripta *Omnia* gene-
Rom.3. ra hominum,ſeu omnes Iudæos *Sub peccato* non ſolum originali,ſed etiam actuali. Per legem enim erat peccati cognitio directe,& item peccati augmẽtatio indirecte. Primo,quia in vetitum nitimur. Secundo,quia poſt prohibitionem peccare,grauius eſt quàm ante, *Vt promiſſio* id eſt,promiſſa beati-
F tudo & gratia *Ex fide Ieſu Chriſti* daretur credẽtibus. *Per fidẽ*
FINIS. enim Chriſti ſalutẽ conſequimur. ¶Oſtenſo quòd lex retráxit à malo,iam declarat quod diſponebat ad bonum. *Prius autem quàm ueniret fides* Chriſtiana,id eſt,antequam catholi-
EPIST. ca fides publicata fuiſſet *Sub lege cuſtodiebamur,* id eſt,per legis obſeruationem ab aduerſariis noſtræ ſalutis protegebamur, *Concluſi,* .i.de neceſſitate inducti,nos Iudæi,de quibus iſta dicuntur, *In eam fidem quæ reuelanda erat* id eſt, in fidẽ catholicam,in qua publice credenda proponuntur,quę in veteri teſtamento occultabantur. Nõ enim potuerunt Iudæi per
Hebr.11. legem ſaluari,niſi habendo fidem de Chriſti aduentu, ita vt ad fidem confugere cogerentur. *Itaque lex pædogogus* id eſt, manuductor *Noſter* ſcilicet Iudęorum *Fuit in Chriſto,* id eſt, ſecundum Chriſti voluntatem ac diſpoſitionem, qui ita inſtituit

ſtituit vt Iudæi per legẽ quaſi manuducerẽtur ac dirigerentur ad ſaluatorem & fidem explicitam. Vel, in Chriſto Ieſu, .i. in obſeruationibus mandatorũ à Chriſto datorum, ſine quibus lex nullum ad vitam perduxit, *Vt ex fide iuſtificemur* credendo in Chriſtum. Dicitur autem pędagogus proprie ductor puerorum, ſeu pueri. ἀπὸ τοῦ παιδὸς, quod eſt puer, & ἀγωγῆ ductio. Quemadmodum ergo pædagogus puerum inſolentem & imperfectum ad perfectionem perducit, vitia eius per pœnas & minas comprimendo: ſic lex populum Iſrael carnalem ac rudem præparauit ad Chriſtum. Deinceps tangitur legis ceſſatio. *At ubi,* id eſt, quando ſeu poſtquam *Venit fides* catholica, id eſt, cum promulgata eſt fides euangelica, A Prouer. 19 Roma. 10.

Iam non ſumus ſub pædagogo id eſt, ad legis cuſtodiam non tenemur. *Omnes enim filii dei eſtis* adoptiui *Per fidem* formatam *In Chriſto Ieſu* id eſt, per fidem Chriſti, ſeu exiſtẽtem in Chriſto ſicut in obiecto. Vnde Ioannes Euangeliſta teſtatur, Quotquot receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios dei fieri. *Quicunque enim in Chriſto* id eſt in nomine Chriſti, vel in forma à Chriſto præſcripta: videlicet in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti *Baptizati eſtis, Chriſtum* ſpiritualiter *Induiſtis* id eſt gratia eius ornati, eiuſque paſſioni ac morti conformati eſtis, habẽtes Chriſtum in cordibus veſtris morantẽ. De hac materia plenius dictum eſt ſupra ad Roma. B Ioan. 1. Matt. 28. Rom. 6.

Non eſt Iudæus neque Græcus, non eſt ſeruus neque liber, non eſt maſculus neque fœmina, id eſt, diuerſitas generis, conditionis & ſexus nil facit quantum ad fidei ſtatum & dignitatem, non enim propter iſta eſt alius melior alio, ſed propter dona infuſa & ſupernaturalia. *Omnes enim uos* baptizati, cuiuſcunque ſitis generis, conditionis aut ſexus, *Vnum eſtis* per fidem & charitatem, & vnum myſticum corpus, *In Chriſto Ieſu.* Secundum quod ipſe orabat, Pater rogo vt omnes ſint vnum ſicut tu pater in me, & ego in te, vt ſint vnum conſummati in vnum. *Si autem uos Chriſti* eſtis, id eſt, per fidẽ & gratiam ad Chriſtum pertinetis, *Ergo ſemen Abrahæ eſtis,* id eſt, ſpirituales filij eius, ſectando ipſius veſtigia *Secundum promiſſionem* Abrahæ factam, *Hæredes* vitæ æternæ, id eſt, futuræ beatitudinis poſſeſſores eritis, ſicut promiſſum eſt Abrahæ, ſi enim filij & hæredes. Eadem quoque ratione fideles vocari poſſunt filij Iacob, Iſaac atque ſimilium prophetarum C Acto. 10. Ioan. 17. Roma. 4.

D phetarum & patriarcharum. De ceſſatione autem legis præfata dicit ſaluator, Lex & prophetæ vſque ad Ioannem Ba-
Roma.8. Lucæ.16. ptiſtam.

Cap. IIII. *Dico autem, quanto tempore hæres paruulus eſt.* ARTICVLVS. IIII.

EPIST. PRobata legis ceſſatione per exempla & rationes, nunc idem oſtenditur per humanæ conſuetudinis ſimilitudinem. *Dico autem* quod ſubditur. ſcilicet *Quanto tempore* id eſt, quandiu *Hæres paruulus eſt* id eſt, infra annos diſcretionis,
E *Nihil differt à ſeruo* quantum ad liberum vſum hæreditatis ſibi relictæ, ſed cogitur diſciplinari rigore, nec aliquid facere, aut propria diſpenſare permittitur, niſi iuxta voluntatem eorum quibus à parentibus eſt commiſſus, *Cum ſit dominus omnium* id eſt, quamuis tota hæreditas ad eũ pertineat, *Sed ſub tutoribus* id eſt, defenſoribus, qui eum ab aduerſa-
Gene.7. riis protegant, *Et actoribus* id eſt, cauſatoribus ſeu curatoribus, qui cauſas eius expediant, eumque in moribus inſtruãt, *Eſt, uſque ad præfinitum* id eſt, determinatum *Tempus à patre* eius, videlicet vſq; ad annos diſcretiõis, vel amplius, prout patri placuerit. Solebant enim antiquitus patres morituri determinare, vt vſque ad illud vel illud tempus filij ſub tuto-
F rum & actorum dominio eſſent. *Ita & nos* Iudæi *Cum eſſemus paruuli* id eſt virtutibus imperfecti, & in diuinorum noticia modici, *Sub elementis mundi huius* id eſt, ſub cærimonialibus legis præceptis *Eramus ſeruientes* domino deo, ſeruitute incompleta & ſuperficiali. Dicuntur autem præcepta cærimonialia elementa, quoniam erant quædam primordiales inſtitutiones ad fidem atque iuſticiam. Appellantur quoque elemẽta mundi, quia terrena bona habebant in præmium ſecundum legis promiſſa. Hæc autem legalia, ſub qui-
Gene.15. bus domino miniſtrabant Iudæi, eis erant tutores id eſt, contra dæmonum inſidias, defenſores & actores, quoniam cauſam eorum coram deo agebant, qui per ſacrificia placabatur. *At ubi uenit plenitudo temporis* id eſt, ſtatim cum adimpletum eſt tempus diuinitus præordinatum, vt in eo filius dei fieret homo, *Miſit deus* pater, paterna authoritate id eſt in

mundo

mundo viſibiliter apparere, conuerſarique voluit, *Filium* A
ſuum vnigenitum ſibi conſubſtantialem, coæternum & coæqualem. Non itaque miſit pater filium ſuum, quaſi filius in ſui miſſione locum mutauerit, cum ſit immēſus, & omnia implens, ſicut & pater, ſed & ideo miſſus dicitur, quoniam patre volente & operante carnem aſſumpſit, atque in mundo nouo modo apparuit, *Factum* id eſt, genitum, ſecundum aſſumptam naturam, *Ex muliere* inuiolata virgine benedicta, de qua Hieremias vaticinabatur, Nouum creabit dominus ſu- *Hiere. 21.*
per terram, mulier circūdabit virum. Eſt autem Hebræi idiomatis conſuetudo, vt quæcunque fœminei ſexus perſona, mulier nuncupetur, *Factum ſub lege* id eſt, legis præceptis B
ſponte, ſubiectum, in circumciſione, oblatione, & aliis multis, *Matth. 5.*

Vt eos qui ſub lege erāt .i. Iudæos legalibus mandatis aſtri- *Luc. 2.*
ctos *Redimeret* merito ſuæ humilitatis ac paſſionis. Non ſolum à morte peccati & gehennę, ſed etiam à legaliū obſeruatione, *Vt adoptionem filiorum* .i. effectum adoptionis diuinę, qua adoptantur homines à deo videlicet gratiam gratificantem in præſenti, & gloriam cōſummantem in cœlo *Reciperemus*, Chriſti enim deſcenſio, noſtri eſt ſublimatio, & eius in- *Luc. 12.*
carnatio, noſtri vtiq; deificatio creditur. Hæc de viſibili miſſione filij dei inducta ſunt. Eſt autem & alia, videlicet inuiſibilis, miſſio filij dei, qua ad animas ſanctas atque fideles increata dei ſapientia mittitur: iuxta illud Sapiētię, Mitte illā de cœ- *Sapien. 9.*
lis tuis, vt mecū ſit & mecum laboret. ¶ Porrò quid ex diuina C
adoptione ſequatur in nobis, pādit Apoſtolus. *Quoniā aūt eſtis* ô Galatæ, cæteriq; fideles *Fili dei* adoptiui ab æterno electi, idcirco in ſignū filiationis iſtius *Miſit deus* pater *Spiritū filii ſui* id eſt, ſpiritum ſanctum à patre filioque manantem tanquam ex vno principio, & eoſdem nectentem *In corda noſtra* id eſt, dona ſpiritus ſancti vbique exiſtentis, mentibus noſtris infudit. Tunc enim ſpiritus ſanctus dari & mitti aſſeritur, cum dona eius gratifica conferuntur, ſicut plenius dictū eſt ſupra. *Clamantem* id eſt, nos fiducialiter clamare faciētem ad deum omnipotentem & trinum. O *Abba pater*. Duo *Rom. 8.*
nomina iſta idem ſignificant. Abba autem eſt nomen Hebręū, quod nomine patris exponitur. Itaq; ſpiritus ſanctus probat nos eſſe filios dei. Nā vt probaremur adoptati à deo in filios, ſpiritum ſuum tribuit nobis in ſignum & arram, vt oſtendat

D affectum patris in nos, detque fiduciam appellandi deum pa trem. Ex his infert Apoſtolus, *Itaque* id eſt, quoniam ſpiritus ſanctus facit nos clamare, Abba pater, *Iam* tempore euangelicæ legis *Non eſt* aliquis vere credentium *Seruus*
Ioan.8. ſubiectus ſeruitio timoris. De quo ſeruo ſcriptum eſt, Seruus
Ioan.15. non manet in domo in æternum. Et alibi, Iam non dicam vos ſeruos, ſed amicos. *Sed filius* eſt. *Quod ſi filius* dei adoptiuus eſt homo credens, ſequitur quòd *Et hæres* vitæ æternę erit *Per deum* id eſt, à deo, vel per miſericordiam dei. Vnde dicitur, Filius manet in domo in æternum. *Sed tunc qui-*
Ioan.8. *dem* id eſt, tempore gentilitatis veſtræ *Ignorantes deum*
Roma.1. verum *His qui natura non ſunt dii,* ſed vana hominum æſti-
FINIS. matione, id eſt, qui veram deitatem non habent, *Seruiebatis*
E videlicet idolis & creaturis potius quàm creatori. ¶ Inſuper increpat ingratitudinem Galatarum. *Nunc autem cum* per meam prædicationem, & ſpiritus ſancti illuſtrationem *Cognoueritis deum* fide formata, quandiu ſtetiſtis in gratia *Imo cogniti eſtis à deo* per approbationem ad minus ſecundũ præſentem iuſtitiam quando in gratia ſtatis, *Quomodo conuertimini iterum* id eſt, à fide & cultu nouæ legis reditis *Ad infirma & egena elementa?* id eſt, præcepta legis cærimonialia?
Act.15. Quæ dicuntur elementa, propter rationem prædictam. Dicuntur quoque infirma quoniam non ſufficiunt ad ſalutem. Et egena, eo quòd gratiam non continebant nec iuſtificabant. ¶ Sed cum Galatę ante ſui conuerſionem gentiles fuerint, nec vnquam ſeruauerint legem, quomodo dicit eis Apoſtolus,
Hiero. F Conuertimini iterum ad infirma & egena elementa, *Quibus denuo ſeruire uultis?* Reſpondet Hieronymus, quia tempore nouæ legis obſeruantia cærimonialium, idem, ſeu par peccatum eſt cum idololatria. *Dies* videlicet ſabbata, dies azymorum & expiationum *Obſeruatis* id eſt, colitis atque attenditis, more ac ritu Iudæorum, *Et menſes* id eſt, neomenias & menſem primum ac ſeptimum, *Et tempora* egreſſionis ex Aegypto *Et annos* id eſt, annum ſeptimum remiſſionis & quinquageſimum iubilæum. Quidam exponunt hæc de reditu ad idololatriam, & de ſuperſtitioſa obſeruatione temporum, elementorum, ac ſyderum: ſecundum quam aliqui dicunt, Tali tempore, die, ſeu anni initio nihil eſt inchoandum, agendum, ſeu patiendum. Sed non videtur pertinere ad præ-

ſens,

ſens,non enim reprehenduntur Galatæ de reditu ad idololatriam,ſed quod pſeudoapoſtolis crediderunt, qui vtique non idololatriam,ſed legalia docuerunt. *Timeo uos* id eſt,de vobis,vt qui iam à deo deuiatis, *Ne forte ſine cauſa* id eſt,fructu & vtilitate *Laborauerim in uobis* prædicando,& alia bona ad veſtri conuerſionem ſpectantia operando, timeo nanq; ne penitus pereatis. *Eſtote ſicut ego* legalia dimittendo,ſicut ego ea dimiſi, *Quia & ego* ſum ſine lege *Sicut & uos* ſine ea fuiſtis, & nunc eſſe debetis. ¶ Preterea ſanctus Apoſtolus more ſapientiſſimi medici poſt aſperam correptionem, adiungit dulcem & conſolatoriam admonitionem, priſtina quoque Galatarum bona commendat,ne conſideratione preteritorum malorum deſperent. *Fratres obſecro uos* id eſt, per ſacra rogo, videlicet conuerti ad euangelicam veritatem. Et fiducialiter obſecro,nam *Nihil me læſiſtis* id eſt,in nullo me offendiſtis directe quo ad perſonam meam:quamuis vehementiſſime doleam de hoc, quòd deum offendiſtis, propriamque ſalutem negligitis *Scitis autem quia per infirmitatem carnis* id eſt, cum magna corporis afflictione & perſequutione quam ab aliis paſſus fui antequam vobis prædicare incepi, *Euangelizaui uobis* fidem Chriſti *Iampridem* id eſt,dudum cum apud vos eram. *Et tentationem ueſtram* vobis à dæmone infuſam *In carne mea* id eſt, de afflictionibus corporis mei. Tētauit enim eos diabolus,ne perſonæ,tam abiectæ, vt videbatur eſſe Apoſtolus, tamque afflictæ fidem adhiberent, *Non ſpreuiſtis,nec reſpuiſtis* id eſt,non inaduertenter eam admiſiſtis, nec paruipendiſtis tentationem hanc dæmonis,ſed digne reſtitiſtis, *Sed ſicut angelum dei excepiſtis me* id eſt, cum ingenti reuerentia perſonam meam tractaſtis,verba mea audiſtis,rationibus conſenſiſtis,imò *Sicut Chriſtum Ieſum* me ſuſcepiſtis,id eſt tam charitatiue ac honorifice,velut ſi Chriſtus in propria perſona viſibiliter veniſſet ad vos, qui & ipſe eſt magni conſilij angelus. *Vbi eſt ergo beatitudo ueſtra?* id eſt, cum olim tam virtuoſe egeritis, vbi eſt nunc meritum veſtrum? Tanquam dicat, Mirum eſt quòd à tanta perfectione ſic ſubito caditis. Quod autem tam reuerenter me ſuſcepiſtis, iamque in ſpe beati fuiſtis, hinc patet.

A

Act.15.

B

C

Eſaiæ.9.

Teſtimonium enim perhibeo uobis, quia ſi fieri potuiſſet id eſt, licuiſſet,oportuiſſet,vel mihi expediens fuiſſet *Oculos ueſtros*

qui

D qui ſunt membra chariſſima, *Eruiſſetis & dediſſetis mihi* ex nimia charitate. Eſt autem conſuetudo ſcripturæ, vt dicatur
Eſaiæ. 63. non poſſe fieri, quod non fit iuſte. *Ergo* id eſt, cum hæc ita ſe habeant, ſequi videtur, quòd *Inimicus uobis factus ſum, uerum dicens uobis?* id eſt, ob hoc quòd vos iuſte atque veraciter increpo & informo? nam aliam cauſam inimicandi mihi non habetis, quia in nullo offendi vos. *Aemulantur* id eſt, diligunt *Vos* falſi *Non bene* id eſt, non ordinate, ſed carnaliter &
Prouer. 2. peruerſe, *Sed excludere uos uolunt* à mea dilectione, ab euangelica veritate, à regno cœleſti, *Vt iſtos æmulemini* id eſt, ſectemini, & ametis præ nobis. *Bonum autem* id eſt, actum virtuoſum ſeu hominem bonum *Aemulamini* & amate atque ſectamini *In bono* id eſt, bona intentione, & propter finem bo
E num, ſeu propter ipſum bonum honeſtum in ſe, non propter vtile aut delectabile, quoniam hæc eſt ſola vera ac ſyncera di-
Matth. 10. lectio, quæ fundatur in bono honeſto. Hoc autem facite *Sem*
Marci. 24 *per.* Quia qui perſeuerauerit vſque in finem, ſaluus erit, *Et*
Matth. 6. *non tantum cum præſens ſum* corporaliter *Apud uos*, ne videamini bona agere potius mei timore ſiue intuitu, quàm diuino amore atque reſpectu. Decet enim ſubditos in abſentia ſui prælati diligentius cuſtodire ea quæ dei ſunt, & honeſtatem concernunt quàm in eius præſentia, propter cauſam prædictam, & etiam quia tunc magis neceſſarium eſt, & eſt ſignũ
Act. 13. quod homo diuino ſtimuletur amore. ¶ Deniq; declarata grauiori conditione exiſtentiũ ſub lege, per humanæ conſuetudinis exemplum, nunc idem declarat per legis diuinam autho-
F ritatem. *Filioli mei* qui parui eſtis in perfectione virtutum *Quos iterum parturio* id eſt, cum dolore & planctu ſpiritualiter regenero transferendo vos de non eſſe ſpirituali ad eſſe ſpirituale, per huius epiſtolæ documenta, *Donec formetur* id eſt recipiatur ac deſcribatur, *Chriſtus in uobis* id eſt, in cordibus veſtris per fidem puram, iugem memoriam, & dilectionem firmatam. *Vellem autem apud uos eſſe modo* corporali præſentia, ſi negotia paterentur, *Et mutare uocem meam* id eſt, aliter vobis proprio ore loqui quàm ſcribo, increpãdo vos durius, quàm ſcribere volo, *Quoniam confundor* id eſt, apud
Act. 15. alios erubeſco, *In uobis* id eſt, de veſtri ſeductione. ¶ Deinceps oſtendit ceſſationem legalium per myſticam expoſitionem ſcripturæ legalis: *Dicite* id eſt, reſpondete *Mihi qui*

hi qui ſub lege uultis eſſe id eſt, cærimonialibus legis iuſſionibus obedire, *Legem non legiſtis?* id eſt, an libros veteris teſtamenti legiſtis. Tanquam dicat, Vel non legiſtis, vel male intellexiſtis? Ideo autem quæro an legem legiſtis, an ſpiritualiter intellexiſtis. *Scriptum eſt enim* in libro Geneſeos *Quoniam Abraham duos filios* principales ac famoſiores cæteris, vtputa Iſaac & Iſmahelem. *Habuit.* Habuit quoque alios multos poſt obitũ Saræ de Cethura. *Vnum,* videlicet Iſmahelem, habuit *De ancilla* Aegyptiaca, Agar, quæ tamen vxor erat antequam Abraham eam cognouit, aliâs fuiſſet adulter. *Et unum* ſcilicet Iſaac, habuit *De libera* id eſt, de Sara, quæ nunquam ancilla Abrahæ erat, quanuis eum ex humilitate dominum appellauerit, quoniam illa fuit charitatis, non ſeruitutis ſubiectio. *Sed qui de ancilla* prodiit, id eſt; Iſmael, *Secundum carnem* id eſt, naturalem carnis propagationem, fœcunditatem atque originem, ſine miraculo *Natus eſt.* Poterat enim Abraham ſenex de iuuencula naturaliter generare. *Qui autem de libera* genitus fuit, videlicet Iſaac *Per repromiſſionem* id eſt, ex præuia ac repetita dei promiſſione, & miraculoſa operatione natus eſt. Nam Sara ſterilis fuit & nonagenaria, muliebribus carẽs. Vnde diuina virtute data eſt ei fœcunditas, ſæpius etiam promiſſa fuit natiuitas Iſaac. *Quæ ſunt per allegoriam* id eſt, myſticam ſignificationem *Dicta* id eſt, adhoc vt ex ſenſu literali detur intelligi quid ſit credendum. Allegoria etenim inſtruit quid ſit credendum. *Hæc enim* quæ de Sara & Agar; ſeu de libera & ancilla, earumque filiis dicta ſunt, *Sunt* per allegoricam ſignificationem, id eſt, deſignant *Duo teſtamenta. Vnum quidem* id eſt, vetus teſtamentum *In monte Sinai* datum, vt patet in Exodo. Vnde in Deuteronomio legitur, Dominus de Sina venit. Sina autem & Sinai idem ſignificant. *In ſeruitutẽ generans* .i. vetus teſtamentum Iudæos ſeruituti legalium ſubdidit, eosq́; timore pœnarum, & propter tẽporalia promiſſa fecit deo ſeruire. *Quæ* ſeruitus legalis ſeu timoroſa *Eſt* figuratiue *Agar,* hoc eſt, per Agar ancillã Abrahæ deſignatur. *Sina enim mons eſt in Arabia* minori ſituatus, qui (vt dicitur) ſua magnitudine diuerſas tãgit ꝓuincias, & in ſua extremitate fertur terræ promiſſiõis vicinus. *Qui* mõs Sinai *Coniunctus eſt* non loco, ſed allegorico intellectu, *Et quæ nunc*

A — EPIST. — Gen. 21. — Gene. 25. — Gene. 16. — Gene. 18. — B — Gene. 21. — C — Exod. 20 — Deute. 33. — Deute. 6.

D *nunc eſt Hieruſalem* id eſt, terrenæ præſentique ſynagogæ,
Exod.21. quæ tempore Pauli in Hieruſalem fuit. Significat enim hanc plebem eiuſque ſeruitutem. Seruitus autem legis per mortem Syna ſignata, tunc viguit in Hieruſalem, in qua legalia & ſacrificia ſeruabantur, *Et ſeruit cum filiis ſuis* id eſt, in ſynagoga Iudæorum cum perſonis ſibi ſubiectis ſeruit domino ſeruili timore, vt patuit. *Illa autem quæ ſurſum eſt Hieruſalem* hoc eſt, eccleſia militans, ex gentibus maximè congregata. Quæ dicitur ſurſum, quia per contemplationem & ſpem, atque diuinum amorem, ad diuina erigitur, iámque per inchoationem angelicæ cõuerſationis in cœleſtibus demoratur *Libera eſt* à ſeruitute peccati, & conditione ſeruili, ſeu obſeruantia legis, *Quæ* Eccleſia *Eſt mater noſtra* in baptiſmo enim
Ephe.1. E ex ea & ſpiritu ſancto renaſcimur. ¶ Denique quod ſit mater noſtra oſtendit authoritate prophetica. *Scriptum eſt enim* in Eſaia, *Lætare* corde in domino, O *Sterilis quæ non pa-*
Eſaiæ.54. *ris* id eſt, collectio gentium, quæ tempore teſtamenti veteris fueras infœcunda, & idololatriæ dedita, *Erumpe & clama* id eſt, ex interioris lætitiæ magnitudine in exteriorem exultationem, laudem vocalem, & gratiarum actionem prorumpe. Ex abundantia enim cordis os loquitur. Propter quod
Matth.12. ait Pſalmiſta, Cor meum & caro mea exultauerunt in deum
Lucæ.6. viuum, *Quia multi filii deſertæ* hoc eſt, plures ſunt filij eccle-
Pſal. 83. ſiæ ex Gentibus adunatę, quæ olim erat à deo relicta, *Quam eius quæ habet uirum* id eſt, ſynagogæ quę habuit ſponſum cœleſtem, videlicet deum, cui in legis ſuſceptione fuerat de-
F ſponſata. Certum eſt enim eccleſiam numero & merito excedere ſynagogam. *Nos autem* Chriſtifideles ô *Fratres ſecun dum Iſaac* id eſt, iuxta typum & ſimilitudinem Iſaac *Promiſſionis* id eſt, cœleſtis benedictiõis, & ſpiritualis generationis, *Filii ſumus* quia ex aqua & ſpiritu ſancto renaſcimur, gratiamq; cœleſtis beatitudinis obtinemus. Sic ergo per Iſaac deſignatur eccleſia Chriſti. *Sed quomodo tunc* ſcilicet tempore Abrahæ, *Qui ſecundum carnem natus fuerat* hoc eſt, naturali virtute, videlicet Iſmael *Perſequebatur eum qui ſecundum ſpiritum* id eſt, per repromiſſionem fuerat natus, vt puta ipſum Iſaac, vt in Geneſi dicitur, Iſmael luſit cum Iſaac.
Gen.21. Quem ludum Hebrei intelligunt, quod compulerit Iſmael fratrem ſuum Iſaac luteas adorare imagines. Alij vero exponunt quod

quod ſub ſpecie ludi, interim læſerit eum, *Ita & nunc* ſcilicet tempore Pauli Apoſtoli carnales Iudæi, pſeudoapoſtoli, tyranni, atque hæretici ſecundum carnem ex ſanguinibus nati, perſequuntur fideles ex deo natos, in quibus permanet ſemen dei, hoc eſt, verbum ſeu gratia Chriſti. Omnes enim qui volunt piè viuere in Chriſto, perſequutionē patiuntur. ¶ Contra vero hanc perſequutionem iuſtorum ab impiis ponit Apoſtolus conſolationem idoneam. *Sed quid dicit ſcriptura?* Et reſpondet, *Eiice ancillam & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ.* Hæc Saræ ſunt verba ad Abraham, quę quum vidiſſet Iſmaelem cum Iſaac doloſe ludētem, irata dixit marito, Eiice, id eſt, de domo noſtra expelle ancillā hanc Agar, & Iſmaelem filiū eius. Non enim hæres erit Iſmael cum Iſaac. Hoc ſic factum eſt ad literam. Per quod ſpiritualiter figurabatur, quòd ſynagoga atque legalis obſeruantia eſſent tempore euangelicæ legis à populo Chriſtiano ſeparandæ conuerſatione, loco, & merito, & poſtmodū præmio. *Itaq; fratres, non ſumus ancillæ* id eſt, veteris teſtamenti, ſynagogæ, ſeu legalis obſeruantiæ *Filii, ſed liberæ* id eſt, militantis eccleſiæ & libertatis Chriſtianæ, *Qua libertate* id eſt, per cuius libertatis communicationem, ſeu infuſionem, *Chriſtus nos liberauit* formaliter, ſicut per gratiam ſaluat. Liberauit (inquam) nos ab onere legis, à iugo peccati, & dęmonis dominio. Vnde per Euangeliſtam Ioannem dominus dicit, Si filius vos liberauit, verè liberi eritis. Hæc ergo libertas, ſecundum gloſſam, eſt peccatorū remiſſio, & fidei per dilectionem operantis iuſtificatio. Vel ſic, Sumus filij liberæ, id eſt, eccleſiæ libertate dilectionis vt ſponte, hilariter, & charitatiue, non ſeruiliter, formidoloſe, & coacte obediamus eccleſiæ, & domino miniſtremus: qua libertate in anima Chriſti exiſtēte, liberauit nos Chriſtus efficiēter propria paſſione. Chriſtus enim mera charitate, atque ſpontanea libertate ad charitatem pertinente pro nobis mori dignatus eſt. Iuxta illud Eſaiæ, Oblatus eſt, quia ipſe voluit. Vnde & paſſione inſtante dixit ad Petrum, An putas quia non poſſum rogare patrem, & exhibebit mihi modo plus quàm duodecim legiones angelorum?

[Margin: A; 2.Tim.3.; Gene.21.; B; Act.13.; FINIS.; Ioan.8.; C Coll.5.; Eſaiæ.53.; Matth.26]

Cap. V. State, & nolite iterum iugo ſeruitutis contineri.

ARTICVL. V.

pro re ſperata, Merito autem ſic expectamus. *Nam in Chriſto Ieſu neq; circuncifio aliquid ualet* ad ſalutem, tempore Euangelij diuulgati, *Neque præputium* id eſt, ritus gẽtilitatis. Vtrũq; enim æqualiter reputatur inane tempore nouæ legis, *Sed fides quæ per dilectionẽ operatur,* implendo diuina præcepta, aliquid valet, & ſufficit ad ſalutem. ¶ Porrò, fides ſine charitate informis eſt, & ſine operibus mortua eſt, ſi tamen opportunitas operandi occurrat. Ad minus tamen in adultis exigitur actus interior charitatis & fidei ad ſalutem, quoniã arbor quę non facit fructum bonum excidetur. *Currebatis bene.* O Galatæ, id eſt, feſtinãter, & recto itinere proceſſiſtis de via ad patriam, de exilio iſto ad paradiſum cœleſtem, de mediis ad vltimum finem. Ita vt dicere potuiſſetis illud Pſalmiſtæ, Viam mandatorum tuorũ cucurri. Hic autem curſus eſt feruens deſiderium mentis ad deum, efficax quoq; executio cœleſtium præceptorum. *Quis uos impediuit* ab iſto curſu *Veritati nõ obedire?* id eſt, vt noſtræ veræ prædicationi, euangelicæque doctrinæ non obediatis? *Nemini* vos ab hac obedientia impedienti *Conſenſeritis. Perſuaſio enim* id eſt, topica argumentatio illorũ qua vos ad legalia obſeruanda nituntur inducere, *Non eſt* quantũ ad ſuam falſitatem ac deformitatẽ, *Ex eo qui uocat uos* id eſt, ex deo, qui vos per inſpirationem internam, & noſtram prædicationem vocat ad fidei ſynceritatẽ & vitam æternam, *Modicum fermentum totam maſſam corrumpit.* Hoc ad literam ita eſt, Quod in epiſtola ad Corinthios plenius eſt expoſitum. Quo ſignificatur quod pauci peſtiferi, fallaces, & indurati totam fidelium cõgregationem inficiunt, ideo ſunt vitandi. *Ego autem confido in uobis* id eſt, de vobis *In domino* id eſt, quoniam antè virtutibus fuiſtis tam inſignes, ſpero nunc ꝙ reſipiſcetis à veſtro errore. Ita *Quod nihil aliud ſapietis* perlecta hac epiſtola, niſi quod ego vos docui. *Qui autẽ conturbat uos* id eſt, pacẽ & quietem mentis veſtræ, quam in euangelica veritate habuiſtis, ſollicitat & ſubuertit, *Portabit iudicium* reprobationis, id eſt, debitam pœnam ſuſtinebit, niſi pœniteat, *Quicunque ſit ille* ſiue ſit magnus, ſiue mediocris: Deus enim nil mali impunitum relinquit. Iuxta illud Iob, Deus inultum abire non patitur. *Ego autem fratres ſi circunciſionem adhuc prædico* obſeruandam, vt mihi à pſeudoapoſtolis illis imponitur,

Margin notes: A; Ephe.2.; Iacobi.2.; Marci.3.; Pſal.118.; B; Matth.12.; 1.Cor.5.; C; Matth.13.; Iob.24.

ritualibus ac temporalibus,prout perfecta charitas(quæ omnia facit communia) exigit. *Omnis enim lex* id eſt,vniuerſa legis præcepta *In uno ſermone impletur* id eſt,per obſeruationem vnius præcepti cuſtodiuntur. De quo ſermone præceptiuo ſubiungitur, *Diliges proximum tuum ſicut teipſum* id eſt ſpiritualiter,& propter deum,in deo,& in ordine ad vitam æternam. Licet enim duo ſint charitatis præcepta propter materialem diſtinctionem obiecti,(de quibus ait Saluator,In his duobus mandatis tota lex pendet & prophetæ)vna tamen eſt charitas,qua deus proximusque diligitur. Ideo hoc loco, & alibi ſæpe vnum mandatum in alio includitur. Vnde cum in dilectione proximi dicitur lex impleri, in dilectione proximi comprehenditur dilectio dei. ¶Porrò verbum hoc,Diliges proximũ tuũ ſicut teipſum,in Leuitico habetur, *Quod ſi inuicē mordetis* verbis pungitiuis & peſſimis *Et comeditis* .i. fraudatis & deuoratis tēporalia vel ſpũalia bona veſtra mutuo corrũpendo *Videte* .i.attendite *Ne ab inuicē cõſumamini* ideſt,penitus pereatis in anima & corpore. Tanquã dicat,Niſi à morſu inuidiæ, & mutua corroſione ac nocumēto abſtinueritis,anima veſtra & corpus, & omne eſſe ſpirituale atque gratificum perdet in ſeculo iſto,pœnasque æternas ſentiet in inferno. *Dico autem* id eſt,admoneo vos *In Chriſto* id eſt, ſecundum Chriſti doctrinam. *Spiritu ambulate* id eſt, ſecundum ſpiritus ſancti inſtinctum agite. Vel,per ſpiritum deſignatur ratio, cuius iudicium in omnibus ſequi debemus: quoniam optimum hominis eſt eſſe ſecundum rationem, vt Dionyſius proteſtatur, *Et deſideria carnis non perficietis* id eſt,carnales concupiſcentias non deducetis ad effectum, neq; præbebitis eis conſenſum, qui corã deo pro opere reputatur,

Ioan. 13. / A / *Leuit. 19.* / *Matt. 22.* / *Marci. 12.* / *Roma. 13.* / *Iacobi. 2.* / B / *Leuit. 19.* / EPIST. / *Dionyſius.* / C / *Gene. 8.*

Caro enim id eſt,appetitus ſenſitiuus,ſeu anima ſecundum carnem,vel ipſe homo ex parte ſenſualitatis, *Concupiſcit aduerſus ſpiritum* id eſt,ea deſiderat quæ directè ſunt rationi cõtraria,videlicet delectationes ſenſibiles. De quibus ſcriptum eſt,Poſt concupiſcentias tuas non eas,& à voluptate tua auertere, *Spiritus autem* id eſt,appetitus intellectualis, ſeu ratio vel anima ſecundum partem ſui ſuperiorem, concupiſcit *Aduerſus carnem* id eſt,ea quæ carni & ſenſualitati laborem & tędium ingerunt,vtpote ſpiritualia bona,continentiã, ſobrietatem,diuinorum frequentem ac ſtabilem vacationem, Eccli. 18.

D quib' caro caſtigatur, fatigatur, & attenuatur, *Hæc enim* videlicet caro & ſpiritus, *Sibi inuicē aduerſantur* appetendo contraria, vt dictum eſt. Caro cupit bona delectabilia, & vtilia etiam inordinate, ſeu vltra neceſſitatem: ſpiritus autē vult bona honeſta per reſpectū ad deum, *Vt non quæcunque uultis* ſecundum rationis iudicium *Faciatis* propter ſenſualitatis
Roma. 7. rebellionem. Quemadmodū alibi dicit Apoſtolus, Non quod
Prou. 27. volo bonum, hoc facio, Vel ſic, ſibi hæc aduerſantur, vt non quæcunque vultis, id eſt, non omnia ad quę inclinationem habetis, faciatis. Sed per rationem vitia carnis refrenetis. Sicque dictio illa, vt, tenetur concomitanter, quia ex illa mutua aduerſatione ſequitur, vt non liceat nobis omnia operari
1. Petri. 2. quæ volumus. Hinc etiam teſtatur Petrus, Chariſſimi (in-
E quiens) obſecro vos abſtinere à carnalibus deſideriis, quæ militant aduerſus animam. *Quod ſi ſpiritu ducimini* id eſt, à ſpiritu ſancto *Non eſtis ſub lege* id eſt, legalibus obſeruantiis non ſubiicitis voſmetipſos. Tanquam dicat, In hoc cōſtat vos eſſe deceptos quod legis iugo ſubditi eſtis. ¶ Sciendum autem quòd ſpiritus multis modis accipitur in ſcriptu-
Ioan. 4 ris. Primo, pro intellectuali & ſeparata ſubſtantia, ſicque deus, & angeli ſpiritus appellātur. Vnde eſt illud, Spiritus eſt
Act. 23. deus. Et in Actibus, Sadducæi dicunt, nec ſpiritum, nec reſurrectionem eſſe. Vbi per ſpiritum angelus deſignatur. Secun-
Act. 7. do, pro ſubſtantia animæ, vt dum Stephanus ait, Domine, accipe ſpiritum meum. Tertio, pro ſuperiori parte rationis, ſicut hoc loco. Quarto, pro virtute imaginatiua, vt ibi, Fui in
Apoc. 1. F ſpiritu dominica die. Quinto, pro ſubtili humore, per quem
Sapient. 3. anima operationes vitales exercet in corpore. Sapiens, Spiritus diffundetur tanquam mollis aer. Sexto, pro aere vel
Gene. 1. vento. De quo quidam exponunt illud Geneſeos, Spiritus
Ioan. 3. domini ferebatur ſuper aquas. Item & illud, Spiritus vbi vult ſpirat. ¶ Deinde de operibus carnis, quibus ſpiritus relu-
Roma. 8. ctatur, tractat Apoſtolus, Opera enim carnis proprie nominantur ad quæ caro inclinat. Vt ſunt gula, & luxuria, ger-
Ephe. 4. minaq; eorum. De quibus ſubditur, *Manifeſta autem* id eſt apertam malitiam habent, & naturali ratione opponuntur,

Sunt opera carnis. Quæ ſunt fornicatio id eſt, coitus ſoluti cū ſoluta, *Immunditia* id eſt, vitiū contra naturā *Impudicitia* quātū ad geſtus ꝓuocātes libidinē, in aſpectu, tactu, & oſculis,

Luxuria

Luxuria, Quæ eſt nomen commune, quo cæteræ ſpecies luxuriæ iam nō expreſſæ deſignantur. *Idolorum ſeruitus*, id eſt, idololatria, quæ interdmm ex luxuria generatur, vt patet in Salomone, *Veneficia*, id eſt, ſortilegia, *Inimicitiæ* quæ ex carnali generantur amore, *Contentiones* verborum, *Aemulationes*, id eſt, inuidentiæ eorum quæ idem appetunt, ſed vnus per alium impeditur, ſicut plures ad prælationē aſpirant, *Iræ*, id eſt, appetitus vindictæ *Rixæ*, id eſt, lites verboſæ, *Diſſenſiones* animorum, quantum ad partialitates, *Sectæ*, id eſt, ſeparationes diſſentientium iam firmatæ, *Inuidiæ, homicidia, ebrietates, comeſſationes*, id eſt, aſſidue comeſtiones, *Et his ſimilia, quæ prædico uobis*, vitanda, antequam morte præoccupemini, *Sicut prædixi. Quoniam qui talia agunt*, ſcilicet aliquod horum ſecundum ſuam perfectam rationem, *Regnum dei non conſequentur*. Ex quo duo ſequuntur. Primum, quod omnia hæc ſint peccata mortalia. Alterum quod damnati nunquam liberabuntur aut ſaluabuntur. ¶ Inſuper enumerantur opera ſpiritus, id eſt, quæ à ſpiritu ſancto in nobis fiunt, & ſpiritui noſtro rationali inſunt atque conueniunt. Dicuntur autem hæc opera, fructus, ad ſimilitudinem fructus materialis. Sicut enim huiuſmodi fructus ex terra aut arbore oritur, & cum quadam dulcedine deguſtatur: ſic opera iſta à ſpiritu ſancto principaliter atque à noſtro ſpiritu diuinitus confortato naſcuntur, animámque delectant. Ait ergo, *Fructus autem ſpiritus* ſancti, ſeu noſtri, *Eſt charitas*, id eſt, actus dilectionis per modum ignis ad cœleſtia ſcandens ac eleuans.

A
3.Reg.11.
Roma.8.
1.Ioan.5.
B

Gaudium, hoc eſt, diffuſio animi in conceptione boni honeſti. Quod alio loco vocatur gaudium in ſpiritu ſancto, nec competit reprobis. Eſt tamen & aliud gaudium ſeculare, vanū, & falſum. De quo dicitur in Ioanne, Mundus gaudebit. Et apud Iob, Gaudium hypocritæ ad inſtar puncti. *Pax*, id eſt, tranquillitas mentis ſeu quietatio eius in bono, *Patientia* in aduerſis, id eſt, æquanimis perpeſſio contrariorum, *Longanimitas* ſpei, in præſtolando bona diuinitus promiſſa, *Bonitas*, id eſt, beneuolentia, *Benignitas*, id eſt, beneuolentiæ executio, ſed largitio facultatum, *Manſuetudo*, id eſt, tractabilitas, iram repellens, *Fides*, id eſt, fidei certitudo, ſiue fidelitas.

Rom.14.
C
Ioan.16.
Iob.20.

Modeſtia, id eſt, moderatio in verbis & actibus, *Continentia*, id eſt, refrenatio voluptatis laborioſa, *Caſtitas* id eſt, repreſſio

D venereorum & concupiſcentiæ ſine impugnatione atque labore. Continentia enim & caſtitas quanuis circa idem verſentur, nihilominus tamen diſtinguuntur. Quoniam cõtinens ſuſtinet cõcupiſcentias fortes, ſed non vincitur. Caſtus vero nec ſuſtinet eas, vnde nec ſuperatur. ¶ Denique horum duodecim fructuum ſpiritus (ad quos alij fructus reducũtur) diſtinctionem ac ſufficientiam ſanctus Thomas in prima ſecundæ ponit, hoc modo, Fructus diſtinguuntur ſecundum varium proceſſum ſpiritus ſancti in nobis. Primo enim mens ordinatur in ſeipſa per amorem, qui eſt radix omnium affectionum. Ideo primus fructus eſt charitas, ſine qua nihil rationem fructus ſortitur, & in qua ſpiritus ſanctus ſpecialiter datur. Secundo ponitur gaudium, quod ex charitate producitur, quoniam amans habendo amatum in ſe gaudet de eius præſentia, quam efficit charitas. Iuxta illud Euangeliſtæ, Qui manet in charitate, in deo manet, & deus in eo. Tertius fructus eſt pax, quæ eſt perfectio gaudij. Primo, propter quietem ab exteriori perturbatione. Aliter nanq; non eſſet gaudium perfectum. Secundo, propter interioris ac fluctuantis deſiderij ſedationem. Vnde per hæc tria bene ſe habet anima in bonis. In malis quoque bene ſe habet dupliciter. Primo, ne ex imminenti malo turbetur, quod fit per patientiam, quæ eſt quartus fructus. Secundo, ne ex dilatione boni ſperati frangatur, quod fit per longanimitatem, quæ eſt quintus fructus. Secundo, bene diſponitur homo ad id quod eſt iuxta ſe, ſcilicet ad ſuum proximum. Primo, per voluntatem benefaciendi, quod pertinet ad bonitatem, quæ eſt ſextus fructus. Secundo, per voluntatẽ iſtius executionem, quod fit per benignitatem, quæ eſt ſeptimus fructus. Tertio, æquanimiter tolerando mala illata, quod fit per manſuetudinem, quæ eſt fructus octauus. Quarto, ne proximis fraude aut dolo noceamus, quod fit per fidem pro fidelitate acceptam. Si vero fides ſumatur pro certitudine fidei, quæ eſt virtus theologica, ſic per eam bene diſponitur homo ad id quod ſupra ſe eſt, hoc eſt ad deum, ſubdendo ei proprium intellectum. Tertio inſuper rectè diſponitur ad id quod infra ſe eſt. Primo, quantum ad verba & actus, quod eſt per modeſtiam, quæ ponitur decimus fructus. Secundo, quantum ad interiorem paſſionem ſeu concupiſcentiam. Et ita ponuntur alij duo fructus, videlicet continentia & caſtitas,

Margin notes: *Thomas.* (beside "nit, hoc modo"); E (beside "niam amans"); *1. Ioan. 4.* (beside "tia, quam efficit"); F (beside "pertinet ad bonitatem")

caſtitas, quorum differentia poſita eſt. Quoniam vero iuxta A
præhabita, fructus nominat operationem. Charitas, patientia, manſuetudo, &c. prout fructus ponuntur, non accipiuntur pro ipſis habitibus, ſed habituum actibus. Sciendum quoque quòd fructus vocantur non ſolum actus virtutum delectabiles, ſed etiam delectationes actibus virtuoſis annexæ. Idcirco prædicta omnia accipi poſſunt tam pro actib' virtuoſis quàm pro delectationibus mundis. ¶Iterum aduertendum, quòd virtutes & dona côueniunt in hoc quod ſunt habitus. Sed virtutes perficiunt potentias animæ. Dona vero perficiunt ipſas virtutes. Simili modo beatitudines & fructus conueniunt in hoc quod ſunt actus virtutum ſeu donorum. Sed beatitudo ſuperaddit ad rationem fructus excellentiam quandam. Beatitudines nanque ſunt actus præcipuarum virtutum. Propter B
quod potius attribuuntur donis quàm virtutibus. Omnes ergo beatitudines fructus dici poſſunt, non autem econtrario *Aduerſus huiuſmodi* fructus ſpiritus *Non eſt lex* prohibens eos, ſed pro eis eſt lex. *Qui autem ſunt Chriſti* per fidem & charitatem perfectam, id eſt, imitatores crucifixi *Carnem ſuam crucifixerunt,* id eſt, ſpiritualiter mortificauerunt eam macerando, affligendo, domando *Cum uitiis* exterioribus FINIS.
Et concupiſcentiis interioribus, tam vitia quàm concupiſcentias perſequendo & occidendo. ¶Deinde Apoſtolus exhortationem conuertit ad Galatas, *Si* pro quia *Spiritu,* id eſt, EPIST.
rationis iudicio, vel ſpiritus ſancti operatione, *Viuimus* intra nos vita gratiæ *Et ſpiritu ambulemus,* id eſt, rationis iudicium ſeu ſpiritus ſancti inſtinctum ſequamur in conuerſatio- C
ne exteriori & vita aliis exemplari, vt luceat lux noſtra corã *Matth.5.*
hominibus, quatenus videntes opera noſtra bona ædificentur, & deum glorificent. Veruntamen ne in hoc aliquo modo propriam gloriam intendamus, ſubiungitur, *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi,* id eſt, non appetamus ab hominibus æſtimari aut honorari *Inuicem prouocantes* verbis vel ſignis *Inuicem inuidentes.* Inuidia enim quum directè aduerſetur charitati, quæ eſt animæ vita, maximè perhibetur mors eſſe animæ. Hinc eſt illud Ioannis, Qui non diligit, manet in morte. Om- *1.Ioan.3.*
nis qui odit fratrem ſuum, homicida eſt. Propterea dicit Saluator, In hoc cognoſcent omnes, quia diſcipuli mei eſtis, ſi di- *Ioan.13.*
lectionem habueritis adinuicem.

D Cap. VI. *Fratres, ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto.* ARTICVLVS VI.

HORTATVR demum Apoſtolus in huius capituli exordio prælatos & perfectiores, vt imperfectis & ſubditis pie condeſcendant atque ſubueniant. Ait enim, *Fratres, & ſi præoccupatus,* id eſt, quanuis, præuentus ſeu comprehenſus *Fuerit homo* ex ſubito motu paſſionis, infirmitate ſeu ignorantia, *In aliquo delicto* ex huiuſmodi cauſa exorto, *Vos qui ſpirituales eſtis,* hoc eſt, virtutibus exercitati *Huiuſmodi* hominem *Inſtruite,* id eſt, ad vitam veritatis reducite atque corrigite *In ſpiritu lenitatis,* id eſt, animo manſueto ac dulci, non impetuoſo aut grauiter indignanti *Conſiderans teipſum,* id eſt, propriæ con-
E ditionis fragilitatem attendens *Ne & tu tenteris,* id eſt, ſimili
Lucæ.6. modo delinquas. Hoc eſt, Eſtote aliis miſericordes & compatientes, vt & vos miſericordiam conſequamini, ſi culpā incideritis. Etenim beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Et benefacit animæ ſuæ homo miſericors. Pro-
Prouer.11. pterea quoque & alibi dicitur, Memento iudicij mei: ſic enim
Eccli.38. erit & tuum. Mihi heri, & tibi hodie. Mutat autē hoc loco Apoſtolus numerum, ſicut frequenter fit in ſcripturis. *Alter alterius onera portate,* id eſt, defectus veſtros, & infirmitates, atque peccata mutuo patienter ſufferte, orando pro alterutro, mutuo
Ephe.4. ſuccurrendo verbis ac rebus. Vnde & alibi ait, Supportātes inuicem in charitate. Hoc verbo redarguuntur cōplures, qui in
F aliorū defectibus mox inflammantur, & rigide quaſi ſub ſpecie iuſtitiæ afficiuntur. Propria vero vitia non corrigunt, neq; ab aliis durè increpari dignātur. *Et ſic adimplebitis legē Chriſti*
Ioan.13. id eſt, charitatis præceptum. De quo ait Chriſtus, Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicē ſicut dilexi vos. Hæc itaq;
1.Cor.4. agite, & nolite in delicto præoccupatum durè corripere, quanuis ex deliberatione ſeu certa malitia peccans ſit durè corripiendus. *Nam ſi quis exiſtimat ſe aliquid eſſe* à ſeipſo, vel ſpiritualiter, ſeu cōparatione ſanctorum. *Cum nihil ſit* à ſeipſo, & quantum ad eſſe gratificum ſpirituale ac meritorium, ſeu cōparatione ſanctorū. Nam & ſi aliquid eſſet per gratiam, tamē reputando ſe tumide, perdit quod habuit. Iuxta quod dicitur, Sola ſuperbia deſtruit omnia ſi comitetur. Hinc ait Pſalmiſta,

Subſtantia

Subſtantia mea tanquam nihilum ante te. Item Eccleſiaſticus, A Pſa.38.
Quid ſuperbit, inquit, terra & cinis? *Ipſe ſe ſeducit,* id eſt, in Eccli.10.
falſitatem præcipitat, & damnationem incurrit, *Opus autem*
ſuum probet unuſquiſque. id eſt, totã vitã ſuã prudenter examinet,
Et ſic in ſemetipſo tantum gloriam habebit, id eſt, de propriis
bonis, ſeu conſcientiæ ſuæ teſtimonio exultabit ſi fuerit
virtuoſus. Non tamen finaliter aut principaliter in ſe, ſed in
domino. Iuxta illud, Qui gloriatur, in domino glorietur. Vnde I.Cor.11.
& dictum eſt, Gloria noſtra hæc eſt teſtimonium conſcientiæ 2.Cor.10.
noſtræ, *Et non in altero,* id eſt, de factis & meritis aliorũ 2.Cor.1.
non præſumet, neque aliorum laude & adulatione lætabitur. I.Cor.2.
Quis enim ſcit quid agatur in homine, niſi ſpiritus hominis?

Vnuſquiſque enim onus ſuum id eſt, cauſam quam cũ diſtricto
iudice habet expedire, ſeu conſcientiæ ſuæ grauamen, vel vitiorum
ſuorum vltionem, vel actionum ſuarum manipulum, B
Portabit. Opera enim illorum ſequuntur illos. ¶Porrò, Apoc.4.
prædicta iam verba Apoſtoli non ſecundum ſuperficiem literalem,
ſed ſapienter intelligenda ſunt. Aliàs enim inuicem ſecum
pugnarẽt. Dixi nanq;, Alter alterius onera portate. Nunc
vero adiunxit, Vnuſquiſque ſuum onus portabit. Quaſi vnus Roma.4.
non ſit portaturus onus alterius. Itẽ alibi dicit, Nemo glorietur
in hominib9. Et, Qui gloriatur, in domino glorietur, Nũc I.Cor.1.
autẽ teſtatus eſt, In ſemetipſo tantũ gloriam habebit. Sed ſi ſane
intelligantur, & modus, & ordo, atq; intentio, quibus introducuntur,
penſentur, nulla erit diſcordia *Cõmunicet autem,* id I.Cor.9.
eſt, ſe conformet, vel ſubueniat *Is quis catechizatur,* id eſt, inſtruitur
Verbo ſapientiæ ſalutaris *Ei qui ſe catechizat,* id eſt,
ſuo inſtructori *In omnibus,* id eſt, operibus, nõ autẽ in vitiis. C
Vel, in omnibus bonis, id eſt, diuitiis ſeu facultatibus, vt ei in
tẽporalibus adminiſtret, à quo ſpiritualia bona ſuſcipit. *Nolite errare* I.Cor.3.
à luce veritatis, & via iuſtitiæ, excuſando vos à prædicta
communicatione, vel aliorum præceptorum executione
Deus non irridetur, id eſt, nõ fallitur. Ideo ſcit, an excuſatio ſit
cõdigna & verax. Quod autẽ deus nõ irrideatur, hinc cõſtat.
Quæ autẽ ſeminauerit homo, id eſt, opera quæ in hac vita effecerit,
quę ad futura præmia cõparãtur, ſicut ſemẽ ad fructum,
Hæc & metet .i. horũ fructum, ſeu mercedẽ recipiet. Iuxta illud,
Anima eius in vita ipſius benedicetur. Itẽ & illud, Ecce venio Pſal.48.
cito & merces mea mecũ eſt, dare vnicuiq; iuxta opera ſua, Apoc.22.

Quoniam

D *Quoniam qui ſeminat in carne* id eſt, carnaliter viuit, impetum paſſionum ſequendo, *De carne* id eſt, pro vitiis carnis *Metet* id eſt, recipiet *Corruptionem* peccati ac mortis æternæ. *Qui autem ſeminat in ſpiritu* id eſt, ſpiritualiter conuerſatur, rationis ſententiam, & charitatis inſtinctum ſemper ſequẽdo. *De ſpiritu* .i. pro operibus ſpiritualibus, vel de ſpiritu ſancto, tanquam à remuneratore, *Metet uitam æternam* hoc eſt, cœleſtem beatitudinem conſequetur in præmium. *Bonum autem* id eſt opus virtutis, *Facientes nõ deficiamus* .i. nequaquã ceſſemus, nec tepeſcamus. Non enim coronatur, niſi qui legitimè certauerit. Et qui perſeuerauerit in finem ſaluus erit.

2. Timo. 2. Matt. 10. & 24. *Tempore enim ſuo* .i. hora diuinæ retributionis, videlicet cũ ab omni culpa & pœna fuerimus abſoluti, ſiue in hac vita, ſiue in purgatorio *Metemus*, .i. æternam gloriam recipiemus

E *Non deficientes* .i. ſinẽ non habituri præmij tanti, nec plus appetituri, quàm dabitur, *Ergo dum tempus* promerendi *Habemus* .i. quandiu durat vita hæc præſens *Operemur bonum ad omnes* id eſt, omnibus quãtum poſſibile eſt, benefaciamus (ſicut generalis exigit charitas) corporalia ſeu ſpiritualia bona noſtra eis communicando, *Maximè autem* operemur bonum

FINIS.

Ad domeſticos fidei .i. eccleſiæ filios veros Chriſtianos, quibus alibi dicit Apoſtolus, Iam nõ eſtis hoſpites & aduenæ, ſed eſtis ciues ſanctorum & domeſtici dei. Qui ergo nobis magis coniuncti ſunt, his magis benefacere obligamur. Charitas nãque eſt ordinata. Propter quod rurſus alibi ait Apoſtolus, Si quis (inquiens) ſuorum, & maximè domeſticorum, curam non habet, fidem negauit, & eſt infideli deterior. *Videte qualibus literis ſcripſi uobis mea manu* .i. conſiderate quali ſermone ego præſentem epiſtolam dictaui, & manu propria ſcripſi, ne quis vos decipiat, dicendo epiſtolã hanc non eſſe miſſam à me, vel ſimili ſtylo vobis ſcribendo. *Quicunque enim uolunt placere* .i. ſibiipſis *In carne* veſtra, id eſt, præputij veſtri circunciſione. Vel, qui volunt placere Iudæis incredulis in carne .i. in carnalibus obſeruantiis, *Hi cogunt* id eſt, vehementer & importunè quærunt & excitant, *Vos circuncidi* id eſt, in corpore *Tãtum* .i. præſertim ad hoc *Vt perſecutionẽ crucis Chriſti* .i. perſecutionem pro fide & paſſione ſaluatoris, *Nõ patiantur* à Iudæis qui eos perſequebantur, qui ceſſationem legaliũ docuerunt. Pſeudo enim apoſtoli legalia ſimul cum Euangelio prædicauerunt,

Ephe. 2.

1. Timo. 5.

F

Col. 3.

dicauerunt, ne à Iudæis infidelibus paterẽtur moleſtias. *Ne-* A
que enim qui circunciduntur Carnaliter *Legem cuſtodiunt* ſpi-
ritualiter, neque præceptis legis moralibus verè obtemperãt,
Sed uolunt uos circuncidi, ut in carne ueſtra i. de veſtri circũ-
ciſione carnali *Glorientur* inaniter quaſi voluntatis ſuæ effe-
ctum in vobis adepti. *Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce do-*
mini noſtri Ieſu Chriſti id eſt, in contemplatione filij dei cruci-
fixi, & beneficiorum ipſius, videlicet in cõſideratione paſſio-
nis, charitatis, & obedientiæ Chriſti. Per hoc tamen non ex-
cluditur gloriatio in diuinitate, & excellẽtia ſaluatoris, quo-
niam gloriatio crucis ordinatur ad illam ſicut ad vltimum fi-
nem. Vnde & illa datur in iſta intelligenda. Abſit itaque à me
gloriari in circunciſione, in cærimonialibus legis, in rebus ca-
ducis & vanis. Sed hæc ſit gloriatio mea, in Chriſti paſſione B
occupari, eius beneficia meditari, ipſius veſtigia ſequi. *Per*
quem Chriſtum. i. per cuius gratiam paſſionem, & imitatio-
nem, *Mihi mundus crucifixus eſt,* hoc eſt, mortuus. Vt puta tã Roma. 1.
homines ſeculares, quàm concupiſcentiæ atque diuitiæ ſeculi
huius, ita vt talia mihi non ſapiant, non delectent, non vniãt,
nec me ſibi coniungant inordinato affectu *Et ego mundo* per
Chriſtum crucifixus, id eſt, mortuus ſum ita, vt mundo non
placeam, non viuam, neque communicem. Iuxta illud, Quo- Pſal. 43.
niam propter te mortificamur tota die. ¶ Denique ideo abſit
mihi gloriari niſi in cruce Chriſti. *In Chriſto enim Ieſu neque*
circunciſio aliquid ualet, Ad veram ſalutem, *Neque præputiũ*
id eſt, ritus gentilitatis, *Sed noua creatura* id eſt, ſpiritualis C
regeneratio ex aqua & ſpiritu, ſeu vita recens per gratiæ quo-
tidianam innouationem. *Et quicunque hanc regulam* id eſt,
gloriationis huius rectitudinem atque mẽſuram, *Secuti fue-*
rint, pax interna, id eſt, tranquillitas cordis ſit *Super illos &* 1. Ioan. 3.
miſericordia id eſt, peccatorum remiſſio *Et ſuper Iſrael dei*
id eſt, ſuper electos Iudæos legalia ſucceſſiue deſerentes, & fi-
dem catholicam amplectentes, ſit pax iſta & miſericordia.

De cætero nemo mihi moleſtus ſit docendo, aut mihi imponẽ- Ioan. 14.
do obſeruationem legalium. Vel ad delectamenta præſentis
vitæ me exhortando, *Ego enim ſtigmata Ieſu* id eſt, ſigna
vulnerum, & ſimilitudinem pœnarũ Chriſti, *In corpore meo*
porto baiulando crucem meam indeſinenter, & Chriſtum ſe- Matt. 16.
quendo, eiuſque paſſioni me pro viribus conformando. *Gra-* Lucæ. 9.
tia do-

D *tia domini noſtri Ieſu Chriſti* Sit *Cum ſpiritu ueſtro* id eſt, in anima veſtra. O *Fratres. Amen.* Hæc eſt gratia gratum faciens quę a tota trinitate infunditur, quanuis interim etiam vnicuique diuinæ perſonæ attribuatur. Tota enim ſuperbeatiſſima trinitas inſeparabiliter operatur ad externa. Quæ eſt ſuper omnia deus ſublimis & benedictus, Amen.

IN EPISTOLAM PAVLI AD EPHESIOS.

PROOEMIVM.

E *Marc. 7.* *Pſal. 118.* OMnis qui audit verba dei, & facit ea, aſſimilabitur viro ſapiẽti qui ædificauit domum ſuã ſupra petram. Merito diuina ſcriptura multipliciter eos cõmendat, qui in ſemitis mandatorum cœleſtium ſtabiliter atque ardenter perſiſtunt, tentationibus efficaciter reſiſtentes; cunctaſque perſecutiones pro amore iuſticię fortiter ſuſtinẽtes. Non enim minoris laboris ac laudis eſt in bono cœpto perſeuerare quàm illud inchoare. De horum numero fuerunt F Epheſij (ab Aſia minori Aſiani vocati) quibus Apoſtolus iam nũc declarandã ſcribit epiſtolã. Scribit autẽ ex Roma in carcere poſitus per Tychicum diaconum. ¶ Porrò Epheſij nõ à Paulo conuerſi ad fidem, ſed in bonis ab ipſo confirmati fuerunt. Et quia in fide & in ſanctis operibus permanſerunt ſtabiliter, falſiſque doctoribus ſpretis euangelicæ ſapientiæ adhæſerunt, ideo non increpatoriam, ſed commendatoriam ac conſolatoriam eis ſcribit epiſtolam, prouocans eos ad meliora, & ad gratias domino referendas eos inducens, præcipuè docens omnem virtutem perfectionemque noſtram diuinæ pietati ac gratiæ aſcribendam. Et in ipſo epiſtolæ exordio ſolito more procedit.

Cap. 1. *Paulus apoſtolus Chriſti Ieſu per voluntatem dei.* ARTICVLVS. 1.

Paulus

P*Aulus Apoſtolus Chriſti Ieſu per uoluntatem dei* .i. à A
diuina voluntate ad apoſtolatum efficienter pro- Roma.1.
motus ſcribit *Sanctis omnibus* .i.firmis & dignis Galat.1.
Chriſtifidelibus *Qui ſunt Epheſi* .i.in vrbe ſic di- 1.Cor.1.
ctà commorantur, *Et* pro.i. *Fidelibus* qui ſũt *In Ieſu Chriſto* per fidem & charitatem,ſicut membra in capite.Vel per ſanctos,intelligit prælatos & perfectiores.Per fideles vero imperfectiores ac ſubditos. *Gratia uobis* detur, *Et pax à deo patre noſtro,& domino Ieſu Chriſto* ¶Salutatione EPIST.
præmiſſa,à gratiarum actione orditur,& ait. *Benedictus deus* Pſal.66.
& pater domini noſtri Ieſu Chriſti Omnia hæc iã prædicta ver- Galat.1.
ba in præcedentium exordiis epiſtolarum ſcripta atque ex- Ephe.1.
poſita ſunt.Idcirco hæc prætermitto, *Qui* deus & pater noſter *Benedixit nos* .i.benedictos,& gratioſos nos fecit,dan- B
dò nobis munera cœleſtium gratiarum,ſicut ſubiungitur, *In omni benedictione ſpirituali* id eſt, in omni dono gratiæ liberaliter dato ,noſtroque cordi infuſo, ita vt benedictio iſta ſit cauſa formalis, per quam à deo effectiue benedicti ſumus . Frequenter autem accipitur in ſcripturis benedictio pro dono liberali. Sicut cum Abigail ait ad Dauid, Acci- 1.Reg.25.
pe benedictionem quam attulit famula tua. Benedixit itaque nos in omni benedictione ſaltem in genere. Et hoc *In cœleſtibus* bonis ſeu gratiis. Vel ad hoc, vt ad cœleſtia re- Philip.3.
gna perueniamus. Vel omni benedictione habenda perfecte in cœleſtibus mãſionibus, *In Chriſto Ieſu,* hoc eſt merito Chriſti,ſiue per Chriſtũ tanquam per mediatorẽ, *Sicut elegit nos,* C
id eſt,præ aliis multis ſeu reprobis ad æternam beatitudinem præordinauit, *In ipſo* .i.in Chriſto,ſeu per Chriſtum. Ita vt pater & Chriſtus(ſeu filius)imò & cũ eis ſpiritus ſanctus ſint vnus elector,ſicut vnus creator.Vnde Chriſtus teſtatur, Ego Ioan.13.
ſcio quos elegerim.Et rurſus,Non vos me elegiſtis,ſed ego e- Ioan.15.
legi vos.Elegit ergo nos in ipſo,*Ante mundi cõſtitutionẽ,*hoc eſt ab æterno,quæ electio ex dilectione proceſſit. Poteſt quoque ſic accipi,vt pariter dicatur nos elegiſſe in Chriſto ante mũdi conſtitutionem,quoniam ab æterno diſpoſuit per Chriſti incarnationem ac paſſionem impendere nobis ſuæ æternæ electionis effectum,id eſt,veram ſalutem *Vt eſſemus ſancti* .i.puri in anima, *Et immaculati* in opere *In conſpectu eius,* hoc eſt corã deo videlicet vere,ſeu diuino iudicio,nõ tantũ humano,

In charit

D *In charitate,* quæ eſt vita decorque animæ, id eſt, per actũ charitatis interiorem, ſine quo nihil eſt meritoriũ. Vnde per charitatem efficimur ſancti in affectu, & immaculati in effectu. *Qui* pater *Prædeſtinauit,* hoc eſt ad vitam æternam in ſua diſpoſitione præmiſit ſeu præordinauit, *Nos in adoptionem filiorũ* .i. ad hoc vt bona gratiæ quæ filiis adoptiuis præſtantur, nobis donentur. Quod autem ſubiungitur, *Per Ieſum Chriſtum,* referri poteſt vel ad verbum prædeſtinauit, vel ad nomen filiorum, quia per filium dicimur prædeſtinati ſicut electi. Per filium quoque adoptio filialis nobis confertur. Dedit enim nobis poteſtatem filios dei fieri. Sic autem prædeſtinauit nos *In ipſum,* id eſt, ad imitationem filiationis naturalis, quæ conuenit Chriſto, cuius ſimilitudo eſt filiatio adoptiua. Vel, in ipſum, hoc eſt vt veniamus ad gloriam Chriſti, & eius efficiamur cohæredes. Prædeſtinauit inſuper, *Secundum propoſitum* .i. æternum decretum, *Voluntatis ſuæ,* qua omnia liberrime agit .i. ſecundum voluntatem ſuam diuinam, omnia iuſte agentem ac proponentem, quæ vtique eſt prima cauſa prædeſtinationis. *In laudem gloriæ gratiæ ſuæ* .i. vt laudemus magnificentiam gratiæ ſuæ gratum facientis, per quam adoptio filiorum dei nũc inchoatur, quæ in patria per lumen gloriæ conſummatur, *In qua* gratia gratũ faciente .i. per quã formaliter, *Gratificauit,* hoc eſt ſibi acceptos ac gratos, *Nos* fecit *In dilecto filio ſuo* .i. per Chriſtum mediatorẽ dei & hominũ ſcilicet merito Chriſti, & per omnia quæ Chriſtus pro noſtra ſalute aſſumpſit, fecit ac pertulit, *In quo* filio dei dilecto *Habemus redemptionem* à iure & iugo diaboli. *Per ſanguinem eius.* hoc eſt merito effuſionis ſui precioſiſſimi ſanguinis. Iuxta illud, Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Ideo ſubditur, *Remiſſionem peccatorum* .i. redemptio iſta eſt vitiorum noſtrorũ ſolutio. Quę facta eſt *Secundum diuitias,* hoc eſt plenitudinem *Gratiæ eius,* videlicet Chriſti, qui gratioſe & pie nos liberauit. Vnde per Euangeliſtam Ioannem dicitur. Gratia & veritas per Ieſũ Chriſtum facta eſt. Et de plenitudine eius accepimus omnes, gratiã pro gratia. *Quæ* gratia *Superabundauit in nobis* apoſtolis .i. copioſiſſime nobis infuſa eſt, quippe qui primitias ſpiritus ſancti accepimus, *In omni ſapientia* .i. diuinorum noticia: omni, quantum ad ſacram ſpectat ſcripturam, quam plenè cognoſcimus

[Margin: Roma.8. — Ioan.1. E — Roma.1. — Iacobi.1. — F — 1.Ioan.3. — 1.Timo.2. — Apoc.1.]

gnoſcimus, *Et prudentia* .i.temporalium & humanarum rerum agnitione. Hæc enim nobis per gratiā ſpiritus ſancti collata ſunt, vt notum faceret nobis ſacramentum .i.ſecretū voluntatis ſuæ, ſeu voluntatem ſuā ſecretam, aliis occultatā, vel incarnationis Christi myſterium, ſeu diuinæ mentis conſiliū circa humani generis redemptionem, *Secundum bonum placitum eius* .i.ſecundum quod ſibi pie complacuit, *Quod propoſuit in eo*, hoc eſt cuius placiti executionem conſtituit & impleuit in Chriſto. Quid autem, & quando factum ſit, hoc ſubditur, *In diſpenſatione plenitudinis temporum* id eſt, aduenięte tempore diuinitus præordinato & diſpenſato, videlicet tēpore gratiæ. De quo alibi dictum eſt, Ecce iam venit plenitudo temporis, *Inſtaurare omnia in Chriſto* .i.per Chriſti myſteria reformare, *Quæ in cœlis*, hoc eſt ordines angelorū ſupplendo ruinas eorum, *Et quæ in terra ſunt* .i.genus humanū, A Galat.4. B

In ipſo .i.eos qui in Chriſto electi ſunt ſoli effectum diuinę liberationis finaliter ſortiuntur. *In quo* id eſt, per quem Chriſtum, *Et nos* apoſtoli, ſicut & cæteri electi, *Sorte* .i.diuina electione *Vocati ſumus* ad fidem & gratiam ſalutarem. Dicitur autem ſors, diuina electio, quia vtrunque eſt dei, non hominis, & ſicut electio non accipit perſonam, ita nec ſors. Propter quod ait ſcriptura, Sortes mittūtur in ſinum, & à domino temperantur, *Prædeſtinati* id eſt, ad æternam beatitudinem præordinati, *Secundum propoſitum eius* id eſt, ſecundum æternam incommutabilis eius decreti diſpoſitionem, *Qui omnia operatur* per ſeipſum vel cauſas ſecundas, *Secundum conſilium uoluntatis ſuæ* hoc eſt ſecundum certiſſimam rationem ſuæ voluntati conſonam atque placentem. Nil enim operatur ad extra de neceſſitate aut caſu, ſed ſapienter ac liberè vniuerſa producit: Iuxta illud, Omnia in ſapientia feciſti. Et, Omnia quæcunque voluit dominus fecit, *Vt ſimus in laudem gloriæ eius.* id eſt, in nobis deus glorificetur, qui tantam gratiā nobis ſine meritis noſtris ineffabili pietate largitus eſt, ex cuius beneficij conſideratione noſipſi aliique fideles in laudem & gloriam dei erumpere debemus: *Nos qui ante ſperauimus in Chriſto* id eſt, nos apoſtoli, qui ante eos qui per noſtram prædicationem conuerſi ſunt, Chriſto per fidem & ſpem inhæſimus *In quo* Chriſto, hoc eſt, cuius ordinatione & adiutorio, Colla.3. Prou.16. C Pſal.103. Pſal.134.

Et uos Epheſij, *Cum audiſſetis* non ſolum auribus corpo-

D ris, ſed etiam cordis, *Verbum ueritatis* ſcilicet, *Euangelium ſalutis ueſtræ*, id eſt, doctrinam Chriſti annunciantem hominum liberationem, in cuius doctrinæ obſeruatione ſalus veſtra conſiſtit, *In quo & credentes* id eſt, cui euangelio fidem adhibentes, *Signati eſtis* id eſt, inter electos computati, & à peruerſis diſtincti, certis diuinæ prædeſtinatiōis indiciis, quo-
Ioan.8. rum vnum eſt illud, Qui ex deo eſt, verba dei audit. Et, Bea-
Luc.11. ti qui audiunt verbum dei, & cuſtodiunt illud, *Spiritu promiſſionis ſancto* id eſt, virtute & operatione ſpiritus ſancti electis
Lucæ.24. promiſſi, iuxta illud in Luca, Ego mittam promiſſum patris mei in vos. Vel, Spiritus ſanctus dicitur ſpiritus promiſſionis
Rom.8. quia promittit vitam æternam, *Qui* ſpiritus ſanctus *Eſt pignus hæreditatis noſtræ* hoc eſt, arra futuræ felicitatis. Quia
E per eius inhabitationem, inſpirationem, conſolationem, ac cætera dona certificamur de beatitudine ſubſequente. Ex perceptione quippe præſentium munerum, certa fit expectatio futurorum. Dicitur ergo ſpiritus ſanctus pignus hęreditatis quã habituri ſumus in patria, quia per modum pignoris interim
Gregorius nobis confertur. Pignus enim eſt loco rei non habitæ, eſtque eiuſdem valoris cum ea. Deus autem eſt noſtra felicitas atque hæreditas obiectalis, quamuis fruitio dei ſit hæreditas noſtra,
Ioan.17. felicitaſque formalis. Hanc autem hæreditatem nondum habemus in re, ſed ſpiritus ſanctus quem interim habemus per ſuam gratioſam inhabitationem, eſt eiuſdem valoris cum ea: imò & ipſe realiter idem cũ ea eſt, ſed diuerſo habetur modo in via & in patria, ideo modo vocatur pignus, in patria autem
Auguſt. vocatur hæreditas. Veruntamen (vt in gloſſa quoq; Auguſti-
F ni teſtantur citata verba) conuenientius dicitur ſpiritus ſanctus arra, quàm pignus, quoniam pignus aufertur cum promiſſum vel debitum ſoluitur. Arra vero cum ſit pars pretij nõ aufertur, ſed completur cum ſolutio agitur. Quoniam ergo in perceptione futuræ atque cœleſtis hæreditatis ſpiritus ſanctus non aufertur electis ſed plenius datur, idcirco aptius nũcupatur arra quàm pignus. Nihilominus quoniam ſpiritus ſanctus dicitur nobis dari per dona ſua, id eſt, propter hoc quod dona ſua nobis præſtantur, & aliqua dona ſua propter imperfectionem incluſam non manent in patria, vt fides & ſpes, ideo quantum ad hæc dona ſpiritus ſanctus rationem pignoris habet. Sic enim aufertur quantum ad modum, venien-

tibus

tibus dotibus quæ fidei & ſpei ſuccedunt. Quantum vero ad dona quæ manent & perficiuntur in patria, qualia ſunt charitas, ſapientia, timor filialis, ſpiritus ſanctus proprie dictus eſt arra *In redemptionem acquiſitionis* hoc eſt, in liberationẽ ſaluificam, per quam adipiſcimur vitam æternam, videlicet vt iugo peccati, dæmonumq́ue per gratiam ſpiritus ſancti erepti, ſalutem acquiramus perpetuam. De qua ait Petrus, Vos genus electum, gens ſancta, populus acquiſitionis, *In laudem gloriæ eius* id eſt, ad præconium diuinæ beatitudinis ac maieſtatis, puta ad hoc, vt diuinę naturæ beatitudinem ac maieſtatem grata mente laudemus. Omnia enim propter ſe ipſum operatus eſt dominus. Denique litera iſta quantum ad tenorem verborum nonnihil truncata eſt, vnde ſupplere oportet. Vt cum dicitur, In quo & credentes, fiat puncti diſtinctio, ſicq́ue facile elicitur ſenſus perfectus. ¶ Et quia bonus prælatus, imò & quilibet proximus de ſalute alterius ex vera charitate lætari, & domino gratias agere debet, ſubiecit apoſtol⁹, A 1. Cor. 15. 1. Pet. 2. Prouer. 16 B

Propterea & ego audiens à narrantibus, vel etiã ab interna loquutione ſpiritus ſancti, *Fidẽ veſtram quæ eſt in Chriſto Ieſu* puram, ſanctam, chriſtianã atque catholicam, *Et dilectionem* habitualem & actualem, quam oſtenditis, *In omnes ſanctos* hoc eſt, in vniuerſos veraciter chriſtianos, quibus in ſpiritualibus ac temporalibus benefacitis, prout caſus occurrit, facultasq́ue ſuppetit, *Non ceſſo* cõgruentibus horis, *Gratias agẽs deo pro vobis* .i. propter beneficia vobis impenſa, *Memoriam veſtri faciens* id eſt, veſtri recordans, *In orationibus meis* quibus pro veſtro profectu oro, *Vt deus domini noſtri Ieſu Chriſti* id eſt, verus deus, qui eſt deus Chriſti prout homo. Sic enim quælibet diuina perſona, totaq́ue ſimul ſuperbeatiſſima trinitas deus eſt Chriſti. Qui deus eſt, *Pater gloriæ* id eſt, fons & origo omnis ſanctæ lætitiæ. Vel, pater gloriæ, id eſt, maieſtatis altiſſimæ, *Det vobis ſpiritũ* hoc eſt donum, *Sapientiæ* quæ eſt vnum ac ſummũ ſeptem donorũ ſpiritus ſancti. Vel, ſpiritum ſapientiæ .i. ſpiritũ ſanctum datorẽ ſapiẽtiæ habitualis. Ioan. 13. C Hebr. 1. Eſaiæ. 11.

Et reuelationis actualis .i. illuminationis ex habitu ſapiẽtiæ & motione ſpiritus ſancti procedẽtis. Nõ enim ſufficit nobis gratia aut ſapiẽtia habitualis, ſed requirit inſup actualis motio ſpiritus ſancti excitãtis habitũ ipſũ in actũ, cuius motiõe efficit anima cito capax per habitualia ſeptẽ dona ſpũs ſancti,

 quemad-

D quemadmodum capax eſt motionis propriæ rationis per habitus virtutum. Det itaque vobis ſpiritum ſapientiæ, *In agnitione eius* id eſt, ad contemplandum deum, quod eſt, *Illuminatos habere oculos cordis ueſtri* id eſt, habere intellectum ſpeculatiuum ac practicum diuinitus illuſtratum, *Vt ſciatis* &
Rom.8. ſciendo iuſte viuatis. Sciatis inquam, *Quæ ſit ſpes uocationis ueſtræ* hoc eſt, bonum ſperatum ſiue felicitas ad quam diuinitus inuitamur, *Et quæ diuitiæ* id eſt, ſpirituales opulentiæ ſeu plenitudines copioſæ, *Gloriæ hæreditatis eius* id eſt glorioſæ felicitatis dei, quam exhibet, *In ſanctis*, in patria. Beati-
2.Cor.4. tudo enim eſt ſtatus omnium bonorum aggregatione perfe-
Boetius. ctus, iuxta Boetium. Vnde quamuis beatitudo dei in ſeipſo ſit
E ſimpliciſſima, beatitudo quoque quam electis infundit, ſecũdum eſſentiam ſimplex ſit, ſcilicet viſio dei, quæ eſt tota merces: dicimus tamen ſecundum noſtræ intelligentiæ modum, quod in deo ſit omnium bonorum copioſiſſima opulentia atque ditiſſima plenitudo. Beatitudini autem creatæ quæ communicatur beatis, multa iunguntur perficientia eam, videlicet dilectio, delectatio, &c. quæ dicuntur diuitiæ glorioſæ hęreditatis ſeu beatitudinis nobis promiſſę. Orat ergo apoſtolus vt beatitudinis huius diuitias magis perfecte cognoſcát. Sciatis præterea *Et quæ ſit ſupereminens magnitudo*, hoc eſt, incomparabilis ſublimitas, ſummaque gratia, *Virtutis eius in nos* id eſt diuinæ poteſtatis gratiam tãtam cordibus noſtris
F infundentis, *Qui credidimus* in Chriſtum, atque primitias
Roma. 8. ſpiritus ſancti recepimus, *Secundum operationem potentiæ uir-*
Philip.3. *tutis eius*, hoc eſt ſecundum efficaciam eius diuinæ potẽtiæ, quæ virtus vocatur, cum ſit poteſtas conſummata atque perfecta. Realiter tamen idẽ ſunt, præſertim in deo, potentia actiua & virtus, quamuis potentia ſecundum quoſdam, dicat potentiam abſolute: virtus autem complementum potentiæ, *Quam* virtutem *Operatus eſt* id eſt operando monſtrauit. *In Chriſto*, mortuo ac ſepulto, *Suſcitans illum à mortuis* tertio die, *Et*
Roma.4. *conſtituens* hoc eſt firmiter ponens eum *Ad dexteram ſuam*
1. Cor. 6. id eſt, in potioribus bonis ſuis, videlicet in ſummo honore, di-
Galat.1. gnitate & gloria, *In cœleſtibus* id eſt, in cœlo empyreo,
Collo.2. *Super omnem principatum*, id eſt, angelos de ſummo, ſeu ter
1.Theſ. 1. tio choro infimæ hierarchiæ, *Et poteſtatem*, hoc eſt angelos de infimo choro ſecundæ hierarchiæ, *Et uirtutem* id eſt, angelos

angelos de medio choro eiuſdem hierarchiæ, *Et dominatio-nem* id eſt, angelos de ſummo ordine hierarchiæ ſecundæ. In hac authoritate fundat ſe beatiſſimus theologorum princeps Dionyſius, ponens principatus in infima hierarchia. Conſtituit quoque eum in die aſcenſionis, quo ad naturam aſſumptam, *Et* ſupra *Omne nomen*, id eſt, vltra omne ens nominatum aut nominabile, *Quod nominatur* id eſt, exprimitur, ſcitur, vel eſſe perhibetur, *Non ſolum in hoc ſeculo* variabili, A

Sed etiam in futuro id eſt, in patria nominabitur aut ſcietur, id eſt, vltra omnem creaturam terreſtrem & cœleſtem, corporalem ac ſpiritualem, ſublimauit Chriſtum, quo ad humanitatem aſſumptam: imò ſola humanitas Chriſti propter vnionem ſuam perſonalem cum verbo, præſtantior eſt toto vniuerſo ſimul accepto. *Et omnia ſubiecit ſub pedibus eius* .i. vniuerſa creata Chriſti poteſtati atq; imperio, imò & inferiori eius naturæ (quę nomine pedum intelligi poteſt) deus pater pleniſſime ſubdidit. Vnde ipſe ait, Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra, *Et ipſum* Chriſtum, deus pater *Dedit* .i. conſtituit *Caput* .i. principalem, *Super omnem eccleſiam* militantem ac triumphantem, *Quæ eſt corpus ipſius* Chriſti myſticum, quoniam vnitur ei vt capiti per communionem naturæ, participationemq́ue gratiæ. Eſt quoq; eccleſia *Plenitudo eius* videlicet Chriſti, vel quia ab ipſo donis gratię adimpletur, vel quia facit ad hoc vt Chriſtus omnia mēbra ſua myſtica habere dicatur. *Qui* exiſtens ſecundum diuinitatis naturam, *Omnia in omnibus* non eſſentialiter aut formaliter, ſed cauſaliter ac ſupereminenter, vt dictum eſt plenius, Pſal. 8. Hebr. 2. B Matt. 28. Collo. 2.

Adimpletur quantum ad myſticum corpus ſuum, quanuis in ſeipſo non perficiatur nec creſcat. ¶ Aduertendum pręterea, quòd Chriſtus dicitur caput eccleſię, ad ſimilitudinem capitis naturalis. Sicut enim in capite naturali ſunt tria, videlicet ordo, quoniam caput eſt prima atque ſuperior pars hominis. Perfectio, quia in capite vigent omnes ſenſus. Virtus, quoniam motus & gubernatio omnium membrorum dependent à vi ſenſitiua ac motiua, quę dominatur in capite. Sic Chriſtus prior & altior eſt aliis propter gratię ſuę eminentiam, & in ipſo ſunt omnes ſenſus ſpirituales. Ipſe quoque omnibus influere poteſt ſpiritualem ſenſum & gratię motum. Eſt autē Chriſtus ſecundum vtranque ſuam naturam caput totius ec- C

D clesiæ, ſed ſecundum diuinam naturam influit authoritatiue, eſtque caput iure creationis atque excellentiſſimæ gubernationis. Secundum humanitatem vero influit inſtrumentaliter: ſecundum quam etiam deus eſt caput Chriſti. Nec hominum
1. Cor. 11. tantum, ſed & angelorum quoque Chriſtus, vt homo, caput
Heb. 2. cẽſetur. Quemadmodum enim angelorum & hominum vnus eſt vltimus finis atque felicitas, ſcilicet viſio dei per ſpeciem, ſic vna eſt eorum eccleſia. Multitudo nanque electorum actibus, officiiſque diſtincta, myſticum Chriſti corpus vocatur. Quoniã igitur Chriſtus etiã vt homo propter propinquitatẽ ſuã ad verbum, influẽtiã habet in ſummos ordines angelorũ,
Dionyſius & cæteros vniuerſos, eos purgando, illuminando & perficiendo (ſecundum magni Dionyſij documenta) conſtat quòd ſit
E eorum caput Chriſtus. Iam enim inductum eſt, quòd deus cõ-
Col. 1. ſtituit eum ſuper omnem principatum & poteſtatẽ, &c. Alibi quoque ab eodẽ Apoſtolo de ipſo aſſeritur, quòd eſt caput omnis principatus & poteſtatis. ¶ Poſtremo ſciendũ, quòd Chriſtus eſt caput omnium, non æqualiter, ſed ordine quodã. Primo enim & principaliter eſt caput beatorum qui ei vniuntur per gloriam fruitionis. Secundo eorũ qui vniuntur ei per charitatem viæ. Tertio autem illorum qui ſola fide ei iunguntur. Quarto vero qui vniuntur ei per potentiã ad actũ reducendã. Quinto (& maxime improprie) eorum qui vniuntur ei per potentiam nunquam ad actum reducendam. Damnatorum vero Chriſtus caput non eſt, ſed exiſtentium in purgatorio caput veraciter appellatur.
F

Cap. ii. *Et uos cum eſſetis mortui in delictis & peccatis.* ARTICVLVS. II.

INtendens autem apoſtolus Epheſios ad gratiarum actionem inducere, & gratiam dei commẽdare, commemorat quales. i. q̃ vitioſi ac miſeri, ex ſemetipſis fuerunt, & quales per miſericordiã & gratiam Chriſti effecti ſint. *Et uos* Epheſij *Cum eſſetis mortui* ſpiritu, *In delictis* omiſſionis, *Et peccatis* commiſſionis. De ſic mortuis ait in euangelio dominus, Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos, *In quibus* vitiis, *Aliquando* ſcilicet dum nondum credidiſtis in Chriſtum, *Ambulaſtis*
Matt. 8.

bulaſtis iniuſte viuendo, *Secundum ſeculum* id eſt, conuerſationem ſeu vitia *Mundi huius* qui totus in maligno poſitus eſt, id eſt, hominum mundanorum. Nec ſolum ſecundum ſeculum, ſed & *Secundum principem poteſtatis aeris huius* hoc eſt, ſecundum ſuggeſtiones diaboli, qui poteſtatem ſuam exercet, & habitat in aere caliginoſo, qui princeps hominum impiorum eſt, *Spiritus* malignus, *Qui nunc operatur in filios diffidentiæ*, id eſt, deſperantes, incredulos, & induratos ſeducit ac poſſidet. Sequuntur enim pene in omnibus diabolicum inſtinctum, *In quibus* delictis atque peccatis (quantum ad genus eorum) *Et nos omnes* Iudæi, ſicut & Gentes, *Aliquando conuerſati ſumus* antequam gratiam Chriſti ſuſciperemus, *In deſideriis carnis noſtræ* id eſt, carnalibus concupiſcentiis conſentiendo, *Facientes*, id eſt, actu implentes, *Voluntatem carnis & cogitationum* id eſt, inclinationes ſenſualitatis, & cogitationum prauarum, ſeu ea in quibus caro delectatur, vel cogitatio inaniter occupatur & gloriatur. *Et eramus natura*, hoc eſt, naturali propagatione ab Adam traducta: ſecundum illud, Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, *Filii iræ*, id eſt, digni vindicta & pœna, propter originale peccatum, cui debebatur pœna damni, nō pœna ſenſus, in poſteris, *Sicut & cæteri* impij ſunt. *Deus autem qui diues*, id eſt, copioſus. *Eſt in miſericordia.* Nam in ſeipſo immenſam habet clementiam, & effectus diuinæ pietatis ineffabiles ſunt. Iuxta illud, Miſerationes eius ſuper omnia opera eius *Propter nimiam charitatem ſuam*, hoc eſt, vehementem dilectionem, *Qua dilexit nos.* De qua dilectione legitur apud Ioannem. Sic deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, *Cum eſſemus mortui peccato*, originali ac perſonali ſeu actuali, *Conuiuificauit nos Chriſto*, id eſt, ſimul cum Chriſto, imò & per Chriſti incarnationem ac paſſionem viuificauit nos liberando à morte culpæ, & influendo vitam gratiæ, daturus demum vitam gloriæ, *Cuius gratia*, id eſt, gratuita pietate, dono ac merito, *Eſtis* ſaluati non propriis meritis. *Et conreſuſcitauit* id eſt, cum Chriſto & per Chriſti reſuſcitationem reſuſcitauit nos à morte, nunc in ſpe, quod in die iudicij fiet in re. Capitis enim præceſſio, ſpes membrorum eſt, *Et cōſedere fecit in cœleſtibus, in Chriſto Ieſu*, id eſt, per fidem,

A Hiere. 2. 1. Ioan. 5. Roma. 8. B Pſalm. 50. Roman. 5. Pſal. 144. C Ioan. 3. Roma. 8.

D graťiam & meritum Chriſti iam pręparauit nobis locum beatæ quietis in cœleſtibus manſionibus: nunc enim conſedere
Lucæ. 22. nos fecit in ſpe. Vnde & Chriſtus ait, Ego diſpono vobis regnum, vt edatis & bibatis ſuper mēſam meam, & ſedeatis ſu-
Apocal. 3. per thronos. Et rurſus alibi, Qui vicerit, dabo ei ſedere me-
*Pſal.*144. cum in throno meo. *Vt oſtenderet in ſeculis ſuperuenienti-*
*Ioan.*10. *bus* hoc eſt, in futuris generationibus vel in die iudicij, *Abundantes diuitias gratiæ ſuæ* id eſt, copioſa munera cœleſtium gratiarum, ſeu gratiæ habitualis, ex qua omnia alia dona gratifica aliquo modo dependent. Hæ autem diuitiæ non ſunt niſi ſublimia dona ſpiritus ſancti nobis collata, *In bonitate* dei extenta, *Super nos* id eſt, ex diuina pietate nos miſericorditer aſpiciente, *In Chriſto Ieſu,* hoc eſt,
E per Chriſtum, & eius ſacra myſteria. *Gratia enim,* id eſt, gratuita dei pietate, qui oēs homines vult ſaluos fieri. Vel, gratia habituali omne meritum veſtrum præueniente. Vel
1.*Cor.*15. gratia, id eſt, gratioſo merito Chriſti, *Eſtis ſaluati* à po-
1.*Tim.*2. teſtate diaboli, & ſeruitute peccati, cæteriſque animarum periculis (quantum eſt ex parte dei ſaluantis) *Per fidem,*
Hebræ. 11 Sine qua impoſſibile eſt deo placere, & ſine qua nulla actio meritoria eſt, per quam etiam meritum Chriſti nobis applicatur. *Et hoc non ex uobis,* id eſt, non propria virtute eſtis ſaluati. *Dei enim donum eſt* ſaluatio veſtri, ſeu fides. Et hoc, *Non ex operibus,* id eſt, non veſtris meritis ſaluationem aut fidem meruiſtis, ſed deus miſericorditer vos præ-
F uenit, *Vt ne quis glorietur,* id eſt, ne aliquis ſe propriis viribus iactet ſaluatum, ſicque in ſeipſo, non in domino glorietur. Et merito nemo in ſe gloriari debet. *Ipſius enim* dei *Sumus factura,* id eſt, creati à deo, quantum ad eſſe naturale, *Creati* (quantum ad eſſe gratiæ) recreati ac
*Hiere.*9. regenerati, *In Chriſto Ieſu,* id eſt, in ſacramentis & fide
1.*Cor.*4. Chriſti. Sacramenta enim Chriſti gratiam conferunt, &
Pſalm. 91. ſpiritualiter creant. De qua creatione ait Pſalmiſta, Cor
*Pſalm.*50. mundum crea in me deus. Creati inquam, *In operibus bonis,* id eſt, per opera bona virtuoſa ac meritoria ad perfectam regenerationem, & ſpiritualem exiſtentiam ducti. Quamuis enim per fidem & gratiam renaſcamur & iuſtificemur, oportet tamen vt tempore opportuno fides per dilectionem operetur, quoniam fides ſine operibus mortua eſt,

Quæ opera bona, *Præparauit deus* id eſt, in ſua præ- A
deſtinatione nobis dare diſpoſuit. Omnia enim opera no-
ſtra operatur in nobis *Vt in illis ambulemus*, id eſt, con-
uerſemur, procedendo de via ad patriam per ſemitam man-
datorum. *Propter quod* hoc eſt, quoniam tantam miſeri- *Galat.5.*
cordiam conſecuti eſtis, idcirco vt gratiores ſitis domino *Iacob. 2*
deo, *Memores eſtote*, quod aliquando antequam con- *Eſaiæ.26.*
uerteremini ad Chriſtum, *Vos gentes eratis*, id eſt, gen- *Pſalm.118*
tiliter & infideliter conuerſantes *In carne*, id eſt, in pec-
catis carnalibus. Sic etiam accipitur caro ad Romanos, vbi
dicitur, Vos autem in carne non eſtis, *Qui dicebamini præ-
putium*, id eſt, immundi & incircuncifi vocabamini, tan-
quam habentes præputium, *Ab ea quæ dicitur circunciſio*,
id eſt, à populo Iudæorum circunciſo. Vel diſtincti à po- B
pulo iſto. Circunciſio enim eſt ſignũ diſtinguẽs Iudæos à gen-
tibus *In carne manufacta*, id eſt, circunciſio iſta in mem- *Roma.8.*
bro corporis, miniſterio manuum fiebat, *Qui eratis in tem- Col.2.*
pore illo ſine Chriſto, id eſt, ſine fide, charitate & gratia
Chriſti, quanuis ſine Chriſto, prout deus eſt, nihil poſſit in
momento ſubſiſtere, *Alienati à conuerſatione Iſrael*, id eſt,
à cultu diuino, qui tunc in ſolo Iſraelitico populo viguit,
Et hoſpites teſtamentorum, id eſt, extranei à veteri teſtamẽ- *Hiere.23.*
to. Quod pluraliter teſtamenta vocatur propter diuerſitatem
promiſſorum ſuorum, *Spem promiſſionis* id eſt, æternæ
felicitatis nobis promiſſæ, *Non habentes & ſine deo* vero, *Deute. 7.*
id eſt, ſine gratia atque notitia dei *In hoc mundo. Nunc au-
tem*, id eſt, hoc tempore veſtræ conuerſionis, ſeu euangeli- C
cæ legis *In Chriſto Ieſu* hoc eſt, per dominum ſaluato-
rem. *Vos qui aliquando eratis longe* à deo, non loco ſed
diſſimilitudine, quam efficit culpa. Iuxta illud prophetæ,
Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter deum veſtrum & vos. Et, *Eſaiæ.59.*
Peccata veſtra abſconderunt faciem eius à vobis, *Facti eſtis
prope*, hoc eſt, deo per charitatem vniti eſtis, *In ſangui-
ne eius*, id eſt, per precioſi ſanguinis Chriſti effuſionem.

Ipſe enim Chriſtus *Eſt pax noſtra* effectiue non for- *Hiere. 31.*
maliter, id eſt, pacificator noſter. Nam pacem fecit inter
deum & homines. Homines quoque per diuerſas leges diui-
ſos pacificauit, imò homines & angelos optime pacificaſſe
cognoſcitur, *Qui fecit vtraque* id eſt, duos populos ſcilicet
Iudæos

D Iudæos & gentiles, *Vnum* in fide ac dilectione. Hinc eſt
Ioan.17. quod ait ipſe, Pater ſācte ſerua eos in nomine tuo quos dediſti
Pſalm.117 mihi, vt ſint vnum ſicut & nos. Chriſtus quippe eſt lapis angularis, in quo duo populi concurrerūt & adunati ſunt. Ita vt ex Iudæis Gentibusque conuerſis conſtet vna eccleſia. Pro-
Zacha. 6. pter quod aiebat propheta, Conſilium pacis erit inter duos illos. *Et medium parietem maceriæ* id eſt, obſtaculum accedendi ad deum, *Soluens*, id eſt, per ſuam paſſionem & gratiam auferens. Abſtulit enim à Iudæis obſeruantiam legalium à gentibus autem idololatriam, & pro omnibus ſatiſfecit. De
Pſalm.17. tali pariete ait Pſalmiſta. In deo meo trāſgrediar murum. Dicitur autem hic paries maceriæ propter ſuam infirmitatem. Maceria nanque eſt congeries lapidum ſine cæmento. Voca-
E turque medius, quoniam diuiſit populos iſtos ab inuicem, & à deo. Non enim ſibi concordabant inuicem, neque cum deo ſtante pariete iſto: ſed erant omnes quaſi oues errantes, vnuſ-
Eſaiæ. 53. quiſque in viam ſuam declinauit. Gratia vero dei parietem iſtum deſtruxit facile, conſumendo peccata, & vnitatem charitatis præſtando, *Inimicitias* Iudæorum & Gentium in alterutrum, & in deum, *In carne ſua*, id eſt, per corporis ſui myſteria, ſcilicet paſſionem & mortem *Soluens*
Ioan.1. ipſe eſt enim agnus qui abſtulit peccata mundi. Quibus ab-
Pſalm.67 latis amicitia redit, & habitare facit vnius moris in domo. Inſuper Chriſtus eſt, *Legem mandatorum*, hoc eſt, legem Moiſaicam, plenam mandatis triplicibus, ſcilicet moralibus, iudicialibus & cærimonialibus *Decretis*, hoc eſt, e-
F uangelicis præceptis, *Euacuans*, id eſt, ceſſare faciens, quantum ad cærimonialia. De quibus decretis legem eua-
Matth.22 cuantibus dicit Saluator, In his duobus præceptis tota lex
Rabbi pendet & prophetæ. Fertur autem Rabbi Moyſen dicere,
Moſes. Tot eſſe mandata in lege, quot ſunt oſſa in humano corpore, hoc eſt, ſexcenta & tredecim, *Vt duos* populos, à ſe olim fide & cultu diuiſos (puta Iudæos & Gentes). *Condat*, hoc eſt, conſtituat *In ſemetipſo* tanquam in ſaluatore ac capite, iungens eos ſibi per fidem & charitatem, *In uno nouo homine*, hoc eſt, in ſemetipſo deo humanato, nouo ordine genito, & omnia innouante, *Faciens pacem* inter
Roma.12. populos iſtos adinuicem, & quo ad deum & angelos, *Et reconciliet ambos deo in uno corpore*, id eſt, in proprij corpo-

ris

ris paſſione. Vel, in vno corpore, hoc eſt, ad hoc vt ſint vnum myſticum corpus eccleſiæ, quod eſt ipſa eccleſia, quæ eſt myſticum corpus Chriſti, *Per crucem,* id eſt, crucis paſſionem, *Interficiens,* hoc eſt, penitus tollens ſeu auferens, quantum in ſe eſt, *Inimicitias,* id eſt, peccata quæ inimicitiam induxerunt. Odio enim ſunt deo impius & impietas eius *In ſemetipſo,* hoc eſt, propria morte ac merito. Iuxta illud Eſaiæ vaticinium, Pro nobis dolens vulneratus eſt. Item & illud Petri, Ipſe peccata noſtra tulit in corpore ſuo ſuper lignum. *Et ueniens Chriſtus* id eſt, in natura aſſumpta nouus apparens in terris, & cum hominibus conuerſans ac ambulans, *Euangelizauit,* hoc eſt, dandam prædicauit, & per Apoſtolos datam annunciauit, *Pacem* prædictam *Vobis* gentibus, *Qui longe fuiſtis,* hoc eſt, multum à deo auerſi. Vnde in Euangelio, Alias (inquit) oues habeo, quæ non ſunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere. Et rurſus, Multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abraham & Iſaac & Iacob in regno cœlorum. Euangelizauit *Et pacem his qui prope,* hoc eſt, Iudæis vnum verum deum colentibus. De quibus ipſe ait, Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt, domus Iſrael. Hoc verbum Apoſtoli ſumptum videtur ex eo quod per Eſaiam dominus proteſtatur, Creaui fructum labiorum eius, pacem ei qui longe, & pacem ei qui prope, *Quoniam per ipſum* Chriſtum tanquam per optimum mediatorem, reconciliatorem & aduocatum *Habemus acceſſum,* hoc eſt, cauſam atque fiduciam accedendi corde ſyncero, *Ambo,* id eſt, nos Iudæi & gentes, *In uno ſpiritu* id eſt, inſtinctu & operatione eiuſdem ſpiritus ſancti. Vel, in vno ſpiritu, id eſt, pari affectu ſeu anima vna per charitatem. Sicut multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna, *Ad patrem* æternum, eum laudando, & operibus venerando. Vnde dicit alibi Apoſtolus, Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt miſericordiam conſequamur. *Ergo,* id eſt, quoniam per Chriſtum reconciliati, & prope facti eſtis, habentes per ipſum acceſſum ad patrem: ſicut & ipſe ait, Nemo venit ad patrem, niſi per me, *Iam* tempore gratiæ & nouæ legis, cum eſtis ad Chriſtum conuerſi, *Non eſtis hoſpites,* id eſt, aduentitij,

Margin: A; Sapien. 14; Eſaiæ. 53.; 1. Petri. 4.; Baruc. 3.; Eſaiæ. 33.; B; Ioan. 10.; Matth. 8.; Matth. 15.; Eſaiæ. 57.; C; 1. Tim. 2.; 1. Ioan. 1.; Act. 4.; Hiere. 4.

D & cito abeuntes à deo & eccleſia *Et aduenæ,* id eſt, à deo &
Ioan.14. electis extranei. Per fidem enim & charitatem,& cætera dona
ſpiritus ſancti firmiter ſtabiliti eſtis in deo, atque in eccleſia-
ſtica vnitate. Ideo ſubditur, *Sed eſtis ciues ſanctorum,* id eſt,
de numero electorũ,tanquam eiuſdem iuris ac dignitatis cum
illis in domo militantis eccleſiæ, *Et domeſtici dei,* id eſt,
deo familiariter copulati, & in domo eius (ſcilicet eccleſia)
recepti,ſempérque manſuri, *Superædificati,* id eſt,mente for-
titer innixi, radicati atque fundati ſiue inſtructi, *Super fun-
damentum apoſtolorum & prophetarum,* id eſt, ſuper Chriſtum,
qui eſt primum fundamentum, in quo apoſtoli & prophetæ
fundati fuerũt per fidem & gratiam ſingularem. Poteſt quoq;
1.Cor.3. per fundamentũ intelligi ſacra ſcriptura noui ac veteris teſta-
E menti, in qua fidelium corda fideliter conſtabiliuntur. Aedi-
ficati itaque eſtis hoc modo, *Ipſo ſummo angulari lapide* exi-
ſtente, *Chriſto Ieſu,* id eſt, ita vt Chriſtus in ædificio iſto ec-
Daniel.12 cleſiæ ſpirituali ſit lapis ſummus & angularis. Lapis quidem,
quoniam firmiter ſuſtinet & conſeruat credentes in ſe. Sum-
mus,quoniam perficit eos. Angularis,quia in ipſo,ſicut in ca-
pite vniuntur duo populi, Iudæi videlicet & gentiles ad con-
ſtruendam vnam eccleſiam, quemadmodum duo parietes in
lapide materiali in angulo poſito cõcurrunt atque cohærent.
Pſal.117. De hoc lapide ait Pſalmiſta, Lapidem quem reprobauerunt
ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. Quod Chriſtus de
Matt.21. ſe prædictum teſtatur,dicens Iudæis,Nunquid legiſtis? Lapi-
dem quem reprobauerunt ædificantes &c. *In quo* Chriſto,
F id eſt,in cuius doctrina,fide & gratia, *Omnis ædificatio,* id eſt,
domus,videlicet fidelis quilibet, ſeu multitudo fideliũ, *Con-
ſtructa,* id eſt, ſpiritualiter erecta & confirmata *Creſcit,* id
eſt, proficiendo procedit de bono in melius, *In templum ſan-
ctum,* id eſt, ad hoc vt ſit templum purum à vitiis,in quo deus
1.Cor.3. per gratiam habitare dignetur: iuxta illud, Templum dei ſan
ctum eſt,quod eſtis vos, *In domino,* id eſt,adiutorio dei, vel
ſecundũ voluntatem ipſius. *In quo* domino,id eſt,cuius ſub-
ſidio, *Et uos coædificamini,* id eſt,ſimul cum aliis fidelibus æ-
dificamini, intus in anima, virtutibus, donis atque ſcientiis,
In habitaculum dei, id eſt,vt ſitis templum inhabitationis di-
uinę *In ſpiritu ſancto,* id eſt,virtute ſpiritus ſancti,qui huius æ-
dificationis artifex eſt, & ſine quo nullum acceptum eſt opus.

¶Quaritur

¶ Quæritur circa prædicta, quomodo ei (quod dictum eſt, Iam non eſtis hoſpites & aduenæ) conſonet, quod de ſanctis ſcriptum eſt alibi, Confitentes quia peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram. Item quod ait Petrus, Obſecro vos tanquam aduenas & peregrinos. Et illud denique Dauidicum, Ne ſileas, quoniam aduena ego ſum apud te & peregrinus, ſicut omnes patres mei. Et reſpondēdum, ꝙ ſancti ſunt peregrini & aduenę quãtum ad ſeculum iſtud, in quo peregrinantur à domino, ſuſpirantes ad patriam ſupercœleſtem. Mundus enim carcer eſt atq; exilium electorũ. Non autem ſunt hoſpites peregrini aut aduenę quoad regnũ & domum ſeu ciuitatem militantis eccleſiæ, imò & triumphãtis eccleſię ciues & domeſtici ſunt in ſpe. A Hebr.11. 1.Petri.2. Pſal.38.

Cap. III. *Huius rei gratia ego Paulus uinctus Ieſu Chriſti.* ARTICVLVS III. B

ORANS præterea ſanctus Apoſtolus pro Epheſiis, ait, *Huius rei gratia,* id eſt, pro hac cauſa mihi grata, & vobis gratioſa, videlicet vt ædificemini in habitaculum dei in ſpiritu ſancto, ſecundum intellectum iam expreſſum, *Ego Paulus uinctus Ieſu Chriſti,* id eſt, propter Chriſtum Romæ incarceratus, & vinculis ſtrictus, *Pro uobis gentibus,* id eſt, ob hoc quod vobis gentibus euangelizo. Et hoc vobis conſtare poteſt ſic eſſe; *Si tamen audiſtis diſpenſationem gratiæ dei quæ data eſt mihi,* id eſt, gratiam mihi ex diuina diſpenſatione ſeu diſpoſitione collatam, videlicet apoſtolatum, & cętera dona gratis data atque gratifica, mihi impenſa, *In uobis,* id eſt, ad veſtram ſalutem & inſtructionem, *Quoniam ſecundum reuelationem,* id eſt, ex ſupernaturali & clara illuminatione Chriſti, *Notum mihi factum eſt ſacramẽtum,* id eſt, humanæ redemptionis myſterium ſeu occultum dei conſilium de ſaluatione hominum, *Sicut ſupra* videlicet in præcedenti capitulo, *Scripſi in breui* ſermone, dicendo de Chriſto. Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum, *Prout poteſtis legentes* verba illa, *Intelligere, prudentiam,* id eſt, ſapientiam, *Meam in myſterio Chriſti* cognoſcendo, id eſt, in deſcriptione, prædicatione, ſeu cognitione huius diuini ſecreti, ſeu ſummæ mentis conſilij, vtputa quòd gentes per Chriſtum ſaluandæ ſint, *Quod myſterium Aliis,* Infrà.4. C 2.Cor.1. Suprà.2.

id eſt,

D id eſt,præteritis, *Generationibus non eſt agnitũ,* hoc eſt,reue-
Matth.11. latũ,ſcilicet *Filiis hominũ* qui fuerũt, *Sicut nunc* .i.tam plene,
Lucæ.10. tam vulgate,& tam perfecte q̃ modo. *Reuelatum autem ſanctis apoſtolis eius & prophetis* noui teſtaméti,quorũ multi nominan
Act.13. tur in Actibus Apoſtolorum. Nam & omnes apoſtoli fuerunt prophetæ.His ergo reuelatũ eſt, *In ſpiritu,* id eſt,per ſpiritũ ſanctũ.Vel,in ſpiritu.i.ſpirituali mentis exceſſu ſeu eleuatione ad percipiendã reuelationẽ diuinã, *Eſſe gentes,* id eſt,electos gentiles, *Cohæredes* quoad felicitatẽ futurã, *Et concorporales,* hoc eſt,ad idem myſticũ corpus pertinentes, *Et comparticipes promiſſionis*.i.cõſortes cœleſtium promiſſionum cũ nobis Apoſtolis,cæteriſq; electis Iudæis.Ita vt eadẽ ſit beatitudo omniũ noſtrum in patria,& nunc vnum corpus ſumus Chriſti.Quod
E totum factum eſt, *In Chriſto Ieſu* .i.in virtute & gratia,ſeu per incarnationẽ & paſſionẽ & merita Chriſti.Itẽ *Per euangeliũ,* hoc eſt,euangelicæ legis prædicationẽ,per quam gentes ad fi-
2.Petri.1. dẽ conuerſę ſunt,& Chriſti gratiã ſuſceperunt, *Cuius euan-*
Ioan.1. *gelij, Factus ſum ego miniſter,* id eſt,obſequioſus annũciator, *Secundum donum gratiæ dei quæ data eſt mihi,* hoc eſt,ſecundum apoſtolatum & ſapientiam mihi diuinitus diſtributa, *Secundum operationem uirtutis eius,* id eſt, ſecundũ influxum diuinæ potentiæ ad tantam me gratiam promouentis. *Mihi*
1.Cor.15. *enim* Paulo, *Omnium ſanctorum minimo* non ſimpliciter,ſed ſecundum aliquam conſiderationem,videlicet quantum ad id quod ſum ex meipſo,& quod feci aduerſus eccleſiam. Etenim ſecundum diuerſas conſiderationes ſuiipſius,poteſt homo di-
F uerſo de ſeſe iudicare modo ſine mendacio. Sicque maior ac perfectior poteſt ſe vere humiliare ſub inferioribus. Nunquã enim debet aliquis propter humilitatem à veritate recedere, *Data eſt gratia hæc* id eſt, authoritas & ſapientia, *In genti-*
1.Cor.1. *bus euangelizare,* hoc eſt, gentibus prædicare, *Inueſtigabiles*
Sup.ca.2. *diuitias,* id eſt,imperſcrutabilia & copioſiſſima dona & bene-
Roma.3. ficia *Chriſti,* hominibus præſtita vel promiſſa, *Et illuminare* inſtrumentaliter, id eſt, prædicando docere, *Omnes* gentes, id eſt,quaſdam de omni genere gentium, *Quæ ſit diſpenſatio,* id eſt, executio, ſeu diſpenſatiua adimpletio, *Sacramenti abſconditi à ſeculis in deo,* id eſt, humanæ redemptionis ſecreto conſilio factæ,ſeu incarnationis filij dei. Quod ſacramentum abſconditum,ſeu cælatum fuit in deo,id eſt, in diuinæ mentis notitia

notitia à ſeculis, id eſt, ab omnium generationum exordiis, A
vtpote ab origine mundi, ita vt nulli creaturæ angelicę vel hu
manæ, fuerit plene manifeſtatum. *Qui deus, Omnia creauit, vt innoteſcat principibus & poteſtatibus in cœleſtibus per eccleſiam multiformis ſapientia dei ſecundum præfinitionem ſeculorum, quam fecit deus in Chriſto Ieſu domino noſtro.* In horum expoſitione verborum maximam difficultatem habentium, ſanctus Hieronymus & ſanctus Auguſtinus nonnihil diſſonare videntur. Secundum Hieronymum enim exponitur ſic, Mihi data eſt *Hierony.*
gratia, euangelizare in gentibus inueſtigabiles diuitias Chriſti, vt innoteſcat, id eſt, ita vt notificetur principibus & poteſtatibus, id eſt, angelorũ ordinibus, qui ſunt in cœleſtibus mãſionibus per eccleſiam, hoc eſt, per apoſtolorũ in eccleſia prædicationem, ſeu ex prędicatione Apoſtolorũ in eccleſiis facta, multiformis ſapientia dei, id eſt, diuinæ mentis ſapientialis B
diſpoſitio de humani generis liberatione. Quæ vtique cognitio, vel ſapientia dei, quamuis in ſe vna & ſimpliciſſima ſit, tamen propter diuerſa quæ includit, concernit & efficit, multiformis vocatur. Eſt enim de omnibus myſteriis Chriſti. Quod autem ſubiungitur, ſecundum præfinitionem ſeculorum &c. referri poteſt ad verbum innoteſcat, eritque ſenſus. Vt innoteſcat principibus & poteſtatibus per apoſtolorum prædica- *Matt.16.*
tionem multiformis ſapientia dei, ſecundum præfinitionem ſeculorum, id eſt, ſecundum prædicationem dominicam ab exordio temporum præconceptam, quam præordinationem fecit, id eſt, effectui mancipauit, in Chriſto Ieſu domino noſtro, hoc eſt, per Chriſti prædicationẽ inchoatiue, & per miſ- C
ſionem ac illuminationem qua ipſe Apoſtolos docuit; & ad prædicationem emiſit. Secundo, refertur ad nomen multiformis. Tanquam dicat, Multiformis ſapientia dei, non in ſe multiformis, ſed ſimplex. Multiformis vero, ſecundum præfinitionem ſeculorum, id eſt, ſecundum ordinationem eorum quę in ſeculo fiunt. Vel ſecundum hæc ipſa ex diuina præordinatione procedentia: quam præfinitionem fecit, id eſt, impleuit, vel implere diſpoſuit deus pater, in Chriſto Ieſu domino noſtro, id eſt, per vnigenitum filium ſuum, per quẽ facta ſunt omnia. *Ioan.1.*
Qui teſtatur, Pater meus vſque modo operatur, & ego operor. *Ioan.15.*
¶ Secundo exponitur iuxta Auguſtinum, hoc modo, Data eſt *Auguſtin.*
mihi gratia illuminare omnes, quæ ſit diſpenſatio ſacramenti

à ſeculis

D à ſeculis in deo abſconditi, vt innoteſcat, id eſt, ſic tamen vt innotuerit principibus & poteſtatibus, id eſt, angelis vniuerſis: per eccleſiam, hoc eſt, in eccleſia, multiformis ſapientia dei. Ponit ergo Auguſtinus ſuper Geneſim, quòd omnes angeli à principio ſeculi præcognouerunt myſterium regni cœleſtis, id
S.Thomas. eſt, vnigeniti filij dei incarnationem. Quod etiam Thomas in
Hiere.1. prima parte affirmat rationem adiiciens. Quoniam incarnatio verbi eſt finis ad quem omnia angelorum miniſteria ordinantur. Omnes autem ſunt aliquo modo adminiſtratorij ſpiritus. Omnes ergo ſacramentū hoc cognouerunt, quantum ad ſubſtantiam eius in generali, non autem quantum ad ſingulas circunſtantias, ſeu particulares conditiones ipſius. Et quantum ad hoc, profecerunt in cognitione multiformis ſapientiæ dei,
E myſteriorumque Chriſti tempore aſcenſionis & prædicationis Apoſtolorum. Porrò beatus Hieronymus videtur ſentire
Hierony. oppoſitum hoc loco, & Eſaiæ exponens illud, Quis eſt iſte qui
Eſaiæ.63. venit de Edom. Ait itaque, quòd angeli myſterium incarnationis, paſſionis Chriſti ignorauerunt donec impleretur. A Chriſto quoque aſcendente illud addiſcerent, atque ex prædicatione Apoſtolorum in eius agnitione proficerent. Veruntamen ſi dicta Hieronymi diligenter inſpiciantur, non videntur
Hierony. prædictis penitus diſſonare. Nam aſſerit quòd angelicæ dignitates non ad purum intellexerunt præmemoratum myſterium, donec completa eſt paſſio Chriſti, & Apoſtolorū prędicatio in gentes promulgata. Certum eſt autem dici non poſſe, quod angeli abſolute neſcierunt myſteria Chriſti, do-
F nec rebus eſſent expleta. Propheticæ autem reuelationes (ſecundum Dionyſium) angelorum miniſterio fiunt. quod ergo
Diony. de Chriſto præcognouerunt prophetæ, angeli prius, certiusq́; nouerunt. De hac vero materia plenius dixi in Eſaia, exponē-
Eſaiæ.63. do caput illud, cuius exordium eſt, Quis eſt iſte qui venit de
Ioan.14. Edom? Videtur quoque expoſitio glorioſi Hieronymi hoc loco magis concordare literę, quàm expoſitio Auguſtini vt conſtat inſpicienti. *In quo* Chriſto, id eſt, cuius gratia & merito,
EPIST. *Habemus fiduciam* futuræ felicitatis, *Et acceſſum* ad deum, *In confidentia,* hoc eſt, confidendo de bonitate dei, meritis Chriſti, & actibus propriis, *Per fidem eius* quia in fide Chriſti omnia bona noſtra fundantur. Vnde & confidentia iſta ex fide procedit. ¶Deinde admonet Epheſios ad patientiam atq; conſtantiam.

conſtantiam. *Propter quod obſecro,* hoc eſt, per ſacra vos rogo, EPIST.
Ne deficiatis, hoc eſt, ne frangamini per impatientiam, puſillanimitatem, aut tædium animi, nec à fide, bonóque opere deſiſtatis, *In tribulationibus meis,* id eſt, ex cõſideratione perſequutionum, & aduerſitatum quas patior, *Pro uobis,* hoc eſt, ad veſtri ædificationem ac probationem, *Quæ* conſtantia, ſcilicet non deficere, *Eſt gloria ueſtra,* id eſt, glorioſum meritum veſtrum. Solent autem puſilli ſcandalizari, frangi, deficere, dum conſpiciunt iuſtos ab impiis opprimi aut occidi. In quorum perſona ſcriptum eſt ab Abacuc, Quare domine non reſpicis cõtemplatores, & taces conculcante impio iuſtiorem ſe? Propter hoc lacerata eſt lex. Exercitati autem in via & lege diuina, qui ſciunt quod per multas tribulationes oportet nos intrare in regnũ cœleſte, & quod pœnę iuſtorũ in hac vita nõ ſunt niſi medicinæ atque remedia, non mouentur ex hoc: quin potius dicunt illud Saluatoris, Beati qui perſequutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. *Huius rei gratia* puta ne deficiatis à bono propter aduerſa. *Flecto genua mea,* id eſt, corpus in oratione humiliando ad inſinuandam vel excitandam cordis mei humiliationem, *Ad patrem domini noſtri Ieſu Chriſti, ex quo omnis paternitas in cœlis, & in terra nominatur,* id eſt, de cuius veriſſima paternitate deriuatur, & nomen paternitatis ſortitur, omnis paternitas angelorum & hominum. Ita quod paternitas primo & proprie conuenit deo patri qui genuit filium non ſolum in natura ſimilem, ſed etiam ſibi conſubſtantialem. Cæteris vero conuenit paternitas per quandam imitationem paternitatis diuinæ, *Vt det uobis ſecundum diuitias gloriæ ſuæ,* id eſt, ſecundum plenitudinem ſuæ perfectionis increatæ & opulentiſſimæ, *Virtutem,* id eſt, cordis conſtantiam, *Corroborari,* hoc eſt, vt cõfirmemini, *Per ſpiritũ eius,* id eſt, per inſpirationem & opem ſpiritus ſancti, *In interiori homine,* hoc eſt, in anima. Quod eſt *Habitare Chriſtum per fidem* formatam *In cordibus ueſtris,* id eſt, manſionem quietam, ac iugem præſidentiam habere in interioribus veſtris. Sitis quoque *In charitate* dei ac proximi, *Radicati,* hoc eſt, radicitus fixi, ſeu firmiter inhærentes, quemadmodum radix terræ fortiter ineſt, *Et fundati,* id eſt, per firmas rationes diuini amoris ſtabiliti, videlicet ex cõſideratione diuinæ bonitatis in ſe, & charitatis

A

Abac.1.

Act.14.

Roma.8.

B

Matth.5.

1.Cor.4.

C

F eius

1.Cor.9. eius ſuper nos, ex conſideratione etiam beneficiorum, promiſ-
D ſionumque Chriſti, *Vt poſſitis comprehendere,* id eſt, ſyncere cognoſcere, *Cum omnibus ſanctis,* hoc eſt, ſicut ſancti in via deo reuelante cognoſcunt, *Quæ ſit latitudo* ſpiritualis charitatis, *Et longitudo, & ſublimitas, & profundum* eius. Hæ dimenſiones attribuuntur charitati, per ſimilitudinem corporalium dimenſionum. Vnde latitudo charitatis eſt, quod ad omnes extenditur, etiam inimicos. Longitudo eius eſt quod tendit in longum atque futurum, videlicet vſque in vltimum finem, ſeu vitam æternam, nec frangitur propter dilationem.
Auguſtin. Vnde ſecundũ Auguſtinum, Longitudo eſt perſeuerandi longanimitas. Sublimitas vero charitatis eſt, ꝙ immediate vnit
E nos deo, imò in deum transformat, eique inſeparabiliter colligat, quod maxime in patria adimpletur. Profundum autem charitatis eſt condeſcenſus ad proximum. Vel humiliationis decliuitas ex conſideratione terribilium iudiciorum dei.
Iacobi.1. ¶Poſſunt quoque hæc quatuor metaphorice ad diuinam re-
Sapien.8. ferri naturam. Vt latitudo pertineat ad diuinæ naturæ cõmunicabilitatem, qua deus dat omnibus affluenter, nec aliquid expers eſt à diuinæ bonitatis participatione. Longitudo vero pertineat ad æternitatem, qua attingit à fine vſq; ad finẽ, imò vniuerſa præcedit, & omnia ſequitur. Vel ad longanimem expectationem, qua impiorum præſtolatur emendationem. Sublimitas autem ad maieſtatis diuinę incircumſcriptibilem excellentiam. Vel ad promiſſorum ſupernaturalem dignitatem.
F Profundum quoq; ad incõprehenſibilia diuinæ naturæ, eiusq;
Pſal.35. iudiciorũ. De quibus dicit ſcriptura, Iudicia tua abyſſus mul-
Iob.11. ta. Item alibi, Excelſior cœlo eſt. Et quid facies? Profundior inferno, Et vnde cognoſces? Longior terra menſura eius, & latior mari. Poſſitis *Scire etiam* ſcientia practica, hoc eſt, ſciendo imitari, & iuſte agere, *Supereminentem ſcientiæ charitatem Chriſti,* id eſt, dilectionem illam præcipuam, qua Chriſtus ſecundum ſuam ſcientiam nos dilexit. Dilectio enim ex cognitione procedit. Vel ſic, Poſſitis ſcire charitatem Chriſti ſupereminentem ſcientiæ, id eſt, noſtram notitiam ſua magnitudine excedentem, *Vt impleamini,* id eſt, diuinarum gratiarum
Eccli.24. recipiendo influxum tendatis ac perducamini, *In omnem plenitudinem dei,* id eſt, ad omnia dona perfecta quæ cõferuntur à deo. Quatenus nunc obtineatis plenitudinẽ meritorum: poſt-
modum

modum vero plenitudinē præmiorum. *Ei autem* ſcilicet deo A
omnipotenti, *Qui potens eſt omnia* ſibi placentia,& nobis ſa- 1.*Timo.*1.
lubria, *Facere,* id eſt,implere *Superabundanter quàm petimus* FINIS.
aut intelligimus, id eſt,copioſius quàm orare aut noſſe valea-
mus, qui tamen plus intelligimus, quàm orare præſumamus,
Secundum uirtutem, id eſt,omnipotentiam ſuam, *Quæ opera-*
tur in uobis vt cauſa prima ac principalis,nobiſq; virtutem &
gratiam operandi largitur, *Ipſi* ſit *Gloria,* id eſt,clara cum
laude notitia, *In eccleſia,* id eſt,in cordibus fideliū,qui deum
glorificant, *Et in Chriſto Ieſu,* id eſt, propter ea quæ nobis
per Chriſtum donauit.Gloria inquā,duratura, *In omnes ge-*
nerationes, id eſt, per vniuerſa generationum interualla, ſeu
tempora *Seculi,* id eſt,præſentis vitæ contentiuæ, *Seculorum,*
id eſt, includentis in ſe ſecula vniuerſa,id eſt, ſingulas mundi B
ætates.¶Porrò,ſecūdum Damaſcenum,ſeculum multa ſigni- *Damaſc.*
ficat. Primo, vniuſcuiuſque rei vitam. Secundo,tempus mille
annorum.Tertio,totam vitam ſeu durationem (vt ita loquar)
præſentem.Quarto,vitam futuram in patria poſt reſurrectio-
nem nouiſſimam.Quinto,menſuram æternorum.Sexto,menſu
ram perpetuorum. Septimo,ſingulas ſeptem mundi ætates.

Cap. IIII. *Obſecro itaque uos ego uinctus in domino.*

ARTICVLVS IIII.

DOCVIT ſanctus Apoſtolus omnia bona noſtra di *Epheſ.*3.
uinæ pietati ac gratiæ eſſe aſcribenda, induxit
quoque Epheſios ad gratiarum actionem,& fudit
pro eis precem deuotam. Iam in moralibus in- C
ſtruit eos dicendo: *Obſecro itaque uos ego uinctus,* EPIST.
id eſt,Romæ incarceratus atque ligatus, *In domino,* hoc eſt,
propter deum & fidei prædicationē, *Vt digne ambuletis* quo-
tidie in virtutibus proficiendo. Digne inquam, *Vocatione qua*
uocati eſtis ad Chriſtianam religionem atque euangelicam le
gem me foris per prædicationem meam vocante, deo autem
interius operante,& per inſpirationem internam vocante,hoc
eſt, ſic viuite vt conuenit Chriſtianis, & ſicut lex iubet quam
aſſumpſiſtis, *Cum omni humilitate* interiori & exteriori in ver
bis & factis, ita vt latentem ſuperbiam & manifeſtam præ-
ſumptionem ac promptam abiiciatis, *Et manſuetudine,* id eſt,

Matth.11. mititate iram refrenante. Hoc & Chriſtus admonet, Diſcite,
D inquiens, à me, quia mitis ſum & humilis corde. Vnde & To-
Tobiæ.4. bias præcepit filio ſuo, Superbiam nunquam in tuo ſenſu, aut
in verbo tuo dominari permittas. In ipſa enim ſumpſit initiũ
Eccli.10. omnis perditio. Et in Eccleſiaſtico ſcriptum eſt, Odibilis co-
ram deo & hominibus eſt ſuperbia. De commendatione vero
Eccli.3. manſuetudinis ſcriptum eſt, Fili, in manſuetudine opera tua
perfice, & ſuper hominum gloriam diligeris, *Cum patientia*
quæ paſſionem triſtitiæ aufert, id eſt, cum æquanimi toleran-
Hebr.10. tia aduerſorum, *Supportantes inuicem* mutuos defectus atq;
labores, compatiendo peccantibus, & laborantibus ſuccurren-
1.Cor.13. do: ſicut alibi dictum eſt, Alter alterius onera portate, *In cha-*
Galat.6. *ritate,* id eſt, ſyncero affectu non ſimulatione, aut pro commo
E do temporali, *Solliciti ſeruare,* id eſt, ſtudioſi ac diligentes
ad cõſeruandum, *Vnitatem ſpiritus,* id eſt, ſpiritualem vnio-
nem & conformitatem animorum, vt ſit vobis anima vna per
Ioan.17. charitatis affectũ, vel vnitatem ſpiritus, id eſt, vnitatem eccle-
ſiæ quam facit ſpiritus ſanctus, *In uinculo pacis,* hoc eſt, in
pace ſeu tranquillitate animi, quę eſt ſpirituale vinculum vni-
tatis præfatæ, quoniam nutrit eam atq; conſeruat. *Vnum cor-*
pus Chriſti myſticum eſtis, *Et unus ſpiritus* cum deo ei fide-
liter adhærendo. Vel, vnus ſpiritus cũ ſpiritu Chriſti per cha-
Roma.12. ritatem, eadem volendo ac nolendo cum eo, quemadmodum
Hiere.32. per Hieremiam dominus loquitur, Dabo eis cor vnum, & ani-
mam vnam, *Sicut uocati eſtis in unam ſpem,* id eſt, ad eandem
1.Petri.5. beatitudinem ſperandam. *Vocationis ueſtræ,* id eſt, ad quam
F veſtra vocatio ordinatur. Merito inſuper obſeruãda eſt vnitas
iſta interna ac ſpiritualis. Nam *Vnus dominus* ſcilicet deus tri
Heſter.3. nitas. De quo in libro Heſter quidam aiebat, Domine rex om-
Roma.3. nipotens in ditione tua cuncta ſunt poſita. *Vna fides* in ſpe-
cie ex parte obiecti, quod eſt veritas prima, ſed ex parte ſubie-
ctorum fides numeraliter diuerſificatur. Quamuis enim multa
ſint credenda, & multi articuli fidei, vna tamen eſt formalis, &
propria ratio obiectalis, propter quã omnibus creditur, & cui
fides innititur ſcilicet veritas increata. *Vnum baptiſma* in ſpe-
cie, quia materia vna eſt, vtpote aqua, & forma baptiſmi eadẽ
eſt. Vel dicitur baptiſma vnum, ex parte interioris Baptiſtæ,
videlicet Chriſti, qui ſolus lauat & mundat interius. Vel ideo
vnum vocatur, quia iterari non poteſt, eſtque eiuſdem valoris
à quocunque

à quocunq; miniſtretur,quoniam non conſiſtit in merito dan- A
tis, ſed in virtute dominicæ paſſionis. *Vnus deus & pater om-
nium,* hoc eſt,deus trinitas.Qui deus dicitur propter creatio-
nem:pater,propter benignam gubernationem, *Qui eſt Super
omnes* id eſt,incomparabili dignitate cunctis præſtantior, *Et
per omnia* ſpiritualiter extentus ſiue diffuſus, cunctaq; pene-
trans & includens.Propter quod ipſe per Hieremiam côteſta-
tor,Nunquid non cœlum & terram ego impleo? *Et in omnibus* Hiere.23.
nobis credentibus atq; electis eſt per fidem,charitatem & gra- FINIS.
tiam.Sed ne ex hoc quod dixit,nos eſſe vnum corpus,vnumq;
ſpiritum,æſtimetur in omnibus eſſe par gratia,ſubditur, *Vni-
cuique autem noſtrum data eſt gratia* gratum faciens, vel gratis EPIST.
data,ſeu vtraque ſimul. *Secundum menſuram donationis Chriſti,* Ioan.1.
hoc eſt, iuxta quantitatem menſuratam à Chriſto: vel ſecun- B
dum quod Chriſtus dator menſurat, qui dat ſingulis ſecũdum
propriam capacitatem ſiue virtutem. *Propter quod dicit* Pſal- Pſal. 67.
miſta, *Aſcendens* Chriſtus *In altum,* id eſt, in cœlum em-
pyreum in die aſcenſionis. *Captiuam duxit captiuitatem,* hoc
eſt,à diabolo captos eripuit,cepit,& ſecum deduxit,videlicet
ſanctos de lymbo omnéſque omnino purgatos. *Dedit dona
hominibus* maxime in die ſancto Pentecoſtes,quando diſcipu-
lis mittens ſpiritum ſanctum , impleuit corda eorum diuerſis
charifmatibus ſpiritus ſancti,vt patet in Actibus. Allegat au- Act.2.
tem Apoſtolus potius ſenſum quàm verba Pſalmiſtę.Sic enim
continet noſtra tranſlatio,Aſcendiſti in altum,cepiſti captiui-
tatem,accepiſti dona in hominibus. *Quod autem* Chriſtus
Aſcendit, quid eſt hoc eſt, quomodo verum eſt *Niſi quia &* C
deſcendit primum, id eſt, ante, videlicet in die reſurrectionis
ſeu mortis ſuæ, *In inferiores partes terræ?* id eſt,ad lymbum
patrum,qui eſt ſecus infernũ ſitum in medio terræ.Inde enim
captiuam duxit captiuitatem. ¶Porrò Chriſtus in puncto
mortis ſuæ deſcendit in lymbum,quantum ad animam.In die
vero reſurrectionis rediit illuc cum corpore & anima ſecun-
dum quoſdam.Vel ſic,Deſcendit primum in inferiores partes Zacha.9.
terræ,hoc eſt,ad hunc mundum inferiorem,humanã naturam
aſſumendo,atq; in mundo viſibiliter operando.Vnde ipſe ait,
Nemo aſcendit in cœlum,niſi qui deſcendit de cœlo. *Qui de-* Ioan.3.
ſcendit modis præfatis, *Ipſe eſt & qui aſcendit* in die aſcen- Marci.16.
ſionis ſecundum corpus & animam, *Super omnes cœlos* ma-

D teriales & habitationes eorum. Aſcendit autē loco & dignitate, vel potius dignitatis ſuæ manifeſtatione ſuper omnes creaturas corporales ac ſpirituales. Sunt autē ſeptem cœli planetarum: octauum cœlum eſt firmamentum quod appellatur ſydereum. Eſtque partim diaphanū, & partim lucidum. Nonum eſt cœlum cryſtallinum, ſeu aqueum, omnino diaphanū, quod philoſophi nominant nonam ſphæram. Vltra quam aliqui ponunt decimam ſphęram ſeu decimum cœlum, quod nominant primum mobile. Vltra hos cœlos, eſt cœlum empyreum maximè vniforme ac ſimplex atque immobile, quod eſt manſio beatorum. ¶Denique præter hos cœlos ſuperiores, & ſecundum ſubſtantiam prorſus incorruptibiles ſunt cœli elementares, videlicet cœlū aëreum, æthereum, olympium, & igneum.

Act.1.

E Sic ergo aſcendit *Vt adimpleret omnia* quæ in lege, prophetis, ac pſalmis de ipſo prænunciata fuerūt. Vnde in cruce dicebat,

Lucæ.24. Conſummatum eſt. Vel, impleret omnia genera hominum, id eſt, quoſdam de vniuerſis generibus hominum donis & gratiis

Ioan.19. ſpiritus ſancti. De quibus omnibus dixit apud Ioannem, Om-

Ioan.10. nia traham ad meipſum. Quomodo autē & quibus gradibus hoc fecerit: ſubditur, *Et ipſe* Chriſtus *Dedit*, hoc eſt, gratis conſtituit, *Quoſdam quidem Apoſtolos* de quibus in Luca ha-

Lucæ.6. betur, Hos duodecim elegit, quos & Apoſtolos nominauit. *Quoſdam autem prophetas*, id eſt, futurorū prænunciatores, vt

Act.11. erāt Agabus & Dionyſius, qui Ioanni Euāgeliſtæ prophetauit

Ambroſ. de ſua reductione à Pathmos. Secūdum Ambroſinm per prophetas potius intelliguntur ſcripturarū expoſitores, quoniam

F in nouo teſtamento ſcripturarum explanatores appellantur

Act.6. prophetæ. *Alios uero Euangeliſtas* vel quia Euangelium con-

Lucæ.1. ſcripſerunt, vt Lucas & Marcus: vel quia euangelium prędica-

Marci.1. uerunt, vt ſeptem diaconi & ſucceſſores eorum. Euangeliſtæ nanque vocantur, qui quanuis ſacerdotes non ſint, tamen euangelizare ex officio poſſunt *Alios autem* dedit *Paſtores & doctores* puta epiſcopos, qui verbo & opere gregem ſuum pa-

Hiere.3. ſcere habēt. De quibus dominus loquitur per Hieremiam, Dabo vobis paſtores iuxta cor meum, & paſcent vos ſcientia & doctrina. Loquitur autem Apoſtolus de diſtinctione iſtorum formaliter. Materialiter nanq; frequenter coincidunt, eo quòd eidem perſonæ diuerſæ gratiæ cōferantur. Nam ipſi Apoſtoli vtique & prophetæ & Euangeliſtæ, paſtores atque doctores

fuerunt.

fuerunt, Hos itaq; dedit deus. *Ad conſummationē ſanctorū* .i. A
vt feliciter finiantur ſeu conſumētur, qui nunc ſancti & perfe- *Hier.3.*
cti conſiſtunt, qui & à prædictis diriguntur *In opus miniſterii*
id eſt, operoſum obſequium, puta ad hoc vt ſinguli ſua officia
ordinatè & expedite valeant exequi. *In ædificationem corporis* *Hebr.6.*
Chriſti .i. propter ædificationē ſpiritualem eccleſiæ, & vt infi-
deles per fidē ei incorporentur, quæ eſt myſticū corpus Chri-
ſti. ¶ Porro prælatio ordinationis prædictæ durabit, *Donec*
occurramus omnes hoc eſt, in die iudicij nobis inuicē & Chri-
ſto obuiemus, iuxta illud in Euangelio, Ecce ſponſus venit, *Matt.25.*
ſurgite obuiā ei. Et alibi, Simul rapiemur cū illis in nubibus *1. Theſſ.4.*
obuiā Chriſto, *In unitatem fidei* hoc eſt, idem credentes quā-
tum ad electos fideles, qui nondum deum per ſpeciem videre B
meruerunt, *Et agnitionis* id eſt, contēplationis, *Filii dei* Hoc
refertur ad beatos qui ante futurum iudicium deo perfruun-
tur. Vel ſic, Occurramus omnes, qui iam ſumus & viuimus, in
vnitate fidei .i. in vna fide catholica, & agnitione fideli Chri-
ſti filij dei, *In uirum perfectum* hoc eſt, in ſtatu perfecto, ha-
bētes videlicet perfectionē virtutum, & fortitudinem animo-
rum, ſicque appareat nos eſſe viros non ratione ſexus, ſed per-
fectionis. Non ergo ideo ait, in virum perfectum, quaſi poſt *Galat.4.*
reſurrectionem defecturus ſit ſexus muliebris, ſed quia electi FINIS.
feliciter immutabuntur *In menſuram ætatis plenitudinis Chri-*
ſti hoc eſt, in ea ætate occurremus & reſurgemus, qua Chri-
ſtus conſummatus atque occiſus eſt, ſcilicet, in anno trigeſi-
motertio. Non ait in menſuram corporis vel ſtaturæ, quoniā C
vnuſquiſque proprij corporis menſuram recipiet, quam vel in
iuuentute habuit, licet ſenuerit, vel fuerat habiturus niſi prius
obiiſſet. Non autem ſatis eſt dicere ſecundum Auguſtinum, *Auguſt.*
quod in reſurrectione detur corpori magnitudo quam nō ha-
buit, nec naturaliter habuiſſet, vel quod corpora maiora ad
dominici corporis quantitatem redigantur: ſic enim multum
periret de illis: cum tamen ne vnus quidē periturus ſit capil- *Luc.21.*
lus eorū. Hæc vero tā præclara largitus ſiue daturus eſt deus
beneficia nobis. *Vt iam* poſt receptionem baptiſmi, & con-
uerſionem noſtram, *Non ſimus paruuli* .i. diſcretione ac ſen-
ſibus minorati ſeu modici, *Fluctuantes* id eſt, inſtabiles, *Et*
circunferamur id eſt, vndique à deo & rectitudine ſanctæ cō-
uerſationis abſtrahamur ac euagemur, *Omni uento doctrinæ*

 id eſt,

D id eſt,inani,verboſa,& turbulēta inſtructione hominum per-
Pſal.11. uerſorum,ne deputemur cum illis, de quibus dicit Pſalm. In
Pſal.82. circuitu impij ambulant. Et, Deus meus pone illos vt rotam,
& ſicut ſtipulam ante faciem venti,quæ circunferentia ſeu va-
na inſtructio ſit, *In nequitia hominum* .i.à nequam hominibus,
In aſtutia hoc eſt,cum fraude & ſimulatione, *Ad circunuentionem erroris* .i.ad hoc vt alios fallant mittendo eos in diuerſos errores ſub prætextu iuſticiæ & ſpecie veritatis. *Veritatē autem iuſticiæ* hoc eſt,opera iuſta *Facientes* Vel veritatē doctrinæ faciētes,id eſt,actibus virtuoſis exequentes *In charitate* hoc eſt,ex charitatis impulſu atque imperio non ficte, coacte aut formidoloſe, *Creſcamus* in gratia gratificante, *In illo per*
E *omnia* virtutum exercitia, *Qui eſt caput* noſtrum,videlicet,
Chriſtus .i.auxilio Chriſti,ſecundum eius conſilia ad gloriam eius. *Ex quo* .i.cuius virtute & operatione, *Totum corpus* myſticum , quod eſt vniuerſa eccleſia, *Compactum* hoc
1.Pet.2. eſt , per fidem & opera fortiter iunctum, *Et connexum* coa-
1.Cor.11. gulo charitatis, *Per omnem iuncturam ſubminiſtrationis* .i.per ſingula membra,ſiue ſuppoſita myſticum corpus integrantia, & ſibi inuicem charitatiue miniſtrantia. *Secundum operationem* id eſt,realem & actualem ſubuentionem ſeu ſeruitutem
In menſuram uniuſcuiuſque membri id eſt, iuxta facultatem, proportionem,ſeu modum cuilibet perſonæ eccleſiaſticæ cōuenientem,videlicet ſecundū quod gratia dei in ea maior aut
F minor eſt . Hoc itaque corpus ita compactum, *Augmentum*
1.Cor.3. *corporis facit* hoc eſt, ſeipſum auget ac perficit numero & merito Chriſti virtutem, *In ædificationem ſui* hoc eſt,ad hoc vt plures conuertantur ad fidē, corrigantur in moribus vel perficiantur virtutibus, *In charitate* in qua tota ſpiritualis fundatur & cōſummatur constructio.Sic ergo in corpus eccleſiæ iunctum eſt,vt ſingula membra eius ſibi inuicē per dilectionē cohæreant atque miniſtrēt. ¶ Deinde inſtruuntur Epheſij in moribus,primoque admonenrur declinare à malo. *Hoc igitur* id eſt quoniā tāta vobis collata eſt gratia, *Dico & teſtificor in domino* .i.deo teſtante,vel ſub teſtimonio domini iubeo, deū teſtem adhibendo, *Vt iam* tempore gratiæ, *Non ambuletis ſicut & gentes ambulant* .i.non viuatis ſicut gentiles, *In uani-*
Roma.1. *tate ſenſus ſui* hoc eſt,diuerſis erroribus humana vanitate cō-
Prou.3. ceptis. *Tenebris* .i.perfidia,variiſq; falſitatibus. *Obſcuratum habentes*

habentes intellectum, alienati à uia dei id eſt, à fide & lege diuina, *Per ignorantiam quæ eſt in illis* quæ eſt priuatio veritatis, idcirco alienat & ſeparat intellectum à via dei, quæ pulchra eſt atque pacifica, *Propter cæcitatem* .i. hebetudinem & duriciam *Cordis ipſorum* per quam prædicationi veritatis claudunt oculos mentis. In maleuolam enim animã non introibit ſapiẽtia. *Qui deſperantes* hoc eſt, futuræ vitæ ac diuinę remunerationis fiduciam non habentes, *Semetipſos tradiderunt impudicitiæ* id eſt, turpitudini, luxuriæ, procedentes ex concupiſcentia, *In operationem immũdiciæ omnis* .i. in opera totius fœditatis, nullum genus carnalium voluptatum omittentes, *In auariciam* .i. ex peccato luxuriæ etiam in auariciã lapſi deſiderantes temporalia, ſine quorum vſu, libidini vacare nõ poſſunt. De talibus ſcriptum eſt per Sapientẽ, Dixerunt impij apud ſe. Non eſt qui agnitus ſit, reuerſus ab inferis, quia ex nihilo nati ſumus, & poſt hæc erimus tanquam non fuerimus. Venite ergo & fruamur bonis quæ ſunt, & vtamur creatura tanquam in iuuentute celeriter. Nullum pratum ſit, quod non pertranſeat luxuria noſtra. *Vos autem non ita* ſcilicet vt impudice viuatis, & vitiis gentilitatis vacetis, *Didiciſtis Chriſtum* hoc eſt, Chriſti doctrinam, quę docet oppoſitum, *Si tamen illum* .i. Chriſti documenta, *Audiſtis* auribus mentis, id eſt, intellexiſtis, *Et in Chriſto* hoc eſt, ſecundum eius vitam, mores & theoriam, *Edocti eſtis* à ſpiritu ſancto per Chriſti miniſtros, *Sicut eſt ueritas in Ieſu* id eſt, ſi ſic informati eſtis vt dici poſſitis edocti in Chriſto, hoc eſt, ſi vere ſapientes eſtis, vitam & mores conformando ſcientiæ exemplo Chriſti, qui cœpit facere & docere, Vnde ſubiũgit quid ſit in Chriſto edoctum eſſe, *Deponere uos ſecundum priſtinam conuerſationem* id eſt, per abnegationem præcedentium vitiorum. *Veterem hominem* hoc eſt, voſipſos relinquere, quantum ad id quo primo parenti præuaricatori ſimiles eſtis per inobedientiæ eius imitationẽ. Hinc enim dicit ſaluator, Qui vult venire poſt me, abneget ſemetipſum. Et Salomon loquitur, Verte impios, & non erunt, *Qui* vetus homo, *Corrumpitur* id eſt, ſpiritualiter annihilatur omne eſſe gratiæ gratificantis perdendo, *Secundum deſideria erroris* hoc eſt, conſentiendo deſideriis prauis, vel ea mancipando effectui. Quæ dicuntur deſideria erroris, quia ex errore ſeu defectu cognitionis aliquo modo procedunt.

A

Sapien. 1.

Hebr. 18.

Hebr. 13.

B

Sapien. 2.

C

Acto. 1.

Lucæ. 9.

Prou. 12.

D cedunt.(Omnis enim peccans, eſt ignorans ſecundum philoſophum)& ad errorem peccati actualis deducunt. Per veterẽ autem hominem deſignatur quilibet noſtrum per comparationẽ ad priſtina vitia,quibus anima vetuſta efficitur. ¶ Deinde Apoſtolus exhortatur Epheſios ad operationem boni,

Renouamini autem ſpiritu id eſt,affectu, *Mentis* id eſt,animæ *Veſtræ* Vel ſpiritu mentis veſtræ, id eſt, ſpiritu qui eſt mens veſtra. Quid autem ſit taliter renouari,additur, *Et induite nouum hominem* .i.ſimilitudinem Chriſti vel cuiuſcunq; hominis ſpiritualis in Chriſto renati ac renouati aſſumite,ei

Roma. 13. ſequendo veſtigia,ſicut ſuperius dictum eſt,Induimini dominum Ieſum, hoc eſt, eſſe virtutum & gratiæ adipiſci curate vt quotidie in charitate & gratia proficientes,indeſinenter re-

E centes & vigoroſi imò indies magis recentiores fiatis. *Qui* nouus homo, *Secundum deum* .i.à deo ſeu operatione diuina,vel ſecundum beneplacitum dei, *Creatus* .i.formatus ſeu reformatus, *Eſt in iuſticia & ſanctitate ueritatis* .i. puritate vera non ſimulata. Has enim virtutes Chriſtus,ſecundum quod ho

Ioan.14. mo,accepit:quando in vtero virginis creata eſt anima eius, & corpori ſuo vnita. Alij vero in baptiſmo,& pœnitentia eas recipiunt. *Propter quod deponentes mendacium.* Quod veritati & per conſequens deo,qui veritas eſt,aduerſatur. Deponentes

Sapien.1. (inquam)omne mendacium.ſ.officioſum,iocoſum,& maxime

Pſal.5. pernicioſum:de quo in libro Sapientiç habetur,Os quod mẽtitur,occidit animam. Et in Pſalmo,Perdes omnes qui loquū-

Malac. 2. tur mendacium, *Loquimini ueritatem* .i.verum ſermonem,V-

Rom.12. nuſquiſque cum proximo ſuo,hoc eſt, quolibet homine, qui

F ſecundum naturam tibi frater & proximus eſt. Nam & pater vnus omnium noſtrum,& deus vnus creauit nos, *Quoniam ſumus inuicem membra* id eſt,per modum membrorum vniti,ad idem corpus eccleſiæ pertinentes, atque ad mutuam ſubuen-

Zacha. 8. tionem obligati. Hinc per prophetam dicitur,Veritatem tan-

Pſal.4. tum & pacem diligite, *Iraſcimini & nolite peccare.* Hoc ex Pſalmo quodam acceptum eſt. Poteſtque ſatis multipliciter explanari,prout ira diuerſis modis accipitur. Si enim ſumatur pro motu primum primo, id eſt,purè naturali, ſic non eſt peccatum,& ita permiſſiue dicitur,Iraſcimini. Additur tamẽ, Et nolite peccare,quoniam ira talis facillimè redditur vitioſa. Secundo accipitur ira pro motu ſubito ex humana infirmitate &

tate & pœna peccati prodeunte,qui eſt veniale peccatū.Procedit enim ex aliqua apprehenſione,nec rationis iudiciū prę ſtolatur.Et ita quod dicitur,Iraſcimini,nō eſt exhortatio iraſcendi, ſed conſilium atque remedium iram vincendi.Nā ſequitur,& nolite peccare. Tanquā dicat, Si motio talis orta in vobis fuerit,non ei cōſentiat ratio,ſed reprimat eam. Tertio, ſumitur ira pro motu quodam rationem ſequente,quo contra propria vel aliena peccata mouemur , appetendo vindictam ſecundum rationis dictamen.Et hęc eſt ira per zelum quæ eſt laudabilis,faciens actū rationis efficacius fieri,quam virtuoſi frequenter ſponte aſſumunt.De qua dicit Gregorius,Tunc robuſtius ratio contra peccata erigitur, dum ira ſubita rationi famulatur.De hac itaque ira admonendo iam dicitur, Iraſcimini.ſ.contra veſtra & aliorum peccata.Veruntamen quoniam ira hęc magno moderamine eget,ne exceſſiue accendatur vel maiorem expetat vltionem quam culpa meretur,ideo ſubditur,Et nolite peccare,hoc eſt,ne permittatis iræ commotionem ſic creſcere vt ratio cōturbetur,vel iuſticia omittatur. Propter quod ait Gregorius, Cauendum ſummopere eſt , ne ira, quæ vt inſtrumentū virtutis aſſumitur , rationi dominetur,ne vt domina præeat,ſed velut ancilla ad obſequiū parata,à rationis tergo nunquā recedat.Si ergo vindicta quæratur propter correctionē culpę & obſeruationē iuſticię,erit ira per zelū,aliâs eſſet ira per vitiū.¶Deniq; ira dupliciter metas rationis excedit.Primo nimiū feruefcēdo,quādo videlicet, ipſa cōmotio in ſe exceſſiua conſiſtit,rationis actū impediēdo.Secundo,maiorē vindictā q̄ oportet expetēdo , quod eſt grauius primo,eſt enim cōtra charitatē atq; iuſticiā.Vnde ex ſuo genere eſt mortale Sol iſte viſibilis *Nō occidat* ad occaſum tendendo, *Super iracundiā ueſtrā* hoc eſt,ira veſtra durante.Tanq̄ dicat, Si motus iræ exurgat, non maneat. Vel ſol iuſticiæ .i. Chriſtus aut certe ſol intelligentiæ , hoc eſt , iudicium rationis non occidat ſuper iracundiam veſtram , id eſt, à vobis nō elongetur,nec ſeparetur propter iracundiæ veſtræ exceſſum.

A

1.Reg.19.

Grego.

B

Ibidem.

C

Iob.5.

Nolite locum hoc eſt , ingreſſum ad poſſidendum animam veſtram, *Dare diabolo* admittendo ſuggeſtiones eius nephariàs,vel redeūdo ad priſtinas iniquitates.Vnde ſcriptū eſt,Reſiſtite diabolo , & fugiet à vobis . Aliter vobis cōtinget quod Chriſtus in Euāgelio loquit Cū immūdus ſpiritus exierit ab homine

Iacobi.4.

Matth.12.

D homine, perambulat arentia loca, quęrens requiem, & non inuenit. Tunc dicit, Reuertar in domum meam vnde exiui. Et cum venerit, reperit eam vacantem, & ſcopis purgatam atque ornatam. Tunc abit, & adiungit ſibi ſeptem alios ſpiritus ſceleratiores ſe, & ingreſſus inhabitat illic, & fiunt poſtrema ho-
2. Theſſ.3. minis illius peiora prioribus, *Qui furabatur* ante conuerſionem ſeu pœnitentiam, *Iam non furetur* aliena tollendo, quod ex ſuo genere eſt mortale, quouiam contrarium eſt iuſtitiæ. Interdum tamen eſt veniale, propter paruitatem nocumenti, vel actus imperfectionem, *Magis autem laboret operando in manibus ſuis quod bonum eſt* id eſt, licita opera exteriora atque mechanica pro pretio faciat, *Vt habeat aliquod temporale bonum, unde tribuat neceſſitatem patienti* hoc eſt,
E egenis eleemoſynam conferat de labore manuum ſuarum.
Act.20. Hinc in Actibus idē iſte ait Apoſtolus, Omnia oſtendi vobis, quia ſic laborātes oportet ſuſcipere infirmos, & meminiſſe ver
Matth.12. bi domini Ieſu, quia beati⁹ eſt magis dare quàm accipere. *Om*
1.Cor.15. *nis ſermo malus ex ore ueſtro non procedat* quanuis animo fuerit præconceptus, ſed reprimatur, præſertim cum de omni verbo otioſo reddenda ſit ratio in die iudicij. Corrumpunt nanque mores bonos colloquia praua. Propter quod in Eccleſia-
Eccli.14. ſtico ſcribitur, Beatus vir qui non eſt lapſus in verbo ex ore ſuo, *Sed qui bonus eſt ad ædificationem fidei* hoc eſt, ſermo vtilis ad ædificandum fidem in alio proferatur à vobis, non qualitercunque, ſed cum debitis circunſtantiis, ſcilicet *Vt det gratiam audientibus* id eſt, proficiat eorum ſaluti ſicque
F per occaſionem præſtet ſeu augeat gratiam dei in eis. *Et nolite contriſtare ſpiritum ſanctum dei* hoc eſt, non ita per inobedientiam veſtram offendatis ſpiritum ſanctum, vt per modum contriſtati ſe habeat, vel alios bonos propter veſtram peruerſitatem ad contriſtandum ſeu condolendum inducat. Quanuis enim ſpiritus ſanctus ſit verus & incommutabilis deus, ei tamen aſcribitur quod ipſe in hominibus operatur, iuxta quē
Roma.8. ſenſum fertur pro nobis orare gemitibus inenarrabilibus. Per modum quoque contriſtati ſe habet, dum à noſtris cordibus
Sapient.1. per peccata fugatur: iuxta illud Sapientiæ, Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum, & auferet ſe à cogitationibus quæ ſunt ſine intellectu. Penes hunc ſenſum & in Eſaia ſcribitur,
Eſaiæ.63. Afflixerunt ſpiritum ſancti eius. Tranſlatio ſeptuaginta interpretum

terpretum habet, Afflixerunt ſpiritum ſanctum eius, *In quo* A
ſignati id eſt, cuius virtute & gratia à reprobis ſeparati, diſtinctique eſtis *In die redemptionis* id eſt, conuerſionis, vel baptiſmatis veſtri. Vel, in die redemptionis, id eſt, dominicæ *Act.1.*
paſſionis, quia tunc facta eſt ſignatio iſta quantum ad meritum eius ex parte Chriſti, qui tunc omnibus ſufficienter, electis vero efficienter promeruit gratiam veræ ſalutis. *Omnis amaritudo* cordis, ſermonis & operis, *Et ira* per vitium, *Et indignatio* procedens ex ira atque ſuperbia, *Et clamor* *Eſaiæ.5.*
id eſt, ſermo impetuoſus, vel irrationabilis eleuatio vocis, *Roma. 9.*
Et blaſphemia contra deum & ſanctos *Tollatur à uobis* vel per anticipationem, vel per correctionem, gratia dei veſtris ſtudiis ac precibus auxiliante. Non eſt enim volentis ne- *Iacobi.2.*
que currentis ſed dei miſerentis, *Cum omni malitia* id eſt, B
cum cæteris vitiis, vt habeatis cor mundum. Nam ſi quis totam legem impleuerit, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus. Nempe (vt ait Ambroſius) in ſeruo dei om- *Ambroſius*
nia debent bona videri, ne puritas eius ex aliqua parte maculetur. Hæc ergo vitanda ſunt vitia. Vnde dē amaritudinis euitatione ſcriptum eſt. Non ſit inter vos radix germinans fel & amaritudinem. Et alibi iterum, Non eſt ſenſus vbi a- *Deute. 29*
bundat amaritudo. De ira vero ſcriptum eſt apud Eccleſia- *Ecclēs.21.*
ſtem, ne ſis velox ad iraſcendum, quoniam ira in ſinu ſtulti *Eccli.7.*
requieſcit. Cui conſonat illud Iob, Virum ſtultum interfi- *Iob.5.*
cit iracundia. Et alibi legitur, Ira non habet miſericordiam, nec erumpens furor. Spiritum autem ad iraſcendum faci- *Prouer.27*
lem, quis poterit ſuſtinere? De indignatione quoque Salo- C
mon ait, Qui ad indignationem facilis eſt, erit ad peccata *Prouer.29*
procliuior. *Eſtote autem inuicem benigni* mutuo ſubueniendo *Miſericordes* cordialiter compatiendo. Beati enim *Matth.5.*
miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Et in Prouerb. ſcribitur, Per miſericordiam & fidem purgan- *Prou.15.*
tur peccata, *Donantes inuicem,* id eſt, mutuas offenſas penitus remittentes, *Sicut & deus* pater vel trinitas *In Chriſto* id eſt, merito Chriſti *Donauit nobis* id eſt, piè indulſit. Propterea ipſe ait Saluator, Si non dimiſeritis, nec pater *Matth.11.*
veſter qui in cœlis eſt dimittet vobis peccata veſtra.

Cap. V. Eſtote ergo imitatores dei.

ARTICVL. V.

Proſequitur

D PROSEQVITVR demum Apoſtolus in præcedenti cap.cœptam inſtructionem moralem: & ait

EPIST. *Eſtote ergo* id eſt, quoniam deus in Chriſto nobis donauit, idcirco eſtote *Imitatores dei* id eſt, diuinæ pietati conformate voſipſos, offenſoribus veſtris parcendo, benefaciendo, omnesq; diligendo, *Sicut filii* mei ſpirituales, vel filij dei adoptiui, *Chariſſimi* id eſt, valde dilecti, pro quibus pater vnigenitum ſuum miſit & dedit, filius mortem ſuſtinuit, ſpiritus ſanctus ſeipſum copioſiſſime infudit. Hoc eſt quod in Euangelio docet, præcipitque Sal-

Matth.5. uator, Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt

Lucæ.6. vos, vt ſitis filij patris veſtri qui in cœlis eſt, qui ſolem ſuũ oriri facit ſuper bonos & malos. Aſſimilari autem creatori, eſt

E ſumma perfectio creaturæ, ſi tamen aſſimilatio fuerit ordinata, non vſurpata *Et ambulate in dilectione* dei ac proximi,

Ioan.15 charitatiue viuendo: iuxta illud, Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem, ſicut & dilexi vos, Vnde iam ſubditur,

Sicut & Chriſtus dilexit nos id eſt, taliter vtputa pure ac ſpiritualiter, quanuis non æqualiter *Et tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem* pacificam, *Et hoſtiã* pro peccato in ara crucis, *Deo* patri vel trinitati, id eſt, ad gloriam eius, & vt ei pro nobis ſatiſfaceret *In odorem ſuauitatis* id eſt, in ſuauem odorem, videlicet in holocauſtum acceptiſſimum atque gratiſſimum deo. Maxime enim placuit deo oblatio Chriſti ex parte patientis, nõ ex parte inferentis. Nã ex parte patiẽtis mors illa erat piiſſima, & ex ſumma charitate aſſumpta: ſed

F ex parte inferentis, crudeliſſima erat, ſacrilega & diſplicentiſ-

Hebræ.13. ſima deo. *Fornicatio autem* ſimplex, *Et omnis immunditia*, id eſt, alia quælibet luxuriæ ſpecies, *Aut auaritia* id eſt, inordinatus temporalium appetitus, *Nec nominetur* id eſt, nõ ſolum non ſit, ſed nec exprimatur *In uobis* id eſt, à vobis, *Seu inter uos ſicut decet ſanctos* eſſe ſine talium nominatione. *Aut turpitudo* id eſt, indecentia in oſculis & amplexibus, *Aut ſtultiloquium* ſicut eſt adulatio, *Aut ſcurrilitas* id eſt iocularitas riſum concitans, *Quæ ad rem non pertinet* id eſt, ſaluti non proficit. Horũ nullum nominetur aut ſit in vobis, *Sed magis gratiarum actio* à vobis domino perſoluatur. Per hoc docet Apoſtolus, quàm longe debeant eſſe magna peccata ab his qui ſtudent perfectioni. *Hoc enim ſcitote intelli-*

gentes

gentes .i.ſacram ſcripturã ſapienter penſantes, *Quod omnis* A 1.*Ioan*.3
fornicator .i.cum ſoluta concumbens, *Aut immundus* .i.aliud aliquod luxuriæ genus exercens,vt eſt ſtuprũ,incæſtus,adulterium, *Aut auarus, quod eſt idolorũ ſeruitus* .i.cuius iniquitas idololatriæ cõparatur,eo quod ſicut idololatra idola colit magis q̃ deum verum:ita auarus potius adhæret argento & auro quàm deo,magisq; confidit in eis quàm in domino. Propter quod in Eccleſiaſtico legitur,Auaro nihil eſt ſceleſtius,& nihil iniquius q̃ amare pecuniã, *Non habet hæreditatem* .i.beatam poſſeſſionẽ ſeu paratã felicitatem *In regno dei & Chriſti* quod eſt vnũ regnum, quia nec modo pertinet ad filios eccleſiæ militantis per gratiã gratificantem,nec poſtmodũ pertinebit ad ciues eccleſię triũphantis per gloriã.Non enim intrabit in illã aliquid coinquinatũ,niſi qui ſcripti fuerint in libro vitę & agni.Et Eſaias ait,Tollatur impius,ne videat gloriã dei. Eccli. 10. Apoc.21. B Eſaiæ.26.

Nemo uos ſeducat inanibus uerbis .i.coloratis ſermonibus,apparentibus argumentis, friuolis promiſſionibus,prouidentiã dei negando,vel impunitatẽ ex diuina miſericordia promittendo,ſeu longam vitã ſpondendo. *Propter hæc enim* .i.propter horũ inanium verborum prolationem ſeductionem ſeu crudelitatem *Venit ira* .i.vltio *Dei in filios diffidentiæ* id eſt, in homines deſperantes de vita futura ſeu præmiatione diuina. *Nolite ergo effici participes eorum* ſic diffidentiũ,id eſt,nec effectu,nec opere,neq; auxilio conformemini eis. Digni quippe ſunt morte,nõ ſolum qui faciunt, ſed etiã qui conſentiunt. Nam & qui tetigerit picem,inquinatur ab ea. *Eratis enim aliquando* dum mundo & concupiſcentiis inhæſiſtis. *Tenebræ* id eſt,tanta vitiorum caligine, cordis cæcitate,& ignorantiæ tenebris inuoluti: vt non ſolum tenebroſi, ſed etiam tenebræ fuiſſe dicamini, *Nunc autem* quando ad deum conuerſi eſtis,facti eſtis *Lux* id eſt,ſpiritualiter illuminati *In domino* id eſt,in veritatẽ & gratia dei.Idcirco *Vt filii lucis ambulate* id eſt,pure, honeſte, ac religioſe conuerſemini, ſicut ad filios lucis pertinet.i.ad filios dei, qui eſt lux æterna & increata:iuxta illud Ioan: Erat lux vera, Vel per lucẽ intelligit ſplendor ſeu claritas gratiæ,cuius filij ſunt oẽs qui gratiã habent,vnde ait Saluator,Dũ lucẽ habetis,credite in lucẽ,vt filij lucis ſitis.Merito autẽ ſic debetis ambulare *Fructus enim lucis* id eſt, operatio gratiæ, vel opus placitum luci æternæ *Eſt* Sapien.4. Roma.1. Eccleſ.3. C Philip.2. Ioan.1. Ioan.12.

D viuere *In omni bonitate* id eſt, interna virtute ac pietate, quo ad ſeipſum, *Et iuſtitia* id eſt, in iuſta actione, quantum ad proximum, *Et ueritate* quantum ad deum ei veraciter miniſtrando, *Probantes* id eſt, prudenter inueſtigantes, vel rationabiliter diſcernentes, *Quid ſit beneplacitum deo* vt illud ſemper agatis, & quæ diſplicent deo, vitetis. Vnde apud Hieremiam dominus proteſtatur, Si ſeparaueris pretioſum à vili, quaſi os meum eris. *Et nolite communicare* conſentiendo vel cooperando *Operibus infructuoſis* id eſt, vacuis à fructu ſpirituali *Tenebrarum* id eſt, malorum habituum ſeu hominum mentibus obſcuratorum, *Magis autem redarguite* id eſt, iterum atq; iterum corripite, ſi ſit ſpes de emendatione, & maxime ſi ad veſtram pertineant curam qui peccant. Om-

FINIS. Galat.6. Hiere.15.

E nes tamen ad correctionem fraternam iure charitatis aliquo modo tenentur. His ergo duobus modis ſecundum Auguſtinum, non te maculat malus, ſi non conſentis, & ſi redarguis. Quoniam enim parum eſt non conſentire, iungit Apoſtolus quod maius eſt, magis autem redarguite. Propter quod ait Saluator, Si peccauerit in te frater tuus, id eſt, te ſciente, vade & corrige eum inter te & ipſum ſolum &c. Deinceps oſtendit, quare non debeamus communicare operibus impiorum. *Quæ enim in occulto* id eſt, in locis abſconditis *Fiunt ab eis* prædictis excæcatis hominibus, humanum potius quàm diuinũ conſpectum timentibus *Turpe eſt dicere:* quanto magis facere? *Omnia autem quæ arguuntur* id eſt, opera quæ reprehenduntur *A lumine manifeſtantur* id eſt, per veram loqu-

Auguſt. Matth.18 Prouer.18

F tionem, ſplendidamque doctrinam increpantis, innoteſcunt eſſe digna reprobatione, nec vltra valent latere, quemadmodum ad Timotheum ipſe ait. Inſipiẽtia illorum omnibus manifeſta erit. *Omne enim quod manifeſtatur* hoc modo per increpationem vel humilem peccantis confeſſionem, *Lumen eſt* id eſt, clarum, certum ac notum. Vel, lumen eſt, id eſt, ſpirituali luce perfunditur, dum in publicum ducitur. His conſonat verbum Chriſti, Omnis qui male agit, odit lucem & non venit ad lucem, vt non arguãtur opera eius: Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifeſtentur opera eius, quia in deo ſunt facta. *Propter quod* videlicet quoniam lumen eſt quod manifeſtatur *Dicit* ſpiritus ſanctus per me.

2.Tim.3. Ioan.3.

Surge à vitiis per pœnitentiam *Qui dormis* id eſt, in

ignauia

ignauia tua quieſcis, *Et exurge* per opera pœnitentialia A A
mortuis id eſt,de ſocietate impœnitentium ſpiritualiter mortuorum, *Et illuminabit te* id eſt,radium ſapientiæ & lumen diſcretionis tribuet tibi *Chriſtus* iuxta illud Eſaiæ,Requiem *Eſaiæ.58.*
dabit tibi dominus ſemper,& implebit ſplendoribus animam tuam,ſi glorificaueris dominum,dum non facis vias tuas.Vnde Michęas ait,Cum ſedero in tenebris,dominus lux mea eſt, *Mich.8.*
& deducet me dominus in lucē,& videbo iuſtitiam eius, *Videte itaque fratres* id eſt,oculo intellectuali penſate, *Quomodo caute ambuletis* id eſt,vigilanter & cuſtodite viuatis,occaſiones peccati vitando,atq; in arcta via,quæ ducit ad vitā,cū *Matth.7.*
omni circūſpectione progrediēdo:vt impleatis quod à ſapiēte dicitur,Omni cuſtodia cuſtodi cor tuum . Et quod rurſus idē *Prouer.4.*
ait,In timore domini eſto tota die,& habebis ſpem in nouiſſimo, *Non quaſi inſipientes* id eſt ,ſola temporalia atq; præſentia bona ſeu mala conſiderantes, *Sed ut ſapientes* in cognitione diuinorum,id eſt,diſcreti ac prouidi,cœleſtibus bonis ſemper intenti, *Redimentes* id eſt,ab infructuoſis occupationibus expedientes, *Tempus* vitæ præſentis,id eſt,certas horas ad vacandum deo aptantes.Vel,redimentes tempus, id eſt, tempora , quæ infructuoſe expendiſtis reparantes per infructuoſiſſimam occupationem temporis præſentis atq; reſtantis,quatenus priores negligentias & impietates recompenſetis per ardentiſſimam conuerſationem temporis nondū elapſi quo eſtis victuri,ne inter impios numeremini,de quib⁹ canit Pſalmographus , Viri ſanguinum & doloſi non dimidiabunt dies ſuos, *Quoniam dies mali ſunt* id eſt,aduerſitatibus periculis atque malitiis pleni.Non quod dies in ſe mali ſint, ſed quia hæc mala inſunt hominibus in diebus ſeculi huius viuentibus. Scriptura enim tempori ea aſcribit quæ fiunt in tempore , quemadmodum primo Machabæorum inducitur, Videns Ionathas quia tempus eum iuuat . Hinc enim Saluator,Sufficit (inquit) diei malitia ſua . Et in Geneſi Iacob aſſeruit,Dies peregrinationis meæ mali & parui. *Propterea nolite fieri imprudentes* ſola ſenſibilia & temporalia ponderando, *Sed intelligētes quæ ſit uoluntas dei* .i.hoc diligentiſſime inquiratis,quid placeat deo, vt illud ſemper agatis. *Et nolite inebriari uino,in quo eſt luxuria* cauſaliter,quia calorem auget,atque libidinem concitat . Venter enim vino æſtuans,

Marginalia: *EPIST.*; B *Prou.23*; *1.Cor. 10.*; *Pſal.54.*; C; *1.Mach.12*; *Matth. 6.*; *Gene. 47*

Hiero. D cito ſpumat in libidinem,iuxta Hiero. Vnde Sapiens dicit,Lu
Prouer.20 xurioſa res vinũ,& tumultuoſa ebrietas:qui his delectatur,nõ
Eccli.31. erit ſapiens. Rurſusq; ſcriptura, Quàm ſufficiens eſt homini
erudito vinũ exiguum. *Sed implemini ſpiritu ſancto* id eſt,ita
viuatis & corda veſtra ſic occupetis,vt in gratia ſpiritus ſancti
proficiatis quotidie.Deus enim vnicuiq; influit,ſecundũ quod
ſe diſponit aut capax efficitur, *Loquentes uobiſmetipſis* id eſt,
mutuo exhortantes voſipſos *In pſalmis* ad bene operandum
hortantibus, *Et hymnis* ad dei laudẽ ſpectantibus, *Et canti-*
Pſalm.64 *cis ſpiritualibus* quæ de gaudiis futuris cõmemorant, *Can-*
tantes & pſallentes in cordibus ueſtris id eſt, ſilenter in anima.
Vel in cordibus veſtris,id eſt,cũ cordiali intentione & ex men
tali affectu, *Domino* deo altiſſimo,quẽ decet hymnus,laus,
E honor,& gloria, *Gratias agentes ſemper* id eſt,qualibet hora
Roma.5. conuenienti ac debita *Pro omnibus beneficiis dei.* Vel,pro om
nibus hominibus beneficia diuina ſortitis, omniũ ſaluti con-
gratulando *In nomine* nominato *Domini noſtri Ieſu Chriſti,*
id eſt,in ipſo Chriſto,videlicet ad laudẽ & gloriam eius. Vel
FINIS. certe per eum, *Deo & patri* id eſt,patri æterno,qui eſt deus
ratione creatiõis,paterq; Chriſti naturalis & pater noſter ad-
optiuus, *Subiecti inuicem* ex debito obedientiæ vel ex con-
deſcentia humilitatis & charitatis *In timore dei* caſto ac fi-
liali.Prælati enim per humilitatem & charitatem ſubdunt ſe
inferioribus, ſubditi vero ex debito obedientiæ ſubiiciuntur
prelatis.Ceteri omnes communiter ſe inuicem honorare,pre-
Roma.12. ferreq; habent:iuxta illud quod alibi dictum eſt,Honore inui
F cem præuenientes.Propter quod Chriſtus teſtatur, Qui ma-
Matth.20 ior eſt veſtrum,ſit veſter miniſter,Et iterum legitur,Quanto
Eccli.3. maior es,humilia te in omnibus.Preterea generalibus exhor-
tationibus poſitis,deſcendit Apoſtolus ad particulares perſo-
1.Cor.11 nas,dicendo. *Mulieres uiris ſuis ſubditæ ſint* in licitis & ho-
Col.3. neſtis *Sicut domino* id eſt,ſicut domino ſubditur ſeruus, *Quo-*
niam uir caput id eſt, ſuperior *Eſt mulieris* id eſt,perfectior
atq; diſcretior ea communiter.Et dominus prætulit virũ fœ-
Gen.3. minæ:dicens ad eam,Sub viri poteſtate eris, & ipſe dominabi
tur tui, *Sicut & Chriſtus caput* id eſt,rector ac princeps *Eſt ec*
Matth.19. *cleſiæ,ipſe* Chriſtus exiſtens *Saluator corporis eius* id eſt,ec
Gene.2. cleſiæ,quæ eſt myſticum corpus Chriſti. *Sed ſicut eccleſia* id
1. Petri.3. eſt,fidelium ſancta collectio *Subiecta eſt Chriſto* fide & opere,

Ita

ita & mulieres uiris ſuis, in omnibus bonis ſint ſubditæ. ¶Sciendum tamen quod ſubiectio mulieris ſub viro non eſt in omnibus ſimilis ſubiectioni ancillæ aut ſerui, cum ipſa ſit ſocia viri, & vna caro cū eo, facta non de capite aut pedibus, ſed de latere viri, quaſi ſimilis ei, & iuxta latus eius ponenda. *Viri, diligite uxores ueſtras* non carnali & fœdo, ſed ordinato ac ſpirituali amore, *Sicut & Chriſtus dilexit eccleſiam, & ſeipſum tradidit.* In mortem *Pro ea* id eſt, pro eius ſalute, *Vt illam ſanctificaret,* id eſt, virtutibus adornaret, *Mundans eam* primo, id eſt, à vitiis purgans *Lauacro aquæ* id eſt, intinctione ſeu lotione in aqua baptiſmatis. Lauacro inquam facto *In uerbo uitæ* id eſt, ſub debita forma verborum, quibus hoc ſacramentum ex Chriſti inſtitutione perficitur. Accedit quippe verbum ad elementum: & fit ſacramentum, in quo, verbum eſt formale ac principale, elementum vero eſt materiale A B

Vt exhiberet id eſt, repręſentaret vel faceret *Ipſe* Chriſtus ſponſus cœleſtis *Sibi* id eſt, ad ſuū honorem, ſecundū quod deus eſt, in præſenti ſeculo inchoatiue, in futuro autem completiue *Glorioſam eccleſiam* id eſt, claritate ſcientiæ atq; virtutum ſplendoribus refulgentem, *Non habentem maculā* id eſt, peccatū mortale apertum, *Aut rugam* id eſt, peccatum mortale occultum, ſed mundam ac ſimplicem *Aut aliud huiuſmodi* criminale habentem, *Sed ut ſit ſancta* in interioribus *Et immaculata* in exterioribus. *Ita uiri debent diligere uxores ſuas ut corpora ſua* quia ſunt vna caro. Si autem ſumatur corpus pro parte hominis materiali, ſic viri magis tenentur diligere vxores ſuas, q̄ corpora propria. Si vero ſumatur corpus pro toto compoſito, minus diligendæ ſunt vxores. Ideo ſimilitudo eſt quantum ad aliquid, non abſolute in omnibus. Porrò de hac Chriſti glorioſa & illibata eccleſia ſcriptū eſt in Apocalypſi. Vidi ciuitatem ſanctam Hieruſalē deſcendentem de cœlo à deo paratam quaſi ſponſam ornatam viro ſuo. Et rurſus, Quia venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit ſe. Itemq;, Signum magnū apparuit in cœlo, mulier amicta ſole, & luna ſub pedibus eius, & in capite eius coronæ ſtellarum duodecim. De qua etiam intelligendum eſt illud Eſaiæ, Surge, illuminare Hieruſalem, quia venit lumen tuum, & gloria domini ſuper te orta eſt. *Qui ſuam uxorē diligit, ſeipſum diligit* tanta eſt vnitas vtriuſq;. Sunt nanque duo in carne vna.

Gene. 2. C Apocal. 21 Apocal. 19 Apocal. 12 Eſaiæ. 60

D Merito itaq; debet homo vxorem ſuam diligere. *Nemo enim* id eſt, nullus rationabiliter & humanè ſe habens. *Vnquam carnem ſuam odio habuit.* Vel ſimpliciter. Nemo vnquam carnem ſuam odio habuit, quia vel dilectione naturali vel amore carnali vel charitate infuſa ad eam afficitur. Nam & qui ſeipſos occidunt, carnem ſuam amaſſe probantur, quam ideo perimunt, vt breui tormento longa euadant præſentis vitæ ſupplicia. *Sed nutrit* victu *Et fouet eam* veſtitu *Sicut & Chriſtus eccleſiam* nutrit ſacramento altaris & fouet eam veſtimēto ſalutis, *Quia membra ſumus* nos Chriſtiani *Corporis eius* id eſt, eccleſiæ quæ eſt myſticum corpus Chriſti. Sumus

1.Tim.6. itaque membra *De carne eius & oſſibus eius* id eſt, eiuſdem

Matth.26 Marci.14. naturę exiſtentes, cum Chriſto homine. Vel hoc ideo dicitur,

E quia fidelium qui à Chriſto inſtituti ſunt quidam, puta infirmi, dicuntur de carne Chriſti quæ ante paſſionem erat infirma, quoniā indigent à fortibus ſuis ſuſtentari, quemadmodū caro ſuſtentatur ab oſſibus. Alij ſcilicet fortes ac perfecti, dicuntur de oſſibus Chriſti propter conſtantiam, & dominicæ paſſionis ac patientiæ imitationem. *Propter hoc* id eſt, ad deſignandū dilectionem ac vnitatem Chriſti atque eccleſiæ,

Gene.2. ſcriptum eſt in Geneſi, *Relinquet homo* id eſt, maritus *Pa-*

Matth.19. *trem ſuum & matrem ſuam* id eſt, carnales parentes quantum

1.Cor.7. ad cohabitationem localem, *Et adhærebit uxori ſuæ* habitando, conueſcendo & dormiendo cum ea *Et erunt duo ſuppoſita,* ſcilicet maritus & coniunx, *In carne una* id eſt, in vno carnali commercio per ſeminis propagationem. Vel di-

F cuntur duo in carne vna, quoniam nullus eorum propriæ carnis habet poteſtatem, & propter communionem præcipuam

Matth.19. vna caro reputantur. Vnde dicit Saluator, Itaq; iam non ſunt duo, ſed vna caro. Deinde ponit Apoſtolus myſticum ſenſum ſcripturæ de matrimonio allegatæ. *Sacramentum hoc* id eſt, ſacrum ſignum iſtud in coniugio pronuntiatum *Magnum eſt* id eſt, magnæ rei ſignificatiuum. *Ego autem dico* id eſt, ſignum iſtud expono, impletumque aſſero *In Chriſto & in eccleſia* id eſt, in ſpirituali diſpenſatione inter Chriſtum

Ioan.1. & eccleſiam facta, quando videlicet verbum caro factum eſt, & noſtram naturam aſſumens, oſtendit quantum dilexerit nos, cum quibus idem fieri voluit. Matrimonium ergo ſeu coniugium, magnum eſt ſacramentum, propter ſignificantiam

coniunctionis

coniunctionis Chriſti & eccleſiæ,in qua etiam Chriſtus quo- A
dammodo patrem reliquiſſe videtur , non ſimpliciter , cum *Ibidem.*
æternaliter ſit in ſinu,imò in corde patris , ſed ſecundum ap-
parentiam quandam ratione incarnationis. Sic enim de nouo
apparuit mundo ad coniungendũ ſibi eccleſiã tanq̃ ſponſam.
Propter quod ait,Exiui à patre, & veni in mundum. Et Pſal- *Ioan.10.*
miſta, Ipſe (inquit) tanquam ſponſus procedens de thalamo *Pſalm.18.*
ſuo. A ſummo cœlo egreſſio eius . Matrem quoque ſuam, id
eſt,ſynagogam Chriſtus reliquit,& adhæſit vxori ſuæ,id eſt,
gentilitati conuerſæ,quam ipſe ſpiritualiter viſitat & fœcun-
dat. *Veruntamen* id eſt,quamuis prædicta de coniugio my
ſtice intelligantur de Chriſto, nihilominus *Et uos ſinguli*
hoc eſt,vnuſquiſque veſtram coniugem habens, *Suam uxo-*
rem ſicut ſeipſum diligat.Vxor autem timeat uirum id eſt, in re- B
uerentia habeat eũ,& caſto timore formidet,ne eum offendat.

Cap. VI. *Filii obedite parentibus ueſtris.*

ARTICVL. VI.

POST informationem conuerſationis habendę in- *Colo.3.*
ter virum & coniugem,ponitur informatio cõuer
ſationis debitæ inter parentes & filios. *Filii obe-*
dite parentibus ueſtris carnalibus *In domino* id
eſt ſecundũ voluntatem diuinam, videlicet in li-
citis & honeſtis,atq; ex animo,ſcilicet prompte reuerenter &
amoroſe. *Hoc enim iuſtũ eſt* iure naturali,diuino & huma-
no,imò magiſtris,diis & parentibus, non poteſt reddi æquiua
lens,iuxta philoſophum. *Honora patrem tuũ & matrem* tuam. C
Vnde apud Malachiam habetur , Filius honorat patrem ſuũ, *Malach.1*
& ſeruus timet dñm ſuũ. Honorare ergo debemus parẽtes,reue
rentiam impendendo:& neceſſaria ſi indigeant,miniſtrando,
ſunt enim principium noſtrum.Propter quod in Eccleſiaſti-
co legitur,Quam malæ famæ eſt,qui relinquit patrem:& ma- *Eccli.30.*
ledictus à deo,qui exaſperat matrem. *Quod eſt mandatum* di
uinum in Exodo ſcriptum, *Primum in promiſſione* id eſt,pri *Exod.20.*
mum cui mercedis additur promiſſio.Decalogus autem præ-
ceptorum ad duo præcepta pertinet charitatis. Tria enim
in prima tabula ſcripta , reſpiciunt præceptum charitatis
dei . Alia ſeptem in ſecunda tabula ſcripta, concernunt præ-
ceptum charitatis proximi.Inter quæ præceptum de honora-
tione parentũ præcedit, cui annectitur merces quæ ſubditur,

D *Vt bene ſit tibi* in ſpiritualibus ac temporalibus, *Vt ſis lõgæuus ſuper terrã* id eſt, æternaliter habites in terra viuentiũ. Ad literam tamen hoc dictum videtur de prolongatione vitæ præſentis in terra peregrinatiõis iſtius, ſeu in terra promiſſionis, quantũ ad populum Iſrael pro tẽpore illo. Hoc enim meretur præter præmiũ ſpirituale obſeruatio huius mandati ſecundum cõmunem iuſtitiæ legem, quamuis interdũ ex diuinæ
Col.3. diſpenſationis moderamine, aliter accidat, *Et patres* carnales, *Nolite ad iracundiam prouocare filios ueſtros* aut filias nimis rigoroſe & aſpere procedendo cum illis, *Sed educate illos* id eſt fouete & neceſſaria prouidete non ſolum carnaliter, ſed *In diſciplina* morali *Et correptione domini* id eſt,
Prouer.13. iuſta correctione: quemadmodũ ſcriptum eſt, Qui parcit vir-
Prouer.22 gæ odit filiũ ſuum: qui autem diligit illum, inſtanter erudit.
E Rurſuſq; Salomõ, Stultitia (inquit) colligata eſt in corde pueri, & virga diſciplinæ fugabit eam. Hinc etiam in Eccleſiaſti-
Eccli.30. co legitur, Qui diligit filium ſuum, aſſiduat illi flagella. Certũ eſt autem hæc quoque ad ſpirituales patres ac filios pertinere. Patet vero ex his, quod parentes tenentur filiis in tribus, quæ ſunt neceſſariorum prouiſio, inſtructio & correctio.

¶ Deinceps introducitur exhortatio conuerſationis inter ſer-
Roma.6. uum & dominum. *Serui obedite dominis carnalibus* id eſt, tẽporalibus, & ſenſualitatem ſectantibus. Et per conſequens multo plus obediendum eſt dominis ſpiritualibus & honeſtis, *Cum timore* animæ *Et tremore* corporis, *In ſimplicitate cordis ueſtri* id eſt, ſine ſimulatione *Sicut Chriſto* ſeruien-
Pſalm.2. dum eſt: iuxta illud in Pſal. Seruite domino in timore, & ex-
F ultate ei cum tremore. Seruitus enim hæc propter peccatum ex diuina ordinatione inflicta eſt in pœnam peccati, idcirco patienter ferenda eſt tanquam purgatorium vitiorum, exer-
Colo.3. citiumque virtutum, *Non ad oculum ſeruientes* id eſt, ſolum in præſentia hominum, *Quaſi hominibus placentes* id eſt, hu-
1.Petri.2. manum fauorem duntaxat optantes, *Sed ut ſerui Chriſti, facientes uoluntatem dei* id eſt, diuinis mandatis obtemperantes *Ex animo* id eſt, prompto effectu, ſic ſitis *Cum bona uoluntate* videlicet conformando veſtrũ affectum diſpoſitioni diuinæ, *Seruientes* dominis carnalibus *Sicut domino* deo altiſſimo, *Et non* ſicut *Hominibus* tantum, id eſt, cum reuerentia & tremore ac cordis ſimplicitate *Scientes quoniam*

unuſquiſque

unuſquiſque quod fecerit bonum,hoc percipiet à domino, id eſt,pro A
illo præmium iuſtum habebit à deo,qui nullum bonum deſe- Galat.6.
rit irremuneratū, *Siue ſit Seruus, ſiue liber.* Seruitutis enim
conditio ſeu libertas non tollunt præmiationem diuinæ iuſti-
tiæ, *Et uos domini eadem facite illis,* id eſt, tam benigni eſtote
ſeruis veſtris, quàm fideles fuerint vobis:iuxta illud Eccleſia-
ſtici, Seruus fidelis ſit tibi quaſi anima tua, & quaſi fratrem Eccli.33.
tracta illum. *Remittentes minas,* id eſt, pœnas comminatas
non inferentes, ſi tamen ſerui pœniteant, vel raro ſeu parum
offenderint.Vnde iterum in Eccleſiaſtico ſcribitur,Ne lædas Eccli.7.
ſeruum in veritate operantem. Porrò ſi ſerui rebelles aut duri
conſiſtant agendum eſt quod rurſus in Eccleſiaſtico fertur,
Cibaria & virga & onus aſino,panis & diſciplina & opus ſer- Eccli.33.
uo. Itémque,Seruum inclinent operationès aſſiduæ, *Scientes* Ibidem.
vos domini, *Quia illorum* ſeruorum *Et ueſter dominus eſt in* B
cœlis,& perſonarum acceptio non eſt apud deum. Idcirco timete, Matth. 7.
quoniam eadem menſura, qua menſi fueritis, remetietur vo-
bis. Qualem ergo vultis vobis eſſe cœleſtem dominum,iudi- Tob.4.
cémque æternum,tales exhibete voſipſos ſeruis ac ſubditis ve
ſtris. ¶Poſt ſpecialia iuſſa & certarum exhortationem per-
ſonarum redit Apoſtolus ad inſtructionem communem cun- EPIST.
ctorum fidelium *De cætero* id eſt,inſuper & tempore adhuc
reſtante, *Fratres confortamini in domino,* id eſt, ſpirituale ro- 1.Petri.5.
bur à deo adipiſci ſtudete, & contra impugnationes mundi,
carnis atque diaboli roboretur cor veſtrum,in domino,id eſt,
gratia eius, & in certa fiducia diuini auxilij, *Et in potentia*
uirtutis eius, id eſt, in potenti poteſtate dei,innitendo ſemper C
diuinæ potentiæ,non propriis viribus. Vel,in potentia virtu-
tis eius,id eſt, in efficaci fortitudine à deo infuſa,quæ animū
roborat in aduerſis.Ad hanc confortationem monet dominus
vnumquenque noſtrum in lib.Ioſue,Confortare & eſto robu- Ioſue.11.
ſtus valde. Noli metuere, quoniam tecum eſt dominus deus
tuus.Sic autem confortantur,qui toto corde ſperant in domi-
no:iuxta illud Sapientis,Turris fortiſſima nomen domini,ad Prou.18.
ipſum currit iuſtus & exaltabitur. *Induite uos armaturam dei,*
id eſt,virtutibus interiora veſtra veſtite,videlicet intellectum
prudentia, voluntatem iuſtitia, ſenſitiuum appetitum cæteris
virtutibus moralibus. Hæc enim ſunt arma ſpiritualia à deo
fabricata ac data,quibus anima cōtra omnia nocumenta mu- 2.Cor.11.

D nitur, *Vt poſſitis ſtare,* id eſt, fortiter dimicare ac præualere, *Aduerſus inſidias,* id eſt, occultas machinationes *Diaboli* qui ſe frequenter transfigurat in angelum lucis, ſub ſpe-
Leo papa. cie boni multa mala proponens. Denique (vt Leo papa teſtatur) omnium diſcutit mores, ventilat curas, ſcrutatur affectus, & vbi quærit cauſas nocendi vbi quenquam viderit ſtudioſius occupari. *Quoniam non eſt nobis colluctatio* principalis aut ſola *Aduerſus carnem & ſanguinem,* id eſt, homines carnales ac fragiles, ſeu vitia carnis. Vnde dominus in Ge-
Gene.6. neſi ait, Non permanebit ſpiritus meus in homine in æter-
Matt.16. num quia caro eſt. Et in Euangelio, Caro & ſanguis non reuelauit tibi. Veruntamen graue bellum habemus contra carnem & ſanguinem, id eſt, mundum & concupiſcentias carnis.
E Bellum vero quod contra hoſtes inuiſibiles habemus, periculoſiſſimum eſt atque grauiſſimum. De quibus ſubiungitur, *Sed aduerſus principes & poteſtates,* id eſt, angelos apoſtatas ſeu dæmones, qui erant ante lapſum ſuum de ordinibus principatûum & poteſtatum. De omnibus enim angelorũ ordinibus quidam cecidiſſe creduntur, qui omnes iam per principatus & poteſtates deſignantur, ita quod nomine principatuum deſignantur dæmones inferiores: nomine autem poteſtatum ſuperiores, quibus inferiores obediunt homines impugnando. Eſt enim in dæmonibus prælatio quædam eo quod omnes concordes ſint in deſiderio nocendi hominibus, *Aduerſus mundi rectores,* id eſt, contra prædictos inuiſibiles hoſtes hominum ſecularium directores ac principes. Homi-
F nes enim iniqui dæmonum voluntati obediunt, & ab ipſis captiui tenentur, ac vndique circunferuntur ſicut ſerui à domi-
2.Timo.2. nis. Et ne quis per mundum putaret ſignificari machinam mundialem, quaſi diabolus creator & rector eſſet mundi ſenſibilis, ſicut Manichæi dixerunt, ob id ſeipſum exponens Apoſtolus, ſubdidit, *Tenebrarum harum,* id eſt, hominum
Sapien.5. obtenebratorum. Vnde paulo ante inductum eſt, Fuiſtis aliquando tenebræ. Hoc modo mundus frequenter accipitur in
Ioan.1. ſcripturis, ſicut cum dicitur, Mundus eum non cognouit. Et,
1.Ioan.5. Mundus in maligno poſitus eſt. Et, Non eſtis de mundo,
Ioan.15. *Contra ſpiritualia nequitiæ,* id eſt, agmina dæmonum nequitiis plena, habitantia *In cœleſtibus,* id eſt, in aëre caliginoſo, in quo dæmones complures vſque ad diem iudicij volitant.

Aër

Aër autem ſæpius cœlum vocatur. Hinc nanque dicuntur A
volucres cœli, qui aſſeruntur volare in cœlo, id eſt, in aëre. *Pſal.8.*
Vnde & dæmones ſignificantur per volucres cœli, vbi ait
Saluator, Semen cecidit ſecus viam, & volucres cœli co- *Matth.13.*
mederunt illud. *Propterea,* id eſt, quia tam arduum præ- *Lucæ.8.*
lium imminet vobis, *Accipite armaturam dei,* id eſt, vir-
tutes, & opera virtuoſa, quibus dæmones repelluntur. De
quibus armis Iob ait, Iuſtitia indutus ſum, & veſtiui me ea *Iob.19.*
ſicut veſtimento, & diademate iudicio meo, *Vt poſſitis re-*
ſiſtere diabolo, qui tanquam leo rugiens circuit, quærens *1.Petri.5.*
quem deuoret, *In die malo,* id eſt, tempore tentationis &
aduerſitatis, *Et in omnibus* proſperis & aduerſis *Perfe-*
cti ſtare ruinam vitando peccati, ita vt nec proſpera vos
extollant, neque aduerſa deiiciant: ſed regia ſemper via B
incedatis, vtentes vtraque manu pro dextera, quatenus o-
mnia cooperentur vobis in bonum. *State ergo* in virtuti-
bus fixi, *Succincti* cingulo caſtitatis *Lumbos ueſtros* in *Iudi.3.*
quibus viget luxuria, id eſt, carnis concupiſcentias refrena- *Roma.8.*
te, continenter viuendo, prout monet Saluator, Sint lumbi *Lucæ.12.*
veſtri præcincti. Hos lumbos præcinxit Iob, Pepigi, inquiens, *Iob.31.*
fœdus cum oculis meis, ne cogitarem quidem de virgine.
Sic autem accingite lumbos *In ueritate.* id eſt, veraciter
coram deo, non ſimulatorie coram hominibus, ſicut hypo-
critæ, *Et induti loricam iuſtitiæ,* id eſt, virtute iuſtitiæ in-
teriora veſtra munite, ſicut lorica corpus tegitur ac muni-
tur. Vnde apud Eſaiam dicitur, Indumento iuſtitiæ circun- *Eſaiæ.61.*
dedit me dominus, *Et calceati pedes,* id eſt, pedes corpo- C
rales & etiam ſpirituales, id eſt, animi veſtri affectiones ha-
bete munitos & expēditos, *In præparationem Euangelii pacis,*
id eſt, ad hoc vt ſitis parati annunciare vel adimplere euan-
gelicam doctrinā, in qua pacificatio noſtra cum deo deſcri-
bitur, & per cuius obſeruantiam veram pacē ſortimur, iuxta
illud in Pſalm. Pax multa diligentibus legem tuam, *In o-* *Pſal.118.*
mnibus ſpiritualibus pugnis ſeu tentamentis, *Sumentes ſcu-*
tum fidei, id eſt, ipſam fidem pro ſcuto arripite, virtutem
& actum fidei opponentes ſuggeſtionibus dæmonis, puta fu-
tura tormenta inferni, ſempiterna gaudia cœli, metuendum
iudicium dei, quæ omnia cadunt ſub fide. Per quorum vtique
conſiderationem omnia tentamenta vincuntur. Ideo ſubdi-
tur,

D tur, *In quo* ſcuto *Poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea*, id eſt, impugnationes acres ac feruidas peſſimi tentatoris *Extin-*
1.Petri.5. *guere*, id eſt, reprimere. Propter quod Petrus ait, Aduerſarius veſter diabolus circumit, quærens quem deuoret, cui reſiſtite fortes in fide. *Et galeam ſalutis aſſumite*, id eſt, ſpem futuræ felicitatis ſeu charitatem menti veſtræ ſuperponite, vt contra præſentium bonorum blandimenta, ſpe futurorum atque diuino amore armemini, *Et gladium ſpiritus*, id eſt, à ſpiritu ſancto datum ſpiritui veſtro, *Quod eſt uer-*
Hebr.4. *bum dei*, id eſt, ſermo ſacræ ſcripturæ, qui penetrat intima
FINIS. animæ, & vitia reſecat, atque à mundo animam diuidit, ſicut materialis gladius penetrat corpus. De hoc gladio ſpirituali
Matt.10. dicit Saluator, Non veni pacem mittere, ſed gladium. Et
Pſal.44. Pſalmiſta, Accingere gladio tuo ſuper fœmur tuum poten-
E tiſſime. Sed quia hæc omnia ex diuino auxilio manant, atque per gratiam conferuntur deuote orantibus: ideo ſubditur,

Per omnem orationem, id eſt, prædicta implete deum inuocando per omnem, id eſt, perfectam orationem. Eſt autem oratio, ſimplex petitio: obſecratio vero eſt petitio cum adiuratione ſeu commemoratione rei ſacræ, ſicut cum dicimus, Per incarnationem tuam libera nos domine. De qua nunc ſequitur, *Et obſecrationem* quæ etiam proprie eſt reſpectu difficilium *Orantes omni tempore*, id eſt, ſingulis horis deputatis & debitis vel congruis ad orandum, quemad-
Eccli.18. modum in Eccleſiaſtico habetur, Non impediaris ſemper o-
Lucæ.18. rare. Vnde & Saluator, Oportet, inquit, ſemper orare, & non
F deficere, *In ſpiritu*, id eſt, cum deuotionis affectu, ſeu at-
Ioan.4. tentione mentali. Spiritus enim eſt deus: & eos qui adorant, in ſpiritu & veritate oportet adorare. *In ipſo uigilantes*, id eſt, ſolliciti atque feruentes *In omni inſtantia*, id eſt, conamine quo actibus virtuoſis inſiſtitur, *Et obſecratione* fuſa

Pro omnibus ſanctis viatoribus, vt perſeuerent, proficiantq́; in bonis, *Et pro me, ut detur mihi ſermo in apertione oris mei*, id eſt, quatenus ſpiritus ſanctus mentem illuminet, ita vt mox dum os meum ad loquendum aperio, infundatur mihi à deo,
Pſal.80. quid loqui expediat, ſicut & deus promiſit in Pſalm. Dilata
Lucæ.21. os tuum, & implebo illud. Et item in Euangelio, Ego dabo vobis os & ſapientiam. *Cum fiducia*, id eſt, ſecure ac libere *Notum facere myſterium Euangelii*, id eſt, ſacrum ſecre-

tum

tum euangelicæ legis, videlicet Chriſti incarnationem & cæ- A
tera eius myſteria. Ponitur enim ſingulare pro plurali, *Pro quo* Euangelio prædicando *Legatione fungor,* id eſt, à Chri-ſto deſtinatus ſum nunc Romæ exiſtens *In catena,* id eſt, in vinculis *Ita* , legatione fungor & vinculis ſtringor, *Vt* nihilominus *In ipſo.* id eſt, per gratiam Chriſti *Audeam* Act.28. fiducialiter *Prout oportet me,* id eſt, ſicut commiſſum eſt mihi *Loqui* euangelica myſteria prędicando. ¶ Deinceps oſtendit Apoſtolus dilectionem ſuam ad Epheſios inſinuando eis ſtatum ſuum, quemadmodum pertinet ad familiares amicos, *Vt autem & uos ſciatis quæ circa me ſunt,* id eſt, quę mihi contingunt *Quid agam* in tot perſequutionibus, *Omnia hæc Nota uobis faciet,* id eſt, ore tenus referabit *Tychicus,* diaconus lator præſentis epiſtolæ, *Chariſſ mus frater* noſter B ſpiritualis, *Et fidelis miniſter in domino,* id eſt, ſecundum voluntatem & gratiam dei. Vel, in domino, id eſt, in his quæ dei ſunt, *Quem miſi ad uos in hoc ipſum,* id eſt, propter hãc cauſam, *Vt cognoſcatis* ex eius veridica relatione, *Quæ circa nos ſunt,* id eſt, proſpera & aduerſa quæ accidunt nobis, *Et conſoletur corda ueſtra* de mei captione & catenatione dolentia. Porrò vt finis epiſtolæ concordet principio, addit. *Pax* ſit *Fratribus,* id eſt, fidelibus. Quo nomine ſorores quoque intelliguntur, *Et charitas cum fide,* id eſt, charitas & fides detur vobis *A deo patre noſtro,* id eſt, patre æterno, *Et domino Ieſu Chriſto* filio patris, quibus expreſſis intelligitur ſpiritus ſanctus. *Gratia* dei, gratificans & finalis, ſit C *Cum omnibus qui diligunt dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.* Quod vero ſubiungitur, *In incorruptione referri poteſt ad nomen gratiæ.* Erítque ſenſus, Gratia ſit cum eis in incorruptione, id eſt, in vita æterna. Vel ad verbum, diligunt, vt ſit ſenſus, Roma.2. Qui diligunt Chriſtum in incorruptione, id eſt, in cordis ac Act.13. fidei integritate, ſeu inconcuſſa mentis conſtantia. Sic enim amandus eſt deus ſublimis & benedictus, Amen.

D

IN EPISTOLAM AD PHILIPPENSES.

PROOEMIVM.

Prou.10. QVaſi tẽpeſtas tranſiens, non erit impius. Iuſtus autem quaſi fundamentum ęternum. In hoc ab impio iuſtus diſtinguitur, quoniam iuſtus ſtabili fundamento innititur, vtpote rectę rationi atque diuinæ veritati, ideo
E
Iob.10. non commouetur neque turbatur: iuxta illud Iob, Si iniquitatem quę eſt in manu tua abſtuleris, eris ſtabilis. Impius autem in nullo ſtabili radicatur. Sequitur enim rationem errantem, voluntatem peruerſam, ſenſualitatem corruptam. Porrò euangelica doctrina tendit ad hoc, vt homo ſtabiliatur directe ac immediate in deo, quod primo & maxime fit per actus virtutum theologicarum, deinde per ſeptẽ dona ſpiritus ſancti. Quoniam ergo nõ minoris præconij eſt in aſſumpta perfectione fortiter perdurare, nec tentationibus cedere, quàm viam virtutum aſſumere, intrare, ſiue incipere, ideo viri ſancti
F
& iuſti prælati eos præſertim commendant ac diligunt, qui
Pſal.118. animo inconcuſſo perſiſtunt in ſemitis mãdatorum cœleſtiũ, neque tepeſcunt in actibus conſiliorum, inter quos Philippẽſes, quibus nunc exponenda epiſtola ſcribitur, extiterunt.

¶ Denique Philippenſes ſunt Macedones, qui verbum veritatis ab Apoſtolo audierunt & acceperũt, & in eo ſtabiles permanſerunt, non recipientes falſos Apoſtolos. Hos laudat Apoſtolus ſcribens eis à Roma de carcere per Epaphroditum, cum quo Philippenſes aliquid ſuæ ſubſtantiæ tranſmiſerunt Apoſtolo. Armat itaque & præmunit Philippenſes Apoſtolus in præſenti epiſtola contra duplex bellum, videlicet perſecutorum & fallacium prædicatorum. Procedit autem Apoſtolus more conſueto, ſalutationem præmittendo, deinde gratias agendo, poſtea pro eis orando, eoſque ad perfectionem hortando, ſicut patebit.

Cap.1.

Cap. I. *Paulus & Timotheus ſerui Ieſu Chriſti.* A

ARTICVLVS. I.

PErſonas ſalutantes tangit Apoſtolus in exordio huius epiſtolæ:dicens, *Paulus & Timotheus ſerui Ieſu Chriſti* non ſeruitute timoroſa,& pure ſeruili ſed amoroſa ac libera. Non addit Paulus hoc loco nomen gloriæ ſuæ ac ſummæ dignitatis, dicẽdo,Paulus Apoſtolus &c. quoniã Philippenſes nihil indignũ de ipſo ſenſerunt. Coniungit quoque Apoſtolus ſibi Timotheum,quamuis ipſe ſolus epiſtolam dictauerit,quia miſſurus erat eum ad Philippẽſes. Vnde vt reuerentius eum ſuſciperẽt, diligentiusque audirent, exprimit eum in forma ſalutationis. Hi ergo mandant, *Omnibus ſanctis* id eſt,vere fidelibus, *In Chriſto Ieſu* id eſt,per fidem,charitatem,& gratiã Chriſti, *Qui ſunt* hoc eſt,commorantur *Philippis* .i.in vrbe Macedoniæ quæ eſt pars Græcię,quam vrbem conſtruxit Philippus pater Alexandri magni putatiuus,vocans eam ex nomine ſuo,Philippi, *Cum epiſcopis & diaconibus* id eſt, etiam epiſcopis atque diaconis mandans. Hi enim tanquam principales poſt generalem omnium deſignationem exprimuntur. *Infra. c.2.* B

¶Porrò(vt Haymo aſſerit)per epiſcopos intelliguntur preſbyteri.Nõ enim in vna vrbe plures epiſcopi præſidebant,nec ab epiſcopis ad diaconos deſcenderet prætermiſſis presbyteris,niſi per epiſcopos intelligeret ſacerdotes. Vnde dici ſolet, quòd in primitiua eccleſia epiſcopi non diſtinguebantur à ſacerdotibus. Epiſcopus nanque dicitur, quaſi ſupra intẽtus,ab ἐπὶ quod eſt ſupra & σκοπός intentio,ſed hoc epiſcopis conuenit atque presbyteris.Vnde hoc loco per epiſcopos presbyteri,& ſummus eorũ,videlicet pontifex Philippenſium, intelliguntur. *Gratia* gratificãs detur & inſit *Vobis & pax* interior quæ eſt tranquillitas mentis,atque exterior quæ eſt quies ab extrinſeco impugnante *A deo patre noſtro* id eſt,perſona patris æterni. *Et domino Ieſu Chriſto:* Quibus expreſſis intelligitur ſpiritus ſanctus amor & nexus amborum, qui omnes ſunt vna fontalis & effectiua origo totius bonitatis creatæ. *Gratias ago deo meo.*i.ſuperbeatiſſimę trinitati,ſimpliciſſimo deo, qui eſt omniũ deus generaliter & deus meus ſpecialiter, propter ſpecialem pietatem , gratiam & prouidẽtiam eius in me, *Haymo.* C *Iacob.1.* *Ioan.1.*

& item

D & item propter ſingularem dilectionem & cultum, quibus ei ſoli principaliter finaliterque inhæreo. Hoc dicere non competit niſi perfectis. Propter quod diuinus & magnus Dionyſius hoc dicere vix præſumēs interdū ſic ait, Deus(& ſi fas eſt dicere)meus *In omni memoria ueſtri ſemper* .i.toties,quoties veſtri memor ſum, *In cunctis orationibus meis* fuſis *Pro omnibus uobis* Dum enim memor ſum veſtri, occurrit mihi conſideratio gratiæ ex iſtētis in vobis.De qua gratias refero,& oro vt gratia ampliori mereamini adimpleri, *Cum gaudio* ſpirituali *Deprecationem faciens* id eſt,deum pro vobis exorās. Gaudeo(inquam) concepto ſeu habito *Super communicatione ueſtra* .i.de beneficio vobis cōceſſo,videlicet quod mihi cōmunicaſtis ſeu conformati eſtis fide,charitate,& opere, *In euangelio Chriſti* id eſt,in prædicatione,exhortatione, ſeu obſeruatione euangelicæ legis, *A primo die* conuerſionis veſtræ *Vſque nunc,confidens hoc ipſum* id eſt, ex conſideratione gratiæ vobis huiusque conceſſæ confido de gratia pleniori videlicet. *Quia* id eſt,quod *Qui cœpit in uobis opus bonum* id eſt, deus per gratiam gratum facientem,& ſpiritus ſancti motionem actualem inchoauit in vobis opus meritorium, *Perficiet* illud in vobis, *Vſque in diem Ieſu Chriſti* incluſiue,id eſt,vſque in diem mortis veſtræ,qua à Chriſto viſitabimini, & particulare iudicium ſuſtinebitis. A deo enim eſt inchoatio, continuatio,& conſummatio operis boni, *Sicut eſt mihi iuſtum hoc ſentire pro omnibus uobis* id eſt, tam ex parte diuinæ bonitatis quàm ex parte veſtræ ſtabilitatis iuſtum eſt vt ita confidā de, & pro vobis, videlicet quod deus perficiet in vobis opus bonum à ſe inchoatum, *Eo quod habeam uos in corde* id eſt, cordiali affectu hoc optem & ſperem: quod ſubditur, *Et in uinculis meis, & in defenſione, & confirmatione Euangelii, ſocios gaudii mei omnes uos eſſe* .i. vt tam in præſenti quàm in futuro ſitis participes conſolationis meæ internæ quam habeo in vinculis meis, quibus propter Euangelij prædicationem ligatus ſum. Et in defenſione euangelij, qua euangelicam veritatem defendo contra aduerſarios eius: & confirmatione Euangelij qua illud confirmo, inſtanter & imperterrite prædicando, miracula faciendo, ſcripturarum teſtimonia allegando, irreprehenſibiliter conuerſando. Quam etiam cōſolationem multo copioſius habebo,in patria pro vinculis atque la-

Margin: Dionyſius; E; Ioan.15.; 1. Cor.1.; F

que laboribus iſtis. Vel, ideo hæc dicit Apoſtolus, quoniam A
Philippenſes ſocij fuerunt gaudij eius in vinculis &c. ita
quod ipſi quoque pro Chriſto vincula pertulerunt, & euangelium defenderunt atque conſtāter prædicauerunt ſiue profeſſi ſunt. *Teſtis enim mihi eſt deus, quomodo* id eſt, quàm affectuoſe, ſpiritualiter, & ſyncerè, *Cupiam omnes uos* id eſt, omnium veſtrum ſalutem & communionem cum gaudio meo deſiderem. Et hoc *In uiſceribus Ieſu Chriſti* id eſt, Chriſti amore, non humano affectu. Vel, quomodo cupiam vos eſſe in viſceribus Ieſu Chriſti, id eſt. Chriſto intimè vniri, atque ab eo cordialiter diligi. *Et hoc oro* deum *Vt charitas ueſtra* vobis à deo infuſa qua deum proximumque meritoriè diligitis, *Magis ac magis abundet* id eſt, inceſſanter B proficiat, *In ſcientia* id eſt, diſcretione, vt omnia diſcrete agatis, ſitque rationabile obſequium veſtrum. Vel in ſcientia, id eſt, quatenus diligendo mereamini illuminari à deo in cognitione diuinorum ac aliorum. Vel, in ſcientia illa quæ eſt vnum de ſeptem donis ſpiritus ſancti, de qua ait ſcriptura, Dedit illi ſciētiam ſanctorum, Per quam habet homo rectum iudicium de rebus creatis, videlicet, quod eis non ſit finaliter inhærendum, eo quod ex ſe vanæ ſint atque caducæ, *Et in omni ſenſu* id eſt, intellectuali noticia vel potius experimentali guſtu eorum, quæ ad ſalutem exiguntur *Vt probetis* id eſt, approbando ſequamini *Potiora* id eſt, opera perfectiora indies magis proficiendo, *Vt ſitis ſynceri* i. mūdi corde. Beati etenim mūdo corde, quoniā ipſi deū videbunt. Vnde in Prouerbiis habetur, Qui diligit cordis mundiciā, habebit amicū C regem, *Et ſine offenſa* id eſt, ſine opere malo, præſertim mortali, & ne perſeueretis in aliquo vitio, quatenus nec deum, nec proximum offendatis, quantum fieri poteſt, *In diem Chriſti* .i. perſeueranter vſque ad mortem, *Repleti fructu* id eſt, actu & delectatione, *Iuſticia* quæ eſt præclariſſima virtus, & nec lucifer, nec heſperus eſt ita admirabilis, teſte Philoſopho, Repleti (inquam) non propriis viribus, ſed *Per Ieſum Chriſtum* id eſt, ex virtute & merito Chriſti *In gloriam & laudem dei*. id eſt, propter hoc vt deus glorificetur atque laudetē à vobis, aliiſq; electis in præſenti & in futuro. ¶ Deinceps Apoſtolus efficit Philippēſes beneuolos, ſtatū ſuū eis inſinuās tanquam familiaribus & amicis præcipuis. *Scire autē uos uolo fratres*

Roma. 5.
Roma. 12.
Eſaiæ. 11.
Sapien. 10
2. Cor. 12.
Matt. 5.
Prou. 22.
Ariſtot.

D *fratres, quia quæ circa me ſunt* id eſt, tribulationes, incarcerationes, & vincula quæ mihi acciderunt, *Magis ad profectum* id eſt, publicationem, confirmationem, ac venerationem *Euágelii uenerunt* quàm ad detrimentum ipſius, & hoc contra intentionem perſecutorum meorum, qui ideo me vinxerunt, vt Euangelium offuſcaretur, *Ita ut uincula mea manifeſta fierēt* .i. captiuitas mea & fructus vinculorum meorum diuulgaretur, *In Chriſto* .i. ſecundum voluntatē ac diſpoſitionē Chriſti. Vel ad gloriam eius, *In omni prætorio* iudicum, quo maiores conueniunt, non ſolum Romæ, ſed in prætoriis quoque vrbium aliarum, *Et in cæteris omnibus* locis iudicialibus quo

Haymo. minores concurrunt. Vt enim Haymo dicit, cū Apoſtolus re-

E truſus eſſet in carcerē in domo Imperatoris, multa fecit prodigia, & in carcere vinctus, & aliis aduentantibus conſtantiſſime prædicauit, ſicque conuertit quàm plurimos, ita vt & de palatio Imperatoris, faceret eccleſiam redēptoris. Cum vero in prætorium duceretur, efficaciſſime, & cum ſumma ſecuritate reſpondit. Quoniam ergo Roma caput extitit mundi, fideles qui Romam confluxerunt & exierunt, vbique retulerūt ſigna, fructum, atque conſtantiam Pauli. Quo audito complures animati fuerunt ad euangelizandum, ſicut adiungitur,

Vt plures è fratribus in domino confidentes non in ſeipſis *Vinculis meis* hoc eſt, occaſione ſeu intuitu vinculorum meorū, hoc eſt, exemplo meo, *Abundantius* quàm ante *Auderent ſine*

F *timore* eorum qui corpus occidunt, *Verbum dei loqui* .i. Chri-

Matt.10. ſti euangelium prædicare, dicentes: Si magiſter noſter in vinculis, in carcere, in prætorio, prædicat ſine pauore, cur nos li-

Lucæ.12. bere euntes, à prædicatione ceſſamus? *Quidā quidē* .i. nōnulli à prædictis virtuoſis diuerſi, *Et propter inuidiā & contentionē* id eſt ex inuidia, qua inuident gloriæ apoſtolatus mei, eumq́; habere contendunt. *Quidam autem & propter bonam uoluntatē*

1. Timo.3. .i. recta intentione & ex dilectione dei ac proximi, *Chriſtum prædicant* vt proximi conſequantur ſalutem, & Chriſti honor augeatur: *Quidam autem* boni *Ex charitate* ſpeciali ad me hoc faciunt, vicem meam ſupplentes, *Scientes* hoc ſcilicet *Quoniam* .i. quòd *In defenſione euangelii* id eſt, ad defendendum euangelicæ veritatis prædicationem *Poſitus ſum* in gradu & gratia apoſtolatus à deo. Vel in, id eſt, pro defenſione euangelij poſitus ſum in carcere, *Quidam autem ex con-*

tentione

tentione Chriſtum annunciant id eſt, qui mecum contenderunt, A
atque à me confutati,& prædicationis officio indigni iudicati ſunt, *Non ſyncere* .i.non pura hoc agunt intentione *Exiſtimantes preſſuram ſe ſuſcitare* .i.tribulationis augmentũ procurare *Vinculis meis* .i.mihi vincto concitando alios cõtra me,quaſi contra principalẽ doctorẽ huius legis,videlicet vt ſi quis velit eos affligere,propter prædicationem euangelij cõcitent eum aduerſum me,velut contra præcipuã cauſam prædicationis huiuſmodi.Vel, exiſtimantes preſſuram ſe ſuſcitare vinculis meis.i.me vinctum contriſtare,ac tribulare eo,ꝙ prædicent non obſtante quòd ego reprobauerim eos. *Quid enim* .i.quid intereſt, vel quid mihi curandum eſt de tanta diuerſitate prædicantium? *Dum omnimodo* .i.omnibus modis B

Siue per occaſionẽ .i.incidentaliter.ſ.ex inuidia ſeu contẽtione, *Siue per ueritatem* .i.ex vera & recta intentione,

Chriſtus annuncietur.Et in hoc gaudeo ꝙ ſic eſt, *Sed & gaudebo* inde de cætero. Vel gaudeo, in via, & gaudebo in patria.

Scio enim quia hoc videlicet, ꝙ Chriſtus, omnimodo annũciatur occaſione mei, *Mihi proueniet in ſalutem* æternam,hoc eſt,cauſa maioris gloriæ erit mihi in patria,nõ duntaxat meritis meis,ſed & *Per ueſtram orationẽ* fuſam pro me, *Et ſubminiſtrationem* id eſt , ſuſtentationem & opem, *Spiritus Ieſu Chriſti* id eſt,ſpiritus ſancti à Chriſto procedentis, qui ſpiritus adiuuat noſtram infirmitatẽ , noſque in bono ne ruamus, ſuſtẽtat,ſicut colũna fulcit ſtructuram.Si autem ſubminiſtratio videatur non competere ſancto ſpiritui,poterit per ſpiritũ Chriſti intelligi ſpiritus angelicus miſſus à Chriſto, qui vtiq; C noſtræ cooperatur ſaluti cum ſimus eius cuſtodiæ deputati. Sic autem proueniet mihi *Secundum expectationem* actualem,

Et ſpem meam habitualem.i.quemadmodum ſpero,vel tam copioſe ſicut confido, *Quia in nullo* loco,tempore, ſeu euentu, *Cõfundar* ita ſperãdo.Spes enim nõ cõfundit.Iuxta illud in Pſalmo,Vniuerſi qui ſuſtiuẽt te nõ cõfundentur. In Eccleſiaſtico quoque,Scitote quia nullus ſperauit in domino,& cõfuſus eſt, *Sed in omni fiducia* hoc eſt, cum ingenti confidentia cordis mei in deo, *Sicut ſemper* ab exordio conuerſionis meæ magnificatus eſt , ita *Et nunc* vltra, quandiu ſubſiſto in carne, *Magnificabitur* id eſt, honorabitur *Chriſtus in corpore meo* .i.in actionibus & paſſionibus corporis mei, *Siue per uitam,ſi*

2.Cor.1.
Rom.8.
Hebr.1.
Pſal.60.
Roma.5.
Pſal.24.
Eccli 2.
1.Cor.6.

D *tam,ſiue per mortem* id eſt, in vita ac morte. Quia ſi vixero, honorabo Chriſtum prædicando: ſi occidor aut morior, exemplum deſerendo. *Mihi enim uiuere* in corpore iſto *Chriſtus eſt* finaliter & meritorie, id eſt, ad Chriſtum ordino vitam meã, eique vniri viuendo promereor. Ipſe quoque eſt vita viuificãs me effectiue, conſeruando & dando vitam naturæ ac gratiæ.
Ioan.14. Vnde in Euangelio, Ego (inquit) ſum via, veritas & vita. Et in
Deute.10. Deuteronomio aiebat Moyſes, Ipſe eſt vita tua & longitudo dierum tuorum, *Et mori* eſt mihi *Lucrum* id eſt, æternæ vitæ meritorium ſeu beatitudinis oſtium. *Quod ſi uiuere in carne* id eſt, in corpore iſto manere ac prædicare, *Hic mihi fructus operis eſt* id eſt, tam pretioſus & vtilis fructus eſt conuerſationis in carne, vt dixi, videlicet quod ſemper magnificabitur
E
Roma.6. Chriſtus in corpore meo, & mihi viuere Chriſtus ſit. Si (inquam) hoc ſic eſt, imò quia ſic eſt, *Et quid eligam* tanq̃ vtilius, ſcilicet viuere an mori *Ignoro* aliâs tamen indubitanter eligerẽ mori, vt poſſem eſſe pręſens cũ Chriſto. *Coartor enim è duobus* id eſt, duo coartant me ſcilicet deſideriũ diſſoluendi, & neceſſitas in carne manendi. Inter hæc duo anguſtor, & ex conſideratione ipſorum quaſi in arcto conſtituor, vtrũque deſiderans, cum tamen ſimul haberi non queant, & quid electurus ſim, neſciens. Deinde tangit hæc duo, *Deſiderium habẽs diſſolui* à corpore *Et eſſe cum Chriſto* principaliter per gloriã fruitionis, *Multo enim magis* hoc eſt melius quàm detineri
F in hac carne mortali, *Permanere autem in carne* hoc eſt, me diutius viuere in ſeculo iſto. *Neceſſarium* id eſt, multum expediens eſt *Propter uos* id eſt, ad veſtrã pleniorem inſtructionem, confirmationem, atque ſalutem. *Et hoc confidens* ſcilicet quod neceſſarium eſt me in carne manere propter vos, confidens ſic eſſe. *Scio* ex reuelatione diuina ſeu magna fiducia, *Quia manebo & permanebo* in vita præſenti *Omnibus uobis ad profectum ueſtrum* ſpiritualem, *Et gaudium fidei* id eſt, propter conſolationem veſtram, procedentem ex fide, *Vt gratulatio ueſtra* id eſt, interna exultatio *Abundet in Chriſto Ieſu* tãquam in obiecto & cauſa. Vel, in conſideratione beneficiorũ ipſius *In me* .i. per me, videlicet per liberationẽ mei de carcere, & prolongationem vitæ meæ ad veſtrum profectum, *Per meum aduentum iterum ad uos* quia tunc coram referam
Ephe.4. ipſe vobis plenius, quæ iam breuiter ſcribo *Tantum digne Euã-*

gelio

gelio Chriſti conuerſamini id eſt, hoc ſolum admoneo, vt tam ſancte ac religioſe viuatis euangelica doctrina cui credidiſtis, quatenus, ſicut alibi dictum eſt, digne ambuletis vocatione qua vocati eſtis, *Vt ſiue cum uenero & uidero uos, ſiue abſens* exiſtens à vobis *Audiam de uobis* à veridicis quod ſequitur *Quia ſtatis* corde erecto per fidem & charitatem, In vno ſpiritu vnanimes id eſt, in ſpiritu ſancto concordes. Vel, in vno ſpiritu creato, habentes cor vnum, & animam vnam per charitatem, *Collaborantes fidei Euangelii* id eſt, ſimul conantes implere fidei documenta. *Et in nullo* euentu *Terreamini ab aduerſariis* id eſt, inuiſibilibus, ſeu viſibilibus hoſtibus, *Quæ* perterritio ſeu moleſtia hoſtium, *Eſt illis cauſa perditionis* id eſt, meritum condemnationis cum ſit mortale peccatum, *Vobis autem* eſt cauſa *Salutis* quoniã eam patienter ferendo meremini vitam æternam. Hinc quoq; Saluator ait, Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non poſſunt occidere. Et rurſus alibi, Nolite timere puſillus grex, quia complacuit patri dare vobis regnũ. Hoc eſt, quod per Eſaiam inducitur, Nolite timere opprobria hominũ & blaſphemias eorum. Quis tu vt timeas ab homine mortali, & à filio hominis, qui quaſi fœnum areſcit? *Et hoc à deo* id eſt, non terreri, & æquanimiter pati dei donum eſt per gratiam eius vobis collatum. *Quia uobis* gratioſe *Donatum eſt à deo* trino ac vno *Pro Chriſto* hoc eſt, propter meritũ Chriſti, *Non ſolum ut in eum credatis* id eſt, non ſola fides eiuſq; actus interior. *Sed ut etiam pro illo patiamini* hoc eſt, virtus patientiæ, & ipſa ſuſtinentia ſeu perpeſſio aduerſitatum vobis à deo conceſſa ſunt, ita vt hæc inter munera dei ſint computanda. Vobis (inquam) data ſunt hæc qui eſtis *Idem certamen* hoc eſt, ſimilem pugnam *Habentes* cõtra aduerſarios fidei, *Quale & uidiſtis in me* quando in Philippis cæſus ſum, nudus atque incarceratus, eo quod ſpiritũ malignum de muliere Phitoniſſa excluſerim, vt in Actis legitur, *Et nunc* cum Romę ligatus ſum *Audiſtis de me.* ¶Porro de prædicto deſiderio diſſolutionis à corpore quod non ſolum Apoſtolo, ſed viris perfectis ineſt, & conuenit, dicta ſunt multa ad Romanos, ſuper illud, Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? quæ illic requirantur.

A — Act.4. — B — Matt.10. Luc.12. Eſaiæ.51. — C — Act.16. — Rom.7.

Cap. II. *Si qua ergo conſolatio in Chriſto.*

ARTICVLVS. II.

Philip. 1. DEnique in moralibus inſtrues Apoſtolus Philippenſes: adiecit, *Si qua ergo* .i. cum ita ſit ſicut iã
2. Cor. 1. dixi in fine præcedentis capituli, Si igitur qua. i. aliqua *Conſolatio* eſt mihi à vobis *In Chriſto* .i. ſecundum voluntatem & gratiam Chriſti. Vel, in Chriſto. i. in cultu ipſius, *Si quod* .i. aliquod *Solatium charitatis* ex vera dilectione procedens, eſt inter me & vos, *Si qua ſocietas ſpiritus* .i. aliqua vnio mentis inter nos eſt, *Si quæ uiſcera miſeratiõis* vobis inſunt. i. ſi internæ pietatis affectibus mo
E uemini, *Implete* .i. perficite *Gaudium meum* quod de veſtri conuerſione & profectu concepi, feſtinantes ad veram perfectionem, *Vt idem ſapiatis* in omnibus, quæ ad ſalutem requiruntur. i. eadem intellectualiter ſentiatis in his quæ fidem concernunt, *Eandem* hoc eſt, parem, *Charitatem habentes*. i. charitatem infuſam ſpiritualem ac generalem *Vnanimes* in
Roma. 13. affectu ac moribus *Idipſum ſentientes* hoc eſt, intellectualiter concordantes, ſeu mala veſtra mutuo ſupportantes. *Nihil* in vobis fiat *Per contentionem*. Vbi enim zelus & contentio, ibi
Iacob. 3. inconſtantia, & omne opus prauum, iuxta beati Iacobi ſentẽtiã. *Neque inanẽ gloriam* hoc eſt, ex gloria vana, ſeu propter famam, honorem, aut gloriam ſecularem, ſicut alibi dictum eſt, Non efficiamini inanis gloriæ cupidi. Hæc vitia in ambi-
Galat. 6. tioſis regnare, & ex ſuperbia naſci ſolent. ¶ Porro quàm gra-
F ue peccatum ſit gloria vana, patet per id quod ait Saluator, Quomodo poteſtis credere qui gloriam ab inuicem accipitis,
Ioan. 5. & gloriam quæ à ſolo deo eſt, non quæritis? *Sed in humilitate ſuperiores ſibi inuicem arbitrantes* .i. ex humilitate vnuſquiſque putet ſe alio viliorem, propria potius quàm aliena peccata penſando, vel ſe ſecundum quod in ſe & ex ſe eſt, cõſiderã-
Rom. 12. do. Quamuis enim vnus ſit alio, abſolute loquendo, melior atque ſuperior, vnuſquiſq; tamen veraciter poteſt ſe ſub alio humiliare, atque indigniorem iudicare, ſecundum aliquam cõſideratione͂ ſui atque alterius. Ideo ſubditur, *Non quæ ſua ſunt ſinguli conſiderantes, ſed quæ aliorum* .i. vnuſquiſque veſtrum, ſi contentionem vanamque gloriã vitare deſiderat, & alios arbitrari meliores ſeipſo, non proprias virtutes & excellentias

ſolum

ſolum penſet, nec propria commoda tantum requirat, ſed bona conſideret, commodaque requirat aliorum. Charitas enim non quærit quæ ſua ſunt. Poteſt tamen & debet homo interim penſare dona ſibi diuinitus præſtita, vt gratus ſit deo. Iuxta illud, Nos non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex deo eſt, vt ſciamus quæ à deo donata ſunt nobis. Vnde & virgo deifera profitetur, Quia fecit mihi magna qui potẽs eſt. ¶ Inſuper hortatur Apoſtolus ad harum imitationem virtutũ exemplo Chriſti. *Hoc enim ſentite in uobis* illud in cordibus veſtris verſetur, hocq; ſentiat anima veſtra in ſe, *Quod & in Chriſto Ieſu* fuit. i. quod Chriſtus vt homo intra ſe ſenſit, quatenus ſicut Chriſtus quæſiuit, non quæ ſua erant, ſed quæ aliorum. Et ſicut intra ſe humillimus ac patientiſſimus fuit, ſecundum quod ipſe ait diſcipulis, Ego in medio veſtrum ſum, ſicut qui miniſtrat: ita & vos aliorum cõmoda requiratis, atque in ordibus veſtris vere patientes & humiles ſitis nõ ſimulatoriè ſicut hypocritæ. Eſt enim qui nequiter ſe humiliat, & interiora eius plena ſunt dolo. *Qui* Chriſtus *Cum in forma dei eſſet* id eſt, veram deitatem haberet, ſeu vnius cum patre eſſentiæ eſſet, ſecundum quod ait, Ego & pater vnum ſumus,

A 1.Cor.3. 1.Cor.13. Luc.1. EPIST. Ioan.8. B Luc.12. Eccli.19. Ioan.10.

Non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo id eſt, ſentiẽdo ac aſſerendo, ſe eſſe æqualẽ deo, non vſurpauit neq; aſcripſit ſibiipſi quod ſuum non erat, quia verè ſic fuit ſicut arbitratus eſt. Ideo non commiſit rapinam vocando ſe verum deum, quia nil à ſe alienum ſibiipſi aſcripſit, quemadmodum Lucifer, dicens, Similis ero altiſſimo, conatus eſt facere rapinam. Chriſto igitur non rapina, ſed natura eſt eſſe deo æqualem, coæternum & conſubſtantialem. Propter quod ipſe ait, Omnia quęcunque habet pater, mea ſunt. Et alibi, Pater quod dedit mihi, maius omnibus eſt. Hoc eſt diuina eſſentia, quam totam pater transfudit in filium, *Sed ſemetipſum exinaniuit* .i. vehementer ſe humiliauit, *Formam ſerui accipiens* id eſt, naturam humanã atque ſeruilem in vnitate perſonali aſſumẽs, ita quod natura aſſumpta vnita eſt verbo immediate atque in ipſo ſuppoſita, ſeu eſſe perſonali verbo immediate coniuncta, ſicut caro coniungitur animæ *In ſimilitudinem hominũ factus* .i. cæteris hominibus aſſimilatus ſeu ſimilis factus, aſſumendo indetrahibiles defectus, videlicet pœnalitates, nõ vitia. Fuit enim mortalis atque paſſibilis. Vnde ad Hebræos di-

Eſa.14. C Ioan.16. Ioan.10.

Hebr.2. eſt Apoſtolus, Debuit per omnia fratribus aſſimilari, *Et habi-*
D *tu* id eſt, conuerſationis ſuæ habitudine *Inuentus eſt* .i. vere
innotuit, *Vt homo* Bibit enim, comedit, ſedit, dormiuit vt cę-
teri. Per quæ patuit quod vere fuerit homo. Propterea ſcriptũ
Baruch. 3. eſt per Prophetam Baruch, Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum
hominibus cõuerſatus eſt. Et per Eſaiam, Butyrum & mel co-
medet. Vel ſic, habitu .i. in natura humana per morum habitus
ſeu veſtimenti aſſumpta, inuentus eſt vt homo, non apparen-
Ioan.1. ter ſed realiter: ſicut Ioãnes teſtatur, Vidimus gloriã eius glo
riam quaſi vnigeniti à patre. ¶ Deniq; natura humana ſe ha-
bet ad verbũ, ſicut veſtis ad hominem. Nam ſicut veſtis indui-
tur atque exuitur ſine mutatione ſubſtãtialis eſſe hominis ve-
E ſtitu: ita quod homo eſt homo, ſubſiſtit, & ſiue induat, ſiue nõ:
ſic verbũ humanã naturam aſſumpſit ſine omni mutatione ſui
eſſe diuini: poſſetq; eſſe ſine humana natura, ſine qua nos eſſe
Matth.11. nõ poſſumus. *Humiliauit ſeipſum* nõ ſolum in incarnatione,
ſed in tota conuerſatione ſua in ſeculo iſto à principio vſque
Leo papa. ad finem, prout Leo papa teſtatur, Tota Chriſtianæ ſapientiæ
diſciplina, nõ in abundantia verbi, non in aſtutia diſputandi,
neque in appetitu laudis & gloriæ, ſed in vera & volũtaria hu
militate conſiſtit: quam dominus Ieſus ab vtero matris vſque
ad ſuppliciũ crucis pro omni fortitudine, & elegit, & docuit.
Rurſusq;, Tota (inqt) victoria ſaluatoris, quæ & diabolũ ſupe
rauit & mundũ, humilitate eſt cõcepta, humilitate cõfecta,
Factus obediẽs patri *Vſq; ad mortẽ* nõ qualẽcunq;, ſed turpiſ-
ſimã, horribiliſſimam, ac amariſſimã, ſicut ſubiungitur. *Mor-*
F *tem autẽ crucis* Mors enim crucifixorum grauiſſima eſt, quia
Matt. 27. in locis neruoſis trãsfiguntur. Chriſtus autẽ inter latrones ſu-
ſpẽſus eſt, & toto corpore, violẽtiſſima expãſione diſtentus in
Pſal.21. tantũ vt dicat, Dinumerauerũt omnia oſſa mea. De obedictia
Ioan.14. hac ait Saluator, Sicut mandatũ dedit mihi pater, ſic facio. O-
bediuit autẽ patri vſq; ad mortẽ incluſiue, nõ quod pater exe-
Anſelmus git ab eo mortẽ, tanq̃ aliquod debitum (ſecundũ Anſelmũ) cũ
mors ſit pœna culpæ, quæ in Chriſto non fuit, ſed quia pa-
tre iubente iuſticiã obſeruauit verbo & opere increpando Iu-
dæos, ex quo orta eſt Iudæorũ inuidia contra Chriſtũ, ex qua
inſuper inuidia ſecuta eſt Chriſti occiſio. Itẽ per hoc patri vſ-
que ad mortem crucis obediuit, quoniam ſicut pater decreuit
mundum per Chriſti paſſionem redimere, ſic Chriſtus prõ-
ptiſſime

ptiſſime executus eſt. Propter quod ait ipſe, Opus conſummaui quod dediſti mihi vt facerem. Et alibi, Pater, ſi non poteſt hic calix tranſire, niſi bibam illum, fiat voluntas tua. A *Ioã.17* *Matth.26*

Propter quod id eſt, merito paſſionis & obedientiæ huius, *Et deus* pater ſeu trinitas *Exaltauit illum* id eſt, Chriſtum ſublimauit variis multiſque modis, videlicet in reſurrectione, dando ei corpus glorificatum, quale ante paſſionem non habuit. In aſcenſione conſtituendo eum ad dexteram ſuã vbi ante ſecundum humanam naturam non ſedit. In prædicatione quoque euangelij per totum mundum, per quã Chriſtus in cordibus hominum fidem recipientium exaltatus eſt. Sic quoque ſecundum naturam diuinam exaltatus eſt, quantũ ad manifeſtationem hominibus factam, Per miracula etiam deus exaltauit Chriſtũ, prout in Actis Petrus dixit nato claudo ſanato, Deus patrum noſtrorum glorificauit filium ſuum Ieſum. Pro hac exaltatione Chriſtus orauit paſſione inſtante, Pater (inquiens) venit hora clarifica filium tuum. Omnia autem quæ ad glorificationem corporis Chriſti & accidentale præmiũ eius pertinent, ipſe ſua humilitate, obedientia & paſſione promeruit, quanuis etiam ex aliis cauſis hæc ſibi deberentur, videlicet quia à primo inſtanti incarnationis, glorioſus & felix fuit in anima, quę beatitudo redundaſſet in corpus niſi diuina diſpenſatione dilatum fuiſſet. Et item, quia ſecundum corpus & animam vnitus erat verbo hypoſtatica vnione ratione cuius debebatur ei exaltatio vltra omnem creaturam. Itaque deus exaltauit Chriſtum propter paſſionem & obedientiam, *Et donauit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen* id eſt, nomen dei Chriſto impoſuit. Per gratiam quippe vnionis datum eſt Chriſto homini eſſe & dici verũ deum, quod vtiq; eſt nomen ſuperexaltatum & infinitæ dignitatis vocabulum. Hoc autem nomen datum eſt Chriſto à principio ſuæ incarnationis, ſed poſt reſurrectionẽ dicitur datum, quia tunc manifeſtabatur datum fuiſſe. Iuxta quem ſenſum ait dominus poſt reſurrectionem, Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Quæ vtique poteſtas data fuerat ei ab incarnationis exordio, *Vt in nomine Ieſu* id eſt, ad reuerentiã Chriſti tanto nomine ſublimati *Omne genu flectatur* id eſt, omnis poteſtas inclinetur ac ſubiiciatur *Cœleſtium* id eſt, angelorum, *Terreſtrium* hominum, *Et infernorum* id eſt, dæmonum. *Ephe.1.* B *Act.3.* *Ioan.17.* C *Act.4.* *Matth.28*

Eſa.45 D Chriſtus enim cœlum impleuit, mundum redemit, infernum ſpoliauit. *Et omnis lingua* corporalis & ſpiritualis hominum, ſpiritualis quoq; lingua angelorum ac dæmonum *Con-*
Iacobi.2. *fiteatur* ſponte vel coacte. Nam & dæmones credunt & contremiſcunt *Quia dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt* id eſt,
FINIS. in beatitudine *Dei patris*. Secundũ deitatem enim Chriſti vna eſt gloria patris & filij, quæ eſt diuina eſſentia. Secundũ humanitatem vero Chriſtus dicitur in gloria patris, id eſt, in
Marci.16. potioribus bonis eius. Iuxta illud, Dominus Ieſus aſſumptus eſt in cœlum, & ſedet ad dexteram dei. *Itaque chariſſimi mei ſicut ſemper* à veſtræ conuerſionis exordio aptis temporibus,

Obediſtis deo & mihi, ſic hortor vos nunc obedire *Nõ ut in præſentia mea tantum* hoc eſt, quatenus non ſolũ me præſen-
E te, & inſpiciente, bona agatis, *Sed multo magis nunc in abſentia mea, cum metu* filiali, quantum ad perfectos, *Et timore* initiali quantum ad proficientes, *Et tremore* corporis, ex interiore timore progenito, *Veſtram ſalutẽ* hoc eſt, ad opus virtuoſum *Operamini*. Vel veſtram ſalutem operamini, hoc eſt, æternam beatitudinem bonis operibus procurate, Cum ingenti ergo timore ſeruiendum eſt deo ſublimi, & be-
Pſalm.2. nedicto: prout ait Pſalmiſta, Seruite domino in timore, &
Eſaiæ.8. exultate ei cum tremore. Vnde alibi ſcriptum eſt, Dominum exercituum glorificate. Ipſe pauor veſter, & ipſe ter-
Hiere.10. ror veſter. Et Hieremias ait, Magnus es tu, & magnum nomen tuum in fortitudine. Quis non timebit te ô rex gentiũ? Ideo denique tam timorate operari debetis veſtram ſalutem.

F *Deus eſt enim qui operatur in uobis* per gratiam & internum inſtinctum, *Et uelle* bonum meritorium *Et perficere* id eſt, exequi & impleri opus bonum quod vultis,

Pro bona uoluntate id eſt, ex ſua voluntate benigna, non
2.Cor.8. propter merita veſtra. Non enim ſumus ſufficientes cogitare aliquid ex nobis, quaſi ex nobis. De hoc in epiſtolam ad
Roma.9. Rom. inducta ſunt multa. *Oĩa autẽ* opera veſtra. *Facite ſine murmurationibus* contra deum & proximum, *Et hæſitationibus* id eſt, dubitationibus de diuina exauditione ac
Iacobi.1. ope prout ait ſcriptura, Poſtulet in fide nihil hæſitans. Qui autem hæſitat ſimilis eſt fluctui maris. Non ergo exiſtimet homo ille quod aliquid accipiat à domino. Certum eſt enim quòd ex parte pietatis diuinæ, non erit exauditionis defectus,

defectus, & quantum ad hoc certi eſſe debemus de exauditione & ope dei dum ei placuerit, ſed ex parte noſtræ indignitatis & culpæ poteſt eſſe defectus, *Vt ſitis ſine querela* ita vt nec vos de aliis conqueramini, nec ipſi iuſtam querelam contra vos habeant. *Et ſimplices* hoc eſt, ſynceri & recti, non doloſi, bilingues, ac duplices animo *Filii dei* per gratiam adoptionis & opera imitationis. Cum talibus ſimplicibus ſermocinatur deus. ¶Porrò vir duplex animo, inconſtans eſt in omnibus viis ſuis, *Sine reprehenſione* id eſt, ſine vitio reprehenſionem promerente conuerſantes, A Lucæ.11. Eccli. 2. Prouer.3. Iacob.1.

In medio nationis prauæ & peruerſæ id eſt, hominum impiorum, quorum interiora peruerſa ſunt, & exteriora opera praua, *Inter quos lucetis* ſcientia, virtutibus & exemplis, *Sicut luminaria in mundo* hoc eſt, tanquam aliorum in mundo conuerſantium illuminatores. Vel, ſicut luminaria cœli, videlicet planetæ ac ſydera fulgent in mundo iſto ſenſibili, *Verbum uitæ* id eſt, ſacram ſcripturam euangelicamque doctrinam *Continentes* memoriter ac efficienter: iuxta illud, In corde meo abſcondi eloquia tua, vt non peccem tibi *Ad gloriam meam* id eſt, ad beatitudinis meæ augmentum quod habebo *In die Chriſti* id eſt, cum Chriſtus iuſtam mercedem mihi tribuerit ſcilicet in die particularis ac vniuerſalis iudicij, Opera enim meritoria ſubditorum ad diſcipulorum cedunt ad gloriam prælatorum & magiſtrorum bonorum, *Quia non inuacuum cucurri* id eſt, non infructuoſe inter vos dixi, docendo & bene agendo, *Neque inuacuum laboraui* orando pro vobis continue & indeſinenter inſiſtendo veſtræ conuerſioni. Multos enim ex vobis conuerti, & copioſam mercedem repoſitam habeo. Ad hanc exemplarem & irreprehenſibilem conuerſationem hortatur nos & archiapoſtolus, Conuerſationem (inquiens) veſtram inter gentes habentes bonam, vt in eo quód detractant de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos conſiderantes, glorificent deum in die viſitationis. *Sed & ſi immolor* id eſt, pro fide atque iuſtitia grauiter punior, vel occidor (quod eſt deo offerri) *Supra ſacrificium & obſequium fidei ueſtræ* id eſt, vltra oblationem veſtram, & opera fidei veſtræ quæ iam oblata ſunt deo à vobis & à me, *Gaudeo* in me, *Et gratulor in omnibus uobis* B Pſalm.118 C 2.Tim.4. 1.Petri.2.

bis

D *bis* id eſt, de veſtri conuerſione: nihilominus glorior, quanuis propter eam martyrium paterer, *Idipſum* id eſt, propter eandem cauſam, videlicet ſi pro fide patimini, *Et uos*
Mat.5. *gaudete* certi de veſtra mercede, *Et congratulamini mihi* de veſtri conuerſione & paſſione gaudenti, qui in fide vos docui, propter perſecutionem nolite dolere neque triſtari aduerſus me, quaſi qui ad tantam calamitatem vos induxi conuertendo vos ad eam fidem pro qua tanta patimini. *Spero autem in domino Ieſu* ſine cuius diſpoſitione & cauſalitate nil agere volo aut valeo. *Timotheum me cito mittere ad uos, ut & ego bono animo ſim, cognitis quæ circa uos ſunt* id eſt, cum ſtatum veſtrum percepero à Timotheo à vobis ad me redeunte. De veſtro autem ſtatu multum ſollicitor, ideo cu
E pio ſcire quæ circa vos ſunt, id eſt, cuncta quæ vobis contingunt. Ideo quoque mittam ad vos Thimotheum. *Neminem enim habeo tam unanimem* id eſt, deſiderio mentis meæ ita conformem in his, quæ veſtram concernunt ſalutem. Vnde ſubiungitur, *Qui ſyncera affectione* id eſt,
Hierc.6. pura ac ſpirituali dilectione. *Pro uobis ſollicitus ſit. Omnes enim* mecum exiſtentes hac vice, id eſt, tam multi eorum vt alij comparatione eorũ pene nulli videantur. Tales autem locutiões hyperbolicæ ſunt, in quibus aliquid dicitur per exceſſum. Omnes ergo *Quæ ſua ſunt,* id eſt, propria lucra, *Quærunt* potius quàm proximorum ſalutem, *Non quæ Ieſu Chriſti,* id eſt, dei honorem & gloriam non requirunt principaliter atque finaliter. Multi enim merce-
F narij erant cum Paulo hoc tempore. *Experimentum autem eius cognoſcite,* id eſt, per experientiam vitæ & prædicationis probate verum eſſe quod de laudibus Timothei diſſerui, quod veraciter dixi, voſque experiri poteritis *Quoniam ſicut patri filius* ſeruit, ſic *Mecum ſeruiuit* deo *In Euangelio,* id eſt, in prædicatione, defenſione, & confirmatione, cæteriſque actibus euangelicæ legis. *Hunc igitur* tam idoneum nuncium, *Spero me mittere ad uos mox cum uidero quæ circa me ſunt* id eſt, cum expertus fuerim, ſeu alio modo cognouerim quem exitum ſortientur ea quæ mihi iam acciderunt. Interim nempe carere non poſſum præſentia Timothei. *Confido autem in domino, quoniam & ipſe ueniam ad uos cito* quia de carcere iſto liberari, in Græ-

ciamque

ciamque reuerti confido, *Neceſſarium autem* id eſt, veſtræ A
ſaluti multum expediens *Exiſtimaui Epaphroditum* diaco- *Infra.c.4.*
num præſentis epiſtolæ portitorem, *Fratrem* religione
Et cooperatorem in Euangelij prædicatione, ac obſeruatione, *Et commilitonem meum* in perſecutione & luctatione pro fide, *Veſtrum autem Apoſtolum* id eſt, inſtructorem præcipuum, *Et miniſtrum neceſſitatis meæ* id eſt, ſeruitorem meum præbentem mihi neceſſaria in hac mei incarceratione, quoniam munera veſtra detulit mihi, quibus eo miniſtrante ſuſtentatus ſum, *Mittere ad uos* cum hac epiſtola ante miſſionem Timothei. Et merito, *Quoniam quidem omnes uos deſiderabat* videre & conſolari, *Et mœſtus erat, propterea* id eſt, de hoc, *Quod audieratis illum infirmatum* ſicut & fuit. Doluit autem quòd ipſi percepe- B
runt, ſciens eos ſibi compati, & de eius morte anguſtiari. Vnde eorum compaſſioni & curæ condoluit. *Nam & infirmatus eſt uſque ad mortem* excluſiue *Sed deus miſertus eſt eius* ipſum clementer ſanando. Vnde patet vitam animæ in corpore non penitus eſſe innaturalem, & velut in carcere, vt quidam dixerunt, *Non ſolum autem eis* miſertus eſt deus, *Verumetiam & mei* miſertus eſt liberando me ab exteriori dolore, *Ne triſtitiam* de morte Epaphroditi *Super triſtitiam,* de veſtri deſolatione *Haberem.* Quanuis enim triſtitia hæc in ſe bona non fuiſſet, eo quòd inordinata triſtitia in Apoſtolo locum non habuit. Iuxta illud Sapientiæ, Non contriſtabit iuſtum quicquid ei *Prou.12.*
acciderit: Deus tamen conuertit eam in melius, ſicut Salua- C
tor promiſit, Triſtitia veſtra vertetur in gaudium. *Feſti-* *Ioan.16.*
nantius ergo, id eſt, multum feſtinanter *Miſi illum* ad vos *Vt uiſo eo* ſano ac læto, *Iterum gaudeatis* gratias domino referentes de ſanatione ac reditu tam dilecti doctoris, & patris atque Apoſtoli veſtri, *Et ego ſine triſtitia ſim* cum ſciero vos conſolatos, quorum deſolationi condolui. *Excipite itaque illum cum omni gaudio* ſpirituali deum laudando, *Et eiuſmodi* hoc eſt, virum talem ac tantum
Cum honore habetote, id eſt, reuerenter tractate. Qui e- *1.Tim.6.*
nim bene præſunt duplici honore condigni ſunt, *Quoniam propter opus Chriſti* id eſt, ad faciendum ea quæ dei ſunt *Vſque ad mortem acceſſit* id eſt, mortis periculo ſe expoſuit,

Tradens

D *Tradens animam ſuam,* id eſt, vitam ſuam morti exponens propter iuſtitiam, *Vt impleret id quod ex uobis deerat,* id eſt, actualem adminiſtrationem ſubſtantiæ mihi à vobis tranſmiſſæ, quam nullus veſtrum coràm mihi diſtribuit, ipſe impenderet *Erga meũ obſequium,* mihi perſonaliter miniſtrãdo.

Cap. III. *De cætero fratres mei, gaudete in domino.*
ARTICVLVS III.

PRAETEREA monet ac munit Apoſtolus Philippenſes cõtra pſeudoapoſtolorum fallacias qui eos ad legalium obſeruantiam nitebantur inducere: *De cætero,* id eſt, poſt exhortationes pręhabitas hortor reliquo tempore, ô *Fratres mei,* E *gaudete in domino* non in cærimonialibus legis. *Eadem uobis ſcribere,* In præſenti epiſtola quæ præſens dixeram vobis, videlicet non eſſe gaudendum, niſi in fide, & gratia dei, atque legalia omitti debere, *Mihi quidem* vos amanti, *Non* eſt *Pigrum,* id eſt, moleſtum aut tardum. Feruido enim amatori delectabile eſt operari quicquid dilecto ſalubre eſt, *Vobis autem neceſſarium* eſt hæc ſcribi propter imminentia mala fallacium. *Videte canes,* id eſt, pſeudohæreticos, more canum rabido ore contra veritatem latrantes, *Videte malos operarios* id eſt, peſtiferos aliorum corruptores, *Videte conciſionem,* id eſt, illos à Chriſto exciſos, qui alios quoque à Chriſto diuidere ſatagunt. Hos ergo attendite & cauete. *Nos enim* Chri-
F ſti fideles *Sumus circuncifio,* id eſt, vere ac ſpiritualiter circuncifi à vitiis, *Qui ſpiritu dei,* id eſt, à ſpiritu ſancto mouente, *Deo* trinitati *Seruimus* ſeruitute latriæ, quæ ſoli deo debe-
Galat.5. tur, *Et gloriamur in Chriſto Ieſu,* id eſt, in virtute & gratia ac merito Chriſti, *Et non in carne fiduciam habentes,* id eſt, non in carnalibus obſeruantiis legis ſpem ſalutis conſtituentes, *Quanquam & ego habeam confidentiam in carne,* id eſt, confidentiam talem haberem ſi eſſet habenda. Vel habeo eam non ita vt in carnalibus ſiſtam, ſed ea ad Chriſti honorem omittam, ſicque præmium conſequar de hoc, quòd aliquando legalia obſeruaui quando meritorie ſeruabantur. *Si quis alius* deceptor *Videtur confidere in carne,* id eſt, carnali cuſtodia
Leuit.12. legis & Iſraëliticæ ſtirpis dignitate, *Ego magis* confidere poſſum,

poſſum, ſecundum ſenſum prætactum, videlicet cum ſim *Circunciſus octauo die* vt lex Moyſi iubet, natus *Ex genere Iſrael,* id eſt, genere Iacob *De tribu Beniamin* filij Iacob, *Hebræus* natione *Ex Hebræis* parentibus ortus, non proſelytus, *Secundum legem,* id eſt, religioſam legis obſeruantiam *Phariſæus,* id eſt, vnus de præcipuis inter Iudæos. Phariſæi enim dicebantur quaſi contemptibili plebi non admixti, ſed à communibus ſeparati. Sicut egregij quaſi à grege diuiſi dicuntur. Eratq; ſecta Phariſæorum conformior legi quàm Sadducæorum, qui nec ſpiritum, nec reſurrectionẽ ponebant. Et Eſſæorum, qui auſterrimæ vitæ fuerunt, ſed idiotæ, *Secundum æmulationem,* id eſt, inordinatum affectum, videlicet ſecundum zelum nõ adiunctum ſcientiæ. *Perſequens eccleſiam dei* primitiuam, vt patet in Actibus Apoſtolorum, *Secundum iuſtitiam quæ in lege eſt conuerſatus ſine querela,* id eſt, ſine reprehenſione cuſtodiendo mandata legalia. *Sed quæ mihi fuerunt lucra,* id eſt, quæ commoda mihi erant tempore Iudaiſmi, videlicet cærimonialia legis, *Hæc* poſt conuerſionem meam *Arbitratus ſum propter Chriſtum,* id eſt, propter Chriſti amórem, doctrinam ac iuſſionem, *Detrimenta,* id eſt, nociua. Non enim ſeruanda ſunt cærimonialia legis poſt diuulgationem euangelicæ veritatis, præſertim vt ſalus aliqua in illis eſſe credatur. Erant enim figuratiua Chriſti, vnde veritate impleta ceſſare debuerant. *Veruntamen exiſtimo omnia* temporalia & caduca *Detrimentum eſſe,* id eſt, deſerenda *Propter eminentem,* id eſt, ſupernaturalem & præcellentem *Scientiam domini noſtri Ieſu Chriſti,* id eſt, quam Chriſtus nobis infundit per ſpiritus ſancti illuſtrationem. Quod intelligi poteſt de ſcientia illa quę eſt vnum ſeptem donorum ſpiritus ſancti. Vel de cognitione Chriſti beatifica, quæ datur electis in patria. Vel de quotidiana illuſtratione æternæ ſapientiæ, quæ in animas ſanctas ſe transfert, riuos ac radios veræ ſapientiæ ſtudioſis ac piis cordibus liberaliter influens. Ob hanc ſcientiam adipiſcendam, ſobrie viuere, cunctáque ſenſibilia aſpernari debemus, *Propter quem* Chriſtum, id eſt, ob cuius amorem ac gloriam obtinendam, *Omnia* iam præfata *Detrimentum feci,* id eſt, contemnenda monſtraui, cõtempſi ac deſpici feci, *Et arbitror* ea *Vt ſtercora,* id eſt, pro nihilo reputaui, *Vt Chriſtum lucrifaciam,* id eſt, eum pro præmio adipiſcar. Simile

eſt

A Act. 14.

Act. 8.

1. Cor. 15.

B Act. 22.

Eſaiæ. 11.

C Sapien. 7.

Tit. 3.

Sapien.7. eſt quod à ſapiente dicitur, Diuitias nihil eſſe dixi in compa-
D ratione illius *Et inueniar in illo,* id eſt, Chriſto incorporer,
Roma.8. eiuſque membrum ſim, *Non habens meam iuſtitiam quæ ex le-
ge eſt* id eſt, iuſtitiam quæ conſiſtit in literali obſeruatione cærimonialium legis, quæ tempore nouæ legis non eſt vera iuſtitia, *Sed illam* iuſtitiam *Quæ ex fide eſt Ieſu Chriſti,* id eſt, quantum ad actum ſuum ex fide procedit, & in ea fundatur, non in operibus legis, *Quæ* iuſtitia *Ex deo eſt* per creationem. Hæc enim eſt iuſtitia infuſa quantum ad habitum, ſimulque cum fide infunditur, quanuis ſecundum ordinem naturæ eam præſupponat, quoniam fides baſis ſeu fundamentum eſt vniuerſarum virtutum. Ideo ſubditur, *Iuſtitia in fide,* id eſt, iuſtitia iſta in fide conſiſtit, quæ fides vtilis eſt *Ad co-
E gnoſcendum iſtum* videlicet Chriſtum in præſenti per donum ſapientiæ, in patria autem per ſpeciem, ad cognoſcendũ etiam *Et uirtutem reſurrectionis eius,* id eſt, poteſtatẽ reſurrectionis Chriſti, cuius reſurrectionis tanta eſt virtus, vt ſit cauſa exemplaris reſurrectionis omnium electorum. Valet etiam fides, *Et* ad cognoſcendum *Societatem paſſionis illius,* id eſt, vt ſciamus quomodo crucẽ noſtram poſt Chriſtũ portemus, eiusq́;
Lucæ.9. paſſionibus communicemus ac ſociemur. Inueniar ergo in
Roma.6. Chriſto *Configuratus morti eius,* id eſt, Chriſto compaſſus vel propter illum occiſus, aut propter iuſtitiam tribulatus. Vel per opera pœnitentiæ quotidie mortificatus *Si quo modo* id eſt, ad hoc, vt aliquo modo licet difficili *Occurram* in die iudicij Chriſto & ſanctis pertingendo *Ad reſurrectionem, quæ
F eſt ex mortuis,* id eſt, ad reſurrectionem beatam, qua electi fe-
1.Cor.15. liciter immutabuntur. Omnes nanque reſurgemus, ſed non omnes immutabimur. Per reſurrectionem ergo ex mortuis, hoc loco intelligitur reſurrectio glorioſa qua electi à reprobis diſcernentur, & ex eorum loco qui terra eſt, in aëra erigentur. Rapientur nanque in nubibus obuiam Chriſto in aëra: ſicut
1.Theſ.4. alibi dixit Apoſtolus, *Non quòd iam acceperim,* id eſt, non ideo dixi tanta de mea perfectione, qua omnia propter Chriſtum vt ſtercora reputo, quaſi iam plenam perfectionem adeptus ſim, vel futuram felicitatem nunc actualiter habeam. Ideo ſubditur, *Aut iam perfectus ſim* in tantum vt vltra proficere nequeam. Aliquo tamen modo perfectus fuit Apoſtolus, quia poſt pauca adiecit. Quicunque ergo perfecti ſumus

Sequor

Sequor autem, id eſt, ad perfectionem tendo affectibus cordis & bonis operibus potius quàm greſſibus corporis, *Si quo modo,* id eſt, vt tandem aliquādo *Comprehendam* Chriſtum comprehenſione beatificæ viſionis, de qua ipſe ait, Manifeſtabo ei meipſum videlicet ſecundum diuinam naturam *In quo* id eſt, eo modo cognitionis ſeu tali claritate notitiæ *Et comprehenſus ſum,* id eſt, perfectè cognitus à Chriſto Ieſu. Vnde alibi dicit Apoſtolus, Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Et nunc, inquit, cognoſco ex parte, tunc autem cognoſcam ſicut & cognitus ſum. Nulla tamē creatura pura poteſt deum comprehendere plene & abſolute, ſed comprehenſio ſumitur tunc pro clara notitia alicuius ſecundum ſuam eſſentiam, ſicq́ue beati in patria comprehenſores vocantur. Propter quod ait Ioannes, Similes ei erimus, quia videbimus eum ſicuti eſt *Fratres, ego me non arbitror comprehendiſſe* arcem virtutum, perfectioniſque apicem, præſertim cum dicat Saluator, Cum feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite, Serui inutiles ſumus, quod debuimus facere, fecimus. Et iterum alibi, Omnem qui fert fructum purgabit pater, vt fructum plus afferat. Nondum igitur comprehendit, ſed proficit. Hæc dicit de ſe ipſo Apoſtolus, ne aliquis noſtrum quantumcunque laudetur, vana elatione infletur, ſed conetur proficere exemplo tanti Apoſtoli, nec vnquam dicere audeat, ſufficit mihi, cum non proficere ſit deficere. Nemo etiā erubeſcat imperfectum ſuum fateri, cum audiat Apoſtolum iſta dicentem? Et quaſi ſciſcitaremur, quid ergo facis ô Paule, & quid nobis agendum tuo exemplo demonſtras? Subiecit *Vnum autem* dico agendum, illudq́ue facio, puta *Quæ quidem retro ſunt, obliuiſcens,* id eſt, præcedentia merita mea paruipendens nec penſans, ſed memoriæ dei commendans, *Ad ea uero quæ ſunt priora,* id eſt, ad opera perfectiora atque futura quæ nondum attigi, ſed oculis meis propoſui, *Extendens meipſum,* id eſt, vires meas applicans per inceſſantem profectum. Vel ſic, Quæ retro ſunt, id eſt, terrena ſenſibilia præſertim carnalia, obliuiſcens ac deſerens. Iuxta illud, Obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui: ad ea vero quę ſunt priora, id eſt, ad obtinenda, amanda, & contemplanda bona cœleſtia ac diuina, extendens meipſum ardenti affectu & digno effectu, *Ad deſtinatum,* id eſt, finale bonum à me intentum,

atque

Marginalia: A; Ioan. 14.; 1. Cor. 13.; B; 1. Ioan. 3.; Lucæ. 17.; Ioan. 15.; C; Pſal. 44.

D atq; à deo mihi paratum, *Perſequor*, id eſt, perfectè ſequor,
Pſal.33. vt ipſum acquiram, ſicut & ſcriptum eſt, Inquire pacem & perſequere eam. De quo deſtinato adiicitur, *Ad brauium ſupernæ uocationis dei*, id eſt, prēmium vitæ cœleſtis à deo propoſitum ac promiſſum, *In Chriſto Ieſu* in quo & per quem vocati ſumus ad brauium iſtud, per cuius etiam gratiam illud acquirimus. Brauium autem eſt quoddam præmium victoribus datum. Debemus autē ſemper ad hoc brauium tēdere, ita vt omne quod agimus vel patimur, ad æternæ adoptionē beatitu-
1. Cor.13. dinis ordinemus. *Quicunque ergo perfecti ſumus*, id eſt, ſecundum exigentiam & poſſibilitatem huius fragilis vitæ ad charitatis atque virtutum ſynceritatem venerimus paſſionibus reformatis & inimicis vere dilectis, prout Saluator hortatur,
Matth.5. Eſtote perfecti ſicut & pater veſter cœleſtis perfectus eſt,
E *Hoc ſentiamus* quod ego iam dixi, videlicet quòd nondum apprehendimus perfectionem completam, eámque adipiſci conemur. *Et ſi quid aliter ſapitis*, id eſt, ſi ſic ſapiendum ſeu ſentiendum eſſe non æſtimatis vt dixi, nolentes vos penitus humiliare, *Et hoc uobis deus reuelabit* eſſe erroneum, vel nūc per diuinæ illuſtrationis gratiam, vel in futuro per pœnarum experientiā. Vel, ſic, Si quid aliter ſapitis, id eſt, ſi alios modos proficiendi noueritis, & hoc vobis deus reuelabit, id eſt, hanc notitiā deus dabit, eámq; perficiet. *Veruntamen ad quod peruenimus*, id eſt, in gradu perfectionis, quem bene viuendo attigimus, ſtemus & proficiamus *Vt idem ſapiamus* in his quæ ad ſalutem exiguntur, & fidem concernunt, *Vt in eadem per-*
F *maneamus regula*, id eſt, in pari rectitudine vitę, ſeu in eadem
EPIST. lege & gratia nos regulante. *Imitatores mei eſtote.* In ſuperioribus Apoſtolus propoſuit ſe in exemplum, nunc admonet ad ſe imitandum dicendo, Imitatores mei eſtote, ô *Fratres*, id eſt, conformate vos mihi in prædinductis virtutibus, atque in omni opere virtuoſo, *Et obſeruate*, id eſt, ſolerter attendite, & ſequi curate *Eos qui ita ambulant ſicut habetis formam noſtram*, id eſt, virtuoſos qui taliter conuerſantur, ſicut ego vobis verbo & opere manifeſtaui eſſe viuendum. Alios autem
Matth.7. cauete. A fructibus enim eorum cognoſcetis, an iuxta formam vitæ noſtræ conuerſentur, & imitatione ſint condigni *Multi enim ambulant* per vitiorū abrupta, & vias peruerſas: de qui-
Prouer.4. bus Salomon, Via, inquit, impiorum tenebroſa, neſciunt vbi corruunt.

corruunt. Qui & in die iudicij dicent illud Sapien. Laſſati ſumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulauimus vias difficiles. De quibus ait Chriſtus, Lata & ſpacioſa eſt via quæ ducit ad mortem, & multi vadunt per eam, *Quos ſæpe dicebam uobis* dum eram vobiſcum, *Nunc & flens* ex compaſſione eorum & dolore, quia tot fallunt *Dico,* id eſt, nomino eos *Inimicos crucis Chriſti,* id eſt, Chriſti crucifixi, quoniam contra eius doctrinam & iuſſa legalia prædicant, & vitiis ſubiacent. *Quorum finis,* id eſt, mors erit *Interitus,* id eſt, ingreſſus ſeu via æternæ damnationis, quam ſtatim cum moriuntur, incurrunt, *Quorum deus uenter eſt,* id eſt, delectationibus gulæ ita inſiſtunt, quaſi in repletione ventris ſalus conſiſteret. Vnde ventrem ſuum plus colunt quàm deum. Quod autẽ quis maxime colit, hoc deus eius aſſeritur. De quibus Iudas in ſua teſtatur canonica, Hi ſunt in epulis conuiuantes ſine timore, ſemetipſos paſcentes, quibus procella tenebrarum conſeruata eſt vſque in æternum. *Et gloria* horum vana, qua in vitiis iſtis, vel in cærimonialibus legis exultant, erit *In confuſione ipſorum,* id eſt, confuſibilis erit eis & inhoneſta coràm diuino iudicio. Vnde per prophetam dominus proteſtatur, Gloriam eorum in ignominiam commutabo, *Qui terrena ſapiunt,* id eſt, in carnalibus potius quàm in ſpiritualibus delectantur.

Sapien.5. A

B *Iudas apoſtolus.*

Oſee.4.

Noſtra autem conuerſatio in cœlis eſt per contemplationem & deſiderium bonorum cœleſtium. Nunc enim noſtra conuerſatio in cœlis eſt per ſpem, iugem intentionem, & rationem obiecti ſeu termini motus, quod eſt in cœlo, videlicet deus & æterna felicitas. Anima nanq; (ſecundum Auguſtinum) verius eſt vbi amat quàm vbi animat. Denique vbi theſaurus tuus, ibi & cor tuum. Eorum itaq; conuerſatio eſt in cœlis, qui omnia temporalia atque carnalia tranſcendentes cœliformem & angelicam vitam ducunt in terra, illi vni quod ſolum neceſſarium eſt, tota mẽte intenti. *Vnde etiam ſaluatorem expectamus* cum magna ſecuritate, videlicet *Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum* venturũ ad vniuerſale iudicium. Qui enim in cœlis conuerſationem iam habent, quanuis adhuc viatores ſint, ſecure præſtolantur Chriſti aduentum, *Qui reformabit,* id eſt, ad priſtinam formam reducet ac ſuſcitabit in die iudicij, *Corpus humilitatis noſtræ,* id eſt, corpus iſtud paſſibile, in quo deiectionem tribulationémque patimur, quod etiam nobis

C *Auguſtin.* *Matth.6.* *Lucæ.10.*

Gene.3.

D occaſio eſt ad humiliandum noſipſos, penſantes quòd puluis ſumus. Sic autem reformabit illud, quòd erit *Configuratum corpori claritatis ſuæ,* id eſt, ſimile erit corpori Chriſti glorificato. In tali enim corpore ſancti reſurgent. Sic igitur faciet Chriſtus, *Secundum operationem,* id eſt, virtutē operatiuam, *Qua poteſt etiam ſubiicere ſibi omnia,* id eſt, de ſingulis ordinare & facere quod ſibi placuerit, hoc eſt, ſecundum diuinam potētiam, per quam reformatio iſta complebitur. Subeſt enim
Sapiē.12. deo, cum voluerit, poſſe: vt dicit Sapiens.

Cap. IIII. *Itaque fratres mei chariſſimi & deſideratiſſimi.* ARTICVLVS IIII.

E DEINCEPS poſt exhortationes præhabitas conſolatur apoſtolus Philippenſes. *Itaque* id eſt, quoniam tantam beatitudinem expectamus, & fortituri ſumus ô *Fratres mei chariſſimi* ſecundum appetitum ſuperiorē ſeu intellectualem, id eſt, valde dilecti quo ad futuram felicitatē in patria, *Et deſideratiſſimi* ſecundum appetitum inferiorem ac ſenſitiuum, ordinatum & ratione ſubiectū, id eſt, valde à me deſiderati, quo ad mutuum
1.Cor.10. conſpectum in hac vita. Propono enim venire ad vos, *Gaudium meum* materialiter, id eſt, de quorum profectu & gratia gaudeo, *Et corona mea,* id eſt, augmentum gloriæ meæ in patria, quoniam omnium meritorum veſtrorum ſum particeps tanquam inſtitutor veſter ac doctor, *Sic ſtate in domino chariſſimi,* id eſt, conſtantes atque immobiles eſtote in deo, ad-
F
Iob.27. hærendo iuſtitiæ ſicut & ego, vt dicere valeatis illud Iob, Iuſtificationem quam cœpi tenere, non deſeram. *Euodiam rogo & Syntlicen deprecor idipſum ſapere,* id eſt, idem ſentire cum aliis ſanctis *In domino.* Has duas deuotas matronas exprimit nominatim, quia ſpectabilis erant vitæ, & fidelibus neceſſaria miniſtrauerunt. *Etiam rogo & te Germane compar,* id eſt, adiutor & ſocius meus. Eſt autem Germanus nomen proprium viri, qui inter Philippenſes egregius fuit. *Adiuua illas,* id eſt, præfatas fœminas conforta in bono, *Quæ mecum laborauerunt in Euangelio,* id eſt, in prædicatione euangelicæ veritatis, non vtique prædicando, quoniam mulierem docere
1.Timo.2. nō permitto, ſed mihi euangelizanti neceſſaria miniſtrando,

Cum Clemente, id eſt, etiam Clementi *Et cæteris adiutoribus* A
meis collaborauerũt miniſtrando neceſſaria eis ſicut & mihi,
Quorum nomina ſcripta *Sunt in libro uitæ,* id eſt, qui ad æter- FINIS.
nam beatitudinem prçordinati ſunt, vt confido, vel vt ex diui-
na reuelatione certo ſcio. Porrò ſecundum Thomam in prima
parte, liber vitæ in deo metaphorice dicitur. Quemadmodum
enim homo eos conſcribit qui ad ſe ſpecialiter pertinent, ſic
dicitur deus ſcripſiſſe electos qui ad eum finaliter ſpectant.
Vnde ipſa electorũ conſcriptio in mente diuina ſeu firma eo-
rum notitia in intellectu diuino liber vitæ vocatur. Qui aliud
prorſus non eſt, niſi prædeſtinatio dei. Cum autẽ dicitur liber
vitæ, intelligendum eſt de vita gloriæ. De hoc libro ait Salua-
tor, Gaudete, quia nomina veſtra ſcripta ſunt in libro vitæ. Lucæ.10.
Quod vero prædicti ſcripti fuerint in libro vitæ, Paulus certo B
ſcire non potuit niſi per reuelationẽ diuinam. ¶ Præterea ad-
monet Apoſtolus Philippenſes ad ſpiritualem ac iugem læti-
tiam. *Gaudete in domino ſemper,* id eſt, in deo tanquã in ob- EPIST.
iecto, videlicet in contemplatione & dilectione dei, beneficio-
rumq́; eius, imò in omni eo, quod domino placeat ſpiritualiter
exultate, diuinæ perfectioni, maieſtati ac beatitudini cordia-
liter congaudendo, de beneficiis quoq; eius nobis collatis ſiue
promiſſis lætando, & in omni actu virtuoſo, quo deus honora-
tur & colitur delectando. Signum nanq; virtutis eſt delecta-
tio operis, ſecundum philoſophum. Semper autẽ gaudendum
eſt hoc modo, actu, vel habitu, ſed debitis horis, vel in proſpe-
ris & aduerſis: ſicut alibi dicit Apoſtolus, Quaſi triſtes, ſemper 2.Cor.6.
autem gaudentes. Sed gaudium iſtud durante præſentis pere- C.
grinationis exilio non excludit admixtionem omnis triſtitię.
Hoc gaudium fuit in virgine glorioſa, quæ cecinit, Exultauit Lucæ.1.
ſpiritus meus in deo ſalutari meo. Non ergo in creaturis gau-
dendum eſt, niſi per relationem ad deum, inquantum earum
vſus, amor, poſſeſſio, vel notitia manuducit ad deũ *Iterũ dico*
ad excitandum veſtræ deuotionis affectũ, & meæ exhortatio-
nis veritatem confirmandam, *Gaudete in domino,* modo prę-
fato, ſeruientes ei hilariter, imò cum iubilo cordis. *Modeſtia
ueſtra* in verbis & factis, id eſt, conuerſationis veſtræ modera-
tio, diſcretio, ordinatusq́ue modus, *Nota ſit omnibus hominibus*
id eſt, talis ac tanta ſit, vt omnibus innoteſcat per viſum vel fa
mam ad gloriam creatoris, & proximorum ædificationem,

Matth.5. ſicut in Euangelio dominus loquitur, Sic luceat lux veſtra co-
D ram hominibus &c. *Dominus prope eſt,* id eſt, paratus ad ſuccurrendum, imò & per pietatem & gratiam ſuam in vobis ha-
Prouer. 8. bitat. Vnde & ipſe teſtatur, Delitiæ meæ eſſe cum filiis homi-
Apoc.3. nũ. Et rurſus, Ego ſto ad oſtiũ & pulſo, Si quis aperuerit mihi
Act.17. ianuam, intrabo & cœnabo cum eo. In omnibus quoque eſt deus per eſſentiam, præſentiam atq; potentiam. In ipſo etiam viuimus, mouemur & ſumus. Denique, prope eſt deus oranti-
Pſal.144. bus & afflictis. iuxta illud, Prope eſt dominus omnibus inuo-
Pſalm.90. cantibus eum. Et, Cum ipſo ſum in tribulatione. Intus eſt di-
1.Ioan.4. ligẽtibus, ſicut ait Ioannes, Qui manet in charitate, in deo manet & deus in eo: qui longe eſt ab impiis, prout in Prouerb. le-
Prouer.15. gitur. Propter quod per Hieremiam dicit, Non eſt anima mea
Hiere.15. ad populum iſtum. *Nihil ſolliciti ſitis,* id eſt, cum dominus
E prope ſit, de nulla re anguſtiari, ſeu inordinatam curam habe-
Matth.6. re debetis: ſed primo quærite regnum dei, & omnia neceſſaria
1.Petri.5. adiicientur vobis. Vnde & Petrus, Omnem, inquit, ſollicitudinem veſtram, proiicientes in deum, quoniam ipſi cura eſt de
Matth.6. vobis. Et Chriſtus, Nolite ſolliciti eſſe in craſtinũ. Omnia hęc de inordinata atque ſuperflua cura, quæ ad diffidentiam quo-
Prouerb.1. dammodo pertinet, aſſerũtur. De qua Salomon dicit, Spes ſollicitorum peribit. Veruntamen (ſicut frequenter præhabitum eſt) eſt quædam ſollicitudo ſpiritualis ac ordinata, quæ eſt diligens animi vigilantia circa bona honeſta aut neceſſaria, quã
Deut.4. ſæpe commendat, præcipitq; ſcriptura, vt eſt illud, Cuſtodi te-
Ephes.4. metipſum & animam tuam ſollicite. Item, Solliciti ſeruare v-
F nitatem ſpiritus in vinculo pacis. *Sed in omni oratione & obſecratione cum gratiarum actione petitiones ueſtræ innoteſcãt apud deum.* Hic ponũtur quatuor partes orationis vel ſpecies, quarum diſtinctio eſt. Oratio enim eſt ſimplex precatio, quæ eſt de facilioribus impetrandis. Obſecratio eſt inuocatio dei cum cõmemoratione ſacrorum ſeu diuinorum, quorum virtute aut merito aliquid impetrare optamus: ſicut cũ dicimus, Per paſſionem tuam, vel propter bonitatem tuam exaudi nos. Eſtque obſecratio pro difficilioribus obtinendis, vt eſt iuſtificatio impij. Petitio vero eſt inuocatio dei pro bonis gratiæ, quæ or-
1.Timo.2. dinantur ad bona gloriæ. Alibi quoque ponit Apoſtolus aliud genus orationis, quod dicitur poſtulatio, quæ eſt pro bonis patriæ. Sæpius tamen vnum iſtorum pro alio ſumitur. Hortatur

ergo

ergo Apoſtolus vt petitiones noſtræ factæ in omni, id eſt, A
quacunque oratione & obſecratione & gratiarum actione ex
tanta puritate, attentione, & feruore mentis procedant, quatenus apud deum innoteſcant, id eſt, à deo attendantur & per
acceptationem noſcantur, atque ab angelis ſanctis ei præſententur, quemadmodum in Actis angelus ait Cornelio, Orationes tuæ & eleemoſynæ aſcenderunt in memoriam in conſpectu dei. Et in Paralipomenon libro ſcriptum eſt, quòd Eſaias
& Ezechias vociferati ſunt vſque in cœlum contra Sennacherib, peruenitque oratio eorum ad habitaculum ſanctum
dei. *Et pax dei* increata, immenſa, æterna, id eſt, deus pacificus, *Quæ pax Exuperat omnem ſenſum,* id eſt, omnem intellectum, creatum, angelicum & humanum, omnémque guſtum
& experientiam eius in infinitum excedit, *Cuſtodiat* effectiue, *Corda ueſtra,* id eſt, voluntates ab omni praua affectione, *Et intelligentias ueſtras,* id eſt, intellectum ſpeculatiuum
& practicum, omnium veſtrum ab omni errore, *In Chriſto Ieſu*
id eſt, per gratiam & meritum Chriſti. Vel, in Chriſto Ieſu,
id eſt, vt iugiter maneatis in ipſo. Vel ſic, Pax dei, creata, videlicet tranquillitas mentis à deo infuſa quæ exuperat omnē
ſenſum quo ad ſuā fontalem plenitudinē ſeu plenā perfectionem. Vel, exuperat omnē ſenſum viatorum ſecūdum quod in
patria habetur ac deguſtatur cuſtodiat formaliter, corda veſtra & intelligētias à perturbatione & inquietudine, quatenus
pax iſta in vobis permaneat, & vitia ſibi oppoſita ab interioribus veſtris excludat. *De cætero fratres quæcunque ſunt uera* veritate doctrinæ, vitæ aut iuſtitiæ, *Quæcunque pudica,* id eſt,
verba & facta caſta, laſciuiam excludentia, *Quæcunque* ſunt
Iuſta quo ad proximum, *Quæcunque ſancta* quantum ad
cultum diuinum. *Quæcunque amabilia,* id eſt, quæ inducunt
ad mutuam amicitiam, *Quæcunque bonæ famæ,* id eſt, quæ
bonam famam pariunt & conſeruant, *Si qua uirtus,* id eſt,
quia eſt aliqua virtus moralis intellectualis, & theologicalis
vobis neceſſaria, *Si qua laus diſciplinæ,* id eſt, quia eſt aliqua
diſciplina morum, laudabilis ſcilicet compoſitio motuum ac
ſenſuum exteriorū, *Hæc cogitate* aſſidue non ſolum vt ſciatis, ſed vt ea agendo ſeu obtinendo virtuoſi ſaluíque ſitis,
Quæ & didiciſtis ex mea prædicatione, *Et accepiſtis* per
cognitionem intellectiuam, *Et audiſtis,* id eſt, ab aliis præ-

Margin: *Act.10.* — *2.Par.32.* — B — FINIS. — C

D cepiſtis ea eſſe, *In me, & uidiſtis* per experientiam hoc verũ eſſe. *Hæc* opera virtuoſa, *Agite, & deus* dator, amator & conſeruator, *Pacis* internæ, *Erit uobiſcum* quotidie per gratiam ampliorem. ¶ Inſuper congratulatur Apoſtolus liberalitati Philippenſium, non principaliter ob proprium emolumentum, ſed propter illorum charitatem ac meritum. *Gauiſus ſum autem in domino uehementer, quoniam tandem aliquando* id eſt, poſt tempora longa, *Refloruiſtis*, id eſt, more arboris iterum floruiſtis ſeu fructuoſe viguiſtis & conualuiſtis, *Pro me ſentire* & meæ inopiæ compati atque ſuccurrere, *Sicut &* ante *Sentiebatis* pro me. *Occupati autem eratis* negotiis aliis, idcirco excuſabiles eſtis de tãta dilatione reflorıtionis iſtius.

Non quaſi propter penuriam dico id eſt, non ex neceſſitudine

E paupertatis meæ hæc affero, vt ſuſtentetur à vobis. *Ego enim didici* per gratiam dei & cõſuetudinem exercitij mei *In quibus ſum ſufficiens eſſe*, id eſt, quid mihi ſufficiat. Natura quippe paucis, minimiſque contenta eſt. *Scio & humiliari.* id eſt, actum humilitatis, tribulationis, ſeu paupertatis prompte & diſcrete exequi, *Scio & abundare*, id eſt, in abundantia temporalium non excedere. *Vbique & in omnibus* exercitiis virtutum *Inſtitutus*, id eſt, bene inſtructus *Sum* ſciens. videlicet *Et ſatiari* ſine immoderantia, *Et eſurire* ſine im-

Roma. 12. patientia, *Et abundare* non tamen cor rebus caducis apponere, *Et penuriam pati* in victu ac veſtibus ſine triſtitia.

Omnia hæc *Poſſum* non propriis viribus, ſed *In eo qui me confortat*, id eſt, per adiutorium Chriſti. *Veruntamen bene*

F *feciſtis*, id eſt, quamuis donis veſtris poſſem carere, tamen bene & charitatiue egiſtis, *Communicantes*, id eſt, eleemoſynam veſtram impartientes, *Tribulationi meæ*, id eſt, mihi incarcerato atque afflicto. ¶ Præterea præfert Apoſtolus Philippenſes aliis quantum ad aliquid, quatenus laudibus ſuis

1. Cor. 9. auditis prouocentur ad meliora. Virtus enim laudata augetur in bonis. *Scitis autem & uos Philippenſes, quòd in principio euangelii*, id eſt, illo tempore prædicationis meæ euangelicæ, *Quando profectus ſum*, id eſt, receſſi, *A Macedonia* verbo prædicationis illic diſſeminato, *Nulla mihi eccleſia communicauit*, id eſt, temporalia dedit, *In ratione dati & accepti*, id eſt, in rationabili recompenſatione temporalium, pro exhibitione ſpiritualium quæ vobis communicaui. Rationis enim

cenſura

cenſura hoc dictat, vt ſpiritualia bona præſtanti ſeu diſpenſanti, temporalia miniſtrentur, *Niſi uos ſoli* in quo declaratur gratitudo ac liberalitas veſtra, *Quia & Theſſalonicam* id eſt, ad vrbem ſic dictam, *Semel & bis* id eſt, tribus vicibus, vel ſemel & iterum, *In uſum* id eſt, ad vtendum, A

Mihi miſiſtis temporalia veſtra, vt neceſſaria vitæ ex eis acciperem, *Non quia quæro datum* id eſt non ideo vos cómendo, quia munera veſtra requiro, *Sed requiro fructũ abundantem* id eſt, meritum copioſum, *In ratione ueſtra* iam dicta, videlicet in rationabili recompenſatione, qua mihi tẽporalia pro ſpiritualibus communicatis. Habeo autem omnia quæ miſiſtis *Et abundo* in eis, ita vt aliis indigentibus ea communicem. *Repletus ſum* gaudio mentis & copia rerum, *Et acceptis ab Epaphrodito* his *Quæ miſiſtis* mihi *Odorẽ ſuauitatis* id eſt, quæ ſic placent deo, vt odor ſuauiſſimus. Eleemoſyna nanque eſt hoſtia deo gratiſſima. Ideo ſequitur, Matt. 18. B

Hoſtiam acceptam, deo placentem Vnde ad Hebræos ait, Beneficentiæ & communionis nolite obliuiſci. Talibus enim hoſtiis placatur deus. *Deus autem meus impleat* id eſt, exaudiat & operi mancipet, *Omne deſiderium ueſtrum* rationabile & ſyncerum, *Secundum diuitias ſuas in gloria* id eſt, pie, gratioſe & copioſe, ſecundum quod ipſe in ſe diues eſt, in gloria id eſt, in beatitudine ſua. Vel, impleat deſideriũ veſtrũ in gloria, dando videlicet vobis gloriam ſempiternam, *In Chriſto Ieſu* id eſt, per dominum ſaluatorem, & per gratiam ſeu meritum eius. *Deo autem* per creationem, *Et patri noſtro* per gubernationem, videlicet ſummæ ac incommutabili trinitati, ſit *Gloria in* ſecula ſeculorum. Amen. *Salutate* id eſt, ſalutem optate ac dicite, *Omnes ſanctos* ad veſtram ſocietatẽ ſpectantes, *In Chriſto Ieſu* id eſt, ſecundum Chriſti doctrinam, vel vt in Chriſto permaneant. *Salutant uos qui mecũ ſunt fratres* id eſt, cooperatores ac ſocij mei. *Salutant uos omnes ſancti* in vrbe morantes, *Maxime autem qui de domo Cæſaris ſunt* id eſt, miniſtri Neronis quos conuerti, qui & ſpecialem dilectionem ad vos gerunt. *Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti* ſit *Cum ſpiritu ueſtro*, hoc eſt in anima veſtra perficiendo eius eſſentiam *Amen* id eſt, ſic fiat atque præſtetur vobis à deo ſublimi & benedicto. Hebr. 13. Roma. 1. Rom. 10. 2. Cor. 8. Ephe. 2. C

IN EPISTOLAM AD COLOSSENSES.

PROOEMIVM.

Prov.18. QVi corripit hominẽ,poſtea gra
tiã inueniet apud eum, magis
quàm ille qui per blandimen-
ta decipit. Quemadmodũ in-
uidus correctionem eius nõ o-
ptat,quẽ odit, ſed naturæ eius
E cupit malum ſimpliciter:ſic ve-
rus dilector, eius quem diligit
vitia diſſimulare nõ valet, ſed
corripit,ſi tamẽ habeatur cor-
rectionis fiducia. Hinc itaque
Eccli.19. ſanctus apoſtolus diuini amoris calore, atque fraternæ ſalutis
zelo repletus,filios ſuos & filiorum ſuorum filios ad veritatis
lineam reuocare nititur inceſſanter. Vnde in præſenti epiſto-
la Coloſſenſibus deſtinata, vacillantes confirmat. Denique
Coloſſenſes ab vrbe Coloſſis nomine ſic vocati, ſicut Aſiani,
quos ipſe Paulus non acceſſit,neque inſtruxit, ſed eius diſci-
puli Archippus Coloſſenſium epiſcopus, & Epaphras, ex
Coloſſis oriundus. Prædicante ergo Archippo, & Epaphra
F (quem Palus edocuit)ſuperueniente, atque Archippi prædi-
cationem confirmante, aduenerunt pſeudoapoſtoli aſſerentes
legalia ſimul cum Euangelio obſeruanda. Dubitantibus ergo
Acto.15. Coloſſenſibus vtri partium potius eſſet credendum, Apoſto-
lus tanquam mediator idoneus, ſcribit quid oporteat fieri.
Scribit autem ab Epheſo per Tychicum diaconum,Oneſimũ
acolytum. Modus procedendi huius epiſtolæ ſimilis eſt alia-
rum epiſtolarum proceſſui. Nam ſalutationem præmittit. De
profectu & gratia Coloſſenſiũ grates domino refert, ad per-
fectiora hortatur,atque pro eis ſuppliciter deprecatur.

Cap. I. *Paulus apoſtolus Ieſu Chriſti,per uoluntatem dei.* ARTICVLVS. I.

Paulus

P*Aulus apoſtolus Ieſu Chriſti per uoluntatem dei* id eſt A
diuina voluntate conſtitutus apoſtolus, *Et Ti-
motheus frater* quem propter ſuam authoritatem
connectit ſibi apoſtolus. Erat enim Epheſiorum
epiſcopus. Hi itaque ſcribunt *His qui ſunt Coloſſis*
hoc eſt in ciuitate ſic dicta, *Sanctis & fidelibus fratribus* .i.
veraciter Chriſtianis, qui implere conantur illud Saluatoris,
Eſtote perfecti, ſicut & pater veſter cœleſtis perfectus eſt, *In
Chriſto Ieſu* id eſt, in doctrina & fide Chriſti. Illas enim ſer- Matt.5.
uando & operando ſancti & fideles fuerunt. *Gratia* gratum
faciens *Vobis & pax* hoc eſt tranquillitas mentis præſtetur &
conſeruetur *A deo patre noſtro* id eſt, in cœlis patre æterno,

Et à Domino Ieſu Chriſto qui ſecundum diuinam naturam
eſt cauſa gratiæ effectiua ac principalis: Quæcũque enim fa- B
cit pater, hæc & filius ſimiliter facit. Secundum humanã vero Ioan.5.
naturam eſt cauſa gratiæ meritoria inſtrumentalis ac media-
ta. *Gratias agimus deo & patri domini noſtri Ieſu Chriſti* id eſt,
patri æterno, qui eſt deus Chriſti, vt homo eſt: pater vero ſe-
cundum diuinam naturam quam habet à patre, *Semper* id
eſt, congruis horis, *Pro uobis orantes, audientes fidem ueſtram*
fundatam ac fixam *In Chriſto Ieſu, & dilectionem* id eſt, habi-
tum, actum interiorem, & opera charitatiua, *Quam habetis*
extentam, *In omnes ſanctos* id eſt, vniuerſos veraciter Chri-
ſtianos, quibus pro loco & tempore, ſecũdum veſtram poſſi-
bilitatem, benefacitis, ſpiritualia vel corporalia beneficia im-
pendendo, *Propter ſpem* id eſt, beatitudinem ſeparatam, C

Quæ repoſita id eſt, parata *Eſt uobis in cœlis, quam audiſtis*
id eſt quæ vobis prædicata eſt, *In uerbo ueritatis* id eſt, in
vero ſermone *Euangelii quod peruenit ad uos* id eſt vobis an-
nunciatum eſt, *Sicut & in uniuerſo mundo eſt* id eſt, cunctis
gentibus euangelizatum eſt, ſicut & vobis, ſic tamen vt ſit di-
ſtributio, non pro ſingulis generum ſed pro generibus ſingu-
lorum. Vnde & apoſtolis aiebat Saluator, Euntes in mundum Marci.16.
vniuerſum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Et Pſal- Pſal.18.
miſta, In omnem (inquit) terram exiuit ſonus eorum, *Et fru-
ctificat, & creſcit* id eſt euangelica doctrina in credentibus eſt
cauſa fructificationis & ſpiritualis incrementi, videlicet bo-
norum operũ, & quotidiani profectus in gratia. Creſcit quo-
que per hoc quod pluribus annunciatur à quibus & deuote Acto.2.
recipitur,

D recipitur, *Sicut in uobis* fructificauit & creuit, *Ex ea die, qua audiſtis & cognouiſtis gratiam dei* id eſt, beneficia gratiæ vobis à Chriſto exhibita, *In ueritate* hoc eſt veraciter. Vel, in veritate, euangelicæ legis, *Sicut didiciſtis ab Epaphra* confirmante prædicationem Archippi, *Chariſſimo conſeruo noſtro, qui eſt fidelis pro uobis* .i. pro veſtra ſalute procuranda. *Miniſter Ieſu Chriſti,* eius doctrinam vobis annunciando, ipſumque pro vobis iugiter exorando, *Qui etiã manifeſtauit,* hoc eſt, clare retulit, *Nobis dilectionem ueſtram* exiſtentem *In ſpiritu,* quia à ſpiritu ſancto infunditur, conſeruatur, & ſecundum eum operatur. Eſt quoque in ſpiritu veſtro, i. in ſuperiori parte animæ

E veſtræ, vt in ſubiecto. *Ideo & nos ex qua die audiuimus tanta bona de vobis, Nõ ceſſamus* opportuno tẽpore, *Orantes* cordiali affectu, *Et poſtulantes* prece vocali, *Vt impleamini agnitione uoluntatis eius* .i. diuinitus copioſe illuſtremini ad cognoſcendum quid velit deus vt ſciatis & attendatis eius mandata atq; conſilia. Quid vero ſit ita impleri, & quomodo fiat,

Sapien. 9. ſubiungitur, *In omni ſapientia* ſacræ ſcripturæ. i. quam ſcri-
2. Timo. 3. ptura diuinitus inſpirata proponit ac docet, *Et intellectu ſpi-*
2. Cor. 6. *rituali* .i. interna vera, ſeu myſtica intelligentia ſcripturarum, quatenus literam occidentem ſpiritualiter intelligatis, ſpiritus quippe viuificat, *Vt ambuletis* in ſemitis præceptorum, *Digne deo* .i. tam reuerenter, ſancte & perfecte, quàm decet

F tanto principi deſeruire, atque vt eum pro præmio mereamini poſſidere. Maledictus enim qui facit opus dei negligenter.

Ioan. 3. *Per omnia* id eſt in interioribus & exterioribus, *Placentes*
Hier. 48. domino deo. Nam ſi quis totam legem impleuerit, offendat
Iacob. 2. autem in vno, factus eſt omnium reus. Cui & illud quoque
Eccli. 9. conſonat Sapientiæ, Qui in vno peccauerit, multa bona perdet, *In omni opere bono fructificantes* proficiendo in meritis, *Et creſcentes in ſcientia dei* id eſt, in noticia diuinorum. De qua ait per prophetam, Scientiam dei volui magis quàm

Oseæ. 6. holocauſta. Itidem & Sapiens, Vani ſunt, inquit, omnes ho-
Sapien. 13. mines, quibus nõ ſubeſt ſcientia dei. Deniq; hæc eſt vita æter-
Ioan. 17. na, vt cognoſcamus deum verum. ¶ Poſſunt quoque per præ-
Eſaiæ. 11. dictam ſapientiam, intellectum, atque ſcientiam intelligi tria dona ſpiritus ſancti. De quibus apud Eſaiam legitur, Requieſcet ſuper eum ſpiritus ſapientiæ & intellectus, &c. Sicque ſapientia appellatur habitualis noticia ſupernaturalis, à ſpiritu

ſancto

ſancto infuſa, ac ſaporoſa, per quam anima ſortitur rectum iudicium de diuinis, habendo connaturalitatem quandam cum eis per guſtum ac dilectionem. Intellectus vero eſt donum ſpiritus ſancti, per quod anima ea quæ fidei ſunt penetrat, clare cognoſcit, & firmiter eis inhæret, cernendo aliquam rationem propter quam aſſentiendum eſt articulis ſeu teſtimoniis fidei. Porrò, ſcientia eſt donum quo anima recte iudicat de rebus creatis. Hęc autem, prout dona, nō inueniuntur niſi in habentibus charitatem & gratiam, ſicut nec cætera dona ſpiritus ſancti. Et iuxta hunc modum litera ſic exponetur. In omni id eſt, perfecta ſapientia, quæ eſt præſtantiſſimum donum ſpiritus ſancti: & intellectu ſpirituali id eſt, dono intellectus à ſpiritu ſancto infuſo. *In omni uirtute* theologica, intellectuali ac morali, *Confirmati.* Optimum enim eſt, gratia ſtabiliri cor, *Secundum potentiam claritatis eius* id eſt, ſecundum quod deus idoneus eſt ad confortandum vos per claritatem gratiæ ſuæ, *In omni patientia* in aduerſis ſeruata, *Et longanimitate* æquanimiter præſtolando diuina promiſſa, A Sapien. 1. B Hebr. 13.

Cum gaudio mentis, ex actu virtuoſo manante, *Gratias agētes deo patri qui dignos nos fecit* per merita Chriſti, gratiam baptiſmi & cætera opera meritoria, quæ ipſe in nobis producit *In partem* id eſt, ad habendam participationem, *Sortis ſanctorum* id eſt, hæreditatis electorum, videlicet vitæ æternæ, quæ habetur, *In lumine* id eſt, per lumen glorię, vel in claritate viſionis diuinæ. De qua ſorte ait Pſal. Dominus pars hæreditatis meæ. Qui etiā de lumine iſto teſtatur, In lumine tuo, inquiēs, videbimus lumē. Hæc aūt hęreditas dicta eſt ſors, quia diuinę volūtatis electione, nō humana prouiſione diſtribuitur, quēadmodū ſortes dicunt̄ tēperari atq; diſponi à deo. C Pſal. 15. Pſal. 35.

Qui eruit nos per incarnationē, conuerſationē ac paſſionem vnigeniti filij ſui, *De poteſtate tenebrarū.* .i. à dominio dęmonū, à iugo peccati & tenebris ignorātiæ, *Et tranſtulit in regnū* .i. in ſocietatē eccleſiæ militātis, ſeu numerū electorū. Quæ eccleſia dicitur regnū Chriſti, qui in corde fideliū regnat per fidem & gratiam. De quo regno aiebat angelus, Regnabit in domo Iacob in æternum. Et Eſaias, Super ſolium Dauid, & ſuper regnum eius ſedebit. Nunc quoque tranſlati ſumus in regnum cœlorū in ſpe, trāsferendi illuc tandem in re. Trāſtulit itaque nos deus pater in regnum, *Filii dilectionis ſuæ* Lucæ. 1. Eſa. 9.

id eſt,

Mar.9 D id eſt,filij ſui dilecti:de quo ait, Hic eſt filius meus dilectus, ipſum audite. Ex hoc eluceſcit,quòd dilectio in diuinis,non ſolum notionaliter ſeu relatiue, ſed etiam abſolute dicatur. Alîs filius dei à ſpiritu ſancto diceretur procedere.De prædicta autem ereptione & tranſlatione generis humani,pater ait
Eſaiæ. 42 per prophetam ad filium, Dedi te in fœdus populi, in lucem gentium,vt educeres de concluſione vinctum,de domo carceris ſedentes in tenebris. *In quo* Chriſto,id eſt,per cuius ſanguinis pretium,mortiſque meritum, *Habemus redemptionem* à iure & dominatione diaboli, *Et remiſſionem peccatorum*
Apoc.I. prout teſtatur ſanctus Ioannes in Apocalypſi, Qui dilexit nos & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. *Qui eſt imago dei* patris *Inuiſibilis* viſione corporali ac intelle-
E ctuali,id eſt, omnino incomprehenſibilis cõprehenſione per-
Matth.II. fecta,ſicut & pater.Nemo enim nouit filium niſi pater, nec patrem quis nouit niſi filius.In patria tamẽ videtur per ſpeciem, ſed non perfecte ac plene comprehenditur. Dicitur autem Chriſtus imago patris perfecta,non imitatiua: naturalis,non artificialis: plena,non participatiua, id eſt,per omnia ſimilis
Ioan.14. patri.Propter quod ipſe ait, Qui videt me, videt & patrem. Ad rationem autem imaginis duo requiruntur,videlicet ſimilitudo in ſpecie,vel ſaltẽ in ſigno ſpeciei.Quod maxime eſt figura in rebus corporeis & proceſſio. Oportet enim vt imago alicuius ſit ab eo cuius eſt imago,filius autẽ in diuinis generatur à patre,in nullo diſtans ab eo. ¶ Dupliciter quoque dicitur eſſe imago alicuius in alio. Primo ſicut in re eiuſdem na-
F turæ ſaltem ſecundum ſpeciem, ſicut imago regis eſt in filio eius.Et ita filius dei vocatur imago patris. Secundo tanquam in re alterius generis, ſicut imago Herculis eſt in lapide, & imago imperatoris in numo. Sicque vocatur homo imago dẽi,qui potius dicendus eſt factus ad imaginem dei, quàm e-
Matth.22 ius imago, *Primogenitus omnis creaturæ* id eſt, ante omnia creata æternaliter genitus, quemadmodum per quendam Sapientẽ teſtatur,Ego ex ore altiſſimi prodiui primogenita ante omnem creaturam, *Quia in ipſo* id eſt, per ipſum, *Con-*
Eccli.24. *dita ſunt uniuerſa*, Omnia enim per ipſum facta ſunt,ait Euan
Ioan.I. geliſta.Vel,in ipſo, tanquam in exemplari principio condita,hoc eſt,creari diſpoſita ſunt vniuerſa. Filius quippe eſt ars rationibus plena,omniſq; creaturę exẽplar.Propter quod omnia

nia in ipſo exẽplariter præexiſtunt, æternaliterq́; à patre præ- A
ordinata atque præuiſa ſunt. Comparantur nanque creaturæ ad ipſum, ſicut artificiata ad artificem: iuxta illud Sapientiæ, Omnium eſt enim artifex, omnem habens ſcientiam. Omnia Sapient. 7
ergo in ipſo ſunt condita, *In cœlis & in terra* videlicet, *Viſibilia* vt corpora cœleſtia, elementa paſſiua & mixta, *Et inuiſibilia*. De quibus adiectum eſt, *Siue throni* id eſt, angeli de infimo choro primæ & ſummæ hierarchiæ angelicæ. Qui throni, id eſt, ſedes vocantur, quoniam propter magnam ſuam propinquitatem ad deum, ipſe in eis ſedere, quieſcere, præſidere, & per eos ſua iudicia exercere aſſeritur, *Siue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates.* Hos tres ordines angelorum nominauit Apoſtolus ad Epheſios, de quibus ibi ſatis dictum videtur. Epbe. 1.
Et quia hoc loco præponit Apoſtolus B
principatus poteſtatibus, Gregorius & Bernardus opinati Gregorius
ſunt principatus ad ſecundam, poteſtates vero ad infimã pertinere hierarchiam. Bernard.
Omnia per ipſum ſicut per cauſam efficientem, *Et in ipſo* tanquam in exemplari principio, creata ſunt, Iuxta intellectum iam dictum. Et ipſe, vnigenitus dei eſt ante omnes, id eſt, perſiſtente æternitatis æuo, atque incomparabili dignitate. Propter quod in Apo Apoca. 22
calyp. teſtatur, Ego ſum alpha & ω, primus & nouiſſimus, principium & finis, *Et omnia in iſto conſtant* id eſt, idealiter & cauſaliter in eo ſunt. Iuxta illud, Quod factum Ioan. 1.
eſt, in ipſo vita erat. Vel, in ipſo conſtant, id eſt, ipſius diuina poteſtate ſubſiſtunt, ſuſtentantur, fulciuntur, iunctaque permanent. Prout Hebræis loquitur Apoſtolus, Portans omnia C Heb. 1.
verbo virtutis ſuæ. *Et ipſe* Chriſtus *Eſt caput corporis eccleſiæ* id eſt, corporis myſtici, quod eſt eccleſia. Epbe. 1.
Quomodo autem intelligendum ſit hoc diffuſe, tractatum atque expoſitum eſt. *Qui eſt principium* omnium rerum, id eſt, creator vniuerſorum. Vnde cum ei dixiſſent Iudæi, Tu quis es? Reſpondit, Principium, qui & loquor vobis, Ioan. 8.
Primogenitus ex mortuis id eſt, inter mortuos primus ad immortalem vitam reſurgens. Nam qui ante eum ſuſcitati fuerunt, rurſus defuncti ſunt. Ideo enim ait ſcriptura, Qui eſt teſtis fidelis, primogenitus mortuorum. Apocal. 1.
Vel, Primogenitus ex mortuis, id eſt, inter mortuos ſuſcitatos primus dignitate. *Vt ſit in omnibus* angelis & hominibus. Vel, in omnibus, id eſt, præteritis, præ-

ſentibus

D ſentibus ac futuris generationibus, *Primatum tenens* id eſt, vniuerſorum princeps & caput exiſtens, ſicut per quendam
Eccli.24. Sapientem aſſerit, In omni gente, & in omni populo primatũ tenui. Habet enim in veſtimento, & in fœmore ſuo ſcriptum,
Apocal.19 Rex regum & dominus dominantium. Et hoc merito, *Quia in ipſo* Chriſto, prout eſt homo, *Complacuit* deo trinitati *Omnem plenitudinem* id eſt, plenam perfectionẽ ſcientiæ ac virtutũ *Inhabitare* id eſt, ſtabiliter permanere. Non enim ad
Ioan.3. menſurã dat deus ſpiritũ homini Chriſto. Et vidimus gloriã
Ioan.1. eius, gloriã quaſi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis. Vel, omnẽ plenitudinem diuinitatis, id eſt, verã atq; perfectã
Infra.c.2. diuinitatẽ, quemadmodũ alio loco affirmat apoſtolus, In ipſo inquiens, inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.
E Placuit quoq; deo, *Et per eum* id eſt, per Chriſti veneranda myſteria, *Reconciliare ſibi* ipſi *Omnia* genera hominũ *In ipſum* id eſt, ad hoc vt finaliter ad deũ conuertantur, ſicut ad beatitudinis fontẽ, ac vltimum finem. Vnde alibi dictum eſt,
2.Cor.5. Deus erat in Chriſto, mundum reconcilians ſibi. Et in Eſaia,
Eſaiæ.53. Diſciplina pacis noſtræ ſuper eũ, & liuore eius ſanati ſumus. *Pacificans* Chriſtus, vel trinitas per Chriſtũ, videlicet, *Per ſanguinẽ crucis eius* id eſt, pretioſiſſimo ſanguine Chriſti effuſo. *Siue quæ in cœlis ſunt, ſiue quæ in terris* id eſt, cœleſtia & terreſtria, vtputa viatores, & cõprehenſores de terra ſaluatos. Vel hoc ideo dicitur, quoniã angelos concordauit hominibus. Ipſe ſiquidẽ eſt pax noſtra, qui fecit vtraq; vnum. Propter quod à propheta vocatur pater futuri ſeculi, & princeps pacis. Et rurſus per aliũ de Chriſto prædictũ eſt, Loquetur pacẽ gentibus.
Ephe.2. F
Eſaiæ.9. *Et uos* ô Coloſſenſes, *Cũ eſſetis aliquando* ſcilicet, tẽpore
Zacha.9. gentilitatis veſtræ, *Alienati à deo* per idololatriã, *Et inimici ſenſu* id eſt, intellectu, videlicet male ſentiẽdo de deo, per varios errores falſitatũ fluctuando. Vel ſenſu, id eſt, ſenſualiter (id eſt, iuxta ſenſuũ ductũ) cõuerſando, *In operibus malis* id eſt, vitiis carnis. *Nunc autẽ tempore gratiæ, Chriſtus reconciliauit* vos deo, *In corpore carnis eius* .i. per ea quæ pertulit in corpore ſuo, quod erat caro mortalis. Ideo ſubditur, *Per mortem* .i. per eius beatiſſimã paſſionẽ, qua viuificatus eſt mundus *Exhibere* .i. ad hoc vt ipſe exhibeat, quantũ in ſe eſt. Vel certe vt
Roma.8. ipſi exhibeatis, *Vos ſanctos* in anima, *Et immaculatos* à vitiis cunctis, *Et irreprehenſibiles corã ipſo* id eſt, pure & reuerenter

viuendo

viuendo in cõſpectu diuino. Quemadmodum ait Pſalmiſta, A
Seruaui mandata tua & teſtimonia tua, quia omnes viæ meæ *Pſalm.118*
in conſpectu tuo. Tales autẽ eritis corã deo, Chriſto vos præſentante
patri æterno, vel per propriorũ operum ac meritorũ
veſtrorum exhibitionẽ, quæ requiruntur ad obtinendã ſalutẽ.
Qui enim creauit te ſine te, (id eſt, ſine tua cooperatione) non *Auguſt.*
iuſtificabit te ſine te; *Si tamẽ permanetis in fide fundati* firmiter,
integreq́; credendo, *Et ſtabiles* in ea per opera bona, *Et
immobiles à ſpe euangelii quod audiſtis*, hoc eſt, ab expectatione
futuræ beatitudinis promiſſæ in euangelio, *Quod prædicatum
eſt* in auribus veſtris, per nos apoſtolos, aliosq́; diſcipulos,
In uniuerſa creatura quæ ſub cœlo eſt id eſt, cunctis hominibus
in terra degentibus. De quibus aiebat, Prædicate euangelium
omni creaturæ. *Cuius factus ſum* deo authore, *Ego* *Marci.16.* B
Paulus miniſter id eſt, prædicator, *Qui nunc* in Epheſo incarceratus,
Gaudeo in paſſionibus id eſt, in tribulationibus, *1.Cor.4.*
quas patior, *Pro uobis* id eſt, pro veſtri cõfirmatione *Et adimpleo
ea quæ deſunt paſſionũ Chriſti in carne mea.* Non eſt per
hoc intelligendum, ꝙ pœnæ quas Chriſtus pro nobis ſuſtinuit
incompletæ vel inſufficientes fuerint ad mundi ſaluationem,
ita vt Paulus, aut quiſquam ſanctorũ eas compleuerit. Eſt
igitur ſenſus, Et adimpleo, id eſt, lõgas & duras perſecutiones
referendo, perficio ea quæ deſunt. i. merita imperfecta, paſſionum
Chriſti. i. propriarũ afflictionũ, qũas in carne mea ſuſtineo.
Quæ propter veritatẽ Chriſti, & membrorũ eius dicũtur
paſſiones Chriſti, iuxta qđ ipſe dicebat, Saule, Saule, quid me *Act.9.*
perſequeris? Iuxta quẽmodum ait rurſus per Prophetã deus, C
Qui tetigerit vos, tanget pupillã oculi mei. Hæc ergo ſuſtineo *Zacha.2.*
ſiue adimpleo, *Pro corpore eius* id eſt, pro myſtico corpore
Chriſti, *Quod eſt eccleſia* videlicet vt fideles erudiam atq́;
ædificem, eosq́; merito & numero augeã. Conſiderandum eſt
enim ꝙ meritum paſſionis dominicæ, & aliorũ ſanctorũ, imò
& cætera opera ſupererogationis ipſorum, ſunt velut res publica,
ac theſaurus eccleſiæ, de quo tam largæ indulgẽtię fiunt
his qui per charitatẽ coniũcti & incorporati ſunt Chriſto ac
ſanctis. Hic autẽ theſaurus vſq; in finẽ mundi perficitur, ponẽtibus
ſingulis quibuſq; ſanctorũ partes ſuas in eo. Sicq; apoſtolus
adimpleuit ea quæ deerant paſſionũ ſuarũ, quoniã addidit
quotidie aliquid huic theſauro. Vel ſic (qđ redit tamẽ in idẽ.)

Adimpleo

D Adimpleo ea quę deſunt paſſionum Christi,id eſt,paſſionum, quas Chriſti amore,exemplo,iuſſione, ſeu ordinatione ſuſtineo. De quibus in Actis dicebat Saluator, Ego oſtendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati, *Cuius* Christi vel Eccleſiæ *Factus ſum ego miniſter* prædicando, & ſacramenta erogando, *Secundum diſpenſationem dei* id eſt, diuinam ordinationem ſeu apoſtolatū mihi diuinitus diſpenſatum. *Quæ* diſpenſatio *Data eſt mihi in uobis* id eſt, ad hoc vt vobis euangelicam veritatem annunciem, *Vt impleā,* id eſt,prædicando ad effectum perducam, *Verbum dei* id eſt diuinam promiſſionem, qua deus patriarchis, vatibusque promiſit euangelium dei eſſe gentibus annunciandum, & eas fore ſaluandas per fidem & gratiam dei. Quemadmodum per Eſaiam loquitur,Mittam ex eis qui ſaluati fuerint ad Gentes in mare, in Aphricam & Lydiam, tenentes ſagittam,in Italiā & Græciam ad inſulas longè, & annunciabunt gloriam meā Gentibus. Et quia diſpoſitio,promiſſio,ſeu verbum illud multum mirabile fuit,atque occultum,ideo ſubditur, *Myſteriū,* hoc eſt,ſacrum ſecretum,videlicet verbum prætactum, *Quod abſconditum fuit* id eſt, hominibus ignotum, *A ſeculis* id eſt,à principio ſeculorum, *Et à generationibus* præcedentibus,non enim niſi paucis innotuit, & hoc incomplete. De pleniori autē intellectu huius ſcripturæ multa ſunt ad Epheſios dicta: vbi quoque legitur,Myſterium Chriſti, quod aliis generationibus non eſt agnitum filiis hominum, ſed nunc reuelatum eſt ſanctis Apoſtolis,&c. Vnde iam ſubditur, *Nunc* F *autem* videlicet tempore gratiæ, *Manifeſtatum eſt* myſterium iſtud per Chriſti prædicationem, & ſpiritus ſancti illuſtrationem, *Sanctis eius* id eſt, Apoſtolis, & cæteris primitiuæ eccleſiæ filiis, per quorum prædicationem manifeſtatum eſt cæteris populis, *Quibus uoluit deus notas facere diuitias gloriæ* id eſt, abundantem gloriam,

Sacramenti huius id eſt, prædicti myſterij prædicati *In Gentibus* id eſt, inter gentes. In quo myſterio plurima ſpiritualia contenta ſunt dona,quæ appellantur diuitiæ gloriæ, vtputa fides,indulgentia, reconciliatio,iuſtitia, dona ſpiritus ſancti,beatitudo futura, *Quod* ſacramentum, *Eſt Chriſtus* materialiter,id eſt, Chriſtus materia ſeu obiectum eſt ſacramenti iſtius,quia de ipſo tractat & loquitur,qui eſt, *In uobis* *ſpes*

Margin notes: *Act.9.* *Ephe.4.* *Eſa.66* E *Ephe.3.* *Ephe.6.* *1.Cor.10*

Spes gloriæ id eſt, cauſa & ratio ſperandi glorificationē beatam, *Quem nos annunciamus* id eſt, Gentibus prædicamus. A
Corripientes omnem hominem præſentem & futurum, ad quem ſcripta noſtra peruenerint, id eſt, quoſdam de omni genere hominum. Vel, omnem hominē, veritati fidei repugnantem, *Et docentes omnē hominem* id eſt, quoſdam de omnibus *In omni ſapientia* ſcripturarū ſanctarum, ad ſalutem neceſſaria, *Vt exhibeamus omnē hominē perfectū in Chriſto Ieſu* id eſt, in fide, charitate, & obſequio Chriſti, ſecundum exigentiā ſtatus præſentis. In quo nullus eſt perfectus ſimpliciter, vel ita vt vltra, proficere aut perfici nequeat, ſed ſic, vt ſine mortali viuat peccato, & paſſiones habeat reformatas, atq; in virtutibus ſtabiliatur, *In quo* Chriſto, id eſt, cuius amore. Vel, in quo negotio conſummando, videlicet vt exhibeam omnem hominem in Chriſto perfectum *Et laboro* die ac nocte *Certando* contra inuiſibiles ac viſibiles hoſtes, *Secundum operationem* id eſt, conformationem & influentiam, *Eius* videlicet Chriſti, *Quam operatur in me* dando mihi auxilium gratiæ ſuæ ad efficaciter operandum. Vel, ſecundum operationē eius in me, hoc eſt, ſecundum operationem à me procedentem, quæ potius aſcribenda eſt Chriſto, quàm mihi. Iuxta illud propheticum, Omnia opera noſtra operatus es in nobis, quam operatur Chriſtus in me *In uirtute* id eſt, potenter ſeu propria ſua diuinaque poteſtate. B Eſaiæ.26.

Cap. II. *Volo enim uos ſcire, qualem ſollicitudinem habeam pro uobis.* ARTICVL. II. C

COEPTAM in præcedenti capitulo exhortationē de vitandis cærimonialibus legis proſequitur Apoſtolus in iſto capitulo, admonens Coloſſenſes, vt falſos ac ſimulatos vitent doctores. Et vt ſibi acquieſcant facilius, manifeſtat quantum de eorum ſalute ſollicitetur, *Volo enim uos ſcire* vt amanti credatis, *Qualē ſollicitudinē habeā pro uobis, & pro his qui ſunt Laodiciæ* (quæ eſt ciuitas Aſiæ) id eſt, pro veſtra, Laodicenſiúmque ſalute, ne ab impoſtoribus fallamini, à quibus præuenti iam eſtis *Et quicunque non uiderunt faciem meam in carne* id eſt, pro cæteris vniuerſis fidelibus, quibus ipſe in propria perſona non prædicaui, neque apparui, *Vt conſolentur corda* Colo.1. Roma.13.

D *ipſorum* id eſt, ob hoc ſollicitus ſum, quatenus corda ipſorum cõſolationem recipiant ex allocutione mea per epiſtolas quæ conſolata non ſunt ex præſentia & immediata prædicatione mea. Et ſitis *Inſtructi* id eſt, prudenter exercitati. *In charitate* hoc eſt, in actibus dilectionis dei & proximi. Vel, inſtructi in charitate, id eſt, de charitate Chriſti ad nos, vt ſciatis & conſideretis, quantum Chriſtus dilexerit nos, qui ait, Ma-
Ioan.15. iorem hac dilectionem nemo habet, vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Sitis quoq; inſtructi, ſeu per charitatis inſtructionem tendentes, *Et in omnes diuitias plenitudinis intellectus* id eſt, perfectiſſimos habitus intellectuales, vt impleamini donis ſapientiæ & intellectus, conſilij atq; ſcientiæ, *In agnitionem myſterii* id eſt, ad hoc vt actualiter conſideretis
E myſterium, id eſt, ſacrum ſecretum *Dei patris & domini noſtri*
Eſaie. 11. *Ieſu Chriſti* per quod intelligi poteſt vnitas patris & filij in eſſentia, & diſtinctio in perſona. Vel ipſa incarnatio, quæ eſt myſterium patris, tanquam authoris, & Chriſti, tanquã aſſumptoris vel executoris, *In quo* Chriſto *Sunt omnes theſauri* id eſt, copioſiſſima plenitudo, *Sapientiæ* diuinorum *Et ſcientiæ* creaturarum, *Abſconditi* id eſt, incomprehenſibiliter exiſtentes. Chriſtus nanque ſecundum diuinitatem eſt ipſa æterna atq; immenſa ſapientia, cuius non eſt numerus: eſtq; increata ſcientia, cui conuenit illud, O altitudo diuitiarum
Pſal.144. ſapientiæ & ſcientiæ dei. Secundũ humanitatem quoq; aſſum-
Roma.11. ptam, repletus eſt ſapientia in contemplatione diuinorum, & ſcientia in ſpeculatione creaturarum, præſertim cum anima
F Chriſti præ vniuerſis beatis, diuinitatem ac trinitatem ab ex-
Eſaie.11. ordio ſuæ creationis clarius vidit & omnia illa cognoſcit, quæ cognoſcit & verbum, ſcientia viſionis, id eſt, cuncta quæ vnquam fuerunt, ſunt, aut erunt. *Hoc autẽ dico, ut nemo uos decipiat* id eſt, fidei veſtræ ſimplicitatem inficiat, *In ſublimitate ſermonis* id eſt, per verba profunda ſecundum apparentiã
1.Cor.2. & fucata, ſeu ſubtilia argumenta. Denique iſta admoneo, *Nã & ſi corpore abſens ſum* id eſt, à vobis diſtans loco, ac corporali ſeparatione, *Sed ſpiritu* id eſt, mentis conſideratione, *Vobiſcum ſum* tum, quia de vobis ſæpius cogito: tum quia in ſpiritu prophetico quaſi præſens inſpicio quid agatis.
4.Reg.5. Quemadmodum Heliſæus præſens fuit quãdo Giezi accepit
1.Cor.14. munera Naaman, *Gaudens* in domino de veſtro profectu.

Et ui-

Et uidens id eſt, cognoſcens, *Ordinem ueſtrum* id eſt, vitæ veſtræ ordinationem quomodo omnia honeſte & ſecundũ ordinem fiunt in vobis, *Et firmamentum eius quæ in Chriſto eſt fidei ueſtræ* id eſt, ſtabilitatem ſeu robor fidei veſtræ quam in Chriſto habetis. ¶ Deinde hortatur eos ad perſeuerantiam ac profectum in bonis. *Sicut ergo accepiſtis Chriſtum Ieſum dominum noſtrum* id eſt, ſicut credendo cœpiſtis conuerſari in Chriſto, *In ipſo ambulate* id eſt, ſic exinde in eo procedite, proficiendo ſemper in melius per imitationem veſtigiorũ ſaluatoris. Sola nanque perſeuerantia coronatur, *Radicati* id eſt, firmiter fixi, per modum radicis terræ inhærentis, *Et ſuperædificati in ipſo* id eſt, in doctrina & gratia Chriſti, ita vt ſitis domus ſeu habitaculum dei, cuius fundamentũ ſit Chriſtus ſeu doctrina & gratia eius. Vnde Epheſiis dictum eſt, Superædificati ſuper fundamentum apoſtolorum & prophetarũ

A

Roma. 11.
Mat. 10.

Eſaiæ. 11.
B Ephe. 2

Et confirmati in fide vt nec philoſophicis rationibus, nec ſenſuũ apparentiis, nec perſecutionibus recedatis à fidei ſynceritate, *Sicut & didiciſtis* ab Archippo ambulandum eſſe, & ſtandum in fide qua nutante, tota virtutum ſtructura vacillat, *Abundantes in illo gratiarum actione* .i. deo copioſe grates referendo. ¶ Aduertendum autem, quod triplici via conabantur peruerſi, hos Coloſſenſes ſubuertere, ſcilicet per philoſophiam, per legis allegationem, per ſimulatam ſanctitatẽ. Hos proceſſus apoſtolus reprobat, *Videte ne quis uos decipiat per philoſophiam* id eſt, ſcientiam naturalem, ſtudio philoſophorum inuentam, *Et inanem fallaciam* .i. per argumenta ſophiſtica, quæ videntur aliquid probare, ſed non probant veraciter. Philoſophiam in quam procedentem ac iudicantem,

C

Secundum traditionem hominum .i. humanæ rationis diſcurſum, *Secundum elementa huius mundi* id eſt, iuxta ea quæ naturaliter apparent in rebus, videlicet ſecundum cauſas naturales & elementales, & ſolitum curſum rerum, *Et non ſecundum Chriſtum*, id eſt, deceptores iſti atq; philoſophi non ſecundum Chriſti doctrinã procedunt, conſiderando diuinæ virtutis illimitatam potentiam, non determinatam ad naturalẽ ac ſolitum curſum ſeu ordinem rerum, ſed ſupernaturalia & nobis incõprehẽſibilia operari valẽtẽ. In quo declarat philoſophorũ fatuitas, aſſerentiũ deũ nõ poſſe aliqd agere pręter naturalẽ ordinẽ rerũ, & vltra hũanæ rõnis capacitatẽ. Propter

Marc. 7.

D quod negabant quicquid rationem excedit; videlicet deum incarnatum, virginem peperiſſe, &c. ¶ Cur autem his qui non procedunt ſecundum Chriſtum debeat contra dici, ſubiungitur. *Quia in ipſo* id eſt, in Chriſti humana natura quaſi in templo, *Habitat omnis plenitudo diuinitatis* id eſt, perfecta, veraque diuinitas cum omni ſua perfectione. Perſonaliter enim in Chriſto vnitæ ſunt natura diuina & humana. Habitat autem in ea, *Corporaliter* id eſt, corpori eius vere ac immediate coniuncta eſt, ſicut & animæ eius, non quod ipſa ſit corpus. Porrò, diuinitas dicitur ſic vnita, quoniam perſona verbi, quæ eſt diuinitas, humanitati coniuncta eſt. ¶ Deinceps oſtendit Apoſtolus vanam eſſe rationem eorum, qui per legis allegationem nitebantur Coloſſenſes ſubuertere inducendo eos ad cærimonialia legis. *Et eſtis in illo* id eſt, à Chriſto, prout deus eſt, & per ipſum, prout eſt homo, dei ac hominum mediator, *Repleti* gratia & donis ſpiritus ſancti ita vt nequaquam indigeatis legaliũ obſeruantia. Propterea ſcriptum eſt, De plenitudine eius accepimus omnes, gratiam pro gratia. Ipſe quoque propter nos egenus factus eſt, vt eius inopia diuites eſſemus, *Qui* Chriſtus, etiam ſecundum naturam aſſumptam, *Eſt caput* id eſt, capitularis influxor *Omnis principatus & poteſtatis* id eſt, angelorum ſanctorum, qui omnes à Chriſto homine purgantur, illuminãtur ac perficiuntur ſecundũ theologũ *In quo* .i. cuius virtute operatione & gratia, *circuncisi eſtis, circũciſione non manufacta,* .i. non carnali, legali ac literali, *In expoliatione corporis carnis* .i. amittendo particulam corporis quod eſt caro, videlicet pellem præputij quæ in illa circunciſione aufertur, *Sed in circunciſione Ieſu Chriſti* hoc eſt, ſpirituali atque à Chriſto facta circunciſione circunciſi eſtis per expurgationem ſuperfluitatis vitiorum ac paſſionum veſtrarum. De qua circunciſione ſcriptum eſt, Circuncidimini, & auferte præputia cordium veſtrorum. Et iterũ alibi, Circuncidite præputium cordis veſtri, & ceruicem veſtram ne induretis amplius, *Conſepulti ei* videlicet Chriſto *In baptiſmo* id eſt, in ſuſceptione baptiſmatis omnino vitiis mortificati, ſicut & Chriſti corpus in ſepulchro mortuum erat naturali vita. Vel hoc ideo dicitur, quoniam baptizati ter tinguntur in aqua, quẽadmodũ Chriſtus triduo erat in monumento. Et ſicut Chriſtus de ſepulchro ad immortalem vitam

[Margin: Ioan.1. — E — 1.Tim.2. — Ioan.1. — 2. Cor. 8. — Dionyſius. — F — Gen.17. — Hiere.4. — Deute.10.]

tam ſurrexit,ſic baptizati de ſepulchro à vitiorum corruptione ac vetuſtate liberati aſcendunt. Ideo ſubditur, *In quo* Chriſto *Et reſurrexiſtis* à ruina peccati, *Per fidem operationis dei* id eſt, per fidem quam deus operatur ſeu creat in vobis.Sine fide enim nemo ſpiritualiter ſurgit, *Qui* deus pater vel trinitas *Suſcitauit illum* à mortuis tertia die. *Et uos cum mortui eſſetis* ſpiritualiter, carentes vita gratiæ, *In deliſtis* id eſt, propter peccata veſtra, quibus naturalem legem reliquiſtis, *Et præputio carnis ueſtræ* id eſt,propter carnalia vitia,vel propter originale peccatum quod per præputium traducitur, *Conuiuificauit cum illo* id eſt, ad vitam gratiæ ſuſcitauit,quemadmodum Chriſtum ad vitam naturalem humanam reduxit,ſuſcitãdo eum à mortuis.Vel conuiuificauit cum illo, id eſt, immortalitatem vobis iam dedit in ſpe, quam Chriſto dedit in re, Capitis nanque proceſſio, ſpes eſt membrorũ, *Donans*, id eſt,gratis,& ſine merito veſtro dimittens, *Vobis omnia deliſta* veſtra merito Chriſti. Dũmodo tamen meritum illud vobis applicetur per fidem,vel ſacramenta eccleſiæ, *Delens* ipſe Chriſtus merito paſſionis ſuæ, *Quod aduerſum nos erat chirographum decreti* id eſt,memoriale ſeu literam humanæ tranſgreſſionis,qua homo protoplaſtus præuaricatus eſt in paradiſo decretum, id eſt, dei præceptum. Huius enim tranſgreſſionis memor fuit deus ad puniendum, dæmon ad accuſandum. Habuitque diabolus quaſi literam teſtimonialem reatus, quẽ homo incurrit tranſgrediendo diuinum præceptum, imò & tota poſteritas primi parentis. Chriſtus vero ſatiſfaciendo pro peccatis noſtris actualibus ac originalibus, eripuit totum genus humanum ab iſto reatu ſeu debito pœnæ pro peccato infligendæ. Et ita deleuit prædictum chirographum quod contra nos erat, quoniam erat teſtimonium faciens nos damnationi obnoxios. Cum vero peccatum dimittitur, dicimus deum obliuiſci illius. Dæmon quoque non poteſt de illo peccato accuſationem efficacem obtendere, *Quod* chirographum *Erat contrarium nobis* ſicut iam dictum eſt. *Et ipſum tulit de medio* id eſt, ab vniuerſis hominibus abſtulit illud chirographum, *Affigens illud cruci* id eſt, in ſua paſſione illud occidens, ſeu deſtruens, quantum in ſe erat. Eripuit enim nos de pœna pro peccato originali poſt hanc vitam infligenda,

[Margin: A Act.15. — Roma.8. B — Gene.3. — C 1.Co.15]

D fligenda, dummodo ei, vt capiti, vniamur per fidem & charitatem, quatenus virtus ſuę paſſionis redundet in nos. tanquam in membra ipſius, *Expolians principatus & poteſtates* id eſt, dæmones ſuperiores ac inferiores priuans præda quam ceperāt, puta animabus ſeu hominibus quos ſuo dominio ſubdiderant inducendo eos ad culpam. De hac expoliatione ait ipſe
Ioan.12. Saluator, Nunc princeps huius mundi eiicietur. Et item, Ego
Ibidem. (inquit) ſi exaltatus fuero, omnia traham ad meipſum. Chri-
Matth.12. ſtus nanq; eſt qui domum aduerſarij noſtri ingreſſus eſt, for-
Lucæ.11. temq; armatum alligauit, ac vaſa eius diripuit. Propter quod
Iſaiæ.8. iubetur per Prophetam Chriſtus vocari, Accelera, ſpolia, detrahe, feſtina prædare. *Traduxit confidenter* id eſt, prædam hanc dæmoni ablatam Chriſtus ſecuriſſimè tranſtulit in re-
E gnum ſuum, præſidens eis quibus præſidebat diabolus. Nunc enim ponit eos in regno eccleſiæ militantis, poſteà autem ponet eos (ſicut iam plurimos poſuit) in regno eccleſiæ triumphantis, *Palam triumphans* id eſt, euidenter vincens, *Illos* id eſt, diabolos. *In ſemetipſo* id eſt, in proprij corporis crucifixione. Vel, in ſemetipſo, id eſt, in propria perſona ad inferos deſcendendo, & ſanctos educendo, implens illud prophe-
Oſee.13. ticum, De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos.
Roma.14. Ero mors tua ô mors, morſus tuus ero inferne. ¶ Ex his concludit Apoſtolus principale intentū, videlicet ꝙ non teneantur fideles ad obſeruationem legaliū poſt Chriſti paſſionem.
Nemo ergo id eſt, cū prædicta ſe ita habeant. Nemo *Vos iudicet* id eſt, damnabiles aſſerat, *In cibo & potu* id eſt, in
F vſu victus, ſcilicet ob id quod nō diſcernatis inter cibos more Iudaico, *Aut in parte diei feſti* ex parte omiſſionis Iudaicarū
Hebræ.10 celebritatū, videlicet *Aut Neomeniæ* id eſt, feſti occurrentis in nouilunio, *Aut ſabbatorum* id eſt, vltimorū dierū hebdomadæ. *Quæ* omnia *Sunt umbra futurorum* id eſt, obſcura ſigna eorum quæ in nouo teſtamēto geruntur. Prout alibi dicit apo-
Ioan.19. ſtolus. Vmbram habens lex futurorū bonorum, nō ipſam imaginem rerum *Corpus autem Chriſti* id eſt, veritas per illa ſignificata per Chriſtū impletur, ad eūq; pertinet. Ideo Chriſti myſte-
Matth.27 riis cōſummatis, quādo in cruce dicebat, Cōſummatū eſt, quādo & velū templi ſciſſum eſt, legalia ceſſauerunt, ſicut figura ceſſat, adueniēte re figurata. ¶ Pręterea agit apoſtolus cōtra eos qui p ſimulatā ſāctitatē nitebātur ſubuertere Coloſſenſes.

Nemo

Nemo uos ſeducat,uolens, id eſt, ſuadere contendens, *In hu-* A
militate & religione angelorum, id eſt, per fictam humiliatio-
nem,& apparentem religionem, quibus angelis ſimilis vide-
tur, tanquam verus nuncius dei, ſicut & angelus, *Quæ non* 1.Timo.4.
uidit, id eſt,obſeruationes legalium quæ nõ intellexit ſecun-
dum ſpiritualem & myſticam rationem, videlicet prout ſunt
ſigna futuri.Hoc eſt cupiens probare hac circumuentione le-
galia eſſe ſeruanda, qui eſt *Ambulans fruſtra,* id eſt, infru-
ctuoſe laborans, *Inflatus ſenſu carnis ſuæ,* id eſt, tumidus &
ſuperbus intellectu carnali, carnaliter intelligente legalia,&
ſenſualitatem ac imaginationem potius quàm ſpiritualem ra-
tionem ſequente,ſapiens in oculis propriis *Et nõ tenens caput*
hoc eſt,Chriſto non inhærens. *Ex quo totum corpus,* id eſt,v- Eſaiæ.25.
niuerſa eccleſia, *Per nexus* fidei *Et coniunctiones* ſanctæ di- B
lectionis *Subminiſtratum,* id eſt, exhibitum, vel ſibiinuicem
ſeruiens *Et conſtructum,* id eſt,in vnum redactum.Hoc eſt ſpi
ritualiter copulatum per fidem, ſpem,& charitatem, & opera Roma.12.
atque obſequia pia,quibus vniuntur,& vnum myſticum cor-
pus efficiuntur fideles, Quod corpus (hoc modo compa-
ctũ) *Creſcit in augmẽtum dei,* id eſt, magnitudinẽ ſpiritualẽ,
videlicet incrementum virtutum per gratiam & efficientiam
dei. *Si ergo mortui eſtis cum Chriſto,* id eſt, à vitiis mortificati
ac purificati, ſicut & Chriſtus ſemper à vitiis immuniſſimus
fuit.Mortui inquam, *Ab elementis huius mundi,* id eſt,ab in-
ordinato affectu & cultu ſenſibilium ac ſecularium rerũ. Vel
mortui cũ Chriſto,id eſt,ſi Chriſto adhærentes ſeparati eſtis, Galat.3.
ab elementis huius mundi,id eſt,à lege,eiuſq; cærimonialibus C
præceptis,in quibus eſt inſtitutio puerorũ mundana quæren-
tium.In lege nanque quaſi in elementis alphabeti,eſt literalis
ac puerilis inſtitutio *Quid adhuc* id eſt,vſque in præſens,vi-
delicet euangelica veritate iam patefacta, *Tanquam uiuentes*
in mundo, id eſt,quaſi ſecularem vitam ducentes,non deo vi-
uentes, *Decernitis,* id eſt,determinatis legalia eſſe ſeruanda?
dicẽtes ad inuicem, *Neque tetigeritis, neque guſtaueritis,neque*
contrectaueritis ea quæ lex prohibet tangi,guſtari aut contre-
ctari, *Quæ ſunt omnia in interitu,* id eſt,iſta dicernere,ſeu le-
galia obſeruare,mortẽ ſpiritualem inducunt, *Ipſo uſu,* id eſt, Matth.15.
per hoc quòd Iudaico ritu ſeruantur, *Secundum præcepta &*
doctrinas hominum, id eſt,prout à phariſæis & ſcribis iubentur.

D & perſuadentur ſeruari poſt Chriſti paſſionem. Quanuis e-
Exod.34. nim præcepta cærimonialia fuerint diuinitus data, & ſuo tẽpore obſeruanda, tamen vt obſeruentur tẽpore nouę legis non eſt ſecundum prçceptum, doctrinámque dei, ſed hominum Iudæorum. *Quæ* præcepta, tempore gratiæ, *Sunt rationem quidem habentia ſapientiæ,* id eſt, ſpeciem ſapientiæ habent, non eſſentiam. Habéntque apparentiam ſeu ſpeciem hanc, *In ſuperſtitione,* id eſt, quia videntur ad ſuperexcedentem religionem pertinere. *Et humilitate* ſimulata quoniam eorum obſeruatores humilitatem cõfingunt, & deo obedire ſe ſimulant. Et quia ſunt, *Non ad parcendum corpori* quoniam obſeruatio legalium laborioſiſſima eſt. Sicq; videtur pertinere ad rigorem iuſtitiæ, non ad carnalitatem. Ideo etiam quia ſunt *Non in ho-
E nore aliquo* hoc eſt, humanum honorem non quærunt obſeruatores eorum, permittentes carnem præputij ſui circuncidi, & quia nõ ſunt, *Ad ſaturitatem carnis,* id eſt, etiam ideo ſpeciem ſapientiæ habent legalia hæc, quoniam multa delectabi-
Matth.11. lia ſubtrahunt corpori, vt carnes porcinas. Vnde videntur ad ſobrietatem & abſtinentiam pertinere. Propter quod obſeruatores eorum, iudicant non obſeruantes eſſe guloſos.

Cap. III. *Igitur ſi conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite.* ARTICVLVS III.

EXPLETA informatione Apoſtoli de vitandis legalibus & naturalibus verſutiis, iam inducitur
F moralis inſtructio. *Igitur,* id eſt, quia legalia ceſ-
EPIST. ſauerunt, & vos cum Chriſto mortui eſtis, *Si conſurrexiſtis* à lapſu peccati, *Cum Chriſto,* id eſt, ſi-
Eſa.67. cut Chriſtus ſurrexit à tumulo. Peccator enim iacet proſtratus in vitiis, iuſtus vero ſtat in virtutibus erectus. Cum autem peccator pœnitentiam agit & confitetur, reſurgit per gratiam à propriis malis, *Quæ ſurſum ſunt quærite,* id eſt, cœleſtia prę-mia deſiderate, & ſummum bonũ ſemper intendite. Illa vtique
1.Cor.2. quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, *Vbi,* id eſt, in quo loco ſuperiori. *Chriſtus eſt in dextera dei,* id eſt, ad dexteram patris, *Sedens* tanquam o-
Marci.16. mnium iudex ac dominus: iuxta illud, Dominus Ieſus aſſumptus eſt in cœlũ, & ſedet à dextris dei. Deniq; Chriſtus ſecundum

dum ſuam diuinitatem ſedet, id eſt, conſiſtit ad dexteram patris, id eſt, in æqualitate maieſtatis paternæ. Secundum humanitatem vero aſſumptam ſedet, hoc eſt, corporaliter manet ad dexteram dei, id eſt, in bonis potioribus patris. Omnia enim creata Chriſto homini ſunt ſubiecta. *Quæ ſurſum ſunt ſapite,* id eſt, ſpiritualia mentis affectu guſtate, & corde ſyncero perpendite, *Non quæ ſuper terram,* id eſt, nõ carnalia & terrena, vt dicere valeatis cum Eſaia. Nomẽ tuum & memoriale tuum domine in deſiderio animę meæ. Anima mea deſiderauit te in nocte, ſed & ſpiritus meus in præcordiis meis. Et cũ Pſalmiſta, Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ domine. Itemq; cum ſponſa, Indica mihi quẽ diligit anima mea, vbi paſcas, vbi cubas in meridie. *Mortui enim eſtis* rebus mundanis ac vanis, id eſt, in talibus occupari non debetis. Vel mortui eſtis, id eſt, in baptiſmo configurati morti Chriſti, *Et uita ueſtra* quam habituri eſtis in patria, *Abſcondita eſt,* id eſt, repoſita & latenter conſiſtens, *Cum Chriſto in deo,* id eſt, in deo patre, in cuius corde & ſinu Chriſtus incomprehenſibiliter cõquieſcit. Quoniam nemo nouit filium, niſi pater. Hæc autem vita æterna, eſt noſtra felicitas in deo obiectaliter ſita, de qua dicit Saluator ad patrem, Hæc eſt vita æterna vt cognoſcant te ſolum verum deum, &c. Vel ſic, Vita veſtra, id eſt, vita gratiæ & gloriæ, abſcondita, id eſt, ignota eſt omnibus viatoribus in deo, qui eam cognoſcit atque cauſaliter continet. Nemo enim nouit an dignus ſit amore vel odio. *Cum autem Chriſtus apparuerit,* id eſt, euidẽter innotuerit eſſe. *Vita ueſtra* obiectiue, hoc eſt, viuificator & beatificator veſter. Quod maxime erit in die iudicij, quando in cõſpectu vniuerſorum Chriſtus electorum ſuorum vita monſtrabitur, *Tunc & uos apparebitis cum ipſo in gloria,* id eſt, anima & corpore glorioſi eritis, atque cum Chriſto alta cœlorũ penetrabitis, ibi cũ eo in cœleſti gloria ſine fine manſuri. ¶ Præterea docet Apoſtolus, quomodo ad hanc beatitudinẽ valeamus pertingere. *Mortificate,* id eſt, deſtruite, *Ergo* videlicet vt vitã hanc ſempiternã mereamini adipiſci, *Membra ueſtra quæ ſunt ſuper terram,* id eſt, vitia corporis quæ per membra explentur. Vnde quaſi exponens quid dixerit membra, adiecit. *Fornicationem,* id eſt, concubitum, ſoluti cum ſoluta, *Immunditiam,* id eſt, peccata contra naturam, *Libidinẽ,* id eſt, ardorẽ quemlibet in his quæ ad turpitudinem pertinẽt, *Concupiſcentiam*

A | *Hebr. 2.* | *Eſa. 26.* | *Pſal. 30.* | *Cantic. 1.* | B | *Matth. 11.* | *Ioan. 7.* | *Eccleſ. 9.* | C | FINIS. | EPIST. | *Epheſ. 5.*

D *Concupiſcentiam malam*, id eſt, interiorum inclinationem ad
Roma.7. vitia carnis, *Et auaritiam, quæ eſt idolorum ſeruitus*, id eſt, idololatriæ cõparatur. Nam ſicut idololatra potius ſeruit idolo q̃ vero deo, ita auarus magis colit, curat, & cogitat ſuam pecuniam, quàm creatorẽ. *Propter quæ* vitia *Venit ira dei*, id eſt, diuinę iuſtitiæ vltio, *Super filios incredulitatis*, id eſt, in homines infideles ac reprobos. *In quibus* peccatis *Et uos* Coloſſenſes, *Ambulaſtis* hoc eſt, cõuerſati eſtis, *Aliquando* eundo de malo in peius, *Cum uiueretis in illis* quando videlicet nondum cõuerſi fuiſtis ad Chriſtum. *Nunc autem deponite & uos omnia* quæ ſequuntur, videlicet *Iram* quæ inordinatus appetitus eſt vindictæ propter paruipenſionẽ, *Indignationem* quæ ex ſuperbia & ira procedit, *Malitiam*, id eſt, machinationem
E mali in alium, corde conceptam, *Blaſphemiam* contra deum & ſanctos, *Turpem*, id eſt, impudicũ *Sermonem* deponite,
Sapien.1. *De ore ueſtro. Nolite mentiri inuicem*. Os enim quod mentitur, occidit animam, vt dicitur in libro Sapiẽtiæ: *Expoliantes uos*, hoc eſt, exuentes, *Veterem hominem*, id eſt, priſtinum ſtatum, vel voſmetipſos quo ad id quod fuiſtis per culpam *Cum actibus ſuis* vitioſis *Et induentes nouum*, id eſt, per opera bona, ac ſacramenta, & gratiam, induite hominem ſpiritualiter reformatum, id eſt, voſipſos innouate interius, *Qui* nouus homo *Renouatur* & creſcit quotidie, *In agnitionẽ dei*, id eſt, contemplando diuina. Renouatur autem hoc modo, *Secundum imaginem eius*, id eſt, quantũ ad partem intellectiuam, in qua eſt imago eius, *Qui fecit eum*, id eſt, ſummi creatoris, cuius
F imago reſplendet, in ſuperiori parte animæ rationalis, quæ pars poteſtatiua renouatur quotidie recipiendo à deo gratiæ incrementa, ornamẽta virtutũ, & ſapientiæ claritatẽ *Vbi* .i. in quo homine interiori ac nouo videlicet in parte animæ intel-
Roma.2. lectiua, *Non eſt maſculus neque fœmina*. id eſt, diſcretio ſexus quæ attenditur ſecundum corpus non animã, nec eſt ibi *Gentilis & Iudæus*, hoc eſt, diſcretio generis, quoniã omnes quantum ad animã immediate à deo creantur, *Circuncifio & præputium*, id eſt, differentia obſeruationis ſeu ritus. *Barbarus & Scytha*, id eſt, differentia linguarum, *Seruus & liber*, id eſt, diſtinctio conditionis. Eſt itaque ſenſus quòd propter iſta, nõ eſt vnus dignior vel indignior coram deo. Nam quantum ad hominẽ interiorem nulla diuerſitas exterior ſexuum, nationũ,

obſeruationum,

obſeruationum,linguarum,aut cõditionum præiudicat alteri, 1.Cor.15.
Sed omnia & in omnibus Chriſtus, id eſt, Chriſtus eſt omnia A
cauſaliter omnibus generibus atque operibus hominum dans EPIST.
exiſtentiam ac permanentiam. Ipſe quoq; in omnibus eſt per
gratiã vel prouidentiã. *Induite ergo uos,ſicut electi dei*, id eſt,
à deo prędeſtinati,vt ſperamus vel deo reuelãte cognoſcimus,
Sani, id eſt,à vitiis emundati per ſacramenta eccleſiæ *Et di lecti à deo* recipiendo beneficia eius, *Viſcera miſericordiæ* .i.
inter nos pietatis affectus, *Benignitatem* hoc eſt,animi præparationẽ ad benefaciendũ proximis vel ipſum miſericordiæ
opus *Humilitatem,modeſtiam*, id eſt,moderamen in verbis ac
factis, *Patientiam,ſupportantes inuicem* ſicut Galatis dictũ eſt,
Alter alterius onera portate. Et item Romanis,Debemus nos Galat.6.
firmiores imbecillitates infirmorum ſuſtinere *Donantes uobiſmetipſis*, id eſt,mutuo ignoſcentes, *Si quis aduerſus aliquem habet querelam* .i. ſi vnus veſtrũ ab alio eſt offenſus,ſeu iniuriam Roma.15. B Matth.18.
paſſus, *Sicut & dominus* Chriſtus ſeu trinitas, *Donauit* .i. indulſit,purè,gratis,& feſtinanter *Vobis*: ita & vos veſtris debitoribus indulgete.Vnde dicit Saluator,Exemplum dedi vobis, vt quemadmodũ ego feci,ita & vos faciatis. Alibi quoq;, Ioan.13.
Si nõ dimiſeritis de cordibus veſtris,nec pater veſter dimittet Matth.6.
vobis peccata veſtra. ¶Deniq; q̃ enorme ſit ita non agere,cõſtat per ea quæ in Eccleſiaſtico ſcribuntur,Homo homini ſeruat iram,& à deo quærit medelam?In hominẽ ſibi ſimilem nõ Eccli.28.
habet miſericordiam,& de peccatis ſuis deprecatur altiſſimũ.
Quis exorabit pro peccatis illius? *Super omnia autem hæc charitatem habete* .i. hoc præ cæteris omnibus hortor,& ſumme C
neceſſarium, vtiliſſimumq; eſt,vt charitatẽ dei & proximi habeatis.Propter quod ait ſaluator,Mandatũ nouum dedi vobis, Ioan.13.
vt diligatis inuicem *Quod* hoc eſt,quam charitatem habere,
Eſt uinculũ perfectionis .i. aliarum virtutũ conſeruatio,cõſummatio,nexus ac ligamentũ. Charitas enim eſt præſtantiſſima 1.Timo.1.
virtus,omnes virtutes mouẽs, perficiẽs & meritorias reddens: 1.Cor.13.
qua ſubtracta,nulla virtus meritoria permanet.Propterea beatiſſimus archiapoſtolus in prima ſua Canonica, Ante omnia, 1.Petri.4.
inquit,mutuã in vobis charitatẽ continuam habẽtes quoniam
charitas operit multitudinẽ peccatorũ. *Et pax Chriſti* .i. interna & vera pax,ſcilicet tranquillitas cordis,ſeu quies mentis in
deo, *Exultet* .i. redundantẽ lætitiã pariat, *In cordibus ueſtris*,
Pacẽ

D Pace enim quid dulcius, quídue iucundius eſſe poteſt? *In qua uos uocati eſtis in uno corpore* myſtico, hoc eſt, per pacem poſiti pace *Et* eſtis inter mébra Chriſti, imò ad hoc vocati eſtis in vnã eccleſiam, vt ſempiternã ſortiamini pacẽ. Vnde dictũ eſt
1.Cor.7. alibi, In pace vocauit nos dominus, *Et grati eſtote* deo pro vniuerſis beneficiis eius. Qui enim gratias agit, donis potio-
Matt. 25. ribus meretur impleri. Iuxta illud in Euangelio, Omni habẽti dabitur.i. grato. *Verbum Chriſti* .i. euangelica doctrina ex ore Chriſti prolata, *Habitet* .i. ſtabiliter maneat, *In uobis* hoc eſt, in mentibus veſtris per iugem memoriam & verã o-
Pſal.118. bedientiam: iuxta illud in Pſalmo, In corde meo abſcondi eloquia tua, vt non peccem tibi. *In omni ſapientia* .i. intelle-
E ctu ſapientiali totius ſcripturæ ſacræ, quatenus verba Chriſti ſapienter intelligatis, *Docentes & commonentes* .i. exhortãtes, *Voſmetipſos* ad opera perfectiora, *In pſalmis* qui ad bo
Ephe.3. nam operationẽ hortantur, *Et hymnis* in quibus diuina laus continetur, *Et canticis ſpiritualibus* quæ de cœleſtibus bonis, futuriſque gaudiis agunt, *In gratia* gratificante, ſine qua nihil eſt meritorium. Vel, in gratia.i. cũ gratiarum actione. Vel, in gratia.i. conſideratione gratuitorum beneficiorum dei,

Cantantes .i. laudem dicẽtes, *In cordibus ueſtris* hoc eſt cordiali affectu & cum mentali attentione, *Deo* quemadmodũ
Eccli. 51. ſcriptum eſt, Laudabit vſque ad mortem anima mea dominũ.
Pſal.103. Et in pſal. Cãtabo domino in vita mea, pſallã deo meo quàm
Eſa.29. diu ſum. Hoc dicitur contra eos qui non corde, ſed labiis deũ
EPIST. gloriſicant. De quibus per Eſaiam dominus conteſtatur, Ap-
F propinquat populus iſte ore ſuo, & labiis glorificat me, cor autem eius longe eſt à me. *Omne quodcunque facitis in uerbo* .i. prædicando, docendo, hortando, orando, cantãdo *Aut in opere* exteriori *Oia in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti* .i. ad gloriã Chriſti, & cũ inuocatione nominis eius *Facite, gratias agẽtes deo & patri* .i. ſanctæ trinitati, cui quotidie dicimus, Pa-
Matt.6. ter noſter qui es in cœlis, *Per ipſum* .i. ex conſideratione
1. Timo.2. beneficiorum, quæ trinitas nobis largita eſt per mediatorem noſtrum hominem Chriſtum. ¶ Præterea deſcendit Apoſtolus ad moralem particularium perſonarum inſtructionem.

Mulieres ſubditæ eſtote uiris id eſt, maritis veſtris *Sicut oportet in domino* .i. ſicut deus inſtituit, dicens mulieri, Sub viri
Gene.3. poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui. Vel, ſicut oportet in domino

mino.i.in licitis & honeſtis quæ complacent deo. *Viri, diligi- te uxores ueſtras* nõ ſolum maritali & naturali affectu, ſed ſpirituali dilectione, *Et nolite amari eſſe ad illas,* ſed ſecundum ſcientiam cohabitate illis tãquam iufirmioribus vaſculis impartientes honorem. Vnde in Eccleſiaſtico habetur; Noli eſſe ſicut leo in domo tua, euertens domeſticos tuos, & opprimens tibi ſubiectos. *Filii, obedite parẽtibus per omnia,* quæ ſunt apta materia obedientiæ.i.in cunctis bonis ac licitis, & maius bonũ non impedientibus. *Hoc enim placitum eſt domino.* Nam deus hoc iuſſit. *Patres, nolite ad indignationẽ prouocare filios ueſtros,* habendo vos indiſcrete, & non paterne ad eos, *Vt non puſillo animo fiant* .i.ne per puſillanimitatem frangantur, & obedire deſiſtant, non valentes ferre duritiam veſtram. Omnia hęc ad ſpirituales patres, eorumque filios maxime pertinent. *Serui, obedite per omnia* .i.in omnibus bonis *Dominis carnalibus* .i. temporalibus, in corporalibus dominationem exercentibus, *Non ad oculum ſeruientes* .i.nõ ſolo ſeruili timore & in dominorum veſtrorum præſentia, *Quaſi hominibus placentes* id eſt, tanquam hoc ſolum optantes & intendentes, vt hominibus placeatis, & non potius deo, *Sed in ſimplicitate cordis* .i. ſyncera intentione ſeruite dominis illis carnalibus, etiam diſcolis, *Timentes deum* caſto ac filiali timore, cuius præſentiam ſeu conſpectum non poteſtis effugere. *Quodcunque facitis* in obſequio dominorum veſtrorum *Ex animo* id eſt, cũ promptitudine voluntatis *Operamini,* vtpote amore iuſticię, atque intuitu mercedis diuinæ, non timore pœnæ, & ſolo intuitu remunerationis humanæ. Talem enim animam approbat deus, *Sicut domino* deo principaliter ſeruientes, *Et nõ hominibus* tantum, quia & ſi hominibus deſeruitis, hoc tamen propter deum libenter facere debetis, quaſi ſuſtinentes hanc ſeruitutem ex ordinatione diuina pro pœna peccati, cui obnoxij eſtis. Seruitus nempe ob culpam inducta eſt. *Scientes* fide certiſſima, *Quod à domino accipietis retributionem hæreditatis* .i. præmium vitæ æternæ, quæ eſt hæreditas electorum. Retributio autem hæreditatis aliud non eſt niſi ipſa hæreditas quæ donatur. Hanc hæreditatem habebitis, ſi præfato modo ſeruientes fueritis, *Domino Ieſu Chriſto ſeruite* ſumme atque finaliter, imò & latriæ ſeruitute, quæ ſoli deo debetur. *Qui enim iniuriam facit* alteri, infideliter ſeruiendo, aut alio

A
I.Pet.3.
Eccli.4.
Exod.20.
B
I.Petri.2.
Roma.13.
C
FINI

D modo *Recipiet id quod inique geſſit* id eſt, pro ſua iniuſticia
2.Cor.5. debitam pœnam exoluet: iuxta illud Pſalmiſtæ, Qui cuſtodit
Pſal. 145. veritatem in ſeculum, facit iudicium iniuriam patiẽtibus. Et
Deute.32. alibi, Mihi vindictam & ego retribuam, dicit dominus. *Et nõ*
Roma 2. *eſt perſonarum acceptio apud deum.* Hoc iam vbertim dictum
Iob.24. atque expoſitum eſt. Deus enim neminem ad ſe venientem,
vel quod in ſe eſt, facientem repellit, nullius etiam peccata in-
Ioan.6. ulta dimittit. Vnde ipſe dominus in Ioan. teſtatur, Eũ qui ve-
Iob.34. nit ad me, non eiiciam foras. Et alibi ait ſcriptura, Deus opus
Ibidem. hominis reddet ei & iuxta vias ſingulorum reſtituet. Itemque
Ephe.6. Si direxerit homo ad deum cor ſuum, ſpiritum illius & flatũ
ad ſe trahet. Ex his tamen non ſequitur, quin deus iuſtus ac ſa
E piens ab æterno elegerit vnum præ alio, etiam abſque omni
merito hominũ. *Domini quod iuſtum eſt* ratione obſequij vo-
bis exhibiti, *Et æquum* propter conformitatem naturæ in vo
bis ac ſeruis, *Seruis veſtris Præſtate,* videlicet dignam mer
cedem, & piam ſubuentionem ac miſerationem, *Sciẽtes quo-*
Luc.6. *niam & uos dominum* iuſtum ac infallibilem iudicem *Habetis*
Matth.7. *in cœlo.* qui eadem menſura qua menſi fueritis, remetietur
vobis. Sic enim facit homini, quemadmodum homo proxi-
mo ſuo.

Cap. IIII. *Orationi inſtate uigilantes in ea.*
ARTICVLVS. IIII.

F

Edit Apoſtolus ad generalem exhortationem, ſe-
que diſcipulorum ſuorum precibus commendat.
Orationi pro vobis ac aliis fuſæ *Inſtate* id eſt,
inſtanter ſeu diligenter ac perſeueranter intendi-
Luc.6. te, *Vigilantes* id eſt, vigili mente durantes, imò
& pernoctantes *In ea* exemplo Chriſti, de quo ſcriptum eſt
in Euangelio, Erat Ieſus pernoctans in oratione dei. Indeſi-
nenter ergo vigilanter & affectuoſe orandũ eſt. Propter quod
Luc.18. ait ſaluator, Oportet ſemper orare, & non deficere. In Eccle-
Eccli.18. ſiaſtico quoq; ſcriptum legitur, Nõ impediaris ſemper orare.
Ibidem. Et, Ante orationẽ præpara animã tuam. Denique libenter va-
care nos conuenit orationi, penſantes illud Chryſoſtomi, Cõ-
Chryſoſt. ſidera quanta tibi conceſſa eſt felicitas, quanta gloria attribu-
ta, orationibus fabulari cum deo, cum Chriſto miſcere collo-
quia,

quia,optare quod velis,quod deſideras poſtulare. Dicit quoque Chryſoſtomus, quòd orans in conuentu vel in publico, nil noui facere debet quod aſpiciant alij, vel clamando, vel pectus percutiendo,vel manus extendendo.Sic ergo orationi inſtate, vigilantes in ea, *In gratiarum actione* id eſt orationi gratiarum actionẽ de præteritis bonis miſcere, quia hoc plurimum confert ad obtinẽdum quod petitur.Nam & dilectionem accendit,beneuolentiam captat, & ad potiora diſponit. A

Orantes ſimul & pro nobis, ut deus aperiat nobis oſtium ſermonis id eſt,os meum ſeu labia vnde verba egrediuntur,velut ex ianua,ipſe aperiat, ſicut ait Pſalmiſta, Domine labia mea aperies,hoc eſt,vt deus gratiam menti meæ infundat, per quã ad loquendũ diuinitus mouear,& non tam ego loquar,quàm ſpiritus ſanctus per me prout in libr.Regum Dauid aiebat,Spiritus domini loquutus eſt per me, & ſermo eius per linguam meam, *Ad loquendum myſterium Chriſti* id eſt, ad prædicandũ diuina ſecreta de Christo,videlicet incarnationem,paſſionẽ, aſcenſionem,&c.Ex his conſtat,quòd nemo noſtrũ adeo perfectus ſeu virtuoſus eſſe debet in oculis ſuis,vt nõ curet orationis ſuffragium etiam ab inferioribus flagitare,cum videat ſacratiſſimum iſtum, diuiniſſimumque Apoſtolum tam frequenter atque humiliter pro ſe orari,efflagitare. *Propter quod* prædicationis officium *Etiam uinctus ſum* iam apud Epheſum.Vnde patet Apoſtolum hanc ſcripſiſſe epiſtolam de carcere Epheſi. Aperiat,inquam,mihi dominus oſtium ſermonis, Pſal.50. B 2.Re.23. 2.Teſſ.3. 1. Cor.14. C

Vt manifeſtem illud .i.prædictum Chriſti myſterium clare enunciem & exponam; vt conſequar præmium ſempiternum quemadmodũ ſapientia ipſa loquitur,Qui elucidant me, vitã æternã habebunt, *Ita* .i.tam efficaciter & cõſtanter, *Vt oportet me loqui* .i.aliis intimare myſteria Chriſti propter gratiã apoſtolatus mihi cõceſſam.¶Deinde admonet eos ad cõuerſationẽ exemplarẽ.In ſapientia ambulate ad eos.i.prudẽter & exẽplariter viuite corã illis, *Qui foris ſunt* qui ad Chriſti gregẽ & eccleſiæ vnitatẽ nõ pertinent, vel corã quibuſcunq; extraneis & ignotis ne ſcãdalizentur.Vnde alio loco docet Apoſtolus;Honeſte ambuletis ad eos qui foris ſunt. Et Chriſt⁹ in Euangelio; Luceat lux veſtra corã hominibus. Patet ergo ꝙ ſecundũ Apoſtolũ curandum eſt nobis de fama honeſta, non ob propriã laudem,ſed ad dei honorẽ,& proximorum ſalutẽ. Eccli.24. 1.Theſſ.4. Matt.5.

Propter

Eccleſ.7. Propter quod apud Eccleſiaſten legitur, Melius eſt nomen bo
Eccli.41. num, quàm vnguenta precioſa. Et alibi, Curam habe de bono
D nomine: hoc enim magis proderit tibi quàm mille theſauri,
Hinc etiam de inuerecundo & inhoneſto nomine non curā-
Hiere.3. te, dictum eſt per Hieremiam, Frons mulieris meretricis facta
eſt tibi, noluiſti erubeſcere, *Tempus redimentes* .i. fructuoſe
expendentes, *Sermo ueſter in gratia* .i. per gratiam dei *Sa
le ſit conditus* .i. ſapientiali diſcretione temperatus. Sermo e-
nim opportunus optimus eſt, teſte ſcriptura. Porrò per ſal ſa-
pientia ſeu diſcretio deſignatur. Nam ſicut ſal eſt condimen-
Prouer.15. tum ciborum: ita diſcretio eſt condimentum verborum, ope-
Leuiti.2. rumque bonorum. Propter quod in Leuitico iubetur, In om-
Matt.5. ni ſacrificio offeres ſal. Apoſtolis quoque dicitur, Vos eſtis ſal
Marci.9. terræ. Et iterum præcepit Chriſtus, Habete in vobis ſal, *Vt*
E *ſciatis quomodo* .i. q̄ diuerſimode, quando, quo fine, vbi, quantū
& qualiter *Vos oporteat unicuique* .i. omnibus interrogātibus
Reſpondere aliter ſcilicet docto, aliter indocto, aliter fideli a-
Prouer.15. liter infideli. In Prouer. enim ſcriptū eſt. Reſpōſio mollis frā-
git irā, ſermo durus ſuſcitat furorē. Hinc Petrus in prima ſua
1.Petri.3. canonica ait, Parati ſemper ad ſatisfactionē omni poſcēti vos
rationē de ea quæ in vobis eſt fide & ſpe. *Quæ circa me ſunt*
.i. ſtatum meum & aduerſa quæ patior, *Omnia uobis* pro-
prio ore *Nota faciet Tychicus* lator huius epiſtolæ *Chariſ-
ſimus frater* noſter *Et fidelis miniſter* Chriſti in prædican-
F do, *Et conſeruus* noſter *In domino, quem miſi ad uos in hoc
ipſum* .i. propter hanc cauſam. Et etiā *Vt cognoſcat quæ cir-
ca uos ſunt* .i. ſtatum veſtrum, *Et conſoletur corda ueſtra*
verbis benignis inducendo vos ad patientiam, commemorā-
do quoque æterna futuraque gaudia vobis parata, inſtruendo
etiam non eſſe ſeruanda cærimonialia legis Moſaicę. Miſi in-
quam cum *Oneſimo chariſſimo & fideli fratre* noſtro ſpi-
rituali, *Qui eſt ex uobis* oriundus. Erat autem ſeruus Phile-
monis, ciuis Coloſſen. ſicut patebit plenius in epiſtola ad Phi
lemonem, *Qui* Tychicus atque Oneſimus *Omnia quæ hic* in
Epheſo *Aguntur, nota facient uobis,* Cum his duobus miſit a-
poſtolus præſentem epiſtolam, propter maiorem Coloſſenſiū
certificationem, vt ſcirent epiſtolā vere ab Apoſtolo miſſam.
Acto.4. *Salutat uos Ariſtarchus concaptiuus meus* .i. mecum captus,
Et Marcus qui alio nomine dicebatur Ioānes, *Conſobrinus*

Barnabæ

Barnabæ apoſtoli. Erant enim filij ſororum, *De quo Marco* A
Accepiſtis materialiter *Mandata* à me, vel ab alio quodam magno efficienter, ita quòd mandauimus vobis non recipiendum eſſe à vobis hunc Marcum, eo quòd orta tribulatione diſceſſiſſet à me, rediens Hieruſalem, vt in Actis legitur. *Act.15.* *Si uenerit* iam vel poſtea Marcus iſte *Ad uos, excipite illum.* Rediit enim ad me, & reconciliatus eſt mihi. Salutat præterea vos. *Et Ieſus, qui dicitur iuſtus, qui ſunt ex circunciſione* id eſt, natione Iudæi, qui ſua ſalutatione atteſtantur veritati huius epiſtolæ. Ideo certi ſitis legalia non eſſe ſeruanda.

Hi ſoli quo ad Iudæos conuerſos *Sunt adiutores mei* euangelizando *In regno dei* id eſt, in eccleſia militante ſeu B cœtu fidelium, de quo regno ait dominus in Euange. Simile eſt regnum cœlorum ſagenæ miſſæ in mare, & ex omni genere piſcium congreganti. *Matt.13.* Itemque: Mittet filius hominis *Ibidem.* angelos ſuos, & colligent de regno eius omnia ſcandala,

Qui mihi fuerunt ſolatio fideliter aſſiſtendo, & fortiter laborando. *Salutat uos Epaphras qui ex uobis eſt* id eſt, natione Coloſſenſis, *Seruus Chriſti Ieſu, ſemper ſollicitus pro uobis, in orationibus* quas fecit pro veſtra ſalute, *Vt ſtetis perfecti & pleni in omni uoluntate dei* id eſt, perfecti ac integri ſitis in exequutione omnium præceptorum aut conſiliorum dei. *Teſtimonium enim illi* Epaphræ *Perhibeo, quod habet multum laborem pro uobis* orando, & me ſollicitando ad ſcri- C bendum. Hic enim eſt Epaphras, de quo in exordio huius e- *Supra.1.* piſtolæ dictum eſt, quòd prædicationem Archippi confirmauerat, *Et pro his qui ſunt Laodiciæ & qui Hierapoli* id eſt, etiam pro Laodicẽſibus ac Hieropolitanis plurimum ſollicitatur, timens ne à pſeudoapoſtolis fallantur. *Salutat uos Lucas medicus chariſſimus* id eſt, Lucas Euangeliſta, qui artis medicæ erat, animarum tamen magis quàm corporum medicus fuit. *Salutate* ex parte noſtra *Fratres qui ſunt Laodiciæ,* hoc eſt in vrbe illa veſtræ ciuitati vicina, *Et Nympham* mulierem deuotam, prędicãtium hoſpitatricem atque alitricem,

Et quæ in domo eius eſt eccleſiam id eſt, fidelem eius familiã.

Et cum lecta fuerit apud uos id eſt, in veſtro conuentu, *Epiſtola* iſta, *Facite ut in Laodicenſium eccleſia legatur.* Eiſdem enim informationibus indigent, quibus & vos, cum ſint à pſeudoapoſtolis præuenti, & quoniam vobis vicini, familia-

D resque ſunt, *Et eâ quæ Laodicenſium eſt* epiſtolam illis à me miſſam *Vos legatis*, vt mutuo proficiatis. Hæc autem epiſtola Laodicenſium non eſt reſeruata in canone ſcripturarũ, neque in numero epiſtolarum Pauli, ſicut nec prima trium e-
1.Cor.5. piſtolarum miſſarum Corinthiis, quemadmodum dictum eſt alio loco. Inſuper monet Apoſtolus Coloſſenſes, vt paſtorem ſuum hortentur ad diligentem officij ſui exequutionem. *Et*
2. Timo. 6 *dicite Archippo* epiſcopo veſtro. *Vide miniſterium tuum*
1.Pet.5. id eſt, officium curæ paſtoralis perpende intentius, *Quod accepiſti in domino* id eſt, quod tibi à deo commiſſum eſt *Vt illud impleas*, gregem tibi commiſſum verbo & exemplis paſcendo, atque in omnibus te habendo vt decet paſtorem, Chri-
E ſti vicarium. Ex quo eluceſcit, quòd ſubditi licite poſſint prçlatos ſuos excitare, hortari, & animare, humiliter tamẽ & modeſte. *Salutatio mea* quæ ſubditur, ſcripta eſt *Manu Pauli* id eſt, propria manu verba ſalutationis meæ hæc ſcripſi, vt ſciatis epiſtolam miſſam à me, non à falſis, qui interdum ſub nomine verorum apoſtolorum fallaces miſerunt epiſtolas vt magis deciperent. Quidam dicunt totam epiſtolam hanc manu apoſtoli ſcriptam propter certificationem prædictam.

Memores eſtote uinculorum meorum id eſt, attendite cur iſta ſuſtineo, vt & vos ſimilia pati ſitis parati, & pro me oretis vel neceſſaria miniſtrare curetis. Deinde ſalutatio ponitur. *Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti* ſit *Vobiſcum* id eſt, in cordibus
Ioan. 13. F veſtris. Ipſe eſt enim creator veſter atque ſaluator vnigenitus patris, ſuper omnia deus ſublimis & benedictus. *Amen.*

In primam

IN PRIMAM AD THESSA- LONICENSES EPISTOLAM PROOEMIVM. A

DA ſapiēti occaſionem & addetur ei ſapientia, doce iuſtum & feſtinabit accipere. Quemadmodū vani ac ſimulatores ex laudibus ſibi impēſis deteriores fiunt: ſic virtuoſi dum laudantur multipliciter meliores. B Nā & ſeipſos laude indignos opinantur, quod pertinet ad humilitatem: deo grates referunt de eo quod habent, quod pertinet ad iuſtitiā, ad meliora prouocanī, quod ad prudentiā ſpectat. Hinc ergo Apoſtolus frequēter ſuos cōmēdat diſcipulos. Vnde & in præſenti nūc elucidāda epiſtola (quæ Theſſalonicēſibus miſſa & ſcripta eſt) eccleſiā Theſſalonicenſium vehementer commendat, quia in fide firmiſſime perſtiterunt, pſeudoapoſtolos abiecerunt, perſequutiones æquanimiter pertulerunt. Quoſdam tamen eorū de otioſitate, curioſitate & fornicatiōe redarguit. Porrò Theſſalonica (à qua Theſſalonicenſes nomen ſortiti ſunt) eſt metropolis Macedoniæ, quæ eſt pars Græciæ. Theſſalonicenſes ergo ſunt Macedones, qui ad prædicationem apoſtoli cito ac C facile crediderunt. Quorum præconium Lucas teſtatur in actibus apoſtolorum, quòd verbum dei cum omni auiditate receperunt, quotidie ſcrutando ſcripturas. Scripſit autem eis Apoſtolus ab Athenis, mittens epiſtolam per Tychicum diaconum & Oneſimum acolytum, proceditque in hac epiſtola more ſolito, ſalutationem præmittendo, de profectu & perfectione diſcipulorum gratias agendo. Deinde peccatores à vitiis reuocando, quæ omnia in proceſſu clarius innoteſcent.

Prouer. 9.

Act.13.

Cap. I. *Paulus & Syluanus & Timotheus.*
ARTICVLVS. I.

D PAulus & Syluanus & Timotheus mandant *Eccleſiæ Theſſalonicenſium* id eſt, fidelibus in Theſſalonica congregatis, & per fidem atque dilectionem vnitis. *In deo patre noſtro & domino noſtro Ieſu Chriſto* id eſt, ad gloriam patris & Chriſti filij eius, vel ſecundum voluntatem dei patris & Chriſti. Non apponit nomen gloriæ ſuæ, dicẽdo, Paulus apoſtolus, quoniam Theſſalonicen. nihil indignum de ipſo ſenſerunt. Vnde non eguerunt de excellentia eius amplius informari. Syluanus autem

Haymo. iſte, quem ſibi adiungit Apoſtolus, ſecundum Haymonem &
Acto.16. alios quoſdam, eſt Sileas, de quo in actibus multa magnifica
Acto.15. recitantur. Nam tantæ perfectionis extiterat, vt vnus de pri-
E mis ſeu ſummis fratribus primitiuæ eccleſiæ in Hieruſalem congregatæ, & propheta fuiſſe ſcribatur à Luca. Sed & Apoſtolus appellatur. Et quoniam Syluanus ac Timotheus cooperati fuerunt Apoſtolo in Theſſalonicenſium conuerſione, idcirco eos ſibi in ſalutatione annectit. Solus tamen Paulus dictauit epiſtolam, imò ſpiritus ſanctus per eum. *Gratia uobis & pax* diuinitus infundatur, conſeruetur & perficiatur. ¶Narrationem inſuper orditur Apoſtolus à gratiarũ actione. *Gratias agimus deo* ex charitate diuina atque fraterna, qua dei honorem optamus, & veſtro profectui congaudemus *Semper* id eſt, omni hora conuenienti *Pro omnibus uobis* id eſt, vice veſtri, vel de vobis, videlicet pro beneficiis dei vobis collatis,

F *Memoriã ueſtri faciẽtes in oratiõibus noſtris,* quas deo *Sine intermiſſione* offerimus, id eſt, omni tẽpore opportuno, *Memores operis fidei ueſtræ* id eſt, laudabilis conuerſationis ex fide naſcentis. Vel, opus fidei vocatur oris confeſſio, *Et laboris,* quẽ in cultu diuino habuiſtis, *Et charitatis* id eſt, actualis dilectionis veſtræ in deum & proximum, *Et ſuſtinentiæ ſpei* id eſt, tolerantiæ aduerſitatum, quæ procedit ex ſpe *Domini noſtri Ieſu Chriſti* id eſt, ex ſpe futuræ beatitudinis, quam ſpem

1.Pet.1. Chriſtus vt deus, creando imprimit nobis. Conſideratio enim
Gregorius præmij minuit vim flagelli. Sic ergo memoriam veſtri facimus, *Ante deum & patrem noſtrum* id eſt, in conſpectu ſanctę trinitatis, quam pro veſtro profectu iugiter imploramus.

Scientes id eſt, nos qui vobis hæc ſcribimus agnoſcentes ô *Fratres dilecti à deo* coniectiue inquam vel certo ſcientes ex reuelatione *Electionem ueſtram* id eſt, prædeſtinationem, videlicet

videlicet quod præordinati eſtis ad vitam æternam. Vel, vos A ô fratres dilecti, eam ſcientes per quædam ſigna prædeſtinationis. De quibus ſubiungitur, *Quia Euangelium noſtrum* id eſt, euangelica prædicatio, *Non fuit ad uos in ſermone tantum* id eſt, non nudis verbis firmata eſt, *Sed & in uirtute* miraculorum, id eſt, per miracula roborabatur, *Et ſpiritu ſancto* id eſt, per manifeſta dona ſpiritus ſancti prædicatio noſtra fulta eſt, *Et in plenitudine multa*, id eſt, in magna abundantia diuinorum chariſmatum prædicauimus vobis. Per impoſitionem nanque manuum mearum datus eſt vobis ſpiritus ſanctus in baptiſmo, etiam in ſigno viſibili. Simile huic eſt quod ad Hebr. dicit Apoſtolus, Quomodo effugiemus ſi tantam neglexerimus ſalutem? quæ in nos confirmata eſt, conteſtante B deo ſignis, & portentis & virtutibus, & ſpiritus ſancti diſtributionibus. Vnde apud Marcum legimus, Illi profecti prædicauerunt vbique domino cooperante, & ſermonem confirmãte, ſequentibus ſignis. Vnde per hæc magna miracula Theſſalonicenſes facile crediderunt, *Sicut ſcitis* per experientiam, quæ eſt magiſtra veritatis, *Quales fuerimus* verbo & opere *In uobis* .i. inter vos, & hoc *Propter uos* .i. propter veſtrã conuerſionem atque ſalutem. *Et uos* ô fratres *Imitatores* noſtri facti eſtis id eſt, noſtra veſtigia eſtis ſequuti, multa aduerſa propter iuſticiam patiendo, *Et domini* id eſt, etiam Chriſtum imitati eſtis, conformando vos paſſionibus eius, quia vt ille à populo ſuo dura perpeſſus eſt, ita & vos à ciuibus veſtris *Excipientes uerbum* id eſt, prædicationi noſtræ conſentientes C *In tribulatione multa* id eſt, cum magna perſequutione vobis à peruerſis illata propter fidei receptionem. Excipientes inquam *Cum gaudio ſpiritus ſancti* id eſt, cum interna cõſolatione à ſpiritu ſancto infuſa, ita quòd licet exterius tribularemini, intus tamen à ſpiritu ſancto lætificabamini, prout Apoſtolus idem alibi ait, Sicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita per Chriſtum abundat conſolatio noſtra, *Ita ut facti ſitis forma* id eſt, perfectionis, fideique exemplar imitatione digniſſimum *Omnibus credentibus in Macedonia & Achaia* quæ ſunt prouinciæ Græciæ. *A uobis enim diffamatus* id eſt, diuulgatus *Eſt* materialiter *Sermo domini* .i. à vobis propter perfectionem veſtram ſumpſerunt alij occaſionem loquendi, laudandi ac prædicandi verbum dei, tanquam accenſi veſtro

Acto. 10.

Heb. 2.

Marci. 16.

Philip. 3.

2. Cor. 1.

D exemplo. Et *Non ſolum in Macedonia & Achaia, ſed in omni loco* Chriſtianorũ, ad quos fama veſtra peruenit, *Fides ueſtra quæ eſt ad deum* id eſt, qua ipſi in deum tenditis *Perfecta eſt* .i. plena & inclyta reputatur. *Ita ut non ſit nobis neceſſe quicquã loqui* de ampliori præconio veſtri, vel pro informatiõe veſtri, vel de vobis ad alios incitandos. *Ipſi enim* quibus nota eſt fides & conuerſatio veſtra, *De uobis annunciant* id eſt, laudẽ veſtri teſtantur, *Qualem introitum habuerimus ad uos* id eſt, q̃ fructuoſus, felix & expedit⁹ fuit ingreſſus noſter ad vos, quorum tantam multitudinem tam perfecte cõuertimus, *Et quomodo* id eſt, quàm perfecte *Conuerſi eſtis ad deum à ſimulachris* id eſt, idololatriam deſerendo, *Seruire* id eſt, ad ſeruiendum

E *Deo uiuo & uero.* Per quem hoc loco intelligitur perſona patris. Nam ſubditur, *Et expectare* quotidie, vt ſitis ſemper parati ad mortem, *Filium eius* venturum *De cœlis* manifeſte in die iudicij qui quotidie expectandus eſt, vt ſimus iugiter præparati viſitari ab eo per mortem, prout ipſe apud Lucam loquitur, Et vos ſimiles hominibus expectantibus dominum ſuum quando reuertatur à nuptiis. Et denno alibi, Eſtote parati, quia qua hora non putatis filius hominis veniet *Quem* pater *Suſcitauit ex mortuis* tertia die, videlicet *Ieſum, qui* ſua paſſione *Eripuit nos ab ira uentura* id eſt, à pœna æterna ſeu damnationis ſententia, quæ in die iudicij contra impios proferetur. Nunc enim eripuit nos quantum in ipſo eſt, à pecca-

F tis, propter quæ ira illa infligitur. Effectum vero redemptionis iſtius per ſacramenta conſequimur, & tãdem ab omni pœnalitate & imperfectione carnis ac animæ, merito dominicæ paſſionis eripiemur, quando mortale hoc induet immortalitatem.

Lucæ.12.
Matt.24.
1. Cor.15.

Cap. II. *Nam & ipſi ſcitis fratres introitum noſtrum.* ARTICVLVS. II.

1.Theſſ.1.

IN ſuperiori cap. gratias agit Apoſtolus deo pro beneficiis Theſſalonicenſibus impartitis, bona quoque Theſſalonicenſium commendauit, nunc ſuæ prædicationis veritatem oſtendit ex ſynceritate conuerſationis quam habuit inter Theſſalonicenſes. Quemadmodum enim ſecundum philoſophos, operatio arguit formã, ſic conuerſatio mõſtrat legis ac fidei qualitatem.

litatem. Nam & vnumquodq; iudicandum eſt ſecundum maximum in quod poteſt, iuxta philoſophum. Lex igitur Chriſtiana iudicanda eſt, ſecundũ ſuum principale, finale, ac ſummum, ad quod ſuum obſeruatorem perducit. Hoc autẽ eſt priuati amoris plena extinctio, atq; diuini amoris pura, ardenſq; affectio, ad quam perfectionem perducit lex Chriſti per ordinatiſſima atque honeſtiſſima media, quæ ſunt euangelica conſilia ac præcepta, quibus humilitas, patientia, paupertas, caſtitas, manſuetudo, obediẽtia, ſimileſque virtutes iubentur aut conſuluntur. Omnis vero carnalitas, falſitas, ſimulatio, dæmonum pactio, prohibitarum artium vſus penitus condemnatur & extirpatur ab ea, quę omnia tanto certius innoteſcent hominibus, quanto euangelicam legem cuſtodierint plenius. Vnde internis ac deuotiſſimis famulis Chriſti ipſa fides, Chriſtianæq; legis munditia, quaſi experientia conſtant, quia vere à deo fluxerunt. Propter quod ait Saluator, Si quis voluerit voluntatem dei facere, cognoſcet de doctrina, an ex deo ſit. Nec ignoramus quanta faciat deus pro his qui euangelicam legẽ perfecte cuſtodiunt, quanta pro eis agat miracula, quomodo eos in vita, in morte, & poſt mortem mirificet, quàm ineffabiliter eos ſæpe conſoletur, accendat, deificet, rapiat atque abſorbeat. Quod qui experitur, de nullo adeo certus eſt, ſicut de fidei veritate, Chriſtianæque legis ſanctitate. Ait ergo beatus Apoſtolus. *Nam & ipſi ſcitis fratres* id eſt, ideo dixi prædicta, videlicet quòd alij annunciant qualem introitum habuerimus ad vos. Nam & vosipſi ô fratres ſcitis *Introitum noſtrum* id eſt, qualitatem aduentus noſtri, *Ad uos* conuertendos, *Qui non inanis fuit*, id eſt, non infructuoſus, non leuis, non ſine debito fine, *Sed ante* acceſſum iſtũ ad vos, *paſſi*. diuerſa tormenta *Et contumeliis affecti, ſicut ſcitis* aliorum relatu, vel proprio viſu *In Philippis* vrbe Macedoniæ vobis propinqua atque ſubiecta. Ibi enim Paulus & Sileas virgis cæſi & incarcerati, imò duriſſime vincti fuerunt occaſione puellæ quam Paulus à ſpiritu Phitonico liberauit, *Fiduciam habuimus in deo noſtro* innitendo eius auxilio, non propriis viribus *Loqui*, id eſt, ad non inaniter loquendum, *Ab uos Euangelium dei in multa ſollicitudine*, id eſt, cum ingenti cura ac diligentia, *Exhortatio enim noſtra* id eſt, prædicatio qua admonuimus vos,

A — Lucæ.9. — B — Ioan.7. — Pſalm.4. — C — Act.16.

D proceſſit *Non de errore*, id eſt ex interiori falſitate aut infide
litate ſicut exhortatio hæreticorum. *Neque de immunditia*, id
eſt ex laſciuo affectu aut praua intentione, *Neque in dolo*, vo-
Iob.13 bis propoſita eſt, quia (vt beatus Iob loquitur) nō indiget deus
noſtro mendacio, vt pro illo dolos loquamur, *Sed ſicut pro*
bati, id eſt, approbati vel electi, *Sumus à deo, ut crederetur no*
bis Euangelium id eſt, prædicatio euangelicæ legis nobis com
mitteretur, *Sic loquimur* ſicut diuinitus inſtituti ſumus, *Nō*
quaſi hominibus placentes id eſt, finaliter placere quęrentes,
quoniam deus diſſipauit oſſa eorum, qui hominibus placent,
Sed deo qui probat id eſt per proſpera & aduerſa examinat,
Pſalm. 52. tentat & approbat, *Corda noſtra* aliiſque probata oſtendit:
Sapien. 3. iuxta illud Sapientiæ, Tanquam aurum in fornace probauit
E electos dominus, & quaſi holocauſti hoſtiam accepit illos,
Neque enim aliquando fuimus in ſermone adulationis id eſt nū
quam vobis adulanter loquuti ſumus *Sicut ſitis*, vnde in Pro
Prou.24 uer. Salomon docet, Non lactes quēpiam labiis tuis, Et Pſal-
Pſal. 140. mographus, Oleum peccatoris non impinguet caput meum,
Neque in occaſione auaritiæ id eſt temporale commodum,
nec directe, nec indirecte quæſiuimus, *Deus teſtis eſt*, qui
Hiere.29. apud Hiere. dicit, Ego ſum iudex & teſtis, *Nec quærentes*
ab hominibus gloriam id eſt laudem, famæ clarificationem aut
venerationem, videlicet. *Neque à uobis, neque ab aliis, cum*
id eſt, licet, *Poſſemus uobis oneri eſſe* id eſt, debitam, imò &
magnam venerationem à vobis exigere, *Vt Chriſti apoſtoli*
id eſt inquantum ſummi ſaluatoris vicarij, non tamen refe-
rendo honorem ad nos, ſed ad Chriſtum finaliter. Vel ſic, cum
F poſſemus vobis oneri eſſe, id eſt, grauamen quoddam vobis
1.Cor.9. inducere, requirendo à vobis ſtipendia vitæ, vt Chriſti apo
Prou.24 ſtoli, qui ſpiritualia ſeminando merentur veſtra temporalia
metere, id eſt de veſtris tēporalibus ſuſtentari ac viuere, *Sed*
facti ſumus paruuli id eſt humiles, *In medio ueſtrum* exem
Lucæ.22. plo Chriſti dicentis. Ego in medio veſtrum ſum ſicut qui
miniſtrat, *Tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos* proprio lacte
in gremio ſuo, *Ita* id eſt, tam affectuoſe, pie atq; ſollicite
Deſiderantes uos cupide id eſt, non bona veſtra exteriora,
aut temporalia emolumenta optantes feruenter, ſed veſtram
ſalutem *Volebamus tradere uobis, nō ſolum Euangelium dei, ſed*
etiam animas noſtras id eſt noſipſos, vel vitam noſtram, quaſi
parati

parati mori pro veſtro profectu & veſtro obſequio nos ex- A
ponentes, *Quoniam chariſſimi nobis facti eſtis* fidem excipiendo, tenendo & optime conſeruando. Ex his liquet bonum ac licitum eſſe, interdum aliis demonſtrare dilectionis affectum qui ad ipſos habetur. Hoc tamen interdum per accidens malum eſt, videlicet quoniam habet ſpeciem adulationis, vel quoniam generat alteri gloriam vanam. ¶Denique veritatem horum probat Apoſtolus per agnitionem eorum, quibus hæc mandat. *Memores enim eſtis fratres laboris noſtri & fatigationis*, non ſolum in prædicando & cætera diuini cultus officia proſequendo, ſed etiam manualiter laborando, *Nocte ac die laborantes manibus noſtris* pro neceſſariis vitę, *Ne quem* id eſt, aliquem *Veſtrum grauaremus* viuendo de ſumptibus veſtris, *Prædicauimus in uobis* id eſt, inter vos *Euangelium* B
dei. Vos enim teſtes eſtis & deus, de quo in Iob dicitur. Ecce in cœlo eſt teſtis meus, & conſcius meus in excelſis, *Quam* Iob.15.
ſancte & iuſte, & ſine querela id eſt, ſine offenſa ac reprehenſione, *Vobis qui credidiſtis*, fuimus conuerſando inter vos multũ iuſte ſancte atq; perfecte, *Sicut ſcitis qualiter unũquẽq; veſtrũ ſigillatim*, vel omnes cũ particulari deſcẽſione, *Tanquã pater filios ſuos deprecantes uos & conſolantes* id eſt, tam charitatiue ac diligenter deprecantes vos ad faciendum quæ bona ſunt, & conſolantes vos contra aduerſa, ſicut pater proprios filios conſolatur & inſtruit, *Teſtificati ſumus* id eſt, cum alle- Pſalm.8.
gatione teſtimoniorum ſacræ ſcripturæ admonuimus, vel ſub teſtimonio ſanctorum adiurauimus, *Vt ambularetis* id eſt, de virtute in virtutem procederetis *Digne deo* id eſt, tam C
reuerenter, vt decet ſummo deo ſeruire. Et vt digni ſitis beatificari ab eo, *Qui uos uocauit* per ſuam inſpirationem internam & noſtram prędicationem, *In ſuum regnum* id eſt ad militantis eccleſiæ (quam deus nunc regit) ſocietatem. Vel, in regnum ſuum cœleſte, ad quod iam vocati eſtis, *Et gloriam* id eſt ad beatitudinem ſempiternam. *Ideo & nos gratias agimus deo* propter beneficia vobis collata *Sine intermiſſione* id eſt omni tempore apto. *Quoniam cum accepiſtis à nobis uerbum auditus dei* id eſt euangelicam prædicationem quam nos à deo audiuimus atque didicimus. De quo verbo ſcriptum eſt Eſaiæ.52.
in Eſaia, Domine, quis credidit auditui noſtro id eſt verbis quæ à te audiuimus? *Accepiſtis illud, non ut uerbum hominum*

id eſt

D .i.non cum mediocri attentione, vel cõſueta hominibus reuerentia, *Sed ſicut eſt uere uerbum dei* id eſt, cum ſumma deuotione & pleno affectu. Si enim Chriſtus de ſua prædicatio-
Ioan.7. ne teſtatur, Mea doctrina non eſt mea, ſed eius qui miſit me: multo magis apoſtoli dicere potuerunt, noſtrum verbum non eſt noſtrum aut humanum, ſed dei atque diuinum, *Qui* deus *Operatur in uobis qui credidiſtis* id eſt, in vobis credentibus. Operatur autem non ſolum præſtando habitum gratiæ & virtutum, ſed etiam intus mouendo & excitando ad bonum. Inſuper laudat patientiam atque conſtantiam Theſſalonicenſium. *Vos enim imitatores facti eſtis fratres eccleſiarum dei quæ ſunt in Iudæa* id eſt, Chriſtifidelium Iudæorum, qui *In Chriſto Ieſu* fundati ſunt. Primitiua enim eccleſia in Iu-
E dæa collecta, perfectiſſimæ conuerſationis fuit. Ideo aliarum eccleſiarum erat exemplar ſeu forma viuendi. In quo autem illas imitati ſunt adiecit, *Quia eadem* in ſpecie, id eſt, ſimilia mala *Paſſi eſtis & uos à contribulibus* id eſt, cõciuibus *Veſtris, ſicut & ipſi à Iudæis* infidelibus, id eſt, qualia fideles Iu-
Act.18. dæi à Iudæis infidelibus. Quemadmodũ enim legitur in actis, Stephano occiſo facta eſt perſequutio magna in eccleſia Hieroſolymitana, & infideles Iudæi rapuerunt bona fidelium: De
Hebræ.10 qua perſequutione ad Heb. ſcribitur, Rememoramini autem
Matth.27 priſtinos dies, in quibus magnum ſuſtinuiſtis certamẽ paſſio-
Matth.15. num. Nam & vinctis compaſſi eſtis, & rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis. His ergo ſimilia Theſſalonicenſes perpeſſi ſunt à ciuibus ſuis, *Qui infideles* Iudæi *Et*
F *dominum occiderunt Ieſum,* quoniam mortem eius procurauerunt à præſide, *Et prophetas* quoſdam noui teſtamenti, multos quoque veteris teſtamenti prophetas occiderunt. Non tamen iidem numero occiderunt Chriſtum & illos prophetas. Sed loquitur de Iudęis communiter, prout omnes peruerſi ſunt vna generatio. Iuxta quẽ modum ait Saluator in Euang.
Matth.23. ad Iudæos, Veniet ſuper vos omnis ſanguis iuſtus, &c. Et ſequitur, Zachariæ, quem occidiſtis inter templum & altare. Hinc etiam in Actis apoſtolorum Stephanus loquens Iudæis,
Act.6. Patres veſtri occiderunt eos qui annunciauerunt de aduentu iuſti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuiſtis *Et nos apoſtolos* ac primitiuam eccleſiam *Perſequuti ſunt,* vt pa-
Ioan.12. tet in Actis, vnde dixit Chriſtus apoſtolis, Si me perſequuti

ſunt,

ſunt,& vos perſequentur, *Et deo non placent.* Impoſſibile A *Heb.11*
quippe eſt ſine fide placere deo. Vnde apud Hiere. Chriſtus
teſtatur, Facta eſt mihi hæreditas mea quaſi leo in ſylua, de- *Hiere.12.*
dit cōtra me vocem ſuam ideo odiui eam. Et in Oſea, Exoſos *Oſeæ 9.*
habui eos propter malitiam adinuentionum ipſorū: non ad-
dam vt diligam eos, *Et omnibus hominibus aduerſantur* id eſt,
omnium ſalutem impedire conantur *Prohibentes nos genti-
bus loqui* verbum Chriſti *Vt ſaluæ fiant* credendo in filiū
dei, *Vt impleant* prædicti Iudæi *Peccata ſua ſemper* id eſt
inceſſanter peccatis peccata adiiciant, donec in illis miſerabi-
liter conſumentur. *Peruenit enim ira dei* id eſt, vltio diui-
næ iuſtitiæ, ſcilicet excæcatio & obſtinatio cordis eorum,
captiuitas quoque per Romanos inflicta, *Super eos uſque in
finem* ſeculi duratura: iuxta illud Danielis, Ciuitatem & ſan B *Dan.9.*
ctuariū diſſipabit populus cum duce venturo, & finis eius va-
ſtitas, & vſq; in finem perſeuerabit deſolatio. Hoc quoque re-
gius Pſaltes apertiſſime cecinit, Obſcurentur (inquiens) oculi *Pſalm.68*
eorum ne videant, & dorſum eorum ſemper incurua. Effun-
de ſuper eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos,
Vnde in Eſaia ait Saluator, Calcaui eos in furore meo, & con *Eſaiæ.43.*
culcaui eos in ira mea, *Nos autem ô fratres deſolati à uobis*
id eſt, veſtræ præſentiæ conſolatione priuati *Ad tempus.* Pri
uati nunquam veſtra præſentia, *Ore, aſpectu* id eſt, quantum
ad vocalem colloquutionē & corporalē aſpectum, *Non cor-
de* id eſt, non quantum ad copulam charitatis, nam & ſpiri-
tu præſens ſum vobis & dilectione intimus, *Abundantius* C
ſolito *Feſtinauimus faciem ueſtram uidere* id eſt, vobis corpo-
raliter præſentes adeſſe *Cum multo deſiderio, quoniam uoluimus
uenire ad uos,* quia audiuimus vos in tot perſequutionibus
conſtitutos, propter quod optauimus vos roborare in domi-
no. *Ego quidem Paulus & ſemel & iterum* id eſt, bis, ex quo
receſſi à vobis, tentaui reuerti ad vos, *Sed impediuit nos Sata-
nas,* deo permittente, id eſt, aliquam nobis occupationem
procurauit, per quam impediti ſumus venire ad vos. Nec mi-
rum quòd voluimus venire ad vos. *Quæ enim ſpes noſtra,*
id eſt, materia noſtræ fiduciæ qua confidimus fructuoſam
eſſe noſtram prædicationem in merito ac præmio, *Aut gau-
dium* id eſt, materia noſtræ conſolationis in præſenti, *Aut* *Marci.10.*
corona gloriæ? id eſt, ornamentum felicitatis noſtræ futuræ?

Nonne

Marci.10. *Nonne uos* diſcipuli noſtri præclari, ex quorum ſancta con-
D uerſatione ſperamus fructuoſum eſſe noſtrũ laborem, de quo-
rum profectu gaudemus, de quorum etiam beatificatione glo
riaturi, copioſiusque glorificandi ſumus? Vos itaque eſtis hæc
omnia nobis *Ante dominum Ieſum,* id eſt, corã Chriſto, quod
maxime apparebit *In aduentu eius* in die iudicij *Vos enim*
Prou.17. *eſtis gloria noſtra* quemadmodum ſcriptum eſt, Filius ſapiens
eſt gloria patris. Nam de veſtra fide ac perfectione glo̊riamur
apud alias eccleſias, proponentes vos eis in exemplum. Eſtis
quoque *Et gaudium* noſtrum, id eſt, materia noſtræ conſola-
tionis in via, & augmentum iucunditatis noſtræ in patria.
Ambroſ. Vnde ait Ambroſius, Manifeſtum eſt quòd perfectio diſcipu-
lorum gaudium & corona eſt magiſtrorum. Fructus nanque
E magiſtri obedientia eſt diſcipuli, cuius bona conuerſatio co-
ronam Chriſto iudice dat magiſtro.

Cap. III. *Propter quod non ſuſtinentes amplius.*
ARTICVLVS III.

Locis diuinæ ſcripturæ facilibus immorandum non reor, niſi forte vberem moralitatem contineant. Nunc ergo in locis epiſtolarum hiſtoricis atque facilibus celerius tranſibo *Propter quod* videlicet, quoniam tantum diligimus vos, *Non ſuſtinentes amplius,* id eſt, diutius non differentes noſtrę charitatis affectũ vobis oſtendere, *Placuit nobis,* id eſt, mihi
F & Syluano. *Remanere Athenis* gratia prædicationis, *Solis,*
id eſt, mihi & Syluano, vt dictum eſt, aliis diſcipulis ad diuerſa loca deſtinatis. *Et miſimus Timotheum fratrem noſtrum* & miniſtrum dei in Euangelio Chriſti prædicando, *Ad confirmandos uos* in perſequutionibus conſtitutos, *Et exhortandos vos Pro fide ueſtra* firmanda, id eſt, quatenus roboremini ſemper in fide, cuius firmitas omnium virtutum actus confortat, *Vt nemo* veſtrum *Moueatur* per impatientiam aut puſillanimitatem *In tribulationibus iſtis* præſentibus & tranſitoriis,
Roma.8. quæ non ſunt cõdignæ ad futuram gloriam. Nam ſupra mo-
2.Cor.4. dum æternæ gloriæ pondus operantur in nobis. Hinc ait
Pſal.12. Pſalmiſta, Qui tribulant me, exultabunt ſi motus fuero. Et Pe
1.Petri.4. trus ait in canonica ſua prima, Cõmunicantes Chriſti paſſio-

nibus

nibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis. *Ipſi* A
enim ſcitis quod in hoc id eſt, ad ſuſtinendum aduerſa, *Poſiti*
ſumus in iſto exilio, quia per multas tribulationes oportet Act.14.
nos intrare regnum cœlorum. Propterea ſcriptum eſt, Hæc eſt 1. Petri.4.
gratia, ſi propter conſcientiam dei ſuſtinet quis triſtitias, patiens iniuſte, in hoc enim vocati eſtis. *Nam & cum apud uos eſſemus, prædicebamus uobis paſſuros nos tribulationes* ab hominibus impiis propter iuſtitiam, *Sicut & factum eſt.* Et ſcitis verum eſſe quod diximus, iamque impletum eſt. *Propterea* ſcilicet ne moueamini in tribulationibus iſtis, *Et ego amplius non ſuſtinens,* id eſt, diutius differre non valens veſtrum ſtatum percipere propter ardentem amorem, qui facit ſollicitum ipſum amantem de præcauendis amati periculis. *Miſi* Timotheum ad vos dudum antequam ſcripſi. Vel, miſi præſentem epiſtolam, *Ad cognoſcendum fidem ueſtram,* id eſt, vt ab B
eo redeunte percipiam fidei veſtræ ſtabilitatem de qua certificari anxius cupio, *Ne forte tentauerit,* id eſt, impugnauerit ſiue deceperit *Vos, is qui tentat,* id eſt, diabolus, cuius officium eſt tentare *Et inanis fiat labor noſter* id eſt, prædicatio noſtra infructuoſa fiat, quantum ad vos, quanuis nobis infructuoſa eſſe non poterit. *Nunc autem* cum præſentem dicto aut mitto epiſtolam *Veniente Timotheo* quem dudum ante editionem epiſtolæ huius ad vos miſi, *Ad nos à uobis, & annunciante nobis fidem & charitatem ueſtram,* id eſt, perfectionem & opera fidei charitatiſque veſtræ *Et quia memoriam noſtri habetis bonam,* id eſt, ſynceram ac nobis perutilem *Semper deſiderantes nos uidere* oculo corporali *Sicut nos quoque* C
uos videre optamus. *Ideo conſolati ſumus fratres in uobis,* id eſt, in conſideratione perfectionis & gratiæ veſtræ veſtroq; profectui ex animo congaudemus *In omni neceſſitate,* id eſt, penuria *Et tribulatione noſtra.* Conſolati inquam *Per fidem ueſtram,* id eſt, de fidei veſtræ ſtabilitate *Quoniam nunc uiuimus* delectabiliter & iucunde, *Si uos ſtatis in domino* firmiter adhærentes deo per fidem, dilectionem & fortitudinem cordis. Et merito conſolati ſumus. *Quam enim gratiarum actionem poſſumus deo retribuere pro uobis* nos conſtituti *In omni gaudio* ſpirituali *Quo gaudemus propter uos,* id eſt, propter beneficia vobis collata, gaudemus autem *Ante dominum noſtrum,* id eſt, in conſpectu diuino, videlicet iuſte & religioſe

& in

D & in diuinæ præſentiæ luce conſtituendo noſipſos. Quaſi dicat, Dignas & ſufficientes rependere gratiarum actiones non
Iacobi.2. poſſumus, quia de veſtris ſicut de propriis gloriamur profectibus *Nocte ac die*, id eſt, certis horis diei noctiſque *Abundantius* plus ſolito *Orantes* deum *Vt uideamus facies ueſtras*, id eſt, vt dirigat deus viam noſtram ad vos *Et compleamus ea quæ deſunt fidei ueſtræ*, id eſt, notitiam ſcripturarum, qua fides perficitur plenius vobis iam imprimamus, quoniam capaciores nunc eſtis quàm olim. *Ipſe autem deus & pater*, id eſt, pater æternus *Et dominus Ieſus Chriſtus* qui ſunt vnus director *Dirigat uiam noſtram*, id eſt, greſſum pedum noſtrorum *Ad uos. Vos autem deus multiplicet* merito & numero, *Et abundare faciat charitate in inuicem & in omnes*, id eſt, hoc tribuat
E vobis vt feruẽter diligatis mutuo & cæteros omnes *Quemadmodum* deus fecit *Et nos* charitate abundare, *In uos ad confirmanda*, id eſt, vt charitatiue confirmemus *Corda ueſtra* vt ſint *Sine querela in ſanctitate*, id eſt, irreprehẽſibiliter ſancta *Ante deum & patrem noſtrum* non ſolũ coram hominibus qui decipi poſſunt. Et vt talia inueniantur *In aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus ſanctis eius*, id eſt, in die iudicij quando ſaluator venturus eſt cum omnibus cœli ciuibus ad finale
Eſaiæ.3. iudicium. Sicut in Eſaia legitur, Dominus ad iudicium veniet cum ſenioribus populi ſui, & principibus eius. Et in Zach.
Zacha.14. Veniet dominus deus meus, omnéſque ſancti eius cũ eo. Vnde
Iudas apoſtolus. & Iudas in ſua ait canonica, Ecce veniet dominus in ſanctis milibus ſuis, facere iudicium, & arguere omnes impios.

F Cap. IIII. *De cætero fratres rogamus uos & obſecramus in domino Ieſu* ARTICVLVS IIII.

COMMENDATIONE perfectorum inducta, deſcendit Apoſtolus ad ſpecialem inſtructionẽ imperfectorum. Quamuis enim eccleſia Theſſalonicenſium pro maiori parte fuerit virtutibus probata, quidam tamen eorum certis vitiis ſeruierunt, quos præſenti capitulo Apoſtolus corrigit & informat. Primo fornicarios. Gentiles quippe fornicationem ſimplicem reputauerunt licitam. Propter quod quidam eorũ etiam poſt conuerſionem proni erant ex priſtina conſuetudine ad fornicationem.

tionem. ¶Ait ergo ſanctus Apoſtolus, *De cætero ergo fratres*, id eſt, quoniam tantas pro vobis domino gratiarũ actiones, & preces obtulimus: *Proinde rogamus uos & obſecramus*, id eſt, per ſacrorum commemorationem precamur *In domino Ieſu*, id eſt, ſecundum voluntatem & inſtitutionem Chriſti, *Vt quemadmodum accepiſtis*, id eſt, didiciſtis *A nobis* ſermone & opere *Quomodo uos oporteat ambulare*, id eſt, quàm timorate & reuerẽter neceſſe eſt vobis deo ſeruire, ambulando per arctam viam, quæ ducit ad vitam, *Et placere deo* per quotidianum profectum, hoc eſt, totaliter ambuletis coram domino, ſeruiendo ei in ſanctitate atque iuſtitia cunctis diebus, *Sicut & ambulatis* per vias, obſeruationes, ſeu operationes mandatorũ cœleſtiũ, *Vt abundetis magis* in ſpiritualibus diuitiis, quæ ſunt ſplẽdor gratiæ, virtutes atq; ſcientię. ¶Deniq; ideo obſecro hęc, *Scitis enim quæ præcepta dederim uobis* cum apud vos eſſem, *Per dominum Ieſum*, id eſt, Chriſto loquente ac præcipiẽte per me. *Hæc eſt enim uoluntas dei*, id eſt, res placens deo vel mandatũ ſignum exiſtẽs voluntatis diuinæ antecedentis vel conſequentis, *Sanctificatio ueſtra*, id eſt, purgatio à peccatis. Prout à beato Petro inducitur. Patienter agit dominus propter vos, nolens aliquẽ perire, ſed omnes ad pœnitentiã reuerti, *Vt abſtineatis uos à fornicatione* quæ eſt mortale peccatum. Nam & qui fornicatur, peccat in proprium corpus, *Vt ſciat* ſcientia efficaci & virtuoſa *Vnuſquiſque ueſtrum uas ſuum* .i. proprium corpus *Poſſidere* ipſum per rationẽ regendo, ne poſſideamur ab eo, ſenſualitate rationi præualẽte. Poſſidere inquã, *In ſanctificatione*, id eſt, virtutũ & caſtitatis munditia, *Et honore*, id eſt, in ſtatu honeſto, carnalium vitiorum turpitudinẽ fugiendo. *Non in paſſione deſiderii*, id eſt, non in carnali cõcupiſcentia, ei cõſentiendo, vel eã opere exequẽdo, *Sicut & Gentes quæ ignorant deum* loquendo de cognitione formata atq; diſtincta. Nam & ſi dicant ſe noſſe deum, tamen opere negant. Vnde Galatis dictũ eſt, Qui enim ſunt Chriſti, carnẽ ſuam crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis. Apud Eccleſiaſticum quoq; orat vir Sapiens, Aufer à me ventris concupiſcentias, & concubitus concupiſcentia non apprehendat me. *Et ne quis ſupergrediatur*, hoc eſt, alium violenter ſuppeditet, ſiue impie opprimat, *Neque circumueniat*, hoc eſt, decipiat, *In negotio* aliquo *Fratrem*, id eſt, proximum

Suum

A — Galat. 6. EPIST. — Matth. 7. — Lucæ. 1. — B — 1. Petri. 4. — 1. Cor. 6. — C — Titum. 1. — Galat. 5. — Ecclẽs. 23.

D *Suum, quoniam uindex* iuſtus vltor *Eſt dominus de his omnibus* vitiis *Sicut prædiximus uobis, & teſtificati ſumus,* id eſt, firmi-
Leuit.19. ter aſſeruimus. Scriptum eſt enim in Leuitico, Non facies calumniam proximo tuo, nec vi opprimes eum. Et ſicut Iacobus
Iacobi.2. aſſerit, Iudicium ſine miſericordia fiet ei, qui non fecerit miſericordiam. Quanto magis ei qui fecerit fraudem aut vio-
1.Petri.2. lentiam? *Non enim uocauit nos deus in immunditiam,* id eſt, ad
FINIS. hoc vt ſordibus peccatorum contaminemur *Sed in ſanctifica-*
Lucæ.1. *tionem.* Iuxta illud Zachariæ, Seruiamus illi in ſanctitate &
Deut.18. iuſtitia. Ideo in Deuteronomio Moyſes loquitur, Perfectus & abſque macula eris cum domino deo tuo. Similitudo quippe
Leuit.12. eſt cauſa amoris. Propterea ſanctus dominus deus noſter, ſanctos requirit miniſtros, ſecundum quod ait in Leuitico, Nolite contaminare animas veſtras. Ego ſum dominus deus ve-
E ſter. Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum. Vult ergo clemétiſſimus deus, pater piiſſimus, vt ei in virtutibus aſſimilemur.

Itaque qui hæc pręcepta *Spernit, non hominem ſpernit,* id eſt, non ſolum me vel alium dei miniſtrum, ex parte dei iſta iubentem contemnit ſeu vilipendit non ſatagens obedire, *Sed deum* principaliter ſpernit, ſeu inhonorat. Cui conſonat quod
Lucæ.10. apud Lucam ait Saluator, Qui vos audit, me audit: & qui vos
Exod.16. ſpernit, me ſpernit. Vnde & Moyſes filiis Iſraël loquens, Non cōtra nos, inquit, eſt veſtrum murmur, ſed contra deum. Chriſti ergo vicariis tanquam Chriſto reuerenter ac prompte obedire debemus, *Qui etiam* pater vel filius *Dedit ſpiritum ſanctum ſuum in nobis,* hoc eſt, cordibus noſtris illum infudit,
F conferendo nobis dona ipſius, vt dictum aliis locis eſt plenius.
Roma.5. Vnde apud Romanos teſtatur, Charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, per ſpiritū ſanctum qui datus eſt nobis. Et apud
Ioan.14. Ioannem Chriſtus loquebatur diſcipulis, Ego rogabo patré, & alium paracletum dabit vobis, ſpiritum veritatis. *De charitate autem fraternitatis,* id eſt, dilectione fraterna & opere eius, *Non neceſſe habuimus ſcribere uobis* perfectioribus. *Ipſi enim uos à deo* per ſpiritus ſancti illuſtrationem *Didiciſtis.*
1.Ioan.2. Vt ait Ioannes, Non neceſſe habetis, vt aliquis vos doceat, ſed
Pſal.93. vnctio eius docet vos de omnibus. Itaq; didiciſtis à deo, à quo qui eruditur, beatus eſt, *Vt diligatis inuicem.* Vnde & magi-
Ioan.15. ſter dominus noſter. In hoc, inquit, cognoſcent, quia diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem habueritis adinuicem. *Etenim facitis*

illud

illud in omnes fratres, id eſt, charitatis fraternę affectũ, & opus A
fratribus cunctis impẽditis, *In uniuerſa Macedonia* cuius vrbs
veſtra Metropolis eſt. *Rogamus autem uos fratres ut abundetis*
magis in dilectione cæteriſque virtutibus, *Et operam detis;*
id eſt, diligentiam & conamen adhibeatis, *Vt quieti ſitis* cu-
rioſitatem & loquacitatem, ac euagationes ſeu diſcurſus vi-
tando. Ait enim deus ſublimis apud Eſaiam, Super quem re- *Eſa.66.*
quieſcet ſpiritus meus, niſi ſuper quietum & humilem? Rur-
ſusque alibi apud eundem, Si reuertamini & quieſcatis, ſalui *Eſaiæ.30.*
eritis. In ſilentio & ſpe erit fortitudo veſtra. ¶ Deniq; bonum *Thren.3.*
eſt cũ ſilentio præſtolari ſalutare dei. Anima quoq; ſecundum
Ariſtotelem quieſcendo fit prudens, *Et ut ueſtrum negocium* *Ariſtot.*
agatis, id eſt, quiſque faciat quod ad ſe pertinet, nec cum a-
lienis & impertinentibus cauſis ſe occupet, vt ſit vobis chari- B
tas ordinata, *Et operemini manibus ueſtris* opera vtilia, ocia
enim dant vitia. Iuxta illud Eccleſiaſt. Multam malitiam do- *Eccli.33.*
cuit ocioſitas. Hinc nanq; de impiis canit Pſalmiſta, In labore *Pſal.72.*
hominũ non ſunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Ideo
tenuit eos ſuperbia, operti ſunt iniquitate & impietate ſua.
Nec mirum, quia vt dicit Iob. Homo ad laborem naſcitur, & *Iob.5.*
auis ad volandum. Vnde in Ezechiele legitur, Hæc fuit ini- *Ezech.19.*
quitas Sodomæ, ſuperbia, ſaturitas panis, abũdantia, & ocium
eius. Itaque operamini *Sicut præcepimus uobis, & ut honeſte am-*
buletis ad eos qui foris ſunt, id eſt, coram extraneis exempla-
riter, irreprehenſibiliterque viuatis, *Et nullius aliquid deſide-*
retis ſine rationabili cauſa. Vnde hoc verbo auaritia prohi-
betur. Quemadmodum etiam in Exodo dicit, Non concupi- *Exod.20.*
ſces rem proximi tui. His itaq; verbis curioſi, inquieti, ſeu va- C
gabundi, & cupidi notantur ac corriguntur. ¶ Deinde docet
Apoſtolus eos qui de futura reſurrectione minus plene ſpera-
bant, atque ab hoc de amicorum ſuorum morte immoderate
dolebant, ac ſi omnino periſſent. Itaque ait, *Nolo autem uos* EPIST.
ignorare fratres fidei veritatem *De dormientibus,* id eſt, de-
functis, qui per comparationem ad diuinam virtutem dormi-
re cenſentur, quia facilius à deo ſuſcitabũtur, quàm dormiens
ab homine excitetur. Vnde apud Danielem Gabriel, Multi, *Danie.12.*
inquit, de his qui dormiunt in puluere terræ euigilabũt. Hinc
etiam Chriſtus apud Ioannem loquitur, Lazarus amicus no- *Ioan.11.*
ſter dormit, ſed vado vt à ſomno ſuſcitem illum. Loquitur

D autem ſcriptura de quadruplici dormitione ſeu ſomno, videlicet de ſomno naturæ quotidiano ac ſolito. De quo in Marco
Marci.4. legimus, Erat Ieſus in puppi ſuper ceruical dormiens. De ſom-
Roma.13. no culpæ. De quo ad Rom. Tempus eſt iam nos de ſomno ſurgere. De ſomno mortis, ſicut in libris Regũ de vnoquoq; pene habetur, Dormiuit cũ patribus ſuis. De ſomno item cõtempla-
Gene.2. tionis, de quo in Gen. Miſit dominus ſoporem in Adam. Et in
Cantic.2. Cant. Somnus meus dulcis gutturi meo, *Vt non contriſtemini* de morte propinquorum & charorum veſtrorum inordinate, ac ſi illi penitus eſſe deſinerent, & nunquam eis reuniri poſſetis, *Sicut & cæteri* triſtantur, *Qui ſpem* futuræ reſurrectionis *Non habẽt.* Non enim pereunt nobis proximi noſtri per
Iob.24. mortẽ. Vnde dicitur deus ſancto Iob omnia reddidiſſe dupla,
E quamuis non habuerit plures filios ac filias poſt, quàm ante. Nam & defuncti remanſerũt denuo viuificandi. Poſſumus ergo & aliquãdo debemus de morte proximorũ triſtari ac flere. Primo, propter naturalis pietatis affectum. Secundo, propter monſtrandum dilectionis indicium. Tertio ad cõſolationem aliorum. Quarto propter damnum quod incurrit eccleſia ex
Ambroſ. morte iuſtorum. Sic Ambroſius planxit deuotos ſacerdotes. *Si enim credimus* quod vtique neceſſe eſt credere, *Quòd Ieſus mortuus eſt* in die paraſceues *Et reſurrexit* tertio die, *Ita* credendum eſt, quòd *Et deus* trinitas *Eos qui dormierunt,* id eſt, defuncti ſunt *Per Ieſum,* id eſt, in fide & gratia Chriſti, qui
Act.7. obdormierunt in domino. Sicut de Stephano ſcriptum eſt in Actis apoſtolicis, *Adducet* ad regnum cœleſte beatificatos in
F anima & corpore. *Cum eo,* id eſt, cũ Chriſto, qui peracto iudicio cum electis aſcendet ad cœlos. Ideo apud Ioannem ait,
Ioan.17. Pater quos dediſti mihi, volo vt vbi ſum ego, & illi ſint mecũ, vt videant charitatem meam. Vel, adducet cum eo, quia electi qui interim moriuntur, & glorificantur ſimul cũ Chriſto, & in eius ducatu ad iudicium venient. ¶Inſuper ponit Apoſtolus modum ac ordinem reſurrectionis futuræ. *Hoc enim vobis dicimus in verbo domini,* id eſt, in doctrina Chriſti videlicet ſicut à deo didicimus, nec ſermone proprio vtimur, *Quia nos qui viuimus qui reſidui ſumus,* id eſt, illi ex noſtris, qui in die iudicij fuerint viui inuenti atq; ſuperſtites, ita ꝙ nec ab Antichriſto, nec aliunde occiſi ſunt *In aduentu domini* id eſt, Chriſto ad iudicium deſcendente *Non præueniemus eos,* id eſt, nõ reſurgemus

gemus ante eos, *Qui dormierunt,* id eſt, qui longo tēpore ante defuncti fuerunt, omnes enim ſimul reſurgent, quoniam reſurrectio erit in inſtanti, aut certe breuiſſimo tempore, ſicut prædixit Apoſtolus. In momento, in ictu oculi. Connumerat autē ſe Apoſtolus illis qui tunc erūt, propter vnitatem myſtici corporis Chriſti, quod prima facie non intelligentes Theſſalonicenſes putabant iudicium generale tempore Apoſtoli conſummandum. Et hac occaſione ſcripſit eis ſecundam epiſtolā. Quòd autē non præueniemus illos ſecundū hunc ſenſum, hinc conſtat, *Quoniam ipſe dominus* Chriſtus *In iuſſu.* id eſt, actuali imperio, quo mortuorum reſurrectionē iubebit, *Et in uoce archangeli,* id eſt, facta à ſeipſo, qui eſt magni cōſilij angelus angelorumque princeps, de qua ait apud Ioannem, Veniet hora, in qua omnes qui in monumentis ſunt, audient vocem filij dei. Vel, in voce archangeli, id eſt, Michaēlis, qui eſt princeps & cuſtos eccleſiæ, qui deo iubente dicturus eſt, Surgite mortui, venite ad iudicium. Multi autem angelorum miniſterium exhibebunt circa mortuorum reſurrectionem, cineres colligendo, ſuſcitando, ad locum iudicij deferendo, magnū quoque terrorē terribili voce impiis incutiendo. Propter quod in Matthæo legimus, Mittet angelos ſuos cum tuba. Vnde iam ſubditur, *Et in tuba dei,* id eſt, cū prædicta voce archangeli, vel imperio Chriſti, quæ nomine tubæ deſignantur, quoniam alte & clare ſonabūt. Vel, propter ſimilitudinē tubæ corporeæ veteris teſtamenti, per quam Iudæi congregabantur ad conſilium, cōmouebantur ad prælium, vocabātur ad feſtum. Simili modo hac tuba reſurgentes cōgregabuntur ad concilium iudicij, ad prælium, orbis quoque terrarum pugnabit contra inſenſatos, & ad ſolennitatem æternam, *Deſcendit* in propria perſona atque viſibili forma *De cœlo* empyrēo. Iuxta illud Apocalypſis, Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. *Et mortui qui in Chriſto ſunt* .i. qui interim in Chriſto per mortem quieuerunt, *Reſurgent primi. Deinde nos qui uiuimus,* id eſt, qui tunc viui inuenientur, *Qui relinquimur,* id eſt, qui vſque ad diem illum in vita dimittentur, & ſicut iam dictum eſt, reſidui erunt, *Simul,* id eſt, pariter & eodem momento *Rapiemur* ab angelis, *Cum illis* qui ante nos quieuerunt, *In nubibus* quæ nos ſuſcipient, ſicut Chriſtum aſcēdentem nubes ſuſcepit, *Obuiam Chriſto in aera*

A 1.Cor.15. Eſaiæ.9. Ioan.6. B Daniel.12. Matt.24. Sapien.5. C Apoca.1.

D quia & nos in aërem transferemur, ſiue leuabimur, & Chri-
Act.1. ſtus deſcendet in aërem ſuper vallem Ioſaphat. Propter quod
Matt.22. apud Matthæum inducitur, Media nocte clamor factus eſt,
Ecce ſponſus venit, exite obuiam ei. Vnde in Iohele deus lo-
Iohel.3. quitur, Conſurgant & aſcendant Gentes in vallem Ioſaphat,
quia ibi ſedebo vt iudicem omnes Gentes in circuitu. *Et ſit*
FINIS. *ſemper* id eſt, æternaliter *Cum domino erimus* in patria: pro-
Matt.25. lata illa ſententia, Venite benedicti patris mei, percipite re-
gnum quod vobis paratum eſt ab origine mundi. ¶ Præterea,
magna eſt difficultas, quomodo intelligendus ſit iſte priorum
huiuſmodi ac poſteriorum ordo, de quibus dicit Apoſtolus,
2.Cor.15. Mortui qui in Chriſto ſunt, reſurgent: deinde nos qui viui-
mus, qui relinquimur. Nunc enim prædictum eſt quòd omnes
mortui ſimul reſurgent etiam in momento ictuque oculi. In-
E ſtantanea quippe erit reſurrectio, quo ad id quod fiet à deo,
videlicet quantum ad ipſam animæ & corporis reaſſociatio-
nem. Virtus enim diuina, cùm ſit infinita, operatur in inſtanti.
Quantum vero ad id quod fiet miniſterio angelorum ſcilicet
quo ad cinerum collectionem, erit in breuiſſimo, & vt com-
muniter dicitur, imperceptibili tempore. Non ergo intelligi
poteſt de prioritate ac poſterioritate temporali, ſed nec de
prioritate & poſterioritate dignitatis intelligi poteſt, præſer-
tim cum aliqui perfectiſſimi homines tunc viui inuenientur,
qui nequaquā inferiores erunt omnibus, qui ante eos in Chri-
ſto quieuerunt. Quidam igitur reſpōderunt quod quidam re-
ſurgent ante alios tempore. Et ad verba apoſtoli dicunt, quòd
F licet ſinguli reſurgent in momento, non tamen omnes eodem
momento. Lyra autem exponit alio modo. Cuius expoſitio
quamuis ſit vera, tamen in textu elici non poteſt, nam & multa
verba ſubintelligit, vnde nec commemoranda videtur. Mihi
vero (meliori ſaluo iudicio) apparet quod iſta prioritas ac
poſterioritas referendæ ſint ad ordinem quo incipit repara-
tio, vbi deſit deſtructio. De viuis autem qui in die iudicij in-
uenientur in terra, aliqui dicunt, quod in raptu quo rapien-
tur in aëra, morientur, & incinerabuntur, ſimulq́; cum aliis ſu-
ſcitabuntur. Secundum primā reſponſionem hanc dici poteſt,
quòd prædicta prioritas & poſterioritas reſurrectionis erit tē-
poralis, alij nanque ante hunc raptum reſurgent; communius
tamen tenetur quod in igne conflagrationis morientur.

Cap.

Cap. v. *De temporibus autem & momentis, non indigetis ut ſcribamus uobis.* ARTICVLVS V. A

LOCVTVS in præcedenti capitulo Apoſtolus de reſurrectione futura & die iudicij: nunc reddit diſcipulos cautos circa expectationem illorum, ponítque doctrinas ſaluberrimas, compendioſas, moralitate repletas, quas qui impleuerit, futurũ illud iudicium ſecure expectat. Itaque ait *De temporibus autẽ* ſecundi aduentus Chriſti ſeu reſurrectionis communis, videlicet quot anni reſtent antequam compleatur, *Et momentis,* id eſt, determinata hora qua venturus eſt Chriſtus: *Non indigetis ut ſcribamus uobis* quia quod ſciri poteſt de hoc vobis iam conſtat. Sicut ſubiungitur, *Ipſi enim diligenter ſcitis,* id eſt, cũ magna aduertẽtia cognoſcitis, *Quia dies domini,* id eſt, hora finalis iudicij. Quę dicitur dies non ſolũ propter ſolis illuſtrationem, ſed & propter omnium operum hominum manifeſtationem. Tunc enim illuminabit dominus abſcondita tenebrarum, *Sicut fur in nocte ita ueniet,* id eſt, latenter, improuiſe, & ſubito accidet, ſicut fur tempore noctis domũ ingreditur. Vel, ſicut fur, improuiſe in nocte, ita veniet, id eſt, latẽter adueniet, ad ſimilitudinem furis. Vnde in Matthæo lègimus, Media nocte clamor factus eſt, ecce ſponſus venit. *Cum enim dixerint* impij *Pax* nobis eſt, id eſt, quies à malis præſentibus, *Et ſecuritas* à futuris periculis *Tunc repẽtinus eis ſuperueniet interitus,* id eſt, ſubitanea perditio diei iudicij. *Sicut dolor in utero habentis,* id eſt, tam pœnalis quàm eſt cruciatus mulieris parturientis, *Et non effugient* mortẽ, & iudicis manum. Iſtud ergo ſcitur de tempore & momento futuri iudicij, quòd improuiſe veniet, atque celerrime finietur. Sicut apud Matthæum legimus, Sicut fulgur exit ab oriente, & adparet vſque ad occidentem, ita erit aduentus filij hominis. Quòd vero de tempore & momento ſcire non poteſtis, videlicet determinatam horam eius, & quantum diſtet, nec mihi Paulo apoſtolo innoteſcit. Propter quod ait Saluator in actis Apoſtolorum, Non eſt veſtrũ noſſe tempora & momenta, quæ pater poſuit in ſua poteſtate. Et alibi, De die autem illa & hora nemo ſcit, neq; angeli cœlorũ. *Vos autem fratres non eſtis in tenebris* ignorantiæ & peccati, *Vt uos dies illa tanquã fur apprehendat,* hoc eſt,

[Margin: 1. Theſſ. 4. — Matt. 24. — B — 1. Cor. 4. — Matt. 22. — C — Matt. 24. — Act. 1. — Matt. 24.]

D In die illa improuiſe comprehendamini atque damnemini à Chriſto iudice metuẽdo. Occaſione huius verbi apparet quibuſdam, quod in iſto capitulo loquatur Apoſtolus potius de die particularis iudicij, qua quilibet viſitatur per mortem, & iudicatur à Chriſto. Sciebat nanq; Apoſtolus diem finalis iu-
1.Theſſ.4. dicij multũ diſtare. Idcirco de die illa non dixiſſet hominibus ſui temporis. Vos autem in tenebris non eſtis, & cętera: quaſi ſi in tenebris eſſent ab illa die cõprehendi potuiſſent. Sed iſtud facile ſoluitur. Sicut enim in pręcedẽti capitulo dixit Apoſtolus de longe futuris eis videlicet qui erũt viuentes circa diem iudicij in ſua perſona. Nos qui viuimus qui reſidui ſumus &c. Ita hoc loco p pręſentes deſignat futuros electos propter vnitatẽ myſtici corporis Chriſti. Veruntamẽ omnia iam inducta
E exponi poſſunt de die particularis iudicij. Vt ſit ſenſus, De tẽporibus autem & momẽtis, id eſt, qua die & qua hora quilibet veſtrum moriturus & iudicandus ſit à Chriſto, non indigetis vt ſcribamus vobis. Nam ita incertum eſt tempus & momentũ huius iudicij ſicut illius, nec ſpectat ad vos talia ſcire. Vnde
Matt.24. ait Saluator, Vigilate itaque quia neſcitis diem neque horam. Quod autem ſciri de hoc poteſt, ſcitis. Ipſi enim diligẽter ſcitis, quia dies domini, hoc eſt, dies particularis iudicij. Quæ dicitur dies domini, quia in ea facit dominus cũ moriente particulare iudicium tanquã fur in nocte, id eſt, improuiſe & ſubi-
Lucæ.12. tò veniet. Iuxta illud, Qua hora non putatis, filius hominis ve-
Eſaiæ.7. niet. Et Eſaias, Veniet ſuper te malum atq; calamitas, & neſcies ortũ eorũ, veniet ſuper te miſeria repente. Cum enim dixerint
F homines carnales pax & ſecuritas, arbitrantes diu in deliciis viuere. Prout apud Lucam quidam eorũ effatur. Anima, habes multa bona, repoſita in annos plurimos, requieſce, comede, bibe, epulare, tunc repentinus eis ſuperueniet interitus, id eſt, mors improuiſa ac ſubita. Sicut prædictis verbis euangelicis
Lucæ.12. additur. Dixit autem illi deus, Stulte hac nocte animam tuam repetent à te. ¶ Deniq; ſuper hæc verba, Cum dixerint pax & ſecuritas, tunc repẽtinus eis ſuperueniet interitus, dicit gloſſa. Miniſtri Antichriſti eo occiſo in diebus ſequẽtibus gaudebũt, ducentes vxores, conuiuia celebrantes, & ioca diuerſi generis exercentes, ac dicentes, Licet princeps noſter mortuus ſit, nos tamẽ pacem habemus & ſecuritatẽ. Et cũ talia dixerint, repentinus eis ſuperueniet interitus. Hanc gloſſam reprobat quidã

hoc

hoc loco,ſic dicẽs,Illud nõ videtur conuenienter dictũ.gloſſa A
enim præmittit, quod Antichriſtus fulminabitur, & maxima
pars ſui exercitus cũ ipſo peribit.Nõ ergo eſt veriſimile quod
remanentes erũt in tãta ſecuritate,ſed potius in timore.Et ita
gloſſa ſibimetipſi repugnare videtur.Item eſt contra cõmune
dictum ſanctorum & doctorum, qui cõmuniter aſſerunt omnes ad Chriſtum conuertendos Antichriſto occiſo,& eius falſitate detecta.¶Porro ad ſaluandum veritatem gloſſæ & harum obiectionum ſolutionem, huiusque dicti cõfutationem.
Primo inducenda eſt ſcriptura canonica. Ait nanq; Saluator,
Sicut fuit in diebus Noë,ita erit aduentus filij hominis. Sicut *Matt. 24.*
enim erant(inquit)in diebus Noë comedentes & bibentes, nubenteſque & nuptui tradentes vſque in eum diem in quo introiuit in arcam Noë,& non cognouerunt, donec venit diluuium & tulit omnes,ita erit aduentus filij hominis. Ex verbis *Gene. 6.7.* B
his euidentiſſime conſtat, quod aliqui impij erunt in mundo
prædicto,intenti operibus vſque ad ipſum Chriſti aduentum
ſeu diem iudicij.¶Prçterea,verba Apoſtoli quibus dixit,Dũ
dixerint pax & ſecuritas,Auguſtinus exponit de carnalibus, *Luc. 21.*
qui nõ areſcent præ timore & expectatione futuri iudicij.Nõ *Auguſt.*
ergo ſimpliciter omnes boni erunt. Quod ergo primo arguitur non eſſe veriſimile quod poſt occiſionem Antichriſti, miniſtri eius gaudebũt in malis,dico cum Solomone, quia quem
deus ſpernit,nullus corrigere poteſt.Ideo reprobi illi nõ corrigentur,viſis tot ſignis,quibus merito corrigerentur. Et hoc *Eccli. 7.*
vtique veriſimile eſt.Legitur enim in libro Numerorũ, quòd
poſtquam terra deglutiuit Dathan & Abyron & Chore in cõſpectu filiorum Iſraël,ignis quoque deuorauit ducentos quinquaginta viros fautores eorum,nihilominus filij Iſraël die ſequenti inſurrexerunt contra Moyſen & Aaron. ¶Denique Pharao rex Aegypti quantas dei plagas & ſigna vidit ac *Num. 16.* C
paſſus eſt, non tamen ſe correxit. Gregorius quoque recitat de quibuſdam qui viſis pœnis futuris redierunt ad corpus, & tamen in vitiis permanſerunt. ¶Præterea, quòd *Exod. 7.* *Gregorius*
quidam aſſerit gloſſam eſſe contra commune dictum ſanctorum & doctorum, nequaquam putandum eſt. Nam & gloſſa illa non eſt verbum gloſſatoris, videlicet Petri Lombardi,
ſed expoſitio Haymonis.Et idem dicunt Beda,Gorra, multique alij. Verũ eſt tamen, quòd ſancti affirmant totum mundũ *Haymo*

D conuertendum ad Chriſtum Antichriſto occiſo. Quod nõ eſt intelligendum tam abſolute, quòd ſinguli conuertentur, ſed quia tam multi conuertendi ſunt, vt comparatione eorum alij erunt pauciſſimi. Nunc quippe ſunt multi vocati & pauci electi in terra vel in ſeculo iſto, tunc autem erit oppoſito modo.

Matt. 20.

¶ Cur vero Theſſalonicenſes non ſint in tenebris, ſubdit Apoſtolus, *Omnes enim uos filii lucis* increatæ, videlicet Chriſti. *Eſtis* qui ait, Ego ſum lux mundi. De quo refert Euangeliſta, Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem. Vel, filij lucis, id eſt, gratiæ & fidei. Vnde ait Saluator, Dum lucem habetis, credite in lucem, vt filij lucis ſitis, *Et filii diei* hoc eſt, temporis gratiæ ſeu noui teſtamenti atque virtutum. Vnde apud Romanos dictum eſt, Nox præceſſit, dies autem appropinquauit. Et Zacharias ait, Applicabuntur gentes multæ ad dominum in die illa. Chriſtus quoque per diem intelligi poteſt, ſicut in hymno cantatur, Chriſte qui lux es & dies, &c.

Ioan. 8. Ioan. 1. Ioan. 12. E Rom. 13. Zacha. 2.

Et non eſtis noctis id eſt, temporum iuſtæ vltionis. De quibus in Actibus Apoſtolorum legimus, Tempora prioris ignorantiæ deſpiciẽs deus. *Neque* eſtis *Tenebrarum* id eſt, vitiorum ac diuerſorum errorum. Hoc eſt, non pertinetis ad tempora reprobationis & iræ, nec vitiis deſeruitis, ſed eſtis in tempore gratiæ, & ſtatu ſalutis. *Igitur non dormiamus* ſomno culpæ, torpendo in vitiis, ſicut & cæteri ignaui, negligentes & intimorati, *Sed uigilemus* id eſt, vigili mente inſiſtamus diuinis. Non enim dormientibus, ſed vigilantibus prouenit regnũ dei, *Et ſobrii ſimus* temperantiam obſeruando. *Qui enim dormiunt* iacendo in vitiis *Nocte dormiunt* id eſt, tempore ſuę internæ cæcitatis ſeu ignorantiæ hoc faciunt. Omnis enim peccans eſt ignorans ſecundum Dionyſium & Ariſtotelẽ. *Et qui ebrii ſunt* guloſe viuendo, *Nocte ebrii ſunt* hoc eſt, in mentis caligine tales conſtituti ſunt, ita vt rationis & gratiæ lumine ſint priuati *Nos autem qui diei ſumus* id eſt, claritati virtutum intendimus, *Sobrii ſimus* quatenus habentes victum & veſtitum contenti ſimus. Vnde & Sapiens orat, Tantũ victui meo tribue neceſſaria, *Induti loricam fidei & charitatis* id eſt, ſic interiora noſtra armantes ſeu munientes fide, quantum ad intellectum. Et charitate, quantum ad voluntatem, quemadmodũ armatur corpus materiali lorica, *Et galeam ſpem ſalutis* id eſt ſpe futuræ beatitudinis muniamus animam noſtram, ſicut defenditur

Acto. 7. F August. Dionyſius 1. Timo. 6. Prou. 39.

ſenditur corpus galea corporali. Nã & ſpe ſalui facti ſumus. A
Et omnes qui ſperant in domino non infirmantur. *Quia non poſuit nos deus* in hoc mundo, vel in ſtatu fidei Chriſtianæ Tit.3.25.
In iram id eſt, ad hoc vt pereamus, *Sed in acquiſitionem ſalutis* id eſt, ad hoc vt æternam felicitatem mereamur, *Per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum* id eſt, virtute & gratia eius, *Qui mortuus eſt pro nobis* ſaluãdis *Vt ſiue uigilemus* hoc eſt, in hac carne viuamus, ſeu exterioribus ſenſibus & ratione vtamur, Pſal.15.
Siue dormiamus dormitione ſomni naturalis vel mortis corporalis. *Simul cum illo uiuamus* id eſt, in Chriſto vitam gratiæ, vel gloriæ habeamus. *Propter quod conſolamini inuicem* .i. vnus alium conſoletur ſi indiget. Iuxta illud Eccleſiaſtici, Ne deſis plorantibus in conſolatione, Rom.14. *Et ædificate alterutrum* .i. mutuo exemplares eſtote in verbis & actibus, ne quis ponat offendiculũ proximo, B *Sicut & facitis* Deinde Apoſtolus inſtruit ſubditos, Eccli. 7. *Rogamus autem uos fratres ut noueritis* per effectum id eſt, noſſe vos demonſtretis, *Eos qui laborãt inter uos & præſunt uobis in domino* id eſt, officiales ſuperioresque veſtros, qui in ſpiritualibus & temporalibus prouident vobis, & de veſtra ſalute ſolliciti ſunt, *Vt habeatis illos abundantius* ſolito & magis quàm cæteros *In charitate* diligendo eos feruẽter tanquam patres ſpirituales ac paſtores. Quos tanto feruentius amare debetis, quanto maiora ab eis ſortimini bona. Et hunc amorem opere declarate, reuerenter obediendo, atque in neceſſariis miniſtrando *Propter opus illorum* id eſt, propter exigentiam iuris ex parte adminiſtrationis quam vobis impendunt, C *Pacem habete cum eis* nunquam murmurando, cõtendendo, aut rebellando. Qui enim bene prĕſunt presbyteri, duplici honore digni ſunt. Et qui poteſtati reſiſtit, dei ordinationi reſiſtit, damnationemque acquirit. 1. Timo.5. Roma.13. *Rogamus autem uos fratres, corripite inquietos* id eſt, mente aut corpore inſtabiles, gyrouagos, curioſos, & contentioſos, *Conſolamini puſillanimes* ne aduerſis frangantur, ſed firmiter ſperent in deo. *Suſcipite infirmos* corde aut corpore, languorem eorum interiorem aut corporalem pro poſſe ſanando, eoſque fouendo, ac ſupportãdo, Prou. 24. Rom.12. *Patientes eſtote ad omnes:* quia qui patiens eſt, multa gubernatur prudentia, & in patientia conſiſtit poſſeſſio animæ. Pſal.7.
Videte ne quis malum pro malo alicui reddat quoniam & alibi dictum eſt, Noli vinci à malo, ſed vince in bono malum. Et Pro.20.

Pſal.7. Pſalmiſta, Si reddidi (inquiens) retribuentibus mihi mala, de-
D cidā merito ab inimicis meis inanis. Vnde & Salomō in Pro-
uerbiis, Ne dicas quomodo fecit mihi, ſic faciam ei: expecta
Eccli.28. dominum, & liberabit te. Apud Eccl. quoque ait ſcriptura, Re
linque proximo tuo nocenti te, & nunc deprecanti tibi pecca
ta ſoluentur, *Sed ſemper quod bonum eſt ſectamini* id eſt, exe-
quamini vel imitemini, *In inuicem* vt vnus imitetur bonum
alterius, & alter alteri bona impendat, *Et in omnes* extraneos,
ſectamini bonum his modis. Virtutes igitur aliorum conſide-
remus & imitemur, non vitia *Semper gaudete* in domino,
Luc.18. vtputa omni tempore opportuno tam in aduerſis q̄ proſperis.
Et ſimili, modo *Sine intermiſſione orate* nullā debitā oratio-
E nis horam omittendo *In omnibus* quæ accidunt vobis. Et in
proſperitatibus aliorum, *Gratias agite* deo: quemadmodum
Eſaiæ.61. Eſaias fecit, cum dixit, Miſerationū domini recordabor, lau-
dem domini ſuper omnibus bonis, quæ reddidit nobis. *Hæc
eſt enim uoluntas dei* id eſt, horū executio placet deo *In Chri-
ſto Ieſu* id eſt, prout Chriſtus edocuit, & ſicut ipſi in Chriſto
hæc placuerunt *In omnibus uobis* quia vult deus vt vos om-
nes iſta agatis, *Spiritum* id eſt, ſpiritus ſancti donum, videli-
cet gratiam deuotionis, & ſancti feruoris *Nolite extinguere* in
vobis, vel aliis, aperiendo cordis veſtri ianuā dæmoni ſeu pec
cato mortali, *Prophetias* id eſt, expoſitiones ſcripturarum,
eloquia prophetarum, ſeu reuelationes quæ interdum ſimpli-
cibus fiunt, *Nolite ſpernere* ſed reuerenter audite ac diſcite.
F *Omnia autem probate* id eſt, vniuerſa quæ probatione di-
Hier.15. gna ſunt, per rationem diſcutite, ſeparando precioſum à vili.
Galat.7. Quæ vero manifeſte mala ſunt atque prohibita, diſcuſſione
non indigent *Quod bonum eſt* rectæ rationis iudicio, vel ſcri-
pturę teſtimonio *Tenete* memoriter & operanter, inhærren-
do iugiter actibus virtuoſis. *Ab omni ſpecie mala abſtinete uos*
id eſt, non ſolum veraciter, ſed & apparenter mala vitate, ne
Eccli.32. quis ſcandalizetur. ¶ Præterea orat Apoſtolus pro Theſſalo-
nicenſibus, quatenus deo operāte exhortationes ſeu iuſſiones
præmemoratas adimpleant. *Deus autem pacis* dator & cuſtos
Sanctificet uos per omnia id eſt, vniuerſis virtutibus mundet,
ornet, atque perficiat vos, *Vt integer* id eſt, à corruptione vi
tiorum immunis *Spiritus ueſter* id eſt, mēs ſeu ſuperior pars
animæ *Et anima* quantum ad vires ſuas inferiores, integra à

læſione

læſione peccati. Incorruptio enim facit proximũ eſſe deo, *Et* *Sapien.6.*
corpus veſtrum integrum, id eſt, inuiolatũ *Sine querela* id eſt A
irreprehenſibiliter *In aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti* id eſt,
vſque ad terminum vitæ præſentis, *Seruetur* per gratiam cu-
ſtodientem. Vel, in aduentu Chriſti, id eſt, ad hoc vt in ſecun- *Matt. 20.*
do Chriſti aduẽtu appareatis coram eo cum anima & corpo-
re glorioſo. Hæc autem fidenter oro. *Fidelis enim eſt* deus .i.
verus in ſermonibus ſuis, *Qui uocauit uos* ad ſtatum ſalutis,
Qui etiam faciet id eſt, preces veſtras exandiet, ſicut promiſit
de eo diuinus Pſaltes, Voluntatem timentium ſe faciet, & de- *Pſal. 144.*
precationẽ eorũ exaudiet. Omnis enim q petit, accipit, & qui *Matt. 7.*
quęrit inuenit. Quis nãq; inuocauit eũ, & deſpexit eũ? Sed agẽ *Luce. 11.*
dũ eſt, ꝙ rurſus hortatͣ Pſalmographus, Lætetur cor quærẽtiũ *Ecclés. 2.*
dñm, quærite dominũ & confirmamini quærite faciẽ eius ſẽp. *Pſal. 104.*
Qui ſic inuocat, proculdubio ſortietur felicẽ effectũ. *Fratres* *Col. 4.*
orate pro nobis Ecce verbum eximię humilitatis quo tantus A- B
poſtolus diſcipulorum ſuorum quærit ſuffragiũ. *Salutate fra-*
tres omnes vobis opportune occurrentes *In oſculo ſancto* non
carnali aut ſimulato. *Adiuro uos per dominum, ut legatur epiſtola*
hæc omnibus ſanctis fratribus .i. veraciter Chriſtianis. ¶ Circa
hoc quæri poſſet quomodo adiuratio ſit licita, etſi liceat ho-
minem adiurare. Et videtur quòd non. Ait enim Origenes ſu- *Origenes.*
per Matthæum, Non oportet vt vir qui vult ſecundum Euan-
gelium viuere, adiuret alium: ſi enim iurare non licet, nec ad-
iurare. In oppoſitum eſt ipſe apoſtolus adiurans hoc loco di-
ſcipulos ſuos. Et reſpondendum eſt ſecundum Thomã, ꝙ ad- *Thomas.*
iurare non eſt aliũ ad iurandũ inducere, ſed per ſimilitudinẽ
iuramenti à ſe inducti, aliũ ad aliquid agendũ prouocare. Di- C
citur enim adiurare quaſi ad aliquid iurare, videlicet vt ali-
quid fiat ab alio: Sic autẽ poteſt homo adiurare ſuperiores ſu-
os per modũ deprecationis: Subditos verò per modum iuſſio-
nis, quos etiam ad iurationem conſtringere poteſt propter ne-
ceſſariã cauſam. Cum vero aliquis vult ab alio quippiã obti-
nere per adiurationem ſine impoſitione neceſſitatis, talis ad-
iuratio omnibus licet. Origenes autem loquitur de adiuratio-
ne, qua quis vult alium cogere vt ſibimetipſi iuret, quemad-
modum princeps ſacerdotum adiurauit Chriſtum. Horũ de- *Matt. 26.*
terminatio plenius cõtinetur ſecunda ſecundæ quæſtione 89.
Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti ſine qua nullo momento eſſe *Ioan. 15.*
poteſtis

D poteſtis in ſtatu ſalutis, ſit ſemper *Vobiſcum.* Ipſe enim ad ſupernaturalē finē nos condidit, ad quem perduci non poſſumus, niſi per ſupernaturalia media. Ideo nūquā de nobis præſumere, nūquam inaniter gloriari debemus: ſed pietati benigniſſimi creatoris indeſinenter inniti, qui eſt ſuper omnia deus ſublimis & benedictus, *Amen.*

Iudith.6.

IN EPISTOLAM SECVNDAM *ad Theſſalonicenſes proœmium.*

E *Sapien.6.* CLARA eſt, & nunquā marceſcit ſapientia, & facile inuenitur ab his qui diligunt, & quærunt eam. Quoniam veraciter ſcriptum eſt, Auris bona cum omni concupiſcentia audiet ſapientiam. *Eccli.6* Theſſalonicenſes tanquam boni diſcipuli doctrinam præcedentis epiſtolæ cum ingenti diligentia aduerterunt. In qua cum ſcriptum conſpicerent, Nos qui viuimus, qui relinquimur, ſimul rapiemur cum illis &c. *1.Tim.4.* opinati ſunt Chriſtum fuiſſe ad iudicium finale venturum in diebus F ſuis. Præſertim & cum tribulationes eorum pene quotidie augerentur. Quo cognito ſcripſit eis Apoſtolus ab Athenis hanc ſecundam epiſtolam per Tychicum & Oneſimū, qui & priorem detulerunt epiſtolam, & verba Theſſalonicenſium retulerunt Apoſtolo. Hortatur ergo eos Apoſtolus ad patientiam, & diem iudicij nondum inſtare teſtatur, inquietoſque dure redarguit.

Cap. I. *Paulus & Syluanus & Timotheus eccleſiæ Theſſalonicenſ.*

ARTICVL. I.

Paulus

PAVLVS *& Syluanus & Timotheus eccleſiæ Theſſalo- nicenſium in deo patre noſtro & domino Ieſu Chriſto.* A
Omnia verba hæc in exordio epiſtolę præcedentis expoſita ſunt. Nam & verbo & ſenſu idem eſt vtriuſque epiſtolæ principium. *Gratias agere debemus deo ſemper* id eſt, omni tempore congruenti *Pro uobis* id eſt, propter beneficia vobis diuinitus præſtita, ô *Fratres* ad hoc enim tenemur tanquam paſtores veſtri. Charitas quoque qua de veſtra ſalute gaudemus, & dei honorem concupimus ad hanc nos gratiarum actionem conſtringit, *Ita ut dignum eſt* id eſt, multum affectuoſe atque humiliter ſicut pro tantis beneficiis, tanto benefactori à tantillis gratias agi decet, *Quoniam ſupercreſcit* id eſt, plurimum proficit Colo.3.
Fides ueſtra nam per illuminationem ſpiritus ſancti fit B
clarior atque per opera bona viuacior, *Et abundat charitas uniuſcuiuſque ueſtrum in inuicem* id eſt, vnuſquiſque veſtrum alium amat feruenter ſpirituali & ſancta dilectione, *Ita ut noſipſi in uobis* .i. de veſtra perfectione, vel in perfectionis veſtræ conſideratione *Glorificemur in eccleſiis dei* coram congregationibus Chriſtianorum, ad quorum ædificationem læ- tanter referimus veſtras virtutes. Gloriamur inquam. *Pro* id eſt, de *Patientia ueſtra & fide* quæ fortiter conſeruaſtis *In omnibus perſecutionibus ueſtris* quæ extrinſecus infliguntur,
Et tribulationibus aliis, *Quas ſuſtinetis in exemplum* id eſt, 2.Cor.5.
in declarationem *Iuſti iudicii dei* futuri in morte cuiuſlibet, vel in die nouiſſimo. Tribulationes quippe quas ſuſtinetis, teſtantur & manifeſtant quod deus poſt hanc vitam iudicat pa- C
tientes & inferentes, reddens ſingulis quod merentur, videlicet patientibus gloriam. Qui enim humiliatus fuerit, erit in Iob.22.
gloria. Cum itaque cernamus in hac vita impios proſperari & iuſtos opprimere, iuſtos autem aduerſitatibus fatigari & opprimi etiam vſque ad mortem, oportet concedere quod iuſtus & ſapiens deus poſt hanc vitam omnia recte diſponat, iuſte iudicet, & optime ordinet. Quod non fit niſi per iuſtam damnationem malorum, & beatificationem iuſtorum, *Vt digni* Act.14.
id eſt, glorioſi *Habeamini*, Vel, digni habeamini, id eſt, digni ſitis per opera ſancta recipi *In regno dei* .i. in eccleſia triumphante ac throno cœleſti, *Pro quo* videlicet vt ſic digni habeamini, *Et patimini* tanta aduerſa, penſantes illud

Euangelij;

Luc.6. D Euangelij,Gaudete in illa hora & exultate,ecce enim merces
Roma.8. veſtra copioſa eſt in cœlis,Si enim compatimur,& conregnabimus, *Si tamen* id eſt,quia *Iuſtum eſt apud deum* id eſt, in mente diuina hoc iuſtum cenſetur *Retribuere tribulationẽ his qui uos tribulant* id eſt,perſequutoribus veſtris debitas reddere pœnas pro pœnis quas vobis infligunt. Quod vtiq; iuſtũ
Pſal. 145. eſt,& continget,ſicut & Pſalm.teſtatur, Qui cuſtodit veritatẽ in ſeculum,facit iudicium iniuriã patientibus.Vnde & in Iob
Iob.24 habetur,Deus inultum abire non patitur. Iuſtum quoque eſt apud deum *Et uos qui tribulamini* propter iuſtitiam *Requiem dare* æternam *Nobiſcum* in patria. Ideo nanque in
Sapien.3. lib.Sapientiæ legimus,Deus tentauit illos,& inuenit illos dignos ſe,Ideoque accipient regnum decoris,& diadema ſpeciei
Apoc.7 E de manu domini.Et in Apocal. Iſti ſunt qui venerunt de tribulatione magna,ideo ſunt ante thronum dei.Hæc autem retributio plenarie fiet,& iuſtum eſt apud deum eam compleri,

In reuelatione id eſt,manifeſta apparitione *Domini Ieſu uenientis* *De cœlo* in die nouiſſimo *Cum angelis uirtutis eius* id eſt,angelis ſanctis ſuæ diuinæ poteſtati,imò & ſuæ hu
Titum.1. manitati ſubiectis, *In flamma ignis dantis uindictam* id eſt, in reuelatione Ieſu dantis in flamma ignis, id eſt, per ignem flammantem vindictam,id eſt,iuſtam vltionem, *His qui non nouerunt deum* ſcientia formata,quæ facit quod nouit agendum,id eſt,iniuſtis,qui & ſi dicant ſe noſſe deũ,factis negant.
1.Ioan.2 De hac enim ſcientia ait Ioannes in prima ſua canonica,Qui dicit ſe noſſe deum, & mandata eius non cuſtodit, mendax
F eſt.Vel, per ignorantes deum, intelliguntur idololatræ, *Et his* *Qui non obediunt Euangelio* id eſt, euangelicæ doctrinæ
Galat.4. *Domini noſtri Ieſu Chriſti.* De hac Chriſti reuelatione & flã
Pſalm.49 ma ignis Pſaltes Dauid clariſſime prophetauit,Deus manifeſte veniet,deus noſter, & non ſilebit. Ignis in conſpectu eius exardeſcet. *Qui* neſcientes & inobedientes *Pœnas dabunt* id eſt,perſoluent & luent *In interitu æternas* id eſt,æternaliter perdurantes,& quaſi occidentes, non tamen extinguẽtes eos quos punient.Vnde hæ pœnæ ſunt mors ſecũda, æterna &
Apocal.21 amariſſima.Has igitur pœnas dabunt,id eſt,ſuſtinebũt ſibi inflictas, *A facie domini* id eſt,à præſentia Chriſti,qui dicet,
Matth.25 Ite maledicti in ignem æternũ,cuius facies reprobis erit hor-
Apocal.6. renda ac pœnaliſſima,ita vt dicãt mõtibus & petris,Cadite ſu

per

per nos,& abſcõdite nos à facie ſedentis ſuper thronum,& ab ira agni *Et à gloria uirtutis eius* id eſt,ab excellentia ſeu maieſtate potentiæ Chriſti, qui in ſuo imperio reprobos in pœnas inferni detrudet. Data nanq; eſt ei omnis poteſtas in cœlo & in terra *Cum uenerit* Chriſtus *Glorificari* hoc eſt,glorioſus atque magnificus apparere *In ſanctis ſuis* id eſt,in præmiatione ſeu glorificatione electorum ſuorum, *Et* cum venerit *Admirabilis fieri* in cordibus omnium intuentium, *In omnibus qui crediderunt* id eſt,in iuſta retributione ſeu præmio vniuerſorũ fidelium,bonos ſaluando,impioſq; damnando. Ex quo effectu cunctis patebit quàm admirabilis ſit dominus Ieſus,quemadmodum ſcriptum eſt, Mirabilis deus in ſanctis ſuis. Signum vero quod omnia iſta ſic fient, eſt,

A

Mat.28

FINIS.

Pſal.67.

Quia creditum eſt teſtimoniũ noſtrum id eſt,atteſtatio ſeu prædicatio noſtra de iuſto iudicio dei credita eſt *Super uos* id eſt,à vobis vel in cordibus veſtris. Hoc etiam ſenſu in Eſaia habe͂t,Spiritus domini ſuper me,id eſt,in me creditum eſt *In die illo* id eſt,ſicq; cõplebitur in die nouiſſimo,quando omnes ſimul remunerabuntur. Vel,in die illo,id eſt,de die illa, quia de die iudicij crediſtis quæ prædicauimus vobis. *In quo* negotio ſeu teſtimonio prædicationis noſtræ *Etiã oramus ſemper pro uobis,ut dignetur* id eſt,dignos efficiat *Vos uocatione ſua* id eſt,beatitudine ad quã vocati eſtis *Deus noſter impleat omnem uoluntatẽ bonitatis ſuæ* id eſt,quicquid ſuę pietati placitum eſt,ad effectum perducat in vobis,quatenus faciat vos ſuis præceptis atque conſiliis miſericorditer datis obedire in omnibus. Impleat quoque *Et opus fidei* id eſt,opera virtuoſa ex fide naſcentia (ſine quibus fides mortua eſt in ſeipſa.) Vel,opus fidei proprie intelligitur oris confeſſio,qua quis fidem profitetur. Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore vero confeſſio fit ad ſalutem. Quæ confeſſio ſummæ neceſſaria fuit martyribus tempore apoſtolorum. Et poſtmodum diu *In uirtute* conſtantiæ ſeu animi firmitate, vel fortiter ſtetis,atque in finem perſeueretis *Vt clarificetur nomen domini noſtri Ieſu Chriſti* id eſt, ipſe Chriſtus clarificetur, *In uobis* dupliciter. Primo,vt eũ ſyncere cognoſcatis,& digne honoretis. Sic enim clarificatur,id eſt clare habetur,ſcitur,& honoratur,in cordib⁹ veſtris. De tali clarificatione ait Saluator, Pater,venit hora,clarifica filiũ tuũ. Secũdo, vt diuina pfectio Chriſti

B

Eſaiæ.48

C

Iacobi.2.

Roma.10.

Ioan.17.

D Chriſti in vobis appareat, & ita Chriſtus in vobis per ſuum
1. Corin. 1. præclarum effectum innoteſcat ſeu declaretur, *Et uos in il- lo* id eſt, in Chriſto clarificemini, videndo eum in patria facie ad faciem. Non ergo eodem modo clarificatur Chriſtus in nobis, & nos in illo. Per hoc enim, quod ipſe clarificatur in nobis, nihil perfectionis aut gloriæ ei accreſcit. Per hoc autẽ quod nos clarificamur in Chriſto, ſumme perficimur. Sic igitur clarificemini in illo, *Secundum gratiam dei noſtri* id eſt, iuxta menſuram gratiæ vobis à ſancta trinitate exhibitæ, *Et domini noſtri Ieſu Chriſti* id eſt, ſecundum eandem gratiam, quæ nobis per Chriſtum tanquam per mediatorem & cauſam meritoriam datur. Hoc dicit Apoſtolus, ne quis propriis meritis principaliter innitatur.

E

Cap. II. Rogamus autem uos fratres per aduentum domini. ARTICVL. II.

2. Theſſ. 1. EPIST. COMPLETA gratiarum actione & oratione pro Theſſalonicenſibus deo oblata in præcedenti capitulo, nunc corrigit errorem eorum & inſtruit eos quid de die iudicij ſit tenendum, *Rogamus autem uos fratres per aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti*, ad extremum iudicium, *Et per aduentum noſtræ congregationis* id eſt, per collectionem omnium fidelium, *In ipſum* id eſt, ad Chriſtum ad quem omnes in die iudicij adducentur. Sic autem rogare, eſt obſecrare, *Vt non cito* id eſt
F non facile, neque in breui hora, ſeu modico tempore, *Moueamini* id eſt, recedatis, *A ueſtro ſenſu* id eſt, à vero intel
Matth. 22 lectu ſcripturę quem didiciſtis. Qui enim cito credit, leuis eſt
Eccli. 19. corde. Vel, non moueamini ad inſtabilitatem atque errores à veſtro ſenſu, id eſt, propria ſenſualitate & naturali ratione, propriis adinuentionibus ac imaginationibus potius quàm ſcripturæ authoritati innitendo, *neque terreamini* vano terrore arbitrantes inſtare diem iudicij, & perſequutiones grauiſſimas, quæ ipſum præcedent, *Neque per ſpiritum* quamuis diabolus ſe in angelum lucis transfigurans afferat inſtare diem nouiſſimum, *Neque per ſermonem* cuiuſcunque præ-
2. Cor. 11. dicatoris, *Neque per epiſtolam tanquam per nos miſſam* id eſt quamuis aliquis pſeudoapoſtolus miſerit vobis epiſtolam noſtro

ſtro nomine intitulatam, ſicut interdum fecerunt pſeudoapoſtoli cauſa fallendi, *Quaſi inſtet* id eſt, in proximo venturus ſit, *Dies domini* id eſt, tempus finalis iudicij. *Ne quis uos ſeducat* ad hoc æſtimandum, *Vllo modo* error enim & falſitas ſemper vitanda ſunt. *Quoniam niſi uenerit diſceſſio primum,* id eſt, dies domini non erit in actu, nec Chriſtus generale iudicium faciet, niſi primum, id eſt, ante venerit diſceſſio gentium à Romano imperio, quæ iam pro magna parte impleta eſt. Vel, diſceſſio particularium eccleſiarum ab obedientia Romanæ eccleſiæ. Vel vt alijs amplius placet, Niſi venerit diſceſſio Chriſtianorum à fide catholica, non quod omnes à fide recedent, ſed multi. Dicit enim Saluator, Quod tunc abundabit iniquitas, & refrigeſcet charitas, ſicque fides vera in multis deficiet. Propter quod Apoſtolus dicit prima Tim. Spiritus manifeſte dicit, quia in nouiſſimis diebus diſcedent quidam à fide. Et Petrus in ſecunda epiſtola, Venient in nouiſſimis diebus illuſores iuxta proprias concupiſcentias ambulantes, & dicentes, Vbi eſt promiſſio aut aduentus eius? Non dicit Apoſtolus, quod mox venturus ſit Chriſtus ad iudicium, diſceſſione iſta completa, ſed quod non veniet niſi iſta præcedat. Tamen iſta diſceſſiõe facta, præparata erit via Antichriſto, vt recipiatur pene ab omnibus. Idcirco veriſimile eſt, quod poſt diſceſſionem ſtatim veniet Antichriſtus, vel naſcendo, vel publice prędicando, vt aliqui aſſerunt. Ideo de aduentu Antichriſti, qui eſt ſecundum quod præcedet diem iudicij, ſubditur, *Et reuelatus fuerit* id eſt, manifeſtatus mundo, imò ſeipſum hominibus manifeſtauerit, *Homo peccati, filius perditionis* id eſt, Antichriſtus, per excellentiam homo peccati vocatus, tanquam omnibus vitiis præ cunctis hominibus plenus, & cæteris quaſi fons & origo peccandi exiſtens ad æternam damnationem ſeu perditionem immoderatiſſime tendens, *Qui aduerſatur* id eſt, Chriſto aduerſabitur ac toti eccleſiæ. *Et extollitur* id eſt, per ſuperbiam erigetur, *Supra omne quod dicitur deus* id eſt, vniuerſis creaturis (quæ vel ſingulari perfectione, vel vana hominum opinione dij vocantur) ſe præferet, *Aut quod colitur* id eſt, etiam per tumorem elationis grauiſſimæ ſupra verum deum extolletur. Non quòd dicturus ſit ſe deó maiórem, ſed quoniam deum nil prorſus timebit, atque diuinæ voluntati ſuam

A

Matt. 24.

B

1. Tim. 4.

1. Petri. 3.

C

1. Cor. 8.

D in omnibus præferet, diuinum cultum exterminans, & ſuum inducens. Cuius figura fuit quod de Nabuchodonoſor ſcribitur, Qui Holoferni præcepit omnes deos terræ exterminari, vt ipſe ſolus à ſuis ſubditis, imò ab omnibus coleretur vt deus & deus vocaretur, *Ita ut* Antichriſtus *In templo dei ſedeat, oſtendens ſe* ſuis cultoribus, *Tanquam ſit deus.* Nam & deum & dei filium ſe vocabit. Per templum vero, in quo ſeſſurus eſt, intelligitur templum quod ipſe cum Iudæis ſibi adhærentibus (vt fertur) in Hieruſalem ædificabit. *Non retinetis* memoriter, *Quod cum adhuc eſſem apud vos* corporali præſentia in veſtri conuerſione, *Hæc* quæ nunc ſcribo de diſceſſione & Antichriſto ac die iudicij, *Dicebam uobis?* proprio ore? *Et nunc quid detineat* id eſt, Antichriſti ad-

Iudith.3.

E uentum differat, *Scitis* videlicet quia diſceſſio nondum completa eſt, nec tempus diuinitus præſtitutum ſeu præordinatum aduentui Antichriſti aduenit. Hoc igitur detinet, ſic tamen, vt *Reueletur* homo peccati *In ſuo tempore* id eſt diuinitus prædiſpoſito. Reuelabitur enim aliquando; quod patet ex hoc, *Nā myſteriū iam operatur iniquitatis* .i. diabolus per Neronem & alios tyrannos tempore iſto facit peccata præfiguratiua malitiæ Antichriſti. Perſequutio quippe Neronis & aliorum ſimilium occidentium Chriſtianos præfigurauit perſequutionem ab Antichriſto fidelibus infligendam. Et ſicut Nero occidit Petrum & Paulum, ſic Antichriſtus occidet Enoch & Eliam. Denique ſicut Abel, Ioſeph, Dauid, Sampſon & alij multi Chriſti figuræ fuerunt: ſic Nero, Si-

1.Ioan.2.

F mon magus, Antiochus illuſtris, Diocletianus Antichriſti erant figuræ. Vel ſic, & redit quaſi in idem, Nam myſterium iniquitatis, id eſt, iniquitas myſterialis occulta & figuratiua iniquitatis in Antichriſto futuræ iam operatur in Nerone, cæteriſque prædictis qui nunc talia operantur contra Chriſtum & ſanctos, qualia tunc operabitur Antichriſtus. Hoc loco ait beatus Hieronymus, quod Apoſtolus dixerit ſciri à Theſſalonicenſibus, hoc loco non exponit aperte. Ideo nos qui neſcimus quód illi ſciebant, peruenire cum labore ad id quod ſenſit Apoſtolus, cupimus, nec valemus, præſertim quoniam verba ſequentia hunc ſenſum faciunt obſcuriorem. Quid enim eſt quod ſubditur? *Tantum ut qui tenet, nunc teneat, donec de medio fiat.* Denique circa hæc verba

Hierony.

Auguſtinus

Auguſtinus fatetur, Ego prorſus ignoro quid dixerit. Gloſſa tamen exponit hunc locum variis modis, quorum vnus, Myſterium iniquitatis iam operatur ſecundũ ſenſus inductos, tantum hoc reſtat implẽdum, antequam filius perditionis appareat, vt qui tenet nunc, id eſt, homo iam tenens Romanũ imperium, teneat illud, id eſt, qui imperat imperet, donec ipſa Romani imperij poteſtas de medio fiat, id eſt, penitus deleatur. Nam ante aduentum Antichriſti ceſſabit, vt dicitur. Vel ſic, vt qui tenet fidem teneat eam, donec ipſa fides de medio fiat, id eſt, tollatur, quantum ad plurimos, ſicut expoſitum eſt. A *Auguſ.*

Et tunc id eſt, diſceſſione hac triplici cõſummata, *Reuelabitur* id eſt, ſeipſum oſtendet, & regnare incipiet, *Ille iniquus quem dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui* id eſt, ſuo præcepto iubens eum occidi à Michaele, vel per ſeipſum eum occidens ſuo aſpectu. Vnde apud Danielem de Antichriſto conſcriptũ eſt, Sine manu conteretur. Quidam etiam dicunt quod fulminabit, Hinc & in Eſaia legit, Spiritu labiorũ ſuorum interficiet impiũ. Quidam per ſpiritũ oris Chriſti intelligunt ſpiritũ ſanctũ, cuius virtute occidendus eſt Antichriſtus, B *Dan.7.* *Eſaiæ.11.*

Et deſtruet illuſtratione aduentus ſui eum id eſt, dominus Ieſus cõteret & damnabit Antichriſtũ cum ſuis, ſuo claro aduentu ad iudiciũ, quando dicturus eſt, Ite maledicti in ignẽ æternum. *Cuius eſt aduentus ſecundũ operationẽ Satanæ.* Duplex ponitur Antichriſti aduẽtus. Primus, occultus, qui pertinet ad eius generationẽ. Alter, manifeſtus, pertinens ad eius prędicationẽ. De quo iam tractat Apoſt. Aduentus ergo, id eſt, manifeſtatio Antichriſti, qua ſe hoĩbus oſtendet tanq̃ verum Chriſtũ ac filiũ dei, eſt. i. erit. Loquitur enim Apoſtolus more prophetico de futuro per modũ præſentis, ſecundũ operationẽ Satanæ, id eſt, dæmone cooperante, *In omni uirtute* poteſtatis humanæ. Maximã enim habebit multitudinem miniſtrorum, & omnibus diuitiis abundabit, nec erit qui ei poterit humana virtute reſiſtere, *Et ſignis* quantum ad miracula minora, *Et prodigiis* quantum ad maiora *Mendacibus* id eſt, apparentibus vel ad fallendũ ordinatis. ¶Solet autem quæri, an Antichriſtus & eius miniſtri vera miracula faciẽt. Et reſpondendũ, quod ſi de miraculis propriiſſime loquamur, videlicet tanq̃ de effectibus totam naturalẽ facultatem ac ordinẽ rerum tranſcendentibus, tunc non faciet miracula vere, ſed ſolum FINIS. *Matth.25* C

D apparenter,& in præſtigiis illudendo ſenſus humanos.Nempe talia fieri nequeunt niſi virtute diuina.De quibus ait Pſal-
Pſalm.21. mographus, Benedictus dominus deus Iſrael,qui facit mira-
Ioan.15. bilia ſolus. Talia fecit Chriſtus:ſicut ait, Si opera non feciſſem,quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Si autem loquamur de miraculis magis cõmuniter,velut de effectibus inconſuetis,& præter ſolitum curſum, naturalemque modum productis,ſic facient vera miracula adiuuante diabolo. Vnde
Apocal.13 in Apocalyp.legitur, Dedit illi draco virtutem & poteſtatem magnam.Et rurſus, Fecit ſigna magna,vt etiam ignem faceret de cœlo deſcendere in conſpectu hominum:& ſeducet habitantes in terra propter ſigna quę data ſunt illi.Hoc & Chri-
Marci.13. ſtus in Euangelio teſtatur,Surgent (inquiens) pſeudochriſti,
E & dabunt ſigna magna,ita vt in errorem ducantur,ſi fieri poteſt,etiam electi. Dicuntur tamen miracula iſta mendacia,nõ formaliter,ſed finaliter,quia ad fallendum ſeu falſitatum confirmationem ordinabuntur. Aliqua autem erunt omnino mendacia ſiue phantaſmata ad illudendum hominibus, *Et in omni ſeductione iniquitatis* id eſt,in omni genere deceptionis iniuſtæ ad iniquitatem trahentis, *His qui pereunt*, id eſt, ad damnationem reproborum. Variis autem modis Antichriſtus decipiet mundum, videlicet ſimulatione ſanctitatis, ſcripturarum allegationibus, ſapientia & ornatu ſermonis, eminentia miraculorum, promiſſione diuitiarum, terrore minarum,poteſtate,proſperitate,ac multitudine miniſtrorum ſuo-
Ioan.14. rum.Sic ergo veniet reprobis, *Eo quod charitatem ueritatis,*
Matth.24 id eſt,veram dilectionem ſeu Chriſti,qui veritas eſt, amorem
F *Non receperunt* perſeuerando in eã vt ſalui fierent, promerendo vitam æternam, ad quam ſola perſeuerantia ducit. *Ideo* in pœnam huius peccati *Mittet* permiſſiue *Illis deus operationem erroris* id eſt, fallacias Antichriſti, *Vt credant mendacio* id eſt, falſæ doctrinæ Antichriſti.
Marci.16 Tenetur autem hic dictio,vt,conſecutiue,non cauſaliter, *Vt inducentur* id eſt, ab electis diſcernantur,ad ſiniſtram ponantur, & condemnentur, *Omnes qui non crediderunt* fide formata ac ſtabili, *Veritati* euangelicæ legis, *Sed conſenſerunt iniquitati* doctrinæ & operum Antichriſti, *Nos autem* paſtores veſtri, *Debemus* debito condeſcentiæ vel charitate exigente, *Gratias agere deo ſemper pro uobis* id eſt vice

vice veſtra,vel pro beneficiis vobis collatis,ô *fratres dilecti* A
à deo. Quibus conuenit illud Ioannis, Nos ergo diligamus 1. *Ioan.*4.
deum, quoniam ipſe prior dilexit nos, *Quod elegerit uos*
deus id eſt,ab æterno prædeſtinauerit, *Primitias* id eſt,ad
hoc vt eſſetis primi de Chriſtifidelibus, *In ſalutem* id eſt,
ad obtinendam felicitatem æternam.Erant enim Theſſaloni-
cenſes de primitiua eccleſia, *In ſanctificatione ſpiritus* id eſt
in infuſione gratiæ ſpũs ſancti,ſeu baptiſmo vbi ſpiritus ſan-
ctus datur,& homo ſanctificatur ad obtinendam ſalutem. *Et*
fide ueritatis id eſt, fide catholica data à Chriſto,qui eſt ve-
ritas prima.Nam per ſanctificationem iſtam & fidem acqui- *Ioan.*14.
ritur ſalus æterna,ad quam pertinet diuina electio. *In quam*
id eſt,ad quam veram fidem, *Et uocauit uos* deus vocatione
ſuæ inſpirationis internæ, *Per euangeliũ noſtrum* id eſt,per B
prædicationem ſancti euangelij à nobis exhibitam, qua ad-
moniti eſtis ad fidei ſuſceptionem,quam & deus vobis infu-
dit, *In acquiſitionem gloriæ* id eſt,ad adipiſcendã beatitudi-
nem, *Domini noſtri Ieſu Chriſti* qui ait, Qui credit in me,ha *Ioan.* 6.
bet vitam æternam.Itemque,Beati qui non viderunt & credi- *Ioan.*20.
derunt. *Itaque fratres ſtate* in gratia,non ruentes in vitia,

Et tenete traditiones id eſt,morales inſtructiones ſeu iuſſio-
nes implete, *Quas didiciſtis ſiue per ſermonem* vocalem oris
noſtri, *Siue per epiſtolam noſtram* præſentem ſeu præceden
tem, *Ipſe autem dominus noſter Ieſus Chriſtus & deus pater no-*
ſter id eſt,trinitas vel perſona patris, qui eſt deus creatione,
& pater gubernatione ac dilectione, *Qui dilexit nos* ab æter C *Ephe.*2.
no, quemadmodum beneficia teſtantur. Nam & propter ni-
miam charitatem ſuam qua dilexit nos,filium ſuum miſit in
ſimilitudinem carnis peccati, *Et dedit* nobis, *Conſola-*
tionem æternam nunc in ſpe, & per quandam inchoationem
frequenter nos lætificando, noſtram redemptionem annun-
ciando,futura præmia proponendo ac promittendo, imò &
in omni tribulatione noſtra nos conſolando. Hanc conſola-
tionem æternam daturus eſt tandem in re,& per felicem con-
ſummationem.Propter quòd ait Chriſtus diſcipulis ſuis,Ite- *Ioan.*16.
rum videbo vos: & gaudium veſtrum nemo tollet à vobis.
Ideo ſubditur, *Et ſpem bonam in gratia* id eſt, per gratiam
ſuam præſtitit vobis certam ac piam fiduciam adipiſcendi
conſolationem prædictam.Sicuti Chriſtus loquitur, Petite & *Ibidem.*

D accipietis, vt gaudium veſtrum ſit plenum, *Exhortetur* id eſt,gratioſe excitet *Corda veſtra, & confirmet ea in omni opere & ſermone bono* id eſt,meritorio.

Cap. III. *De cætero fratres orate pro nobis.*
ARTICVL. III.

POSTQVAM pro filiis ſuis orauit Apoſtolus,iam poſtulat vt & ipſi viciſſim pro ſe precentur.Ipſos quoq; plenius inſtruit in pertinentibus ad ſalutẽ. Et ait, *De cætero fratres orate pro nobis* id eſt, pro adimpletione eorum quæ nos deſideramus,vi
Marci.10. delicet, *Vt ſermo dei currat* id eſt,euangelium Chriſti vndique ſeminetur,& velociter diuulgetur, *Et clarificetur* id
E eſt,clare innoteſcat hominibus,& per miracula cõfirmetur,vt ſciatur à deo eſſe, *Sicut & apud vos* clarificatus eſt, *Et vt liberemur ab importunis* id eſt,inquietis,moleſtis. *Et malis hominibus.* Hoc dicit Apoſtolus non quaſi perſequutiones pati abhorrens,ſed ne prædicatio ſua impediretur,& aliorum conuerſio.Poſſumus etiam idem rogare ad hunc ſenſum, ne per impatientiam ſuperemur, quemadmodum orat diuinus Pſal-
Pſalm. 112 tes, Redime me à calumniis hominum, vt cuſtodiã mandata tua. *Non enim omnium eſt fides* id eſt, ideo liberari ab illis deſidero,quoniã fides nondum prædicata eſt omnibus,quibus
Roma.10. prædicanda eſt.Vel ſic,Non enim &c.Ideo illos importunos, malosq́; dixi,quia non omnes obediunt fidei,credendo vel o-
Act.13. perando.Propter quod in Actibus Apoſtolorum legitur, Cre
F diderunt quotquot præordinati erant in vitam æternam, *Fidelis autem dominus eſt* qui nec fallit nec variatur,ſed implet quod pollicetur, *Qui confirmabit vos* in bono *Et cuſtodiet à malo. Confidimus autem de vobis in domino* tanquam in tam principali cauſa, & ſpei obiecto finali, non in viribus veſtris,
Quoniam quæ præcepimus vobis ex parte dei, vel præter mandata à Chriſto aſſignata, *Et facitis & facietis* vſque in finem vitæ præſentis. *Dominus autem dirigat corda veſtra in charitate dei & patientia Chriſti* vt charitatiue & patienter viuatis. *Denunciamus autem vobis fratres in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti,* id eſt, authoritate Chri-
1.Cor.14 ſti qua fungimur, præcipimus, *Vt ſubtrahatis vos* loco & voto, ſi commode fieri poteſt, vel ſaltem voto,

Ab omni fratre, id eſt, quolibet proximo, *Ambulante inor‑* A
dinate, id eſt, indiſciplinate & irrationabiliter conuerſante,
Et non ſecundum traditionem, id eſt, doctrinam *Quam acce‑*
perunt fratres *A nobis* qui diximus alio loco, omnia hone‑
ſte & ſecundum ordinem fiant in vobis, qui in his duabus epi‑ *Ioan.13.*
ſtolis ſcripſi quomodo ſit ordinate viuendum. *Ipſi enim*
tanquam eruditi diſcipuli, *Scitis quemadmodum oporteat uos* *Lucæ.6.*
imitari nos in ſanctis operibus tanquam prælatos veſtros at‑
que magiſtros. Non enim eſt diſcipulus ſuper magiſtrum.
Perfectus vero erit ſi ſit ſicut magiſter eius, quoniam non in‑
quieti fuimus inter vos, *Neque gratis manducauimus panem ab*
aliquo, id eſt, nullius cibis vſi ſumus ſine proprio labore &
precio. *Sed in labore & fatigatione nocte & die,* id eſt, certis
horis diei, noctiſque *Operantes* propriis manibus, *Ne quem* B
ueſtrum grauaremus viuendo de ſubſtantia eius. Hoc autem *1.Cor.9.*
fecimus. *Non quaſi non habuerimus poteſtatem,* id eſt, autho‑
ritatem & licentiam viuendi de facultatibus veſtris. Quia e‑ *Lucæ.10.*
nim vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnum non eſt, ſi ve‑
ſtra carnalia metamus, præſertim cum Chriſtus loquutus ſit,
In eadem domo manete, edentes & bibentes quæ apud illos
ſunt, *Sed ut noſmetipſos formam* vitæ, *Daremus uobis ad imi‑*
tandum nos ocioſitatem vitando. Duas itaque cauſas aſſignat
Apoſtolus cur corporaliter apud Theſſalonicenſes laborauer‑
rit. Primam, ne eos grauaret. Secundam, vt eis præberet ex‑
emplum. Inter Corinthios vero ob alias cauſas ſic laborauit, *2.Cor.12.*
videlicet ne ſcandalizarentur, ſi eorum ſumptibus viueret, &
vt pſeudoapoſtolis occaſionem auaritiæ amputaret, *Nam &* C
cum eſſemus apud uos, hoc denunciabamus uobis, quoniam ſi quis
veſtrũ *Non uult operari* corporaliter ad otia vitãda, & ſuiip‑
ſius vel aliorum pauperum ſuſtẽtationem, *Nec manducet,* id
eſt, manducatione indignum ſe nouerit. Quam quia vitare nõ
poteſt, non deſignat operari. Porrò cur tam arduum eis præ‑
ceptum dederit, manifeſtat. *Audiuimus enim inter uos quoſ‑*
dam ambulare inquiete videlicet *Nihil operantes, ſed curioſe a‑*
gentes, id eſt, alienis & impertinentibus atque ſuperfluis
negotiis ſe occupantes, *His autem qui eiuſmodi ſunt, denuncia‑*
mus & obſecramus eos *In domino Ieſu, ut cum ſilentio operantes*
ſuum panem, id eſt, neceſſarium, non voluptuoſum cibum
Manducent congrua hora. *Vos autem fratres, nolite defi‑*

D *cere benefacientes.* Qui enim ponit manum ſuam ad ara-
Lucæ.9. trum, & retro reſpicit, non eſt aptus regno cœleſti. *Quod ſi quis ueſtrum non obedierit uerbo noſtro,* id eſt, noſtris præceptis *Per epiſtolam, hunc notate,* id eſt, mihi hoc ſcribite, vt durius
FINIS. eum redarguam, *Et non commiſceamini cum illo* ne cum per-
Pſal.17. uerſo *Peruertamini,* id eſt, familiaritatē, & ſocietatem illius
Lucæ.2. vitate quantum poteſtis, *Vt confundatur* de ſuo peccato atque pœniteat. *Et nolite* eum *Quaſi inimicum exiſtimare,* id eſt, non perſonam eius, ſed culpam odite, *Sed corripite eum* charitatiue *Vt fratrem. Ipſe autem dominus pacis,* id eſt, deus omnipotens totius pacis liberrimus princeps, *Det uobis pacem ſempiternam,* id eſt, pacem internam, quæ nunc inchoa-
E tur, & in patria perpetuatur *In omni loco* vbicunque & apud quoſcunque fueritis. *Salutatio mea* quæ ſubditur *Manu Pauli,* id eſt, propria manu ſcripta eſt *Quod ſignum* videlicet propriæ manus ſcripturam, in fine epiſtolæ poſitam, *In omni epiſtola* mea *Ita ſcribo* quaſi ſigillum, vt ſciatur quod vere à me mittatur epiſtola. Deinde ſalutatio ponitur, *Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti* ſit *Cum omnibus uobis* qui cum patre & ſpiritu ſancto vnus eſt deus ſuper omnia ſublimis & benedictus, Amen.

IN EPI-

IN EPISTOLAM PRIMAM AD TIMOTHEVM A

PROOEMIVM.

AVDI fili diſciplinã patris tui, *Prouer.1.*
vt addatur gratia capiti tuo.
Habet hoc ordo ſapientiæ increatæ, vt creaturæ inferiores à ſuperioribus gubernentur, & minus eruditi à ſapientioribus inſtruantur. Vnde & dominus tam in angelica quàm in eccleſiaſtica hierarchia diuerſos inſtituit ordines, in quibus diui- B
na ſancitum eſt lege, vt inferiores à ſuperioribus purgentur & illuſtrentur, ac perficiantur. Hinc ergo ſanctus atque diuinus Apoſtolus in iam elucidanda epiſtola filium ſuum ſpiritualem ſingulariter dilectum, ſanctum Timotheum affectuoſiſſime & excellentiſſime edocet, ſcribens ei à Laodicia. Docet igitur Timotheum de ordinatione epiſcopatus ac diaconij, imò totius eccleſiaſticæ diſciplinæ, quales videlicet presbyteros atque diaconos ordinet & quomodo eccleſiam regat, qualem ſeipſum exhibeat, quomodo aduerſarios veritatis confutet. Denique Timotheus Epheſiorum epiſcopus ab Apoſtolo *Act.16.*
ordinatus, & tam diuinis ſcripturis quàm liberalibus artibus C
eruditus fuit, natus ex patre gentili & matre fideli atque Hebræa. In hac autem epiſtola ſolito more procedit, ſalutationem præmittens, deinde narrationem ſubiungens.

Cap. I. ***Paulus apoſtolus Chriſti Ieſu, ſecundum imperium uoluntatis dei.*** ARTICVLVS I.

P*Aulus apoſtolus Chriſti Ieſu, ſecundũ imperium,* id eſt, ab imperio *Voluntatis dei ſaluatoris noſtri* videlicet dei patris, qui eſt ſaluator per authoritatem, & principalem efficientiam, quoniam gratiam influit, & per filium ſuũ mundũ redemit, *Et Chriſti Ieſu*

D *Ieſu ſpei noſtræ.* id eſt, ab imperio Chriſti factus Apoſtolus, qui Chriſtus eſt obiectum & cauſa ſpei noſtræ. Voluntas autẽ patris & Chriſti, atque imperium vtriuſque vnum ſunt penitus, ſicut & vtriuſque eſt vna eſſentia, vna potentia, indiuiſa actio foris tranſiens. Loquendo de Chriſto, inquantũ eſt deus, patre autem & filio eius volente ac præcipiente, factus eſt Paulus Apoſtolus, qui ſcribit *Timotheo dilecto filio in fide Chriſtiana,* quoniam hanc didicit & recepit Timotheus à Paulo diſ-
Ioan.4. poſitiue ſeu inſtrumentaliter. Sicque Apoſtolus genuit eum quãtum ad eſſe Chriſtianitatis quod fundatur in fide. Et quia inter cætera epiſcopi officium eſt, falſam doctrinam extirpare, ſeu falſis doctoribus obuiare. Ideo primo de hoc tractat Apolus. *Sicut rogaui te* ex charitate & humilitate, cui præci-
E pere potui apoſtolica authoritate, *Vt remaneres Epheſi,* id eſt, in vrbe Epheſina metropoli Aſiæ minoris, quæ eſt pars Græciæ, *Cum irem in Macedoniam* cuius metropolis eſt Theſſalonica ad Græciam pertinens. Cur autem rogauerit eum, adiecit, *Vt denunciares quibuſdam* videlicet ſeparatis ab eccleſiaſtica vnitate hominibus, vtputa pſeudoapoſtolis & eorum auditoribus, *Ne aliter docerent,* id eſt, ne aliquid noſtræ prædicationi contrarium affirmarent, *Neque intenderent fabulis,* id eſt, fictis, & friuolis narrationibus Iudæorũ. quæ nec ſacræ ſcripturæ veteris teſtamenti, nec rationi concordant, *Et genealogiis interminatis,* id eſt, infinitis quodammodo & inexplicabilibus generationibus, quas iſti confingunt, de quibus in Talmuth eorum plurima conſcribuntur quę ſunt inex-
F plicanda mẽdacia, ſcilicet quod Adã duas habuit cõiuges, de quibus plures genuit filios. Ex quibꝰ excęcati Iudęi deducũt, conſcribunt, & cõputant interminabiles pene progenies, *Quæ* fabulæ ac genealogiæ, *Quæſtiones* litigioſas, vanas ac ſteriles, *Præſtant* per occaſionem, quia ad eas inducunt, *Magis quàm ædificationem dei,* id eſt, informationem diuinam ſeu ſpiritualem, *Quæ* ædificatio, *Eſt in fide* tanquam fundamento, & in his quæ fidem concernunt ad recte intelligendũ teſtimo-
Roma.10. nia fidei, & bene exequendũ ſeu operandũ præcepta fidei atq; conſilia, *Finis autem* id eſt, finalis perfectio ſeu cõſummatio vltimata, *Præcepti,* id eſt, legis diuinæ, veteris & nouæ, imò & omniũ pręceptorũ, *Eſt charitas,* id eſt, actus interior charitatis, qua deus, proximusq; diligitur, procedẽs *De corde puro,* id eſt,

id eſt,appetitu intellectiuo ſeu voluntate à paſſionibus & vitiis expurgata. *Et conſcientia bona* quantū ad intellectū,cuius actus eſt cōſcientia quæ eſt applicatio ſcientiæ ad particulare agibile. Cum vero recte applicatur, vocatur conſcientia bona.De tali itaque conſcientia actualis dilectio oritur,quando videlicet intellectus applicat ſuam notitiam ad id quod vere amabile eſt, *Et fide non ficta* .i. ſyncera,nō ſimulata.Procedit autē dilectio ex voluntate elicitiue,ex actu intellectus oſtenſiue ſiue directiue. Intellectus nanque voluntati oſtendit quid amet,& cognitio via eſt ad dilectionem : ex fide vero ſicut ex quadā fundamentali radice actū dilectionis ad ſupernaturalē finem dirigente. Charitas itaq; eſt finis præcepti, ſicut & alio loco teſtatur Apoſtolus,Plenitudo legis eſt dilectio.Vnde ſaluator in mādatis charitatis,legem atq; prophetas cenſet pendere.Tria quippe præcepta primæ tabulæ ordinātur ad dilectionē dei.Septem vero præcepta tabulæ ſecundæ ordinantur ad dilectionem proximi, quā certū eſt ordinari ad dilectionē dei,quæ finis & vertex eſt totius perfectionis.Sed nō poteſt dilectio dei eſſe perfecta & pura niſi paſſionibus reformatis. *A quibus* videlicet à puro corde,conſcientia bona,& fide non ficta, *Quidam* heretici, *Aberrantes cōuerſi ſunt in uaniloquium,* id eſt, ad vanas & falſas aſſertiones de obſeruatione legalium tēpore nouæ legis, *Volentes eſſe legis doctores* eo quod ſint in propriis oculis nimium ſapientes, *Non intelligentes neque quæ loquuntur* .i. propria verba.Cum enim aſſerūt cærimonialia legis nunc obſeruanda,nequaquā intelligunt propriam vocem, cū cęrimonialia ex ſua natura fuerint figuratiua:vnde veritate patefacta,ceſſare debuerant, *Neque de quibus affirmant* teſtimonia ſcripturarū veteris teſtamēti quibus ſuum propoſitū probare nituntur. *Scimus autem,quia bona eſt lex* Moſaica,nō ſolum in ſe tanquā diuinitus data, ſed etiam per cōparationē ad homines *Si quis ea legitime* .i. iuſte & vere, *Vtatur* intelligendo & obſeruando eam ſecundū intentionem legiſlatoris principalis,videlicet dei. Et inſtrumentalis,vtputa angeli ſeu Moſi.Hoc eſt vt ſpiritualiter intelligatur,ad Chriſti myſteria ordinetur,& quātū ad præcepta moralia,ſemper ſeruetur:quātū vero ad cærimonialia,pro tēpore legis ſcriptæ cuſtodienda fuiſſe noſcatur. *Scientes hoc quia iuſto,* id eſt,bonis hominibus, *Non eſt lex poſita* .i. impoſita,diuinitusq; collata, *Sed iniuſtis.*

A

Hebr.11.
Roma.13.
Matt.22.
B
Exod.20.
2. Timo.2.
Ephes.5.
Eſaie.5.

C
Roma.7.

Hebr.10.

D Videtur huic cõtrariũ quod ait Pſalmiſta, Quis eſt homo qui timet dominum? legem ſtatuit ei in via quam elegit. Vnde in
Pſal.118. perſona iuſti loquens, Bonum (inquit) mihi lex oris tui, ſuper
Baruch. 3. milia auri & argenti. Baruch quoque ait, Deus inuenit omnẽ viam diſciplinæ, dedit illam Iacob puero ſuo, & Iſraël dile-ĉto ſibi. Puer autem & dileĉtus dei, eſt iuſtus. Ad Ioſue etiam
Ioſue.1. dominus loquitur, Cuſtodi omnem legem quam tibi præcepit Moſes. Ioſue autem iuſtus fuit. Et reſpondendum quod intentio legis eſt homines ad debitum finem dirigere. Ideo primus aĉtus legis eſt homines facere bonos ſeu regulare aĉtus humanos. Quantum ad hoc omnibus data & poſita eſt lex diuina, & alia quælibet reĉta. Denique lex datur per modum præ-
E cepti quo applicatur ad aĉtus. Aĉtus vero ſunt triplices, boni, mali & indifferentes. Vnde & triplex eſt aĉtus legis, videlicet præcipere, quoad aĉtus bonos: prohibere quoad aĉtus malos: & permittere, quoad aĉtus indifferentes. Sunt autem & alij aĉtus legis, videlicet cogere nolentes, punire prçuaricantes, terrere ſeu pœnas minari. Quantum ad hos aĉtus non eſt iuſtis lex poſita, nec proprie quantum ad aĉtum prohibitionis. Aĉtus tamen qui vocatur præcipere, cadit ſuper iuſtos, qui ſubieĉti ſunt legi, non coaĉte, ſed ſponte, non terrore pœnæ, ſed amore iuſticiæ, non ſubieĉtione ſeruili, ſed libera. Quantum ergo ad hos aĉtus poſteriores, non eſt poſita lex iuſtis, ſed iniuſtis, *Et non ſubditis* id eſt, peruerſis & deo rebellibus. De qui-
F bus particularius ſubditur, *Impiis* qui contra deum peccant direĉte, *Et peccatoribus* qui peccant in proximum, *Sceleratis* in ſeipſos, *et contaminatis* conſentiendo vel cooperãdo alienis peccatis, *Patricidis & matricidis* id eſt, parentum carnalium vel ſpiritualiũ interfeĉtoribus, *Fornicariis* id eſt, fornicationem naturalem committentibus, *Maſculorum concubitoribus* quod eſt peccatum contra naturam, *Plagiariis* .i. qui alios lædunt, *Mendacibus, periuris, & ſi* pro quia *Quid aliud* vitium à prædiĉtis, *Sanæ doĉtrinæ* id eſt, veræ atque mo-
1.Cor.4. rali ſcientiæ *Aduerſatur* Huic lex poſita eſt. prout Romanis iam dixit Apoſtolus, Lex propter tranſgreſſiones poſita eſt, quæ ſana doĉtrina eſt tradita. *Secundum euangelium* id eſt, in euangelio, vel ſecundum euangelium, quoniam conſonat euãgelicæ doĉtrinæ. Euangelium dico, *Gloriæ* id eſt, quod annunciat & promittit gloriam, *Beati dei* quam deus glorioſus in

ſus in ſe habet,ſuiſque electis, communicat, *Quod* euange- A
lium, *Creditum* id eſt commiſſum ſeu datum *Eſt mihi vt di-* 2.Cor.9.
ſpenſatori,quatenus aliis ipſum annunciem. *Gratias ago ei*
videlicet deo patri, *Qui me confortauit* in anima ad creden-
dum,ſperandum,amandum diuina, & ad omnia bona agen- Infra.2.
da,ac mala toleranda, *In Chriſto Ieſu domino noſtro* id eſt,per
Chriſtum mediatorem dei ac hominum. Per cuius gratiam
& meritum confortatus ſum, *Qui fidelem me exiſtimauit* .i.
præuidit ſeu exiſtimando effecit. *Ponens in miniſterio* .i.in a-
poſtolatus officio ad docendum ac prædicandum. *Qui prius* Act.9.
.i.antequam inter Hieruſalem & Damaſcum Chriſtum vidi Act.7.8.
& credidi, *Fui blaſphemus* Chriſtum negando, *Et perſecutor*
primitiuæ eccleſiæ, *Et contumelioſus* .i.iniurias contumaci-
ter inferens ſanctis. *Sed ideo miſericordiam* .i.indulgentiam, B
gratiam & apoſtolatum *Conſecutus ſum* accidenter,non di-
recte, *Quia ignorans feci in incredulitate* .i.ignoranter pecca-
ui per infidelitatem,ſicque peccatũ meum excuſabile fuit.Nõ
tamen ignorantia hæc cauſa fuit meritoria gratiæ mihi con-
ceſſæ,ſed quædam occaſio. *Superabundauit autem gratia domi-
ni noſtri Ieſu Chriſti* in me *Cũ fide & dilectione* .i.etiã fides atq;
dilectio,quæ eſt in Chriſto Ieſu ſicut in cauſa & obiecto,mihi
abundãter infuſę ſunt,ſicut & alibi dixi,Vbi abũdauit iniqui- Roma.5.
tas,ſuperabũdauit & gratia. ❡Deinde ponit rationẽ cur gra-
tia dei abũdauit in ſe,imò in omnibus iniquis cõuerſis.*Fidelis*
.i. verax,fideliterq; credẽdus *Sermo,& omni acceptione dignus*
.i.maxime acceptabilis,gratus & amplectendus, qui ſequitur,

Quia .i.quod *Chriſtus Ieſus uenit* per humanæ naturæ aſ- C
ſumptionem, *In hunc mundum*,Iuxta illud Baruch. Poſt hæc Baruch.3.
in terra viſus eſt & cum hominibus conuerſatus eſt. Verbum Ioan.1.
enim caro factum eſt & habitauit in nobis, *Peccatores ſaluos
facere* .i.ad ſaluandum & liberandum iniquos, Iuxta illud
Ioannis,Non miſit deus filium ſuum vt iudicet mundum, ſed Ioan.3.
vt ſaluetur mundus per ipſum.Vnde & ipſe teſtatur, Venit fi- Luc.16.
lius hominis quærere & ſaluum facere quod perierat.Itemq;, Matt.9.
Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores in pœnitẽtiam, *Quo-* Marci.2.
rum ego primus .i.præcipuus *Sum* propter magnitudinẽ pec
catorum meorum. Non tamen ſimpliciter primus ſeu maxi-
mus,ſed ſecundum aliquam cõſiderationem,videlicet, inquã-
tum peccata mea certius ſcio,& grauius pondero quam alio-

D rum, *Sed ideo miſericordiam conſecutus ſum ut in me* hoc eſt, in mei piiſſima conuerſione & ſaluatione, *Primum* .i. principaliter, *Oſtenderet Chriſtus Ieſus omnem* hoc eſt, perfectam, *Patientiam* .i. longanimitatem & māſuetudinem ſuam, *Ad informationem eorum, qui credituri ſunt illi in uitam æternam* .i. vt omnes futuri fideles propter æternam vitam credituri, diſcāt in me diuinæ pietatis abyſſum, quatenus nunquam deſperēt, conſiderantes me maximum peccatorem, in apoſtolum prælectum. Hæc eſt alia & maior ac verior cauſa propter quam deus miſertus eſt Pauli, videlicet vt poneret eum exemplum ſpei cunctis credentibus. ¶ Pro tantis igitur beneficiis gra-
E tias ago & dico, *Regi autem ſeculorum* .i. deo vni & trino, omnium generationum & temporum principi, omnia gubernanti, *Immortali* .i. penitus inuariabili, ficut & Iacobus lo-
Iacob. I. quitur, Apud quem nō eſt tranſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio, *Inuiſibili* quia nec oculo corporali, nec intellectuali perfecte & comprehenſiue videtur, hoc eſt, omnino in-
Ioan. I. comprehenſibili. Sicut apud Ioannem habetur, Deū nemo vidit vnquam. Quæ enim ſunt dei, nemo nouit niſi ſpiritus eius, *Soli deo* hoc eſt regi huic, qui ſol⁹ eſt de⁹ ſit, *Honor* latriæ. .i. ſummæ exhibitio reuerentiæ, *Et gloria* .i. beatitudo in ſeipſo. Vel, gloria, hoc eſt, nominis ſui clarificatio in cordibus
I. Cor. I. hominum cum debita laude, *In ſecula ſeculorum* .i. ſine fine, *Amen* Poſt diuinorum beneficiorum recordationem, & humilitatis propriæ profeſſionem ac deuotiſſimam gratiarū a-
F ctionem, docet Apoſtolus Timotheum quomodo in regimine gregis ſui ſe habeat. *Hoc præceptum* quod ſubiungo *Commendo tibi fili Timothee* implendum, *Secundum præcedētes in te prophetias* .i. ſecundū reuelationes propheticas mihi de te factas, antequam à me epiſcopus crearetis, hoc eſt, ſic impleas iſtud præceptum, quemadmodum mihi ſpiritus ſanctus reuelauit de te, priuſquam te ordinarem epiſcopum. Præceptū autem eſt hoc, *Vt militer* .i. pugnando exerceas, *In illis* prophetiis adimplendis, *Bonam militiam* id eſt fructuoſam exercitationem, reſiſtendo falſis doctoribus, & veritatem prædicando, ac populum tuum regendo, ſicut reuelatum eſt mihi te operaturum, *Habens fidem* plenam. *Et bonam conſcientiā* de nullo vitio ſibi conſciam. *Quam conſcientiam*, bonam *Quidā repellentes* .i. peccando perdentes, *Circa fidem naufragauerūt* id eſt,

id eſt,in his quæ fidei ſunt,errauerunt,& in profundum erro- A
ris ſubmerſi ſunt. *Ex quibus* id eſt de quorum numero, *Eſt Hy* 1. Cor.15.
menæus & Alexander, quos tradidi ſatanæ.i.excommunica-
ui,& excommunicatos expoſui poteſtati diaboli, vt eos cor-
poraliter vexet,donec reſipiſcant, *Et diſcant* per experientiã
pœnarum ſuarum. *Non blaſphemare* quemadmodum ſcriptũ
eſt,Sola vexatio dabit intellectum auditui. Sicq; traditio iſta Eſa.28.
finaliter intendebat in emendationem ipſorum. Tantæ demũ
poteſtatis vt dictum eſt,erat Apoſtolus, vt recedentes à fide,
ſolo verbo daret diabolo, qui nil poteſt niſi à deo, & ſanctis
permiſſus. Vnde traditio hæc fuit prolatio ſententiæ ab ore
apoſtoli contra eos, qua dæmon percepta mox traditos ap-
prehendit,& tribulauit per interualla, imò interim etiam oc- B
cidit corrigi non volentes.

Cap. II. *Obſecro igitur primo omnium fieri obſecrationes* ARTICVLVS. II.

SEcundum doctores catholicos in exordio huius capituli non ſolum Timotheo, ſed vniuerſæ eccleſiæ præſcribit Apoſtolus formam celebrandi, atque pro omnibus ſupplicandi. Primo igitur gloſſa exponit hunc locum quantum ad miſſæ officium,vt ſit ſenſus, *Obſecro igitur primo omnium* .i.ante cætera *Fieri obſecrationes,orationes,poſtulationes, gratiarũ actiones* Obſecrationes dicuntur quæ in miſſa ante conſecrationẽ proferuntur. Orationes quæ dicuntur in conſecratione. Poſtulationes vero quæ poſt conſecrationem(vt eſt epiſcopalis benedictio) vel dum aliquid ex debito petitur. Gratiarum actiones autem,quæ dicuntur poſt ſumptionem in fine officij. Secundo exponit, quantum ad officium orandi communiter, ſicque obſecrationes vocantur quæ pro rebus difficilibus domino offerũtur,vt eſt iuſtificatio impij,ſuſcitatio mortui,q̃uis cũcta ſint deo æquè facilia,cui nõ eſt difficile omne verbũ, vt dicitur apud Hieremiã, Orationes dicuntur dũ conuerſis pe- Lucæ.1.
tuntur virtutes. Poſtulationes vero dũ iuſtis gloria ſempiter- Hiere.32.
na imprecatur. Gratiarũ actiones ſunt hymni deo oblati pro beneficiis eius. Quidã diſtinguũt hęc quatuor ita. Nã ad actũ precationis tria exiguntur. Primum eſt acceſſus precantis ad deum,quod fit per orationem, quæ ſecundum Damaſcenũ eſt Damaſc.

aſcenſus

D aſcenſus mētis ad deum. Et quantum ad hoc dicit Apoſtolus, Obſecro fieri orationes. Secundum, eſt proponere coram deo quod petitur, quod fit dupliciter. ſ. in communi, ſicut cum di-
Pſal. 37. cimus, Domine, aſſis mihi, vel adiuua me. Et in ſpeciali, vt cū
Pſal. 78. dicimus, Domine, da mihi charitatis feruorem. Primo modo vocatur petitio, ſecundo poſtulatio. Tertium, quod ad actum precationis exigitur, eſt id per quod fit exaudibilis, quod eſt duplex. Vnum enim ex parte dei, videlicet ſanctitas eius, vel aliquid ſanctificatum ab eo: ſicut cum dicimus, per tuam bonitatem, vel tuam incarnationem libera nos. Aliud eſt ex parte orantis, videlicet gratitudo ſeu gratiarum actio de bonis
E collatis, per quam dignificatur homo, ad percipienda dona maiora. Ad quarum primum pertinent obſecrationes: ad ſecundū gratiarum actiones. Has igitur orationes ſpecies obſecro fieri, id eſt, á fidelibus, præſertim à ſacerdotibus deo offerri, *Pro omnibus hominibus* fidelibus & infidelibus, amicis &
Matt. 5. inimicis, notis & ignotis, præcipuè tamen *Pro regibus, &*
Eccli. 10. *omnibus qui in ſublimitate ſunt conſtituti* .i. prælatis atque prin-
Oſeæ. 4. cipibus, ex quorum bono regimine, aliorum ſalus pro magna
Sapien. 6. parte dependet: iuxta illud, Secundum iudicem populi, ſic & miniſtri eius: & qualis eſt rector ciuitatis, tales habitantes in ea. His etiam maius onus incumbit, maiuſque periculum imminet, quia iudicium grauiſſimum fiet in his qui præſunt. Subditi quoque ſpecialiter obligantur orare pro eis, *Vt quie-*
F *tam* ab exterioribus perturbationibus, *Et tranquillam* .i. intus pacificam *Vitam agamus in omni pietate* animæ, *Et caſtitate* corporis, ſumendo caſtitatem pro continentia. Vel, in omni pietate, quantum ad alios: & caſtitate, id eſt, temperantia, quantum ad noſipſos. *Hoc enim* .i. ſic orare pro omnibus *Bonum eſt & acceptum* .i. virtuoſum, meritorium, & placitum, *Coram Saluatore noſtro deo, qui omnes uult ſaluos fieri, & ad cognitionem ueritatis uenire* Hoc idem alibi ſæpe teſtatur ſcriptura: Scriptum eſt nanque, Non eſt voluntas ante patrem veſtrum, vt pereat vnus ex puſillis iſtis. Et iterum. Patienter agit dominus propter vos, nolens aliquem perire, ſed omnes ad pœnitentiam reuerti. Et rurſus per prophetam: Nū-
Matt. 18. quid voluntatis meæ eſt mors impij, dicit dominus: & non vt
2. Petri. 3. conuertatur à viis ſuis & viuat? Imo intantū vult & quaſi deſiderat deus noſtrā ſalutē, vt per aliū Prophetā populo impio dicat,

dicat, Vtinā attendiſſes mandata mea. Sed difficultas eſt quomodo ſint hæc intelligenda propter authoritates ſcripturæ quæ videntur oppoſitum velle. Nā alibi dicit Apoſtolus, Volūtati eius quis reſiſtit? Et per Eſaiam dominus perhibet, Cōſilium meum ſtabit, & omnis voluntas mea fiet. Et Pſalmiſta, Omnia (inquit) quæcunque voluit dominus fecit. Si ergo vult omnes ſaluari, ergo omnes ſaluarentur. Ad hoc multipliciter reſpondetur, Primo, quod deus vult omnes ſaluari quantum in ſe eſt, ita vt ex parte eius nō ſit defectus, neminemque ad ſe venientē repellat, & ſingulis gratiā dare paratus ſit, ſi fecerint quod in ſe eſt. Secūdo intelligit cū diſtributiōe accōmoda ſeu impletione, vt ſit ſenſus, Vult oēs ſaluos fieri. i. oēs qui ſaluant, vult ſaluos fieri. Nemo enim ſaluatur, niſi deo volente. Tertio intelligit cū diſtributiōe pro generibus ſingulorū, nō pro ſingulis generum. De omni enim ſtatu & genere hominum vult quoſdā ſaluari. Hæc tamen reſpōſio nō videtur ſatisfacere authoritati qua dictum eſt, quod non ſit voluntas patris, vt pereat vnus ex puſillis iſtis. Quarto intelligitur de voluntate ſigni. Nam deus cōſulit, hortatur, & iubet, vt omnes bene ſe habeant. Quinta reſponſio, quæ melior eſt, & à Damaſceno aſſignatur, eſt quod deus vult omnes ſaluari voluntate antecedēte non autem voluntate conſequente: quæ duplex voluntas in deo ſola ratione diſtinguitur. Dicitur enim voluntas antecedens, qua quis aliquid vult ſecundum conſiderationem communem & abſolutam rei quā vult. Conſequens vero qua vult aliquid conſideratis particularibus circunſtantiis atque conditionibus eius. Primo modo vult rex omnes ſuos ſubiectos viuere, inquantum videlicet cōſiderat eos vt ciues, & membra regni ſui. Secundo modo vult quoſdam eorum perire, inquantum ſunt bono communi contrarij, vel enormiter ſcelerati. Simili modo vult deus omnes homines ſaluari, voluntate antecedente, videlicet cōſideratis eis vt ſunt rationalis naturæ, ad dei imaginem factæ, beatitudiniſque capaces. Sed conſiderādo nonnullos ſecundum actus & circunſtantias ſuas particulares non vult eos ſaluari, ſed damnari, quod pertinet ad voluntatem conſequentem. Verum (vt ait Thomas) voluntas fertur in rem, ſecundum quod res in ſe realiter exiſtit. Ideo quod aliquis vult voluntate antecedente nō vult ſimpliciter, ſed ſecundum quid. Quod vero vult voluntate conſequente, vult

Eſa. 48. A *Rom. 9.* *Eſa. 46.* *Pſal. 134.* *Ioan. 6.* B *Matt. 18.* *Damaſce.* C *Gene. 1.* *Thomas.*

D ſimpliciter & perfecte. Ideo omnes ſaluantur quos vult deus ſaluari, loquendo de voluntate dei æterna, ſimpliciter dicta. Quod ergo vult deus omnes ſaluari his modis declarat Apoſtolus *Vnus enim deus eſt* vtpote in eſſentia ſimplex, & in perſonis trinus, qui eſt trinitas ſuperbenedicta, vnus verus, ſimpliciſſimus deus. *Vnus eſt & mediator* id eſt, reconciliator & ſequeſter *Dei* trinitatis *Et hominum homo Chriſtus Ieſus* cũ vtroque extremo conueniens, cum deo ſecundum naturam diuinam, & cum hominibus, ſecundum aſſumptam humanitatem. Eſtque mediator dei ac hominũ, proprie loquẽdo, nec vt deus
Ephe.2. neque vt homo, ſed vt deus homo, ſeu vt deus incarnatus. Sic
Col.1. quippe competit ei & ſatisfacere ſeu reconciliare, & idoneitas
E vel efficacia reconciliandi. Quorum primum conuenit ei ratione aſſumptæ naturæ: ſecundum vero ratione deitatis vnitæ, ex qua opera & pœnæ Chriſti hominis infinitam quodammodo dignitatem & efficaciam ſortiuntur, in tantum vt minima gutta ſanguinis eius fuiſſet ſufficientiſſima ad totius humani generis liberationẽ, *Qui* Chriſtus *Dedit* .i. ſponte & charitatiue obtulit, *Redemptionẽ* .i. in cauſam & pretium noſtrę redemptionis, *Semetipſum pro omnibus* quantũ ad ſufficientiam. *Cuius teſtimonium* .i. aſſertio ſeu prædicatio, vtpote teſtimoniũ, quod vel prophetæ præbuerunt de Chriſto vẽturo vel Apoſtoli de ipſo iam paſſo & glorificato, *Suis temporibus* .i. diebus à deo præordinatis, *Confirmatum eſt* .i. impletum, & verificatum atque per ſigna diuina probatum, videli-
F cet in die ſancto Pentecoſtes adueniente ſpiritu ſancto, & Apoſtolis Chriſti reſurrectionem prædicantibus, ac diuerſa miracula operantibus. Vnde ſcriptum eſt, Illi profecti prædicauerunt vbique domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis. *In quo* .i. ad cuius teſtimonij perhibitio-
Acto.2. nem ſeu prædicationem, *Poſitus* .i. diuinitus inſtitutus & fa-
Marci.16. ctus, *Sum ego prædicator & apoſtolus. Veritatem dico in Chriſto, & non mentior* iſta dicendo qui ſum *Doctor gentium in fide* catholica, *Et ueritate* euangelicæ legis. ¶ Inſuper docet Apoſtolus modum orandi in ſpeciali primo quantum ad viros.

Volo ergo .i. quoniam doctor ſum gentium, volo *Viros orare* .i. decentia petere à deo, *In omni loco* opportunitate ade-
Acto.9. pta, & non ſolum in eccleſia materiali, *Leuantes puras manus*
Galat.1. id eſt, ſancta deſideria cum corporalium manuum extenſione ad deum

ad deũ pro deuotione ardentiori excitãda: ſi tamen fieri poſ- A
ſit ſecretè. Coram aliis nanque ſingularitas eſt vitanda. Multũ autem confert corporalium manuum eleuatio ad ſuperna pro interiori eleuatione prouocanda. Propter quod per prophetã dicitur, Leuemus corda noſtra cũ manibus ad dominũ in cœlos. Et rurſus apud alium, In nomine tuo leuabo manus meas. Itemq;, Eleuatio manuum mearũ ſacrificiũ veſpertinũ, *Sine ira* in proximũ.i.ſine appetitu vindictę,& animę cõmotione. Vnde in eccleſiaſtico legitur, Homo homini ſeruat irã, *Thren.3.*
& à deo quærit medelã. Quis exorabit pro peccatis illius? *Et* *Pſal.62.*
diſceptatione .i. hæſitatione quantum ad deũ, non dubitantes *Pſal.140.*
de exauditione. Dũmodo orẽt ſicut oportet, videlicet ſalubri- *Eccli.28.*
ter, perſeueranter,& pro ſeipſis. Cũ plena ergo fiducia eſt orã- B
dum. Quis enim inuocauit deũ,& deſpexit eũ? Ideo per Iaco- *Eccli.2.*
bum dicitur, Poſtulet in fide nihil hæſitãs. *Similiter & mulieres* volo vos orare, ſicut de viris prædixi cũ manuum purarũ *Iacob.1.*
leuatione, ſine ira & diſceptatione exiſtentes; *In habitu ornato* .i.veſte decente nõ curioſa, *Cũ uerecundia* quæ eſt paſſio laudabilis, cũ ſit timor de re turpi ſecundũ Damaſcenũ, Hinc ſcri *Damaſce.*
ptum eſt, Gratia ſuper gratiã mulier ſancta & pudorata & tacita. Et rurſus, Fallax gratia,& vana eſt pulchritudo. Mulier timens dominũ ipſa laudabitur. *Et ſobrietate* ne ſint guloſæ,

Ornantes ſe nõ intortis hoc eſt, criſpatis *Crinibus, aut auro, aut margaritis, uel ueſte precioſa, ſed quod decet mulieres* illo ornentur, illudq; faciant, *Promittentes* hoc eſt, firmiter proponẽtes, vel deo vouentes, vel foris veraciter oſtendentes, *Pietatẽ* .i. religioſam benignitatẽ, ſeu Chriſtianã religionẽ, *Et miſericordiam per opera bona* .i.virtuoſe viuendo. Hoc & Petrus in pri- C *Prou.10.*
ma ſua docet canonica, Mulierũ ſit non extrinſecus capillatu- *Prou.31.*
ra, aut circũdatio auri, aut indumẽti, aut veſtimentorũ cultus, *1. Petri.3.*
ſed qui abſcõditus cordis eſt homo in incorruptibilitate quieti & modeſti ſpiritus. *Mulier in ſilentio diſcat* hoc eſt, ſilẽter inſtruentẽ ſeu prædicantẽ aduertat, pręſertim in eccleſia. *Cũ omni ſubiectione* interiori ac exteriori.i.cũ perfecta humiliatiõe.

Docere autẽ viros in publico ſeu in eccleſia, *Mulieri nõ permitto* quia cõmuniter ratio debilis eſt in fœminis, ſuntq; nimis loquaces,& ad vanitatẽ procliues, ſermo quoq; earũ luxuriam potius incitat ſæpe, q̃ deuotionẽ. Iuxta illud, Colloquiũ *Eccli.9.*
mulieris quaſi ignis exardeſcit. Veruntamen mulieres in ſuis

D conuentibus ſeu domibus docere poſſunt perſonas ſibi ſubie-
ctas, *Neque* permitto mulieri, *Dominari in uirum* hoc eſt,
propriũ maritũ, *Sed eſſe in ſilentio* cum ſint pronæ ad vitia
locutiõis. Ideo autẽ debet eſſe viro ſubiecta. *Adã enim primus*
formatus eſt id eſt, à deo ante mulierẽ creatus, *Deinde Eua* de
Gene. 1. latere viri. *Et Adam non eſt ſeductus* à ſerpente, credendo vera
Gene. 2. eſſe quæ dixerat ſerpens, videlicet. Quacunque die comederi-
Gene. 3. tis, eritis ſicut dij *Mulier autem ſeducta in præuaricatione fuit* .i.
decepta promiſſione ſerpentis dicentis, Nequaquam morie-
mini, ſed eritis ſicut dij. In tantum vt de prohibito fructu co-
mederit. Vnde Adam interrogatus à deo, nõ dixit, Mulier ſe-
E duxit me, ſed dedit mihi, & comedi. Illa vero, Serpens, inquit,
Ibidem. decepit me, & comedi. Adã enim multo ſapientior atque per-
fectior erat vxore, vnde nequaquã putauit verba dei eſſe mẽ-
doſa. Seductus tamen fuit in hoc quod propter amorem con-
iugis manducauit de vetito fructu, nec putauit tranſgreſſionẽ
ſuam tam grauiter puniendam, *Saluabitur autẽ* .i. ſalutis aug-
mentum merebitur & ſortietur mulier, *Per filiorum generatio-nem* corporalem vel ſpiritualem. Nam actus matrimonij me-
ritorius eſt, ſi cum debitis circunſtantiis exerceatur, videlicet
propter prolem diuino cultui deputandam. Spiritualis quoq;
generatio quæ eſt inſtructio, correctio & educatio in virtuti-
bus, multum meritoria eſt matri, *Si permanſerit in fide* catho-
lica *Et dilectione ſpirituali,* ne amor carnalis in ea præualeat,
F *Et ſanctificatione* .i. ſancta conuerſatione, præſertim vitan-
do alterius viri pollutionem *Cum ſobrietate* temperanter vi-
uendo. Immoderatio enim ſibi ac potus plurima vitia parit in
fœminis.

Cap. III. *Fidelis ſermo, Si quis epiſcopatum deſiderat, opus bonum deſiderat.* ARTICVLVS. III.

DEinceps Apoſtolus inſtruit Timotheum de ordi-
natione miniſtrorũ eccleſiæ *Fidelis* hoc eſt, ve-
rus & gratus eſt, *Sermo* qui ſubditur. ſ. *Si quis epi-*
ſcopatum deſiderat .i. Epiſcopus fieri cupit, *Opus*
Matt. 20. *bonum* .i. ſanctum officium *Deſiderat* ſed nõ be-
ne deſiderat. Non enim licere videtur ad epiſcopatum anhæ-
lare, niſi forte ex ſpeciali inſpiratione ſpiritus ſancti. Quamuis
enim epiſcopatus ſit dignitas magna, habet tamen ſummum
laborem,

laborem,& maximam ſollicitúdinem ſibi annexam,ita vt potius appelletur opus quàm dignitas.Et ſi quis epiſcopatum licite cupit,non propter dignitatem,ſed propter adminiſtrationem eum cupit,optans prodeſſe non præeſſe.Denique nomen epiſcopi proprie ſumptũ ſignificat opus,non dignitatẽ.Dicitur enim ab ἐπὶ quod eſt ſupra,& σκοπός intentio, quaſi ſaluti gregis ſuperintendens.Quidam probabiliter afferunt hoc loco per epiſcopatum intelligi ſacerdotium. Nam de diaconis ſtatim ſubiungitur. Non autem apparet, quod Apoſtolus de ſacerdotio conticuiſſet, tantumque ordinem tranſiliiſſet, niſi in nomine epiſcopatus includeretur.Ne autem quiſpiam pronus ſit ad epiſcopatum deſiderandũ,declarat apoſtolus,qualẽ oporteat eſſe epiſcopum, quatenus epiſcopatũ nemo affectet, niſi virtutibus honeſtis ornetur. Oportet ergo, ſi res digne & fructuoſe agatur, *Epiſcopum* iam creatum,vel eum qui ad epiſcopatũ promouetur, *Sine crimine eſſe* .i. ſine magno perſeueranti ſeu notabili vitio:ne increpanti dicatur,Medice cura teipſum. *Vnius uxoris uirum* Circa hoc Hieronymus & Auguſtinus diſſentiunt.Hieronymus enim affirmat, ꝙ oportet eum non habuiſſe,niſi vnam vxorem poſt baptiſmum, ita quòd non obeſt,ſi ante baptiſmum aliam habuit,eò ꝙ baptiſmus irregularitatem tollat. Auguſtinus tenet oppoſitum, quia baptiſmus non ſacramenta relaxat, ſed crimina, *Sobrium* in victu,ne grauetur cor eius crapula vel ebrietate.Vnde in Leuitico dominus ait miniſtris ſynagogæ,Aaron.ſ. & filiis eius, Vinum & omne quod inebriare poteſt nõ bibes tu,& filij tui, quando intrabitis in tabernaculum teſtimonij,vt habeatis ſciẽtiam diſcernendi inter ſanctum & pollutum, *Prudentem* in agendis & dandis conſiliis: *Pudicum* in exteriori apparatu: *Honeſtum,ornatum* probitate morum: *Hoſpitalem* alios,maximè pauperes clementer hoſpitando: *Doctorem* id eſt, eruditum & agilem ad docendum: *Non uinolentum* ne corpus eius ad libidinem concitetur, *Non percuſſorem* .i.bellicoſum, vel ex impatientia verberantem. *Sed modeſtum* hoc eſt,in omnibus ordinatum: *Non litigioſum ne uerbis contendat.* Honor enim eſt homini,qui ſeparat ſe à lite. Et vbi zelus & contentio, ibi inconſtantia & omne opus prauum: *Non cupidũ* ne propter munera peruertat iudicium,vel acceptor ſit perſonarum: *Suæ domui bene præpoſitũ* .i.propriã familiam digne regentẽ.Virtus nan-

A
B
Tit.1.
Luc.4.
Hierony.
Auguſt.
Luc.12.
Leuit.10.
C
Tit.1.
Prou.20.
Iacob.3.
Eccli.10.

D tus nanq; & vitium familię, redundat in patrē familias. Qualis enim rector tales & ſubditi *Filios habētem ſubditos* ſibi & deo *In omni caſtitate* .i. continentia quæ omni Chriſtiano neceſſaria eſt. *Si quis autem domui ſuæ* .i. domeſticis propriis *Neſcit præeſſe, quomodo eccleſiæ dei diligentiam habebit?* .i. qualiter toti congregationi fidelium cum debita ſollicitudine prouidebit? Q.d. Nequaquam, cum iſtud ſit maius & laborioſius illo *Non neophytum* .i. nouiter conuerſum, *Ne in ſuperbiam elatus* id eſt, tumore elationis inflatus ex ſubita promotione ſe reputás aliis perfectiorem, & eccleſiæ præneceſſarium *In iudicium* .i. reprobationem ſeu pœnam *incidat diaboli*
E li qui ob ſuam elationem damnatus eſt. *Oportet autem & te-*
Eſai. 14. *ſtimonium habere bonum, & ab his qui foris ſunt* .i. infidelibus & mundanis hominibus, hoc eſt, tanta virtutum excellentia neceſſe eſt eum fulgere, vt etiā à peruerſis laudetur, ita vt nemo valeat reprehendere eū, ſicq́ue facilius extranei à fide ſeu
Ephe. 4. vita laudabili eius prædicationi conſentiant, *Vt non in opprobrium incidat* .i. contemptum, videlicet ne quis eum deſpiciat *Et in Laqueum diaboli* .i. aliud quodcunque peccatum, quo dæmon capit atque illaqueat animā peccatricē. ¶ Inſuper de ſtatu & qualitate diaconorum ſubdit Apoſtolus, *Diaconos ſimiliter* oportet eſſe *Pudicos, non bilingues* .i. duabus loquelis vtentes, videlicet aliter in præſentia, atque aliter in abſentia loquentes: quales ſunt adulatores, ſimulatores, & ſeminatores
Eccli. 28. diſcordiæ. Vnde in Eccleſiaſtico legitur, Suſurro & bilinguis
F maledictus, multos enim turbauit pacē habentes. Talibus di-
Iacob. 4. cit Iacobus, Purificate corda duplices animo, *Non multo uino deditos* .i. non vinolentos & ebrioſos, ne ſint mēte obtuſi, indiſcreti, ac lubrici, quoniam ſcriptum eſt, Luxurioſa res eſt vi-
Pro. 20. num, & tumultuoſa ebrietas: qui his delectatur, nō erit ſapiēs, *Non turpe lucrum* hoc eſt, temporale commodum *Sectantes* vel non vilius emētes & carius vendētes. Turpe eſt enim huic profeſſioni quęſtubus ſtudere, *Habentes myſterium fidei* id eſt ſecreta fidei cognoſcentes *In conſcientia pura* videlicet ne de ſua ſcientia extollantur, vel ſecreta fidei curioſe ſcrutentur. *Et hi autem* hoc eſt, diaconi & epiſcopi *Probentur primum* hoc eſt, antequam promoueantur, examinētur, ſi idonei ſint, *Et ſic* probati & approbati. *Miniſtrent* in ſuis officiis *Nul-*
Supra. 2. *lū crimen* hoc eſt, mortale peccatū *Habentes. Mulieres ſimiliter* oportet

oportet eſſe *Pudicas* hoc eſt, verecundas, honeſtas, foris A
compoſitas, *Non detrahentes, ſobrias.* Ebrietas enim præci-
pue obeſt eis, cum ſint debiles in rationis iudicio *Fideles in
omnibus* articulis fidei, vel in omnibus dictis & factis. *Dia-
coni ſint unius uxoris uiri* id eſt, vltra vnam vxorem non ha-
beant propter ſacramentũ, Sunt enim quaſi vicarij ſponſi cœ-
leſtis, cuius ſponſa, puta eccleſia, vna eſt. Tempore autem Apo
ſtoli licuit epiſcopis, preſbyteris atque diaconis vnam habere
mulierem, qua defuncta ad caſtitatem tenebantur, Nunc vero
ex ordinatione ſummi pontificis ad perpetuam caſtitatem te-
nentur. *Qui* diaconi, *Filiis ſuis bene præſint & ſuis domi-
bus* id eſt, familiis tam in ſpiritualibus q̃ in temporalibus.

Qui enim bene miniſtrauerint in minoribus officiis atq; or-
dinibus *Gradum ſibi bonum acquirent* id eſt, ad altiorem ſta- B
tum & ordinẽ promouebuntur ad propriam & aliorum ſalutẽ

Et multam fiduciam id eſt, ſpem magnam de futura beati-
tudine. Fiduciam inquam, *In fide* fundatam, *Quæ* fi-
des eſt, *In Chriſto Ieſu* ſicut in datore cõfirmatore & præ-
miatore. *Hæc tibi ſcribo ſperans me uenire ad te cito* à Laodi-
cia ad Epheſum. *Si autem tardauero* tunc ſcribo, *Vt ſcias*
interim ex doctrina huius epiſtolæ, *Quomodo oporteat te in
domo dei* id eſt, in grege fidelium tibi commiſſo, *Conuerſa-
ri* omnibus & ſingulis ſalubriter præſidendo, exemplariter
te habendo, & vnicuique proportionatam doctrinam impri-
mendo, *Quæ* domus, *Eſt eccleſia dei uiui* congregatio *I. Petri. 2.*
Chriſtianorum, eccleſia vtique non ex vilibus ſaxis, ſed viuis
conſtructa lapidibus. Eſtque *Columna & firmamentum uerita-* C
tis id eſt, veritatem euangelicam fortiter portat infirmosq;
ſuſtinet, & vacillantes confirmat, tanquam firmamentum ſeu
fulcimentum nutantium in fide aut moribus. *Et manifeſte
magnum eſt* in eccleſia *Pietatis ſacramentum* id eſt, ver-
bum dei incarnatum in cordibus fidelium habitans. Quod di
citur ſacramentũ, id eſt, ſacrum ſecretum ſeu res occulta, quia
ſecundum diuinã naturam inacceſſibilem habitat lucem. De *Infra. c. 6.*
quo Eſaias, Vere, inquit, tu es deus abſconditus. Dicitur etiam *Eſaiæ. 45.*
ſacramentum pietatis, tanquam origo & fons totius miſericor
diæ, ſanctæ religionis & cultus diuini, *Quod* ſacramentũ,

Manifeſtatũ eſt id eſt, viſibiliter apparuit hoĩbus, *In car
ne* aſſumpta. Verbũ enim caro factũ eſt, & habitauit in nobis. *Ioan. 1.*

Eſa.52 D Vnde apud Eſaiam teſtatur, Sciet populus meus nomē meum
in die illa: quia ego ipſe qui loquebar, ecce aſſum. Et iterum,
Simul laudabunt, quia oculo ad oculum videbunt, cum con-
uerterit dominus Sion, *Iuſtificatum eſt* id eſt, iuſtū oſten-
ſum quantum ad deitatem, vel iuſtum effectum ſecundū hu-
manitatem, *In ſpiritu* hoc eſt, per operationem ſpiritus ſan
cti, teſtimonium perhibentis de Chriſto, & animam eius om-
ni ſanctitate implentis, *Apparuit angelis* præſertim in aſcen
ſione, quando dixerunt, Quis eſt iſte rex gloriæ? Et, Quis eſt
iſte qui venit de Edom? *Prædicatum eſt* per Apoſtolos
Pſalm.18. *Gentibus* vniuerſis. In oēm enim terrā exiuit ſonus eorum.
Eſaiæ.52 Vnde Propheta, Parauit, inquit, dominus brachium ſanctum
ſuum in oculis omnium gentium, *Creditum eſt mundo* id
E eſt, homines per fidem receperunt hoc ſacramentum, creden-
Pſalm.97. do in Chriſtum. Iuxta illud in Pſalmo, Viderunt omnes ter-
mini terræ ſalutare dei noſtri, *Aſſumptum eſt in gloria* hoc
eſt, in aſcenſione ad patris dexteram eleuatum atque loca-
Marci.16. tum eſt, prout apud Marcum legitur, Dominus Ieſus aſſum-
ptus eſt ab eis, & ſedet ad dexteram dei.

Cap. IIII. *Spiritus autem manifeſte dicit, quia in nouiſſimis temporibus diſcedent quidam à fide.*

ARTICVL. IIII.

Gregorius QVONIAM iacula præuiſa minus feriunt, præ-
nunciat Apoſtolus mala eccleſię euentura, vt cum
F venerint minus turbentur fideles: *Spiritus autem*
manifeſte dicit id eſt, ſpiritus ſanctus nobis eui-
denter reuelat, *Quia in nouiſſimis temporibus* ma
xime circa aduentum Antichriſti, *Diſcedent quidam* etiam
Roma.10. famoſi & magni, *A fide catholica.* A qua non corpore, ſed
corde diſceditur, ſicut & corde creditur, *Attendentes ſpiriti-*
bus erroris id eſt, animabus hominum errantium, ſeu dæmo
nibus ad errorem ducentibus, qui in veritate non ſteterunt,
Et doctrinis dæmoniorum quas dæmones per ſe ingerunt cor-
dibus peruerſorum, vel per hæreticos proponunt eas ſimpli-
Ioan.8. cibus, *In hypocriſi* id eſt, in ſimulata ſanctitate *Loquentiū*
mendacium dæmonia enim, id eſt, homines dæmone infor-
mati loquuntur falſa cum ſimulata ſanctitatę vt ſibi credatur.

De quibus dicit in Euangelio Chriſtus, Attendite à falſis pro- *Matth.8.*
phetis qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium, intrinſecus A
autem ſunt lupi rapaces, *Cauteriatam* id eſt, læſam ſeu vi-
tioſe corruptam, *Habentium ſuam conſcientiam, prohibentium nubere* quaſi matrimonium non eſſet ſacramentum atque diuinitus inſtitutum. Iubentium etiam *Abſtinere à cibis quos deus creauit* quo ad primordialem materiam, *Ad percipiendum eos* id eſt, ad veſcendum, *Cum gratiarum actione* Creauit inquam eos, fidelibus *Et his qui cognouerunt veritatem* id
eſt, ad ſuſtentationem credentium, *Quia omnis creatura dei* *Roma.14.*
bona eſt in ſua natura, *Et nihil reiiciendum* à manducante *1.Corin.6.*
Quod cum gratiarum actione percipitur id eſt, nullus cibus ſpernendus eſt, tanquam in ſua natura nociuus, qui comedi poteſt
aut ſolet, cum gratiarum actione. Nam licet fideles à certis ci- B
bis & potibus interim abſtineant, hoc tamen non faciunt ea ratione qua fiebat in veteri teſtamento, ſed ob corporis caſtigationem. *Sanctificatur enim per uerbum dei* id eſt, verbo ſeu filio dei cibus benedicitur ne ſit nociuus ſed vtilis. Chriſtus quoque ſeu verbum dei ſuo aduentu cibos in lege prohibitos fecit licitos, ſicque ſanctificauit eos. *Et orationem* id eſt, per orationem hominum inſtrumentaliter, qui ſua prece obtinent à filio dei ſanctificationem ciborum. *Hæc documenta, Proponens fratribus* per modum exhortationis ſeu iuſſionis, *Bonus eris miniſter* id eſt, fructuoſus prælatus, laudabiliſque vicarius: *Chriſti Ieſu* populum eius efficaciter inſtruendo, *Enutritus*, id eſt, ſpiritualiter educatus ac
fotus, *Verbis fidei & ſanæ doctrinæ* id eſt, verbis ſacræ ſcri C
pturæ pertinentibus ad fidem ſacram, euangelicamque do-
ctrinam. Hæc verba animam nutriunt. Iuxta illud; Non in ſo- *Deute. 7.*
lo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore *Matt.4.*
dei *Quam* doctrinam, *Aſſecutus* id eſt, adeptus *Es* *Titum.1.*
per illuminationem diuinam & meam inſtructionem. *Ineptas autem* hoc eſt, inconuenientes, quibus nec fides nec virtus ædificatur, *Et aniles fabulas* quales ſolent recitari à ve-
tulis *De uita.* Vnde apud Petrum quoq; habetur, Non in- *2.Petri.1.*
doctas fabulas ſecuti, notam vobis fecimus domini noſtri Ieſu Chriſti virtutem *Exerce autem teipſum ad pietatem* id eſt, ad interiorẽ cultum latriæ & religionem internã veri dei, ad compaſſionem fraternam, & benignitatem cordialem. *Nam*

corporalis

D *corporalis exercitatio ad modicum utilis eſt* id eſt, exteriora iſta exercitia ac inſtrumēta virtutū videlicet abſtinentiæ ieiunia, vigiliæ, diſciplinæ per ſe parū proficiunt, niſi in interioribus anima verè virtuoſa ac pia reddatur. Vnde nōnulli in his cor poralibus exercitiis ſe fatigantes, in charitate & pietate, ac interiori perfectione parū proficiunt: quia non ordinant pruden ter & indeſinenter media iſta ad puritatem internam. *Pietas autem* præfata *Ad omnia* id eſt, ad omnem gratiam promerendam, & ad propriam ac aliorum ſalutē procurandam, *Vtilis eſt promiſſionem* id eſt, promiſſam mercedem *Habens uitæ quæ nunc eſt* id eſt, vitæ præſentis. Nunc enim pieta ti promittitur ſufficientia temporaliū, & abundantia ſpiritualium gratiarū, *Et futuræ* vitæ in patria, in qua merces pie-

Matth.19. tatis eſt vita ſeu beatitudo æterna, quemadmodū ait Saluator,

E Centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit. *Fidelis ſermo & omni acceptione dignus* eſt, quē de laude pietatis iam intuli. *In hoc enim* ſermone, id eſt, propter huius ſermonis veritatem, *Laboramus* in interioribus & exterioribus exercitiis pietatis, *Et maledicimur* à peruerſis quaſi iniquè agentes, Sed ideo conſtanter laboramus, & omnia æquanimi-

Roma.8. ter toleramus, *Quia ſperamus in deum uiuum* id eſt, ſperan-

Act.10. do in deum tendimus, expectandoq; futuram felicitatem ab eo, quæ tanta eſt, vt non ſint condignæ paſſiones huius temporis ad eam, *Qui eſt ſaluator omniū hominū, maximè fidelium* trinitas quippe ſupergloriosa eſt ſaluator principalis, quę per Chriſti myſteria nos redemit. *Et ſicut Chriſtus* vocatur dn̄s oīum

F quoad ſufficientiā, electorū vero quantū ad efficientiā: ſic de⁹ trinitas eſt ſaluator omniū per ſufficientiā, fideliū vero fide & ope eſt ſaluator p̄ efficiētiā, quos ad ſalutē p̄ducit cœleſtē. *Præcipe hæc* quæ de fabularū inaniū vitatiōe, & pietatis exercitatiōe tibi iam iuſſi, ſubditis ſuis *Et doce* eos, ſi q̄ eorū hęc neſciant. ❡ Deinde docet prælatū à ſuis ſubditis honorādū. *Nemo adoleſcentiā tuam* id eſt, te adoleſcentē *Contēnat* paruipēdendo verba tua ac iuſſa propter adoleſcentiā tuā, quaſi inexpertus ſis & imperfectus. Et vt hoc alij diligenter obſeruent, oportet vt vita & moribus annos tuos excedas, habendo

Ioan.13. te maturæ in omnibus. Ideo ſubditur, *Sed eſto exemplum fidelium in uerbo, in conuerſatione, in charitate, in fide, in caſtitate.* id eſt, in his omnib⁹ habe te exēplariter & ſyncere, quatenus loquendo,

loquendo,operando,diligendo,credendo, ſeu opera charitatis ac fidei oſtendendo,& caſte viuendo, alios ædifices,& ſimiles tui efficias. *Dum uenio* ad te videlicet interim, & tunc A

Attende lectioni ſacræ ſcripturæ, in qua ſpiritus ſanctus cum homine loquitur,& homo quaſi in ſpeculo cōſpicit quid agere debeat, *Exhortationi* proximorū *Doctrinæ* id eſt, informationi ignorantium, faciendo hos actus ſucceſſiue ac ordinate videlicet congruo loco & tempore ſtudendo,poſtmodum exhortando ſiue docendo. ¶ Deinde hortatur Timotheum ad diligentē ſui officij executionem. *Noli negligere* id eſt,per pigritiā perdere vel diſſimulare,& ab operibus bonis ſuſpendere *Gratiam* gratū facientem, ſeu gratis datam, id eſt,ſupernaturale donum ſpiritus ſancti,ſeu ordinē epiſcopatus, *Quæ data eſt tibi* à deo *Per prophetam* id eſt,propheticam reuelationē mihi de te factā,qua mihi oſtenſum eſt B
te vtiliter executurū epiſcopale officium. Quæ etiā gratia data eſt tibi, *Cum impoſitione* id eſt,per impoſitionē *Manuum preſbyterii* id eſt,manuū mearum,qui te ordinaui epiſcopū, per quā impoſitionem preſbyteriū ſeu ſacerdotium tibi collatum eſt cū gratia ſacramentali quæ confertur in ſacramentis euangelicæ legis. Vel,ponit abſtractū pro concreto,videlicet, preſbyteriū pro preſbytero. ¶ Deinceps admonet Timotheū ad serioſam obedientiam eorū, quæ ipſe ſcribit & mandat ei. Act.19.

Hæc quæ tibi præcepi *Meditare* quemadmodū apud Sapientem dicitur. Serua mandata,& legem quaſi pupillā oculi tui. Liga eam in digitis tuis,& in tabulis cordis tui ſcribe eam. Prou.7.

In his eſto occupatus per obedientiam, *Vt profectus tuus* In ſancta conuerſatione, *Manifeſtus ſit omnibus* ad ædificationem eorum & gloriam dei,non ad tuum præconium. *Attende tibi* primum, vt viuas ſicut decet epiſcopum, *Et doctrinæ* id eſt,deinde intende inſtructioni gregis tui. Qui enim ſibiipſi nequam eſt,cui bonus eſt? Et quid proficit homo ſi lucretur vniuerſum mundum, ſeipſum autem perdat? Hoc etiam in Actibus ait Apoſtolus, Attendite vobis & vniuerſo gregi,in quo poſuit vos ſpiritus ſanctus epiſcopos. *Inſta in illis* diligenter vacando tibi & aliis. *Hoc enim faciens, & teipſum ſaluum facies* hoc eſt, beatitudinem promereberis, *Et eos qui te audiunt* non ſolum auribus corporis,ſed etiam cordis,ſaluos facies accidenter cooperatiue ac inſtrumentaliter. C Eccli.14. Lucæ.9. Act.20.

Cap.

D Cap. V. *Seniorem ne increpaueris, ſed obſecra ut patrem.*

ARTICVLVS V.

PRAETEREA docet Apoſtolus modum docendi in ſpeciali, quatenus vnuſquiſque inſtruatur ſecundum ſtatus ſui decentiam. *Seniorem* ætate & moribus *Ne increpaueris* arguendo cum duris ſermonibus, ne ad indignationem concitetur, & quia nō decet niſi forte ad excitandum, vel ad aliorū ædificationem, ſicut frequenter viri ſancti ſanctiſſimos ſeniores dure increpaſſe leguntur, *Sed obſecra ut patrem,* id eſt, humiliter atq; ſuppliciter admone eum, vt indecentia corrigat in ſeipſo,
Gregorius vel alıis. Tamen (vt ait Gregorius) ſeniores leues & vitioſi
Sapien.4. duriſſime arguendi ſunt. Vnde Sapiens ait, Senectus venerabi-
E lis eſt non diuturna, neque annorum numero computata, ſed ætas ſenectutis vita immaculata. De tali ſene in Leuitico legi-
Leuit.19. tur, Coram cano capite conſurge, & honora perſonam ſenis, *Iuuenes* obſecra ad proficiendum in bonis, & abſtinendum à malis, *Vt fratres* vt tua humilitate & charitate molliti atque compuncti citius acquieſcant, *Anus,* id eſt, vetulas obſecra hoc modo *Vt matres* tuas ſpirituales, vel ſicut decet matres rogari à filiis, *Iuuenculas* obſecra, *Vt ſorores in omni caſtitate* ita vt nullo modo habeas te ad eas petulanter, impu-
1.Cor.7. dice ſiue carnaliter. *Viduas honora* miniſtrando eis neceſſaria vitæ, ſi pauperes ſint, vel reuerentiam ſolam exhibendo, ſi fuerint diuites. Quod intelligo de his, *Quæ uere uiduæ ſunt,*
F id eſt, vitam ſuo ſtatui conuenientem ducunt tanquam ſeparatæ à ſolatio amoréque ſeculi, ſicut deſtitutæ ſunt à ſolatio viri. Denique de diuitibus viduis ſubditur, *Si qua autem,* id eſt, aliqua, *Filios aut nepotes habet* eius educatione & inſtructione egentes, *Diſcat primum,* id eſt, antequam alienis præficiatur, *Domum ſuam,* hoc eſt, propriam familiam, bene *Regere & mutuam uicem reddere parentibus* ſuis, ſi viuant, quatenus ſicut ab eis nutrita eſt, ſic nutriat eos: ſi fuerit opportunum. *Quæ autem uere uidua eſt* ſecundum ſenſum prætactum, *Et deſolata,* id eſt, pauper & ſola, non habens familiam, *Speret in deo,* id eſt, totam ſuam fiduciam in deo conſtituat, certa quod eccleſia ſibi de neceſſariis prouidebit, *Inſtet obſecrationibus & orationibus nocte & die,* id eſt, competentibus

tibus horis diurnis atque nocturnis,totaliter occupando ſe in A
diuinis, orādo pro ſeipſa ac aliis quorū eleemoſynis ſuſtentatur,vt ſic vacet diuinis. Sic ergo agendū eſt viduæ, *Nam quæ in delitiis eſt,* id eſt, vidua carnaliter viuens & mundi delitias quærens, *Viuens* vita naturæ *Mortua eſt* vita gratiæ carendo,propter peccatū mortale.De qua morte ait in Euangelio Chriſtus,Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos, *Et hoc* Matth. 8.
præcipe viduis, *Vt irreprehenſibiles ſint* delicias corporales & magna ac notabilia peccata vitando. Quod autem vidua diues vel valens,propriam domū regere debeat,patet ex hoc. *Si quis autem ſuorum* propinquorum *Et maxime domeſticorum* vt ſunt parentes & filij, *Curam non habet* eos regendo ſeu nutriendo, *Fidem negauit* bona fidei omittendo, quamuis ore B
non exprimat: ſicut de quibuſdam teſtatur ſcriptura, Dicunt Titum.1.
ſe noſſe deum,factis autem negant. *Et eſt infideli* qui nondū veritatem fidei audiuit, *Deterior* ſaltem quantū ad aliquid, vel cæteris paribus. Agit enim contra Chriſtum qui in cruce Ioan.19.
ſuſpenſus, de matre ſua ſollicitus fuit, commendans eam diſcipulo. Propter quod etiam Petrus, Melius eſt, inquit, viam 1. Petri.2.
iuſtitiæ non cognoſcere, quàm poſt agnitionem conuerti retrorſum. ¶Deinde docet, quales viduæ ſint eleemoſynis eccleſiæ ſuſtentandæ. *Vidua eligatur,* id eſt,talis vidua ſuſcipiatur ab eccleſia ſuſtentanda, *Non minus ſexaginta annorum,* id eſt,quæ ad minus ſexagenaria ſit.Talis nanque caret ſigno ſuſpitionis, eo quòd in tanta ætate extinctus ſit feruor libidinis, idcirco ſecure nutritur à miniſtris eccleſiæ, *Quæ fuerit unius uiri uxor* duntaxat,quod eſt ſignum continentiæ.Debet C
enim vnius tantum viri vxor fuiſſe propter ſacramentum copulæ Chriſti & eccleſiæ, quæ eſt vnius cū vna,videlicet Chriſti cum ſponſa ſua eccleſia, *In operibus bonis,* id eſt, de laudabili ſua præterita conuerſatione *Teſtimonium habens* à fide dignis.De quibus operibus ſubditur, *Si filios* ſuos *Educauit* in cibis ac moribus, *Si hoſpitio recepit* peregrinos ac pauperes, *Si ſanctorum pedes lauit* præſertim prædicatorum vndique diſcurrētium,quos in primitiua eccleſia periculoſum erat recipere, *Si tribulationem patientibus,* hoc eſt,afflictis,captiuis,oppreſſis,atque ſimilibus, *Subminiſtrauit* neceſſaria tribuendo,vel obſequium impendendo, *Si omne opus bonum* ad ſe pertinens, *Subſequuta* per operationem aſſiduam. *Ado-*

leſcentiores

D *leſcentiores autem uiduas* quæ nondum ſexaginta annos ſortitæ ſunt, *Deuita,* id eſt, non eas ſuſcipias eccleſiæ eleemoſynis ſuſtentandas, nec votũ continentię vſqueadeo ab eis requiras, propter vitanda pericula. Talium enim ſanguis feruet, nec lubricæ ætati facile eſt credendum. Ideo autem vitandæ ſunt *Cum enim luxuriatæ fuerint* luxurioſe, guloſe, ſeu delitioſe viuendo poſt continentiæ votum, *In Chriſto,* id eſt, qua-
2.Cor.11. ſi honeſte ac licite, *Nubere uolunt* non arbitrantes hoc eſſe culpabile, eo quòd excæcata ſit ratio earum concupiſcentiis carnis, *Habentes damnationem,* id eſt, cauſam damnationis æternæ, videlicet mortale peccatum, *Quia primam fidem,* hoc eſt, continentiæ promiſſionem, *Irritam fecerunt,* id eſt, violauerunt. Promittentibus nanque caſtitatem nõ ſolum nubere, ſed & velle nubere, eſt damnabile. *Simul autem* id eſt,
E vnà cũ peccatis iam memoratis *Et otioſæ* exiſtentes *Diſcunt circumire domos* aliorum, hinc inde vagando *Non ſolum otioſæ* quoniam otioſitas non eſt diu ſola, ſed parit alia vitia, *Sed & uerboſæ & curioſæ.* Verboſitas enim & curioſitas ex otioſitate naſcũtur, *Loquentes quæ non oportet,* id eſt, illicita & nociua. Minus dicit, & maius ſignificat. *Volo ergo* per modum conſulentis, *Iuniores* viduas, quæ caſtitatem non promiſerunt, *Nubere, filios procreare, matresfamilias eſſe,* id eſt, domũ propriam regere, *Nullam occaſionem dare aduerſario,* id eſt, infideli ſeu impio, *Maledicti gratia,* hoc eſt, ad maledicendum ſeu detrahẽdum, cui gratum & iucundum eſt, habere aliquid contra fideles, vt poſſit obloqui eis. Idcirco autẽ hæc conſulo. *Iam enim quædam* viduæ adoleſcentiores poſt voti emiſſio-
F nem *Conuerſæ ſunt retro ſatanam,* id eſt, à propoſito caſtitatis ceciderunt rurſus nubentes, & dęmonis prauitatem ſequentes. *Si quis fidelis habet uiduas* adoleſcentes in domo ſua, *Subministret illis* neceſſaria vitæ, *Et non grauetur eccleſia dei* eas alendo, *Vt his quæ uere uiduæ ſunt* & annoſæ, de quibus iam dictum eſt, *Sufficiat* quod habet eccleſia, ſcilicet vt valeat eas ſuſtentare. ¶Inſuper agit Apoſtolus de presbyterorum honore. *Qui bene præſunt presbyteri,* id eſt, qui gregem ſuum digne cuſtodiunt, *Duplici honore digni habeantur,* id eſt, præ ceteris copioſius honorentur. Poteſt autẽ per duplicem honorem intelligi obedientia & ſuſtentatio. Nam ſubditi preſbyteris obedire, & ſtipendia vitæ præbere tenentur. In patria quoque

quoque duplici honore digni habentur, videlicet aureæ atque A
aureolæ *Maxime qui laborant in uerbo & doctrina,* id eſt, illi
presbyteri potiſſimum digni ſunt duplici honore, qui inſtant
verbo exhortationis quantum ad ſcientes, & doctrinæ, id eſt,
inſtructioni ignorantium. Quòd autem à ſubditis ſint alendi,
probat Apoſtolus authoritate ſcripturæ. *Dicit enim ſcriptura,*
Non infrenabis os boui trituranti, id eſt, prædicatori non ſub- Deut.25.
trahes neceſſaria vitæ. *Et, Dignus eſt operarius mercede ſua.* Lucæ.10.
Hoc eſt quoq; ſuperius dictum atque expoſitum. Non ligabis 1.Cor.9.
os boui trituranti. *Aduerſus presbyterum noli accuſationem re-*
cipere, niſi ſub duobus aut tribus teſtibus fide dignis. Presbyteri
enim cũ habeant alios corripere, facile aduerſarios acquirunt.
Veritas enim parit odiũ. Et vt Salomon profitetur, Non amat Terent.
peſtilens eum qui ſe corripit. Ideo nõ eſt accuſatio cõtra preſ- Prouer.13.
byterum admittendá, niſi ſub duobus teſtibus vt minimũ, vel B
tribus. Et etiam propter dignitatem ſui gradus ſeu ordinis, cũ
ſit Chriſti vicarius. *Peccantes autem* teſtimonio teſtium con-
uictos, vel aperte excedentes, *Coram omnibus argue.* Publica
nanq; peccata, publice arguẽda ſunt, *Vt & cæteri* ſuperiores
ac inferiores *Timorem habeant,* id eſt, argui & peccare formi-
dent. Si vero peccatũ ſit occultũ, primo occulte arguendus eſt
reus: iuxta illud, Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum Matt.18.
inter te & ipſum ſolum. *Teſtor,* id eſt, ſub teſtimonio dico,
teq; adiuro *Coram deo* patre, *Et Chriſto Ieſu* filio eius *Et ele-*
ctis, id eſt, ſanctis *Angelis, ut hæc* dicta atq; dicenda *Cuſto-*
dias, non ſolũ memoriter, ſed etiã efficienter, *Sine præiudicio*
id eſt, prædiſcuſſione ſeu pręcedẽti diſcretionis iudicio, *Nihil* C
notabile *Faciens in aliam partem declinando,* id eſt, à via iuſti-
tiæ recedendo ad partem contrariam. Vnde in Eccleſiaſtico le-
gimus, Fili, ſine conſilio nihil facias, & poſt factum nõ pœni- Eccli.32.
tebis. Iob quoq;, Cauſam, inquit, quã ignorabã, diligentiſſime Iob.29.
inueſtigabam. *Manus nemini cito impoſueris* aliquẽ facile or-
dinando, ſed prius examina eum, *Neque communicaueris* per
conſenſum *Peccatis alienis. Teipſum caſtum cuſtodi* continenter
viuendo, quod maxime decet prælatum eccleſiæ. *Noli adhuc*
aquam bibere ſicut diu feciſti, *Sed uino modico utere propter*
ſtomachum tuum vini calore indigentem. In quo ſtomacho eſt
ſedes ægritudinis, & principium digeſtionis, *Et frequen-*
ter tuas infirmitates quæ per aquæ potationem augentur.

¶ Deinde

D ¶Deinde oſtendit Apoſtolus in quibus neceſſarium ſit prçiudicium, ſeu præuium rationis examen. *Quorundam hominũ peccata manifeſta ſunt,* id eſt, euidenter mala, quia non poſſunt bono animo fieri, ſicut ſunt ſtupra, furta, blaſphemiæ, *Præcedentia ad iudicium,* id eſt, nota antequam veniant ad rationis examinationem ac diiudicationem. Vel, præcedentia ad iudicium diuinum, generale ſeu particulare, quorum vtrunque fit poſt vitam præſentem. Talia ergo non oportet examinari, nec in talibus prçiudicium exigitur, ſed ſubito diiudicari poſſunt. Vnde iudicium quod ea ſequitur, non eſt temerarium, *Quorundam autem* peccata *Et ſubſequuntur,* id eſt, peccata aliquorum occulta ſeu quadam apparenti iuſtitia fucata ſunt, ita
E vt non appareant mala, niſi poſt diſcuſſionem, ideo in eis præ-
Marci.4. iudicium eſt neceſſarium vt examinentur. Vnde nec ea iudi-
1.Cor.4. care debemus, ſed prelatorum & iudicum eſt ea diſcutere. Vel, ſubſequuntur diuinum iudicium: quia non deducentur in publicum, niſi in die iudicij quando illuminabuntur abſcondita tenebrarum *Similiter & facta bona manifeſta ſunt,* id eſt, aliqua opera bona, ſunt aperte bona, ſaltem quantum ad genus operis, quanuis non ad intentionem agentis. Talia ergo examinatione non indigent, *Et quæ aliter ſe habent,* id eſt, bona de quibus mox certum nõ eſt, an ſint veraciter bona, *Abſcondi non poſſunt,* id eſt, ſuo tempore clare patebunt, quando à recta ratione examinantur, vel à deo iudicantur. Propter quod
Matt.10. in Euangelio veritas loquitur, Nihil opertum, quod non reue-
Lucæ.8. letur: neque occultum, quod non manifeſtetur.

F

Cap. VI. *Quicunque ſunt ſub iugo ſerui.*

ARTICVLVS VI.

DESCENDIT demum Apoſtolus ad inſtructionẽ particularium perſonarum. *Quicunque ſunt ſub iugo ſerui,* id eſt, qualeſcunque ſint ſerui, videlicet ſapientes fideles, vel alia gratia adornati, tamen cum ſint ſubditi imperio dominorum ſuorũ,
1.Petri.2. *Dominos ſuos* tam bonos quàm diſcolos, ſeu infideles, *Omni honore* duliæ, qui carnalibus dominis impendi ſolet ac debet, *Dignos arbitrentur* non inquantum infideles & impij, cum
Pſal.14. ſcriptum ſit de viro iuſto, Ad nihilum deductus eſt in conſpectu

ſpectu eius malignus. Sciendum, quòd quidam docebāt libertatem omnibus Christianis eſſe communem, intendentes ſeruitutem reprobare, eo quòd dicat ſaluator, Si filius vos liberauerit, vere liberi eritis: Et alibi, Ergo liberi ſūt filij. Sed hæc de ſpirituali libertate, non de carnali intelligenda ſunt. Ideo contra hos fatur Apoſtolus, Ideo autem ſerui hoc faciant, *Ne nomen domini & doctrina* hoc eſt, ne Christus & eius prædicatio *Blaſphemetur* ab impiis, tanquam ſit contra leges, & dominis auferat debitam ſeruitutem. *Qui autem fideles habent dominos,* id eſt, ſerui Christianis dominis ſeruientes, *Non contemnant* dominos tales, *Quia fratres ſunt* hoc eſt ob hoc quia in Christo ſunt pares, quantum ad ſpiritualia, *Sed magis ſeruiant* dominis ſuis cum debita reuerentia, *Quia* domini *Fideles ſunt & dilecti deo, quia beneficii participes ſunt,* id eſt, domini eadem beneficia gratiæ à deo receperunt atque recipient, quę & ſerui. *Hæc doce* ſeruos, *Et exhortare* eos, vt ſic agāt. *Si quis aliter docet,* q̄ ego iam docui, & *Non acquieſcit ſanis,* hoc eſt, veris *Sermonibus domini noſtri Ieſu Chriſti* quos loquitur per me, qui etiam proprio ore dixit, Redde quę ſunt Cæſaris Cæſari, *Et ei, quæ ſecundum pietatem eſt, doctrinæ* euangelicæ, quæ ad pietatem inducit, & lites odiumque extirpat. Talis eſt *Superbus, nihil ſciens* ſcientia ſalutari & formata: de qua dicitur à Sapiente, Dedit illi ſcientiam ſanctorum. Vnde & Salomon, Vbi, inquit, humilitas, ibi ſapientia. Et rurſus, Superbus & arrogans vocabitur indoctus, *Sed languens,* id eſt, cum infirmitate ſui intellectus inaniter occupatus, *Circa quæſtiones & pugnas,* id eſt, diſputationes litigioſas *Verborum, ex quibus oriuntur inuidiæ* vnius in alium, *Contentiones, blaſphemiæ* aduerſariorū fidei cōtra deum, dum audiunt aliqua rationi naturali contraria, *Suſpitiones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum,* id eſt, infectam voluntatem habentium, auerſorum à ſummo & incommutabili bono. De quibus propheta inquit, Diuiſum eſt cor eorum, nunc interibunt, *Et qui ueritate priuati ſunt,* id eſt, ſpiritualiter excæcati. Homini inquam *Exiſtimantium quæſtum eſſe pietatem,* id eſt, opus pietatis, videlicet prædicationem ordinandam eſſe ad lucrum temporale. Nam ideo prædicant, vt temporale commodum conſequantur, quemadmodum apud Michæam prophetam de quibuſdam inducitur, Sacerdotes eius in mercede do-

A Ioan. 8. Matt. 17. B Matt. 22. Marci. 12. Lucæ. 20. Sapiē. 10. Prouer. 11. Prouer. 21. C Oſee. 10. Mich. 3.

D cebant, & prophetæ eius in pecunia diuinabant. *Eſt autem quæſtus magnus, pietas cum ſufficientia,* id eſt, quanuis pietas nõ ſit quæſtus carnalis ac temporalis, vt illi exiſtimant, eſt tamen magnus quæſtus, videlicet fructuoſus, ſpiritualis atq; æternus, quia æternam vitam meretur, eſtque acquiſitio omnium ſpiritualium diuitiarũ pietas iſta, id eſt, cultus dei cum ſufficien-
1.Timo.4. tia victus ac veſtium, ſicut iam dictũ eſt, Pietas ad omnia vtilis eſt, promiſſionẽ habens vitæ, quæ nunc eſt & futuræ, cum qua ſufficientia debemus eſſe contenti. *Nihil enim* temporalium diuitiarum *Intulimus in hunc mundum* naſcendo, ſicut
Iob.1. Iob ait, Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ *Haud* id eſt, non *Dubium* eſt, ſed certum, *Quia nec auferre* è mundo
E *Quid* talium rerum *Poſſumus* moriendo, ſicut ait Pſalmi-
Pſal.48. ſta, Homo cum dormierit non ſumet omnia. Et Iob, Diues
Iob.27. cum dormierit, nihil ſecum auferet: apprehendet eum quaſi aqua inopia. *Habentes autem alimenta, &* indumenta *Quibus tegamur,* id eſt, victualium & veſtimentorum competentiam, *His contenti ſimus* quantum ad appetitum temporalium rerum. Quæ enim vltra procedit, inordinate ſe habet, & ſuperflue agit, quoniam corporalia ad ſpiritualia ordinantur, ſicut media ad finem, ideo non ſunt appetenda niſi ad neceſſitatem: videlicet in tantum, quantum conferunt vel requiruntur ad ſpiritualem mentis profectum, quem ſuperfluitas temporalium rerum non prouehit, ſed impedit. Ideo Sapiens ora-
Prou.30. bat, Diuitias ne dederis mihi, tribue tantum victui meo neceſſaria. *Nam qui uolunt,* id eſt, volendo ſatagunt, *Diuites*
F *fieri, incidunt in tentationem,* id eſt, diabolicam impugnationem, *Et laqueum diaboli,* id eſt, in peccati conſenſum, quo anima à diabolo capitur, quaſi in laqueo. Tales enim cum ſint auari, aliorum bona deſiderant, alienis proſperitatibus inuident, & per vitioſa media conantur temporalia congregare, mentiendo, fallendo, &c. Ideo enim in Eccleſiaſtico ſcriptum
Eccli.10. eſt, Auaro nihil eſt ſceleſtius, & nihil eſt iniquius, q̃ amare
Matth.19. pecuniam. Chriſtus quoque in Euangelio, Poſſibilius, inquit,
Marci.10. eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem, id eſt,
Lucæ.18. diuitiarum amatorem intrare in regnum cœlorum. Incidunt quoque *Et in deſideria multa* inordinata, de quibus & Ioan-
1.Ioan.2. nes, Omne, inquit, quod eſt in mundo aut eſt concupiſcentia oculorũ, aut concupiſcentia carnis, aut ſuperbia vitæ, *Et inutilia*

tilia & nociua, Hæc enim deſideria ſunt inutilia,quia nõ proſunt ad adipiſcendam veram ſalutem.Et nociua,quoniam gratiam dei extinguunt, *Quæ mergunt,* id eſt,per modũ aquarum occidunt *Homines* auaros *In interitum,* id eſt, gratiæ amiſſionẽ,quæ eſt mors animæ, *Et perditionẽ* gloriæ ſempiternæ,quæ eſt mors ſecunda ac infernalis.Hæc enim mala inferunt deſideria iſta. *Radix enim omnium malorum eſt cupiditas* plus habendi quàm expedit. Nec obſtat quòd ſuperbia dicitur omnis peccati initium,vel etiam amor priuatus,cui maxime conuenit eſſe omnium vitiorum originem.Nam ſicut nullum eſt genus peccati quod non oriatur (vt plurimum) ex ſuperbia: ſic nullum eſt genus peccati quod non interdum naſcatur ex cupiditate,prꝗſertim cum ipſa quoque ſuperbia aliquando oriatur ex cupiditate, & econtrario. Sunt enim qui nõ amarent ſuperflua,niſi per poſſeſſionem illorum putarent ſe excellentiores eſſe futuros.Et ſunt qui non amarent excellentiam,niſi per eam putarent ſe ditiores fieri poſſe.Amor autem priuatus eſt radix omnium horum malorum,imò ſimpliciter vitiorũ vniuerſorũ, *Quam* id eſt,cuius cupiditatis materiam *Quidam appetentes errauerunt à fide* vel eam negando,ne diuitiis ſpoliarentur, vel infideliter operando,fidei directionem non ſequentes *Et inſeruerunt ſe doloribus multis,* id eſt, variis curis & pœnalibus ſollicitudinibus vitæ præſentis. Nam & diuitiæ cum labore acquiruntur,cum timore poſſidentur,cum dolore amittuntur.Propterea cõparat eas Chriſtus ſpinis. Pungunt enim & lacerant animam poſſidentis.

A Apoca.1. Eccli.10. B

Tu autem ò homo dei, id eſt, diuino cultui totus mancipatus, *Hæc vitia Fuge.* Iuxta illud Eccleſiaſtici,Quaſi à facie colubri fuge peccata.Vnde Ambroſius, Nihil tam aſperũ, tamque perniciosum, quàm ſi vir Eccleſiaſticus (maxime qui ſublimem tenet locum) diuitiis huius ſeculi ſtudeat, quod nõ ſolum ſibi,ſed etiam aliis obeſt,quibus contrariam dat formã.

Luca.8. C Eccli.21. Ambroſ.

Sectare vero, id eſt,præcedentium ſanctorum veſtigia imitando operare ſeu tene *Iuſtitiam* reddendo vnicuique quod ei debetur à te, *Pietatem,* quæ ſecundum prædicta ad omnia vtilis eſt, *Fidem* catholicam, *Charitatem,* dei & proximi, *Patientiam,* non triſtando propter aduerſa, *Manſuetudinem* non appetendo vindictam propter illatas iniurias, *Certa bonum certamen fidei,* id eſt, efficaciter milita

1. Timo.4.

Iob.7. D Chriſto,pugna pro fide, labora aduerſus peccata. Militia eſt
2.Timo.2. enim vita hominis ſuper terram: nec coronatur, niſi qui legitime certauerit. *Apprehende* hoc eſt, adipiſci conare, & toto affectu amplectere, *Vitam æternam,* id eſt,felicitatem cœleſtem tanquam brauium tui certaminis, aliud præmium non quærendo, *In qua,* id eſt, ad quam, vel propter cuius adeptionem, *Vocatus es* à deo ad fidem fideíque certamen, *Et confeſſus es bonam confeſſionem,* hoc eſt, fidei veritatem ſeu
Roma.10. promiſſionem. Ore enim confeſſio fit ad ſalutem, *Coram multis teſtibus* non ſolum deo & angelis, ſed etiam coram bonis hominibus in tua ordinatione ac prædicatione. Hoc eſt, etiam propter hanc confeſſionem apprehende vitam æternam, vt actio confeſſioni reſpondeat. *Præcipio tibi coram deo,* id eſt,
E deo patre teſtante, vel authoritate diuina mihi commiſſa, *Qui deus Viuificat omnia* viua, vita naturæ, gratiæ ſeu gloriæ, Et coram *Chriſto Ieſu* qui eſt teſtis, fidelis. *Qui teſti-*
Apoca.7. *monium* veritati *Reddidit,ſub Pontio Pilato* dicens, Ego in hoc
Ioan.8. natus ſum,& ad hoc veni in mundum, vt teſtimonium perhi-
Ibidem. beam veritati, videlicet *Bonam confeſſionem* qua dixit, Rex ſum ego. Et, Regnum meum non eſt de hoc mundo. Hoc ergo præcipio, *Vt ſerues,* id eſt, impleas *Mandatũ,* id eſt, mandata diuina & mea, quæ vtiq; à deo ſunt, *Sine macula,* id eſt, pure, *Irreprehenſibile,* id eſt, ſic ea obſerues vt reprehendi non poſſint quaſi iniuſta, *Vſque in aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti,* id eſt, perſeueranter vſque ad mortem, quando à Chri-
Marci.13. ſto viſitaberis, & ei occurres, *Quem* Chriſtum in forma hu-
F mana, *Suis* id eſt, congruis, & à deo præordinatis *Temporibus* ſcilicet in die iudicij particularis vel vniuerſalis, vel in die æternitatis, quæ omne tempus comprehendit. Nam & in patria erit poſt diem iudicij tempus diſcretum, vt Thomas
Boetius. & alij multi teſtantur, *Oſtendet* hominibus bonis & malis in die iudicij, ſed ſolis electis in die æternitatis, *Beatus & ſolus potens,* id eſt, deus trinitas ſubſtantialiter felix, in quo eſt omniũ bonorum, pulchrorum ac deſiderabilium infinita plenitudo, qui ſolus eſſentialiter potens eſt, & ipſa ſua potentia.
Iob.36. De quo in Iob ſcriptum eſt, Deus potentes non abiicit, cum
Apoca.19. ipſe ſit potens *Rex regum & dominus dominantium.* Omnia nanque quantumcunque potentia atque ſublimia comparantur ad deum, ſicut inſtrumenta ad artificem, ſicut media ad finem,

finem,& ſicut ſubiecti ad principẽ. Vnde ait Pſalmiſta,Quo- *Pſal.49.*
niã deus magnus dominus,& rex magnus ſuper omnes deos, A
Qui ſolus per naturam *Habet immortalitatem,* id eſt,omnimodam & ſuperpleniſſimam inuariabilitatem, ſicut per Malachiam loquitur, Ego dominus,& non mutor. Omne autem *Malac.3.*
creatum aliquo modo mutabile eſt, & in omni ente mutabili inuenitur quædam mortalitas,ſecundum Auguſtinum, vide- *Auguſtin.*
licet alicuius deſinentia,& recens diſpoſitio, *Et lucem habitat inacceſſibilem,* id eſt,nullo loco vel termino clauditur, nec in aliqua creatura per circunſcriptionem moratur,ſed habitat in ſeipſo,per quietiſſimam ſubſiſtentiam, qui eſt lux ſubſtantia- *1.Ioan.1.*
lis,vera & infinita.Quæ inacceſſibilis dicitur,quia à nullo intellectu creato comprehendi poteſt. Vnde & dicitur tenebras B.
ponere latibulum ſuum. Poteſt tamen homo ad eam accedere *Pſal.17.*
in via per fidem & gratiam, & in patria per claram viſionem.
Propter quod ait Pſalmiſta,Accedite ad eum & illuminami- *Pſal.33.*
ni. Et ad Hebræos dicit Apoſtolus, Accedamus cum fiducia *Hebr.10.*
ad thronum gratiæ eius, *Quem uidit nullus hominum* exiſtens homo purus,& ſenſitiuarum virium operationibus vtens, *Sed nec uidere poteſt* in hac vita viſione clara per ſpeciem,qua cognoſcitur de re quid eſt.Poteſt tamen videri per fidem & ſpeciem creatam,qua cognoſcitur quia eſt. Propter quod ſcriptũ
eſt in Iob,Omnes homines vident deum : vnuſquiſq; intuetur *Iob.36.*
procul.Prædictis vero verbis Apoſtoli conſonat & illud Ioannis,Deum nemo vidit vnquam. Et quod Moyſi dominus dice- *Ioan.1.*
bat,Non videbit me homo & viuet.His ergo nõ obuiat,quòd *Exod.33.*
non ſolum Chriſtus, ſed Moyſes quoque & Paulus deum per C
ſpeciem in hac vita viderũt, ſecundum Auguſtinum.Pro tunc *Auguſt.*
enim non vixerunt vita humana & ſenſitiua, *Cui* deo trino ac ſimplici *Eſt honor* latriæ, *Et imperium ſempiternum,Amen.*
Iuxta illud Danielis, Poteſtas eius poteſtas ſempiterna,& re- *Danie.4.*
gnum eius in generatione & generationem. ¶Superius dixit Apoſtolus quid contingat volentibus ditari: nunc docet quid oporteat diuites facere. *Diuitibus huius ſeculi.* id eſt,temporales & ſeculares diuitias habentibus, *Præcipe* quod & ſcriptura diuina pręcipit, *Non ſublime ſapere,* id eſt,de diuitiis non extolli,nec alios aſpernari, *Neque ſperare in incerto diuitiarũ,* id eſt,in iſtis amiſſibilibus diuitiis,quæ ſunt bona fortunæ. Propter quod ait Pſalmiſta,Diuitiæ ſi affluant, nolite *Pſal.61.*

Iob.31. cor apponere. Et Iob, Si putaui, inquit, aurum robur meum: & D ebrioſo dixi, fiducia mea. Quàm autem difficile & rarum ſit Eccli.31. hoc, patet per illud Eccleſiaſtici, Beatus eſt diues, qui inuentus eſt ſine macula, qui poſt aurum non abiit, nec ſperauit in pecunię theſauris. Quis eſt hic, & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita ſua. Hinc & Chriſtus in Euangelio aſſerit, Marc.10. Quàm difficile qui habent pecunias intrabunt in regnum cœlorum, *Sed in deo uiuo* omnis vitæ fontano principio. De quo Pſal.83. ait propheta, Domine virtutum beatus homo qui ſperat in te, *Qui præſtat nobis omnia* corporalia ac ſpiritualia quæ habe-Iacobi.1. mus, *Abunde* hoc eſt, copioſe: iuxta illud Iacobi, Qui dat omnibus affluenter, & non improperat, *Ad fruendum*, id eſt, Eſa.64. ad vtẽdum tẽporalibus, & vt ſic vtamur præſentibus, quatenus 1.Cor.1. bonis futuris nobis promiſſis, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, tandem fruamur. Præcipe inſuper diuitibus, *Bene* E *agere, diuites fieri in operibus bonis*, id eſt, ſpirituales diuitias cõgregare, videlicet cumulum meritorum, & incrementa gra-Matth.6. tiæ atque virtutum. Prout ait Saluator, Theſaurizate vobis theſaurum in cœlo, *Facile tribuere* eleemoſynas. Quemad-Lucæ.6. modum Chriſtus hortatur, Omni petẽti te tribue. Et, Beatius Act.20. eſt magis dare quàm accipere, *Communicare*, id eſt, communia reputare, vel facere bona exteriora, *Theſaurizare ſibi fundamentum bonum*, hoc eſt, ſtabilem cordis adhæſionem cum deo, ſeu opus meritorium, *In futurum*, id eſt, ad hoc vt digni ſint bonis ſeculi futuri, *Vt apprehendant ueram uitam*, id eſt, æternam vitam ſeu beatitudinem (quæ non eſt fallax & labi-F lis) conſequantur. *O Timothee depoſitum cuſtodi*, id eſt, epiſco-Matt.25. pale officium tibi diuinitus commendatum ſeu creditum diligenter exerce, & gratiam tibi conceſſam, creditaq; talenta, ſuo tempore cum vſuris repetenda ſollicite conſerua, expende, diſpenſa, *Deuitans prophanas uocum nouitates*, id eſt, noua vocabula religioni ſanctæ contraria, quæ ſua obſcuritate vel vanitate introducunt errorem. Ponit autem gloſſa exemplum de nomine iſto hypoſtaſis. Sed hoc intelligendum eſt pro certo tempore. Hypoſtaſis nanque ſignificat eſſentiam & perſonam. Vnde hæretici per vſum huius nominis volebant catholicos inducere ad confitendum tres eſſentias in diuinis, ſicut & tres perſonas. Idcirco nõ licuit nomine iſto vti ante determinationem ſuæ ſignificationis. Nunc vero quoniam vſu doctorum

determinatum

determinatum eſt ad ſignificandum perſonam,licitum eſt ip- A
ſo vti,imò doctores(vt plurimum)ipſo vtuntur. Hinc Diony- *Dionyſius*
ſius,& eum ſequens Damaſcenus,affirmant,non eſſe audendũ *Damaſce.*
aliud de ſuperſubſtantiali deitate aſſerere,præter ea quæ no-
bis in ſacris eloquiis tradita ſunt.Et Hieronymus dicit, Ex ſo *Hierony.*
la inordinata prolatione verborum incurritur hæreſis. Deui-
tans etiam *Et oppoſitiones* id eſt, inſtantias ſeu contradictio-
nes contra fidem, *Falſi nominis ſcientiæ* .i.vanæ ſcientiæ,quę
mendaciter ſcientia appellatur, vt eſt omnis ſcientia, quæ ſe
extollit contra ſcientiam dei ſeu fidei veritatem, *Quam* fal- *Roma. 10.*
ſam ſcientiam, *Quidam promittentes* id eſt,ſe habere & dili-
gere profitentes, *Circa fidem exciderunt* id eſt,à fide catho-
lica corruerunt, ſequentes naturalem rationem, & propriam B
imaginationem,imò ſtultitiam potius quàm diuinam autho-
ritatem. *Gratia tecum* quæ non infunditur niſi ab omnipo-
tente,qui eſt ſuper omnia deus ſublimis & benedictus. *Amen.*

IN EPISTOLAM AD TIMOTHEVM SECVNDAM

PROOEMIVM.

QVi abiicit diſciplinam, deſpi- *Pro.15.*
cit animam ſuam; qui autẽ ac- C
quieſcit increpationibus, poſ-
ſeſſor eſt cordis. Quia in mul- *Iacobi.3.*
tis offendimus omnes, ſepties- *Prou.24.*
que in die corruit iuſtus,neceſ-
ſaria nobis eſt diſciplina ver-
borum ac verberum, quatenus
verbis ictibusque correcti, ab-
ſtrahamur à vitiis & decore-
mur virtutibus. quemadmodũ
ergo qui diligit iniquitatem odit animam ſuam:ſic qui abiicit *Pſal.10.*
diſciplinam,deſpicit animam propriam.Ideo ſanctus Apoſto
lus in hac ſecunda ad Timotheum epiſtola erudit eũ & cor- *Sapien.3.*
ripit.Præcedenti quippe epiſtola recepta & lecta,Timotheus
tandem anima fatigatus & circa officij ſui exequutionẽ fuit
tepidior factus propter continuas aduerſitates,infirmitates &

D perſequutiones circunſtantes. Hortatur ergo eum Apoſtolus ad palmam martyrij, atque idoneam ſui miniſterij exequutionem, proponens ſeipſum ei in exemplum, ſcribitque ei à Roma de carcere, vel à Loadicia, vt aſſerunt quidã. Procedit autem modo conſueto, ſalutationẽ præmittendo, ſicut patebit.

Cap. 1. *Paulus apoſtolus Chriſti Ieſu per uoluntatem dei.* ARTICVLVS. I.

1.Cor.15. 1.Cor.9. E *Paulus apoſtolus Chriſti Ieſu per uoluntatem dei* .i.deo agente, *Secũdum promiſſionem uitæ* .i.propter præmium, vel ad obtinendam remunerationem vitæ, *Quæ eſt in Chriſto Ieſu* id eſt, vitæ æternæ, quæ à Chriſto confertur, & in Chriſto conſiſtit ſicut in

Acto.16. Galat.6. 1. Theſſ.2. obiecto, quæ vita eſt præmium propter quod factus ſum apoſtolus, non ab homine, ſed à deo. Mandat & ſcribit *Timotheo chariſſimo filio* ſuo ſpirituali, *Gratia* gratum faciens, *Miſericordia* .i.peccatorum remiſſio, *Et pax* .i. tranquillitas mẽtis ſit tibi *A deo patre & Ieſu Chriſto filio eius Domino noſtro. Gratias ago deo, cui ſeruio à progenitoribus meis* .i.exemplo antiquorum patrum meorum, videlicet Abrahæ, Iſaac & Iacob, quorum veſtigia imitor, vnum verum deum colendo *In cõſcientia pura* .i.ſine remorſu alicuius peccati, inde autem gratias ago, *Quòd ſine intermiſſione* .i. omni congruo tempore,

F *Habeam tui memoriam in orationibus meis* fuſis pro te & alijs, *Nocte ac die deſiderans te uidere, memor lachrymarum tuarum* quas deduxerunt oculi tui, quãdo receſſi à te, qui libẽ-

Hier.14. tiſſime mecum tranſiſſes ac permanſiſſes. *Vt gaudio implear* id eſt, vt te in bonis confirmem, & accendam ad martyrij pal-

1. Timo.1. mam. quo facto de quo profectu plene exultem, *Recordationem accipiens eius fidei, quæ eſt in te non ficta* .i.tuæ veræ fidei reminiſcens, quæ non eſt ſimulata, ſed pura & efficax, *Quæ* fides *Et habitauit* .i. firmiter fuit, *In auia tua Loide* id eſt, matre matris tuæ ſic dicta. Habitauit quoque *Et in matre tua Eunice.* Parentum fidem commemorat, vt fidem filij roboret. Tacet vero de patre Timothei, quoniam gentilis erat, & infidelis, vt dicitur. *Certus ſum autem quòd & in te habitet fides iſta. Propter quam cauſam* videlicet, quia tam bonas genitrices habuiſti, & fidelis diu fuiſti, *Admoneo te*

paterne,

paterne, *Vt reſuſcites* .i.reformes, perficere ſtudeas, & ad A
priſtinos actus extendas *Gratiam dei, quæ eſt in te.* .i.gratiā
epiſcopalem & ſacramentalem tibi diuinitus datam in tui or-
dinatione vel confirmatione, *Per impoſitionem manuum mea-*
rum quæ impoſitio fuit cauſa gratiæ diſpoſitiua & inſtrumē-
talis. Vel poteſt intelligi abſolute de gratia gratificante, quia
per impoſitionem manuum apoſtolorū dabatur ſpiritus ſan- *Act. 8.*
ctus. Ex his patet, quòd gratia in corde Timothei erat, quaſi *Apoc. 2.*
ſopita & debilitata, ideo admonet eum vt reparet gratiam pri *Ibidem.*
ſtinam, proficiendo in ea. Vnde etiam quod in Apoc. angelo
eccleſiæ Epheſi dicitur, Scio opera tua, & laborem, & patien-
tiam. Et poſt pauca, Sed habeo aduerſum te, quòd charitatem B
tuam primam reliquiſti. Memor eſto itaque vnde excideris, &
age pœnitentiam, & prima opera fac. Quidam exponunt de
Timotheo, quem conſtat fuiſſe Epheſiorum angelum, id eſt,
epiſcopum. *Non enim dedit nobis deus ſpiritum.* hoc eſt do-
num *Timoris* pure ſeruilis. Vel, ſpiritum timoris, id eſt, ani- *Matt. 10.*
mam inordinate timentem temporalia mala, videlicet eos qui *Eſa. 11.*
corpus occidunt, *Sed dedit nobis ſpiritum* id eſt, donum & *Roma. 8.*
gratiam *Virtutis* id eſt fortitudinis contra aduerſa, quæ eſt EPIST.
vnum de ſeptem donis ſpiritus ſancti, *Et dilectionis* dei ac
proximi, *Et ſobrietatis* id eſt, temperantiæ vel diſcretionis.
Verba hæc plenius expoſita ſunt ad Romanos, vbi legitur,
Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis in timore. *Noli itaque eru*
beſcere .i.quoniam dedit nobis deus ſpiritum dilectionis, C
non erubeſcas *Teſtimonium domini noſtri* Ieſu Chriſti, id eſt
proteſtationem, prædicationem ſeu confeſſionem Chriſti: ſed
ſine rubore & confuſione teſtare corā hominibus, quòd Chri- *Matt. 10.*
ſtus ſit deus & homo, qui ex ſua paſſione vniuerſum mundum *Lucæ. 9.*
redemit, reſurrexit, cœlos aſcēdit. Vnde ait ſaluator in Euāg.
Qui me confeſſus fuerit coram hominibus, confitebor & ego
eum coram patre meo, Et rurſus, Qui me erubuerit & meos
ſermones, hunc filius hominis erubeſcet, *Nec erubeſcas Me*
uinctum eius id eſt, me Paulum pro fide nunc captum atque li-
gatum, *Sed collabora Euangelio* .i.cum me & cæteris euange-
lizantibus, labora ad promulgationem ac venerationem euā-
gelicæ legis, fortiter prædicando, iuſte viuendo, & pro fidei
veritate mortem ſuſtinendo, *Secundum uirtutem dei* .i.ſecū-
dum virtutē & gratiam tibi diuinitus datā, *Qui nos liberauit*

per

D per propriam paſſionem à iugo diaboli & pœna inferni, *Et*
Apoc.3. *uocauit* ad fidem,ac vitam æternã *Vocatione ſua ſancta* id eſt,
Matt.10. inſpiratione interna,de qua in Apoc. Ego ſto ad oſtiũ & pulſo. Vel prædicatione euangelica quam fecit per nos: nõ enim nos ſumus qui loquimur, ſed ſpiritus patris noſtri qui loquitur in nobis. Vocauit inquam nos, *Non ſecundum opera noſtra* id eſt propria merita quæ vocationem hanc nequaquam præceſſerunt,ſed ſecundum propoſitum ſuũ.i. voluntatis ſuæ decretum ſeu voluntariam præordinationem, *Et gratiam* nobis clementer infuſam,quæ eſt effectus huius propoſiti,per quem
Rom.6. ad omnia opera meritoria promouemur atque perducimur, *Quæ data* .i.dari præordinata, *Eſt nobis in Chriſto Ieſu* id
E eſt per Chriſtum,vtputa per eius incarnationem, virtutem & meritum *Ante tempora ſecularia* id eſt, ab æterno. *Manifeſtata eſt autem* id eſt,publice prædicata & nota vel euidenter
2.Cor.4. impleta eſt, *Nunc* tempore gratiæ *Per illuminationem* id eſt prædicationem & doctrinam *Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti* quã
Acto.2. proprio ore,vel per apoſtolos mundo propoſuit, aut certe per illuminationem factam in die Pentecoſtes, quando in igneis linguis ſpiritus ſanctus apparens,illuminauit apoſtolos ad cognoſcendum & prædicandum hanc gratiam,quæ illuminatio
Ioan.16. dicitur Chriſti,quoniam ipſe miſit ſpiritum ſanctum. *Qui* Chriſtus ſua paſſione *Deſtruxit* id eſt,hominibus abſtulit
1.Cor.15. *Mortem* culpæ atque gehennæ, & corporis immortalitatẽ
Oſee.13. promeruit eis, quam & nunc præſtat in ſpe, daturus eam in re,quando corruptibile hoc induet incorruptionem. Hoc eſt quod apud Oſeam loquitur, De morte redimã eos. Ero mors tua ô mors &c. *Illuminauit autem* id eſt, notam fecit *Vitam* æternam,quæ eſt merces noſtri laboris, & finis huius peregri-
F nationis *Et incorruptionem* id eſt, perpetuam immortalitatẽ, quam habebunt electi in anima & corpore poſt diem iudicij,
Ioan.10. *Per Euangelium* id eſt,Euangelij prædicationem,videlicet
Ioan.11. per ſeipſum & diſcipulos ſuos,dicendo,Cognoſco oues meas, & vitam æternam do eis. Et alibi, Qui credit in me,non morietur in æternum. *In quo* euangelio prædicando, videlicet vt id annunciem omnibus, *Poſitus ſum ego* .i.à deo ordinatus & conſtitutus *Prædicator & apoſtolus & magiſter gẽtium,ob quã*
2.Timo.2. *cauſam* videlicet propter euangelij prædicationem, *Hæc* id eſt,incarcerationem,ligationem & alia plurima *Patior,ſed non con,*

non confundor in meipſo quaſi turpe aliquid operans,imò glorior in aduerſis. Verbum equidem crucis pereuntibus ſtulticia eſt:his vero qui ſalui fiunt.i.nobis virtus dei eſt. *Scio enim cui credidi* .ſ.deo omnipotenti,qui eſt via,veritas & vita, *Et certus ſum quia potens eſt depoſitum meum* .i.beatitudinem mihi paratam quam merui & apud ipſum repoſui *Seruare in illum diē* id eſt,vſque ad diē remunerationis meæ,hoc eſt, vſque ad diē mortis,quantum ad glorificationem animæ, & vſque in diem extremi iudicij, quantum ad glorificationem corporis mei. Inſuper admonet Timotheum, *Formam habens ſanorum uerborum* id eſt,tu Timothee habens ſeriem ſanctarum prędicationum,ſeu formam euangelicorum verborum, quæ verba *A me* prædicante *Audiſti*, Habens inquam hæc verba *In fide* id eſt,cū fidei obſeruatione, *Et dilectione in Chriſto Ieſu* id eſt,per gratiam Chriſti & ad gloriam eius,vel ſecundū voluntatem ipſius, *Bonum depoſitum cuſtodi* id eſt, gratiam tibi conceſſam conſerua, & officium tibi cōmiſſum digne proſequere. Vel ſic, Bonum depoſitum, de quo nunc dixi, id eſt, præmiū tibi apud deum repoſitū pro tuo labore cuſtodi,ne illud per negligentiam perdas *Per ſpiritū ſanctū* .i.non tuis viribus,ſed adiutorio ſpiritus ſancti hoc age, *Qui habitat in nobis* per charitatem & gratiam,quoniam ſumus templum dei. Dominus enim in templo ſancto ſuo. *Scis enim hoc* .i.iam plane agnoſcis, vel ſcire debes, *Quòd auerſi ſunt à me omnes qui in Aſia ſunt* .i.quòd vniuerſi qui nunc receſſerunt à me cum perfido corde ſunt in Aſia minori, *Ex quibus* id eſt, de quorum numero *Sunt Phygelus & Hermogenes*. Hi (vt legitur) fraudulenter acceſſerunt Apoſtolū vt diſcerēt eius myſteria, quatenus materiam calumniandi haberent:qui cum ſe manifeſtatos conſpicerent,abierunt. *Det miſericordiam dominus Oneſifori domui* id eſt, fideli familiæ Oneſifori Aſiani, *Quia ſæpe me refrigerauit* id eſt conſolatus eſt & refocillauit neceſſaria miniſtrando, *Et catenam meam* id eſt, me catenis vinctum, *Non erubuit* verecundando de tali magiſtro. *Sed cum Romam ueniſſet:ſollicite me quæſiuit & inuenit,Det illi dominus* pater *Inuenire miſericordiā* .i.gratiā adipiſci & vitā æternā, *A domino* filio cui pater dedit omne iudicium:iuxta illud, Deus iudiciū tuū regi da, *In die illa* .i.in die mortis atq; iudicij. Talis modus loquēdi in veteri teſtamēto vſitatior eſt,vt ibi, Pluit dominus

A 2.Cor.11. 1.Cor.1. Ioan.14. B FINIS. Hebr.11. C 1.Cor.3. Pſal.10. Ephe.6. Pſal.71. Gene.19.

D dominus ſuper Sodomam ignem & ſulphur à domino. *Et quanta* beneficia *Epheſi* id eſt, in Epheſo, *Miniſtrauerit mihi* Oneſiforus iſte *Tu melius noſti* qui præſens fuiſti, quàm ea quæ Romæ mihi miniſtrauerit.

Cap. II. *Tu ergo fili mi confortare in gratia*
ARTICVL. II.

TV ERGO *fili mi confortare in gratia.* Gratum faciente quæ eſt omniũ operum meritoriorũ principium, ſicut natura eſt principium operationum
Ioan.1. naturalium, *Quæ* gratia *Eſt in Chriſto Ieſu* ſicut in fonte & capite, quia ab ipſo deriuatur in
E nos. De plenitudine quippe eius omnes accepimus *Et quæ audiſti à me* id eſt, euangelica documenta quæ tibi propoſui *Per multos teſtes* id eſt, per allegationes prophetarum quorum teſtimonio confirmaui quæ docui. Vel, per multos teſtes, id eſt, multis præſentibus qui teſtimonium ferre poſſent.

Hæc commenda fidelibus hominibus vt prædicent aliis: non
Eſaiæ.5. quibuſcunque fidelibus, ſed *Qui idonei erunt & alios docere* id eſt, qui morum probitate, ſcientia, atque facundia pollent.

Labora in agro dominico & vinea domini Sabaoth, *Sicut bonus miles Chriſti Ieſu* ſpinas vitiorum & tribulos paſſionum de cordibus ſubditorum euellendo, vita & labiis prædicando, & tuum officium digne continuando. *Nemo militans deo* id eſt, ad dei honorem & gloriam, aduerſariis veritatis
F repugnans, contra propria vitia luctans, & diuinis exercitiis
Lucæ.10. ſe immergẽs, *Implicat* id eſt, inuoluit, *Se ſecularibus nego-*
Matth. 6. *tiis* id eſt, cauſis & rebus, diuitiisq́; mundanis. Per hoc enim diſtraheretur mens eius ab illo vno quod ſolum neceſſarium eſt. Ideo ſollicitudo de craſtino prohibetur à Chriſto, nam & ſi interim oporteat ſeruum & militem Chriſti ſecularia tractare negotia, non tamen ſe implicat illis, ſed moderate & interdum ſe applicat talibus cupiens expediri & deo vniri *Vt ei* videlicet deo *Placeat cui ſe probauit* id eſt, probabilem
Pſalm. 72 exhibuit ſeu deuouit, dicens cum Pſalmo, Mihi adhærere deo
Pſalm.26. bonum eſt. Et, Vnam petij à domino, requiram hanc. Idcirco autem labora, vt miles Chriſti. *Nam qui certat in agone* id eſt, cum alio cõtendit in huiuſcemodi bellico exercitio, quod

&

A
& agonizantes quandoque nudi exercuerunt. *Non coronabitur* quaſi victor *Niſi legitime* id eſt, efficaciter, & ſicut lex agonis requirit, *Certauerit* omnia impedimenta pugnandi abiiciendo, quemadmodum dictum eſt alibi, Omnis qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet. *Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere* id eſt, quemadmodũ agricola diligens primo fruges ſuæ terræ deguſtat, & de eis neceſſaria ſumit & edit, ſic prædicator & paſtor qui corda audientium vomere prædicationis aperit, vertit, & excolit, ſemenque verbi cœleſtis infundit, debet de ſumptibus aliorum & gregis propriis ſuſtentari. Dignus eſt enim operarius ſua mercede. Hoc dicit Apoſtolus, quia ſuperius dixit, quòd militans deo non implicat ſe ſecularibus negotiis. Vt ergo oſtendat vnde prædicator & prælatus viuere debeat, adiecit ſimilitudinem de agricola. *Intellige* id eſt, diſcrete perpende,

1.Cor.9.
Matth.10.
Lucæ.10.
1.Tim.5.
1.Cor.4.

B
Quæ dico ne tibi videatur contrarietas in verbis & actibus meis, eo quòd ego non accipiam ſumptum ab aliis cuius oppoſitum te doceo. Ego enim non accipio interdum propter rationabiles cauſas, vt amputem occaſionem peruerſis. Te vero accipere volo propter rationabiles cauſas, cum ſis infirmus, & vt deo liberius vaces. *Dabit enim tibi dominus in omnibus* quæ ſcribo aut facio *Intellectum* id eſt, veram ac circunſpectam notitiam. ¶ Denique quatenus legitime certes conſideratione futuræ coronationis. *Memor eſto* per actualẽ conſiderationem *Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum reſurrexiſſe à mortuis* natum *Ex ſemine Dauid ſecundum euangelium meum* id eſt, ſecundum euangelicam annunciationem à me adminiſtratam. *In quo* id eſt, in cuius euangelij prædicatione,

2.Cor.12.
1.Theſſ.2.
2.Theſſ.3.
Roma.1.
Ephe.3.

C
Laboro uſque ad uincula incluſiue quibus iam vinctus in carcere iaceo, *Quaſi male operans* id eſt, tanquam falſa prædicans, & homines fallens. *Sed uerbum dei non eſt alligatum* id eſt, prædicatio mea ſeu doctrina non eſt impedita: nam verbo præſentes in carcere doceo. Scriptis vero & item per diſcipulos meos abſentes informo. *Omnia autem* aduerſa *Suſtineo* patienter, *Propter electos, ut & ipſi ſalutem conſequantur* non à me, ſed per miniſterium meũ, videlicet vt cooperer eorum ſaluti, *Quæ eſt in Chriſto Ieſu* ſicut in obiecto, datore, & cauſa meritoria. In eius enim viſione conſiſtit, ab ipſo donatur, ipſe quoque nobis promeruit eam, *Cum gloria cœleſti*

D ſalutem conſequuntur, id eſt, cum omni beatitudine præmij accidentalis adiuncta præmio eſſentiali, quæ per ſalutē exprimitur. Vel, per ſalutem intelligitur felicitas viæ, per gloriā cœleſtem felicitas patriæ. *Fidelis ſermo* quod dixi & dicam.

Nam ſi commortui ſumus id eſt, Chriſti paſſionibus conformamur, mundo & vitiis moriendo, eiusque veſtigia digne ſequendo, *Et conuiuemus* cum Chriſto vita gratiæ in præſenti, & vita gloriæ in futuro, *Si ſuſtinemus* aduerſa pro Chriſto, *Et conregnabimus* cum eo in regno cœlorum. *Si negauerimus* cum verbis, vel impiis factis, *Et ille negabit nos* pertinere ad ipſum. Sicut in euangelio ait quibuſdam, Neſcio vos vnde ſitis. Diſcedite à me operarij iniquitatis, propter quod rurſus loquitur, Qui negauerit me corā hominibus, denegabitur corā angelis dei. *Si non credimus* ea quæ fidei ſunt, *Ille* ſcilicet deus ſeu Chriſtus *Fidelis* id eſt, verus *Permanet, negare ſeipſum non poteſt* cum ipſe ſit veritas. Et hoc non poſſe, non ad impotentiam pertinet, ſed ad veram ac ſummam potentiam. Sicut poſſe peccare non ad veram potentiam, ſed ad impotentiam ſpectat. Qui enim poteſt quod ſibi non expedit, quanto id magis poteſt, tanto impotentior eſt & infelicior. Quemadmodū Dionyſius recitat, hunc locum Elimas magus obiecit Apoſtolo, quaſi derogaret omnipotentiæ dei, quòd ſeipſum negare non poteſt. *Hæc commone* id eſt, ad horū fidem & obſeruantiam alios exhortare, *Teſtificans coram deo* id eſt, deum teſtem inuocans, vel per eum auditores tuos adiurans & obſecrans. *Noli uerbis contendere* cum aliis diſputando ſeu conferendo, *Ad nihil enim utile eſt* directe, & ex ſua natura talis verboſa contentio, *Niſi ad ſubuerſionem audientium* qui ſcandalizantur per hoc, Ideo dicit gloſſa, quòd non ſit ſecurum cum hæreticis diſputare in publico. Non ſic autem intelligendum eſt verbum Apoſtoli, quaſi ad ſubuerſionem audientium vtile eſſe ſit vera vtilitas: ſed tantum vult dicere quòd contentio ad nihil valet niſi ad ſubuerſionem. Ideo prorſus inutilis eſt & nociua ac fugienda. Vnde Corinthiis dictum eſt, Si quis videtur contentioſus eſſe, nos talem conſuetudinem non habemus, nec eccleſia dei. Ideo dicit Ambroſius, Collatio non altercatio eſſe debet inter famulos dei, *Sollicite cura teipſum probabilem* id eſt, laudabilem & acceptum, *Exhibere deo* opus dei reuerenter agendo, &

Marginal notes: Colo.3. Roma.8. Lucæ.13. Matth.10. E Roma.14. Dionyſius. F 1.Corin.11. Ambroſ. 1.Tim.4.

& in puritate conſcientiæ coram altiſſimo conuerſando, A

Operarium inconfuſibilē id eſt, executorem virtutum irreprehenſibilem,vt non metuas venire ad lucem,quatenus manifeſtentur opera tua *Recte tractantem* id eſt,diſcrete proponentem, *Verbum ueritatis* vnumquemque docendo pro- 1.Ioan.3.
ut capere poteſt,vel indiget. *Prophana autem* id eſt, verba ſanctæ religioni contraria, *Et uaniloquia deuita* audire vel loqui: iuxta illud, Sepi aures tuas ſpinis, & noli audire lin- Eccli.28.
guam iniquam: Et ori tuo facito oſtia & ſeras, *Multum enim proficiunt* id eſt,valde cooperantur *Ad impietatem* quoniã cultum dei impediunt,& errores graues inducunt huiuſmodi verba.Sumit autem verbum, proficiunt impoprie *Et ſermo eorum* videlicet prophanorum,hæreticorum,& vana loquentium. *Vt cancer ſerpit* id eſt,ad ſimilitudinem morbi illius B
paulatim creſcit, & tendit à paruo errore ad magnum. *Ex quibus* id eſt,de quorũ hæreticorum infelici collegio, *Eſt Hymenæus & Philetus,qui à ueritate* fidei in qua olim ſteterũt *Exciderunt* cadendo in hæreſim, *Dicentes reſurrectionem iam factam* id eſt,ea quæ ſcriptura teſtatur de generali reſurrectione corporum aſſerentes intelligenda eſſe de ſpirituali reſurrectione animarũ à vitiis,quæ in baptiſmo iam facta eſt, quotidiéque impletur. Contra quos S.Iob apertiſſime profi- Iob.19.
tetur, Credo quòd redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum, & rurſum circundabor pelle mea, &c. *Et ſubuerterunt* ſua fallaci expoſitione,

Quorundam ſimplicium *Fidem.Sed firmum* id eſt,quanuis illi ſic perierunt, non tamen de ſubuerſione omnium eſt ti- C
mendum,ſed firmum *Fundamentum dei* id eſt,Eccleſia in 1.Tim.1.
deo fundata (quæ in præcedenti epiſtola dicta eſt fundamentum atq; columna veritatis) *Stat* firmiter in fide *Habens ſignaculum hoc* id eſt,hoc quod ſubditur,habens pro ſigillo & ſigno certiſſimo,quod ipſa non peribit. *Cognouit dominus qui* Roma.8.
ſunt eius hoc eſt, deus prædeſtinatos ſuos æternaliter cognoſcit: ſcriptos in libro vitæ, eóſque conſeruat & approbat.Habens quoque ſignaculum hoc ſecundum quod ſequitur. *Et diſcedat ab iniquitate* id eſt, peccata deuitet *Omnis* 1.Cor.12.
qui nominat cum mente fideli ac munda, *Nomen domini.* De qua nominatione dicit Apoſtolus,Nemo poteſt dicere dominum Ieſum niſi in ſpiritu ſancto. Hęc autem diſceſſio ſignũ

eſt

D eſt prædeſtinationis & ſaluationis eccleſiæ. ¶ Et quaſi aliquis quæreret, cur deus permittat ſic quoſdam perire. Reſpondet

Roma.6. Apoſtolus ponens exemplum de grandi palatio. *In magna autem domo non ſolum ſunt uaſa aurea & argentea* precioſa & pro vſibus nobilibus facta, quæ in menſam patrisfamilias apportentur, *Sed & lignea & fictilia* id eſt, etiam vaſa vilia ſunt in domo huiuſmodi. *Et quædam quidem* id eſt, aurea &

Roma.3. argentea vaſa facta ſunt, *In honorem* hoc eſt, ad vſus præclaros, *Quædam autem* id eſt, vaſa lignea & fictilia facta ſunt, *In contumeliam* id eſt, ad vſus immundos. Per hoc inſinuatur quòd in eccleſia (quæ eſt magna domus dei) non ſolum ſunt electi & boni, qui per vaſa aurea & argentea deſignantur, ſed etiam reprobi, qui per vilia vaſa notantur. Electi

E autem facti ſunt in honorem, id eſt, ad gloriam ſempiternam

Pſal. 20. in quibus implebitur id Pſalmiſtę, Gloriam & magnum decoram impones ſuper eum. Reprobi vero ſunt in contumeliam, id eſt, ad æternam confuſionem ac pœnam. Et hoc totum cedit ad gloriam creatoris: nam ſicut in illis reſplendet miſericordia, ſic in iſtis manifeſtatur diuina iuſtitia. Vnumquodque oppoſitorum ex conſideratione ſui oppoſiti clarius eluceſcit.

Si quis ergo emundauerit ſe ab iſtis id eſt, à vitiis reproborum qui ſunt in contumeliam, *Erit uas in honorem ſanctificatum* id eſt, per gratiã ſanctificabitur, ita vt finaliter ſempiternum

Matt. 25. conſequatur honorem, audiens illud à Chriſto, Intra in gaudium domini tui, *Et utile domino* id eſt, ad gloriã dei proficuum. Aliis *Ad omne opus bonum paratum* à deo diſpoſitum

F & formatum ad facienda opera virtuoſa *Iuuenilia autem deſideria* id eſt, pueriles concupiſcentias, *Fuge*, videlicet

Ariſtotel. conſolationes carnales ac leuitates. *Sectare uero* per iugem operationem, *Iuſtitiam* quæ eſt præclariſſima virtus. Et nec eſt heſperus nec lucifer ita admirabilis, quantum ad virtutes morales, in appetitiua potentia exiſtentes, *Fidem, charitatem* dei & proximi, *Pacem* internam & concordiam cum aliis, *Cum his qui inuocant dominum de corde puro.* Tales nempe has virtutes ſectantur. *Stultas autem & ſine diſciplina quæſtiones* id eſt, vanas & ineruditas, *De uita, ſciens quia generant lites* non ædificationem in fide & moribus.

Seruum autem domini non oportet imò nec licet, *Litigare*

Titum.3. ſicut iam dictum eſt, Noli verbis contendere, *Sed manſuetum*

eſſe

eſſe ad omnes iram frenando. Vnde ait quidam Sapiens, In manſuetudine opera tua fac,& ſuper hominum gloriam diligeris. *Docilem* vt poſſit facile inſtrui nec ſit pertinax in proprio ſenſu, quemadmodum Chriſtus in euangelio loquitur, Erunt omnes docibiles dei. Et Iacobus, Cũ manſuetudine (inquit) ſuſcipite inſitum verbum, *Patientem* in aduerſis A 1.tim.6 Eccli.3. Ioan.6. Iacob.1.

Cum modeſtia id eſt, cum diſcretione ac moderamine ſine perturbatione & impetu. *Corripientem eos qui reſiſtunt* hoc eſt, rebelles deo atque iuſtitiæ, de quibus Iob ait, Ipſi fuerunt rebelles lumini, *Ne quando* id eſt, vt tandem aliquando, Iob.24.

Det illis inobedientibus *Deus pœnitentiam* id eſt, gratiam pœnitendi de priſtinis malis, *Ad cognoſcendam ueritatem* fidei & doctrinæ. Purgati enim à vitiis per pœnitentiam apti ſunt illuminationi diuinæ, eamq́ue recipiunt, cum aliud nihil diuidat mentem rationalem à deo, niſi peccatum: propter quod Eſaias ait, Hic eſt omnis fructus, vt deleatur iniquitas. Et rurſus, Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter deum veſtrũ & vos. Hieremias quoque teſtatur, Peccata veſtra prohibuerunt bonum à vobis, *Et reſipiſcant à diaboli laqueis* id eſt, peccatis atque erroribus, quibus animæ à dæmone capiuntur: prout ſcriptura dicit, Iniquitates ſuæ capient impium, & funibus peccatorum ſuorum conſtringetur, *A quo* diabolo B Eſaiæ.27. Eſaiæ.59. Hiere.5. Prou.5.

Captiui tenentur id eſt, dominationi & iugo dæmonis ac peccati ſubiecti *Ad ipſius* diaboli *Voluntatem* hoc eſt, ſicut diabolo placet & ad exequendam voluntatem ipſius.

Cap. III. *Hoc autem ſcito, quòd in nouiſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa.* C

ARTICVL. III.

PRAETEREA docet Apoſtolus Timotheum debere ſollicitum eſſe propter futura pericula. Matth.24

Hoc autem ſcito, quòd in nouiſſimis diebus circa Antichriſti aduentum, *Inſtabunt tempora periculoſa.* Erit enim tunc tribulatio talis, qualis non fuit ab exordio mundi: tunc nanque eccleſia perſecutionem ſuſtinebit à tribus grauiſſimis hoſtibus ſimul, à quibus ante ſucceſſiue afflicta eſt, vtputa à tyrannis, ab hæreticis, falſiſque fratribus, *Et erunt homines ſeipſos amantes* amore carnali,

D priuato,& peſſimo,quærentes ſolum bona delectabilia & vtilia,non honeſta, *Cupidi* id eſt,auari, *Elati* id eſt, ambitioſi, *Superbi* quantum ad appetitum excellentiæ in temporalibus, *Blaſphemi* in deum & ſanctos, *Parentibus non obedientes,ingrati* deo,magiſtris & parentibus, quibus non poteſt reddi æquiualens, *Scelesti* id eſt, magnis peccatis obnoxij *Sine affectione* hoc eſt, corde frigidi, à calore amoris diuini, *Sine pace* interiori & exteriori, id eſt, turbulenti, *Criminatores* alios inordinate accuſando, vi-

Matth. 7. dentes aliorum feſtucas non proprias trabes, *Incontinentes*

Lucæ.6. id eſt, luxurioſi, *Immites* hoc eſt, iracundi, *Sine benignitate* id eſt,fraterna compaſſione, *Proditores* iuſtorum,

Iob.11. *Tumidi* contra deum, ſicut Iob ait, Vir vanus in ſuper-

E biam erigetur, *Proterui* id eſt, crudeles. Iuxta illud, Viſcera impiorum crudelia. *Voluptatum* carnalium, ſcilicet

Prouer.12 gulæ & luxuriæ *Amatores magis quàm dei* præponentes carnalia ſpiritualibus ac diuinis, *Habentes ſpeciem quidem pietatis* id eſt, ſimulatam ſanctitatem & apparentiam veræ religionis aſſumentes, venientes videlicet in veſtimẽtis ouium, *Virtutem autem eius abnegantes* id eſt, vigorem ſeu exiſtentiam pietatis abiicientes, cum ſint hypocritæ,& intus lupi rapaces, *Et hos* id eſt, typos & prædeceſſores iſtorum qui prædictis vitiis polluuntur, *Deuita. Ex his enim* id eſt

Matth. 7. de horum catalogo, *Sunt qui penetrant domos* hoc eſt, ſecretiora loca domorum ingrediuntur, vt in occulto ſuos errores diſſeminent. Nam omnis qui malè agit, odit lucem,

Ioan.3.

F *Et captiuas ducunt mulierculas* id eſt, ſuis erroribus inuoluunt fœminas in domibus reſidentes, *Oneratas peccatis* id eſt, peccatrices, & ideo decipi dignas, *Quæ ducuntur uariis deſideriis* id eſt, diuerſis concupiſcentiis & curioſitatibus agitantur, propter rationis debilitatem & animi inſtabilitatem *Semper diſcentes* aliquid noui vel ſcripturas, *Et nunquam ad ſcientiam* id eſt,notitiam ſalutarẽ,veritatis *Peruenientes* quoniam inordinate ſe habent in addiſcendo,& curioſa ac friuola magis quàm fructuoſa ac neceſſaria diſcunt.

Quemadmodum autem Iamnes & Mambres qui erant duo fratres & Magi Pharaonis, quorum nomina ſecundum gloſſam,ſumpſit Apoſtolus ex libris apochryphis,ſed hoc certum arbitror, quod authoritati apocryphorum non innitebatur Apoſtolus:

Apoſtolus:Sicut nec Iudas apoſtolus in ſua canonica,allegans A
verba Enoch,quæ in apocryphis ſcripta ſunt.Sed vterque eorum aliunde,vel ex reuelatione diuina certificatus erat de veritate verborum quæ introduxerunt,quemadmodum ergo hi *Iudas apoſtolus.*

Reſtiterunt Moyſi facientes ſigna coram Pharaone,ſicut & Moyſes,vſque ad tertium ſignum,in quo omnis puluis terræ Aegypti verſus eſt in Cyniphes. Vbi deficientes hi magi dixerunt,Digitus dei eſt hoc, *Ita & hi* ſeductores,domorum penetralia introeuntes, *Reſiſtunt ueritati* fidei Chriſtianæ; *Exod.7. Exod.8. 1.Tim.4.*

Homines corrupti mente id eſt, intellectu deprauati. *Reprobi circa fidem* id eſt, à fide errantes, *Sed ultra non proficient* hoc eſt,non diu alios fallent. *Inſipientia enim* id eſt perfidia. *Eorum manifeſta erit omnibus* catholicis *Sicut & illorum*, Magorum fallacia manifeſtata eſt, quando à B
Moyſe victi ſunt, & plagas dei ſenſerunt. Loquitur autem Apoſtolus præcipuè contra hæreticos Aſiæ, quos præuidit à beatiſſimo Euangeliſta Ioanne confutandos. Et tamen de aliis hæreticis accipi poteſt, qui frequenter à catholicis ſuperati, & eradicati leguntur magis diuina virtute quam poteſtate humana. *Tu autem* ô Timothee *Aſſequutus es* hoc eſt, diſcendo adeptus, vel operando imitatus es, *Meam doctrinam*, id eſt, ſcientiam ſcripturarum ſanctarum *Inſtitutionem* quantum ad mores laudabiles, *Propoſitum* id eſt, intentionem, *Fidem*, *longanimitatem* in expectatione cœleſtium promiſſorum *Dilectionem,patientiam,perſequutiones* foris illatas, *Paſſiones* ab intra exortas, *Qualia* tormenta, *Mihi facta* id eſt, inflicta, *Sunt Antiochiæ*, *Iconio,Liſtris* per has tres vrbes,alia loca in quibus perſequutionem pertulit,intelliguntur, *Quales perſequutiones* videlicet multas & magnas *Suſtinui*. *Et ex oībus eripuit me dominus* præſeruando à morte corporis, & ab impatientia animæ, ita vt dicere valeam cum Pſalmiſta, Quantas oſtendiſti mihi tribulationes multas & malas?& conuerſus viuificaſti me, & de abyſſis terræ iterum reduxiſti me. *Et omnes qui uolunt* voluntate efficaci *Pie* id eſt, religioſe & ſancte *Viuere in Chriſto* id eſt,ſecundum doctrinam & voluntatem Chriſti *Exod.8.* C *Act.14.* *Pſalm.70*

Perſecutionē patientur à mundo,carne vel dęmone. Per multas enim tribulationes oportet nos intrare regnum cœlorum. Vnde Iudith ait, Omnes qui placuerunt deo, per multas tribula- *Act.14.* *Iudith.8.*

D bulationes tranſierunt fideles. *Mali autem homines & ſeductores* qui ſedent in cathedra peſtilentiæ. *Proficient* id eſt,
Pſalm.2. tendent *In peius* quemadmodū ſcriptum eſt, Peccator ad-
Eccli.3. iiciet in peccatū ad peccandum. De minoribus quippe peccatis procedunt ad grauiora, quoniā vnum peccatum diſponit ad aliud, eſtq; peccatum & pœna peccati, *Errantes* à via veritatis atque iuſtitiæ, *Et in errorem mittentes* alios quos peruertunt. *Tu uero permane* vſq; in finē fide & opere *In his quæ didiciſti* id eſt, in documentis quæ tibi propoſui, *Et credita* id eſt, commiſſa *Sunt tibi* exigenda à te cum ſpirituali vſura, *Sciens* id eſt, diligenter aduertens, *A quo didiceris* puta à me Chriſti Apoſtolo, cuius doctrina tibi ambi-
Matth.25 gua eſſe nō debet, permanere quoq; debes in his. *Et quia ab*
E *infantia* id eſt, adoleſcentia, *Sacras literas* id eſt, ſcripturas legis & prophetarum, *Noſti* per ſtudium *Quæ te poſſunt inſtruere* formaliter in his quæ pertinent *Ad ſalutē per fidem* id eſt, mediante & cooperante fide, *Quæ eſt in Chriſto Ieſu* id eſt, quæ de Chriſto habetur, ſine qua fide nemo ad ſalutem perducitur. ¶Porrò quòd ſacræ literæ erudire te valeant patet, nam *Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata* id eſt, to-
Hebræ.11. ta ſcriptura canonica ſpiritu ſancto infuſa non humanitus adinuenta, *Vtilis eſt ad docendum* ignaros *Ad arguendum* hoc eſt, probandum ea quæ fidem concernunt, *Ad corripiendum* iniuſtos ſeu negligentes, *Ad erudiendum* proficientes, *In iuſtitia* id eſt, ad obtinendam perfectionem iuſtitiæ, *Vt perfectus ſit* ſecundum modum viatorum, & prout ad ſa-
F lutem requiritur: vel in operibus ſupererogationis, ſeruando conſilia ſcripturæ noui teſtamenti, *Homo dei* hoc eſt, cultor deuotus, *Ad omne opus bonum* proſequendum *Inſtructus* per ſcripturas.

Cap. IIII. *Teſtificor coram deo & Chriſto Ieſu* ARTICVL. IIII.

Apocal.11. 1.Theſſ.4. EPIST.

HORTATVR Apoſtolus in hoc capitulo ad indefinentem ac diligentiſſimam euangelicæ veritatis prædicationem. *Teſtificor coram deo & Chriſto Ieſu* id eſt, ſub teſtimonio dei patris & filij eius te doceo atq; admoneo. *Qui* Chriſtus *Iudicaturus eſt* in fine ſeculi, *Viuos & mortuos* id eſt, homines vniuerſos vi-

delicet

delicet tam illos qui ante tempus iudicij moriuntur q̃ illos,qui A
tunc viui inuenientur,& in igne conflagrationis morientur,
teſtificor quoque *Per aduentum eius* in carnem vel ad finale
iudicium, *Et regnum eius* quod eſt eccleſia militans ac
triumphans, id eſt, per congregationem omnium electorum

Prædica uerbum regni cœleſtis quod eſt euangelica doctrina, *Inſta* prædicationis officio. *Opportune* quantum ad auditores beneuolos, *Importune* quantum ad acedioſos,qui ſtimulatione & impulſione indigent,quibus moleſtum eſt verbum dei audire,Vnde & eis importunus videris.Sed verè opportune diſcreteque agis *Argue* negligentes, *Obſecra* ſeniores & digniores, *Increpa* induratos, *In omni patientia & doctrina* cũ perfecta patientia & ſapientia cordis tui,quatenus totus ſermo oris tui ex ſapientia animæ tuæ procedat, & B
patientia adornetur.Nã & doctrina viri per patiẽtiã noſcitur: *Prou.19.*
ſermoq; eruditus proficit multis.Vel omnia verba hæc ad eoſdem referuntur. Quoniam vnus & idem interdũ arguendus, interim obſecrandus,aliquando increpandus,id eſt,aſperè redarguendus eſt.Ideo autem inſtandum eſt verbo prædicantis hoc modo. *Erit enim tempus cum* homines *Sanam* id eſt, animarũ languores ſanantem *Doctrinam non ſuſtinebunt* id eſt patienter nõ audient *Sed ad ſua deſideria* id eſt,vt ea audiãt & faciant quæ deſiderant vitioſo affectu *Coaceruabunt* id eſt congregabunt *Sibi magiſtros* pro eorũ beneplacito,docentes & operantes *Prurientes auribus* id eſt,tam magiſtri iſti q̃ eorũ diſcipuli interiorum auriũ patientur pruritum deſiderio legendi,proponendi vel audiendi curioſa & laudes humanas. C

Et à ueritate quidẽ auditum auertent diſcipuli iſti,& item eorum magiſtri *Ad fabulas autem* audiendas vel prædicãdas

Conuertentur de talibus ſcriptũ eſt,Dixerunt deo, recede à *Iob.21.*
nobis,ſcientiam viarũ tuarum nolumus. Et in Eſaia, Dicunt *Eſaiæ.30*
aſpicientibus,nolite aſpicere nobis ea quæ recta ſunt.Loquimini nobis placentia,videte nobis errores. *Tu uero uigila* id eſt,diligens atq; ſollicitus eſto,quoniã grande habes expedire negotium, *In omnibus* ad tuã tuiq; gregis ſalutem pertinentibus *Labora* ſicut bonus miles Chriſti, non parcendo tibi *2.Timo.2.*
neq; corporalẽ quietem quęrendo.Homo enim naſcitur ad la *Iob.5.*
borem,ſicut auis ad volatum, *Opus fac euangeliſtæ* id eſt, ſic viue vt decet annunciatorem euangelicæ legis, *Miniſte*

D *riũ tuũ imple* id eſt, epiſcopale officiũ digne proſequere, quatenus orando, docendo & conſeruando commiſſos tibi ſaluos facias, *Sobrius eſto* in victu. Et hæc tibi neceſſaria ſunt nũc magis ꝗ ante. *Ego enim iam delibor* id eſt, domino offeror,
1. Petri.5. ſeu pro deo mori incipio tanquam hoſtia grata, *Et tempus*
Roma.8. *meæ reſolutionis* id eſt, mortis *Inſtat* id eſt, propinquũ eſt.

Bonum certamen certaui contra aduerſarios veritatis & fidei, fortiter reſiſtendo inimicis humanæ ſalutis *Curſum conſummaui* id eſt, peregrinationẽ meam in præſenti exilio ad ſalutarem finem perduxi, perſeuerando ſemper & proficiendo
FINIS. in bonis *Fidem* catholicam inconcuſſam *Seruaui. in reliquo* id eſt, poſthac ſeu in futuro *Repoſita* id eſt, apud deum locata ac præparata *Eſt mihi corona iuſtitiæ* id eſt, præmium
E iuſtæ conuerſationis, videlicet gloria ſempiterna *Quam reddet mihi dominus* quantum ad animam *In illa die* reſolutionis meæ, quantũ vero ad corpus in die iudicij, *Iuſtus iudex*
Pſal.7. De quo ait Pſal. Dominus iuſtus iudex, fortis & patiens, *Nõ ſolum autẽ mihi* reddet hanc gloriam, *Sed & his qui diligunt aduentũ eius* id eſt, cum bona conſcientia futurũ Chriſti aduentum ad iudiciũ deſiderant, vel primũ eius aduentum videlicet incarnationẽ affectuoſe & mente gratiſſima amplectuntur. Qui etiã quotidie ſpiritualem Chriſti aduentum, quo ani-
Ioan.14. ma per gratiam viſitatur, affectant: de quo ait Saluator, Ad eũ veniemus & manſionem apud eum faciemus. *Feſtina uenire ad me cito* eo quòd cito moriturus ſim, & quos habui, modo
Col.2. non habeo. *Demas enim.* De quo ad Coloſſenſ. dicitur,
F Salutat vos Lucas medicus chariſſimus, & Demas, *Me reliquit* tempore tribulationis, *Deligens hoc ſeculum* id eſt, ea quæ mundi ſunt, *Et abiit Theſſalonicam* quæ eſt Metropolitana vrbs Macedoniæ *Creſcens* abiit, miſſus à me,

In Galatiam, Titus in Dalmatiam. Lucas autem Euangeliſta *Eſt mecum ſolus, Marcum* conſobrinum Barnabæ vt dicitur, *Aſſume & adhuc tecum: eſt enim mihi utilis in miniſterium* id eſt, ad prædicationis officiũ *Tychicum autẽ miſi Epheſum* vbi tu reſides quatenus te veniente ad me, ſuppleat vicem tuam

Penulam quam reliqui Troiade apud Carpum ueniens affer
Hierony. *tecum*. Penula, ſecundum Hieronymum appellatur le-
Haymo. gis volumen. Secundum Haymonem vero eſt veſtis conſularis, qua induebantur conſules Romani curiam ingredientes.

Quam legati Romanorum venientes Tarſum Ciliciæ dederunt patri Pauli in ſignum amicitiæ, quando receperunt eum in amicum & ciuem Romanũ, eo quòd reuerenter eis occurriſſet:& eos lætanter recepiſſet. Quam veſtẽ retinuit ſibi Paulus ob recordationem, vnde in Actis Paulus dicit ſe natum ciuem Romanum. Ciuitas quippe Romana patri Pauli collata erat pro ſeipſo ac filiis eius propter magnum obſequium & honorem quæ impendebat Romanis. *Et libros* quos illic dimiſi, *Maxime autem membranas,* id eſt, materias illas non ſcriptas affer tecum, vt in membranis ſcribantur epiſtolæ meæ ad memoriam futurorum. *Alexander ærarius,* id eſt, faber in ære, vel cuſtos ærarij qui fecit ſedes argenteas Dianæ, quem ſupra dixi circa fidem naufragaſſe *Multa mala mihi oſtendit,* id eſt, graues perſecutiones procurauit mihi *Reddet illi deus ſecundum opera ſua,* id eſt, pœnas condignas pro tantis peccatis. Hoc dicit Apoſtolus prænunciando, non imprecando, *Quem & tu deuita* tanquam excommunicatum & perfidũ, *Valde enim reſtitit uerbis noſtris* per ſeipſum & alios, quos contra me incitauit. *In prima mea defenſione* quando videlicet primo aggreſſus ſum Alexandrum hunc, reſpondendo eius obiectis, & fidem defendendo contra eum, *Nemo* fidelium *Mihi affuit* manifeſtè aſſiſtendo, *Sed omnes me dereliquerunt* terrore concuſſi. *Non illis imputetur* hæc culpa à deo, ſed indulgeatur. Nam ex humana fragilitate, non ex certa malitia orta eſt. *Dominus autem mihi aſtitit* vel internam conſolationem præſtando, vel per viſionem apparendo, *Et confortauit me* gratia fortitudinis, *Vt per me prædicatio impleatur,* id eſt, euangelium plenius diuulgetur. *Et audiant omnes gentes* ad fidem conuerſæ, *Quia & liberatus ſum de ore leonis,* id eſt, ab occiſione crudelis Neronis. *Liberauit autem me dominus ab omni opere malo* vel præſeruando à vitiis, vel præterita mala relaxando, *Et ſaluum me faciet* deducendo me *In regnum ſuum cœleſte. Cui eſt gloria in ſecula ſeculorum, Amen.* Sciebat enim Apoſtolus (deo reuelante) ſe eſſe de numero electorum. *Saluta Priſcam & Aquilam* virum ipſius *Et Oneſifori domum,* id eſt, familiam qui omnes morabantur in Epheſo *Eraſtus remanſit Corinthi. Trophimum autem reliqui infirmũ Mileti,* id eſt, in illo loco. *Feſtina ante hyemem uenire* videlicet in autumno, quando aptius tempus eſt

A Act.22. 1.Timo.1. Act.4. B C

D ambulandi vel nauigandi. *Salutant te Eubolus & Pudens & Linus.* Quem aliqui dicunt fuiſſe diſcipulum Petri, ſucceſſorémque eius in cura pontificali *Claudia & fratres omnes* qui mecum ſunt. Per hoc prouocat Timotheum ad citius atque libentius veniendum, eo quòd diligebatur & ſalutetur à tantis ac talibus. *Dominus Ieſus Chriſtus* ſit *Cum ſpiritu tuo*, id eſt, in anima tua habitare dignetur, *Gratia uobiſcum*, id eſt, tecum & cum populo tibi commiſſo, Amen.

IN EPISTOLAM AD TITVM PROOEMIVM.

E
Prouer.16 MANDATVM lucerna eſt, & lex lux: & via vitæ, increpatio diſciplinæ. Qui ergo tenebras vitiorum quærit effugere, mandatis obediat. Ad hoc ordinatur doctrina Apoſtoli, qui in præſenti nunc elucidanda epiſtola (quam ſcripſit Tito Cretenſium epiſcopo à Nicopoli) admonet Titum ad ſtrenuam ſui officij executionem, & de ordinatione presbyterij, de vi-

F tandis quoque hæreticis, & de exemplari conuerſatione ad epiſcopum pertinente. Erat quippe hic Titus nonnihil mollis & laxus in increpatione peccantiū. Ideo monet eum Apo-

1.Timo.4. ſtolus cum omni imperio agere. Timotheum vero qui ſatis rigoroſus acerque fuit, monuit in præcedentibus epiſtolis

2.Ti.2.3. ad pietatem ac patientiam. In hac autem epiſtola procedit Apoſtolus ſolito more, ſicut patebit.

Cap. I. *Paulus ſeruus dei, Apoſtolus autem Ieſu Chriſti.* ARTICVLVS PRIMVS.

PAVLVS

PAVLVS *ſeruus dei* patris *Apoſtolus autem Ieſu* A
Chriſti imò etiam Apoſtolus dei,patris & ſeruus *Coloſſ.1.*
Chriſti. Sed Chriſti ſe vocat Apoſtolum, quoniam immediatè ab eo miſſus eſt euangelizare. Seruus, inquam, & Apoſtolus, *Secundum fidem,* id eſt,in fide vel obſeruando fidem, *Electorum dei,* id eſt,hominum prædeſtinatorum, qui per fidem ſaluantur, *Et* ſecundum *Agnitionem ueritatis,* id eſt,actualem notitiam procedentem ex fide qua notitia veritas Chriſtiana cognoſcitur,

Quæ etiam cognitio *Secundum pietatem eſt* hoc eſt,ſecundum Chriſti religionem,cui cõcordat,& ad cultum diuinum ordinatur, *In ſpem uitæ æternæ,* id eſt, ad obtinendam ſperatam fœlicitatem, videlicet vitam æternam. *Quam* vitam B
Promiſit hominibus *Qui non mentitur deus* cum ipſe ſit veritas.De quo ſcriptura, Non eſt deus quaſi homo,vt mẽtiatur: neque vt filius hominis,vt mutetur.Promiſit autem deus hanc vitam,id eſt,promittere ſtatuit, ſeu ex promiſſione dare præordinauit *Ante tempora ſecularia,* id eſt,ab æterno.Tempora enim ſecularia ſunt dies & horæ quibus omnia temporalia menſurantur quæ ab initio mundi fuerunt. *Manifeſtauit autẽ* id eſt,hominibus reuelauit, *Temporibus ſuis,* id eſt,congruis & ab eo diſpoſitis horis,videlicet tẽpore gratiæ, *Verbum ſuum* id eſt, prædictam promiſſionẽ,vel verbum ſuum incarnatum, videlicet vnigenitũ filium ſuum *In prædicatione,* id eſt, per prædicationem. *Quæ credita,* id eſt, commendata *Eſt mihi ſecundũ præceptum ſaluatoris noſtri dei* .i. à diuino imperio ſeu deo iubente,qui mihi prędicationis iniunxit officium.Paulus C
itaque ſcribit, *Tito dilecto filio* ſuo ſpirituali. Ideo ſubditur,

Ioan.14. *Nume.23.* *Ioan.1.*

Secundum cõmunem, id eſt,vniuerſalem ſeu catholicam, *Fidem.* Quaſi dicat,Filio,nõ ſecundum carnem,ſed ſecundum ſpiritualem generationẽ,qua in Chriſto te genui,fidẽ tibi annuncians, eamq́ue tibi exponens *Gratia & pax* tibi detur & conſeruetur, *A deo patre & Chriſto Ieſu ſaluatore noſtro* qui ſunt vnum principium gratiæ & omnis boni creati. *Huius rei gratia,* id eſt, propter id quod ſubditur, *Reliqui te Cretæ* quando inde abſceſſi, *Vt ea quæ deſunt corrigas,* id eſt, vitioſa emendes, & quod deeſt eccleſiæ perficias, *Et conſtituas per ciuitates presbyteros,* id eſt, in vnaquaq; ciuitate fidelium ordines vnum presbyterum,id eſt,epiſcopum. Quòd enim no mine

D mine presbyterorũ intelligantur epiſcopi, conſtat ex eo quod
Infrà eod. paulopoſt ſubditur, Oportet enim epiſcopũ ſine crimine eſſe. Et vt alij probabiliter aſſerunt, nomine presbyterorum intelliguntur ſacerdotes atq; epiſcopi, & econtrario. Sicq; in vna ciuitate poterant eſſe plures presbyteri, nõ plures epiſcopi. Epiſcopatus itaq; non eſt alius ordo à presbyteratu, ſed eſt nomẽ ſuperadiunctæ dignitatis. Ordinauit autem Apoſtolus Titum in archiepiſcopum Cretenſium. Ideo pertinebat ad eum conſtitutio epiſcoporum per ſingulas ciuitates, ſuo regimini ſubditas. *Sicut & ego tibi diſpoſui,* id eſt, tales conſtituas, quales tibi deſcripſi, vel ordinatione dignos edocui, vtputa, *Si quis ſine crimine eſt,* id eſt, ſine notabili, grauiq́ue vitio, ne ſit
E infamis, ſed famæ laudabilis. Quod ſignificatũ eſt, vbi Aaron
Leuit.21. dicitur, Homo de ſemine tuo, qui habuerit maculam, non offeret panes deo ſuo. *Vnius uxoris uir,* id eſt, qui non habuit
Hierony. coniugem niſi vnam poſt baptiſmum, ſecundum Hierony-
Auguſtin. mum. Vel nunquam ſecundum Auguſtinum, vt dictum eſt ple
1.Timo.3. nius ad Timotheum, *Filios habens fideles* in credendo & operando, ſi tamen habeat filios, & ſi filij non ſint incorrigibiles. Oportet nanque vt ſit domui ſuæ bene præpoſitus. Habeat, inquam, filios, *Non in accuſatione luxuriæ,* id eſt, non incõtinentes, & accuſatione peccati luxuriæ dignos, *Aut non ſubditos* hoc eſt, non rebelles. *Oportet enim epiſcopum.* Ecce quòd nomine presbyteri epiſcopus deſignetur. Oportet ergo epiſcopũ, id eſt, ſacerdotem & pontificem, maxime tamen pontificem, *Sine crimine,* id eſt, irreprehenſibilem *Eſſe* quo ad
F magna peccata. Nõ quod hoc ſit de neceſſitate gradus vel ordinis, ſed dignæ executionis atq; ſalutis, *Sicut dei diſpenſatorẽ* hoc eſt, ſpiritualium bonorũ dei, videlicet ſacramentorum & verborũ cœleſtium erogatorem. Ad quod requiritur maxima
Eccli.3. ſanctitas *Non ſuperbum* quoniam ſcriptum eſt, Quanto ma-
Eccli.32. ior es, humilia te in omnibus. Itẽmque, Rectorem te poſuerũt,
Eccles.7. noli extolli, Eſto in illis quaſi vnus ex eis, *Non iracundum* quoniam ira in ſinu ſtulti quieſcit. Et Iacobus ait, Sit om-
Iacobi.1. nis homo tardus ad loquendum, & tardus ad iram, *Non uinolentum* ſed ſobriũ *Non percuſſorem,* id eſt, bellicoſum & violentum, *Non turpis lucri cupidum, ſed hoſpitalem, benignũ, ſobrium, ſanctum, cõtinentem, amplectentem,* id eſt, cordiali affectu ſuſcipientem, ac aliis proponentem *Eum, qui ſecundum doctrinam eſt*

fidelem

fidelem ſermonem, id eſt, verā prædicationem veræ doctrinæ A
ſeu Chriſtianę ſapientiæ cōſonantem, *Vt potens ſit* .i. virtuoſus & eruditus, *Exhortari* ſubiectos *In doctrina ſana* .i. euangelica diſciplina vitiorum ſanatiua, *Eos qui contradicunt* fidei verbo vel opere *Arguere* .i. reprobare. Vel, eos qui cōtradicūt arguere, hoc eſt, inobedientes efficaciter increpare. Ideo ſubditur, *Sunt enim multi inobedientes & uaniloqui & ſeductores, maximè qui de circuncisione ſunt* .i. Iudæi cōuerſi, ſcilicet hæretici, 1.Timo.1.
aſſerentes legalia cū euangelio eſſe obſeruanda, *Quos oportet redargui* à te, aliiſq; prælatis eccleſiæ, ne ſeducant alios, ipſiq; Act.15.
pereant, *Qui uniuerſas domos*, hoc eſt, omnes familias Chriſti, ſeu cunctos fideles incautos, *Subuertunt* quantum in ipſis eſt. Quia nituntur ad hoc *Docentes quæ non oportet*, id eſt, illicita, ſcilicet, obſeruationem legalium, a *Turpis lucri gratia*, B
id eſt, commodi temporalis intuitu, quatenus ab his quos decipiunt temporalia bona acquirant. *Dixit quidam ex illis*: vaniloquus, qui tamen aliqua vera loquutus eſt, *Proprius ipſorum propheta*, id eſt, qui prædictorum ſeductorum atque Cretenſium proprietates optimè nouerat. Vnde Propheta ipſorū vocatur, quia de eis vera in futurū coniicere potuit. Non autem erat propheta dei, nec homo ſanctus, ſed poëta, videlicet Epimenides, in cuius libris verba ſequentia inueniuntur. *Cretenſes ſemper mendaces* ſunt contra deum & proximum *Malæ beſtiæ*, id eſt, crudeles, humanumque ſanguinem ſitientes, Epimenides.

Ventres pigri, id eſt, guloſi, & acedioſi, *Teſtimonium hoc uerum eſt* quanuis verba huius poëtæ non habeant authoritatem. Commemorat vero Apoſtolus hunc poëtam, vt Cretenſes proprij authoris teſtimonio redarguti, plus erubeſcant & C
corrigantur. *Quam ob cauſam increpa illos* Cretenſes *Dure* cū 1.Timo.1.
ſint duri, non molliter, ſicut hucuſque feciſti, *Vt ſani*, id eſt, Matth.5.
integri & ſynceri, *Sint in fide* catholica *Non intendentes Iudaicis fabulis* .i. falſis narrationibus Iudæorū de obſeruatione cærimonialium legis, & genealogiis interminatis, *Et mandatis*, id eſt, ſuperſtitioſis traditionibus *Hominū, auerſantium ſe à ueritate* .i. à vero intellectu ſcripturæ recedentium. Et quoniā iſti Iudæi, hæretici inter cibos diſcernebāt tēpore gratiæ, quemadmodū tempore legis: ideo contra eos dicit Apoſtolus.
Omnia mūda mūdis .i. cuncta humanis vſibus cōceſſa vel apta, Roma.14.
ſunt munda mundis .i. fidelibus qui ea pura intentione, rectaq;
fide

D fide in vſum neceſſitatis recipiunt. Non enim inquinãtur ex perceptione ciborum prohibitorum in lege ea ratione qua illic prohibebãtur. *Coinquinatis autem* id eſt,vitioſis, *Nihil eſt mundum* per comparationem ad eos. Omnia enim cooperantur eis in malum:nam & ipſi abutũtur rebus mũdis ac ſanctis, *Sed inquinatæ ſunt eorum mens & conſcientia* id eſt,anima ſeu ratio & actus, qui conſcientia nuncupatur. Denique videtur hic locus generalius poſſe intelligi,vt omnia dicantur munda mundis,quantum ad contemplationem ipſorum.Homines enim puri & eruditi res immũdas mũdo oculo ſpeculant̃. Immundi vero etiam munda deformiter contemplantur *Confitē-*
E *tur ſe noſſe deum,factis autem negant,* quia tam impie viuunt,
1.Ioan.2. ac ſi deus non eſſet. Operibus ergo loquuntur deum non eſſe, dum eum non ſicut deum honorant, nec eius iuſticiam penſant.Vnde Ioannes,Qui ſe dicit(inquit) noſſe deum, & mandata eius non cuſtodit,mendax eſt.Veruntamen aliquo modo deum cognoſunt,videlicet informi noticia, quoniam dictum
Roma.1. eſt ad Romanos,Cum cognouiſſent deum,non ſicut deũ honorauerunt. Ideo non cognoſcunt deum cognitione veræ &
Sapien.1. ſalutaris ſapientiæ,De qua ſcriptum eſt, In maliuolam animã
Pſal. 52. non introibit ſapientia, *Cũ ſint abominati* id eſt, abominabilibus peccatis polluti,& à deo iuſte contẽpti, *Et incredibiles,* quia nec eis credendum eſt, nec ipſi veraciter credunt, *Ad o-*
F *mne opus bonum reprobi* id eſt,ad omnem actum meritorium indiſpoſiti & peruerſi.

Cap. 11. *Tu autem loquere quæ decent.*

ARTICVLVS. 11.

POſtquam Apoſtolus Titũ edocuit circa ordinationem epiſcoporũ ſeu presbyterorũ,iam inſtruit eum circa diligentem gubernationem ſubditorum ſuorum, *Tu autem* .i. illis ita errantibus, tu aliorum antiſtes ac prædicator *Loquere* verba ſalubria, *Quæ decent ſanam doctrinam* .i. quæ Chriſtia-
Sup.1. næ ſapientiæ congruunt,quatenus dignitas & honeſtas tui ſer
1.Timo.5. monis oſtendat veram eſſe legem quam prędicas.Nec aliquid dicas quod veræ doctrinæ non conſonet, *Senes* hortare *Vt ſobrii ſint,pudici,prudentes,ſani in fide,in dilectione* dei & proximi *Et patientia.* Hæc eſt ſaluatoris doctrina. *Anus ſimili-ter* hor-

ter hortare eſſe *In habitu ſancto* .i.veſtibus religioſis, *Non criminatrices* .i.aliorum accuſatrices,præſertim adoleſcētularum,quibus ex leui ſuſpitione crimina imponere conſueuerunt. *Non multo uino ſeruientes* ne ſint guloſæ ac vinolentæ, *Bene docentes ſuam familiam, Vt prudentiam doceant* id eſt, veram vtilemq́ue doctrinam , non incantationes vel ſortilegia . Non tamen debent viros docere publice in eccleſia,quia docere hoc modo mulieri non permitto. *Adoleſcentulas* maritatas admone, *Vt uiros ſuos ament* ſyncero affectu, non ſolum carnali aut naturali,ne alium quenquam reſpiciāt, A 1. Cor.14. 1. Timo.2.

Filios diligant naturali & ſpirituali amore , quærendo eis bona honeſta magis quàm delectabilia ſiue vtilia . Diligere nanque eſt alicui bonum velle.Hortare etiam eas eſſe *Prudentes* ne ſicut luna & ſtultus mutentur & fluctuent, *Caſtas* ne ſe prorſus exponant libidini,vt cum pudore debitum viris reddant magis quàm exigant, *Sobrias* benignas,id eſt,miſericordes, *Domus curam habentes* .i.propriæ familiæ ſollicite prouidentes, *Subditas uiris ſuis.* Mulier nanque ſi primatum habeat,contraria eſt viro ſuo. Omnia iſta à ſenibus & anibus ſeu vetulis & adoleſcentulis obſeruanda ſunt, *Vt nō blaſphemetur uerbum dei* .i.ne propter vitioſam eorum conuerſationem Chriſtus vel eius doctrina ab infidelibus & peruerſis,perfidiſq́ue adoleſcentularum maritis blaſphemiam patiatur. *Iuuenes ſimiliter hortare ut ſobrii ſint,* quod eis potiſſimum neceſſarium eſt , eo quòd propter calorem & multum humorem naturæ,ad vitium incontinentiæ ſint procliues,Et quia exhortatio ſine virtuoſa conuerſatione inefficax eſt atque deſpecta,idcirco Apoſtolus admonet Titum. *In omnibus* ad ſalutem pertinentibus , & in cunctis quæ doces, *Teipſum præbe exemplum bonorum operum* copioſius agendo quæ doces.Nec ſolum in opere exteriori præbeas te in exemplum fidelium,ſed & *In doctrina* .i.vera ſermocinando *In integritate* mentis & corporis fideliter & continenter viuendo *In grauitate* .i.probitate morum , ne ſis leuis aut diſſolutus. B Eccli.27. Eccli.25. C 1.Timo.4.

Verbum tuum ſit *Sanum* .i. verum & ſine læſione peccati,vt non delinquas in lingua tua,& *Irreprehenſibile, ut is qui ex aduerſo eſt* .i.aduerſarius noſter videns apertam ſanctitatem noſtræ cōuerſationis *Vereatur* .i.timeat nobis reſiſtere,

Nil habens malum dicere de nobis .i. non inueniens culpam quam

1. Petri.2. quam nobis obiiciat. Vnde petrus, Hæc eſt (inquit) voluntas
D dei, vt benefacientes obmuteſcere faciatis imprudentium hominum ignorantiam. *Seruos* hortare *Dominis ſuis* tempora-
Col.3. libus, etiam diſcolis *Subditos eſſe, in omnibus* licitis *Placentes*
1. Timo. 6. eiſdem, *Non contradicentes* verbis dominorum ſuorum, *Non*
2. Pet. 3. *fraudantes* aliquid de rebus dominorum ſubtrahentes nec minus debito eis ſeruientes, *Sed in omnibus* ſuis obſequiis *Fidē bonam* id eſt, veram fidelitatem *Oſtendentes, ut doctrinam ſaluatoris noſtri ornent* id eſt, commendabilem faciant, ſanctam oſtendant atque decorēt *In omnibus* operibus ſuis. ¶Sic igitur alios exhortari, & teipſum regere debes. *Apparuit enim*
EPIST. *gratia* id eſt, miſericordia & pia largitio ac gratioſa inſtru-
E ctio *Dei ſaluatoris noſtri* id eſt, Chriſti qui eſt ſaluator & de⁹ noſter, *Omnibus hominibus* id eſt, omnibus generibus hominum & ad omnium vtilitatem. Sic autem apparuit in carne pro nobis à verbo aſſumpta, quia per aſſumptam humanitatē manifeſtata & data eſt hominibus gratia ſaluatoris, & ipſe
Ioan.20. Chriſtus proprio ore nos docuit, ſpiritum ſanctum apoſtolis inſufflauit, ſuamque gratiam hominibus euidenter exhibuit. Apparuit ergo hæc gratia & doctrina Chriſti, *Erudiens nos, ut abnegantes* id eſt, deteſtantes & fugientes *Impietatem* id eſt, peccata contra deum, vt ſunt idololatria, blaſphemia, *Et ſecularia deſideria* id eſt, inclinationes inordinatas tendentes ad bona huius ſeculi. i. ad diuitias, honores, delitias, dominationes, &c. *Sobrie & iuſte & pie uiuamus in hoc ſeculo, expectan-*
F *tes* longanimiter ac fiducialiter *Beatam ſpem* id eſt, felicem remunerationem ſeparatam, videlicet gloriam ſempiternam
2. Timo.1. *Et aduentum gloriæ* id eſt, glorioſum aduentum ſeu manife-
Pſal.144. ſtationē excellentiæ *Magni dei,* cuius magnitudinis non eſt finis, *Et* pro, id eſt, *Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti,* cuius primus aduentus fuit in humilitate, vt iudicaretur: ſecūdus erit in poteſtate & gloria, vt iudicet. Cuius aduentū praſtolamur, quatenus in die iudicij ſuſcitemur, & corpus glorificatum ſortiamur, *Qui* Chriſtus *Dedit* id eſt, gratis, ſponte & charitati-
Luc.21. ue obtulit, *Semetipſum pro nobis* in ara crucis, factus obediēs
Philip.2. patri vſque ad mortē. Oblatus eſt enim, quia ipſe voluit. Vn-
Eſa.53. de apud Ioan. loquitur, Ego ſum paſtor bonus, & animā meā
Ioan.10. pono pro ouibus meis, *Vt nos redimeret* ſua precioſiſſima paſſione, *Ab omni iniquitate* originali & actuali, ſiue perſonali,

Et mun-

Et mundaret .i.mundum efficeret, *Sibi* .i.ad gloriā ſuā, A
Populum fidelem,quem in baptiſmo purgat ab omni peccato *Acceptabilem* .i.ſibi placentem & gratum, *Sectatorem bonorum operum* .i.bona opera iugiter ſequentem ſeu operantē. hoc eſt,ideo Chriſtus nos redemit,vt mundaret nos in baptiſmo,quatenus ſimus ei populus acceptabilis, ſectator iuſticiæ, &c. *Hæc* quæ dixi de modo informandi & gratia Chriſti, *Infra.3.*
Loquere id eſt,populo prædica, *Et exhortare* eum,vt informationi acquieſcat & Chriſti beneficiis gratus ſit, *Et argue* negligentes, *Cum omni imperio* .i. in virtute obedientiæ & pontificali authoritate. Hoc dicit apoſtolus,quoniam Titus plus quàm populo ſuo expediebat,mollis fuit atque remiſſus, FINIS. ſecundum gloſſam. *Nemo te contemnet* quaſi nobilior, ſapiētior,ſenior aut alio modo excellentior quàm tu. Chriſti enim vicarius es, ideo amôre & vice Chriſti es honorandus, præſertim cum Chriſtus dixerit,Qui vos ſpernit,me ſpernit. B

Cap. III. *Admone illos principatibus & poteſtatibus ſubditos eſſe.*
ARTICVLVS. III.

ADmone illos .i.Cretenſes tibi ſubiectos, *Principatibus & poteſtatibus ſubditos eſſe* .i.ſpiritualibus & temporalibus dominis, ſeu maioribus atque minoribus præſidentibus obedire. Qui enim poteſtati reſiſtit,dei ordinatiōi reſiſtit.Et qui reſiſtūt, *Roma.13.* C damnationem ſibi acquirunt, *Dicto* .i.ſermoni ſeperiorum, *Obedire,ad omne opus bonū* à ſuperioribus iuſſum *Paratos eſſe.* In malis enim obediendum non eſt, *Neminem blaſphemare* propter aduerſa ab ipſo irrogata, *Non litigioſos eſſe, ſed modeſtos* .i.diſcretos & moderatos, *Oſtendentes manſuetudinē* .i. mititer ſe habētes, *Ad oēs homines.Eramus enim & nos aliquādo* dum non credebamus in Chriſtum, *Inſipientes* .i. ſine noticia diuinorum ſalubri, *Et increduli, errantes* per deuia vitiorum ſicut ouis quæ periit.Vnde ſcriptum eſt,Omnes nos quaſi oues errantes, vnuſquiſque in viam ſuam declinauit, *Pſal.118.* *Eſa.53.*
Seruientes id eſt, per modum ſeruorum conſentientes, *Deſideriis & uoluptatibus uariis* id eſt,carnalibus ac ſpiritualibus cōcupiſcētiis atq; deliciis, *In malitia & inuidia agētes* id eſt,

D ❘d eſt, malitioſe & inuide operantes, *Odibiles* deo & ſan-
Sapiē.14. ctis quantum ad eſſe culpæ: iuxta illud Sapientis, Odio ſunt
Pſal.5. deo impius & impietas eius. Et in pſal. Odiſti omnes qui ope-
EPIST. rantur iniquitatem *Odientes inuicem. Cum autem benignitas &*
humanitas apparuit ſaluatoris dei noſtri .i. hoc tempore gratiæ,
Galat.4. quando aduenit temporis plenitudo, in qua ſtatuit deus ſuc-
Luc.1. currere mundo, ſicut loquutus eſt per os ſanctorum, qui à ſe-
culo ſunt, prophetarum eius, apparuit mūdo per Chriſti viſi-
bilem ac corporalem præſentiam. Vel poſterioribus. ſ. nobis
Ioan.22. per fidem. De quibus dictum eſt, Beati qui non viderūt & cre-
diderunt, benignitas .i. clementia & humanitas à verbo aſſum-
E pta, ſaluatoris noſtri dei .i. Chriſti, qui eſt deus & ſaluator no-
Baruch. 3. ſter. Hæc apparuerunt viſibiliter Chriſto in terris cum homi-
Acto.10. nibus conuerſante, quando circuiuit benefaciendo & ſanan-
do omnes oppreſſos à diabolo, *Non ex operibus iuſticiæ quæ*
fecimus nos .i. non propter merita noſtra, quæ nulla fuerunt,
quia prædictis eramus peccatis obnoxij, *Sed ſecundum ſuam*
miſericordiam ſaluos nos fecit à poteſtate diaboli & à reatu æ-
terni tormenti merito ſuæ conuerſationis & paſſionis, *Per la*
uacrum regenerationis .i. per baptiſmum, qui eſt lotio qua ex
Ioan. 3. aqua & ſpiritu ſancto renaſcimur, *Et renouationis ſpiritus ſan*
cti .i. per interiorem lotionem ſeu infuſionem gratiæ ſpiri-
tus ſancti, per quā anima ſpiritualiter renouatur: iuxta illud,
Ebpe.4. Renouamini ſpiritu mentis veſtræ. Et, Renouabitur vt aqui-
Pſal. 102. læ iuuentus tua. Quæ etiam lotio interior non ſolum confer-
tur in baptiſmo, ſed & in ſacramento pœnitentiæ, & cæteris
ſacramentis. Hęc ideo dicit apoſtolus, quoniam licet Chriſtus
F nos in cruce redemit ſufficienter, oportet tamen vt meritum
ſuæ paſſionis nobis per ſacramenta applicetur, & primo per
baptiſmum, qui eſt ianua ſacramentorum, *Quē* ſpiritū ſan-
ctum, id eſt, cuius dona & gratiam, *Effudit* deus pater, *In*
nos abunde .i. clementer & copioſe in baptiſmo, & poſtea
Per Ieſum Chriſtum ſaluatorem noſtrum .i. merito Chriſti, de
Ioan.1. cuius plenitudine accepimus omnes, per quē omnia dona gra-
tiæ deriuantur ad nos, *Vt iuſtificati* .i. à noſtris iniuſtitiis
& peccatis abluti, *Gratia ipſius* .i. merito Chriſti, & per in-
Rom.8. fuſionem gratiæ ſuæ, *Hæredes ſimus* dei, cohæredesque
FINIS. Chriſti .i. filij adoptiui, *Secundum ſpem uitæ æternæ* .i. vitā
æternam ſperando. Vel, hæredes ſimus vitæ æternæ ſecundū
ſpem,

ſpē .i.iam in ſpe, adepturi eam aliquando in re. *Fidelis ſer-* A
mo eſt quem dixi,atque dicturus ſum. *Et de his* iam dictis, 1.Tim.1.3.
videlicet de gratia & beneficiis Chriſti, *Volo te confirmare* 2.Timo.2.
id eſt,volo vt in cognitione & dilectione iſtorum confirmeris
à me,& gregem tibi commiſſum prædicando confirmes, *Vt*
curēt bonis operibus præeſſe id eſt,exemplariter ſe habere, vel
in virtutibus præcedere, vel non ſolum dignitate, & nomine,
ſed vita & moribus præeſſe ſubiectis, *Qui credunt deo* .i.
fideles,prͼſertim in prælationibus conſtituti. *Hæc* documē-
ta *Sunt bona* id eſt,vera in ſe, *Et utilia hominibus.Stultas au*
tem id eſt,ſuperfluas & infructuoſas *Quæſtiones & genea-* 1.Timo.1.
logias hoc eſt,generationum enumerationes à Iudæis con-
fictas,quæ non habentur in ſcriptura canonica,ſicut quòd A- B
dam habuit duas vxores, de quarum qualibet plurimos ge-
nerauit, *Et contentiones* de obſeruatione legalium tempo-
re noui teſtamenti, *Et pugnas legis* id eſt,verboſas litiga-
tiones,quæ oriuntur ex locis ſcripturarum quæ ſibi contraria
videntur, *Deuita.Sunt enim inutiles & uanæ. Hæreticum homi-* Roma.10.
nem poſt unam & ſecundam correptionem id eſt,cum bis corre-
ptus fuerit,ſemel in priuato, deinde in publico, & emendari
noluerit, *Deuita,ſciens quia ſubuerſus,* id eſt,incorrigibili-
ter errans,& perditus *Eſt,qui huiuſmodi eſt,& delinquit* id eſt
peccat *Proprio iudicio condemnatus* id eſt, propria electione
& determinatione cauſam damnationis aſſumens, quoniam
falſitatem pertinaciter ſeruat,veritatem repellens. *Cum miſe-*
ro ad te Arthemam aut Tychicum vt vnus eorum pro te Cretē- C
ſibus præſit,ne populus Chriſti ſit ſicut oues ſine paſtore *Fe-* Acto.18.
ſtina ad me uenire Nicopolim.Ibi enim ſtatui id eſt, in illa vrbe Acto.19.
propoſui *Hyemare.Zenam legiſperitū* qui huius profeſſio-
nis erat in ſynagoga, *Et Apollo* qui non erat imperitior il-
lo,quamuis non vocetur legiſperitus, quoniam huius profeſ-
ſionis non fuit.Fuit autem in ſcripturis potens *Præmitte* ad
me, ſic tamen *Vt nihil* de victualibus & neceſſariis *Illis*
deſit in via. *Diſcant autem* id eſt,per operationem ſcire ſtu
deant, *Et noſtri* id eſt, Chriſtiani inter Cretenſes, *Bonis*
operibus præeſſe ſibi ipſis, id eſt, bene operando ſeipſos gu-
bernare *Ad uſus neceſſarios* id eſt, ad hoc vt prædicatori-
bus euangelij neceſſaria præbeant, *Vt non ſint infructuoſi* id
eſt,ſine merito,eo quòd non dent carnalia his, à quibus reci- 1.Cor.9.

D piunt ſpiritualia. Hoc dicit Apoſtolus vt oſtendat Tito vnde poſſit Zenę & Apollo de neceſſariis præuidere. Tanquam dicat, à ſubditis tuis, quibus & illi prædicauerunt, recipere debes. *Salutant te qui mecum ſunt omnes* fideles, quos gratia breuitatis nominatim non exprimo. *Saluta eos qui nos amant in fide* id eſt, eo quòd fideles ſumus. Vel, in fide, id eſt, fideli affectu, non ficte. *Gratia dei* ſit ſemper *Cum omnibus uobis* id eſt tecum & cum adiutoribus ac ſubditis tuis. Qui omnes inceſſabiliter indigetis gratia creatoris, qui eſt ſuper omnia deus ſublimis & benedictus. *Amen.*

E

IN EPISTOLAM AD PHILEMONEM

PROOEMIVM.

Prou. 22.

QVi pronus eſt ad miſericordiã, benedicetur. Volens ergo Apoſtolus ad miſericordiam inclinare diſcipulum quendam virum magnum, ciuem Coloſſenſem Chriſtianum, nomine Philemonem, qui non erat prædicator neque in ſacris, ſed fidelium ſuſtentator, ſcribit ei præ-
F
ſentem epiſtolam à Roma de carcere, mittens eam per Oneſimum acolytum, rogans pro reconciliatione Oneſimi, qui fuit ſeruus Philemonis prædicti, & aliquid de rebus domini ſui ſubtraxit ac fugit, veniensque Romam ad apoſtolum ab eo conuerſus eſt. Miſit ergo eum apoſtolus ad dominum ſuum Philemonem cum præſenti epiſtola, in qua procedit more conſueto.

Caput I. & vnicum. *Paulus uinctus Ieſu Chriſti & Timotheus frater.*

ARTICVLVS. I.

Paulus

P*Aulus uinctus Ieſu Chriſti* id eſt, pro Chriſto Romæ ligatus ac incarceratus. Non adiecit apoſtolus, quod eſt nomen dignitatis, quoniam deprecatoriam ſcribit epiſtolam, in qua humilitas conuenientius ſuffragatur ad impetrandum quod petitur, *Et Timotheus frater* Quem ſibi adiungit apoſtolus, quoniam dilectus fuerat Philemoni. Idcirco eius nomine audito amplius mouebatur ad exauditionem, ſcribunt vel mandant, A

Philemoni dilecto & adiutori noſtro in opere dei, *Et Appiæ* coniugi eius *Sorori* noſtræ ſpirituali *Chariſſimæ, & Archippo commilitoni noſtro* id eſt, nobiſcum pro Chriſto militanti atque pugnanti contra aduerſarios veritatis. Hic Archippus fuit filius Philemonis, Coloſſenſiumque epiſcopus, de quo ad Coloſſenſes dicitur, Archippo dicite, Vide miniſterium tuũ, &c. *Et eccleſiæ* id eſt, congregationi fidelium, *Quæ in domo tua eſt* Omnes hos nominat, vt orent Philemonẽ pro cauſa hac, videlicet vt ignoſcat Oneſimo. *Gratia uobis & pax* detur, augeatur & conſeruetur, *A deo patre noſtro* id eſt, patre æterno. *Et domino Ieſu Chriſto* filio, per quem omnia efficit pater. *Gratias ago deo meo ſemper* id eſt, omni tempore opportuno, *Memoriã tui* ô Philemon *Faciens* id eſt, tui reminiſcens, *In orationibus meis* quas fundo pro te, cæteriſq; fidelibus *Audiens* à narrantibus. *Charitatem tuam & fidem quam habes in domino Ieſu* id eſt, ad gloriam eius, vel virtute ipſius, vel in ipſo ſicut in obiecto, amando & credendo in eum, B Colo.4. Io.1.5.10. 1.Cor.13. Galat.4.

Et in omnes ſanctos id eſt, per opera bona extendis ac manifeſtas charitatem tuam & fidem in omnes Chriſtianos tecum exiſtentes ſeu tibi occurrentes, quos diligis, foues, eiſque credis & fideliter ſubuenis, *Vt communicatio fidei tuæ.* id eſt, operatio tua fidelis, ſiue largitio, qua bona tua ex fide communicas aliis, *Euidens fiat* id eſt, deo per approbationem innoteſcat, *In agnitione omnis boni* id eſt, in noticia mentis diuinæ, cui omnia bona clariſſime illuceſcunt. Euidens, inquam, fiat *In Chriſto Ieſu* id eſt, per Chriſtum, cuius auxilio ad hoc peruenitur. Vel in agnitione omnis boni .i. in atteſtatione omniũ operũ bonorum, qua Chriſtus in die iudicij atteſtabit operibus iuſtorũ, dicẽdo, Nudus fui, & cooperuiſtis me, &c. Ad hoc itaq; bene agis, vt Chriſtus in C Matt.25.

 die iudi-

D die iudicij opera tua approbet & declaret iuſta fuiſſe. *Gaudium enim* ſpirituale, *Magnum habui & conſolationem* in aduerſis meis, *In charitate tua* id eſt, ex conſideratione o-
Prou. 10. perum tuæ dilectionis. Sic quippe patrem ſuum filius ſapiens lætificat, *Quia uiſcera ſanctorum* id eſt, interiores affectus, & etiam interiora corporis fidelium, dolore vel fame, aut ſimili paſſione afflicti, *Requieuerunt per te frater* id eſt, à te refocillata, conſolataque ſunt, dum fideles pie recepiſti ac ſuſtentaſti. *Propter quod* videlicet quia tam charitatiue te habes, ego *Multam fiduciam habens in Chriſto Ieſu* id eſt, per gratiam Chriſti, vel ſecundum voluntatem ipſius, *Imperandi ti*
E *bi* cum ſim apoſtolus, *Quod ad rē pertinet* id eſt, quod tuā ſalutem concernit & petitione condignum eſt, *Propter charitatem* noſtram ad inuicem, *Magis obſecro* quod imperare valebam, *Cum ſis talis ut Paulus ſenex* id eſt, cum mihi ſis ſimilis vita & ſenio, *Nunc autem* Paulus eſt, & vinctus Ieſu Chriſti id eſt, pro Chriſto. ¶ Poſt hæc forma petitionis inducitur. *Obſecro te pro me filio* ſpirituali, *Quem genui* quantum ad eſſe ſpirituale, perducendo eum ad fidem & gra-
1.Cor.4. tiam, ego exiſtens, *In uinculis* Romæ, vbi & eum baptizaui. Filio inquam *Oneſimo qui tibi aliquando inutilis fuit* quādo bona tua ſubtraxit, *Nunc autem* conuerſus à me, *Tibi & mihi utilis* eſt. Pro te enim orat, & mihi miniſtrat, *Quem remiſi ad te* vt tibi reconcilietur & ſatiſfaciat. *Tu autem il lum .i. uiſcera mea* id eſt, filium meum mihi intime, cordia-
F literque dilectum, *Suſcipe* pie & charitatiue, *Quem ego uolueram* quadam vice, *Mecum detinere, ut pro te* id eſt, loco & vice tuæ perſonæ, *Mihi miniſtraret in uinculis euangelii* id eſt, mihi vincto propter euangelij prædicationem. *Sine tuo autem conſilio* præuio *Nihil uolui facere* in hoc negocio voluntate perfecta, quamuis ante volueram eum detinere *Vti non uelut ex neceſſitate bonum tuum eſſet* id eſt, vt ſeruitus quam Oneſimus mihi pro te impenderet nō eſſet tibi diſplicens atque moleſta, *Sed uoluntarium* id eſt, ex tuo conſenſu procederet, ſicque tibi meritoria fieret. Debes ergo eum recipere. *Forſitan enim ideo* ſaltem per occaſionem & indirecte, *Diſceſſit ad horam* id eſt, per tempus aliquantulum *A te, ut æternum* id eſt, ſine fine tibi ſociandum, ſcilicet in præ-
Gene.45. ſenti & in futuro, *Illum reciperes* Hæc fuit vana cauſa fugæ eius

eius indirecta, id eſt, non intẽta ab Oneſimo, ſed deus propter A
eam permiſit eum diſcedere, ſicut permiſit Ioſeph vendi propter
ſalutem multorum *Iam non ut ſeruum* vt ante *Sed pro
ſeruo* qualis fuit *Chariſſimum fratrem* in fide & charitate,

Maxime mihi qui eum conuerti, *Quanto magis tibi* chariſſimus
eſſe debet, *Et in carne* .i. quia ſeruus tuus, *Et in domino?*
.i. propter gratiam dei exiſtentem in eo? Quanto enim tibi
vicinior, tanto & charior eſſe debet. *Si ergo habes me ociũ*
id eſt, ſi ita me diligis, vt ſocius ſocium, *Suſcipe illũ* affectuoſe
& reuerenter, *Sicut me* ſuſciperes ſi venirem ad te, *Si autem*
id eſt, quia *Aliquid nocuit tibi aut debet* ad reſtitutionem
ablati, *Hoc mihi imputa* .i. rationem & ſatisfactionem exige
à me. Ego pro illo me offero. Per hoc omnem excuſationem B
Philemoni aufert Apoſtolus. Et vt certus ſit Philemon de authoritate
præſentis epiſtolæ, ſubditur. *Ego Paulus ſcripſi mea
manu* epiſtolam *Ego reddam* pro Oneſimo debitum, vel ſpiritualem
compenſationem, maxime ſi exegeris. Quod ideo dico,
Vt non dicam quod tamen veraciter dicere poſſem, videlicet
Quod & teipſum debes mihi ad ſeruiendum & ad obediendum,
eo quòd ſis à me conuerſus ad fidem, & ideo non indigeo
te tantum obſecrare pro cauſa hac, quia minus, peto
quàm debes. *Ita frater* id eſt, ſic eſt vt dico. Vel ſic, age vt poſtulo.
Quod ſi feceris, *Ego te fruar* .i. vtar *In domino* id eſt,
de tuo merito ſeu opere bono gaudebo, & tibi congratulabor
ſpiritualiter in domino, in præſenti atq; futuro. Quod vt impleatur,
Refice .i. conſolare & foue, *Viſcera mea* id eſt, C
filium meum Oneſimum: vel, cordis mei affectum *In Chriſto.
Confidens de obedientia tua, tibi ſcripſi, ſciens* id eſt, confidenter
præſumens & probabiliter æſtimans, *Quoniã & ſuper id quod
dico* .i. plus quàm deprecor, *Facies* Hac blanda commendatione,
quæ tamẽ veritati innititur, prouocat eum ad meliora.
Fit enim frequenter, vt qui videt bene ſentiri de ſe, meliorẽ
ſe præbeat. *Simul autem & para mihi hoſpitium* id eſt, teipſum
para ad recipiendum me, vt inueniam te qualem deſidero.
Quid enim neceſſarium fuit parare hoſpitium pauperi homini, I. Timo. 5.
qui pane & aqua contentus erat? *Nam ſpero per orationes
ueſtras* .i. merito precum veſtrarum quas pro mei liberatione
domino iugiter funditis. *Donari me uobis* à deo, ita ꝙ
liberatus de carcere, reuertar ad vos. *Salutat te* .i. ſalutem tibi

D dicit & optat, *Epaphras* qui erat Coloſſenſis, ſicut & Philemon, *Concaptiuus meus in Chriſto Ieſu* id eſt, pro Chriſto *Marcus* euangeliſta, vel conſobrinus Barnabæ, *Ariſtarchus, Demas* In epiſtola ad Timotheum dixit apoſtolus Demam reuerſum ad ſeculum. Si ergo iſta epiſtola ſcripta fuit poſt illam, probatur Demas pœnituiſſe atque rediiſſe ad Paulum, ſi tamen de eodem ſit ſermo. *Et Lucas* Euangeliſta mihi inſeparabiliter, fideliſſimeque adhærens, qui licet vltimo nominetur, minor tamen non fuit. *Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti* ſit *Cum ſpiritu ueſtro.* In principio & in fine epiſtolæ loquitur apoſtolus pluribus. In proceſſu vero Philemoni duntaxat, quia ad eum principaliter ſermo dirigitur.

1.Timo.4.

E

IN EPISTOLAM AD HEBRAEOS

PROOEMIVM.

Eſaiæ.50. LEx à me exiet, & iudicium meũ in lucem populorũ requieſcet, ait dominus. Frequenter per prophetas, præſertim per Eſaiã, loquutus eſt deus de noua quadam lege danda per Chriſtum, nõ vni duntaxat nationi ſeu populo, ſicut lex Moyſi data eſt ſolis Iudæis per Moyſen, ſed omnibus gentibus. Propter quod per Eſaiã pater teſtat̃ de Chriſto, Ecce teſtem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus. Et in eodem ait Chriſtus, Glorificatus ſum in oculis domini, & dixit ad me, Parum eſt vt ſis mihi ad ſuſcitandas tribus Iacob, & fęces Iſraël conuertendas. Dedi te in lucem gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ. De huius nouæ ac euangelicæ legis prædicatione prædictum eſt etiam ab Eſaia, De Sion exibit lex, & verbum domini de Hieruſalem. Huius legis perfectionẽ, perpetuamq́ue durationem, & ſufficientiã ſeu efficaciã ad ſaluãdum, itemq́; Moſaicæ legis imperfectionem, inſufficientiã & ceſſationem

Eccli. 24. F

Eſaiæ. 55.

Eſaiæ.49.

Eſaiæ. 12.

çeſſationem, Chriſti quoq; excellentiam, ſecundum vtranque ſuam naturam, declarat apoſtolus in præſenti epiſtola, cuius ratio fuit. Iudæi enim conuerſi, æmulationem legis ſuæ habentes, ſed non ſecundum ſcientiam contendebant legalia ſimul cum euãgelio eſſe de neceſſitate ſeruanda. Ex quo Nazaręorum hæreſis emanauit, qui etiam quoſdam gentilium conuerſos ad hunc induxerunt errorem. Paulus igitur ardentiſſimus fraternæ ſalutis zelator, vtriſque conſulere cupiens, hanc deſtinauit Hebræis epiſtolam, quam poſtea Lucas in græcum tranſpoſuit. In qua multipliciter reprobat opinionem illam hæreticam, oſtendens fidem & gratiam Chriſti cum obſeruatione euangelicæ diſciplinæ ad ſalutem ſufficere. Legalia vero non ſolum mortua, ſed & mortifera eſſe poſt Euangelij diuulgationem. Porrò nonnulli opinati ſunt epiſtolam hanc nõ eſſe Pauli, ſed Lucæ, vel Clementis papę apoſtolorum diſcipuli, vel Barnabæ, vel Triculliani, qui erat propinquus apoſtolorum temporibus. Quorum motiuum duplex fuit. Primũ, quoniam in aliarum epiſtolarũ exordiis ponit Apoſtolus nomen ſuum, non autem in iſta epiſtola. Secundum, quoniã ſtylus huius epiſtolæ multo venuſtior eſt, q̃ ſtylus cæterarũ. Sed ad hæc facile eſt reſpõdere. Apoſtolus quippe ſuſpectus & odioſus erat Iudæis, tanquã legis deſtructor, ideo nomen ſuũ ſubticuit, ne eo audito vel lecto, abhorrerent epiſtolam eamq; legere aſpernarentur. Ad ſecundum dicitur, mirũ non eſſe ſi Paulus in proprio idiomate, puta Hebræo (quo ſcripta eſt pręſens epiſtola) eloquentior fuit, q̃ in peregrino, videlicet græco, quo cæteras ſcripſit. Nec obſtat quod à ſpiritu ſancto accepit donũ linguarum. Accepit enim hoc donum quantum ad ſufficientem prædicandi facultatẽ, non eloquentiæ venuſtatem, ne fides putaretur humanæ inniti facundiæ. Denique gratia perficit naturam, ſecundum ſuam diſpoſitionem & capacitatem. Ideo nõ eſt mirandum, ꝙ per gratiam doni linguarum potentior fuit in lingua propria quàm aliena. Firmiter ergo tenendum eſt hanc eſſe Pauli epiſtolã maxime propter determinationẽ eccleſiæ. Et etiam quia B. Dionyſius in ſuis libris paſſim allegat ſcripturam huius epiſtolę, Paulo magiſtro ſuo eam aſcribens.

A — *Roma.10.* — *Act.15.* — B — *Act.9.* — *Act.13.* — C — *Dionyſius.*

Cap. I. *Multifarie multiſq; modis olim deus loquens patribus.*

ARTICVL. I.

D POSTQVAM ergo Apoſtolus eccleſiam Latinorum, puta Romanos: eccleſiam quoque Græcorũ, videlicet Corinthios, Galatas, Theſſalonicenſes, &c. ſcripto edocuit: nouiſſime eccleſiam Hebræorum per epiſtolam inſtruit, oſtendensque Chriſti excellentiam, & noui teſtamenti præ veteri dignitatem, ita

EPIST. exorſus eſt. *Multifarie* id eſt, frequenter repetitisque vicibus, ſeu diuerſis ſermonibus, figuratiuis, obſcuris & myſticis,

Multisq; modis id eſt, diſtinctis viſionum generibus ſeu variis modis loquendi, videlicet interdum per viſionem imagi-

Eſaiæ.6. nariam. Quemadmodum Eſaias vidit dominum ſedentem ſu-

Hiere.1. per ſolium excelſum. Et Hieremias vidit ollam ſuccenſam, & virgam vigilantem. Interdum per viſionem exteriorem, ſicut

Dan.8. E Daniel vidit Gabrielem. Et Iacob angelum ſecum luctantem.

Gene.32. Interdum per inſpirationem anagogicam ſeu pure intelle-

2.Reg.23 ctualem, vt in Dauid. Quandoque in ſomno, quandoque in vigilia *Olim* id eſt, præteritis, diuque lapſis temporibus

Loquens deus patribus id eſt, præceſſoribus noſtris, patriarchis, & cæteris bonis hominibus, de quibus ait virgo be-

Lucæ.1. nedicta, Sicut loqnutus eſt ad patres noſtros, Abraham & ſemini eius, *In prophetis* id eſt, per prophetas, quibus per angelos loquebatur. Sed & inferioribus angelis loquitur per

Ibidem. ſuperiores, Vnde apud Lucã habetur, Sicut locutus eſt per os ſanctorum, qui à ſeculo ſunt, prophetarum eius. Hinc quoque

Oſeæ 12. per prophetam dominus loquitur, Ego viſiones multiplicaui, & in manibus prophetarum aſſimilatus ſum, *Nouiſſime* id

1. Ioã.2. F eſt, in hac vltima mundi ætate, de qua dicit Ioannes, Chariſſi-

1.Cor.10. mi, nouiſſima hora eſt. Nos enim ſumus in quos fines ſeculorum deuenerunt, *Diebus iſtis* id eſt, tempore gratiæ. Vnde

Eſaiæ.2. ſcriptum eſt, Erit in nouiſſimis diebus præparatus mons, domus domini, *Loquutus eſt nobis in filio* id eſt, per vnigenitum

Ioan.7. ſuum incarnatum, qui in Euangelio aſſerit, Mea doctrina, nõ

Ioan.14. eſt mea doctrina, ſed eius qui me miſit patris. Rurſusque, Verba quæ ego loquor, à meipſo non loquor, *Quem conſtituit deus pater* *Hæredem uniuerſorum* id eſt, poſſeſſorem ac dominum omnium rerum creatarum, loquendo de Chriſto ſe-

Act.10. cundum naturam aſſumptam. Sic enim conſtitutus eſt omnium dominus. Nam eo ipſo, quo Chriſti humanitas à verbo aſſumpta eſt, ad eſſe increatum, conuenit ei toti creaturæ

præferri

prǫferri ac dominari. Propter quod ipſe ait, Data eſt mihi om A *Matth.*
nis poteſtas in cœlo & in terra, Et iterum, Pater diligit filium, *26.*
& omnia dedit in manu eius. Hoc & in Pſalmo cantatur, Po- *Ioan.5.*
ſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, *Per quem* *Pſal. 2.*
fecit & ſecula id eſt, temporalia omnia. Omnia enim per ip *Ioan.1.*
ſum facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil. Hoc conuenit Chri
ſto ſecundum diuinam naturam. Non enim per filium facta
ſunt, quaſi per miniſtrum vel inſtrumentum, ſed ſicut per prin
cipalem agentem qui cum patre idem eſt factor, quemadmo-
dum ipſe affirmat, Quæcunq; facit pater, hæc & filius ſimili- *Ioan.5.*
ter facit. Hoc tamen quod dicitur, per ipſum, proprie ſpectat
ad filium, cui conuenit cauſalitas cauſæ exemplaris, cum ſit
exemplar omniũ rerum & ars rationibus plena. *Qui cum ſit*
ſplendor gloriæ, id eſt, radius ſapientiæ patris ingenitæ, ſeu B
candor lucis æternæ, & fulgor maieſtatis paternæ, in quo ple- *Sapien.7.*
ne reſplẽdet tota perfectio patris. Eſt nanq; filius mentis pa-
ternæ verbum æternum, intelligibilis dictio, & ſapientiæ eius
plena expreſſio. Dicitur ergo filius ſplendor gloriæ ſeu excel- *Ioan.10.*
lentiæ dei patris, quoniã quicquid patris eſt, ſplendet ac lucet
in filio. Et in hoc inſinuatur coæternitas filij cum patre. Splen
dor enim eſt igni ſeu ſoli coæuus. Et ſi ſol ab æterno fuiſſet,
ſplendor fuiſſet ei conſempiternus, *Et figura* id eſt, imago
vel character. (In græco quippe habetur, χαρακτὴρ *Subſtantiæ*
eius id eſt, ipſius patris, qui eſt ſubſtantia ſeu diuina eſſentia.
Græci vero vtuntur nomine ſubſtantiæ indifferenter pro eſſen
tia & perſona. Dicit autem Apoſtolus figura, quanuis figura *1.Cor.5.*
proprie locũ non habeat, niſi in corporalibus rebus. Per figu- C
ram enim res maxime cognoſcitur, & in ea ſimilitudo atten-
ditur vnius cum alio. Quoniã ergo filius patri per omnia ſimi
lis, imò ſimillimus eſt, non diſtinctus ab eo, niſi quia ab eo &
patrem repræſentat, eumq; notificauit, in tantum vt ipſe dixe-
rit, Qui videt me, videt & patrem. Idcirco filius appellatur fi- *Ioan.14.*
gura ſubſtantiæ patris, in quo deſignatur conſubſtantialitas
patris & filij. Filius equidẽ eſt imago naturalis & eſſentialis,
non imitatiua & artificialis dei patris, quemadmodũ filius re
gis eſt imago patris regnantis. In tali autem imagine inueni-
tur natura eius, cuius eſt imago. Cum ergo diuina eſſentia ſit
ſimplex ac indiuiſibilis, conſtat ꝙ eadem numero ſit in patre *Ioan.10.*
ac filio. Propter quod ait, Ego & pater vnum ſumus. Et, Quæ- *Ioan.16.*
cunq;

D cunq; habet pater, mea ſunt, *Portanſq;* filius, id eſt, ſuſtentans, conſeruans & moderans *Omnia* creata, viſibilia & inuiſibilia, *Verbo uirtutis ſuæ* id eſt, ſuæ poteſtatis imperio ſeu
Ioan.1. influxu. Quemadmodũ enim omnia per ipſum facta ſunt, ſic ſine eius continua conſeruatione redigerentur in nihilũ, quia plus dependet creatura à creatore, quàm radius à ſole. In hoc autẽ notatur æqualitas filij cũ patre in poteſtate, quæ etiã vna & eadẽ eſt in tribus perſonis. Deniq; his quæ dicta ſunt de ſimilitudine filij cũ patre, cõſonat quod de increata & ingenita
Sapien.7. ſapientia ſcribitur, in lib. Sapiẽtiæ, Vapor eſt virtutis dei, & emanatio quædã claritatis omnipotentis dei ſyncera. Candor eſt enim lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula dei maieſtatis, & imago bonitatis illius. De ſempiternitate vero filius ait per
E quendã alium ſapientẽ, Ego ex ore altiſſimi prodiui, primoge-
Eccli. 24. nita ante omnẽ creaturam. ¶ Sed obiici poteſt, cum filius ſit verbũ patris, ſi filius omnia portat verbo virtutis ſuæ, ergo verbi eſt verbum. Et reſpondendum ꝙ verbum in tali loquutione æquiuoce ſumitur. Verbi autẽ non eſt verbum, ſumendo verbum vniuoce. Cum vero dicitur, portans omnia verbo virtutis ſuæ, accipitur verbũ pro imperio, ſicut in Pſalmo, vbi dicitur,
Pſal. 148. Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarũ, quæ faciunt ver
Pſal. 147. bum eius. Et alibi, Emittet verbũ ſuum, & liquefaciet ea, *Purgationem peccatorum faciens* id eſt, peccatores emundans, ſeu peccata originalia & actualia merito ſuæ ſanctiſſimæ paſſio-
Eſaiæ, 53. nis delens: iuxta illud propheticum, Ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra.
Ioan.1. F Et Ioannes ait, Ecce agnus dei qui tollit peccata mundi *Sedet* in throno gloriæ, id eſt, tanquã omnium iudex ac dominus quieſcit, & reſidet, *Ad dexterã maieſtatis* id eſt, ad æqualitatem ſummi & glorioſi dei patris ſecundũ ſuam deitatem.
Act.10. Sic enim æqualis eſt patri imò patris & filij eſt vna maieſtas ac dignitas. Si vero referatur ad Chriſtum ſecundũ aſſumptã humanitatem, tunc dicitur ſedere ad dexteram maieſtatis paternæ, id eſt, in potioribus bonis dei patris quibus & copioſiſſime fruitur *In excelſis* id eſt, in cœleſtibus, ſcilicet in cœlo
Apocal.3. empyreo, loco & dignitate omnibus altior. Vnde ipſe ait, Ego vici, & ſedi cum patre meo in throno eius. Hæc autem ſeſſio Chriſti, nõ opponitur ſtationi. Ideo interdũ dicitur ſtare, ꝑut
Act.7. Stephanus dicebat, Video cœlos apertos, & filiũ hominis ſtan
Eſaiæ.3. tem à dextris virtutis dei. Et Eſaias, Stat ad iudicandum dominus

minus.Stat enim quaſi paratus ad operandum.Sedet vero tan A
quam ſtabiliter permanens vbi eſt. *Tanto melior* id eſt, per
gratiam vnionis vel habitualem dignior, *Angelis effectus*
ſecundum humanam naturam,ſecundum quam accepit gra-
tiam ſpiritus ſancti non ad menſurã. Angeli vero ad menſurã *Ioan.3.*
ſortiti ſunt eam. *Quanto differentius* id eſt,ſublimiori modo.
Vel.differentius,id eſt,excellentius, *Præ illis nomen hæredita*
uit id eſt,iure æterno à patre accepit, firmiterq; poſſedit. De
quo nomine Philippenſibus dictum eſt ſupra,Deus exultauit *Philip. 2.*
illum,& dedit illi nomen quod eſt ſuper omne nomẽ,videlicet
vt ille homo vocetur verus deus,atq; vnigenitus dei filius,nõ
per adoptionem,ſed per naturam,quemadmodũ ait ſcriptura,
Simus in vero filio eius Ieſu Chriſto: Hic eſt verus deus & *1.Ioan.5.*
vita æterna. Tale autem nomen non competit angelis. Verũ- B
tamen in Pſal.dicitur Chriſtus paulò minus minoratus ab an *Pſalm.8.*
gelis. Sed hoc intelligitur de Chriſto , quantum ad aſſumptæ
naturæ paſſibilitatem & mortem , ac ſepulturam.In reſurre-
ctione vero & aſcenſione præ angelis glorificatus eſt , etiam
in humana natura.¶Sciendum vero ꝙ Chriſtus,inquantum *Act.10.*
homo,à primo inſtanti ſuæ conceptionis in virgine , abſolute
loquendo,prælatus eſt angelis,& omniũ creaturarũ dominus
conſtitutus propter perſonalẽ cum verbo vnionẽ & gratię ple
nitudinẽ ſingularem. Sed iſta prælatio poſt reſurrectionẽ ma
nifeſtata eſt . Vnde & Chriſtus dixit,Pater,clarifica filiũ tuũ. *Ioan.17.*
Porrò humanitas Chriſti cum ſit eiuſdẽ ſpeciei cũ aliis,nõ eſt
melior natura angelica,ſecũdũ ſua eſſentialia, ſed p dona gra
tiæ melior ea effecta eſt.¶Hanc excellentiam Chriſti conſe C
quenter probat apoſtolus. *Cui enim dixit* pater *Aliquando*
ab exordio creationis, *Angelorum* Q.d.Nulli angelo vn-
quam dixit pater,quod ſubditur, *Filius meus es tu,ego hodie* *Pſalm.2.*
id eſt,in æternitate,in qua ſemper eſt hodie,id eſt, inſtans,in-
uariabile,non habens præteritum vel futurum, *Genui te?*
generatione vera ac intellectuali,id eſt,de mea ſubſtãtia pro-
duxi te,communicando tibi eſſentiam meam?Hoc certum eſt
dici non poſſe de aliquo angelo. Nam licet angeli appellen- *Iob.38.*
tur filij dei,non tamen ſunt filij eiuſdem naturæ cum creatore,
nec proprie geniti ſunt,ſed creati, non hodie , ſed in exordio
mundi.Dicit ergo pater ad filium:genui,per modum præter-
iti,ne generatio eius noua , vel modo inchoata putetur.

Dicit

D Dicit quoque, hodie, ne præterita æſtimetur. Vt ergo genera-
Eſaiæ. 36. tio filij agnoſcatur inuariabilis & æterna, dicit: hodie genui,
copulando præſens præterito. In æternitate quippe nihil præ-
teritum eſt, quaſi deſierit: nihil futurum, quaſi nondum ſit: ſed
quicquid æternum eſt, ſemper eſt. Hanc authoritatem ſumpſit
Pſal.2. apoſtolus ex Pſalmo, quem ad literã ſcriptum eſſe de Chriſto
Act.13. frequenter teſtatur liber Actuum apoſtolorum. Idcirco recen-
tiores Iudæorum doctores qui pſalmum illum ad literam ex-
3.Reg.7. ponunt de Dauid, plurimum errant, & ab antiquis Hebræo-
rum doctoribus diſcrepant. ¶Deinceps inducit Apoſtolus
aliud teſtimonium ad idem probandum, *Et rurſus* deus pa
ter ait, *Ego ero illi in patrem*, id eſt, pater Chriſti ero, quia
æternaliter pater ipſius ſum. Aeternitas autem omnẽ tempo-
E ris differentiam comprehendit: ideo per quodlibet tempus de-
Ioan.16. ſignatur. Simili modo ait ſaluator de ſpiritu ſancto. Quæcun-
que audiet loquetur, & ille de meo accipiet. Si autem intelli-
gatur dictum per modum pręteriti, referendum eſt ad tempus
incarnationis & manifeſtationis Chriſti. Nam qui æternaliter
pater Chriſti fuit, ſecundum quod deus, futurus fuit pater
Chriſti hominis de virgine tunc naſcituri, iam nati. Et hoc
ipſum manifeſtatum eſt mundo poſt aduentum ſpiritus ſancti
per prædicationem Apoſtolorum, *Et ipſe erit mihi in filium*,
id eſt, filius erit atque vocabitur, prout prædixerat angelus,
Lucæ.1. Hic erit magnus, & filius altiſſimi vocabitur. Vnde Chriſto
Matth.3. baptizato, & transfigurato, vox patris audita eſt, dicens, Hic
Marci.1. eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Ideo archiapo
Luc.3. F ſtolus in ſecunda ſua canonica, Accepit, inquit, à deo patre ho
Matt.17. norem & gloriam voce delapſa ad eum huiuſcemodi à magni-
Marci.9. fica gloria, Hic eſt filius meus, &c. Secundum gloſſam (& eſt
2.Petri.1. gloſſa Chryſoſtomi) hoc teſtimonium Apoſtoli nunc allega-
Eſa.42. tum, ex Eſaia aſſumptum eſt, quod tamen noſtra non habet
tranſlatio, quantum ad formam verborum. Sed quantum ad
ſenſum dicere poſſumus, quod ſumptum ſit ex eo quòd ibi ha-
Matth.12. betur ſecundum allegationem Matthæi Euangeliſtæ, Ecce
puer meus electus, quem elegi, &c. Probabilius vero apparet
2.Reg.17. quòd ſumptum ſit ex ſecundo Regum & primo Paralip. vbi
1.Para.17. hæc verba in propria forma continentur. Sed tunc dubitatio
oritur, quomodo efficax ſit probatio Apoſtoli ex verbis præ-
2.Re.12. dictis, quæ ad literam de Salomone prædicta ſunt, qui & vo-
catus

catus eſt amabilis domino, vt patet intuenti ſeriem textus illius. Probatio autem fidei per authoritatem ſcripturæ non valet niſi ex ſenſu literali, ſecundum Auguſtinum in locis diuerſis. Et reſpondendum quòd verba hæc dicta ſunt de Salomone, inquantum erat figura Chriſti, ideo principaliter intelliguntur de Chriſto. ¶Inſuper ponit Apoſtolus aliam authoritatem ad idem, videlicet quòd Chriſtus maior ſit angelis. *Et cum iterum introducit,* id eſt, cum deus pater introducendum ſeu venturum rurſus in Pſalmo prænunciat, *Primogenitum,* ſuum, id eſt, filium ſuum ante omnia genitum, qui in Prouerbiis teſtatur, Dominus poſſedit me initio viarum ſuarum, antequam quicquam faceret à principio, *In orbem terræ, dicit* per Prophetam in Pſalmo. *Et adorent eum* videlicet filium *Omnes angeli dei.* Adoratio autem non conuenit niſi deo. Hac ergo authoritate oſtenditur Chriſtus verus deus, quem deus pater vult ab angelis adorari. Quoniam vera Apoſtolus dicit, Et cum iterum introducit, &c. quidam volunt ſolum de ſecundo Chriſti aduentu hanc ſcripturam intelligi, ſed hoc non eſt neceſſarium. Primo, quoniam ſenſus eſt, Cum iterum introducit, id eſt, rurſus introducendum prænunciat. (Hoc enim frequenter prædixit.) Secundo, nam ante aduentum Chriſti in carnem, ſeu ante incarnationem introductus fuit in orbem terræ, id eſt, in corda hominum, per inuiſibilem miſſionem ſeu ſpiritualem aduentum. Ideo in ſua incarnatione iterum introductus aſſeritur. *Et ad angelos quidem dicit,* id eſt, de conditione & exiſtentia angelorum dominus loquitur per Prophetam in Pſalmo, *Qui* deus pater ſeu filius ſecundum quod deus *Facit angelos ſuos ſpiritus,* id eſt, ſpirituales & intellectuales ſubſtantias facit ſuos legatos, dum eos ad aliqua nuncianda ſeu operanda emittit. Angelus enim eſt nomen officij, ſpiritus nomen naturæ: quemadmodum miles eſt nomen officij, homo nomen naturę. Quemadmodum ergo homo fit miles, non econtrario: ſic deus ſpirituales illas ſubſtantias, qui ex creatione ſunt ſpiritus, efficit angelos, id eſt, nuntios, iniungendo eis obſequium, *Et miniſtros ſuos flammam ignis,* id eſt, angelos de ordine Seraphin, qui ob diuini amoris feruorem, flamma ignis, ignisque vrens vocantur, facit deus miniſtros ſuos, ita quòd ipſi quoque miniſtri ſunt, nō filij per naturam, nec veri dij. Vel per flammam ignis, omnes angeli

[Margin: A; *Auguſt.*; *Prouer. 8.*; *Pſal. 96.*; B; C; *Pſal. 103.*; *Danie. 7.*; *Exod. 2.*]

D geli deſignantur propter ſuæ naturæ agilitatem,ſuíque motus velocitatem, & quia diuinæ charitatis calore ſuccenſi ſunt.
Danie.7. De quibus exponi poteſt illud Danielis,Thronus eius (videlicet dei) flammæ ignis,rotæ eius ignis accẽſus. ❡ Porrò quod
Pſal.96. dictum eſt,Adorent eum,&c.noſtra tranſlatio ſic habet,Ado-
Pſal.103. rate eum omnes angeli eius. Similiter quod ſubditur, Qui facit angelos ſuos,&c.ſic continet,Qui facit angelos ſuos ſpiritus,& miniſtros ſuos ignem vrentem.Chriſtus enim atq; Apoſtoli ſæpe allegant ſcripturas potius quantũ ad ſenſum,quàm ſecundum formam verborum. *Ad filium autem* dominus ait
Pſal.44. per Prophetam, *Thronus tuus,* id eſt, regia dignitas, iudiciaria poteſtas, & ſedes qua reſides ad dexterã patris ô *Deus* fili *In ſeculum ſeculi,* id eſt, æternaliter permanet, hoc de
E Chriſto ſecundum vtranq; naturã intelligi poteſt.Nam pater
Ioan.5. omne iudicium dedit filio, deditq; ei poteſtatem & iudicium
Pſal.8. facere,quia filius hominis eſt,& omnia ei ſubiecit.Secundum diuinitatem vero conuenit Chriſto iudiciaria poteſtas, & regia dignitas,per authoritatẽ,quanuis receperit ea à patre,imò vna numero eſt poteſtas, dignitaſque amborum, *Et uirga æquitatis,* hoc eſt,regula iuſta,& æqua diſciplina eſt virga regni tui, id eſt,gubernatio & diſciplina,qua eccleſiam regis & inſtruis,malóſque percutis,& iuſtos exaltas. Poteſt quoq; per virgam hanc accipi doctrina & lex Chriſtiana, per quam regnum Chriſti,id eſt,eccleſia militans regitur,edocetur atque
Pſal.2. corrigitur. De hac virga ait & Pſalmiſta, Reges eos in virga
Eſaiæ.11. ferrea. Et Eſaias,Percutiet,inquit,terram virga oris ſui *Dile-*
F *xiſti iuſtitiam,* id eſt,omnem virtutem & omne bonum. Iuſtitia enim eſt omnis virtus *Et odiſti iniquitatẽ. Propterea* id eſt, merito huius,videlicet quoniam ſic feciſti *Vnxit te* ô Chriſte *Deus* omnium qui eſt *Deus tuus* ſpecialiter,ſecundum quod homo es. Tamen ſecundum Auguſtinum in græco eſt manifeſta diſtinctio caſuum διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς, ὁ θεός σου. vt primum quod dicitur deus, ſit vocatiui caſus,aliud nominatiui. erítque ſenſus. Propterea vnxit (te ô deus) fili, deus tuus, id eſt, deus pater. Vnxit itaque te ſecundum humanam naturam, *Oleo exultationis,* id eſt, præmio accidentali, videlicet corporis glorificatione, aſcẽſione,& plena lætitia partis ſenſitiuæ, quæ vſque ad horam mortis tuæ paſſibilis fuit, *Præ participibus tuis,* id eſt,præ cunctis electis,qui membra

tua

tua ſunt,& de plenitudine tua accipiunt,vel vnà tecum à ſuper A
ſancta trinitate gratiā & gloriam ſortiuntur. Vel ſic,Propter- *Ioan.1.*
ea, id eſt,vt iuſtitiam diligeres, & iniquitatem odires vnxit te
deus,deus tuus oleo exultationis, id eſt,lenitate ac plenitudi-
ne gratiæ animam exhilarantis in ſacerdotem,pontificem,re-
gem,prophetam,ac pugilem. Vnde per Eſaiam Chriſtus teſta-
tur,Spiritus domini ſuper me;eo quòd vnxerit me. ¶Deinde *Eſaiæ.61.*
probat Apoſtolus filium patri coæternum, ***Et, Tu in principio***
temporis, id eſt,ſimul cum tempore ***Domine*** fili,vel tu do-
mine pater,in principio,id eſt,in filio,ſeu per filium,per quem
omnia agis,qui ait,Ego principiū,qui & loquor vobis, ***Terrā*** *Ioan.8.*
fundaſti, id eſt,creaſti,& firmiter collocaſti in medio vniuer-
ſi, ***Et opera manuum tuarum ſunt cœli*** omnes. Manus autē dei, *Pſal.101.*
dicuntur intellectus eius practicus & voluntas quibus omnia B
producuntur. ***Ipſi,*** id eſt, cœli ***Peribunt*** quantum ad eſſe
accidentale,non quantū ad ſubſtantiam. Motus nanque & in-
fluentia & qualitas eorum ceſſabunt, ***Tu autem permanebis*** .i.
incōmutabiliter in teipſo ſubſiſtes apud quem non eſt permu-
tatio,nec viciſſitudinis obūbratio,quaſi aſſeris,Ego dominus, *Iacobi.1.*
& nō mutor, ***Et omnes*** cœli ***Vt veſtimentū veteraſcent*** quan- *Malach.3.*
tum ad modum eſſendi quem nunc habent. Præterit quippe fi-
gura huius mundi. Et Chriſtus in Euangelio,Cœlum (ait) & *Matt.24.*
terra tranſibunt. ***Et velut amictum,*** id eſt,veſtē. ***Mutabis eos,***
id eſt, à ſolito curſu, & influxu ceſſare facies, ***Et mutabuntur***
à priſtina qualitate,atq; in melius cōmutabuntur,quemadmo- *Roma.8.*
dum dictum eſt plenius ad Romanos. Vnde in Apocalypſi ha *Apoca.21.*
betur, Vidi cœlū nouum & terrā nouam. Primum enim cœlū C
& prima terra abiit. Et per Eſaiam dominus, Ecce,inquit,ego *Eſa.65.*
creo cœlos nouos & terrā nouā,& nō erunt in memoria prio- FINIS.
ra. ***Tu autē idem ipſe es*** .i. penitus incōmutabilis es. ***Et anni
tui non deficient*** .i. æternitas tua, omne tempus cōprehendens,
& tuum eſſe menſurans,non finietur. Rurſus authoritate Pſal-
miſtæ probatur excellentia Chriſti pre angelis. ***Ad quem autē*** *Pſal.109.*
angelorū dixit deus pater ***Aliquando,ſede à dextris meis?*** ſecū-
dum ſenſum iam explicatum, ***Quoaduſque ponam inimicos tuos,
ſcabellum pedum tuorum*** .i. plenè eos tibi ſubiiciam? Tanquā di
cat,Nulli angelorum dictum eſt hoc,quod tamen pater ait ad
filium. Cui dixit pater in aſcenſione,vt ſedeat ſecum vſque ad
diē iudicij, in quo omnes inimici Chriſti (videlicet reprobi)

Chriſto

D Chriſto perfectiſſimè ſubiicientur quãtum ad ſuę dominationis executionem, quanuis & nunc ei ſubiecti ſint, quantum ad ſuę poteſtatis authoritatem. Per hoc autem quod dicitur quoadusque vel donec, non datur intelligi quòd poſtea non ſedebit. *Nonne omnes* angeli *Sunt adminiſtratorii ſpiritus,* id eſt, diuino imperio ſeruientes. *In miniſterium,* id eſt, ad obſequium ſeu adiutorium electorum *Miſſi* à deo, miſſione interiori vel exteriori *Propter eos,* id eſt, eorum profectum, *Qui hæreditatem capiunt ſalutis,* id eſt, cœleſtem atque beatam hæreditatem patriæ, ſcilicet beatificam dei viſionem adipiſcuntur? ¶ Quæri hic poteſt, an omnes angeli foras mittantur. Et videtur quòd ſic, authoritate Apoſtoli loco præſenti.

Eſaiæ.6. Itẽ ex eo ꝙ dicitur ab Eſaia, Volauit ad me vnus de Seraphin.

E Multi quoque ſanctorum videntur hoc dicere. Hanc quæſtionem Gregorius non præſumit, nec audet determinare. Quidam vero dixerunt, quòd ſecundum communem legem, & vt plurimum atque ex proprio officio, ſoli inferiores mittuntur ad extra. Superiores tamen interdum ex ſpeciali ratione, & diuina diſpenſatione mittuntur. Sed hanc reſponſionem impro-

Thomas. bat ſanctus Thomas in prima parte. Nam ordo angelorum attenditur ſecundum dona gratiarũ, ordo autem gratiæ ſummus eſt. Idcirco non habet ordinem ſuperiorem propter quem omittatur. Quemadmodum ordo naturæ prætermittitur, propter ordinem gratiæ, quatenus gratia declaretur ſeu fides cõfirmetur, vt patet in ſuſcitatione defuncti. Ad fidei autem cõfirmationem non proficeret omiſſio gratiæ, cum non perci-

F piatur à nobis. ¶ Denique nullum miniſterium adeo magnũ

Gregorius eſt, quod per inferiores expleri non valeat, quia ſecundũ Gregorium archangeli appellantur, qui ſumma annunciant.

Lucæ.1. ¶ Inſuper nulla perſona viatoris præſtantior eſt Maria, nullum quoque miniſterium maius eſt annunciatione filij dei, & tamen ad beatiſſimam virginem pro hoc ſummo negotio miſſus eſt angelus Gabriel, qui eſt de ſecundo ordine infimæ hierarchiæ. Ex his concludit ſanctus doctor, quòd angeli ſuperiores nunquam ad exterius miniſterium deſtinentur. Et hoc

Diony. verius reor, præſertim propter hoc, quoniam dictis D. Dionyſij potius conſonat. Dicit quoque B. Dionyſius quòd angelus

Eſaiæ.6. miſſus ad Eſaiam non erat de ordine Seraphin, ſed vnus de inferioribus. Dicitur vero vnus de Seraphin, vel quoniã miſſus ab vno

ab vno de ordine Seraphin, vel ratione ſui effectus,quia labia A
Prophetæ incédendo purgauit. Dicit etiam Thomas,quòd ſi- *Thomas.*
cut diuinis perſonis,videlicet filio & ſpiritui ſancto,attribui-
tur duplex miſſio,vtputa inuiſibilis,propter gratiæ infuſioné,
atque viſibilis propter creaturam corporalem aſſumptam vel
manifeſtationem,ſic angelis conuenit duplex miſſio,ſcilicet inte-
rior ſecundũ operationes intellectuales,prout vnus illuminat
alium. Sicque ſuperiores mittuntur,medios & inferiores illu-
ſtrando,& ad exteriora officia dirigendo ordine hierarchico.
Alia eſt eorum exterior miſſio ſecũdum actus tranſeuntes cir-
ca corpoream creaturam,ſic ſoli inferiores mittuntur. Omnes
ergo ſunt adminiſtratorij ſpiritus in miniſterium miſſione in-
teriori vel exteriori. Quatuor auté ſuperiores ordines nõ mit-
tuntur ad extra ſecundum Thomã,ſed quandoque inferiores,
videlicet,angeli, archangeli,principatus, poteſtates,virtutes. B

Cap. II. *Propterea abundantius oportet obſeruare nos,&c.* ARTICVLVS II.

DECLARATA excellentia Chriſti, conſequenter oſtenditur cum quanta diligentia obſeruanda ſit doctrina & lex tanti magiſtri. *Propterea* id eſt, cum tanta ſit dignitas Chriſti legiſlatoris noſtri, *Abundantius* id eſt,multum reuerenter & timoratè, vel copioſius atque perfectius,quàm à Iudæis obſeruata fuit lex Moyſi *Oportet* id eſt, ad ſalutem neceſſarium eſt *Obſeruare nos* ſæpius recolendo,& fortiter adimplendo *Ea quæ audiuimus* à Chriſto mediate vel immediate,qui & quo- C
tidie loquitur nobis per Euangeliũ. *Ne forte pereffluamus* .i. *1.Ioan.1.*
penitus pereamus,& in æternum damnemur. Fluimus quippe per peccata venialia & mortalis naturę quotidiana tormenta,
ſicut Iob ait, Homo natus de muliere breui viuens tempore *Iob.14.*
repletur multis miſeriis, & nunquã in eodem ſtatu permanet.
Propter quod ait ſcriptura, Omnes morimur & quaſi aquæ di *2.Reg.10*
labimur in terram,quæ non reuertentur. Effluimus autem per peccata mortalia. Sed pereffluimus, id eſt perfecte effluimus incidendo æterna cruciamenta. Quòd ergo tam diligenter ſer uanda ſint verba Chriſti probat Apoſtolus per locũ à minori.
Si enim qui per angelos dictus eſt ſermo, id eſt,quia doctrina

D dei miniſterio angelorum tradita Moyſi,prout Stephanus di-
Act.7. xit,Accepiſtis legem in diſpoſitione angelorū, *Factus eſt fir-*
Marci.18. *mus,* id eſt, ratè ſeuereque iniuncta ac firmiter ſeruata eſt,&
Ezech.18. multipliciter confirmata miraculis, minis, pœnis atque pro-
miſſis, *Et omnis præuaricatio,* id eſt, legis tranſgreſſio, mala
committendo *Et inobedientia,* id eſt, in cuſtodia præcepto-
rum,bona omittendo. Quorum primū eſt contra pręcepta ne-
gatiua,ſecundum contra pręcepta affirmatiua *Accepit iuſtam*
mercedis retributionem, id eſt,debitam pœnā, tempore veteris
Deut.25. teſtamenti in populo Iudęorum quemadmodū Moſes ſcripſit,
pro mēſura peccati,erit & plagarum modus. Cum ergo ſit ita
Quomodo nos Chriſtiani *Effugiemus* vltionē diuinæ iuſtitiæ
Si tantam neglexerimus ſalutem? id eſt,tam ſalutarem Chriſti
E doctrinam,tam copioſam eius gratiam,tantam beatitudinem
nobis ab eo promiſſam paruipenderimus & obliti fuerimus?
Matth.9. *Quæ* ſalus *Cum initium accepiſſet enarrari per dominum,* id eſt,
Act.1. cum à Chriſto cœpta eſt prædicari *Ab eis qui audierūt,* id eſt,
ab ore Apoſtolorum qui cum Chriſto corporaliter conuerſati
Matth.13. ſunt,eiuſq; ſermonibus interfuerunt quibus & dictum eſt,Vo
Ibidem. bis datū eſt noſſe myſterium regni dei. Et, Beati oculi qui vi-
dent quę vos videtis, *In nos confirmata eſt,* id eſt,nobis firmi-
ter annunciata atq; ingeſta eſt. Hoc dicit apoſtolus in perſona
2.Cor.12. fidelium,non ſui. Ipſe enim à Chriſto immediate edoctus fuit
Galat.2. in raptu. Vnde ad Gal. loquitur,Mihi qui videbantur eſſe ali-
quid (videlicet Petrus,Iacobus & Ioannes) nihil contulerunt.
Confirmata eſt ergo hæc ſalus in nos *Conteſtante* id eſt,præ-
F dicationi apoſtolorū teſtimonium perhibente, *Deo* qui ne-
minem fallit, *Signis,* id eſt,per minora miracula. Quæ,quā-
tum ad ſubſtantiam facta,fieri poſſunt per naturā,non tamen
quo ad modum fiendi,ſicut eſt quarundam infirmitatū depul-
ſio,quæ fieri poteſt à medicis *Et portentis,* id eſt,per maiora
Act.4. miracula,quę ſunt omnino ſupra naturā,vt eſt ſuſcitatio mor-
tui, *Et uariis uirtutibus,* id eſt potētiſſimis dei affectibus,quę
non ſolū naturalem curſum,ſed etiam rationem humanā exce
dunt,vt eſt penetratio dimenſionum. Vel,variis virtutibus,id
eſt,habitibus vel virtuoſis atq; infuſis,videlicet,fide,ſpe,chari
tate,doniſq; ſpiritus ſancti, *Et ſpiritus ſancti diſtributionibus,* id
eſt, gratiis gratis datis à ſpiritu, de quibus dictum Corinthiis
1.Cor.12. iam eſt,Alij datur per ſpiritū ſermo ſapiētiæ,alij ſermo ſcien-
tiæ,

tiæ,alij genera linguarũ,alij diſcretio ſpirituum. Quæ primo A
datæ ſunt ſanctis Apoſtolis in die Pentecoſtes,& per eos datæ
ſunt aliis multis,vt legitur in Actibus apoſtolorum,Quæ om- *Act.2.8.*
nia facta & data ſunt; *Secundum ſuam uoluntatem,* id eſt, ex *13.17.*
beneplacito dei,qui omnia operatur ſecundum propoſitũ vo-
luntatis ſuæ,non ſecundum merita hominum. Alioquin gratia *Epheſ.1.*
iam non eſſet gratia. Hæc ſunt Chriſtianę fidei argumenta. In- *Roma.11.*
cõprehenſibilis nanq; ſupernaturaliſq; veritas ſupernaturali-
bus atq; diuinis eguit argumẽtis. Vnde & in euangelio ſcribi-
tur, Illi profecti prædicauerunt vbiq;, domino cooperante,& *Marci.16.*
ſermonẽ confirmante ſequentibus ſignis, Hinc in Ioannis epi-
ſtola ſcriptũ eſt, Qui non credit in filium,mendacem facit pa- *1.Ioan.5.*
trẽ:quoniam nõ credit in teſtimoniũ,quod teſtificatus eſt deus B
de filio ſuo. De quo teſtimonio ait & filius, Opera quæ dedit *Ioan.10.*
mihi pater,teſtimonium perhibẽt de me. Quod autẽ non effu-
giemus vltionẽ diuinã ſi tantã neglexerimus ſalutẽ, ꝓbat Apo-
ſtolus per hoc ꝙ Chriſtus ſublimior eſt atq; potẽtior angelis.

Non enim angelis ſubiecit deus orbẽ terræ futurũ .i. orbẽ terræ,
ſeu mundũ ſecundũ ſtatũ quẽ habebit poſt diem iudicij,quan-
uis interim aliquo modo ſubiectus ſit eis, quoniã mouent cœ-
leſtia corpora,quorũ motu & influentia trãſmutantur hæc in-
feriora. *De quo* orbe terræ futuro, *Loquimur.* De orbe enim
terræ quantũ ad ſtatũ futurũ intendit Apoſtolus loqui. Opor-
tet ergo aduertere,ꝙ cũ omnia corporalia & terrena ordinen-
tur ad hominem,ſicut duplex eſt ſtatus ſeu perfectio hominis,
vna ſecundũ ſuam inſtitutionem in via huius exilij,alia ſecun-
dum ſuã glorificationem,in patria cœleſti, ſic duplex eſt ſta- C
tus orbis terrę ſeu mundi:vnus ſecundũ ſucceſſionem genera-
tionis & corruptionis,donec cõpleatur numerus electorũ,qui
dicitur ſtatus præſens,durans vſq; ad diem iudicij:alius ſecũ- *Matt.24.*
dum futuræ renouationis ſtabilitatem,quæ fiet in die nouiſſi-
mo. Quanuis autem mundus ſeu orbis terræ in vtroq; ſtatu ſit
ſubſtãtialiter idem,tamẽ propter differẽtiam ſtatuum dicitur
orbis terræ præſens,& orbis terræ futurus. Quemadmodũ au-
tem homines,quantũ ad ſtatum præſentem,ſubiecti ſunt ange
lis,quia reguntur,purgantur, illuminantur ac perficiuntur ab
eis,ſecundum Dionyſium, quæ tamẽ prælatio in futuro ſtatu *Diony.*
ceſſabit,quantũ ad nouam influentiã. Sic orbis terræ,ſecũdum
pręſentem ſtatũ,angelis eſt ſubiectus,iuxta modum prædictũ.

D Sed ſecundũ ſtatum futurũ, eis non erit ſubiectus. Tunc enim alterationes & generationes ceſſabunt. Hæc expoſitio videtur mihi textui magis conformis. Gloſſa tamen aliis modis exponit hunc locum: quam inſpicere poteſt, qui alium ſenſum requirit. ¶ Porrò quòd Chriſto orbis futurus ſubiiciatur, probat Apoſtolus authoritate Pſalmiſtę. *Teſtificatus eſt autem in quodam loco, quis* id eſt, quidam famoſus, puta Dauid prophe-

Pſal.8. ta præclarus *Dicens, Quid eſt homo* quicunque ſit ille *Quod memor es eius* ô domine deus omnipotens. Tanquam dicat,

Sapien.6. Vilis & modicus eſt comparatione tuę maieſtatis, cum ſit corporalis, mortalis ac fragilis: propter quod mirum eſt, quòd tam benigne dignaris eum reſpicere, adiuuare & ſublimare, præſertim aſſumendo eius naturam *Aut* quid eſt *Filius ho-*

E *minis,* id eſt, Chriſtus, ſecundum naturam aſſumptam, *Quoniam uiſitas eum?* vniendo tuæ increatæ perſonalitati eius humanitatem, & habitando in ea, quaſi in templo. Quaſi dicat, Hoc humanitati Chriſti ex ſua naturali dignitate ſeu meritis non conuenit. *Minuiſti eum paulominus ab angelis,* id eſt, quãuis Chriſtum ſecundum humanitatem ſic viſitaueris atque ſublimaueris, tamen, quantum ad aliquid, feciſti eum angelis inferiorem, videlicet quo ad corporis ſui paſſibilitatem ac mortem, quæ angelis non conueniunt propter naturæ ipſorum excellentiam, cum ſint immaterialis eſſentiæ, *Gloria & honore coronaſti eum.* Gloria eſt clara cum laude notitia. Honor vero eſt exhibitio reuerentiæ in ſignum virtutis. Deus ergo pater ſeu trinitas coronauit, id eſt, vndique & multipliciter

Ioan.1. ter decorauit Chriſtum hominem gloria, infundendo cordi-

F bus hominum claram cognitionem excellentię Chriſti: & honore, inducendo fideles ad venerationem & cultum ipſius. Vel gloria, id eſt, beatitudine animæ, vel corporis glorificatione, in reſurrectione. Et honore, id eſt, eleuatione ad dexteram tuam in aſcenſione coronaſti eum *Et conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum,* hoc eſt, omnibus creaturis eum præpo-

Apoc.19. ſuiſti, faciens eum regem regum & dominum dominantium. Quod poſt reſurrectionem factum eſt, quantum ad manifeſtationem. *Omnia* viſibilia & inuiſibilia, ſuprema, media, & infima, *Subiecisti ſub pedibus eius,* id eſt, ei perfectè ſubdidiſti, quantum ad poteſtatis collationem etiam ab exordio incar-

Matt.28. nationis. Tunc enim data eſt homini Chriſto poteſtas atque

prælatio

prælatio ſuper vniuerſa creata, *In eo autem quòd* deus *Ei* A
videlicet Chriſto, *Omnia ſubiecit,nihil dimiſit non ſubiectum ei,*
id eſt,vniuerſaliter ſine exceptione cuncta ei ſubiecit. Veruntamen quoniam nondum ſubiecta ſunt ei omnia quantum ad poteſtatis executionem, & plenam manifeſtationem ſubiungitur, *Nunc autem* id eſt, tempore iſto vſque ad diem iudicij, *Necdum uidemus omnia ſubiecta ei* quantum ad executionem, & plenam manifeſtationem, quod tamen fiet in die nouiſſimo, quando iuxta Eſaiæ oraculum, Ad eum venient & *Eſa.45.*
cõfundentur omnes qui repugnant ei. Nunc enim multi Chriſto reſiſtunt, & nullam ſentiunt pœnam, eum blaſphemant vel inhonorant, & nullum experiuntur ſupplicium. Sed poſt diem iudicij ita non erit. Extunc enim coactè erunt ei ſubiecti pœnas luendo, qui nunc libere repugnant illi impie con- B
uerſando. Ideo conuenienter prædictum eſt futurum orbem Chriſto ſubiiciendum. *Eum autem qui modico, quàm angeli minoratus eſt* hoc eſt,qui in paruo minor factus eſt angelis,ſcilicet quantum ad corporis paſſibilitatem *Videmus* oculo fidei *Ieſum* ſcilicet minoratũ *Propter paſſionem mortis,* id eſt, merito ſuæ paſſionis lætalis mortem ſibi inferentis, *Gloria & honore coronatum* ſicut expoſitum eſt. Vnde dictum eſt alibi, Factus eſt obediens vſque ad mortem. Propter quod & deus *Philip.2.*
exaltauit illũ. Et in Pſalmo, De torrente in via bibet, propterea *Pſal.109.*
exaltabit caput. Ideo autem modico quàm angeli minoratus eſt, id eſt, mortalis effectus aſſumendo naturam paſſibilem,

Vt gratia dei, id eſt, non humanis meritis,ſed gratuita dei voluntate, & pia liberalitate *Pro omnibus guſtaret mortem,* C
id eſt, pro vniuerſorum ſalute,quantum in ſe eſt,mortis amaritudinẽ experiretur. Vnde & Propheta, Dominus,inquit,po- *Eſaiæ.53.*
ſuit in eo iniquitatem omnium noſtrũ. Pro ſolis tamen electis *Matt. 20.*
paſſus eſt Chriſtus quantum ad efficaciam,prout ait, Venit fi- *Marci.10.*
lius hominis dare animam ſuam redemptionem pro multis. *Prou.16.*

Decebat enim eum propter quẽ omnia & per quem omnia, id eſt, conueniens erat deo patri propter quem omnia facta ſunt ab ipſo,ſicut propter cauſam finalem. Omnia enim propter ſeipſum operatus eſt dominus:& per quem omnia,id eſt,à quo omnia facta ſunt, ſicut ex cauſa efficiente. Vel, per quem ſicut per cauſam exemplarem, *Qui multos filios* adoptiuos,videlicet homines electos, *In gloriam adduxerat,* id eſt,ad æter-

S iij nam

D nam beatitudinem perducere præordinauit in ſua prędeſtinatione æterna, *Authorem ſalutis eorum* hoc eſt, Chriſtũ electorum ſaluatorẽ, qui eis ſalutem promeruit ſua paſſione digniſſima, *Per paſſionem conſummare,* id eſt, per mortem crucis ab hac vita tollere, exponendo, videlicet imò tradendo eum morti crucis pro noſtra redemptione. Vel, per paſſionem conſummare, id eſt, ad finẽ ſeu conſummationẽ noſtræ liberationis, merito paſſionis adducere. Conuenientiſſimus quippe modus humanę redemptionis fuit, ꝙ pater vnigenitum ſuum humana natura veſtiuit, & morti pro hominum ſaluatione expoſuit. Quia per hoc maxime cõmendatur bonitas & miſericordia eius, qua miſeris & aliunde ſeductis tam clementer ſubuenit. Iuſtitia quoq;, quoniã peccata hominũ non reliquit inulta.

Ephes.1.

Iob.24.

E Nulla etiã pura creatura digna erat pro hominibus ſatisfacere, tanta eſt enormitas culpæ per cõparationem ad deum, & dignitas vitæ æternæ conſiſtẽtis in deo, ſicut in immediato obiecto. Decuit etiam eandem naturã pati in ſaluatore, quę erat in ſaluandis reparanda. Quod vero decuit Chriſtũ pati oſtendit Apoſtolus, Quoniam decet ſanctificatorẽ & ſanctificatos eſſe eiuſdẽ naturæ, quatenus ſatisfaciat quod offendit, id eſt, eadẽ natura patiendo reformet, quæ male agendo peccauit. Natura ergo humana in primo parente, poſteriſq; infecta, per Chriſti humanitatẽ fuerat reparãda. Dicit igitur, *Qui enim ſanctificat* id eſt, Chriſtus qui peccatores à vitiis purgat, *Et qui ſanctificantur,* id eſt, electi qui merito ſuæ paſſionis mundantur, *Ex uno omnes* id eſt, ex eodem patre atq; principio profluxerunt.

F Chriſtus nempe ſecundũ aſſumptam humanitatẽ deſcendit de Adam, ſicut & nos excepta infectione originalis peccati, & ꝙ immediate de virgine natus eſt. Secundum diuinã vero naturã, & natus eſt ex patre æterno, de quo & nos nati ſumus: difformiter tamẽ, quoniam ipſe eſt filius naturalis & vnicus: nos autẽ adoptiui & plurimi. *Propter quã cauſam* videlicet quoniam Chriſtus & membra eius (puta fideles) vnum paternum principium habẽt, & natura cõmunicant. Vnde & ait in Ioanne, Aſcendo ad patrẽ meum & patrẽ veſtrum, *Non confunditur fratres eos uocare* non obſtante ꝙ ipſe ſit deus verus, & homo à peccato immunis: Illi vero propter peccatũ degeneres, *Dicens,* ad patrẽ in Pſalmo, *Nunciabo nomen tuum fratribus meis,* id eſt, teipſum & gloriam tuam ô pater prędicabo Apoſtolis, aliiſq;

Gene.3.
Lucæ.2.
Ioan.21.
1.Petri.2.
Pſal.21.

aliisq; diſcipulis. De his enim dixit Mariæ Magdalenæ, Va- *Matt. 28.*
de & dic fratribus meis, *In medio eccleſiæ* primitiuæ, videli- A
cet inter fideles primo conuerſos, *Laudabo te* Stetit enim Ie- *Ioan.20.*
ſus in medio diſcipulorum ſuorum, quibus & ſæpe apparuit *Acto.1.*
per dies quadraginta intrans & exiens, & quadam vice plus *1.Cor.15.*
q̃ quingentis fratribus apparens. Hæc etiã fecit ſaluator ante *Marci.4.*
paſſionem quando ſeorſum diſcipulis ſuis diſſeruit omnia. Po
teſt quoque generaliter de omnibus fidelibus accipi, quibus
Chriſtus per apoſtolos & ſucceſſores eorum nomen patris æ-
terni prædicauit, atque in medio eccleſiæ, id eſt, vbique in o-
mni congregatione fidelium, eum laudauit, imò & laudat &
prædicat. *Et iterum* Chriſtus ait per Eſaiam, quantum ad ſen
ſum, quanuis verba non habeantur in noſtra tranſlatione, ſe- B
cundum hãc formam. *Ego ero fidens in eum* id eſt, ego Chri-
ſtus, ſecundum quod homo paſſibilis, ſperabo in deum, nõ per
ſpem quæ eſt virtus theologica, quam nõ habuit: ſed per quã-
dam fiduciam, qua reſurrectionem & corporis glorificationẽ
ab eo certiſſime expectaui. Hoc autem Chriſto non compe-
teret, niſi verus homo fuiſſet, ideo non confunditur homines
vocare fratres. *Et iterum* Chriſtus ait, *Ecce ego & pueri mei* *Eſa.8.*
id eſt diſcipuli & ſpirituales filij mei, quibus & dixit, Pueri, *Ioan.21.*
nunquid pulmentarium habetis? *Quos dedit mihi dominus* id
eſt, per charitatem & gratiam mihi tãquam capiti copulauit,
eoſque per me ſaluare decreuit. De talibus dicit in euangelio, C
Tui erãt, & mihi eos dediſti. Itemque: Pater manifeſtaui no- *Ioan.17.*
men tuum hominibus, quos dediſti mihi de mundo. Ex hoc *Ibidem.*
teſtimonio patet, quòd tam ipſi quàm Chriſtus ſint ex vno
principio ſcilicet deo. Hanc authoritatẽ Eſaiæ intelligit Ly-
ra melius hoc loco, quàm ſuper Eſaiam. Hic nãque dicit eam
literã de diſcipulis Chriſti debere intelligi: ibi vero exponit
eam literaliter de diſcipulis Eſaiæ. ¶ Deinde oſtenditur ꝙ
decuit Chriſtum incarnari & pati, ex parte ſaluandorũ. *Quia
ergo pueri* .i. fideles electi *Cõmunicauerũt carni & ſanguini* .i.
ex corpore & anima facti ſunt, & homines mortales fuerunt,

Et ipſe Chriſtus *Participauit eiſdem* id eſt, carnem ve-
ram & animam rationalem aſſumpſit, factus mortalis, *Vt
per mortem* id eſt, proprię paſſionis merita, *Deſtrueret* id eſt
ſuperaret & foras eiiceret, *Eũ qui habebat mortis imperiũ* .i.
diabolũ mortis authorẽ, qui homines ad mortẽ culpę induxit.

D Ex qua ſecuta eſt mors naturæ,& mors ſecũda, videlicet mors gehennæ. Deus enim mortem non fecit, ſed inuidia diaboli
Apoc.21. mors introiuit in orbem terrarum. Habuit autem diabolus
Sapien.1. mortis imperium,quoniã ante Chriſti aduentum omnes quo-
Sapiẽ.16. dammodo in morte detinuit.In libro tamen Sapiẽtiæ dicitur,
Apoc.1. deus habere imperium vitæ & mortis. Et in Apoc. ait Saluator, Habeò claues mortis & inferni. Sed deus dicitur habere mortis imperium, quia quos vult in morte relinquit, & quos vult à morte reducit.Non autem inducit mortem culpæ.Chriſtus vero habet claues mortis, hoc eſt, poteſtatem relaxandi peccata. *Et liberaret* Chriſtus ſua paſſione, *Eos qui timore mortis* corporalis, *Per totam uitam obnoxii* id eſt,rei & ſubdi-
E ti, *Erant ſeruituti* culpæ ac dæmonis,id eſt,homines vniuerſos,qui maluerunt peccare,quàm corporalem mortem incurrere,magis timentes eos qui corpus occidũt quàm qui corpus
Matt.10. & animam perdere poteſt in gehennam. Tales erant homines vt plurimũ ante Chriſti paſſionem.Sed ipſe ſua paſſione præſtitit nobis exemplum moriendi pro iuſticia, & abſtulit ſuis hunc inordinatum timorem. Secundo exponitur ſpecialiter de Iudæis,Vt liberaret eos,puta Iudæos,ab oneribus legis,per gratiam & meritum ſuæ paſſionis,qui timore mortis corporalis,quam lex inflixit,tranſgreſſoribus ſuis,vel gehẽnalis, quã lex minabatur per totam vitã præſentem,obnoxij,id eſt,ſub-
Ephe.2. iecti erãt ſeruituti legis. Nam timore pœnarum potius quàm
F amore iuſtitiæ legem ſeruabant. Chriſtus enim ſua paſſione legem,quantum ad cærimonialia,euacuauit. Qua euacuata, fecit Iudæos liberos,vt per fidem & gratiam ſaluarentur, ſine obſeruantia cærimonialium,miniſtrarentque deo amore potius quàm timore ¶ Denique quòd Chriſtus pueris communicauit in carne & ſanguine,hominesque redemit,oſtendit apoſtolus. *Nuſquàm enim angelos apprehendit* id eſt,nunquam legitur angelos apoſtatas ad gratiam reduxiſſe, aut angelicã naturã aſſumpſiſſe, *Sed ſemen Abrahæ apprehendit* id eſt,car-
Matt.11. nem humanam ex ſemine Abrahæ ſibi vniuit,& populum Iu-
Matt.15. dæorum ſpecialiter reuocauit.De quibus locutus eſt,Nõ ſum miſſus,niſi ad oues quæ perierunt domus Iſraël. *Vnde* id eſt propter hanc cauſam,videlicet,quia ſemen Abrahæ apprehẽdit, *Debuit* debito condecentiæ,non obligationis, *Per omnia* id eſt,in omnibus naturalibus proprietatibus atque defectibus in-

bus indetrahibilibus, *Fratribus* id eſt, cæteris hominibus A
Similari non autem in defectibus detrahibilibus, ſcilicet in
culpa & defectu neceſſariorum. Non enim debuit eſſe clau-
dus,cęcus aut languidus,quamuis tempore paſſionis elanguit. Marc.14.
Fuit ergo aliis ſimilis,quia mortalis,vberibus lactatus, creuit, Luc.22.
eſuriit,manducauit,mortem perpeſſus eſt, *Vt miſericors fieret* Matt.4.
id eſt,miſericordiam impartiret.Vel, miſericors fieret actu & Matt.11.
habitu in natura humana, qui æternaliter miſericors eſt in na
tura diuina, *Et fidelis pontifex* id eſt,verus mediator atque ſa Ephe.5.
cerdos pro nobis, *Ad deum* patrem vel trinitatem immolã-
do ſeipſum deo in cruce hoſtiam immaculatam in odorẽ ſua-
uitatis, *Vt repropiciaret* id eſt,deum placando,deleret. *Deli-* B
cta populi id eſt, totius generis humani,ſicut dicit Ioannes,Ip 1.Ioan.1.
ſe eſt propiciatio pro peccatis noſtris.De hoc põtifice ait quo- 1.Pet.2.
que Petrus,Conuerſi eſtis ad paſtorem & epiſcopum anima-
rum veſtrarum. *In eo enim in quo* id eſt , in natura humana
aſſumpta,in qua *Paſſus eſt ipſe* Chriſtus à præſide & eius mi- Matt.4.
niſtris, *Et tentatus* à dæmone in deſerto,atque Iudæis, qui- Matt.22.
bus & loquitur,Quid me tentatis hypocritæ? *Potens eſt & eis* Luc.10.
qui tentãtur auxiliari ne ſuperentur . Sua enim paſſione & ten- Ioan.1.
tatione promeruit nobis gratiam omnibus tentationibus effi-
caciter reluctandi , & non ſolum vt deus ; ſed etiam vt homo
de plenitudine ſua influit nobis,quemadmodũ caput mẽbris.

Cap. III. *Vnde fratres ſancti uocationis cœleſtis participes,&c.* ARTICVLVS. III.

C

Oſtenſa excellẽtia Chriſti per cõparationẽ eius ad
angelos & prophetas generaliter:nunc idẽ oſten-
ditur ſpecialiter per comparationem ad Moyſen,
Per quod etiam declaratur eminentia noui teſta-
menti præ veteri. *Vnde fratres ſancti* id eſt,quia
ſic potens eſt Chriſtus auxiliari tentatis,idcirco ô fratres ſan
cti, per regenerationem baptiſmatis & munditiam religioſæ
conuerſationis *Vocationis cœleſtis participes* id eſt , prædica-
tionis & inſpirationis ad cœleſtem beatitudinem inuitantis,
ſeu gratiæ ad illam perducentis , conſortes . Hæc enim vobis 2.Pet.1.
exhibita ſunt, *Conſiderate* cauſa imitationis *Apoſtolum* id
eſt , nuntium diuinitus miſſum *Et pontificem* id eſt , qui viã
ſeu pon-

D ſeu pontem veniendi ad deum nobis oſtendit ac fecit dando
FINIS. exemplum, *Confeſſionis noſtræ* .i.pōtificem quem cōfitemur
eſſe verum filium dei,ſaluatoremq; mūdi *Ieſum, qui fidelis eſt*
ſecundum naturam aſſumptam *Ei qui fecit illum* .i.deo patri,
à quo ſecundum humanitatem creatus eſt.Dicitur autē Chri-
ſtus fidelis,non à fide,quæ eſt virtus theologica,quam ipſe nō
habuit,quoniam non fuerat verus comprehenſor,ſed à fideli-
tate qua efficaciter adimpleuit, quicquid complacuit patri.
Ioan.8. Propter quod ipſe ait, Quæ placita ſunt ei facio ſemper. Et,
Ibidem. Non quæro gloriam meam, ſed honorifico patrem meum.

Sicut & Moyſes in omni domo eius .i.in tota ſynagoga ſeu Iu
E deorū congregatione quæ eſt domus dei. Vnde dominus pro-
teſtatur Aaron & Mariç, Seruus meus Moyſes in omni domo
Nume.12. mea fideliſſimus eſt. ¶Inſuper oſtenditur Chriſtus excellen-
tior Moyſe. *Amplioris autem gloriæ* .i.maioris dignitatis *Iſte*
Ieſus *Præ Moyſe* .i.ſupra Moyſen ſeu plus quàm Moyſes *Di*
gnus habitus eſt à deo & fidelibus hominibus *Quanto amplio-*
rem honorem habet domus .i.de domo, vt ſcilicet domus ſit ge-
nitiui caſus, ille, *Qui fabricauit illam* .i.fabricator domus, q̄
eius inhabitator ſeu diſpenſator. Quod intelligendum eſt de
principali fabricatore, qui alios ad fabricandū inducit & mi-
niſteriali inhabitatore. *Omnis nanque domus* tam materialis
ex lignis atque lapidibus conſtans, quàm ſpiritualis ex diuer-
ſis fidelibus congregata, *Fabricatur ab aliquo* artifice, diuer-
F ſas partes ad inuicem copulante. Per ſe enim non fit ſed ſicut
Sapien.1. partes materialis domus copulantur cæmēto & clauis, ſic per-
Ioan.4. ſonæ fideles vtuntur per fidem & charitatem. *Qui autem om-*
nia creauit deus eſt. Ergo & ipſe domum eccleſiæ fabricauit.
Chriſtus autem eſt deus. Ergo & ipſe ædificauit eccleſiam, cu
ius membrū eſt Moyſes, Chriſtus vero eſt dominus eius, ideo
habet ampliorem honorem quàm Moyſes. *Et Moyſes quidem*
Num.12. *fidelis erat in tota domo eius* id eſt, in omni ſynagoga Iudæorū,
Luc.4. quæ fuit domus dei, *Tanquam famulus in teſtimonium eorū* id
eſt, ad proferendum cum atteſtatione diuina, ea *Quæ dicenda*
erant id eſt, quæ deus iuſſit per eum dici ad populum, *Chri*
ſtus uero tanquam filius dei naturalis & vnicus, fidelis eſt *In*
domo ſua id eſt, in eccleſia *Quæ domus ſumus nos* Chriſtiani
1.Cor.6. per charitatem & fidem vniti. Templum enim dei ſanctū eſt,
quod eſtis vos *Si fiduciam* id eſt, actualem confidentiam ſci-
licet

licet expectationem felicitatis futuræ, & adiutorij gratiæ ad felicitatem obtinendam neceſſarij, *Et gloriam ſpei* id eſt, iucunditatem cœleſtem, ad quam ſpes tendit, *Vſque in finem* vitæ præſentis incluſiue *Firmam retineamus* ſtabiliter ac perſeueranter ſperando, atque futuram beatitudinem deſiderando. Hoc dicit Apoſtolus, quia ſicut ad domum materialē requiritur ſtabile fundamentum, ita ad domum ſpiritualem ſcilicet vt fideles ſint domus dei, exigitur firmitas ſpei ac fidei: aliter deus non habitaret in eis per gratiam conſummatam. A Matt.7. Col.1.

❡ Ex prædictis de excellentia Chriſti admonet conſequenter apoſtolus diligenter obedire ſermoni Chriſti. *Quapropter* id eſt, cum tanta ſit eminentia Chriſti præ Moyſe, *Sicut dicit ſpiritus ſanctus* in Pſalmo, quod ſubditur: *Hodie* id eſt tempore euangelicæ prædicationis & gratiæ *Si uocem eius* id eſt, verba Chriſti *Audieritis* vel ab ore eius, vel ab eius miniſtris. Hoc eſt, quia ea audietis *Nolite obdurare*, id eſt verbis dei claudere *Corda ueſtra* ne ſitis rebelles atque increduli. Hæc ad literam dicuntur ad Iudæos, qui tempore Chriſti & poſtea fuerunt, *Sicut in exacerbatione* id eſt, quemadmodum contigit, & à patribus veſtris factum eſt in prouocatione, ſeu dei offenſione *Secundum diem* .i. in die *Tentationis* factæ *In deſerto* quando ex infidelitate voluiſtis experiri potentiam meam: ſicut ait Pſalmiſta, Et tentauerũt deũ in cordibus ſuis, vt peterent eſcas animabus ſuis, *Vbi* id eſt, in quo deſerto, *Tentauerunt me patres ueſtri* frequenter. Vnde dominus ait ad Moyſem in numeris, Tentauerunt me iam per decē vices *Probauerunt* .i. experti ſunt quid agere poſſem, *Et uiderunt opera mea* mirabilia in Aegypto, in mari rubro, in deſerto, *Quadraginta annis* Tanto enim tempore in deſerto fuerũt vel circiter, *Propter quod* id eſt, ob tantam peruerſitatē iſtorum *Offenſus* id eſt iratus *Fui generationi huic* hoc eſt, hominibus iſtis incredulis, *Et dixi* per angelum ſeu Moyſen, *Semper hi errant corde* id eſt, intellectum excęcatum habēt, & ex malitia peccant. *Ipſi uero non cognouerunt* id eſt ſpiritualiter non intellexerunt *Vias meas* id eſt, opera mea miraculoſa ac iuſta. Quæ viæ vocantur, quia perducunt ad dei noticiã. Vnde in Deuteronomio Moyſes loquit̄, Vos (inquit) vidiſtis vniuerſa magnalia, quæ corã nobis dominus fecit, & non dedit vobis dominus cor intelligens, & oculos videntes vſque

B Pſal.92. Pſal.77. C Num.14. Exo.7. 8. 10. Exod.12. Exod.14.

D vſque in præſentem diem, *Quibus iuraui* id eſt, firmiter dixi per Moyſen *In ira mea* id eſt, in zelo iuſtitiæ meæ, quo eorum peccata vindicare propoſui, *Si introibunt* id eſt, non intrabunt *In requiem meam* id eſt, terrãm promiſſionis, in
Exod.33. qua eis, ſi non peccaſſent, manſionem quietam dediſſem. Hoc
Num.14. deus iurauit quando filij Iſrael murmurauerunt contra dominum, auditis ſermonibus nuntiorum, qui explorauerunt terrã Chanaan. Tunc enim iurauerũt ꝙ nemo eorum, qui murmurauerunt, ingrederetur hanc terram per Caleph & Ioſue.
Roma.7. ¶Ex præallegata ſcriptura infert Apoſtolus ſalutarem do-
2.Tim.4. ctrinam. *Videte fratres ne forte ſit in aliquo veſtrum cor malum incredulitatis* hoc eſt, mens vitioſa perfidiæ ſubdita *Diſcedendi* id eſt, paratum diſcedere ſeu auerti *A deo viuo* à
E quo diſceditur per inobedientiam, non per localem diſtantiã:
Oſee.4. iuxta illud Oſee, Dereliquerunt dominum in non cuſtodien-
Eſaiæ.46 do *Sed adhortamini voſmetipſos per ſingulos dies* id eſt, quotidie admonete vos inuicẽ, ſeu quilibet ſemetipſum verbis ſacræ ſcripturæ *Donec hodie cognominatur* id eſt, quandiu tem
2.Cor.6. pus gratiæ durat, & eſſe aſſeritur. De quo alibi dicitur, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis. De hoc quo-
Zacha.2. que ſcriptum eſt per Zachariam, Applicabuntur gentes mul-
1.Corin.6. tæ ad dominum in die illo, *Vt ne obduretur quis ex vobis* id eſt ne aliquis veſtrum obſtinatus fiat, ſeu habituatus in malo, *Fallacia peccati* id eſt, delectatione alliciente & rationem excæcante, quæ eſt in peccato. Peccatum nanque delectat, vnde & triſtitiam promeretur, *Participes enim Chriſti effecti* id
F eſt, Chriſto incorporati. *Sumus* vt membra capiti, & de plenitudine eius accepimus, eius quoque hæreditatis conſortes e-
Ioan.1. rimus, *Si tamen initium ſubſtantiæ eius* id eſt, ſi fidem for-
Ephe.1. matam, per quam primum deo coniungimur, & eius poſſeſſio
Ephe.3. efficimur *Vſque in finem* id eſt, perſeueranter *Firmum retineamus* id eſt, ſtabiles & efficaces in fide manſerimus,

Dum dicitur id eſt, quandiu dicitur *Nobis, Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra quemadmodum in illa exacerbatione.* Quidam enim Iudæorum in deſerto *Audiẽtes* verba dei *Exacerbauerunt* id eſt, non credendo, & impie operando deum grauiter offenderunt ſeu prouocauerunt. Nõ quòd inuariabilis deus veraciter irritetur, vel exacerbetur: de
Sapien.12 quo legitur, Tu autem dominator domine cum tranquillitate

tate iudicas, & cum magna reuerentia diſponis nos, ſed quia A
per modum exacerbati ſe habet, dum noſtra peccata diſtricte
vlciſcitur, ideo apud Hiere. dicitur, Nunquid me ad iracundiam prouocant, dicit dominus? Nonne ſemetipſos in confuſione vultus ſui? *Sed non uniuerſi qui profecti ſunt ab Aegypto per Moyſen* id eſt, non omnes deum exacerbauerunt, qui per Moyſi ducatum exierunt Aegyptum. Caleph enim & Ioſue non offenderunt tam grauiter. *Quibus autem offenſus* id eſt, iratus *Eſt deus* in deſerto *Quadraginta annis?* quibus filij Iſrael in deſerto ambulauerunt, non quod quotidie peccauerunt ita enormiter, ſed quia frequenter ſic peccauerunt. *Nonne illis qui peccauerunt* enormiter diſcredendo, deum tentando ſeu murmurando, *Quorum cadauera proſtrata* id eſt, deiecta & beſtiis tradita *Sunt in deſerto? Quibus autem iurauit nõ introire in requiem ipſius* id eſt, in terram promiſſionis, *Niſi illis qui increduli fuerunt?* verbis Caleph & Ioſue, qui cum aliis nuntiis redeuntes, dixerunt: Nolite rebelles eſſe contra dominum, neque timeatis populum terræ huius, quia ſicut panem, ita poſſumus eos deuorare. Dominus nobiſcum eſt, nolite timere. Quid autem fecerunt increduli? Voluerunt vtique lapidibus opprimere eos. *Et uidemus* oculo fidei, teſtimonio ſcripturarum, *Quia non potuerunt introire* in requiem ipſius terrã hanc deo eos prohibente, *Propter incredulitatẽ* ipſorum.

Hiere. 7. Num. 14. Deute. 29 B Deute. 18. Naum. 14 Roma. 11.

Cap. IIII. *Timeamus ergo nos ne forte relicta pollicitatione &c.*

ARTICVL. IIII. C

DENIQVE ex præinducta authoritate ſcripturę hortatur Apoſtolus ad debitam ſollicitudinem *Timeamus ergo* id eſt, quoniam illi Iudæi propter ſuam incredulitatem & murmurationẽ prohibiti ſunt introire terram promiſſionis, idcirco formidemus *Ne forte relicta pollicitatione* id eſt, oblita ſeu ſpreta promiſſione diuina nobis facta *Introeundi* id eſt, de ingreſſu noſtro poſt hanc vitam *In requiem eius* cœleſtem id eſt, felicitatem æternam, *Exiſtimetur aliquis ex uobis deeſſe,* id eſt, aliquis noſtrum inueniatur à conſecutione huius promiſſæ quietis deficere propter negligentiã ſuam. Nam inexcuſabiles

Ezech. 18.

D cuſabiles ſumus, ſi eam non obtineamus. Cuius ratio ſubinfertur. *Etenim & nobis annunciatum eſt* id eſt, à Chriſto in Euangelio prædicatum de requie cœleſti, *Quemadmodum & illis* Iudæis per Moyſen annunciatum eſt de requie terrena. Ait enim Saluator, Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Et alibi, In futura reſurrectione nec nubent neque nubentur, ſed erunt ſicut angeli dei. Et rurſus, Pater quos dediſti mihi, volo vt vbi ſum ego, & illi ſint mecum, vt videant claritatem meam. *Sed non profuit illis* Iudæis *Sermo auditus* id eſt, quem à Moyſe audierunt de poſſeſſione terræ promiſſæ, *Non admixtus fidei* id eſt, non receptus fideliter. Fidei inquam habendæ *Ex his* id eſt, de his *Quæ audierunt* de bonis ſibi promiſſis. Et

Matth.5. *Matth.22* *Ioan.17.* *Eſaiæ.26.*

E hoc patet ex oppoſito. *Ingrediemur enim in requiem* ſempiternam *Qui credimus* verbis auditis de promiſſione illius quietis fide formata, de qua ait Chriſtus, Omnis qui viuit & credit in me, non morietur in æternum, *Quemadmodum dixit* id eſt, ſicut ſpiritus ſanctus ex oppoſito de incredulis proteſtatus eſt in Pſalmo dicens, *Sicut iuraui in ira mea, ſi introibunt* id eſt, non intrabunt *In requiem meam* id eſt, terram promiſſionis, ſicut in præcedenti artic. explanatum eſt plenius. *Et quidem operibus ab inſtitutione mundi perfectis.* Iam in ſuperioribus mentionem fecit Apoſtolus de temporali requie Iudæis promiſſa, atque ex hoc intulit de promiſſione æternæ quietis nobis in cœlis promiſſa. In quibus verbis ſupponitur quòd temporalis illa requies fuit figura re-

Ioan.11. *Pſal.94.* *Hebræ.3* *Matth.11.*

F quiei cœleſtis. Et hoc nunc probat Apoſtolus, ſimulq́ue oſtendit, quando annunciatum eſt de requie ſempiterna. Et quidem, Tanquam dicat. Nunciatum eſt nobis de requie illa, quod vtique factum eſt, operibus, id eſt, creaturis, ab inſtitutione mundi, id eſt, quæ à principio creationis fieri cœperunt, perfectis, id eſt, diſtinctis atque ornatis vſque ad ſextum diem, in quo creatus eſt homo. In illis nanque ſex diebus perfectæ ſunt ſpecies rerum. Poſt conſummationem itaque operum ſex dierum, ſtatim facta eſt mentio in ſcripturis de requie quadam, non temporali ſed ſempiterna. *Dixit enim* ſcriptura ſeu ſpiritus ſanctus, *Quodam loco de die ſeptimo* id eſt, ſabbato *Sic* ſicut ſubiungitur, Dies quippe dominica erat prima, ergo & ſabbatum ſeptima, *Et requieuit deus* id eſt,

Gene.1. *Gene.2.*

id eſt, operari ceſſauit, & in ſemetipſo quieuit, *Die ſeptimo ab omnibus operibus ſuis* ante productis, id eſt, nouis rerum ſpeciebus creandis, quia ex tunc non creauit opera noua ſecundum ſpeciem ſiue materiam. Nihilominus de materia tũc facta, & ad ſimilitudinem tunc factorum nunc vſque operatur, animas rationales creando, & totum vniuerſum adminiſtrando, atque per cauſas ſecundas plurima producendo. Propter quod ait Saluator, Pater meus vſque modo operatur, & ego operor. Virtus ergo rationis & intellectus huius ſcripturæ conſiſtit in hoc. Cum ab exordio deſcribitur productio mundi, fit mentio de quadam requie qua deus quieuit. Hęc autem requies eſt cœleſtis non temporalis, ſed per temporalem deſignatur. Requies enim dei in ſeipſo communicatur electis in patria, vt & ipſi in deo immediate quieſcant, qui in nullo poſſunt alio contenti reddi ſeu quieti. Non enim ſufficit rationali creaturæ, niſi bonum immenſum. Ergo de requie nobis in cœlis parata fit mentio ante legem in qua & figurata eſt requies vera, cœleſtis & ſempiterna. ¶Deinceps oſtenditur, quòd etiam poſt legiſlationem fit ſermo de requie ſempiterna ſub figura temporalis quietis. *Et in iſto rurſum*, id eſt, in Pſalmo iam dicto, iterum dicit ſpiritus ſanctus, *Si introibunt in requiem meam* id eſt, increduli illi tempore Moyſi exiſtentes non ingredientur terram promiſſionis, Per quod deſignatur, quòd impij cœleſtem requiem non intrabunt.

A Ioan.5. Matth.11. B Gene.2. Pſalm.94

Quoniam ergo ſupereſt id eſt, reſtat *Quoſdam* electos *Introire in illam* requiem beatam ac figuratam, *Et hi quibus prioribus* id eſt, Iudæis, quibus ante nos *Annunciatum eſt* per Moyſen de ingreſſu terræ promiſſionis ſeu requiei temporalis *Non introierunt* eam *Propter incredulitatem* ſuam. *Iterum terminat* id eſt, ſcriptura ſacra determinat ſeu inducit *Diem quendam hodie* id eſt, tempus gratiæ, quod vocatum eſt hodie, quoniam quotidianum eſt, & durat vſque in finem ſeculi: de quo dictum eſt Romanis, Nox præceſſit, dies autem appropinquauit. Et in Eſaia, In illa die erit germẽ domini, id eſt, Chriſtus filius dei, de quo alibi legitur, Suſcitabo Dauid germen iuſtum, in magnificẽtia & gloria, *In Dauid* id eſt, in Pſalmo à Dauid compoſito, *Dicendo poſt tantum temporis* id eſt, poſt tam longũ ſpatium,

C Roma.13. Eſaiæ.4. Hiere.23.

D ex quo illa dicta ſunt patribus in deſerto per Moyſen. Dauid enim propheta longo tempore poſt Moyſen fuit, *Sicut ſupra dictum eſt* de die iſto cap. præcedenti, iamque repetitur. *Hodie ſi uocem eius audieritis, nolite obdurare corda ueſtra,*
Pſalm.64 quæ verba ſatis iam declarata ſunt. Ex his palam eſt, quòd Dauid loquatur de alia terra & requie quàm illa, quam Moyſes
Ioſue.14. promiſit, & ad quam Ioſue introduxit. Illa enim ante tempo-
1.Reg.25 ra Dauid poſſeſſa fuit à filiis Iſrael. Dum ergo Dauid admonet eos, qui terram promiſſionis poſſederūt, vt cum audierint vocem dei non obdurent corda ſua, ſignificat eos ad aliam requiem ſcilicet cœleſtem patriã ingreſſuros, ſi obedierint deo. Quod figuratum fuit in eis qui terram promiſſionis ingreſſi ſunt. Ideo ſequitur. *Nam ſi eis* videlicet filiis Iſrael *Ieſus*
Iudas E Chriſtus, qui (vt Iudas dicit) populum ſaluans de Aegypto,
apoſtolus. eos qui non crediderunt perdidit. Quod conuenit Ieſu, ſecun-
2.Petri.3. dum ſuam diuinam naturam, ſecundum quam vere æternus eſt, *Requiem* veram atque finalem *Præſtitiſſet* in terra promiſſionis, vel per Ieſum intelligitur Ioſue, qui dictus eſt Oſee, & Ieſus, qui miniſter fuit donationis terræ iſtius, *Nunquam* ſpiritus ſanctus per Dauid *De alio loqueretur poſt hac die* id eſt, in nullo tempore poſt diem ſeu requiem illam loqueretur de alia requie hac die, id eſt, quæ nobis annunciatur atque proponitur hodie, vtpote tempore gratiæ. *Itaque relinquitur* id eſt, paratur & conſeruatur *Sabbatiſmus* id
Nume.13. eſt, plena quies in cœlo ſignificata per ſabbatum & terræ pro-
Eccleſ.46 miſſionis quietem *Populo dei* id eſt, electis fidelibus, qui ad
Act.7. F cœnam nuptiarum agni vocati ſunt. *Qui enim ingreſſus eſt in requiem eius* id eſt, qui cœleſtem quietem adeptus eſt, *Etiã ipſe requieuit ab operibus ſuis* id eſt, à laborioſis exercitiis vitæ præſentis, *Sicut & à ſuis* operibus *Deus* quieuit ſeptimo die, Vnde & legimus, Beati mortui qui in domino moriuntur. Amodo iam dicit ſpiritus, vt requieſcant à laboribus
Apocal.19 ſuis. Nec obſtat id quod in Apocalyp. aſſeritur, Requiem nō habebant die ac nocte dicentia, Sanctus, ſanctus, ſanctus, &c. quia requies ſumitur ibi improprie, pro ceſſatione ab actu.
Gen.2. Sancti autem in patria indeſinenter aliquid agunt, deum lau-
Apocal.14 dando, amando, videndo. Proprie autem requies ſumitur pro
Act.4. ceſſatione à labore aut motu. *Feſtinemus ergo ingredi* fer-
Eſaiæ.6. uenter amando & efficaciter operando *In illam requiem ſempiternam*

piternam, *Vt ne in idipſum incidat quis incredulitatis exemplum* id eſt, ne aliquis noſtrum incidat in eandem pœnam A
quam infideles Iudæi inciderunt propter incredulitatem, quæ pœna nobis in exemplum proponitur, quatenus eam conſiderando vitemus peccata, propter quæ infligitur. Cur autem feſtinandum ſit, ſubditur. *Viuus eſt enim ſermo* id EPIST.
eſt, verbum ſeu vnigenitus filius *Dei*, Sicut enim pater habet Ioan. 5.
vitam in ſemetipſo: ſic dedit & filio vitam habere in ſemetipſo, *Et efficax* id eſt, omnipotens, prout Sapiens ait, Dum medium ſilentium tenerent omnia, omnipotens ſermo Sapien. 8.
tuus domine à regalibus ſedibus veniens. Et rurſus idem, Omnium enim eſt artifex, omnem habens virtutem, omnia Sapien. 7.
proſpiciens, *Et penetrabilior* id eſt, acutior *Omni gladio ancipiti* id eſt, ex vtraque parte acuto. Non enim poteſt B
gladius tam intime corpori imprimi, quàm intime filius dei illabitur omnibus rerum eſſentiis. Cum nanque ſit verus deus, omnia penetrat, implet & continet, eſtque intimior omni rei quàm ipſa aut pars eius ſibi, *Et pertingens uſque ad diuiſionem animæ ac ſpiritus* id eſt, tam intimus homini, vt inter ſenſualitatem & rationem diſcernat. Vel per animam & ſpiritum eadem hominis forma ſignatur, quæ dicitur anima quantum ad vires ſenſitiuas: & ſpiritus, quantum ad vires intellectiuas. Tanta eſt autem perſpicacitas verbi dei, vt diſtinguat animam ſecundum partem ſenſitiuam, à ſeipſa ſecundum partem intellectiuam, *Compagum* 1. Cor. 2.
quoque & medullarum id eſt, ſubtiliſſima quæque corporis interiora perſpicit & diſtinguit. Compages autem ſunt iun- C
cturæ corporis neruis colligatæ. Medullæ vero intra oſſa incluſæ ſunt. *Et* hic ſermo, verbum ſeu filius dei eſt *Diſcretor* id eſt, diiudicator & cognitor *Cogitationum* non ſolum earum, quæ ſunt in virtute cogitatiua organica, ſed & earum quæ ſunt in potentia intellectiua inorganica. *Et intentionum cordis* id eſt, ordinationum finalium. Deus quippe non ſolum inſpicit cogitationes, ſed cernit ad quem finem quælibet cogitatio ordinetur à cogitante. Vnde Iob dicit, Scio quia omnia potes, & nulla te latet cogitatio. Et Iob. 42.
iterum ſcriptura, Homo videt quæ patent, deus autem intuetur cor. 1. Reg. 16.
Et non eſt ulla creatura inuiſibilis in conſpectu eius id eſt, omnia ſine exceptione manifeſta ſeu nota ſunt conſpectui

Rom.1. D ſpectui filij dei. Pater enim diligit filium, & omnia demon-
Ioan.5. ſtrat ei quæ ipſe fecit. *Omnia autem nuda* id eſt, intime
Matth.10. certa & ſine velamine patula. *Et aperta ſunt oculis eius* id
eſt, menti eius diuinæ, imò & animæ Chriſti omnia creata
Ecclés.23. ſunt cognita. Ideo ſcriptum eſt, Oculi domini multo plus
lucidiores ſuper ſolem, circunſpicientes omnes vias homi-
Roma.14. num. Domino enim deo antequam crearentur, omnia ſunt
2.Cor.5. cognita, *Ad quem* increatum dei ſermonem ſeu filium

Eſt nobis ſermo id eſt, ei tanquam iudici nos aſtare, & rationem reddere oportebit. Ideo cum tanta ſit poteſtas, ſapientia & eminentia iudicis noſtri, merito feſtinare debemus ingredi requiem eius, ne tanquam ingrati & acedioſi
2.Petri.2. condemnemur ab ipſo. Propterea hortatur Apoſtolus, *Ha-*
E *bentes ergo pontificem magnum* id eſt, ſummum ſacerdotem
Act.1. atque epiſcopum, qui ſeipſum immolauit pro nobis, *Qui penetrauit cœlos* in ſua aſcenſione ſuper omnes cœlos aſcendit cum penetratione dimenſionum, *Ieſum filium dei* naturalem, non adoptiuum *Teneamus* id eſt, firmiter obſeruemus & exerceamus *Confeſſionem* duplicem; ſcilicet, laudis diuinæ, & propriæ culpæ, dicentes cum propheta,
Pſal.9.85. Confitebor tibi domine in toto corde meo. Hoc eſt, Chri-
110.137. ſtum laudemus ſemper, & noſtra vitia accuſemus. Sic autem
Ma.4.22 fiducialiter agere debemus. *Non enim habemus pontificem,*
Luc.4.20. *qui non poſſit compati* id eſt, condeſcendere atque clementer
Marci.1. ſuccurrere *Infirmitatibus noſtris, tentatum autem* id eſt, ſed
Philip.2. habemus pontificem tentatum à dæmone & Iudæis *Per om-*
F *nia* principalia genera tentationis, *Pro ſimilitudine* id eſt, propter ſimilitudinem, quam cum aliis hominibus habuit. Ideo enim dæmon & eius miniſtri auſi fuerunt Chriſtum tentare, quoniam eum mortalem viderunt. Habitu enim inuentus eſt vt homo, Vel, pro ſimilitudine, id eſt, pro exemplo, videlicet vt omnibus nobis formã vincendi tentationes proponeret, *Abſque peccato* id eſt, tentatio iſta nequaquam induxit Chriſtum ad aliquam culpam, nec ipſe peccando meruit ſic tentari. Ideo ſua tentatione meruit nobis gratiam triumphandi aduerſus quaſlibet tentationes. *Adeamus ergo* ſpi-
Pſalm.33. rituali acceſſu, de quo ait Pſalmiſta, Accedite ad eũ & illumi-
Matth.11. namini. Et ſaluator, Venite ad me oẽs qui laboratis, id eſt, cũ
fide deuota & charitatis affectu accedamus *Cum fiducia* nihil

hil hæſitantes,quemadmodum apud Marcum dicitur, Omnia quæcunque orantes petitis, credite quia accipietis,& euenient vobis *Ad thronum gratiæ* id eſt, ad Chriſtum, in quo habitat gratiæ plenitudo, *Vt miſericordiam* id eſt, peccatorum remiſſionem *Conſequamur, & gratiam inueniamus* id eſt, quæſitam gratiam ſortiamur à Chriſto, *In auxilio opportuno* id eſt, ab habendum auxilium nobis ſalubre, quatenus deus per gratiam, noſtram infirmitatem ſemper corroboret: iuxta illud Hieremiæ, Dominus mecum eſt quaſi bellator fortis. Idcirco qui me perſequuntur, cadent & infirmi erunt. Poſtremo, ſi contemplemur, quantum à Chriſto dilecti ſumus, quanta ipſe pro noſtra ſalute aſſumpſit,egit ac pertulit, quanta miſericordia, plenitudo, liberalitas eius,quanta etiam eſt miſeria ac indigentia noſtra, cum omni vtique deuotione atque fiducia ad thronũ gratiæ eius pergemus, dicentes cum ſancto Iob, Etiam ſi occiderit me, in ipſo ſperabo. Hinc enim dicit Pſalmographus, Lætetur cor quærentium dominum, quærite dominum & confirmamini, quærite faciem eius ſemper.

A Mat.11
FINIS.
Hiere.20
Lucæ.9.
B
Iob.13.
Pſal.104.

Cap. V. *Omnis nanque pontifex ex hominibus aſſumptus eſt,&c.* ARTICVL. V.

MANIFESTATA in ſuperioribus excellẽtia Chriſti præ angelis & prophetis ac Moyſe,& ex hoc oſtenſa eminentia noui teſtamenti præ veteri: nunc declarat Apoſtolus excellentiã Chriſti ratione ſacerdotij ſui. Et quia in fine præcedentis cap. dixit nos poſſe per Chriſtum miſericordiam & gratiam conſequi, ideo in huius cap. exordio probat hoc per locũ à minori. *Omnis nanq; pontifex* fidelis, præſertim legalis, vnde nunc agitur, *Ex hominibus aſſumptus* id eſt, de numero hominum ad altiora promotus, *Pro hominibus* id eſt, ad ſubueniendum gregi ſibi commiſſo, *Conſtituitur* id eſt, epiſcopus ordinatur *In his quæ ſunt ad deum* id eſt, in ſpiritualibus, ſcilicet vt quæ diuina ſunt exequatur, & ſacramenta dei diſpenſet hominibus. Eſt enim mediator & ſequeſter dei ac populi ſui. Nã ea quę populi ſũt, offert deo: & ea quę dei ſunt (puta virtutes & gratiã) impetrat hoĩbus, quibus & erogat ſacramẽta diuina.

Hebræ.1.
2.3.
Hebræ.4.
C
1.Petri.2.
EPIST.
1.Reg.3.
Leuit.6.

D Ideo ſubditur, *Vt offerat dona* id eſt, oblationes ſpontaneas populi immolet deo *Et ſacrificia pro peccatis* id eſt, pro indulgentia peccatorum, *Qui* pontifex *Condolere poſſit* id eſt, compati & miſericorditer auxiliari *His qui ignorant & errant* id eſt, ſubditis ſuis indoctis & male agentibus, *Quoniam & ipſe circundatus eſt infirmitate* id eſt, mente &
Galat.5. corpore fragilis eſt, & ad peccata procliuis. Caro quippe con
Gene.8. cupiſcit aduerſus ſpiritum & ratio atque voluntas vulneratæ ſunt propter originale peccatum. Ex conſideratione igitur propriæ infirmitatis moueri debet ad condolendum, ſuc-
Roma.8. currendumque aliis, *Et propterea* ſcilicet, quia circundatus eſt infirmitate, *Debet quemadmodum & pro populo* ſibi commiſſo, *Ita etiam pro ſemetipſo offerre* hoſtiam placationis
E domino *Pro peccatis* ſuis expiandis, ſicut offert pro peccatis ſuę plebis. Horum nullum conuenit Chriſto pontifici no-
1. Petri.2. ſtro, Non enim ſubiacuit infirmitati peccati, nec eguit pro ſeipſo offerre. *Nec quiſquam ſumit ſibi* id eſt, vſurpare debet *Honorem* pontificatus, *Sed qui uocatur à deo* id eſt, per diuinam reuelationem, ſiue legitimam electionem inſti-
2. Cor.10. tuitur, ille honore condignus eſt, & recte fit pontifex. Voca-
Num.17. tur autem à deo, qui iuſte eligitur, *Tanquam Aaron* qui deo iubente & per virgæ floritionem oſtendente, ordinatus & con
Ioan.5. firmatus eſt pontifex. His verbis notantur ambitioſi, qui non vocati ingerunt ſemetipſos. *Sic & Chriſtus* prout homo *Non ſemetipſum clarificauit* id eſt, exaltauit, *Vt pontifex*
Ioan.8. *fieret.* Vnde ait, Claritatem ab omnibus non accipio. Et
Pſal.2. F rurſus, Ego non quæro gloriam meam, *Sed qui loquutus eſt*
Hebræ.1. *ad eum* id eſt, pater, qui ait ad eum, *Filius meus* natura-
Ioan.12. lis & vnicus *Es tu, ego hodie* id eſt, in æternitate *Genuite*
Mat.3.17 ſecundum diuinam naturam. Ille clarificauit eum, prout
Marci.9. ait, Et clarificaui, & iterum clarificabo. Sic & clarificauit Chriſtum in baptiſmo & transfiguratione. ¶De ſacerdotio itaque Chriſti inducit Apoſtolus aliam authoritatem ad oſtendendum, quod Chriſtus à patre factus ſit pontifex.
Pſal. 109. *Quemadmodum & in alio loco dicit* pater ad Chriſtum. *Tu es ſacerdos* ſecundum quod homo, mediando inter deum & homines, & offerendo teipſum pro ipſis *In æternum* à
1.Tim.2. parte poſteriori. Non ad tempus duntaxat, vt Aaron, cuius ſacerdotium erat temporale ac typicum, Chriſti autem ſacerdotium

cerdotium eſt verum ac æternum. Nam & ipſe ſemper viuit A *Rom.8*
ad interpellandum pro nobis, oſtendens patri latus ac vulnera, introducitque nos in beatitudinem patriæ, in qua offert nos deo hoſtiam ſempiternam, perfectam, atque gratiſſimam. Propter quòd per Zachariam de Chriſto dicitur, Ipſe portabit gloriam, & ſedebit, & erit ſacerdos ſuper *Zacha.6.*
ſolio ſuo. Ideo ſubditur, *Secundum ordinem Melchiſedech* FINIS.
id eſt, ſecundum modum, dignitatem ac ritum ſacerdotij, quo functus eſt Melchiſedech ſacerdos dei altiſſimi. Hoc in- *Gene.14.*
fra diffuſe tractabitur. *Qui* Chriſtus *In diebus carnis ſuæ* *Ioan.17.*
id eſt, tempore mortalitatis ſuæ in hoc mundo, præſertim paſſione iam imminente, *Preces* pro ſeipſo, videlicet vt *Lucæ.23.*
à paſſione liberaretur ſi fieri poſſet, & vt ſtatim poſt paſſioné clarificaretur, reſuſcitaretur & glorificaretur in corpore. B
Dixit enim, Pater ſaluifica me ex hac hora. Et alio loco, *Marci.14*
Pater, venit hora clarifica filiū tuum. Itemq;, Si fieri poteſt, *Ioan.2.17*
transfer à me calicem iſtum, *Supplicationeſque* pro corpo- *Matt.26.*
re ſuo myſtico, puta pro ſuis electis dicens, Pater ſancte ſer- *Ioan.12.*
ua eos in nomine tuo, quos dediſti mihi, vt ſint vnum ſicut & nos. Et ad Petrum. Ego (inquit) pro te rogaui, vt non *Lucæ.22.*
deficiat fides tua *Ad eum* videlicet, ad deum patrem,

Qui poſſet ſaluum illum à morte facere id eſt, qui Chriſtum potuit à morte eripere, ita vt non moreretur, quemadmodum Chriſtus teſtatur, An putas quia non poſſum rogare pa- *Matth.26*
trem, & exhibebit mihi modo pluſquam duodecim legiones angelorum? Vel, poſſet ſaluū illum à morte facere, id eſt à morte reſuſcitare, quod & fecit tertio die. Pro qua ſalua- C
tione Chriſtus frequenter precatur in pſalmis, ſicut cum ait, Erue à framea deus animam meam, & de manu canis vni- *Pſalm.21.*
cam meam, *Cum clamore ualido* vel oris, vel cordis, id eſt, *Lucæ.23.*
alta voce & feruida intentione, *Et lachrymis* oculorum

Offerens ſicut in Pſalmo, Oculi mei languerunt præ in- *Pſalm.87*
opia. Et rurſus, Quaſi lugens & contriſtatus ſic humiliabar. *Pſal.34*
Hoc accidit, quando factus in agonia, prolixius orabat. Et *Lucæ.22.*
quando in cruce ſuſpenſus, omnium pereuntium damnationem, ingratitudinemque deplanxit. Quanuis enim in Euan- *Ioan.21.*
gelio non legatur hoc ipſum, propter authoritatem tamen Apoſtoli certiſſime eſt tenendum, quoniam multa fecit Ie-

T iij ſus

D ſus quæ non ſunt ſcripta, *Exauditus eſt* quantum ad id, quod ſecundum deliberatam rationem optauit, *Pro ſua reuerentia* id eſt, propter ſuæ perſonæ dignitatem, & operum ſuorum ſanctitatem, quibus patrem in omnibus honorauit,
Ioan.11. Propter quod ait, Gratias ago tibi pater, quoniam audiſti me. Ego autem ſciebam, quoniam ſemper me audis. ¶Sed
Pſalm. 21. videtur obuiare quod in Pſalmo ait, Deus meus clamabo per diem, & non exaudies, & nocte, & non ad inſipientiam mihi. Et reſpondendum, quod omnis oratio Chriſti abſolute loquendo exaudita fuit. omnis videlicet quæ ex deliberata ratione ſeu integra voluntate proceſſit. Aliqua tamen oratio eius, ſecundum quid accepta, videlicet in ordine ad appetitum naturalem, quo mortem abhorruit, exaudita non fuit.
E Talis quippe oratio erat interpres naturalis deſiderij, ad demonſtrandam veritatem aſſumptæ naturæ, ſicut cum dixit,
Lucæ. 22. Pater, aufer à me calicem iſtum. Sed quia adiecit, Non quod
Matth.26 ego volo, ſed quod tu, conſtat quod oratio eius, ſimpliciter
Ioan.11. loquendo, prout ex ratione proceſſit, fuerit exaudita. Ideo
Ioan.1. Martha profeſſa eſt, Scio quia quæcunque popoſceris à deo dabit tibi deus. *Et quidem cum* id eſt, quanuis *Eſſet filius* dei vnigenitus *Didicit* notitia experimentali, non habituali, in qua nunquam profecit, niſi forte ponamus in Chriſto ſcientiam acquiſitam, à ſcientia infuſa diſtinctam, *Ex his quæ paſſus eſt*, obedientiam. Virtutem enim obedientiæ
Philip. 2. quam habitualiter ſciuit, expertus eſt patiendo, *Et conſummatus*
Ioan.19. .i. occiſus quãdo & dixit, Cõſummatũ eſt. Vel, cõſummatus, id eſt, perfecte glorificatus in anima & corpore, in reſurrectione & aſcenſione, *Factus eſt omnibus obtemperantibus*
F id eſt, obedientibus *Sibi cauſa ſalutis æternæ* quam ſalutem virtute ſacramentorum conſequimur, per quæ meritum dominicæ paſſionis nobis applicatur, *Appellatus à deo pontifex ſecundum ordinem Melchiſedech.* Sic enim ait pater ad Chri-
Pſalm.109 ſtum, Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinẽ Melchiſe-
Ioan.6. dech. Chriſtus nanq; non obtulit bruta, ſicut ſacerdos legalis,
Gen.14. ſed corpus ſuum & ſanguinẽ ſub ſpeciebus panis & vini, quod ſignificatũ fuit per ſacrificiũ Melchiſedech, qui obtulit panẽ & vinũ *De quo pontifice noſtro* Chriſto filio dei *Grandis* id eſt, profundus & magnus *Nobis ſermo eſt, & ininterpretabilis ad dicendum* id eſt, difficulter interpretabilis ſeu exponibilis,

&

& pene exponi non valens propter materię altitudinē,& item A
ob veſtram incapacitatem. Propter quod ſubditur, *Quoniam imbecilles,* id eſt,infirmi mente *Facti eſtis,ad audiendum* aure cordis tam profunda myſteria. Aliqui textus habent,& interpretabilis,id eſt,interpretatione indigens,quia ob ſuā difficultatem indiget expoſitione ingenti. Merito autem dixi vos imbecilles. *Etenim cum deberetis magiſtri,* id eſt, multū eruditi & ſpiritualiter exercitati *Eſſe propter tempus,* id eſt, eo quòd diu ad fidem cōuerſi eſtis, & ante in lege atq; prophetis inſtructi fuiſtis, *Rurſus indigetis* ſicut & ante indiguiſtis, *Vt uos doceamini quae ſint elementa,* id eſt, principia prima *Exordii* id eſt,ſimplicis doctrinæ,ſeu ſymboli fidei *Sermonis dei,* id eſt,ſacræ ſcripturæ,in qua doctrina & ſymbolum fidei cōtinentur ac deſcribuntur.Per elementa itaq; exordij ſermonis dei intelliguntur prima & communia in fide,puta articuli fidei,quos quilibet ſcire debet. Quemadmodū in naturalibus elementa dicuntur prima atque cōmunia principalia,ex quibus mixta componuntur. Et in grammatica literæ alphabeti, quas primo pueri diſcunt,ex quibus ſyllabæ cōponuntur elementa vocantur.Non eſt autem putandum,quod Hebræi cōuerſi tam rudes fuerunt,quod fidei articulos neſcierūt,ſed inſtrui indigebāt circa intellectum eorum, *Et facti eſtis,* id eſt, ad tantam imperfectionē redacti, *Quibus lacte opus ſit,* id eſt, qui facili doctrina,& mediocri ſermone indigetis more infantium,qui lacte aluntur propter naturæ mollitiem, *Non ſolido cibo,* id eſt, perfecta atque ſublimi doctrina inſtrui non poteſtis *Omnis enim qui lactis eſt particeps* id eſt, cuius cibus & C
pars eſt tenera,rudis & imperfecta inſtructio. *Expers eſt ſermonis iuſtitiae,* id eſt,eruditione conueniente,perfectis (quæ & perfectionem inducit) priuatus eſt. *Paruulus enim* id eſt,imperfectus & puero ſimilis *Eſt.* Vnde Corinthiis dixit Apoſtolus, Tanquā paruulis in Chriſto lac vobis dedi,nō eſcam. 1.Cor.3.
Et Eſaias,Quem docebit dominus ſcientiam,& quē intelligere faciet auditum? Ablactatos à lacte,auulſos ab vbere. Verūtamen nomine lactis interdum ſignificatur puritas ſeu dulcedo,vel ſimplicitas mentis. Sicq; admonet Petrus,Quaſi modo 1.Petri.2.
geniti lac concupiſcite *Perfectorum autem* id eſt,ſpiritualiū, virtuoſorum,& cōtemplatiuorum hominum *Eſt ſolidus cibus ſpiritualis,* id eſt, myſtica ſapientia, ſubtilis doctrina, iuxta

Eſa.28.

1.Cor.2. quod alibi dictum eſt, Sapientiam loquimur inter perfectos
D *Eorum qui pro conſuetudine,* id eſt, ex vſu & habitu lectionis & informationis,ſanctæque conuerſationis,quę maximæ promeretur ſapientiæ infuſionē, *Exercitatos habent ſenſus,* id eſt, eruditos, expertos & validos intellectus *Ad diſcretionem boni ac mali,* id eſt,ad diſtinguendum & ſeparandum verum à fal-
Hiere.15. ſo,& bonum à malo,prout dominus per Hieremiam ait, Si ſeparaueris precioſum à vili, quaſi os meum eris. Denique in ſcripturis frequenter ponitur ſenſus pro intellectu,vt eſt illud
1.Ioan.5. Ioannis, Scimus quoniā filius dei venit & dedit nobis ſenſum,
Lucæ.14. vt cognoſcamus deum verum. Et Lucas quoq; ait,Tunc aperuit illis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas.

E Cap. VI. *Quapropter intermittentes inchoationis Chriſti ſermonem.* ARTICVLVS VI.

Matth.5. POSITA increpatione Hebræorum, ſubiungitur blanda exhortatio eorundem *Quapropter* videlicet quoniam perfectorum eſt ſolidus cibus, *Intermittentes inchoationis Chriſti ſermonem,* id eſt, prima atque cōmunia Chriſtianæ doctrinæ principia,vt ſunt articuli fidei, *Ad perfectionē,* id eſt,ad verā ſapientiam & ſanctam conuerſationem *Feramur* id eſt, moueamur,deo per gratiam nos intus excitante, & proximo adiuuante,vel anima ſeipſam hortante. ¶Deinde oſtendit Apo
Ioan.15. ſtolus quæ ſunt,quæ velit iam prætermittere eo quod ſpectent
1.Cor.3. ad inchoationem ſermonis Chriſti, tanquam fidei rudimen-
Matt.3. F ta, quibus nouelli in fide inſtrui habent. Sunt autem, ſex ſicut
Ezech.18. patebit. *Non rurſum iacientes fundamentum pœnitentiæ,* id eſt,
Hebr.11. non iterum tractantes de ſacramento pœnitentiæ,quæ eſt primum fundamentum, quantum ad peccatores adultos, baptizatos,gratiam adipiſci conantes,quæ pœnitentia eſt *Ab operibus mortuis,* id eſt,receſſus ac dolor de peccatis,quæ interficiunt animam. Nec rurſus iacientes fundamentum *Fidei ad deum,* id eſt, non iterum de ipſa fide (quæ eſt fundamentum virtutum) loquentes, videlicet de nuda ac ſimplici fide. Infra tamen fit ſermo prolixus de fide idonea atque perfecta, *Baptiſmatum doctrinæ,* id eſt, non denuo determinantes de baptiſmo Chriſtianæ legis. Dicit autem pluraliter, baptiſmatū,

propter

propter triplex baptiſma, videlicet fluminis,flaminis,& ſanguinis, *Impoſitionis quoque manuum,* id eſt, non iterum tractantes de ſacramento confirmationis, in quo datur ſpiritus ſanctus ad robur animæ per impoſitionem manuum *Ac reſurrectionis mortuorum,* id eſt,non de generali mortuorum reſurrectione rurſus agentes, *Et iudicii æterni,* id eſt, non de finali iudicio denuo pertractantes. Quod ideo appellatur æternum, quia effectus ſententiæ iudicis, ſcilicet merces reddenda æternaliter durat. *Et hoc faciemus,* id eſt, prædicto modo procedemus,faciliora prætermittēdo,& ad perfectionem tendendo, *Si quidem permiſerit deus,* id eſt,ſi tēpus viuendi,gratiamque adimplendi præſtiterit. *Impoſſibile eſt enim eos &c.* Hoc tribus modis exponitur. Primo ſic, ad perfectionem feramur,nec opinemur nos poſſe per baptiſmum ſæpius emundari. Impoſſibile eſt enim eos *Qui ſemel ſunt illuminati,* id eſt, fidē & gratiam primo receperūt in fonte baptiſmatis, *Et guſtauerunt donū cœleſte,* id eſt,diuinæ pietatis effectum,videlicet peccatorum remiſſionem & conſolationem internam experti ſunt, *Et participes facti ſunt ſpiritus ſancti,* id eſt, ſeptem dona ſpiritus ſancti ſortiti ſunt,quæ omnia ſimul cum gratia gratum faciente infunduntur,& ſimul cum ea habentur atque perduntur. *Guſtauerunt nihilominus bonum dei uerbum,* id eſt, Chriſti dulcedinem ſecundum eius diuinitatem contemplando ac diligendo ſenſerunt. De quo verbo pater teſtatur, Eructauit cor meum verbum bonum. Vel, bonum dei verbum,id eſt,euangelicæ doctrinæ ſermonē: ita vt dicere valeant, Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua. Illud quoque Hiere. Factus eſt ſermo domini in corde meo quaſi ignis exæſtuās,clauſuſq; oſſibus meis: & defeci, ferre non ſuſtinens. *Virtuteſque ſeculi uenturi,* id eſt, cœleſtes perfectiones, ſeu animæ & corporis dotes in patria habendas iam guſtauerunt per ſpem ſeu aliquam prælibationem ac inchoationem, *Et prolapſi ſunt,* id eſt, poſt tanta beneficia in vitia corruerunt *Renouari rurſus* id eſt,ſpiritualiter regenerari *Ad pœnitentiam,* id eſt,ad gratiam pœnitendi, videlicet vt gratiam reparent per baptiſmū,

A Ioān.3. Apoc.22. B Eſaiæ.11. Pſal.44. Pſal.118. Hiere.20. C

Rurſum crucifigentes ſibimetipſis filium dei, id eſt, iſti qui per baptiſmi iterationem reſurgere putant à culpis,iterum quantum in ipſis eſt,& ad propriam damnationē crucifigunt Chriſtum, *Et oſtentui habentes,* id eſt,eum irrident.Nam & cruci-

fixoribus

D fixoribus & irriſoribus Chriſti conſimiles ſunt. Cum enim in baptiſmo cõfigurentur Chriſto paſſo atq; ſepulto, iuxta quod
Roma.6. dictum eſt ad Romanos, Quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus. Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum &c. Dum ergo aſſerunt baptiſmum iterari poſſe, paſſionem quoque ipſius iterabilem fore proteſtari videntur. ❡Secundo exponitur de quocunque recidiuante, qui poſt prædicta beneficia in magna peccata prolabitur, & in his quodammodo habituatur. Non enim homo prædictas gratias experitur, niſi ſit valde perfectus. Talis vero non ſubitò euacuatur, ſed paulatim, donec penitus obtenebretur. Tales ergo ad pœnitentiam renouari, id eſt, iterum emendari & pœnitere impoſſibile, id eſt, difficile ſecundum
E quem modum peccata in ſpiritum ſanctum dicũtur irremiſſi-
Matth.12. bilia. Et Chriſtus Iudæis dixit, Quomodo poteſtis loqui bo-
Hiere.12. na, cum ſitis mali. Sic enim apud Prophetã legitur, Si mutare poteſt Aethiops pellem ſuam, & vos poteritis benefacere. Huiuſmodi quoq; iterũ crucifigunt ſibi filiũ dei, quoniam quantũ in ipſis eſt, cauſam ſuæ crucifixionis reiterant. ❡Tertio exponitur pro ſtatu futuri ſeculi, vt ſit ſenſus, quod prædicti renouari non poſſunt ad pœnitentiam poſt hanc vitam, ſecundum
Ioan.9. quod ſcriptũ eſt. Venit nox quando nemo poteſt operari. Primus autem intellectus conuenientior eſt. Apoſtolus enim loquitur Hebræis, amputans eis occaſionẽ errandi circa batipſmum, videlicet ne ſic arbitrarentur repeti poſſe baptiſmatis ſacramentum, quemadmodum ablutiones & baptiſmata legis
F Moyſi iterabantur. Denique ex præinductis verbis Apoſto-
Error Nouatii diaconi. li Nouatins Romanæ eccleſiæ diaconus ſumpſit occaſionem hereticæ impietatis, affirmans ſacramentũ pœnitentiæ iterari non poſſe. Ad cuius erroris cõfirmationem aliqui adduxerũt
Iob.33. quod ſcriptũ eſt in Iob, Ecce hæc tribus vicibus operatur deus
1.Reg.2. per ſingulos. Et in libro Regũ, Si peccauerit vir in virum, placari ei poteſt deus. Si autem in deum peccauerit, quis exorabit pro eo? Et multa ſimilia in ſcripturis habentur: vt cũ ait Ioan-
1.Ioan.5. nes, Eſt peccatum ad mortem. Non dico vt pro illo quis oret. Quæ omnia prudenti indigent intellectu, ne verba vitæ & veritatis fiant pabula mortis & falſitatis. ❡Præterea quod prædicto modo recidiuantes, vel rebaptizari volentes, non renouentur ad pœnitentiã, ſecundũ expoſitiones prætactas, oſtendit per

dit per ſimile. *Terra enim ſæpe uenientē ſuper ſe bibens imbrē,* A
id eſt, humorem ſeu pluuiam ſibi deſuper incidentem conſumens *Et generans herbam opportunam,* id eſt, fructum conuenientem *Illis à quibus colitur* mediate vel immediate, id eſt, agricolis, ſeu poſſeſſoribus, qui eam faciunt arari & exerceri, *Accipit benedictionem à deo,* id eſt, deo eam fœcundante à ſuis cultoribus cōmendatur, tanquā fructifera. Vel, accipit benedictionem, id eſt, fœcunditatem à deo tanquam à prima principalíque cauſa. *Proferens autē ſpinas & tribulos,* id eſt, infructuoſa exiſtens, *Reproba eſt & maledicto proxima,* id eſt, reprobatur & tanquā ſterilis maledicitur. *Cuius conſummatio,* id eſt, fructificatio ſcilicet ſpinarum ac tribulorum productio, *Erit in combuſtionem,* id eſt, igni tradetur. Spiritualiter terra iſta eſt homo, cuius anima accipit imbrem ſuper ſe venientem, id eſt, B
cœleſtis gratiæ vel ſapientiæ ſalutaris profluuium. Cum autē *Lucæ.8.*
producit herbam opportunam .i. opera virtuoſa, conuenientia illis à quibus colitur, id eſt, angelis, cuſtodibus & prælatis, ac prædicatoribus accipit benedictionem .i. gratiæ incrementum à deo. Habenti enim dabitur, & abundabit. Proferens autē ſpi- *Matt.25.*
nas & tribulos .i. paſſiones acutas ac opera praua, reproba eſt: cuius cōſummatio .i. finis, erit in combuſtionem ignis æterni, prout ſaluator ait, Si quis in me nō manſerit, mittetur foras ſi- *Ioan.15.*
cut palmes: & colligent eum, & in ignē mittent. Sed ne propter præinductæ increpationis rigorē exaſperarētur, vel puſillanimes fierent adiungit blandam conſolationem. *Confidimus autem de uobis dilectiſſimi meliora & uiciniora ſaluti,* id eſt, perfectiora opera, & beatitudinis magis meritoria, vobis ineſſe ſpe- C
ramus, q̄ ſuperius inſinuaſſe videmur, vel quàm ſint ſpinæ ac tribuli, quæ ſuffocant verbū dei, *Tametſi ita loquimur,* id eſt, quanuis tam dure vos increpauimus, & rationabiliter ita confidimus. *Non enim iniuſtus eſt deus* cuius virtus iuſtitiæ initium eſt, *Vt obliuiſcatur operis ueſtri,* id eſt, per modum obliuiſcentis ſe habeat, non attendendo nec remunerando veſtra opera bona, *Et dilectionis* dei ac proximi, *Quam* intus latētem, *Oſtendiſtis* foris per actus charitatiuos. Nam exhibitio operis probatio eſt charitatis. Ideo dicit quoque ſaluator, Si *Ioan.14.*
quis diligit me, ſermones meos ſeruabit. *In nomine ipſius* .i. propter amorem dei, & gloriam eius, *Quia miniſtraſtis,* id eſt, neceſſaria vitæ præbuiſtis & obſequia congrua impendiſtis

Sanctis

D *Sanctis* .i.fide & opere Chriſtianis, *Et miniſtratis* eis perſe-
Galat.5. uerando in opere inchoato , ſicut & Galatis iam dictum eſt,
Per charitatem ſeruite inuicem. *Cupimus autem* zelo veſtræ
ſalutis accenſi *Vnumquenque ueſtrum eandem oſtentare ſollicitu-
dinem* .i.præmemoratam ſollicitam miniſtrationem frequẽ
ter oſtendere, *Ad expletionem ſpei* .i.ad adipiſcendum bo-
num æternum,præmiumque cœleſte ſperatum,videlicet pro-
pter conſequutionẽ veræ felicitatis,quæ eſt expletio.i.actua-
tio ſpei.Oſtentare inquã *Vſque in finem* vitæ præſentis. Qui
Matt.24. enim perſeuerarit vſque in finem,ſaluus erit *Vt non ſegnes* .i.
Apoc.2. pigri ac tepidi, *Efficiamini* prout in Apoc . cuidam impro-
Apoc.3. peratur . Habeo aduerſum te quod charitatem tuam primam
E reliquiſti.Et in eodem libro. Vtinã calidus eſſes aut frigidus,
Verum .i.ſed *Imitatores eorum* efficiamini, *Qui fide & pa-
Eſa.64. tientia* .i.merito ſeu actibus fidei atque patientiæ, *Hæredi-
1.Cor.2. tabũt promiſſiones* .i.promiſſa cœleſtia hęreditariè poſſidebũt,
Gene.12. quæ nec oculus vidit,nec auris audiuit, nec cor capere valet.
Gene.15. Quod autem factæ ſint hominibus promiſſiones diuinæ dein-
Galat.3. ceps oſtenditur. *Abrahæ nanque promittens deus* bona terrena
atque cœleſtia.ſ.poſſeſſionem terræ Chanaam dandam ſemi-
ni ſuo,& omnes gentes benedicendas eſſe in ſemine ſuo, vide-
licet benedictione ſalutis æternæ, *Quoniam neminem* .i.nul
lum *Habuit per quem iuraret maiorem* Nil enim maius ſeu di
gnius deo eſt,per quod poſſit deus iurare. *Iurauit per ſemetip-
ſum dicens,Niſi benedicens benedicam te* .i.in ſpiritualibus ac
F temporalibus bonis copiam tibi præſtabo:quod ſi non fecero,
non mihi credatur,nec æſtimer deus, *Et multiplicans multipli-
cabo te* .i.multos ex te filios procreabo,De hoc legitur in Ge
neſi,quemadmodum deus iurauerit Abrahæ,quod ſemen eius
eſſet,ſicut ſtellæ cœli,& ſicut arena maris, *Et ſic* Abraham
Longanimiter ferens .i.diu patienter expectans *Adeptus eſt
repromiſſionem* .i.bona promiſſa,videlicet vitam æternam, &
reliqua iam expreſſa.Cur autem deus iurauit,ſubiungitur,ſci
licet ad condeſcendendum infirmitati humanæ. *Homines e-
nim per maiorem ſui* .i.per aliquẽ vere vel opinatiue dignio-
rem. *Iurant* Confirmatio nanque non fit,niſi per aliquẽ cer-
tius atque ſtabilius.Idololatræ vero iurant per idola , quibus
ipſi digniores ſunt.Ipſi tamen idola ſua deos eſſe putantes ar-
bitrantur ſe idolis inferiores, *Et omnis controuerſiæ eorum finis*
id eſt,

.i.terminatio totius altercationis hominum, *Eſt iuramentum* A
valens ad confirmationem eius quod dicitur, cui aliter nõ crederetur, niſi iuramẽto firmaretur, *In quo* hoc eſt, per quod iuramentum Abrahæ factum, Abundantius volens deus oſtendere pollicitationis ſuæ *Hæredibus* .i. electis diuinas promiſſiones æternaliter poſſeſſuris, videlicet Abrahæ & ſemini eius, *Immobilitatem conſilii ſui* .i. inuariabile propoſitum ſapientiæ ſuæ, ſeu conſilium ſuum immobile de ſaluandis. Conſiliũ enim dei immobile eſt. Et quanuis deus mutet ſententiã, non tamen conſilium. Dum ergo conſiliũ dei iuramento firmatur, multum abundanter oſtenditur hominibus immobilitas diuini conſilij. Ideo ſubditur, *Interpoſuit iuſiurandum* .i. ſermoni quem habuit ad Abraham miſcuit iuramentum, *Vt* B
per duas res immobiles .i. per immobilitatem diuini conſilij & infallibilitatem diuini iuramenti, *Quibus impoſſibile eſt mentiri deum* qui eſt prima totius veritatis menſura, & veritas ipſa, *Fortiſſimum ſolatium* .i. iucundam atque pręcipuam ſecuritatem ſiue fiduciam, *Habeamus* de adeptione promiſſorum bonorum, *Qui confugimus* ad deum: dicentes, Domine refugium factus es nobis, *Ad tenendam propoſitam ſpem.* .i. ad firmiter conſeruandam futuræ beatitudinis expectationem.

Eſaiæ.46 *Hiere.32.* *Gene.22.* *Pſal.89.* *Galat.5.*

Quam ſpem *Sicut ancoram habemus animæ tutam ac firmã* .i. quemadmodum ancora corporalis tenet nauim in fluctibus fixam, ne mergatur aut defluat, ſic ſpes eſt ſpiritualis ancora animæ tuta & firma .i. ſecura & fortis, quoniam tenet animam C
inter proſpera & aduerſa in domino, fixã atque illæſam. Vnde in libro Machabæorum habetur, Omnes qui ſperãt in domino, non infirmantur. Et in Pſalmo, Sperent in te, qui nouerunt nomen tuum, quoniam non dereliquiſti quærentes te domine, *Et incedentem* .i. tendentem & nos introducentem,

2.Mac.2. *Pſal.9.* *Roma.1.*

Vſque ad interiora uelaminis .i. vſque ad patriam beatorum, quam modo non cernimus niſi fide, de cuius ratione eſt quędã obſcuritas ſeu veritatis velamẽ. Interiora ergo velaminis ſunt ſecreta cœleſtia ſeu beatitudo futura iam nobis velata. Inter eccleſiam quippe militantem, ac triumphantem interpoſitum eſt velamen, *Vbi* hoc eſt, quæ ſecreta patriæ, *Præcurſor pro nobis* .i. ad noſtram vtilitatem, *Introiit* in aſcenſione, videlicet, *Ieſus* qui exultauit vt gigas ad currendam viam, &c. & ante nos feſtinauit ad patriam, *Secundum ordinẽ Melchiſedec,*

Pſal.18. *Pſal.109.*

D *chiſedec, pontifex factus in æternum.* Hæc verba iam dicta ſunt atque expoſita.

Cap. VII. *Hic enim Melchiſedec, rex Salem, ſacerdos dei ſummi, &c.* ARTICVLVS. VII.

SVperius dixit apoſtolus grandẽ ſibi eſſe ſermonem ad dicendum de Chriſto. Hũc ergo ſermonem nunc proſequi incipit, manifeſtans excellẽtiam ſacerdotij Chriſti, comparatione ſacerdotij Leuitici ſeu legalis. Iam quippe plenius docet, quemadmodum Chriſtus ſit ſacerdos ſecundum ordinem

Pſal.109. Melchiſedec, non ſecundum ordinem Aaron. Itaque rationẽ

E aſſignans cur dixerit Chriſtum eſſe pontificem in æternum ſecundum ordinẽ Melchiſedec: ait, *Hic enim Melchiſedec rex Salem* Secundum Hebræos Melchiſedec fuit primogenitus

Gene.14. Noë, alio nomine dictus Sem, quem dicunt habuiſſe tempore

Gene.25. natiuitatis Abrahæ trecentos & nonaginta annos, vixiſſeque

Gene.14. eum vſque ad tempora Iſaac: imò & Iacob. Quod enim in Geneſi legitur Rebeccam tranſiſſe ad conſulendum dominũ ſuper filiis, quos in vtero habuit, dicunt quod ad Melchiſedec pro conſilio iuerit. ¶ Denique per Salem Iſidorus intelligit Hieruſalem, quæ alio nomine dicta eſt Salem. Quam aſſerit à Melchiſedec primo ædificatam, regnaſſeque eum in illa. Pro-

Hierony. babilius tamen eſt dictum ſancti Hieronymi aſſerentis Salem

F fuiſſe oppidum terræ ſeu regionis Sychem, quod nunc vſque Salem vocatur. Vbi ex magnitudine ruinarum palatium Melchiſedec demonſtratur. Vnde legimus de Ioãne Baptiſta, Erat

Ioan.3. Ioannes baptizans in Aenon iuxta Salem. *Sacerdos dei ſummi* non idolorum, quorum tunc viguit cultus. Tempore enim legis naturæ primogeniti fuerant ſacerdotes, *Qui obuiauit* id eſt, occurrit *Abrahæ* ſibi propinquo *Regreſſo* id eſt, redeunti, *A cæde* id eſt, percuſſione *Regum* legitur enim in Ge-

Gene.14. neſi, quomodo quatuor reges impugnauerunt quinque reges, ſub quorum vno, videlicet ſub rege Sodomæ habitauit Loth, qui à quatuor regibus captiuus abductus eſt quinque regibus ſuperatis. Quo audito, Abraham collectis trecentis & octodecim vernaculis ſuis, inſecutus eſt quatuor reges, quibus deuictis & præda excuſſa reduxit nepotẽ ſuum Loth, *Et benedixit* Melchiſedec *ei* videlicet Abrahæ: dicens, Benedictus

Abraham

Abraham deo excelſo *Cui & decimas* id eſt, decimam partẽ A *Omnium* ſpoliorum quæ de regibus ſumpta fuerunt *Diuiſit Abraham* tanquam maiori ac ſacerdoti præcipuo. Et quoniam Melchiſedec præſtitit Abrahæ ſpiritualia cũ benedicendo, ideo Abraham reddidit ei temporalia bona. ¶ Deinde oſtenditur quod Melchiſedec rectè figurauerit Chriſtum. *Pſal. 109.*

Primum quidem hoc dico de Melchiſedec, *Qui interpretatur* id eſt, cuius nomen imponitur, *Rex iuſticiæ* Dicitur enim à Melchos, quod eſt rex, & Sedec. i. iuſticia, quaſi rex iuſticiæ. *Deinde autem* vocatus eſt *Rex Salem quod eſt* interpretatum, *Rex pacis* propter vtrunque iſtorum ſignificat Chriſtum, de quo ait pſalm. Orietur in diebus eius iuſticia, *Pſal. 71.* & abundantia pacis. Iuſticia nanque & pax ſe concomitantur: iuxta illud Eſaiæ, Erit opus iuſticiæ pax. Melchiſedec inquam exiſtens *Sine patre, ſine matre* non quia non habuit, *Eſaiæ. 12.* B ſed quia ſcriptura non exprimit, in figura Chriſti, qui fuit ſine matre in cœlo, ſecundum naturam diuinam: & ſine patre in terra, ſecũdum naturam humanam, *Sine genealogia* id eſt generatione ſeu prole, vel quia non habuit, vel quia ſcriptura hoc ſubticet, *Neque initium dierum, neque finem uitæ habens* ſecundum ſenſum prætactum, videlicet quia non deſcribitur ortus vel occaſus vitæ eius. Et hoc in figura Chriſti, quia ſecũdũ diuinã naturã æternus eſt. Ex his videtur ſtare nõ poſſe dictum Iudæorum, quod Melchiſedec fuit Sem. Parentes enim & genealogia atq; initium dierum Sem deſcribũtur in Geneſi. Niſi forte dicatur, quod ſcriptura nõ dicit hæc de eo ſub nomine Melchiſedec. Apparet præterea ꝙ aliter dicit, vt dicatur *Gene. 10.* C Melchiſedec fuiſſe de patre & matre. Quia ob nimiã eius ſenectutem nemo tempore ſenectutis Melchiſedec, noticiã ſeu memoriã habuit parẽtum eius. Et ſimili modo dicit ſine initio & fine dierũ ſicut de re vltra ſolitũ curſum durante dicimus, quod nunq̃ ceſſabit. Sed tunc latius obiici poſſet, quod ſimili ratione illi qui ante diluuiũ erant, & multo diutius iſto Melchiſedec vixerũt, poſſent dici ſine patre & matre, &c. Ad quod facile reſpõdetur, quod tunc conſuetũ erat homines tã diu viuere, nõ autẽ poſt diluuiũ. Vnde & dominus dixit, quod anni humanæ vitæ eſſent exinde centũ viginti. *Aſſimilatus autem* Melchiſedec iſte in omnibus iam prædictis, vt tactum eſt, *Filio dei manet ſacerdos in perpetuum* hoc de ſacerdotio

Melchiſe-

D Melchiſedec dicitur, quoniam finis eius in ſcriptura non enarratur, nec aliquis ipſi Melchiſedec ſucceſſiſſe deſcribitur, quod totum fit in figura Chriſti, ac ſacerdotij eius. ¶ Adhuc autem oſtendit Apoſtolus, dignitatem ipſius Melchiſedec, excellentiamque ſacerdotij eius vltra ſacerdotium Leuiticum. *Intuemini autem* .i. ſolerter penſate, *Quantus* .i. quàm

Gene. 14. dignus *Sit iſte* Melchiſedec *Cui & decimas dedit de præcipuis* .i. de melioribus rebus. Vel de præcipuis .i. vnus præcipuorum

Exod. 29. ſeu digniſſimorũ hominũ.ſ. *Abrahã patriarcha* .i. princeps patrum, qui decimas dando cognouit ſe inferiorem ei cui decimas dedit. ¶ Inſuper præfert ipſum Melchiſedec Leuitis. *Et quidem de filiis Leui ſacerdotium accipientes* .i. filij Aaron

E nati ex filiis Leui fungentes ſacerdotio ſecundum legem,

Num. 12. *Mandatum habent* in lege *Decimas ſumere à populo* .i. ab inferioribus, non ab excellentioribus. Et hoc *Secundum legẽ*, .i. à fratribus ſuis puta Iudæis, & etiam ab inferioribus Leuitis. Inferiores enim Leuitę ſacerdotibus decimas dabant, in ſignũ ſuæ ſubiectionis. Hæc autem decima vocabatur decima decimæ, quia de decimis ſibi datis decimas perſoluerunt, *Quanquam & ipſi* fratres ſacerdotum (puta Iudæi) omnes ferè & inferiores quoq; Leuitæ *Exierunt de lumbis Abrahæ* .i. de ſemine eius nati ſunt, quemadmodum ſacerdotes. Quaſi dicat, Sacerdotes aliis pares ſunt genere, ſed maiores ſunt ſacerdo-

Malac. 3. tij authoritate. Non ergo Iudæi dediſſent ſacerdotibus decimas, niſi propter excellentiam ſacerdotum, quam ex diuina ordinatione habebant. Ergo Abraham decimas dediſſet

F Melchiſedec, niſi maior eô fuiſſet. Et quoniam iſte Melchiſedec à tam excellenti patriarcha, ſine legis mandato quaſi propria authoritate, decimas ſumpſit, conſtat quod eius ſacerdotium excellentius ſit ſacerdotio Leuitico. *Cuius autem generatio non annumeratur in eis* .i. Melchiſedec, cuius generationem ſcriptura non recitat, qui etiam non fuit de ſemine A-

Num. 18. brahæ, ſicut Iudæi, à quibus Leuitæ decimas acceperunt *Decimas ſumpſit ab Abraham* tanquam ab inferiori. Ergo maior fuit eo & poſteris eius. Cuius aliam rationem ſubdit Apoſtolus, *Et hunc* Abraham patriarcham *Qui habebat repromiſſiones* .i. cui deus multa promiſit, videlicet, quod in ſemine eius

Gene. 22. benedicerentur omnes gentes, & ipſe in bona ſenectute more-

Gene. 14. retur, *Benedixit* ipſe Melchiſedec dicẽs, Benedictus Abrahã

deo

deo excelſo. *Sine ulla autem contradictione* id eſt, nullo negante *Quod minus eſt* id eſt, inferius *A meliore* id eſt, à ſublimiori *Benedicitur* Benedicens enim inter deum & eum qui benedicitur medius eſt. Quod intelligendum eſt de benedictione conſecrationis. Ergo Melchiſedec maior fuit quàm Abraham. Tertiam quoque rationẽ ad idem ſubdit Apoſtolus, A

Et hic quidẽ in ſacerdotio Leuitico *Homines morientes* id eſt, ſacerdotes mortales, per mortem ſibi inuicem ſuccedentes

Decimas accipiunt à Iudęis, *Ibi autem* id eſt, in ipſo Melchiſedec *Cõteſtatur* ſcriptura *Quia uiuit* ipſe Melchiſedec. Quoniam nil dicit de morte ipſius, quaſi ſit ſine fine dierũ. Quod ſit in figura Chriſti pontificis noſtri, cuius ſacerdotiũ diſcernitur à ſacerdotio Leuitico per Melchiſedec. Hæc verba quidam male intelligentes, dixerunt Melchiſedec immortalem fuiſſe. Patet ergo quod ſacerdotiũ Melchiſedec, dignius erat ſacerdotio Leuitico. *Et ut ita dictum ſit* id eſt, ſic loquendo, videlicet per figurã, quæ appellatur Synecdoche *Per Abrahã* dantem decimas ipſi Melchiſedec *Et leui* id eſt, ordo ſacerdotum Leuiticorum *Qui decimas accepit* ſecundum legẽ à populo Iſraël. *Decimatus eſt* id eſt, decimas dedit ſacerdoti Melchiſedec. Et recte dixi quod Leui per Abraham ſeu in Abraham, non per ſeipſum decimas dedit, quoniam nondum erat. Gene. 14. Pſal. 109. B Gene. 14.

Adhuc enim in lumbis patris ſui, videlicet Abrahæ *Erat* Leui *Quando obuiauit ei* ſcilicet Abrahæ, ipſe *Melchiſedec* Per lumbos autem ſignificat Apoſtolus membra, in quibus eſt ſemen, id eſt, virtus generatiua. Quemadmodum ergo Adã peccante omnes peccauimus, qui eramus in lumbis eius: ſic Abraham dante decimas, Leui & cæteri exiſtentes in lumbis eius, decimas præſtiterunt. Ideo inferiores fuerunt ipſo Melchiſedec, quia dãs decimas inferior eſt recipiente. Nõ tamen Chriſtus in Abraham decimatus eſt, ſicut nec in Adam peccauit, quanuis fuerit In lumbis amborum. Fuit nempe in lumbis Adæ ac Abrahæ, alio modo quàm cæteri, vtputa tantum ſecundum corporeã ſubſtantiam, non ſecundum rationem ſeminalem, quia non fuit conceptus naturali virtute ſeminis, ſed ſupernaturali potentia ſancti ſpiritus. Sacerdotium ergo Melchiſedec dignius ſacerdotio fuerat Leuitico, non autem ſacerdotio Chriſti aut Chriſtiano ¶Deinde probat Apoſtolus, ꝙ ſacerdotiũ Chriſti præſtãtius ſit ſacerdotio Leuitico, ipſumq; C Gene. 3. Nume. 18. Luc. 1.

 euacuet,

D euacuet,& per conſequens legem veterē ceſſare faciat. *Si ergo conſummatio* .i.hominum perfectio *Per ſacerdotium Leuiticũ erat* id eſt,ſi ſacerdotium illud legale in ſe perfectũ,aliosque
Exo.14. perficiens fuit. *Populus enim Iſrael Sub ipſo* ſacerdotio *Legē accepit* in monte Sinai. Vetus enim lex miniſtrata eſt populo Iſraël per ſacerdotes Leuitici generis. Quoniam ergo populus ſub illo ſacerdotio legem accepit, indiguit perfici illo ſacerdotio. Ideo recte quæſiui an conſummatio per ſacerdotiũ Leuiticum erat. Si ergo ſic fuit *Quid adhuc neceſſarium fuit ſecundũ ordinē Melchiſedec alium* ritu ac tribu *Surgere per ſacerdotiũ* videlicet Chriſtum, qui non eſt ſacerdos ex tribu Leui deſcendens, nec ritum legalium ſacerdotum obſeruans, *Et nõ*
E *ſecundum ordinem Aaron dici?* .i.Chriſtum non appellari ſacerdotem ſecundum ordinem Aaron, ſicut vocatus eſt ſacerdos ſecundum ordinem Melchiſedec? q.d. Apoſtolus, Si per ſacerdotium Leuiticum potuiſſent homines à peccato purgari, & gratia perfici, non prædixiſſet ſcriptura alium ſacerdotē ſurrecturum non ſecundum ordinem Aaron, ſed Melchiſedec. Aliâs nanque ſacerdotium huius ſuperfluum eſſet. Cum ergo
Pſal.109. ſcriptura prænunciauerit Chriſtum fore ſacerdotem ſecundũ ordinē Melchiſedec, cõſtat quod ſacerdotium Leuiticũ fuerat imperfectum ac figuratiuum. Propter quod adueniente ſacerdotio Chriſti ceſſare debebat, quemadmodũ figura & imperfectum ceſſant adueniente re figurata atq; perfecta. ¶ Porrò, quod fruſtra alius ſacerdos ſurgeret, ſi ſacerdotium Leuiticũ
F cõſummaret, declarat Apoſtolus *Tranſlato enim ſacerdotio neceſſe eſt ut legis tranſlatio fiat*, Lex nanq; & ſacerdotiũ ſimul ſunt, & ſe concomitantur, nec vnum prodeſt ſine officio alterius. Ideo quod de vno dicitur, de alio intelligitur: vnde vno mutato, aliud quoque mutatur. Quoniam ergo teſte ſcriptura ſurgit alius ſacerdos, à ſacerdotibus legalibus.ſ. Chriſtus, de quo ſcriptum eſt, Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordi-
Ibidem. nem Melchiſedec, liquet quod lex vetus per Chriſtum ceſſa-
Acto.15. uerit. ¶ Ceſſationē vero legalis ſeu Leuitici ſacerdotij adhuc probat Apoſtolus, eò quod Chriſtus non ſit de tribu Leui.

In quo enim hæc dicuntur .i. Chriſtus de cuius perſona iſta, de ſacerdotio ſecundũ ordinem Melchiſedec recitantur. *De alia tribu* quàm ſit tribus Leui *Eſt* ſcilicet de tribu Iuda *De qua nullus altario præſto fuit* .i.nemo ad miniſteriũ altaris acceſſit.

ceſſit. Quod autẽ de alia tribu ſit Chriſtus, oſtenditur. *Mani-* A
feſtatũ eſt enim quod ex Iuda patriarcha *Ortus ſit dominus noſter* Gene.49.
Ieſus Chriſtus. Virgo enim Maria (ſicut & Ioſeph) de tribu Iu Luc.1.
da proceſſit. Vnde in Apocalypſi habetur, Vicit leo de tribu Matt.1.
Iuda. *In qua tribu nihil de ſacerdotibus Moyſes loquutus eſt* .ſ. vt Apoc.5.
aliquis de tribu Iuda eſſet ſacerdos legalis. *Et amplius* .i. alia
ratione *Adhuc manifeſtũ eſt* quod in præcedente ratione oſtẽ-
ſum eſt. ſ. ꝙ ſacerdotium Leuiticũ ſit tranſlatum, *Si* pro quia
Secundũ ſimilitudinẽ hoc eſt, ritũ & ordinẽ *Melchiſedec exur-* 1.Cor.11.
get alius ſacerdos videlicet Chriſtus, ſicut ſcriptura prędixit, Ioan.6.
qui ſub ſpeciebus panis & vini corpus ſuum & ſanguinẽ dedit Gene.14.
diſcipulis, ſicut Melchiſedec panẽ & vinũ obtulit, *Qui* Chri-
ſtus *Non ſecundũ legẽ mandati carnalis* .i. non ſecundũ inſtitu- B
tionẽ legis Moſaicę carnalia præcipientis *Factus eſt* ſacerdos
Nõ enim fuit de tribu Leui, nec legalia ſacrificia immolauit,
Sed ſecundũ uirtutem uitæ inſolubilis .i. poteſtate diuina qua
dat ſuis electis vitam inſolubilẽ ſeu æternã. Diuina enim vir- Ioan.10.
tute ac ordinatione factus eſt Chriſtus ſacerdos. ¶ Quod au-
tem Chriſtus ſit ſacerdos ſecundũ ſimilitudinẽ Melchiſedec
probat. *Conteſtatur enim* Dauid in pſalm. *Quoniã tu* Chriſte Pſal.109.
*Es ſacerdos in æternum ſecundum ordinẽ Melchiſedec. Reproba-
tio quidem fit præcedentis mandati* .i. nunc tẽpore gratiæ vetus
lex reprobatur, ſeu euacuata docetur, ita vt non liceat eã ſer-
uari *Propter infirmitatem* id eſt, propter imperfectionem quã
habuit quando ſtetit. Nõ enim plene iuſtificauit, nec ad bea- Acto.15.
titudinẽ introduxit, eo ꝙ non cõtinuit gratiam, *Et* etiã pro- C
pter *Inutilitatem eius* pro tempore gratiæ. Iam enim eius ob-
ſeruãtia nil confert, nec ad gratiã præparat, ſed potius obeſt.
Nihil enim ad perfectionem adduxit lex .i. propria virtute nul- Roma.3.
lum ad perfectionem perduxit: imò nihil operabatur ad per-
fectionem internã, quia non continuit gratiã. Nõ enim ſacra-
menta eius gratiã continebant, quemadmodũ ſacramenta no-
uæ legis, quæ ratione ſuorum ſacramentorũ dicitur gratiam
continere atq; præſtare. Quãuis ergo lex perfectionem præ-
cepit per mãdata moralia, non tamen virtutẽ implendi dona-
uit. Idcirco ſua virtute nullum perfecit. Et quãuis multi in ve-
teri lege erant perfecti, hoc tamen nõ fuit per legem, ſed fidẽ
& gratiam Chriſti tũc venturi. Eluceſcit itaq; ꝙ lex etiã quo
ad præcepta moralia non adduxit ad perfectionẽ ſua virtute.

Gal.3. D Propter quod dictũ eſt ad Galatas, Si data eſſet lex quæ poſſet iuſtificare, vere ex lege eſſet iuſticia. *Introductio vero melioris ſpei* .i. exhibitio ſpei nobis à Chriſto propoſita, qua non
1.Pet.1. terrena ſed cœleſtia bona expectamus, eſt *Per quam* .i. cuius
Ioan.1. virtute *Proximamus ad deum* .i. ad deum accedimus, acquirẽ-
Roma.3. do perfectionem gratiæ in præſenti, & perfectionem glorię in
Pſal.109. futuro. Hæc enim eſt vera atque formata ſpes, quæ non confundit, ſed ſaluat. ❡ Inſuper probat Apoſtolus ſacerdotium Chriſti firmius ac dignius eſſe ſacerdotio Leuitico, quoniã Chriſtus inſtitutus eſt ſacerdos à deo cum iureiurando. Sacerdotes vero legales ſine iureiurando, ſeu iuramento diuino.

Et quantum eſt .i. illud quod de ſacerdotio Chriſti perhibetur, *Non ſine iureiurando* factum eſt nec intelligendum ſine eo. *Alii quidem* puta leuitici ſacerdotes non in perpetuũ du-
E raturi, *Sine iureiurando* .i. ſine confirmatione diuini iuramẽti *Facti ſunt ſacerdotes*. Vnde in Exod. vbi de ordinatione ſacerdotum legalium agitur, nullum interponitur iuramẽtum.
Exod.28. Sic quippe dominus ait ad Moyſen, Applica fratrem tuum cũ filiis ſuis de medio filiorũ Iſraël, vt ſacerdotio fungantur mihi. *Hic autẽ* videlicet Chriſtus ſacerdos effectus eſt ſecundũ aſſumptam naturam cum *Iureiurando* per eum .i. ab eo, puta à deo patre *Qui dixit ad illum* in pſal. *Iurauit dominus* primo haud dubiũ, quin per ſeipſum *Et non pœnitebit eum* iuraſſe. nũquam enim pœnitet de eo quod ſemel decretum eſt in ſuo æterno conſilio, quanuis interdum pœniteat .i. per modũ pœ-
F nitentis ſe habeat, mutando factum, ſeu variando ſententiam.
1.Reg.15. Vnde in libro Regum legitur, Porro triũphator in Iſraël nõ
Dan.2. parcet, & pœnitudine non flectetur. Neque enim homo eſt, vt agat pœnitentiam. *Tu es ſacerdos in æternum* in quo patet inuariabilitas ſacerdotij Chriſti. *Intantum* .i. tam multum ſicut ſacerdotium Chriſti præfulget ſacerdotio legali, videlicet quòd eſt æternum & iuramento firmatum *Melioris teſtamenti* .i. perfectioris legis *Sponſor* .i. aſſertor *Factus eſt Ieſus* Docuit enim euangelicam legem ſeu nouum teſtamentum, quod veteri teſtamento vehementer præfertur. Promittit nanque bona æterna, gratiam continet, & ad felicitatem, quæ finis eſt legis, introducit. Vel ſic, Melioris teſtamenti .i. præſtãtiorum bonorũ puta cœleſtium, ſponſor & promiſſor factus eſt Ieſus. Qui in exordio ſuæ prædicationis, pœnitentiam (inquit)

quit)agite,appropinquabit enim regnũ cœlorũ. Nomine autem teſtamenti interdum exprimitur bonũ,quod per teſtamẽtum præſtatur. Vetus vero teſtamentum ſpondebat terrena. A Matt.4.

¶Præterea agit Apoſtolus de vnitate ſacerdotij Chriſti. *Et alii quidẽ* Leuitici generis *Plures facti ſunt ſacerdotes* ſummi ſibi inuicem ſuccedentes *Secundũ legẽ* quæ præcepit filiũ ſuccedere patri in ſacerdotio *Idcirco quod morte* .i.per mortem *Prohiberentur permanere* .i.iugiter viuere, *Hic autem* Chriſtus *Eo quod maneat in æternũ* non ſolũ ſecundum diuinitatẽ, ſed & ſecundũ humanam naturam poſt reſurrectionem. Vnde Iudæi dixerunt, Nos audiuimus ex lege, quia Chriſtus manet in æternũ *Sempiternũ habet ſacerdotiũ* Ex his elicit Apoſtolus efficaciã ſacerdotij Chriſti, *Vnde* .i.propter ſempiternitatem ſacerdotij ſui, *Et ſaluare* .i.ſalutem conferre *In perpetuum poteſt* videlicet quandiu eſt aliquis ſaluandus. Vel ſaluare in perpetuum.i.perpetuã beatitudinẽ dare, *Accedens* ſpirituali acceſſu *Per ſeipſum* .i.in propria perſona, ſecundum quod homo, nõ per aliquem mediatorem ſeu aliam hoſtiã, ad deum patrem, tanq̃ aduocatus noſter ac mediator *Semper uiuens* .i.vigoroſus ac viuax exiſtens. Reſurgens enim ex mortuis, iam nõ moritur *Ad interpellandũ pro nobis* Quomodo autem conueniat Chriſto interpellare.i. orare pro nobis diligẽter tractatum eſt ad Romanos, vbi hęc eadem verba ponit Apoſtolus. Quod vero Chriſtus ſit idoneus ad interpellandum pro nobis, deinde oſtenditur. *Talis enim* ſicut ſubſcribitur, EPIST. Num.20. Ioan.12. B Apoc.1. Roma.6. Roma.8.

Decebat ut nobis .i.ad noſtram ſalutem procurandam, *Eſſet pontifex* vtpote *Sanctus* in anima per omnis culpę carentiam *Innocens* quantum ad alios, quia non eſt inuentus dolus in ore eius, *Impollutus* corpore *Segregatus à peccatoribus* .i.à grege iniquorũ remotus nunc, loco & opere. Veruntamen Chriſtus in hac vita non erat corporaliter à peccatoribus ſegregatus, nec eos vitauit. Nam cum Phariſæi dixiſſent diſcipulis, Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit magiſter veſter? Chriſtus reſpondit, Non indigent qui ſani ſunt medico, ſed qui male habent. Venit enim filius hominis quærere & ſaluum facere quod perierat. Opere tamen & conſenſu ſeparatus fuit ab eis, *Et excelſior cœlis factus* Aſcẽdit enim ſuper omnes cœlos, & vniuerſis creaturis cœleſtibus dignior eſt, quoniã pater omnia ſubiecit ſub pedibus eius. *Qui* Chriſtus C Eſaiæ. 53. Matt.9. Ephe.4. Pſal.8.

D *Non habet quotidie neceſſitatẽ,quemadmodũ ſacerdos* legalis neceſſitatẽ habebat *Prius* pro ſuis delictis hoſtias offerre. *Deinde* pro populo .i.populi delicto expiando. Hoc nanq; erat imperfectionis in ſacerdotibus veteris teſtamenti, quòd prius pro propria reconciliatione hoſtias immolabat. Sed Chriſtus qui peccatũ nõ fecit, talis nõ fuit nec indiget quotidie offerre pro populo hoſtiã. *Hoc enim fecit ſemel* hoc eſt, vna vice obtulit hoſtiam pro populo *Seipſum offerẽdo* deo patri in arã crucis pro nobis. Quæ hoſtia tantæ eſt dignitatis, vt pro omniũ peccatis ſufficientiſſima fuerit, ideo non indiget iterari. Sed ſacrificia legis propter inſufficientiã ſuam iterabantur quotidie. Ideo ſequitur, *Lex enim* Moſaica *Homines* de ſemine A-

Eſa.53. FINIS.

E aron *Conſtituit ſacerdotes infirmitatẽ* peccandi ac moriendi, *Habentes* qui & peccabãt ſicut & cæteri, ideo pro ſeipſis indigebant offerre. *Sermo autẽ iuriſiurandi* .i. ſermo dei iuramento firmatus, ſeu iuſiurãdum ſermone prolatũ, *Qui* ſermo

Exod. 24. *Poſt legẽ* .i.legiſlationẽ in monte Sinai factã *Eſt* dictus per
Pſal.109. Dauid in Pſal. vbi dicitur, Iurauit dominus & non pœnitebit
Ioan.1. eum *Filium* dei incarnatum conſtituit ſacerdotẽ *Perfectũ* .i.
Ioan.3. plenum gratiæ & veritatis, *In æternũ* Chriſtus enim ſecũdum diuinam naturam eſt ſimpliciter perfectus, quemadmodum pater. Secundum naturã vero humanã tantæ extitit perfectionis, quantam capere poteſt natura creata, quia non ad menſuram dat deus ſpiritum homini Chriſto.

F

Cap. VIII. *Capitulum autem ſuper ea quæ dicuntur.* ARTICVLVS. VIII.

MVltis iam de dignitate ſacerdotij Chriſti præmemoratis: nũc ſummariè breuiterq; perſtringit apoſtolus ea quæ materiã iſtam concernunt, oſtendẽs etiam eminentiam ſacerdotij Chriſti, ratione ſacerdotalis officij. *Capitulum autem* .i. breuis multorum complexio. Capitulum nãque à capite nomen ſortitur, quoniam ſicut in capite omnes ſenſus vigent & cõtinentur, ſic capitulum totam ſummam breuiter comprehendit. ¶ Itaque capitulum *Super ea* id eſt, de his *Quæ dicuntur* de ſacerdo-

Pſal.8. tio Chriſti, eſt hoc quòd immediate ſubiungitur, vbi & capitulũ incipit, *Talem habemus pontificẽ qui concedit* .i. ſimul cum

patre

patre ſedit ab hora aſcenſionis ſecundū humanitatē, ſecundū A
diuinitatem verò à principio, *In dextera ſedis* id eſt,thro- *Hebræ.* 1.
ni vel potius ſedentis *Magnitudinis* id eſt,paternæ maieſta
tis,ſeu dei patris *In cœlis* id eſt,in cœlo empyreo,cœliq; ci
uibus. Quomodo autē conueniat Chriſto ſecundum vtranq;
naturā ſedere ad dexterā patris,in expoſitione primi cap.hu-
ius epiſtolæ dictū eſt plenius *Sanctorū miniſter* id eſt,ſacro-
rum dei donorū,videlicet gratiæ in præſenti,& gloriæ in futu
ro,miniſtrator ſeu dator inſtrumentalis,ſecundū quod homo.
Ipſis etiā ſanctis diſcipulis ſuis Chriſtus miniſtrauit in terra.
Iuxta illud,Ego in medio veſtri ſum,ſicut qui miniſtrat.San- *Lucæ.22.*
ctis quoq; in patria miniſtrat vitam æternā: ſecundum quod *Lucæ.12.*
ſcriptum eſt,Præcinget ſe,& tranſiens miniſtrabit eis.Hæc eſt *Hebræ.* 1.
ſeruitus dignationis,non ſubiectionis,qua & angeli miniſtrāt B
hominibus, *Et tabernaculi ueri* id eſt, eccleſiæ militantis
ſeu triumphantis,de qua legitur in Apocal.Ecce tabernaculū *Apocal.21*
dei cum hominibus,& habitabit cū eis. Item in Pſal.Domine *Pſal.4*
quis habitabit in tabernaculo tuo. Quod aliud nihil eſt,niſi
electi & ſancti, quorū Chriſtus miniſter eſt ſecundū ſenſum
iam tactū.Venit enim filius hominis miniſtrare nō miniſtra- *Matt.* 20.
ri, *Quod fixit* id eſt, gratia atq; virtutibus ſtabiliuit *Deus*
qui ſolus hoc poteſt,videlicet mentes electorum per gratiā fi-
gere *Et non homo* purus.Quod autē Chriſtus ſit ſanctorum
miniſter hinc patet. *Omnis enim pontifex* legalis ſiue catho
licus *Ad offerenda munera* ſpiritualia ac corporalia ſuiip-
ſius ac proprij gregis *Et hoſtias* laudis pro ſeipſo ac ſubdi-
tis *Conſtituitur* id eſt,pontifex ordinatur. Hoc eſt enim of- C
ficium eius,cum ſit inter deū & populum medius. Vnde quæ *Infra.9.*
populi ſunt,offert deo,& quæ dei ſunt,impetrat populo. *Vn-* 1. *Ioan.2*
de neceſſe eſt & hunc ſacerdotem videlicet Chriſtum *Habe-*
re aliquid quod offerat non pro ſe,ſed pro ſuis,vtpote carnem
quam propter nos immolauit, quam & inceſſabiliter pro no-
bis patris conſpectui præſentat cum deſiderio noſtræ ſalutis.

Si ergo eſſet ſuper terram ſacrificium à Chriſto offerendū
eſſet terrenū,legale aut tranſitorium, *Nec eſſet ſacerdos* id
eſt, tunc ipſe Chriſtus non eſſet ſacerdos ſecundum ordinem *Pſalm.109*
(vt dictum eſt) Melchiſedech. Nam ſacerdotium eius ſuper-
fluum eſſet,eo quod ſacrificium eius offerri poſſet à ſacerdoti-
bus veteris legis,ſecundū quod ſubditur, *Cum eſſent* id eſt,ex

D quo forent ſacerdotes legales, *Qui offerrent ſecundum legem* ſcriptam *Munera* terrena & ſacrificia ſimilia huiuſcemodi ſacrificio Chriſti, *Qui* ſacerdotes legis *Exemplari & umbræ deſeruiunt cœleſtium* id eſt, circa figuras, & ſacramenta legalia occupantur. Quæ ſunt exemplar cœleſtiũ

Exod.25. quoniam ad eorum cognitionem aliquo modo inducũt. Quia

& 26. tamen hoc faciunt multum obſcure ac imperfecte vmbra cœleſtium appellantur. Vmbra enim inter euidentem imaginem & rem ipſam eſt media. Sunt ergo exempla cœleſtiũ, id eſt, à cœleſtibus exemplata, *Sicut reſponſum eſt Moyſi* dominum conſulenti *Cum* Moyſes *Conſummaret* id eſt, compleret *Tabernaculum* per manum Beſeliel. ¶ Deinde ponitur diuina reſponſio. *Vide inquit* dominus *Omnia* ad ta-

E bernaculum pertinentia *Facito* id eſt, fieri præcipe *Secundum exemplar quod tibi oſtenſum eſt in monte* id eſt, ſecundum formam tibi ab angelo demonſtratam in monte Sinai. Angelus enim docuit Moyſen de omnibus conſtruendis & offerendis in tabernaculo. Differunt aũt exemplũ & exemplar. Quia exemplum eſt quod fit ad imitationem alterius, eſtque poſterius illo. Exemplar vero vocatur ad cuius imitationem aliquid fit, vel producitur, & eſt prius illo. Ea itaque in quibus ſacerdotes legis deſeruiebant, abſolute loquendo, erant exempla, reſpectu exemplaris in monte monſtrati, poſterioraque illo: ſed per comparationem ad nos dici poſſunt exemplaria prout noſtra cognitio tendit ex illis ad cognitionem cœleſtium. *Nunc autem melius ſortitus eſt miniſterium* id eſt, Chri

F ſtus dignius ſacerdotium officiumque ſuſcepit, quam fuit obſequium ſacerdotum legalium, *Quanto & melioris teſtamenti* id eſt, perfectioris legis, videlicet euangelicæ, quæ præfertur

1.Tim.2. legi Moſaicæ, *Mediator* medians dator *Eſt.* Nam inter deum & homines mediat, & ex parte dei legem nouam hominibus contulit, *Quod* teſtamentum nouum *In melioribus repromiſſionibus* hoc eſt, diuinis atque æternis promiſſis,

2.Corin 4 *Sancitum* id eſt, confirmatum *Eſt.* Vetus quippe teſtamentum promittebat abundantiam temporalium: nouum autem affluentiam bonorum cœleſtium. Sacramenta etiam nouam legem cõfirmantia multo præſtantiora cenſentur ſacramentis legis antiquæ. *Nam ſi illud prius* id eſt, vetus teſtamentum *A culpa uacaſſet* id eſt, culpam perfecte deleuiſſet

ſuoſque,

ſuoſque ſeruatores perfecte mundaſſet, *Non utique ſecundi* A
id eſt, noui teſtamenti *Locus inquireretur* hoc eſt, neceſſaria
nō eſſet, nec exigeretur lex noua, imò ſuperflua eſſet. ¶ Quod
autem nouum teſtamētum neceſſarium ſit, probat authorita-
te ſcripturæ, quæ habetur apud Hieremiam, quam apoſtolus
hic allegat ſecundum tranſlationem ſeptuaginta interpretum
Vituperans enim eos id eſt, Iudæos tanquam per legem perfici
non potentes, *Dicit* Hieremias, *Ecce dies* gratiæ & e- *Hiere. 31.*
uangelicæ legis *Veniunt, dicit dominus, & conſummabo ſuper*
domum Iſrael, & ſuper domum Iuda id eſt, completiue dabo
populo Iudæorum in duo regna, & duodecim tribus diuiſo,
Teſtamentum nouum. Hoc enim Chriſtus in propria per- *1. Reg. 12*
ſona Iudæis propoſuit in ſermone facto in monte, & in cœna,
de quibus & dixit, Nō ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt B *Mat. 25*
domus Iſrael, *Non ſecundum teſtamentū quod feci patribus eo-*
rum id eſt, non tale teſtamentum, puta in terrenis promiſſis
& cærimonialibus iuſſis conſiſtens, dabo iſtis quale dedi per
Moyſem patribus eorum *In die qua apprehendi manum illo-*
rum id eſt, cum eos ſic ducerem atque præcederem, ſicut pa-
ter ducit paruulū filium, per ſe ire non valentem, & viæ igna-
rum, *Vt educerem illos de terra Aegypti* quod & feci
Quoniā ipſi non permanſerunt per obedientiam cordis, *In*
teſtamento meo id eſt, in lege à me data, vnum verum deum
colendo, ſicut lex iubet: ſed ſtatim fecerunt vitulum aureum
conflatilem, & adorauerunt eum, *Et ego neglexi* id eſt, *Exod. 38.*
obliuioni tradidi *Eos, dicit dominus* pietatis meæ reſpe- *Matth. 20*
ctum eis ſubtrahendo, & multos eorum occidendo. Quomo- C *& 28.*
do autem deus dicatur recordari vel negligere, dictum eſt ſę- *Act. 11.*
pius. *Quia hoc teſtamentum* nouum *Quod diſponam* id eſt
ordinate proponam *Domui Iſrael* id eſt, electis præſertim
Iudæis, quibus primo prædicatum eſt euangelium regni, de-
inde omnibus gentibus deum per fidem ſpeculantibus diſpo-
ſitum eſt per apoſtolos hoc teſtamentum *Poſt dies illos* id
eſt, poſt tempus diuinitus præordinatum, videlicet conſumma
to curſu veteris teſtamenti, quando aduenit temporis plenitu *Galat. 4.*
do. Diſponam itaq; teſtamentum hoc eis, *Dando leges meas*
in mente eorum id eſt, intellectibus eorum imprimam euan-
gelica mandata, *Et in corde* id eſt, voluntate *Eorum ſuper-*
ſcribam eas id eſt, prōptum affectum obediendi legibus meis
dabo

Act.2. D dabo eis. Hoc modo mandatum eſt primitiuę eccleſiæ nouum teſtamentum à Chriſto, præſertim in die ſancto Pentecoſtes quando ſpiritus ſanctus per inſpirationē, & ſupernaturalem illuſtrationem impreſſit cordibus diſcipulorum euangelicā legem, *Et ero eis in deum* id eſt, pie & gratioſe agam cum eis *Et ipſi erunt mihi in populum* hoc eſt, deuote & religioſe me colent. *Et non docebit unuſquiſque proximū ſuum, & unuſquiſque*
Auguſt. *fratrem ſuum, dicens: Cognoſce dominum.* ſecundum Auguſt. & alios pleroſq; hęc intelligēda ſunt ꝓ ſtatu patriæ, in qua vnus non docebit alium, quantum ad cognitionem dei, & in quibus beatitudo conſiſtit, q̄uis ſuperiores doceant inferiores, quantum ad quoſdam effectus diuinæ prouidentiæ. Omnes nanq; beati deum immediatè conſpiciūnt. Ideo ſubditur, *Quoniam*
E *omnes ſcient me à minore uſque ad maiorem* id eſt, & ideo ſcient me in patria *Quia* nunc in via *Propicius ero iniquitatibus eorum* dando eis gratiā pœnitendi, *Et peccatorū illorum iam non memorabor* ad puniendū ea in igne gehennæ. Alij exponunt hæc ſpecialiter de primitiua eccleſia maxime de apoſto-
Act.2.4. lis, qui omnes immediate edocti fuerunt à ſpiritu ſancto. Videtur autē generaliter poſſe intelligi de ipſa eccleſia militāte, ſic tamen vt ſit diſtributio pro generibus ſingulorū & locutio comparatiua. Nō enim loquitur dominus de quacunq; doctrina ſeu ſcientia, ſed ſpecialiter de cognitione ſui. Quoniā omnes ſcient me, inquit. Cū ergo per orbē terrarū in eccleſia militante extirpata ſit idololatria omnes ſcient me eſſe vnū duntaxat verū deum. Tāta eſt quoq; miſericordia dei hoc tēpore
F vt dicatur tempus gratiæ. Vel dicūtur hæc cooperatiue. Intantum quippe abundat cognitio dei in mūdo tēpore euangelicæ legis magis q̄ ante, vt iam penè omnes videantur cognoſcere
Iſaiæ.11. deū. Et iuxta hunc ſenſum ſcriptū eſt, Repleta eſt terra ſcien-
Pſal.18. tia domini, ſicut aquæ maris operientes. In omnē terram exiuit ſonus Apoſtolorum. ¶ Deinde pandit Apoſtolus ceſſatio-
Hiere.31. nem veteris teſtamenti. *Dicendo autem* dominus per Hieremiam *Nouum* id eſt, teſtamentum Chriſti nouum vocando *Veterauit* id eſt, vetus eſſe declarauit, *Prius* teſtamentum datum per Moyſen. *Quod autem antiquatur, & ſeneſcit prope interitum eſt* id eſt, cito corrumpetur. Ideo teſtamentum illud euacuatur adueniēte teſtamento Chriſti, quod vſq; in finem ſeculi perſeuerabit.

Cap.

Cap. IX. *Habuit quidem & prius iuſtificationes culturæ & ſanctum ſeculare.* ARTICVL. IX. A

DENIQVE excellentiam ſacerdotij Chriſti conſequenter oſtendit Apoſtolus, ex ritu & ſchemate tabernaculi. *Habuit quidem & prius* id eſt, præcedens & vetus teſtamentũ *Iuſtificationes culturæ* id eſt, obſeruantias auferentes impedimenta quædam diuini cultus. Quemadmodum enim ſacramenta nouæ legis virtute gratiæ in eis contentæ purgant à vitiis interioribus, quibus fit homo ſimpliciter ineptus ad cultũ diuinum: ſic ſacramenta veteris legis gratiã non continentia emundabant à corporalibus immunditiis & irregularitatibus, propter quas prohibebãtur Iudæi à cultu diuino, ſcilicet ab acceſſu tẽpli & cœtu fideliũ, ſicut erant contactus mortui vel immundi. Hæ ergo obſeruationes per quas talia impedimẽta tollebantur, dicuntur iuſtificationes culturæ. Habuit quoque *Et ſanctum ſeculare* id eſt, exteriorẽ quandam immunditia hominibus apparentem. Quidã per ſanctum ſeculare, intelligunt templum materiale, quod Iudæi ſanctum putabant, & aliquo modo erat, quia ad cultũ dei fuerat ordinatum. Cui expoſitioni cõſonat litera ſequens *Tabernaculũ enim factum eſt primum* id eſt, primum tabernaculum humano artificio fabricatum eſt. Per primum autẽ tabernaculum, deſignatur exterior pars tabernaculi à Moyſe facti, à qua erat ingreſſus. Per ſecundum vero tabernaculum, ſignificatur interior pars eiuſdem tabernaculi. Tabernaculũ enim Moyſi habens 30 cubitos in longitudine, 10 vero in latitudine, & 10 in altitudine, quantũ ad longitudinem, diuiſum erat in duas partes per cortinam ſeu velum intermedium, quarũ exterior habuit 20 cubitos in longitudine. Et propter ſuã venerationẽ & ſignificationẽ, qua ſignificauit eccleſiam militantem, dicebatur vel ſanctum vel ſancta: Interior vero pars tabernaculi poſt cortinam, dicta eſt ſancta, vel ſanctum ſanctorũ propter præcipuam ſuam venerationem, & quoniã figurauit eccleſiã triumphantem. *In quo* primo tabernaculo, *Erãt candelabra* vnum candelabrũ aureũ, quod hic pluraliter cãdelabra dicitur, quia habebat ſeptẽ lucernas. Hoc fuit in parte meridionali, *Et menſa* propoſitionis quadrata, facta de lignis Sethim, atque puriſſimo auro veſtita.

Lucæ.5. B — *EPIST.* — *Exod.27.* C — *Exod. 40.* *Exod.25.* *Exod. 26.* *Ibidem.*

Hæc

D Hæc fuit in parte aquilonari *Et propoſitio panum,* id eſt, duodecim panes qui quolibet ſabbato ponebãtur ſuper menſam recentes. Erat quoque in hac parte tabernaculi altare incenſi, de quo tacet Apoſtolus. *Quod* primum tabernaculum *Dicitur ſancta* ſicut iam patuit. *Poſt uelamentum autem* id eſt, retro velum ſeu poſt cortinam intermediam, erat *Secundum tabernaculum,* id eſt, ſecunda pars totius tabernaculi. *Quod* ſecundum *Dicitur ſancta ſanctorum* propter rationem prædictam *Aureum habens thuribulum* de hoc non legitur in veteri teſtamento. Propter quod quidam per thuribulum intelligunt incenſorium, in quo ſummus ſacerdos ſanctũ ſanctorum ingrediens, ponebat incenſum, vt fumus inde conſurgens impediret eos, qui erant in alia parte tabernaculi, ne aſpicerẽt ea quę fuerant in ſecunda parte tabernaculi. Alij opinantur, quòd in tẽpore Dauid vel Salomonis, dum auctus eſt cultus diuinus, factum, & illic locatum ſit thuribulum aureum *Et arcam teſtamenti circumamictam ex omni parte, auro.* Erat nanque de inputribilibus lignis Sethim intus & extra aureis laminis cooperta. *In qua* arca *Erat urna aurea habens manna* ad men-
Exod.25. ſuram Gomor, in commemorationem miraculi, quo deus pauit filios Iſraël manna annis 40. in deſerto, *Et uirga Aaron*
Exod.16. *quæ fronduerat* intra vnam noctem, in ſignum quòd Aaron di-
Nume.17. uinitus electus eſſet in ſacerdotẽ *Et tabulæ teſtamenti,* id eſt,
Exod.25. duę tabulæ in quibus lex ſcripta fuit, puta decalogus, ſuperq́; eam, id eſt, ſuper arcam erant duo *Cherubin gloriæ,* id eſt, glorioſe ac ſplendide facta inſtar angelorum. Vel, gloriæ dei figu-
F ratiua *Obumbrantia* id eſt, alis ſuis extenſis, inuicemq́; connexis tegentia *Propiciatorium* tabulam auream quæ erat ſuper arcam, quæ ideo dicta eſt propiciatorium, quoniam inde dedit deus reſponſum Moyſi pro multitudine exoranti. *De quibus modo non eſt dicendum per ſingula.* Pauciora nanque ſufficiunt. Apoſtolus autem proſequitur hæc breuiter, & allegoricè tantum. *His uero ita compoſitis,* id eſt, duabus partibus tabernaculi prædicto modo diſpoſitis *In priori quidem* tabernaculo (quod dicitur ſancta) *Semper* id eſt, quotidie
Num.28. bis *Intrabant ſacerdotes* videlicet hora ſacrificij matutini ac veſpertini. Vtraque enim hac hora immolabatur agnus, *Sacrificiorum officia conſummantes,* id eſt, complentes ea quæ ad ritum ſacrificiorum ſpectabãt. Immolatio enim ſacrificiorum

ſiebat

fiebat extra tabernaculum ſub diuo in atrio in altari holo- A
cauſtorũ, vbi accenſo igne ſumpſit ſacerdos in thuribulo pru- *Leuit.16.*
nas, ſicq; procedebat ad altare incenſi intra tabernaculum pri
mum ſitum, poſitóque in thuribulo thure, dimiſit ſuper altare
incenſi, & ita ſacrificium conſummabatur. *In ſecundo autem*
tabernaculo, videlicet in ſancta ſanctorum *Semel in anno ſo*
lus pontifex introiuit, videlicet in feſto expiationis, *Non ſi*
ne ſanguine. Tulit enim ſecum de ſanguine hoſtiæ immo-
latæ ad offerendũ illum coram propiciatorio. Ideo ſequitur,
Quem ſanguinẽ *Offerret pro ſua & populi ignorantia,* id eſt, *Leuit.4.*
pro repromiſſione propriorum ac populi ſui peccatorum ex *Pſal.14.*
ignorantia commiſſorum. Secundum gloſſam, pontifex ſæpe
intrabat ſancta ſanctorum ſine ſanguine, ſed non niſi ſemel
cum ſanguine. ¶Deinde oſtendit ſanctus Apoſtolus myſticã B
ſignificationem iſtorum. *Hoc ſignificante* figuraliter *Spiri*
tu ſancto per diſpoſitionem tabernaculi Moyſi *Nondum pro*
palatam eſſe ſanctorum uiam, id eſt, nondum patefactum eſſe *2.Petri.1.*
ingreſſum regni cœleſtis, vel ipſum Chriſtũ, qui eſt via qua *Ioan.14.*
itur ad patriam, *Adhuc priore tabernaculo,* id eſt, prima parte
tabernaculi, quæ dicitur ſancta, *Habente ſtatum* id eſt, pro-
hibitionem ingrediendi ſecundum tabernaculum, ſcilicet ſan
cta ſanctorum. Per velum nanque inter partes tabernaculi po- *Exod.26.*
ſitum ſignificabatur clauſam eſſe viam regni cœleſtis, quod
ſignificabatur per ſancta ſanctorum. *Quæ* res, videlicet diſ-
poſitio cultus & ritus tabernaculi, *Parabola,* id eſt, ſimilitu-
do vel figura *Eſt tẽporis inſtantis* ſcilicet temporis gratiæ, id
eſt, eorum quæ in nouo teſtamento geruntur, ſub tempore gra C
tiæ. Omnia enim in figura contingebant eis. Et vetus teſtamẽ- *1.Cor.16.*
tum erat figura noui, *Iuxta quam* parabolã, id eſt, legalem &
figuratiuam obſeruantiam, *Hoſtiæ* de carnibus animalium,
Et munera de rebus animatis *Offeruntur* à ſacerdotibus Le *Ezech.2.*
uiticæ ſtirpis pro tempore veteris teſtamenti, *Quæ* hoſtiæ
& munera *Non poſſunt iuxta conſcientiam,* id eſt, ſecundum di
ctamen rectæ conſcientiæ, vel intus in conſcientia, *Perfectum*
id eſt, à vitiis purum & gratia decoratum *Facere ſeruientem,*
id eſt, eum qui ſeruit deo, *Solummodo in cibis & potibus,* id eſt,
in eſu & abſtinentia quorundam alimentorum ſecundum le-
gis præcepta, quæ quoſdam cibos prohibuit, *Et uariis baptiſ*
matibus, id eſt, lotionibus corporis ſeu membri alicuius in

aqua

D aqua propter contactum mortui ſeu leproſi, *Et iuſtitiis carnis*, id eſt, obſeruantiis corporalem immunditiam ſeu irregularitatem tollentibus, *Vſque ad tempus correctionis impoſitis*, id eſt, Leuit.6. 13.15. iuſſis atque durantibus vſque ad tempus euangelicę legis, quæ legem Moſaicam perficit & obſeruatorum illius vitia corrigit & emendat. Ex diuino enim imperio ſeruanda erant vſque ad euangelij prædicationem. ¶ Deinde oſtendit Apoſtolus, quid figurabatur per hoc, quòd ſummus ſacerdos ſeu pontifex in lege, introiuit in ſancta ſanctorum cum ſanguine ſemel in anno, ad deprecandum pro ſe & pro aliis. Per pontificem enim figuratus eſt Chriſtus, per ſancta ſanctorũ, cœlum. Itaq; EPIST. Roma.8. præinducta legalia non poterant perfectum facere ſeruientē. *Chriſtus autem aſſiſtens* deo patri ad interpellandum pro no- E bis, aſſiſtens quoque ſeu paratus ſuccurrere nobis, *Pontifex*, id eſt, ſummus ac ſacerdotalis miniſter, prout homo. Vel, pontifex, id eſt, in ſuo pontificatu collator *Futurorum*, id eſt, cœ- Pſal.26. leſtium *Bonorum* de quibus legitur in Pſalmo, Credo videre bona domini, in terra viuentium, *Per amplius* id eſt, multo maius atque capacius *Et perfectius tabernaculum* vtputa cœlum *Non manufactum*, id eſt, non hominum manibus fabricatum, *Id eſt non huius creationis* hoc eſt, non humanæ induſtriæ. Vel non huius creationis, id eſt, non exiſtens de natura inferiorum creaturarum, quæ corruptibiles ſunt. Illud enim Exod.25. incorruptibile eſt, *Neque per ſanguinem hircorum & uitulorum* vt pontifex legalis, *Sed per proprium ſanguinem*, id eſt, cum præuia proprij ſanguinis effuſione. *Introiuit ſemel* videlicet F in die aſcenſionis, *In ſancta*, id eſt, in cœleſte tabernaculum præfiguratum per ſancta ſanctorum *Aeterna redemptione inuenta*, id eſt, vera beatitudine nobis recuperata atque à nobis Act.11. comperta. Quod autem ſanguis Chriſti idoneus fuerit ad ſaluandum demonſtrat Apoſtolus. *Si enim ſanguis hircorum & taurorum, & cinis uitulæ* combuſtę mixtus aqua *Aſperſus* cum aqua ſuper immundos *Inquinatos* macula exterioris hominis *Sanctificat*, id eſt, purgat à macula tali, *Ad emendationem carnis*, id eſt, ad acquirendam munditiam corporalem. Talia enim peccata auferre nō poterant, ſed ab exteriori impuritate mundabant, *Quanto magis ſanguis Chriſti, qui per ſpiritum ſanctum*, id eſt, cooperante ac inſpirante ſpiritu ſancto, *Semetipſum* ratione naturæ aſſumptæ *Obtulit* in crūce

Immaculatum

Immaculatum deo patri pro nobis *Emundabit conſcientiam* A
noſtram in baptiſmo, vel pœnitentia, ſeu aliis ſacramentis, *Deut.23.*
per quæ virtus ſeu meritum eius nobis applicatur, *Ab ope-
ribus mortuis*, id eſt, peccatis *Ad ſeruiendum* id eſt, vt à pec- *Act.15.*
catis mundati ſeruiamus *Deo uiuenti?* omnis vitæ fonta-
li principio in ſanctitate & iuſtitia iugiter coram ipſo? *Et* *Lucæ.1.*
ideo id eſt, quoniam Chriſtus obtulit ſe pro nobis, idcirco *1.Timo.2.*
Noui teſtamenti mediator, id eſt, medius dator *Eſt* inter
deum & homines medians, & nouam legem proponens, *Vt
morte intercedente*, id eſt, merito paſſionis Chriſti pro nobis
interueniente, *In redemptionem earum præuaricationum*, id
eſt, ad obtinendam indulgentiam tranſgreſſionum, *Quæ erant
ſub priori teſtamento*, id eſt, tempore veteris teſtamenti vige-
bant, nec per legem auferri valebant, *Repromiſſionem acci-* B
piant, id eſt, bonum promiſſum conſequantur, *Qui uocati
ſunt* vocatione æternæ prædeſtinationis. De qua ad Roma-
nos dicitur, Quos prædeſtinauit, hos & vocauit *Aeternæ hæ-* *Roma.3.*
reditatis hoc eſt, ipſam æternam hæreditatem ſeu felicitatem *Roma.8.*
hominibus promiſſam. Chriſti enim morte aperta eſt ianua
patriæ, & merito paſſionis dominicæ omnes electi ſaluantur.
Porrò vocatio duplex eſt, ſcilicet æternæ prædeſtinationis.
Sicque vocati ſunt electi. Alia eſt vocatio præſentis iuſtifica-
tionis, de qua in Euangelio legitur, Multi ſunt vocati, pauci *Matt.20.*
vero electi. Quod autem teſtamentum nouum cōfirmatum ſit *& 22.*
per Chriſti paſſionem probat Apoſtolus primo per conſuetu-
dinem humanam. *Vbi enim teſtamentum* eſt, *Mors neceſſe eſt
intercedat teſtatoris*, id eſt, ad valorem ac robur teſtamenti ho C
minis requiritur, vt mors teſtatoris interueniat ſeu mediet in-
ter teſtamenti diſpoſitionem & eius confirmationem, *Teſta-* *Infra.12.*
mentum enim in mortuis, id eſt, per mortem teſtatorum con-
firmatum eſt, *Alioqui non ualet*, id eſt, nondum efficaciam ha
bet teſtamentū, *Dum uiuit qui teſtatus eſt*, id eſt, qui teſtamen-
tum cōdidit. Hoc ita eſt ſecundū leges ciuiles atq; canonicas.
Nam ante mortem poteſt mutari, cū ſit vltima voluntas teſta-
toris. Simili modo nouum teſtamentū quod eſt promiſſio vitæ
æternæ, euangelicaq; doctrina in morte Chriſti firmatū. Vnde
in cruce dicebat, Conſummatū eſt. In aſſertione enim promiſ- *Ioan.19.*
ſionis doctrinæ ſuæ mori voluit Chriſtus. ¶Deinde probat
Apoſtolus idem authoritate diuina. *Vnde nec primum quidem*
id eſt,

D id eſt, in principio legis datæ. Vel, primum, id eſt, vetus teſtamentum *Sine ſanguine dedicatum,* id eſt, roboratum *Eſt* ad figurãdum, quod nouum teſtamentũ Chriſti ſanguine firmaretur. *Lecto enim omni mandato legis* morali, cærimoniali ac
Exod.24. iudiciali. *A Moyſe uniuerſo populo* Iſraël *Accipiens* Moyſes
Leuit.16. *Sanguinem hircorum & uitulorum* oblatorum *Cum aqua,* id
Nume.19. eſt, aqua admixtum, quod præfigurauit mundationem, quæ fit
Ioan.19. in aqua baptiſmi virtute ſanguinis Chriſti, de cuius latere exiuit ſanguis & aqua, quorum virtute omnia ſacramenta efficaciam ſortiuntur, *Et lana coccinea & hyſſopo.* De his duobus fecit aſperſorium ad ſanguinem aſpergendum. Veruntamen
Exod.29. in Exodo non fit mentio, niſi de ſanguine vitulorum, ſed credendum eſt Apoſtolo, quod alia nunc expreſſa tunc aderant,
E *Ipſum quoque librum legit, & omnem populum* cui lex conferebatur, *Aſperſit.* Fortaſſis ponit partem pro toto. Non enim videntur tot milia ſanguine à Moyſe aſperſa. Aſperſit ergo eos *Dicens, Hic ſanguis teſtamenti eſt,* id eſt, roboratiuus teſtamenti, *Quod mandauit ad uos deus,* id eſt, per me vobis miſit ac iuſſit *Etiam tabernaculum & omnia uaſa miniſterii,* id eſt, in
Nume.31. quibus miniſtrabãt Leuitæ ac ſacerdotes in tabernaculo Moy-
Leuit.4. ſi, *Sanguine ſimiliter aſperſit* non tunc quando librum aſper-
Nume.15. ſit & populum. (Nondum enim factum erat tabernaculum & vaſa ipſius) ſed iſta aſperſio facta eſt in die conſecrationis tabernaculi atque vaſorum. *Et omnia pene in ſanguine,* id eſt, ſanguinis aſperſione ſeu effuſione, *Mundantur* ab exteriori immunditia, vel ineptitudine, *Secundum legem.* Dicit pe-
F ne, quoniam aliqua mundabantur per ignem, videlicet quæ ignẽ poterant ſuſtinere: & aliqua vaſa mundabantur per aquã. *Et ſine ſanguinis effuſione* facta in aliquo ſacrificio, *Non fit remiſſio,* id eſt, non fiebat expiatio culpæ, niſi neceſſitas impediret oblationem. Tunc enim ſufficiebat bonum propoſitum.
1.Ioan.1. Hoc fuit figura, quòd per effuſionem ſanguinis Chriſti fit remiſſio peccatorum. In nobis quippe nihil mundatur interius, ſine ſanguine Chriſti, *Neceſſe eſt ergo exemplaria quidem*
Philip.3. id eſt, figuras *Cœleſtium,* id eſt, eccleſiæ militantis, cuius cõuerſatio eſt in cœlis. *His mundari* videlicet ſanguine ſacrificiorum. Exemplaria dicit ea quæ erant in veteri teſtamento, & figurabant ea quæ in eccleſia fiunt, *Ipſa autem cœleſtia,* id eſt, perſonas eccleſiaſticas ad cœlum tendentes neceſſe eſt

mundari,

mūdari, *Melioribus hoſtiis quā iſtis* legalibus, vtputa corpore A
& ſanguine Chriſti. Aliter nō ingrederētur regnū cœleſte, ſed *Epheſ.1.*
ingrediuntur poſt mortem in illud, ſequendo caput ſuum vi- *Coloſſ.3.*
delicet Chriſtū, ideo ſubditur, *Non enim in manufacta ſancta,* *Lucæ.19.*
id eſt, in tabernacula terrena hominum artificio fabricata, vt *Marci.16.*
erat tabernaculum Moyſi, *Introiuit Ieſus,* finaliter, ſcilicet *Act.1.*
in aſcenſione, quanuis ante paſſionem ingreſſus ſit templum
& ſynagogas, *Exemplaria,* id eſt, figuras *Verorum* id eſt,
cœleſtium. Sunt enim æterna tabernacula, de quibus in Euangelio legitur, quorum figuræ ſunt manufacta ſancta vitæ præſentis, *Sed in ipſum cœlum* empyreum introiuit Ieſus in aſcenſione, *Vt appareat nunc vultui dei pro nobis,* id eſt, patri ſeipſum præſentet ad interpellandum pro nobis. Hæc eſt vna
cauſa aſcenſionis Chriſti. *Neque ut ſæpe offerat ſemetipſum,* B
id eſt, non ideo Chriſtus intrauit in cœlum, & patri pro nobis
apparet, vt frequenter pro noſtra ſalute patiatur, *Quemadmodum pontifex* legis *Intrat,* id eſt, intrauit, ſub veteri teſtamento *In ſancta* ſanctorum *Per ſingulos annos,* id eſt, vnoquoque anno ſemel, *In ſanguine alieno,* id eſt, cum ſanguine
hircorum ac vitulorum quem offert. Propter inſufficientiam
enim hoſtiarum legalium, neceſſe erat eas ſæpius iterari. Nec
pontifex ingreditur ſancta ſanctorum per proprium ſanguinem. Hoſtia vero quam obtulit Chriſtus ob ſuæ dignitatis efficaciam, ſufficientiſſima eſt omnium auferre peccata, ideo non
oportet eam reiterari, ſeu Chriſtū denuo pati. *Alioquin* id eſt, *Lucæ.16.*
ſi ita non eſſet, ſed oportet eam iterari, ſequitur quod *Oportebat eum* videlicet Chriſtum *Frequenter pati ab origine mundi* C
vſque in præſens. imò & vſque in finem ſeculi huius. Ab origine nanque mundi vſque ad finē continuantur, multiplicantur,
& vigent ſcelera hominum. Veruntamen Ioannes in Apoca.
Agnus, inquit, qui occiſus eſt ab origine mundi. Sed hoc intelligēdum eſt, quod paſſio Chriſti profuit futura, ſicut & facta. *Apoca.13.*
Nunc autem id eſt, in principio tēporis gratiæ, *Semel* puta
in die paraſceues *In conſummatione ſeculorum,* id eſt, in fine
ſeu vltima mundi ætate. Nos enim ſumus in quos fines ſeculorum deuenerunt. Vnde Ioannes teſtatur, Nouiſſima hora eſt, *1.Cor.10.* *1.Ioan.2.*
Ad deſtructionem peccati, id eſt, propter tollenda peccata,
Per hoſtiam ſuam apparuit, id eſt, per ſuiipſius oblationem omnibus in cruce præſentatus eſt. Præterea probat Apoſtolus

D quod Chriſtus non debuit niſi ſemel pro hominibus pati, per ſimile ſeu exemplum. *Et quemadmodum ſtatutum,* id eſt, à diuina ſapientia ac iuſtitia determinatum ſeu præfixum, *Eſt hominibus ſemel mori* in pœnâ originalis peccati, *Poſt hoc autem* id eſt, poſt mortem fit eis, *Iudicium* particulare ſigillatim: ſtatim dum moriuntur, & vniuerſale in fine mundi, *Sic & Chriſtus ſemel oblatus eſt* in cruce *Ad multorum exhaurienda,* id eſt, extrahenda ac dirimenda, *Peccata.* Ad omnium enim exhaurienda peccata oblatus eſt ſecundum ſufficientiam, ſed ad electorum tollenda peccata oblatus duntaxat eſt ſecũdum efficientiam. Hoc quoq; iam dictum eſt ſæpius. *Secundo autẽ* id eſt, poſt hæc, nempe in ſecundo ſuo aduentu, *Sine peccato apparebit,* id eſt, ſine ſimilitudine peccati videbitur. Non in carne paſſibili, quæ eſt ſimilitudo carnis peccati: ſed in glo-

E rioſo corpore, cuius puritas erit hominibus conſpicua, *Expectantibus ſe* longanimiter. Apparebit autem eis, *In ſalutem,* id eſt, ad æternam felicitatem eis tunc largiendam.

Roma.6. Eſaiæ.53. Roma.8. Eſaiæ.30. Philip.3.

Cap. x. *Vmbram enim habens lex futurorum bonorum, &c.* ARTICVLVS x.

Hebr.9. QVONIAM in præcedenti cap. dictum eſt, quòd per ſacrificia legis non auferebantur peccata, ſed quod Chriſtus vnica ſuiipſius oblatione abſterſit omnium vitia, quantum in ipſo eſt. Ideo nunc declarat Apoſtolus hoc ipſum lucidius. *Vmbrã*

Coloſſ.2. F *enim* id eſt, obſcuram & remotam ſimilitudinem *Habens lex* Moyſi *Bonorum futurorum,* id eſt, cœleſtium præmiorum, *Non ipſam imaginem rerum,* id eſt, non expreſſam & propinquam ſimilitudinem eorundem. Vt enim Dionyſius proteſtatur, ſtatus euangelicæ legis, medius eſt inter ſtatum ſynagogæ ſeu veteris teſtamenti ac patriæ: ideo ſacramenta & cærimonialia nouæ legis habent imaginem, id eſt, perfectam ſimilitudinem bonorũ cœleſtium. Aperte enim ea promittunt, ſignificant, & ad ea immediate introducunt. Sacramenta vero & cęrimoniæ veteris legis vmbram eorum habuerunt. Non enim promittebãt nec figurabant bona iſta futura in lege, niſi ſub velamine & confuſe, *Per ſingulos annos eiſdem ipſis hoſtiis* id eſt, eiſdẽ ſacrificiis, *Quas offerunt* ſacerdotes *Indeſinenter* videlicet

Diony. Suprà.7.

videlicet bis omni die in ſancta, & ſemel in anno pontifex in ſancta ſanctorum, *Nunquam poteſt accedentes,* id eſt, lex per hoſtias iſtas nunquam valet populum pro quo offertur vel ſacerdotem qui hoſtiam offert, *Perfectos facere,* id eſt, à vitiis expurgare, & gratia decorare *Alioquin* id eſt, ſi poſſent perficere ſacerdotes, *Ceſſaſſent* hoſtiæ iſtæ deo, *Offerri, ideo quòd non haberent ultra* videlicet poſt hoſtiam immolatam *Conſcientiam peccati cultores,* id eſt, legis obſeruatores, *Semel mundati* intus à vitiis propter hoſtiæ oblationē ſemel factam, *Sed in ipſis* hoſtiarum oblationibus *Commemoratio peccatorũ per ſingulos annos fit* quoties hoſtia pro peccato iteratur. Non ergo erant ablata peccata omnia per hoſtiam primam. *Impoſſibile eſt enim ſanguine hircorum & uitulorum* vel ſimilium holocauſtorũ *Auferri peccata* quia nec virtute propria habent vim purgatiuã peccati, (cũ ſit quid corporeum, non attingens nec agens in animam) nec ex influxu diuinæ virtutis, quemadmodũ ſacramenta nouę legis, quanuis ſint corporalia. Multoties tamen Moyſes dicit, quod qui obtulerit illud vel illud pro peccato tali vel tali, dimittetur ei. Sed illa remiſſio nõ fiebat virtute ſacrificij, ſed fide & deuotione offerẽtis, & propter orationem ſacerdotis. *Ideo* Chriſtus filius dei *Ingrediens mundum* id eſt, humanam naturam aſſumens, *Dicit* in Pſal. ad patrem. *Hoſtiam* de rebus animatis *Et oblationem* de inanimatis *Noluiſti* ô pater, id eſt, non acceptaſti quaſi per ſe idonea ad auferenda peccata, & gratiæ tempore nullo modo ea acceptas, *Corpus autẽ aptaſti mihi,* id eſt, corpus conueniens ad redimendum genus humanum animæ meæ ſeu diuinitati vniſti, videlicet corpus paſſibile & immaculatum, atque per omnia rationi obedientiſſimũ. Noſtra tranſlatio habet, aures autẽ perfeciſti mihi. Et redit in idem, quoniam ſenſus eſt, Aures obedientes ad ſuſtinendum crucis tormentũ mihi donaſti. *Holocauſtomata,* id eſt, ſacrificia quæ totaliter incendebantur ad diuinæ maieſtatis honorem, & erant cæteris digniora, *Et pro peccato,* id eſt, ſacrificia pro remiſſione peccati oblata, *Non tibi placuerunt* per ſe ſeu propria efficacia, ſed ex deuotione offerentis. Non enim poterant iuſtificare. Tempore autem nouę legis nullatenus placent deo. Ideo ſcriptum eſt apud prophetam, Quid dignũ offeram domino? Nunquid offeram ei holocauſtomata? Nunquid placari poteſt deus in millibus

A Matth. 9. Hiere. 11. B Luc. 1. 4. & 6. Pſal. 39. C Hiere. 6. Oſee. 6. Mich. 6.

D arietum,aut in multis millibus hircorum pinguium?Et apud
Hiere.11. alium, Nunquid carnes ſanctæ auferent à te malitias tuas? Et
Pſal.49. dominus quoq; ait in Pſalmo,Non accipiam de domo tua vitulos,neque de gregibus tuis hircos. *Tunc* quando videlicet vidi tibi omnia illa diſplicere, & mihi corpus aptum adeſſe, *Dixi, Ecce uenio* paratus ad paſſionem, vt meipſum tibi pro hominibus offeram. *In capite libri,* id eſt,in principio totius ſacræ ſcripturæ.Vel,in capite libri,id eſt,in primo pſalmo,qui
Pſal.1. eſt caput libri pſalmorum,in quo Pſalmo habetur,In lege domini voluntas eius.Vel,in capite libri,id eſt,in notitia prædeſtinationis æternæ,quæ potiſſimum meam humanitatem concernit,per quam omnes electi ſaluantur.Ideo dicitur in capite, quaſi in principali huius notitia, *Scriptum eſt de me.ut faciam uoluntatem tuam* ô *Deus* pater. ¶ Inſuper præinductam
E ſcripturam ad propoſitum applicans,& quaſi exponens Apoſtolus,ſubdit. *Superius* id eſt, paulo ante, *Dicens* Chriſtus ad patrem, *Quia hoſtias & oblationes & holocauſtomata & pro peccato noluiſti* quæ iam expoſita ſunt, *Nec placita ſunt tibi* ſacrificia exteriora, *Quæ ſecundum legem offeruntur* iuxta intellectum præmemoratum. Hoc tamen ſupra dictum non eſt formaliter,ſed virtualiter,quia ex dictis infertur, *Tunc dixi, Ecce uenio, ut faciam deus uoluntatem tuam* hoc iam dictum eſt atque expoſitum. *Aufert primum.* id eſt, legale ſacrificium, & per conſequens vetus teſtamentum tanquam inutile, *Vt ſequens ſtatuat,* id eſt,nouæ legis ſacrificiũ,ſcilicet Chriſti ſacramentum ſtabiliat, iugiterque frequentandum affir-
Daniel.9. met.Vnde per Danielem inducitur,In medio hebdomadæ de-
Eſaiæ.1. ficiet hoſtia & ſacrificium. De hoc in Eſaia multa habentur,
F *In qua uoluntate* dei, id eſt, deo clementer volente, ſeu voluntate eius, qua voluit Chriſtum pati, *Sanctificati ſumus* effectiue ac principaliter, ſuſcipiendo remiſſionem culpæ,
Epheſ.5. infuſionémque gratiæ, *Per oblationem corporis Chriſti ſemel*
1.Petri.3. *factam* in crucis patibulo, tanquam per cauſam meritoriam ac inſtrumentalem. ¶ Ex his infert Apoſtolus differentiam inter ſacerdotem legalem, & Chriſtum ſacerdotem noſtrum.

Et omnis quidem ſacerdos legalis *Præſto eſt,* id eſt, paratus.Loquitur autem Paulus in iſtis capitulis de præterito per modum præſentis, *Quotidie miniſtrans* in prima parte tabernaculi, *Et eaſdem* ſpecie, *Sæpe offerens hoſtias,* id eſt,

frequenter

frequenter immolans agnum vel aliud ſimile, *Quæ nunquam* A
poſſunt auferre peccata vt dictum eſt ſæpius. Quotidie nanque fiebat iuge ſacrificium, id eſt, duorum agnorum oblatio, vnius de mane, alteriusque de veſpere in prima parte taber- Exod. 29.
naculi. *Hic autem* Chriſtus *Vnam pro peccatis* omnibus
Offerens hoſtiam vtique ſemetipſum *In ſempiternum ſedet*, id eſt, ſine fine iam requieſcit, *In dextera dei patris*, id eſt, in potioribus bonis, ſeu ad æqualitatem ipſius, *De cætero* id eſt, pro tempore reſtante, *Expectans* impletionem or- Pſal. 109.
dinationis diuinæ, de hominum iuſta præmiatione, *Donec ponantur inimici eius*, id eſt, peruerſi ac reprobi, *Scabellum pedum eius*, id eſt, ſuæ poteſtati perfecte ſubiiciantur, quantum ad exequutionem & manifeſtationem, vt ſæpius dictum recordor. Hoc eſt vſque in diem iudicij, in quo venient ad Eſaiæ. 41.
eum, & confundentur omnes qui repugnant ei. *Vna enim* B
oblatione, id eſt, merito ſuæ vnicæ paſſionis, ſeu immolationis in cruce, *Conſummauit* id eſt, plene redemit, & quantum in ſe eſt, ad perfectionem adduxit, *In ſempiternum ſanctificatos*, id eſt, electos, ſeu omnes qui in hoc ſeculo per gratiam ſanctificantur. Aeternam enim beatitudinem eius promeruit, Pſal. 83.
imò gratiam in præſenti, & gloriam in futuro. Præterea hanc efficientiam oblationis ſeu paſſionis Chriſti ſemel factæ probat Apoſtolus authoritate Hieremiæ ſuperius allegata. Hiere. 31.

Conteſtatur autem & nos id eſt, teſtimonium noſtræ aſſertioni, ſeu omnibus nobis exhibet & affirmat, *Spiritus ſanctus* per Hierem. *Poſtquam enim dixit* hoc loco ſpiritus ſanctus. *Hoc autem teſtamentum, quod teſtabor ad illos poſt dies il-* C
los, dicit dominus Chriſtus, in cuius perſona hæc propriæ aſſeruntur, *Dabo leges meas in cordibus eorum, & in mente eorum* Suprà. 8.
ſuperſcribam eas, & peccatorum & iniquitatum eorum iam non recordabor amplius. Hæc Hieremiæ authoritas ſuperius iam inducta eſt & explanata, idcirco hoc ipſum prætereo. ¶Deinde concludit intentum ſuum Apoſtolus. *Vbi autem horum remiſſio*, id eſt, in populo dei, cui peccata remiſſa ſunt merito Chriſti *Iam non* requiritur, *Oblatio pro peccato*, id eſt, iterata Chriſti paſſio, ſeu legalis oblatio pro remiſſione peccati. Vna nanque Chriſti oblatio facta in cruce, ſufficiens eſt. Propter quod omnia ſacrificia legis ceſſare debent.
¶Deinde ponit Apoſtolus inſtructionem moralem. *Haben-*

D *tes itaque* ſcilicet quia per vnam oblationem Chriſti redemptiſumus, ô *Fratres* idcirco habentes, *Fiduciam in introitu*
Ephef.3. pti ſumus, ô *Fratres* idcirco habentes, *Fiduciam in introitu*
Pſal.121. *ſanctorum*, id eſt, de ingreſſu cœleſtium manſionum, ſeu patrię quã ſancti introeunt, *In ſanguine Chriſti*, id eſt, virtute & merito dominicæ paſſionis, quia per ſanguinẽ Chriſti aperta eſt ianua vitę, *Qui* Chriſtus, *Initiauit*, id eſt, primo parauit ac demonſtrauit, *Nobis uiam nouam & uiuentem*, id eſt, ingreſſum ad patriam. Qui dicitur via noua, quoniam primo à
Eſaiæ.63. greſſum ad patriam. Qui dicitur via noua, quoniam primo à
1.Timo.3. Chriſto inuenta. Et viuens, quia ad vitam ducit æternam Initiauit autem ſeu inchoauit nobis Chriſtus hanc viam *Per uelamen*, id eſt, carnẽ *Suam*, id eſt, per corporis ſui occiſionem & aſcenſionem. Quod appellatur velamen, quoniam erat
E diuinæ naturæ ſeu verbi veſtimentum atque latibulum. De
Eſaiæ.63. quo apud Eſaiam angeli dicunt, Quare ergo rubrum eſt indumentũ tuum? Habẽtes quoque *Et ſacerdotem magnum ſu*-
1.Petri.5. *per domum dei*, id eſt, Ieſum principem paſtorum, & ſummum pontificem toti eccleſiæ militanti ac triumphanti præſidentem, *Accedamus* ad deum orando, laudando, contemplando, bene viuendo. Non cũ corporis motu, ſed *Cum corde uero*
Iacobi.1. id eſt, recto & iuſto, non ficto, *In plenitudine fidei*, id eſt, fide pleniſſima, nihil hæſitantes, *Aſperſi corda*, id eſt, quantum ad animas, ſeu intus in mentibus noſtris ſpiritualiter per-
Eſaiæ.30. fuſi gratia eruente nos *A conſcientia mala*, id eſt, à remorſu peccati, vt nihil nobis conſcij ſimus, *Et abluti corpus*, id eſt, corpore loti ac emundati, *Aqua munda*, id eſt, vnda baptiſmatis. Tales itaque Chriſto operante effecti, *Teneamus*
F perſeueranter inter proſpera & aduerſa, *Spei noſtræ confeſſionem*, id eſt, confeſſionem eorum quæ ſperamus à deo obtinere, quæ confeſſio procedit ex ſpe nobis infuſa, *Inde*-
Deut.32. *clinabilem*, id eſt, regia via ad cœlos tendentem, ita vt nec ad dexteram neque ad ſiniſtram declinet. *Fidelis eſt enim*
1.Ioan.3. deus *Qui repromiſit*, id eſt, frequenter promiſit nobis futura bona in patria. *Et conſideremus inuicem*, id eſt, nos mutuo aſpiciamus, penſando quid ſinguli quique habeant dignũ imitatione vel increpatione, *In prouocatione charitatis & bonorum operum*, id eſt, ad hunc finẽ vt in charitate dei ac proximi accendamur, atque in bonis operibus excitemur dum quiſque bonum alterius imitatur, eiuſq; defectum charitatiue redarguit. Quæ omnia ſunt charitatis effectus, eamq; accẽdũt.

Non

Nõ tamen eſſe debemus curioſi ſcrutatores vel obſeruatores A
aliorum,ſed moderate, prout charitas poſtulat, vnuſquiſque
alium admonere debet ſiue corripere, *Non deſerentes colle-
ctionem noſtram* id eſt, congregationem fratrum ſeu cœtũ fi-
delium, inter quos habitamus, *Sicut eſt conſuetudinis quibuſdam*
qui tempore perſecutionis, vel ex præſumptione, leuitate aut
impatientia recedere quærũt. Vnde Sapiẽs, Sicut auis (inquit)
transmigrans de nido ſuo, ſic vir qui relinquit locum ſuum. Prou.17.

Sed conſolantes collectionem, id eſt fratres noſtros, animã-
do eos ad patientiam, & inſeparabilem vnionem, *Et tanto ma-
gis* hoc facite *Quanto amplius uideritis* oculo cordis *Appro-
pinquantem diem* mortis atque iudicij particularis. Qui dies, B
quia quotidie appropinquat, debemus quotidie magis ac ma-
gis inuite collectionem noſtram deſerere. Scriptum eſt enim.
Ecce quàm bonum & quàm iucundũ habitare fratres in vnũ. Pſal.132.
Hæc ergo bona agenda & mala vitanda ſunt. *Voluntarie e-
nim* id eſt, ex habitu, electione, certa malitia ſeu delibe-
ratione, *Peccantibus nobis poſt acceptam noticiam ueritatis*
id eſt, poſt cognitionem Chriſtianæ doctrinæ, in qua pœnæ
impiorum, gaudiaque iuſtorum deſcribuntur *Iam non relin-
quitur pro peccatis hoſtia* id eſt, talibus non reſtat ſacrificium
pro peccatis eorum immolandum aliud à ſacrificio ſeu ho-
ſtia quam pro nobis obtulit Chriſtus. Et per conſequens nulla
hoſtia pro peccatis relinquitur eis, ſicut in lege. Chriſtus e-
nim non rurſus offeretur pro eis in cruce, imò paſſio eius eis Roma.6.
nõ proderit, cum perſeuerent in malis. *Terribilis eſt autẽ quæ-* C
dam expectatio iudicii id eſt, metuendum eſt ipſum dei iudiciũ, Pro.6.
& ſollicite expectandum, *Et ignis æmulatio* id eſt, pœna ſeu Pſal.96.
infeſtatio ignis gehennalis, ſeu eius qui præcedet faciem iu- Iob.14.
dicis. De quo legitur, Ignis ante ipſum præcedet, & inflam- Matt. 28.
mabit in circuitu inimicos eius, *Quæ* pœna ſeu æmulatio

Conſumptura non annihilatura ſeu corruptura, ſed æterna-
liter afflictura, & quantum ad bene eſſe conſumptura, *Eſt*
aduerſarios veritatis, hoc eſt, æmulos Chriſti ſeu reprobos.
Quod oſtenditur per locum à minori. *Irritam enim* id eſt,
vacuam, *Quis faciens* hoc eſt, tranſgrediens quis *Le-
gem Moyſi, ſine ulla miſeratione* iudicis, *Duobus uel tribus teſti-
bus moritur* .i. ad teſtimonium tot teſtium occiditur, ſecun-
dũ legis præceptum, ſi tamen peccati magnitudo id exigat,

D *Quanto magis putatis deteriora* id eſt, grauiora, *Mereri ſupplicia, eum, qui filium dei conculcauerit* eum inhonorando, eiuſque mandata ſpernendo, *Et ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit* id eſt, ſanguinem Chriſti quo confirmatum eſt nouum teſtamentum paruipenderit, & quaſi inſufficientem putauerit ad auferenda peccata, ob hoc aſſerens legalia ſimul cum euãgelio obſeruanda, *In quo* ſanguine, id eſt, cuius effuſione *Sanctificatus eſt* id eſt, à vitiis expurgatus & gratia decoratus, primum in baptiſmo, deinde in pœnitentia, *Et ſpiritui gratiæ contumeliam fecerit?* id eſt, gratiam ſpiritus ſancti cõtempſerit, ſeu ſpiritum ſanctum, omnis gratiæ collatorem à ſe repulerit, eiusque effectum, videlicet peccatorum remiſſio-

E nem, non ei ſed obſeruantiis legis aſcripſerit? Talis grauiter punietur. *Scimus enim qui dixit,* id eſt, veracem eſſe cognoſcimus deum, qui ait, *Mihi* reſeruate, *Vindictam* id eſt, mihi vel vicariis meis, puta iudicibus, *Et ego retribuam* iuſtã vltionem per me vel meos miniſtros. Hoc dominus quantum

Deut.31. ad ſenſum loquitur in Deuteronomio, Mea eſt vltio, & ego retribuam eis in tempore. Secũdum quoſdam habetur in propria forma apud Ezechielem, ſecũdum tranſlationem ſeptuaginta interpretum. *Et iterum* dicit ſcriptura *Quia iudica-*

Eze.9. *bit dominus populum ſuum* bonos ab impiis liberando. *Horrẽ-*

Pſal.134. *dum eſt incidere in manus* id eſt, in iudiciariam poteſtatem & iuſtum rigorem, *Dei uiuentis* præſertim poſt vitam præ-

F ſentem. Tamen in hac vita melius eſt incidere in manus dei

Danie.13. quàm hominum. Propter quod Daniel ait, Melius eſt mihi

2.Re.24. incidere in manus domini, (Multæ enim ſunt miſerationes eius) quàm in manus hominum. Melius itaque nobis eſt in hac vita à ſuperioribus noſtris ac fratribus increpari & corrigi, quàm in futuro à deo redargui. ¶ Deinde Apoſtolus inſtruit eos commemorando præterita bona eorum, vt ſic pro-

EPIST. uocentur ad meliora. *Rememoramini autem priſtinos dies* id eſt, ad memoriam reuocate conuerſationem veſtram quam in principio conuerſionis veſtri habuiſtis, *In quibus* diebus *Illuminati* à ſpiritu ſancto, *Magnum certamen ſuſtinuiſtis paſſionum,* id eſt, validam impugnationem perſecutionum. *Et in altero quidem* id eſt, in vno genere impugnationis, *Opprobriis & tribulationibus* id eſt, conuitia & tribulationes patiendo in propria perſona, *Spectaculum* hominum

Facti

Facti qui vos cum admiratione inſpexerunt propter magnitudinem calamitatis, afflictionisque veſtræ. *In altero autem* Id eſt, alio genere tribulationis, *Socii taliter conuerſantium* id eſt, aduerſa patientium eſtis, *Effecti* condolendo afflictis, eorum miſeriam quaſi propriam æſtimantes. Ideo ſubditur, *Nā & uinctis cōpaſſi eſtis* corde & opere eis ſubuenistis, *Et rapinā bonorū ueſtrorū cum gaudio ſuſcepiſtis*, .i. hilari animo toleraſtis, quòd veſtra vobis violēter ablata ſunt. Infideles nanq; Iudæi rapuerunt bona primitiuæ eccleſiæ in Hieruſalem & Iudæa collecta. Ideo autem feciſtis iſta ac ſuſtinuiſtis, quia eratis *Cognoſcentes uos habere meliorem & manentem ſubſtantiam* id eſt, cœleſtes diuitias, quas nec oculus vidit, nec auris audiuit. Hæc modo habetur in ſpe, & ſi propter eā temporalia contemnantur, acquiretur cito in re. *Nolite itaque amittere confidentiam ueſtram* id eſt, nō ceſſetis in deo confidere, in quo hucuſque confiſi eſtis inter tot diuerſa & aſpera,

A Romа.13.

B

Quæ confidētia *Magnam habet* id eſt meretur, *Remunerationem* gratiæ & conſolationis in præſenti, & gloriæ in futuro. Vnde Eſaias teſtatur, Deus iudicij dominus, Beati omnes qui expectant eum. *Patientia enim* quæ eſt virtus moralis paſſionem triſticiæ reprimens, eſtque æquanimis tolerantia aduerſitatum, *Vobis neceſſaria eſt* Hæc virtus præcipuè neceſſaria eſt Chriſtiano, volenti pacem cordis habere, & deo tranquilla mente ſeruire: Ideo dicit ſaluator, In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Et Iudith, Illi qui tentationes non ſuſceperunt in timore domini & in patientia ſua, exterminati ſunt. Denique vt Salomon profitetur, Qui impatiēs eſt operatur ſtulticiam. Et, Melior eſt patiens viro forti, *Vt uoluntatem dei* .i. diuina præcepta, *Facientes* nō ceſſando à bonis operibus propter quæcunque aduerſa *Reportetis* id eſt pro veſtro labore recipiatis ac referatis in futuro, cum dimiſſi fueritis à tribunali Chriſti, *Promiſſionem* .i. promiſſam felicitatem, iuxta illud, Venientes autem veniēt cum exultatione, portantes manipulos ſuos. Vnde dicit Petrus, Videntes Ieſum exultabitis læticia inenarrabili, reportantes finem fidei veſtræ ſalutem animarum veſtrarum. ¶ Merito autem ſeruāda eſt patientia. *Adhuc enim modicum aliquantulum* .i. valde breue reſtat ſpacium, *Et qui uenturus eſt* Chriſtus *Veniet* vel in die finalis iudicij per localem deſcenſum à cœlo ſuper vallem

Eſaiæ.50.

C Lucæ.21. Iudith. 8.

Prou.4. Prou. 16.

Pſal.125. 1.Pet.1.

D valle Ioſaphat, vel in morte cuiuſlibet, per iudicij exhibitionem. Dicitur enim deus ad aliquem venire, quando viſitat eum per pœnam vel gloriam, prout ipſe loquitur, Si non vigilaueris, veniam ad te tanquam fur, *Et nõ tardabit.* Vita enim noſtra breuiſſima eſt. Et quãuis tempus præſens vſque ad diẽ iudicij longum videatur, tamen comparatione æternitatis ſequentis breuiſſimum eſt: ſicut ait Pſalm. Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies heſterna quæ præteriit. Hinc ſcriptum eſt, Patientes eſtote vſque ad aduentum domini, & confirmate corda veſtra, quoniam aduẽtus domini appropinquabit. Ecce iudex ante ianuam aſſiſtit. *Iuſtus autem meus* id eſt, homo iuſtus mihi acceptus atque electus, *Ex fide* hoc eſt, per fidem & meritum eius, tanquam per fundamentũ virtutum, *Viuit,* vita gratiæ, loquendo de fide formata, de qua ait Ioannes, Hæc eſt victoria noſtra quæ vincit mundum, fides noſtra. Qui enim incredulus eſt, infideliter agit, *Quod ſi ſubtraxerit ſe* id eſt, à fide & æquitate receſſerit, *Non placebit animæ meæ* id eſt, voluntati meæ. Anima enim non conuenit deo ſecundum diuinitatis naturam, niſi metaphoricè. Sine fide autem impoſſibile eſt deo placere, vt infra habetur. Hæc verba habentur apud prophetam Abacuc ſecundum tranſlationem ſeptuaginta interpretum. Noſtra vero tranſlatio talis eſt, Ecce qui incredulus eſt nõ erit recta anima eius in ſemetipſo. Iuſtus autem ex ſua fide viuet. *Nos autem non ſumus ſubtractionis* id eſt, auerſionis à deo *Filii* id eſt, huic vitio nõ ſumus ſubiecti, vel dediti, ſicut patri ſubiicitur filius *In perditionem* id eſt, ad acquirendam damnationem æternam quam meretur iſta ſubtractio, *Sed* ſumus filij *Fidei* dei adoptiui per fidem formatam. *In acquiſitionem* id eſt, ad obtinendum ſaluationem *Animæ* noſtræ, quia per fidem venitur ad beatificam dei viſionem.

Apoc. 3. — Pſal. 89. — Abacuc. 2. — Roma. 1. — FINIS. — E — 1. Ioan. 5. — Eſa. 21. — Abacuc. 2. — F

Cap. XI. *Eſt autem fides ſperandarum ſubſtantia rerum, argumentum non apparentium.* ARTICVLVS XI.

Heb. 10. QVoniam in fine præcedentis capituli dicit Apoſtolus ſpiritualem vitam iuſti dependere ex fide tanquã ex fundamento, idcirco iam pandit præconia fidei: primo cauſam definiens, deinde efficaciam

caciam eius per diuerſa exẽpla exponens. Sic ergo eam defi- A
nit, *Eſt autem fides ſperandarum ſubſtantia rerum* id eſt habi-
tus de rebus ſperandis, videlicet de bonis futuris in patria.
Argumentum id eſt, adhæſio *Non apparentium* .i. ſuperna-
turalium veritatum, quæ per rationem comprehendi neque- 2.*Cor*.10.
unt vel videri. Sumitur itaque hoc loco ſubſtantia non prout
condiſtinguitur accidenti, ſed pro quacunque entitate. Et ar-
gumentũ accipitur pro affectu argumenti, ſcilicet pro adhæ-
ſione. Fides ergo vocatur ſubſtantia rerum ſperandarum. i. pri
ma inchoatio per quam res ſperandæ nobis inſunt. Apoſto-
lus vero nõ ponit definitionem fidei in propria forma, ſed ſic
rediguntur verba eius in definitionem fidei. Fides eſt habitus
intellectus, quo inchoatur vita ęterna in nobis, per quẽ conſen
tit ratio nõ apparentibus, ſeu ſupernaturalibus veritatibus. B
Cui definitioni concordat deſcriptio fidei quam ſeptimo ca-
pitulo de diuinis nominibus Dionyſius tradit, dicendo, Fides *Dionyſius*.
eſt manens credentium fundamentum, collocans eos in ve-
ritate, & veritatem in ipſis. Auguſtinus quoque, Fides (inquit) *Auguſti*.
eſt virtus qua creduntur quæ non videntur. Et Damaſcenus. *Damaſc*.
Fides eſt non inquiſitus conſenſus. ¶ Denique quòd fides ſit
ſubſtantia, id eſt inchoatio, per quam inſunt nobis ſperanda,
id eſt, beatitudo æterna, & ea per quæ ad eam pertingimus,
quæ iam in nobis ſunt per quandam inchoationem, declarat
Apoſtolus, *In hac enim* fide formata (quæ eſt virtus theolo-
gica) id eſt, per fidem vel potius per interiorem & exteriorem C
actum eius *Teſtimonium* id eſt, atteſtationem iuſticiæ à deo
Conſecuti ſunt ſenes id eſt, patres antiqui. Perhibuit nan-
que eis teſtimonium deus, quòd iuſti eſſent propter fidem ip-
ſorũ. *Fide* quæ eſt ſupernaturale lumen mentis *Intelligimus
aptata* id eſt, ordinate producta, ac ſapienter diſpoſita
Eſſe ſecula id eſt, entia vniuerſi *Verbo dei* id eſt, per
filium de quo dicitur, Omnia per ipſum facta ſunt. Vel, verbo *Ioan*.1.
dei, id eſt, diuino præcepto. Iuxta illud, Ipſe mandauit & crea- *Pſal*.32.
ta ſunt, *Vt ex inuiſibilibus* id eſt, informibus elementis. Vnde
in Geneſi vbi habemus, Terra erat inanis & vacua, tranſlatio *Gene*.1.
quà vtitur Origenes, ſic habet: Terra erat inuiſibilis, *Viſibilia* *Origenes*.
.i. mixta vel ipſa elementa formata, & viſu perceptibilia. *Fie
ret* ex inuiſibilibus. i. poſt creationẽ ſpiritualium ſubſtantiarũ
viſibilia fierent, non poſterioritate temporis, ſed dignitatis.

Vel,

D Vel, ex inuiſibilibus, id eſt, æternis idæis in mente diuina ſplendentibus quaſi ex formis exemplaribus, viſibilia fierent. Omnia enim condidit deus ſecundum idæas ſeu exemplares
Boetius. ſuæ ſapientiæ rationes, quemadmodũ ait Boetius, O qui perpetua mundum ratione gubernas. Et poſt pauca, Tu cuncta ſuperno, Ducis ab exemplo pulchrũ pulcherrimus ipſe. Mundum mente gerens, ſimili quoque imagine formans. *Fide* id eſt, ex fide diuinæ prouidentiæ ac remunerationis futuræ.
Gene.4. *Plurimam* id eſt, pretioſiorem *Hoſtiam Abel quàm Cain* frater eius *Obtulit deo.* Obtulit enim Cain de fructibus terræ. Abel vero de primogenitis gregis ſui, & de adipibus eorum *Per quam* fidem, ſeu plurimam hoſtiam *Teſtimoniũ conſecutus eſt* à deo *Eſſe iuſtus* id eſt, deus teſtatus eſt eum
E eſſe iuſtum. Ideo ſubditur, *Teſtimonium perhibente muneribus*
Ibidem. *eius deo.* Teſtimonium nempe perhibuit deus muneribus ſeu hoſtiis Abel, quod ſibi accepta eſſent tã verbo quàm facto. Verbo, cum dixit per Moyſen: Reſpexit deus ad Abel, & ad munera eius. Facto, quoniam ignis de cœlo deſcendens ſuper hoſtiam, eam cõſumpſit. Vnde tranſlatio Theodotionis ſic habet, Inflammauit dominus ſuper Abel, & ſuper munera eius. *Et per illam* fidem atque fidelem oblationem. *Defunctus* hoc eſt, à fratre occiſus *Adhuc loquitur* id eſt, merito ſuæ iuſtitiæ iuſtam vindictam exquirit de innocenti ſua
Gene.4. occiſione, prout dominus aiebat ad Cain, Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Vel, defunctus adhuc loquitur, id eſt, loquendi materiam nobis miniſtrat. Nam fides & opus
F eius reddunt eum tam commendabilem ac imitabilem, vt ſemper commemoranda ſint nobis, nec deficiat laus eius de ore
Iudith.13. hominum vſque in æuum. *Fide* id eſt, merito fidei. *Enoch*
Gene.5. *tranſlatus eſt* in paradiſum terreſtrem angelico obſequio *Ne uideret* id eſt, ne experiretur *Mortem* naturalem & corporalem in ſeipſo, tamen in fine mundi morietur, ſicut Helias. Occidetur enim in Antichriſto. Vel, ne videret mortem aliorum, præſertim tempore diluuij, quam videre miſerabile erat. *Et non inueniebatur* ab hominibus eum quærentibus,
Ibidem. *Quia tranſtulit illum deus* in paradiſum terreſtrem. Hoc eſt,
Eccleſ.44 quod legitur in Geneſi, Enoch ambulauit cum deo, & non apparuit, quia tranſtulit illum dominus. *Ante tranſlationem eius teſtimonium habebat placuiſſe deo* quoniam deus teſtabatur

ad

ad aliquos, quòd Enoch ſibi placeret,& multi iuſti teſtimonium perhibebant iuſtitiæ eius antequam transferretur in paradiſum.De hoc Enoch ſcriptum eſt per Sapientem, Placens deo factus dilectus, & viuens inter peccatores tranſlatus eſt, Raptus eſt ne malitia mutaret intellectum eius. *Sine fide enim impoſſibile eſt placere deo.* Oportet nanque habere habitum fidei,& interiorem actum eius ad hoc vt opus ſit meritorium,quoniam fides dirigit intellectum ad finem ſupernaturalem.Vnde Romanis dixit Apoſtolus, Quicquid non eſt ex fide,peccatum eſt. *Credere enim oportet accedentem ad deum* id eſt, colentem ſeu exorantem ipſum deum. *Quia eſt* hoc eſt,quòd deus vere ſit vnus verus deus, cui maxime conuenit eſſe.Hoc tamen per naturalem rationem cognoſci poteſt, & multis philoſophis ex proprij ingenij ſtudio patuit.Nihilominus credendum proponitur, quia communitas hominum cui prouidet deus, non vacat huiuſmodi naturalibus conſiderationibus de deo.Credere quoque oportet quòd *Et inquirentibus ſe remunerator ſit* id eſt, quòd deus cultoribus ſuis mercedem impendat.Sine horum duorum fide nemo adultus vnquam ſaluari potuit.Nec ſufficit fides iſta,ſed alia multa credere eſt neceſſe.Forſitan tamen ſuffecit ante legem ſcriptam, & item ſub lege,quantum ad Gentiles, quibus ſola lex naturalis data erat, nec obligabantur ad legem Moſaicam, dummodo implicitam habuerint fidem de aduētu, incarnationeq; Chriſti. Qui enim credit quòd deus remunerator eſt, credit prouidentiam dei.Et per conſequens credit modum humanæ ſaluationis ſaltē implicite.Nunquam vero potuit aliquis ſaluari ex puris naturalibus cum & fides ſit ſupernaturale donū, & gratia dei vita æterna. *Fide Noe reſponſo accepto* diuinitus *De his quæ adhuc non uidebantur* id eſt, de futuro diluuio,& hominum generali interitu, de quibus ei oranti pro hominum emendatione, deus reſpondit, Finis vniuerſæ carnis venit coram me,&c. *Metuens aptauit* id eſt, conuenienter fecit & diſtinxit, *Arcam* de lignis læuigatis pro receptione animalium, *In ſalutem domus ſuæ* id eſt, ad præſeruandum ſeipſum & filios ſuos,ſuamq; ac filiorum vxores à morte diluuij. *Per quam* arcam ſeu fidem, *Damnauit mundum* id eſt,homines oſtendit damnabiles,qui ſibi arcam fabricanti credere noluerunt de futuro diluuio,neque pœnitentiā agere,

A

Sapien.4.

Rom.3.

Roma.14.

Pſal.104.

B

Eſaiæ.40

C

Roma.6.

Gene.6.

Gene.7.

1.Petri.3.

1. Petri.3. re, ſicut & Petrus in ſua teſtatur epiſtola, Qui increduli fue-
D runt aliquando, ſicut in diebus Noe cum fabricaretur arca.
Et iuſtitiæ, quæ per fidem eſt id eſt, quæ ex fide procedit,
Hæres id eſt, perpetuus poſſeſſor ſeu patrum ſuorum dignus ſucceſſor, *Eſt inſtitutus* per gratiam dei. Cæteris enim pereuntibus, in eo & domo ſua duntaxat fides permāſit. ¶ Inſuper ponit Apoſtolus exempla de patribus Iudæorum, oſtendens quòd per fidem iuſtificati ſunt. *Fide qui uocatur Abraham* quod interpretatur pater multarum gentium, qui ante vocatus eſt Abram, id eſt, pater excelſus, *Obediuit* deo iu-
Gene.17. benti, Egredere de terra tua & de cognatione tua, Obediuit
Gene.12. ergo, *In locum exire* videlicet in terram Chanaan, *Quem accepturus erat* à deo *In hæreditatem* non vtique in ſe, nec
E pro ſe, ſed pro ſemine ſuo longo poſt tempore. Ait enim Ste-
Act.7. phanus in Actibus, Non dedit dominus ei in ea hæreditatem nec paſſum pedis, *Et exiit* de terra propria *Neſciens quo iret* donec deus ei viam & terram monſtrauit. Vnde fuerat quaſi vagabundus, *Fide moratus eſt in terra repromiſſionis tanquam aliena* quia in ea hæreditatem non habuit,
In caſulis id eſt, paruis tabernaculis ſeu tentoriis de loco ad locum portabilibus, *Habitando cum Iſaac & Iacob cohæredibus repromiſſionis eiuſdem* quibus promiſſa eſt terra hæc, ſicut & Abrahæ, Dicit gloſſa hoc loco quòd non eodem tempore inhabitauerunt in terra hac, Veruntamen ſi litera Geneſis diligentius attendatur, inuenimus Abraham vixiſſe poſt natiuitatem Iacob. Quod etiam Lira ſa-
F tis declarat, idcirco dimitto. Eodem ergo tempore habitauerunt in terra præfata, vt alij dicunt, Ideo vero mora-
Gene.17. ri non horruit in terra aliena. *Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem* id eſt, firmiter ſperauit tandem ingredi cœleſtem patriam in æternum fundatam, ſeu immobiliter ſtabilitam, *Cuius artifex & conditor* eſt *Deus* non homo. *Fide* id eſt, merito fidei Abrahæ, vel propria fide. *Et* ipſa Sara ſterilis per naturā, *Virtutē* id eſt, fœcunditatem *In conceptionem ſeminis* id eſt, ad concipiendum ex ſemine viri, *Accepit etiam præter tempus ætatis* quoniam nonagenaria erat, deſierantq; ei fieri muliebria, *Quoniam fidelem* id eſt, in promiſſis veracem,
Credidit eſſe eum qui repromiſerat quòd Iſaac naſceretur

ex Sara. Dicunt quidam, hoc non poſſe exponi de Sara, A
quia ex infidelitate riſit, propter quod angelus eam redarguit. Sed de Abraham, qui licet riſerit, non tamen ex dubitatione ſed admiratione & gaudio. Alij vero exponunt de Sara, dicentes eam poſt increpationem, iteratæ promiſſioni angeli crediſſe. *Propter quod* id eſt, propter hanc fidem Abrahæ vel Saræ, *Et ab uno* patriarcha Abraham

Orti ſunt Iudæi *Et hoc emortuo* id eſt, ab ipſo Abraham vetuſtate confecto ac infœcundo, quantum ad Saram ſeu quamlibet vetulam. Vnde ad Rom. dictum eſt, quòd *Roma. 4.*
non conſiderauit corpus ſuum emortuum. Poſtmodum tamen plurimos generauit filios de Cethura fœmina iuniore. Se- *Gene. 25.*
nex nanque de iuuencula generare poteſt. Vel, ab vno, vtero Saræ, & hoc emortuo, id eſt, naturali calore deſtituto. Orti B
ergo ſunt denuo filij, *Tanquam ſydera cœli, in multitudinem, & ſicut arena quæ eſt ad oram* id eſt, ad littus *Maris innumerabilis*. Propter multitudinem enim comparati ſunt ſtellis cœli, & arenæ maris, ſecundum quod dominus locutus eſt Abrahæ. Suſpice cœlum & numera ſtellas ſi potes, Sic *Gene. 15.*
erit ſemen tuum. Quoniam tamen in populo iſto ex Abraham & Sara nato, fuerunt quidam electi, & alij reprobi, per ſtellas intelligi poſſunt electi, per arenam innumerabilem, reprobi: *Iuxta fidem* id eſt, in fide ſeu fidei adhærendo,

Defuncti ſunt omnes iſti qui poſt diluuium fuerunt, vel omnes præter Enoch tranſlatum, *Non acceptis repromiſſionibus* id eſt, non adeptis cœleſtibus bonis eis promiſſis,

Sed à longe id eſt, de terra & valle hac lachrymarum, C
ſeu fidei obſcuritate, *Eas aſpicientes* oculo fidei, Contemplabantur enim promiſſa cœleſtia, *Et ſalutantes* id eſt, *Ioan. 8.*
affectuoſe ad eas ſuſpirãtes ſeu hilariter eis applaudẽtes, quẽadmodum nautæ ciuitatem ad quam nauigant intuentes ſalutant tandem *Et confidentes, quia peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram.* Hic enim quaſi in exilio habitauerunt. Iuxta illud in Pſalmo, Ne ſileas quoniam aduena ego ſum apud te, *Pſalm. 38.*
& peregrinus, ſicut omnes patres mei, *Qui enim hæc dicunt* id eſt, qui ſe in hac vita hoſpites & peregrinos eſſe veraciter aſſerunt, *Significant* id eſt, verbo & facto oſtendunt,

Se patriam inquirere non terrenam, ſed cœleſtem. Sicut ſubiungitur, *Et ſi quidem illius* patriæ *Meminiſſent* id eſt,

D ſi Chaldeæ ac Meſopotamiæ recordati fuiſſent cum affectu redeundi, *Habebant utique tempus reuertendi* ad patriam il
Gene. 17. lam. *Nunc autem meliorem appetunt* id eſt, modo ſic eſt, ꝙ ſuo tempore meliorem patriam optauerunt *Id eſt cœleſtem* reſpectu cuius peregrinos ſe eſſe profeſſi ſunt. Iacob tamen rediit in Meſopotamiam, ſed non ad perſeuerandum in ea.

Act. 10. *Ideo non confunditur* id eſt, indignum vel indecens non arbitratur *Deus* omnipotens, qui eſt omnium deus, *Vocari deus eorum* ſpecialiter eo quòd ei ſpecialiter adhęreant, eũq; honorent in omnibus, & ipſe ſingulariter prouidet eis. Pro-
Exod. 3. pter quod dominus ait ad Moyſen, Hæc dices filiis Iſrael, Deus patrum veſtrorum, deus Abraham, deus Iſaac, & deus Iacob miſit me ad vos. Hoc nomen mihi eſt in æternũ, & hoc
E eſt memoriale meum in generatione & generationem. *Fide obtulit* id eſt, offerre paratus fuit *Abraham Iſaac* filium
Gene. 22. ſuum *Cum tentaretur*, ipſe Abrahã à deo, qui tentat, non vt
1. Mach. 2. fallat, aut ſciat, ſed vt occaſionem promerendi miniſtret, &
Deute. 8. alios ſcire quid faciat, *Et unigenitum offerebat.* Non quòd
Gene. 25. ſolum Iſaac pro tunc habebat in filium. Habuit nanque & a-
Gene. 21. lios multos de Cethura, ſed ſolus Iſaac fuit hæres, & natus de
Galat. 3. libera. *Qui* Abraham *Suſceperat repromiſſiones* id eſt,
Roma. 9. iteratas promiſſiones implendas per Iſaac ſcilicet quod multos filios procrearet, & terram Chanaan poſſideret in ſemine Iſaac, *Ad quem* Abrahã *Dictum eſt* à deo. *Quia in Iſaac uocabitur tibi ſemen* id eſt, nati ex Iſaac vocabuntur filij tui, & bona tibi promiſſa conſequentur. Huic autem promiſſioni
F repugnare videbatur oblatio Iſaac, qui tempore illo nondum genuit prolem, ſed Abraham non dubitauit de veritate pro-
1. Reg. 2. miſſionis diuinæ. Cuius ratio ſubditur, *Arbitrans* ſcilicet Abraham *Quia & à mortuis ſuſcitare potens eſt deus* non ſolum Iſaac filium ſuum, ſed omnem defunctum. Non enim videbatur alius modus, quo poſſet impleri diuina promiſſio de multiplicatiõe filiorũ ab Iſaac ſi Iſaac oblatus fuiſſet, niſi reſuſcitaretur. Et quoniã Abraham ſciuit deum hoc poſſe, non dubitauit in fide, *Vnde &* Abraham *Eum* videlicet Iſaac *In parabolam* id eſt, typicam ſignificationem *Accepit.* Intellexit nanque per Iſaac ſignificari Chriſtum, & per immolationem Iſaac Chriſti paſſionem. Per hoc tamen quòd non Iſaac, ſed aries immolatus eſt, præfigurabatur, quòd

Chriſtus

Chriſtus ſecundum diuinitatem ſuam impaſſibilis fuit, ſecundum humanitatem vero occiſus eſt. *Fide & de futuris* id eſt de futurorum bonorum collatione *Benedixit Iſaac* patriarcha *Iacob & Eſau* filiis ſuis. Benedictio nanque eorum fuit de bonis futuris, quia impleta non fuit in illis duobus filiis Iſaac. (Non enim Eſau ſeruiuit Iacob) ſed impleta fuit in populis natis ex illis. Nam tempore Dauid & Salomonis Idumæi orti ex Eſau ſeruierunt Iudæis filiis Iacob. Per hoc autem quòd Iacob ante Iſaac benedictionem ſortitus eſt, myſticè ſignabatur, quod populus Chriſtianus iunior cõſequeretur benedictionem Iudæorum. *Fide Iacob moriens* id eſt, morti propinquans *Singulos filiorum Ioſeph benedixit* videlicet Effraim & Manaſſen, præponens Effraim iuniorem Manaſſe ſeniori. Quoniam deo reuelante præuidit regnum decem tribuum transferendum ad filios Effraim, quod in Hieroboam cœpit impleri, & quoniam nouit tribum Effraim maiorem futuram, *Et adorauit faſtigium uirgæ eius* id eſt, ipſe Iacob poſt benedictionem filiorum Ioſeph, & iuramentum quo Ioſeph iurauit, quod ſepeliret patrem ſuum in terra Chanaan, in ſpelunca duplici, tunc ipſe Iacob adorauit deum innixus, erectus vel incumbens ſuper faſtigium, id eſt, cacumen virgæ eius, id eſt, baculi ſui, quem propter ſenectutem tenebat in manibus eius. Vel, virgæ eius, id eſt, ſceptri quod Ioſeph portauit in ſignum traditæ ſibi poteſtatis ſuper Aegyptum: quod Iacob accepit in manibus ſuis, quando Ioſeph iurauit. Quo iuramento completo, Iacob innitens ſceptri faſtigio adorauit, conuerſus ad caput lectuli, vt noſtra habet tranſlatio. Loco cuius tranſlatio ſeptuaginta interpretum continet. Adorauit faſtigium virgæ eius, ſicut hic allegatur. *Fide Ioſeph moriens de profectione filiorum Iſrael memoratus eſt* id eſt, egreſſum eorum ex Aegypto prædixit, *Et de oſſibus ſuis mandauit* hoc eſt, filiis Iſrael præcepit, vt tollerent ſecum oſſa ſua, ſepelirentque ea in ſpelunca duplici (ſecundum quod dicitur) in qua ſepulti ſunt Adam & Eua, Abraham & Sara, Iſaac, Iacob, & Lya. Vnde dixit Ioſeph, Deus viſitabit vos, efferte oſſa mea vobiſcum. In hac quippe terra ſepeliri volebant ſancti patriarchæ ſecundum Hieronymum, quia nouerant in ea Chriſtum naſciturum atque paſſurum, vt ſimul cum eo reſurgerent

Margin: A; 1.Reg.8.; *Gene.48.*; B; 1.Reg.14; *Gene.49.*; C; *Gene.49*; *Hierony.*

D gerent cum quo ſcimus multorum ſanctorum qui dormierant
Matth.17 corpora reſurrexiſſe. *Fide Moyſes natus, occultatus eſt menſi-*
Exod.2. *bus tribus à parentibus ſuis* ex fide parentum. Diutius autem
eum cælare non poterant. Occultauerunt vero eum, *Eo quòd*
Eccles. 43 *uidiſſent elegantem infantem* id eſt, præter ſolitum venuſta-
Exod.1. te & gratia magis decoratum. Propter quod ſperauerunt
Exod.2. deum aliquid magni operaturum per illum infantem *Et non*
Exod.1. *timuerunt* timore completo, quamuis aliqualiter timuerint
Regis edictum id eſt, Pharaonis præceptum, qui iuſſit omnes maſculos Hebræorum necari, & in flumen iactari. *Fide Moyſes grandis factus* mente & corpore, id eſt, virtuoſus, atque adultus, *Negauit* operibus, quamuis non verbis, videlicet occidendo Aegyptium, & fugiendo regis palatium

E *Se eſſe filium* adoptiuum *Filiæ Pharaonis* quæ eum adoptauit in filium *Magis eligens affligi cum populo dei* id eſt, cum filiis Iſrael, qui tunc vehementer ab Aegyptiis opprimebantur, *Quam temporalis peccati habere iucunditatem* id eſt, quàm eſſe in regis palatio, atque corporalibus tranſitoriiſque frui delitiis, *Maiores diuitias æſtimans theſauro Aegyptiorum, improperium Chriſti* id eſt, perſecutionem & tribulationē figuratiuam paſſionis Chriſti, vtiliorem & fructuoſiorem iudicans vniuerſis Aegypti delitiis. *Aſpiciebat enim in remunerationem* id eſt, iuſtum dei iudicium, & vni-
2.Corin.4 uerſorum debitam retributionem penſauit. Quàm ſcilicet momentaneum, & breue tribulationis præſentis, æternum
Pſal.118. gloriæ pondus operatur in nobis. Vnde Pſalmiſta, Incli-
F naui (inquit) cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas in æternum, propter retributionem. Veruntamen magis conuertendus eſt oculus mentis ad dei honorem, quàm ad propriam mercedem, potiuſque induci debemus ad bene agendum ac patiendum ex diuino amore quàm remunerationis
Ioan.10. deſiderio: aliter eſſemus mercennarij, non ſerui fideles neque amici. *Fide reliquit Aegyptum non ueritus animoſitatem*
Exod.2. *regis* id eſt, ſuperbiam Pharaonis. Hoc quidam intelligunt de fuga Moyſi ab Aegypto ſtatim percuſſo Aegyptio.
Chryſoſt. Vnde Chryſoſtomus dicit, quòd Moyſes primo fugit in terram Madian, non fuit metus, ſed fides, quia credebat ſe liberari à deo. Noluit in Aegypto manere, ne eſſet cauſa iactantiæ ſi ſe in apertum præcipitaret periculum. Veruntamen

men in Exodo manifeſte habetur, quòd Moyſes timuit, cum audiſſet patefactum eſſe homicidium quo occidit Aegyptium, & fugit à facie Pharaonis. Ideo alij exponunt hæc de egreſſo Moyſe ex Aegypto ſimul cum filiis Iſrael. Quibus obuiare videtur quod ſubditur de celebratione Paſchæ, quæ præceſſit egreſſum prædictum, niſi dicatur, quòd non ſeruatur hoc loco ordo rei geſtæ. *Inuiſibilem enim* deum *Tanquam uidens ſuſtinuit* id eſt, tam fiducialiter expectauit, & in eius auxilio confidebat ac ſi eum vidiſſet. *Fide celebrauit* Moyſes *Paſcha*, id eſt, agni paſchalis immolationem eſum ac ritum, credens populum hoc modo ſaluandum. *Et ſanguinis agni* illius *Effuſionem* celebrauit, liniendo poſtes & ſuperliminaria domorum ſanguine agni ſecundum imperium domini, *Ne qui uaſtabat primitiua* id eſt, ne angelus occidens primogenita hominum & iumentorum in tota Aegypto, *Tangeret eos* id eſt, Hebræos vaſtaret. Iuſſerat enim dominus Moyſi, vt filij Iſrael ſanguine agni poſtes & ſuperliminaria domorum ſuarum linirent, quatenus angelus cernens domos ita linitas tranſiliret, nec tangeret habitatores. Quo figurabatur, quòd ſignati ſanguine Chriſti, non opprimuntur à tentatore.

A Exod.2. Act.2. — Exod.12. — B — Exod.10. — Exod.12.

Fide filij Iſrael *Tranſierunt mare rubrum* id eſt, per alueum exiccatum, in quo paulo ante aqua maris fluebat, *Tanquam per aridam terram* aqua maris diuina virtute diuiſa, & exiſtente ea filiis Iſrael pro muro à dextris & à ſiniſtris, *Quod* iter *Experti* id eſt, attentantes *Aegyptii* ſequentes filios Iſrael per viam maris rubri *Deuorati ſunt* hoc eſt, ſubmerſi, occurrentibus eis aquis, & domino eos inuoluente in mediis fluctibus. *Fide* id eſt, merito fidei Iſraelitarum credentium deo, *Muri Hierico corruerunt* miraculoſe virtute diuina, *Circuitu dierum ſeptem* id eſt, completo circuitu qui per ſeptem dies factus eſt ſemel vnoquoq; die à toto populo Iſrael. *Fide* id eſt, propter fidem *Raab meretrix non periit* id eſt, occiſa non eſt *Cum incredulis* Chananæis, quoniam credidit deum eſſe verum ac omnipotentem, ita vt daret filiis Iſrael terram Chanaan, ſicut promiſit, *Excipiens exploratores* duos viros miſſos à Ioſue *Cum pace* Nam occultauit eos atq; pacificè dimiſit eoſdem, *Et quid adhuc dicam?* id eſt, totum quod præ-

C — Ioſue.6. — Ioſue.2.

D ſentem concernit materiam explicare non poſſum. *Deficiet enim me tempus enarrantem* id eſt, ſpatium vitæ vel conſcriptionis huius epiſtolæ mihi nimis breue erit ad eloquendum

Iud.6. *De Gedeon* cui angelus dixit, Dominus tecum virorum
Iud.45. fortiſſime. Qui cum viris trecentis debellauit numeroſiſſimum exercitum Madianitarum. *Barach* filio Abinoem, qui cum decem millibus pugnatorum occidit centum millia
Iudic.16. aduerſariorum. *Sampſon* ideſt, de Sampſone filio Manue
Iudic.12. ex tribu Dan, qui Philiſtæos oppreſſit. *Iepte* Galadite,
1.Reg.17 qui filios Amon deiecit. *Dauid* rege, qui adhuc adole-
1.Reg.9. ſcens, leonem, vrſum, atque gigantem extinxit. *Samuel* filio Elchanæ, qui poſt Heli iudicauit Iſraelem, *Et aliis prophetis*, veteris teſtamenti. Ex iis conſtat, quòd omnes iam

E nominati ſancti fuerunt, qui in ſanctorum ponuntur catalogo. Vnde ſi aliqua illicita commiſerunt, pœnitentiam fe-
Iudic.8. ciſſe creduntur. Vt Gedeon de hoc quòd contra legem fe-
Iudic.11. cit ſibi Ephot, ſeu veſtem ſacerdotalem. Et Iepte, de hoc
Iudic.16. quòd propriam obtulit filiam. Niſi dicatur hoc feciſſe ex occulto ſpiritus ſancti inſtinctu. Ex quo motus eſt & Sampſon ad occidendum ſeipſum cum hoſtibus ſuis. Ideo de ſan
EPIST. ctitate Sampſonis dubitandum non eſt. *Qui* iam præfati *Per fidem uicerunt regna* Madian, Ammonitarum, Philiſtinorum, Syrorum, &c. quæ omnia in libro Iudicum ple-
Abacuc. 2. nius continentur, *Operati ſunt iuſtitiam.* Iuſtus enim ex
Roma. 4. fide viuit, & prædicti iudices iuſta exercuerunt iudicia *Adepti ſunt repromiſſiones* id eſt, bona eis promiſſa. Ali-

F qua enim promiſſa in præſenti ſortiti ſunt vita, puta victorias, principatum & pacem. Aliqua vero poſt vitam hanc, maxime poſt Chriſti aduentum, videlicet bona cœleſtia. Quod autem ſupra dictum eſt. Iuxta fidem hi omnes defuncti ſunt, non acceptis promiſſionibus, intelligitur de promiſſionibus patriæ. *Obturauerunt* id eſt, occidendo, vel à de-
1.Reg.17 uoratione prohibendo clauſerunt. *Ora leonum* vt Dauid,
Iudic.14. Sampſon & Daniel *Extinxerunt impetum ignis* vt Aaron,
Daniel.6. vt tres pueri in camino *Effugauerunt* id eſt, in fugam ver-
Daniel.3. terunt *Aciem gladii* id eſt, exercitum gladiis cinctum, ſicut
4.reg.20 in lib. Iudicum, Regum, & Parali. ſæpiſſime recitatur, *Conualuerunt* miraculoſe *De infirmitate* letali, vt Ezechias
Iob.42. & Iob. *Fortes facti ſunt in bello* corporali contra hoſtes viſibiles,

ſibiles. & ſpirituali contra hoſtes inuiſibiles, vt patet de Da- A
uid,& Machabæo, & fratribus eius, *Caſtra uerterunt* id eſt 1.Mach.3.
deſtruxerunt *Exterorum* id eſt, alienigenarum *Accepe-* 4.re.2.4.
runt mulieres videlicet mulier Sunamitis & vidua Sydonia 3.Reg.17
De reſurrectione id eſt,mediante reſurrectione,ſeu per reſuſcitationem ex mortuis *Mortuos ſuos* id eſt, filios ſuos defunctos. Helias nanque reſuſcitauit filium viduæ Sydoniæ, Heliſæus filium mulieris Sunamitis. *Alii autem* ſanctorum *pro fide diſtenti ſunt* id eſt, in tormentis extenti,vt legitur de ſeptem fratribus Machabæis & aliis quibuſdam, 2.Mach.7
Non ſuſcipientes redemptionem id eſt, præſentium pœnarum euaſionem. *Vt meliorem inuenirent reſurrectionem* in die nouiſſimo: quam inuenturi non erant,ſi præſentes pœnas curaſſent euadere.Hoc eſt,quatenus beatam immutationem B
atque felicem ſuſcitationem in die iudicij conſequi mereren-
tur,de qua.2.Macha.vnus fratrum illornm dicebat,Rex mun Ibidem.
di deus, defunctos nos pro ſuis legibus in æternæ vitæ reſurrectione ſuſcitabit. *Alii uero ludibria* id eſt, irriſiones, contumeliasq; verborum, *Et uerbera experti, inſuper & uincula & carceres* id eſt, incarcerationes. In eo quòd ait, inſuper
notat hæc in eiſdem facta perſonis, videlicet in Hieremia, Hiere.38.
Sampſone,Michea. *Lapidati ſunt* vt Hieremias in Aegy- Iud.16.
pto, Zacharias filius Ioiadæ pontificis inter templum & al- 2.Reg.22
tare, *Secti ſunt* vt Eſaias à Manaſſe, *Tentati ſunt* aduer- 2.Par.24.
ſitatibus, vt Tobias. Vel blandis promiſſionibus, vt auerte- Tobiæ.2.
rētur à deo:vt Matathias & Eleazarus, *In occiſione gladii* id 1.Mach.2
eſt,gladio facta, *Mortui ſunt*, Nam & Manaſſes impleuit C
Hieruſalem ſanguine innocentum vſque ad os. *Circuierunt* 2.Mach.6
varia mundi loca, *In melotis* id eſt, veſtibus factis de pi- 4.Reg.21
lis camelorum,ſicut Ioan.Bapt.Vel melota,eſt pellis hiſpida Matth.3.
animalis quod dicitur melus, *In pellibus caprinis* vt He- Matth.11.
lias *Egentes* victu atque amictu, *Anguſtiati* id eſt, di- 4.Reg.1.
uerſis animi afflictionibus preſſi, *Afflicti* in corpore, *Qui-* Ioan.15.
bus dignus non erat mundus id eſt, mundanorum hominum 1.Reg.26
cœtus: quia & ipſi ea quæ mundi ſunt vilipenderunt,& mun 1.Mach.1.
dus propter ſuam impietatem dignus non fuit conuerſatione 3.Reg.18.
ipſorum. *In ſolitudinibus* id eſt,locis deſertis, *Errantes* Pſalm.34.
per deuia,vt Dauid cum ſuis tempore Saulis. Et Matathias cum ſuis tempore Antiochi illuſtris, *In montibus, & in ſpe-*

D *ſpeluncis & in cauernis terræ* commorantes, vt legitur de Helia, & filiis prophetarum, quos abſcondit Abdias tempore Iezabel. Vnde & Dauid, Ecce,inquit, elongaui fugiens, & manſi in ſolitudine. Fugerunt enim hominũ aſpectus ac ſtrepitus, vt deo vacarent liberius. *Et hi omnes teſtimonio fidei* id eſt, actione procedente ex fide, vel paſſione propter fidem ſuſcepta, dante teſtimonium eis quòd vere fideles fuerunt,

Probati id eſt,diuinitus approbati,commendabileſque effecti. *Non acceperunt repromiſſionem* id eſt, cœleſtem hæreditatem promiſſam ante Chriſti paſſionem, *Deo aliquid melius pro nobis* id eſt, pro noſtra vtilitate *Prouidente* videlicet,

FINIS. *Vt non ſine nobis conſummarentur*, id eſt, ne ante miniſtros noui teſtamenti æterna beatitudine perfruerentur.

E Detinebantur enim in lymbo vſque ad Chriſti paſſionem,an-

Matt. 14. tequam decollatus eſt Ioannes Baptiſt.noui teſtamenti mini-

Marci. 6. ſter & præco. Sicque propter maius gaudium procurandum ſimul beatificati ſunt ſancti antiqui, & aliqui qui erant tempore Chriſti. Vel ſic, non acceperunt repromiſſionem, id eſt, corporis ſtolam ſeu glorificationem, deo pro nobis aliquid melius prouidente,vt non ſine nobis conſummarentur, id eſt,ne ante diem iudicij hanc gloriam conſequerentur: ſed tunc omnes ſimul ſuſcitemur & conglorificemur,atque de beatitudine tanta mutuo congratulemur.

Cap. XII. *Ideoque & nos tantam habentes impoſitam nubem teſtium,&c.*

F

ARTICVL. XII.

*Hebræ.*11. FACTA in præcedenti cap. exhortatione ad fidei ſtabilitatem:nunc introducitur admonitio ad pacem ac patientiam. *Ideoque* videlicet propter rationes in ſuperiori cap.tactas *Et nos tantam*: id eſt, tam copioſam ſeu numeroſam, *Habentes impoſitam* id eſt, exẽplariter propoſitam nobis, *Nubem teſtium* id eſt, multitudinem ſanctorum. Qui ad ſimilitudinem nubiũ alti ſunt contẽplatione, ſplendidi cordis puritate, ſpiritualiter pluẽtes,influendo, ſtillicida ſapientiæ & refrige-

Iſaiæ. 60 ria cõcupiſcentię:de quibus ꝓpheta,Qui ſunt iſti qui vt nubes volant?

volant? Hi quoque ſunt teſtes dei, quoniam verbo & facto o- A
ſtendunt vera eſſe diuina eloquia, dum ipſum deum in cun-
ctis glorificant *Deponentes omne pondus*, id eſt, inclinatio-
nem ad vitia pertrahentē, quēadmodum grauitas trahit deor
ſum. Quod enim in corporalibus facit pondus, hoc in ſpiri-
tualibus efficit amor. Trahit enim quemque ſua voluptas.
Et circunſtans, id eſt, ex omni parte imminens & impugnās,
Nos peccatum quia in proſperis impugnat vana gloria, in
aduerſis inordinata triſtitia, *Per patientiam*, id eſt, omnia
obſtacula atque aduerſa fortiter tranſiliendo & ſuſtinendo,
nec propterea à bonis ceſſando, *Curramus* animo prompto,
& corde ſpontaneo, & ſi opus eſt, etiam motu corporeo, *Ad
propoſitum nobis certamen*, id eſt, ad prælium nobis iniunctum
contra diabolum, carnem ac mundum, vel ad martyrium ſeu B
iuſtitiæ defenſionem. Vnde in Eccleſiaſtico legitur, Pro iuſti- Eccli. 4.
tia agonizare pro anima tua, & vſque ad mortem certa, pro
iuſtitia, & deus expugnabit pro te. *Aſpicientes* id eſt, ocu-
lum mentis proiicientes, *In authorem fidei, & conſummatorem
Ieſum*, id eſt, in dominum ſaluatorem. Qui dicitur author fi-
dei, quia vt deus eam infundit, atq; vt homo, eam potiſſimum
prædicauit ac docuit. Dicitur quoque fidei conſummator,
quoniam eam miraculis confirmauit, & fideles à fide tranſfert
ad ſpeciem faciens fidei ſuccedere beatificam viſionem, quæ
eſt conſummatio ſiue perfectio fidei, *Qui propoſito ſibi gaudio*,
id eſt, gloria regni ſibi oblata, quando Iudæi voluerunt eum Ioan. 6.
conſtituere regem, & in die palmarum honorifice eum proſe- Matth. 20
quebantur. Vel propoſito ſibi gaudio, id eſt, præmio acci- C
dentali, ad quod patiendo peruenit. Vel, propoſito ſibi gau-
dio, quia in ſuperiori parte animæ plenus ſemper erat gau-
dio beatæ fruitionis, *Suſtinuit crucem*, id eſt, crucifixionem
ſponte ex ardentiſſima charitate. Oblatus eſt enim quia vo- Eſaiæ. 53.
luit, *Confuſione contempta* hoc eſt, tam ignominioſam paſ- Sapien. 2.
ſionem non reputans fugiendam, ſed ſuam confuſionem pro
nihilo reputans, ſeu æquanimiter ſuſtinens, dummodo nos
per eam ad cœleſtis paradiſi honorem reduceret, *Atque in
dextera ſedis dei ſedet*, id eſt, ad æqualitatem dei patris in
throno gloriæ reſidentis requieſcit. *Recogitate eum*, id eſt,
repetitis vicibus, ſeu frequenter memores eſtote eius, videli-
cet Chriſti, *Qui talem ſuſtinuit à peccatoribus* peruerſis Iudæis,

D *Aduerſus ſemetipſum contradictionem,* id eſt, blaſphemiam, negationem,& impiiſſimam impugnationem in verbis & fa-
Ioan.9. ctis. Dixerunt nanque euangeliſtis teſtantibus, Non eſt hic
Ioan.8. homo à deo. Et, Nos ſcimus quia hic homo peccator eſt. Et,
Lucæ.23. Nunc ſcimus, quia dæmonium habes. In paſſione quoque dixerunt, Hunc inuenimus ſubuertentem gentem noſtram, *Vt non fatigemini* propter tribulationes & labores vitæ præſentis, *Animis,* id eſt, cordibus ſeu ſpiritibus, *Veſtris deficientes,* id eſt, à bono ceſſantes,& aduerſitatibus ſeu tentationibus ſuccumbentes. Chriſtus enim omnibus nobis in exemplum proponitur, ſempérque à nobis aſpiciendus eſt, quatenus eius veſtigia imitemur. Idcirco exemplo Chriſti cuncta aduerſa læto animo ſuſtinere debemus, quoniam nō eſt ſeruus
E maior domino ſuo. Merito denique non debetis deficere,
Ioan.13. *Nondum enim uſque ad ſanguinem,* id eſt, ſanguinis effuſionem ſeu martyrium, *Reſtitiſtis* aduerſariis veritatis, *Aduerſus peccatum repugnantes,* id eſt, infidelitati & cæteris vitiis reluctantes. ¶ Deinceps increpat Apoſtolus eos quòd non attenderunt ſacram ſcripturam ad patientiam inuictiſſimam dulciter excitantem, *Et obliti eſtis conſolationis,* id eſt, ſcripturæ conſolatoriæ, *Quæ uobis tanquam filiis* dei adoptiuis
Prouer.3. *Loquitur, dicens* in perſona ſapientis. *Fili mi, noli negligere,* id eſt, deſpicere, non aduertere ſeu refutare, *Diſciplinam domini,* id eſt, pœnam vel tribulationem à deo inflictam, *Neque fatigeris* per impatientiam aut puſillanimitatem, *Dum ab eo argueris* per iuſtam increpationem verborum ſeu verberum, mediate vel immediate. Ideo legitur apud Iob, Beatus
Iob.5. F homo qui corripitur à domino. Increpationem ergo domini
Hiere.10. ne reprobes. Et Hieremias precatur, Corripe me domine, veruntamen in iudicio,& non furore. *Quem enim diligit,* id eſt, cui bonum gratiæ in præſenti & bonum gloriæ in futuro vult, *Dominus caſtigat,* id eſt, paterne corrigit in præſenti, ne poſtea durius crucietur *Flagellat autem omnem filium quem*
Roma.8. *recipit* ad numerum beatorū, & quem habet acceptum. Nam & proprio, naturalíque filio non pepercit. Hoc eſt quod in
Apoca.3. Apocal. proteſtatur, Ego quos amo, arguo & caſtigo. Imò periculoſiſſimum eſt, & maximum diuini odij, reprobationiſq; ſignum, non caſtigari nec argui à deo in ſeculo iſto, prout per
Ezech.16. Ezechielem dominus ait populo reprobo, Zelus meus receſſit

A

ceſſit à te, non iraſcar tibi amplius. Itémque in Pſalm. Dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum, ibunt in adinuentionibus ſuis. Ex præinducta inſuper authoritate infert Apoſtolus inſtructionem moralem, *In diſciplina,* id eſt, correctione iuſte illata, *Perſeuerate* vſque in finem eam æquanimiter ſuſtinendo, dicentes ſinguli illud Iob. Peccaui & vere deliqui, & vt eram dignus, non recepi. Hinc enim ſcriptum eſt, Egeſtas & ignominia ei qui deſerit diſciplinam: qui autem acquieſcit arguenti, glorificabitur. Alio quoque loco Salomon loquitur, Qui abiicit diſciplinam, deſpicit animam ſuam: qui autē acquieſcit increpationibus, poſſeſſor eſt cordis. ¶Cur autem in diſciplina perſeuerandum ſit, ſubditur.

Pſal.80. *Iob.33.* *Prouer.13.* *Prouer.15.*

B

Tanquam filiis offert ſe uobis deus, id eſt, tam clementer & prouidentialiter ſe habet ad vos, ſicut decet patrem ſe habere ad filios, ideo corripit. *Quis enim filius, quem non corripit pater?* ſi peccauerit. tanquam dicat: nullus, Scriptum eſt enim, Qui parcit virgæ, odit filium ſuum. Qui autem diligit, illum inſtanter erudit. Et alibi, Qui diligit filium ſuum, aſſiduat illi flagella, vt lætetur in nouiſſimo. *Quod ſi extra diſciplinam eſtis* ita quòd virga dei non eſt ſuper vos, ſicut de impiis legitur, *Cuius* diſciplinæ *Participes facti ſunt omnes* filij & electi, eam experiendo, *Ergo adulteri,* id eſt, non ſpiritualiter à deo geniti, ſed filij adulterini: filij vtique huius ſeculi atque diaboli *Eſtis* prout apud Ioannem ſcribitur de quibuſdam, Vos ex patre diabolo eſtis. ¶Deinde probat Apoſtolus per locum à maiori, & per exemplum in naturalibus, quòd obediendum ſit deo, recipiendo diſciplinam patienter ab eo *Deinde* id eſt, ex ſequentibus idem pateſcit,

Prouer.13. *Eccli.30.* *Iob.31.* *Ioan.8.*

C

Patres quidem carnis noſtræ, id eſt, patres noſtros carnales, à quibus corpus, non animam ſortiti ſumus *Habuimus eruditores* præſertim tempore noſtræ iuuentutis. Pater enim debet filio nutrimentum ac documentum, *Et reuerebamur eos,* id eſt, honorem cum timore eis impendebamus. *Non multo magis obtemperabimus,* id eſt, obediemus, *Patri ſpirituum,* id eſt, deo creatori animarum, *Et uiuemus?* vita gratiæ? Quaſi dicat, Hoc multo rationabilius eſt ſicut & anima corpore eſt nobilior. Quanto enim plura ac potiora à deo bona ſuſcepimus, tanto amplius ei parere tenemur. *Et illi quidem* patres noſtri carnales, *In tempore paucorum dierum* videlicet durante adoleſcentia

Eccli.8.

D adoleſcentia noſtra, *Secundum uoluntatem ſuam erudiebant nos*, id eſt, in his quæ eis bona apparuerunt, videlicet in honeſtate humana, & traditionibus ſecularibus. *Hic autem* pater ſpirituum erudit nos per inſpirationem internam & ſacræ ſcri-
1.Theſſ.4. pturæ lectionem ſeu prædicationem, *Ad id quod utile eſt*, id eſt, ad bona gratiæ, & beatitudinem gloriæ, vt ea aſſequamur, *In recipiendo ſanctificationem eius*, id eſt, cordis expurgationem à vitiis, & puritatem diuinæ illuſtrationis. Hæc eſt enim voluntas dei, ſanctificatio noſtra. Præterea admonet in diſciplina perſiſtendum propter copioſiſſimum fructum ex ea ſequentem. *Omnis autem diſciplina*, id eſt, correptio pro peccatis inflicta, *In præſenti quidem* ſeculo. Vel in præſenti, id eſt ea durante, *Videtur non eſſe gaudii, ſed mæroris*, id eſt,
E non delectabilis, ſed moleſta. Talis enim videtur carnalibus, quamuis ſpirituales eam delectabiliter patiantur propter vtilitatem ipſius, quemadmodum æger libenter recipit potionem
Eſa.24. amaram propter ſpem ſanitatis. Vere tamen diſciplina iſta eſt in ſe moleſta, cum ſit quædam pœna. Diſciplina vero (quæ à diſcendo nomen accepit, quæ & ſcientia dicitur) in ſua natura iucunda & dulcis eſt. *Poſtea autem* id eſt, in vita futura *Fructum pacatiſſimum exercitatis per eam reddet iuſtitiæ*, id eſt, in patria reddet, id eſt, dari faciet, per modum cauſæ meritoriæ, fructum pacatiſſimum iuſtitiæ, id eſt, quietiſſimam mercedem, ſeu beatitudinem deſiderium quietantem. Qui fructus ex iuſtitia oritur, & iuſte cōfertur, exercitatis, id eſt, in actibus
F virtuoſis habituatis, per eam diſciplinā. Ideo dictum eſt alio
Roma.8. loco, Non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futu-
2.Cor.4. ram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Et rurſus, Id quod in præſenti eſt momentaneum & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum æternum gloriæ pondus operatur in nobis. *Propter quod remiſſas manus*, id eſt, pigras & tepidas affectiones, *Et ſoluta genua*, id eſt, fortitudinem qua ante ſtetiſtis, nunc debilitatam, *Erigite* ad deum, id eſt, perficite vt charitatis affectus in vobis flammeſcant, & ad cœlos vos ſubleuent. Fortitudo quoque animæ corroboretur in vobis. Corporis etiam manus ac genua debemus ad deum leuare, ſtando erecti ad eum
Thren.3. in oratione ac contemplatione : iuxta illud, Leuemus corda noſtra cum manibus ad deum in cœlos, *Et greſſus rectos*, id eſt, opera iuſta, *Facite pedibus veſtris*, id eſt, ex interiori-

bus

bus virtutibus animæ, quibus itur ad deum, videlicet ex fide, A
ſpe & charitate, ſine quibus nulla actio meritoria eſt, *Vt non claudicans*, id eſt, inſtabilis, vagus & in via domini nutans, ✓ Quis veſtrum *Erret* ab vltimo fine, *Magis autem ſanetur* à vulneribus animæ, id eſt, peccatis. *Pacem*, id eſt, tranquillitatem, ſiue concordiam *Sequimini*, id eſt, ſeruare curate *Cum omnibus* proximis amicis & æmulis. Quod intelligendum eſt de vera ſpiritualique pace, propter quod & Romanis dictum eſt, Si fieri poteſt, cum omnibus hominibus pacem habentes, *Et ſanctimoniam*, id eſt, cordis munditiam. iuxta illud, Omni cuſtodia cuſtodi cor tuum, *Sine qua* pace & ſanctimonia *Nemo uidebit deum* in patria. Beati enim pacifici, quoniam filij dei vocabuntur. Beati quoque mundo corde, quoniam ipſi deum videbunt, *Contemplantes*, id eſt, ſollicite præcauentes, *Ne quis deſit gratiæ dei*, id eſt, ne aliquis veſtrum elongetur, ac ſeparetur à gratia dei, quę omnibus prędo eſt, dũmodo fecerint quod in ſe eſt. Vel, ne quis deſit gratiæ dei, id eſt, ne gratia dei in vobis imperfecta ſit propter negligentiam veſtram. Sed potius in ea proficite, *Ne qua radix amaritudinis*, id eſt, ne aliqua paſſio vitioſa, pœnalis, ſeu pœnam promerens, *Surſum germinans*, id eſt, in conſenſum vel opus prorumpens, *Impediat* gratiam & ſalutem, *Et per illam* amaritudinem *Inquinentur*, id eſt, ſcandalizentur ſeu perturbentur, *Multi* ex impatientia. Vnde in lege præcipitur, Non ſit inter vos radix germinans fel & amaritudinem. Et quidam ſapiens, Non eſt ſenſus, vbi abundat amaritudo. *Ne quis* ſit *Fornicator* ſpiritualis, recedendo à fide. Eſt enim ſpiritualis fornicatio, qua deus relinquitur. De qua propheta, Fornicati ſunt à deo. Et in Pſalmo, Fornicati ſunt in adinuentionibus ſuis. Vel, Ne quis ſit fornicator corporalis, illicitum concubitum committendo, *Aut prophanus*, id eſt, penitus irreligioſus, tanquã procul à phano, id eſt, remotus à tẽplo, ſeruiens ſuo ventri magis quàm deo, vt guloſi, *Vt Eſau, qui propter unam eſcam* puta lenticulam à Iacob paratam, *Vendidit* ipſi Iacob *Primitiua ſua*, id eſt, primogenita, ſcilicet dignitatem primogenitorum, hoc eſt honorem ſacerdotij, prout in Geneſi narratur. Primogeniti autem in lege naturæ erant ſacerdotes, & ſpeciales veſtes habebant, quibus tempore ſacerdotij vtebantur habebantque duplicem

Roma.12. Prouer.4. Matth.5. Ibidem. B Oſee.12. Deut.29. Eccli.21. C Oſee.4. Pſal.105. Roma.16. Gene.25.

D duplicem portionem in hæreditate. Ius autem primogenituræ,& dignitas ſacerdotij,ſpirituale ſunt bonum. Ideo Eſau id vendendo,incidit in ſymoniam:nō tamen Iacob,quoniā proprie non emit ea,ſed ſui vexationem redemit,quoniam ex ordinatione diuina ei debebātur primogenita.Itaq; non ſit aliquis veſtrum fornicator aut prophanus,vt Eſau. *Scitote enim quoniam & poſtea* reuerſus de agro,& Iacob iam benedicto, *Cupiens* Eſau *Hæreditare* id eſt, hæreditarie poſſidere

Gene.27. vel ſumere *Benedictionem* Iſaac, *Reprobatus eſt* à deo,& ab impetratione benedictionis prohibitus.Verūtamen in Geneſi legitur Iſaac benedixiſſe Eſau filio ſuo, ſed non benedi-

E ctione primogenituræ,quam Eſau primo & principaliter poſtulauit, *Non enim inuenit pœnitentiæ locum* ad recuperandum amiſſam benedictionem, *Quanquam cum lachrymis inquiſiſſet eam* id eſt, pœnitentiæ veniam ſeu benedictionem. Non enim ex amore iuſticiæ, vel vera contritione profluxerunt lachrymæ illæ,ſed ex temporalis damni mœrore,vel in-

2.Mac. 9. dignatione ſiue rancore. Simili modo de Antiocho ſcribitur,

Eccli.29. Orabat ſceleſtus dominum, à quo non eſſet miſericordiam conſequuturus.Neminem tamen deus repellit, ſi recta intentione conuertatur ad eum.Quis enim inuocauit deum,& deſpexit eum? ❡Deinde aſſignat Apoſtolus rationem, cur nullus deeſſe debet gratiæ dei, eo quòd noua lex ſit lex pietatis, amoris,& gratiæ.Vetus autem lex,erat lex timoris, rigoris &

F mortis. *Non enim acceſſiſtis ad tractabilem* .i.palpabilem *Et acceſſibilem* motu corporeo, *Ignem* qualis fuit ignis ardens in monte Sinai tempore dationis legis antiquæ. Nec acceſſiſtis, *Et ad Turbinem* .i.ventum vehementem, qui

Exod.20. fit cum grandine & pluuia, *Et caliginem* .i.ignis tenebroſitatem, & *Procellam* .i. ingentem tempeſtatem, *Et tubæ ſonitum* qualis audiebatur in monte Sinai, *Et uocem uerborum* .i.vocem angeli loquentis cum Moyſe. De his nanque legitur,Cœperunt audiri tonitrua,& micare fulgura, & nubes denſiſſima operuit montem:clangor quoque buccinæ ve-

Exod.19. hementius perſtrepebat, totuſque mons Sinai fumigabat. In his quippe terribilibus data eſt lex, ad ſignificandum eius rigorem, *Quam* procellam & vocem *Qui audierunt* videli-

Acto.15. cet filij Iſraël perterriti, *Excuſauerunt ſe* ſuam infirmitatē allegando *Ne eis fieret uerbum* immediate ab angelo, loquente

quente in perſona dei,ſed à Moſe,dicentes, Loquere tu nobis & audiemus. Non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur. Quid enim eſt omnis caro, vt audiat vocem dei loquentis de medio ignis?Ideo ſubditur. *Non enim portabant* .i. ſuſtinere & audire non poterant *Quod dicebatur* .i.verbum angeli cum Moyſe terribiliter loquentis. *Et ſi beſtia tetigerit montem,lapidabitur* .i.hoc quoque dictum fuit à deo per angelum, & per Moyſen ad populum, quòd ſi beſtia tetigerit montem Sinai,tranſeundo vltra terminum præfixum,lapidibus obrueretur. Hoc dictum fuit etiam de hominibus. *Et ita terribile erat quod uidebatur* in monte Sina. *Moyſes dixit, Exterritus ſum* corde *Et tremebundus* in corpore. Multo magis alij formidabant.Hoc Moyſes non legitur dixiſſe, in datione legis, ſed in viſione rubi ardentis oſtendit ſe territum, abſcondendo faciem ſuam, quoniam non audebat reſpicere contra dominum. ¶Per iſta oſtendit Apoſtolus quòd non ſumus ſub lege timoris,ſed amoris & gratiæ: ideo gratia nobis parata eſt. Vnde ſubiungitur, *Sed acceſſiſtis* per baptiſmatis ſuſceptionem, *Ad Sion montem* .i.eccleſiam militantem, deum in alto contemplantem.Sion enim interpretatur ſpeculatio. Eccleſia vero mons dicitur propter vitæ & gratiæ eminentiam. Acceſſiſtis quoque per ſpem, *Et ad Ciuitatem dei uiuentis,Hieruſalem cœleſtem* .i.eccleſiam triumphantem,

Exod.22. A

Exo.19.

B

Exod.3.

Et multorum milium angelorum frequentiam .i. frequentem multitudinem. Nunc enim ſperatis pertingere ad ſocietatem angelorum,qui pene innumerabiles ſunt:iuxta illud.Milia milium miniſtrabant ei, & decies milies centena milia aſſiſtebāt ei.Et Iob,Nunquid eſt numerus militum eius, & ſuper quem non ſurgit lumen ipſius, *Et ad eccleſiam primitiuorum*, id eſt, congregationem & ſocietatem Apoſtolorum, & aliorum qui primo crediderunt in Chriſtum, *Qui conſcripti ſunt in cœlis*, id eſt, in libro vitæ,quatenus ad cœleſtem gloriam perducātur. Quemadmodum dixit eis ſaluator, Gaudete & exultate, quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis. Acceſſiſtis quoque per fidem & charitatem, *Et ad Iudicem omnium deum*, id eſt, ad deum patrem, cui ex propria authoritate primarie competit iudicare. Vnde ait ſaluator, Ego non iudico quenquam, eſt qui quærat & iudicet. Tamē proſecutio iudicij collata eſt Chriſto homini, & ſpiritum iuſtorum perfectorum, id eſt, ad

C Daniel.7. Iob.25. Luc.10.

ſpiritum

D ſpiritum ſanctum, qui facit atque inhabitat iuſtos & perfectos, tanquam familiaris cum eis, *Et teſtamenti noui mediatorem Ieſum* id eſt, ad Chriſtum filium dei qui eſt medius dator euangelicæ legis, inter deum trinitatem & homines medians, pacemque faciens, *Et ſanguinis aſperſionem* hoc eſt, ad participationem efficaciæ, ſeu fructus ac meriti ſanguinis Chriſti, per quem mundamur à pœna & culpa in baptiſmo,
Luc.13. in quo aſpergimur merito ſanguinis Chriſti, id eſt, infuſione gratiæ. Aſperſionem inquam, *Melius loquentem quàm* loquitur effuſio ſanguinis *Abel*. Sanguis enim Chriſti clamat & efficit pacem ac veniam. Sanguis vero Abel vindictam & dānationem. *Videte ne recuſetis loquentem* id eſt, ne Chriſtū
E in Euangelio vos exhortantem audire ſpernatis. *Si enim* id eſt, quia *Illi* rebelles Iudæi *Non effugerunt* debitam pœnam *Recuſantes* id eſt, audire contemnentes. *Eum qui ſuper terram loquebatur* eis, id eſt, Moyſen vel angelum loquentē in monte Sinai, *Multo magis nos qui de cœlis loquentem nobis* id eſt, Chriſtum in cœlo iam reſidentem, & nobis in Euang. loquentem, *Auertimus* id eſt, per inobedientiam à cordibus noſtris repellimus, *Non euademus* pœnas condignas,
Exod. 20. *Cuius* Chriſti *Vox* id eſt, poteſtas & ſermo *Mouit terram* id eſt, montem Sinai, qui tremere videbatur *Tunc* cum lex dabatur. Vox enim angeli mouentis tunc terram, dicitur vox Chriſti, quoniam in perſona dei, & per conſequens in perſona Chriſti loquebatur, cum ipſe ſit verus deus. Vnde & ipſe
Ioan.14. ait, Creditis in deum, & in me credite, *Nunc autem* id eſt,
F pro tempore noui teſtamenti, Chriſtus *Repromittit, dicens,*
Aggæi.2. *Adhuc ſemel* præter id ſcilicet quod ante feci in monte Sinai, hoc eſt, in primo meo aduentu, *Et ego mouebo non ſolum*
Matt. 27. *terram* quæ mota eſt tempore paſſionis, *Sed & cœlum* aëreū. Quod inſolito more motum eſt angelis tempore natiui-
Luc.2. tatis Chriſti apparentibus, & nouo ſydere radiante de cœlo.
Acto.1. Chriſto quoque cum ſanctis innumerabilibus aſcendente in cœlum. Quemadmodum autem per motum terræ intelligi poteſt motio & admiratio hominum, ſic per motum cœli intelligi poteſt aſcenſus atque deſcenſus, & admiratio angelorum, qui in primo Chriſti aduentu frequenter apparuerunt, & ve-
Eſa.59. hementer mirati ſunt de myſteriis Chriſti, dicentes in aſcen-
Pſal.23. ſiōe. Quis eſt iſte qui venit de Edom? Et, Quis eſt iſte rex glo-

riæ?

riæ? ¶ Deinde exponit quædam verba authoritatis inductæ. A
Quod autem adhuc ſemel dicit id eſt, per hoc quòd Prophe- Aggæi.2.
ta hæc duo connectit, adhuc, & ſemel *Declarat mobilium* id eſt, variabilium rerum, ſcilicet elementorum & orbium, *Tranſlationem* hoc eſt, corruptionem, quantum ad ſtatum, & formas quaſdam accidentales ſeu tranſmutationem in meliorem ſtatum, *Tanquam factorum* id eſt, à deo creatorum, Idcirco cum ſint à deo creata poſſunt ab eo transferri in alium ſtatum. Quod erit in die iudicij, *Vt maneant ea quæ ſunt immobilia* id eſt, hæc eadem in melius transmuta- Pſal. 10.
ta, in æternum perſeuerent, Quia poſt diem iudicij ceſſabit generatio & corruptio in rebus corporeis. Vel ſic, Quod autẽ adhuc ſemel, dicit, id eſt, per hoc quod de tempore gra- B
tiæ loquitur declarat mobilium tranſlationem, id eſt, cærimonialium veteris legis ceſſationem tanquam factorum, id eſt, quaſi ad tempus inſtitutorum à deo, non vt ſemper durarent, vt maneant ea quæ ſunt immobilia, id eſt, ſtatus, ritus, & ſacramenta nouæ legis vſque ad finem ſeculi perſeuerent. *Itaque regnum immobile* id eſt, cœleſte *Suſcipientes* EPIST.
modo in ſpe, ſuſcepturi illud in re *Habemus gratiam* gratum facientem, *Per quam ſeruiamus* obſeruando præcepta, *Placentes deo* id eſt, opera meritoria perpetrantes. Seruiamus, inquam *Cum metu* inquantum eſt dominus, *Et reuerentia* id eſt, veneratione amoroſa, inquantum eſt pater noſter. Vnde conqueritur apud Malachiam, Filius hono- Malac.1.
rat patrem, & ſeruus timet dominum ſuum. Si ergo pater ego C
ſum, vbi eſt honor meus? Et ſi dominus ego ſum, vbi eſt timor meus? Sic ergo ſeruire debemus. Cuius ratio ſubinfertur, *Etenim deus noſter ignis conſumens eſt* ſimilis igni deuoranti. Deus enim peccatores conſumit & cruciat. Electos vero calore amoris incendit, atque à fecibus criminum purgat. Hoc eſt, quod in Deuteronomio inducitur, Caue ne obli- Deut.4.
uiſcaris pacti domini dei tui, quoniam dominus deus tuus ignis conſumens eſt, deus æmulator. Ex quo innoteſcit, quod ad literam loquitur de conſumptione impiorum per pœnas. Quemadmodum in propheta Eſaia ſcribitur, Ardens furor Eſa.10.
eius, & grauis ad portandum.

Caput

D Cap. XIII. *Charitas fraternitatis maneat in uobis.*

ARTICVL. XIII.

EX hoc loco vſque ad finem epiſtolæ ponit Apoſtolus moralia documenta, *Charitas fraternitatis* id eſt, fraterna ſeu proximorum dilectio *Maneat*
Roma. 13. *in uobis.* Qui enim diligit proximum, legem im-
1.Pet.4. pleuit. Vnde & Petrus iubet, Ante omnia mutuā charitatem in vobis continuo habentes, quoniam charitas operit multitudinem peccatorum *Et hoſpitalitatem nolite obliuiſci* ſed eam pro viribus exercete. Sicut & Petrus hortatur, Hoſpitales inuicem ſine murmuratione, ne Chriſtus in die iu
Ibidem. dicij vobis improperet, Hoſpes fui, & non collegiſtis me.

E *Per hanc enim* hoſpitalitatem, quæ eſt actus charitatis &
Matt.25. miſericordiæ, *Placuerunt* deo *Quidam* videlicet Abraham
Gene.19. & Loth, *Angelis hoſpitio receptis,* vt fertur in Geneſi, Angeli
Gene.23. nanque in ſpecie hominum eis apparuerunt, vnde & primo putabant eos homines eſſe. Quod patet, quoniam corporalē refectionē parauerāt eis. Ex quibuſdā tamen indiciis videbātur eis eſſe homines ſancti, in quibus deus honoraretur. Propter quod adorauerunt eos. Poſtmodum vero cognouerunt, quòd angeli eſſent. *Mementote uinctorum* id eſt, captis ſuccurrite, neceſſaria miniſtrando, auxilium impendendo *Tanquam ſimul uincti* id eſt, in carcere corporis huius detenti. Vel tanquam ſimul vincti, id eſt, ſic ac ſi eſſetis vincti cū eis, & ſicut vobis fieri velletis, ſic vincti eſſetis. Mementote quo-

F que *Et laborantium* id eſt, pauperum & infirmorum, infirmitatibus & laboribus fatigatorum, vt eos repauſetis *Tanquam & ipſi in corpore morantes* id eſt, corporales neceſſitates quotidie ſentientes. Per quod experti eſtis quid illis neceſſarium ſit. *Honorabile connubium* id eſt, honeſtum matrimonium ſit *In omnibus* vobis coniugatis, vt tria bona matrimonij inueniantur in vobis, videlicet fides proles & ſacramentū,

Et thorus immaculatus id eſt, non niſi legitimè copulati cōdormiunt, *Fornicatores enim* ſimplici fornicatione *Et adulteros*
Sapien.3. niſi pœniteant, *Iudicabit deus* iudicio reprobationis æternæ. Ex quibus conſtat, quòd actus matrimonialis poſſit eſſe ſine peccato, Et quòd fornicatio ſimplex ſit peccatum mortale. *Sint mores* id eſt, actus & vita veſtra *Sine auaritia*

Auaro

Auaro enim nihil eſt ſceleſtius. Et, Radix omnium malorum eſt cupiditas, *Contenti præſentibus* id eſt, bonis iam habitis, vt non ſtudeatis cumulare ſuperflua: ſed habentes victum, & quibus tegamur, contenti ſimus. *Ipſe enim* dominus *Dixit* in lib. Ioſue, Quod ad literam dicitur ipſi Ioſuæ, moraliter autem vnicuique in deo ſperanti. *Non te deſeram* quin tibi neceſſaria tribuam, *Neque derelinquam* in aduerſis. Hoc & Chriſtus in Euang. ait, Scit pater veſter, quia his omnibus indigetis. Quærite ergo primum regnum dei, & hæc omnia adiicientur vobis *Ita ut confidenter dicamus* ſinguli illud Pſal. Eccli. 10. A 1. Tim. 6. Ibidem. Ioſue. 1. Matt. 6. Pſal. 117.

Dominus mihi adiutor eſt non timebo quid faciat mihi homo quãuis rapiat mea. Si enim deus pro nobis, quis contra nos? Nam etſi permittat nos tribulari, expoliari, ſiue occidi, hoc facit propter maius commodum noſtrum & gloriam ampliorem. Idcirco debemus nos eius diſpoſitioni confidenter committere. *Mementote præpoſitorum ueſtrorum* apoſtolorum & diſcipulorum, ſeu ſucceſſorum eorum, *Qui uobis locuti ſunt uerbum dei quorum intuentes* id eſt, cõſiderantes *Exitum conuerſationis* id eſt, finem & paſſionem quæ vitam hanc terminauerunt. Vel exitum conuerſationis id eſt, conuerſationem ad alios, *Imitamini fidem* vt ſitis parati mori pro fide, tanquam fideliter agatis vt ipſi. Sic autem in Chriſto ſperandũ eſt. Nã Roma. 8. C

Ieſus Chriſtus heri & hodie, ipſe & in ſæcula id eſt, Chriſtus qui fuit adiutor præcedentium ſanctorum, eſt adiutor & poſterorum, omniumque qui vſque ad finem mundi in ipſo ſperabunt. Vel per has differentias temporis deſignatur æternitas Chriſti ſecundum diuinitatẽ. Quemadmodum & alibi dicitur, Gratia vobis ab eo qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt. FINIS. B Pſal. 1. Col. 2. Apoc. 1.

¶ Deinde docet vitare magiſtros fallaces, in cathedra peſtilentiæ ſedentes. *Doctrinis uariis* id eſt, à ſacra ſcriptura diuerſis ac diſſonis, *Et peregrinis* id eſt, extraneis, *Nolite abduci* à fide catholica. Ne quis vos decipiat per inanem philoſophiam, aut falſam ſcripturarum interpretationem, vel ſimili modo: *Optimum eſt enim gratia* id eſt, per gratiam gratificantem *Stabiliri cor* id eſt, animam confirmari in deo. Quoniam gratia iſta eſt omnium operum meritoriorũ principium, ſicut natura principium eſt operationum naturalium. Idcirco per gratiam vitantur errores ac hæreſes. Et tanto perfectius bona

D aguntur ac mala vitantur, quanto amplius cor in gratia ſtabilitur. Optimũ ergo eſt gratia ſtabiliri cor. *Nõ eſcis* .i. nõ ſuperfluitate ciborum, vel non diſcretione eſcarum ſecundũ legem quoniã eſce ſecundũ legẽ licitæ non magis conferunt gratiã quàm illicitæ. Ideo ſubditur, *Quæ* eſcæ *Nõ profuerũt* ſpiritualiter *Ambulantibus in eis* id eſt, guloſis vel obſeruatoribus legis, quantum ad eſum quarundam eſcarum, & aliarum euitationem. Talia enim cærimonialia tempore noui teſtamenti mortifera ſunt, nec propria virtute gratiam conferebant etiam tempore veteris legis. *Habemus enim altare de quo edere non habent poteſtatem qui tabernaculo deſeruiunt* Altare iſtud intelligi poteſt corpus Chriſti, vel crux

Roma. 3.

E in qua Chriſtus oblatus eſt, vel materiale altare eccleſiæ. De corpore autem Chriſti, vel de altari & cruce, id eſt, de ſacrificio oblato in altari materiali, in quo Chriſtus quotidie immolatur. Vel in cruce, in qua oblatus eſt ſemel, non habent poteſtatem id eſt, licentiam manducandi, qui tabernaculo deſeruiunt, id eſt, cultui veteris teſtamenti, ſed obſeruationibus legalibus, quæ fiebant in tabernaculo dediti ſunt, volentes obſeruare legalia ſimul cum euangelio. Tales enim cenſentur hæretici, ideo ſacramentum corporis Chriſti manducare non poſſunt. Vnde conſtat, quòd eſcæ legales non proſunt, ſed optimum ſit gratia ſtabiliri cor, quod fit in participatione corporis Chriſti. ¶ Quod deinde probat Apoſtolus per allegoriam veteris teſtamenti ſeu

Apoc. 8.
Roma. 3.

F figuram huius rei ſignificatiuam *Quorum enim animalium* ſcilicet hirci & vituli, qui in die expiationis offerebantur ſolenniter intra caſtra, *Infertur ſanguis pro peccato in ſancta per pontificem*. Horum quippe animalium ſanguinem intulit ſummus ſacerdos in ſancta ſanctorum, *Horum* quoque animalium *Corpora* id eſt, carnes oblatæ *Cremantur extra caſtra* Non enim licuit alicui his carnibus veſci. Quoniam pro peccato pontificis erant animalia iſta oblata, propter quod carnes eorum comburebantur omnino extra caſtra. ¶ Porrò hircus & vitulus præfigurauerunt Chriſtum pro noſtris peccatis oblatum, & ſimilitudine carnis peccati indutum. Quod vero pontifex tulit ſanguinem illorum animalium intra ſancta ſanctorum, ſignauit, quòd per ſanguinem Chriſti patefactus

Leui. 16.

factus

factus eſt aditus regni cœlorum. Combuſtio autem corporum præfigurauit, quòd Chriſtus extra portam pateretur. Sed quòd ſacerdotes veſci non poterant carnibus illis, ſignificauit quòd Iudæi legalibus inhærentes, & tabernaculo deſeruientes non habent poteſtatem edendi de altari noſtro, videlicet participando corpus & ſanguinem Chriſti, propter quòd declarandum introduxit Apoſtolus hanc figuram legalem. *Propter quod* id eſt, quia corpora animalium illorum cremebantur extra caſtra, idcirco vt figuratum correſponderet figuræ, *Et Ieſus ut ſanctificaret* id eſt, à peccato purgaret, gratiamque conferret, *Per ſuum ſanguinem* id eſt, precio ſanguinis ſui *Populum* id eſt, genus humanum, *Extra portam* Hieruſalem. *Paſſus eſt* ſcilicet in loco Caluariæ. Nunc tamen locus ille intra Hieruſalem reædificatam includitur.

A Marc.15. B Ioan.17. Marc.15.

Exeamus ergo greſſibus mentis, videlicet credendo ac diligendo, *Ad eum extra caſtra* id eſt, extra propria corpora, ea ſpiritualiter mortificando. Qui enim ſunt Chriſti, carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis. Et, Qui in carne ſunt deo placere non poſſunt, *Improperium eius portantes* id eſt, paſſioni eius nos conformantes, & crucem noſtram quotidie poſt ipſum baiulantes, patiendo libenter pro Chriſti amore, omnia dura atque aduerſa. *Non enim habemus hic* id eſt, in ſeculo, vel corpore iſto mortali. *Manentem ciuitatem* id eſt, ſtabilem manſionem. Velox nanque eſt depoſitio tabernaculi noſtri, & nec diem ſcimus nec horam. Quemadmodum ſcriptum eſt, Neſcio quádiu ſubſiſtam, & ſi poſt modicum tollat me factor meus. Et rurſus alibi, Dies noſtri quaſi vmbra ſuper terram, & nulla eſt mora. *Sed futuram* id eſt, cœleſtem ciuitatem, ac patriam beatorum, *Inquirimus* De quo in Apocalypſi legitur, Ciuitas non eget ſole neq; luna. Nam claritas dei illuminabit eam, & lucerna eius eſt agnus. *Per ipſum ergo* id eſt, quatenus ad hanc ciuitatem futuram perducamur, per ipſum Chriſtum mediatorem, aduocatum, atque pontificem noſtrum *Offeramus hoſtiam laudis* id eſt, orationem deuotam, obedientiá promptá, & diuini nominis laudationem, *Semper* id eſt, omni hora côuenienti ac debita *Deo* trinitati, qui ait in Pſalmo, Sacrificium laudis honorificabit me. De tali ſacri-

Lucæ.25. Ioan.19. Galat.5. Roma.8. Lucæ.9. C 2.Pet.1. Matt.25. Iob.32. 1.Par.27. Apoc.21. Pſal.49. Eccli.35.

D ficio ſcriptum eſt & alibi; Salutare ſacrificium eſt attendere mandatis, & diſcedere ab omni iniquitate. Quid autem di-
Eſa.50. cat hoſtiam laudis, declarat, *Id eſt fructum* hoc eſt, ſermonem noſtrorum *Labiorum cõfitentium nomini eius* id eſt, lau
Oſee.14. dantium deum. Quemadmodum in Propheta legitur, Tol-
Pſal.108. lite vobiſcum verba, & dicite ei, Reddemus vitulos labiorum noſtrorũ. Et in Pſalmo, Confitebor domino nimis in ore meo.

Beneficentiæ autem hoc eſt, liberalitatis & bonæ operationis in alios *Et communionis* id eſt, charitatiuæ communicationis bonorum veſtrorum ſpiritualium, *Nolite obliuiſci* ſed opere exercete. *Talibus enim hoſtiis* id eſt, operibus ad dei ho-
E norem exhibitis *Promeretur* id eſt, pro præmio acquiritur,
Luce.10. *Deus* cum ſint opera meritoria vitæ æternæ. *Obedite præpoſitis* id eſt, prælatis ac ſuperioribus *Veſtris* Chriſti vicariis, eorum præcepta ſeruando. *Et ſubiacete illis* reuerentiam exhibendo. Ait enim ſaluator ſuis vicariis, Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit, me ſpernit. *Ipſi enim peruigilant* id eſt, de veſtra ſalute ſolliciti ſunt, *Quaſi rationem pro animabus ueſtris reddituri* Chriſto *Vt cum gaudio hoc faciant* id eſt, læ-tanter pro vobis peruigilent aſpicientes ſe non inaniter deſudare pro vobis, ſed de veſtro profectu gratulentur. Maxima
3.Ioan.b. quippe conſolatio boni prælati, eſt digna conuerſatio ſubditorum, prout Ioannes in tertia ſua teſtatur Canonica, Maio-
F rem horum gratiam non habeo, quàm vt audiam filios meos in veritate ambulare. *Hoc enim expedit uobis* id eſt, in hac o-
Eſaiæ.63. bedientia & ſubiectione ſalus veſtra conſiſtit. Melior nanque
1.Reg.15. eſt obediẽtia quàm victimæ: & auſcultare magis, quàm offerre adipem arietum. Quoniam quaſi peccatum ariolandi eſt repugnare: & quaſi ſcelus idololatriæ, nolle acquieſcere. Cum gaudio ergo hoc faciunt. *Et non gementes* id eſt, nõ deſolati propter rebellionem, & ingratitudinem veſtram.

Eſa.5. *Orate pro nobis* Ecce Paulus confirmatus in gratia, petit ab inferioribus orationis ſuffragium. Nemo ergo adeo magnus aut ſanctus ſit in propriis oculis, vt ſpernat aut negligat petere orationis auxilium à proximis ſeu ſubiectis. ¶ Inſuper manifeſtat apoſtolus ſe eſſe capacem effectus orationis aliorum. *Confidimus enim* in domino, *Quia* id eſt, quòd *Bonam conſcientiam habemus* id eſt, de nullo peccato, præſertim mortali

mortali nobis conſcij ſumus *In omnibus* locis, horis, & A
cauſis *Bene uolentes conuerſari* id eſt, laudabiliter viuere, 1.Cor. 4.
neminem decipiendo *Amplius autem deprecor uos hoc facere*
id eſt, pro nobis orare, *Quo celerius reſtituar uobis* id eſt,
vt cito permittat redire ad vos, ad veſtram vtilitatem.

Deus antem pacis amator ac dator. *Qui educit de mortuis* id eſt, de morte ſuſcitauit, *Paſtorem magnum omnium*
id eſt, Chriſtum ſummum, principemq́ue paſtorum homi- 1. Petri.5.
num humilium, innocentium & electorum. De quibus ait, Ioan.10.
Animam meam pono pro ouibus meis. Et ad Petrum, Pa- Ioan.21.
ſce (inquit) oues meas. Qui facti ſunt oues, *In ſanguine teſtamenti æterni.* id eſt, per meritum effuſionis ſanguinis
Chriſti, Quo ſanguine confirmatum eſt nouum teſtamentum, quod appellatur æternum, quoniam aliud ei non ſuc- B
cedit, & quia æterna bona promittit *Dominus noſter Ieſus Chriſtus aptet* id eſt, per gratiam expeditos *Vos faciat* *In omni bono*, id eſt, in cogitatione pura, locutione vera, operatione & paſſione, ſancta & recta, *Faciens in uobis* id eſt dans vobis gratiam agendi id *Quod placeat coram ſe* id eſt ſuæ iuſtitiæ ſit acceptum. Ipſe enim ope-
ratur in nobis, & velle & perficere. Et omnia opera noſtra Philip.2.
operatur in nobis, faciatq́ue hoc *Per Chriſtum Ieſum* id eſt, Eſaiæ.26.
merito Chriſti, per quem omnia diuina nobis chariſmata cõferuntur. *Cui eſt gloria in ſecula ſeculorum* id eſt, ſine fine.

Amen. Rogo autem uos fratres ut ſufferatis id eſt, vt gratãter ac patienter audiatis *Verbum ſolatii* id eſt, epiſtolam hanc
ſolatioſam & conſolatoriam *Etenim perpaucis* id eſt, valde C
breui ſermone *Scripſi uobis* reſpectu ſententiarum quæ in hac continentur epiſtola, *Cognoſcite fratrem noſtrum Timotheum dimiſſum* à carcere, in quo dudum vinctus iacebat,

Cum quo ſi celerius id eſt, feſtinanter *Venerit* ad me *Videbo uos* viſitando vos cum eo, ſi deus ſic dederit *Sa-
lutate omnes præpoſitos* id eſt, prælatos *Veſtros & omnes ſan* Roma.5.
ctos id eſt, viros perfectos inter vos exiſtentes. Ex hoc eli- Act.16.
citur, quòd præſentem epiſtolam ſcripſit communitati, ſeu inferioribus, non rectoribus, quia fortaſſis non indigebant.

Salutant uos id eſt, beatitudinem vobis dicunt & optant omnes *Fratres* id eſt, Chriſtiani, *De Italia* cuius me-

tropolis eſt Roma. Ex quo patet, ex Roma hanc ſcriptam eſſe epiſtolam. *Gratia* gratum faciens finalis & conſummata, ſit *Cum omibus uobis*, *Amen*. Ipſa enim eſt donum ſupernaturale, ad ſupernaturalē finem perducens, quã ſolus creator infundit. Qui eſt ſuper omnia deus ſublimis & benedictus, Amen.

FINIS.

PARISIIS,

EXCVDEBAT CAROLA GVILLARD
ANNO A PARTV VIRGINEO.

M. D. XLII.

1.004.793